STEPINAC MU JE IME

II

STEPINAC MU JE IME

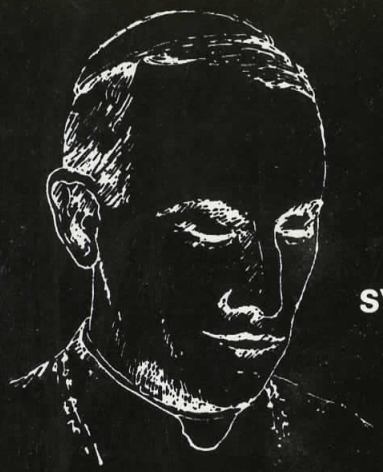

ZBORNIK USPOMENA, SVJEDOČANSTAVA I DOKUMENATA

Knjiga druga

OVO je druga knjiga zbornika *«Stepinac mu je ime»*: prva je izišla u listopadu 1978.

..."prvi i drugi njezin dio jedna su cjelina, jedinstvena i zaokružena, koliko se to moglo ostvariti kod ovakve vrste knjige, koja je *zbornik,* ali koja je ujedno jedna vrst *čitanke* [raznoliko štivo nije uvijek moglo biti sustavno prema sadržaju složeno, pa se može bez štete čitati i na preskok, da se i navratimo na već pročitano]; to je i jedna vrst *antologije* [izbor je iz obilnog gradiva, do kojega sam uspio doći], a koja je, rekao bih, više *knjiga izvora* (dokumenata, svjedočanstava i vijesti) za buduće, definitivne knjige o Stepincu: ova knjiga pruža gradivo za te buduće knjige o Stepincu; ujedno upućuje i orijentira na to gradivo, pa sve to zajedno jednom može poslužiti kao polazište i osnova za iscrpno proučavanje života i prosudbu njegova djelovanja, da se tako na temelju svega može odrediti izvanvremensko, i, dapače, svevremensko značenje Alojzija Stepinca.

Ovaj je zbornik svoje vrste *mozaik-knjiga.* Slagana iz raznolikih dijelova, razne i različite vrijednosti i posve nejednakih cjelina i sadržaja, djeluje u cjelini kao mozaik, sastavljen od vrlo različitih boja, nejednakih veličina i različitoga sjaja, ovdje su poredani kamenčići jedni uz druge,

(Nastavak na str. 2)

«STEPINAC, KOJI JE IŠAO NA SUD KAO DUHOVNI PASTIR HRVATA, IZIŠAO JE IZ SUDNICE KAO OPĆI VOĐA SVOGA NARODA I KAO UZOR SVIJETU»... ..."KAŽEM VAM, KAD BI ONI ŠUTJELI, KAMENJE BI VIKALO" (LK. 19, 40). KARDINAL JE UČINIO, DA TISUĆE KAMENA TISUĆU PUTA ODZVANJAJU:

STEPINAC MU JE IME!

BISKUP FULTON J. SHEEN,
White Plains, New York, 12. rujna 1948.

IZVAN NIZOVA

BIBLIOTEKA CENTRA ZA KONCILSKA ISTRAŽIVANJA DOKUMENTACIJU I INFORMACIJE »KRŠĆANSKA SADAŠNJOST«, ZAGREB, MARULIĆEV TRG 14

REPRINT PREMA:
1. IZDANJU »KNJIŽNICA HRVATSKE REVIJE«,
BARCELONA 1980.

© by Vinko Nikolić
ISBN 86–397–0201–2
Naklada: 3.000
Tisak: Kršćanska sadašnjost, Zagreb

STEPINAC MU JE IME

ZBORNIK USPOMENA, SVJEDOČANSTAVA I DOKUMENATA

PRIREDIO:

VINKO NIKOLIĆ

KNJIGA DRUGA

KRŠĆANSKA SADAŠNJOST
ZAGREB 1991.

IV

BOLEST I SMRT JEDNOG PRAVEDNIKA

SLUŽBENA VIJEST TANJUGA:

Vjesnik, 11. II. 1960.: «Zagreb 10. veljače. Danas je u Krašiću, nedaleko Zagreba, umro od upale pluća dr. Alojzije Stepinac. Kao što je poznato, on je dulje vremena bolovao od policitemije».

Vjesnik, 14. II. 1960.: «Zagreb, 13. veljače (Tanjug). Danas je u Zagrebu, uz uobičajene vjerske obrede, sahranjen dr. Alojzije Stepinac».

SMRT ALOJZIJA STEPINCA

OSMRTNICA PRVOSTOLNOG KAPTOLA:

Besmrtni je Kralj vjekova, kojemu sve živi, u nedokučivoj svojoj Providnosti odredio, da Uzoriti gospodin

DR. ALOJZIJE KARDINAL STEPINAC

nadbiskup zagrebački, hrvatski metropolita, itd.

zamijeni život ove suzne doline s vječnom radošću.

Blagi je pokojnik preminuo dne 10. veljače 1960. godine u 2.30 sati poslije podne, u 62. godini života, 30. svećeništva i 26. Episkopata, primivši pri potpunoj svijesti sv. Sakramente umirućih.

Mrtvo će se tijelo dobrog Nadpastira sahraniti u Gospinu subotu, dne 13. veljače u 10 sati prije podne, nakon sv. Mise zadušnice i propisanih odrešenja, u Prvostolnoj crkvi u Zagrebu.

BLAGI GOSPODINE ISUSE, PODAJ MU POKOJ VJEČNI!

Dr. FRANJO ŠEPER,
nadbiskup koadjutor,
apostolski administrator

Prvostolni Kaptol Zagrebački

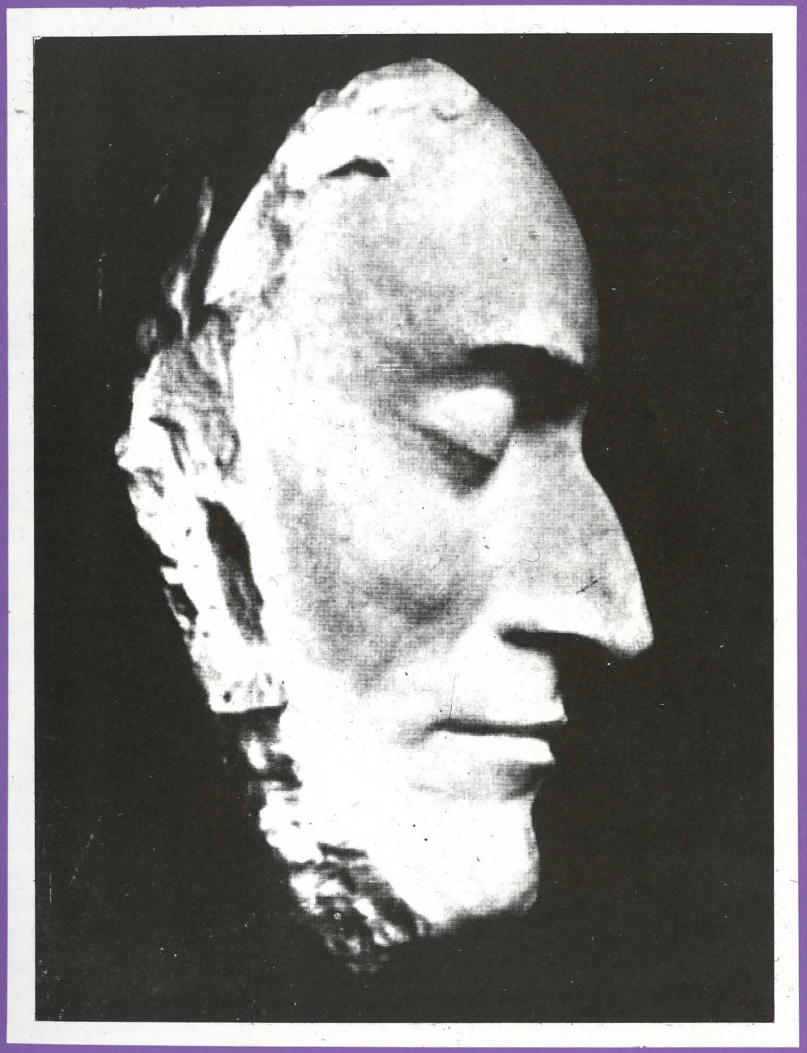

ZADNJI DANI ŽIVOTA NJEGOVE UZORITOSTI DR ALOJZIJA KARDINALA STEPINCA

JOSIP VRANEKOVIĆ (1919-1964.)

OD 5. XII. 1951. godine neprekidno do sretne i svete svoje smrti boravio je Eminencija kardinal na župnom dvoru u Krašiću. To razdoblje njegovog života, kao i ono, što je predhodilo u Lepoglavi, s pravom je njegov nasljednik, preuzvišeni gospodin Dr Franjo Šeper, nazvao «doba sazrijevanja». To stupnjevanje, rast i uzrast tako lijepo i snažno pokazuju iz godine u godinu njegove riječi, propovijedi, pisma, njegovi pogledi na život Crkve i njegovo trpljenje. Zadnja tri dana njegova života svjedoče do kakovih je granica stigao. Sve pojedinosti, što smo ih zapazili kod njega, posebno od nedjelje 7. II. o. g. pa do smrti, u srijedu 10. II. u 14.15 sati, govore, da je u punini bio Božji čovjek i sav u Bogu. Tok posljednje njegove zdravstvene krize i kako je polazio prema svršetku želim ovdje ukratko iznijeti.

Kroz zadnjih osamnaest mjeseci Eminencija nije izlazio na šetnju kroz mjesto i izvan mjesta, kako je to običavao prije. Uvijek je osjećao potrebu kretanja i u svakom mu je pogledu godila šetnja. Radi neposredne pratnje organa vlasti šetnja mu je onemogućena. Otada je šetao samo pred kućom. Ni tu nije imao mira, jer su isti organi stajali neposredno u njegovoj blizini i često ga po čitavi sat fiksirali, dok je šetao pred kućom. Dok smo zajedno šetali po tom malom prostoru, neugodno mu je bilo gledajući, kako prisluškuju naš razgovor. Pred Božić prošle godine kroz dva tjedna nije više ni pred kućom šetao, nego je izišao dva do tri puta na dan pred sporedni ulaz župnog dvora, gdje ga nisu mogli fiksirati ni prisluškivati. Tu se kretao na prostoru od dužine samo 2,5 metra. Bio sam tu uz njega. «*Ništa zato* — rekao je tu, *što se na ovom uskom prostoru krećem i okrećem. Moj život ide prema kraju i Gospodin će mi brzo proširiti moje staze...*» Posebno zadnjih mjeseci i tjedana više je puta s ovakove «šetnje» navratio se na čas u kuhinju do časnih sestara i potaknuo ih, da se puno moramo moliti za naše neprijatelje. I meni je tako sve češće počeo govoriti. Oko Nove godine i posljednji tjedan pred smrt dao je prečasnom Šimeckom i meni, da svaki otsluži po

dvije sv. Mise pro inimicis. Uz narušeno zdravlje, koje se od vremena na vrijeme lijepo popravilo, Eminencija je obsluživao svoj dnevni red sve do zadnje nedjelje u životu, dne 7. II. o. g. Ustajao je ujutro u 3.15, a na počinak krenuo u 21 sat. Taj dugi radni njegov dan ispunila je molitva, adoracija, čitanje, spremanje propovijedi, u svoje vrijeme šetnja izvan mjesta, koja je znala trajati i do 4 sata, a kasnije gore naznačena «šetnja», zatim sv. Misa u crkvi. Svake nedjelje i u druge zgode, kad se propovijeda, on je uvijek propovijedao, ispovijed vjernika u crkvi, ako je imalo bio pri zdravlju, susret sa župljanima u crkvi i župnom dvoru. Ni s jednim od svećenika nije mogao doći u vezu osim, što je prečasni gospodin Šimecki svaki dan smio doći u župni dvor, a jednako i tajnik nadbiskupije Dr Mijo Pišonić, koji je ovamo dovozio gg. liječnike, kada je bila potreba. Veliko su veselje za Eminenciju bila mala djeca, koja su mu svaki dan dolazila. Razgovarao bi s njima, šalio se i s onim najmanjima, koji su tek prohodali. Zadnji puta ih je «zaprimio» u nedjelju 7. II. Više ga nisu vidjela živog.

U subotu poslije podne, 6. II. o. g. Eminencija je osjetio malu prehladu i počeo je kašljati. Iskašljavanje je bilo teško. *«Ako ovako krene naprijed* —rekao mi je— *onda ja sutra ne ću moći, da služim Misu u crkvi»*. Ujutro u nedjelju bilo mu je jednako, kao i dan prije, ali je rekao, da će ipak moći, da pođe u crkvu. U 8.15 sati, čim sam svršio ranu sv. Misu, dođe Eminencija u župnu kancelariju, potuži se, da teško hvata dah, te se ne usudi, da danas propovijeda, pa bih ja njegovu napisanu propovijed čitao vjernicima u crkvi, a kada to svršim, pročitam oglase i izmolimo propisane molitve, tada neka časna sestra dođe po njega u župni dvor, pa će on odmah pristupiti k oltaru. Kako sam toga dana trebao poći u Kupčinu —filijalu župe Petrovina—, da tamo imam u 9 sati sv. Misu, to je Eminencijinu propovijed pročitao u crkvi Preč. g. Šimecki. Eminencija je sretno svršio poldanju, ovu glavnu sv. Misu, i to mu je bila zadnja sv. Misa u životu. Toliko je puta rekao, da mu je od sve biskupske službe najmilija stvar Misa pro populo, i —eto— upravo zadnju sv. Misu prikazao je za svoju nadbiskupiju.

Poslije podne mi je rekao, da ne bio danas pošao u crkvu, da tamo služi sv. Misu, kad bi bio znao, koliko će ga mučiti disanje.

«Da sam danas išao na propovjedaonicu —rekao mi je pod večer— *uvjeren sam, da bih gore ostao mrtav»*.

Oko podne u nedjelju dođu liječnici: Dr Bogičević, Dr Fuks, nadb. tajnik Dr Pišonić i č. s. Stela. U zadnje vrijeme Eminencija se dosta tužio i na zube. Dosta su mu jada zadali, dok je jeo. Često je znao reći, kad bi mu ispala plomba, ili je koje jelo teže jeo, da je i to milost Božja, i to velika, da čovjek osjeti, kad —kako veli

sv. Pismo— «mlinarice pomalo prestanu mljeti, da je svršetak blizu — i, čovječe, misli na svršetak». Sada post factum možemo reći Deo gratias, što se toga dana pokvario zubaru Dru Fuksu aparat, te nije mogao toga dana odstraniti Eminenciji neke smetnje kod zubiju, jer bi sigurno —onako već bolesna— dosta izmučila ta intervencija.

Začudno je upravo bilo, da je danas Eminencija sa svima nama zajedno objedovao kod stola i bio vrlo raspoložen i razgovorljiv. Nikome nije moglo pasti na pamet, da je svršetak tako blizu. No, čim su liječnici otišli oko 16 sati, pozove me u svoju sobu i reče, da je neobično umoran, tužio se na teško disanje kao i jučer, pa će odmah leći. *«Sutra sigurno ne ću moći u crkvu, da misim, a tko zna, hoću li moći i ovdje u kući. Ovo nije obična prehlada, ovo je nešto težega»*. Tako mi je rekao brzo po odlasku liječnika.

Htio sam, da večera u svojoj sobi, da ne silazi po stepenicama dolje u prizemlje, gdje smo redovito jeli. Otklonio je to i još je te večeri sišao, da po običaju večera u kancelariji, kad u kući nema podesnije prostorije za blagovaonu.

Kod večere je sve išlo po običaju. Kao redovito jeo je i pio. Pod kraj večere mi spomene, kako osjeća, da pomalo prodire i bolest prostate. Te večeri, a i kroz slijedeća dva dana, rekao je kroz smijeh, kako se svi mi oko njega varamo i ne vjerujemo uvijek, da je on pravi bolesnik —gotovo invalid. *«Neki dan ste mi rekli* —veli on— *kako ljudi po župi govore, da dobro izgledam i da sam sve mlađi... Nek mene pitaju, kako izgledam i kako mi je... Naš primarius mi veli, da mi srce ide kak vurica... Meni se čini, da bu ta vurica brzo stala... Pater Scheibel mi piše, da se meni ne može ovdje ništa dogoditi, da je to njegovo uvjerenje i mnogih... A, moj pater, ne znaš, što govoriš... Kad bi ti znao sadašnje moje stanje, vidio bi, što znači taj 'ništa'»*.

Kad mu je prije koji puta oslabilo zdravlje, tada je imao svetu Misu u jednoj od dviju svojih soba. Svaki puta bismo tada tu načinili oltar, a odmah poslije Mise raspremili ga. U vezi s tim rekao mi je u nedjelju navečer: *«Nespretno je, da taj stol iz sestarske sobe svaki puta prenosimo amo i tamo. Ako ovako potraje, vjerojatno ću ponajviše misiti ovdje u kući. Pozovite majstora pa neka mi načini ovdje provizorni oltar ispod velikog raspela. Ali... ne znam... možda mi ni taj ne će više trebati... Načinite kako znate...»* Slijedeći dan pozvao sam majstora stolara i pokazao sam mu u sobi, kako da načini oltar. Eminencija je već ležao u krevetu. Zatvorim vrata, što vode iz prve sobe u drugu, u kojoj je ležao, da ga ne smetamo, dok uzimamo potrebne mjere. Časna sestra je tada bila uz Eminencijin krevet. U prvoj smo sobi sasvim tiho govorili i dogovarali se, kako da načinimo taj oltar. Eminencija je ipak shvatio o čemu se radi, pa veli sestri: *«Šteta što je župnik pozvao stolara... Sve mi se čini, da mi taj oltar ne će nikada trebati... Ali — neka radi, kako zna...»* Nisam htio

odustati od nauma i načinismo jednostavni, ali lijepi oltar. On sad stoji i ostat će u prvoj njegovoj sobi kao draga uspomena na jednu od zadnjih njegovih želja.

Zadnjih nekoliko mjeseci i danas u nedjelju još jednom je ponovio i rekao: *«Osjećam, da moj život ide sve više kraju... Tješi me, da je dijeceza u čvrstim rukama».*

Rano ujutro u ponedjeljak pohodim ga u sobi i pitam ga, kako je sproveo noć. *«Nikako* —veli on. *Ustao sam u noći i skoro sam se srušio na pod. Dah mi nestaje... Slab sam... Prostata me tjera, a jedva stanem na noge. Misu ne ću moći nikako danas služiti. Ni svetu Pričest mi danas nemojte donositi. Dedecet: može me prostata uznemiriti baš u času, dok bude tu na stolu Presveto... Što hoću. Tako hoće Bog».* I toga dana, pa ni slijedeći utorak, nije primio svetu Pričest.

«Teško govorim, pa nemojte nikoga puštati do mene — ni rodbine, da se ne naprežem. Recite im, neka se radije mole Bogu za mene». To je izrekao u ponedjeljak ujutro.

Poslije podne trebao sam poći motorom u Samobor na sprovod pokojnom svećeniku Lamotu, pomoći misionarima u ispovjedaonici i usput biti u utorak u rodnoj kući, gdje će se skupiti sva bližnja rodbina prigodom imendana moje mame. Pred par dana sam ih i obavijestio, da ću doći. Odustao sam od puta radi bolesti i poslao časnu sestru Saleziju ujutro u Zagreb, da javi u nadbiskupski dvor, kako je s Eminencijinim zdravljem, a potom, da ode u Samobor, da veli svećenicima, redovnicama i mojima, kako je kod nas i pozove ih na molitvu. Pred polazak časne sestre na put Eminencija joj po običaju dao blagoslov. Pitala ga, ima li što kome posebno poručiti i da li što treba. On mirno izreče samo dvije riječi: *«Milosti Božje».*

Istoga dana dođe iz Zagreba primarius Dr Bogičević, Tajnik i č. s. Stela. Liječnik nije ovoga puta ništa posebna propisao za ublaženje boli, osim biti na toplom i čuvati se hladnog propuha. Preporučio je urinirati stojeći, kad se prostata uznemiri. Umirili su Eminenciju i time, da će večeras Konzilium liječnika odrediti terapiju, pa će se pomoći.

Preko dana uvijek je netko bio uz njega, ili sestre ili ja, a bilo mu je drago, da nas je i više od ukućana bilo s njim. Danas je još dosta rado razgovarao, makar je druge posjete otkazao.

Kroz cijelu noć od ponedjeljka na utorak bila je uz njega ili u prvoj njegovoj sobi č. s. predstojnica Honorata. Žeđao je. Hladno nije smio uzimati, pa je po malo gasio žeđu čajem ili mlakom vodom. Kad sam ga prema jutru treći puta pohodio i pitao, kako je sproveo ovu noć, rekao mi je: *«Mislio sam, da ću se samo mrtav složiti na*

pod, kad sam ustao... Do četrdeset puta me je ove noći mučila i tjerala prostata. Ovo mi je najteža noć u cijelom mom životu... Ako i dođu liječnici, ne će moći puno više pomoći. Ne muči mene prostata samo dvije godine unatrag, nego to traje već pet godina. Nisam htio odmah to reći, jer je moja narav takova, da se nikada u životu nisam tužio, dok nije došlo do težega... Tako sam radio na fronti, u Germanikumu i kasnije sve do sada. Nisam se volio tužiti samo zato, da ne budem bez veće potrebe drugima na teret».

Eminencija se te noći doista nalazio između dvije vatre: s jedne strane, radi slabosti srca treba da miruje, a, s druge strane, prostata ga muči i ne može mirovati. Preporučio sam mu stoga, da danas radi prostate ne silazi s kreveta... Neka se služi posudom u krevetu. Nova nevolja: dok leži, mnogo teže urinira. U toj nevolji trpio je jednako i psihički kao i fizički, ako ne još i više... Spomenem mu tu, da je i O. Leopold Mandić imao sličnu nepriliku kao i on i da je taj Božji čovjek u najtežoj nevolji jačao sebe i govorio: «Tako hoće Bog». Na to će jednako i Eminencija: *«Fiat, fiat».*

U 9.30 sati telefonom s mjesne pošte nazovem Nadbiskupsko tajništvo, neka bi liječnici došli što prije. Odgovore mi iz nadb. Kancelarije, da je tajnik Dr Pišonić već krenuo na put do nas ovamo...

Oko 11.30 sati stigne ovamo Dr Bogičević, Tajnik i č. s. Stela. G. primarius nam dostavi terapiju, kako ćemo pomoći Eminenciji prema programu, kako su jučer zaključili liječnici: Dr Hauptman, Dr Bogičević i Dr Riesner. Kroz pet dana Eminencija će primati tri puta na dan po jelu kapljice Crystafoline, zatim svaki dan kroz pet dana po jednu injekciju penicilina i streptomicina i Cordabromin-Dioxin. Bellergal će uzimati prema vlastitom osjećanju. Temperaturu će trebati mjeriti svaka tri sata, i to po petnaet minuta. Jednako tako i puls. Nepriliku mu je činilo i to tako dugo mjerenje temperature, jer se neprestano morao micati na krevetu uslijed boli. Prve te spomenute injekcije dao mu danas sâm Dr Bogičević. Isti me je još jednom poučio, kako ću sutra to ja obaviti.

Tokom dana do kasne večeri primao je lijekove rado, premda su mu bili odbojni. Neprestano smo bili uz njega danju i u noći od utorka na srijedu. Mučila ga žeđa. Nikakovo jelo nije mu odgovaralo. Što je jeo, bilo je upravo na silu. *«Da mi je sada dvije čaše vina, to bih na dušak ispio. I pivo bi mi odgovaralo. Pa i hladne vode popio bih sada porciju, veću nego ikada. Ali što mogu, kad liječnici baš to brane. Zabranjeno je to voće, pa ćemo se strpjeti».*

I ovu zadnju noć bila je bez prekida uz njega časna sestra predstojnica. Do pola noći i ja sam bdio, a onda malo legao u sobu do njegove, da tu budem u pripremi i da me sestra pozove, ako bude što trebalo. Svjetlo je u jednoj i drugoj sobi bilo utrnuto. Gorjela je samo mala lampica —vječno svjetlo— pred Gospinom slikom. Pred

poluotvorenim vratima prve sobe bila je sestra i svaki čas prilazila, kad je što trebalo, bilo poravnati ležaj, gutljaj vode ili čaja i dr. Izgleda, da je na momente po pet do deset minuta zaspao, jer je potpuno mirovao, ali odmah po tom lagani kašalj, teško disanje i prostata. U pola noći uzeo je šalicu kompota i crnu kavu, jer je dan prije vrlo malo jeo. U tri sata iste noći još je jednom uzeo šalicu kompota. Spavao nije gotovo ništa, ali mu je ova noć bila nešto lakša od prošle. Sat i po iza toga zatražio je čisto rublje i presvukli smo ga. *«Nemoćan sam, pomozite mi»* —rekao je sestri. Ujutro nije primio sv. Pričest kao ni jučer, jer «decedet» —rekao je kao i u ponedjeljak.

Istoga jutra oko 7 sati pohodio ga je šogor Mijo Stepinac. On je suprug od najstarije Eminencijine sestre Barbare. Kratko je bio kod njega. Pričinio mu se Eminencija slab, kao nikada do sada, pa starac nije mogao ni govoriti, nego je samo zaplakao i brzo izišao. *«Sve bu dobro, samo se ne bojati, nego moliti»* —rekao je Eminencija.

Dopustio je, da na čas uniđe k njemu kumče mu, četirigodišnji Josip Šimecki. U ruci mali drži cvijet i pita ga: «Kaj Te boli?». Eminencija ga samo pogleda, pa veli: *«Dobro je, Jože, dobro»*. Dva puta je u ove dane na kratko ga pohodio prečasni gospodin Josip Šimecki. Nitko inače, osim nas ukućana, nije u ova tri dana bio kod njega. Bili su dakako i liječnici, kako je ovdje naznačeno.

U ponedjeljak i utorak temperatura se kretala od 36,6 do 38,3 stupnja, a puls od 105 do 155. Danas ujutro nismo već mogli pravo uhvatiti koliki je puls, a ni temperaturu nije više mogao mjeriti kroz 15 minuta. Jedva je izdržao 5 minuta na miru, da drži pod rukom toplomjer. Apetit nikakav. Sestre mu ponudile «šato» računajući, da je tekućina, a opet krepka stvar. *«To još nekako* —rekao je— *ali ako može biti s vinom. Ako mislite, da ni toliko vina ne smijem, nemojte mi ga ni donositi»*. Sestra je malo razrijedila vino vodom i popio je čašu šato-a. Uz to je onda uzeo i 20 kapljica Crystafoline-a. Da ga sa svime odviše ne smetamo, spremili smo, da mu damo injekcije u 10 sati. Ležao je na povisokom uzglavlju i neprestano upirao pogled u sliku Bogorodice povrh kreveta. Uđem u sobu, najavim mu, da će sestra odmah donijeti iskuhane šprice za injekcije i još mu nešto htio reći, kad me najednom on prekine, pa veli: *«Znate što, župnik? Pustite Vi sad injekcije. Idemo najprije ono, što je najvažnije. Uzmite štolu, sjednite ovdje, pa idemo od početka.* /Mislio je tu na generalnu ispovijed cijeloga života/. *Čemu se zavaravati... Osigurati se, pa što Bog da. Dajte mi onda i svetu pomast. Ne zaboravite ni Benedictionem papalem... Malo prije sam uzeo vinski šato, pa ne znam, kako bi sa sv. Pričesti, ali, kad sam bolesnik, mislim, da mogu odmah sada i to primiti... Dajte mi onda sve, što Crkva daje kršćaninu u ovakovim časovima... Pozovite i sve sestre ovamo*

i neka se mole... Pozovite i prečasnog Šimeckoga... Običaj je, da kod podjeljivanja sakramenata Ordinariju prisustvuje i Kaptol. Prečasni je začasni kanonik, i na neki način pripada Kaptolu, pa je red, da bude tu... A onda u ruke Božje».

Dok su sestre sve priredile u sobi za podjeljivanje sakramenata, pozovem ovamo jednu Eminencijinu sestru, Josipu Mrzljak, koja je u blizini župnog dvora. Kad sam donio u sobu Presveto, Eminencija je mirno ležao, gotovo sjedio u krevetu. Prečasni Šimecki, pet časnih sestara i jedna rođena Eminencijina sestra kleče u blizini bolesničkog kreveta. Nijedan od nas nije slutio, da je to samrtni krevet. Po svemu sudeći, Eminencija je to jedini znao, kako govore neke okolnosti. Začudno je, što je kroz sve vrijeme, dok je primao svete sakramente, mogao biti potpuno miran. Disanje, prostata i sve nevolje u organizmu, koje su ga tih dana mučile, u ovaj čas se smirile. Pozorno je promatrao, dok sam Presveto polagao na stol, sveto ulje i drugo rasporedio po stolu. *«Upozorite župnika,* rekao je preč. Šimeckom, *da mi ne pomaže na rukama dlanove, nego ovdje»*. /I pokaže pri tom mjesto, kako se pomazuju ruke svećeniku/. Na sve je molitve kod blagoslova i podjeljivanja sakramenata glasno odgovarao, a posebno kod posljednje pomasti, kad sam ga pomazivao, s povišenim je glasom i malo otežući, kako nikada inače nije govorio, odgovarao je svaki puta onaj *«Amen»*. Svi prisutni primijetili su, kod papinskog blagoslova, kako je kao u zanosu polagano činio znak svetoga križa. Ispružio je ruke čineći znak križa, koliko je najviše mogao.

Primivši svete sakramente, bio je neobično vedar. Odmah je počeo glasno i veselo govoriti, kako to nismo čuli od nedjelje. Sestra mu Josipa ostala je bez riječi, sjela i samo plakala. Eminencija se nasmije, pa joj veli: *«Što plačeš? Zar se ne sjećaš, kako sam ja Tebi doveo Šimeckoga* /Sada pokojni Dr Franjo Šimecki/ *prije 40 godina, pa si još tu. Čemu sada plač... Za kršćanina nema veće sreće, nego li su ovi sveti sakramenti... U ruke Božje, i čega se onda imamo bojati»*.

Iza toga dao sam mu dvije injekcije: penicilin i streptomicin.

U nedjelju sam imao sv. Misu u Kupčini i tom prigodom obećao, da ću upravo danas, u srijedu u 11 sati, tamo imati sv. Misu i pod tom sv. Misom vjenčati jedne mladence. Ujutro sam vidio, da ne smijem izbivati, jer ako i malo otiđem od Eminencije i samo su sestre kod njega, odmah pita, gdje je župnik, pa sam danas zato sv. Misu ujutro služio ovdje u župnoj crkvi, a u 11 sati odlučio sam, da motorom krenem u Kupčinu, pribivam vjenčanju i odmah se vratim kući. Tako je i bilo. Sada zimi nisam vozio motor i upravo sam se bojao, da li će paliti i vući, jer ga nisam kroz dulje vrijeme kontrolirao. Bogu hvala, sretno je išlo. Makar je djelomično vrlo slabi put do tog sela, ipak sam sretno stigao. U isto vrijeme ja na motoru pred kapelu, s jedne strane, a svadbena povorka s druge strane. Sve

je brzo i lijepo svršilo. Saopćim ljudima, kako je s Eminencijinim zdravljem, ispričam se, što ni na čas ne mogu na njihovo veselje i u podne molio sam Angelus kod kuće s Eminencijom... Baš oko podne počela dolaziti Eminenciji slabina, kao i prije, no što je primio sv. sakramente. U 11 sati svi smo mislili, da je kriza prebrođena. Mislio sam, da će Extrema unctio proizvesti onaj svoj učinak, kojemu se smrtnici često vesele, ali dogodilo se drugčije. Odmah iza 12 sati ponudimo mu, da nešto pojede. *«Ne mogu, pa ne mogu...* —govorio je. *Nemojte mi o jelu ni govoriti... Slab sam... Nemojte me ostaviti sama»* —dodao je, makar od ponedjeljka ni čas nije bio sam. Još nismo slutili, da je to konačna kriza, jer mu je i prije bilo koji puta tako, a tješili smo se i time, da mu je 1958. u svibnju bilo još i gore. I doista, oko 13 sati još je jednom uzeo dobru šalicu kompota. Taj mu je prijao. Sestra predstojnica mu stavljala žlicu u usta i dosta je mirno jeo. Pod kraj još se našalio, pa je pita: *«Koliko ih /šljiva/ još ima»*. I mi se nasmijemo, pa zajedno velimo: Još tri. — *«Dajte ih onda do kraja* —veli on— *pa što Bog da»*. Uzeo je zatim kapljice Crystafoline. Mjerim mu puls, ali ga nikako dobiti. Velim sestri, neka ona pokuša, ali —nabroji najviše do 25 udaraca— i puls se izgubi. Pružim mu toplomjer, da vidimo temperaturu, ali on pokaže bolno lice iznenada i veli, da nikako ne će moći kroz 15 minuta da mjeri... Tako danas zapravo nismo izmjerili ni puls, ni temperaturu. Ustanovili smo samo, da je puls do kraja nepravilan. Treba mu dati još injekciju za jačanje srca. Oko 13,30 sati mu to spomenem, a on samo uzdahne, pa veli: *«Nemoćan sam i ne mogu se više okretati sâm. Ako me vi možete sami okrenuti* —kaže sestri i meni—, *dajte, ali ja tu više ne mogu ništa pomoći. Radite, kako znate...»* Kako je ta injekcija upravo za jačanje srca, želio sam na svaki način, da je primi. Ni riječi nije na to više rekao, nego se mirno pustio, da ga malo okrenemo i primio je tu injekciju. U taj čas opazim, kako mu je pogled umoran i oči ne gledaju onako svježe kao do sada. Pet puta za redom ponovio je *«Deo gratias»*... Pogledao je i pri tom se upravo na rukama malo podigao prema slici Gospinoj i glasno rekao: *«Blagoslovljeno Božje Ime»* i onda *«Fiat voluntas Tua»*. Sada iza pola na dva poslije podne osjetio sam, da je svršetak blizu. Još u pola na jedan sat telefonski sam kratko javio g. Tajniku u Zagreb, da sam podijelio svete sakramente i neka odmah dođu. Sestra predstojnica u to vrijeme —nešto iza pola na dva— pozove preostale četiri sestre, da se u svojoj sobi mole. One su došle pred prvu Eminencijinu sobu i plačući molile krunicu. Eminencija sve teže diše... Izgovara sad tiše, sada glasnije ona tri zaziva... Grčevi ga hvataju i hvatajući dah donju mu čeljust bol baca i vuče na stranu... Upire se rukama o krevet... Nema daha, i kao da će sada izdahnuti... Odjednom udahne i čujemo kako bolno veli: *«Ah... teško je... Blagoslovljeno Božje Ime... Fiat*

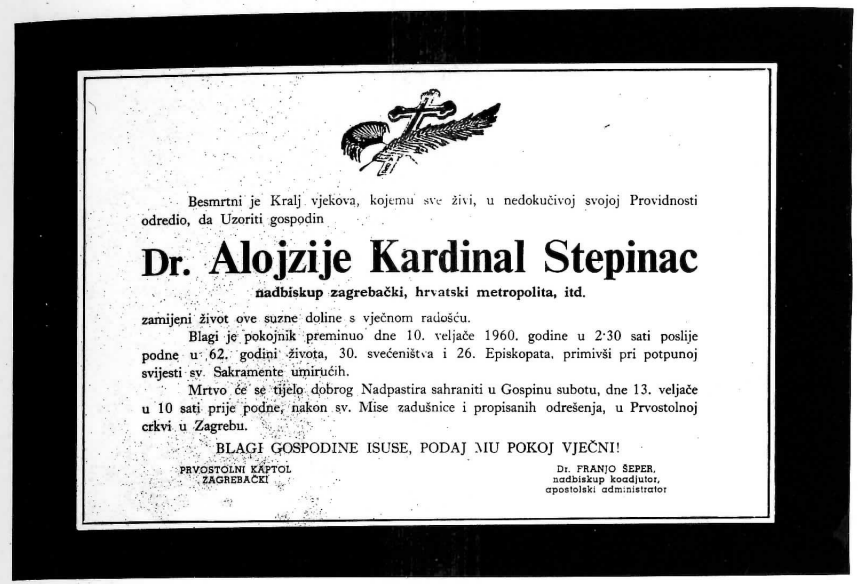

Besmrtni je Kralj vjekova, kojemu sve živi, u nedokučivoj svojoj Providnosti odredio, da Uzoriti gospodin

Dr. Alojzije Kardinal Stepinac

nadbiskup zagrebački, hrvatski metropolita, itd.

zamijeni život ove suzne doline s vječnom radošću.

Blagi je pokojnik preminuo dne 10. veljače 1960. godine u 2·30 sati poslije podne u 62. godini života, 30. svećeništva i 26. Episkopata, primivši pri potpunoj svijesti sv. Sakramente umirućih.

Mrtvo će se tijelo dobrog Nadpastira sahraniti u Gospinu subotu, dne 13. veljače u 10 sati prije podne, nakon sv. Mise zadušnice i propisanih odrešenja, u Prvostolnoj crkvi u Zagrebu.

BLAGI GOSPODINE ISUSE, PODAJ MU POKOJ VJEČNI!

PRVOSTOLNI KAPTOL ZAGREBAČKI

Dr. FRANJO ŠEPER, nadbiskup koadjutor, apostolski administrator

OSMRTNICA PRVOSTOLNOG KAPTOLA ZAGREBAČKOG

KREVET, NA KOJEM JE UMRO KARDINAL STEPINAC, 10. veljače 1960. Snimljeno odmah, nakon što su s kreveta skinuli mrtvo tijelo i položili ga u lijes

KOPANJE GROBA U CRKVI U KRAŠIĆU:
ovdje su trebali biti pokopani smrtni ostanci nadbiskupa Stepinca

SPOMEN-PLOČA U CRKVI U KRAŠIĆU
Natpis na ploči: *«Ovdje je na koljenima molio za Crkvu i svoj narod /1950-1960/ DR. ALOJZIJE KARD. STEPINAC, zagrebački nadbiskup / Bratu uzoru — njegovi svećenici»*

NADBISKUP ALOJZIJE STEPINAC NA ODRU U CRKVI U KRAŠIĆU,
10. VELJAČE 1960.

NADBISKUP ALOJZIJE STEPINAC NA ODRU U CRKVI U KRAŠIĆU,
10. VELJAČE 1960.
Oko odra njegov narod moli

STEPINAC MRTAV U ZAGREBU: Mnoštvo pred Katedralom

VJERNICI MOLE PRED STEPINČEVIM SMRTNIM OSTANCIMA: Na dolasku iz Krašića, lijes je bio položen pred Katedralu, na što je mnoštvo kleklo

NADBISKUP KOADJUTOR DR. FRANJO ŠEPER ZAPOČIMA ZADUŠNICE U KATEDRALI

ZADUŠNICE U KATEDRALI U ZAGREBU: Mnoštvo ispunja crkvu

DIO KLERA, OD BISKUPA DO BOGOSLOVA,
OKO STEPINČEVA ODRA U KATEDRALI

UPRAŽNJENA STOLICA ZAGREBAČKIH NADBISKUPA:
Za vrijeme zadušnica, zavijena u crninu i urešena cvijećem i hrvatskom trobojnicom

voluntas Tua... i onda *Deo gratias...*» Sestra mu veli, da će biti bolje, sestre mole krunicu... — «*Samo neka mole* —veli on isprekidano... *Neka samo mole krunicu...*» Da mu olakšamo disanje, podigla mu je sestra prema gore lijevu ruku, a ja desnu. Pitam ga, je li što lakše. On veli: «*Malo je lakše*». Sestra ga pita: «*Bi li sestre došle ovamo, da tu zajedno svi molimo krunicu*», — «*Samo neka dođu, samo neka dođu*» —dva puta je ponovio. Bilo je pet minuta do dva sata poslije podne. Sestre uniđu i jedva plačući mogle su moliti krunicu... On gleda prema Gospi i samo tiho ponavlja uzdahe... Sluša «*Zdravo Marijo...*» miče ustima, i točno u 14 sati glasno veli: «*Dajte mi onu moju svijeću*». Pred 20 minuta sestra je Salezija donijela i pripravila u prvoj sobi tu svijeću. Kako je krevet uz zid, dok leži Eminenciji s desne strane je zid i Gospina slika. Zato smo mu svijeću stavili u lijevu ruku. Tu sam sad prešao, da mu podržavam svijeću, jer sam do tog časa krevet malo odmaknuo od zida i s te mu strane pomagao, a predstojnica s lijeva.

Kad sam mu prinio svijeću, pogledao ju je i snažno upravo stisnuo u ruku. Jednom mu rukom pomažem držati upaljenu svijeću, za koju je na samu Svijećnicu rekao, da će mu ove godine trebati, a drugom sam rukom podržavao mu glavu, kod teškog izdisavanja. Sestre mole... plaču... On nas pogledava kod pune svijesti. Moli... «*Fiat voluntas Tua*», bila je zadnja riječ, što smo je od njega čuli. Još tri ili četiri bolna izdisaja i ispustio je dušu... Zadnjih pet minuta šaptao sam mu u uho pobožne uzdahe, koje je on govorio i druge... Na zadnje još tri puta ga pozovem: Eminencijo... Eminencijo... Eminencijo!, misleći da još nije svršetak... možda kriza na vrhuncu... ali — s molitvom na ustima i srcu, svjestan, kuda ide, pošao je na sud Božji. Boga je blagoslivljao, govoreći: «Blagoslovljeno Božje Ime». Bogu je u najtežim mukama zahvaljivao, govoreći: «Deo gratias». Bogu se predao, govoreći: «Fiat voluntas Tua». Ovo je smrt pravednika. I mi tu ponavljamo: «Deo gratias» i «Blagoslovljen Bog u svojim svecima».

Kroz puni jedan sat držale su časne sestre naizmjence goruću svijeću u mrtvoj ruci, čija je duša već tada —uvjereni smo— gledala ono Svjetlo, koje označuje goruća svijeća. Ostali smo klečati i moliti... Povezali mu lice... Javili telefonskim putem smrt u Zagreb i čekali, da dođu gg. liječnici, koje smo svaki čas očekivali, uvjereni, da su na putu. Dođu u 15,20 sati —i na cesti pred župnim dvorom doznaju, da je Eminencija mrtav. Rekao im ukratko, kako su tekli zadnji sati i časovi —i oni se vrate u Zagreb.

Par minuta iza smrti izađem pred kuću, da pošaljem bilo koga u susjedno selo Brezarić u kuću Josipa Burje, gdje je bilo spremljeno odijelo za Eminenciju u slučaju njegove smrti. Naiđem upravo na Eminencijinog nećaka Ivana Mrzljak. On pođe i donese spomenuto.

Bilo je to odijelo, što ga je Eminencija nabavio sebi još prije prošloga rata, kada je jednom zgodom bio u Rimu. O tome mi je pričao brzo kako je 1961. godine došao u Krašić. *«Nabavio sam si to zato* —rekao mi ne jedanput— *jer sam očekivao, da će mi svakako jednog dana trebati. Znao sam, kakav je propis za biskupov ukop, pa sam se pobrinuo za sve. Očekivao sam unaprijed, da ću na smrtnom času biti bez ičega svoga — mislim bez novaca i drugih vrijednosti. Čemu onda, da nadbiskupija troši za me i za odijelo... Nabavio sam, pa ako bude trebalo i kada bude trebalo, to će se naći u Karmelu, u Brezovici...»* Kupio je, eto, sve za ukop, pa i posebni biskupski prsten i križ, jer sve do nedavna nije imao svoga vlastitog križa, dok mu nije poklonio godine 1958. Papa Pio XII. a dragocjeni biskupski prsten primio je prošle godine od Sv. Oca Ivana XXIII. Kada je 1958. godine u svibnju Eminencija bio teško bolestan, poslale su sestre iz Karmela u Brezovici to odijelo ovamo. Onda je kriza bila prebrođena i odijelo nismo vraćali u Karmel, nego ga ostavili u kući vrijedne familije Josipa Burje.

Prije nego li su došli liječnici, nismo Eminenciju oblačili osim, što ga uz pomoć vrijednog zvonara Nikole Šimečkog obukao u novi, čisti veš, makar se pokojnik dao presvući toga dana ujutro. Mrtvo tijelo i krevet bilo je posve čisto, — baš, kako se nadamo, i njegova duša. Tako obučen u čisto rublje ležao je pokriven bijelom plahtom, dok su došli liječnici.

Čim sam saopćio Eminencijinom nećaku, da je ujak mrtav, a ovaj to na prolazu rekao milicioneru, ovaj je bez posebnog naređenja odmah stupio direktno pred župni dvor i vrlo pristojno mi saopćio i izvinjavao se, da ima naređenje, da nikoga ne pusti u župni dvor, dok ne dobije drugo naređenje. Pustili su jedino zvonara Nikolu, koji je najprije glasom velikog zvona javio župi i okolnim župama smrt Božjeg čovjeka. U momentu sav je Krašić, koji su god bili kod kuće, izišli na ulice.. plakali... čekali i pitali, kako je do toga tako naglo došlo... Djeca, koja su pokojnika toliko voljela, na vijest o smrti padala su u plaču na cesti —na zemlju, a bilo je toga i u kućama, kako sam čuo već isti dan, a posebno poslije... U momentu djevojčice, djevojke i žene —sve je bilo u crnini i plaču... Narod je spontano polazio u crkvu i molio...

U to dođe vlč. g. Ladika motorom iz Zagreba i javi mi, da će skoro doći preuzvišeni gospodin nadbiskup-koadjutor. Ne znam, gdje će biti ukop, pa čekamo, dok dođe Preuzvišeni. Zato ni nismo oblačili Eminenciju u biskupsko odijelo. Kroz to sam ga vrijeme obrijao. Već je prije dva dana spominjao mi, tko će ga brijati, kad se sâm više ne može. Ja ću Vas —rekao sam mu— budite bez brige. I danas ujutro mi je spominjao brijanje, ali sam nekako namjerno

to odgađao, znajući, da bi i to bila velika neugodnost za nj, dok ga muči prostata, disanje i dr.

Oko 18 sati stigne ovamo preuzvišeni g. nadbiskup Dr Franjo Šeper. Saopći mi, da će ukop biti u Krašiću, i to gdje god želimo na teritoriju Krašića. Odmah ugovorimo, da je za nj ovdje jedino mjesto u župnoj crkvi, i to u svetištu, pred oltarom. Civilna vlast traži obdukciju, jer je smrt bila dosta nagla, pa će večeras mrtvo tijelo biti najprije prevezeno u Zagreb, gdje bude ujedno i balzamirano, s time, da već rano ujutro u četvrtak bude dovezeno i izloženo u crkvi do ukopa, koji će biti u subotu u 10 sati do podne. Ovamo će smjeti doći petorica biskupa, članovi Kaptola i 35 bogoslova, kao pjevači i asistencija.

Župni dvor, crkva i mjesto za čas bilo je blokirano stražom u civilu i u uniformama, kao nikada do sada. Nitko se nije mogao približiti Krašiću. Sutradan nitko nije mogao ni iz Krašića izaći, makar imao ne znam kakav posao...

U četvrtak kroz cijeli dan, noć i u petak do 19,30 sati, izloženo je bilo mrtvo tijelo u lađi župne crkve, blizu svetišta. Danju i noću dolazili su domaći župljani, koji su ga za života toliko štovali, a posebno u vrijeme, kada je kroz 8 godina, 2 mjeseca i 5 dana bio ovdje sa svojima. Bili su i oni njemu dragi. K svojima je poslan, ali ovi njegovi su lijepo primili njega...

U četvrtak i kroz cijelu noć prema petku zidali smo u svetištu pred oltarom grobnicu. Zidao ju je njegov nećak Franjo Mrzljak i Juro Penić-Ivanko, uz pomoć mladića i muževa iz susjedstva. Dirljivo je bilo, kad smo gledali, kako mala djeca, bilo ih je tu i onih do tri godine života, nose u crkvu ciglu po ciglu za grob onoga, koji ih je toliko volio...

Odjednom u petak poslije podne u 14,30 sati dođu u crkvu talijanski, engleski i američki novinari, snimatelji za kino i televiziju. Od njih doznajem, da će sahrana biti sutra u Katedrali u Zagrebu. Pričinilo mi se to nevjerovatnim, pa odmah šaljem časnu sestru na telefon, da pita, kako stvar stoji. Tajnik odgovara, da će večeras tijelo pokojnika prevesti u Zagreb... Glas o tome brzo prođe župom... Ljudi trče upravo u vinograde, da jave onima, koji tamo rade, da večeras odvoze mrtvog kardinala u Zagreb... Sav je Krašić došao na zadnji ispraćaj... Kroz nekoliko sati vjernici su u najvećoj stisci molili krunicu za krunicom... Kroz to vrijeme stranci su snimali Eminenciju na odru i narod, koji je plakao.. «Nikada u životu nisam takova nešto vidio» — rekao mi je, duboko potresen, jedan Amerikanac.

Pred odlazak došao je u crkvu preuzvišani gosp. nadbiskup-koadjutor, koji je sakupljenom narodu progovorio, označivši ukratko veličinu i svetu smrt velikog sina krašićke župe. Ujedno je odao i priznanje župljanima za časno njihovo držanje nekada i danas, na što

je i pokojni kardinal bio ponosan. U 19,30 sati, uz molitvu i plač cijele župe, iznijeli su lijes blaženog pokojnika četiri njegova nećaka pred crkvu, odakle je autom prevezen u Zagreb. Mrtvo tijelo pokojnika pratio je njegov nasljednik u pratnji primariusa Dr Branislava Bogičevića, nadbiskupskog tajnika Dr Mije Pišonića. S njima sam u autu bio i ja. Kako je Krašić ispratio mrtvo tijelo velikog pokojnika, jednako ga je tako dočekao Zagreb u plaču i molitvi.

I tako onaj, koji uz ime Alojzije nosi još i ime Viktor, postao je pravi Victor, jer je duša njegova na svom pravom mjestu —u nebu, a i tijelo je došlo na svoje mjesto —među svoje predšasnike zagrebačke biskupe i nadbiskupe.

U petak pred odlazak u Zagreb rekao sam vjernicima u crkvi, da je slobodno svakomu, koji hoće, da pođe na sprovod u Zagreb, koji će biti sutra, u subotu, u 10 sati do podne. I ujutro rano stotine naših su krenuli na put, ali su ih vraćali natrag njihovim kućama. Čak ni neki nećaci i jedini još na životu rođeni brat Eminencije, nije se mogao probiti do Zagreba. Nadbiskupski auto prebacio je u dva navrata neke od rodbine pokojnika i četiri časne sestre sa župnog dvora.

Koliko je najviše bilo moguće, svečano je i dostojno sahranjen kardinal naš i nadbiskup.

Njegov je grob ovdje u crkvi ostao prazan, ali čemu sam se nadao, tako sada vidim, da jest tako. Krašićki župljani dočaravaju si, kao da je mrtav Eminencija tu u skromnoj grobnici. Tu oni dolaze... Tu djeca dolaze i donose cvijeće i mole. Ljudi otvoreno govore, da se mole toliko za njega, koliko njemu... «Voljeli smo ga, dok je bio tu s nama, ali sada sve više vidimo, tko je to bio među nama...» — tako govore ljudi. Sva je župa u crnini prema mjesnom običaju, kako biva, kad je smrtni slučaj u pojedinoj obitelji.

Kao župnik kroz ovih 14 dana nakon Eminencijine smrti, gledam plodove njegove žrtve za svoju župu. Više puta sam mu se za života potužio, da nisam zadovoljan, što relativno malo ljudi dolazi na radne dane k sv. Misi i dnevnoj sv. Pričesti, ako se uzme u obzir, koliko ta župa u duhovnom pogledu prima. Spomenuo sam, kako bi daleko više ljudi moglo podvečer dolaziti u crkvu svaki dan na zajedničko moljenje krunice... Sada jasno vidim, kako je baš u svemu tome krenulo na bolje. Tri puta više dolazi mi vjernika svaki dan na krunicu u crkvu. Barem dva puta povećao se broj onih, koji su svaki dan na sv. Misi, a podvostručio se broj svakodnevnih svetih Pričesti... Deo gratias.

MOMENTI, KOJI GOVORE, DA JE EMINENCIJA U OVE ZADNJE DANE OČEKIVAO SMRT

1) Sve do pred tri dana pred smrt Eminencija se zanimao za probleme i događaje u Crkvi i svijetu. Pratio je radio emisije i meni je govorio, da slušam one vijesti, koje on ne sluša. U ova tri dana ništa ga na svijetu nije zanimalo i sada još više uviđam, da je sva ona šutnja u zadnjoj bolesti, dok smo i bili uz njega, i dok smo osjećali, da može govoriti, — to je bilo vrijeme tihe molitve.

2) Na sam dan smrti ujutro zatražio je čisto rublje, makar, strogo uzevši, nije mu bilo potrebno.

3) U 10 sati zatražio je svete sakramente sâm, a da ni ja, ni itko drugi nismo na to potsjetili.

4) Poslije kako je primio sv. sakramente, pitao me, da li sam to javio u Zagreb.

5) U 12 sati posebno je rekao časnoj sestri, da ga ne ostavimo sama. Uvijek je netko bio uz njega kroz zadnja tri dana, a sada ipak tako govori radi sigurnosti, da ne bismo slučajno baš sada na čas ga ostavili, kad nas pred smrt najviše treba.

6) U 14 sati sâm je zatražio svijeću.

Nije se doista zavaravao, nego je gledao kršćanski smrti u oči i očekivao ju je, kao svršetak patnja ovdje i početak slave tamo.

Kad je onaj zadnji ponedjeljak časna sestra išla u Zagreb, da javi kako je ovdje i po običaju na odlasku se javila Eminenciji, zamolila za blagoslov na put i pitala ga, ima li što da poruči u Zagreb ili da što donese, on je samo rekao: «Milosti Božje».

Od onoga vremena, kada se počelo govoriti, da će poći u Zagreb na svoje mjesto, znao je više puta reći: *«Neki se tome vesele, ali ja ni najmanje. Nikakova me želja ne vuče u Zagreb. Meni je ovdje dobro. Ja sam bolesnik-invalid, pa što će sa mnom u Zagrebu... Što sam odgovorio Keilbachu, kad mi je htio posvetiti jedno svoje djelo, to i sada ponavljam: «Ja na ovom svijetu nemam druge ambicije, nego izdržati do kraja i umrijeti u milosti Božjoj»*. Tu je riječ ponovio zadnji puta u nedjelju 7. II. o. g., dodavši tu: *«To lakše odlazim, kad vidim, da mi je dijeceza u čvrstim rukama»*.

Svjedoci smo, da mu se prva ambicija ispunila. Ta pak uvjetuje i svjedoči, da mu je Pravedni Bog ispunio i onu drugu: Umrijeti u milosti Božjoj.

KARAKTERISTIČNI MOMENTI ZAPAŽENI KOD EMINENCIJE U OVOJ ZADNJOJ BOLESTI

1) Mnogo je naglašavao ljubav prema neprijatelju.

2) Do kraja je bio strpljiv. Sve je obsluživao, kako su mu liječnici preporučili. Nikada nije prigovarao, kad mu je i bolno bilo, da

prima lijekove i injekcije, a jednako se pokorno odrekao svega, što mu je u bolesti godilo, kao vino, hladna voda i dr. Ne znamo, da je i jednu riječ prigovorio čemu ili pokazao nezadovoljstvo.

3) Silno je bio obziran i više puta je molio sestre i mene, da radi njega toliko ne bdijemo.

4) Dosta je malo govorio, ali ta je šutnja bila molitva.

5) Kad je bol bila najteža, rekao je: *«Grješnik sam i zato ne smijem prigovarati»*. Kao prije, tako i sada eto: svaka mu riječ i pokret odaje pravu poniznost.

6) Svako jelo, pilo, lijek i bilo koju stvar, kojom se služio posebno ovih dana, najprije je blagoslovio signo crucis. To je vjera. *«Bog je najbolji liječnik»* — znao je više puta reći.

7) Nije pokazivao nikakove mrzovolje, nego uz svu ustrpljivost, znao se i našaliti, kao ono, kad je spomenuo Dra Bogičevića, koji mu je rekao za srce, da mu radi kao «vurica». Pa onda opaska na poruku patra Scheibla, da mu se ne može ništa dogoditi, i onda riječ sestri Josipi, nakon što je primio svete sakramente.

8) Čudili smo se i veselili, kako je bol popustila, da je mirno mogao primiti svete sakramente. Bila je to posebna milost Božja i nagrada za veliko pouzdanje i predanje, koje je baš tada najviše pokazivao prema Majci Božjoj, čiju je sliku neprestano gledao, i toliko puta u životu zaželio, da pod njom i umre. Makar duboko ponizan, gledajući rođenu sestru, da plače iza kako je primio svete sakramente, rekao je: *«Ludo je plakati, ako nam je ići iz ovoga svijeta. Uvijek sam sve primao iz ruke Božje, primam i sad i primat ću ubuduće...»*

9) Na kraju, karakteristično je i ovo za ovakav svršetak našeg Eminencije-kardinala. Osobni liječnik Eminencije Dr Bogičević ne jedanput mi je rekao, da će Eminencija naglo svršiti od kapi. Spomenuo mi više puta, da se nemojmo ništa čuditi, ako ga jednog dana nađemo mrtva u krevetu ili na divanu. To su kazali i drugi liječnici. A ipak, ako je to i bilo za očekivati, jer je takova bila narav Eminencijine bolesti, preko očekivanja dogodilo se onako, kako je nama drago. Da je Eminencija i naglo preminuo, mi ne bismo ni na čas sumnjali i uvjereni bismo bili, da je pripravan pošao na Božji sud. Ali jasno je sada, da je Eminencija za života trajno molio upravo za ovakovu smrt i da mu je molitva doslovno ispunjena. To svjedoči činjenica, da je on još 1936. godine kao nadbiskup-koadjutor uzeo onaj lijepi tekst sv. Karla Boromejskoga pod naslovom «Duhovni ugovor s Gospodinom Bogom našim i posljednja volja duše u obliku oporuke». Tekst tog duhovnog ugovora on je potpisao u dva primjerka. Jedan je primjerak trajno nosio uz sebe u džepu reverende, gdje stavljamo inače džepni sat. Drugi je primjerak stavio uz odijelo, što ga je sebi pripravio za ukop i naznačio, da se taj primjerak ima njemu staviti u lijes i položiti s njim u grob. To smo i načinili. U tom

«Duhovnom ugovoru» sadržana je i krasna prošnja, da na smrtnom času primi sve svete sakramente. Tu je i nekoliko lijepih molitava protiv napasti u času smrti i molitva Majci Božjoj za sretnu smrt. Na kraju tiskanog teksta tog ugovora, što ga je Eminencija trajno nosio uz sebe, vlastoručno je imao zapisanu spasonosnu onu riječ: *«Esto fidelis usque ad mortem et dabo tibi coronam vitae. — Veni, Domine Jesu»*.

Uvjeren sam, da je Eminencija-kardinal ne samo svaki dan nosio nijemo ovu knjižicu uz sebe, nego da je i svaki dan molio lijepe ove molitve, posebno za sretnu smrt. Upotrijebio je sve mogućnosti, pa i ovu, da postigne ono, što je jedino potrebno.

Velika obrana u teškim danima života bila mu je vježba, da je od početka Drugog svjetskog rata pa do smrti svaki dan, odmah izjutra, čim bi ustao, izmolio egzorcizam Leona XIII. Na to ga je potakao u Zagrebu jedan njemački vojni svećenik, koji mu je rekao, da ništa nije mogao polučiti u svojoj župi negdje u Njemačkoj s jadnom djecom, jer ih je upravo paklenski zahvatio hitlerizam. Kad sam počeo na to moliti taj egzorcizam —nastavlja taj svećenik— sve mi je upravo čudesno polazilo za rukom kod iste one djece. I više puta mi je rekao Eminencija, da od onoga dana, kad je imao taj razgovor, sve do sada samo je u jednom danu propustio taj egzorcizam izmoliti, i to u Lepoglavi. *«Bio je to upravo onaj dan, ono jutro* —rekao je Eminencija— *kada se u susjednoj ćeliji objesio onaj svećenik... Da li je to bilo samo post hoc ili i propter hoc, ne znam»*. I dok su svećenici mogli dolaziti k njemu ovamo u Krašić, svakomu je preporučio i dao ovlast, da se služi tim moćnim sredstvom: Egzorcizmom Leona XIII.

Navedene činjenice doista govore, da je onako blaženu smrt Eminencija molio i izmolio. Nije bio zato blažen samo njegov svršetak, nego onaj, koji je molio, da bi dobro svršio, izmolio je i postigao, da je mogao i dobro živjeti. Nije posvetio samo sebe, nego svijetli svima nama —svemu svijetu— kao uzor velike vjere i pouzdanja u Boga i primjer istinske, prave poniznosti.

U Krašiću, dne 26. II. 1960.

JOSIP VRANEKOVIĆ
župnik i dekan

P. S.

Imena časnih sestara Služavki Maloga Isusa, koje su bile uz Eminenciju kardinala u Krašiću i koje su pribivale kod njegove smrti:

1) Sestra Marija Honorata Matica — predstojnica
2) Sestra Marija Nikolina Vozelj
3) Sestra Marija Salezija Golubić
4) Sestra Marija Akvilina Paviša
5) Sestra Marija Bonaventura Bašić

NAPRIJED smo donijeli prikaz zadnjih dana života i smrti kardinala Alojzija Stepinca, kako ih je doživio i zabilježio krašićki župnik, vlč. *Josip Vraneković*, koji je također već umro, 26. srpnja 1964., a uz kojega je Stepinac živio kroz osam godina svoga zatočeništva u župnom dvoru u Krašiću, 5. prosinca 1951.—10. veljače 1960. Vlč. Vraneković umro je od raka, u svojoj 45. godini, i njegova je rana smrt predstavljala golem gubitak ne samo za dekanat Jastrebarsko, čiji je on bio dekan, nego i za čitavu Nadbiskupiju. To se je vidjelo po zadnjem ispraćaju: bili su ondje prisutni sa suzama i molitvama Nadbiskup i Biskup, 95 svećenika, mnogo redovnica i oko 4000 vjernika. Iskrenu tugu župljana za svojim župnikom lijepo je opisao «Glas Koncila» (16. kolovoza 1964.), a mi ćemo ovdje za izabranog Stepinčeva supatnika zabilježiti značajnu karakteristiku, koju mu je dao dr. Janko Penić, također Krašićanac, rektor Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, kad je u svom nadgrobnom govoru rekao; «Zagrebačka nadbiskupija jedna je od najprostranijih biskupija na svijetu. Ona ima oko 500 živih svećenika. Ovdje leži na odru jedan od najboljih». Bit će od neobične važnosti, ako su sačuvane bilješke ovog «jednog od najboljih» kroz osam godina Stepinčeva boravka u Krašiću, jer je Stepinčeva duboka duhovnost sigurno bila bliza i duhu ovoga uzornog svećenika, pa je njegova rana smrt velik gubitak za kauzu nadbiskupa Stepinca. Vrijedna naknada bit će njegov Dnevnik, koji je vodio do 27. siječnja 1960., dakle do pred samu Kardinalovu smrt.

Mi ovdje objavljujemo Vranekovićev prikaz zadnjih dana života i smrti nadbiskupa Stepinca. On je taj prikaz uputio crkvenim vlastima u Zagrebu 26. veljače, dakle ubrzo nakon Stepinčeve smrti, i taj su onda objavili mnogi hrvatski i drugi listovi u slobodnom svijetu, u cijelosti ili u izvatcima. Mi, međutim, ovdje ne prenosimo Vranekovićev prikaz ni iz kojega lista, nego ga objavljujemo prema posebnoj kopiji (jednoj od kopija samog izvornika), kako smo je svojedobno primili iz samog Krašića te sačuvali za ovu upotrebu. Zato ga donosimo doslovce, bez ikakvih izmjena (ili ispravaka), poštivajući do kraja značenje jednog važnog dokumenta-svjedočanstva.

U nastavku ćemo donijeti i prikaz jedne Časne Sestre, jedne od onih požrtvovnih i nesebičnih duša, koje su njegovale Nadbiskupa, da se vidi, kako je ona [one!] doživjela Stepinčeve zadnje dane i njegovu svetačku smrt. Ovaj smo prikaz primili u samom izvorniku, također iz Krašića, pa ni u njemu ništa ne mijenjamo. Jedino smo izostavili svršetak, u kojemu je prikazana skromna proslava Nadbiskupova zadnjeg imendana, 1959., kada je ujedno proslavljena i 25. godišnjica njegova biskupskog posvećenja (24. lipnja 1934.). Toga se je dana on dobro osjećao, stoga je prvopričesnicima uputio posebnu propovijed te ih i sâm sve pričestio, da ih nakon toga obdari. Djeca su Nadbiskupu bila posebno milo društvo, a ona su mu tu ljubav uzvraćala, i njemu se približavala lakše nego svojemu ocu. Zabilježila je ovdje Časna Sestra ove njegove riječi: «Djeca misle, da ja njima činim veselje, a i ne slute, da oni meni čine». Na toj skromnoj proslavi bilo je prigodnih stihova i pjevanja, lijepih riječi za imendan i za 25. godišnjicu biskupskog posvećenja. U ovim se rukopisima nalaze i prigodni stihovi nepoznatih autora, a tu je također i pjesma «Svijetli meteor», koja je kasnije širena po Hrvatskoj, pojavljuje se anonimna na raznim stranama, a stigla je i među nas vani, i u njoj se jednostavnim riječima veliča meteorska pojava Nadbiskupa.

ZADNJI ČASOVI I SMRT NAŠEG KARDINALA

U NEDJELJU 7. II. služio je naš dragi Eminencija-kardinal svoju zadnju sv. Misu. Kašljao je, teško disao, osjećao zatajivanje srca, pa se skoro u zadnji čas sjetio, da bi njegovu propovijed Prečasni pročitao. Drugi dan je rekao: «Da sam išao na propovjedaonicu, sigurno bih umro». Do ovako teškog stanja došao je postepeno. Kad je legao u krevet, rekao je: «Ako se iz ove bolesti izvučem, bit će pravo čudo. Osjećam, da se to prikuplja već dulje vremena». Čitavu nedjelju izdržao je na nogama. Poslije podne je došao redoviti liječnik iz Zagreba, propisao lijek za prehladu i srce. Navečer se dogovorio s prečasnim g. Župnikom, da će sutra služiti sv. Misu u svojoj radnoj sobi, koju bi za takav slučaj pretvorili u kapelicu.

No u ponedjeljak ujutro Eminencija nije više mogao ustati. Bilo je očito, da se već nekoliko dana samo silio i borio, da izdrži na nogama. Odmah je prestao jesti i uzimao samo nama za volju vrlo malo hrane, većinom nešto za popiti: crnu kavu, čaj ili kompot. U ponedjeljak smo opet zvali liječnika. Časna Predstojnica je ostala cijelu noć u njegovoj sobi za slučaj kakve usluge. Preko noći nije valjda ni oka stisnuo. Ujutro smo javili u Zagreb, da se stanje stalno pogoršava. Liječnik je došao i obećao da će doći opet u četvrtak. Drugu noć je opet č. Predstojnica ostala uz Eminenciju, premda ju je slao neka ide počivati. Kad mu je oko pola noći ponudila, da će mu zgrijati kompota, rekao je neka ne smeta sestre, da mogu mirno spavati. Tako nas je žalio da se mučimo oko njega.

U srijedu ujutro izgledalo je, da će krenuti na bolje. Kad je Prečasni došao, da mu dade lijekove, kazao je: «Idemo najprije obaviti što je glavnije». Zatražio je sv. Ispovijed, sv. Pričest i Posljednju pomast. Poslije sv. ispovijedi Prečasni nas je pozvao, da budemo prisutne kod dijeljenja sakramenata umirućih. Eminencija je pribrao valjda posebnu snagu, jer je na sve molitve glasno s nama odgovarao i lijepo se križao. Kad je sve ovo svršilo s Papinskim blagoslovom, pristupila mu je plačući rođena sestra, koja je jedina od rodbine bila prisutna. On je ukori, da je ludo u takvom času plakati. Rekao joj je, da je on uvijek primao, da prima sada i da će u buduće sve primiti iz ruke Božje. Iza toga je par puta ponovio «Deo gratias» i «Fiat voluntas Tua». Iza ovog disanje je postajalo sve teže. Rekao je Prečasnome, neka ga više nikako ne ostavljamo. Časna Predstojnica je sad bila stalno uz njega. Iza podne uzeo je još nešto kompota i lijek, ali samo kako bi mi rekle «iz poslušnosti», premda ga je stajalo vrlo mnogo muke. Nešto prije dva sata pozvala nas je časna Predstojnica, da u našoj sobi molimo zajednički krunicu. Još nismo svršile vjerovanje, kad nas je pozvala, da dođemo u sobu Eminencije, jer je to on sam htio. Dok smo mi molile prvu desetku, zatražio je svijeću. Disanje je postajalo sve teže. Kad smo započele drugu deseticu krunice, bacio je zadnji pogled na sliku Majke Božje povrh kreveta i ispustio svoju plemenitu dušu. Uoči blagdana Njezina Ukazanja u Lurdu povela je Majka Božja svog žarkog ljubitelja i štovatelja u nebeske dvore. Preminuo je pod slikom, pred kojom je njegova pok. majka u svibnju palila vječno svjetlo. Kad je prije osam godina došao u Krašić, potražio je kod

rodbine tu sliku i rekao: «Pod ovom sam se slikom rodio, pred njom je moja majka 50 godina molila za me, pod njom želim umrijeti i mrtav u grobu ležati». Draga Gospa je ispunila želju svoga vjernog sluge. Tih smo se njegovih riječi sjetili, dok smo oko kreveta klečale i jecajući nastavljale krunicu za krunicom.

Oko 4 sata stigli su liječnici, a u 6 sati preuzv. g. nadbiskup dr. Franjo Šeper. Preuzvišeni nam je kazao, da Eminenciju moraju voziti u Zagreb i da će ga ujutro natrag dovesti u našu crkvu, gdje će biti izložen do subote, kada će biti sahranjen, pred glavnim oltarom, gdje se redovito iza sv. Mise zahvaljivao, i kad je bio zdraviji dnevno po čitav sat adorirao. U četvrtak i petak stalno su Krašićanci posjećivali mrtvo tijelo svoga dragog kardinala, tješeći se barem tim, da će i mrtav ostati kod njih. Ali u petak navečer došao je opet preuzv. nadb. dr. Šeper i potvrdio vijest, da će tijelo dragog pokojnika prevesti u Zagreb i sahraniti ga u Katedrali. Za jedan sat sabrao se čitav Krašić u crkvu, da se oprosti s najvećim i najdražim svojim sinom. Zajedničkom molitvom i plačem ispratili su Krašićanci svoga i našeg oca i tješitelja do auta, koji ga je predvečer u noći odvezao do zagrebačke Katedrale. Tamo je bio isto tako dočekan od biskupa, svećenika, bogoslova, velikog broja redovnica i vjernog puka. U tihoj molitvi i plaču čuli su se uzdisaji: «Moli za nas! Moli za nas!».

KRAŠIĆ U TUZI ZA SVOJIM NADPASTIROM

Kad je u srijedu 10. II. u 2 1/4 s. zvono krašićke crkve oglasilo tužnu vijest, da je ljubljeni naš kardinal i nadbiskup preminuo, uzdrhtalo je svako srce i orosile oči. I ona najmanja predškolska djeca glasno su plakala i jedno preko drugog trčala prema župnom dvoru, ne pazeći na vrata, već preko ograde. Za onaj čas nije im bilo dopušteno ni u dvorište, a kamo li u kuću. Mi smo sestre ostale neprekidno uz dragog pokojnika moleći sv. krunicu. Od vanjskih ljudi mogli su ući u kuću jedino brat i sestra našeg Nadbiskupa-pokojnika i vrijedni zvonar, koji je preč. g. Župniku pomogao obući Eminenciju.

Predvečer je došao preuzv. Nadbiskup—koadjutor, da isprati tijelo dragog pokojnika u Zagreb na obdukciju i balzamiranje. Rečeno nam je, da Eminenciju ne ćemo više vidjeti, jer će nam ga vratiti natrag u zatvorenom i plombiranom lijesu. S gorućim svijećama pratile smo mrtvo tijelo, kad su ga nešto iza osam sati iznosili iz kuće. Klečale smo na dvorištu pred župnim dvorom, te molitvom i glasnim jecajem žalosno gledale u pravcu Zagreba još i onda, kad se ispred naših očiju izgubio auto, koji nam je odvezao mrtva onoga, s kojim smo još prije nekoliko sati razgovarale. Bez riječi vratile smo se u praznu kuću.

Preč. g. Župnik ostao je s nama do 11 sati, da se malo smirimo i saberemo, jer nas je sutradan čekao veliki posao. Prva briga Prečasnoga je bila da se iskopa grobnica pred glavnim oltarom.

Rano ujutro već u 4 1/2 sata auto je našeg dragog Eminenciju dovezao natrag u otvorenom lijesu, na veliku utjehu nama i svim župljanima. Bio je obučen samo u reverendu. Prečasni g. Župnik i veleučeni nadb. Tajnik obukli su Eminenciju u misno ruho ljubičaste boje. Na glavu su mu stavili mitru, dar rodne mu župe Krašić prigodom 20-godišnjice bisk. posvećenja. Već prije sv. Mise Eminencija je bio izložen na odru nasred crkve. Kroz čitav dan Krašićanci su posjećivali svog ljubljenog Nadpastira. Dugo su ostajali u molitvi sa suzama u očima. Milo je bilo gledati one malene djevojčice s crnim rupcima na glavi, kako sklopljenim ručicama dugo i tužno gledaju svog dobrog prijatelja. Nema više njegovog blagog očinskog pogleda, koji ih je tako rado milovao. Zatvorena su usta, koja su imala riječi za svakoga, koji mu se približio. Ganutljivo je bilo također gledati tu malu dječicu iz susjedstva, kako prinašaju cigle, koje su bile potrebne za grobnicu u crkvi. Čitav dan u četvrtak i noć ljudi su radili grobnicu i lijepo svršili. Crkva je bila otvorena i preko noći, jer je stalno netko bio uz lijes i molio.

U petak smo doznali, da će biti prevezen u Zagreb. Ljudi su na poljima i vinogradima ostavljali svoje poslove, te upravo trčali kućama, da se spreme što prije u crkvu. U 6 sati crkva je bila puna. Mi smo sestre predmolile sva tri dijela sv. krunice. Kroz to vrijeme strani novinari snimali su za televiziju. Oko 7 sati došao je zadnji, bolni čas rastanka. Nakon kratkoga govora, što ga je preuzv. g. Nadbiskup upravio prisutnima, lijes je bio zatvoren. U taj čas nastao je sveopći plač, s kojim su Krašićanci ispratili svog najdražeg i najvećeg sina na glavna crkvena vrata u auto. Prisutni stranci novinari su izjavili, da sličnoga prizora nisu još nikada doživjeli. Noćno kišovito vrijeme još je više djelovalo na potištene duše.

Sutradan —u subotu— obavljen je svečani requiem i sahrana u zagrebačkoj Katedrali. U isto vrijeme veliki broj Krašićanaca, koji nisu mogli doći u Zagreb, sabralo se u svojoj crkvi te izmolili sva tri dijela sv. krunice. Neki ljudi iz okolice, koji preko noći nisu mogli saznati, da su mrtvo tijelo kardinalovo odvezli u Zagreb, došli su na sahranu. Kad su našli prazan grob, kazali su: «Eto, došli smo kao ono apostoli treći dan na Isusov grob, a on je prazan».

Ovu veliku prazninu osjećaju svi vjernici krašićke župe. Kad dođu nedjeljom u crkvu, ne vide više svoga Nadbiskupa, ne čuju ga, nema ga. A krašićka djeca, svakodnevni posjetioci Eminencije, bila su desetak dana kao izgubljena. Zavirivali su u prazno dvorište i žalosni bi se vratili, da im nije preč. g. Župnik znao s Eminencijinog prozora baciti šaku bonbona od preostale zalihe, da tako donekle nadoknadi veliki gubitak. Jedna mala djevojčica rekla je kod kuće svojoj mami». «Mama, Preuzvišeni je ostavio u oporuci, da se na farofu budu i dalje dijelili bonboni». Odakle joj to, ne znamo.

Prazan grob, koji je sada zatvoren posjećuju domaći i strani ljudi. Tu kleče, mole i plaču. Lijepo i utješljivo je netko rekao: «U Zagrebu je kardinalovo tijelo, a duša mu je ovdje u Krašiću».

KRAJ BOLESNIČKOG KREVETA, UZ JEDAN ODAR, NA JEDNOM GROBU

ULOMCI IZ PISAMA NADBISKUPOVE SESTRE ŠTEFANIJE

DONOSIMO ulomke iz pisama Nadbiskupove sestre *Štefanije* udate *Štengl.* Nadbiskupov se otac Josip ženio dvaput, pa je iz oba braka rođeno dvanaestero djece. Njegova druga žena, *Barbara Penić,* Nadbiskupova je majka. Ona je majka i Štefanije (rođ. 1902.) kod koje je ona potkraj svog života u Zagrebu živjela i umrla, 11. prosinca 1947. S ovom sestrom, kao najmlađom, bio je Alojzije posebno povezan, stoga je ona često u njegovoj tamnici u Lepoglavi, uz njegov bolesnički krevet u Krašiću, kao što je često na njegovu grobu u Katedrali. Odatle, dakle, posebna vrijednost ovih njezinih pisama.

Nadbiskupova sestra Štefanija vrijedna je posebnog spomena, jer ona je sa svojom obitelji, napose sa svojim sinom Josipom, izravno suučestvovala u Nadbiskupovu mučeništvu, bila na poseban način žrtva njegovih progonitelja. Pisala je 27. prosinca 1961. ova jednostavna žena: «Kad sam stajala kod radija, kad je izrečena osuda od 16 godina predragom bratu, nisam ni pomišljala, da je tog momenta izrečena meni i mome sinu doživotna robija, i to najteže kategorije». I doista, nakon osude Nadbiskupa, bila je izložena progonima i posebnom nadzoru čitava njegova obitelj, a posebno sestra Štefanija i njezin sin Josip. Posjed im je bio zaplijenjen, pa su morali preseliti u Samobor i ondje živjeti u štaglju. Komunisti su sve učinili, da bi se mladi Štengl javno odrekao svoga ujaka, Nadbiskupa, i stupio u Partiju. Za vrijeme školovanja u Zagrebu nuđena mu je štipendija, uz uvjet, da dade izjavu protiv Nadbiskupa. Kada je to odbio, jedne su ga večeri, na povratku iz škole iz Zagreba u Samobor, napali policijski agenti i teško prebili, jedva se spasio skokom iz vlaka. Godine 1956. bio je izbačen iz svih škola u Hrvatskoj, a nije mogao dobiti nikakva namještenja. Uskoro je bio pozvan u vojsku i bačen u tzv. «disciplinske jedinice», gdje je bio zlostavljan i svakojako ganjan. Na kraju, pred završetak vojnog roka, izveden je pred Vojni sud u Zagrebu i osuđen na 5 godina teške tamnice. Sve ove fizičke i duševne muke odrazile su se na njegovo zdravlje, pa je izgubio dar govora, dapače odvele su ga u duševnu bolnicu u Vrapče.

Mladić Josip Štengl jedna je strašna žrtva zločinačke Udbe: razorili su i duševno i tjelesno jednog nevinog čovjeka! Tako, eto, u sjeni jednog velikog, glasovitog Mučenika trpio je i jedan «mali», nepoznati mučenik, ali ne manji heroj za vjerske i nacionalne ideale svoga naroda. On je ponosno i hrabro (dok je bio pri duševnoj svijesti) ispaštao dio Nadbiskupove «krivnje», dok se nije konačno smirio, 12. studenoga 1965., kada je preminuo u svojoj 38. godini života, i bio pokopan u Rudama kod Samobora. Lako je zamisliti beskrajne muke jedne jadne majke uz ovakvoga sina mučenika! Njihove su muke bile poznate i Nadbiskupu, on je s njima duboko suosjećao, zato mu je sestra Štefanija bila posebno bliza, volio ju je iskrenom bratskom ljubavlju. Njemu je ona tu bratsku ljubav brižno i nježno uzvraćala, što se vidi iz njezinih pisama, koje treba s toga stanovišta ocjenjivati (nismo u njima ništa bitna mijenjali). Nije bez vrijednosti ovdje pridodati, kako veliki mučenik našega vremena, junački madžarski kardinal Jozsef Mindszenty, piše u svojim memoarima, da mu je kardinal Stepinac «pomogao», da napusti Američku ambasadu u Budimpešti i ode u Rim, jer mu je posredstvom jednog američkog novinara prikazao, kako su komunisti progonili njegovu obitelj, posebno njegova nećaka Josipa, i da njega i njegove čeka ista sudbina, ako bi pristao

na zatočeništvo, ostavši u Madžarskoj. (*Memorias,* Buenos Aires 1975., str. 336-7.)

Ova pisma bila su upućena jednoj hrabroj i umnoj ženi, gđi *Tereziji Škringer,* velikoj dobrotvorki ove unesrećene hrvatske obitelji. Marljiva, poduzetna i zaslužna suradnica u Nadbiskupovu «Caritas»-u u Zagrebu, gđa Škringer, po porijeklu Švicarka, bila je također i član posebnog odbora, koji je pod zaštitom Nadbiskupa bio ustanovljen godine 1936. za pomoć izbjeglicama, koji su se sklanjali u Hrvatsku. Pomagali su velikodušno i požrtvovno, ne pitajući za narodnost, ni za vjeru, a niti za ideologiju. Po plemenitim nakanama Nadbiskupa, pomagali su svima! Među rijetkim hrabrim osobama, ova se junačka žena, Terezija Škringer, dragovoljno prijavila, da svjedoči u obranu Stepinca pred «sudom» u Zagrebu, ali je njezino svjedočanstvo bilo odbijeno, a ona izložena progonu radi ove «drskosti».

Prisiljena, napušta Hrvatsku, ali ni u emigraciji ne miruje, i ma gdje boravila (Brazil, Švicarska, Austrija, Italija), nikad nije prestala misliti na Hrvatsku, koju smatra svojom ne drugom nego jedinom domovinom, a Stepinčev grob u Katedrali za nju je sveto mjesto njezinih osjećaja i misli, i duboka želja, da se pomoli na grobu onoga, koga ona štuje kao Sveca.

Zahvalni smo ovoj izabranoj ženi, nesebičnoj dobrotvorki, za njezin humanitarni rad u našoj Hrvatskoj, kao i za njezinu brigu za ovu unesrećenu hrvatsku obitelj —neka joj ova skromna bilješka bude naše udivljenje, naše priznanje i naša zahvalnost, i neka se među Hrvatima ne zaboravi, da je ovakva jaka žena živjela među nama u najtežim godinama naše narodne povijesti.

I, evo, izvadaka iz pisama Štefanije Štengl:

KRAJ BOLESNIČKOG KREVETA...

9. *siječnja* 1954.

...«Kod brata nepromjenjivo. Flekove na licu još ima, no on se unatoč svemu dobro osjeća. Velika duša to sve može da izdrži, ali takovih nas malo imade»...

16. *ožujka* 1955.

...«možda ne možete ni predstaviti, u kojoj je situaciji brat. Od kako je odveden, on nije nikad poslao ni jednu izjavu, niti i jedno pismo, nikom odgovorio, niti se zahvalio. To ćete shvatiti, čega radi je on ovako strogo izoliran od čitavog svijeta... On je za sada prilično sa zdravljem. Vade mu krv svaki mjesec, već do sada su mu izvadili 12 l. Raspoložen i kao da ne živi na ovom bijednom svijetu... Potpuno je predan u ruke Božje. Nema za njega ništa, što bi ga moglo izbaciti iz njegova mira i svetih osjećaja, za sv. vjeru spreman je dati život svaki dan. S Vama poznatim smiješkom, vječno tumačeć Božje istine, pun žive vjere u vječni život, što on kaže? Kada se riješimo smrtnog tijela, našeg najvećeg tereta, onda onima, koji su živjeli po zapovijedi Božjoj, dolazi život vječni, gdje se ne će bojati ljudskog suda, nepravde i krivokletnika»...

9. *siječnja* 1956.

...«Bratu se je opet povratila na njegovu nogu tromboza te je i on najviše u krevetu, no čujem, da mu je ovih dana malo bolje. Duševno i fizički je uvijek isto, kao što ste ga ostavili. Kad bih ja mogla svoju bol podnositi s malo njegove izdržljivosti i vjere, onda bi bilo ovo igra»...

28. *kolovoza* [1956.][1]

...«Divno se drži. Opet se sa zdravljem malo popravio. Bila sam mu na Imendan kod njega... Živi svetac na ovome bijednom svijetu, kojeg je on prezreo te živi samo za vječnost... Moram podnijeti sve muke i patnje radi onog i njegove veličine, radi kojeg sam uništena i ja i moje nevino dijete. Postoji onaj Bog koji će suditi sve dobre i zle, pa još ovo malo što imadem, da proživim, podnijet ću u bijedi i bolima nad svojim milim sinom»...

15. *ožujka* 1956.

...«Njemu je sada opet krenulo na bolje, no kako on kaže: kako će biti volja Božja a ne ljudska. Smiren, zadovoljan sa svojim patnjama, kao nadzemaljko biće vječni njegov smiješak i sreća. O, da posjedujem samo jedan mali dio te velike duše, ne bih ovako teško podnosila svojih velikih patnja»...

21. *prosinca* 1956.

...«Dragi moj veliki brat sa svojim zdravljem isto labavo, krpanje i ništa drugo. O pravom zdravlju više ni govora»...

29. *siječnja* 1957.

...«Ove nedjelje sam bila kod mojeg dragog brata... Sunce je obasjalo njegov lik, i tako se divno drži, kao što već dugo nije. Šeće svaki dan po brežuljcima, nasmiješen, sa čvrstom nadom i vjerom u

[1] Neka su pisma bez oznake godine (označen je dan i mjesec), pa smo ih razmjestili prema sadržaju, a godinu unijeli među uglate zagrade.

Treba ovdje zabilježiti, da se Štefanija Štengl dopisivala i s gospođom *Zorom Lavinski,* Toronto, Kanada, koja je među Hrvatima bila poznata kao plemenita dobrotvorka. Ona je s posebnom brigom pomagala nesretnu obitelj Nadbiskupove sestre Štefanije, što svjedoče brojna Štefanijina pisma njoj. I u njima je Štefanija pisala o svome bratu Nadbiskupu, o njegovu bolovanju, o smrti i grobu. Ova nam je pisma velikodušno ustupila gđa Lavinski. Nu, ta su pisma samo sadržajna varijanta pisama gđi Škringer, zato ih ovdje posebno ne navodimo.

Žarka hrvatska rodoljubka i plemenita žena gđa Zora Lavinski umrla je 25. kolovoza 1975. u Torontu.

Boga, koji ga drži onako velikog duha, da može podnositi tegobe i uvrede života»...

13. *travnja* 1957.

...«Mojem dragom bratu doletio je Amerikanac i dao injekciju radio-aktivni fosfor. To ćemo vidjeti djelovanje... Izgleda vrlo lijepo, no njegova bolest je podmukla, pa se nikad ne zna što može doći»...

18. *prosinca* 1957.

...«Dragi moj veliki brat je još za sada sa zdravljem dobro, pa se nadamo, da će ga veliki Bog svima nama sačuvati još neko vrijeme»...

6. *veljače* 1958.

...«da Vam objasnim, o čemu ste mi pisali... Djece nas je bilo sviju od dvije majke, jer se je otac 2 puta ženio (12), 7 muških, 5 ženskih. Osmero od druge majke, od koje potječe i veliki brat i ja. Jedan je umro malen, prvi sin od prve žene, a ostali su umrli u ovo teško doba, 3, a jedan još prije ovog rata.

Miško je ubijen od Gestapoa, a Mato je umro isto od teških i neugodnih momenata (zatvor) dobio kalupirendes. Najstariji Makso od duševnog i fizičkog napora, te već i u godinama. Najstarija sestra Terezija prije godinu i četvrt umrla je od srca. Žive smo još 4 sestre i 2 brata[2]. Moja pokojna majka zvala se je djev. ime Barbara Penić. Nadalje Vas ne mogu informirati, dok ne idem bratu, ako ću moći, ali teško se više može do njega»...

14. *veljače* 1958.

...«Evo Vam šaljem posljednju snimku mog milog brata, koja je snimljena u njegovoj radnoj sobi za njegovim šrajptišom pod propelom iz samostana Lepoglave, što mu ga je poklonio gosp. dr. Šercer[3]. Ovo propelo je izradio nepoznati umjetnik redovnik, s datumom točno prije 300 godina, rijetke ljepote i umjetničke vrijednosti.

Ova mala uboga sobica, u kojoj sam ovih dana o Vama razgovarala, prikazuje Vam velikog sina drage nam katoličke Crkve i mile nam Hrvatske domovine. U ovoj maloj sobici vine se u nebeske visine

[2] Jedan od zadnje dvojice braće, Maksim, poginuo je u ratu, dok je drugi, posljednji, Juraj —kako čitamo u Štefanijevu pismu od 23. srpnja 1962.— umro naglo, od kapi, u bolnici u Karlovcu u srpnju 1962. Taj nije uspio na Alojzijev sprovod u Zagreb, spriječila ga je u tome Udba. Zato se kasnije često navraćao na Bratov grob.

[3] Na drugom mjestu, 2. srpnja 1959., piše, da mu je ovaj križ darovao dr. Riesner.

tisuće uzdaha, toplih molitava iz njegovih mučeničkih usta za sve čovječanstvo, prijatelje i najveće neprijatelje.

Ovako, evo, izgleda u svojoj 60. godini, no slika nije nimalo retuširana ni uljepšana, kako to već može biti u jednoj maloj sobici od 3 na 3 m. veličine. Zdravstveno stanje, ne može se reći, nije najgore, ali opet počeo u licu biti boje upravo ljubičaste, što je znak da nije u redu.

Liječnici se razilaze u mišljenju. Nijemac je protiv atomske injekcije, a Amerikanac najtoplije preporuča. Izjadao mi se je, da ne zna na što da pristane»...

12. *travnja* (?) 1958.

...«Kod brata je prije 10 dana bilo dosta slabo te su mu litru i pol krvi pustili i primio je injekcije za mjehur te se je opet smirilo. Krasno inače izgleda, ali evo uvijek nešto kod njegove bolesti neshvatljivo»...

4. *prosinca* 1958.

...«Jučer sam došla od njega. Rijetko ga posjećujem, jer mi prilike ne dopuštaju. Da Vam ga je vidjeti. Još nikad u životu nije tako divno izgledao kao sada. Prilično je ojačao, to da li je ovo posljednja injekcija toliko doprinijela, ili samo po sebi. Kako će to dugo sa zdravljem biti, ne znamo, ali ovo je pravo čudo 20. vijeka...

Zagrebačke gospođe poklonile su mu za imendan malog psa plemenite rase po imenu Lom. To pseto mu je jedina razonoda. Svaki dan pas izvodi akrobaciju s pajcekom u dvorištu, čemu se on od srca raduje.

Sv. misu služi svaki dan. Propovijeda i ispovijeda, a inače piše u beskonačnost. U farofu gdje stanuje okružuju ga iskreni ljudi, a inače okolina koja dolazi, farizeji. Bog neka ga čuva i hrabri, da nam bude svijetla točka, koji patimo»...

20. *prosinca* [1958.]

...«Šaljem Vam opet jednu sliku mojeg dragog brata kod oltara obnovljenog u tamošnjoj kapeli, koja je bila potpuno uništena od ratnih barbarluka. Snimano je ove godine na Ivanje, kako se zove ta crkvica, u momentu kad ju je posvetio»...

14. *siječnja* 1959.

...«Ovih dana sam boravila kod mojeg velikog brata 5 dana... od njega radi izvjesnih razloga nitko ne može dobiti ni pismene, a ni usmene izjave...

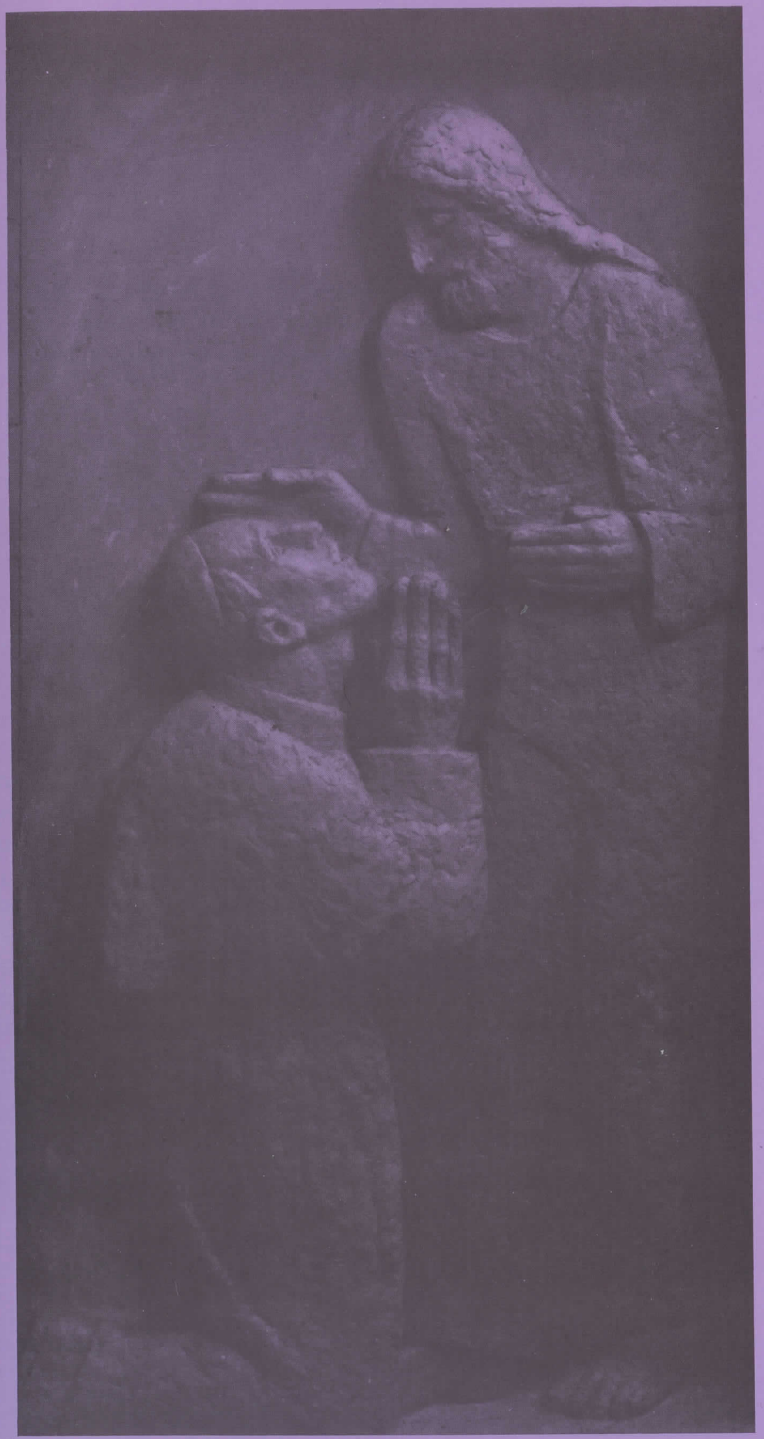

IVAN MEŠTROVIĆ:
SUSRET STEPINCA S KRISTOM, sadra (1961.)
Model za Stepinčevu nadgrobnu ploču u Katedrali u Zagrebu

Šaljem Vam posljednju snimku, njegovo omiljelo janje, koje ga čeka pred vratima, kad ide u šetnju, a ono svaki puta dobije komadić kruha.

Predivno izgleda. Kako će dugo?, to znade veliki Spasitelj»...

11. *ožujka* 1959.

...«Moj dragi brat, hvala Bogu, sa zdravljem dobro. Vrlo lijepo izgleda. Bio je kod mene župnik pa mi je pričao, jer ja nisam bila već dulje, a i ne ću ići do njegova Imendana»...

2. *srpnja* 1959.

...«Uoči svog Imendana opet je bio obolio i svi smo se uplašili, da će nas ostaviti. Dobri Bog još nam ga je ostavio, jedinu svijetlu točku na mutnom hrvatskom nebu.

Bila sam na Imendan kod njega. Bio je vrlo dobro raspoložen, kao rijetko u svom razdoblju robovanja. Svi što još živimo od braće, okružili smo ga za njegovim stolom. U duhu smo Vas se sjećali.

Na večer su došli naši dragi hrvatski liječnici. Taj dan osjetio je i on nešto ljudsko, jer su ga okruživali iskreni i njemu bliski ljudi.

Šaljem Vam jednu sliku, snimljenu prije mjesec dana u njegovoj radnoj sobi, gdje je okrunio majku Božju Fatimsku, kip koji je on posvetio, i okrunio, svojom mučeničkom rukom [4]. Ovo je mala radna sobica, u kojoj živi i radi robijaš već niz godina pod ovim divnim propelom, koje je staro 300 godina. Poklonio mu ga je profesor Riesner, koji ga je kupio kao antik iz kaznionice Lepoglava, a izrađeno je od nepoznatog umjetnika franjevca. Ova mitra izrađena je u Zagrebu, a motivi su izrađeni iz rukava moje majke, njezine hrv. narodne nošnje. Na Imendan sam se sa svoje dvije unuke s njime slikala; ako uspije, poslat ću Vam, da nas vidite u četvero kako izgledamo»...

7. *prosinca* 1959.

...«Prekjučer sam bila kod njega, to jest 5. 12., ...Taj dan bili su liječnici i pustili mu 1 l. krvi, a to je do sada bila 35. litra. Nismo mogli govoriti mnogo, jer opet leži, ta noga koja mu pravi smetnje, nje radi mora češće biti u krevetu»...

[4] To je bilo 31. svibnja 1959., kada je Kardinal obukao svečano biskupsko ruho (mitru, poklon Krašićanaca prilikom 20-godišnjice njegova biskupovanja; prsten, dar pape Ivana XXIII.). Uza nj župnik Vraneković i začasni kanonik Šimecki, a sestre su stajale na hodniku. Kardinal je blagoslovio zlatnu krunu i postavio na glavu Gospina lika. Dne 3. lipnja kip je odnesen u Zagreb. Kip je bio namijenjen za Bijeljinu. Kip je izrađen u samoj Fatimi. Pio XII. ga je osobno blagoslovio, a po njegovu posebnom ovlaštenju Stepinac okrunio.

15. *veljače* 1960.

...«Primila sam Vaše saučešće. Umro je mili ljubljeni moj jadnik. Da, umrlo je tijelo, ali oživio je veliki duh, duh drage i mile Hrvatske domovine.

Uz potoke suza prolazi uza sve prijetnje ispaćeni narod, da oda poštu najvećem geniju, kojeg je u posljednjem stoljeću dala katolička Crkva.

Kako je živio, tako je tiho kršćanski ispustio svoju plemenitu dušu, u prisutnosti čas. sestara i župnika u Krašiću. Zamolio je ispovijed i posljednju pomast, i rekao župniku: hoću da idem spreman, jer odlazim na put. Odgovarao je još čas prije nego je ispustio svoju dušu na sve obrede kod posljednje pomasti i rukom izvršivao znakove križa, tako da nisu pomišljali, da se bliži kraj.

Odjednom pozove čas. sestre i kaže, neka kleknu i mole, a onda zamoli svijeću, okrene oči k slici Majke Božje, pod čijom slikom se je rodio, i želja mu je bila, da pod njom umre, i ta se je obistinila.

Okrenuo je svoje blage oči i sklopljene ruke, te se cijelim tijelom okrenuo napram slici te posljednji njegov glas, koji se je čuo, bio je «Fiat Voluntas Tua».

Evo, mila moja, to su točne i neoborive vijesti iz posljednjeg časa njegova života...

Plakao je Zagreb. Naš lijepi i kulturni Zagreb suzama je odpratio, pružajući ruku, da se dotakne lijesa ili njegova tijela. Polagali su klerici pučanstvu na njegovo lice krunice, sličice, ure, naočale, prstene i što je tko imao, samo da se dotakne njega mrtva.

Kad su ga digli na ramena klerici, sve su se ruke ispružile za njim, kao da ga žele zadržati za vječnost. Dirljivi prizori, kakvih se ne će vidjeti u historiji. Toliko smo prepatili poniženja, dok smo doprli do njega u rodno mjesto. Tamo mu je bio iskopan grob, i nismo znali do zadnjeg časa, kuda će s njime. Bog je učinio svoje. Došao je tamo, kuda je spadao»...

19. *veljače* 1960.

...«Prije tri dana došao je iz P. jedan svećenik franjevac... donio mi je poklon od sv. oca Pape, medalju, njegov lik, uz pozdrav i blagoslov... Toliko me je obradovala ona divna knjižica i gesta sv. Oca»...

1. *svibnja* 1960.

...«Poslala sam Vam sliku s mojom unučicom, izlazak iz Katedrale s njegova groba. Vječno je pun cvijeća, ljudi moleć i klečeć prelaze

preko njega svakog časa, preko čitavog dana, nikad nije sâm. Koliko su ga sakrili živa ljudstvu, toliko ga sada mrtva više posjećuju»...

12. *svibnja* 1960.

...«Grob mučenika tako je živ od cvijeća, ljudi i svijeća, a njegove mile oči iz slike gledaju svakog, kao da živi i prisluškuje želje patnika, što kleče i mole njegov zagovor. Od rana jutra do mraka vječno prolaze preko groba stotine Hrvata, koji ga ljube svom dušom»...

15. *srpnja* 1960.

...«U Zagrebu na Imendan mojeg milog brata bilo je tako dirljivo, da je plakala i pjevala čitava Katedrala, što vjerovatno nije od kada je izgrađena.

U 9 sati služila se svečana misa, a misu je služio dr. Penić, Krašićanac, i sva asistencija je bila krašićki svećenici i klerici oko oltara.

Stotinu klerika je pjevalo latinsku sv. misu, a kad je misa svršena, zapjevali su hrvatski njegovu najmiliju pjesmu:

Ljiljane bijeli hrvatskog kraja,
Ljepši i draži no sunašca sjaj.
Mirisni cvijete vječnoga raja,
Kraljice neba, pomoć nam daj!

Majčice!
Čuj svoje dječice glas,
Brani i štiti nas,
Moli za nas!

Tu pjesmu volio je za života, i evo mrtvom je divno zapjevaše mladi klerici i sav kulturni svijet, što je bio tada u Katedrali. Suze su tekle niz obraze svima, a ja sam vruće mislila na Vas, da ste barem mogli vidjeti taj divni prizor. More bijelih ljiljana i stotine svijeća plamsalo je na njegovu grobu. Poslije mise bio je mimohod. Brdo cvijeća je raslo, banknote su padale na njegov grob, ljubili su kamen i njegovu sliku, pritiskali su krunicu na njegov lik, što ga je izradila Mila Wood, kiparica, i to je trajalo do kasno u noć, dok se je zatvorila Katedrala. Nikad ni časa nije sâm. Njegov grob je živ, staro i mlado, malo i veliko, priprosto i kulturno, jednako traži pomoć i zazivlje ga»...

28. *rujna* 1960.

...«U Katedrali pod najljepšim hrvatskim cvijećem leži moja utjeha. Tamo kleknem kada god mogu te mu šaljem molitve za svoje patnje»...

10. *studenoga* 1960.

...«Proteći će stotine godina, dok će se roditi još jedan, sličan našem dragom mučeniku.

Za Svisvete bila sam na misi u Katedrali. U moru bijelih krizantema leži naš anđeo čuvar Crkve katoličke i Hrvatskog naroda. Procesije prelaze preko groba uvijek. Ni jednog časa nije sâm. Njegovo stado vjerno bdije nad njegovim grobom...

Ujutro sam bila na sv. misi, a jučer na njegovu grobu, moleći Isusa za pomoć, a milog mojeg, neka mi dade onu jakost, da podnesem, kao što je on podnio stojeći pred zemaljskim sudom...

Danas u 12 sati u podne, kad sam stajala pred sudom, klečale su čas. sestre na njegovu grobu, paleći svijeće i moleći ga za zagovor»...

28. *listopada* 1960.

...«Upalit ću svijeće i odnijeti divne bijele krizanteme, koje sam sadila i njegovala svojom rukom, neka preko njih čuje ljubav i kucaj srca, što ga vječno vežu uz njega mrtvog.. .

Od smrti dragog moga nisam bila u Krašiću, a niti župnik nije bio kod mene, jer imade duboki razlog, ali Vi ćete razumjeti, da još uvijek vulkan riga, što ne mogu pisati.

Baš je prekjučer bio na sprovodu u Samoboru, našem starom župniku, ali ni pogledom ni riječju nismo se mogli približiti...

Šaljem Vam sliku stari 'Svijet'[5], što su mi pojeli već miševi, milog našeg, roditelje, rodnu kuću, i moj dragi Krašić»...

6. *prosinca* 1960.

...«Kako je rekao mili naš pokojnik: Kada se riješimo ovog smrtnog tijela, onda dolazi život za one, koji su vjerovali u Krista i vršili njegove zapovijedi, dodavši: naše tijelo je naš najveći teret, koji najteže nosimo...

...zastupam istinu najvećeg čovjeka, koji je živio u dvadesetom vijeku. S njime sam prošla patnje u logorima, uvrede posjećujući ga. S njime sam dijelila boli i ono malo radosnih časova u Krašiću u četiri oka, kad nas nisu mogli prisluškivati. Njegova mila usta, kad su progovorila i širila slatku utjehu mojim teškim ranama, bila sam sretna. S milim smiješkom uvijek bi govorio»...

15. *prosinca* 1960.

...«Opet Vam šaljem jedan cvjetak s groba, neka Vam on zaželi nijem Sretan Božić!, kojeg bi on, koji leži u grobu, zaželio svom svojom dušom»...

[5] Ovdje misli na ilustrirani tjednik *«Svijet»*, njegova je reprodukcija u I. knjizi *«Stepinac mu je ime»*, str. 77.

17. *siječnja* 1961.

...«Nakon 11 mjeseci iza smrti moga milog brata, bila sam 5 dana u Krašiću, u dragom mojem ožalošćenom rodnom mjestu.

Ne mogu Vam opisati teškog osjećaja, kad sam išla ispod njegova prozora, tako živa njegova slika, kao da me gleda iza zastora, kako je običavao za života, a da ga ne gleda nitko od njegovih mučitelja.

Mila moja prijateljice! Osjećaj, kad me je župnik uveo u njegove sobe, pogled na njegovih par predmeta i sliku nad krevetom, pod kojom se je rodio i ispustio dušu, toliko me je dirnulo, da sam ga osjećala kao da ga se fizički dotičem.

Upravo taj dan, kada sam odlazila, došla je brončana bista, što je izradila kiparica Mila Wood, te će biti nad grobom iskopanim u Krašiću u crkvi s pločom uklesanim slovima: *Ovdje je trebao počivati Kard. A. S.* To će biti za vječni spomen njegovom dragom narodu. Taj grob je pokriven crnom pločom, pred velikim oltarom, na mjestu na kojem on kleči na ovoj slici koju prilažem...

Za Božić njegov grob je prešlo tisuće vjernika. U moru cvijeća i borovih grana, čime je sakriven njegov grob, leži najpošteniji čovjek 20. vijeka.

Osvijetleni čisti njegov lik, što pokazuju vjerni katolici i rodoljubi, ljubeć kamen pod kojim on leži, dokazuje tko je tko...

Oni... nisu mogli spriječiti njegovu veličinu, iako su jedva dočekali da umre.

Nekoja dobra hrvatska duša donijela mu je trnov vijenac s hrvat. trobojnicom spleten, i na njemu 7 licitarskih srdaca. To je simbolički znak, kao u Majke Božje, probodeno sa 7 mačeva za Hrvatsku»...

24. *siječnja* [1961.]

...«O župniku iz Krašića mogu samo to da kažem, da mi je rekao, da je doživio u travnju prošle godine najteži dan svog života u Zagrebu. Što je bilo, ne znam, ali izgleda radi onog životopisa pokojnog brata, kojeg je on napisao. Bila sam na večeri u dugom razgovoru. Vjeran mu je preko groba... Krevet njegov stoji na istom mjestu, gdje je bio i od pokojnog brata. Slika do daljnjega stoji nad krevetom i vječno svjetlo gori od kako je ispustio naš mučenik dušu. Mali četverokut koji je služio kao radna soba, to je isto onako ostala radna soba župnika... Približava se godišnjica tužna za Hrvatsku. Bit ću na grobu s Vama s upaljenim svijećama. Mislit ćemo isto»...

3. *veljače* 1961.

...«Ne znam da li sam Vam ikad rekla, da me je na dan mojeg vjenčanja vodio pred oltar mili moj pokojni kardinal. Kad smo

kleknuli mi prvi, toliko se je zanio u molitvu, da ga je morao svećenik opomenuti, da se digne, da stupi moj onda zaručnik na njegovo mjesto, gdje smo položili zakletvu, koju, evo, smo izdržali u buri i oluji 41 godinu. Evo, izgleda da je već onda instinktivno osjećao, da će nas vezati u životu nešto strašna, kad je iz dubine svoje onda mlade duše toliko dozivao Boga.

Na 10., mila moja, za Vas ću upaliti na njegovu grobu svijeću i zvat ću ga, da nas čuje. Tri dana po redu sam ga sanjala u mojem domu i crkvi, dostojanstvenog u ornatu služeć sv. misu s bezbrojnim svećenstvom»...

14. *veljače* 1961.

...«Dana 10. drugog bila sam s Vama u duhu na njegovu grobu. U 9 sati klekla sam zapalivši svijeće i položila bijelu ciklamu na njegov grob. Zavapila sam u molitvi: pogledaj, dragi!... Čuj vapaj sviju nas potlačenih, prognanih, opljačkanih, smiluj se čitavom kršćanskom svijetu, koji Ti danas odaje poštu.

Draga moja! Preko groba prošao je taj dan dragi hrvatski Zagreb. Hiljade katolika položilo je cvijeće, tisuće svijeća plamsalo je na njegovu grobu, ljubeći kamen, pod kojim počiva naš mili mučenik. Molila sam ga žarko: čuj vapaje, smiluj mi se od ovih teških muka, blagoslovi moje dobrotvore, a napose Vas, mila moja.

Vjerujete li u njegovo čudo?

Mila moja, klečala sam sat i pol sa suzama gledeć živu vjeru ljudi, čija su lica bila kao poštena slika puna duboke tuge.

Zavapila sam: Gledaj ovo, učini i na meni čudo i smiluj se.

Otišla sam ganuta na sve što sam gledala...

U tričetvrt na 7 u večer bio je svečani rekvijem, služio ga je nadb. Šeper uz veliku asistenciju, uz pratnju više biskupa i čitav kler»...

22. *veljače* 1961.

...«Molim noć i dan, preporučam ga svome mučeniku (misli na svog nesretnog sina Josipa, op.), na čijem grobu se događaju prava čuda»...

23. *ožujka* 1961.

..«Toliko molim milog našeg mučenika, neka mi se smiluje, neka učini čudo, kao što se već mnogo dogodilo na njegovu grobu...

Bila sam u Krašiću ove nedjelje. Tužno mi je, draga moja, kad dođem u farof i njegove sobe. Svijetli nad krevetom, gdje je on ležao, pred likom Majke Božje, uvijek vječno svjetlo, kao za njegova života,

ali milog našeg nema. Živi njegov grob u Zagrebu pun cvijeća i svijeća, klečećih ljudi, uzdahe šalju uz toplu molitvu»...

12. *travnja* 1961.

...«Duša mi krvari, ali pomoći nema. Moj dragi brat želi, da i ja trpim paklenske muke, jer ne pomažu ni molitve ni uzdasi.

Moje je sunce zašlo za sve vijeke i nisam tako velika, da bih mogla izdržati tako velike patnje mirno. Griješim kod tih muka i mlitavim u svemu. Molim kao automat, ali više ne osjećam onu svetost i ufanje, jer živci ne izdrže. Oprostite na ovoj iskrenosti, ali netko me mora razumjet»...

8. *kolovoza* 1961.

...«Gledam i grlim mrtvu gipsenu masku moleći nad njim, zovem ga: mili moj, pogledaj moje muke, smiluj se»...

16. *kolovoza* 1961.

...«U Krašić ne idem na godinu jedanput, a sa župnikom ne dopisujem radi kontrole, pod kojom je još uvijek...

Milom našem mučeniku na grob stižu pismene zahvale na poslanoj pomoći, koji ga zazivlju, ali mene ne čuje»...

7. *rujna* [1961.]

...«Na grobu milog našeg vječno kleče patnici tražeći njegov zagovor. Grob njegov u divnom je cvijeću, gdje vječno plamsaju svijeće, koje donosi ispaćeni hrvatski narod.

Jednog časa nema, od kada se otvori Katedrala pa dok je ne zatvore, da bi bio sâm. Vječno kleče i mole ljudi za pomoć onog, koji je dao svoj život za Boga i domovinu»...

27. *prosinca* 1961.

...«Ja sam Vam poslala u Austriju... i posljednji komadić od njegove košulje, pa, evo, zar i s time ljudi vole činiti prevaru. Ispitajte, možda ćete naći trag, kuda je to išlo, upravo me boli, da se tom svetinjom netko služi ili baca u smeće.

Dragi naš mučenik bi se blago nasmiješio i oprostio na tom, što slabi ljudski rod čini»...

13. *veljače* 1962.

...«U 7 h. navečer bio je rekvijem, koji je služio metropolita dr. Šeper s velikom asistencijom klera te prisutnih biskupa i dr. Bu-

katko, vrlo svečano, s punom Katedralom naroda i njegovih dragih rođaka i prijatelja iz Krašića 40, koji su ga posjetili, toplo moleći za pomoć i zagovor kod Boga. Njegova bista bijela, okićena sa skupim cvijećem, milo i nijemo je u plamenu svijeća promatrala nas, crve zemaljske, kako na koljenima zovemo: dragi naš, pogledaj nas i smiluj se!... Čitav dan povorke ljudi je klečalo, molilo, bacalo novac na onaj hladni kamen, pod kojim počiva»...

13. *ožujka* [1962.]

...«Prošao je oko čitavog roda kao munja, da upravo sada ni ne znam gdje se nalazi. Za nas je to kao melem na ranu, jer istine rijetko čovjek može da pročita te imade ljudi koji cijene i zagovaraju ono, za čega je dao on svoj dragocjeni život...

Grob dragog našeg pun je najdivnijeg cvijeća, zahvala, svijeća koje plamsaju čitave dane, mjesece i evo godine, da nikad ne utrne svjetlo na njegovu grobu.

Molitve vruće isto šalje ispaćeni naš Hrvatski narod, od najbjednijeg do visoko obrazovanih ljudi, svaki dan, da ni jednog minuta nije sâm; on uslišava, što se vidi po odštampanim zahvalama, koje leže na njegovu grobu.

Pročitala sam neki dan jednu zahvalu:

Dragi naš ljubljeni Kardinale,

hvala Ti za uslišanu želju»...

18. *lipnja* [1962.]

...«Budite u 9 sati u duhu sa mnom u Katedrali, na 21., a ja ću Vas osjećat.

Divnim ga cvijećem kiti njegov dragi hrvatski Zagreb.

Ovo razdoblje kad cvjetaju bijeli ljiljani, on leži u moru prekrasnih bijelih ljiljana u tišini Katedrale, gdje plamsa stotine svijeća koje pale pobožne duše...

Nastavljam nakon 10 dana.

Naš predivni Zagreb tako je zasuo najskupljim cvijećem grob mučenika, da je izgledalo kao da leži u začaranom svijetu. Sve bijelo kao dašak s divnim stotinama svijeća te stotine klera u bijelim roketama učinili su defile preko groba, u kojem počiva najpošteniji čovjek 20. vijeka...

Da Vas izvijèstim o župniku iz Krašića? Oslobođen. Radi jedne propovijedi su ga stavili pred sud. Obrana i svjedoci bili su divni i sve je prošlo dobro»...

25. *srpnja* 1962.

...«Na Imendan našeg mučenika bilo je divno. Okićen je divno bijelim cvijećem i tisuće duša prošlo je preko njegova groba, moleći ga za pomoć»...

...«Sve što je vjerno okruživalo dragog našeg mučenika, izgleda da mora završiti u najvećim mukama. Tako na primjer župnik u Krašiću leži u raku i po svim izgledima za par mjeseci završava. Vrlo mi ga je žao i tako sam duboko molila na grobu na smrtni dan našeg mučenika: smiluj mu se, dragi, pokaži čudo nad njim, da te slijedi. Bilo je divnog cvijeća i vijenaca, zahvala za primljenu milost te jedan upadljivo lijep vijenac s natpisom 'Velikom kardinalu katolici Švedske'»...

3. *rujna* 1962.

...«Šaljem Vam jedinu uspomenu, ali tužnu, i slike iz njegove sobe u času, kad je ispustio dušu i bio dignjen iz kreveta, na kojem je umro. Umivaonik i sav luksus, koji je imao mučenik do zadnjeg časa.

U radnoj sobi šrajptiš i njegova mašina, na kojoj je radio u robstvu. Knjige u radnoj sobi... da vidite gdje je umro, i proživio svoje najteže časove života. Točno ovako je bio krevet, kad su ga odnijeli u Zagreb na sekciju, a sliku koju vidite nad krevetom, to je slika, pod kojom se je rodio i umro...

Pokušala sam preko njih poslati u znak zahvale Vašoj prijateljici moju milu uspomenu na mili smiješak brata, kad je predavao svoju noćnu lampicu u formi ribe, što je dobio na poklon iz Istre i kazao: gledaj, kako divno svijetli, iz usta joj sja žarulja. To je bilo na njegovu šrajptišu...

Žalosna vijest! Župnik iz Krašića operiran je i grozna diagnoza karcinom. Izvadili su mu kvrgu u formi jajeta iz trbuha i dobio zračenje, ali iskočila je nakon toga druga pod koljenom. Ukoliko je pravodobno bio kirurški zahvat i volja Božja, to će pokazati skora budućnost. Evo, to je ljudski, ne znamo ni dana ni časa»...

28. *listopada* 1962.

...«svoj stav vizavi pokojnika krvavo smo platili, a za muke Brace (sina Josipa, op.) koji je položio svoj mladi život, ne pita svijet, a zaboravlja i sâm Bog, jer za ove muke od nikud smilovanja.

Toliko sam se molila za pomoć toj bijedi, da mu se smiluje, ali ništa, i svaki dan sve slabije. Klonula sam dušom i tijelom, i nema mi pomoći, dok ne podlegnem toj strahoti»...

29. *ožujka* 1963.

...«Svečano je bilo na taj dan. Zima strašna, ali naš dragi kulturni Zagreb bio je u crkvi, da oda poštu svom velikom sinu.

Misu je služio Nadbiskup uz veliku asistenciju klera i mladi klerici predivno su odpjevali rekvijem...

Župniku iz Krašića je za sada vrlo dobro. Došao je, izgleda, na vrijeme na operaciju, pa će se vidjeti, da li će za koju godinu opet gdje izbiti»...

23. *rujna* 1964.

...«U Krašiću smo vrlo svečano pokopali župnika Vranekovića, koji je u teškim mukama umro od raka. U Krašić su došla na sprovod 92 svećenika, dr. Šeper i novi biskup, domaći sin iz Pribića Kuharić. Čitav kler došao je u čast našeg Kardinala, jer je to bila mogućnost, da vide mjesto, gdje je živio i umro kard. Stepinac. Pokopan je u raki pokraj mojih roditelja... Sprovod je bio veličanstven. Čitav narod ga je ispratio na groblje. Oproštaj nad grobom bio je u duhu vjernosti pokojniku, kojeg je čuvao i zatisnuo oči, a evo nakon 4 godine i sâm jadan mlad, 43 godine, predao Bogu dušu, a zemlji ispaćeno tijelo. Sve ga je žalilo, ali morao je, jadan. Izgleda da sve što je okruživalo dragog pokojnika, mora u rani grob»...

6. *studenoga* 1964.

...«Ja sam za sve tupa. Izgleda mi sve crno. Živimo u tako preteškom radu i muci, što mi je nanio ljudski rod, da ni za koga, ni za šta ništa ne osjećam.

Živim u vječnom strahu za svoj opstanak, kao zvijer u šumi, na koju smije svatko pucati. Bila sam na Dušni dan na njegovu grobu. Njegova bijela bista tupo gleda na toliki klečeći njegov narod, koji moli njegov zagovor. Svijeće plamsaju, novac bacaju ljudske ruke, sve je u bijelim krizantemama, a ja tupa, shrvana, izmolim jednu krunicu, ali to nije ono pravo. Sve u meni zamrlo, pred očima mili moj patnik, dok tisuće mladih ljudi kruži ulicama, a moj trune dragi i dobri kao anđeo»...

O SMRTI I POKOPU KARDINALA STEPINCA

HRVATSKA, 15. II., 1960. — Dragi prijatelju Janko: — Topla ti hvala na saučešću rodbini pok. kardinala Stepinca i njegovom, hrvatskom narodu.

Kako vidite, brzo smo izgubili našeg dragog Kardinala Stepinca, tog divnog junaka, na prvom mjestu kat. Crkve, a za tim hrvatskog naroda. Jest, mrtav je on tijelom, ali, dragi prijatelju, njegov duh ostao je s nama i oživio sve duše u hrvatskom narodu.

Suzama ispratio ga je naš svijet iz Zagreba i okolice na vječni počinak, pružajući ruke za njegovim lijesom, ili za kojom grančicom od vijenca, sličicom, prstenom, naočarima, a napose za čislo-krunicom, samo da se nekako približe mrtvom Velikanu, zlatnom stupu kat. Crkve i hrv. naroda.

Povorke u tišini prolaze preko njegova groba još uvijek u katedrali; iza oltara leži u grobnici, gdje su i kosti Zrinskog i Frankopana, ali ne osjećajući više svoje tjelesne boli, nego boli raspetog Krista i razapete svoje Hrvatske.

Dragi prijatelju, budite uvjereni, da povijest našeg naroda nija zapisala ovakav dirljiv *posmrtni triumf*. Oni ljudi koji su znali kada će doći lijes s mrtvim kardinalom, dočekali su ga na koljenima, i staro i mlado, jecajući i suzama škropeći obuću svoju...

Ovaj rijedki dostojanstvenik kat. Crkve, odnosno njegov neumrli duh, od sada će gasiti svaku crvenu iskru, koja bi skočila na ljude, koji iole osjećaju da nije života bez Boga i Njegove nauke; da nije u narodu zadovoljstva i mira bez zadovoljstva i slobode; da se umirati mora, i da se ljudska slava rađa iz osnovnih Božjih načela.

Dakle, naš dragi i neprežaljeni pok. kardinal dovezen je u Zagreb i ostaje vjekovima u njemu. Vijenci povezani s hrvatskim trobojnicama kite pokojnikov grob, a isto i svaki stup u katedrali. Tko je god došao u katedralu, neutješljivo je brisao suze. Bio je to povijesni dan, kako u velikoj žalosti, tako i u slavi velikog kardinala Stepinca, koji će nas i u buduće upućivati, da se sjećamo velikog Neba, izvršujući samo zapovijedi iz njega.

Naš narod osjeća veliki gubitak radi smrti kardinala Stepinca, ali naše misli su zasićene s nekom posebnom utjehom, jer je pok. kardinal bio jedan poveći komad od Petrove stijene.

Slava velikoj duši, Alojziju kardinalu Stepincu! Tvoj prijatelj — S. Š.

Tako taj tužni list glasi, koji nam kaže sve.

JANKO SKENDROVIĆ

[*Hrvatski glas*,
7. ožujka 1960.]

MUČENIK, SVETAC, HRVAT

CIJELA HRVATSKA OPLAKUJE SMRT KARDINALA DR. STEPINCA

TRST, 17. veljače. — Poslije tragične smrti vođe hrvatskog naroda Stjepana Radića 1928. godine, još ni jedan hrvatski sin nije do danas bio sahranjen uz toliku žalost i golemo sudjelovanje naroda, kao što je to slučaj s pok. kardinalom i nadbiskupom zagrebačkim drom Alojzijem Stepincem. Malo je rečeno, da ga je na vječni počinak otpratilo 100 tisuća Hrvata katolika. Bilo ih je daleko više. I to na veliko iznenađenje komunista, koji su tako reći htjeli prešutjeti kardinalovu smrt.

Evo što je «Vjesnik» javio u broju od 11. veljače:

«Zagreb, 10. — veljače. — Danas je u Krašiću, nedaleko Zagreba, umro od upale pluća dr. Alojzije Stepinac. Kao što je poznato, on je dulje vremena bolovao od policitemije».

To je sve, što je «Vjesnik» javio. Ali i to je dosta bilo, da se zatalasa cijeli jedan narod... Mada se o sprovodu nije ništa znalo, hiljade seljačkog naroda je krenulo prema Krašiću, jer se pročulo, da je «narodna vlast» odredila, da se kardinal sahrani u tamošnjoj župnoj crkvi. Nije se znalo, ni kada bi se imao obaviti sprovod, ali se išlo s brda i dolina prema Krašiću. Narod se želio oprostiti od svoga sina, kardinala, mučenika, sveca, čelik-Hrvata.

Crkva u Krašiću, u kojoj je bilo izloženo mrtvo tijelo kardinalovo, još u svojoj povijesti nije doživjela toliki posjet. Žene, djeca, mladež, muževi i starci, — sve je došlo da se pokloni svome dičnome sinu, koji je do posljednjega daha dijelio sudbinu sa svojim narodom.

Radi neprekidnog dolaženja naroda, vlasti su —opreza radi—, iznenada odlučile, da se mrtvo tijelo preveze u zagrebačku katedralu, i tamo sahrani, na — radni dan...

O svemu tome ni riječi u novinama, ni riječi na radiju.

Pa ipak, — na glas, da je kardinalovo mrtvo tijelo preneseno u katedralu, diže se Zagreb na noge. Katedrala je bila otvorena cijelu noć od petka na subotu, i narod je u nepreglednom mnoštvu dolazio, da se pokloni crkvenom knezu, koji je i život dao za vjeru i domovinu.

Tko bi pristupio odru, bio mlad ili star, zaplakao bi gorko, poljubio lijes, poklonio se sada u vječnosti smirenom patniku...

I tako je to išlo noć i dan pred očima mobilizirane Udbe.

A u subotu na dan sprovoda, prostor pred katedralom ispunio je narod, a crkva bila prepuna svećenika i redovnika iz cijele zemlje, diplomata stranih i ostaloga svijeta. Došli su i članovi «savezne i republičke vjerske komisije», — najveći protivnici velikoga našega pokojnika, a da nitko nije znao, zašto su i oni došli...

Iz Beča se očekivao dolazak kardinala dra König-a, da obavi dio obreda, ali mjesto njega stiže vijest da se na vožnji automobilom kod Bedekovčine teško unesrećio...

Tada je obred obavio nasljednik dra Stepinca, nadbiskup koadjutor i sada administrator nadbiskupije zagrebačke, dr. Franjo Šeper, uz asistenciju 18 biskupa. Svečani posmrtni obred prenosili su zvučnici na golemi trg pred katedralom. Dirljivo je bilo čuti posmrtno slovo dra Franje Šepera, koji je iznio i neke stavke iz oporuke pokojnog kardinala: da hrvatski narod ostane vjeran Petrovoj Stolici...

Balzamirano tijelo kardinala mučenika položeno je uz plamsanje zubalja u kriptu pod glavni oltar katedrale, dok su sva zvona sa sviju zagrebačkih crkava glavnome gradu sviju Hrvata stavila do znanja, da je sahranjen veliki sin Hrvatske, crkveni knez bez purpura — dr. Alojzije Stepinac.

Cijela Hrvatska proplakala je nad njegovim odrom.

A što je javio «Vjesnik» o tom veličanstvenom sprovodu? Sa četiri redka taj komunistički praporac u broju od 14. veljače donosi tek ovu vijest:

Zagreb, 13. veljače (Tanjug) — Danas je u Zagrebu uz uobičajene vjerske obrede, sahranjen dr. Alojzije Stepinac.

Ništa više nije imao kazati «Vjesnik»... Ali ništa nije moglo prigušiti poklik cijeloga hrvatskoga naroda: «Vječna slava i hvala kardinalu mučeniku».

[*Hrvatski glas,*
Winnipeg, Kanada, 29. 2. 1960.]

SMRT HRVATSKOG MUČENIKA KARDINALA STEPINCA

U NEDELJU 7. veljače, pred glavnim oltarom seoske crkve u Krašiću klečao je zatočenik. Klečao je i molio se dugo. Molio se kardinal bez grimiza, u skromnom svećeničkom ruhu —zarobljeni pastir zarobljenog stada, duhovni vođa hrvatskog naroda— posljednji puta pred crkvenim oltarom.

...Dah se smrzavao. U crkvi je bilo studeno, kao i vani na pustim poljima. Živa je pokazivala minus deset stupnjeva...

U četvrtak ujutro, u istoj crkvi i pred istim oltarom stajao je njegov odar. Primas Hrvatske, najveći sin naše domovine, nadbiskup dr. Alojzije Stepinac bio je mrtav...

Umro je od prehlade i nagle upale pluća 10. veljače u pol tri sata poslije podne, zatvoren u siromašnom župnom dvoru svog rodnog sela, daleko od potrebne liječničke njege. Umro je iznenada u 62. godini života.

Još istoga dana razgovarao je dobro raspoložen s velečasnim Josipom Vranekovićem i sa časnim sestrama, koje su ga njegovale. Tragičan konac došao je neočekivano rano poslije podne. Čim je primijećeno, da bolesnik teško diše, pozvan je hitno Dr. Bogičević iz Zagreba. Ali dok je on prevalio put od 30 kilometara i stigao u Krašić, kardinal Stepinac je bio mrtav. Pred vratima pokojnikove sobe stajala su već drska lica milicijskih oficira. Pomoć liječnika bila je suvišna. Ispaćeno tijelo podleglo je prehladi i upali pluća.

KARDINALOVA POSMRTNA POBJEDA

Vijest o smrti kardinala Stepinca proširila se munjevitom brzinom cijelim svijetom. Već nakon nekoliko sati svi su strani večernji listovi i radio-stanice donijeli svoje prve komentare. Samo je komunistička Jugoslavija grobno šutjela. Na kraju emisije vijesti u 10 sati navečer 10. veljače Radio Beograd objavio je «smrt doktora Alojzija Stepinca» u svega 15 riječi. No iza tog lažnog nehaja krio se samo nemir i grozničavo savjetovanje najviših komunističkih rukovodioca iz Beograda i Zagreba.

Donesena je odluka da kardinal Stepinac bude pokopan u Krašiću. Dolazak na pogreb dozvolit će se samo rodbini pokojnika, biskupima, članovima zagrebačkog Kaptola i stanovnicima Krašića. Sprovod je trebao biti održan u subotu ujutro.

Put, koji od glavne ceste Zagreb-Karlovac vodi za Krašić, blokirala

je odmah milicija i UDB-a, na čitavoj duljini od 8 kilometara. Stranim novinarima bio je ipak dozvoljen prolaz.

Kardinal Stepinac ležao je na odru u krašićkoj crkvi, okružen tugujućom rodbinom i brojnim suseljanima. Nitko nije govorio — čulo se samo jecanje. Narod Krašića opraštao se s tugom od svog velikog sina. S lijeve strane pred oltarom iskopan je svježi grob i na brzinu obložen vlažnim ciglama. Turobna atmosfera miješala se sa strahom od policije i komunističkih špijuna.

U petak poslije podne Krašićem se neočekivano pronio glas, da se kardinala prenosi u Zagreb. Vijest su prvi donijeli dopisnici inozemnih listova, koji su stigli iz Beograda. U posljednji čas komunisti su dali dozvolu za nadbiskupovu sahranu u Zagrebačkoj Katedrali. Vijest se obistinila.

Pred sumrak istoga dana četiri su automobila s mrtvim tijelom Kardinala krenula prema Zagrebu. Nenadana odluka vlasti nije nigdje bila objavljena. Sve se držalo u tajnosti. Pa ipak —kao nekim čudom, hiljade seljaka iz usputnih sela stajale su uz cestu, kojom je trebala proći kolona automobila.

Kardinal Alojzije Stepinac vraćao se u Zagreb. Poslije 14 dugih godina zatočeništva i progona vraćao se u sjedište svoje nadbiskupije — ali ne zato da njome upravlja, već da u njoj nađe mir posljednjeg počivališta. Kardinal Stepinac je mrtav odnio prvu pobjedu nad svojim komunističkim tiranima.

Pred zagrebačkom katedralom dočekala je pokojnika masa svijeta. Ista tužna lica, isti šutljivi pogledi, iste spuštene glave, koje su ga ispratile iz rodnog Žumberka.

Tijelo još nije bilo ni postavljeno na odar, kad su kolone ljudi počele nadirati prema Katedrali. Cijeli je Zagreb zahvatilo uzbuđenje. Smrt neprežaljenog nadbiskupa bila je svuda jedini predmet razgovora. Gradom su se pronijeli i prvi komentari. Jedni su tvrdili, da je Beograd popustio i dozvolio javni pogreb pod pritiskom hrvatskih komunista. Drugi su smatrali, da je sve to bilo unaprijed smišljeno, kako bi zbog nagle promjene u zadnji čas što manje svijeta prošlo pokraj kardinalovog odra.

Bez obzira, međutim, kakvi su razlozi ležali u pozadini proturječnih odluka vlasti, sigurno je, da nitko —a najmanje komunisti— nije očekivao tako spontani odaziv stanovništva. Bilo je ostalo malo vremena. Samo jedna jedina noć.

ZADNJI OPROŠTAJ

Uza sve to kroz širom otvorena vrata katedrale prošla je trećina svih Zagrepčana; prošle su mase seljaka iz okolice, dolazili su ljudi iz daljine od stotine i više kilometara. Promet je morao biti zaustavljen u ulicama oko Katedrale. Katedrala je sama bila pretijesna da primi toliki narod. Cijelu su noć prolazile neprekidno guste kolone vjernika, odajući posljednju počast mrtvom duhovnom pastiru i neokrunjenom vođi hrvatskog naroda. Vjeruje se, da je oko 150.000 osoba prošlo samo u mimohodu pokraj ukrašenog odra. Prolazile su nepregledne mase građana i seljaka, koje svog najvećeg borca za slobodu nisu vidjele punih četrnaest godina.

U subotu, 13. veljače, već rano ujutro, katedrala nije više mogla primiti niti jednog čovjeka. Računa se, da je u crkvi tada bilo preko 3.000 vjernika i 500 svećenika iz svih krajeva Hrvatske. Bili su prisutni i svi hrvatski biskupi, njih 15 na broju, kao i predstavnici mnogih drugih vjerskih zajednica. Prisustvovali su čak i predstavnici komunističkih vlasti. Samo pravoslavna crkva nije poslala ni jednog delegata! Istovremeno ogromna je masa svijeta stajala na kiši ispred katedrale i čekala prijenos mise preko zvučnika.

ZAGREBOM ODJEKUJU TUŽNA ZVONA

Početak tužne svečanosti morao je biti odgođen za kraće vrijeme zbog automobilske nesreće, u kojoj je ranjen posebni Papin izaslanik, austrijski kardinal König, koji je zajedno sa zagrebačkim nadbiskupom Šeperom trebao voditi Pontifikalni Requiem.

Tek u 10 sati sitno zvonce iz sakristije najavilo je početak žalobne mise. Tronutim glasom započeo je dr. Šeper svoju propovijed. U katedrali je zavladala mrtva tišina. Pročitana je posljednja poruka Kardinala Stepinca hrvatskom narodu. Tišina je bila prekinuta. Cijela je katedrala jecala.

U svom govoru nadbiskup Šeper je rekao: «On se nepokolebivo borio za slobodu ljudske savjesti, za pravo... Pokazao je svoju veličinu u trpljenju, jer trpio je mnogo posljednjih godina svoga života...»

Propovjedaonica, s koje je nadbiskup Stepinac zadnji puta propovijedao 1946. godine bila je zavijena u crno. Njegova nadbiskupska stolica bila je prazna. Na njoj se samo nalazilo cvijeće — među ostalim i vijenac američkog poslanstva. 5 biskupa pjevalo je «Requiescat in pace» pred samim lijesom. Napeto se očekivao žalobni svršetak.

Iza glavnog oltara otvorena je nadbiskupska grobnica. Deset mladih bogoslova približilo se odru i podiglo teški hrastov lijes na ramena. To je bio vrhunac žalosti. Nije bilo oka bez suze, ni srca bez gorčine. Mnoga je usnica zadrhtala. Mnoga se pesnica zgrčila.

Deset bogoslova uputilo se prema dnu lađe — prema glavnom oltaru. Sekunde su postale vječnost. Svi pogledi pratili su napeto svaki njihov korak. Sve dok nije došao kraj. Lijes s balzamiranim tijelom Kardinala Stepinca i slikama Majke Božje i Sv. Stjepana, koje su mu darovali njegovi roditelji, a koje je želio ponijeti sobom u grob, bio je uz plamen baklji spušten u grobnicu.

Zazvonila su tužna zvona zagrebačke katedrale. Njihov su odjek popratila i sva ostala crkvena zvona hrvatskog glavnog grada. Hrvatski narod, preko stanovnika Zagreba, opraštao se od svog kardinala-mučenika. Cijela se Hrvatska oprašta od mrtvog tijela nadbiskupa Stepinca, ali ne i od simbola vjere, snage i otpora, koji je on predstavljao. Taj simbol nastavlja živjeti. Taj simbol je danas jači neko ikada.

(ANOH)

[*Nova Hrvatska*,
London, III., 2., veljača 1960.]

SAŽALNICA ZAMJENIKA TALIJANSKOG KONZULA U ZAGREBU APOSTOLSKOM ADMINISTRATORU, 13. VELJAČE 1960.

«S osjećajima dubokog poštovanja —piše on— prema vjeroispovijesti, koja podržava u hrvatskom kleru vjeru, koja zadivljuje, izrazujem živu sućut prigodom smrti uz. kardinala Stepinca. Pridružujem se Vašoj boli i dijelim s Vama utjehu, što sam mogao iskazati pogrebnu počast svetom kardinalu, kako dolikuje njegovu dostojanstvu i moralnoj veličini.

Ne mogu zaboraviti strahovito proročanstvo, koje je mgr. Stepinac u listopadu 1946. izrekao:

'Učinili ste sudbonosnu pogrješku, što ste ubili 230 svećenika. Narod to ne će zaboraviti, jer ste mu time pokazali, kakvu mu slobodu donosite'.

Danas ujutro je narod dao odgovor na to proročanstvo s onim izvanrednim dostojanstvom, kakvim Hrvati svjedoče pred poviješću, da znadu trpjeti.

Kardinal je za nas Talijane visok kršćanski simbol mučeništva, koje on predstavlja. Ono što nas više približava vama u težnji za idealom kršćanskog mira, jest onaj mir koga nazivljem pravim mirom, ne ukoliko je oprečan ratu, nego ukoliko je vedrina duha pravednika, koju sam jučer mogao čitati na kardinalovu licu.

U jednom otmjenom pismu, koje je g. 1943. upravio opunomoćenom ministru kraljevine Italije, podsjeća on na duh kršćanskog bratstva, koji je kroz 13 stoljeća spajao Talijane i Hrvate na objema obalama Jadranskog mora. Ovaj duh je bio teško povrijeđen uskim i histeričkim nacionalizmom dvaju štetnih režima u našim objema zemljama u jednakoj mjeri. Kardinal Alojzije Stepinac trpio je i od jednoga i drugoga, a ja ne znam, na koji se od dvaju imamo većma tužiti.

Ganuće, koje sam danas vidio na licima Hrvata, osjećaji, koji su me uzbuđivali, dokazuju, da nepravednosti despotâ nisu posve uništili onaj duh, koji ljubim. Je li nužno, da to tvrdim, kad Talijani izrazuju toliko udivljenje prema Vašem kleru?

S osjećajima prijateljstva spreman na uslugu najodaniji Vašoj Preuzvišenosti. — P. A. UDONI».

[O. Aleksa Benigar:
«Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal»
Rim, 1974., str. 868-869.]

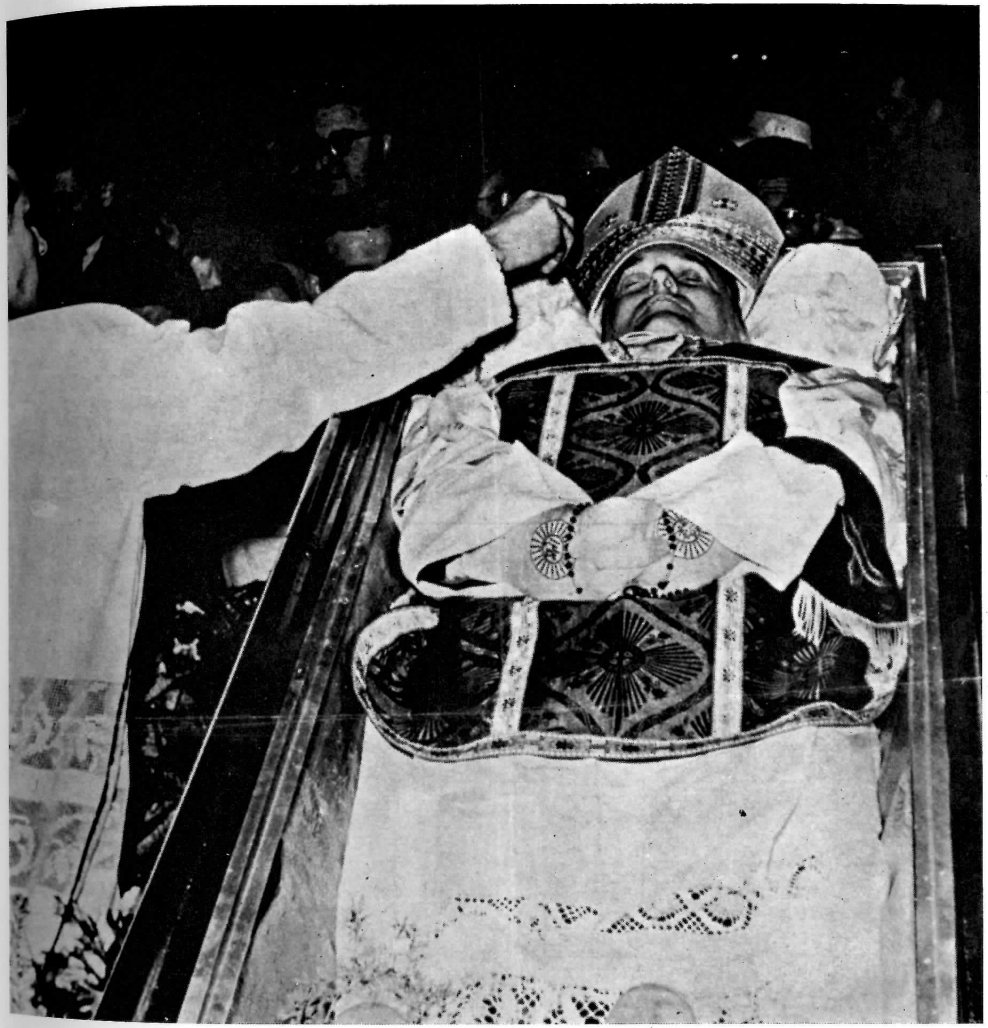

NADBISKUP ALOJZIJE STEPINAC NA ODRU U KATEDRALI:
Jedan se klerik dodiruje nekim predmetom, za uspomenu

NADBISKUP ALOJZIJE STEPINAC NA ODRU U KATEDRALI

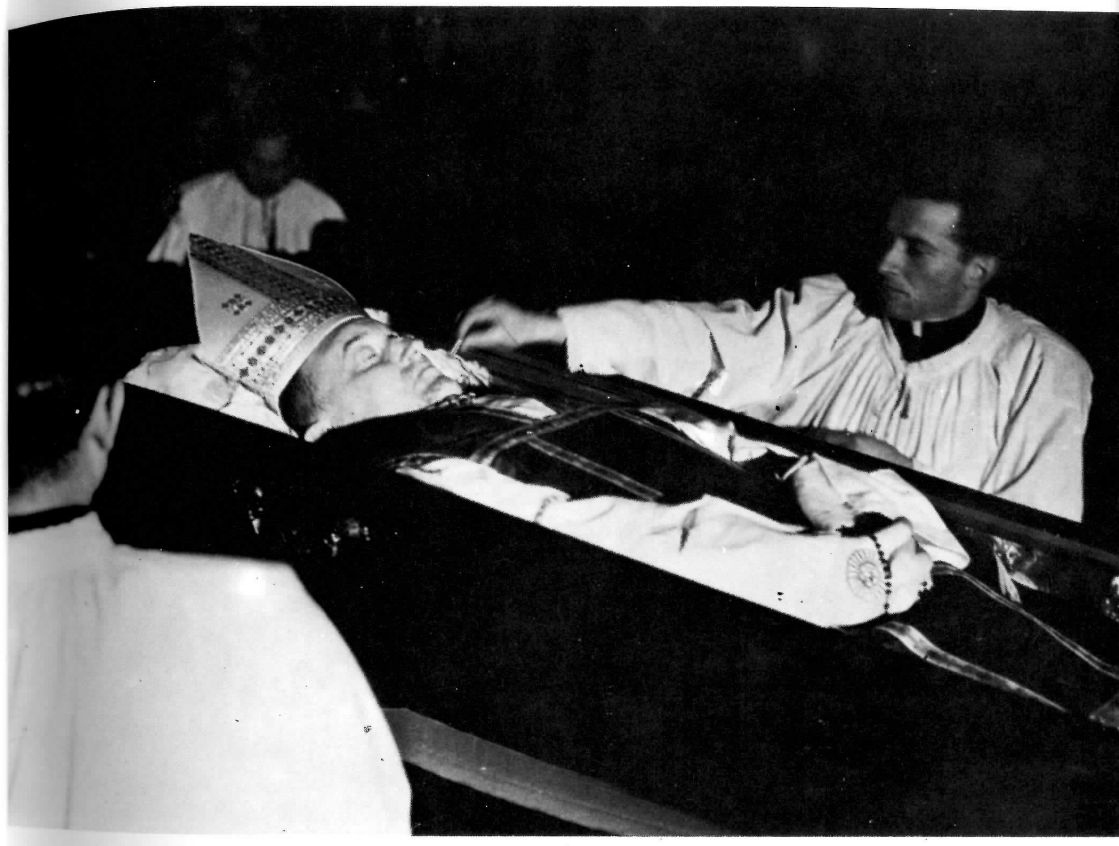

NADBISKUP ALOJZIJE STEPINAC NA ODRU U KATEDRALI:
Zadnji oproštaj, bogoslov se dodiruje s krunicom, nekome za uspomenu

LIJES S POSMRTNIM OSTANCIMA
NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA U KATEDRALI:
Pred početak zadnje žalobne povorke

POGREB NADBISKUPA STEPINCA U KATEDRALI:
Bogoslovi otvaraju žalobnu povorku, koja vodi u kriptu

POGREB NADBISKUPA STEPINCA U KATEDRALI:
Dio svećenstva

POGREB NADBISKUPA STEPINCA U KATEDRALI

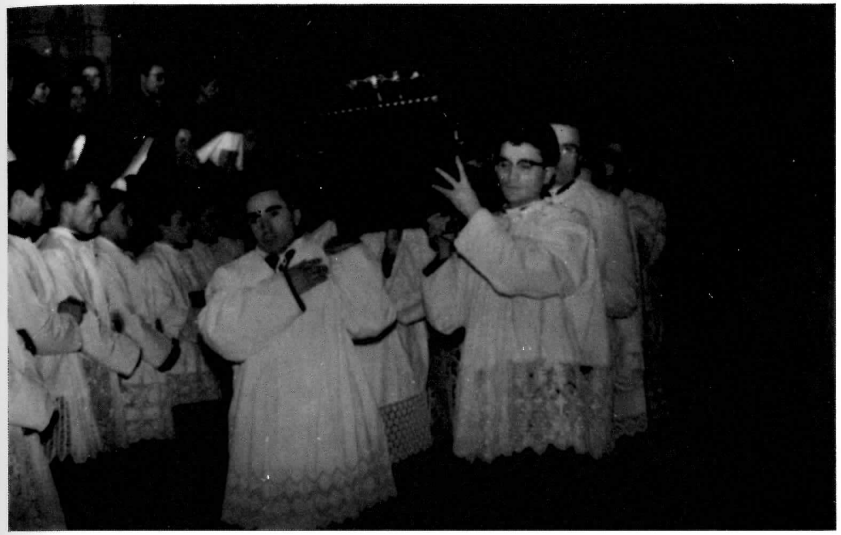

POGREB NADBISKUPA STEPINCA U KATEDRALI:
Bogoslovi nose lijes prema kripti

POGREB NADBISKUPA STEPINCA U KATEDRALI:
Žalobna povorka pred ulaskom u kriptu

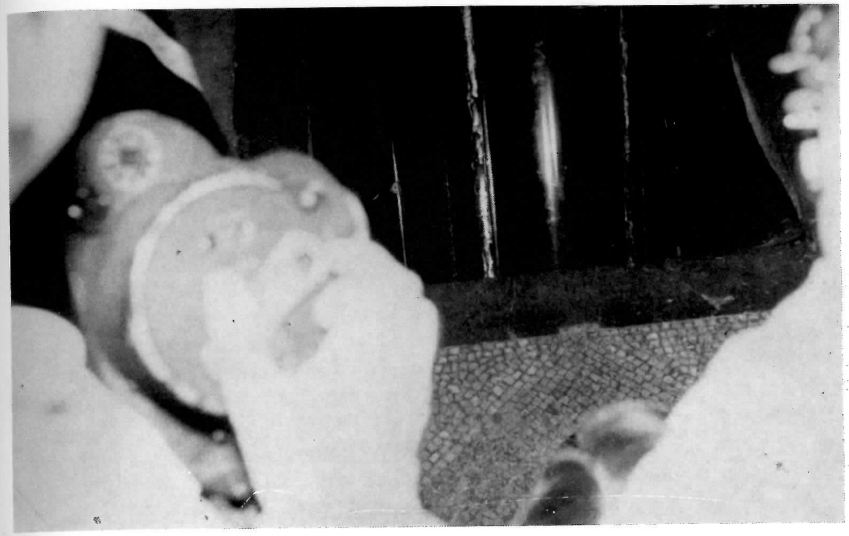

UKOP NADBISKUPA STEPINCA:
Utvrđivanje lijesa prije polaganja u kriptu

UKOP NADBISKUPA STEPINCA:
Bogoslovi polažu lijes sa smrtnim ostancima u kriptu

ODJECI U EMIGRACIJI NA VIJEST O STEPINČEVOJ SMRTI

IZJAVA I OSMRTNICE IVANA MEŠTROVIĆA

IZJAVA ZA NOVINE

Objavljena je danas tužna vijest, da je Zagrebački Nadbiskup i Kardinal Alojzije Stepinac preminuo.

Alojzije Stepinac je živio svetačkim životom i preminuo je kao pravednik mučeničkom smrću. Znadem, da će svi Hrvati, pa gdje živjeli, osjećati istu tugu kao i ja nad velikim gubitkom, koji nas je zatekao.

Ožalošćen je Hrvatski Narod nad grobom svog Velikog Sina, ali on za njega nije mrtav. Njegovo pravedničko lice će mu sjati iz groba i biti mu utjeha i uzor, kako se služi Kristovoj nauci i svome narodu.

Njegova će smrt kod njegovih mučitelja izazvati jezu, kad osjete, da im je on opasniji protivnik iz groba, nego je bio iz njihove tamnice. Ne će ih progoniti Stepinac, koji je za njih dnevno molio, nego će ih progoniti njihova savjest za njemu učinjenu nepravdu i za posljedice, koje grijehu slijede.

Njegov slavan grob, pa gdje bio, obilazit će sve buduće generacije i klanjati se njegovom duhu i hrabrosti.

Neka mirno počiva njegovo izmučeno tijelo u svojoj Hrvatskoj, koju živ nije htio ostaviti.

Neka je slava Alojziju Stepincu!

IVAN MEŠTROVIĆ

[*Naša Nada*,
17. veljače 1960.]

Osim ove javne izjave, Meštrović je uputio i dvije saželnice, i to zagrebačkom nadbiskupu dru Šeperu i krašićkom župniku, vlč. Vranekoviću.

SAŽALNICA NADBISKUPU:

Pridružujem se žalosti cijele katoličke Crkve i hrvatskog naroda, povodom smrti njegovog velikog sina Alojzija Stepinca. Njegov će grob vjernici Kristove nauke i cijeli hrvatski narod čuvati kao amanet njegova i svojeg vjerovanja. Uvjeren sam, da će naše svećenstvo slijediti primjer svoga neustrašivog prvoborca za Krista i hrvatski narod.

IVAN MEŠTROVIĆ

SAŽALNICA ŽUPNIKU:

Duboko dirnut žalosnom viješću, da je naš ljubljeni, duboko poštovani Kardinal Alojzije Stepinac, nadbiskup slavne nadbiskupije zagrebačke, preminuo, Vama kao njegovom odanom čuvaru šaljem svoje saučešće u Vašoj žalosti, koja je velika kao ona cijelog hrvatskog naroda. Uvjeren sam, da je veliki pokojnik zaklopio oči hvaleći Gospodina, što ga je odlikovao, da do zadnjega časa ostane vjeran Njemu i svojem hrvatskom narodu, u kome će mu ostati vječna uspomena, a njegova Hrvatska će čuvati njegov grob, kao prebivalište svog najvećeg sina u ljubavi i trajnoj vjernosti.

IVAN MEŠTROVIĆ

IZJAVA BIVŠEG TAJNIKA NADBISKUPA STEPINCA

Uzoriti Gospodin Alojzije Kardinal Stepinac zatvorio je zauvijek svoje duboke, blage i umorne oči za ovaj svijet i za ljude, da ih otvori zauvijek za nebo i za Boga, u kojemu je punina mira, blaženstva i života. To je vjera, utjeha i molitva svih onih, koji će njegovom preranom, iako sa strahovanjem predosjećanom smrću najviše osjetiti gubitak i prazninu iza njega.

U Kardinalu Alojziju Stepincu sv. Katolička Crkva gubi jednoga od svojih najuzoritijih knezova, koga je blage uspomene Papa Pio XII. nazvao primjerom apostolske i kršćanske hrabrosti.

U svome Nadbiskupu i Metropoliti gubi Hrvatski Narod jednoga od svojih najvrlijih rodoljuba, koji je pred čitavim svijetom jasno izjavio, da Hrvatski Narod želi i mora biti slobodan.

Kardinal Stepinac zadužio je i čitavo slobodoljubivo čovječanstvo, kad je neustrašivo branio osnovna ljudska prava čovjeka.

Četrnaest godina nepravednoga i bezbožnoga progonstva njegova svršava poput četrnaest postaja križnoga puta sa smrću doduše na Kalvariji jednoga mučeničkog života za Boga i Narod svoj, ali s nadom također, da postoje Vječna Istina, Pravda i Sloboda, koje traže i konačno namjenjuju bolji život čovjeka pojedinca i naroda već i na ovoj zemlji. Laž, nepravda i ropstvo ne može se i ne smije se dugo održati ni trpjeti.

Kako je zatočeni Kardinal godinama govorio snažnim jezikom Crkve i Naroda u šutnji, tako će, ponizno molimo i nadamo se, i njegova smrt i njegovo vječno sjedinjenje s Bogom biti moćan zagovor za bolji život djece Božje u Hrvatskoj i drugdje u svijetu.

Kardinal Alojzije Stepinac umirao je kroz četrnaest godina polakom smrću živog i trajnog mučenika.

Neka mu je slavna i svijetla kruna mučenika i priznavalaca na nebu! Među nama na zemlji neka mu je trajna uspomena i zahvalnost!

DR. STJEPAN LACKOVIĆ

[*Naša Nada,*
Gary, SAD, 17. veljače 1960.]

UMRO JE, DA PO NJEMU ŽIVIMO

Svi mi, koji smo poznavali pokojnog Kardinala Stepinca, sigurni smo, da je bio svetac u potpunom, izuzetnom i herojskom smislu te riječi. Ne sumnjamo ni najmanje, da će u posve doglednoj budućnosti od Crkve biti javno i svečano proglašen kao svetac ili drugim riječima: kanoniziran.

Svaki svetac po svom značenju pripada Bogu, vječnosti, Općoj Crkvi i cjelokupnom čovječanstvu. Ipak Stepinčev život i njegova žrtva pripada napose nama Hrvatima. U njegovu životu i radu imamo živi i zorni putokaz, kojeg se puta trebamo držati u ovim burnim vremenima, ne samo u odnosu prema Bogu, nego i u odnosu prema svom narodu kao i prema protivnicima hrvatskih prava i opravdanih težnja da bude svoj na svome.

Stepinac između 1941. i 1945. nije ni odbio ni zanijekao Hrvatsku Državu, iako je junački branio pravdu protiv nepravde i opominjao svakoga bez izuzetka da se drži Božjih zakona. Upravo zato, jer je Hrvatsku htio i volio, opominjao je sve odgovorne Hrvate, da je ne grade bez Boga, ni protiv Boga, koji je zajednički Otac svima ljudima.

Kao stvarni primas Hrvatske bio je i generalni vikar hrvatske vojske. Kada me je pod kraj rata nagovarao, da preuzmem veliku čast i dužnost da ga zamjenjujem u hrvatskoj vojsci, rekao mi je: «Samo primite. Makar to dugo i ne trajalo, tu se dade učiniti još mnogo dobra. To su naši vojnici i naši ljudi.» A onda gledajući daleko i kao proričući nepoznatu budućnost, dodao je: «I nemojte nikada posumnjati u konačnu pobjedu!»

Što se komunizma tiče, dočekao ga je kao svetac i s njime je mejdan podijelio kao svetac. Za vrijeme njegova suđenja bio sam u Rimu i prateći pisanje «L'Osservatore Romano», smijem reći, da taj poluslužbeni list Sv. Stolice nikada ni o kome u zadnja vremena nije toliko ni s takovim zanosom pisao kao o Stepincu. Veličina jednog sv. Atanazija i mučeništvo sv. Ivana Zlatoustoga obnovljeni su u njegovu primjeru. Među svim zarobljenim prelatima Europe on je ostao do kraja prvi i najsjajniji primjer heroizma. Još od 1937. višeput mi je pri susretima rekao, da misli, da će ga komunisti prije ili kasnije ubiti. Nekoliko sam se godina čudio tim njegovim slutnjama. Od 1945. se više nisam čudio, nego nažalost samo — čekao...

Teško je reći, jesu li sveci korisniji narodu, dok žive ili kada umiru. Sveci po smrti ne odilaze u penziju i ne postaju manje aktivni. Stepinac će nastaviti i u nebesima da ljubi svoj narod još žarče, samo što će njegova riječ pred Svevišnjim mnogo više vrijediti, nego što je vrijedila pred prolaznim veličinama ljudskim. On je živio tako da navijeke živi, a umro je, da i mi po njemu živimo. Njegova je smrt jedno jamstvo više da Hrvatska ne će propasti.

DR. DRAGUTIN KAMBER (1901-1969.)

[*Naša Nada,*
Gary, SAD, 17. veljače 1960.]

DUBOKI ODJEK SMRTI KARDINALA STEPINCA PO CIJELOM SVIJETU

Nije bilo slučaja u povijesti da je smrt ijednog drugog Hrvata izazvala tako duboki odjek po cijelom svijetu, kao smrt kršićkog zatočenika kardinala Stepinca. Univerzalna Katolička Crkva smatra ga jednim od najvećih svojih biskupa našeg vremena. I kao što se na Pija XII. gleda kao na najvećeg papu XX. stoljeća do sada, tako se i na kardinala Stepinca već gleda kao na najvećeg kardinala iz istog tog razdoblja upravo po tome što je njegovo ime postalo simbol za katolike i iz najudaljenijih dijelova svijeta. Stoga nije ni čudo, ni slučajnost da su Papa Ivan XXIII. i Sveta Stolica iskazali posebne počasti mrtvom hrvatskom kardinalu, koje prelaze uobičajeni ceremonijal za takve slučajeve. Drama Stepinčevog života i smrti, koja se odvijala pred očima cijelog svijeta dovela je gledaoce do spontane i jednodušne reakcije. U svim zemljama i na svim jezicima ljudi rekoše: «To je bio mučenik i svetac». I ne samo da su rekli, nego to i ponavljaju, pa se tako već u raznim dijelovima svijeta naziru pokreti među katolicima da se kardinala Stepinca što prije proglasi blaženikom, a potom svetcem.

I za mnoge nekatolike, usprkos crne legende koju je o njemu širila s jedne strane Titova propaganda, a s druge strane srpska četničko-nacionalistička, posuđujući uzajamno argumente, Stepinac je ostao neokaljan simbol najviših moralnih vrednota. Titovi komunisti nastoje sakriti, da se njihova propaganda za vrijeme rata nastojala okoristiti Stepinčevim moralnim autoritetom i njegovim osudama rasizma — u svoje svrhe. A srpski nacionalisti, bilo oni koji pripadaju polufašističkim, militarističkim četničkim organizacijama ili oni koji nazivaju sebe demokratima, brižno se čuvaju da spomenu da je i njihov Draža Mihajlović, kad je bio u stisci također se obraćao na Stepinca i pisao mu pisma puna poštovanja nakon svih «pokrštavanja i pokolja» za koje oni bacaju krivicu na Stepinca. I titovsko-komunistička i četnička propaganda ne samo da su u slučaju Stepinca doživjele potpuni poraz, nego još i više od toga. Obje te propagande samo su doprinijele daljnjem kompromitiranju svojih vlastitih političkih pokreta i ciljeva. Sve njihove riječi odbile su se od moralne veličine Stepinčeve, međunarodno utvrđene, te ih poput boomeranga udarale po vlastitim glavama. Politički daleko okretniji Titovi komunisti su to prvi shvatili, pa više nisu dirali u mrtvog Stepinca, da ne otežaju još više svoj moralni poraz koji su u sukobu s njim doživjeli. Srpski četnički «demokrati» stila Živka Topalovića pokazali su svojim pisanjem nakon smrti Stepinca, da još nisu došli do te spoznaje. Istini za volju treba reći da jedini srpski list u emigraciji koji je dolično komentirao smrt kardinala Stepinca, bio je nedavno pokrenuti bulletin *«Srpski Vidici»*, koji izlazi u Münchenu.

Kod nekih hrvatskih političkih grupa bilo je manjih pokušaja da se Stepinca politički «posvoji». Te želje su tako daleko od stvarnosti, da su ti pokušaji morali ostati neuspješni. Stepinac je bio iznad stranaka i grupa, te iako je prvenstveno bio vjerski predstavnik i crkveni poglavar, on je istovremeno bio veliki hrvatski rodoljub, koji je u najtežim časovima odlučno branio temeljna prava hrvatskog naroda. Po tom on predstavlja opći hrvatski narodni kapital i to najveći moralni kapital koji hrvatski narod danas ima u svijetu.

U prošlom broju «Croatia Pressa» objavljeni su na engleskom jeziku govori Pape i niz drugih dokumentarnih izjava i podataka u vezi sa smrću kardinala Stepinca. Među tima osobito treba istaknuti govor Nadbiskupa

Hurleya iz St. Augustina u Floridi, koji je za vrijeme Stepinčevog procesa bio na čelu Papinske nuncijature u Beogradu. Ovo spominjemo za one naše čitatelje koji ne vladaju engleskim, a za njih dodajemo da i u engleskom dijelu ovog broja mogu naći podatke o drugom govoru Nadbiskupa Hurleya, gdje je on o Stepincu govorio kao o «hrvatskom mučeniku» i spomenuo da nazire pokret za što skoriju Stepinčevu beatifikaciju i kanonizaciju. Stepinčevo hrvatstvo je istaknuo i biskup Krol iz Clevelanda. Naši čitatelji naći će u engleskom dijelu ovog broja kako su američki Kongres, te američki i kanadski Senat iskazali počast kardinalu Stepincu. Oni će nadalje naći što su pisali američki i kanadski listovi. Zbog ograničenosti prostora izabrali smo samo nekoliko novina različitih kategorija, od velikih nacionalnih listova do malih lokalnih, od nezavisnih informativnih dnevnika do katoličkih tjednika, od listova s Atlantika do Pacifika.

Bilo je međutim samo na ovoj našoj američkoj hemisferi toliko zadušnica, toliko komemoracija, toliko važnih članaka, da bi bio ogroman posao da se sve to bar donekle sustavno zabilježi i istakne bar ono najvažnije. Tako je kanadski kardinal Paul-Emile Léger održao svečane zadušnice u Montrealu. U Ottawi je zadušnice služio papinski nuncij Sebastian Baggio. Kanadski listovi na francuskom jeziku objavili su mnogo članaka o Stepincu. U listu *«Ukrajinski Visti»* (broj od 5. III.) koji izlazi u Kanadi objavio je g. Antin Iwachniuk vrlo zanimnjiv dokumentarni članak o Stepincu u kom je osobito iznio podatke o vezama i odnosu ukrajinskih studenata, koji su između dva rata studirali u Hrvatskoj, s kardinalom Stepincem. Argentinski kardinal A. Caggiano odslužio je svečane zadušnice u katedrali Buenos Airesa (21. II.) Najvažniji argentinski list *«La Prensa»* objavila je već u broju od 11. II. iza vijesti agencije UP svoj dobro dokumentirani članak o Stepincu. U daljnjim brojevima objavila je niz informacija, a isto tako i drugi argentinski listovi. U Brazilu je odslužio svečane zadušnice u katedrali Rio de Janeira kardinal nadbiskup Barros Camara. U Chile-u *«El Diario Ilustrado»* (Santiago de Chile, broj od 16. II.) objavio je kratki članak nadbiskupa Serene Alfreda Cifuentesa pod naslovom «Jedan mučenik je uzašao na nebo» u kom kaže: «Za svoje progonitelje kardinal Stepinac je umro. Za nas i za cijeli katolički svijet, on je započeo besmrtni život trijumfa i slave, jer je jedan mučenik uzašao na nebo». U Caracasu, u Venezueli odslužio je zadušnice za Stepinca nadbiskup Dr. José Bonilla. U Havani na Kubi održane su svečane zadušnice (13. II.), koje je odslužio župnik župe Jesús del Monte Dr. José Rodríguez Pérez u prisutnosti papinskog nuncija Dr. Luisa Centoza. Na završetku tiskanog poziva na ove zadušnice opat Rodríguez Pérez je napisao za Stepinca: «Imamo novoga sveca da bi molio za Kubu». Najstariji kubanski list *«El Diario de la Marina»* objavio je više fotografija s ovih zadušnica. Isti list je u broju od 13. II. objavio veliki uvodnik: «Stepinac, mučenik Crkve Šutnje», te u više navrata pisao o Stepincu.

Cjelokupno novinstvo zapadne Europe pisalo je vrlo mnogo o Stepincu. *«L'Osservatore Romano»*, glasilo Sv. Stolice, donijelo je u nekoliko brojeva preko cijele prve stranice članke i slike o Stepincu. U Beču je održao zadušnice nadbiskup-koadjutor Dr. Franz Jachym, kojima je prisustvovao nuncij Dellepiane. (Bečki kardinal König je bio ranjen u automobilskoj nesreći na putu na Stepinčev pogreb u Zagreb). Austrijsko novinstvo je pisalo vrlo opširno o Stepincu. U Parizu u Notre Dame odslužio je svečanu misu pomoćni biskup Rupp, u prisutnosti pariškog kardinala Feltina i nuncija kardinala Marelle. Kardinal Feltin je održao značajnu propovijed o Stepincu. Pariški *«Le Monde»* je objavljivao iscrpne izvještaje o Stepinčevom sprovodu od svog dopisnika Paula Yankovitcha. Britanski listovi su također posvetili veliku pažnju kardi-

nalu Stepincu. Treba osobito istaći izvanredno objektivne članke londonskog *«Timesa»* s iscrpnim podatcima za točnu ocjenu povijesne uloge kardinala Stepinca. Sva četiri španjolska kardinala održali su svečane zadušnice za kardinala Stepinca u svojim sjedištima, a osim toga je papinski nuncij u Madridu Hildegardo Antoniutti odslužio svečanu misu u crkvi San Francisco el Grande, kojoj je prisustvovao diplomatski kor. Talijanski kardinali su također služili zadušnice za Stepinca.

Zadušnicama u Sydneyu koje je služio hrv. svećenik Romac prisustvovao je Kardinal Gilroy. Hrvatski misionar u Indiji O. Gabrić nam javlja: «Ovdašnje novine su krasno pisale o našem slavnom kardinalu. Bile su svečane zadušnice u mnogim mjestima. I u Basantiu smo ih imali.»

[*Croatia Press*,
New York, XIV., br. 208., travanj 1960.]

ODJEK HEROJSKE SMRTI KARDINALA STEPINCA U SVJETSKOM NOVINSTVU

Svi listovi u slobodnom svijetu, bez obzira na politički pravac, objavili su vrlo opširne vijesti, komentare i posebne uvodnike povodom smrti hrvatskog Kardinala Alojzija Stepinca.

Još istog dana kada je on umro, donijele su tu žalosnu vijest najveći večernji listovi zapadnih prijestolnica. Slijedećeg jutra, kao i kasnijih dana, pojavile su se velike slike Kardinala Stepinca i krupni naslovi o njegovoj mučeničkoj smrti na prvim stranicama najuglednijih novina.

Posebni dopisnici, poslani u Zagreb, obavještavali su detaljno cijeli svijet o događajima u Krašiću i veličanstvenom sprovodu u Zagrebu.

Najopširnije vijesti donijeli su listovi iz Austrije, Njemačke, Italije, Irske i Amerike kao i katolički tisak svih slobodnih zemalja. Preko cijelih stranica mogli su se čitati ovakvi naslovi: «Tito se boji mrtvog Kardinala» (Mittag-Kurier); «Smrt zatočenika iz Krašića» (Frankfurter A. Zeitung); «Kardinal među Diktaturama» (Deutsche Zeitung); «Žalost za katoličku crkvu i za slobodni svijet» (Il Messagero); «A. Stepinac neustrašivi prvoborac Crkve šutnje» (Il Giornale d'Italia); «Jedan herojski život» (Osservatore Romano); «Kardinalova konačna pobjeda — Svijet upire svoj pogled na Crkvu šutnje u Zagrebu» (The Sunday Press); «Umire Kardinal zatočenik» (Catholic Herald); «Kardinal Stepinac — Herojski neprijatelj komunista u životu i smrti» (The Register) itd. itd.

Gotovo sve američke novine objavile su poznatu sliku nadbiskupa Stepinca sa suđenja, gdje ga vode dva milicionera razbojničkog izgleda. Veliki je publicitet dan i izjavi Prof. Meštrovića, u kojoj ovaj poznati umjetnik veli, da mu je Milovan Đilas rekao otvoreno u New Yorku pred jugoslavenskim ambasadorom Savom Kosanovićem: «Svaki pametan komunist znade, da je Stepinac nedužan i da je suđen samo zbog političkih razloga.»

Od velikog broja članaka na svim jezicima, donosimo ovdje samo kratke odlomke iz nekih najpoznatijih svjetskih novina:

«Die Welt» (15. II.)

«...Među ljubičasto bijelim ornatima visokog katoličkog klera, miješale su se tamne halje redovnika i redovnica, hrvatske narodne nošnje i crna odijela stranog diplomatskog kora...»

«Universe» (19. II.)

«...Predstavnici komunističkih vlasti prisustvovali su pogrebu. Vjeruje se, da je to pokušaj, kojim se želi spriječiti da narod u kardinalu gleda mučenika, što on zaista jeste...»

«Die Presse» (11. II.)

«...U seoskoj povučenosti svog hrvatskog rodnog sela, zatočen, no ipak među svojim narodom, teško bolestan, no ipak nepokolebiv u svom ispovijedanju vjere, od kraja rata odcijepljen od svijeta, ipak je slavno poznat tome svijetu kao jedan od mučenika za slobodu Crkve na komunističkom Istoku, umro je danas kardinal Stepinac...»

«Neue Tageszeitung» (11. II.)

«...Ovime završava jedan od najtragičnijih perioda u povijesti progonjene Crkve, kao i u povijesti beogradskih vlasti, kojima nije nikada uspjelo odstraniti iz zemlje nadbiskupa, koji je stajao kao krajnja zapreka na putu ateističkim naporima režima...»

«Salzburger Nachrichten» (11. II.)

«...Dr. Alojzije Kardinal Stepinac, umrli nadbiskup Zagreba i primas Hrvatske, bio je više nego veliki hrvatski crkveni knez i teolog. On je također bio više nego jedan narodni vođa kao što je na pr. nadbiskup Makarios. On je bio crkveni knez i narodni vođa istovremeno. U njegovoj osobi je hrvatski nacionalizam (koji još uvijek živi ispod površine) poprimio, moglo bi se gotovo reći, ljudsko obilježje: utjelovljenu nadu u oslobođenje od komunističkog jarma, nadu u jednu katoličku samostalnu Hrvatsku...»

«Express» (11. II.)

«...Cijeli slobodni svijet žali za čovjekom, koji je do zadnje minute svoga života odbijao da se pokloni komunističkim vlastodršcima...»

«La Liberté» (17. II.) — Švicarska

«...Što bi o nama mislili oni, koji su osudili i zatvorili Kardinala, kad bismo mi šutjeli, kad ne bismo imali hrabrosti pokazati našu solidarnost s njime i sa svim onima, koji su trpjeli i koji trpe kao on?... Mi želimo ohrabriti nepokolebive branioce vjere pridruživši se javno njihovoj žalosti...»

«Münchner Merkur» (11. II.)

«...Smrt Kardinala Stepinca u ropstvu, u kojem ga je držao jugoslavenski komunistički režim, simbolički je događaj. On je značajan zbog dvije osebine položaja u državi, kojom vlada Tito: zbog nespojivosti kršćanskog prirodnog prava i komunističke ideologije, kao i hipoteke hrvatskog pitanja, zbog kojeg današnja Jugoslavija trpi ne manje od nekadašnje kraljevine...»

«Deutsche Zeitung» (12. II.) — Njemačka

«...Drugi svjetski rat doveo je (Stepinca) nacionalno svjesnog Hrvata u suprotnost sa srpsko-pravoslavnom državnom crkvom i srpskim narodom Jugoslavije. Premda je nadbiskupska palača u Zagrebu za vrijeme njemačke okupacije bila otvorena onima, koji su tražili zaštite, svih vjera i jezika, ipak je Stepinac na procesu bio okrivljen zbog kolaboracije...»

«Il Messagero» (11. II.) — Italija

«...U nizu svećenika, zatvorenih, suđenih i često potajno smaknutih u katoličkim zemljama s one strane željezne zavjese, Stepincu pripada prvo mjesto pokraj Mindszentya i tolikih plemenitih likova iz Crkve šutnje...»

«Il Giornale d'Italia» (11. II.)

«...Sa Stepincem ne nestaje samo upravitelj jedne biskupije ili pobožan i revan svećenik, kojeg smo upoznali u teškim časovima, s njim nestaje nešto mnogo više, nešto što je ne samo ljudsko, gotovo jedan simbol, štit latinske vjere na onoj hrvatskoj zemlji, koja je tako gorljiva u kršćanskom životu...»

«La Croix» (12. II.) — Francuska

Kardinal Tisserant: «Kardinal Stepinac spada među heroje crkve».

«...Mgr. Stepinac izabrao je da ostane među svojim narodom, da ga podržava svojom prisutnošću i da mu ulijeva snagu svojim primjerom šutljive patnje. Taj narod ga danas oplakuje i čuvat će njegovu uspomenu...»

«Le Figaro» (11. II.)

«...Pred zgražanjem, koje je na Zapadu prouzročilo zatvaranje prelata i na intervenciju Vatikana, vlada je oslobodila Mgr. Stepinca 5. prosinca 1951. ali mu odredila Krašić kao mjesto boravka...»

«Le Monde» (12. II.)

«...Kardinal Stepinac odlazi a da nikada nije obavljao svoje dužnosti, da nikada nije obukao znakove svoje časti. Zatvoren u svojoj maloj kući, otkinut od svijeta, fizički iznemogao, rastao je pred očima vjernika čak do mučeničke aureole...»

«The Times» (11. II.) — Engleska

«...Od tada (od prekida odnosa s Vatikanom) jugoslavenska je vlada učinila samo jedan ili dva manja ali promašena poteza popustljivije prirode. Sukob između Crkve i države prešao je u pasivni 'modus vivendi', ali Kardinal u Krašiću ostao je sve do samog kraja nepopustljivi zatočenik...»

«The Guardian»

«...Sigurno je da su razlozi za proces protiv Stepinca bili politički a ne moralni, tim više što mu je dana prilika da napusti zemlju umjesto da odgovara na procesu... Početkom 1958. g. nadzor nad njim je neznatno ublažen: dozvoljeno mu je primati knjige i više posjetnika, ali kada je postao ozbiljno bolestan u svibnju iste godine, njegovom Nadbiskupu koadjutoru, Mons. Šeperu, odbijena je dozvola za posjet...»

«Catholic Herald» (19. II.)

«...Kardinal je bio sveti duhovni čovjek, koji se je volio družiti s radnicima... Umro je mučeničkom smrću, težom možda od ijedne za koju se ikada znalo, jer umirao je polako pod Titovom vlašću kroz posljednjih petnaest

godina.» (List navodi riječi nekadašnjeg tajnika nadbiskupa Stepinca Dra Lackovića iz USA.)

«The Sunday Press» (14. II.) — Irska

...«Ostao je u svom selu, oličenju hrabrosti i ustrajnosti, kao nemoćan zatvorenik lišen slobode i mogućnosti vršenja svoje svete dužnosti. Tamo je ipak stajao kao Primas svoje zemlje, kao knez univerzalne Crkve — nasuprot komunističkom svijetu»...

«Newsweek» (22. II.) — Amerika

«...Je li bilo značajno, da je vlada dopustila, da kardinal Stepinac bude pokopan u svojoj katedrali u Zagrebu? Katolici Jugoslavije, kojima su na pameti procesi održani nedavno protiv svećenika zbog 'protudržavne aktivnosti', primili su tu vijest ne kao znak nade, nego kao znak diplomatske lukavosti...»

«The New York Times» (15. II.)

«...Svaki čas sam spreman umrijeti za Crkvu. Svejedno mi je, što se tiče moje slobode. To pitanje može riješiti samo Sv. Stolica. Ako me maršal Tito želi pustiti, neka govori sa Sv. Stolicom. Katolička Crkva ne može biti rob ni jedne osobe i ni jedne zemlje...» (odlomak iz razgovora, koji je g. Sulzberger, urednik istog lista, vodio s Kardinalom Stepincem u Lepoglavi.)

«Chicago's American» (11. II.)

«...Smrt Alojzija Stepinca uklonila je jedan od velikih živih simbola otpora komunizmu, ali je pouka, koju nam daje njegov život ostala: Sve dok ima ljudi bilo koje vjere, koji ne misle praviti kompromisa s jednom pogubnom diktaturom, takva diktatura nije sigurna...»

«The Register»

«...Kardinal Alojzije Stepinac, Nadbiskup Zagrebački, stoji u smrti kao što je stajao za života, neustrašivim protivnikom ateističkog komunizma. On je prvi crkveni knez, koji je umro u zatvoru i samoći u koju su ga bacili komunisti. U cijelom slobodnom svijetu 62-godišnji prelat bio je već dugo vremena poštovan kao jedan od najhrabrijih mučenika crkve modernog vremena...»

«Los Angeles Herald» (10. II.)

«...Nadbiskup je odbio optužbe na suđenju. Upirući prstom na zagrebački sud, on je rekao u vatrenom govoru: 'kao što se komunisti bore za materijalističku teoriju, isto se tako imamo i mi pravo boriti za Kršćanstvo!'...»

[*Nova Hrvatska,*
London, 3-4, ožujak-travanj 1960.]

UREDNIČKI KOMENTAR AMERIČKIH NOVINA O STEPINČEVOJ SMRTI

U *«The New York Timesu»* od 15. veljače 1960., pod naslovom *«Mrtvi kardinal i živa parnica»*, *C. L. Sulzberger* je napisao u svom članku:

«Stepinac je umro, nakon što je izdržao nekoliko godina u zatvoru. Na 10. studenog 1950. posjetio sam ga u njegovoj ćeliji u Lepoglavskom zatvoru, gdje je Tito bio utamničen, kad je Jugoslavija bila kraljevina.

Stepinac blijed, strpljiv, neustrašiv čovjek, bijaše čitao djelo irskog franjevca, dok sam ja ulazio praćen od dvojice tajnih policajaca, obuvenih u konjaničke čizme. Ne obraćajući pozornost prema mojoj pratnji i govoreći na tihom francuskom jeziku, reče: «Spreman sam svaki dan umrijeti za Crkvu. Potpuno sam indiferentan, što se tiče mogućnosti moje slobode. Tu je pitanje koje jedino Sveta Stolica može riješiti. Ako me maršal Tito želi osloboditi, on bi morao razgovarati sa Svetom Stolicom. Katolička Crkva ne može biti rob nikoga i nijedne države.»

«Na 19. studenog 1951., Milovan Đilas — u ono vrijeme čovjek broj 2 u beogradskoj hijerarhiji, a sada i sâm zatvorenik — reče mi, da će Kardinal ubrzo biti oslobođen «zbog političkih razloga». Dopustio je, da Jugoslavija, koja je prekinula veze s Moskvom, «priznaje, da je Stepinac postao mučenik i heroj u očima mnogih katolika na zapadnom svijetu.» Ubrzo nakon toga Kardinal je bio poslan u svoje rodno selo, gdje je i umro. Beograd ga nikada nije povratio na njegov položaj kao prelata.

Raspravivši odnose Crkve prema državi u Poljskoj, Madžarskoj i Čeho-Slovačkoj, Sulzberger je nastavio:

«Dok se veliki politički događaji pokazuju, pokrećući svijet od ruba rata u sumornu koegzistenciju, mi nekada zaboravljamo ovu ukočenu kompeticiju. Jedino događaji kao što je Stepinčeva smrt podsjećaju nekatolike na ratove koji melju.»

«Vatikan izabire različite putove, da zaštiti svoje pozicije. Postaje paradoksalna uzajamna tolerancija između Crkve i države u Poljskoj. Postoji hladno i tobožnje primirje u Jugoslaviji. U Čeho-Slovačkoj, središtu Husita, Protestanata i heretičkog «nacionalnog katolicizma», postoji gerilski rat. I u Madžarskoj sukob je posvemašnji.»

«Nitko tko je danas živ ne može znati rezultat ove velike borbe. Kremlin ima povjerenje, da njegove dinamične ideje, ekonomski pritisci i istinitost njegovih podjela moraju neizbježivo triumfirati. Međutim, Vatikan je, također, nemilosrdno iskusan i uzvišeno pouzdan. Kada ljudi kao Stepinac nestanu s pozornice, oni budu ravnodušno zamijenjeni. Kruščov već može vidjeti, kako je Staljin pogriješio, kada se je rugao vlasti pape. Hoće li njegov nasljednik priznati Napoleonovu mudrost?»

New York Journal American (Hearst papers) od 12. veljače u uvodnom članku reče: «Kard. Stepinac, jedan herojski prvolinijski borac Rimokatoličke Crkve, umro je u malom jugoslavenskom selu, u kojem ga je komunistička vlada utamničila... Kard. Stepinac je pokazao snagu mnogo veću nego ijedan zemaljski despotizam — Božju snagu. Upravo ta snaga ga je uzdržala, da izdrži petogodišnji zatvor.»

«Upravo ta snaga je učinila njegovo progonstvo da bude sila koja je prisilila diktatora Tita da umanji grubo progonstvo prijašnjih godina, a danas da učini pokusne geste prema boljim odnosima s Crkvom. Ovo je jedino priznanje bezbožnog komunizma o svom porazu.»

«The Seattle Times» (Seattle, Wash.) od 11. veljače: «Prvi zatvorenik okrutnog režima maršala Tita, kasnije utamničen u svom rodnom selu, kard. Stepinac, postao je živi simbol kršćanskog otpora materijalističkom komunizmu u Jugoslaviji.»

«Čak sa smrću njegov primjer odvažnosti i jačine će krijepiti njegove zemljake u njihovoj privrženosti vjeri, koja je, pod okrutnim pritiskom, odbila da umre.»

«Long Island Daily Press» (Jamaica): «On (Stepinac) je bio žrtva Titova bijesa u vrijeme, kada se je Tito još uvijek slagao (bio u dobrim odnosima) s Moskvom. Očito, njegov progon bio je dio općeg nastupa, koji je Tito zatim slijedio u potpunosti. Pa iako je Tito kasnije došao u sukob s Kremljom, nikada nije zaboravio duhovnog vođu, koji je imao odvažnosti prkositi mu.»

«Velik je dodatak zasluzi kard. Stepinca, kao odvažnom čovjeku, i to što je odbio mogućnost napustiti Jugoslaviju. Rekao je, s pravom, da bi odlazak iz svoje rođene zemlje mogao biti protumačen kao dopuštanje, da je bio kriv zbog izdaje, koju mu je Tito pripisivao. Čak ni u Rim nije išao, da ga papa Pio XII. svečano ustoliči 1952. kao kardinala.»

«Onemogućen da djeluje kao aktivni prvak svoje vjere, proživio je mučeništvo, trn u tijelu od Titova režima... i neprestana opomena, da su komunističke vlade, bilo koje boje, neprijatelji ljudske slobode svugdje na svijetu.»

«The Catholic News», novine rimokatoličke nadbiskupije New Yorka, od 20. veljače, u uvodniku *«Kardinal Stepinac — mučenik»* piše:

«Jedna od najžalosnijih scena, koju je ikada televizija pokazala svijetu, bila je scena ucviljenog, plačućeg skupa ljudi, koje se sletjelo u zagrebačku katedralu na zadušnicu junačkog kardinala Stepinca.»

«Ali Kard. Stepinac, nadbiskup Zagreba i primas Hrvatske, veselo je otišao svome Spasitelju kojeg je služio potpuno i odano, i s odvažnošću onog dugog popisa četa svetaca, koje Crkva štuje kao mučenike.»

«Nakon 5 godina u zatvoru i 9 godina kućnog zatočenja u svom rodnom selu, spriječen od crvenih tirana Jugoslavije, da vrši dužnost svoga ureda, kard. Stepinac je mogao u svako doba prekinuti svoje zatočenje, ako bi pristao napustiti domovinu, što je mogao učiniti s dostojanstvom i čašću.»

«Ali njegov osjećaj dužnosti je zahtijevao od njega da stoji, iako odijeljen od svog naroda, da ga ohrabri i nadahne svojim primjerom i da moli za svoj narod sate i sate, dane i dane u hladnoj crkvi, gdje je prikazivao svoje patnje Bogu, kao zadovoljštinu za grijehe svojih protivnika.»

«Nije stoga da mi trebamo žaliti za hrabrim Kardinalom, nego za onima, koji su bili odgovorni za njegovo uhićenje, 'proces', utamničenje i sada za njegovu smrt u ranoj životnoj dobi od 61 godinu. U svim svojim patnjama kard. Stepinac je ostao vedar, krijepljen ljubavlju Božjom. Njegova je, sigurni smo, sada nagrada, koju je Bog obećao onima, koji uvijek čine njegovu volju, kao što je mučenik-kardinal-nadbiskup činio.»

«The Florida Catholic», tjedne novine biskupije sv. Augustina, u Floridi, u svojem izdanju od 26. veljače, objavile su više članaka o

blagopokojnom kard. Stepincu. Prenosimo ovdje jedan veoma zanimljiv članak, kojeg je napisao pisac — član uredništva:

«Izvori nesumnjive vjerodostojnosti ustupljeni NCWC News Service, prateći sudski proces, dokument trajne povijesne vrijednosti o procesu blagopokojnog kard. Stepinca, nadbiskupa Zagreba. Opisuje dan tuge i reakciju Hrvatâ katolika.

«Izvatci iz toga se ne zaboravljaju (sjećajući se otvorene žalosti običnog puka, viđen u nedjelju navečer na televizijskim vijestima, koje su prikazale pogrebnu sv. Misu u zagrebačkoj katedrali — njihove suze još uvijek teku nakon 14 godina za Kardinalom, koji ih je toliko ljubio, da je dao svoj život za njih...)».

«Na 22. rujna 1946., nedjelja, u 5 sati ujutro, OZNA (Jugoslavenska komunistička tajna policija, sada poznata kao UDBA) navalila je na sve župske kuće na zagrebačkom terenu i zabranila župnicima čitati u crkvi okružnicu, koju je poslala biskupska kancelarija, u kojoj je izražena vjera u Nadbiskupovu nevinost i u kojoj se traže molitve za nj.»

«Kad je postalo očito, da narod posjećuje crkve u velikom broju, OZNA je ponovno posjetila svakog župnika u gradu i predgrađu i usmeno naredila, da se ne smije sastajati pred crkvom više od pet ljudi.»

«Župnici su osobno bili smatrani odgovornim za prekršaje ovog naređenja.»

«Svatko može uvidjeti, kako bi bilo teško isprazniti punu crkvu bez malih grupica naroda koji se tu i tamo skuplja. Cilj naredbe je bio očit: uplašiti narod i udaljiti ga od crkava.»

«Ali svatko tko je bio u Zagrebu tih dana, posvjedočit će o dubokom ganuću desetaka tisuća vjernika, koji su doslovno opsjedali crkve, i o izvanrednom prizoru u katedrali, koja je bila prepuna za krunicu i blagoslov s Presvetim Sakramentom svake večeri.»

«U nedjelju navečer, nakon što je kazna izrečena, najmanje 10.000 ljudi se skupilo u katedrali, neprestano dolazeći i odlazeći između 5 i 7 sati.»

«Skoro isti prizor se ponavljao u svakoj seoskoj crkvici u Hrvatskoj.»

«Ovo je bio objektivni narod Hrvatske, a ne šačica plaćenih komunista, koji su vikali i rugali se u sudnici Vrhovnog suda Republike.»

KANADSKI TISAK ČASTI KARD. STEPINCA

«The Montreal Gazette», od 11. veljače rekoše, da «kardinal Stepinac bijaše simbol vjere i protesta; simbol odbijanja kršćanskog svećenstva, da se pokloni pred oštrom kosom totalitarnog progona i nesnošljivosti.»

«Kad je proces postao lakrdija, njegovo utamničenje je postalo škripac za one koji su ga utamničili. Učinjeni su bili i pokušaji, da se izvuku iz škripca obećavši mu slobodu, ako bi se odselio iz Jugoslavije. Nadbiskup Stepinac je odbio takav kompromis. Odhrvavši se svim napastima prihvatiti slobodu, koja bi mogla, iako u najmanjem stupnju, uprljati njegovo ime i ime Crkve, ostao je u zatvoru.»

«Na koncu, dobio je otpust, koji je postao, ne otpust, nego prisilno progonstvo. Poslali su ga njegovoj kući, u Krašić, i ograničili ga na dužnosti župskog svećenika. Tu je živio svoje zadnje godine bolesni i

trpeći, ali časni čovjek; počašćen od svoje Crkve, koja ga je učinila kardinalom 1953., i od svijeta, kojem je postao simbol prkosa komunističkom procesu.»

«Jučer su završile njegove patnje. Ali njegovo ime će živjeti. Bilo gdje na ovom svijetu tolikog divljaštva i mržnje bilo koji kršćanin traži odvažnost, on će se jedino prisjetiti primjera Njegove Uzoritosti.»

«The Globe and Mail» (Toronto), od 12. veljače:

«Dok je živio, bio je jugoslavenskim katolicima dnevna opomena na neprestane pokušaje, da se ozloglasi i potkopa njihova Crkva. Sada, svojom smrću, kard. Stepinac se priključuje Crkvi Heroja —možda njezinim mučenicima— koji su neopozivo i nepokolebljivo održali svoju vjeru.»

«The Canadian Register», Kingston, Ont., katolički tjednik, u podugačkom uvodniku analizirajući Stepinčev «proces», veliča njegovo «odvažno vodstvo» i govori:

«Iako je bio osuđen na 16 godina tamnice, Nadbiskup je izišao iz one sudnice kao svijetli heroj...»

«Kao odgovor na pritisak svjetskog mišljenja, Tito je pustio nadbiskupa Stepinca iz zatvora nakon 5 godina, ali ga je kasnije držao u pravom pritvoru u njegovom rodnom selu sve do njegove smrti. Ipak, neprestano je osvajao ljubav i poštovanje svoga naroda, kao što su pokazivali svakom prigodom. U isto vrijeme, veličina mu je rasla po cijelom slobodnom svijetu, kao simbol otpora tiraniji. Potpomagale su ga žarke molitve katolika cijeloga svijeta, koji nikada ne bi čuo za njega, da nije bilo progona koje je izdržao. Konačno, Sv. Stolica ga je počastila crvenim šeširom, koji nikada nije vidio, ali koji mu je morao davati odvažnosti tokom njegovih crnih sati.»

«Sada je otišao Bogu. Iako je njegova smrt posljedica prirodnih uzroka, ipak po njegovoj listi patnje, on se mora kvalificirati za krunu mučeništva. Njegovi progonitelji bi sigurno uzeli njegov život, kada su vidjeli da 'proces' nije nadvladao njegovo protivljenje prema njima, jedino što su bili u strahu od međunarodnih odjeka.»

«S obzirom na sve što je on pretrpio, njegova duša sigurno mora biti u miru sada. Ali, što se tiče kršćana na zemlji, on živi. Njegov primjer će i nadalje nadahnjivati sve one, koji će se morati suočiti s tiranijom i tlačenjem; on im može reći sa svojim Učiteljem: «Ohrabri se; nadvladao sam svijet.»

NEKROLOG LONDONSKOG TIMES-A KARDINALU STEPINCU

«THE TIMES», ČETVRTAK, 11. VELJAČE, 1960. — «NEKROLOG — KARDINAL STEPINAC»

Kardinal Stepinac, zagrebački nadbiskup, utamničen po jugoslavenskoj vladi g. 1946. i pod strogim nadzorom poslije odpuštanja iz zatvora u 1951., g., umro je jučer u 62. godini života.

Alojzije Stepinac potiče iz hrvatske seljačke obitelji u Krašiću, gdje se rodio 1897. g. Poslije dobrog obrazovanja, bio je austro-ugarski časnik u ratu 1914.-1918. Bio je zarobljen, javio se dobrovoljno u srpsku vojsku i bio u borbama na solunskom frontu. Bio je zaređen 1924. i 1934. g. postao je, usprkos mladom dobu, zagrebački biskup-koadjutor. Poslije smrti Msgr. Bauera postao je nadbiskup u 1937. g. Općenito poštovan u Hrvatskoj više od bilo koga, osim možda dra Mačeka, on je kao bivši dobrovoljac bio i dobro gledan u Beogradu, iako je iskustvo beogradske vladavine ojačalo njegov hrvatski patriotizam i simpatije prema Zapadu.

Kad su Nijemci uspostavili Pavelićevu Državu Hrvatsku 1941. g., Msgr. Stepinac je slijedio tradiciju svoje Crkve u uspostavljanju odnosa sa svakom vladom koja dozvoljava djelovanje Crkve. On je ostao na svojoj stolici, pozvao svoje stado da se pomiri sa situacijom i javno prizvao Božju milost da vodi novi režim. Kakove god simpatije je mogao imati za novi režim, ove su se ubrzo rasplinule. U prosincu 1941. g. on je objavio izjavu hrvatskih biskupa protiv prisilnog katoličenja pravoslavnih Srba, tražeći da prelaz na katoličku vjeru mora biti podpunoma dobrovoljan i izvan dosega svjetovne vlasti. On je oštro protestirao 1943. g. kod talijanskog ministra protiv talijanskih zločina na jugu zemlje i izazvao jal hrvatske vlade osuđujući masovno kažnjavanje za akte sabotaže. U isto vrijeme, on je bio stalno na poslu ublažavanja patnja Židova, Srba i Slovenaca, i drugih žrtava progona, te je spasio mnoge živote.

Pri koncu rata, kada su Nijemci pri povlačenju bili gonjeni iz zemlje, nadbiskup Stepinac je u jednoj biskupskoj poslanici u ožujku g. 1945. osudio komunističke procese «ratnih zločinaca», tvrdeći, da su bili upotrebljavani za istrebljenje katoličkih svećenika i intelektualaca. On je bio zatvoren u svibnju iste godine. Pošto je bio pušten idućeg mjeseca, on je odmah posjetio maršala Tita i poslije toga bezuspješno pokušavao započeti razgovore s vladom o budućim odnosima između Crkve i komunističke države.

U rujnu 1945. g., skupa s braćom biskupima, on je izdao pastirsko pismo u kome se govorilo o mnogim biskupima, svećenicima i drugim crkvenim osobama, koje su bile ubijene ili utamničene; o zabrani vjeronauka, katoličkih škola i štampe, o stalnim napadima na kler sa strane službene štampe, na koje se nije moglo javno odgovoriti; o zapljeni crkvene imovine o kojoj je zavisila milosrdna djelatnost Crkve, te o drugim mjerama progona. Pismo nije bilo tiskano u Jugoslaviji, ali je bilo žestoko napadnuto u jugoslavenskoj štampi. Slijedio je kratki predah, ali se biskup nije dao podvrgnuti. U rujnu 1946. g. on je bio izveden pred sud i osuđen na 16 godina teškog rada i još pet godina gubitka građanskih i političkih prava.

Bio je odveden u lepoglavsku kaznionu, gdje je bio držan do uslovnog puštanja na slobodu u prosincu 1951., pošto je odslužio nešto preko pet godina svoje kazne. Prisiljen da živi kao obični župnik u svom rodnom selu, on je odmah poslije puštanja iz zatvora dobacio svoj izazov režimu rekavši stranim novinarima: «Ja sam legitimni nadbiskup, ne 'bivši nadbiskup' (kako je jedna vladina izjava u to vrijeme označila). Ja mogu vršiti moje dužnosti ovdje ili tamo (u zatvoru) ili u Zagrebu. Ja nisam tražio, da budem odpušten iz zatvora, jer se ne osjećam krivim. Ja ne ću nikada napustiti zemlju osim pod pritiskom i ostati ću ovdje sve dok Sv. Otac ne odluči drugačije».

Tada kao i pri svakoj drugoj prilici, sve dok mu vlada nije zabranila da prima strane novinare i stavila stalnu policijsku stražu pred župnim dvorom, u kojem je živio u dvije male sobe skupa sa župnikom —njegovim jedinim drugom— on je tvrdokorno ponavljao svoje uslove za mir između Crkve i države. Ovi uslovi su bili: priznanje crkvenog vjenčanja, crkvene škole i sloboda za religioznu štampu.

Čak i u Krašiću bilo mu je dozvoljeno da obavlja dužnosti običnog sveće-

nika, ali nije smio da služi Sv. Misu. U nastojanju da ga se izolira, i sama seoska crkva je bila zabranjena za sve osim za same župljane. U njegovom samotnom životu čak ni članovi njegove obitelji nisu ga mogli posjetit bez posebne dozvole. Pošto je bio imenovan kardinalom 1952. g., što je komunistički režim u Beogradu smatrao proračunatim izazovom — bilo mu je ponuđeno, da ide u Rim primiti kardinalski šešir iz Papinih ruku. Ali pošto mu je bilo također stavljeno do znanja, da mu se ne bi bilo dozvolilo vratiti, on je odbio ponudu i šešir mu je kasnije bio poslat. U prosincu 1952. g. jugoslavenska je vlada prekinula odnose s Vatikanom pod optužbom miješanja u unutrašnje stvari i zatvorila papinsku nuncijaturu u Beogradu. Dvije ili tri manje pomirbene geste su odonda bile učinjene sa strane jugoslavenske vlade. Sukob između Crkve i Države se uglavnom sveo na jedan pasivni modus vivendi, ali kardinal u Krašiću je ostao napopustljivi zatočenik do kraja». — Preveo: M. K.

[*Hrvatski glas,*
22. 2. 1960.]

«JA ĆU OSTATI OVDJE SA SVOJIM NARODOM, ČAK AKO TO ZNAČI UMRIJETI U KRAŠIĆU» — 1953. G.

GORE SRCA!

KARDINAL Stepinac je do posljednjeg daha ostao odan svome narodu. Zagrebački nadbiskup je zaista umro u Krašiću. Čovjek neslomljivog karaktera i neiscrpne vjere —borac, koji je sve žrtvovao za postavljene ciljeve— simbol otpora protiv svake diktature. To je slika umrlog kardinala dra Alojzija Stepinca.

Rimokatolička Crkva izgubila je zato jednog od svojih najistaknutijih knezova, «Crkva šutnje» i slobodni svijet izgubili su jedan od moćnih stupova, a hrvatski narod, izgubio je od svih najviše — svog duhovnog vođu, svog najvećeg živućeg sina.

Primas Hrvatske dr. Alojzije Stepinac, rodio se 8. svibnja 1898 g. u siromašnoj seljačkoj obitelji u Krašiću. Gimnaziju je završio u Zagrebu, gdje ga je zatekao i I. svjetski rat, te poziv u vojsku. Nakon zarobljeništva u Italiji javio se kao dobrovoljac za Solunski front. Po svršetku rata započeo je studirati agronomiju u Zagrebu, no ubrzo napušta studij i vraća se u svoje selo, gdje je radio na polju sa svojom braćom. Osjetivši svećenički poziv napušta Krašić i odlazi na bogoslovski studij u zavod Germanicum u Rimu. Studij je završio s izvrsnim uspjehom, istakavši se već tada svojom skromnošću i pobožnošću. Za svećenika je zaređen 1930. g., 4 godine kasnije, na prijedlog nadbiskupa Bauera imenovan je biskupom-koadjutorom. Postao je tako najmlađi biskup u cijelom katoličkom svijetu.

Iza smrti Mons. Bauera postavljen je 1937. g. nadbiskupom zagrebačkim. Kroz svo vrijeme rata istaknuo se kao nepokolebivi branilac prava i slobode i njegovi govori u katedrali, u kojima je napadao silu i nacizam, jednako kao i komunizam, bili su poznati daleko izvan Zagreba.

No najteži dani za katoličku crkvu u Hrvatskoj, a posebno za nadbiskupa Stepinca došli su iza rata pod novom diktaturom komunističkog Beograda. 1946. g. Stepinac je izveden na sramotni proces i osuđen na 16 godina tamnice. Do 1951. g. bio je zatvoren u Lepoglavi, a kasnije do smrti u župnom dvoru rodnoga sela. 1952. g. Papa Pio XII. odlikovao ga je najvišim crkvenim odlikovanjem — primanjem u Kolegij Kardinala. Međutim, Stepinac nikada nije primio kardinalske znakove. Umro je 10. II. 1960. poslije tolikih patnji, koje su iscrpile njegovo tijelo. Umro je kao jednostavni svećenik — isto onako kako je živio.

Opravdavajući imenovanje dr. Alojzija Stepinca za biskupa dr. Bauer je rekao: «Dolazi vrijeme, kada će trebati, da zagrebački nadbiskup trpi i umre za vjeru i Hrvatsku. Stepinac će to učiniti!» Stepinac je to doista i učinio. Žrtvovao je svoj život ne samo za vjeru, nego i za domovinu.

Uzeo je na sebe sva poniženja i sve optužbe, koje su bačene na hrvatski narod. Ostao je u domovini, ne samo 1945. g., nego i poslije 1951. g. kada su mu bila otvorena vrata u inozemstvo. «Moje mjesto je u Hrvatskoj, a ne u Vatikanu» rekao je jednom stranom novinaru. Bilo gdje u Hrvatskoj. U Lepoglavi. U Krašiću. «Dok Hrvatska nije slobodna, cijela zemlja je moj zatvor» — bile su njegove riječi.

Po hrabrom držanju znao ga je čitavi svijet. Po njemu samo znalo se i za borbu hrvatskog naroda. Premda bez političkog položaja doprinio je više svojoj domovini od ijednog hrvatskog političara iz nedavne prošlosti i sadašnjosti. Učinio je mnogo, a učinio bi još i više, da nije prerano umro. Oči svih Hrvata u sužanjstvu i mnogih na slobodi bile su uperene samo prema jednom čovjeku — prema kardinalu Stepincu. On je bio nada i jedini autoritet na koji je domovina mogla računati, ako nastupi preokret.

Sve je to bio pokojni Alojzije Stepinac. I zato će ga Hrvatska teško prežaliti. Zato će se njegov gubitak još dugo osjećati. Ali i pokraj toga nitko, nitko od Hrvata ne smije očajavati. «Ako zrno pšenično padne na zemlju i ne umre, ostaje samo» — veli Sv. Pismo. «Ako pak umre, donosi stostruki plod!» Mučeništvo kardinala Stepinca ostavilo je bogato sjeme. Sjeme, koje već danas niče na nebrojenim mjestima širom Hrvatske. Sjeme, kojeg se sve više boje oni, koji se nisu bojali Stepincu suditi i zatočiti ga. Mrtav, on danas odnosi nove pobjede. Pokopan je u Katedrali uz svečanost, kakvu ne pamti Zagreb. Tri dana iza njegova pogreba Bakarić je bio prisiljen dati svojim komunistima upute za «ponašanje» prema religioznim «pojedincima». Samo zato, jer je veća moć mrtvog nadbiskupa, koji je izvan vlasti komunističkih tirana.

Kardinal Stepinac ušao je već odavno u prve redove hrvatskih velikana. U Zagrebačkoj katedrali on sada počiva uz Zrinskog i Frankopana, uz bana Bakača i plejadu hrvatskih nadbiskupa. Sve njih je rodila hrvatska majka. Ona ista, koja će roditi i buduće generacije hrvatskih heroja. I zato gore srca! Dok je hrabrih srca, bit će i Hrvatske!

Neka je vječna slava i zasluženi počinak Hrvatskom Kardinalu Alojziju Stepincu!

[*Nova Hrvatska,*
London, veljača 1960.]

IVAN MEŠTROVIĆ:
STEPINAC U MOLITVI [Nadbiskup Stepinac u tamnici], kameni reljef
Predvorje Stepinčeve škole u White Plains, N.Y., SAD

PRED MRTVIM LIKOM BOŽJEG VITEZA

VELIKANI duha nikada nisu prezali pred smrću. «Asiški siromah», sv. Franjo, spjevao je u sunčanoj umbrijskoj dolini divnu pjesmu «sestrici smrti», gledajući u njoj nešto drugo, nego što obični smrtnici vide; — ne sablasni kostur s lubanjom i kosom, koja kida niti ljudskog života, nego vjernu pratilicu, koja vodi u drugi život.

I hladnog zimskog jutra 10. veljače došla je «sestrica smrt» po čovjeka, koji pred njom nije imao straha.

Prešla je ispred Božjeg hrama, u kojem ju je dnevno u molitvama i razmatranjima spominjao, ušla u skromno zdanje krašićkog župnog dvora i našla ga duhom spremna za vječni put, na kojem će mu biti pratilica.

Smirenošću pravednika primio je njen poziv. Svjetlo posmrtne svijeće gasnulo je u njegovim zjenama, a smrtno bljedilo osulo mu asketski lik. Uzorna i plemenita duša Božjeg borca i viteza odijelila se od zemaljskog tijela. Veliki sin hrvatskog naroda, metropolita i kardinal Alojzije Stepinac bio je mrtav.

* * *

Teško se je odhrvati osjećajima, koji prožimaju ljudsku dušu nad gubitkom onih, koji su nam bliski, uz koje smo vezani krvnim vezom ili prijateljskom ljubavi. Koliko je to teže zatomiti bol nad gubitkom onih, koji su svojim životom, radom i žrtvom vezani uz cijeli narod te mu bili uzori, predvodnici i branitelji.

Osjećaji teške spoznaje, da se među živima više ne nalazi Alojzije kardinal Stepinac, uzbuđuju danas milijune duša hrvatskog naroda, bude osjećaje divljenja i najdublje zahvalnosti nad plemenitom žrtvom uzornog nadpastira, rodoljuba i mučenika.

Ova spoznaja je to teža, što on umire u vremenu, kada neprijatelji Boga i njegova naroda poduzimaju novu ofenzivu, da uništavajući duhovne vrednote siju sjeme satanizma, vjerujući, da će preko njega konačno i hrvatski narod podrediti crvenom Molohu.

Duhovni lik velikoga metropolite bio je simbol obrane i otpora od prvog dana, kada su sljedbenici Moskve preplavili njegovu zemlju. On je ostao takav i kad je nakon osude «narodnog suda» poslan u lepoglavsku tamnicu, ili kasnije u zatočeništvo. Između njega i naroda postojala je ona snažna i čvrsta duhovna veza, koja je zračila godinama i preko koje se pretakala duhovna snaga iz srca prvoborca i mučenika u milijune srdaca onih, koji ga se nisu odrekli.

Kao takav kardinal Stepinac bio je velik i uzvišen u očima svog naroda, a isto tako u očima svih slobodoljubivih ljudi svijeta, svjesnih, da je njegova žrtva prešla granice malene Hrvatske, te da je po njoj, a po riječima pape Pija XII., postao «primjerom apostolskog žara i kršćanske hrabrosti».

Nije stoga čudo, da ga je godine 1952. «Društvo za čašćenje i čuvanje uspomene kršćanskih mučenika» u Rimu izabralo svojim pokroviteljem, označivši time njegovu osobnu žrtvu značajnim čimbenikom u borbi protiv tiranije bezbožnog komunizma.

Gledajući duhovni lik kardinala Stepinca, osim njegove pripravnosti na žrtvu i mučeništvo, vidimo u njemu snažan izražaj kršćanskog optimizma. Njegova poruka iz Lepoglave, upućena preko stranih novinara: *«Naša će vjera pobijediti»*, odjeknula je čitavim svijetom. To je bila poruka ne samo zarobljene Hrvatske, nego i poruka izrečena u ime milijuna robova iza «željeznog zastora», izraz duhovnih kapitala, koji se čeliče kroz patnje i mučeništva, a koje, nažalost, zapadni svijet još do danas nije potpuno shvatio, ni razumio.

Kardinal Stepinac nastavio je tradiciju ljudi velikih odluka, koje je zabilježila i povijest njegova naroda. Pošao je stopama mučenika Marka Križevčanina, koji u rujnu 1619. obješen o tamničke grede, tučen i mrcvaren, gušen dimom i paljen vatrom, ne htjede se, uza sva zamamna obećanja, odreći onoga u što je vjerovao — te je radije žrtvovao život, koji je prolazan, za vječne ideale božanskih istina.

Gledajući suvremena zbivanja u Hrvatskoj, gdje predstavnici bezbožnog komunizma ukrašuju najvećim odlikovanjima one, kojima je dužnost braniti evanđeosku istinu od bezbožaca, lik kardinala Stepinca, koji je odbio sve ponude, a prezreo sve prijetnje, izlazi još veći i značajniji.

Njegove odlučne riječi «Apage satanas!» («Odlazi, sotono») — upućene slabiću, koji ga je došao u tamnicu snubiti na popuštanje prema «vlastima», ustvari su povik slugama tuđinskog marksizma, koji se donesen olujom ratnih zbivanja s ruskih stepa kao satanski uljez gnijezdi uz prastara hrvatska ognjišta.

Veličinu kardinala Stepinca posebno je izgradio njegov uzorni i sveti život, prožet dubokom kršćanskom etikom, kroz koju su se posebno odrazili ljubav i milosrđe.

Kao mladi svećenik zagrebačke nadbiskupije, svim žarom se baca na polje kršćanskog Caritasa, utirući suze bijede zagrebačke sirotinje i nemoćnika. To polje ostalo je u središtu njegova interesa i kad je sjeo na stolicu zagrebačkih nadbiskupa, dok je dragulje kršćanske ljubavi prosuo posebno na tisuće inovjeraca, koji su se na njega obraćali u doba rata, a što je bilo vezano uz mnogo samoprijegora i izlaganja.

Kao rodoljub, kardinal Stepinac će uzeti svoje mjesto u hrvatskoj povijesti. Njegovo rodoljublje je temeljito i izražajno. Ono se manifestiralo uvijek, a posebno u vrijeme onoga žalosnog procesa, insceniranog po komunistima između 30. rujna i 3. listopada 1946. godine.

Na tom procesu hrvatski metropolita izlazi kao veliki odvjetnik svoga naroda. On daje onu povijesnu izjavu, po kojoj se hrvatski narod plebiscitarno izjasnio za Hrvatsku Državu, te parira na sve podmukle podvale komunista, koji žele pred svjetskom javnosti na svoj način prikazati Crkvu i hrvatski narod.

S njime je na suđenju bio i Erih Lisak, koji se iz emigracije vratio u zemlju za pripremu eventualnog oružanog otpora. On je trebao biti jedan od «velikih dokaza» protiv hrvatskog metropolite, no ovaj ga hrvatski junak ni pod najtežim mukama nije teretio.

Za vrijeme samog procesa pitao je predsjednik suda nadbiskupa Stepinca, zar se ne stidi sjediti na optuženičkoj klupi uz Lisaka, na što mu je on odlučno odgovorio: «Ne stidim se!»

To je bio dostojan odgovor junaka i sveca mučiteljima njegova naroda,

a najveća čast, ponos i utjeha Lisaku, koji je pun idealizma pošao kao borac u pomoć svom zarobljenom narodu.

Na tom suđenju nadbiskup Stepinac je smjelo i sažeto rekao svojim tužiteljima ono, što o njima misli hrvatski narod i slobodoljubivi svijet. To je konačno morao priznati i sâm predsjednik suda, kad je ogorčeno zavapio: «Optuženi Stepinac, Vi se ponašate kao Krist pred Pilatom!»

I Pilati su osudili Krista. Osuda je glasila: šesnaest godina lišenja slobode s prisilnim radom.

* * *

Preko trinaest godina proživio je hrvatski metropolita, kardinal Stepinac, bez slobode, bilo kao utamničenik u Lepoglavi ili zatočenik u svom rodnom Krašiću. Nade komunista, da će ga svijet brzo zaboraviti, nisu se ispunile. Članci po svjetskoj štampi, vijesti po televizijskim i krugovalnim postajama, tražnje uglednih publicista da ga posjećuju, uznemirivale su komunističke «vodeće krugove», a gradnja spomen-škole kardinala Stepinca u Americi upozorila je na njihove jalove nade.

Uza svu propagandu, bilo dobro plaćenu ili plasiranu preko masonskih i liberalnih krugova protiv zatočenog kardinala, svijet je ipak doznavao istinu. Ono što je osobito isticalo njegov značaj, bila je čvrsta odluka ostati uz svoj narod, iako je komunistički režim bio voljan dozvoliti mu odlazak iz zemlje uz uvjet, da se više ne vraća.

S time u vezi, on je svojedobno američkom novinaru T. Lessingu od «Catholic Digest-a» rekao slijedeće: *«Ne mogu poći u Rim, da primim kardinalski šešir iz Papinih ruku. Ja to ne mogu, a to ni ne želim, jer ne mogu ostaviti svog naroda. Ja ću ostati ovdje —ako treba— i do smrti. U ova vremena, kada Katolička Crkva treba svakog svog službenika po istočnoj Europi i Rusiji, nitko ne smije ostavljati svoga mjesta. Ja se nemam čega bojati. Bio sam blizu smrti, a svršetak ionako mora prije ili kasnije doći. Ja se ne bojim nikakvih ljudi.»*

To su riječi junaka i uzora. Riječi čovjeka, s kojim bi se dičio svaki narod, riječi pastira i rodoljuba, koji je —jer je trebalo— ostao do smrti sa svojim narodom.

I koliko god smo potreseni tragičnom vijesti o smrti svoga velikog metropolite, koliko god znamo, da je njegov gubitak za hrvatski narod ogroman i nenadoknadiv, gordi smo i ponosni na njega, znajući, da je njegova žrtva nepresušeni izvor snage, koji će duhovno dugo i dugo krijepiti hrvatski narod. A on će, uz legije onih, koji časno i pošteno padoše za Boga i Hrvatsku, biti pred prijestoljem Svevišnjega veliki zagovornik svoga mučeničkog naroda, čije će velike žrtve sigurno uvjetovati ostvarenje onih ideala, za koje je živio i radio naš veliki uzor i mučenik, kardinal Stepinac.

TOMISLAV MESIĆ

[*«Danica»*,
Chicago, SAD, XL, 7., 17. II. 1960.]

PROVIDENCIJALNI STEPINAC

«Živa riječ Božja djelatnija je i oštrija od svakog mača dvoreska»
Jevr. 4, 12

«UMRO je svetac...» Tako su u prvoj polovici trinaestoga vijeka stanovnici Padove jedan drugome dojavljivali i oglašivali smrt sv. Ante, sveca cijelog svijeta.

«Umro je živi mučenik...» spontana je izjava cijeloga kršćanskoga svijeta o smrti Kardinala Stepinca.

U srijedu, 10. veljače, oko 6:30 sati ujutro, stigla je u Ameriku valovima zraka žalosna vijest, da je u malom hrvatskom selu Krašiću, svome rodnom mjestu, umro Dr. Alojzije Kardinal Stepinac, zagrebački nadbiskup i hrvatski metropolita. Umro je kao utamničenik u zatočenju bezbožnog komunizma. Navršio je šezdeset i jednu godinu, sedam mjeseci i dva dana zemaljskog života. Uzrok je njegove smrti četrnaestgodišnja komunistička tortura. Povod je završetka njegova zemaljskog života prehlada, koja se razvila u upalu pluća, zastoj krvi u plućima i jači srčani napad.

Bog je htio, da umre nenadano, da komunisti ostanu obezglavljeni.

Radijski izvjestitelji, televizijski komentatori i novinari, objavljujući njegovu smrt, okrstili su ga nadimkom: *«Simbol borbe podjarmljenih naroda protiv komunizma...»* Sigurno je, da će Kardinal Stepinac s ovom notom i atributom ući u svjetsku povijest. Nedvojbeno je, da će u povijest Crkve ući kao svetac-mučenik. Jasno je kao dan, da će u hrvatsku povijest ući kao najprominentniji, najkarakterniji, najznamenitiji i najhrvatskiji Hrvat, otkako je povijest na svojim stranicama zapisala hrvatsko ime.

Nema hrvatskog velikana, koji bi se u svojoj veličini mogao mjeriti i uspoređivati sa Stepincem.

U Kardinalu Stepincu oživotvorile su se u svoj punini Jobove tvrdnje: *«Pomoćnik sam bio siromahu, koji se tužio, i siroti, koja je bila bez zaštitnika; srce sam udovice tješio; oko sam bio slijepcima, noga hromima, otac siromaha»* (Job 29).

Činjenice su, da se je Zagrebački Nadbiskup za vrijeme Drugog svjetskog rata zauzimao za progonjene; pomoć i hranu pružao i Židovima i Srbima pa čak i komunističkim partizanima, koji su se utjecali pod njegovu zaštitu i tražili njegovu pomoć. Kao milostivi, brižljivi i opraštajući otac svakome, tko je pokucao na njegova vrata, ne pitajući ga ni za vjeru, ni za narodnost, ni za političko opredjeljenje, davao je očinske savjete i pružao samaritansku pomoć. Tu puninu kršćanske djelotvorne ljubavi, koju je on iskazao prema svakome čovjeku, jer je u njemu vidio bližnjega, komunisti mu ubrajaju u grijeh kolaboracije s «neprijateljem naroda i zemlje». Radi toga osudili su ga kao zlikovca, iako je nevini jaganjac, na šesnaest godina robijaštva, u kome je njegov zemni život dokončan u četrnaestoj godini zatočenja, poput Kristova, na četrnaestoj postaji križnog puta...

Isus Krist je autor najadekvatnije definicije komunizma u riječima: *«Tko nije sa mnom, protiv mene je, i tko ne sabira sa mnom, prosipa»* (Mt. 12, 30).

Stepinčev lik ovo je stalno dozivao u pamet komunistima. Stoga trebalo ga se je riješiti.

Stepinac je u svome životu i radu savršeno harmonično uskladio ljubav prema Bogu i bližnjemu. Njegovo osobno življenje, sav javni rad i djelovanje bilo je temeljeno na principu ljubavi, usmjereno i usredotočeno prema Kristovim zapovijedima:

«Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim i svom dušom svojom i svom misli svojom. Ovo je najveća i prva zapovijed. A druga je ovoj jednaka: Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe. O ovim dvjema zapovijedima visi sav zakon i proroci» (Mt. 22, 37-40).

U dnevnoj životnoj praksi ovih dviju Gospodinovih zapovijedi Stepinčeva je veličina i kao čovjeka, i kao svećenika, i kao zagrebačkog nadbiskupa i hrvatskog metropolite, i kao hrvatskog rodoljuba i kao kneza sv. Crkve.

Dvije temeljne zapovijedi materijalističke filozofije života, pseudoreligije komunizma jesu: *Mrzi Boga svim srcem svojim, svom pameću svojom i svom snagom svojom — i jednako tako mrzi i onoga (svog bližnjega), koji slijedi božansku nauku Kristovu...*

Sada je jasno, zašto je Stepinac kao Božji i hrvatski svjetionik bio najoštriji trn u oku komunistima, kada su u godini 1945. silom zauzeli Hrvatsku.

Krhki i slabi, koji su po svojim položajima bili pozvani, da ostanu u njoj, razbježali su se svijetom, tražeći zaklona za gole živote pred komunističkim bičem, vješalima i puščanim zrnom.

Jaki i neslomljivi ostali su s narodom, da mu budu obrana i nada. Zagrebački Nadbiskup i Hrvatski Metropolita, sin hrvatskog sela, po milosti Božjoj, jer je s njom sudjelovao, bio im je na čelu.

Stepinac je u Božjoj promisli i planu providencijalni lik dvadesetoga vijeka. Ovaj će vijek u povijesti čovječanstva biti nazvan bezbožnom komunističkom erom.

Židovska svjetina osuđujući Krista osudila je sebe. I komunistička rulja, koja je godine 1946. osudila Stepinca, izvrćući ljestvicu moralnih vrednota, pretvarajući njegove krijeposti i herojska djela u imputirajuće zločine, osudila je sebe u svijetu, koji misli glavom i ide nogama. U komunističkoj osudi Nadbiskupa Stepinca sav kršćanski i demokratski svijet odmah je prozrio i uočio lavu komunističke sotonske mržnje protiv Boga i neotuđivih ljudskih prava, koja su pojedincima i narodima Bogom dana.

U času komunističke osude Stepinac je postao *providencijalni Božji i hrvatski čovjek* dvadesetoga vijeka. On je postao centralna svjetska ličnost. Svratio je na sebe neugasivu pažnju ne samo onih, koji mu se dive, nego i onih, koji su ga do smrti progonili; koji ni njegovom prahu u grobu ne će dati mira...

Komunizam je prvu atomsku bombu bacio u samoga sebe u osudi Stepinca. Iako toliki još ne vide i ne shvaćaju, povijest će zapisati, da je u Stepinčevoj osudi komunizam zadobio smrtonosni udar, od kojega otvorena rana na njegovoj nakaznoj lješini ne će zacijeliti. I u rumenoj jabuci krije se crv. Iako se u vremenu i prostoru komunizam fizički još širi i uspinje, ideološki i duhovno on slabi, gubi i rastvara se u svojoj materijalističkoj golotinji.

Sveti Franjo Asiški, veliki društveni reformator svoga doba, nazvan je Alter Christus. Ako nam je dopuštena poredba, nama se čini, da je zlo i bezboštvo našeg vijeka nadvisilo ono Franjina doba. Krist je od Franje tražio, da podmetne svoja pleća pod njegovu zgradu, koja je bila poljuljana. Nije li to zatražio i od Stepinca u našem dobu? Čvrsto smo uvjereni, da će mnogi od nas doživjeti proglašenje Stepinčevo svecem... U tom času sv. Crkva dat će mu priziv, koji će biti sličan Franjinu...

Stepinčeva smrt u komunističkom zatočenju velika je opomena demokratskim zemljama. Među njima u prvom redu Americi. Na zemljovidnim kartama, koje vise na zidovima zgrada na američkom tlu, Jugoslavija nije zaokružena crvenilom. Ne ubraja se u zemlje iza «željeznog zastora». Amerika čak i financijalno i materijalno pomaže one, koji su silom uzurpirali vlast nad narodima u toj nesretnoj državnoj kovanici. Znači, da ne uočuje opasnost od takozvanog nacijonalnog neovisnog komunizma... Slučaj Kardinala Stepinca opomena je i zemlji «misija dobre volje za mirom u svijetu» — da je nacijonalni neovisni komunizam u biti i korijenu isti kao i internacijonalni. U vijeku, u kojem dojučerašnje kolonije postaju autonomne i samostalne, nacijonalni komunizam Titova tipa kud i kamo je opasniji za budućnost čovječanstva od internacijonalnog komunizma. Zar će bitka biti dobivena, ako oborimo internacijonalni komunizam, a opašemo se obručem nezavisnih nacijonalno-komunističkih država?!

Iza Krista Stepinac je svim Hrvatima bio jedina nada u komunističkom bezboštvu, progonima i zvjerstvu. U njegovom hrvatskom rodoljublju, koje je u njemu bilo izgrađeno u kršćansku i svetačku krijepost, u njegovoj jačini, neslomljivosti i dnevnom umiranju u svetosti života za Boga i Hrvatsku, bila je naša nada i zalog u uskrsnuće Hrvatske na vjersku i narodnu slobodu i državnu samostalnosti ispod komunističke sile i tiranije.

U srijedu, 10. veljače, Bog je tako htio, iako je izdan komunistički edikt zabrane, da su zvona starodrevne zagrebačke katedrale žalovitije i tužnije zabrujila nego ikada prije... Navijestila su dragom Stepinčevu narodu, da je umro svetac mučenik, knez sv. Crkve, najslavniji nadbiskup, koji se je do naših dana popeo na zagrebački nadbiskupski tron, najveći Hrvat, što ga je do sada rodila hrvatska majka...

Veliki Nadbiskupe, Uzoriti Kneže sv. Crkve, Neustrašivi i Neslomljivi Božji i Hrvatski Borče, Neumrli Stepinče, počivaj u miru Božjemu u podnožju neoborivog Sljemena, u sjenama starodrevnog hrvatskog hrasta, simbola Tvoje zamjerne snage i jačine, među svojim dragim Hrvatskim Narodom, koga nijesi na Kalvariji razapeta ostavio, koji Te je Bogu, Crkvi i svijetu rodio, a za uzvrat sebe si mu dao...

Vječna Slava Kardinalu Stepincu, Zagrebačkom Nadbiskupu i Hrvatskom Metropoliti!

STANKO BORIĆ

[*Naša Nada*,
Gary, SAD, XXXIX, 7., 17. veljače 1960.]

«...JER JUTRO ĆE DOĆI»

NADBISKUP zagrebački i kardinal Univerzalne Crkve, umirao je onako kako je i živio: pobožno i jednostavno, s molitvom na usnama i vjerom u duši. Pouzdanjem koje dolazi od smirenja spoznaje vječne istine, za koju je živio i onda, kada je umirao, da u zadnjem dahu srca, koje je prestajalo kucati, ostavi svome narodu i čitavom kršćanskom svijetu memento postojanog stremljenja k dobru. Još jedan kucaj... i poslije opet jedan, slabiji... i onda još samo jeka njegova... tamo gdje svijet, kakav poznajemo prestaje, i neizmjernost nevidljivoga počima... Alojzije Stepinac od toga časa govorit će svijetu veličinom svoje žrtve i snagom ljubavi, koja je prva i najviša Zapovijed.

Tužno su zvonila zvona, i sumorne sjene umorne zemlje nijemo pozivale na zadnju počast Vrhovnom Svećeniku, koji se odupirao zlu Evanđeoskom krijeposti. Nadbiskupu i kardinalu koji je postao živim simbolom patnji i stradanja Crkve. Hrvatskom Metropoliti, koji je stajao sa svojim narodom u ponajtežim časovima njegove tužne novije historije, i ideale slobode i dostojanstva čovjeka i naroda poimao nerastavnim i neodvojivim dijelom dužnosti pastira duša.

Kršćanin Stepinac mirno je ponovio istinu, što je dosta, da siledžije natjera u bijes. Tamnica, u koju su zatvorili narod, gutala je ljude, umjesto da zemlja bude mati koja ih hrani i brani. U mraku provale strasti opake mržnje «nove klase», Nadbiskup je postao i većim simbolom, nego što je tada bio. Prestiž Crkvenog dostojanstva udružen s aureolom asketske predanosti dužnostima pastve, ukazivao je na sudbonosan i neizbježiv sraz, koji mora doći, kad god dobro sastane zlo. A zlo je udaralo nesmiljeno. Nadbiskup je stajao gdje i uvijek: sâm sa svojom vjerom i savjesti. David i Golijat. Prije nego što je Golijat navalio, razoružao je narod.

Dželati, preobučeni u sudce, doveli su Nadbiskupa na optuženičku klupu, da ga po uputama Centralnog Komiteta Komunističke partije Jugoslavije ponize i naprave bespomoćnim u očima zemlje i svijeta. Da dobiju jedno od onakovih standard «priznanja», kad žrtva paralizirana znanstvenim metodama komunističke torture, priznaje i mnogo više, nego što se od nje traži. Proces je ujedno trebao, po namjerama histeričnog režima, stvoriti simpatije kod antikatoličkih krugova tamo gdje ih u svijetu ima, i dokazati, da Nadbiskup nije progonjen radi vjere, nego radi Crkve, koja je htjela postati Državom.

Stepinac ih je promatrao sažalno, vjerojatno više zabrinut za njihovu sudbinu, nego za svoju. Odbio je da odgovara na naručena pitanja, i da bude suđen od onih, koji su došli da osude. Stoičkim mirom podnosio je uvrede, i indignacijom čovjeka, koji je svjestan važnosti zbivanja, sakupljenoj svjetini pozvanoj da traži njegovu glavu, porekao pravo, da se kocka dostojanstvom Primasa Crkve. Ravan i nepokolebljiv do kraja, prisilio je komunističku tešku artileriju da gađa u prazno. U konfuznim monolozima nesuvisle optužbe, lomilo se onoliko pravne konstrukcije, koliko je režim radi svijeta morao improvizirati, nikada ni ne pokušavajući objasniti kako Nadbiskup kroz prvu godinu vlade «komunističke

pravde» nije pozvan na odgovornost radi čina, koji su navodno svakome bili poznati, i radi kojih ga bezazlena Komunistička Partija sada sudi.

Šutnja je prodirala kroz zidove, koje su splele laži, i pred svijetom se pojavio patnički lik legendarnog mučenika Crkve, da svjedoči o golemim opasnostima, s kojima je čovjek našega vijeka suočen. Da se pobijedi, reče prećutno Stepinac, treba vjerovati i boriti se, moliti i ljubiti, odgovornosti povezati sa žrtvom, i ustrajati usuprot iskušenjima. Samo tako nalazi se dovoljno snage, da se fizički i psihički izdrži pritisak, koji kao teški valjak kida i umrtvljuje volju čovjeka, i prisiljava ga na živčanu kapitulaciju, što vodi u ništavilo nemoći čovjeka i naroda. Na kraju i ljudstva. Da ta poruka dopre do čovječanstva, Stepinac je jedan od izabranika, čija se obrana nijemo pretvorila u optužbu. Komunistički je sud sudeći Stepinca osudio sebe.

Iz kraśićkih katakombi prodiralo je svjetlo «jutra koje će doći», i pozivalo ljude na ustrajnu obranu vrijednosti ugroženih svirepom tiranijom, koja se ne zadovoljava predajom tijela, nego traži da zarobi duh. Komunisti ne vjeruju u Boga. Oni ne vjeruju ni u ljude. Samo u robovanje dogmatskom materijalizmu, koji kataklizmički obračunava s prošlosti, na kojoj nekomunistički svijet traži i nalazi izvor i temelje svoga postanja i postojanja. Komunističko praznovjerje ljudožderski i barbarski dere kožu s napaćenog ljudstva, da onda otvorene rane na njegovim plećima vida cinizmom fata morgana iz Belih Dvora.

Opasnosti nisu prošle, i one ne će proći, dok ljudsko društvo ne iziđe iz ove groznice, uzrokovane protivštinama u njegovom sastavu i razvoju. Komunistička manjina nastavit će ga izjedati kao crv, i marljivo raditi na njegovom rastvaranju i raspadanju, da tako pripremi put vlastitoj dominaciji tamo, gdje je još nema. Put odpora je put bratstva ljudi, svjesnih istovremeno svojih dužnosti i svojih prava. Nitko ne će uspjeti sâm, ali može pokazati put onima koji ga ne znaju, i postati svijetlim primjerom onima koji ga znaju. Stepinac, kojem danas slobodni svijet izražava divljenje, a zarobljeni svijet iskazuje zahvalnost, lučonoša je ideje, bez koje su ljudi osuđeni. On je i ponajveći doprinos hrvatskog naroda stvari kršćanskog mira i demokratske pravde u svijetu.

JOSIP M. TORBAR

[*Hrvatski glas,*
7. ožujka 1960.]

BOLEST I SMRT KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA

PROUČAVANJE okolnosti bolesti i smrti kardinala Alojzija Stepinca korisno je i nužno iz više razloga. Ono upotpunije upoznavanje Kardinalove ličnosti, baca posebno svjetlo na svu onu okolinu, u kojoj je bolovao i umro; i, konačno, ukazuje na značenje i odjek u svijetu koji je izazvalo. Dostatni su, dakle, razlozi koji nas potiču da započnemo s iznošenjem onog, što je o tom pitanju objavljeno na hrvatskom i stranim jezicima, kao i u nekim privatnim pismima. Nu, radi se samo o jednom pokušaju, koji je nužno nadopunjati novim svjedočanstvima i dokumentima. Potrebno je, dakle, da svi oni koji znaju nešto o tom, bilo da su posredno ili neposredno sudjelovali, brižljivo sačuvaju i najmanji podatak, kako bi se što potpunije i objektivnije proučio ovaj veoma važni dio Kardinalova života.

Kako bismo mogli što lakše pratiti smisao izjava, i onog što je objavljeno o Kardinalovoj bolesti i smrti, podsjetit ćemo na glavne činjenice i nadnevke.

Kardinal Stepinac bolovao je od tzv. *polycytaemia rubra vera* (povišena količina krvi, uz povišeni broj eritrocita, leukocita i trombocita, ali u prvom redu eritrocita ili crvenih krvnih zrnaca) i *umro je od tromboze plućnih žila,* najčešće posljedice te bolesti. Diagnozu osnovne bolesti ustanovili su hrvatski i strani liječnici, a uzrok smrti potvrđen je i samom obdukcijom.

Bolest se je očitovala prvi put polovicom listopada 1952., bolom na lijevoj nadkoljenici. Slijedećeg dana, dr. Sučić i dr. Riesner ustanovili su, da se radi o trombozi, i dr. Riesner uspješno je operirao Kardinala u župnom dvoru u Krašiću.

Koncem svibnja 1953. dr. Bogičević je radi pojave crveno-ljubičaste boje lica posumnjao na spomenutu krvnu bolest, i nakon odgovarajućih nalaza istu potvrdio. Nakon ove diagnoze, dr. Bogičević izvijestio je Msgr. Salis Seewisa i republičke vlasti o značenju Kardinalove bolesti i o potrebi posebnog liječenja. Izvršno vijeće poslalo je 15. lipnja 1953. liječničku komisiju od pet hematologa, među njima liječ-

nika Udbe iz Zagreba, u Krašić, da pregledaju Kardinala. Liječniku Udbe, koji je bio vođa komisije, Kardinal je izjavio, da on ostaje u Krašiću i da ne želi primiti ostale liječnike komisije. Stepinčev odgovor je bio: *«Hvala, ne trebam».*

Kardinalovo zdravlje ozbiljno je zabrinjavalo dr. Bogičevića. On je obrazložio Kardinalu, da se radi o teškoj bolesti i da je potrebno da pređe u Zagreb, ili da ode u S.A.D. ili Njemačku. Jugoslavenske vlasti su pristale na ovaj prijedlog dr. Bogičevića, ali uz uvjet, da to sâm Kardinal zatraži od njih pismeno. Kardinalov odgovor je bio: *«Makar umro, ja od njih ne tražim ništa».* S obzirom na eventualni odlazak u inozemstvo, odbijao je iz dva razloga: bojao se je, da mu ne bi dozvolili povratak i, jer je držao, da mora ostati uz svoj narod. Rekao je: *«U ruke Božje! Ako sam Gospodinu potreban, on će mi lako vratiti zdravlje; a ako ne, zašto da na uštrb Crkve i našeg naroda tražim posebno liječenje».*

U svijetu se je brzo proširila vijest o njegovoj bolesti. Američki katolici razvili su veliku djelatnost i postigli od svoje vlade, da prinudi jugoslavenske vlasti, da dozvole posjet američkih liječnika. I doista, Dr. Lawrence i dr. Ružić dolaze u Krašić 26. srpnja 1953., i dr. Lawrence mu osobno primjenjuje radioaktivni fosfor. Nakon primjene ovog lijeka, Kardinal se ubrzo oporavlja, a daljnju kontrolu nad Kardinalovom bolešću vrši, prema dogovoru, prof. Heilmeyer iz Njemačke, koji dolazi u Krašić u tri navrata.

U razmaku između srpnja 1953. i veljače 1958. Kardinalovo stanje je donekle bolje, ali mnogo trpi od bolova radi kamenčića u mjehuru, kako je to kasnije obdukcija pokazala.

Tokom veljače, ožujka i svibnja 1958. ponavlja se tromboza na desnoj nozi. Ova zadnja posebno je teška i očekivala se i sama smrt. Dr. Riesner provodi uz bolesnika čitavu noć između 23. i 24. svibnja. No na iznenađenje sviju, Kardinal se oporavlja i pridiže, sve tamo do 6. srpnja, kada se tromboza na desnoj nozi ponavlja. I ovaj put dr. Riesner s uspjehom u Krašiću obavlja kirurški zahvat.

Od srpnja 1958. do 6 veljače 1960. nemamo podataka o značajnim promjenama. Konačno, zadnji razmak bolesti, podrazumijeva vrijeme između 6. i 10. veljače, odgovara plućnim komplikacijama tromboze. Smrt je nastupila 10. veljače 1960., u 14,15 sati, kako je to točno zabilježio osobni svjedok, krašićki župnik vlč. Josip Vraneković.

Između početka bolesti i same smrti prošlo je osam godina i u tom razmaku odigrali su se značajni događaji i izišle na svjetlo posebne okolnosti, koje su neposredno i bitno utjecale na razvoj bolesti i na samu smrt. Njihovo proučavanje je, dakle, od izvanredne važnosti.

POČETAK BOLESTI DO POHODA STRANIH LIJEČNIKA

Bolest se je očitovala po prvi put u vidu tromboze na području nadkoljenice. Bilo je to 13. IX. 1952. O tom saznajemo iz izjave od jednog od svjedoka slijedeće:

«Prvi znak bila je tromboza na području nadkoljenice. Budući da je bila kirurška komplikacija, to je dr. Sučić zamolio dr. Riesnera, da i on dođe u Krašić, a to je bila i Kardinalova želja. Kao kućni liječnik tada je funkcionirao dr. Bogičević. Tromboza je tražila, da se izvede operativni zahvat radi opasnosti embolije. Dr. Riesner je izveo operativni zahvat u Krašiću, improvizirajući operacionu salu, a doveo je svoje asistente. Opasnost za emboliju je time spriječena, ali bolest za daljnje zgrušavanje krvi u tijelu je ostala».

Hrvatski liječnici koji su asistirali Kardinalu, kako se to vidi iz njihovih izjava, bili su svjesni, da se radi o jednoj veoma teškoj bolesti i o tom su izvijestili Nadbiskupski dvor u Zagrebu. Liječnici su, poznavajući tešku narav bolesti, sugerirali prijevoz Kardinala u Zagreb. Zašto do toga nije došlo i zašto je dr. Riesner izvršio kiruršku operaciju u župskom dvoru u Krašiću, saznajemo iz dopisa, koji su objavili *«Hrvatski Dom»* (Švicarska, 1953.) i *«Glas Sv. Antuna»* (Buenos Aires, 23. ožujka 1953., broj. 4.):

«Kako je poznato, dne 19. XII. 1952. teško je obolio Nadbiskup Stepinac na trombozi. O toj bolesti i postupku komunističkih vlasti prema Nadbiskupu tom prilikom saznajemo ove pojedinosti: Kad je biskup Salis Seewis bio od župnika u Krašiću obaviješten, da je Nadbiskup teško bolestan i da je potrebna hitna operacija, stavio se je odmah u vezu s vladom u Zagrebu, da ishodi prijevoz Nadbiskupa u bolnicu na Rebro u Zagrebu, gdje bi se imala obaviti operacija. Vlada je odmah obavijestila telefonski šefa UDBE Rankovića, koji je dakako uskratio dozvolu prijevoza Nadbiskupa u Zagreb i naredio, da u Krašić ide glavni liječnik UDBE u Zagrebu, Crnogorac Vlado Komnenović, rodom iz Pive, inače potpukovnik UDBE. Došavši u Krašić u župni dvor, predstavio se je kao katolik. Obavivši površno liječnički pregled, javio je Rankoviću, da je Nadbiskup na umoru i da je svaka operacija suvišna. Nakon toga biskup Salis Seewis stavio se u vezu s liječnikom Riesnerom, koji je odmah pristao da ide u Krašić i da operira Nadbiskupa. Dr. Riesner uzeo je sobom sve potrebno za operaciju i s dvije bolničarke otišao u Krašić, gdje je našao Komnenovića. Komnenović je telefonski javio Rankoviću dolazak dra Riesnera i pitao za savjet, što da čini. Ranković je odgovorio, da dopusti Riesneru operaciju koja ionako neće uspjeti.

Komnenović se ponudio dru Riesneru, da će mu kod operacije

asistirati, što je Riesner odbio. Za vrijeme operacije su u Krašiću u župnom dvoru bili biskupi Salis Seewis i Lach. Za to vrijeme UDBA je cernirala župni dvor. Narod je potrčao u crkvu, da se moli za uspjeh operacije, a mnogi su klečali na cesti, iako je padala snježna kiša. Operacija je uspjela i do sada dr. Riesner nije zbog toga imao neprilika».

Nakon operacije hrvatski liječnici tražili su uzročnu bolest tromboze. U grupu je bio uveden i prof. Šercer. Prof. Šercer je našavši posebno crvenilo ždrijela izrazio sumnju u krvnu bolest. Hematološki nalaz krvne slike pokazao je, da broj crvenih krvnih tjelešaca 8 milijuna, upravo dvostruko od normalnog broja. Na ovaj način i negdje u svibnju 1953. liječnici su ustanovili diagnozu temeljne bolesti, *polycytaemia rubra vera.*

Kako se je stanje bolesnika ponovno pogoršalo tokom svibnja i lipnja, 1953., liječnici su poduzeli korake za njegov prijevoz na koje drugo mjesto, gdje bi se mogao potpunije liječiti.

O tom piše *«Croatia Press»* (New York, srpanj 1953., broj 121-122.):

«Njegovo stanje se tokom svibnja i lipnja pogoršalo, da su pomoćni biskupi zagrebačke Nadbiskupije i drugi predstavnici crkvene hierarhije zajedno s liječnicima koji Kardinala liječe, poduzeli korake kod vlasti, da se kardinala Stepinca premjesti iz Krašića u neko drugo mjesto, gdje bi se moglo sprovesti efikasnije liječenje, koje u Krašiću nije moguće».

Jugoslavenske vlasti poslale su u Krašić grupu svojih liječnika i uvjetovale prijevoz kardinala Stepinca zahtjevom, da on osobno zatraži taj prijelaz.

U toj grupi jugoslavenskih službenih liječnika nalazili su se između ostalih dr. Arpad Hahn i prof. Silvije Novak. O posjetu te službene liječničke komisije krašićki župnik vlč. Josip Vraneković zapisao je u svom Dnevniku[1]:

«Izvršno vijeće poslalo je, 15. lipnja 1953., liječničku komisiju, pet hematologa, u Krašić, da ustanove stvarno zdravstveno stanje Kardinalovo. On je bio na šetnji. Vrativši se bio se sav uznojio. Liječnici su čekali pred kućom. Kardinal se ispričao, da se mora najprije presvući. U međuvremenu župnik je došljake počastio. Kada se Kardinal presvukao, pozove vođu komisije, partijca, liječnika UDBe u Zagrebu, te mu izjavi, da komisiju ne želi primiti u prilikama, u kojima se nalazi, jer da imade svoje liječnike, koji su već ustanovili, o čemu se radi. Oni su mu dosta, i on ostaje u Krašiću,

[1] O. Aleksa Benigar: *Alojzije Stepinac — Hrvatski Kardinal,* Izdanje Ziral, Rim, 1974., str. 790, 791.

gdje će se liječiti, kako može. Liječnik se ispričavao tvrdeći, da oni vjeruju u nalaz njegovih liječnika, ali tu su hematolozi, koji su baš za takve bolesti stručnjaci. «Hvala, ne trebam» odrješito odvrati Kardinal. Liječnik je tu Kardinalovu odluku saopćio ostalim liječnicima, koji su čekali u uredu. Čudili su se toj njegovoj odluci i kazali, da je njihov posjet stručni posao, koji nema nikakve veze s ostalim stvarima, da je Kardinal teški bolesnik prema nalazu dr. Bogičevića, i da se to vidi čak i na licu. Na to će im župnik «Gospodo, okolnosti, što ih je Eminencija spomenuo, takve su naravi, da se nikako ne mogu dijeliti od ostaloga. Stoga Eminencija nije ni mogao drugačije postupiti, nego što je učinio».

Jedan od prisutnih liječnika dao mu je pravo i rekao: —Imate pravo! Čovjek je jedno biće, koje se ne može dijeliti. Tom je zgodom Kardinal čuo u svojoj sobi, kako jedan od liječnika, koje je on otklonio, pri odlasku na cesti kaže: «Nije mu ništa! Simulira! Htio bi se dočepati Zagreba».

«Reuters Obituary Service» (broj 55., srpanj 1953.) potvrđuje posjet ove službene liječničke komisije vješću:

«Jugoslavenska vlada službeno je javila da kardinal Stepinac boluje od krvne bolesti i zatražila da ga vidi grupa specijalista. Ovi specijalisti su pregledali i ustanovili da boluje od polycythemia vera koja je u vezi s operacijom».

Jugoslavenske vlasti netočno obavještavaju svijet, one ne govore o uvjetima prijelaza i u isto vrijeme govore, da su poslani hematolozi pregledali kardinala Stepinca. U vezi toga zanimljiva je vijest koju donosi *«Croatia Press»* (New York, srpanj 1953., broj 121-122):

«Poslana je službena liječnička komisija da ispita Stepinčevo zdravlje, te je i ona također predložila, da se Stepinca premjesti iz Krašića. Uvjet je uvijek bio isti: da Stepinac uputi molbu komunističkim tiranima. Stepinčev odgovor je također uvijek isti —negativan».

U istom broju «Croatia Press-a» čitamo:

«Titov komunistički režim odgovorio je liječnicima i biskupima, ako Stepinčevo liječenje zahtijeva njegov primještaj iz Krašića u neko drugo mjesto, da Stepinac treba uputiti molbu svojim komunističkim tamničarima, da mu to dopuste. Stepinac je međutim do sada stajao nepokolebljivo na stanovištu, da Tita ništa ne moli. Dok je bio u Lepoglavi, odbijao je sve sugestije da potpiše molbu za pomilovanje i po premještaju u Krašić je jasno naglasio stranim novinarima, da tog premještaja on nije tražio. To je za Stepinca pitanje principa. On je nepravedno osuđen, i dokle god oni koji su ga utamničili tu nepravdu ne isprave, on njih nema što moliti.

Komunisti su računali, da će bolest utjecati na Stepinca, da prekrši taj princip i tako moralno kapitulira pred njegovom ekselencijom maršalom Titom, ili —ako ustraje u tom stavu, da će ubrzati svoj svršetak».

Nakon svega razumljiva je reakcija samog Tita, koji u razgovoru s Helen Fisher, dopisnicom *United Press-a* («Vjesnik», Zagreb, 11. srpnja 1953.) izjavljuje:

«Stepinac želi da bude mučenik. On odbija liječnički pregled i odbija da ode u jedno morsko oporavilište zbog zdravlja. Ako on tamo umre, oni će jednako reći da je naša krivnja. Stepinac je samo jedan pion u svjetskoj šahovskoj igri Vatikana i ostat će kao pion dok bude živio».

Prof. Ivan Meštrović, osobni Kardinalov prijatelj, budno je pratio Stepinčev slučaj i ovako odgovara na Titovu izjavu u *«The Syracuse Herald Journal-u»* (Syracuse, N. Y., 23. srpnja 1953.):

«Nije točno da Stepinac nastoji da bude mučenikom. Istina je da se Kardinal ne boji umrijeti, ali ne dolazi u pitanje, da bi on htio doprinijeti da skrati svoj vlastiti život. To je potpuno protivno kršćanskom naučavanju. Ja sam siguran da maršal Tito znade da umrijeti u obrani nečijih vjerskih i narodnih prava nije isto što počiniti samoubojstvo. Pored svoje religiozne strane -kaže Meštrović- *Stepinčev slučaj ima drugi aspekt. Hrvati smatraju njegov progon kao progon cijelog hrvatskog naroda u Jugoslaviji»* (Prema «Croatia Press-u», broj 121-122.).

Svijet je sa zanimanjem pratio događaje oko kardinala Stepinca i ubrzo je započela svestrana djelatnost da mu se pruži efikasna pomoć. Ta akcija pomoći kardinalu Stepincu bila je osobito značajna u SAD.

POSJET STRANIH LIJEČNIKA

Sjedinjene Američke Države razvile su veliku akciju oko pomoći kardinalu Stepincu. Na čelu te akcije nalazili su se američki katolici, ugledni državljani, kao i hrvatske organizacije i pojedinci. O tom saznajemo iz *«Croatia Press-a»* (New York, srpanj 1953., broj 121-122.):

«Možda nigdje drugdje izvan Hrvatske nije vijest o bolesti kardinala Stepinca izazvala zabrinutost kao u Sjedinjenim Državama Amerike, koje se nalaze na čelu slobodnog svijeta i koje u Stepincu vide najneustrašivijeg pobornika onih temeljnih načela, na kojima taj svijet sa svojom kršćanskom kulturom i civilizacijom počiva.

Amerika je poduzela odmah sve da pruži svu moguću pomoć bolesnom hrvatskom kardinalu».

«Među prvima koji je otpočeo akcijom za slanje liječnika specijalista bio je urednik «Florida Catholic», John J. Fitzpatrick, pisanjem u svojim novinama i slanjem telegrama predsjedniku Eisenhoweru, u prvom traži efektivnu liječničku pomoć ističući, da će američki katolici biti sretni i ponosni ako budu mogli snositi troškove; u drugom moli Eisenhowera, da upotrijebi sva sredstva koja se nalaze u njegovoj moći, «da bi nas pomogli u spasavanju života ovog velikog modernog ispovjednika vjere, koji istovremeno je veliki hrvatski rodoljub».

«Biskup-koadjutor Dallasa, upravitelj novinskog odjeka N. C. W. C., uputio je predsjedniku Eisenhoweru telegram slijedećeg sadržaja: «Kardinal Stepinac je ozbiljno bolestan i treba specijalne lijekove. Mi Vas molimo da se omogući, da mu se ti lijekovi pošalju. Njegovi prijatelji u Sjedinjenim Državama mogu nabaviti lijekove. Ja znam da nije potrebno da Vam opisujem njegovu hrabrost i postojanost u obrani patriotizma i vjerskog uvjerenja. Vaš praktični interes može pomoći jednom vrlo dobrom čovjeku, a vladi s kojom podržavamo odnose može bez sumnje pokazati dobru volju američke vlade».

«Demokratski senator James E. Murray pročitao je u senatu telegram u kom traži, da američke vlasti interveniraju, da američki liječnici, koji čekaju spremni, mogu odletjeti u Jugoslaviju, Mnogi senatori su obećali svoju suradnju u ovom pitanju».

Upoznati sa stvarnim stanjem kardinala Stepinca i naravi njegove bolesti, počelo se s izborom stručnjaka koji bio trebao pružiti pomoć bolesniku. U to vrijeme najpoznatiji liječnik i s najvećim iskustvom u primjeni radioaktivnog fosfora (P^{32}) kod polycythaemia-e bio je dr. John H. Lawrence. On je bio direktor Donner Laboratorija na kalifornijanskom sveučilištu, gdje je taj lijek bio mnogostruko i s uspjehom isproban. S njim je telefonski stupio u vezi Msgr. Mitty, nadbiskup San Francisca, i predložio mu da otputuje u Krašić. Sa svoje strane nazvao ga je također u nekoliko navrata i Msgr. Hurley, biskup iz Sv. Augustina, bivši papinski nuncij u Jugoslaviji. On je dr. Lawrence-u detaljno opisao položaj kardinala Stepinca i prilike u kojima živi. Posebno mu je iznio pojedinosti sa suđenja na kojem je osobno prisustovao. Dr. Lawrence je sugerirao Msgr. Hurley-u, da je praktičnije da koji od njegovih prijatelja liječnika iz Europe, koji imaju bogato iskustvo s primjenom radioaktivnog fosfora, pohode bolesnog Kardinala. Msgr. Hurley objasnio je dr. Lawrence-u, da je ta zamisao neostvariva, jer jugoslavenske vlasti otežavaju ulazak stranim stručnjacima iz Europe, pa prema tome, ako on kao Amerikanac zatraži dozvolu ulaska, jugoslavenske vlasti morat će dobro odmjeriti, da li je zgodno ili ne odbiti mu dozvolu ulaska. Tako se je i dogodilo.

Jugoslavenske vlasti na pritisak američke vlade dozvolile su ulazak dr. Lawrence-u. Bilo je razumljivo, da uz dr. Lawrence putuje osoba, po mogućnosti liječnik, koji, uz američko državljanstvo, govori i hrvatski. Msgr. Mišić, duhovnik Hrvatske Katoličke Zajednice, predložio je dra John F. Ružića, direktora bolnice Crvenog Križa u Chicagu. Osim toga, dr. Ružić je glavni liječnik Hrvatske Katoličke Zajednice.

U vezi zauzimanja američke vlade u ovom pitanju oko ulaska američkih liječnika zanimljiv je odgovor Državnog Tajnika Dullesa O. H. Eteroviću, koji donosi *«Osoba i Duh»* (Madrid, svezak III-IV, 1953.).

«Dragi oče Eteroviću, odgovarajući na Vaše nedavno pismo, pisano u ime Croatia Academica Catholica, Državni tajnik Dulles me zamolio dati Vam zadnje obavijesti s obzirom na Vašu molbu za pomoć, kako bi se omogućilo američkom stručnjaku, da pođe kardinalu Alojziju Stepincu u Zagreb, Jugoslavija, i pruži mu liječničku pomoć.

Državno Tajništvo za vanjske poslove shvaća Vaš duboki interes za zdravlje kardinala Stepinca: ono je u uskom dodiru u ovoj stvari sa zainteresiranim katoličkim skupinama u ovoj zemlji. Bit će Vam drago saznati, da su ove skupine odabrale Dra John H. Lawrence, istaknutog stručnjaka iz Kalifornije, da otputuje u Jugoslaviju i bude uz Kardinala i uredi potrebno za liječenje njegove bolesti.

Državno Tajništvo za vanjske poslove je radosno da je moglo urediti potrebno za put Dra Lawrence-a. On je otputovao za Jugoslaviju 23. srpnja.

Uz iskreni pozdrav

HOWARD A COOK,
Šef ureda za javne veze».

Dr. Lawrence se je sastao i upoznao s dr. Ružićem na uzletištu u New Yorku, odakle su zajedno letjeli do Zürich-a, gdje su prešli u jugoslavenski avion koji ih je dovezao u Zagreb, u subotu, 25. srpnja 1953., u 6 sati uvečer.

Dr. Lawrence komentira ovaj lêt na slijedeći način: «Na svim uzletištima, ovdje u New York-u, u Amsterdamu, u Zürich-u, pratili su nas mnogi fotografi i novinari. Onda sam vidio kako je veliko zanimanje za slučaj kardinala Stepinca u svijetu» (iz privatne izjave 17. VI. 1954.). Na zagrebačkom uzletištu dočekali su ih svećenici s Kaptola i američki konzul. Dr. Lawrence pričao je svojim prijateljima nakon povratka, kako im je konzul, sav nervozan, rekao, da će im biti u svemu pri ruci, ali da oni ne dolaze kao službeni uzvanici i da jugoslavenske vlasti nerado gledaju na njihov posjet. Radi toga je konzul savjetovao na ponudu dr. Lawrence-a, da zajedno sjednu u

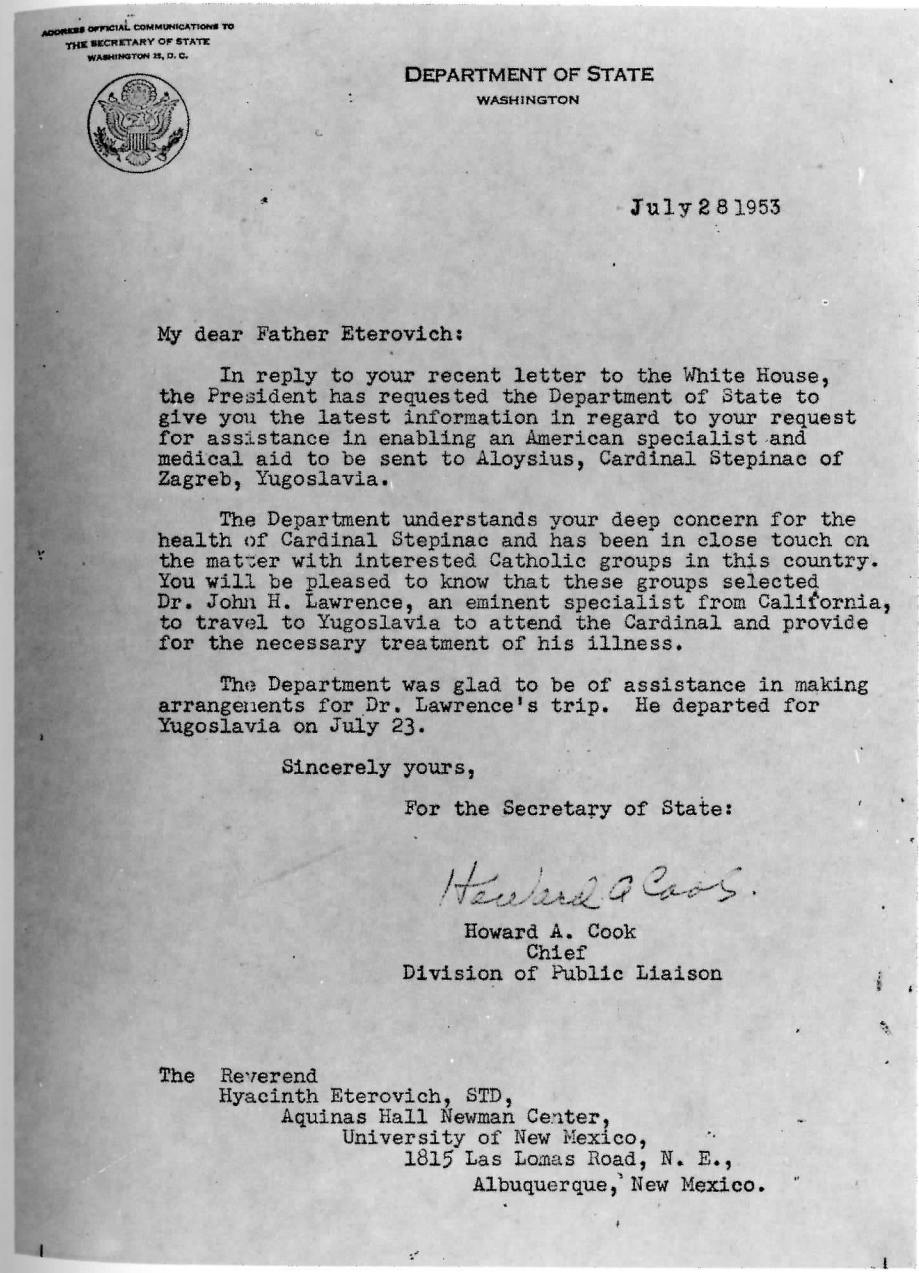

ADDRESS OFFICIAL COMMUNICATIONS TO
THE SECRETARY OF STATE
WASHINGTON 25, D. C.

DEPARTMENT OF STATE
WASHINGTON

July 28 1953

My dear Father Eterovich:

In reply to your recent letter to the White House, the President has requested the Department of State to give you the latest information in regard to your request for assistance in enabling an American specialist and medical aid to be sent to Aloysius, Cardinal Stepinac of Zagreb, Yugoslavia.

The Department understands your deep concern for the health of Cardinal Stepinac and has been in close touch on the matter with interested Catholic groups in this country. You will be pleased to know that these groups selected Dr. John H. Lawrence, an eminent specialist from California, to travel to Yugoslavia to attend the Cardinal and provide for the necessary treatment of his illness.

The Department was glad to be of assistance in making arrangements for Dr. Lawrence's trip. He departed for Yugoslavia on July 23.

Sincerely yours,

For the Secretary of State:

Howard A. Cook

Howard A. Cook
Chief
Division of Public Liaison

The Reverend
Hyacinth Eterovich, STD,
Aquinas Hall Newman Center,
University of New Mexico,
1815 Las Lomas Road, N. E.,
Albuquerque, New Mexico.

ODGOVOR MINISTARSTVA VANJSKIH POSLOVA U WASHINGTONU:
Šef ureda državnog tajnika Dullesa, o. dru F. H. Eteroviću,
predsjedniku Hrvatske Katoličke Akademije

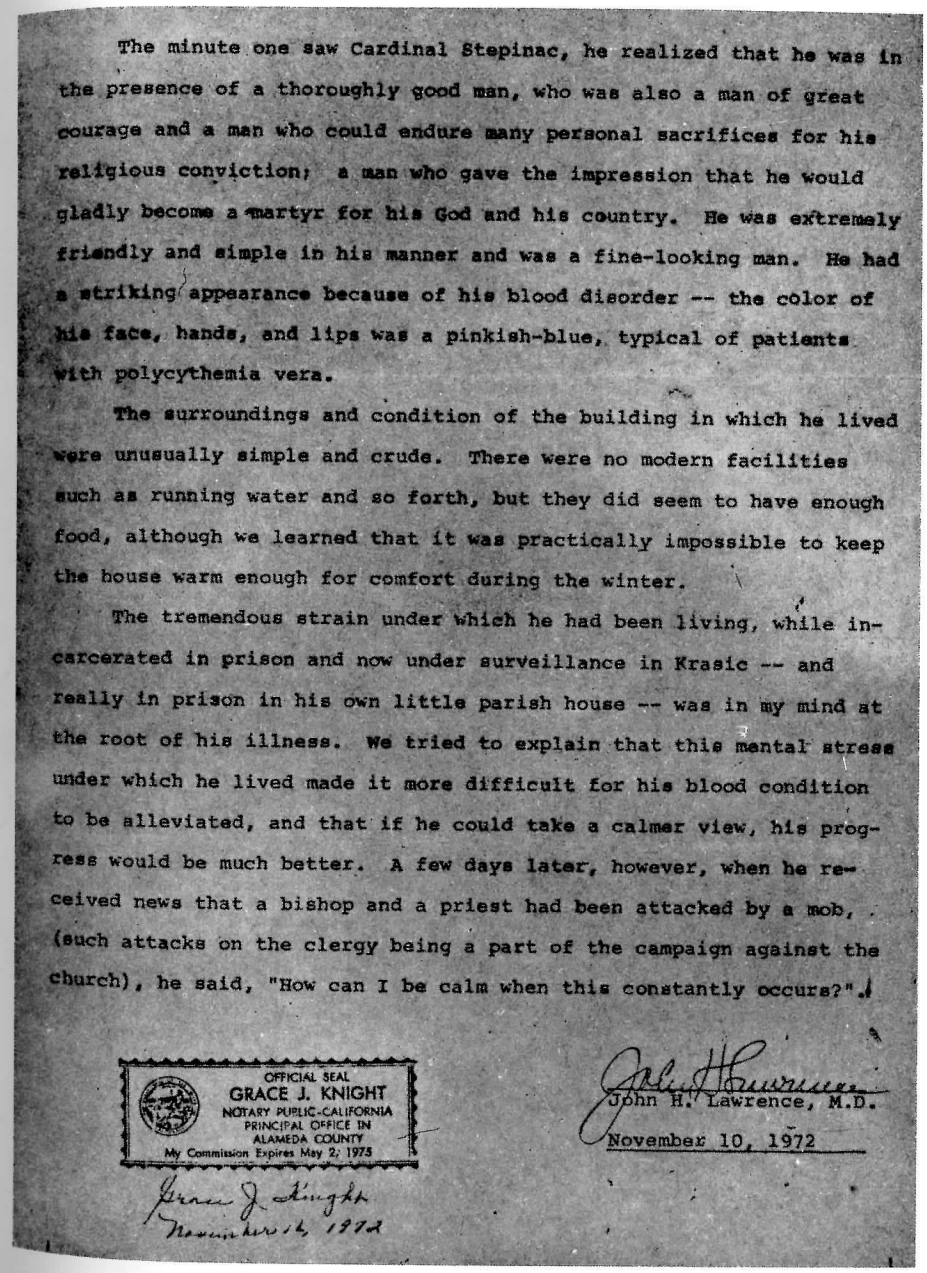

The minute one saw Cardinal Stepinac, he realized that he was in the presence of a thoroughly good man, who was also a man of great courage and a man who could endure many personal sacrifices for his religious conviction; a man who gave the impression that he would gladly become a martyr for his God and his country. He was extremely friendly and simple in his manner and was a fine-looking man. He had a striking appearance because of his blood disorder -- the color of his face, hands, and lips was a pinkish-blue, typical of patients with polycythemia vera.

The surroundings and condition of the building in which he lived were unusually simple and crude. There were no modern facilities such as running water and so forth, but they did seem to have enough food, although we learned that it was practically impossible to keep the house warm enough for comfort during the winter.

The tremendous strain under which he had been living, while incarcerated in prison and now under surveillance in Krasic -- and really in prison in his own little parish house -- was in my mind at the root of his illness. We tried to explain that this mental stress under which he lived made it more difficult for his blood condition to be alleviated, and that if he could take a calmer view, his progress would be much better. A few days later, however, when he received news that a bishop and a priest had been attacked by a mob, (such attacks on the clergy being a part of the campaign against the church), he said, "How can I be calm when this constantly occurs?".

OFFICIAL SEAL
GRACE J. KNIGHT
NOTARY PUBLIC-CALIFORNIA
PRINCIPAL OFFICE IN
ALAMEDA COUNTY
My Commission Expires May 2, 1975

Grace J. Knight
November 4, 1972

John H. Lawrence, M.D.
November 10, 1972

IZJAVA AMERIČKOG LIJEČNIKA, DRA JOHN H. LAWRENCE-A, Berkeley, 10. studenoga 1972.

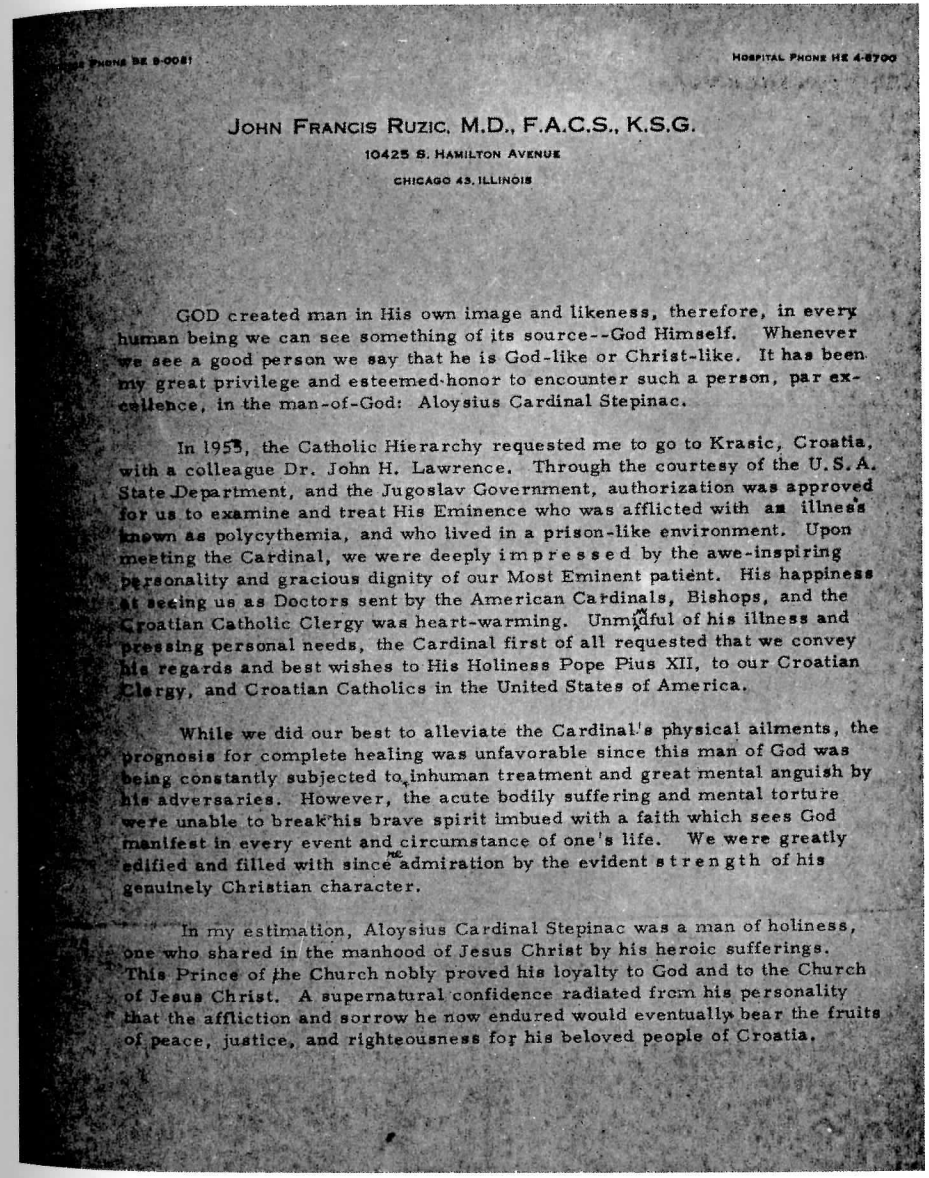

Phone BE 8-0081 Hospital Phone HE 4-6700

JOHN FRANCIS RUZIC, M.D., F.A.C.S., K.S.G.
10425 S. HAMILTON AVENUE
CHICAGO 43, ILLINOIS

GOD created man in His own image and likeness, therefore, in every human being we can see something of its source--God Himself. Whenever we see a good person we say that he is God-like or Christ-like. It has been my great privilege and esteemed honor to encounter such a person, par excellence, in the man-of-God: Aloysius Cardinal Stepinac.

In 1953, the Catholic Hierarchy requested me to go to Krasic, Croatia, with a colleague Dr. John H. Lawrence. Through the courtesy of the U.S.A. State Department, and the Jugoslav Government, authorization was approved for us to examine and treat His Eminence who was afflicted with an illness known as polycythemia, and who lived in a prison-like environment. Upon meeting the Cardinal, we were deeply impressed by the awe-inspiring personality and gracious dignity of our Most Eminent patient. His happiness at seeing us as Doctors sent by the American Cardinals, Bishops, and the Croatian Catholic Clergy was heart-warming. Unmindful of his illness and pressing personal needs, the Cardinal first of all requested that we convey his regards and best wishes to His Holiness Pope Pius XII, to our Croatian Clergy, and Croatian Catholics in the United States of America.

While we did our best to alleviate the Cardinal's physical ailments, the prognosis for complete healing was unfavorable since this man of God was being constantly subjected to inhuman treatment and great mental anguish by his adversaries. However, the acute bodily suffering and mental torture were unable to break his brave spirit imbued with a faith which sees God manifest in every event and circumstance of one's life. We were greatly edified and filled with since admiration by the evident strength of his genuinely Christian character.

In my estimation, Aloysius Cardinal Stepinac was a man of holiness, one who shared in the manhood of Jesus Christ by his heroic sufferings. This Prince of the Church nobly proved his loyalty to God and to the Church of Jesus Christ. A supernatural confidence radiated from his personality that the affliction and sorrow he now endured would eventually bear the fruits of peace, justice, and righteousness for his beloved people of Croatia.

IZJAVA HRVATSKO-AMERIČKOG LIJEČNIKA,
DRA JOHN FRANCIS RUŽIĆA:
Chicago, 6. veljače 1973.

Aloysius Cardinal Stepinac, not unlike Saint Thomas More, "The Man for All Seasons," merits the title of "The Man for This Moment," as well as the honor to be numbered among the Great Saints who have made History in the Church.

John Francis Ruzic, M.D., F.A.C.S., K.S.G.

Notary Public

February 6, 1973
Chicago, Illinois

My commission expires September 24, 1973

IZJAVA HRVATSKO-AMERIČKOG LIJEČNIKA, DRA JOHN FRANCIS RUŽIĆA: *Svršetak*

U donjem uglu:
Njemački specijalist, dr. prof. *Ludwig Heilmeyer,* s nadbiskupom Stepincem u Krašiću, godine 1954.

automobil, da je bolje da svatko ide svojim putem i da će se kasnije naći u hotelu Esplanadi. Liječnici su najprije pošli u Nadbiskupski dvor, gdje su se sastali s pomoćnim biskupima i nekim svećenicima, i nakon toga u hotel Esplanadu. Tamo su se našli s američkim konzulom. On je došao u njihovu sobu i, kako kaže dr. Lawrence, «često je ustajao i otvarao prozor i gledao na ulicu. Upozorio nas je, da je ovdje običaj pratiti ljude i postavljati mikrofon u sobe». Nadodaje dr. Lawrence: «Otkad stigosmo, primijetili smo, da nas prate dva čovjeka, s posebnim automobilom, najprije do Nadbiskupskog dvora, a kasnije do hotela».

Slijedećeg dana, u nedjelju, došli su po njih u hotel dr. Bogičević i jedan mladi svećenik. Najprije su prisustvovali sv. misi u Katedrali, a nakon toga krenuli su u Krašić, u posjet Kardinalu. O dojmovima prigodom ovog posjeta liječnici su opetovano dali izjave, od kojih prenosimo neke.

Dr. Lawrence, u svojoj dokumentarnoj izjavi pred američkim bilježnikom Grace J. Knight (16. XI. 1972.) ovako opisuje svoje dojmove o kardinalu Stepincu:

«Onog časa, kada je netko ugledao kardinala Stepinca, bio je uvjeren da se nalazi u prisutnosti jednog sasvim dobrog čovjeka, koji je također bio muž velike odvažnosti i koji je mogao podnijeti mnoge osobne žrtve za svoje vjersko uvjerenje. Bio je on čovjek koji je ostavljao utisak da bi dragovoljno pošao u smrt za Boga i domovinu. Bio je neobično prijateljski raspoložen, jednostavan u svom držanju, i čovjek ugodne vanjštine».

Dr. Ružić ovako opisuje susret s kardinalom Stepincem (*«Naša Nada»*, Gary, 26. kolovoza 1953.):

«Kardinal je bio vrlo veseo, kad nas je ugledao. Kad sam mu rekao: Uzoritosti, svi američki katolici i Hrvati Amerike bili bi sretni da Vas mogu vidjeti, onda se pokazao osmijeh na njegovim usnicama. Inače je vrlo ozbiljan i zamišljen. Svojom pojavom i držanjem osvaja svakog i pruža utisak duboke pobožnosti i stvarne svetosti... Taj isti utisak o Kardinalu dobio je i dr. Lawrence, koji nije katolik...».

«Imali smo zajednički objed, što su pripremile časne sestre. Nije bilo ništa raskošno ni bogato, ali vrlo ukusno i tečno. Ponudio nas je dobrom šljivovicom i poznatom hrvatskom rumenikom. Kardinal je vrlo gostoljubiv. Uživao je s nama u društvu i za stolom».

Prigodom ovog posjeta, dr. Lawrence primijenio je osobno radioaktivni fosfor kardinalu Stepincu. U svojim razgovorima spominje dr. Popovića, koji je obavljao osnovne hematološke analize, dok su bili u Krašiću, i stavio mu na raspolaganje jedan mikroskop. Dr. Law-

rence dogovorio se je s dr. Bogičevićem i drugim liječnicima o potrebi kontrole liječenja, i on je predložio, da bi bilo potrebno da povremeno dođe prof. Heilmayer ili prof. Moeschlin. Kako je rečeno, dr. Lawrence primijenio je Kardinalu radioaktivni fosfor, koji je katolička ustanova N.C.W.C. postigla preko američke vlade od predsjednika atomske komisije Lewis L. Strauss-a. Tom zgodom bilo je dato na raspolaganje dr. Lawrence 6 milikurija.

Nakon odlaska američkih liječnika, brigu oko Kardinalovog liječenja radioaktivnim fosforom preuzeo je prof. Ludwig Heilmeyer. U «N.Y.C. News» (31. prosinca 1954.), prof. dr. Heilmeyer je izjavio:

> «Stanje zdravlja Njegove uzoritosti Kardinala Stepinca je relativno dobro u ovom času, ali narav bolesti zahtijeva stalni nadzor liječnika». Ovo je je izjavio prof. Ludwig Heilmeyer, direktor sveučilišne klinike u Freiburgu, nakon povratka iz Jugoslavije. Dr. Heilmeyer je specijalista svjetskog glasa u hematologiji. Spomenuti njemački stručnjak zadnji put je pregledao visokog pacijenta u listopadu 1953. godine, kratko nakon što su američki specijalisti dr. John H. Lawrence, poznati radiolog sa sveučilišta u Kaliforniji, i dr. John F. Ružić, kirurg iz Chicaga, pronašli, da Kardinal boluje od jedne ozbiljne bolesti krvi, koja se sastoji u abnormalnom stvaranju crvenih krvnih zrnaca, koja bi po njihovom mišljenju mogla, ukoliko ne bi bila kontrolirana, prouzrokovati smrt. Do posjeta prof. Heilmeyera došlo je nakon izvješća domaćih liječnika. Njemački specijalista ustanovio je, da se zaista povećao broj spomenutih krvnih zrnaca, ali je naglasio, da inače opće stanje je dobro. Unutrašnji organi nisu zahvaćeni bolešću. Stanje krvnog toka je bolje, nego što je bilo prošle godine. Na temelju ovog nalaza, dr. Heilmeyer je odredio, da se do daljnjeg obustavi terapija s radioaktivnim fosforom, dodavši, da je s domaćim liječnicima sve dogovoreno u pogledu daljnjeg liječenja. On je naglasio, da je od svega najvažnije imati stalni nadzor liječnika, kako bi se u slučaju potrebe odmah mogle poduzeti potrebne mjere».

Na kraju, nadodat ćemo izjavu prof. Heilmeyera, koju je dao 1969. poznatoj liječničkoj reviji *«Folia Clinica Internacional»* (XVIII, br. 5.). Ova revija običaje donositi razgovore s poznatim liječnicima po jednom određenom upitnom redoslijedu. Na pitanje «Koje ugledne osobe ste upoznali?», prof. Heilmeyer je odgovorio:

> *«Bezbroj. Liječnik i učenjak dolazi u dodir s mnogim uglednim osobama: s kolegama iz moje zemlje i iz čitavog svijeta. Među njima upoznao sam mnoge Nobelovce. Bolesnike, kraljeve. I također ugledne Crkvene Knezove i Svece, kao kardinala Stepinca, kojega sam nekoliko puta posjetio u njegovom zatočeništvu u rodnom mu Krašiću, uvjerivši se u njegovu duboku vjeru i čvrsto uvjerenje...».*

ČIMBENICI U OCJENI KARDINALOVE BOLESTI

Klinička ocjena bilo koje bolesti nužno podrazumijeva proučavanje naravi same bolesti, uvjete bolesnika i doseg liječničkih mogućnosti. Ovaj trokut koji sačinjavaju: bolest, bolesnik i liječnik, nalazi se opet u okolini, u ambijentu, koji neposredno utječe na istog. Za prosuđivanje svih ovih okolnosti, u slučaju kardinala Stepinca vrijedno je imati u vidu izjave liječnika, krašićkog župnika vlč. Josipa Vranekovića i izjave samog kardinala Stepinca.

U pogledu diagnoze Kardinalove bolesti nije bilo poteškoće, ona je bila točno ustanovljena po hrvatskim liječnicima, a potvrđena po stručnjacima dr. Lawrence i prof. Heilmeyer-u. Radi se, kako je već spomenuto, o teškoj krvnoj bolesti, čiji neposredni uzrok je nepoznat, ali čiji razvoj, posebno odgovor na liječenje, ovisi dobrim dijelom o duševnom stanju bolesnika. Najčešće i najopasnije komplikacije policitemije su preveliko zgrušavanje krvi (tromboza) i krvarenje, kao i pomicanje zgrušene krvi, odnosno tromba u obliku embolije. Kako tromboza, tako embolija mogu zahvatiti po život važne organe i izazvati smrt. Policitemija zahtijeva kako u toku procesa diagnoze, a posebno u toku komplikacija, kontrolu bolesnika u jednom specijaliziranom bolničkom centru. U međuvremenu, bolesnik može živjeti izvan bolnice, ali pod trajnom liječničkom paskom.

U kakvim prilikama je živio kardinal Stepinac, govore nam izjave koje donosimo u nastavku.

Nakon povratka iz Krašića, američki liječnici su dali nekoliko izjava.

«United Press» (New York, 3. srpnja 1953.) o tom donosi:

> *«Pregledali smo Kardinala dva puta zajedno s jugoslavenskim liječnicima i pažljivo revidirali njegov slučaj. Koincidirali smo u diagnozi i liječenje se mora sastojati u kombiniranoj venosekciji i primjeni najzadnjih metoda. Iako ova terapija neće izliječiti bolest, može, uz dobre uvjete, zaustaviti njeno napredovanje. No, vjerujemo, da će rezultati liječenja biti manje uspješni s obzirom na njegov sadašnji ambijent i radi duševnih trpnja i stalnih briga. S modernim sredstvima, s kojima raspolaže Kardinal, rezultati mogu biti dobri, ali u njegovom slučaju teško je kontrolirati teški faktor moralne patnje sve dotle, dok Kardinal bude živio u sadašnjem stanju restrinkcije».*

«Hrvatski Dom» (Švicarska, broj 1702., 1. 8. 1953.) prenosi razgovor dr. Ružića s urednikom tršćanske revije «Vita Nuova»:

> *«Uzrok njegove teške bolesti u prvom redu su moralne patnje, sadašnje i prošle, kao i ona bolna napetost koju prouzrokuje sve*

ono što on svaki dan mora vidjeti, čuti i podnositi. Ako pogledate bilo koju liječničku enciklopediju, naći ćete, da policitemija nije nasljedna bolest, niti prouzrokovana ozljedom, nego da je uzrok na prvom mjestu psihološke i moralne naravi».

«*New York Times*» (N. Y., 3. kolovoza 1953.) donosi slijedeću vijest:

«Jučer su u Roosevelt Hotelu dvojica američkih liječnika dali izjavu o stanju zdravlja kardinala Stepinca. Izjavu je dala stenografkinja koja reče, da to čini u ime liječnika specijalista dr. Lawrence i dr. Ružića, nakon što su se povratili iz Jugoslavije. Tu stoji, da Kardinal trpi od jakog oblika polychytaemia rubra vera, što je isto poznato pod imenom Vazquezove bolesti, takva bolest koja napada krv i moždinu kosti. Moderno liječenje, dodaje se u izvještaju, može zaustaviti razvoj bolesti, ali su liječnici izrazili mišljenje, da bi takovo liječenje imalo slabiji učinak u slučaju Kardinala uslijed «duševne potištenosti i napetosti», prouzrokovane zatočenjem u Krašiću, gdje se nalazi u kućnom zatvoru od kada su ga tamo premjestili iz tamnice u Lepoglavi. Izjava je potpisana po dr. John Lawrence i dr. John F. Ružiću, koji su sinoć stigli».

Dr. Ružić izjavljuje uredniku «*Naše Nade*» (Gary, N. Y., 26. 8. 1953.):

«Dr. Lawrence i ja držimo, da će lijek, koji je dat Kardinalu, zaustaviti razorno djelovanje ove bolesti i produljiti mu život za svojih 15 do 20 godina, a moguće i dulje. Jedno je, što nas zabrinjuje, da lijek ne će imati redoviti učinak radi prilika, u kojima Kardinal živi i nalazi se».

Konačno donosimo izjave američkih liječnika, koje su oni dali (dr. Lawrence, 1972.) (dr. Ružić, 1973.) pred javnim bilježnicima. Dr. Lawrence opisujući nedostatke kuće u Krašiću izjavljuje:

«Doznali smo, međutim, da je bilo praktički nemoguće u zimi održati kuću dovoljno ugrijanu da bude udobna». U nastavku kaže: «Užasna napetost u kojoj je provodio dane, dok je čamio u zatvoru kao i sada pod nadzorom u Krašiću —a stvarno ponovno u zatvoru u njegovoj maloj župskoj kući— bila je, po mom mišljenju, pravim izvorom njegove bolesti. Mi smo nastojali protumačiti, da je ovaj duševni pritisak pod kojim je živio, oteščavao olakšanje njegovog krvnog stanja. Držali smo da bi njegov oporavak bio mnogo brži, kada bi mu bilo moguće zauzeti jedno mirnije stanovište. Ipak, poslije nekoliko dana, kad mu stiže vijest da je rulja napala nekog biskupa i nekog svećenika (takvi napadaji na svećenstvo bili su sastavni dio borbe protiv Crkve), rekao je: «Kako bih mogao biti miran, kad se ovo bez prestanka događa?».

Dr. Ružić izjavljuje:

«...Posredstvom Ministarstva Vanjskih Poslova USA i jugoslavenske vlade bili smo dobili dozvolu da pregledamo i liječimo Njegovu Uzoritost Alojzija Stepinca koji je bolovao od polycythemia, a živio je u sredini nalik na tamnicu». Kasnije nadodaje: «Ne misleći na svoju bolest i hitne osobne potrebe Kardinal nas je najprije zamolio da izručimo njegove pozdrave i najbolje želje Njegovoj Svetosti Papi Piju XII., pa našem hrvatskom svećenstvu i hrvatskim katolicima u Sjedinjenim Državama Amerike. Mada smo mi poduzeli najbolje što smo mogli da ublažimo Kardinalovu tjelesnu bolest, ipak je prognoza potpunog ozdravljenja bila nepovoljna, jer je onaj Božji čovjek bio stalno podvrgnut nečovječnom postupku i velikoj duševnoj patnji sa strane njegovih protivnika. Uza sve to, akutna tjelesna bol i duševna patnja nijesu mogle slomiti njegov hrabri duh, prožet vjerom, što nazire Boga kako se očituje u svakom događaju i okolnosti osobnog života. Očita snaga njegova čista kršćanskoga značaja poticala nas je na dobro i ispunjala iskrenim udivljenjem».

Ove izjave američkih liječnika ukazuju na bitni problem Kardinalova stanja i sačinjavaju srž za ocjenu presudnih čimbenika u razvoju bolesti. Američki liječnici opetovano ističu važnost duševnog stanja, u kojem se je nalazio bolesnik, i negativni utjecaj tog stanja na uspjeh liječenja. Njihov sud o tome je konačan i siguran.

Iako su američki liječnici bili osobni svjedoci stanovitih neprilika i prilika u kojima je živio Kardinal, one izlaze na svjetlo, kroz sve što je do sada rečeno, kao i kroz nezgode prof. Heilmeyer-a, dobavku lijeka i konačno kroz izjavu samog Kardinala.

Vlč. Josip Vraneković ovako je zabilježio postupak jugoslavenskih vlasti s prof. Heilmeyer-om[2]:

«Treći posjet ovoga liječnika, koji je kao medicinski stručnjak uživao svjetski glas, povezan je s neugodnim doživljajem što ga je doživio u Zagrebu u hotelu, gdje je odsjeo. Stigao je u Zagreb sa svojom suprugom i pošao u audijenciju nadbiskupu koadjutoru. Na UDBi su mislili, da je već pošao u Krašić. Liječnik se nakon audijencije vratio u hotel, ali nije mogao ući u sobu. Pozvao je šefa hotela, a posredovao je i dr. Bogičević. Konačno se ispostavilo, da je u sobi bio neki činovnik UDBe, koji je zasunuo vrata i pretraživao liječnikove kovčege. Kada je to ustanovljeno, profesor je doslovno izrazio: «Das ist doch eine Schweinerei! To je doista svinjarija!».

[2] O. Aleksa Beniger: *Alojzije Stepinac — Hrvatski Kardinal*, izdanje Ziral, Rim, 1974., str. 794.

Bilo je poteškoća i oko prijevoza lijekova. O tom je vlč. Vranković zapisao u svom Dnevniku:

«U srpnju g. 1958., kad je Kardinal prebolio tešku bolest, saopčiše mu njegovi liječnici, da je injekcija P. 32 (radioaktivni fosfor) prebačena u Zürich. U Frankfurtu je nastala komplikacija, i tek intervencijom dr. Bogičevića i američkih novinara bi prebačena u Zürich. Iz Züricha su je imali avionom prebaciti u Jugoslaviju. Zadržaše je s izlikom, da je avion već preopterećen, iako pošiljka nije težila više od 1 kg. Stvarno je u avionu bilo još mjesta za drugih desetak putnika. Primivši tu vijest, Kardinal zamoli župnika, da on i Šimecki odsluže svaki po jednu sv. misu «pro inimicis», za neprijatelje, koji su onemogućili dopremiti injekcije, jer da je njegova osveta: Tko tebe kamenom, ti njega kruhom!».

Nadodajmo ovdje i svjedočanstvo dra fra Dominika Mandića, koji piše iz Chicaga 21. studenoga 1970.:

«Ovih dana govorio sam potanje s drom Ružićem o njegovu posjetu i pregledu blagop. Kardinala Stepinca... Nadalje mi je kazao, da su on i njegov drug tražili telefonski iz Krašića, da mu pošalju jednu bolničarku, koja bi uzela krv, i drugo, da bi se to moglo ispitati. Nadalje su tražili, da im se pošalje jedan Röntgenov aparat i aparat za ispitivanje srca, ali nisu poslali bolničarku, niti tražene aparate».

Kardinal Stepinac rijetko je govorio o svojoj bolesti, i kada je to činio, uvijek je postojao jedan važniji razlog. Bolest je strpljivo podnosio i liječničke savjete u cijelosti ispunjavao, o čemu postoje bezbrojna i nepobitna svjedočanstva. Krašićkom župniku vlč. Vranekoviću kaže jednom zgodom: *«Da imam slobodu kretanja i da smijem nekamo otići, sve te boli bi prošle. Uvijek isti ambijent. Nikud ne smiješ slobodno okrenuti, pa kako da budeš zdrav? No, ne žalim ni za jednu sekundu, da je tako».*

U pismu Okružnom sudu, koji ga poziva na preslušavanje u vezi procesa Ćirilu Kosu, kardinal Stepinac je ostavio nepobitno svjedočanstvo o postupku komunističkih vlasti s njim i o posljedicama ovog postupka na njegovo zdravlje. Pismo je napisano dva mjeseca prije Kardinalove smrti, što najbolje potvrđuje istinitost Kardinalovih predviđanja, i tvrdnja.

Kardinalove tvrdnje o odnosu između komunističkog postupka i teških posljedica na njegove zdravlje su izravne, on ih ponavlja, što odaje sigurnost u njegov sud. Ne radi se, dakle, o jednom trenutačnom utisku, izazvanom prolaznom situacijom. Radi se o jednom definitivnom sudu, koji se temelji na vlastitom iskustvu i na svemu onom što je doznao od domaćih i stranih liječnika. Kardinal, u tri navrata otvoreno im kaže, da su oni odgovorni za njegovu skoru smrt. On

piše doslovce: *«Presuda, zbog koje se cijeli svijet sablaznio, dovela je moj tjelesni život, kroz prošlih 13 godina zatvora i zatočenja, na rub groba».* Zatim nadodaje: *«Ta je presuda bila pravo ubojstvo jednog nevinog čovjeka»,* da konačno završi svoj sud riječima: *«Da li vam je dovoljno priznanje vaših vodećih ljudi, da me se izvuklo pred sud bez ikakva razloga i da je ta osuda značila tjelesnu smrt, kako sam vam to netom izložio?».*

Komunističke vlasti nisu samo odgovorne za Kardinalovu bolest, nu one čine sve kako bi onemogućile njegovo liječenje; ne dozvoljavaju da ode na more, kako je to predložio prof. Šercer, i otežavaju njegovo zatočeništvo u Krašiću. On pozna njihove namjere i piše im: *«Ako režim smatra, da umirem i suviše polagano, onda neka me dotuče, kao što je to u pravnom smislu učinio prije 14 godina».*

Kao dopuna Kardinalovu pismu, vlč. Vranković ostavio je vrijedni zapis u poznatom dokumentu *«Zadnji dani života kardinala Stepinca»,* iz kojeg se najbolje vidi širina tzv. slobode kretanja u Krašiću.

Vlč. Vranković piše:

«Posljednjih 18 mjeseci kardinal Stepinac nije izlazio na šetnju u mjesto ni izvan sela, kako je to običavao prije činiti. U svom pismu od 5. prosinca 1959. upravljenom komunističkoj vlasti koja ga imala saslušati, istaknuo je razlog tome. Nije mu bilo to izravno zabranjeno, ali neposredna pratnja milicajca, koji ga je posvuda slijedio u stopu, onemogućivala mu je šetnju, za kojom je uvijek čeznuo, jer mu je za zdravlje bila potrebna. Od tada je samo pred kućom šetao. Ni tu nije imao mira. I ovdje su stražari stajali u njegovoj neposrednoj blizini i često piljili u nj po cijeli sat, dok je pred kućom šetao. Dok se tako pred kućom šetao, bilo mu je neugodno, gledajući, kako stražar prisluškuje svaki razgovor, što ga je kardinal vodio ma bilo s kime. Dva tjedna pred Božić g. 1959. nije više šetao niti pred kućom, nego bi izišao dva tri puta dnevno pred sporedni ulaz u dvorište, gdje ga nisu mogli ni opaziti, ni prisluškivati. Tu se je kretao na prostoru, koji je bio dugačak 2,5 metra».

KARDINALOVA SMRT

Kardinal Stepinac je umro 10. veljače 1960., u 14,15 sati, u župskom dvoru u Krašiću.

Klinička diagnoza, koju su ustanovili dr. Bogičević i dr. Riesner, kao uzrok smrti, bila je *bronkoneumonija i akutni miokarditis («Le Monde»,* Pariz, 12. II. 1960.). Ova je diagnoza bila ispravljena nakon obdukcije, kako se to vidi iz dopisa Paul Yankovich-a u *«Le Monde»* (Pariz, 13. II. 1960.):

«Embolija plućne arterije. Saznaje se s druge strane, da pet liječnika, između njih dr. Bogičević i dr. Riesner, prijatelji i osobni liječnici Kardinalovi, koji su ga liječili prije i poslije rata i za vrijeme njegovog zatočeništva, su balzamirali tijelo i obavili autopsiju. Rezultat je, da se je prva diagnoza ispravila: neposredni uzrok smrti nije bila bronkoneumonija i nakon ove akutni miokarditis, nego embolija plućne arterije. *Jedan izvještaj, boletin koji su potpisali njegovi osobni liječnici i koji sadrži pojedinosti o naravi i razvoju bolesti, jučer uvečer je bio objavljen u Zagrebu. U ovom dokumentu se kaže, da je Msgr. Stepinac bolovao od* policitemije. *Znakovi bolesti bili su zapaženi u 1952. godini. «Odmah se je, kaže se u dokumentu, prešlo na savjetovanje s jugoslavenskim i stranim specijalistima, primijenivši moderno liječenje ove bolesti, koja se odlikuje akutnim komplikacijama, koje u bilo kojoj fazi mogu izazvati smrt».*

Isti dopisnik nadodaje:

«S obzirom na ovo, kaže se u službenim krugovima, da je Prelatu bilo ponuđeno, da ga se premjesti iz Krašića u jednu kliniku u zemlji ili u koju drugu stranu, prema njegovom izboru. On je ostao pri svojoj odluci, da ne želi napustiti svoje rodno mjesto, naglasivši, da ima potpuno povjerenje u svoja dva liječnika».

Ovaj Yankovichev izvještaj, izuzevši dio koji se odnosi na diagnozu, je nepotpun i zlonamjeran, jer kada govori o postupku vlasti s Kardinalom, isključivo donosi službenu izjavu i mimoilazi prave razloge, zbog kojih je Stepinac odbio prijelaz u kliniku.

A što da rečemo o jednom novom izazovu?!

Nakon definitivne —obdukcijom utvrđene— dijagnoze o uzrocima Kardinalove smrti, usuđuje se jugoslavenski komunistički Diktator da *mijenja* dijagnozu, i da, osamnaest godina nakon Stepinčeve smrti, tvrdi, da je Kardinal «umro od leukemije». Da bezočnost bude veća, on u svom nedavnom razgovoru s američkim novinarom James Restonom *(New York Times* i *International Herald Tribune,* 6. III. 1978.), ne samo da ponavlja optužbe protiv Kardinala, nego nastoji i zavarati američku javnost, kada govori o navodnom ljudskom postupku s Kardinalom za vrijeme njegova zatočeništva u Krašiću. Iznenađuje nas postupak američkog novinara Rostona, koji je, da je prolistao «New York Times», mogao tamo pronaći, u broju od 4. X. 1953., opširne izjave dra Lawrence i dra Rušića o naravi Kardinalove bolesti te o njegovu stanju u Krašiću.

Vlč. Vraneković, krašićki župnik, opisao je zadnje Kardinalove dane u tzv. Dokumentu iz Krašića, pruživši najvjerniju sliku o držanju bolesnika i obogatio dobrim dijelom, iako ne u cijelosti, činjenicama koje se odnose na samu bolest. Ovo posljednje je razumljivo, ako se uzmu u obzir njegov položaj i uvjeti.

Za ocjenu Kardinalova držanja kao čovjeka i kao bolesnika, Vranekovićev opis je od neprocjenjive vrijednosti. On je definitivan. Bez poteškoća može se zaključiti, kako je umirući Kardinal sačuvao do zadnjeg časa skladnu dosljednost s onim, što je kao čovjek, svećenik i crkveni knez ispovijedao i naučavao.

Što se tiče opisa bolesti i toka liječenja, proizlazi iz Vranekovićeva opisa, da ga je posjećivao dr. Bogičević i da je Kardinal posebno trpio od osjećaja pomanjkanja zraka i da je bolest u početku bila protumačena kao prehlada. Iz ovog opisa može se neizravno zaključiti, da osim dr. Bogičevića nisu dolazili drugi liječnici u Krašić, kao i to, da se nije upotrijebilo ni primijenilo liječenje s kisikom. Također se može zaključiti iz spomenutog dopisa, da Kardinal nije bio rendgenski, ni elektro-kardiografski pregledan.

U Vranekovićevu opisu ništa se ne govori o eventualnom pokušaju prijevoza bolesnika u koju zagrebačku kliniku. Ovo pitanje ostaje otvoreno, i bilo bi zanimljivo i korisno saznati što se je u tom pogledu mislilo i pokušalo.

ZAKLJUČAK

Na osnovu iznesenih činjenica mogu se izvesti stanoviti zaključci:

1) Ocjenjući Kardinalovo zdravstveno stanje, strani liječnici su opetovano utvrdili nepovoljni odnos između pojave i toka bolesti i posebnog duševnog stanja bolesnika. Teške duševne patnje, uvjetovane bezobzirnim i nečovječnim postupkom komunističkih vlasti prema Kardinalu, Katoličkoj Crkvi i narodu utjecale su na ispoljavanje same bolesti, na njezin razvoj i posebno na nepovoljni odgovor na liječenje s radioaktivnim fosforom. Dr. Lawrence upozorio je svjetsku javnost, da lijek ne će imati isti učinak kao u sličnim slučajevima upravo radi posebnog duševnog Kardinalovog stanja. U istoj bolesti, dr. Lawrence s primjenom radiaktivnog fosfora postigao je produženje života i do dvadeset godina, naprotiv Kardinal je živio oko šest i pol godina.

2) Važno je naglasiti stvarnot Kardinalovih duševnih patnja i kao dokaz, između bezbrojnih svjedočanstva, nalaze se i izjave stranih liječnika, koje se u potpunosti podudaraju s Kardinalovima. Ne radi se, dakle, o nekoj subjektivnoj procjeni, ni neuravnoteženom sudu, nego o nepobitnoj istini, koju su komunističke vlasti nastojale krivo prikazati.

3) Vrhunac nečovječnog postupka komunističkih vlasti očituje se ucjenom prijelaza u bolnicu, u jednom kritičnom momentu, tražeći

od Kardinala, da pismenom molbom zatraži spomenuti prijelaz. Namjera je bila očita, jer su unaprijed znali, da će Kardinal odbiti njihovu ponudu. Tako bi on svojevoljno pridonio svojoj smrti, a oni bi našli dokaz za tezu o traženju mučeništva. U isto vrijeme našli bi i razloga, da pred svjetskom javnošću pokažu svoju velikodušnost i humanost.

Neuki u humanosti i osnovnim principima deontologije, komunističke vlasti su zaboravile, da odluke bolesnika se ne iznuđuju, još manje ucjenjuju, nego uvjerljivošću postižu. Kardinal Stepinac je imao i previše razloga, da im ništa ne vjeruje, a još manje da se preda u ruke liječnika, koje je Udba brižljivo izabrala. On ne traži mučeništvo, jer strpljivo i u potpunosti slijedi upute svojih liječnika, a ovi, kako hrvatski, tako strani, preuzimaju na sebe ogromnu odgovornost liječenja u Krašiću, i tako na jasan način potvrđuju, da je Kardinalova odluka bila ispravna. Da se je radilo o nekom osobnom nerazumnom i samovoljnom činu, sigurno ne bi uzeli na sebe toliki rizik i, što je najvažnije, u svojim komentarima bez zaobilaženja daju pravo bolesnom Kardinalu.

4) Kardinal je umro od posljedica *plućne embolije,* kako se je to obdukcijom potvrdilo. Klinička diagnoza smrti bila je drugačija, konkretno: *bronkoneumonija* i *akutni miokarditis.* Ova razlika je opravdana, jer se radi o dvije kliničke slike, koje su veoma slične, iako nisu jednake, a posebno njihovo liječenje je različito. Razlikovanje je moguće neposrednim i trajnim kliničkim opažanjem bolesnika a posebno opetovanom kontrolom pomoću rendgenskog, elektrokardiografskog i analitičkog nalaza. Liječnici u Krašiću nisu raspolagali s ovim mogućnostima, pa nisu ni mogli primijeniti odgovarajuće liječenje. Ostaje otvoreno pitanje: *kakav bi bio ishod, da su diagnoza i liječenje bili ispravni?* Liječnici su i previše napravili, a na drugima je, koji su to onemogućili, da pred vlastitom savješću i čovječanstvom pokušaju odgovoriti na taj upit.

Dr. S. J.

IZJAVE DVOJICE AMERIČKIH LIJEČNIKA

DR. JOHN H. LAWRENCE,
Laboratorij Donner, Berkeley, USA

IZJAVA O KARDINALU ALOJZIJU STEPINCU

ONOGA časa, kada je netko ugledao kardinala Stepinca, bio je uvjeren da se nalazi u prisutnosti jednog sasvim dobrog čovjeka, koji je također bio muž velike odvažnosti i koji je mogao podnijeti mnoge osobne žrtve za svoje vjersko uvjerenje. Bio je on čovjek koji je ostavljao utisak, da bi dragovoljno pošao u smrt za Boga i Domovinu. Bio je neobično prijateljski raspoložen, jednostavan u svom držanju, i čovjek ugodne vanjštine. Bio je napadna izgleda zbog njegovog krvnog poremećenja —boja mu je lica, usnica i ruku bila ružičasto-plava, tipična za one koji boluju od polycythemia vera.

Okolina kao i prilike kuće u kojoj je živio bili su neobično priprosti i zaostali. Ondje nije bilo nikakvih suvremenih pogodnosti, kao tekuća voda i slično. Ipak je izgledalo, da imaju dovoljno živežnih namirnica. Doznali smo, međutim, da je bilo pratički nemoguće u zimi održati kuću dovoljno ugrijanu, da bude udobna.

Užasna napetost u kojoj je provodio dane, dok je čamio u zatvoru, kao i sada pod nadzorom u Krašiću —a stvarno ponovno u zatvoru u njegovoj maloj župskoj kući— bila je, po mom mišljenju, pravim izvorom njegove bolesti. Mi smo nastojali protumačiti, da je ovaj duševni pritisak pod kojim je živio, oteščavao olakšanje njegovog krvnog stanja. Držali smo, da bi njegov oporavak bio mnogo brži, kada bi mu bilo moguće zauzeti jedno mirnije stanovište. Ipak, poslije nekoliko dana, kad mu stiže vijest da je rulja napala nekog biskupa i nekog svećenika (takovi napadaji na svećenstvo bili su sastavni dio borbe protiv Crkve), rekao je: «Kako bih mogao biti miran, kad se ovo bez prestanka događa?»

JOHN H. LAWRENCE, M.D.

10. studenoga 1972.

Ova je izjava službeno registrirana
po javnom bilježniku *Grace J. Knight,*
Alameda County, California
16. studenoga 1972.

DR. JOHN FRANCIS RUŽIĆ
Član Američkog udruženja kirurga, Vitez sv. Grgura,
nastanjen u gradu Chicago, Illinois, USA

IZJAVA O KARDINALU ALOJZIJU STEPINCU

BOG je stvorio čovjeka na svoju sliku, sebi slična, pa se prema tome može u svakom čovjeku nazrijeti nešto od njegova izvora, samoga Boga. Kada god vidimo dobru osobu, kažemo da je nalik na Boga, da je slična Kristu. Imao sam veliku povlasticu i čast susresti takovu osobu u pravom smislu riječi u Božjem čovjeku kardinalu Alojziju Stepincu.

U 1953. zamolila me Katolička Hierarhija USA, da zajedno s kolegom Dr. John H. Lawrence pođem u Krašić, Hrvatska. Posredstvom Ministarstva vanjskih poslova USA i Jugoslavenske vlade bili smo dobili dozvolu, da pregledamo i liječimo Njegovu Uzoritost Alojzija Stepinca, koji je bolovao od polycythemia, a živio je u sredini nalik na tamnicu. Kad smo sreli Kardinala, duboko nas se dojmila njegova osobnost, koja nas je ispunila strahopoštovanjem. Osvojilo nas je ono prijazno dostojanstvo našega Preuzvišenoga bolesnika. Bilo nam je milo, što je bio sretan, što su mu američki kardinali, biskupi i hrvatski katolički svećenici poslali nas liječnike. Ne misleći na svoju bolest i hitne osobne potrebe, Kardinal nas je najprije zamolio, da izručimo njegove pozdrave i najbolje želje Njegovoj Svetosti Papi Piju XII., pa našem hrvatskom svećenstvu i hrvatskim katolicima u Sjedinjenim Američkim Državama.

Mada smo mi poduzeli najbolje što smo mogli, da ublažimo Kardinalovu tjelesnu bolest, ipak je prognoza potpunog ozdravljenja bila nepovoljna, jer je onaj Božji čovjek bio trajno podvrgnut nečovječnom postupku i velikoj duševnoj patnji sa strane njegovih protivnika. Uza sve to, akutna tjelesna bol i duševna patnja nijesu mogle slomiti njegov hrabri duh, prožet vjerom što nazire Boga, kako se očituje u svakom događaju i okolnosti osobnoga života. Očita snaga njegova čista kršćanskoga značaja poticala nas je na dobro i ispunjala iskrenim udivljenjem.

Po mome mišljenju, kardinal Alojzije Stepinac je bio čovjek sveta života. On je svojim herojskim patnjama sudjelovao u čovječanstvu Isusa Krista. On, Knez Crkve, plemenito je dokazao svoju odanost Bogu i Crkvi Isusa Krista. Njegova osobnost je izražavala nadnaravno pouzdanje, da će tuga i žalost, što je on onda trpio, u konačnici donijeti plodove mira, pravde i pravednosti za njegov dragi hrvatski narod.

Kardinal Alojzije Stepinac, sličan svetom Tomi Moru, što ga zovu «čovjekom za sva vremena», zaslužuje naslov «Čovjeka ovoga doba», kao i čast da bude ubrojen među velike svece koji su stvarali povijest u Crkvi.

JOHN FRANCIS RUZIC, M.D., F.A.C.S., K.S.G.,
vlastitom rukom

Ovjerovljeno po *Bernice Wallis*,
Javni bilježnik, 6. veljače 1973.

AMERIČKI LIJEČNICI O KARDINALU STEPINCU

VLČ. Rafael Tomizza, glavni urednik *«Vita Nuova»* iz Trsta, intervjuirao je američke specijaliste dra Lawrence-a i dra Ružića na povratku iz Zagreba, odnosno Krašića, gdje su pregledali našeg Kardinala. Njihove izjave su zanimljive, pa ih ovdje, prema «Hrv Domu» prenosimo iz broja 1702., od 1. VIII. spomenutog tjednika.

—Da li je istina da je kardinal Stepinac teško bolestan i da su njegovi dani izbrojeni?

—Nije baš tako. Kardinal doduše boluje —kako je već poznato— od neravnomjernosti u krvnom sustavu, jer ima previše crvenih krvnih zrnaca, ali uza sve to on može dočekati duboku starost. Uzrok njegove teške bolesti u prvom redu su moralne patnje, sadašnje i prošle, kao i ona bolna napetost koju pouzrokuje sve ono što on svaki dan mora vidjeti, čuti i podnositi. Ako pogledate bilo koju liječničku enciklopediju, naći ćete, da policitemia nije nasljedna bolest, niti prouzrokovana ozljedom, nego da je uzrok na prvom mjestu psihološke i moralne naravi.

—Da li se može liječiti ta bolest u kući? Kakva je župnička kuća u Krašiću?

—Liječenje u klinici je mnogo uspješnije i jednostavnije, ali se bolest može veoma dobro kontrolirati i zaustaviti i u kući, gdje Kardinal ima dovoljno hrane u svakom pogledu i gdje ga dobro njeguju časne sestre. Župnička kuća je prostrana, čista i zdrava, ali sa starim stepenicama, koje prouzrokuju vrtoglavicu, i s ostalim jadnim komforom.

—Da li Kardinal mora ležati ili se može slobodno micati?

—On redovito svaki dan ustaje, šeta u prostoru od 10 metara —jer mu je samo toliko dozvoljeno—; u ovim toplim danima kupao se u maloj rijeci kraj župničke kuće. Svakog dana služi sv. Misu u prisutnosti župnika i svoga tajnika.

—Oprostite, ali zašto Kardinal ne će da zatraži dozvolu za liječenje u klinici?

—Uzrok je uvijek isti. Ne će izići iz Krašića i iz Jugoslavije, jer se boji, da će mu zabraniti povratak.

—Po Vašem mišljenju, da li su u Jugoslaviji liječnici i bolnice na visini za tu bolest?

—No comment.

Ove izjave dao je dr. Lawrence, direktor velike bolnice u Berkeley (Kalifornija), koji je nadodao, da ga je zadivila i zapanjila velika asketska figura kardinala Stepinca, koji mnogo sliči na Pija XII., kao i njegova poniznost i jednostavnost. Izjavio je, da se je Kardinal mnogo ispričao, što ne zna govoriti engleski i nadodao je, da je njegova vruća želja bila naučiti taj jezik, pa je nekoliko puta zatražio englesku gramatiku, ali mu vlasti nisu nikada to dozvolile.

Dr. Ružić, primarius bolnice sv. Križa u Chicagu, koji govori veoma dobro hrvatski, izjavio je, da je razgovarao puna dva sata sam s Kardinalom i da je veliki bolesnik rekao, da ga ovaj posjet u velike raduje, ne samo radi uvaženih posjetilaca, nego jer mu je odavna zabranjen svaki posjet. Tom prilikom posjetio je dr. Ružić svoj rodni kraj i izjavio, da ga se bolno dojmila bijeda što tamo vlada. Vidio je blijeda i produljena lica, oči nevesele i bez života, zakržljale živote u dronjcima, u jednu riječ zastoj u svemu i pomanjkanje one vedrine i raspoloženja, što se običava vidjeti kod svih

naroda i što tako lijepo djeluje na stranog posjetnika. Više smo vidjeli života u Trstu za dva sata, nego u Jugoslaviji za dva dana.

Na koncu su lojalno izjavili, da su mogli nesmetano vršiti misiju zbog koje su došli u Jugoslaviju.

[*Glasnik sv. Antuna,*
Buenos Aires, 8. rujna 1953.]

RAZGOVOR DR. JOHNA F. RUŽIĆA S UREDNIKOM «NAŠE NADE», PO POVRATKU OD BOLESNOG KARDINALA STEPINCA

Urednik: Dobro se povratili, naš dragi Doktore! Recite mi, kako je naš bolesni i dragi Kardinal Stepinac?

Dr. Ružić: Počet ću Vam pričati od početka, da imate uvid u sve.

Telefonski zov vlč. Josipa Mišića, duhovnog vođe Hrvatske Katoličke Zajednice, preko kojega je Nadbiskup J. P. Hurley, bivši papinski nuncij u Jugoslaviji i veliki prijatelj Kardinala Stepinca i hrvatskog naroda, zatražio, da bi s Dr. John H. Lawrence pošao i jedan hrvatski liječnik iz Amerike, dohvatio me je na praznicima. Odmah sam se odazvao. Osjećao sam za to dužnost i kao katolik, i kao Amerikanac i kao Hrvat rođen u Americi. Zaista sam bio sretan, da sam ja pozvan između tolikih drugih hrvatskih liječnika u Americi, da pođem na ovu misiju milosrđa.

U New Yorku sam susreo Nadbiskupa Hurley, koji je s «National Catholic Welfare Conference» pobrinuo se kod State Department u Washingtonu za putnice i sve ostalo, što je bilo potrebno u vezi s ovom misijom milosrđa.

Na aerodromu u New Yorku prvi sam put u svom životu susreo Dr. Lawrence, iako sam kao liječnik s njime bio u dopisivanju u raznim slučajevima liječ. znanosti. Dr. Lawrence učinio je na mene utisak ne samo kao liječnički specialista, nego kao i duša čovjeka. Pozdravivši se s Nadbiskupom Hurley i Msgr. J. P. McNulty, koji su nas ispratili na aerodrom, poletjeli smo put Hrvatske, bijelog Zagreba, srca svih Hrvata.

Urednik: Kada ste, Doktore, stigli u Zagreb i tko vas je dočekao na zagrebačkom aerodromu?

Dr. Ružić: Stigli smo u Zagreb u subotu, 25. srpnja u 6 sati, uvečer. Na aerodromu je bilo usve oko desetak osoba. Nas je dočekao američki podkonzul, tajnik Njegove Uzoritosti Kardinala Stepinca s četvoricom drugih svećenika, čijih se imena ne sjećam.

Urednik: Gdje ste, Doktore, otsjeli u Zagrebu?

Dr. Ružić: Otsjeli smo u Esplanada hotelu. Hrana je vrlo skupa, a posluga zaostaje za američkom. Moram priznati, da sam jeo najslađe breskve, što sam ih ikada u životu okusio.

Urednik: Jeste li, Doktore, bili u nedjelju u zagrebačkoj katedrali kod sv. Mise? Je li bilo puno naroda u crkvi?

Dr. Ružić: Bio sam u katedrali u nedjelju od 10:30 do 11:30 sati. Ostao sam zapanjen, kako narod klečeći ponizno sluša sv. Misu i moli krunicu.

Urednik: Kako ste iz Zagreba pošli u Krašić našem bolesnom Kardinalu?

Dr. Ružić: Prvi put vozio nas je Kardinalov tajnik, mladi svećenik, u Kardinalovu automobilu — Chevrolet. Drugi put išli smo u kolima američkog konzulata u Zagrebu.

Urednik: Jeste li na putu od Zagreba do Krašića imali ikakvih smetnja?

Dr. Ružić: Vožnja od Zagreba do Krašića traje oko 20 minuta automobilom. Pri ulazu zaustavila nas je policija — prvi put. Tada je Kardinalov tajnik, koji nas je vozio, izišao i kazao policiji: «Ovo su dva američka liječnika» — i policija nas je odmah pustila.

Urednik: Je li Kardinal Stepinac bio veseo, kada vas je ugledao?

Dr. Ružić: Kardinal je bio vrlo veseo, kada nas je ugledao. Kada sam mu rekao: Uzoritosti, svi američki katolici i Hrvati iz Amerike bili bi sretni da Vas mogu vidjeti, onda se pokazao osmijeh na njegovim usnicama. Inače je vrlo ozbiljan i zamišljen. Svojom pojavom i držanjem osvaja svakoga i pruža utisak duboke pobožnosti i stvarne svetosti... Taj je isti utisak o Kardinalu dobio i Dr. Lawrence, koji nije katolik.

Kardinal je visok poprilici oko 5.11 stopa; težak oko 175 funti; prosjed i vrlo lijep u izgledu, što bismo mi u Americi kazali — «nice looking».

Urednik: Od koje bolesti Kardinal boluje, i je li njegov život u neposrednoj opasnosti od smrti?

Dr. Ružić: Kardinal boluje od takozvane «polycythemia rubra vera» — koja je bolest poznata i pod imenom «Vaquez bolest». Hrvatski bi se kazalo, da ima previše crvenih tjelašca u krvi. Ova je bolest smrtonosna, ako se na vrijeme ne spriječi s odgovarajućim lijekovima. Dr. Lawrence i ja držimo, da će lijek, koji je dat Kardinalu, zaustaviti razorno djelovanje ove bolesti i produljiti mu život za svojih 15 do 20 godina, a moguće i dulje. Jedno je, što nas zabrinjuje, da lijek ne će imati svoj redoviti učinak radi prilika, u kojima Kardinal živi i nalazi se. Moramo se svi moliti dragom Bogu, da ovom velikom mužu svete Katoličke Crkve i svega čovječanstva udijeli ozdravljenje...

Urednik: Recite mi, Doktore, kako izgleda Kardinalova soba, namještaj, itd.?

Dr. Ružić: Župski stan, u komu živi Kardinal u Krašiću, jedna je obična zgrada, bez ikakovog modernog uređaja i namještaja. Spavaća Kardinalova soba ima krevet, dvije posude s vodom, sapun, ručnik i stolicu. Uz to ima vrlo malu knjižnicu, četiri police knjiga, pisaći stol i stolicu. Dvorište je oko kuće dosta pusto, ima nekoliko grmova i stabala. Povrća i cvijeća, jer je zemljište slabo i suho, uopće nema.

Urednik: Je li vas, doktore, Kardinal čime počastio?

Dr. Ružić: Imali smo zajednički objed, što su pripremile Časne Sestre. Nije bilo ništa raskošno ni bogato, ali vrlo ukusno i tečno. Ponudio nas je dobrom šljivovicom i poznatom hrvatskom rumenikom. Kardinal je vrlo gostoljubiv. Uživao je s nama u društvu i za stolom.

Urednik: Jeste li se, Doktore, iz Zagreba direktno povratili u Ameriku ili ste još nekamo išli?

Dr. Ružić: Iz Zagreba smo pošli kolima američkog konzulata pod američkom zastavom na obale i žale plavog Jadrana. Bili smo u Crikvenici i Abaciji. Zaustavili smo se u rodnom mjestu mojih pokojnih roditelja, Hreljinu. Iako nikada nijesam prije bio u Hrvatskoj, niti u rodnom mjestu mojih pokojnih roditelja, odmah sam na ulazu u mjesto prepoznao ga. Prepoznao sam ga po slici, što mi ju je pokojni otac često znao pokazivati. Oh, kako sam bio ugodno iznenađen i ganut do suza, kada je preda me pristupila postarija žena s rukovetom prekrasnih ruža i nagovorila me: «Vi ste naš Dr. Ružić iz Amerike. Mi svi znamo, da ste Vi došli u posjete našem Kardinalu. Čuli smo to na radio...» Narod se odmah oko nas strčao. Nijesmo se mogli oteti, da ne stanemo u nekoliko kuća. Svugdje su nas počastili: sirom, šunkom, prošekom, šampanjcem, da ne mogu opisati plemenito srce i gostoljubivost divnog hrvatskog naroda, čiji sam po rodu i imenu sin i čime se uistinu ponosim.

U rodnom mjestu mojih pokojnih roditelja posjetio sam vlč. župnika, crkvu i groblje. Časne sestre, koje sam susreo, učinile su na mene dojam kao

anđeli. Nikada u svom životu nijesam vidio tako ljupkih i lijepih osoba. Kada mi je jedna od njih u crkvi pokazala na kor, na kome je i moja pokojna majka kao djevojka pjevala, nijesam se mogao uzdržati, da ne plačem... Na groblju sam ponovno bio dirnut do suza, kada sam vidio križeve i natpise: Ružić do Ružića...

Urednik: Recite mi, Doktore, kakav je Vaš opći utisak o našem narodu i zemlji Hrvatskoj?

Dr. Ružić: Koliko sam mogao za ove kratke posjete vidjeti i što sam doživio, mogu Vam reći, da je to plemenit narod, da ima živu, tvrdu i nepokolebivu vjeru; da se zaista na njemu ostvaraju riječi pjesnika: «Tuđe poštuj, a svojim se diči!» Ljepota Hrvatske, a osobito jadranske obale, osvojila me je. Nadam se, da ovo ne će biti moj jedini posjet starom kraju. Neodoljivo me vuče srce, da dulje vremena proboravim u zemlji mojih dragih i nezaboravnih roditelja, u zemlji Hrvata, čije je ime slavno bilo u vjekovima, a slavno je i u današnjici po hrvatskim velikanima uma i srca, a osobito Kardinalu Stepincu, najvećem čovjeku današnjice u kršćanskom i demokratskom svijetu.

Urednik: Jeste li se, Doktore, svratili k Sv. Ocu Papi u Rimu?

Dr. Ružić: Jesmo. Primio nas je neobično srdačno. Zadržali smo se s njime oko 30 do 35 minuta u razgovoru. Oh, kako sam bio sretan u prisutnosti Sv. Oca!

Urednik: Bi li mi, Doktore, mogli reći, što Sv. Otac misli o našem Kardinalu Stepincu?

Dr. Ružić: Sv. Otac puno se interesirao za Kardinalovo zdravlje. Dr. Lawrence i ja obavijestili smo ga o Kardinalovu stanju. Sv. Otac bio je neobično veseo, kada smo kazali, da će pruženi lijek Kardinalu Stepincu, ako Bog da, produljiti život. Koliko sam mogao razabrati iz riječi Sv. Oca: Kardinal je Stepinac jedan od najvećih katoličkih muževa, što ih je Crkva ikada imala. Zatitralo mi je srce od veselja, kada sam čuo te riječi iz ustiju Sv. Oca, jer i u meni struji hrvatska krv.

Urednik: Hvala vam, Doktore, u ime članstva Hrvatske Katoličke Zajednice, čiji ste vrhovni liječnik, i u ime svih čitalaca «Naše Nade», kao i svih Hrvata katolika u Americi i drugdje u svijetu za misiju milosrđa našem bolesnom Kardinalu Stepincu. Bog Vam platio, a rod Hrvata cijenit će. Preko Vas hvala velikoj i slobodnoj Americi, koja je ovu misiju milosrđa izvela u Vama i u Dr. Lawrence.

STANKO BORIĆ

[*Naša Nada,*
Gary, SAD, 26. kolovoza 1953.]

JOSIP TURKALJ
POPRSJE NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA, bronca

TITOVE IZJAVE O BOLESTI KARDINALA STEPINCA

GLAVNI organ jugoslavenskog komunizma, beogradska *«Borba»*, objavljuje u broju od 11. srpnja o g. [1953.] razgovor, što ga je imao Tito s dopisnicom sjeveroameričke novinske agencije *United Press*, gđom Helenom Fischer. Taj je razgovor, prema spomenutoj komunističkoj novini, tekao ovako:

H. Fisher: Sad ću spomenuti ime drugog zatvorenika, koje gosp. predsjednik već očekuje — Stepinca. Kakav je on zatvorenik?

Tito: On je još tehnički pod presudom. No, taj neka sjedi tamo gdje je. Htio bi i da umre sada, samo da bi bio mučenik. On je odbio naš prijedlog, da mu se pošalju najbolji stručnjaci liječnici. Kod njega su bili također dobri stručnjaci, kao dr. Šercer i dr. Han (jedan od vodećih komunista liječnika u Zagrebu — naša opaska), ali mi smo mu predložili još bolje stručnjake, koje je on odbio. Stepincu je rekao liječnik, da mu je potrebna bolja klima, ali on odbija da zamoli vladu, da ga pošalje u drugo mjesto s boljom klimom. On se nalazi na slobodi pod uslovom i to mora da traži. Ovdje je stvar u tome, što on traži da država pred njim kapitulira. To je isključena stvar, on može da umre, ali država pred njim ne može kapitulirati. Šta bi nam čitav narod u Jugoslaviji rekao, kad bismo pred njim kapitulirali. Šta bi kazao svijet? Jedan dio svijeta rekao bi, da je to samo dobro, ali bi drugi, veći dio, smatrao to za našu slabost. Nama je najvažnije šta kod nas narod misli, to je bitno za nas.

H. Fisher: Htjela sam da pitam, postoji li mogućnost da mu se naredi da ide u drugo mjesto, da ne bi umro?

Tito: Ako tamo umre, onda će kazati da smo ga silom tamo otjerali da umre. Ja bih najviše volio, da on ide u inozemstvo, da se liječi, neka tamo traži specijalistu. On stalno odbija da to učini. Za mene on više ne znači nikakav problem i badava se piše o njemu. Treba da kažem, da se mi više ne ćemo braniti, ako nas netko zbog njega napadne u inozemstvu. To više nije potrebno.

H. Fisher: Da li ćete dozvoliti novinarima da ga ponovo posjete?

Tito: To ne ćemo dozvoliti, jer ga to uznemirava, pa može još više da oboli. Tražite da ide u inozemstvo, pa ga tamo intervjuirajte.

H. Fisher: Dakle, Stepinac ostaje otvoreno pitanje?

Tito: Za koga?

H. Fisher: Za katolike.

Tito: Možda za one, koji na koljenima puze oko crkve. Nemojte smatrati, da većina katolika odobrava ono, što je Stepinac radio. To je pogrešno. Mislim, da Vatikan daje biskupima instrukcije, da se ne dogovaraju s državom. Na svoju štetu. Mislim, da će se ovdje prevariti. Čitao sam članak «Čerčmena». Nevjerojatno fino i objektivno je pisano o našim zakonima u pogledu religije i crkve — dana je vrlo lijepa recenzija. Mislim, da napredni svijet, naročito u Americi, gdje je gro protestanata, razumije o čemu se ovdje radi. Uostalom, Stepinac je pion na ploči vatikanske međunarodne politike, u prvom redu u odnosu na srednju Europu, a naročito u odnosu na Jugoslaviju. Mi na tu stvar gledamo kao na dugotrajan proces. Vatikan će takvu politiku voditi i kad ne bude Stepinca i tu se ne radi o pitanju države i Stepinca. Stepinac je jedan građanin, kome je Vatikan stavio kardinalski šešir na glavu radi svoje politike. Ali, Vatikan ne može imati nikada takvu poziciju kakvu je nekada imao u Jugoslaviji, Poljskoj i Austriji, kad je gotovo sve kontrolirao.

[*Glasnik sv. Antuna*,
Buenos Aires, 8. kolovoza 1953.]

MEŠTROVIĆ USTAJE PROTIV TITOVIH IZJAVA O BOLESTI KARDINALA STEPINCA

U SAVEZU s vijestima o bolesti Kardinala Stepinca, posjetio je suradnik sjeveroameričkog lista «Syracuse Herald Journal» g. Ivana Meštrovića, profesora na sveučilištu u Syracuse kod New-Yorka, da ga upita za mišljenje o sadanjoj fazi Stepinčeva slučaja. Meštrovićeva izjava je objavljena u tom listu u broju od 23. srpnja o. god.

«Pred dvije sedmice —rekao je g. Meštrović— izjavio je maršal Tito, da je Kardinal odbio liječnički pregled i odklonio da pođe u jedno primorsko mjesto zbog svoga zdravlja.

Stepinac bi htio biti mučenikom, rekao je Tito, i Jugoslavija ne će poduzimati nikakve daljnje akcije. Stepinac je zatočen u svom rodnom selu Krašiću.»

Osporavajući Titove tvrdnje, Meštrović je rekao, kako je on primio pouzdane obavijesti, da je nekoliko 'poznatih hrvatskih liječnika' pregledalo Kardinala pred malo sedmica, te su konstatirali dijagnozu o vrlo rijetkoj krvnoj bolesti.

«Ovi liječnici su mišljenja, da bi on trebao doći u Boston na liječenje — rekao je Meštrović, nadodavši, da je Stepinčev život u teškoj opasnosti, ako mu se ne pruži prava pomoć.

—Jugoslavija —izjavio je— nema potrebnih sredstava, da se liječi takva bolest.»

«Tvrdnja maršala Tita, da je Stepinac odbio liječničku pregledbu točna je samo, u koliko se odnosi na skupinu liječnika koje bi poslale vlasti, a u koje Stepinac nema povjerenja.

Nije istina, da Stepinac ide za tim, da bude mučenik. Istina je doduše, da se Kardinal ne boji umrijeti, ali je izvan diskusije, da bi on htio skratiti svoj život. To je podpuno protivno kršćanskoj nauci.

Uvjeren sam, da maršal Tito zna kako umrijeti u obrani vjerskih i narodnih prava nije isto, što i počiniti samoubojstvo.

Čini se, da Tito očekuje skoru Kardinalovu smrt —ustvrdio je Meštrović— ali čini se također, da nije promislio, ako Stepinac umre, da će biti tada opasniji protivnik režima, nego li dok je živ.

Kardinalova bi smrt još više produbila sukob između jugoslavenske vlade i čitavog kršćanstva, izjavio je Meštrović.

Slučaj Kardinala Stepinca je samo jedan dio širega konflikta između dva svijeta i dva načina života.

Stepinac je simbol ove borbe protiv odbacivanja Boga u Jugoslaviji, ali on nije jedina žrtva u borbi za slobodu ljudske Savjesti. Mnogo drugih biskupa i stotine svećenika su utamničeni u Jugoslaviji.

Stepinčev slučaj ima i još jedan drugi izgled uz njegovu religioznu stranu —rekao je Meštrović—. Njegovo progonstvo smatraju Hrvati kao progonstvo čitavoga hrvatskoga naroda u Jugoslaviji.

A to je ono zbog čega bi Kardinalova smrt bila isto tako fatalna za unutarnju koheziju jugoslavenske države u budućnosti kao i umorstvo hrvatskog vođe Radića u prošlosti.»

[*Glasnik sv. Antuna,*
Buenos Aires, 8. kolovoza 1953.]

STEPINČEVA POBJEDA NAD POGANIMA

JOZO KLJAKOVIĆ (1889-1969.)

UMRO je Božji sluga, čovjek i kršćanin — umro je kardinal Stepinac. Umro je u zatvoru maršala Tita, poganina i komuniste.

U ratnoj i poratnoj borbi kontinenata, borbi ideološko-političkoj, ekonomsko-industrijskoj, socijalno-klasnoj i duhovno-vjerskoj, od sviju naroda Jugoslavije sudjelovala su samo dva Hrvata: Kardinal Alojzije Stepinac i maršal Josip Broz-Tito. Oni su se dvojica borili na suprotnim frontama: Kardinal Stepinac na fronti Zapada, za pobjedu duhovno-vjersku, maršal Tito na fronti Istoka, za pobjedu socijalno-klasnu. Obojica su se borili na internacionalnom planu: Kardinal, na planu univerzalne Katoličke Crkve, Maršal, na planu univerzalnog svjetskog komunizma. Jedan i drugi imali su, u domovini, svoju vojsku, koja se je borila na međunarodnom planu i međusobno. Borila, pod nejednakim kondicijama i različitim oružjem. Kardinalova vojska, borila se je svojim martirijem, Maršalova, svojom svirepošću.

Bilo bi blizu pameti, da u sukobu Kardinala Stepinca i maršala Tita, narodi Jugoslavije, koji su, u ogromnoj većini, bili protiv komunizma, budu svi vojska Kardinala Stepinca, jer on se je borio, ne samo za svoju vjeru i svoj narod, nego za sve vjere, koje se suprotstavljaju rušiteljima Boga u čovjeku, i za sve narode, koji posjeduju kršćansku ili ljudsku etiku. Nažalost, nisu ga svi slijedili.

Dogodilo se je nešto protiv svake logike i svake ljudske i kršćanske etike. Uz Kardinala je stajao, uglavnom, hrvatski narod, osim ustaškog vodstva; stajao i katolički kler, osim pojedinaca, koji su privolili zemaljskom carstvu. Veliki dio srpske inteligencije imputirao je Kardinalu kolaboraciju s ustaštvom. Mali je broj inteligencije srpske poštivao njegov čelični karakter, njegovu smjelost i njegov martirij otkupljenja.

Srpski seljački narod, mislim, da mu je bio bliži nego srpska inteligencija, pogotovo bliži nego srpski pravoslavni kler, čija je Crkva službeno prišla na stranu Tita. Nije čudno, srpski pravoslavni kler i u prvoj Jugoslaviji je harangirao srpstvo protiv Katoličke Crkve i katoličkih naroda Jugoslavije. To je bio jedan od razloga, da vodeći Srbi nikada nisu postali iskreni Jugoslaveni.

U iskonstruiranom procesu protiv Kardinala Stepinca, koga su komunisti optužili kao kolaboracionistu naci-fašizma, istina, bilo je i Srba, koji su se javili, da brane Kardinala, ali nisu bili pripušteni, da svjedoče. Međutim, srpski pravoslavni kler, osim časnih iznimaka, pridružio se je njegovim progoniteljima. Kardinal je bio osuđen na šesnaest godina prisilnog rada, i sproveden u tamnicu Lepoglave.

Kršćanstvo, koje je Kardinal nosio u sebi kao sastavni dio svojega bića, dalo mu je snage, da izdrži sve patnje i sva poniženja. Vjerovao je u pobjedu kršćanstva; ono je dalo ljudima prve pojmove slobode. Upozorilo na opasnost vladavine totalitarnog sistema. Ukazalo, da politika mora biti podvrgnuta umu i kršćanskoj etici. Donijelo jednakost pred zakonom. Ukazalo na dostojanstvo čovječje osobe. Donijelo je oslobođenje od ropstva. Ono je, što je najvažnije, suprotstavilo duhovni život materijalističkom životu.

Te zasade kršćanstva Stepinac je nosio u sebi, prema tome, on nije mogao kolaborirati ni s jednim totalitarnim sistemom vladavine.

Kardinala sam vidio zadnji put godine 1943. u Rimu. Odsjeo je u Zavodu Sv. Jeronima, gdje sam i ja stanovao. Za stolom sjedili smo jedan do drugoga. Za ručkom ili večerom, govorio je monsignoru Magjercu i meni o strahovitim patnjama naroda u domovini. Govorio o svojim nastojanjima, da zaštiti i pomogne svima, bez razlike vjere, narodnosti i rase. Govorio o pomoći našem svijetu, interniranom u logorima Italije. O Sv. Ocu Papi i kleru talijanskom, koji usrdno pomažu tim nevoljnicima.

Uoči svoga povratka u Zagreb, pozvao me je poslije večere na razgovor, u svoje odaje. Tu mi je govorio o ustaškim nedjelima nad Srbima, Židovima i samim Hrvatima. Govorio o četničkim nedjelima nad Hrvatima. O nacističkim nedjelima. Fašističkim nedjelima. Govorio o nekim Vlasovljevim Čerkezima, koji vrše bestijalna i bestidna djela po Hrvatskoj. Rekao mi je, da nema dana, u kome on, bar jedamput, ne intervenira, usmeno ili pismeno.

Na rastanku zaželio sam Kardinalu sretan put i izrazio želju, da se skoro ponovno vidimo, bilo u Rimu, bilo u domovini. Kardinal mi je odgovorio:

— Neka Vas, profesore, prati blagoslov Božji. Po svoj prilici, mi se više ne ćemo vidjeti. Mene će ubiti ustaše ili partizani.

Nakon ovog moga zadnjeg razgovora s Kardinalom, pogotovo nakon sviju Kardinalovih propovijedi, koje je izrekao s oltara svoje Katedrale, koje su bile poznate u zemlji i izvan zemlje, bile poznate i jugoslavenskim komunistima, apsurd je od komunista, da nastoje Kardinala prikazati kao kolaboracionistu naci-fašizma i ustaštva. Još je veći apsurd, da to nastoje i ustaše učiniti. Da li ustaše to rade, da

veliki ugled Kardinalov upotrebe kao pokrivač svojih bezakonja, ili nasjedaju komunističkim agentima, koji se nalaze među njima, — svejedno je. Oni dokazuju, da je Kardinal bio za onakvu hrvatsku državu, kakva je bila Pavelićeva «Nezavisna». Kad bi Kardinal bio za Pavelićevu «Nezavisnu», onda bi mogao biti i za Titovu «Republiku». Kardinal je, kao i svaki Hrvat, bio za Državu Hrvatsku, ali nije on mogao biti ni za Pavelićevu «Nezavisnu», niti za Titovu «Republiku», jer ni u jednoj niti u drugoj nisu bili poštivani Božji zakoni, ni zasade kršćanstva. Protiv jedne i druge te države bunila se je njegova kršćanska i ljudska savjest. Zato je u «Nezavisnoj» bio od ustaških ministara javno napadan, a u «Republici» od komunističkih vlasti zatvoren i zlostavljan do smrti.

Pet godina je Tito držao Kardinala u lepoglavskoj tamnici. Kroz tih pet godina razvrglo se je prijateljstvo s Moskvom. Tito je trebao dolara, a saveznici su trebali otpadnika od Kremlja. Za dolare je Tito premjestio Kardinala iz zatvora Lepoglave u zatvor župnog dvora njegova rodnog mjesta Krašića, i — dobio dolare.

Godine 1952. Stepinac je bio uzdignut, od Pape Pija XII., na čast Kardinala Rimske Crkve. Time je velikom borcu dana satisfakcija za sve uvrede i za sva poniženja, koja su mu nanijeli, u sudnici i izvan sudnice, ulične bludnice i talog ljudski.

Nakon Stepinčeva uzdignuća na čast Kardinala, ulogu ljudskog taloga preuzeli su Titovi profesori sveučilišta, Titovi akademici i Titovi publicisti. Zašto tolika mržnja? Zašto toliki strah?

Komunisti su uvidjeli, da njihove strojnice, njihove tamnice, njihova bičevanja i pljuvačka njihovih intelektualaca jesu preslabo oružje, da slome Kardinalovu duhovnu snagu, koja ima svoj izvor u Bogu. Boga komunisti ne priznaju i dokazuju, da Bog ne postoji. Ako ne postoji, zašto Ga onda ruše, i zašto Ga se onda boje?

Martirij Stepinčev je pokazao, kojim putem treba ići, da se postigne pobjeda nad poganima. Taj herojski knez Katoličke Crkve i hrvatskog naroda slijedio je Isusa, i u tom znaku je pobijedio. Mrtvi Kardinal prokrčio je sebi put kroz pogansku komunističku miliciju, i ušao u svoju Katedralu. To je memento, ne samo komunistima, nego i zapadnim demokracijama.

Zapadne demokracije danas se nalaze na raskrsnici između duhovnog i materijalnog. One žive u jednom polumračnom prostoru, koji još osvjetljava svjetlost Isusove svjetiljke, — u koju malo njih nadolijeva ulje. Ulje Zapad upotrebljava za podmazivanje strojeva, koji proizvode nuklearno oružje, a misli, da će time donijeti mir i sreću čovječanstvu. Ali zapadne demokracije trebaju znati, da, dok se od poluljudi ne formiraju ponovo ljudi, ne će čovječanstvo imati mira i sreće. To se ne može postići nuklearnim oružjem. To se može postići

samo Isusovim oružjem — Kršćanstvom. Zapad treba Marx-u suprotstaviti Isusa, koga komunisti ponovo hoće da razapnu. Ako im uspije, da Ga ponovo razapnu, to ne će biti krivi komunisti, nego zapadne demokracije. Nisu ni Židovi razapeli Isusa, njega je razapeo Poncije Pilat, konzul rimskog imperija, kad je nad njegovom sudbinom oprao ruke. Nisu ni komunisti dokrajčili život Kardinalu Stepincu, nego nesavjesni političari Zapada, kad su nad njegovom sudbinom, sudbinom njegova naroda i drugih naroda Europe, oprali ruke.

Zapad ne smije dalje batrgati prugom bez tračnica, nego prugom, koju je Isus zacrtao. Ne smiju dalje prati ruke nad sudbinom naroda, koje je sâm predao u komunističko ropstvo. Uz silu nuklearnog oružja trebaju komunizmu suprotstaviti i snagu kršćanstva, koju je suprotstavio i fizički slabašan Kardinal Stepinac, da danom svoje smrti izvojšti pobjedu nad poluljudima.

Kardinal Stepinac je fizički mrtav, ali njegova vojska nije obezglavljena. Onaj, koji je vodio njega, živi u vjekove, i On će, putem svoga nasljednika u Rimu, voditi dalje njegovu vojsku, do konačne pobjede. Kardinalov glas, kojim je osuđivao sva bezakonja i ukazivao put, kojim treba ići, čut će se i nadalje iz srca hrvatske zemlje, pojačan jekom njegova groba.

Rim, na dan Kardinalova pogreba, 1960.

[*Hrvatska revija,*
X, 1(37), ožujak 1960., str. 27-30.]

V

GROB NJEGOV BIT ĆE GROB SVECA...

«NJEGOV SLAVAN GROB, PA GDJE BIO, OBILAZIT ĆE SVE BUDUĆE GENERACIJE I KLANJATI SE NJEGOVOM DUHU I HRABROSTI»...

IVAN MEŠTROVIĆ

OKO POLA MILIJUNA OSOBA NA GROBU KARDINALA STEPINCA

KATEDRALA POSTAJE MJESTO NOVOG HODOČAŠĆA

«UDB-a je bespomoćna» — izjavio je jedan novi hrvatski izbjeglica iz Zagreba, koji je u dugoj povorci vjernika nekoliko puta prošao ispred groba Kardinala Stepinca. Agenti UDB-e nalaze se neprestano u velikom broju oko zagrebačke Katedrale, ali nitko nije u stanju voditi kakvu kontrolu nad stotinama hiljada ljudi, od kojih mnogi dolaze iz najudaljenih krajeva Hrvatske.

Primjećuje se, da pred Katedralom stoje i mnogi strani automobili, naročito iz susjedne Austrije, tako da je zagrebačka Katedrala postala preko noći najposjećenije mjesto u gradu.

20. veljače, tjedan dana iza Kardinalove sahrane, Katedrala je bila tako puna, da su mnogi morali čekati pred glavnim vratima. Do tog je dana prošlo kroz crkvu oko 200.000 osoba. Iza glavnog oltara napravljen je grob od vijenaca i na njega postavljena Kardinalova slika. Pokraj tog groba danomice prolaze sve nove i nove hiljade seljaka i građana iz cijele Hrvatske. Čak iz Hercegovine dolazi narod na seljačkim kolima, dok mnogi iznajmljuju posebne autobuse, kako bi došli do Zagreba. Neprestano stižu vijenci i nosi se svježe cvijeće. Katedrala je preplavljena morem svijeća, koje trepere pred svetim kipovima. U znak protesta mnogi seljaci nose otvoreno velike voštanice, da se jasno vidi cilj njihova puta.

Računa se, da je već do 20. ožujka skoro pola milijuna Hrvata posjetilo grob Kardinala Stepinca. Taj broj se svakim danom povećava. Svakog dana nastavlja se povorka ožalošćenog naroda, koji svom mučeniku odaje nezapamćenu posmrtnu počast. (ANOH).

[*Nova Hrvatska*,
London, ožujak-travanj 1960.]

NEPREGLEDNE MASE ČESTITAJU IMENDAN MRTVOM KARDINALU

ZAGREB, 21. lipnja. Od prvog dana grob Kardinala Stepinca u zagrebačkoj Katedrali postao je mjesto hodočašća stotina hiljada katolika iz cijele Hrvatske. Kolone ljudi neprestano prolaze kroz Katedralu još od svečanog pogreba. Međutim, ovaj mjesec dostignut je vrhunac — možda najveći posjet vjernika, što ga je ikada doživjela Stolna crkva hrvatskog glavnog grada. Slika na

Duhove bila je nezaboravna. No i nju je nadmašio današnji dan — Kardinalov imendan.

Danas, već rano ujutro, hiljade Zagrepčanki i žena iz okolnih sela čekalo je u redu pred grobom, noseći ljiljane i ostalo cvijeće. U 9 sati bila je svečana sv. misa, na koju je samo iz Krašića došlo preko 300 seljaka zajedno s rodbinom pokojnog nadbiskupa. Katedrala je bila tako puna, da je nekolicini osoba trebalo pružiti prvu pomoć, zbog povreda u gužvi. Jedna je žena sa slomljenom nogom iznesena na nosilima i odvezena u bolnicu.

Povorke ljudi pred grobom nastavile su se poslije mise kroz cijeli dan, sve do kasno u noć. Katedrala se obično zatvara u 8 sati navečer, no danas je iznimno bila otvorena do 9 sati.

Broj stranaca, koji su čekali u redovima, bio je također neobično velik. Mnoge je privukla ogromna masa svijeta i živost na trgu pred Katedralom. Natpis uz glavni ulaz, u kojem na 6 jezika piše: «Grob Kardinala Stepinca nalazi se iza glavnog oltara», nije bio nikome potreban kao putokaz.

Uz mnogobrojno cvijeće, danas je na Kardinalov grob položena i posmrtna maska, koju je izradila kiparica Mila Vood. (ANOH).

[*Nova Hrvatska,*
London, srpanj 1960.]

MSGR STEPINAC NIJE NIKAD POPUSTIO

Msgr Alojzije Stepinac, koji je upravo umro, bijaše jedan izvanredan lik. Njegovo asketsko lice s oštrim nosom, skrajnje finoće i bjelokosna bljedila, bilo je obilježeno kušnjama jednoga života u nepopustljivosti i zanosu. Sâm život ovog malog hrvatskog seljaka, koji je postao zagrebački nadbiskup, poslije dvanaest godina, kao *jedan od simbola «Crkve šutnje»* progonjen od komunističkog totalitarizma, objašnjava, što može volja u službi vjere... Živio je sada u svom rodnom mjestu Krašić, koje je bilo nadzirano, i on je ostajao u svojoj sobi pod okom policije.

[*Paris-presse* L'Intransigeant,
Paris, 11. veljače 1960.]

NE ZABORAVIMO NAŠEGA SVECA!

PRIGODOM PRVE GODIŠNJICE SMRTI KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA

«Sačuvajte, dragi Hrvati, svetu uspomenu na vašeg herojskog pastira, koji je toliko trpio među vama i za vas, koji je također toliko podigao ugled Hrvatske pred cijelim svijetom.»

Iz poruke biskupa Španjolske Katoličke Acije,
Msgra *Vizcarra,* povodom prve godišnjice Kardinalove smrti.

DNE 10. veljače 1960. svetačkom je smrću umro zagrebački nadbiskup i metropolita Hrvatske, kardinal Alojzije Stepinac. Na ovu bolnu vijest zadrhtalo je svako hrvatsko srce i zasuzilo svako hrvatsko oko, ali se s ponosom ispuniše sve hrvatske duše, jer Hrvatska je dobila besmrtnog Zagovornika. Stepinac je živio i umro kao svetac i mučenik za Crkvu i Hrvatsku. Za svoga života, bio je utjeha i snaga svome narodu, jer je kao Dobri Pastir trpio za svoje Stado, a Njegovom smrću hrvatski je narod dobio svoje novo narodno Svetište: i danas na Stepinčev grob u Katedrali Hrvati hodočaste i tu primaju nove snage i utjehe. Na tome svetom mjestu Stepinac govori jezikom, koji hrvatski narod dobro razumije i vjerno sluša.

Prošla je, eto, prva godišnjica od ove slavne tragedije, kad smo od smrtnika dobili Besmrtnika. S pravom ovaj dan bilježimo među velike dane hrvatske pobjede, jer Stepinac je izgorio *neporažen, pobijedio je i život i smrt.* Ostao je nepobijeđen i *neokaljan,* jer ga ni sve fizičke patnje i boli, ni njegova teška bolest, niti samoća zatočeništva nisu ni za jedan trenutak, niti za jedan jedini milimetar uspjeli sniziti od onog veličanstvenog uspona na optuženičkoj klupi, gdje je vidovitošću biblijskih proroka i vjerom novozavjetnih ispovjednika, kao gorostas grmio u obranu Crkve i Domovine.

Pravedno je, stoga, da se ovoga —i svakoga!— dana sjećamo tog velikog Stepinca. Prigodom prve godišnjice Njegova preseljenja u Vječnost priređene su zadušnice u Rimu, Parizu, Madridu, Zürichu, Münchenu, New Yorku, Beču i u drugim mjestima u svijetu, gdje ima Hrvata. *Sa žalošću* ustanovljujemo, da u Buenos Airesu, gdje je najbrojnija poslijeratna hrvatska emigracija, nije bila priređena nikakva komemoracija.

Ne smijemo zaboraviti Stepinca!

Zaboraviti Stepinca, znači zaboraviti sama sebe, napustiti svoj narod i domovinu, jer Stepinac u sebi utjelovljuje sve ono najljepše, u što Hrvat vjeruje i što osjeća, i što ispovijeda, i čime se ponosi, i što voli, i za što se bori. *Stepinac je naša ponosna zastava,* koju treba uzdići visoko, do Neba: jer, *Stepinac je Hrvatska,* a *Hrvatska je Stepinac!* Zato Stepinca ne smijemo zaboraviti. Još manje izdati. *Izdati nikada!* Možemo kao slabi pojedinci posrtati i padati, ali ne smijemo nikad zanijekati onih ideala, koje je Stepinac kao svećenik ispovijedao, kao

mučenik zasvjedočio i kao svetac ovjekovječio. *«Ako treba pasti, past ćemo, jer smo vršili svoju dužnost»* — poručuje s v i m a neumrli Stepinac. Pojedinci mogu pasti, a Crkva će pobijediti, a s njom i u njoj pobijedit će i Stepinčeva Hrvatska.

MI VJERUJEMO U STEPINČEVU HRVATSKU!

VINKO NIKOLIĆ

[*Hrvatska revija,*
XI, 1-2 (31-42), lipanj 1961.,
str. 82-83.]

«ALOJZIJE STEPINAC, BISKUP I MUČENIK, MOLI ZA NAS!»

CRKVA ne prestaje imati svoje mučenike. Krv Kristova nastavlja zalijevati zemlju, koja, natopljena, rađa cvijećem. Dana 10. veljače 1960. umro je u svojoj maloj rodnoj župi Krašić kardinal Stepinac. Tri upale pluća, dvije operacije tromboze, šećerna bolest i tvrde godine zatvora slomile su njegovo tijelo. Nu njegova je duša ostala čvrsta: «Moj jedini grijeh sastoji se u tome, što nisam pao na koljena pred zahtjevima komunizma, koji jedini vlada u ovoj zemlji»...

Godine 1953. postao je kardinal. «Nisam mogao poći u Rim —izjavio je jednom novinaru— da iz Papinih ruku primim kardinalsku kapicu i šešir. Nisam mogao, niti htio napustiti moj narod».

Stepinac u tamnici i u zatočeništvu bio je simbol Crkve, koja trpi, i moli, i čeka, Crkve Šutnje.

Stepinac će uvijek biti svjedok neslomljive vjere i svoje ljubavi prema Bogu i svojoj braći, zapečaćene njegovom boli i njegovim herojstvom.

[*Luz y Vida,*
Madrid, 5. veljače 1961.]

PRED GODINU DANA UMRO JE KARDINAL STEPINAC

JEDAN NJEMAČKI SVEĆENIK POSJETIO JE NJEGOV GROB

10. veljače 1960. umro je Alojzije kardinal S t e p i n a c, nadbiskup zagrebački, kardinal, koji nije mogao primiti purpur iz ruku Pape; Kardinal, koji nije smio nigdje drugdje propovijedati, nego u crkvi svoga sela; biskup-mučenik u tamnici i izagnanstvu. Njegov život i njegova nepokolebljiva, čvrsta odanost vjeri, svijetli su znaci u noći modernog progona Crkve, na utjehu progonjenima, a slobodnima za opomenu. Slijedeći izvještaj vikara Rudolfa B r e u, iz Probstrieda (Allgäu), koji je hodočastio na grob kardinala Stepinca, neka oživi uspomenu na velikog kardinala.

(*«Der Feuerreiter»* — Köln, 25. 2. 1961.)

9. LIPNJA 1941. došao sam kao vojnik u Zagreb. Odmah sam pošao u katedralu. Tamo sam pitao jednu ženu, koja je molila, da li ima u gradu biskup i gdje mu je palača. Ona mi odgovori: «Mi imamo nadbiskupa; svet je to čovjek.» Došavši u palaču, iznio sam tajniku svoju želju: da sam svećenik-vojnik, da sam služio u zdravstvenoj postrojbi u Francuskoj, Bosni i Hrvatskoj i da mi sada predstoji odlazak na rusko ratište. Radi toga molio bih nadpastira za blagoslov. Tajnik me je primio s nezaboravnom dobrotom i doveo je nadb. Stepinca, koji je u vrtu molio brevir. Preda mnom stajao je muž plemenitog lika; iz njegovih očiju govorio je sveti žar. Pao sam na koljena, primio njegov blagoslov i pohvalne riječi: «To pokazuje odanost Crkvi.»

Ohrabren time, zamolio sam tajnika sliku Nadbiskupa za uspomenu i, postavši još smjeliji, i za posvetu. Pročitao sam: «Božji blagoslov! Zagreb, 9. lipnja 1941., Dr. Alojzije Stepinac, nadbiskup zagrebački.» Sliku sam poslao u domovinu; blagoslov i uspomene ponio sam sobom za dolazeća teška vremena.

Poslije smrti kardinala Stepinca, donio je münchenski crkveni list sliku, koju mi je Nadbiskup tada posvetio, i kratak prikaz moga pohoda kod njega u 1941. godini. S mojom objavom u münchenskom listu počinje moja nova pripovijest.

Članak uz sliku kardinalovu potpisao sam svojim imenom i naznačio mjesto, u kom sam župni vikar: Probstried.

Malo zatim došao je preko Tirola upit iz Zagreba, gdje se nalazi mjesto Probstried. Dobri ljudi u Tirolu nisu znali gdje je i obratili su se znancima u München.

I uskoro sam preko Tirola dobio dobru vijest iz Zagreba:

Jedna je umjetnica snimila posmrtnu masku mrtvog kardinala i kao zahvalnost za redke o kardinalu Stepincu u münchenskom listu, poslala mi je slike posmrtnog lika.

Zahvalio sam se, izjavivši nadu, da ću valjda moći posjetiti grob uzoritoga kardinala, čiji me je blagoslov pratio 20 godina: «Božji blagoslov!»

Poslije svjetskog Euharističkog kongresa 1960. upitao sam u Münchenu biskupa Franju F r a n i ć a, sadanjeg apostolskog administratora u Splitu, o mogućnosti puta u Jugoslaviju. Preuzvišeni gospodin ohrabrio me je u mojoj namjeri [da posjetim] grob u Zagrebu. U srcu sam osjećao dužnost zahvalnosti; međutim, taj je put postao proštenje. I tako je moj put u Jugoslaviju stajao pod dobrim znakom: Biskup iz Jugoslavije dao mi je svoj blagoslov.

NA KARDINALOVOM GROBU

25. kolovoza 1960. letio sam po lijepom vremenu preko Salzburga, Klagenfurta, Slovenije i Hrvatske —bez spuštanja— u Zagreb. Smjestio sam se u jednoj svećeničkoj kući.

Kućni svećenik, kome sam objasnio razlog mog dolaska u Zagreb, reče: «Vi ste taj svećenik, o kome smo čitali.» Na to je žurno otišao i odmah se vratio s jednim listom papira, na kom je na hrvatskom jeziku bio odštampan onaj članak münchenskog crkvenog lista. Na listu se je nalazila i ista slika. Bit će, da je ovo najbolja slika kardinala Stepinca. Moja je radost bila velika: u dalekoj Jugoslaviji moglo se je čitati ime moje drage župe Probstried. Više puta sam morao objasniti, a i u sakristiji katedrale, gdje Probstried leži.

Prvo veče posjetio sam katedralu u Zagrebu: svjetlosipači bacali su svoje svjetlo na katedralu, a i na stan sadanjeg nadbiskupa. Presretan sam bio, što sam mogao klečati na grobu kardinalovom: zahvaliti mu za audienciju u 1941. godini, za njegov sveti blagoslov i za neizbrisivu uspomenu, što mi je u teškim vremenima često dalo hrabrost i snagu.

Bio sam svjedokom neprekidnog vala posjetilaca na grobu kardinala Stepinca. Mnogi traže tamo pomoć ili nutarnji mir, narod govori već o uslišanim molitvama.

Kako je poznato, tadanji zagrebački nadbiskup, Dr. Alojzije Stepinac bio je u 1946. godini osuđen od Titovih vlasti na 16 godina tamnice. Prvih pet godina proveo je Nadbiskup u jednoj ćeliji u Lepoglavi, prijašnjem samostanu Paulinskog reda. U Lepoglavi čuvani su politički i kriminalni kažjenici. Tamo se je odigrao slijedeći događaj:

Kažnjenicima je bilo saopćeno, da će u stanoviti čas biti u Lepoglavu doveden jedan visoki ratni zločinac, Kažnjenici su obrazovali špalir do ulaznih vrata kaznione. U rukama su držali blato i svakojake predmete, kojima su trebali «pozdraviti» novodošlog visokog kažnjenika. Kad su se vrata kaznione otvorila, ušao je nadbiskup Dr. Alojzije Stepinac. Zaustavivši se, tužnim je pogledom pogledao lepoglavske kažnjenike. Iz njegovih usta čule su se riječi: «Hvaljen Isus!» Zatim je prošao kroz špalir, blagosivljajući kažnjenike. Nitko nije digao ruku protiv njega.

U to vrijeme pada i smrt njegove ljubljene majke. Nadbiskup je tek poslije dva mjeseca doznao za njezinu smrt.

Poslije pet godina Lepoglave, nadbiskup Stepinac bio je interniran u selu Krašić, svom rodnom mjestu. Tamo je živio u župnom uredu pod stražom. 1952. godine imenovao je Papa Pio XII. nadbiskupa Stepinca u znak njegovog držanja kardinalom. Nadbiskup odbio je tražiti od vlasti dozvolu za odlazak u Rim, iz bojasni, da mu ne bi bio odobren povratak u njegovu nadbiskupiju u Zagreb. Zbog toga nije mogao primiti kardinalski šešir. On je ostao u Krašiću. Crkva njegova i narod njegov bili su mu sve!

Kad su u crkvi Sv. Petra u Rimu služene svečane zadušnice za kardinala Stepinca, rekao je Papa Ivan XXIII.: «Kardinal Stepinac nije mogao ni jedanput raširiti svoj zasluženi i pun slave purpur izvan svog mjesta rođenja i svog prisilnog boravišta. Ali mi ćemo u pobožnom vjerovanju predpostaviti i nadati se, da će on sada u milosti i sjaju Gospodnjem, zaštititi cijeli sveti zbor kardinala, kog će on ostati najveća slava, cijelu svetu Crkvu i cijelu Jugoslaviju.»

Poznato nam je iz testamenta kardinala Stepinca, da je on svima oprostio, koji su mu nanijeli nepravdu i bol.

Iz Zagreba otišao sam u selo Krašić. Na višekratni poziv ostao sam do idućeg dana u župnom domu, gdje je kardinal Stepinac proveo ostatak svog života.

30. kolovoza 1960. služio sam svetu misu u Krašiću. Za mene je to bio veliki doživljaj. Kardinal Stepinac dolazio je tako rado u ovaj Božji hram služiti svetu misu i držati propovijed. Njegove propovijedi slušali su samo stanovnici sela Krašić, jer je ulaz i izlaz u selo čuvala straža. Za života interniranog kardinala u ovo se je mjesto moglo doći samo s posebnom dozvolom vlasti.

Kardinal Stepinac trebao je biti pokopan u seoskoj crkvi u Krašiću. Ovo je prvobitno objavio i zagrebački Kaptol. Međutim, u drugoj, tiskanoj osmrtnici stavljeno je, da će Kardinal biti pokopan u katedrali u Zagrebu. I tako je kardinal Stepinac ipak našao vječni mir u svojoj biskupskoj crkvi. U crkvi u Krašiću vidi se još i danas, da je pripreman grob za crkvenog kneza. U župnom dvoru u Krašiću dobio sam lijepi dar na uspomenu: rubac, kojim je čišćeno čelo pokojnog kardinala, kad je poslije sekcije, koja je obavljena u Zagrebu, opet dopremljen u Krašić: «Čelo mu je bilo vlažno kao rosa.»

Došavši opet u Zagreb, najmiliji cilj bila mi je katedrala. Slika posmrtnog lika kardinalovog nalazi se u polumraku katedrale, uz uzglavlje groba, ukrašena s obje strane palmama, koje su donijeli bogoslovi iz Rijeke. Vidi se i grb kardinala s natpisom «In Te Domine speravi» (Gospodine, u Tebe sam se ufao). Grob je okićen cvijećem, a desno i lijevo od njega postavljeno je po sedam velikih svijeća. Ljudi dolaze i odlaze ka grobu kardinalovom i kleče tamo, udubljeni u molitvu.

Na ulazu katedrale postavljeni su natpisi na hrvatskom, latinskom, njemačkom, talijanskom, francuskom i engleskom jeziku, na kojima je naznačeno, gdje se u crkvi nalazi Kardinalov grob.

Tamo, dakle, počiva blagopokojni kardinal. Tko to mnoštvo ljudi promatra, koji dolaze i odlaze od groba Kardinalovog, taj dobija utisak, da

u njihovim srcima kardinal Stepinac i dalje živi. Srce pak njegovo je usred njegovog naroda.

U Krašiću živi jedan stari svećenik u mirovini kanonik. Prilikom moje posjete u Krašiću rekao je: «Ako je ikad postojao koji svetac, onda je to kardinal Stepinac.»

RUDOLF BREU,
vikar u Probstried-u

[*Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, svibanj 1961., str. 108-111.]

«STEPINAC JE IDEJA PRAVDE, SLOBODE I ISTINE»...

«NE smije se zaboraviti, Stepinac je bio, a on to ostaje još i danas ideja pravde, slobode i istine, naprotiv Tito je ideja kršitelja pravde, ideja ropstva i laži» *(Vaterland,* Luzern, 10. II. 1963.).

«Samo tamo gdje su grobovi, sja uskrsnuće. Svaki Hrvat je bio svjestan, da u Stepincu cijela Hrvatska trpi, svaki pravi Hrvat u njemu se je prepoznao... I napokon, gdje su grobovi, tamo je i uskrsnuće. To nam je povijest toliko puta zasvjedočila. Zato s pravom se može očekivati, da će se to isto obistiniti i na izmučenom Hrvatskom Narodu. Jedna dobra sjemenka u zemlju je pala: Stepinac! Vjerujemo da će odatle procvasti jedan novi i ojačali život: Njegov narod očišćen u teškim kušnjama i posvećen u krvi svojega Mučenika.»

[*Vaterland,* 11. II. 1963.]

«NJEGOV ŽIVOT... PRAVO NEKRVNO MUČENIŠTVO»...

«...Slijedećeg jutra otišao sam na Kaptol, gdje se diže velebna gotska katedrala zagrebačke nadbiskupije, posvećena Sv. Stjepanu kralju, čije moći se čuvaju u srebrnom relikviariju. Tamo sam vidio i grob junačkog kardinala Stepinca, iza oltara, uz kor, gdje danomice mole kanonici. Grob je bio okićen svježim cvijećem, i uz njega su gorjele svijeće. Vidio sam i zahvalnice za primljene milosti po Nadbiskupovom zagovoru. Na pročelju je Stepinčev portret, postavljen na crnom mramoru. Sve odiše veličinom toga muža, koji nije htio napustiti mjesta, koje mu je Bog bio udijelio, iako je mogao poći u lagodniji život, u tuđinu. Njegov život, tamo od početka Drugog svjetskog rata, bio je pravo nekrvno mučeništvo, čiji doseg zna samo Bog».

MSGR. G. VELČI

[*Katoliški list,*
Gorica (Istra), 14. veljače 1963.]

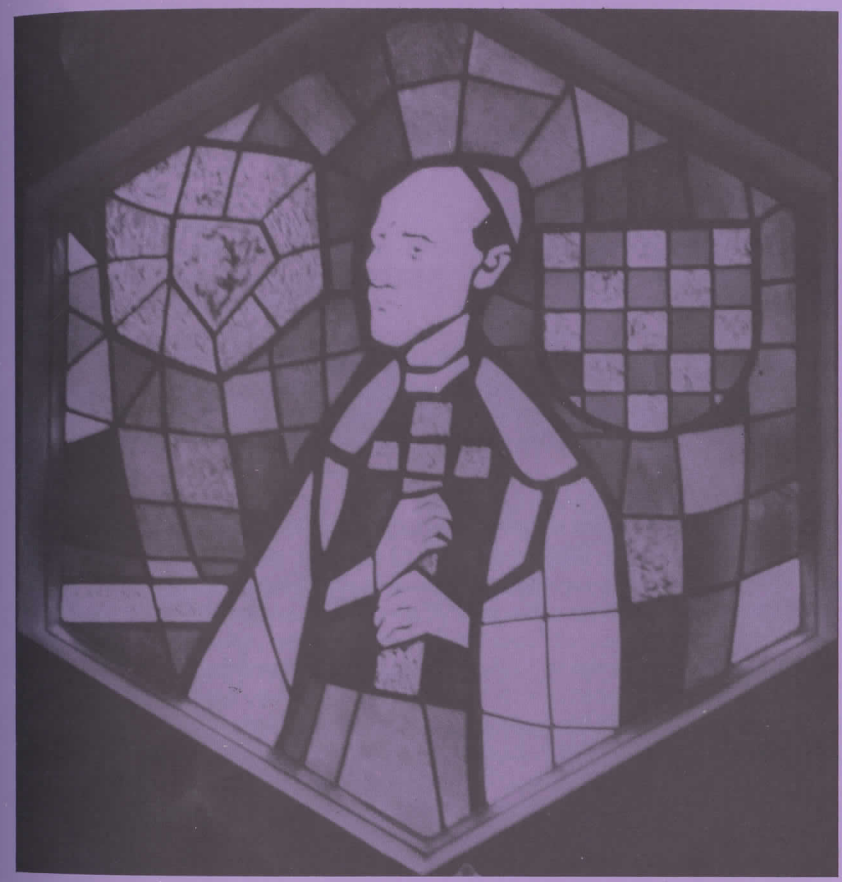

IVO DULČIĆ:
NADBISKUP ALOJZIJE STEPINAC, vitraj
Prozor hrvatske crkve Sv. Marije u Essenu, Njemačka

STEPINAC MEĐU NAMA

UZ 2. GODIŠNJICU NJEGOVE SMRTI

KAD je krašićki Mučenik 10. II. 1960. Bogu predao svoju veliku dušu, žalost je bila u našim srcima, osjećali smo se kao sirote bez oca, kao vojska bez vođe, kao stado bez pastira, kao učenici bez učitelja... No, i u časovima najdublje boli za Stepincem željeli smo, da onolika duhovna snaga ne ode između nas, i vjerovali smo, da onakova izvanredna ćudoredna pojava ne prolazi bez temeljitih odjeka među prijateljima i neprijateljima, jer Stepinčeva slava ima svoj izvor u Bogu i odatle joj jamstvo, da će odoljeti prolaznosti i zaboravu.

U ove dvije godine poslije Stepinčeve smrti nije se desio kakav značajan događaj, koji bi nagoviještao jasnije obrise pobjede i oslobođenja. Ali i u potlačenoj domovini i u slobodnom svijetu redaju se pojave i činjenice, koje svjedoče o plodnoj djelatnosti Stepinčeve uspomene među Hrvatima i u Crkvi.

Govore očevidci, da na grob junačkoga Kardinala u zagrebačkoj prvostolnici neprestano dolaze hodočasnici, da se ondje izjadaju i dobiju nove snage za životnu borbu. Iz najudaljednijih strana svijeta stiže svježe cvijeće na Stepinčev grob: a ako cvijeće ne može vazda izdržati nepogode puta i vremena, misli tolikih štovatelja neodoljivo hrle na Stepinčev grob i klanjaju se najvećem sinu Hrvatske moleći ga za nebeski zagovor. Matoševa pjesma «Pri svetom Kralju» istom sad ima svoje puno značenje, jer doista sav narod, duhovnici i vjernici, pritisnuti težinom svojih križeva, hodočaste na Kardinalov grob, a vraćaju se okrijepljeni, ohrabreni: da svaka žrtva ima svoj smisao, svaka poštena borba za Božju čast da konačno doživljuje pobjedu. Dapače, govori se, da nerijetko znaju i neprijatelji stići do onoga groba, jer im njihova nevina žrtva, ni mrtva, ne da mira: motreći smireno ponašanje Stepinčevih štovatelja sve više uviđaju užas svoga zločina i sve jače strepe nad pobjedon krašićkoga Velikana. Čitamo i slušamo, kako Stepinčevi neprijatelji, koji su ujedno neprijatelji Crkve i Boga, javno negoduju zbog sveopće časti i slave Stepinčeve. A šta je to, ako ne dio potvrde, da je Stepinčeva žrtva pobijedila neprijateljske spletke i odlučno nastavila oslobodilačku misiju među vjernicima i Hrvatima?!

Narod se nadahnjuje Stepinčevim primjerom, zazivlje njegovo ime, vjeruje u neminovnost njegove konačne pobjede. Duhovni pastiri, svećenici, redovnici... nastoje stupati Stepinčevim stazama i ostvarivati njegovu duhovnu oporuku. Zar to nije utješno?

U slobodnom svijetu Stepinčevo ime neprestano je u časti: kad god se spominje progonstvo Crkve pod komunistima, ističe se, da je Stepinac najdivniji predvodnik u borbi za Božju čast i za čovječanske svetinje. Svjetska štampa slavi Stepinca, a nedavno je izišla nova knjiga o Stepinčevoj svijetloj žrtvi za Boga, Crkvu i domovinu. Među slobodnim Hrvatima širom svijeta Stepinac je vazda simbol jedinstva, sloge, utjehe, nade u oslobođenje potlačene braće i sestara. Hrvatski umjetnici, svaki svojim sredstvima izraza, prikazuju Stepinca, kao što pisci i književnici o njemu

pišu i govore. Serafski pjesnik Lucijan Kordić eno je u čast kardinala Stepinca skitio niz pjesama «Grob u katedrali». Ne vidi se uopće znaka, da bi Stepinčeva slava bila u opadanju, naprotiv, osjeća se, da pojedinci i svi slojevi neprestano idu za tim kako bi se što više i dostojnije častilo Stepinčevo ime. Tolika društva i ustanove, crkvene i svjetovne, nose Stepinčevo ime i šire njegove ideale.

Stepinca susrećemo na svakom koraku: kada što dobro počinjemo, svijetli nam njegov primjer i ljubav za sve, što je hrvatsko i vjersko; kada se bratski slažemo, naša sloga kao da zazivlje Stepinca za svjedoka i zaštitnika; a kad smo razdijeljeni u idejama i pothvatima, nešto nam u duši dozivlje njegov blagoslov i primjer: Stepinac je ljubio sve Hrvate i imao razumijevanja za sve naše slabosti; kad smo puni pouzdanja, slični smo Stepincu, koji nikad nije posumnjao u hrvatsku budućnost; a kada smo u omaglici očaja i nesigurnosti, Stepinac je među nama sokoleći nas i potičući na junački rad i nadu u bolje dane. Među nama je Stepinac i ostat će sve dotle, dok ga ne budemo još bolje upoznali i prihvatili njegove nazore: a kada se to desi, onda nam ga nitko ne će moći ni oteti.

Među nama je Stepinac, jer smo dužni strancima pružiti dostojnije prikaze njegove osobe i žrtve.

Višestruka je Stepinčeva prisutnost: kao sigurnost i zalog divne žrtve, koju je prinio za svoj narod i Crkvu, kao uzor borca u progonstvu, kao rodoljub i nesebičan apostol bratske ljubavi, kao opomena, da budemo dostojni sljedbenici neustrašivoga Kardinala i širitelji njegove časti. Stepinac je znak vremena: treba da ga shvate i slobodni i progonjeni Hrvati i vjernici. Svatko je pozvan odrediti svoj stav prema ovoj utješnoj stvarnosti: nema Hrvata, koji bi smio ostati ravnodušan prema Stepinčevoj prisutnosti među nama.

E. I.

[*Novi Život*,
Rim, I., br. 1, siječanj-veljača 1962., str. 32-34.]

POBJEDNIK PREKO SMRTI

OD BLAŽENE Stepinčeve smrti (10. II. 1960.) prošle su tri godine, od njegova kardinalskog imenovanja (12. I. 1953.) proteklo je deset godina, a Hrvatska i sav slobodni svijet s udivljenjem prate sve snažniji porast Stepinčeve slave. Stepinčevo mrtvo tijelo počiva u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi, koja je toliko puta odjekivala njegovim sadržajnim i zanosnim propovijedima, koje su se duboko doimale slušalaca i svega hrvatskoga naroda, a vijesti o njima prelazile su i u strani svijet. O sve jačem zamahu Stepinčeve slave mogla bi se unedogled nizati svjedočanstva, koja su se čula povodom spomenutih godišnjica velikoga našega Kardinala. Mi ćemo se ograničiti na samo neke glavne misli iz tih svjedočanstava.

Već se govori i piše o milostima, koje Providnost daje ljudima po Stepinčevu zagovoru, posebno su česte ovakove milosti u predjelima, u kojima Crkva nije slobodna. Očito se Providnost brine, da ne izumre mučenički soj kršćana. Crkveni dostojanstvenici, domaći i strani, svećenici, redovnici, vjernici, putnici izbliza i izdaleka, osjećajući teškoće u dnevnom životu i stojeći pred važnijim odlukama dolaze na Stepinčev grob, ištu ondje rasvjetljenje, ohrabrenje, utjehu, smirenje, okrepu: i njihova zaufana molitva prima željenu nagradu. Nadležne crkvene vlasti nadziru te duhovne pojave i o njima sabiru vjerodostojne iskaze. Ugledni talijanski polumjesečnik «Rocca», što izlazi u Franjinu Asizu i okuplja suradnike iz kardinalskih, biskupskih i akademskih redova Italije i svijeta, u svojem broju od 1. XII. 1962. donosi opširan članak o progonjenoj Crkvi u Hrvatskoj i ostalim predjelima Jugoslavije. Pisac je članka Talijan V. D'Agostino, prema tome nije opasnost, da bi zalazio u politička razmatranja, kojih se progonitelji veoma boje i sve vijesti o progonstvu vjere u Jugoslaviji nastoje prikazati kao puke političke refleksije protukomunističkih skupina i pojedinaca. D'Agostino je odmah u naslovu istaknuo najdublji razlog Stepinčeve slave i pobjede. Naslov naime glasi talijanski «Un santo guida i cattolici» — dakle: Svetac predvodi katolike, i taj je svetac kardinal Stepinac! Pisac je pohodio mnogo mjesta Hrvatske i Jugoslavije, doživio je jasne pojave progonstva, vidio je pobudne prizore katoličke svijesti i vjernosti, iz neposredne je blizine uvidio svu nepravdu progonstva i životnu snagu potlačene Crkve među Hrvatima i Slovencima. Najviše ga je dirnula pojava kardinala Stepinca, svetačkoga hrvatskoga crkvenoga predvodnika. U Krašiću je razgledao svaki kutić, koji je vidio živa zatočena Stepinca: D'Agostino je osjetio, kako se u Krašiću vrijeme kao zaustavilo, da svima naraštajima dočara sliku nepobjedivoga Božjega Borca Stepinca. U Krašiću, u Zagrebu, po ostalim hrvatskim mjestima pisac je mogao osjetiti, kako sve govori o Stepinčevoj duhovnoj veličini, o njegovoj svetosti. Najviše ga se doimala neprestana hodočašća vjernika svake dobi, staleža, obrazovanosti na Stepinčev grob, koji je zatrpan svježim cvijećem, a mnoštvo svijeća stalno gori oko njega, jer hodočasnici žele, da zapale svijeću kraj mrtva tijela kardinala Stepinca. Komunističke vlasti ne mogu protumačiti, odakle tolika privlačljivost, koja struji iz Kardinalova groba, a ne mogu se ni domisliti, kako bi

zaustavili tu trajnu procesiju pokoljenja, što se izmjenjuju kao vjerna straža na grobu prvoga sina napaćene Hrvatske i Crkve pod bezbošcima. D'Agostino je u svojem članku ispjevao hvalospjev Stepinčevu kreposnu životu i njegovoj svetačkoj obrani Božjih i ljudskih ugroženih prava.

D'Agostino je poslije ovaj svoj članak o progonstvu u Jugoslaviji i o Stepinčevoj svetosti otisnuo u zasebnoj knjizi, koja nosi naslov «Vidio sam lice mučeničke Crkve» (naime, Crkve u Poljskoj, Čeho-Slovačkoj, Madžarskoj, Jugoslaviji, na Kubi, u Kini i Sudanu). I u časopisu «Rocca» i u knjizi članak o Stepincu urešen je ilustracijama iz Stepinčeva tamnovanja i zatočeništva. Knjiga je postigla i neprestano postiže krasan uspjeh upravo zbog uspjela prikaza Stepinčeva mučeničkoga lika. A naš je časopis prikazao drugo izdanje Stepinčeve biografije na talijanskom jeziku, tiskano 1962. Poznato nam je, da veoma ugledna nakladna kuća u Italiji sprema novi životopis kardinala Stepinca.

Širom svijeta izišli su povodom godišnjice Stepinčeve smrti brojni članci. Mi ćemo se osvrnuti na neke glasove svjetske štampe o sve jačem širenju Stepinčeve slave među Hrvatima i po ostalim slobodnim dijelovima svijeta.

«L'Osservatore Romano», dnevnik Svete Stolice, komemorirao je Stepinčevu godišnjicu, istakao veličinu Stepinčeve žrtve i svetost njegova života. Nadsvećenik bazilike svetoga Petra kardinal Marella odslužio je zadušnice prilikom 3. godišnjice Stepinčeve smrti. Zadušnicama su uz Hrvate prisustvovali predstavnici mnogih naroda i izaslanici Papina Državnoga Tajništva.

U državama španjolskoga jezika na Stepinčevim komemoracijama sudjelovali su po crkvama i govornicama kardinali, nadbiskupi, prvaci Katoličke Akcije. Osobito su skladno održane proslave u Španjolskoj, u Argentini, Venezueli, Čileu... Španjolski su katolici u mnogim mjestima uredili, da se govore stalne Mise i molitve za Stepinčevu progonjenu Hrvatsku. Katolički tjednik «Luz y Vida» (Svjetlo i Život) članku o Stepincu dao je izražajan naslov: «Španjolska je dužna kardinalu Stepincu». Istaknuta je u članku ljubav nadbiskupa Stepinca prema iskrvavljenom španjolskom narodu za vrijeme nesretnoga građanskoga rata 1936.-1939.

Švicarsko je novinstvo u zamjernu zboru proslavilo Stepinčevu godišnjicu. Ugledni dnevnici u Ženevi, Friburgu, Baselu, Zürichu pravilno i pravedno su ocijenili značenje svetačke pojave kardinala Stepinca. Najvažniji dnevnik švicarskih katolika njemačkoga jezika «Vaterland» donio je par članaka o Stepincu. Jednom je članku dao naslov: «Samo ondje, gdje su grobovi — sja uskrsnuće!» U članku se slavi Stepinčeva svetost «kao divno sjeme, koje je palo u hrvatsko tlo: iz njega će procvasti nov ojačan život: njegov narod očišćen u teškim kušnjama i posvećen u krvi svoga Mučenika».

Austrijska novinska služba «Kathpress» prikazujući progonstvo Crkve u Jugoslaviji donijela je i ovaj potresni iskaz: «Na grobu kardinala Stepinca u zagrebačkoj katedrali snažno je kondenzirana moć religioznoga života. Kardinalov grob neprestano kite cvijećem i oko njega pale svijeće. Svaki se dan kod njegova groba sastaje mnoštvo ljudi i žena, ali i puno mladića i djevojaka. I dok ondje mole, na licima im se odrazuje pobožnost i sveta ozbiljnost. Čovjek se čisto osjeća kao u

Fatimi ili u Lurdu. U Europi je malo mjesta, u kojima se moli s onoliko unutarnjega žara. Grob kardinala Stepinca postao je svetište i simbol».

Kad se govori i piše o progonjenoj Crkvi, neminovno se spominje Stepinčev primjer divne hrabrosti i odlučnosti u obrani vjere. Kad slave poljskoga primasa kardinala Wyszynskoga radi njegove neustrašivosti, nema mu veće počasti nego da ga porede kardinalu Stepincu. Kad je ukrajinski mučenik mitropolit Slipyj iz sovjetskoga ropstva stigao u Rim, govorilo se o Stepincu, koji je živ i mrtav ustrajao sa svojim potlačenim narodom. I kad se raspravlja, da li će madžarski primas kardinal Mindszenty ostaviti napaćenu Madžarsku i poći u Rim, komemorira se slučaj kardinala Stepinca, kojega nikakva vlast, duhovna ni svjetovna, pravedna ni nepravedna, ne mogaše maknuti između njegovih vjernih Hrvata. Najljepše priznanje progonjenim biskupima, svećenicima i vjernicima iz bilo koje države pod komunistima jest tvrdnja: da slijede kardinala Stepinca. Zanimljivo je, da i onakovi pojedinci, koji su za žalosno pogađanje s neprijateljima Crkve, nastoje svoj stav pravdati tobožnjim ilustracijama iz Stepinčevih spisa i govora.

Značajno je, da se ni takovi pojedinci ne mogu oteti snazi Stepinčeve unutarnje veličine i uvjerljivosti njegove svetosti.

Sve jači interes za Stepinčevu mučeničku pojavu utješna je činjenica: pod komunistima Crkvi svijetli Stepinčev primjer, ona će dočekati pobjedu vjere nad nevjerom, kršćanske uljudbe nad bezobzirnim bezbožnim nasiljem, istine i pravde nad lažima materijalizma i nepravdom bezboštva.

«Španjolska je dužna kardinalu Stepincu!» A koliko smo Stepincu dužni mi Hrvati, i oni u ropstvu i mi u slobodi?! Dužni smo vazda imati pred očima njegov svijetli primjer, treba da nasljedujemo njegove kreposti: ustrajnost u vjeri unatoč svima progonstvima, ljubav prema neprijateljima, samozataja, nesebičnost, praštanje, pouzdanje u Providnost. Treba da znamo, da nam je uzalud slaviti Stepinca, ako ne bismo živjeli Stepinčevim duhom. Dok je stajao u prvim borbenim redovima, nije nikad posumnjao u budućnost svoga naroda; i kad ga je neprijatelj nepravedno i nasilno lišio slobode, podvrgao ga svakojakom jadu i nevolji, ni na čas nije klonuo duhom. U Boga se uzdao, dok je bio u slobodi, u Boga se uzdao, kad je godinama čamio u tamnici i zatočeništvu. Stepinac je prije svoje smrti Hrvatima i svima progonjenim vjernicima namro besmrtnu duhovnu baštinu. Kako je samo cijenio hrvatski narod i ponosno isticao, da je vrlo neznatan postotak naroda prihvatio komunizam! Stepinčeva svetačka pojava i njegov grob u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi dvije su hrvatske duhovne tvrđave, koje će časno odigrati sudbonosne uloge u ovo najtragičnije razdoblje hrvatske borbe za očuvanje ljudstva i vjere.

[*Novi Život*,
Rim, II., br. 1-2, siječanj-travanj 1963., str. 79-83.]

AKO je ikad manizam tj. kult pređa bio na mjestu, to je kod nas Hrvata u kultu kardinala Stepinca. Već su pune 4 god. prošle, da je iščezao iz naše sredine. *Što se više vremenski odmičemo od njega, to ljepši iskače pred nama njegov duhovni lik u svim svojim detaljima.* Kad promatramo lijepu sliku, lijep kip, lijepu prirodnu kompoziciju, trebamo se odmaknuti, da bolje zahvatimo u njegovoj cjelini jedno remek djelo. Tako je i ovdje. *Blizina Stepinčeva nas pometa,* jer nas pometaju *slabe strane njegove okoline i njegova vremena.* Sad, kad smo bolje uočili slaboće i nesavršenosti ambijenta, *odskače jače njegov lik,* vidimo, da je imao pravo, kad je korio i prigovarao, vidimo, da je imao pravo, kad nam je u svojoj dalekovidnosti *pokazivao pravi put* i *odvraćao nas od stranputica i zabluda.* I ovdje vrijedi ona prokušana riječ: *«Imadosmo ga, a ne poznadosmo ga, izgubismo ga i upoznasmo ga.»*

Stepinac je bio velik Hrvat, veliki čovjek i veliki biskup. Sve je on to znao tako skladno ujediniti u svojoj osobi. U njemu su bile utjelovljene sve stare vrline Hrvatske, koja je bila «civitas Dei» i «Antemurale cristianitatis». Nije bilo vrijeme, da se paše mačem kao njegov kolega biskup Berislavić. On je bio *opasan mačem duha,* imao je jak i razvijen duh i dušu, pa se je stavio *sučelice sinovima sotone* i bez straha im doviknuo: *«Na krivu ste putu, varate se! Vaših nedjela ne će hrvatski narod nikad zaboraviti, niti će vam ih oprostiti!» Ne bojim vas se! Zagrebački nadbiskup znade i — umrijeti za svoje osvjedočenje».* I on je zatočen umro. Umro je na pravdi Božjoj, kako kaže naš narod.

Kad je poginuo u borbi protiv Turaka biskup Berislavić, sva je Hrvatska zaplakala, veli naš historičar.

Kad je poginuo u borbi naš Stepinac, svi smo plakali, sav je Zagreb brisao suze, nad dušu Hrvatske spustila se golema tuga. Prošle su četiri godine. Naš Spasitelj je rekao: *«Kad budem razapet, sve ću sebi privući.»* Kad je Stepinac poginuo na svom križu, privukao je goleme mase naroda uza sve to, što su njegovi i naši neprijatelji priječili narodu, da sudjeluje kod pogreba. Badava. Mrtvo tijelo Stepinca prolazilo je kroz špalir naroda, koji je klečeći čekao uz cestu, kojom je prolazio, a njegova katedrala bila je pretijesna, da primi masu naroda, koji je došao da mu iskaže posmrtnu počast.

Odmiče se vremenski od nas, ali nam postaje draži. Brda cvijeća, što se dnevno gomilaju od tog vremena na njegovu grobu, više nego glasno govore da su srca Hrvata uz svog Stepinca, jer *i cvijeće govori, ono je simbol ljubavi.*

Na njegovu grobu *sagorijeva golem broj svijeća,* golem i brojem i veličinom. I one su *govorljiv dokaz naše ljubavi prema Stepincu.*

Svi su uvjereni, da su *na grobu mučenika,* za vjeru i domovinu. I ljudi ne stoje nijemo na njegovu grobu, već *se mole svom svetom Nadbiskupu,* jer *vjeruju u njegov snažni zagovor i zaštitu.* Stepinca

smatraju Hrvati *zaštitnikom Hrvatske i Hrvata,* pa kleče na njegovu grobu. Kad bi te molitve bile *glasne, mi bismo bili ushićeni,* neprijatelj bi pobjesnio. Turisti, koji dolaze u Zagreb, duboko su potreseni nad ovim prizorima.

Mi emigranti ne smijemo blizu njegovu grobu. Crvena neman s ognjenim mačem stoji na vratima Hrvatske, naše Domovine. Ne smeta, svaka sila za vremena! Mi ćemo se klanjati Stepincu *«u duhu, istini, pravdi i nadi».* Molitva nema prepreka. *On je naš, i on je emigrirao.* Kao što mi ljubimo Hrvatsku, tako je i on u nebu ljubi. Mi ga razumijemo, a i on nas. Kao mučenik i apostol Hrvatske, on nam služi kao putokaz i primjer. On je *i naš moćni zaštitnik.*

Svoje duboko značenje ima ova peta godišnjica njegove smrti. Ona je *Stepinčev dan,* ona je *simbol vječnog postojanja Stepinčeva među nama, u našoj sredini. Neka nas nadahnjuje njegov duh. Sveti mučeniče, štiti nas i našu Hrvatsku! Ona je tvoja, ti si je toliko ljubio i dao život za nju.*

O. TOMO MARKOVIĆ (1894-1970.)

[*Vjesnik Društva Hrvata u Venezueli,*
God. 10, br. 1., Caracas, travanj 1965.]

KLJUČAREVO SVJEDOČANSTVO U KATEDRALI

GOSPOĐA M. P. pohodila je nekoliko puta grob kardinala Alojzija Stepinca između srpnja i listopada 1964. Jedan svoj pohod Stepinčeva groba opisala je ovako:

— Bilo je to jedno popodne. Stari je ključar (mogao je onda imati nekih 80-85 godina) doveo na grob skupinu Čeha, 20-30 osoba, čiji su omnibusi stajali pred Katedralom, i ovako im hrvatski govorio:

«Tu vam leži naš veliki Kardinal, kojega mi je Bog dal čast služiti puno lêt, jer ja sam bil ključar Kurije preko 40 lêt, pa sam prema tome mnogo tog videl i čul. Bil vam je to velik čovek i veliki sluga Božji. A sad veliju, da je bil zločinac. A ja vam velim, da ne smete verovati to, kaj o njemu pišeju i brblaju, to su sve laži, jer ja sam tu, da posvedočim, da je on bil pravi svetac. Bog mu dal pokoj večni, a ko od vas hoče, nek se tu z menom pomoli za njegovu dušu. Isto morete od njega prositi milosti, jer on je već mnogima pomogel.»

I tu je stari zašutio, prekrižio se i zgrundao neku molitvicu. Česi su svi kao hipnotizirani gledali u Stepinčev grob, u ono more zahvalnica, svijeća i cvijeća. Od onih, koji su stajali naprijed, nisam primijetila, da bi se koji prekrižio, ili uopće sklopio ruke na molitvu, no to ne znači, da po koji taj nije u sebi štogod izmolio...

Sin i ja smo klečali u prvoj klupi postrance od groba. Ja sam u prvi čas ostala iznenađena ključarevom hrabrošću, da sam, nakon što sam najprije ispod oka na brzinu proškiljila po Česima, sagnula instinktivno, od straha, glavu još niže, čekajući, što će sada biti... Uz nas, kao i u klupama s druge strane groba bilo je još nekoliko osoba, ali mislim, da smo se svi ukočili, nitko se nije maknuo, niti zakašljao. Česi su isto mirno stajali, možda nisu sve ni dobro razumjeli. Kad se skupina počela kretati dalje, svi smo oko groba ostali klečati, a ja još uvijek čekala, hoće li tko doći po ključara, ili mu bar nešto reći. Ostala sam tamo još oko 10 minuta, ali za to se vrijeme nije ništa dogodilo. Još smo nekoliko puta prije odlaska iz Hrvatske bili u Katedrali, jednom i na jednoj pjevanoj večernjoj misi (zbor je bio izvrstan, solisti isto!) i svaki put i na Stepinčevom grobu, ali starog ključara nisam više vidjela. Predpostavljam, da danas ne živi. Bio je to starčić srednjega stasa, ali dosta pognut, valjda reumatičan. Zanimljivo, imao je još dosta kose, svijetloplave, sjedine mu još nisu bile prevladale. Inače je po izgledu «ispljunuti Zagorec».

Izišavši iz Katedrale —turisti su s ključarem bili još u desnom krilu postrance— i kad sam se malo snašla, tek mi je sinulo: tà, stari je govorio tipičnim kajkavskim! Otkuda bi Česi mogli to, čak i za mnoge Hrvate nerazgovjetno narječje razumjeti? Tko je staroga mogao uopće postaviti za vodičą?! Jer, ako već vodič ne zna baš jezik skupine, koju vodi, pa ni engleski niti njemački, onda bar da govori književno hrvatski! Moglo bi, dakle, biti, da se sâm prikrpio skupini Čeha, ili, jer je možda

službeni tumač u zadnji čas pomanjkao, ili nešto slično. No sumnjam, da bi stari, ne samo prije, nego osobito poslije mogao biti i ostati vodičem, jer je za ropske prilike u Hrvatskoj apsolutno herojstvo usuditi se u javnosti, u trijeznom stanju, ovako nešto govoriti! Starac je, jednostavno, osjetio potrebu, da dade svoje svojedočantvo, i on ga je dao, i smireno nestao, iz Katedrale, a možda i iz života (vjerojatno radi starosti). Netko sigurno ipak zna, tko je taj Ključar?

PISMA I IZVJEŠTAJI O GROBU KARDINALA STEPINCA

PRVO PISMO:

«JA SAM bila više puta na grobu i u razno doba dana, i mogu reći, da sam uvijek srela veću ili manju skupinu ljudi, koji sabrano i pobožno mole. Srela sam strane, a i naše turiste isto. Ipak mi se čini, da grob posjećuju najviše Zagrepčani; pa oni su mu i najbliži. U tim skupinama su u raznoj dobi žene i muškarci, a i po svemu se vidi i raznih staleža. Mene se je jako dojmio jedan mladić, koji se za svoje podulje molitve sagnuo i poljubio ploču, ispod koje se nalazi tijelo našeg Kardinala.

Svijeće se stalno pale, a cvijeća je bilo uvijek mnogo. Jednom sam prebrojila vaze. Bilo ih je četrdeset s raznim cvijećem. Bilo je ukusno sređeno.

Na grobu sam vidjela ljetos tri pločice: zahvalnice. Na jednoj je pisalo: Hvala! Na drugoj: Hvala na primljenoj milosti! Na trećoj: Hvala na dobro položenom ispitu! — Ne znam, da li se pločice spremaju. Po svoj prilici da, jer nisu uvijek iste na grobu.

Prije nego što se dođe u drugu polovinu katedrale, gdje se nalazi Kardinalov grob, stoji pločica, na kojoj je napisano: 'Pazi stepenica', jer je prilično mračno, pa se ne vidi. Ljudi izvrnuli, pa čitaju: Pazi Stepinac!

Čula sam, da je bilo ozdravljenja na Kardinalov zagovor, ali to bi morala točno ispitati.» — *Austrija,* srpanj, 1964.

DRUGO PISMO:

«Čini mi se, da naš dragi Kardinal nije nikad sâm. Posebni je to osjećaj biti na njegovom grobu. Tko se nalazi ovdje? Svećenik, bogoslov, časne sestre, što je već razumljivo. No, evo i naše mladosti: Studenti i studentice, djeca, kumice s trga i priličan broj stranaca. Sve to kleči, moli i zahvaljuje. Ima i zahvalnica, no kako ima već priličan broj, to se pohranjuju, a neke su izložene par dana.

Iza klupa s lijeve strane nalazi se jedna stelaža, gdje se stavljaju velike ukrasne svijeće, koje se ne pale. Ovo su uglavnom darovi iz inostranstva. Grob je uvijek pun svijeća i cvijeća. Na zahvalnicama piše: «Zahvaljujem na pomoći, jer sam nakon teške borbe pronašla stan.» —

«Hvala Ti, dragi Kardinale, jer sam ozdravio i položio ispit.» — «Od velike si me nevolje, dragi Kardinale, spasio! Kad mi se činilo, da je sve propalo, obratila sam se Kardinalu i njegovim se zagovorom stvar divno svršila.» — «Po zagovoru dragog kardinala, majka mi je ozdravila.» — *Belgija,* listopad, 1964.

TREĆE PISMO:

«Činjenica jest, da kardinala Stepinca ne samo kod nas doma, nego i vani u svijetu smatraju Božjim, svetim čovjekom i mučenikom. Koliko puta se dogodi, da vani u svijetu razgovaraš s kojim biskupom ili svećenikom iz različitih kontinenata, pa vidiš, da svi govore o njemu s udivljenjem. Njegova najvažnija crta je bila čvrstoća karaktera i velika ljubav prema Crkvi Kristovoj. Sve ostalo dolazi u pozadinu pred tim. Koliko je cijenjen, vidi se po njegovu grobu. Svaki dan dolaze ljudi, od jutra do mraka, i mole. Pale svijeće, polažu cvijeće. Ima i dosta zahvalnica za primljene milosti, pisanih na papiru i uklesanih u kamen. Zanimljivo je gledati npr. nedjeljom, kad svrši konventualna misa, kako skoro polovica crkve ne ide van nakon mise, nego se navraća na njegov grob. Na vratima katedrale bio je postavljen natpis na više jezika, koji je polaznike upozoravao, da se Kardinalov grob nalazi iza glavnog oltara. Taj je natpis po nalogu vlasti morao biti skinut. Zanimljivo je, da i stranci koji pojedinačno, ili grupno dolaze u Zagreb, više puta idu ravno na njegov grob i onda razgledavaju grad. Bilo je slučajeva, da su neki na putu autobusom za Beograd, došli na grob i ravno krenuli u Beograd, niti ne razgledavajući grada. Jednom sam došao popodne u katedralu i vidim na grobu veću grupu, i čujem strane riječi. Najednom se iz te grupe prolomi: «Grosser Gott, wir loben Dich.» — Tebe Boga hvalimo. — Bila je grupa Nijemaca, koji su na taj način dali oduška svojem poštivanju Kardinalove uspomene.

Ima slučajeva da ljudi javljaju čudesna uslišenja na Kardinalov zagovor. Mnogi također šalju pisma Duhovnom stolu, gdje predlažu, da se povede proces za kanonizaciju.

To traje već od njegova ukopa, a ne bi se moglo reći, da jenjava tokom vremena. Ima mnogo ljudi, koji se redovno navraćaju na njegov grob svaki dan, prolazeći kraj katedrale. Zanimljivo je gledati kako većinom penitenti nakon ispovijedi idu na njegov grob moliti zadanu pokoru (ispovjedaonica, u kojoj se redovite ispovijeda, je kod ulaza u sakristiju, dakle i blizu groba). — Katkad si ljudi odnose i latice cvijeća s njegova groba, za uspomenu. Iz Holandije je javljeno nekoliko (znadem barem za dva) slučajeva čudesnih ozdravljenja u teškim slučajevima, koja pripisuju zagovoru Kardinala. *Holandija,* studeni 1964.

[*Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
XVII., br. 1/2, siječanj-veljače 1965.]
(Urednik Glasnika zamolio je znance strance,
da mu pošalju izvješće sa Stepinčeva groba; odabrao je tri.)

ŠUTNJA, KOJA NE ŠUTI

HRVATSKA moli na poseban način. Ona moli po Alojziju Stepincu. Veliki je Biskup vazda s njom, doista, u svojem grobu, koji je oltar, a sav se narod okreće prema tom oltaru, da zazivlje Božju zaštitu za svoju katoličku domovinu. Predivni Kardinal uvijek, u svaki čas, osluškuje i uzdiže svoj ponizni i zaufani zaziv za svoj narod, koji se od njega nije odijelio, nego se sabrao oko njega kao djeca oko svoga oca, dok je smrt između njega i svega njegova naroda stvorila veze kao između jedne jedine obitelji, kojoj je on bio glava za života i to ostaje i poslije svoje smrti.

Onaj je grob rječiti spomenik Crkve Šutnje. Ali šutnje, koja romoni sve težnje naroda, koga više ne bi bilo, otkako je napadnut, zarobljen i potlačen od najbahatijega, najopasnijeg i najsramotnijega bezboštva, kada više ne bi vjerovao; kada u dubini, u najskrovitijem zakutku svoje duše i srca ne bi hranio i grijao svoje Vjerovanje. Vjerujem u Boga Oca Svemogućega; vjerujem u Isusa Krista; vjerujem u Duha Svetoga! To je najsvetiji i najsmioniji odgovor onome, koji sve niječe i sve gazi.

Pred tom vjerom, koja gori kao sjajna svjetiljka u tami, najokrutnije bezboštvo pokušava svoj najbezočniji napadaj i zamku. Ako hrvatski narod vjeruje, neka vjeruje, dok još žive njegovi stari i najstariji članovi. A onda ne više. Mladi ne smiju vjerovati. Neka ne znaju za Božje istine, nego neka rastu u novom svijetu, koji će ime Božje izbrisati iz uma, iz života, iz duša; istrgnut će Ga iz društvenoga poretka, koji o Njemu više ne govori pa čak ni kao o mitu ili bajci. Neka rastu a da Ga nikada nijesu sreli niti mogli osjetiti. Neka bude o Njemu takova šutnja, da se iz Crkve Šutnje ne digne više nikakav glas.

Varave nade, luđačke laži!

Pet godina poslije svoje smrti Biskup, Otac, Neustrašivi Borac, Osuđenik, koji je po besramnoj osudi uskrsnuo na samu nevinost svoga Neba, izazov je svakom uzaludnom pokušaju uništenja i još zove na okup duhove iz svih onih cvjetova, koji dan za danom pokrivaju grob Mučenika, na kojem kao da cvjetaju u neiscrpivu cvjetnjaku. Svi ti cvjetovi izriču pouzdanje, ufanje svih vjernika; svi govore o nepokolebljivoj, neuništivoj sigurnosti svakoga, tko bacajući ružu na Njegov grob sluša, kako mu s neba odgovara Isusovo obećanje: Ja sam istina; ja sam život; ja ne umirem nikada, jer Istina ne šuti; život teče dalje. Nikakvo nasilje nije trajno. Sve će proći; usprkos svakoga bogohulnoga nasilja.

Podignite oči prema nebu; prema prvim zracima zore, koje ste zaufano očekivali. Doći će svijetli dan, koji ste zaslužili.

Fra GIUSEPPE DALLA TORRE

Grof, za vrijeme papâ Benedikta XV., Pija XI., Pija XII. i Ivana XXIII. direktor «L'Osservatore Romano» (mnogo pisao i prenosio pisanje o Stepinčevu procesu), publicist i povjesnik, po Malteškom redu «Fra Giuseppe».

[*Novi Život,*
Rim, IV., 1., siječanj-ožujak 1965.]

NA GROBU KARDINALA STEPINCA

...EVO me pred njegovim grobom, sasma u dnu katedrale iza glavnog oltara. Jedna obična ploča uzidana u tlo, označuje ga. Nad ovim jedna ploča od drveta obojena u crno, postavljena okomito s kardinalovom posmrtnom maskom od gipsa. Niže, njegov grb u bronci. Svuda naokolo su raspoređene vaze s cvijećem.

Na granama zelenila su obješene zahvalnice (ex-voto). Pisane su rukom na malim kartonima, ali ima i drugih napisanih na mašinu. Sa svake strane nadgrobne ploče, jedan red svijeća koje gore bez prestanka. Vide se isto neke zahvalnice urezane u mramorne pločice; datumi su skorašnji. Vjernici su malobrojni, ali odlaženje i dolaženje je neprekidno. Krunicom u ruci stariji ljudi i nadasve žene ostaju stojeći, češće na koljenima, nekoliko minuta, upravo toliko vremena da se izmoli jedna molitva i da se saberu. Većina među njima polaže novac, katkad novčanicu od 100 dinara; idu dodirnuti kardinalovu posmrtnu masku, poljube si ruku i odlaze za svojim poslom. To je kao kad se ide usput posjetiti jednog prijatelja...

Uspomena, koju je kardinal Stepinac ostavio u srcu hrvatskog naroda ostaje i dalje još uvijek duboko usađena.

VLADIMIR HAWRYLUK

[*Informations catholiques internationales,*
Paris, 15. siječnja 1966. (Br. 256),
(Prema *Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, veljača 1966.)]

UZ 19-TU GODIŠNJICU OSUDE KARDINALA STEPINCA

NA 16. listopada navršit će se 19 godina, kako je u Zagrebu bio osuđen Dr. Alojzije Stepinac, Hrvatski Metropolita i zagrebački nadbiskup od komunističkog suda radi neprijateljskog rada protiv Države i Naroda. Na spomen ove godišnjice zabilježit ćemo tri lijepa događaja, koji su se odigrali ove godine na njegovom grobu.

Poznato je, da je proljetos obavio službenu posjetu Jugoslaviji austrijski predsjednik vlade. Dr. Josip Klaus, koji je u ono vrijeme bio i zamjenik Predsjednika Države, budući je Dr. Schaerf umro, a novi još nije bio izabran. Tom progodom želio je Kancelar posjetiti i Zagreb. Njegov posjet trajao je svega jedno prije podne. Ali u svoj program puta po Zagrebu stavio je i pohod Katedrali. Državnim vlastima bilo je ovo nezgodno, jer nije predviđeno. No netko je ipak bio telefonski nazvao nadbiskupski dvor i zamolio, da bi se gosta pričekalo i provelo ga po katedrali. Na nesreću osim posluge nije bio nitko kod kuće. Kardinal Šeper nalazio se tada u Rimu na komisijskim sjednicama za Sabor.

Međutim je na grobu Kardinala toga dana klečao jedan bogoslov, konventualac, koji je ovamo došao usput prije predavanja, ni ne sluteći kakovu će ulogu danas odigrati. U molitvi začuje neki žamor. Okrene se i opazi iza sebe više časnike jugoslavenske armije. Bilo mu je čudno, što rade časnici na Kardinalovom grobu, pa ustane, da vidi što će se dogoditi. U to opazi i nekoliko civilnih osoba. Predsjednik vlade, Klaus, bio je uvjeren, da je ovo svećenik, koji je poslan, da ih primi i provede kroz katedralu. Pristupi k njemu i predstavi se. Bogoslovu je na sreću majka rodom iz Graza, pa je znao njemački. Snašao se, pozdravio je gosta, a Dr. Klaus mu odvrati, da se želi pomoliti na grobu Kardinala. On i njegova pratnja kleknula je kraj groba, a časnici, htjeli ili ne htjeli, morali su biti kao počasna straža! Nakon kratke molitve otpratio je bogoslov Predsjednika vlade kroz katedralu. Pred vratima gotskog hrama Dr. Klaus zahvalio se na pažnji i rekao je bogoslovu: Katolička Austrija ne će zaboraviti katoličku Hrvatsku.

* * *

Drugi svečani događaj odigrao se ljetos, kad je kardinal Šeper slavio 35. godišnjicu svoga misništva. Još pred dvije godine bio je nadbiskup pozvao svoje kolege, da proslave 35. godišnjicu u Zagrebu. On je svoj poziv ponovio, kad je imenovan Kardinalom. Od 12 živućih kolega našlo se njih 8 u Zagrebu, da na grobu svoga kolege Stepinca proslave godišnjicu svećeničkog ređenja. O čitavoj proslavi napisao je speyrski biskup Emanuel, u svom biskupskom časopisu «Der Pilger», od 15. 8. o. g., vrlo topli članak pod naslovom: N a š b i s k u p n a g r o b u k a r d i n a l a S t e p i n c a. Uz ostale vrlo lijepe utiske napisao je i ovo: ...Svakog dana i sata dolaze ovamo tihi molitelji iz grada i sela, polažu cvijeće na grob, pale svijeće, a neki čak ljube i pod, pod kojim počiva

veliki biskup-priznavalac. Za sve učesnike našeg godišta bio je ovaj pogled na neprestano hodočašće i molitvene straže na grobu nezaboravnog našeg subrata sigurno najači doživljaj u Zagrebu...

U kući Nadbiskupa govore još sve prostorije o plemenitom Mrtvacu, osobito pak privatna kapela i radna soba pokraj nje, u kojoj je bio uhapšen upravo, kad je htio poći služiti sv. misu. Bog ga je pozvao na jedan drugi žrtveni put, s kojeg se više nije nikad smio vratiti u ovu kuću.

Osjećali smo dužnost pohoditi i njegovo rodno mjesto Krašić, makar smo bili opomenuti, da su ceste vrlo loše. Duboko ganuti klečali smo u seljačkoj crkvi, gdje je on bio kršten, u koru gdje je upravo bio priređen grob, dok nije tada vlast ipak dozvolila njegov prijenos u katedralu. U jednostavnoj župnoj kući, gdje je poslije zatvora u Lepoglavi bio godinama zatočen, prolazili smo kroz siromašne prostorije njegovih zadnjih godina života, stajali smo u njegovoj maloj radnoj sobi, molili smo u njegovoj spavaćoj i smrtnoj sobi pred njegovom smrtnom svijećom i starom Marijinom slikom, pred kojom još uvijek gori malo svjetlo, kako je to već bila prije toga činila njegova dobra majka. Pri pogledu kroz prozor morali smo misliti kako je kod svakog pogleda imao pred očima miliciju, koja je stražila kuću dan i noć, i slijedila ga na svakom koraku pri svakom izlasku. Ali smo se sjetili također i njegove opomene, koju je on jedamput s prozora doviknuo jednom svećeničkom kandidatu: «Oni mogu raspolagati s našim tijelom, ali ne s našom dušom.»

Svršetak našeg sastanka bila je zajednička molitva Kompleta (večernja molitva svećenika op. ur.) na grobu priznavaoca kardinala Stepinca. Bila je već noć i nad grad se spustila teška oluja. Kad je nestalo struje, davale su još samo svijeće s groba svoje drhtavo svjetlo. Bilo je, kao da bi veliki Mrtvac sam sa svojim kolegama govorio riječi apostola: «Braćo, budite trijezni i bdijte, jer protivnik vaš, đavao, obilazi okolo... Njemu se oduprite tvrdi u vjeri!»

Župnik jedne gradske austrijske župe boravio je na odmoru u Dalmaciji. Na povratku se svratio u Zagreb i pohodio grob Kardinala. Svoje doživljaje sa groba završio mi je sa primjedbom: Hrvatski je narod sâm proglasio Stepinca svecem!

VILIM CECELJA

[*Glasnik Srca Isusova i Marijina*,
XVII., 10. listopad 1965., str. 202-203.]

STEPINAC — NAŠ UZOR I NAŠ SVETAC

OVO je već šesta godina, otkako je u zatočeništvu, u svome rodnome mjestu Krašiću, umro naš dragi Kardinal i zagrebački nadbiskup Dr. Alojzije Stepinac.

Stepinca se moramo uvijek sjećati, jer je on najveći sin hrvatskoga naroda u našemu stoljeću, pa nam svima mora biti uzor i učitelj.

Mogao bi netko zlonamjeran pomisliti, da Stepinčevu uspomenu uzdižemo samo zbog njegove borbe s komunističkim režimom, u kojoj je on —po riječima milanskog nadbiskupa Montinija, a sadašnjeg pape Pavla VI.— slavno i pošteno pao, jer nije htio postati pokoran sluga vladajućeg sistema.

Ne, ima mnogo drugih i većih razloga da se sjećamo Stepinca. Njega bi svaki Hrvat morao imati i u srcu i na usnama, jer je on uzor kršćanske savršenosti, jer je on uzor iskrena i nesebična rodoljublja, jer je on —kako se doznaje iz domovine— i naš svetac, kojemu se tisuće i tisuće utiču. Neslužbeno ga je i sâm današnji Sv. Otac proglasio svecem, kad je na koncu koncila u audijenciji našim biskupima rekao: «I vi, koji imate sreću častiti njegov grob, molim vas, da se na tom grobu sjetite i naših nakana.» Dakle se Papa preporuča u njegov sveti zagovor.

Mi bismo umanjili duhovnu veličinu Stepinca, kad bismo ga smatrali samo političkom veličinom, kako to neki i čine, jer njegova duhovna snaga, koju je pokazao prigodom zatočenja i suđenja, samo je jedan odbljesak njegove unutarnje duhovne veličine.

Možda bi netko mogao reći, da Stepinca za sada ostavimo na miru, da ga ne ističemo, jer da za to nije prikladno vrijeme, jer već imamo drugoga kardinala, jer se vjerske prilike pomalo sređuju, itd. Takovo mišljenje nije ispravno i nije na mjestu.

I kad nestane sadašnjeg režima u našoj domovini, i kad budemo imali i dva kardinala, i kad budemo imali i svoju vlastitu državu, ni tada se ne će smjeti zaboraviti na Stepinca, jer je on naša narodna vrednota, naš ponos i naš učitelj.

Nama svima Hrvatima, a naročito nama izbjeglicama, Stepinac ima biti ozbiljan ispit savjesti, zrcalo ili ogledalo, u koje ćemo se ogledati. On nam je pokazao put, kako se postaje potpun kršćanin i vatren rodoljub. Učitelj nam je u svim krepostima, koje su nam potrebne u borbi za vjeru i domovinu. Stepinac nas sjedinjuje, pa ako se držimo njegovih načela, ne ćemo se svađati, ocrnjivati, klevetati, i tako sami sebe onesposobljavati u radu za vjerska i narodna prava.

Stepinac nam nameće i dužnost i obveze. On traži od svakoga Hrvata neporočan kršćanski život, zdrav obiteljski rod, koji se temelje na načelima Evanđelja. On od nas traži ljubav i opraštanje. On je —po riječima današnjeg Pape— učitelj nade i dobrote, a ne mržnje i zloće.

Naš Stepinac je bio i ostao crkveni čovjek, koji je bio odan Crkvi i rimskome papi; bio je čovjek Božji, poseban štovatelj Majke Božje. Još i danas se dobro sjećam njegovih hodočašća u Mariju Bistricu 30-tih godina, gdje sam i sam bio prisutan, pa zatim njegovih zaključnih pro-

povijedi na procesiji kod franjevačke crkve Majke Božje Lurdske u Vrbanićevoj ulici u Zagrebu.

Nek nam Stepinac bude učiteljem i nade. I u teškim danima vjerovao je duboko u Boga i njegovu pravdu, u njegovu snagu i moć. On nam i danas ulijeva nadu. Prorekao je, da će bezboštvo, koje već u našoj zemlji pregiblje koljeno pred Bogom, iščeznuti s lica naše hrvatske zemlje. Dao Bog, da što prije bude.

Nek nam Stepinac bude i uzorom u molitvi, iz koje je on crpao snagu.

Nek nam bude učiteljem vjere, učiteljem u ljubavi prema Bogu i svakome bratu čovjeku, jer smo svi stvorovi Božji.

On je i svetac, pa nek nam bude i zagovornikom pred Bogom. On tako i poslije svoje tjelesne smrti živi i dalje među hrvatskim narodom, i treba da živi.

Stepinac je postao naša dragocjena baština. Kao što seljak obilazi svoju baštinu i za lijepa vremena i za nevremena, kako joj se veseli, kako s njom živi, isto tako i mi se moramo uvijek povraćati našoj bogatoj duhovnoj baštini, koju nam nitko ne može oteti, osim ako je sami hotimično ne izgubimo.

Naša baština je naš Kardinal Stepinac, naš uzor, naš učitelj i naš svetac.

FRA MIRKO ČOVIĆ

[*Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, XVIII., veljača 1966.]

GROB NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA U KATEDRALI:
Prvih dana nakon ukopa

SVEČANE ZADUŠNICE ZA STEPINCA,
NA 30. DAN NJEGOVE SMRTI

STEPINČEV GROB NA 30. DAN NJEGOVE SMRTI:
Na vijencu s bijelom i hrvatsko-trobojnom vrpcom piše:
«Naš Predragi — Hvala! Svijetli nam u vječnosti — Rastuženo stado»

GROB NADBISKUPA
STEPINCA —
MJESTO HODOČAŠĆA
I MOLITVE

GROB NADBISKUPA STEPINCA —
MJESTO HODOČAŠĆA I MOLITVE

POSJET SVEĆENIKA NA GROB KARDINALA STEPINCA

PRIGODOM sastanka svećenika u Zagrebu, koji se održan u veljači 1966., pohodilo je oko 150 svećenika grob kardinala Stepinca u katedrali. Svećenici su izmolili slavna otajstva krunice. Zatim su otpjevali Salve Regina! Poslije toga im je pomoćni biskup Franjo Kuharić izrekao kratki nagovor, u kojem u istaknute slijedeće misli:

Draga braćo svećenici!

Svi koji s poštovanjem dolaze na ovaj grob, moraju doći s raspoloženjem u duši, da slušaju riječ i duh blažene uspomene Kardinala Stepinca. A što nam govori? Ono što je rekao u svojoj oporuci:

1. Ljubite Crkvu. On je silno ljubio Crkvu i zato je bio tako osjetljiv za njezinu slobodu i za njezina prava. Jer je ljubio Crkvu, ljubio je Sv. Oca Papu, njezinog vidljivog poglavara. Uvijek je upirao svoj pogled prema Rimu! Radio je u svojim danima i u svom vremenu za Crkvu i za dobro ljudi, ali je uvijek htio djelovati s blagoslovom Kristova namjesnika. On nam i danas govori: Ljubite Papu! Mi u svojim danima i u svom vremenu moramo također gledati prema Rimu s ljubavlju, poštovanjem i povjerenjem u Sv. Oca Pavla VI., koji je danas u ovoj dinamičnoj povijesti branič svih vrednota i taj mu je moralni autoritet priznat s mnogo strana. Na to smo ponosni, ali budimo čvrsto uz njega!

2. Znamo kako je pokojni Nadbiskup trpio i kako ga je boljelo, kada se je nastojalo svećenike odijeliti od Biskupa. Jer je ljubio Crkvu, zato je bio silno osjetljiv za njezino jedinstvo. On i nama danas govori: Budite jedinstveni i čvrsto s punim povjerenjem uz svoje Biskupe. Želimo da bude poštivano dostojanstvo ljudske osobe, sloboda savjesti i sloboda Crkve. To je ostvarivo samo u jedinstvu svih oko Sv. Oca i Biskupa. Stoga se ne dajte odijeliti od svojih Biskupa, ni s lijeva ni s desna!

3. On nam govori: Ljubite svoj Hrvatski narod, ali poštujte i želite dobro svima!

4. On nam govori: Budite svećenici duboke duhovnosti, Božji svećenici, Božji ljudi, i onda ćete spasavati sve vrednote. Ljubite se međusobno i budite jedno. Budimo jedno oko svojih Biskupa i svojim radom doprinosimo tome, da se ostvari veliko dobro mira, da se ostvari veliko dobro slobode, da se postigne veliko dobro pravde u istini i ljubavi. U cilju ostvarenja toga velikoga dobra pripravni smo razgovarati sa svima koji pokažu makar malo dobre volje. To je dužnost Crkve, da dođe kraljevstvo Božje!

Obećao nam je, da će moliti za nas u nebu, da će nam pomagati. On se sigurno raduje, kad vidi, da se Crkvi šire pravedni prostori slobode!

Kada smo pred svršetak Koncila mi biskupi bili u oproštajnoj audijenciji kod Sv. Oca, onda je papa Pavao VI. rekao, da se na ovom grobu

sjetimo njegovih nakana, koje sigurno obuhvaćaju dobro Crkve, svijeta i svakog čovjeka!

Pomolimo se na nakane Sv. Oca Pape!

Nakon molitve Biskup je pročitao iz Evanđelja Isusovu molitvu s posljednje večere, u kojoj Isus osobito moli za svoje apostole i za sve koji budu vjerovali na njihovu riječ, da svi budu jedno u istini i ljubavi (Iv. 17, 1-26).

Poslije čitanja riječi Božje svećenici su otpjevali Magnificat i pjesmu «Ljiljane bijeli»!

Na koncu su izmolili Oče naš za živoga Kardinala, Nadbiskupe, Biskupe, svećenike, za cijelu Crkvu Božju!

[*Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, siječanj 1967., str. 69.]

SPOMENIK KARDINALU STEPINCU U ZAGREBAČKOJ KATEDRALI

...«U ZAGREBAČKOJ katedrali u kasnu jesen prošle godine /1967./ postavljen[je] spomenik kardinalu Stepincu. Spomenik je djelo poznatog svjetskog kipara Ivana Meštrovića. Reljef je načinjen od mramora. Djelo je rađeno u Americi, gdje je Meštrović bio profesor kiparstva. Reljef prikazuje Stepinca kako kleči i sav se predaje Kristu, svome Učitelju, koji ga blagosiva. Plastično prikazana duboka misao, koja pokazuje Stepinca onakovim, kakav je bio u svojoj pastirskoj lozinci: U Tebe se, Gospodine, uzdam!

Spomenik je «dar Ivana Meštrovića i Hrvatske trgovačke komore u Detroitu, Mich., USA» (natpis na ploči).

Na dnu ploče nalazi se naslov:

KARDINAL
ALOJZIJE STEPINAC
*8. V. 1898. - †10. II. 1960.

NADBISKUP ZAGREBAČKI
1937.-1960.

Spomenik se nalazi u lijevoj pokrajnoj lađi Katedrale, uzidan u zid u blizini Stepinčeva groba.

Troškove dopreme spomenika iz Amerike u Zagreb podmirio je nadbiskup Hurley, Saint Augustine, Florida, koji je kao papinski nuncij u Jugoslaviji prisustvovao Stepinčevom procesu u Zagrebu, 1946. godine. Nadbiskup Hurley naglo je preminuo na 30. 10. 1967. god. u sjedištu svoje nadbiskupije.

Zanimivo je spomenuti, da je «Glas Koncila» od 12. 2. o. g. [1968.] prigodom godišnjice smrti kardinala Stepinca u rubrici: «Povijesni kalendar Crkve u Hrvatskoj», prvi put donio kratki životopis Kardinala, koji završava rečenicom: «Posljednje godine života proživio je na župnom dvoru u Krašiću, gdje je strpljivo podnosio tešku bolest, od koje je s v e t a č k i umro».

[*Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, XX, travanj 1968., str. 60]

ZAVJET NAD JEDNIM GROBOM...

TUROBAN je i veličanstven bio prizor: promatrati masu hrvatskog svijeta od 100.000 vjernika, koja se sredinom veljače 1960. skupila oko zagrebačke katedrale, da prisustvuje pokopu svojeg dobrog Pastira, Hrvatskog Metropolite i zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca. Ova se masa svijeta skupila unatoč svih prepreka komunističkih agenata, zabrana, obustave prometa i vraćanja svijeta s cesta njihovim kućama. Iako doprema mrtvog tijela kardinala Stepinca iz Krašića u Zagreb nije bila objavljena ni preko radija ni preko novina, narod je strjelovitom brzinom raširio tu vijest po Zagrebu i diljem Hrvatske. Čitavu su noć dolazili vjernici u katedralu, da se poklone mučeničkom liku svoga Pastira, i da se dotaknu raznim pobožnim predmetima njegovog mrtvog tijela, koje predmete danas čuvaju kao najveću svetinju.

Ali je za hrvatski narod još značajnije, a za pokojnog Kardinala još slavnije, da mase svijeta još uvijek pune zagrebačku katedralu, hrle na njegov grob, kite ga rukovetima cvijeća, pale svijeće i satima kleče na golom podu gotskog hrama, mada je od njegove smrti prošlo već 4 godine.

U međuvremenu odselili su s ovog svijeta pojedini «bogovi» komunističke partije. No, nikome ne pada na um, da im dolazi na grob, da im zapali svijeću i okiti grob cvijećem. Grobni humak prekrio je za uvijek njihovu partijsku zvijezdu i ona od sebe ne daje više nikakvog svjetla.

Međutim, za grob kardinala Stepinca, mogu se mirne duše primijeniti riječi Sv. Pisma: ...«i grob njegov bit će slavan.» A zašto je grob lepoglavskog kažnjenika i krašićkog zatočenika postao slavan? Tà za njega je sâm maršal Tito rekao, da će ga svijet brzo zaboraviti, i o njemu ne će biti spomena među vlastitim narodom, a kamo li pak u velikome svijetu. Činjenice, međutim, govore obratno. Hrvatski narod smatra mrtvog Kardinala mučenikom vjere, Crkve i Hrvatske, te ga štuje kao sveca, a svjetska javnost govori o njemu kao o jednom od najvećih pobornika i zaštitnika ljudskog dostojanstva, branitelja crkvenih prava i odvažnog predstavnika hrvatske državne samostalnosti.

U čemu je dakle njegova veličina? On nije iza sebe ostavio nikakovih znanstvenih djela ni rasprava, nikakovih književnih vrednota, nikakovih umjetnina, nikakovih velebnih građevina, a ipak će grob njegov od pokoljenja do pokoljenja obilaziti sve buduće generacije i «hrvatski će se narod klanjati njegovom duhu i hrabrosti», kako je to izjavio, isto tako već danas pokojni, najveći kipar svijeta — Hrvat, profesor Ivan Meštrović. Na Stepincu su se ispunile riječi sv. Pavla: «Da ono što je pred svijetom ludo, Bog odabra, da posrami mudro, i ono što je pred svijetom nejako, Bog odabra da postidi jako.» U borbi gigantskih razmjera, ideoloških sukoba: nacizma, i komunizma, s jedne strane, te vjerskih načela i hrvatske samostalnosti, s druge strane, te vjerskih načela i hrvatske samostalnosti, s druge strane, Hrvatski Metropolita dr. Alojzije Stepinac postavio se bio ispred hrvatskog naroda, pred čitavi svijet, kao viteški i nesavladivi branitelj Božjih i naravnih prava naroda. On već

kao mladi Nadbiskup reorganizira odgoj klera i vjerski život svojeg stada, upozoravajući ga na zablude, koje su sve više i više zauzimale maha. Toj reorganizaciji ima se zahvaliti, da su svećenstvo i narod bili duhovno spremni sukobiti se s ideološkim pošastima, koje su harale i još danas haraju po hrvatskom teritoriju. Broj od 400 svećenika i desetci tisuća vjernika, koji su zaglavili od komunističke ruke, najbolji je dokaz, kako je hrvatski narod, zahvaljujući djelatnosti nadbiskupa Stepinca, odbio pokloniti se komunističkoj ideologiji. Stepinčev asketski izgled iz dana je u dan pokazivao, kako se sve više i više uživljuje u svoje geslo: In te, Domine, speravi! —U Tebe sam se, Gospodine, uzdao!, jer su se i prijateljske i neprijateljske sile kao zaklele, da će izbrisati hrvatsko ime sa zemlje. Njegova pokornička hodočašća, pučke pobožnosti, i propovijedi, pobuđivale su sve veći interes vjernika, pa kao što je nekoć mnoštvo svijeta polazilo za Spasiteljem, da sluša Njegovu riječ, tako je i hrvatski narod grnuo diljem Hrvatske, posebno u katedralu i Mariju Bistricu, da sluša njegove propovijedi. Bile su to ozbiljne riječi teških opomena, korenja javnih mana, osuđivanje zabluda, ali u isto vrijeme i riječi ohrabrenja, kao i čvrste nade za bolju budućnost. Bez ikakove propagande, vlastite štampe, u vrtlogu ratnih strahota i ideoloških zabluda, nadbiskup Stepinac postaje oličenje čitave Hrvatske za pravdom i poštenjem, tim ponosom hrvatskih vrlina. On je priznavao hrvatsku državnu vlast, ali je javno i bez milosrđa osuđivao svaki prestupak Božjih i ljudskih prava. On je razumio ratni vihor i strategiju saveznika, ali je i grmio kao grom protiv vojničkih besavjesnosti i nedopuštenih operacija nad nevinim pučanstvom, makar su mu pred katedralom i dvorom stajali tankovi i često marširale vojne jedinice. On sâm piše u svojem dnevniku, da nije bilo dana u koji nije morao intervenirati, da spasi život ili olakša muke i zatvor bilo koga, bez razlike vjere i narodnosti. Kad su pak domovi i škole bile pune ratne siročadi, on otvara širokogrudno svoje nadbiskupske dvore i prima pod svoju zaštitu nevinu djecu, koja su ostala na ratnim poljanama, bez roditelja i rodbine. U to doba općeg meteža, on je bio učitelj, prijatelj, samaritanac, javni tužitelj, zaštitnik i branič. Bio je svima sve, da svima pokaže primjer Dobrog Pastira, koji je spreman i život svoj dati za svoje ovce. Poznate izjave židovskih i pravoslavnih vjerskih predstavnika, najbolji su dokaz njegove djelatnosti i obrane ljudskih prava svakog čovjeka, bez obzira na vjeru i narodnost.

Prava gigantska duhovna veličina nadbiskupa Stepinca došla je do izražaja nastupom komunističke vlasti u Jugoslaviji, nakon 1945. godine. Komunizam je bezbožan i ne prizna ni Božje, ni naravne zakone. Njegova je parola: sila i nasilje, a sredstva: srp i čekić. Po šumskom pravu jačega, likvidirao je komunizam pojedince i mase, koje se nisu priklonile njegovoj ideologiji, ili su pak bili smatrani opasnima za prosperite režima. Od nadbiskupa Stepinca tražio je komunizam, da prekine veze hrvatskoga naroda sa Sv. Stolicom i da osnuje samostalnu hrvatsku crkvu. To bi bio uvjet, da on ostane na slobodi i da dalje djeluje kao vjerski predstavnik. Stepinac je bio svjestan, što znači ova ponuda ili, bolje reći, zahtjev, ne samo za Crkvu, nego i za čitav hrvatski narod. To bi značilo iščupati stablo hrvatskog života zajedno s korijenjem iz plodne

kršćanske baštine u močvaru komunističke ideologije, u kojoj bi potpuno nestala Crkva i ugušilo se hrvatsko ime. U svojoj okružnici svećenstvu i vjernicima, Nadbiskup je najoštrije odbio ideologiju komunizma, osudio zločinstva komunista, a posebno se bio okomio na barbarsko uništenje vojničkih grobova. Front je bio uspostavljen. Borba se zaoštravala, ali Stepinac nije ni u čemu pokazao znakove popuštanja. Čitav hrvatski narod pregažen surovom silom, gledao je u njemu jedinog zaštitnika. Komunizam je uvidio, da će na taj način izgubiti bitku i zato je odlučio Stepinca javno izvesti pred sud, osramotiti ga pred narodom i svjetskom javnošću, i na taj način riješiti se svoga protivnika.

Stepinac je, doduše, izveden pred sud, u jesen 1946. godine i tužen među inim kao kolaborator Nijemaca, ali je iz sudnice nakon svršenog procesa izišao, kao «duhovni vođa svog hrvatskog naroda», kako je to lijepo rekao newyorški pomoćni biskup Sheen.

U svojem povijesnom obrambenom govoru, koji ostaje kao Magna Charta hrvatskih zahtjeva, Stepinac je naglasio, da bi bio «ništarija, kad ne bi bio priznao volju hrvatskog naroda za svojom vlastitom državom». On je javno optužio komuniste radi njihovih zločinstava nad nevinim hrvatskim pučanstvom, posebno radi širenja bezboštva. On im dovikuje, da je Krist za njega Bog i on je spreman za Njega poći u smrt. Na sva njihova optuživanja, uzdignutim glavom odgovara: «Moja je savjest čista pred Bogom i narodom.»

Koliko je duboko Stepinac svojim obrambenim govorom zasjekao u dušu hrvatskog naroda, pokazale su najbolje dupkom pune crkve vjernika po čitavoj Hrvatskoj, koje su molile za njegovo oslobođenje. Koliko je uzbudio savjest svijeta, pokazuju brojne izjave crkvenih i svjetskih dostojanstvenika, učenjaka, umjetnika i državnika, a kulminacija priznanja njegovog držanja na sudu i u zatvoru bilo je imenovanje njegovo kardinalom, na koju ga je čast uzdigao blagopokojni Papa Pio XII. 1952. godine.

Komunisti su vidjeli, da su izgubili biku s nepobjedivim Stepincem, pa su pokušali promijeniti taktiku. Pustili su ga iz kažnjeničkog zatvora Lepoglave u rodno mjesto Krašić, gdje je bio interniran. Ovdje su mu ponudili, da pođe iz Jugoslavije. Vjerni Pastir ostaje uporan kod svojih prava, kao zagrebački nadbiskup, te najodlučnije izjavljuje, da ostaje vjeran do smrti svome narodu i ne će nikada napustiti Hrvatsku. Komunisti izvršuju postepeno represalije nad onako krhkim zdravljem crkvenog kneza, skučavaju mu sve više i više kretanje, dok nije bio prisiljen ostati u dvorištu župnog stana; zagorčuju mu život raznim šikaniranjem i podvalama, dok nije konačno na 10. 2. 1960. prestalo kucati srce dobrog Pastira, koji je život svoj dao za ovce svoje.

Njegova oporuka, sprovod, izjave pok. Pape Ivana XXIII., odjek u svjetskoj javnosti, a ponajviše čašćenje njegove osobe u čitavom hrvatskom narodu, pokazalo je, kolika se veličina i odlučnost duha Božjega krila u ovom krhkom tijelu kardinala Alojzija Stepinca prema Crkvi i hrvatskom narodu.

Današnji Papa Pavao VI., a ondašnji milanski nadbiskup kardinal Montini, bio je za njega rekao: ...«Vjera, koja traži žrtve, izgleda, da

nije više moderna, ali to je naša vjera; ona traži jake, a ne strašljivce; ona traži sinove, apostole vjernosti i dosljednosti, a ne skup propagandista oportunizma i kompromisa, koji će se radije složiti s protivnicima, nego sačuvati jedinstvo s prijateljima. *Neka nam Stepinac bude učiteljem. Neka nam bude učiteljem nade i dobrote.* On je umro obavijen tišinom svoje Crkve, u kojoj jedini glas, koji ostaje, jest glas molitve i oprosta...»

Da, Stepinac je ljubio i svoje neprijatelje. On je to često naglašavao, makar je kod toga isticao, da je to teško ljudskoj naravi, ali on je čvrsto vjerovao u svemoć Božju i nadao se sigurnoj pobjedi Božjih zakona i ljudske slobode nad đavolskom silom i snagom komunizma. Tu vjeru i nadu, istakao je snažnim riječima u svojoj oporuci. Ona je pisana iz srca Pastira u srce svojega stada. Svršio ju je s riječima: «Nadam se, da će mi Isus u svome milosrđu dati milost, te ću moći uvijek za vas u nebu moliti...» Hrvatski narod u domovini i u izbjeglištvu čvrsto vjeruje u zagovor Stepinca pred prijestoljem Božjim i zato će i dalje njegov grob ostati slavan, pun svježeg cvijeća i gorućih svijeća, a mi ćemo na njemu skrušeno moliti za savršenstvo našeg kršćanskog života, za obraćenje neprijatelja, te za slobodu i nezavisnost Hrvatske države. Na taj način izvršivat ćemo njegovu oporuku, u kojoj je izrazio svoju želju, da Hrvatski narod ostane vjeran Bogu, Crkvi, Mariji i u međusobnoj ljubavi.

Stepinac je umro u grimiznu sjaju mučeništva, bez kardinalske odjeće, umro je pod teretom križa, na kojem je razapeta Hrvatska, ali njegov duh živi vječno u hrvatskom narodu. U svome pismu od 4. prosinca 1959. on je napisao: ...«Ali ja znam, što mi je dužnost i uz pomoć Božje milosti izvršit ću je do kraja; do kraja bez i najmanje mržnje, bez i najmanje želje za osvetom bilo proti komu, ali u isto vrijeme bez ikakva straha bilo pred kim.»

Nad njegovim grobom mi se zavjetujemo, da ćemo svoju vjersku i hrvatsku dužnost izvršiti do kraja, bez ikakvoga straha bilo pred kim.

VILIM CECELJA

[Govor pročitan na svečanoj akademiji
u Berlinu, 19. travnja 1964.
Akademiju su posebno pozdravili dva njemačka
kardinala, Frings iz Kölna i Doepfner
iz Münchena, bivši kancelar Dr Adenauer
i tadašnji Dr Erhard, devet aktivnih ministara
i dr. Komunistička je štampa napala Akademiju.]

[*Danica*,
Chicago, 13. svibnja 1964.]

POJAVA se kardinala Alojzija Stepinca izdiže nad nestalni sud, koji se nerijetko traži o promjenljivim ljudskim zgodama i nezgodama; ona će ostati jednako velika u povijesti Crkve i svoga naroda.

Vrijednost ove perspektive leži u razlogu, što ga je on svjesno i čvrsto dao svom vlastitom unutarnjem životu i svojoj pastirskoj djelatnosti: u obrani naime Božjih prava, uzetih u njihovoj vrhunaravnoj vrijednosti i nužnoj funkciji, što je ona imaju za istinsko dobro naroda. Kao zatočnik Božjega zakona on je time bio ujedno i duhovni vođa naroda, kojemu je pripadao, u časovima nade, pomutnje i gorkih razočaranja, a takav on u svom grobu ostaje i dalje.

Vjerska služba, koja mu je bila povjerena kao zagrebačkom nadbiskupu i metropoliti, uvijek će ga naći budna i velikodušna: i u godinama prije rata kao i poslije, u događajima, često dramatskim, kroz koje je prošao njegov narod.

Za tu uzvišenu zadaću mladi je Prelat mogao crpsti iz zaklada svoje žarke revnosti, koja je dozrijela u svjetlu njegova duha odana razmišljanju.

Njegovo je srce stezao živi osjećaj samilosti i straha pred duhovnom i materijalnom bijedom gradskih središta njegove nadbiskupije, osobito grada Zagreba. Protiv vjerskoga nehaja, koji je opasno harao među inteligencijom i radnicima, nadbiskup je probudio životni zanos kršćanstva s tako modernim pastoralnim metodama, da je time postao stvaraocem katoličke obnove svoga naroda.

Na čelu hodočašća, koje je svake godine polazilo u Mariju Bistricu, on je svojom pojavom a i stvarno bio duhovni vojskovođa nepreglednoga mnoštva, koje ga je slijedilo i u komu se ponovno budila snaga vjerskoga duha, koji sačinjava dragocjenu tradiciju hrvatskoga naroda.

On je to bio i onda, kada je rat donio sa sobom novo, nestalno političko uređenje njegovom narodu.

* * *

U novoj državi hrvatskoj, koja je uskrsla na ruševinama Jugoslavije «mi djelujemo — reče on sam sebi i svojim svećenicima — kao glasnici Kristovog evanđelja... Govoreći vam dakle kao predstavnik Crkve i pastir duša molim vas i pozivam, da svim silama nastojite i radite oko toga, da naša Hrvatska bude Božja zemlja, jer će samo tako moći izvršiti dvije bitne zadaće, koje kao država imade da izvrši u korist svih članova...» (Iz «Okružnice časnome kleru nadbiskupije zagrebačke» izdane u Zagrebu 28. VI. 1941. Cfr. Kat. List, br. 17, tečaj 92, od 29. IV. 1941.).

On je priznavao pravo hrvatskoga naroda na njegovo jedinstvo i nezavisnost, ali nije zato nikada prestajao tražiti, svaki put kad je bilo potrebno, Božja prava za sve. «...Crkva — reče on 20. studenoga 1941. glavarima nove netom ustrojene vlade u svojoj zemlji — mora tražiti

puno poštivanje ljudske osobe, bez obzira na stalež, spol, vjeru, narodnost ili rasu, jer su svi ljudi djeca Božja i za sve je Krist umro..».

Tako, kroz sve četiri godine, u kojima je njegova domovina bila žrtvom najžešćih mržnja s tragičnim nizom tlačenja i odmazda, on je često javno dizao optužbe, a isto tako snažno i često privatno posredovao kod vlasti u svojoj zemlji, bilo kod nacionalnih vlasti bilo kod vlasti okupacionih snaga, da se poštuje Božji zakon a za spas svih onih, koji su bili žrtva kršenja toga zakona.

* * *

Njegovo će ponašanje jednako tako biti nadahnuto i pod režimom, koji je preoteo maha u Jugoslaviji poslije nacističkog poraza.

«Ako se misli —reći će on pred sudom, koji se je drznuo da mu sudi— da smo zauzeli dosadašnji stav radi materijalnih stvari, krivo je, jer smo mi ostali čvrsti evo i nakon što nas se je osiromašilo. Nismo mi protiv toga, da radnici dođu do većih prava u tvornicama, jer je to u duhu papinskih enciklika, niti imamo što protiv poštenih reformi. Ali neka nam dozvole pristaše komunizma: ako je slobodno širiti i ispovijedati materijalizam, neka bude i nama pravo ispovijedati i propagirati naša načela...».

Iznio je pred sucima potresan prikaz kršenja vjerske slobode: 260 do 270 ubijenih svećenika; sjemeništa i sirotišta udarena su nepravednim ekonomskim odredbama; rad časnih sestara u bolnicama se sprječava; katoličke škole i tiskare su zatvorene; katolička je štampa dokinuta; Društvo sv. Jeronima, ta ponajveća kulturna ustanova Crkve u Hrvatskoj, raspušteno je; skučena je vjerska obuka u državnim školama, gdje se đacima daju u ruke priručnici, u kojima se niječe čak sama povijesna opstojnost Isusa Krista, a blažena se Djevica Marija prikazuje na najbestidniji način; materijalizam je proglašen i nametnut kao jedini znanstveni sustav... To znači —ustvrdio je on— stavljanje Boga i kršćanstva van zakona. «Rekao sam sve ovo, da razumijete razloge naše borbe».

* * *

Kad je nakon pet godina šutnje u lepoglavskoj tamnici bio odveden na prisilni boravak u Krašić, nadbiskup je bio jednako odlučan obzirom na temeljne zahtjeve vjerskoga života u svom narodu i on ih je ovako sažeo pred novinarima, koji su došli da ga intervjuiraju: sloboda vjerske obuke, sloboda katoličke štampe, sloboda crkvene ženidbe. Nekoliko vremena poslije toga govoreći s jednim drugim novinarom opet se navratio na taj predmet: «Ne treba nam crkava, da Crkva preživi; nama treba slobode za katoličku formaciju».

U skromnom selu, u kojemu se gasio njegov život, s ono malo sila, koje su mu još preostajale, htjede nastaviti svoju vjersku djelatnost, koju mu je prekinulo tamnovanje. Kad je pak konačno osjetio, da mu se približava smrtni čas, povjeri on u svojoj oporuci vjernicima misao, za koju je kao pastir s herojskom velikodušnosti žrtvovao svoj život. Tu on upozorava svoju djecu na pokušaje, da se «ime Božje iščupa» iz njihovih

duša s obećanjem sreće, koja se ne temelji na Bogu: «Bez Boga htjeti biti sretan, to znači sazidati babilonsku kulu... Svaki pokušaj razvijati kulturu, civilizaciju i blagostanje jednog naroda bez Boga znači zapečatiti njegovu propast i u vremenu i u vječnosti. Zato, draga djeco, upravljam vam na rastanku s vama riječi sv. Pavla, koje je on pisao Filipljanima: *'Stojte čvrsto u Gospodinu!'*...».

* * *

Nije se mogao drukčije ugasiti život, koji je bio posvećen slavi imena Božjega beskrajnom odanošću i s uvijek bistrim i čistim nakanama.

Poruku kardinala Stepinca valja primiti s dubokim poštovanjem; to je on zaslužio kao Apostol, jer ju je predao svomu narodu i cijeloj Crkvi zapečativši je s najplemenitijom žrtvom tokom cijeloga svoga episkopata.

Netko, tko je poznavao ovoga svećenika, određena za zagrebačku nadbiskupiju, kad je on imao tek 36 godina života i 4 godine svećeništva, osjetio je u sebi dužnost da mu zahvali, što je «pristao da kao dobar Cirenejac uzme na sebe križ te nadbiskupije, doduše sjajan ali težak i trnovit». On, koji je uvijek pokazivao sklonost na samoću, šutnju i razmatranje, nije volio da bude postavljen na svijećnjak: «Bog mi je svjedok, da sam upravio najvruće molbe mome poglavaru, monsinjoru Baueru, da me ne predlaže za nadbiskupa, jer nisam ni dostojan ni sposoban za tako uzvišenu službu. Danas više nego ikada osjećam, da sam beskoristan sluga i bio bih već od prvoga dana popustio komunističkom pritisku, da me nisu podupirale molitve mnogih dobrih duša i opće Crkve».

Nije dakle bio čovjek pomaman za borbom: «Neka se ne misli —izjavio je pred sudom— da ja hoću rat. Neka sadašnja vlast povede razgovore sa Svetom Stolicom. *Crkva ne poznaje diktata,* ali nije ni protivnica poštenih sporazuma...».

Ovo je upućivanje na vrhovnu crkvenu vlast stalno oblikovalo čitav stav Nadbiskupa, uvijek pripravna da žrtvuje vlastite poglede i svoju vlastitu osobu, samo da se otvori put k izmirenju. Pa i kao kardinalu dosta će mu biti —po njegovim riječima— «mig Pape», ako ovaj misli, da će njegovo odreknuće moći imati kao posljedicu poboljšanje prilika Crkve u Jugoslaviji.

Za njegov dakle stav nije bilo odlučno drugo nego odgovornost, koju je on imao i osjećao, da se naime *«caru dade što je carevo, a Bogu što je Božje»:* vrhovni naime zakon, kojega se on držao iskreno i vjerno, uvijek, kroz mnoge godine svoga episkopata, «sve burne i teške», kako ih je sam nazvao, pa sve do smrti.

A ipak, na svršetku svoga tako izmučena života on je mogao reći: «Nismo se nikad smeli; nikada nismo izgubili pouzdanje u Boga». Gledao je u budućnost smireno i s optimizmom; onako, kako je to tražila vjera u Onoga, kojega je propovijedao i branio. Malo prije smrti dvojici stranih sjemeništaraca, koji su uspjeli doći do njega, povjeri on poruku nade i čak pobjede: «Recite svojim kolegama, da imaju pred sobom veliku budućnost, jer su narodi zreli za Krista...».

Na Kardinalov grob neprestano dolaze vjernici u molitvi. Zajedno s onima, koji se mogu okupiti oko njegova groba, upiru pogled u njega i oni, koji su silom prilika morali napustiti svoju domovinu.

Počast je to njegovim krepostima i ujedno zaziv za pomoć, što je on sada može isprositi od Boga za svoj narod, koji je on toliko ljubio.

U njegovu slavljenju sudjeluju po osjećaju i mnogi koji, iako različiti po podrijetlu i po vjeri, goje zahvalnost i udivljenje prema onomu, koji je na sebe uzeo obranu siromašnih, slabih i progonjenih, samo zato, jer je u svakomu čovjeku gledao dijete Božje.

Tomu iskazu ljubavi i časti pridružuju se u svijetu i svi oni, koji duboko u svojoj duši nose misao prvenstva moralnih i vjerskih vrednota, što ih je on branio i po kojima je on nesamo slava Hrvatske i cijele katoličke Crkve nego i simbol, koji otkupljuje i nadahnjuje čovječanstvo.

O. FIORELLO CAVALLI, D. I.

[*Novi Život*,
Rim, IV., 1, siječanj-ožujak 1965.]

UZ SVEČEV GROB

TIHI šapat svijeća, svježina poljskog cvijeća i dah molitve.

Ovdje se čovjek osjeća doma, smiren, slobodan. Uz grob kolosa, čija bijela duguljasta maska dočeka svakog posjetioca mirnoćom, odvažnošću i plamenom pobjede nad usnulim licem. Gotski strop ovit providnim mrakom, odvaja nas od stvarnosti, dok vitke bifore, ukrašene vitreima, unose dúgu dana u svetište nad plamenom voštanica.

Svijet dolazi, stane, tek kao na pozdrav, i odlazi, tiho, pobožno.

Dolaze mladi parovi, hodajući jedno kraj drugog i držeći se rukama. Nose svoju sreću i nade Tebi na blagoslov.

Mi mladi, koje svako toliko dođemo ovdje, već Ti poznajemo svaku crtu na smirenom gipsanom licu, u dušu nam se upilo Tvoje čelo, jagodice i očni kapci, jer Te se živa nismo mogli nagledati.

Uz Tebe se osjećamo sretni, jer Ti i mrtav pobjeđuješ, jer si ovaj sveti hram učinio još svetijim, jer nam daješ životnu sigurnost i smjer. Ova ožarena lica Tvojih prijatelja i znanaca, što Ti redovno dolaze u posjet, jasno nam govore, koliko smo izgubili, što Te više nema živa među nama, ali nam govore i koliko smo dobili što si danas u nama, u našim nastojanjima, borbama, samoprijegoru, u svakidašnjici.

Ali, mi Te ne poštujemo samo danas, ili od juče. Znali smo i onda, davno je to bilo, da je laž ono što su o Tebi govorili. Nismo vjerovali u ono, što su nam po školama, ljetovalištima i prugama lagali o Tebi. Trpjeli smo s ponosom, kada su nas po vojnim jedinicama progonili i mučili, samo što spomenusmo Tvoje ime, što nismo htjeli misliti kako oni misle. I robijali smo s Tobom i za Te na slavu Božju, za vjeru i naš narod. Danas smo ljudi, koji ne znaju što je to mladost, jer smo u tren sazreli i trpjeli.

Kada Te donesoše u Tvoju katedralu, u koju nisi mogao koraknuti punih 14 godina, svi smo plakali kao djeca, kojoj odvode branioca. Danas više ne plačemo, već Ti se molimo.

Ti sâm reče na sudu, da Ti ne predstavljaš tek Stepinca, već hrvatskog metropolitu, sve nas vjernike, čitavu Naciju, i to se po drugi put ovdje obistinjuje, jer se u ovom Tvojem ispatničkom liku utjelovіše, ovjekovječiše sve naše nade, patnje, molitve, vapaj nedužnih smrti i potoci krvi naše braće i sestara, prerano usahlih života onih, koji braniše svoje, onih kojima se ni za grob ne zna, naši pređi i mi, koji se Tobom predvođeni borimo, oni koji čekaju dan Tvoj i naš, da se vrate iz svijeta na svoju napuštenu grudu, da Ti se poklone. Eto, zbog čega Ti se molimo, jer je to sve u Tebi gore, zbog čega Ti donosimo cvijeće s naših okrvavljenih njiva i šuma, palimo svijeće, koje nam predočuju Tvoj život.

Nevolje nas prisiliše da obijamo tuđe pragove, tražeći kruha, i svaki put, kada na proljeće odlazimo u pečalbu, navratimo se i k Tebi na molitvu, oprost, pozdrav. Lakše je nekako ostaviti zemlju, svoje, prijatelje s Tvojim pozdravom, jer Ti si naša sigurnost, zalog, još neisplaćena žrtva Nacije, i zato smo mirni, sigurni, jer Tvoja i naša je budućnost!

Zagreb, 1968.

«Nikad nismo izgubili pouzdanje u Boga»

KARD. ALOJZIJE STEPINAC, ZAGREBAČKI NADBISKUP — U DESETOJ GODIŠNJICI NJEGOVE BLAŽENE SMRTI

«Recite svojim drugovima, da je pred njima velika budućnost: narodi su zreli za Krista...» Tako se kardinal Alojzije Stepinac oprostio s dvojicom inozemnih sjemeništaraca, koji su imali sreću pohoditi ga potkraj njegova života.

Ta poruka pouzdanja s njegovih usana imala je veliko milosno značenje, i dva sretna mladića otputovala su, čuvajući je kao blago u svome srcu. Bio je to pogled unaprijed, koji nadahnjuje i oduševljava sve, koji se spremaju posvetiti služenju Crkvi u službi spasenja. Ali te su riječi imale posebno značenje i za onoga, tko ih je izrekao. Postale su izraz pogleda na vlastiti život, koji omogućuje da se tumači razvitak toga posvećenog života na putu osjećanja odgovornosti prema Crkvi, u čemu se i vidi veličina Pastira kojega obljetnicu smrti upravo slavimo. Ta svijest odgovornosti bila je u njega toliko živa, da je učinila nesigurnima i nespokojnima prve korake sjemeništarca prema svećeništvu, ali je ta svijest, kad je jednom prihvatio neporecivi zadatak, dala osobitu čvrstoću koracima biskupa i kardinala.

MUČNO ISKUŠENJE ZVANJA

U zagrebačko sjemenište ušao je Alojzije Stepinac na početku drugoga razreda gimnazije. No rat mu nije dopustio da u miru dovrši školovanje.

Na kraju školske godine morao je na brzinu maturirati da mir sjemeništa zamijeni životom oficira, najprije s austro-ugarskim trupama na bojištu kod Piave, zatim u melankoličnom prekidu zarobljeništva u Umbriji, pa ponovno na bojištu, na Solunskom frontu, gdje se pridružio savezničkoj vojsci.

Kad je rat bio završen, on se nije požurio da zauzme svoje mjesto u sjemeništu. Odluka, koja se svima činila neopoziva i čvrsto povezana s njegovom jakom ćudi, poklekla je pred zamišljenim i mučnim razmišljanjem. Godine su mu prolazile u sveučilišnom studiju i radu na drugim poljima. Bilo je to dugo razmišljanje o nekadašnjem idealu. U svjetlu novih iskustava on je vlastite snage odmjeravao s odgovornošću svećeništva.

Onda je Bog tajanstvenim zahvatom razriješio dvojbe tog ozbiljnog i čistog mladića.

Njegov nekadašnji profesor, svećenik, pišući u jednom vjerskom časopisu o životu svetoga Klementa Hofbauera, apostola Beča, završio je ovim riječima: «Opisujući teškoće, koje je sveti Klement morao svladati da bi postao svećenik, stalno sam imao pred očima jednoga mladoga Hrvata; ...taj je ostao u svijetu, ali čini se, da u svijetu ne nalazi mira...» Te su riječi kao strelica pogodile srce bivšega sjemeništarca. I on stavi ruku na drugačiji plug, da se više ne osvrne, baš kako zapovijeda onaj, koji ga je ponovno pozvao. Tajanstveni poticaj povezivao se sa zavjetom kršćanske majke, koja je bila odlučila da potajno posti tri dana u tjednu, sve dok joj Bog ne udijeli milost da vidi kao svećenika jednoga od svoje osmero djece. Alojzije je za tu majčinu tajnu saznao tek nakon što je služio svoju mladu misu.

MLADA MISA U SVETOJ MARIJI VELIKOJ

Godine 1924. do 1930. provodi na bogoslovskim studijama na rimskom sveučilištu Gregorijani, okrunivši te studije doktoratima iz filozofije i teologije.

U zavodu Germanicum, gdje je stanovao i odgajao se, o zrelom sjemeništarcu Hrvatu ostale su kratke i jasne bilješke: Optimae omnino indolis (izvrsne sposobnosti) — in omnibus solidissimus (u svemu sasvim temeljit) — vere pius (vrlo pobožan) — in studiis valde diligens (u studiju veoma marljiv). Tih će pohvala biti vrijedan i u svim okolnostima tijekom svojih godina, koje je sâm označio kao «burne i teške». To bi mu moglo biti uklesano i na grob, koji je prije deset godina u zagrebačkoj katedrali primio posmrtne ostatke Nadbiskupove.

Zaređen je za svećenika na blagdan Krista Kralja godine 1930. Za slavljenje mlade mise izabrao je oltar u bazilici Svete Marije Velike u Rimu, pred kojim se toliko puta prigibao moleći Djevicu.

Štovanje Majke Božje bitni je dio njegova lika, te je uvijek obilježavalo njegovu duboku pobožnost i njegovo apostolsko djelovanje. Tako je zaslužio naslov «marijanskog biskupa». Ljubav prema Mariji za njega je baština otaca i djedova, koji su «našu zemlju nakitili crkvama u njezinu čast». Tu je baštinu on vjerno prenosio, svjedoči o tome svečano i u svojoj duhovnoj oporuci, kojom se oprostio od svoga naroda pred samu smrt.

«BLISTAV, TEŽAK I TRNOVIT KRIŽ»

Svega tri i pol godine nakon mlade mise i tek u trideset i šestoj godini života imenovan je nadbiskupom koadjutorom mons. Antunu Baueru na zagrebačkoj nadbiskupskoj stolici. «Bog mi je svjedok», pisao je potkraj života, «da sam vruće molio svoga poglavara, neka me ne predlaže za biskupsku čast, jer se nisam osjećao ni dostojan ni sposoban». Zaista je to imenovanje, u prilikama, u kojima se u ono vrijeme nalazila Nadbiskupija, iziskivalo i mnogo veću odgovornost od one, na koju je on mislio i koju je odmjeravao u mučnom ispitivanju svoga znanja. Tu je

odgovornost trebalo preuzeti u poniznosti i poslušnosti, koja je dostojna da se objavi. «Zahvaljujem Vam», pisao mu je apostolski nuncij, «što ste pristali kao dobri Cirenac prihvatiti blistav ali težak i trnovit križ zagrebačke Crkve».

BOGOSLOVNE KREPOSTI

Na grbu novoga nadbiskupa pojavilo se geslo sigurnosti, koju mu je Bog uklesao u dušu, da pobijedi bojazni toga čovjeka koji je bio duboko svjestan svoje slabosti. «In te, Domine, speravi!» — U tebe sam se, Gospodine, uzdao! — Gospodin je zvijezda, u koju je stalno upirao pogled u tužnim danima, kojima je bio opterećen njegov pastirski život. «Hvala Bogu, još nismo klonuli duhom, nikad nam nije ponestalo pouzdanja u njega!» Njegov će se život završiti — kako otvoreno svjedoči njegova duhovna oporuka — s pouzdanjem «u beskrajno milosrđe Božje, da ću iskusiti istinitost onoga drugoga dijela: 'Non confundar in aeternum!' (Ne ću se postidjeti dovijeka).»

U toj je oporuci njegova ruka, koja je drhtala samo zbog bolesti, koja ga je snašla, mogla pisati himnu «neizmjerne zahvalnosti» Gospodinu «za milost vjere, u kojoj se nikada nisam kolebao». A o njegovoj ljubavi prema Bogu pjeva himnu njegova ljubav prema bližnjemu.

LJUBAV PREMA BLIŽNJEMU

Bližnji je za njega — kako je govorio 30. listopada 1943. — «svako Božje dijete, svaki naš brat po Bogu. Katolička Crkva ne zna za rase, koje bi bile stvorene da gospodare, i rase, koje bi bile stvorene da robuju. Katolička Crkva u rasama i u narodima prepoznaje samo Božja stvorenja, te ako nekoga više cijeni nego drugoga, onda više cijeni onoga, koji ima velikodušnije srce, a ne onoga, koji ima jaču pesnicu. Crnac iz centralne Afrike za nju je jednak Europljaninu; za nju je kralj i kraljevski dvoranin čovjek, kao i posljednji siromah i kao lutajući Ciganin... Jedni i drugi imaju neumrlu dušu; jedni su i drugi kraljevskoga podrijetla, jer svi potječu od Boga Stvoritelja... Moramo učiniti, da u javnom životu vrijede načela vječnoga Božjeg zakona, bez razlikovanja Hrvata ili Srba, Židova ili Cigana; katolika, muslimana, pravoslavnih i drugih...»

MILOSRDNI SAMARITANAC

On je sam prvi tim riječima dao tumačenje, koje je tražila njegova služba pastira, u kojoj su našle i crte evanđeoskog lika milosrdnog Samaritanca.

Bezbrojna su njegova pisma upućena hrvatskim, talijanskim i njemačkim vlastima, kojima je tražio pomoć za sve, koji su mu se utjecali, osuđujući «sve nepravde, sve paleže mirnih sela, sva pustošenja siromašnog truda; oplakujući bijedu i bol svih koji trpe...»

Uz taj niz pisama nalaze se pisma onih, koji su u njega polagali svoje pouzdanje i koji su osjetili dužnost, da mu zahvale za pomoć.

Ovdje bi trebalo otvoriti poglavlja dokumentacije, iz koje su dosad izvučeni samo neki primjeri, koji ipak pokazuju koliko se njegovo srce otvaralo bijedi drugih — bez ikakve diskriminacije.

«ZA SEBE SIROMAŠAN — ZA SIROMAHE IMUĆAN»

U odredbama njegove oporuke stoji: «Što god sam primio kao zagrebački nadbiskup, a nije mi bilo nužno za osobne potrebe, to sam odmah upotrebljavao prema propisima Crkvenog zakonika za siromahe i za dobrotvorne svrhe. Prema tome nemam iza smrti što ostaviti... Još jednom izjavljujem da nemam nikakvog privatnog vlasništva, pa što bi se našlo kod mene, vlasništvo je zagrebačke Nadbiskupije i njoj se ima vratiti nakon moje smrti». Tako je izvršujući svoju posljednju obvezu prema nadbiskupiji i mimo volje barem malo odškrinuo veo, pod kojim se razvijalo široko djelo ljubavi, koju je vršio ili osobno ili preko katoličkih ustanova, koje je podupirao. Toj djelatnosti duguju svoj spas za vrijeme rata tisuće života.

ZA DUHOVNU OBNOVU NADBISKUPIJE

Mjeri njegove dobrotvornosti jednako je i zalaganje, kojim se Nadbiskup posvetio svome duhovnom poslanju, pokazujući sav onaj apostolski zanos, koji ga je još sasvim mlada bio označio sposobnim da upravlja Nadbiskupijom, koju su pritiskali toliki problemi vjerskoga života.

U stare zidine nadbiskupskoga dvora s njime je ušao vjetar obnove i prinove. Usuprot vjerskoj ravnodušnosti, koja se zabrinjujuće taložila u nekim dijelovima pučanstva, mons. Stepinac probudio je životni zamah kršćanstva, vodeći ga tako suvremenim metodama i dušobrižničkim pothvatima, te ga one čine pionirom i izvršiocem katoličke obnove svoje zemlje.

Poput evanđeoskoga Dobrog Pastira, Nadbiskup je svake godine pješačio u Mariju Bistricu ispred bezbrojnog mnoštva, koje je okupljalo tradicionalno hodočašće. Ali više nego u tom spektakularnom okviru, apostolski se žar Nadbiskupov otkriva u traženju i razvijanju novih oblika duhovnih pothvata među onima, koji se u suvremenom svijetu čine najgluhijima za evanđeosku poruku: među radnicima, među studentima, među obrtnicima...

«SPREMAN SAM DATI ŽIVOT MAKAR ZA SAMO JEDAN KANON ZAKONIKA SVETE BOŽJE CRKVE»

Ipak, taj čovjek, koji je svojim dinamizmom ostavio jedinstveni trag na polju religioznoga djelovanja, pisao je kao kardinal, da bi bio spreman umrijeti «za makar samo jedan kanon Zakonika svete Crkve Božje».

Tim bi se riječima mogao smijati ili podsmijavati samo netko, koji ne bi poznavao duha, iz kojega su izišla takva obećanja. Danas bi Kardinal rekao, da je spreman — i sigurno bi to bio — dati život i za samo jedan paragraf koncilskih dokumenata.

«NAŠA SVETA DUŽNOST»

Premda je proveo vrlo kratko vrijeme među svećenstvom kao obični svećenik, duboko je shvatio probleme i potrebe svećenika. Osjećaj odgovornosti, koji ga je naveo na oklijevanje pred pragom svećeništva, preobratio se u njemu u brižnu, jaku i dragu ljubav prema svim svojim suradnicima u pastirskoj službi.

Htio je sve snage svojih svećenika zaposliti u izvršivanju poslanja Crkve. «Za nadbiskupiju gubitak i samo jednoga svećenika znači težak udarac, jer njoj bi trebalo još toliko svećenika, ako bi se htio valjano organizirati dušobrižnički rad. A i bez obzira na to, danas svećenik ne može na sebe navaliti odgovornost bavljenja politikom... Mojim svećenicima, koji se brinu za duše, trebale bi danas nadljudske snage za naviještanje Evanđelja narodu. Svi će mi oni biti zahvalni, uspijem li ih osloboditi zaduženja, koja su tuđa njihovu zvanju. — Unatoč svemu, ako bi netko prigovarao mojemu stavu, koji je u punom skladu s duhom Katoličke Crkve, spreman sam radije pretrpjeti nepravde i napadaje, nego dopustiti da trpe izvorni interesi Crkve i naše zemlje». «Naša je sveta dužnost», poticao je on druge, pošto je sam dao i stalno davao blistav primjer, «da se ponašamo i da mislimo samo kao sluge Kristove i djelitelji otajstava Božjih, da propovijedamo samo Isusa raspetoga i njegovo Evanđelje...»

«PRAVILO JE OVO: GDJE JE PETAR, ONDJE JE CRKVA...»

Svoje svećenike, s kojima je do kraja života, već prema mogućnostima, održavao veze, žarko je i često pozivao na vjernost Crkvi i njezinu vidljivu poglavaru.

To je njegova osnovna briga, kao što je i stvarna potreba — nju on od svećenstva širi na sav Božji narod, koji je bio povjeren njegovu srcu.

To je — kao izraz njegove posljednje volje — zabilježeno i u duhovnoj oporuci koju smo već spomenuli:

«...Crkva Kristova, Crkva Katolička, drevna koliko je drevna i kršćanska vjera. Ona nije ni za jedan zarez promijenila svoju nauku. Danas naučava ono, što je primila od svetih apostola. Ona, to znate, ima svoje sjedište u Rimu i imat će ga do svršetka svijeta. Ondje je stolovao prvi Isusov namjesnik u upravljanju Crkvom, sveti Petar. Ondje stoluju i njegovi nasljednici, vrhovni svećenici. Vi znate što je Isus rekao Petru: 'Ti si Petar, stijena, i na toj stijeni sagradit ću svoju Crkvu, i vrata paklena ne će je nadvladati'. Pravilo je, dakle, ovo: 'Gdje je Petar, ondje je Crkva Kristova'... Ostanite vjerni pod svaku cijenu, i pod

cijenu života, ako ustreba, Crkvi Kristovoj, koja ima kao vrhovnog pastira Petrova nasljednika».

U uputama koje je ostavio svome narodu, cjelovitost vjere i podložnost rimskom prvosvećeniku spajaju se teološkom strogošću.

SPREMAN NA MIG SVETOG OCA

U tome je davao primjer, čineći od vjernosti Rimu ne samo mjerilo vlastite vjere, nego i praktično načelo za ponašanje u uvjetima, u kojima se našlo njegovo pastirsko poslanje — sve do ponovljenih izjava, da bi mu bio dosta jedan papin mig da se potpuno odrekne nadbiskupije «ako bi to moglo ubrzati poboljšanje sudbine Crkve u Jugoslaviji».

To poboljšanje bilo je njegova želja.

«Ali ni ja, ni episkopat — primjećivao je — nismo ovlašteni da sklapamo sporazume: to spada na državnu vlast i na Svetu Stolicu».

U poslušnosti i podložnosti papi smirila se tjeskoba njegove odgovornosti prema Crkvi.

FIORELLO CAVALLI, S. J.

VATIKANSKO glasilo *«L'Osservatore Romano»* od 11. veljače 1970. objavilo je, na str. 3., prigodom 10. godišnjice svetačke smrti hrvatskog mučenika dra Alojzija Stepinca, članak pod naslovom *«Il Card. Luigi Stepinac, Arcivescovo di Zagabria, nel decimo anniversario del pio transito»*, s nadnaslovom «Non abbiamo mai perduto la fiducia in Dio». Članak je popraćen fotografijom Stepinčeva poprsja od Ivana Meštrovića. Pisac ovoga članka je *Fiorello Cavalli S. I.*, autor prve knjige o Stepincu, na talijanskom jeziku («Il processo dell'Arcivescovo di Zagabria», Roma 1947.).

Ovaj je članak prenio u doslovnom hrvatskom prijevodu zagrebački *«Glas Koncila»* od 22. veljače 1970., i to je bilo dovoljno, da se dovede u pitanje međusobno ekumensko «povjerenje» i protokolska «suradnja» između Crkve i države. Naime, kako su javile novine iz Zagreba i Beograda, a u broju od 8.3. potvrdio i sâm «Glas Koncila», ovaj je broj GK. bio «rješenjem Okružnog javnog tužilaštva Zagreba stavljen pod privremenu zabranu raspačavanja». Okružni sud —sudac Željko Jovanović!— potvrdio je zabranu raspačavanja, ustanovivši, da se u ovom članku iznose «lažne tvrdnje, kojima se uznemiravaju građani». Prema «Politici», sudac Jovanović misli, da se Cavallijev prikaz Stepinca u «L'Osservatore» protivi činjeničnom stanju o Stepinčevoj saradnji sa neprijateljem u tom vremenskom razdoblju (1941. do 1945.), što je utvrđeno pravosnažnom osudom Vrhovnog suda Hrvatske od 11. listopada 1946. godine». Zabrana se odnosi samo na list s optuženim člankom, pa nakon što je istrgnut (!) ovaj list, pretplatnici su primili GK bez 9. i 10. stranice.

Ovaj je slučaj pružio priliku za različite komentare, od kojih neke bilježimo:

U Zagrebačkom *«Vjesniku»* od 23. 2. 1970. *Zlatko Frid* objavljuje članak «Sloboda vjere — sloboda svih građana». U uvodu ističe, da «s teme crkve i religije u jugoslavenskoj društvenoj zajednici skinut je tabu, pa joj se pristupa realističnije, objektivnije i bez senzacionalizma», da odmah zatim istakne, da «dio ljudi u crkvi kao da ne želi mirnu atmosferu koja ide za njenom depoli-

tizacijom i daljnjim sređivanjem odnosa, pa s vremena na vrijeme smišljeno čini sve da crkvu skrene s tog puta. Kako drukčije objasniti pisanje «Glasa koncila» br. 4 u članku o bivšem zagrebačkom nadbiskupu Stepincu —zaključuje Frid— u kojem se Stepinac želi prikazati drugačijim od onoga za što je bio suđen?»

Isti pisac, Frid, u članku «Reforme u crkvi nisu puko taktiziranje», u zagrebačkom tjedniku za kulturu, *«Telegram»*, od 20. 3. 1970., piše, da je politizacija crkve i religije u stalnom opadanju, ali da još uvijek nije napuštena u redovima crkve. «Naprotiv —nastavlja Frid— u crkvi je još uvijek jaka struja koja se zalaže za njezino politiziranje. Ova klerikalistički orientirana struja nastoji postkoncilsku crkvu skrenuti s puta kojim ide. Ilustrativan primjer takvog politiziranja nalazimo i u «Glasu koncila» br. 4 u članku u kojem se želi oživjeti konfrontacija crkve sa socijalističkim društvom». Zato drug Frid ovu zapljenu «Glasa Koncila» smatra «logičkim završetkom» i «odgovarajućom kvalifikacijom», valjda u ime «slobode», za koju se on «zalaže». Svi mi nekomunisti smo «slobodni» povoditi se za komunistima u našim pogledima na život, pa čak i u pitanju vjere!

Tako jedan od predstavnika *hrvatskih* komunista u Zagrebu.

Predstavnici *srpskih* komunista u Beogradu ovo prenošenje članka o Stepincu smatraju *«glasom iz mraka»* («Politika»).

Tako se beogradski *«NIN»* (Nedjeljne ilustrativne novine) između ostalih osvrće na ovaj članak, preveden iz «L'Osservatore», i tvrdi, da se ovdje Stepinčeva «nedela» upisuje u njegove vrline te «javne i političke istupe Stepinca u eri takozvane Nezavisne Države Hrvatske ocenjuje kao delovanje vrlog pobornika borbe protiv nacionalne, verske i rasne diskriminacije i kao zaštitnika hrvatskog naroda i ostalog stanovništva Hrvatske od terora okupatora i njegovih slugu». NIN misli, da su se urednici GK požurili prenijeti pisanje «L'Osservatore», «pretpostavljajući valjda da će se time što govore kroz usta drugih i moćnijih, manje ogrešiti o zakone zemlje u kojoj su takve neistine obelodanili. Mladim, neupućenim ili neobaveštenim čitaocima «Glas koncila» predstavlja Stepinca, na primer, fragmentom njegovog govora iz 1943. godine čije zvučne reči znače suštu suprotnost svemu onom što je ovaj crkveni velikodostojnik u praksi činio: «Moramo učiniti da u javnom životu vrijede načela vječnog Božjeg zakona, bez razlikovanja Hrvata ili Srba, Židova ili Cigana, katolika, Muslimana, pravoslavnih i drugih...»

Mi smo zaista za mir među ljudima, svima ljudima, ne samo Hrvatima i Srbima, katolicima, muslimanima i pravoslavcima, za ljudske odnose sa svima, koji te odnose žele. Ali, *za sve Hrvate Stepinac je svetac i mučenik, Stepinac je veliki pravednik, veliki odvjetnik svih progonjenih, i mi ne ćemo ni uz kakvu cijenu dopustiti ikakvu sjenu na njegovo časno ime.* Ne samo čitav hrvatski narod, nego i svi pravdoljubivi ljudi su duboko uvjereni u pravednost i nevinost ovoga Čovjeka, i jednom slobodan hrvatski narod, povjerit će pravednim sucima *reviziju ovog «žalosnog procesa»*, da se nepristrano osvijetli Stepinčeva uzvišena osoba i njegovo djelovanje za vrijeme prošloga rata.

Ovdje donosimo u cijelosti prijevod članka iz «L'Osservatore Romano», zajedno s našom popratnom bilješkom (nešto prilagođenom) prema *«Hrvatskoj reviji»* (XX, 2(78), lipanj 1970., str. 259-264). Posebnu važnost pridajemo ovome članku radi njegova autora, uglednog crkvenog pisca i dubokog poznavaoca Stepinčeve žrtve, te radi lista, koji je objavio ovaj vrlo značajan članak, i koji se može smatrati gotovo kao službeno stanovište Vatikana, bolje reći Crkve. Pogotovu, što je objavljen deset godina nakon Stepinčeve smrti, kada su uznemirene vode smirene, i kada su sudovi staloženi i riječi dobro odmjerene.

KARDINAL STEPINAC: «ČOVJEK DUBOKE VJERE I NEPODMITLJIVE SAVJESTI»

RIJEČ NADBISKUPA KUHARIĆA ZA 15. GODIŠNJICU SMRTI KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA, 10. II. 1975.

«DANAS se navršilo petnaest godina od blažene smrti zagrebačkog nadbiskupa i Kardinala Alojzija Stepinca. Mi ove večeri u smirenom dostojanstvu iskazujemo počast njegovoj osobi, jer smo svjedoci da mu je život bio sav prožet vjerom i ispunjen željom da čini dobro, i samo dobro, svima i svakome. Osjetili su to toliki siromasi, izbjeglice, utamničeni, proganjani, nevoljni. To su činjenice. U granicama svojih mogućnosti zauzimao se uvijek za čovjeka, za ljudsko dostojanstvo, bez obzira na ideologije, rase i klase. Svakom čovjeku i svakom narodu je priznavao neotuđiva prava i zahtijevao je od svih odgovornih za javni život da ta prava poštuju.

Stoga je i sadašnji Sv. Otac Pavao VI. kao milanski nadbiskup u govoru prigodom smrti našega nadbiskupa Alojzija Stepinca rekao: «Može li se uopće pretpostaviti, da ne bi ljubio svoju zemlju ili lojalno obdržavao pravedne zakone jedan kardinal nadbiskup, komu nitko, tko ne niječe sunčano svjetlo, ne bi mogao to poricati?» (Rivista diocesana milanese, 1960., 110-112).

Vrijeme, u kojem je živio i djelovao zagrebački nadbiskup Alojzije, bilo je izuzetno teško. U razmjerima svijeta gorio je rat i plamtjele su mržnje. Velika tama je pokrila narode. Pa i onda kad je ugašen opći rat, nisu utrnule ni mržnje ni osvete.

U teškim vremenima nadbiskup Stepinac je vršio u određenom prostoru određenu dužnost. Nije mogao biti drugo nego ono što je bio: katolički nadbiskup zagrebačke Crkve, čovjek duboke vjere i nepodmitljive savjesti; osjetljiv svim srcem za patnju drugoga; raspoložen da pomaže uvijek i svakome koliko je mogao. Kao vršilac posve duhovnog poslanja nije mogao biti ni urotnik ni buntovnik bilo protiv koje vlasti. Ali poštujući Božje zakone, međunarodno i ljudsko pravo odlučno je govorio istinu u interesu općeg dobra svima s kojima se je morao susretati snagom svoje službe i odgovornosti. Bio je iskren i slobodan sugovornik; u načelima nikada popustljiv, a prema osobama uvijek obazriv i pažljiv.

Ako se pak morao suočiti s raznim ideologijama koje su Boga proglašavale iluzijom, Isusa Krista legendom, vječni smisao čovjeka prevarom, Crkvu neprijateljem čovjeka a vjeru nečim što treba ugasiti u svijesti ljudi, nipošto ni s kojeg stanovišta mu se ne može upisati u krivnju što je bio dosljedan branitelj vječnih Božjih vrednota. To mu je bila dužnost. To je i naša dužnost.

Te odgovornosti bio je svjestan već Pavao kad piše Galaćanima: «Kad bih sveudilj nastojao ljudima ugađati, ne bih bio Kristov sluga» (Gal 1, 10).

Ovom prigodom smatram obavezom svoje savjesti javno izjaviti i izraziti svoje duboko žaljenje, što se još uvijek, trideset godina nakon

rata, nadbiskupa Stepinca u javnosti oslovljuje «zloglasnim nadbiskupom» i «zločincem». Bilo je to na televiziji prošle godine 3. kolovoza u 9 i četvrt navečer na drugom programu. Komentator je išao čak tako daleko da ga je proglasio odgovornim za ratna pustošenja u našoj zemlji. Događa se to još uvijek u tisku, u školama. Događa se čak i ovdje u katedrali na njegovu grobu. Očevici su mi to saopćili da se neki vodič turista tako zaboravi, pa i na Kardinalovu grobu govori uvrede.

Mi takve postupke smatramo teškom uvredom istine i osoba. To nanosi štetu ljudskim odnosima. Svaki se vjernik naše Crkve osjeća time ranjen u duši i duboko uznemiren. Neka prava ne umiru ni s mrtvima.

Uvjerenje o nadbiskupovom kršćanskom i ljudskom poštenju posvjedočio je pred javnošću Crkve i svijeta Papa Ivan XXIII., nazvan Dobri, kad je na zadušnicama za blagopokojnog nadbiskupa izrekao ove riječi.

«Kardinal Stepinac, koji je svojoj čuvenoj nadbiskupiji darovao 26 godina biskupovanja, bio je doista vjerna i pobudna slika Dobrog Pastira. Ponajprije u neumornu i gorljivu apostolskom radu. U posljednjim pak odveć dugim godinama bolne odijeljenosti zgrnuo je toliko bogatstvo zasluga, da ih je za uzvrat nebeski Otac sigurno upisao kao glavnicu milosti i blagoslova za sve obitelji i sve vjernike gorljive i bogoljubne Hrvatske.

«Draga braćo i sinovi! Nemojmo zaboraviti ozbiljni poziv u njegovoj oporuci, kojim nas potiče, da postojano opraštamo i promičemo mir. Kako je nježna, kako je ganutljiva njegova prošnja, kojom moli oproštenje, ako je možda bilo koga —usprkos čistoj i dobronamjernoj nakani— za života pa i samo malo uvrijedio? Kako je uzvišeno, što je ponovio riječi umirućeg Isusa: «Oprosti im, jer ne znaju što čine...» (Discorsi messaggi colloqui del Santo Padre Giovanni XXIII, Vaticano 1961., str. 202-205).

Mi pak, braćo i sestre, na njegovu grobu ispovijedamo svoju vjeru i svoje crkveno zajedništvo. Mi bismo uvrijedili njegovu uspomenu ako bismo makar i malo odustali od te vjere i od toga jedinstva. Njegova nas duhovna oporuka upozorava na zablude i potiče na vjernost cjelovitoj vjeri Crkve koja je s Petrovim Nasljednikom na čelu zajednica istine i ljubavi.

Na koncu, neka nam i on progovori:

«...Predragi sinci, jer je 'Bog ljubav', kako veli Apostol, ljubite se međusobno! Vazda se bratski ljubite! Budite samo jedno srce i jedna duša, ali ljubite i svoje neprijatelje, jer je Božja zapovijed...» (Oporuka iz 1957. g.).

Ponizno vjerujemo da je Isus ispunio njegovoj plemenitoj duši obećanje: «I gdje sam ja, ondje će biti i moj sluga» (Iv 12, 26).

[*Hrvatska revija*,
XXV, 2, lipanj 1975., str. 238-239.]

...«Iskustvo o uspomeni, koju čuva narod prema svom pastiru, kardinalu Stepincu, čiji grob je prekriven svježim cvijećem i pun stalnih posjetnika zaista je izvanredan»...

MSGR. A. MONTERO,
biskup u Sevilla-i,
b. ravnatelj tjednika «Ecclesia»

[*Ecclesia*,
Madrid, 3. listopada 1970.]

«ZA NEKE SVETAC, ZA DRUGE NACIST»

...«Svakog dana, od rane zore pa do kasno iza sumraka, bezbroj vjernika prolazi polaganim hodom, u katedrali Sv. Stjepana, mimo glavnog oltara do male grobnice krcate cvijećem. Tu je mladost, starci i bolesnici, časne sestre, svećenici i seljaci. Zaustave se, pokleknu, neki samo za nekoliko sekundi, drugi cijeli sat i dulje, i žarko se mole pred likom kardinala Alojzija Stepinca, nekadašnjeg nadbiskupa Zagreba.

Sada je pokrenuta tiha akcija za beatifikaciju ovoga kardinala, koji je umro prije devetnaest godina. Ta akcija bi mogla zaoštriti napetosti između Crkve i komunističke države, ali isto tako i odnose između Hrvata i Srba...

U samoj Hrvatskoj, kardinal Stepinac i Katolička crkva sve se više poistovjećuju s idejom hrvatskog nacionalizma, a taj može predstavljati opasan izazov državnom jedinstvu poslije Titove smrti.

I najmanji korak prema beatifikaciji kardinala Stepinca komunističke će vlasti ocijeniti kao direktan izazov sa strane Crkve i same Hrvatske. Nikakvo čudo što su se one zabrinule, kad je prošloga svibnja Stepinčev nasljednik, nadbiskup Franjo Kuharić, izjavio pred 10.000 hrvatskih hodočasnika i pred samim papom Ivanom Pavlom II. u bazilici Sv. Petra u Rimu, da bi kardinala trebalo beatificirati, kako bi i on ušao «u riznicu naše duhovne baštine».

«Možda još nije pravo vrijeme da se počne s pravim postupkom», rekao je nadbiskup danas, u intervjuu u njegovom nadbiskupskom dvoru. Ali je on zato snažno branio kardinala i njegova postignuća, napose «njegovu vjeru u hrvatski narod kroz najteža vremena».

Drugi još otvorenije nazivaju Stepinca svecem. Jutros je gorjelo devetnaest svijeća ispred njegova oltara, koji je okružen malim mramornim pločama «u zahvalu» kardinalu, svjedočanstva čudotvornih ozdravljenja onih koji su pohodili njegov grob»...

DAVID A. ANDELMAN,
dopisnik iz Zagreba

[*New York Times*,
20. rujna 1979.,
(prema «Nova Hrvatska»,
London, 28. listopada 1979.)]

PISMO IZ ZAGREBA

U zagrebačkoj katedrali iza glavnoga oltara nalazi se grob kardinala Alojzija Stepinca u prvoj maloj grobnici zajedno s kostima Kvaternika i Zrinskih te zagrebačkih biskupa Vrhovca i Alagovića.

Na grobu, među kornim klupama, nalazi se Kardinalova bista (izradila ju je hrv. akademska kiparica Mila Wood), a oko nje mnoštvo cvijeća, svijeća, i zahvalnica za postignute milosti. Zahvalnice se povremeno odnose, da načine mjesto novima (ima ih već puna dva ormara). Na grobu ima također i nacionalnih insignija (trobojki) u vijencima i svijećama. Iznad kornih klupa s jedne i druge strane ovješeni su darovani lovor-vijenci i mnoštvo velikih umjetnički izrađenih svijeća, koje se nisu palile na grobu zbog umjetničkih razloga. I jedna i druga strana su već do kraja pune.

Od dana Kardinalove smrti nije se na grobu gasila svijeća, niti je uzmanjkalo molitelja. Ne samo turisti (što je normalno), ne samo polaznici dnevnih i nedjeljnih misa (što je također normalno), nego i izvan toga ljudi sa svih strana neprestano dolaze. Najdirljivije jest, kada u vrijeme semestralnih ispita hrli zagrebačka školska i studentska mladež, da u kratkom predahu s velikim pouzdanjem skokne kratko Kardinalu po preporuku.

Grob je njegov grob sveca. To se tamo potvrđuje svakoga dana.

Stoga se svi utječimo njegovu zagovoru za pomoć.

1979.

DVADESETA GODIŠNJICA STEPINČEVE SMRTI U ZAGREBU 1980.

Prilikom 20. godišnjice mučeničke i svete smrti zagrebačkog Nadbiskupa Alojzija Stepinca, ove se godine, po prvi put nakon njegove smrti, zagrebački nadbiskup, *Franjo Kuharić*, obratio svećenstvu svoje Nadbiskupije, a također i Misionarima među povremenim radnicima izvan Hrvatske, posebnom okružnicom, u kojoj ih poziva na molitvu, po primjeru Stepinca.

Jednako tako, na sâm spomen-dan Stepinčeve smrti, u nedjelju, 10. veljače 1980., na svečanim zadušnicama u Katedrali u Zagrebu, izgovorio je značajnu prigodnu propovijed.

Danas je posebno važno, što kaže Crkva u Hrvatskoj —a Kuharić je njezini dostojni prvak, njezin Primas. Napose je važno, što ona kaže o Stepinčevim životnim žrtvama, a što o prekogrobnoj slavi ovog vjerskog i narodnog Heroja i Sveca; stoga ovdje prenosimo okružnicu u cjelini, a iz propovijedi veći dio:

«NADBISKUP ALOJZIJE STEPINAC NE ĆE BITI NIKADA ZASTAVA MRŽNJE U NAŠIM RUKAMA»...

«Službeni vjesnik Zagrebačke nadbiskupije», br. 1., god. 1980., donosi okružnicu Zagrebačkog nadbiskupa, *Franje Kuharića*, o 20. godišnjici smrti kardinala Alojzija Stepinca. U okružnici na svećenike Nadbiskup piše:

«ZA SVAKOG čovjeka smrt je najosobniji i posljednji događaj života! Ona sabire cijeli život u jedno SADA. To SADA postaje vječnost. Smrt ne dotiče duhovni bitak čovjeka. Život se nastavlja; susret se događa. Susret s Bogom, susret sa samim sobom u jasnoj istini, u potpunom otkrivenju besmrtne srži bića, njegove vrijednosti i smisla. Tada neuništivi ljudski JA stoji pred Bogom i prima definitivnu ocjenu o sebi od Suca, koji je sama Pravednost i sama Ljubav. Samo ljubav može biti Pravednost. Mržnja nikada nije pravedna. Bog ne sudi čovjeka po onom, što su drugi kazali o njemu; ocjenjuje ga iz svoje vlastite spoznaje; proniče ga božanskim pogledom do dna srca i savjesti.

Nadbiskup blage uspomene Alojzije Stepinac pripremio se svom svojom ozbiljnošću, svom svojom dubokom i nepokolebivom vjerom, svom svojom kršćanskom nadom za taj Susret. Smrt se ne može glumiti. Ona se osobno proživljava u svojoj vlastitoj savjesti. U tom času izgovoriti smireno riječi iz molitve Gospodnje: «Budi volja Tvoja», može samo onaj, koji je te riječi živio svaki dan i cijeli život.

Mi vjernici dobro znamo, što to znači za nas Volja Božja. Živjeti život po volji Božjoj, znači trajno nastojati oko dobra. Apostol Pavao pisao je svom učeniku i biskupu u Efezu, Timoteju: «Teži za pravednošću, vjerom, ljubavlju, postojanošću, krotkošću! Bij dobar boj vjere,

osvoji vječni život, na koji si pozvan i radi kojega si dao ono lijepo svjedočanstvo pred mnogim svjedocima» (I Tim 6, 11-12). U tom programu života bila je za Timoteja izražena volja Božja. Taj je program nastojao dosljednom ustrajnošću ispuniti Kardinal Alojzije Stepinac.

Živio je u izuzetno složenom, teškom i tragičnom povijesnom vremenu. U takvom vremenu bila mu je od Providnosti dodijeljena služba zagrebačkog nadbiskupa.

Na svijet je pala strašna noć rata; do sada u povijesti najsmrtonosnijeg i najrazornijeg rata. Hrvatski narod i Crkva u njemu nisu bili izuzeti iz te krvave drame Europe i svijeta.

Narodi, ideologije, uvjerenja, opredjeljenja, interesi, sistemi, ciljevi, programi, mržnje protiv nekoga i oduševljenja za nešto, osvete za nepravde i optužbe za zločine, težnje za slobodom i strasti osvajanja, laži i prijevare, istine i patnje, očajanja i nade, sve se to uskovitlalo, sukobilo, srazilo, zgrčilo u krvavom grču nepoštednog ubijanja. Takav vihor ostavlja iza sebe gomile mrtvih i ranjenih; ostavlja pustoš u srcima, mrak u mislima, sumnje u savjestima. Iza tako crne noći teško svanjiva vedar dan; teško se gase mržnje, a da ne bi još dugo spaljivale i nevine. U prosuđivanju tako složenog razdoblja, nije prihvatljiva crno bijela tehnika.

U tom zgusnutom vremenu mraka i bola, jauka i smrti Nadbiskup Alojzije Stepinac slijedio je u svojoj savjesti trostruko svjetlo: vjeru, nadu i ljubav. To je svjetlo nosio neugašeno kroz noć; u trešnji svijeta stajao je čvrst, kao toranj njegove katedrale.

Uvijek je želio dobro svom narodu i svakom narodu; nastojao je pomoći svakom čovjeku, bez obzira na uvjerenja; borio se za čast Božju i za dostojanstvo ljudske osobe. Tà, bio je učenik Isusa Krista, Boga i Spasitelja. Svjetlo svoje savjesti nosio je neugašeno sve do smrti. Kao simbol toga svjetla, držao je u ruci zapaljenu svoju svijeću iz procesije njegove posljednje Svijećnice.

Nije mrzio nijednog čovjeka. U ljubavi i opraštanju napustio je voljenu zemaljsku domovinu; u dostojanstvu mirne savjesti prešao je iz smrti u život. Ostavio nam je poruku vjere i vjernosti.

Povijest će imati vremena, načina i mogućnosti, da s punom objektivnošću analizira sve događaje, činjenice, okolnosti i prilike, svu dramatično-tragičnu napetost razdoblja, u kojem je djelovao, govorio i trpio Nadbiskup Alojzije Stepinac. Bez straha za njegovu čast, čekamo taj sud povijesti.

Crkva ima također pravo i dužnost pamtiti njegovo svjedočanstvo i ocijeniti njegov život. On je Krista ljubio u Crkvi i Crkvu u Kristu.

Tiha molitva na njegovu grobu iza glavnog oltara zagrebačke katedrale ne prestaje. Cvijeće ne vene; svijeće se ne gase; šutnjom izriču vjeru Božjega puka u konačnu pravednost. Tu diše ljubav svih onih, koji opraštaju. Takva je zapovijed Božja! Ljubav obavezuje samo na ljubav. Stoga Nadbiskup Alojzije Stepinac ne će biti nikada zastava mržnje u našim rukama. «Ljubav je velikodušna, dobrostiva je ljubav...; ne raduje se nepravdi, a raduje se istini» (I Kor 13, 4; 6).

Crkva moli s vjerom u Božje obećanje: «Tako će pobjednik biti

odjeven u bijele haljine, i ne ću izbrisati imena njegova iz knjige života, i priznat ću ime njegovo pred Ocem svojim i anđelima njegovim» (Otkr 3, 5).»

[AKSA — *Aktualnosti Kršćanske Sadašnjosti*, Zagreb, br. 6(510), 8. II. 1980.]

«DUBOKO PONIZAN PRED BOGOM, BIO JE SAV ZAUZET ZA ČOVJEKA»

...«Mnogi će u povijesti, premda pravedni, biti uključeni u otajstvo Kristova križa. Listajući stranice povijesti Crkve od početka do naših dana, nailazimo na nepregledan niz posebno izraženih likova koji su u svoje vrijeme, često napeto do tragičnosti, utisnuli pečat svoga svjedočanstva, svoju vjernost, postojanost i žrtvu. U mnoštvu takvih svjedoka ističu se biskupi, svećenici, vjernici koji su trpjeli, jer su svjedočili za Istinu (Iv 18, 37). Mnogo ih ima i u ovom našem dvadesetom stoljeću. Ti svjedoci stoje u sržnom zbivanju svoga povijesnog trenutka; uvučeni su u vir idejnih suprotnosti i u borbe duhova.

Snaga tih svjedoka je u istini; njihova je veličina u ljubavi; njihova nepobjedivost je u pravednosti. Trebali bi svršiti u sramoti i zaboravu, ali ime će im biti upisano u povijest sa časnom uspomenom. Veliki su zato, jer su ljubili do kraja istinu i pravednost; njihov primjer ostaje trajna poruka. Postali su brana da se mržnja zaustavi; na osudu su uzvraćali opraštanjem; u iskušenju su zazivali blagoslove. Koliko ih ima? Tko bi ih sve izbrojio? Poslije apostola, spomenimo ipak neke od prošlih i suvremenih: Ignacije Antiohijski, Polikarpo iz Smirne, Ciprijan iz Kartage, Siksto iz Rima; Atanazije, Grgur Veliki, John Fisher, Toma Morus, Stefan Wyszynski, Josip Beran, Josip Mindszenty i mnogi drugi. U taj niz svjedoka upisujemo mirne duše i zagrebačkog nadbiskupa i kardinala, blažene uspomene Alojzija Stepinca.

Na današnji dan, prije dvadeset godina, u 14 sati i 15 minuta, okružen ukućanima župnog dvora u Krašiću, držeći u ruci zapaljenu svijeću, koju je nosio na Svijećnicu u procesiji, smireno je u Gospodinu umro, izgovorivši svoje posljednje riječi: *Budi volja Tvoja.* U te riječi iz molitve Gospodnje skupio je i zbio sav svoj život; i svoju smrt! U toj posljednjoj riječi umirućeg nadbiskupa nužno nam odjekuju u duši riječi Apostola Pavla napisane dragom učeniku Timoteju, biskupu u Efezu: «...Ja se već prinosim za žrtvu ljevanicu, prispjelo je vrijeme moga odlaska. Dobar sam boj bio, trku završio, vjeru sačuvao. Stoga, pripravljen mi je vijenac pravednosti kojim će mi u onaj Dan uzvratiti Gospodin, pravedan sudac... (2 Tim 4, 6-8)»...

...«Na blagdan Sv. Ivana Krstitelja, 24. lipnja 1934., posvećen je u zagrebačkoj Katedrali za biskupa s naslovom: nadbiskup koadjutor s pravom nasljedstva.

Znakovito je povezana biskupska posveta Alojzija Stepinca s blagdanom Ivana Krstitelja. Ivan Krstitelj je onaj, za kojega sâm Isus Krist

reče: «Što ste izašli u pustinju gledati? Trsku, koju vjetar ljulja?... (Lk 7, 24). Znamo iz Evanđelja, da Ivan Krstitelj doista nije bio trstika kojom vjetar ljulja. Nije to bio ni Alojzije Stepinac. Već po temperamentu čvrst karakter, a osim toga čovjek nepokolebive vjere, sav Božji, stajao je uspravan pred svim veličinama ovoga svijeta; duboko ponizan pred Bogom, bio je sav zauzet za čovjeka. Takav je ušao u tragični vihor svoga vremena.

Mržnje su kosile ljudske živote. Ljudi su padali danju i nestajali noću. Mnogi su zbog političkih uvjerenja bili zatvarani, mučeni, ubijani, a da nitko nije smio ni pitati za njih. Nedužno je pučanstvo bilo izloženo pokoljima, razoružani zarobljenici masakrima. Rasna, nacionalna, ideološka razračunavanja gazila su ljude, i ljudski je život postao bezvrijedan. Prilijepiti čovjeku određenu etiketu, značilo je prilijepiti mu smrtnu osudu. Povijest će trebati dosta vremena, da u toj krvavoj drami ocijeni ulogu svih učesnika.

U tim tragičnim zbivanjima nadbiskup Alojzije Stepinac stajao je čvrsto i nepokolebivo na stanovištu etičkih načela, koja su univerzalna i uvijek obvezatna: dostojanstvo svake ljudske osobe je nepovredivo; prava, s kojima se svaka osoba rađa, neotuđiva su; ne mogu biti ovisna o samovolji moćnih; svaki narod ima neporecivo pravo da živi slobodan život i razvoj; sveto je pravo svakog čovjeka da živi svoju vjeru u punoj slobodi, bez bilo kakvih smetnji.

Osobnom je patnjom doživljavao dramu i tragediju svakog čovjeka, bez obzira na njegovu rasnu, nacionalnu ili vjersku pripadnost. Tu univerzalnost ljubavi, crpljenu iz vjere u Isusa Krista i Evanđelje, svjedočio je praktično i konkretno djelima karitativne pomoći i svojim intervencijama da se olakšaju ljudske patnje. Zauzimao se hrabro i odlučno za progonjene, zatvorene, mučene, bez obzira s koje strane dolazila nasilja i nepravde. Zahtijevao je od svake vlasti, da sudovi budu pravedni, zakoni ljudski, postupci čovječni.

To je, uostalom, bila dužnost Crkve onda; to je dužnost Crkve i danas. Ako se danas, i svuda, Papa i biskupi zauzimaju za prava naroda i osoba, ako su protiv tortura i krivih osuda, gdje god se one događale, ako se čak kod vlada zauzimaju za amnestije političkih osuđenika, onda to čine vršeći svoje poslanje u ime evanđeoskog humanizma ljubavi, koji je sveobuhvatan, koji ne vrijeđa i ne izaziva, nego moli i oprašta. Crkva tako svjedoči za Istinu, a «Istina je snaga mira» — kaže Papa Ivan Pavao II. To nije nikakva borba Crkve za vlast. To je poslanje Crkve.

Stoga je nadbiskup Alojzije Stepinac u Okružnici svećenicima 17. prosinca 1945. pisao slijedeće: *«Na sve optužbe, koje su izravno ili neizravno upravljene na nas, možemo u cijelosti kazati: nemamo si što predbacivati. Savjest nam je čista i mirna pred Bogom, koji je najvjerniji svjedok i pravedni sudac sviju naših koraka. Savjest nam je čista i mirna pred Svetom Stolicom, koja će jednom na temelju izvornih dokumenata ocjenjivati sve naše djelovanje. Savjest nam je čista i mirna i pred katolicima ove države, koji mirno i trijezno prosuđuju događaje. Savjest nam je konačno čista i mirna i pred hrvatskim narodom, kojemu krvnim vezama voljom Božjom pripadamo, pa mu po svom položaju svom dušom služimo, bez obzira na razna politička gledanja i političke stranke»...*

..«Nadbiskup Alojzije Stepinac umro je prije dvadeset godina. Zagrebačka se Crkva s njim oprostila ovdje u Katedrali, 13. veljače 1960., u dostojanstvu molitve, u nadi uskrsnuća, s vjerom u konačni Božji pravorijek, koji će biti izrečen nad svakim čovjekom i nad cijelom poviješću.

Odonda na ovo Nadbiskupovo počivalište ne prestaje dolaziti tiha procesija molitelja. «Cvijeće ne vene; svijeće se ne gase; šutnjom izriču vjeru Božjega puka u život vječni i u konačnu pravednost. Tu diše ljubav svih onih koji opraštaju. Takva je Božja zapovijed».

Ostaje nam poruka vjere i nade, koju nam upućuje Nadbiskup iz vječnosti. Sve nas potiče na čvrstoću vjere u svim kušnjama; sve nas poziva na život po Božjim načelima. Sigurno iz vječnosti blagoslivlje našu odluku iz Nina, da hrvatska katolička obitelj svaki dan zajedno moli i svake nedjelje slavi svetu misu. Sigurno se i on iz vječnosti pridružuje blagoslovu hrvatskih biskupa i svećenika, kojim oni svake večeri zazivaju Božju zaštitu po zagovoru Presvete Bogorodice na svakog čovjeka, na svaku obitelj i na cijeli narod.

Umro je siromašan. U svojoj oporuci piše: *«Prema tome nemam iza smrti što ostaviti».*

Umro je vjeran do kraja. Na to potiče i nas svoje nasljednike. Ostavlja u oporuci svojim nasljednicima prsni križ, koji je primio kao dar od Pape Pija XII. blažene uspomene. U tom križu su relikvije: komadić Petrova križa, čestice kostiju Apostola Pavla, Apostola Bartolomeja i Apostola Jakova.

U oporuci, pisanoj 9. listopada 1959. na prvu godišnjicu Papine smrti, a nešto više od godinu dana prije svoje smrti, ostavlja slijedeću poruku: *«Neka ga moji nasljednici na stolici biskupa zagrebačkih pobožno i zahvalno nose, dok ih bude. Ja mislim da je veliki Papa Pio XII. htio ovim pokazati meni i mojim nasljednicima, da moramo neprestano imati na pameti pregorku Muku i Smrt našega raspetog Otkupitelja i biti spremni sve pretrpjeti za Njega, za njegovu svetu Crkvu i za prava Božja: ako treba ići na križ, poput Svetog Petra; ako treba staviti glavu pod mač, poput Svetog Pavla; ako treba biti strovaljen s visine, poput Svetog Jakova; ako treba sebi dati kožu oderati, poput Svetog Bartolomeja. Dao Bog tu jakost meni i mojim nasljednicima dovijeka».*

U istoj oporuci piše slijedeće: *«Hrvatskom narodu, iz kojega sam nikao, nastojao sam koristiti, koliko sam mogao, a sada u času smrti, kad se stvari gledaju drugim okom nego inače, stavljam mu ponovno na srce, da ostane uvijek čvrst u svetoj vjeri katoličkoj i vjeran Svetoj Apostolskoj Stolici Petrovoj».* «To je bio i smisao naše Branimirove godine»...

†FRANJO KUHARIĆ
nadbiskup

[Iz propovijedi u Katedrali u Zagrebu,
10. veljače 1980.
Prema službenom rukopisu iz Zagreba.]

NA IZVORIMA STEPINČEVE DUHOVNOSTI

LEGENDA o Stepincu privlači svojim sjajem i ljepotom, kao da je tisuću godina trajalo njezino oblikovanje, a svojom snažnom sadržajnošću govori nam, koliko još moramo napredovati duhom, srcem i voljom, da bismo imali pravo prigrliti je kao dio svog unutarnjeg sadržaja i duševnog obzorja i tako zahvaljivati Providnosti, što nam je u najteže doba naše povijesti poklonila ovako izvanredan izraz kršćanskoga duha usred našega malenoga naroda. Stepinac je u svoje mučeničko razdoblje života donio obilje vrlina, koje mu je uz Božju milost omogućilo da svetački izdrži sve navale bezbožnih neprijatelja i dokaže, da je kršćanstvo vječno mlado i sposobno u svakom vijeku donositi plodove duha i plemenitosti. Stepinčeva životna žrtva, njegov grob u zagrebačkoj katedrali, neprestana hodočašća, koja se izbliza i izdaleka izmjenjuju pred zemnim ostatcima krašićkoga Zatočenika, svjedoče pred cijelim svijetom, da je Stepinac za života i poslije smrti postavio čvrst temelj Jakovljevih ljestava između neba i Hrvatske, izvor trajne duhovne okrepe potlačenom hrvatskom narodu i zalog konačne pobjede vjerne Hrvatske nad silama tmine i bezboštva, koje joj sad ogorčavaju dane.

Tu Stepinčevu legendu i pojavu neki bi htjeli istrgnuti iz njezinih hrvatskih okvira, zanijekati joj sudbonosnu povezanost s vjekovima naših najboljih tradicija, kao da bi Stepinac Hrvatskoj bio tuđ, možda protivan ili u najmanju ruku nedostižan.

Legendarno, herojsko doba Stepinčevo obuhvata razdoblje drugoga svjetskoga rata i godine poslije njega, kad je odnio divnu pobjedu nad komunističkom silom i bezobzirnosti. Budući da je taj odsjek Stepinčeva života razmjerno dovoljno osvijetljen, ovdje će se sažeto prikazati, kako je Providnost svog odabranoga Štićenika vodila od njegovih mladih dana kroz razne opasnosti i teškoće, da ga osposobi za pothvate, kojima je zadivio Hrvatsku, Crkvu i svijet. Najsudbonosniji odsjek Stepinčeva života (1941.-1960.) ne bi bio moguć u onakovu obliku, da nije imao duboku pripravu u svećeničkom i biskupskom njegovu radu prije toga, a njegovo svećeništvo i biskupstvo ne može se ni zamisliti bez raznolike i savjesne priprave, koju je imalo.

PRAVEDNOST I SLOBODARSTVO HRVATSKOGA TLA

Rimskoga pjesnika Vergilija, poganina, smatrahu pretečom kršćanskoga pjesništva (pa ga je i Dante uzeo za vodiča na svojem pjesničko-bogoslovskom putovanju kroz pakao i čistilište). Vergilije je slavio pravednicu zemlju —*iustissima tellus*—, koja nagrađuje ustrajan ljudski trud. Apostol Pavao opisuje, kako sva priroda uzdiše pod teretom grijeha i opačine ljudi te žezne za oslobođenjem, a apostolski prvak Petar navijestio je, da će Bog urediti novo nebo i zemlju. Tertulijan, silan umnik kršćanske starine, koji kasnije zađe na stramputicu, izrekao je misao, da je ljudska duša po naravi kršćanska —*anima naturaliter christiana*—.

Kršćanska misaonost u najplodnijim svojim razdobljima učila je i uči, da nebeska milost ne ništi naravnoga temelja ljudske osobnosti i vrijednosti nego ga pretpostavlja, uzdiže i oplemenjuje. U tom je smislu poznata poredba divljake i plemenita navrtka u poljoprivredi: milost naime i nadnarav posve prožimlju ljudsku narav i uzdižu je u visine, do kojih se ne bi mogla vinuti, dapače, ne bi uopće mogla osjetiti želju ni potrebu za tim usponom.

Stepinac je izrazit sin Hrvatske, najplemenitije, što je ona dala. Možda nije presmiono tvrditi, da za ovako svijetlu pojavu humanizma i kršćanstva treba čekati stoljeća i tisućljeća, i da narod, koji bi dao samo jednog ovakova pojedinca, ne bi uzalud opstojao među drugim pucima i rasama u povijesti.

U Stepinčevoj su domovini prije dolaska Hrvata stanovali Kelti, Iliri i Rimljani, koji su i prije pojave kršćanstva i osobito primivši Isusovu istinu, imali svoje oblike duhovnosti i ćudoređa, od koje su duhovne baštine primili i Hrvati, kada su stigli u današnju postojbinu i pokrstili se. Povijest ne bilježi mučenika među vjerovjesnicima, koji su krstili Hrvate, pa to govori o hrvatskoj uljudbi iz najstarijih naših vremena. Kršćanstvo je oplemenilo i društvene odnose među Hrvatima, koji su trajno bili označeni idejom slobode i pravde. I hrvatsko seljaštvo i niži slojevi društva bili su prožeti kršćanskim shvaćanjem slobode i ljudskoga dostojanstva. Naši su seljaci znali dizati bune, kruće uzvraćati primljene nepravde. Matija Gubec imao je pristaša i iz Stepinčeva kraja, od koga nijesu bili daleko ni uskoci, koji su mnogo trpjeli za vjeru i slobodu. Hrvatski je čovjek i bez prašnih plemićkih povelja bio slobodarskoga duha, pa su bune bile odraz toga raspoloženja. Borci za slobodu i pravdu obogaćivali bi duhovni život, ako bi pobijedili, a ako bi ih zla kob dovela u smrt, svojom bi krvlju natapali rodno tlo i povećavali njegovu vrijednost po kriterijima Providnosti i izgradnje narodnoga značaja. U sklopu fizičkih sila i zakona ništa se ne gubi, a kako bi najuzvišeniji napori i žrtve ljudi, koji su kruna svih vidljivih Božjih djela, ostale bez blagoslovnih posljedica za buduća pokoljenja? I zar je bez značenja, što dio Hrvatske, upravo oko Stepinčeva zavičaja, nikad nije pao u ropstvo, u kojem su stoljećima čamile neke naše pokrajine? Kako bismo inače pravo tumačili ulogu mučeničke krvi i primjera u obrazovanju naraštaja: *sanguis martyrum semen christianorum* — krv naime mučenika najblagoslovljeniji je životni sok, koji oplođuje tlo i priređuje ga, da rađa krepostima svojih stanovnika!

Stepinčeva starina je hrvatska seljačka korjenika, vjerna Bogu i kršćanstvu. U svakom naraštaju Stepinci su imali bistrih i kreposnih članova. Koji su njihovi mladići polazili u sjemeništa, postajali su vrijedni službenici oltara. Prije Alojzija-Viktora bilo je nekoliko Stepinaca svećenika, između kojih se osobito odlikovao Msgr. Matija, apostolski protonotar, odgojitelj mnogih godišta svećenika, pisac bogoslovskih rasprava i knjiga, iskren rodoljub. Msgr. Matija Stepinac umiješao se u raspravu o smrti našega kralja Zvonimira Dobroga, za koga su neki učenjaci dokazivali da je ubijen od hrvatske ruke. Premda nije bio historik po struci, Msgr. Matija Stepinac kao uzoran svećenik i vatren rodoljub nije htio trpjeti, da hrvatski narod dulje živi u sjeni toga narodnoga zločina i njegovih

kobnih posljedica, pa je predlagao, da sav hrvatski narod čini dostojnu pokoru za taj skupni zločin. Kako bismo mogli i pomisliti, da je ovako svet svećenik i oduševljen rodoljub mogao ostati nezapažen upravo među svojom rodbinom? Kad je kardinal Stepinac u najsudbonosnije doba naše povijesti odlučno stajao na braniku hrvatskih narodnih i vjerskih prava, sigurno je pred očima imao i pojavu svoga velikoga prastrica Msgra. Matije!

I Kardinalovi roditelji vrijedni su hrvatski kršćanski seljaci, blagoslovljeni punom kućom djece, koju su odgojili u strahu Božjem. Kardinalova majka Barbara već je ušla u povijest kao uzorna kršćanka, koja svaki korak svoga odabranoga sina prati molitvom, pokorom, dobrim djelima. Alojzije Stepinac nadvisio je ozbiljnoga Msgra. Matiju. Primivši početni obiteljski odgoj i svršivši pučku školu u rodnom mjestu krenuo je u Zagreb u srednju školu. Vremena su bila velika, budio se sav hrvatski narod, osobito naše selo. Alojzije Stepinac nije mogao mirno završiti srednju školu i poći na sveučilište, jer je uslijed prvoga svjetskoga rata morao pod oružje.

ŠKOLA KRŠĆANSKOGA VOJNIKA

U Starom Zavjetu je ljudska životna staza označena kao vojna služba, puna opasnosti i napora. I kršćanin mora svoj život shvaćati kao trajnu pripravnost na Gospodnji pohod i dužnost rastanka s vremenitošću i prolaznim stvarima. Prije polaska na talijansko ratište Alojzije Stepinac svršio je dočasnički tečaj. Odmah je u početku svoga vojničkoga života kolegama i glavarima dao dojam ozbiljna mladića, koji ima smisla za dužnost, red, rad, stegu. I u ratnim danima znao je apostolski djelovati na svoje mlade kolege, vojnike pa i časnike. Iz toga vremena postoje zajamčene vijesti o njegovim nastupima, koje bi inače bilo veoma pobudno opisati. Bio je staložen, hrabar, na bojištu je pokazivao hladnokrvnost, pa su ga odlikovali za hrabro vršenje dužnosti. Jedamput ga je zemlja zasula prigodom neprijateljskoga napadaja, ali kao čudom je bio otkopan i spašen za kasnije uzvišene zadaće. Nije ga mimoišao mnogi križ. Tako je zapao u talijansko zarobljeništvo. Stigao je na tom teškom putu i do Franjine zelene Umbrije, u kojoj je među ostalim i masline sadio, koje su bile kao predznak njegove mirotvorne svećeničke i natpastirske djelatnosti.

Kad je na talijanskom ratištu borba bila završena, mjesto da ostane i dalje u zarobljeništvu, Stepinac je odabrao put na balkansko područje, gdje je također rat bio zaključen. Ostao je na Balkanu, u Makedoniji, nekoliko mjeseci, upoznao je pravoslavno i muslimansko pučanstvo i vidio njihove vjerske i kulturne prilike i neprilike. Njegov odlazak na Balkan i boravak u Makedoniji nemaju ništa s tobožnjim njegovim «jugoslavenstvom»: Stepinac je vidio, da će iz Italije prije stići u Hrvatsku, ako ode na Balkan, nego ako ostane u neizvjesnosti talijanskoga zarobljeništva.

U ratu i poslije kao časnik Stepinac je naučio slušati i zapovijedati, poput onoga satnika u Evanđelju, podnositi teškoće, svladavati se, ne

govoriti o svojim nevoljama nego vjerovati, uzdati se u Boga, raditi, trpjeti. Bijaše mu to svestrana predpriprava za apostolski rad u drugom svjetskom ratu i za sudbonosna stradanja pod komunističkim strahovlađem.

PONOVNO NA RODNOJ GRUDI

Napustivši ljeti 1919. vojnički stalež Stepinac se vratio u svoj Krašić, da konačno odluči, kojim će putem krenuti kroz život. Radićev seljački pokret bio se u ono doba razvio, postao je političkom i društvenom silom, s kojom su morali računati i Hrvati i njihovi prijatelji i protivnici. Učinilo mu se najprikladnije, da ostane na selu i kuša kršćanski udes smirena poljodjelca. Novo vrijeme nosilo je sa sobom nove zadaće: trebalo je primjenjivati suvremena sredstva i sustave u radu na selu. Da bi bio sposobniji i sebi i drugima osigurati pristojan život, pošao je na agronomski fakultet u Zagrebu, kako bi nakon dovršenih nauka mogao seljacima biti stručnim savjetnikom i pomoćnikom. Providnost je i tu pokazala, da mladoga Stepinca čuva za viši poziv: zbog obiteljskih neprilika Alojzije je morao napustiti sveučilište i prihvatiti za plug i motiku.

Uza sve svijetle strane života na selu, gdje je mogao po primjeru svetoga Franje pjevati Gospodinu velepjesan svih stvorenja, Alojzije ne bijaše posve zadovoljan. Njegova majka malo je o tome govorila sa svojim sinom, ali se neprestano molila i žrtvovala, da joj Bog ostvari životnu želju i Alojzija pozove u svoju službu. Milost je pokazala, kako joj se čovjek ne može oprijeti: ljeti 1924. Alojzije odluči napustiti težački život i pripraviti se za drugo zvanje, koje je uzvišenije nego poljoprivreda, dapače nego bilo koji drugi poziv u životu. Veliki je crkveni učitelj nazvao svećeništvo «umjetnošću nad umjetnostima», budući da mu plodovi ne trunu nego rastu u vječnost i traju u Gospodinu. Božja je milost zaista bila potpuna: i Stepincu je određeno, da se u Rimu osposobi za svećeničko zvanje i djelovanje.

U RIMSKOM UNIVERZALNOM OZRAČJU

Kao već izgrađen čovjek, u 27. godini života, Stepinac je u jesen 1924. stigao u Rim, da na papinskom gregorijanskom sveučilištu kao pitomac zavoda «Germanico-Hungaricum» pohađa predavanja iz filozofije i bogoslovlja i pripravlja se za ređenje. U sedam godina boravka i rada s odabranim njemačkim bogoslovima upoznao je temeljito njemački jezik i kulturu, dobre i loše strane njemačkoga značaja, dok je u međunarodnom ambijentu papinskoga sveučilišta i uopće života u Rimu imao prilike usvojiti mnogu stranu raznih kultura. Dok je boravio u Rimu na naukama, sreća ga je služila i u tome, što je na papinskom prijestolju bio Pio XI., veoma kulturan čovjek, odlučan branilac vjere i ljudskih prava, oštar protivnik fašizma, nacizma i komunizma. Stepinac je s većim ili manjim skupinama hrvatskih hodočasnika polazio u audi-

jenciju Piju XI., koji je poznavao Hrvate, njihovu povijest i tisućljetnu vjernost Petrovoj stolici, te je to svoje mišljenje izricao ne samo pred Hrvatima nego i pred njihovim protivnicima i neprijateljima, kad bi za to bile došle prigode.

Stepinčevi glavari, profesori i kolege doskora su se uvjerili, da je njegov značaj nesebičan i plemenit. Svi su ga cijenili, jer je bio trijezan radnik, iskreno pobožan, prožet osjećajem dužnosti, vazda spreman na uslugu. Svoje hrvatsko rodoljublje u Rimu je učvrstio i prožeo ljubavlju prema Papi i Crkvi pa je tu ljubav uvijek sačuvao: pred jugoslavenskim nepravednim komunističkim sudištem, u tamnici i zatočenju kao i u svojoj duhovnoj oporuci, isto onako, kako je propovijedao u zagrebačkoj prvostolnici, u svetištu Marije Bistrice, na euharistijskim kongresima širom hrvatskih krajeva i inače tokom svoje uzorne crkvene djelatnosti.

Na blagdan Krista Kralja 1930. bio je zaređen za svećenika, a svoju Mladu Misu imao je u Gospinoj bazilici S. Maria Maggiore u Rimu, budući da je svega svoga života djetinjom iskrenošću i ljubavlju častio Isusovu i našu nebesku Majku. Ovjenčan dvostrukom lovorikom doktora filozofije i bogoslovlja ljeti 1931. vratio se u Zagreb, da pod vodstvom svojih starješina vrši svećenički rad u Domovini.

APOSTOLSKI POSLENIK MEĐU HRVATIMA

U Hrvatskoj je skromni i radini svećenik Stepinac kraće vrijeme obavljao razne dužnosti, koje su mu bile određivane. Uglavnom je bio uz sijedoga nadbiskupa Msgra. Antuna Bauera kao njegov ceremonijar. Vrijeme je bilo neobično teško: Crkva je i narod pod diktaturom snosio neprestane nepravde i nasilja. S nadbiskupom Bauerom Dr. Stepinac je obilazio prostranu zagrebačku nadbiskupiju, upoznavao narodne potrebe, zanimao se za bijednike i nevoljnike, kojima je posvećivao najviše svoga vremena, pažnje i sredstava, do kojih je mogao doći. Svećenik Stepinac bio je temeljite bogoslovske i filozofske izobrazbe, ali nije nikada bio kruti intelektualac ni sladunjavi sentimentalac: kršćanski vojnički duh, koji mu je bio vodičem u ratnim i poratnim godinama, oplemenio je milostima i darovima svećeničke službe i nadahnuća. Sve svoje pouzdanje stavljao je u Providnost, svojim je sposobnostima pridavao malo značenje, u teškoćama se zaufano obraćao Blaženoj Djevici Mariji. Nije mario za ljudsko priznanje ili negodovanje, glavno mu je bilo savjesno vršiti svoje dužnosti i odgovarati duhovnim potrebama hrvatskoga naroda. Narodu se sviđao, jer je nastupao skromno i nenametljivo. Što je govorio, djelom je potvrđivao, u vršenju milosrđa pokazivao je veliku dosjetljivost i neumornost. Propovijedao je rado i često. Slušaocima je bio razumljiv, govorio je jednostavno, jasno, zorno. Obilno se služio mislima i primjerima iz Svetoga Pisma, jednako Staroga kao i Novoga Zavjeta. Nije mu bilo ni na kraj pameti ugađati slušateljima: svjestan odgovornosti svećenika i rodoljuba, osobito je odlučno žigosao naše narodne poroke, psovku, kletvu, bijelu kugu i druge. Propovijedajući pokoru i zadovoljštinu za grijehe pojedinaca i cijeloga naroda sam je svojim primjerom pokazivao, kako treba i u naše razmaženo doba obuzdavati prohtjeve tijela i sjetila.

JOSIP TURKALJ:
PROFIL NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA, sadra (1960.)

Svećenički apostolat Dra. Stepinca trajao je samo tri i po godine. Bilo je naime veoma važno pitanje, tko će naslijediti nadbiskupa Bauera, koji je nekoliko godina prije svoje smrti uvidio, da za goleme potrebe zagrebačke nadbiskupije mora sebi iskati mlada pomoćnika, koga bi ujedno spremio i za svoga nasljednika. Nadbiskup Bauer bio je čovjek višestruka iskustva: on je naime osim svećeničke i profesorske službe u svoje doba imao i istaknutu političku ulogu. Prilike među Hrvatima i u svijetu sve su više govorile, da nadolaze zla vremena. Zagrebu i cijeloj Hrvatskoj kao i svima katoličkim Hrvatima bio je nuždan svet, učen, iskusan, nesebičan nadbiskup kao predvodnik. Kako je kraljevska Jugoslavija nastojala u svemu skučivati slobodu i napredak Hrvata, trudila se, da u Zagreb ne dođe za nadbiskupa kakav hrvatski rodoljub, koji bi ometao namjere kraljevskoga Beograda. Čitalo se i slušalo, kako se nižu najneobičnija imena, Hrvata i nehrvata, koji bi mogli doći u obzir kod izbora novoga nadbiskupa. Pojedina su takova imena uznemirivala diktaturu, dok su druga nailazila na negodovanje Hrvata katolika.

Božji je duh nadahnuo starca Bauera, koji je konačno uvidio, da će najbolji nadbiskup biti upravo njegov ondašnji ceremonijar Stepinac, koji je ispočetka nastojao uvjeriti Msgra. Bauera, da koga drugoga uzme za odgovornu nadbiskupsku službu. Međutim je Msgr. Bauer bio stalan u svojoj odluci i spretan u igri s kraljevskim dvorom, koji je imao pravo prigovora pojedinim kandidatima. Kad je u Stepinčevu slučaju stigao takav prigovor, Bauer je odgovorio, da je prijedlog već otišao u Rim s kraljevskim pristankom, a da stara poslovica svjedoči, da se carska riječ ne poriče: i bilo bi veoma nezgodno, da narod dozna, kako je kralj mijenjao svoju odluku! Msgr. Bauer dobio je i ovu važnu bitku: Dr. Stepinac je doista imenovan zagrebačkim nadbiskupom-koadjutorom s pravom nasljedstva. Starom Nadbiskupu pao je teški kamen sa srca, budući da je u tri i po godine temeljito upoznao viteški značaj i svećeničke i ljudske vrline svećenika Stepinca.

Providnost dopušta, da u neobično zamašnim događajima za Božji narod svi skupa, učeni i priprosti, osjete iznimnost zgode i jednodušno zahvaljuju nebesima na milosti. Koji smo onih godina pratili javni život u Hrvatskoj i u Jugoslaviji, dobro se sjećamo, kako je na vijest o Stepinčevu imenovanju val oduševljenja zahvatio i zagrebačku nadbiskupiju i sve hrvatske krajeve. Dan 24. VI. 1934., kad je u Zagrebu posvećen mladi nadbiskup Stepinac, bijaše slavljen kao hrvatski narodni blagdan: Božjem su odabraniku pjevane pjesme, posvećivane knjige, slane brzojavne čestitke i darovi. Narod je po nadnaravnom nadahnuću osjetio, da se dogodio sudbononosan čin, koji će imati nedogledne posljedice u crkvenoj i općoj stvarnosti hrvatskoga naroda. Malo je tko mogao odrediti, šta se to nagoviještalo, ali budućnost je pokazala, da je onom zgodom posvećen hrvatski Mojsije, koji će voditi narod kroz more ratne mržnje, užasa i stradanja te ga časno predstavljati pred Bogom i svijetom.

Msgr. Bauer mirne je duše svojem mladom pomoćniku prepustio upravu nadbiskupije, jer ga je upoznao kao muža vjere, ljubavi prema Crkvi i Hrvatskoj, spremna na svaku žrtvu. Biskupsko geslo Msgra. Stepinca jasno je govorilo o njegovoj vjeri i ufanju u Providnost: *In Te, Domine, speravi!* — U Te se, Gospodine, uzdam! Odmah je njegovo stado osjetilo veličinu novoga Pastira. Čestitaju mu kanonici i prebendari, a on im otvara svoju dušu i govori: «Mrzim svaku nepravdu!». Mladim bogoslovima ističe, da se u ljubavi prema hrvatskom narodu ne da ni od koga natkriliti. Crna je diktatura bjesnila, kad je imenovan za nadbiskupa-koadjutora, ali njegovoj vjeri u bolju budućnost nije mogla naškoditi ni diktatura ni ikakvo drugo nasilje.

Božji čovjek je uvidio, da je najbolji oblik svećeničkog i biskupskoga rodoljublja ustrajan rad oko vjerskoga napretka u narodu. Zato je svećenicima zabranio miješati se u djelatnu politiku, ali je sam prednjačio u rodoljublju, koje je očekivao i od svećenstva. Imao je povjerenje u hrvatsko narodno zastupstvo; na izborima 1935., premda ne bijahu slobodni, glasao je za hrvatske ideje i ljude, dok je diktatura besramno trubila preko radia, da je Msgr. Stepinac svoj glas dao za vladinu listu!

Kao neumoran apostol Marijine slave širi pobožnost prema Majci Božjoj, pješice predvodi velika hodočašća Zagrepčana u Mariju Bistricu, i to su kao plebisciti hrvatske marijanske pobožnosti. Prijatelj je Gospine krunice, sam prevodi knjigu o njoj. Katoličku Akciju nastoji preurediti i upraviti novim stazama suradnje raznih njezinih oblika i grana. Na euharistijskim kongresima sam propovijeda, ispovijeda, šiba narodne mane, preporučuje sredstva vjerskoga preporoda.

Održava veze s drugim hrvatskim biskupijama, pomaže bogoslove iz raznih hrvatskih krajeva. Vodi sprovod uzornoga svećenika, učenjaka i rodoljuba Msgra. Frane Bulića ljeti 1934., kao što i kasnije sudjeluje u raznim hrvatskim vjersko-narodnim proslavama, kao na primjer u Dubrovniku na svečanostima u čast mjesnoga zaštitnika, parca, svetoga Vlaha; u Kotoru u čast svetoga Tripuna i blažene Hosane Kotorke. Neumoran je u širenju slave mučenika Nikole Tavelića: ljeti 1937. vodi hrvatsko hodočašće u Svetu Zemlju, tom zgodom posvećuje oltar u čast našega Blaženika. Obavljajući pobožnost Križnoga puta ulicama, kojima je stupao Božanski Spasitelj prema Kalvariji, Msgr. Stepinac je nosio težak drveni križ, da izmoli milosti, koje su potrebne hrvatskom narodu. Uopće je vršio mnoga pokornička djela. Narodu je uvijek bilo neobično veselje sretati ga, slušati njegove propovijedi i govore. Osobito je bio neumoran i nenatkriljiv u djelima milosrđa.

Msgr. Bauer, koji je dugo godina vodio zagrebačku nadbiskupiju, Msgru. Stepincu mogao je u mnogim stvarima otkriti pojedinosti iz svojega dugog iskustva u upravi najveće hrvatske nadbiskupije. Kad je kraljevska diktatura prevršila mjeru u tlačenju ljudskih prava Hrvata 1935., Stepinac je bio svjedokom, kako je Msgr. Bauer sastavio odlučan i opširan memorandum o tim nasiljima i onda ga osobno predao knezunamjesniku Pavlu Karađorđeviću. Istina je, da diktature uglavnom ništa

ne uče nego propadaju, ali primjer nadbiskupa Bauera ostao je u svijetloj uspomeni kod svih Hrvata i osobito kod Msgra. Stepinca.

Kad je 7. XII. 1937. umro nadbiskup Bauer, Hrvati su ga zahvalno preporučivali Božjem milosrđu osobito za to, što im je znao i mogao odabrati onako vrsna svećenika za duhovnoga predvodnika u Hrvatskoj.

PRIJE SUDBONOSNE OLUJE

Nakon smrti Msgra. Bauera nadbiskup Stepinac samostalno vodi zagrebačku nadbiskupiju i predsjeda konferencijama hrvatskih i slovenskih biskupa. Sjaj njegove kreposti i skromnost njegova nastupa svima se sviđa, nikog ne odbija. Revnost za dom Gospodnji među Hrvatima ne da mu mira. Osobito ga potiče na posao proročka vidovitost o zlima, koja se spremaju na svijet i na Hrvatsku. Prijateljima, znancima, vjernicima znao je reći, da ga čeka teško progonstvo, možda i smrt uslijed neprijateljskoga zlostavljanja. Zato je svim silama nastojao činiti, što je bilo moguće u njegovoj nadbiskupiji i po svima hrvatskim krajevima. Srdačno surađuje s našim drugim biskupima, polazi na njihove svečanosti, kao na primjer na 30. godišnji biskupski jubilej Msgra. Šarića, sarajevskoga nadbiskupa, kada je putem iz Zagreba pohodio brojna mjesta Herceg-Bosne i posvuda bio pozdravljan kao Božji glasnik. Iste godine je posvetio Gospinu crkvu u spomen kralja Zvonimira u Biskupiji kod Knina. Ljeti 1939. sudjelovao je na posveti sarajevskoga pomoćnoga biskupa Dra. Smiljana Čekade, sada biskupa u Skoplju. U jesen iste godine Piju XII. predveo je hrvatsko nacionalno hodočašće, koje je u prisustvu skoro svih naših biskupa i predstavnika svećenstva, svjetovnjaka i naročitog izaslanstva hrvatskoga narodnoga vodstva molilo Papu, da proglasi mučenika Bl. Nikolu Tavelića svecem katoličke Crkve. Kao pravi sin svoga naroda i u prosincu 1938. smjelo je na neslobodnim izborima glasao za hrvatske kandidate i ideje. U siječnju 1940. održao je knezunamjesniku Pavlu Karađorđeviću odlučan govor o pravima Crkve i hrvatskoga naroda, koja se nikada ne smiju nekažnjeno kršiti. Onako su silnicima ovoga svijeta govorili samo najodabraniji duhovi kršćanstva, i tko je čast i prava naroda onako shvaćao 1940., mogao je dosljedno nastupati tokom drugoga svjetskoga rata i pred komunističkim sudištem 1946.

Predvodio je sav hrvatski episkopat u pripremama proslave 1300. godišnjice prvih hrvatskih veza sa Svetom Stolicom, i već je bila gotova poslanica našeg episkopata na biskupe svega svijeta 1940., ali ratni užas je zapriječio, da 1941. ta godišnjica nije mogla biti proslavljena.

Nadbiskup Stepinac je u Zagrebu osnovao desetak novih župa, da se prošireni hrvatski glavni grad može skladno razvijati i u vjerskom i kulturnom pogledu. Nadbiskupove propovijedi, osobito one korizmene, predmetom su razgovora narodnih masa jednako kao i svećenika i obrazovanih katolika. Priređuje hrvatske socijalne tjedne, drži konferencije sveučilištarcima, članovima vjerskih društava, Katoličke Akcije. Nastoji proširiti duhovni upliv Marijina svetišta u Mariji Bistrici: u tom svetištu počinje izgrađivati monumentalne postaje Križnoga puta, dovodi redov-

nike pavline, koji da obnove nekadašnji duhovni i kulturni rad toga zaslužnoga reda među Hrvatima.

Čovjek molitve, gradi među ostalim samostan redovnica karmelićanki u Brezovici kraj Zagreba. Kad je prisutan kod zidarskih poslova, blagosivlje svaki kamen i opeku, koja se stavlja u novogradnju. Tumači prisutnima i javnosti, zašto je bio odredio, da i njegov grob bude u kripti ispod samostanske kapele u Brezovici, jer da će se ondje za njega obavljati molitve i nakon njegove smrti. Providnost je htjela izmijeniti njegov prvotni plan; njegovo tijelo počiva u zagrebačkoj katedrali, koju je proslavio kao nitko između njegovih prethodnika.

Pravi hrvatski crkveni knez očinski prima i pomaže sve prognanike i nevoljnike. Tako 1938. osniva zaseban odbor za pomoć izbjeglicama iz Njemačke i Austrije te kasnije iz Poljske i Madžarske, koji su morali zbog svete vjere ili svoga podrijetla bježati iz tih krajeva i među Hrvatima iskati sklonište i samilost. Svijet je mnogo toga doznao o njegovoj samaritanskoj djelatnosti za sve, koji su mu se obraćali za pomoć, savjet, utočište.

I dok je djelom dokazivao, kako dosljedno shvaća Isusovu nauku o ljubavi prema Bogu i bližnjemu, nikada nije prestajao pobijati pogubne totalitarističke sustave raznih struja, koje su ugrožavale Crkvu i narode, dok se nijesu oborile i na njegovu Hrvatsku. Što je do 1941. vjerovao i propovijedao o Kristovoj istini i ljubavi, to je kao čovjek, rodoljub, crkveni pastir provodio u djelo. Neprilike su bile neopisivo teške i zamršene, samo im je apokaliptičko ime pristalo: što je bilo sitnije i slabije, izgubilo se u naletu nevremena, ostali su na poprištu Kristovi sljedbenici, a među najvećima prvi je svakako Stepinac, kako nam svjedoče Pio XII., Ivan XXIII. i Pavao VI., da ispustimo mnogo sjajno ime kršćanskog i uopće uljuđenoga svijeta.

Mrtvu Stepincu zahvalno kliče ne samo njegova Hrvatska —koja izdiše pod jarmom sile i nepravde, i da nije izdahnula, zasluga je u prvom redu žrtava, primjera i zagovora velikoga kardinala Stepinca—, nego i svi slobodni kršćani i oni vjernici, koji su poput Hrvata bez slobode. Mrtav Stepinac istom je stupio u duhovno carstvo, kojemu nema granica, kao što plemenitosti Stepinčevih nakana i ljubavi prema svemu, što je Božje, nema i ne bijaše granica. Hrvatski pjesnik Ivan Mažuranić u svojim je stihovima izrazio misao, da nije velik, tko se velikim rodio, nego da je uistinu velik samo onaj, tko se malen rodio, ali kad umre, velik mu grob treba.

Stepinčev je grob u zagrebačkoj katedrali, u kojem su njegovi posmrtni ostanci, ali duhovna snaga, koja struji s toga groba krijepi svu Hrvatsku, svu Crkvu i sve ljude, koji vjeruju u Boga i u vječno zvanje i sudbinu čovjeka.

IVAN TOMAS

[*Novi Život*,
Rim, IV, 1, siječanj-ožujak 1965., str. 6-18].

SVETAČKI LIK KARDINALA DR. ALOJZIJA STEPINCA

«TKO nije častio svece, prolazi osamljen zemljom». (G. Thibon).

Mi, hvala Bogu, ne poznamo te osamljenosti, jer među nama se veliki svetac rodio i živio, s nama je i za nas radio i trpio, u našoj blizini je sveto umro, u našoj sredini on sretno počiva, štovan i ljubljen odanošću svoje djece, slavljen i čašćen divljenjem čitavog katoličkog svijeta.

«Samo onaj, koga su sveci očarali, poznaje vrijednost prijateljstva», kaže Thibon.

1. USPINJANJE

Za izgradnju osobne svetosti kršćanina potrebno je troje: Prikladna naravna podloga, bogato izlijevanje milosti i odaziv duše na sve zahtjeve Božanskih zahvata.

Pogledamo li na dragocjeni život, koji se dne 10. veljače ove godine ugasio kao svijeća za Boga na oltaru, otkriva nam se veličanstven prizor ove vrsti. Koliki sklad darova naravi i milosti, s jedne strane, te odaziva i suradnje, s druge!

Milost se počela izlijevati u ovu dušu već od prvoga časa života na zemlji. Alojzije Stepinac potekao je iz stare hrvatske obitelji, poznate kao veoma poštene i religiozne, koja je Bogu i Crkvi dala više zaslužnih duhovnih osoba. Njegova duboko pobožna majka, već ga je kod rođenja pred Gospinom slikom posvetila Bogu. Pod istom slikom nebeske Majke molitvom i postom isprosila je svom dragom sinu svećeničko zvanje.

Već u djetinjstvu i mladenačkim godinama bio je ovaj dječak pobožan i isticao se ozbiljnošću. Svojom pojavom toliko je otskakao od ostalih mladića njegove dobi, da je u Nadbiskupskom orfanotrofiju upao u oči svim predpostavljenima.

Kako u školskim klupama, tako i na bojnim poljima, isticale su se kod ovoga mladića već onda napose dvije *etičke crte:* Ljubav prema

istini i pravednost. Istinu je toliko ljubio, da je neistinu oduravao i onda, ako bi se ona odnosila na najljuće neprijatelje.

U vojničkom životu kao mladi časnik, pokazivao je također iskrenu pobožnost, često bi posluživao kod sv. Mise vojnim svećenicima. Štoviše, gledajući oko sebe razarenje i smrt, njegova se lijepa duša sve više učvršćivala u svrhunaravnoj usmjerenosti... «I u Bogu», tako ganutljivo piše jedan od poglavara Orfanotrofija u želji, da sin Jože Stepinca ipak jednom postane svećenikom...

Nadaren svim umnim sposobnostima, lijep značaj, jak duh, odlučna volja, stalnost u dobru, plemenitost ljudskih osjećaja, velika inteligencija, koju je kasnije usavršio i dopunio solidnom naobrazbom i dubokim znanjem, mnogo je obećavao. S ovakvim darovima uma i srca, bila je posve u skladu njegova fina vanjština, koja je odavala jedinstvenu, harmonički izgrađenu ličnost, prikladnu da primi izljev milosti odozgo i da osvaja duše za Boga...

Eto trostrukog uvjeta za ostvarenje lične svetosti!...

Već na studiju u Rimu počeo se širiti miris njegovih kreposti i sposobnosti, te je svima pitomcima Zavoda postao veoma drag uzor, a poglavari su ga toliko uzljubili i cijenili, da je kroz 6 godina revni Alojzije Stepinac iz male Božje Hrvatske stavljen za duktora prvog godišta u tom velikom svjetskom Zavodu. Za tu se službu inače redovito svake godine mijenjao pitomac. Napose ga je zavolio duhovnik P. O. Pfuff, koji je za Stepinca još onda kao studenta izjavio, da je «Strogi asketa po njegovom stilu»...

Kako duboko je Alojzijeva plemenita duša zaronila u misterij svećeničkog poziva i vlastitog posvećenja, očito je već iz njegovog natpisa na sličice prigodom Mlade Mise: «A ja, Bože sačuvaj, da se čim drugim hvalim, osim križem Gospodina našega Isusa Krista, po kojemu je meni svijet razapet i ja svijetu» (Gal. 6, 14).

Po svojoj naravi i sklonostima duše pok. Kardinal bio je kontemplativan tip. Zato je kao mladi svećenik volio raditi više u zabiti. Ali Gospodin Bog je imao druge planove, kojima se je njegova svećenička duša uvijek svesrdno priklanjala.

Pa i kroz ovo malo godina, što je radio kao obični svećenik, sav se je žrtvovao i dao na herojska djela svestrane ljubavi, pomažući djelotvorno gdje god se ukazala potreba. Ali postavši nadbiskupom, njegova pastirska djelatnost širom je raširila krila na svim područjima, gdje je samo mogao koristiti bratu čovjeku i slavi Božjoj. Pun pouzdanja u Božanske snage, mladi poletni Nadbiskup zagrebački uložio je neumorno nastojanje oko pokretanja i svih naravnih sredstava za postignuće velikih Božjih ciljeva. No, najspontajniji i najintimniji mu pothvati bijahu ipak oni, koji su smjerali izravno k vrhunaravnim vrednotama. U njima je on bio sav — cio!

U preteškim časovima svoga nadpastirskog rada, kako prvih godina obnavljanja vjerskog života u Nadbiskupiji, tako i kad je u metežu Drugog svjetskog rata dragu mu hrvatsku grudu zahvatio vihor bijede i nevolje svake ruke, uvijek je bio svjestan svoje omiljele izreke iz sv. Pisma: «Ako Gospodin ne zida grada, uzalud se trude oni, koji ga grade». Ali oslonjen na svoje pastirsko geslo «In Te, Domine, speravi», nikada nije klonuo, nego je uvijek iznova započimao, poduzimao i ostvarivao... Imao je puno očinsko srce za sve potrebe, za svu ljudsku bijedu, te je uz vidljivu i materijalnu pomoć duboko suosjećao sa svima, koji trpe na bilo koji način, bez obzira na vjeru, naciju i rasu...

Njegova apostolska revnost i žar za duše našla je prilike, da uz ogroman pastoralni rad misli također na starce i bolesne. U jednoj od zagrebačkih bolnica ležao je neki gospodin teško bolestan. Č. s. bolničarka ga pokušava navesti, da se ispovijedi. Bolesnik joj najednom odvrati: «Samo onda, ako bi mi sâm Nadbiskup došao!». Č. s. je učinila svoje. Ali i zagrebački nadbiskup. Za nekoliko minuta stao je pred tom bolnicom dvorski auto... Iza par dana bolesnik je smireno preminuo...

A dječica, ti njegovi miljenici!? Uz česte posjete župama svoje prostrane nadbiskupije, uz obilaženje velike i zapuštene zagrebačke periferije, čije je sve potleušice i rupe u gradskim smetištima dobro poznavao, uz svestrani interes i rad u Karitasu i svim organizacijama, dragi blijedi Nadbiskup nalazio je vremena i za one najmanje, ali i najmilije Isusove prijatelje. Za njih se uvijek nježno zanimao. Kad bi preuzv. g. Nadbiskup došao u Brezovicu, mali Božo iz tamošnjeg sirotišta bio mu je prva briga. Sjeo bi ga na svoje krilo, tepao mu i dragao ga, baš kao no Božanski Spasitelj na svojim apostolskim putovanjima i umorima. Maleni i odrasli, koji su im slični, imaju posebno razvijeno osjetilo za dobrotu i svetost. Zato nije čudo, što su ga ona posve mala djeca u Krašiću nazivala «Isus». Kad su časne sestre na to upozorile Eminenciju, on im je odgovorio: «Pustite djecu, neka izgovaraju to sveto ime!»

Volio je naš Nadpastir sve ljude. Ali osobito je visoko cijenio osobe iz redovničkog i svećeničkog staleža. Neobično je štitio svećenike. Jednom je baš spontano branio jednog svećenika, koji je možda i s pravom bio optužen. Silno ga je edificirala ta gesta očinske i bratske ljubavi, spremne, da otkloni sve što bi moglo baciti ma i sjenu na njegova svećenika, bez obzira da li mu je taj sklon...

Zagreb, u veljači 1960.

SVETAČKI LIK KARDINALA STEPINCA

RAJMUND KUPAREO

«Udaljio se naš Pastir, izvor žive vode»
(Časoslov tmina na Veliku Subotu)

SANJAO je za života, da će njegovo tijelo počinuti u grobu, koji je sâm dao sagraditi onamo u ubavoj Brezovici kraj Zagreba. Jednostavan je to grob, u crkvi, pred rešetkama, gdje se dijeli sveta pričest časnim sestrama karmelićankama. Govorio nam je: «Želim, da budem tu ukopan, da se netko neprestano moli za mene.» Čovjek, koji se sprema na smrt, najmanje se boji te smrti. To su heroji sveci. Naš se je Kardinal pokazao herojem u obrani ljudskih i domovinskih prava, a pokazao se je svecem u svakom činu svoga privatnog i javnog života.

Kad je 22. veljače 1944. bomba uništila samostan dominikanaca u Zagrebu i pokosila 9 redovničkih života, nadbiskup Stepinac otvara vrata brezovičkog ljetnikovca preostalim redovnicima. Jedan od njih bio je imenovan duhovnikom časnih sestara karmelićanka u Brezovici. Nekoliko sam puta prenoćio u Brezovici i promatrao život i djelo našega Kardinala. On nije stanovao u vili, nego u jednostavnoj sobici na ulazu samostana časnih sestara; samostana, koji je on dao sagraditi, da časne sestre «mole za hrvatske svećenike». Njegova skromna sobica u Brezovici, s priprostim gvozdenim krevetom i namještajem, činila je kontrast s bogatim pokućstvom i ogromnim sobama u ljetnikovcu. I dok sam gledao krevet u ljetnikovcu, na kojemu su spavali zagrebački nadbiskupi i, ako se ne varam, jedan kralj, o kojemu je bolje ovdje ne govoriti — naš je nadbiskup provodio život pustinjaka u svojoj isposničkoj sobici. «Svaku sam opeku ovog samostana blagoslovio. Govorili su mi, da sam morao misliti na mlijeko za sjemeništarce, a ne na časne sestre. Varaju se; molitva sestara vrijedi više nego sve mlijeko za moju nadbiskupiju.» Kardinal je bio čovjek molitve. Znao je, «ako Gospodin ne čuva Hrvatsku, uzalud bdiju, koji je čuvaju». Jednom će se pisati knjige o njegovoj pobožnosti.

Zagrepčani ne će nikada zaboraviti njegova bistrička hodočašća; ne će zaboraviti križne putove, koje je svake korizme predvodio po zagrebačkim crkvama; ostat će im u neizbrisivoj uspomeni njegova

ljubav prema Majci Božjoj Presvete Krunice. On je svakog listopada išao od jedne do druge crkve i pred izloženim Svetotajstvom molio s vjernicima *tri* dijela svete krunice, a zatim bi održao propovijed u čast nebeske Majke. On je *svaki dan* molio — i to klečeći — *tri dijela svete krunice.* Kao direktor dominikanske naklade *«Istina»* u Zagrebu, imao sam dovoljno susreta s njime, i mogu posvjedočiti, da je naš Kardinal provodio svetački život. On je preveo i financirao tiskanje *«Razmatranja po Krunici»* od jednog francuskog dominikanca. To je veliki posao, jer je krunica u tom djelu primijenjena na sve moguće staleže i dobe života. Zadnje njegovo djelo, također prijevod, o *svetoj Tereziji od Malenog Isusa,* ostat će kao dokaz komunističke nepravde. Iznijet ću ukratko povijest te knjige.

Dominikanska naklada *«Istina»* predala je Nadbiskupskoj tiskari na Kaptolu rukopis te knjige, da bude tiskana u 20.000 primjeraka. Tiskara je to učinila, iako je bila kontrolirana po komunistima. Vlastoručno sam predao upravitelju tiskare 75.000 dinara za podmirenje troškova. Kad sam jednog dana pošao pridići knjigu (čekali smo samo, da primjerci budu uvezani!), na moje zaprepaštenje, novi upravitelj tiskare, komunist, zaniječe mi uopće opstojnost te knjige. Uvjeravao me je, da knjiga nije bila tiskana u Nadbiskupskoj tiskari. Tolikog cinizma nisam mogao zamisliti! Pošao sam k dru Rittigu i rastumačio mu slučaj. On ne samo da mi nije vjerovao, nego je mislio, da je to moja neoprezna propaganda protiv novih vlasti. Nazvao je telefonski tiskaru i zatražio jedan primjerak. Odmah su mu ga poslali. To je za dra Rittiga bio dokaz, da sam se prevario. «Morali ste najprije predati knjigu na odobrenje komisiji za crkvena pitanja» — bio je njegov «mudri» savjet. Uzeo sam taj primjerak, kao relikviju, dao ga uvezati u kožu i predao Nadbiskupu. *To je jedini primjerak, koji su komunisti predali od dvadeset hiljada primjeraka.* Gospodin Rittig se je prevario... Nadbiskup Stepinac je ovaj slučaj citirao u svom govoru na zloglasnom procesu protiv njega u Zagrebu, kao dokaz, da u «Jugoslaviji» nema slobode štampe.

Svojim sam očima vidio, kako se je brinuo za ratnu siročad u svom ljetnikovcu u Brezovici. Većina djece nisu pripadala katoličkoj vjeroispovijesti. Donosio im je slatkiše, razgovarao, čak se i igrao s njima. Moj je kolega, duhovnik časnih sestara, znao reći: «Zar ne vidiš, da se ovdje obistinila Isusova: «Pustite malene k meni, jer je njihovo kraljevstvo nebesko!» I židovi i pravoslavni svjedočit će jednom za njegovu svetost, jer on ih je branio i pomagao.

Ako je i sâm sudac na njegovu procesu morao uzviknuti: «Vi se vladate kao Krist pred Pilatom», onda je to najbolji znak, da je naš Kardinal u svakom momentu, pa i onom najkritičnijem, svog života

mislio na Isusa i nastojao ga slijediti u svom djelovanju. Njegova tamnica u Lepoglavi postala je simbolom utjehe svim mučenicima vjere i domovine; njegov dom i crkva u Krašiću ostat će zauvijek narodnim svetištem. «I ti Krašiću, zemljo Hrvatske, nisi najmanji među pokrajinama Hrvatske, jer će iz tebe izići vođa, koji će vladati mojim narodom hrvatskim» — možemo s pravom parafrazirati riječi Svetoga Pisma, koje se odnose na Betlehem.

Sveto Pismo i krunica bila su dva izvora njegova duhovnog života. Ne samo da je neprestano čitao Sveto Pismo, nego ga je i preveo, kao što je preveo i veliku knjigu «Razmatranja po Krunici».

Jedan mi je prijatelj ovih dana ponovio riječi, koje je čuo od kipara Ivana Meštrovića na sastanku u Parizu, poslije Meštrovićevog povratka iz Hrvatske. «Kad je kardinal Stepinac molio Anđeo Gospodnji, tako se je preobrazio, da više to nije bio on. Mogu kazati: Vidio sam sveca!» To je najljepše, što je veliki kipar mogao reći o našem kardinalu. Jer ako Hrvatska bude imala svetaca, ne će nestati s lica zemlje! Njegova smrt dokazuje njegovu svetost. Po izvještajima američkih novinskih agencija, kardinal Stepinac je dobio upalu pluća, jer se je «uporno držao svoga dnevnog reda, da moli više od četiri sata dnevno u hladnoj crkvi».

I dok molimo za pokoj njegove duše, u isto vrijeme preporučamo njemu našu izmučenu domovinu, jer ne sumnjamo, da je on svetac i da ćemo ga, još za našeg mukotrpnog života, vidjeti okrunjena aureolom, koju Crkva podjeljuje svojim mučenicima i ispovjednicima.

Sveti naš Kardinale, moli za nas!

1960.

SVETAČKI LIK KARDINALA DRA ALOJZIJA STEPINCA

Slavni naš nadbiskup i kardinal ostavio nam je bogatu ostavštinu duhovnog blaga u svojim izgovorenim ili napisanim propovijedima, u svojim izrekama. U njima nas upravo iznenađuje njegovo opširno znanje i poznavanje Sv. Pisma, crkvenih Otaca i nauke Crkve, te crkvene povijesti i životâ svetaca... Sve su to spomenici njegove duhovne veličine. Ali najdraža naša baština je On sâm, svijetao primjer njegova uzorna života. Istina, još nam puno toga krije veo tajne ili šutnje o milom pokojniku; međutim, ono što smo doživjeli, čuli i vidjeli, dosta je, da ga smijemo smatrati dionikom slave nebeske...

Kad se radi o beatifikaciji ili kanonizaciji nekog sluge Božjeg, mnogo toga predstoji: razni procesi, ispitivanja, preslušavanja, svjedočenja. Obično je to dug i mučan put, kao što je i tegoban put vlastitog uspinjanja do osobne svetosti...

U tim postupcima postavljaju se i razna pitanja o heroizmu kreposti kod pokojnika, na koji vjernici i odgovaraju. Smatram, da će vas možda zanimati nešto o tome, pa ću ovdje od mnogovrsnih takvih upita, navesti samo one, koji se odnose direktno na svetost osobe.

a) *Glas svetosti za života:* Kakvo je o njemu bilo općenito mišljenje za života? Da li su ga častili i smatrali svetim? Da li je ovo mišljenje bilo postojano? Da li je ono potjecalo poradi njegovih kreposti? Da li je to mišljenje o svetosti za života i drugim znakovima očitovao?...

b) *Glas svetosti poslije smrti:* Da li je poradi mišljenja o njegovoj svetosti tijelo pohranjeno na posebnom mjestu? Da li vjernici dolaze na njegov grob, da izmole zagovor? Da li se traže njegove moći i slike? Da li se donose darovi? Da li ga smatraju dostojnim časti oltara? Drže li, da nije bio u čistilištu?...

Čini mi se, da svaki od nas u svojoj duši ovo potvrđuje.

Ali najdostojniji i adekvatni odgovor za nas bio je njegov pravednički odlazak s ove zemlje, njegov samo čudom protumačiv sprovod i one dirljive pojave na njegovu slavnom grobu. Međutim, ne daje manji dojam o svetosti Kardinalove osobe ni onako nečuveni odjek u širokom svijetu na njegov patnički život i svetu smrt.

Najuzvišeniji i konačni cilj svih nastojanja kršćanina oko savršenosti jest: Postati *sličan* Kristu. A mi smo uvjereni, da je sveti naš kardinal i nadbiskup toliko postigao tu sličnost, da ga s dragim Božjim Sirotanom iz rascvale Umbrije smijemo nazvati DRUGI KRIST. Na to nam očinski daje pravo sâm Namjesnik Isusa Krista, Njegova Svetost, Papa Ivan XXIII., koji se nije ustručavao ovo svoje uvjerenje i javno očitovati pred cijelim svijetom, usporedivši našega kardinala s Božanskim Pastirom Isusom Kristom.

Gospodine, ponizno Te molimo, uzvisi i proslavi našega kardinala!

A Ti, predragi naš Oče, moli za nas, da Hrvatska bude Božje kraljestvo mira i ljubavi!

[Ulomak iz većeg sastavka, bez potpisa, objavljen u šapirografiranom listu «*Baklja*» (god. 9, br. 1 i 2, 1961.), a koji je u Belgiji, Jemeppe, izdavao vlč. *Miljenko Uhoda* (umro u listopadu 1978.)]

KAO JUTARNJA ZVIJEZDA...

ZVONIMIR KATALENIĆ (1920-1978.)

NE UBIJ — čuo je zapovijed prorok i uklesao je u kamenu ploču.

Elohim, Zakonodavac, daje i oduzima život, kad mu se to svidi. On je Stvoritelj i «njegova je osveta», ali... Imade iznimaka, kad i čovjek, njegovo stvorenje, postaje sredstvom takve «osvete», kad ubije, recimo, bez grijeha. Prorok Ilija zakla u jednom danu 400 balovih svećenika; stari Izraelci, a kasnije i muslimani, vode «sveti rat» za svoje mjesto pod suncem, na slavu i čast svoje vjere... Takve čine nasilja zovemo stidljivim imenom «teološko ukinuće morala» (Kierkegaard).

Čovjek brončanog doba poznaje nenasilje: ne ubij, ali još ne zna kako se boriti za pravdu nenasilnim putem. On to ponajčešće ne zna ni danas. Tako, kad neki podjarmljeni narod dozre za slobodu, on si je obično uzme oružjem u ruci. Kao narod od karaktera, ne moli druge narode da mu je dadu, dajuć u zamjenu svoju čast, dijelove svoje zemlje i sinove svoje, koji ih nastanjuju. Poseban je slučaj onaj moderne Indije, koja je stekla slobodu nenasilnim putem, zahvaljujući načelima svoga vođe M. Gandhi-a i svojoj vjerskoj tradiciji nenasilja (ahimsa: ne ubiti ijedno živo biće).

Narodi si uzmu slobodu, kako rekosmo, oružjem u ruci. Postavši jednom slobodni, i dalje slijede baratati oružjem; žele osigurati svoj «životni prostor», suzbiti «unutarnje neprijatelje», izvršiti takvo ili onakvo «povijesno poslanje». Krv, lom i ruševine plod su takvog čašćenja i zlorabljenja slobode.

Godina tridesetih naše ere čuli su žitelji Judeje nauk, koji ih je sablaznio; makar on došao iz usta proroka, koji reče za se, da je «stariji od Abrahama».

«Reklo se vašim ocima... a sad vam se kaže... Ljubite svoje neprijatelje... Ne odupirite se zlu (sredstvima zla, podrazumijeva se)... Molite za one, koji vas progone...

Zakon taliona, zakon velikog proroka Mojsije, zakon brončanog doba, zakon sile i nasilja, «teološkog ukinuća morala», bio je stavljen

— izvan zakona. Jer zakon Krista je onaj nenasilja, nov za stari Izrael i za tolike narode na zemlji, zakon Novoga Zavjeta.

Ne znamo, da li je ikada kršćanski borbeni svijet razmatrao o činjenici, da se Krist, za čitavo vrijeme svoga naučavanja, ne odnosi ijednom riječi na «rimsku okupaciju» svoje rodne grude. Ali on kaže: «Upoznaj istinu i ona će te *osloboditi*» (Ivan 8, 32).

Njegovi prvi učenici, s Petrom i Pavlom na čelu, ne gledaju u rimskom imperiju svog «narodnog neprijatelja», kao što to čini veliki broj njihovih sunarodnjaka. To je zato, jer ih Učitelj nikada nije poučio, da im je namjera i dužnost vratiti minuli sjaj Salamonova kraljevstva (jer su ljiljani u polju bogatije ukrašeni od svega kraljevskog veličanstva!) te biti sudionicima i množiteljima svih onih intriga, nasilja i krvoprolića, kojima obiluje povijest nekog naroda u borbi za svoju političku afirmaciju.

Taj isti duh pomanjkanja harnosti «gospodaru ovozemnih dobara» nalazimo kod prvih kršćana, koji odbijaju služiti u miliciji (Maksimilijan, martir god. 295; Marcel, martir god. 298. itd.). Oni kažu: «Rubite nam glave, ne želimo služiti u armiji ovoga svijeta; mi smo vojnici Božji».

Tek poslije spretnog političkog zahvata Konstantina, koji legalizira i «udržavljuje» —ugrađuje u državu— kršćansku crkvu, uklonivši njenu *patientia* (strpljivi, nenasilni, evanđeoski neposluh sili i nasilju vladara ovoga svijeta) odlukom Arleškog koncila god. 314., koji prijeti ekskomunikacijom svakom pokrštenom vojniku, koji bi odbio vojnu službu «za vrijeme mira» — stvari poprimaju svoj uobičajeni, «normalni» izgled.

Politika Konstantina je jasna: Budući da je kršćana bivalo svakim danom sve više, Imperator je želio Crkvu učiniti «sredstvom» za održanje «reda i posluha» u zemlji. Moreau uspoređuje Konstantina s Napoleonom. Obojici su oružje i vjera sredstvo, da postignu i sačuvaju vlast.

Tako se «jaganjci među vucima» preobrazuju pomalo u vukove među vukovima, i kaže Daniel —Rops (Église des Barbares, st. 280), da se kršćani za Karla Velikoga «uza sve to što su pokršteni, pokazuju okrutnijima od pogana».

Ta ratnička tradicija naroda zapadne civilizacije nije nikada bila na čistu s time, što je to prava sloboda, i koji su to putevi kraljevstvu božjem, kako na nebu tako i na zemlji.

No tko, tko će bolje znati, da ona «vanjska», politička narodna samostalnost nije jedina i uvijek prava sloboda, nego li pravi pastir Kristove crkve! I to, da takva samostalnost može biti odrazom unutarnje, duhovne slobode, ali da nije njenim preduvjetom.

Položaj takvog pastira za vrijeme mira je težak; u ratno vrijeme

strašan. On vidi, da narod, bilo pod neprijateljem, bilo slobodan, čini ponajčešće sve ono, što je Krist smatrao zaprekom ulasku u kraljevstvo mira i prave duhovne slobode... Da vraća oko za oko (u najboljem slučaju!); da srdačno mrzi svoje neprijatelje; da ne oprašta nanesene mu uvrede; da tlači slabijega gdje i kako to može; te, napokon: da se mača lati, i od mača gine.

Krist promatra zidine Svetoga Grada i plače: «Jeruzaleme, Jeruzaleme, koliko sam puta želio prigrliti sinove tvoje kano kvočka, što pokrije piliće svojim krilima, a ti ne željaše toga... (Matej 23, 37-38). «O, kad bi mogao barem u ovaj dan spoznati ono, što ti može donijeti mir... (Luka 19, 42).

Ali ne mari Jeruzalem (i toliki drugi!) za takvog Mesiju, koji ne maše sabljom i ne pozivlje na «odlučan boj protiv okupatora i ugnjetavača».

Taj Jeruzalem, u najčišćoj ljubavi za staru slavu djedovine, diže se na oružani ustanak, i doživljuje poraz bez premca u svojoj narodnoj povijesti (god. 70, pobuna Zelota te razaranje grada i hrama po rimskoj kaznenoj ekspediciji) [1].

* * *

Poznato je, da premnogi rodoljubi gledaju u Kristovu pastiru, kardinalu Alojziju Stepincu, simbol svojih narodnih težnja i narodne političke afirmacije.

Nema sumnje, da je Kardinal volio svoju domovinu. To je on i posvjedočio, kad je tome došao čas.

No svo njegovo rodoljublje, pa i položaj visokog crkvenog dostojanstvenika, ne bi dostajali, da on bude primjerom ovom vremenu i onom, koje nadolazi.

Samo neki svrhunaravni čimbenik može ga učini simbolom i primjerom vrednota, koje su vječne.

Bit će to poznavanje i primjena misterija ljubavi, univerzalne ljubavi.

Takva je ljubav — Misterij.

Ona je Bog — *Deus caritas est.*

Ona je svrhunaravna iskra, što blista u srcu svakog sina čovječjeg, koji duboko, nepatvoreno ljubi, bio on kršćanin, musliman ili budist [2].

S vremena na vrijeme, po neizrecivoj milosti ljubavi, rađaju se

[1] Ne želimo tim i sličnim primjerima ni na koji način postaviti u pitanje želju za političkom slobodom nekog zarobljenog naroda. Ali dà, i u svakom slučaju, politiku i sredstva, kojima se narodi služe, kad žele postići tu slobodu nasilnim putem.

[2] Takva ljubav je djelatna prisutnost Božja i ne može, po svojoj naravi, pripasti isključivo jednoj ili drugoj vjerskoj tradiciji. Ona je *opća* i Oci Univerzalne crkve, mistici ponajviše, to znadu (Augustin, J. Tauler itd).

pojedinci, koji svojim djelom i životom unose svjetlo u tmine, pa i onda, kad ih tmine prezru ili povedu u fizičku smrt.

Nikada se u srcima takvih ljudi ne gasi ljubav za sve: dobre i zle, prijatelje i neprijatelje. Njima su načela Propovijedi na Gori kruh svakidašnji. A kad se suprotstave zlu, onda to čine oružjem ljubavi, one koja ne želi smrt neprijatelja, nego njegovo preobraženje.

U srcu Alojzija Stepinca sijala je takva ljubav.

Znamo u kako teškim vremenima: za drugog svjetskog krvoprolića, bijaše Nadbiskup zagrebački utočište i zaštita progonjenih, bez obzira na njihovo vjersko i političko uvjerenje. Upravo tako nalaže ta ljubav, koja grije dobre i zle, koja ne pita, u nuždi, jesmo li ili nismo dostojni takve ljubavi. Možda je baš tada najviše trebamo, kad smo najdalje od nje.

Kardinal Richelieu reče na smrtnoj postelji: «Ja nemam neprijatelja, osim onih države...»

Kardinal Stepinac pred svoju smrt naređuje, da se služe mise *pro inimicis.*

Na svojoj smrtnoj postelji —a i ranije— on više nema neprijatelja.

Sve je volja Božja. I ona neka se vrši [3].

Fiat voluntas Tua.

U njegovoj ćemo oporuci pročitati:

«Sa svoje strane od srca opraštam svima, kako nas je učio Krist Gospodin.»

To nije «fatalizam», nemoć poraženih.

Svjetlo je to duha, koji nalazi konačni mir u krilu Vječnog.

Homo iustus umire tako.

Njegov spomen blista kao jutarnja zvijezda nad ovom dolinom prolaznosti, iskušenja i suza.

[3] Da je ovaj stav nadahnut i ortodoksan, neka nam posluže i riječi sv. Katarine Sijenske, koja kaže u svojoj duhovnoj oporuci: «U stvorenjima treba se tražiti samo volju Božju... Ni zbog kojeg razloga ne smiju se suditi djela stvorenja... I kad vidimo zaista grijeh, ne smijemo suditi, nego osjetiti svetu i iskrenu sućut i prinijeti je Bogu u poniznoj i skrušenoj molitvi».

SVEČANE ZADUŠNICE ZA KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA U PETROVOJ BAZILICI U RIMU:
12. veljače 1960., uz prisutnost pape Ivana XXIII.

SVEČANE ZADUŠNICE ZA KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA
U PETROVOJ BAZILICI U RIMU: Katafalk u sredini

SVEČANE ZADUŠNICE ZA KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA
U PETROVOJ BAZILICI U RIMU:
Papa Ivan XXIII. obilazi i škropi blagoslovljenom vodom katafalk

SVEČANE ZADUŠNICE ZA KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA
U PETROVOJ BAZILICI U RIMU:
Papa Ivan XXIII. čita svoj znameniti govor, u kojem veliča Stepinca

VI

SVJEDOČANSTVA ZA VELIKOG SVJEDOKA VJERE

TROJICA PAPA O KARDINALU ALOJZIJU STEPINCU

PAPA PIO XII.

TAJNI KONZISTORIJ, VATIKAN 12. SIJEČNJA 1953.

PREMDA se radujemo, časna braćo, što vas vidimo ovdje pred nama, mislimo sa žalošću na našega časnoga brata, zagrebačkog nadbiskupa, komu zbog okolnosti, u kojima se nalazi, nije bilo dano, da dođe u Rim k zajedničkom ocu i da se slobodno vrati. Iako je odsutan, mi ga očinskom ljubavlju grlimo i živo želimo, da bi cio svijet znao, da smo ga počastili dostojanstvom rimskog grimiza, ali ni iz jednoga drugog razloga, nego samo da nagradimo njegove izvanredne zasluge, kao i da posvjedočimo njegovu narodu našu dobrohotnost, da na osobit način pohvalimo i utješimo naše drage sinove i kćeri, koji u tim teškim vremenima ispovijedaju odlučno svoju katoličku vjeru.

Nipošto se ne podudara s istinom, da smo ubrajanjem ovoga preplata u sv. kolegij htjeli izazivati i vrijeđati jugoslavensku vladu. Niti je ovaj izbor odgovor na prežestoke riječi, kojima nas i Sv. stolicu ocrnjuju. Prežestoke riječi, opetujemo, koje opraštamo i hoćemo zaboraviti.

Naša savjest nije mogla odobriti, da priznamo i odobrimo razloge, koji se u optužbi zagrebačkog nadbiskupa navode. A nismo mogli razočarati ni nadu i očekivanje katolika cijeloga svijeta, kao i dobrog broja nekatolika, koji su s velikim zadovoljstvom primili vijest, da je pastir, koji je uzor apostolske gorljivosti i kršćanske jakosti, podignut na dostojanstvo rimskog grimiza.

Uza sve to, što je kardinalat posve crkveno dostojanstvo, ipak državni poglavari i njihovi narodi običavaju očitovati najveću radost, kad je tko od njihovih sugrađana pozvan da bude član sv. zbora.

IZ GOVORA PAPE PIJA XII.

«Vođa hrvatskih katolika i metropolita Hrvatske, Nadbiskup Zagreba, Kardinal Stepinac, bio je kažnjen na 16 godina zatvora (1946.) zato, što je odbio podvrći se komunističkoj tiraniji, nego se odlučio govoriti u obranu progonjene Crkve i za slobodu svoga hrvatskoga naroda».

BRZOJAV PIJA XII. KARDINALU STEPINCU

Na blagdan Krista Kralja 1955. proslavio je kardinal Stepinac 25-godišnjicu svog ređenja za svećenika. Tom zgodom mu je uputio Sv. Otac Papa Pio XII. slijedeći brzojav na latinskom jeziku:

«Uzoritom kardinalu Alojziju Stepincu — Krašić.

Predragi naš sine, kad slaviš dvadeset i pet godina svećeništva, punih zaslugama, hvalimo Tvoju hrabrost i krepost, koja je stalna usred neprilika, molimo Ti od Boga obilnu i nebesku utjehu, upućujemo Ti očinske čestitke i želje, te Ti iz svega srca i iz punine duše dajemo Apostolski blagoslov.

PAPA PIO XII.»

PAPA PIO XII.: PASTIRSKO PISMO TROJICI KARDINALA «PROGONJENIH ZBOG VJERE»

SJEVEROAMERIČKA novinska agencija *«Associated Press»* dne 7. kolovoza 1956. prenosi vijest *«Tanjuga»*, po kojoj je vlada FNR Jugoslavije zabranila tiskanje i širenje Pastirskog pisma Nj. Sv. Pija XII., upućenog na dan svetih Apostola Petra i Pavla kardinalima *Stepincu, Mindszenty-u* i *Wyszynskom,* biskupima, svećenstvu i vjernicima *«progonjenim zbog vjere»* u zemljama pod-komunističkom vladom. Pismo Pija XII. je čisto vjerskog sadržaja, upućeno je poimence trojici spomenutih kardinala, povodom petstogodišnjice apostolskog Pisma pape Kalista III. *«Cum his superioribus annis»*, kojim je *«odredio, da se svakoga dana zvoni u određeni sat, kako bi čitav kršćanski svijet mogao uzdignuti žarke molitve Svemogućem, da bi se dobrostivo udostojao odalečiti od svoga puka opasnosti, koje su mu onda prijetile»*. Tu opasnost su onda predstavljali Osmanlije. Kalisto III. je ustrajno pozivao kršćane na molitvu i pokoru i poticao na složnu obranu, pomažući svim sredstvima upravo god. 1456. obranu onda hrvatsko-ugarske tvrđave Biograda (danas glavnog grada Srbije i Jugoslavije), gdje su kršćani pod vodstvom Janoša Hunyadija (Sibinjanin Janka iz naših narodnih pjesama) i poticani po sv. Ivanu Kapistranskom, izvojevali veliku pobjedu nad Turcima. Da bi ostala uspomena na taj događaj u liturgiji, Kalisto III. je uspostavio blagdan Preobraženja.

Pio XII. ističe, da su na istom području danas katolici progonjeni. *«Prošlo je* —veli Papa— *deset i više godina... otkada je Crkva Kristova lišena svojih prava i otkada su, premda ne posvuda istom žestinom, bila nasilno raspuštena pobožna društva i vjerske kongregacije: Pastirima se postavljaju zapreke pri vršenju njihove službe, ukoliko ih se ne deportira, izagna i utamniči... Znademo također, da su mnogi podvrgnuti svim vrstama progona, jer otvoreno, iskreno i hrabro ispovijedaju svoju vjeru i jer su je smiono branili. Međutim, nas posebno boli spoznaja, da se mladež poučava u lažnim i pokvarenim doktrinama sa svrhom, kako bi je se odalečilo od Boga i njegovih svetih zapovijedi, uz najveću štetu za sadašnjost i uz opasnost za budućnost».*

Papa ističe, da po savjesti ne može šutjeti i da vrši Kristov nalog sv. Petru, da *«utvrđuje braću u vjeri»*. Zato se obraća onima *«koji zbog svoje vjernosti i ljubavi prema Isusu Kristu podnose tolike boli, patnje i tjeskobe». «Prije svega* —nastavlja Pio XII.— *obraćamo se vama, ljubljeni sinovi naši, kardinali Josipe Mindszenty, Alojzije Stepinac i Stjepan Wiszynski, koje smo Mi sami ukrasili dostojanskom Rimskog Grimiza zbog sjajnih vaših zasluga u vršenju pastirskih dužnosti i obrane Crkve. Naše rastuženo srce uvijek osjeća sve što ste vi —nepravedno odalečeni od vaših sjedišta i vaše svete dužnosti— pretrpjeli i što još trpite za Isusa Krista».* Papa spominje također patnje drugih biskupa, klera i vjernika. *«Progoni i mučeništvo bit će za Crkvu izvor novih pobjeda, koje će u povijesti ostati zabilježene zlatnim slovima».* Papa posebno ističe primjer *«kardinala Svete Rimske Crkve, koji* —prema riječima sv. Pavla— *pružaju sjajan prizor svijetu, anđelima i ljudima».*

[*Hrvatske novine,*
God. I., br. 1
Buenos Aires, rujan 1956.]

PAPA IVAN XXIII.

BAZILIKA SV. PETRA, VATIKAN, 12. VELJAČE 1960.

«Gospodo kardinali, časna braćo, dragi sinovi!

Razlozi izvanrednog poštovanja i ljubavi ponukali su naše srce, da održimo ovaj posmrtni obred u bazilici sv. Petra za ispokoj duše kardinala Alojzija Stepinca, premda nije u običaju, da se to čini za kardinala, koji nije pripadao rimskoj kuriji. Jednostavni i odlični lik ovoga oca i pastira Crkve Božje bio je našoj duši veoma mio. Njegova dugotrajna patnja 15-godišnjega izgona u vlastitoj domovini, kao i vedro dostojanstvo, kojim je on pun pouzdanja nastavio trpljenje, izazvalo je sveopće divljenje i poštovanje.

Kao tužni i žalobni zvuk zvona proširila se vijest o okolnostima njegove smrti i svratila pažnju njegovih najbližih sinova na odličan primjer nesavladive ustrpljivosti, što ga je pružao za vrijeme tolikih godina odvojenosti u tako maloj udaljenosti svog obitavališta od njihova. Ove nam okolnosti dozivlju u pamet riječi liturgije Velike subote nad Spasiteljevim grobom: «Ostavio nas je naš pastir, izvor žive vode, za čijeg je umiranja sunce pomrčalo». I doista, sunce je pri njegovu prijelazu u vječnu domovinu potamnilo na kišnom i oblačnom obzorju ovih zimskih dana.

Kardinal Stepinac, koji je svojoj čuvenoj nadbiskupiji darovao 26 godina biskupovanja, bio je doista vjerna i pobudna slika Dobrog Pastira. Ponajprije u neumornu i gorljivu apostolskom radu. U posljednjim pak odveć dugim godinama bolne odijeljenosti zgrnuo je toliko bogatstvo zasluga, da ih je za uzvrat nebeski Otac sigurno upisao kao glavnicu milosti i blagoslova za sve obitelji i sve vjernike gorljive i bogoljubne Hrvatske.

Ovih posljednjih tjedana je ponizni nasljednik sv. Petra kao rimski biskup doživio veliku utjehu u dijecezanskoj sinodi. Često i ugodno su se na njoj pastir i stado —kler i puk— povezani crkvenom intimnošću pozabavili sjajnim i ljubeznim Isusovim likom promatrajući ga u slici božanskoga pastira, koji je dao svoj život za svoje.

Duša kardinala nadbiskupa Alojzija Stepinca, odlazeći na nebo, ponavlja nam onu veliku pouku i onaj božanski primjer iz desetog poglavlja sv. Ivana. Molimo se, da bi sretno došlo do proslave njegova izabranog duha. A on će nam zato odozgo isprositi žar u pastirskoj službi i odvažnost da spremno snosimo žrtve skopčane s vršenjem naših dužnosti.

Draga braćo i sinovi! Nemojmo zaboraviti ozbiljni poziv u njegovoj oporuci, kojim nas potiče, da postojano opraštamo i promičemo mir. Kako je nježna, kako je ganutljiva njegova prošnja, kojom moli

oproštenje, ako je možda bilo koga —usprkos čistoj i dobronamjernoj nakani— za života pa i samo malo uvrijedio! Kako je uzvišeno, što je ponovio riječi umirućeg Isusa: «Oprosti im, jer ne znaju, što čine» u prilog onima, koji su mu nanijeli tako nepravedne patnje!

Plemenita je to tvrdnja: «Ne znaju, što čine!» Ona je znak velike sućuti, koja tragičnim bljeskom prodire u tajnu čovječje izopačenosti i shvaćanja smisla pojedinačnog kao i zajedničkog života, čemu smo svi mi svjedoci.

U velikoj našoj tuzi nas tješi to, što se tu i tamo zapaža po koja iskra ljudskog suosjećanja.

Sva četiri evanđelista spominju Pilatov postupak prema mrtvom Kristu, koji je visio na križu. Tijelo je, naime, na smrt osuđenoga ustupio samilosti Josipa iz Arimateje, koji je zatražio smrtne ostatke, i samilosnu Nikodemu, koji je donio obilatu smjesu mire i aloje za ukop. U teškoj boli, koja ne prestaje probadati našu dušu, viša je vlast dopustila —po primjeru nekadašnjega rimskog upravitelja— da puk uzmogne iskazati poštovanje smrtnim ostacima pastira i oca. To će ostati kao sveta uspomena u svim skromnim domovima za jedan cijeli naraštaj. Bit će poticaj na duhovnu plemenitost, na ljudsko i kršćansko suosjećanje.

Oh! Zašto se ne bi sada, kad je veliki svećenik dovršio svoju žrtvu, dopustilo svim vrijednim i dobrim dušama, da barem izdaleka pozdrave povratak građanskog i vjerskog mira? To bi značilo poštivanje plemenite i snažne tradicije. Osiguralo bi i obnovilo zajednički uspon prema visokim idealima, koji dosižu vrhunac u Kristovu duhu. Ujedinilo bi lojalnu i složnu suradnju u promicanju pravog blagostanja, što bi ljudski zajednički život učinilo manje žalosnim a većma ugodnim.

Liturgijska molitva, koja se diže iz naših usta i srdaca ovijena blagoslovljenim kolutima tamjana, neka isprosi još jednoć mir i nebesku slavu oplakivanom pokojnom kardinalu Stepincu. Ugodno se osjećamo u toj molitvi okruženi ovdje prisutnima članovima kardinalskog zbora, kao i onima, koji su se sa sviju strana svijeta htjeli sjediniti u žalosti zajedničkog oca, s izrazima ganutljiva bratstva, želeći time izraziti suosjećanje cijele Crkve. Kardinal Stepinac nije mogao ni jedanput izvan svoga rodnog mjesta i prisilnog zatočeništva razviti svoj i te kako zasluženi grimiz. No, uvjereni smo i nadamo se, da će u milosti i svjetlu Gospodnjem razviti svoju zaštitu nad cijelim kardinalskim zborom, kojem služi na osobitu čast, kao i nad cijelom sv. Crkvom i cijelom Jugoslavijom.

Još jednu posebnu milost molimo s njime zajedno, da bi naime Gospodin očuvao i ozdravio drugog odličnog i tako dragog subrata, kardinala Franza Königa, bečkog nadbiskupa. Izvanredni izraz bratske ljubavi, koja ga je potaknula, da pogrebnu počast zagrebačkog kardi-

nala učini svečanijom, bila mu je prigoda prometne nezgode, zbog koje strepimo za njegov dragocjeni život.

Oh! Kolike li boli! Draga braćo i sinovi! Kolike li boli zbog tih čudnovatih nezgoda svagdašnjega opasnog života! One nas sile, da se bacimo u Isusove ruke, kao što su učinili njegovi učenici na galilejskom jezeru: «Gospodine, spasi nas, izgibosmo!».

Da će Gospodin spasiti svoju Crkvu, nema sumnje. I u času žalosti spremni smo poslušati njegove riječi, premda nam ih upravlja s naglaskom ukora: «Malovjerni, zašto si posumnjao?» Isus voli, da ga zazivamo. I mi se pridružujemo ovom zazivu sinova uvijek drage «Austriae fidelis», da se uspostavi krepko zdravlje njihova zaslužnog i revnog pastira, koji se u svojoj odluci nadahnutoj od bratske ljubavi osjećao združen s gg. kardinalima i cijelim episkopatom katoličke Crkve kao i njihovim zastupnikom.

Dosta, Gospodine! Dosta! Blagoslivljamo te svaki dan, pa i u dan žalosti. Gospodine, bilo milosrđe tvoje nad nama, kao što smo se ufali u tebe! Amen, i uvijek: Amen!».

PORUKA IVANA XXIII. KARDINALU STEPINCU

«Dragom sinu i kardinalu Stepincu Alojziju, nadbiskupu zagrebačkom:

Mnogo žalimo, što niste mogli doći u Rim, dragi naš sinko, u času, kad smo bili uzdignuti na stolicu Sv. Petra, pa Vam šaljemo posebni apostolski blagoslov kao jamstvo nebeske utjehe.

IVAN P.P. XXIII.»

Vatikan, 15. XI. 1958.

NAŠEM DRAGOM SINU ALOJZIJU,
SVETE RIMSKE CRKVE KARDINALU STEPINCU,
ZAGREBAČKOM NADBISKUPU PAPA IVAN XXIII.

Dragi Naš Sine,

Pozdrav i Apostolski Blagoslov!

Kada Ti, Dragi Naš Sine, navršavaš dvadeset i pet godina, otkako si posvećen za Biskupa, Naša misao snažnije i pažljivije i željnije hrli k Tebi nego obično, te, jer tako zahtijeva ljubav, ne dopuštamo, da u tako sretnoj zgodi ostaneš bez Naših čestitki i dobrih želja, koje Ti donose utjehu.

A Mi ti od svega srca upravljamo čestitke i dobre želje, jer veoma cijenimo zasluge Tvoga duha i junaštva, Tvoju pobožnost, svijest budna katoličkog osjećaja, čvrstu postojanost nepobjedivoga srca.

Prošle su tri godine i nešto vremena, otkako si postavljen Natpastirom, da Zagrebačkom Nadbiskupu pomažeš vršiti pastirsku službu imajući pravo naslijediti ga na nadbiskupskoj stolici, pa si postavljen svetim pastirom istoj crkvenoj stolici, te si brzo ispunio nade svih i najboljih, koje su u Te postavljane. Tvoju gorljivost i marljivost otvoreno pokazaše u prvom redu povećan broj župa u tvojoj nadbiskupiji, sretan napredak

Katoličke Akcije, obilata skrb i milosrđe prema siromašnima i bijednima i progonjenima, otvorena i odlučna obrana katoličke nauke.

Uslijed jadnih i nevoljnih prilika, nažalost, bio si prisiljen napustiti svoja žarka nastojanja i pothvate, morao si se rastati od vjernika, koji su povjereni tvojoj ljubavi i brizi, te živjeti u samoći.

Budi muževan i ponosan: krepost a ne krivnja bacila Te je u nevolju: i u žalosnim prilikama drži se ozbiljnim i radosnim: jer je bolje podnositi nepravde, negoli ih drugima nanositi! I da preslavne zasluge, koje si stekao u radu i patnjama, zasjaju pred licem svijeta, sretne uspomene Naš Prethodnik Papa Pio XII. uresio Te je odličjem Posvećenoga Rimskoga Grimiza.

Prigodom ovoga sretnoga događaja, previšnjega i vječnoga Boga, koji dopušta zlo, da odatle nastane veće dobro, očinski molimo, da obilato izlije na Te Svoje milosrđe, pa da kao dionik Kristova Križa što tu siješ, prebogato te obraduje nadom i plodom žetve te da te u nevoljama i teškoćama, koje se na te obaraju, izvrsno hrani sakrivenim vrelom pobožnih radosti i nadahnjuje te osnovama, kako ćeš Crkvi koristiti.

Čestitajući ti ovako preljubezno, Dragi Naš Sine, Tebi, Nadbiskupu Koadjutoru, Tvojim Pomoćnim Biskupima i časnom svećenstvu i vjernicima Zagrebačke Nadbiskupije, rado podjeljujemo Apostolski Blagoslov kao zalog nebeske zaštite.

Dano u Rimu kod svetoga Petra, četrnaestoga dana mjeseca lipnja godine 1959., Našega vladanja prve.

PAPA IVAN XXIII.

Vatikanski dnevnik *«L'Osservatore Romano»* objavio je 24. lipnja 1959. posebni članak o biskupskom jubileju kardinala Stepinca, u kojem je F. A. prikazao život i blagoslovljeno djelovanje ovog Božjeg čovjeka. Završava, da Sv. Otac Papa i s Njim svi katolici po svijetu «vide u krašićkom zatočeniku biskupa vjernog svojoj misiji, nepobjedivog čuvara naroda, Kristovog svećenika, koji vremenskim suprotnostima suprotstavlja čvrstoću nade, snagu svjedočanstva, milosrđe, koje se prelijeva u tišini, trpeći».

SAŽALNICA MSGR. DRU FRANJI ŠEPERU

Duboko nas je ražalostila vijest, koju si Nam javio, da je kardinal Alojzije Stepinac, zagrebački nadbiskup, dovršio svoj zemaljski vijek. Ovoga veoma revnoga i vrlo pobožnoga svetoga Natpastira, koji je veoma zaslužan za cijelu Crkvu katoličku i koji je divan ures svetog kardinalskog zbora, Mi smo prolazeći tuda kroz Zagreb osobno ga upoznali i vazda poslije toga vrlo cijenili. Sada žarko molimo Boga, da kardinalu Stepincu poslije tolikih muka i nevolja udijeli preblagu luku vječnoga života. A u ovoj golemoj općoj žalosti, Tebi, svećenstvu i vjernicima mile nadbiskupije kao očinsku okrepu osobitom ljubavlju podjeljujemo apostolski blagoslov.

PAPA IVAN XXIII.

IZ GOVORA PAPE IVANA XXIII.

SVETOM KARDINALSKOM ZBORU: «Sastali smo se žalosni sjećajući se svete i drage uspomene kardinala Alojzija Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa, i želimo, da s neba štiti svoju rodnu zemlju, gdje su on i sveta Crkva toliko pretrpjeli» [*«L'Osservatore Romano»*, 28-29. III. 1960.]

SVETOM KARDINALSKOM ZBORU: «S rukom na srcu teškom mukom smo nadvladali uzbuđenje, koje nam je izazvala pobožna uspomena i sjećanje na pokojnog kardinala Alojzija Stepinca, koji će svoju zaštitu —kako rekosmo na koncu svečanih zadušnica u sv. Petru—, vjerujemo i nadamo se pobožno, proširiti milošću i Božjim svjetlom na čitav Kardinalski Zbor, čiji je on bio ponos.» [*«L'Osservatore Romano»*, 1. IV. 1960.]

PAPA PAVAO VI.,

kao milanski nadbiskup-kardinal,

Milano, 12. veljače 1960.

Stojeći pod dojmom vijesti o smrti kardinala Alojzija Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa, ova je naša večernja pobožnost prožeta velikim mislima, koje možemo tek natuknuti, da bismo svojoj molitvi dali što dublju pobudu.

Prva od misli odnosi se na samu činjenicu: jedan kardinal sv. rimske Crkve, nadbiskup jedne od najuglednijih i najvećih biskupija svijeta, natpastir i duhovni predstavnik katoličkog naroda, koji je kao manjina uklopljen u okvir države raznih narodnosti i vjerskih zajednica, umire zatočen u jednom selu. Predveden na sud, bio je osuđen na 16 godina kao urotnik protiv svoje zemlje!

Stojimo pred vanredno teškom i jedinstvenom činjenicom. Ona nas sili, bi li prijatelji ili protivnici, da se upitamo: Je li uopće moguća takva osuda? Jest, ona je moguća. Tako nam odgovara ova nadasve žalosna činjenica.

Počiva li ova činjenica na pravednosti? Je li on bio zločinac ili mučenik? Možemo li pripisati normalnom i kulturnom vršenju sudačkog pravorijeka ovu činjenicu, koja će odjekivati kroz stoljeća? Ili se možda ona ima pripisati onoj dramatičnoj sudskoj presudi, koja osuđenom služi na čast, a onome, koji se tu osudu usudio izreći, donosi osudu cjelokupnog čovječanstva?

I sudski postupak protiv Sokrata i Krista bio je zaogrnut plaštem zakonitosti. Kakva je razlika između zakonitosti i pravednosti? Što vele na to branitelji modernog heroja, koji se suprotstavi ugnjetavanom patriotizmu, ili progonjenim ideologijama? Može li država odstraniti onoga, koji ne slijedi ideologiju režima? Kako daleko siže pravo državnih interesa —te maglovite izlike— pod kojim se može proganjati i politički osvećivati?

Može li se uopće pretpostaviti, da ne bi ljubio svoju zemlju ili lojalno obdržavao pravedne zakone jedan kardinal nadbiskup, komu nitko, tko ne niječe sunčano svjetlo, ne bi mogao to poricati? Je li uopće moguće, da bi on jednoj državi, koja zaslužuje ovo ime, dao povod, da ga ovako nesmiljeno sudi? Ili, možda sila stvara pravo? Kakvo je to pravo?

Ova činjenica postaje simbol, i kao takva ulazi u povijest. Problematika, koja je uslijed te činjenice nastala, već je u civiliziranoj savjesti našla svoje rješenje. Da je Stepinac htio od slobodna i ponosna čovjeka postati slijepo poslušnim slugom marksizma, mogao je postati «velik» predstavnik svoga naroda. On to nije htio, i zato je morao pasti.

To je tražio sistem. Ništa nije bilo u stanju da zadrži tešku ruku onoga, koji se sâm postavio za suca nad slobodom drugih: niti dostojanstvo povijesne tradicije, niti posvećeni auktoritet onoga, koga je cijeli narod poštivao, niti neustrašiva obrana naroda, kao ni hrabra zaštita, koju je Stepinac pružao potlačenima od prijašnje nasilne vlasti, pa čak ni sebični interes, koji je računao s lozinkom: «ne stvarati mučenike», da ne bi nasilno nametnuta šutnja tragično odjekivala u savjestima. Sucu je bio svet jedino vlastiti neobuzdani egoizam.

Ali Stepinac nije osamljen. S njim dijele istu sudbinu kardinal Mindszenty, madžarski primas, praški nadbiskup mgr. Beran, rumunjski, bugarski, litvanski, letonski i estonski biskupi, jer to zahtijeva sistem. Opozicija nema pravo da postoji.

Marksistički humanizam, koji se na taj način predstavlja, otkriva u svojim karakterističnim eksperimentima, kakvo je čovještvo on kadar proizvesti. Gledajući ovo nasilje u okviru, koji nas zanima, ono je bilo usmjereno protiv onoga, koji posjeduje samo jednu silu, silu duha, i to duha istine, ljubavi, lojalnosti, blagosti i opraštanja —duha Evanđelja.

Time drama dosiže vrhunac izvanredne osjetljivosti: zašto duh Kristov, koji dalje živi u njegovoj Crkvi, mora izazvati bijes i takvu osvetu?

«Vlast tminâ», koja posjeduje užasnu snagu, njezina je tajna. Ona ne nalazi veće i neslomljive zapreke od nenaoružane nemoći duha. I tmina nadvladava. Dà, ona nadvladava. Povijest između ostalog bilježi takav zlosretni obrat. Crkvena povijest je sva protkana takvim zgodama. Kristovo trpljenje se nastavlja.

Odatle izvodimo zakon, koji nas iznenađuje, koji nam ne prija, ali koji je nuždan i spasonosan: «Bilo je potrebno, da Krist trpi». I danas je tako: nužno je, da Crkva trpi, da trpi zbog svoje vjernosti Kristu, zbog svoje nepatvorenosti, zbog svoje sposobnosti, da potiče svijet, da ga pridigne i spasi. Mučeništvo je, dakle, jedan od njezinih darova Duha Svetoga.

Dok ovo govorimo, držćemo. No, premda držćemo, ne smijemo se bojati, ako smo kršćani.

Evo nove misli: Nakon izdržanog rata za slobodu, nakon pobjede demokracije, nakon proglašenog ideala mira, slobode misli i vjeroispovijedanja, kojoj je sve oduševljeno kliktalo, mislili smo da su progonstva u XX. stoljeću nemoguća. A kad tamo, pred našim se očima događaju progonstva, ona traju i sve dalje se šire tako da skoro stvaraju uvjerenje, da su ona nešto normalno.

Braćo moja, moji sinci i kćeri! Da se ne bi i ovdje što takvo zbilo! No, ovo je zakon Kristov: Hoćemo li biti pravi njegovi učenici, treba da budemo spremni, da za svoju vjeru trpimo. Dandanas bismo htjeli, da zbog ispovijedanja vjere i života nemamo nikakvih neugodnosti. Vjera, koja traži žrtve, izgleda, da nije suvremena. A ipak naša je vjera takva. Ona traži sljedbenike, spremne, da izgube, a ne ljude, koji hlepe za dobitkom; ona traži junake, ne kukavice; ona traži svjedoke, ne slabiće; ona traži sinove, vjerne i dosljedne apostole, a ne tek pristalice i propagatore oportunizma i kompromisa, koji su više skloni, da se sporazume s protivnikom, negoli da sačuvaju jedinstvo s prijateljima.

Stepinac neka nas uči! Neka nas nauči pouzdanju i dobroti! On je umro obavijen šutnjom, koja je svojstvo njegove Crkve, kojoj preostaje jedino glas molitve i praštanja. Iz njegovih usta nije izašla nikakva oštra riječ, nikakva psovka. Svoju zemlju nije htio napustiti iz ljubavi prema njoj.

Braćo moja, sinci i kćeri, praštajmo i mi i molimo!

PAPA PAVAO VI.:
«VI, KOJI IMATE SREĆU ČASTITI NJEGOV GROB, MOLIM VAS, DA SE NA TOM GROBU SJETITE I NAŠIH NAKANA»

Sv. O. Papa Pavao VI. primio je u posebnu audijenciju, 3. prosinca 1965., hrvatske Biskupe, te im je tom prilikom upravio ove riječi:

«Za mene je posebna radost i čast, što mogu primiti tako časni Episkopat, koji mi je posebno drag, jer znam, kako u nesklonim i teškim prilikama upravlja svojim stadom. Gospodine Kardinale*, ne samo radi Vaših zasluga, koje su velike i nama dobro poznate, nego iz posebnog poštovanja prema Vašem narodu, koji je kroz svoju povijest ostao tako vjeran Sv. Stolici sve do naših dana, htjeli smo Vas odlikovati kardinalskom čašću. Nama je dobro poznata vjernost katoličke Hrvatske. Ponovno nam dolazi pred oči lik Vašeg velikog predšasnika. Svojim heroizmom postao je velik i primjer cijeloj Crkvi. Kad sam bio pred par godina u New Yorku, pokazali su mi školu, koju je sagradio kardinal Spellman, a koja se zove Stepinac School. Poznat je djeci jedne daleke zemlje, jer je bio herojski vjeran. I vi, koji imate sreću častiti njegov grob, molim vas, da se na tom grobu sjetite i Naših nakana».

IZ GOVORA PAPE PAVLA VI.

PITOMCIMA GERMANICUMA U RIMU: «Činjenice su ubrzo potvrdile nade, koje su Rimske Pape polagali u netom osnovanu instituciju, čija božanska uloga i suradnja su bile odlučne u razvoju kršćanskih običaja i za samo očuvanje Katoličke Crkve u srednjoj Europi. Uz statistike koje imaju stanovitu vrijednost, kako zaboraviti i ne sjetiti se, da je između tisuću učenika bio i jedan papa —Grgur XV.— više od 30 kardinala, brojni nadbiskupi i biskupi, osobe velikog značaja, kao crkveni povjesničar Josip Hergenröther, teolog Matija Josip Scheeben, nezaboravni kardinal Stepinac? [*«L'Osservatore Romano»*, 12. X. 1973.]

* Obraća se kardinalu dru Franju Šeperu.

KARDINALI I BISKUPI, VISOKA DRŽAVNA PREDSTAVNIŠTVA, RAZNI ODLIČNICI...

«Današnje jutarnje novine donose bolnu vijest, da je umro naš predragi kardinal. Zbog gubitka ovoga velikog nadbiskupa, koga sam imao sreću poznavati i s kojim me vezalo duboko divljenje i bratsko prijateljstvo, duboko sam ožalošćen. Sutra ću služiti misu za dušu pokojnog pastira, ali jer je on već na nebesima, molim i molit ću, da nas iz neba pomaže i posreduje za nas, koji smo na zemlji, kao i za njegovu dragu domovinu. Oh, da bi žrtva njegova života pridonijela tome, da dođe mir i pravednost! Živo sažaljenje i srdačno sjećanje u Gospodinu».

KARDINAL PAVAO BERTOLI

Zažalnica Apostolskom administratoru
Zagrebačke nadbiskupije,
11. veljače 1960.

«Stepinac je ljubio Crkvu, kako ju je malo tko ljubio. Imao sam uvijek utisak, da je on jedini meni poznati biskup, koga smatram svetim i koji bi zbog uzorna apostolata, svoje odanosti, svoga mrtvljenja, svoje ljubavi mogao biti predložen biskupima našega vremena za uzor».

KARDINAL PAVAO BERTOLI

Izjava na magnetofonskoj vrpci u
Rimu, 14. veljače 1970.

«...Ne znam, da li da vam izrazim saučešće ili čestitke, jer na zemlji ste izgubili vi Hrvati izvanredna vođu i borca, ali ste na nebu stekli silna zagovornika i svijetao primjer, koji nas sve mora voditi».

KARDINAL GREGORIJE AGAGIANIAN,
armenski patrijarh,
pročelnik Sv. Kongregacije za širenje vjere

BRZOJAVNA SAŽALNICA FRANCUSKIH KARDINALA
PAPI IVANU XXIII.

Duboko dirnuti smrću kardinala Stepinca, dijelimo bol Vaše Svetosti u jedinstvu sa svim članovima Kardinalskog Zbora. Uvjereni da izražavamo želje francuskog episkopata, pozivamo na molitve za duboko štovanog pokojnika i za sve kršćane, koji podnose kušnje slične njegovim.

Molimo Vašu Svetost, da izvoli primiti izraze naše sinovske odanosti.

† Achile, kard. Liénart *(Lille)**
† Pierre-Marie, kard. Gerlier *(Lyon)*
† Clément, kard. Roques *(Rennes)*
† Maurice, kard. Feltin *(Paris)*
† Paul, kard. Richaud *(Bordeaux)*

Svim našim čitateljima —na sažalnicu francuskih Kardinalâ pridodaje *«La Croix»*— stavljamo u dužnost, da odgovore na poziv francuskih kardinala, da se pomole za pokoj duše kardinala Stepinca i za čitavu Crkvu šutnje.

[*La Croix*,
Paris, 13. veljače 1960.]

* Unijeli smo prezimena i sjedišta Kardinala, radi bolje oznake; toga nema u izvorniku sažalnice.

KARD. PIZZARDO:
«VEDRA ČELA, NESLOMLJEN, S DIVNIM DOSTOJANSTVOM I MIROM»...

«NADBISKUP Stepinac za vrijeme rata stekao je tolik ugled i takav prestiž, da se nova komunistička vlada nije usudila napasti ga neposredno. Tek nakon klevetničke promidžbe bilo je u listopadu 1946. izneseno na pozornicu suđenje. Vrijeđan, ponižen, nepravedno osuđen na 16 godina zatvora, Nadbiskup je izdržao to zloglasno suđenje, kako ga je bio nazvao Pio XII., vedra čela, neslomljen, s divnim dostojanstvom i mirom, koga pruža svijest, da je savjesno izvršio svoju dužnost u ime Crkve, čije hijerarhije je član i najodaniji sin. Zato je dospio u zatvor, ne mareći za službene i poluslužbene nutarnje i vanjske pogrde, da bude konačno zatočen u prisilnoj samoći, u selu Krašiću. Ideološkoj mržnji komunističkog ateizma suprotstavio je pouzdanje u Boga, strpljivost u trpljenju i pouzdanu molitvu.

To je Kristovo oružje, koje nijedna ljudska sila nije kadra pobijediti. Odijeljen od svoga stada, nadbiskup stožernik podnosi neizrecive boli duše i tijela. Ali on promatra i preuzima potpuno smisao i stvarnost križa u mističnom tijelu Kristovu, u dubokom osvjedočenju, da za kršćanskog pastira nije ništa izgubljeno ili beskorisno, pa makar on bio i u zatvoru, jer dušama može koristiti isto tako trpljenjem i molitvom kao i pastirskim radom.

U svojoj poniznosti je mogao posvjedočiti svijetu: 'Bog mi je svjedok, da sam usrdno molio moga poglavara mgr. Bauera, da me ne predloži za biskupa, jer niti sam vrijedan, niti sposoban za tako uzvišenu službu...

Više nego ikada osjećam, da sam beskoristan sluga, i da bi već prvog dana bio popustio zahtjevima komunista, kad me ne bi podržavale molitve tolikih dobrih duša i sveopće Crkve'.

No, kad je ovaj 'beskorisni sluga', na putu iz Lepoglave u selo Krašić, koje je stavljeno pod najbudniju pasku, čuo ljudski glas, pajačan suvremenom tehnikom, gdje ga zove 'bivšim nadbiskupom', onda je apostolskim ponosom postao jèka pradavnog Božjeg glasa: 'Većma se treba pokoravati Bogu negoli ljudima', i odlučno je izjavio: 'Ja sam još zagrebački nadbiskup. Jedino prisiljen, ostavit ću ovu zemlju. Ostat ću ovdje, dok to bude htio Sv. Otac'.

U ovim njegovim jasnim i svjesnim riječima uključene su dvije tvrdnje: prvo, da biskup ne prima kanonsko poslanje od ljudi, nego od Boga i njegova zamjenika na zemlji; drugo, da je crkvena sloboda —kako je to kazao jedan velikodušni stari papa— temelj svake prave ljudske i građanske slobode.

Vrhovni kršćanski ideal nije borba, nego mir, i to pravedan mir, svet mir, mir među narodima, mir u obitelji, mir s Bogom u duši.

Pokojni uzoriti bio je pun obzira prema svakoj građanskoj vlasti. Borbu nije htio, niti ju je izazivao. No, kad mu je borba bila nametnuta, on ju je bez ikakva oklijevanja prihvatio, i što je ta borba postajala žešća i oštrija, to većma je rasla njegova srčanost i hrabrost. Upornost uzoritog pokojnika bila je utemeljena na vjeri čvrstoj poput granita, bila je nesavladiva. Ovaj njegov mir i čvrstoća nisu nešto obično, nešto samo

ljudsko. Čini nam se, kano da ga čujemo, gdje opetuje u krašićkoj samoći:

'Prema odredbama sv. Crkve borimo se za Božju stvar. Bog je vječan i svemoguć. Zazvali smo u pomoć zaštitu Majke Božje i Majke naše, presv. Bogorodice! Što nam se može dogoditi? Koga se moramo bojati? Nikoga i ničega na ovome svijetu!'

U takvu se duševnom raspoloženju sa sudbinom vlastite osobe ne računa. Kardinal Stepinac je bio tako iskren u tom svom stavu, da je često puta kazao: 'Dosta mi je samo jedan znak Sv. Oca, pa ću se rado povući'.

Bio je spreman, da siđe sa svoga slavnog položaja, pa i u slučaju, ako bi zbog toga njegova osoba bila stavljena u lošije svjetlo, ili njegova herojska žrtva bačena u sjenu. Njegovo bi stado plakalo, kad bi morao otići, stado, koje on nije htio napustiti i za koje je bio spreman umrijeti. No eto, on bi ga napustio, kad bi Sv. Otac to htio, jer bi probitak svoje osobe i svojih vjernika spremno podvrgao većim probitcima sveopće Crkve, koja je naša majka. Premda je bio spreman na posvemašnje odricanje za dobro Crkve, protivnicima nije ni u čemu popustio».

KARDINAL GIUSEPPE PIZZARDO

[Na svečanoj komemoraciji Gradskog narodnog odbora u Rimu, u priredbi godine za izbjeglice, organizacije Ujedinjenih Naroda, 13. travnja 1960. Prisustvovalo je 9 kardinala, 6 talijanskih ministara, predstavnici diplomatskog kora te zastupnici Hrvatske, Albanije, Bugarske, Čeho-Slovačke, Estonije, Letonije, Litve, Poljske i Rumunjske. Kardinal Pizzardo bio je glavni govornik.]

KARD. FELTIN:
JUNAČKI SVJEDOK ISTINE, PRAVDE I BOŽJE LJUBAVI;
JUNAK DANAŠNJEG DOBA...

«SASTALI smo se, da se sjetimo molitvom jednoga velikog biskupa, Njegove Uzoritosti Kardinala Alojzija Stepinca, nadbiskupa zagrebačkog, kog je Bog pozvao 10. veljače i koji se može smatrati mučenikom novog doba.

Rođen je u Krašiću...

...Nakon smrti Monsignora Bauera u prosincu 1937., posvetio se Monsignor Stepinac više nego ikada svojim visokim funkcijama i upravljanju slavne zagrebačke nadbiskupije. Potreban je bio pastir njemu ravan, bogato obdaren od prirode i od milosti, da pripremi vjernike, da izdrže hrabro i ustrajno strašne događaje, koji su se spremali. Već 1937. godine bio je na čelu jednog odbora za pripomoć Židovima, koji su bježali progonjeni od nacionalsocijalista, tražeći utočište u Jugoslaviji. Zatim su došle duge i strašne godine rata. «Mi smo tek u prvom činu tragedije», kazao je on svojim sunarodnjacima, koji su si pravili iluzije prigodom Hitlerovih uspjeha, «drugi i treći će slijediti, i samo Bog zna, koliko ćemo morati patiti, prije nego se sve svrši.»

Jedan mjesec nakon ustanove režima «Ustaša», koji je došao na vlast u travnju 1941., on protestira proti sumarnog ubijanja 200 Srba bez prethodnog postupka. U zaključku je kazao: «Ako Hrvatska oskvrnjuje pravdu, ne će više moći računati na blagoslov Božji, i sve će se srušiti.»

U novoj atmosferi zemlje počeli su se ocrtavati pokreti rasista. U listopadu 1942. zauzeo je Nadbiskup stav protiv svake diskriminacije i jasno kazao, da «svi narodi i sve rase dolaze od Boga. Svaki narod i svaka rasa, koji žive na zemlji, imaju pravo da žive na način dostojan čovjeka i da se na takav način dakle s njima postupa. Svi bez razlike, da li pripadaju rasi cigana ili ma kojoj drugoj, da li su crni ili su civilizirani Europejci, omrznuti Židovi ili ponosni arijci, svi oni imaju pravo da mole govoreći: Oče naš, koji jesi na nebesima.»

Na 31. listopada 1943. opet je istakao: «Crkva ne može dozvoliti, da jedan narod, jedna rasa, radi velikog broja pripadnika ili radi svoje snage se nametne silom drugom narodu ili rasi, manjoj ili s manjim brojem pripadnika. Mi ne možemo dozvoliti, da se streljaju nevini jedino zato, jer je jedan vojnik ubijen iz zasjede, iako je on pripadnik jedne plemenitije rase. Sistem, u kome se strijelja stotine talaca radi jednog zločina počinjenog od nekoga, koga se ne može pronaći, jest barbarski sistem i nikada ne će dati dobre plodove.»

On nije prestajao protestirati svom snagom protiv svake forme terorizma, ma s koje strane dolazio. U najtragičnijim godinama rata dao je Monsignor Stepinac na taj način odjek riječi pravde u svijetu, koji se tresao, i to odjek u punom suglasju sa čovječjim aspiracijama. Papa Pio XII. doprinio je svojom riječju, da utješi one, koji su patili od jarma. U ožujku 1943. kazao je Monsignor Stepinac, prigodom proslave dana krunidbe Svetog Oca, da u ovim danima neizmjerne žalosti univerzalna vrijednost Rimskog Pontifikata osobito jako upada u oči. Podsjetio je na nauk Pape, po kojemu Namjesnik Krista zaštićuje dostojanstvo osobe čovjeka, život naroda velikih i malih, povlastice svih ljudi bez razlike rase ili narodnosti, koji svi nose pečat Stvoriteljev istim pravom i posjeduju nepovrediva prava, koja ni jedna ljudska vlast ne može kršiti ili ograničiti. «Pontifikat je danas», dodao je Stepinac, «kao čvrsta stijena, koja štiti porodicu, domaće svetište. Samo onaj može to razumjeti, koji je imao prilike vidjeti suze onih, koji su u opasnosti u svome domu samo zato, jer ne odgovaraju rasističkim teorijama. Kao predstavnik Crkve mi ne možemo šutjeti i barem još danas govorimo mnogobrojnom ljudstvu.»

Nastavljajući heroično ispunjenjem svoje zadaće, bio je uhapšen 13. rujna 1946...

«U Tebe, Gospodine, se uzdam», bilo je geslo njegova grba. To geslo obilježuje čitav život tog neustrašivog prelata, svećenika Isusa Krista, junačkog svjedoka istine, pravde i Božje ljubavi u svakom trenutku njegova bolnog opstanka licem u lice sa svim pogreškama našeg doba, počevši od nacionalsocializma sve do komunizma.

Čitav katolički svijet pozvan je ove dane, da se sabere u molitvi za njega. I mi ćemo udovoljiti toj dužnosti bratske zahvalnosti. Zahvaljujem vam se, da ste u tolikom broju došli, i pozivam vas, da za vrijeme Svete Žrtve mislite na tog junaka današnjeg doba, na njegov divan primjer

kršćanske hrabrosti, kojim nam je prednjačio, i da ga zamolite, da pred Gospodinom Bogom posreduje u korist svih vjernika, koji iza željeznog zastora sačinjavaju Crkvu Šutnje, i kojima se priječi ispovijedanje njihove vjere. I da konačno posreduje, da red i mir uđu među narode i da započnu vladati pravda, vjernost i ljubav.»

KARDINAL MAURICE FELTIN

Na svečanim zadušnicama u katedrali
«Notre Dame de Paris», 28. veljače 1960.
[*Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, prosinac 1960., str. 391-92.]

KARD. GRIFFIN:
«NE ĆEMO ZATVORITI NAŠE OČI PRED PROGONIMA NAŠE BRAĆE»...

U LISTOPADU 1946. godine stajao je pred narodnim sudom zagrebački nadbiskup. Dobro poznat u vlastitoj zemlji, njegovo je ime postalo poznato u svim slobodoljubivim krugovima diljem svijeta.

Još se uvijek sjećamo optužbe, koja je protiv nadbiskupa Stepinca bila podignuta, ali mi se u ovoj zgodi ne ćemo s tim više baviti, jer ionako je sve to skupa bilo od male važnosti u pogledu suđenja i osude na 16 godina prisilnog rada. Ipak vrijedno će biti za sve nas sjetiti se, što je Nadbiskup rekao tom prilikom u lice onima, koji su ga optužili:

— Moja je savjest čista i ja nemam ništa više nadodati. Vi možete donijeti tisuću dokaza, ali ne ćete moći dokazati ni jedan jedincati zločin. Kad bude mir, kad bude moguće objaviti dokumente, kad se bude moglo slobodno, bez straha, govoriti, tada se ne će naći nitko tko bi mogao reći i jednu riječ proti meni.

Tužitelji su očito prenisko ocijenili broj onih osoba, koje su već u ono vrijeme odlučno tražile, da se mora čuti glas pravde. Sa svih se strana podigoše odlučni prosvjedi proti skandaloznom procesu. U ono vrijeme mi još nismo znali toliko o komunističkim suđenjima, koliko znamo o tome danas, ali se ipak nismo dali prevariti. Služi na čast ovoj zemlji, da smo tada predvodili one, koji su podigli svoj glas protiv ovog svetogrdnog uhapšenja i utamničenja. Naš glas nije ostao nezapažen. «Mi ne ćemo toga trpjeti, rekao je maršal Tito svojim sljedbenicima, mi se ne trebamo bojati nikakve kampanje. Oni će se dobro izvikati i zatim će se bura sleći...»

To je bilo 1946. Danas, šest godina kasnije, upitajmo se, da li smo se zbilja umorili. Znam, da govorim u ime katolika ove zemlje, a i u ime mnogih drugih, ako kažem, da se mi nismo umorili, a niti ćemo zatvoriti naše oči pred progonima naše braće u Jugoslaviji, odnosno u bilo kojoj drugoj komunističkoj zemlji na svijetu. Neka se umori tko drugi, neka tko drugi zaboravi te stvari, mi ne ćemo.

Mi možemo osjećati olakšanje, što se nadbiskup Stepinac nalazi u Krašiću, gdje je on doveden iz zatvora pred jednu godinu dana, ali mi ne ćemo prestati protestirati sve dotle, dok on ne bude uspostavljen u časti Primasa i Nadbiskupa.

Ne radi se samo o pitanju slobode nadbiskupa Stepinca. U njemu

je oličena progonjena Crkva. Mnogi njeni biskupi i svećenici venu danas u jugoslavenskim logorima i zatvorima. Ne, mi se ne ćemo umoriti! Mi smo ujedinjeni s našom progonjenom braćom. Svaki dan njihove patnje predstavlja jedan dan žalosti za nas. Još više. Jedno nadahnuće nama. Ono je jedan razlog više, da mi stalno moramo moliti za njih. Radujemo se, što je Sveti Otac dao novu pobudu progonjenoj Crkvi time, što je nadbiskupa Stepinca uzvisio na čast Kardinala. Na taj je način iskazana čast svakom svećeniku, svakoj redovnici, svim katoličkim muževima i ženama, koji pate radi svoje vjere.

KARDINAL BERNARD GRIFFIN — LONDON

«Prošla je godina dana otkako nema kardinala među nama. Međutim, čini se kao da njegovu prisutnost osjećamo još življe nego za njegova života. To je osobina sveca».

NADBISKUP FRANJO ŠEPER

Iz pisma kiparici Mili
Vood, godine 1961.

...«SA zahvalnošću i najvećim poštivanjem mislim kod ove zgode na svoga kolegu za vrijeme studija i predšasnika u službi, zagrebačkog nadbiskupa svete uspomene kardinala Alojzija Stepinca, koji je kao prvi zagrebački nadbiskup u ovom stoljeću za svoje zasluge bio imenovan kardinalom Sv. Rimske Crkve»...

KARDINAL FRANJO ŠEPER

[Iz Radio-poruke, Vatikan 26. siječnja 1965.,
prilikom imenovanja Šepera kardinalom.
(V. *Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, ožujak 1965.)]

— — —

—Gdje ste studirali?

—U Rimu, zajedno s pokojnim kardinalom Stepincem. Nas dvojica smo istoga dana zaređeni za svećenike.

—Kakvu uspomenu imate o tome čovjeku?

—Lijepu i dobru uspomenu. Bio je to čovjek svet, čvrst u svojim stavovima. Sav je živio za Crkvu»...

KARDINAL FRANJO ŠEPER

[*Paris-Match,*
Paris, 20. siječnja 1968.]

KARD. ŠEPER:
«ČOVJEK VJERE, NEPATVORENE SJAJNE VJERE»...

DANA 12. veljače smrtni ostanci Kardinala bili su prevezeni iz Krašića u Zagreb, a veliko je mnoštvo ispunjalo ceste do same katedrale i s pobožnošću ih pozdravljalo. Među mnogim glasovima tugovanja, koji su se čuli pred mrtvim tijelom Stepinca, bilo ih je, koji su ga zazivali kao mučenika sveca... Kada bi mene netko zapitao: koja je bila glavna osebina kardinala Stepinca, morao bih odgovoriti bez ikakva kolebanja, da je on bio čovjek vjere, nepatvorene sjajne vjere, primljene krštenjem, kasnije nadahnute od njegove majke, trajno njegovane razmišljanjem i molitvom te očeličene temeljitim proučavanjem Sv. Pisma, u čemu se kardinal Stepinac posebno odlikovao.

Upravo ta njegova vjera može današnjem društvu, koje teži da se udalji od Boga, preko uspomene na ovog Božjeg čovjeka, pružiti poruku, zajedno s nužnim pozivom na proučavanje Sv. Pisma, jer mi svi, i svećenici i redovnici, ne možemo nigdje drugdje tražiti svoj kršćanski identitet. Kardinal Stepinac uistinu je vjerovao u svoje svećeništvo, i tako je znao trpjeti, da je čitavoj Crkvi pružio uzvišen primjer.

KARDINAL FRANJO ŠEPER,
Prefekt Sv. Kongregacije za nauk vjere.
Stepinčev koadjutor,
zatim nasljednik na Nadbiskupskoj stolici u Zagrebu
[prije odlaska u Rim za Prefekta]

Iz propovijedi na zadušnicama u crkvi
Sv. Jeronima u Rimu, 12. veljače 1975.,
prigodom 15. godišnjice Stepinčeve smrti
[prema *«L'Osservatore Romano»,*
12. veljače 1975.]-

KARD. ŠEPER:
STEPINAC, «KOJI JE TOLIKO LJUBIO I SAV SEBE
DAO ZA SVOJ NAROD... PROGLAŠEN JE NEPRIJATELJEM NARODA»...

Na koncelebriranoj Misi u hrvatskoj nacionalnoj crkvi Sv. Jeronima u Rimu, nedjelja, 10. veljače 1980., održao je prigodnu propovijed Stepinčev nasljednik na Nadbiskupskoj stolici, kardinal *dr. Franjo Šeper,* Pročelnik Kongregacije za nauk vjere, iz koje navodimo:

...«Ne mogu sada sve spominjati, što se dogodilo onih dana do pokopa, ali nama, koji smo u Zagrebu to doživjeli, ostala je u jednoj dubokoj uspomeni ona zgoda, kad smo ga prevezli po drugi put u Zagreb, kad je došla dozvola, da može biti pokopan u Katedrali.

12. veljače stigli smo oko pola 10 do Katedrale. Ona cijela Bakačeva ulica, koja vodi na brežuljak gore prema Katedrali, i cijeli prostor pred Katedralom, bio je pun svijeta, tako da smo se jedva s lijesom mogli progurati do vratiju Katedrale. I onda, kad smo unosili pok. Kardinala u Katedralu, najednom se čuo poklik: Svetac! Mučenik!».

...«Ali među najteže duševne patnje sigurno spada proces, koji je protiv njega vođen. Bilo je to vrijeme, kad su u svakoj socijalističkoj zemlji, i to gotovo nekako istih godina, vođeni procesi protiv barem jednoga, barem jednoga, od najistaknutijih predstavnika Katoličke crkve. To kao da je bio međusobni dogovor među tim vladama, to je tako nekako izgledalo. Kardinal Slipyj u Ukrajini odsjedio je 18 godina, dobar dio u Sibiriji; nadbiskup Wyszynski u Poljskoj, nadbiskup Beran u Češkoj, nadbiskup i primas madžarski Mindszenty, i onda Stepinac. I tako je nadbiskup Stepinac, koji je toliko ljubio i sav sebe dao za svoj narod, morao podnijeti tu sramotu, da je osuđen kao neprijatelj naroda i države. On, koji je toliko dobra učinio za svoj narod, proglašen je neprijateljem naroda. Možete si misliti, kakova je to bila njegova patnja, ali on je primio i to poniženje i s ponosom je nosio taj križ»...

...«Mi moramo Stepinca staviti u širi okvir ekspanzije Vatikana na Balkanu». To je bilo, to je bio razlog: ekspanzija Vatikana, ekspanzija Katoličke crkve. Oni su znali, što on znači za Katoličku crkvu na Balkanu, i zbog toga je on bio osuđen. To je javni tužilac sâm rekao»...

[*Radio Vaticana,*
Programma croato,
Rim, 11. veljače 1980.]

KARD. SPELLMAN:
«HEROJSKA ŽRTVA NEUSTRAŠIVA I SVETA ČOVJEKA»...

«VIJEST o smrti kardinala Stepinca živo nas podsjeća na herojske žrtve neustrašiva i sveta čovjeka, koji poput mučenika iscrpljuje sama sebe u borbi protiv komunističke tiranije i koji postaje simbolom otpora diktatorstvu, koje krši prava čovjeka koja mu je Bog dao. Nakon dugih godina trpnje u zatočeništvu, napokon se je njegov život ugasio na oltaru najviše ljudske slobode: njegovog prava spoznaje, služenja i ljubavi njegove prema Bogu.

Vijesti o smrti kardinala Stepinca ovdje se primaju s tugom. Američki narod u njem prepoznaje duh, koji je našu domovinu učinio velikom: duh koji se ne obazire na cijenu, koja nikad ne može biti previsoka, kad se radi o slobodi. Mi smo ponosni, da je Newjorška nadbiskupija podigla živi spomenik uspomeni nadbiskupa Stepinca *«Stepinac High School»*, gdje se mladi ljudi obučavaju i uče poštovati i uzdizati načela, za koja je ovaj hrabri čovjek živio i umro. U utorak, 23. veljače ja ću prikazati Sv. Misu za mirni počinak ove plemenite duše.

Kardinal Stepinac će uvijek biti u zahvalnoj uspomeni i dugo će ostati u našim molitvama.»

KARDINAL FRANCIS SPELLMAN,
nadbiskup New York-a

Izjava na vijest o smrti.

KARD. SPELLMAN:
«OVO NIJE DAN ŽALOSTI, NEGO RADOSTI I SLAVE (TRIUMF)»...

«OVO nije dan žalosti nego radosti i slave (triumf)... Vašem Zaštitniku, neumrlom kardinalu i nadbiskupu je pala u dio nezapamćena —unique— čast: da ga sâm naš Sveti Otac, neposredno poslije smrti, proračanski oslovi kao Velikog Svećenika, čiji se lik može već sada nazrijevati uzdignutim na buduće oltare Crkve... Namijenio sam današnju sv. Misu za pokoj duše kardinala Stepinca, ali sam uvjeren, da je njezina neizmjerna duhovna korist primijenjena za one, kojima treba, za duše u Čistilištu...»

Završio je stari Kardinal s pozivom đacima, neka dovijeka budu ponosni na dično ime, kojim je već pred dvanaest godina bila prozvana njihova sada već svjetski poznata škola. I neka dadu hvalu Svevišnjemu —offer Thanksgiving to the Almighty— što je svijetu dao kardinala nadbiskupa Stepinca i s njime stotine hiljada drugih suvremenih mučenika za Krista i njegovu vjeru. «Saguis martyrum semen Ecclesiae» — Krv mučenika je sjeme Crkve.

KARDINAL FRANCIS SPELLMAN,
nadbiskup New Yorka, SAD

Iz govora na zadušnicama u Stepinčevoj školi
u White Plains, nedaleko
New Yorka, 23. veljače 1960.
[V. *«Hrvatski glas»*, 7. ožujka 1960.]

STEPINAC JE DAO LEKCIJU SVIJETU

Život kardinala Stepinca je lekcija koju je dao svijetu, a to je sveto načelo, koje ne može biti kompromitirano. Mi jedino možemo imati sreću, red i konačnu vječnu nagradu za sva životna nastojanja, ako živimo po svetim načelima Krista i Njegove crkve.

To su ta načela, za koja je kardinal Stepinac živio i umro. To su ta načela, koja se uče ovdje u ovoj velikoj školi. Ako hoćete živjeti po ovim Kristovim načelima, po ovom svetom nauku, ako ih hoćete braniti i nikada ih ne kompromitirati, tada ćete vi isto tako dati ovoj zemlji i svijetu veliko vodstvo, veliko nadahnuće, hrabrost i nadu za dobro, koje je herojski kardinal Stepinac dao ovom tjeskobnom i smušenom svijetu u kojem živimo.

JOSEPH C. KRUG,
ravnatelj «Archbishop Stepinac High School»
u White Plains, SAD.

Iz govora na zadušnicama u White Plains, 23. veljače 1960.
[V. *Croatia Press*, Br. 205-207, ožujak 1960.]

KARD. STRITCH: «I HRVATSKA ĆE DOČEKATI SVOJ USKRS!»...

"PROŠAO je Veliki Petak i došao Uskrs. Tako će se isto dogoditi, da će u od Boga određeno vrijeme proći i dani tiranije i progonstva. I Hrvatska će dočekati svoj uskrs! I kada to vrijeme dođe, mi ćemo bolje razumjeti veličinu kardinala Stepinca, svećenika, biskupa, i naroda, koji su ostali vjerni Kristu, kao što bolje razumijemo veličinu i čudo Krista na križu na Veliki Petak, kada ga promatramo u svjetlu Uskrsa.

Dobro ste učinili, da ste danas došli ovdje, da se javno zahvalite Sv. Ocu Papi za ovo, što je učinio. Dobro ste učinili, da ste danas došli ovdje kao članovi ove nadbiskupije, da javno manifestiramo ono, što je u srcu svih nas. Na osobiti način, dobro ste učinili, da ste danas ovdje došli vi katolici hrvatskog porijekla.

Mi znamo vašu povijest. Mi poznajemo tu časnu i dugu povijest. Mi znamo koliko ste vi trpjeli i koliko su trpjeli vaši djedovi od navale Turaka. Mi znamo kako su pokušavali da izbace križ iz vaše domovine i iz života vašega naroda, i da je vaša vjera postajala tvrđa, što je više napadana.

Mi znamo koliko ste vi doprinijeli zapadnoj civilizaciji. Stojeći na granici, moglo se je dogoditi, da vežete svoju sudbinu s Istokom (s Rusijom), kao što su učinile neke druge zemlje, ali vi ste se odlučno i slobodno dali na zidanje europske, zapadne, kršćanske civilizacije.

Vi ste dio nas. Baštinu, koju mi toliko cijenimo, vi ste obogatili, kao što su je i vaši djedovi obogatili. Na osobiti način ste nam dali jednu stvar, koja je dragocjena: Vi ste nam pokazali, da je bolje trpjeti i umrijeti, nego zanijekati istinu i živjeti u tiraniji.

Bilo kakovo vaše porijeklo u prošlosti, mi smo jedno s vama i vi

ste jedno s nama. Mi, koji tražimo nadahnuće u križu, ne ćemo nikada izdati križa. Mi nikada ne ćemo izdati jedinstva s Petrom. Mi nikada ne ćemo zaboraviti naše djelo vjere. Mi ćemo ostati vjerni. Mi ćemo biti slobodni, jer krv mučenika jest krv iz koje niče sloboda. Ja i vi ne možemo iskazati veće zahvalnosti Sv. Ocu, nego da se danas zavjetujemo u ovoj zemlji, koju mi ljubimo, u ovoj zemlji sloboština, da ćemo ostati vjerni našoj prošlosti i tako osigurati, da zvjezdana i prugasta zastava bude navijeke simbol slobode među ljudima, pazeći da jedina sjena, koja može pasti na zvjezdano prugastu zastavu, bude sjena Kristova".

KARDINAL SAMUEL STRITCH,
nadbiskup Chicaga

Chicago, 11. siječnja 1952.

PRAVEDNOST ZA KARDINALA STEPINCA

Pod ovim naslovom napisao je Dr. I. M. *Emanuel*, biskup iz Speyera, u mainzskoj crkvenoj novini *«Glaube und Leben»* od 21. 2. 1960. oveći članak, u kome se kaže:

«S KARDINALOM Stepincem otišao je jedan od najboljih našega stoljeća u vječnost. Kad mi je stigla vijest o njegovoj smrti, prva mi je misao bila: jedan svetac je umro. Oni, koji su ga osobno pobliže poznavali, razumiju to. Čitav niz današnjih biskupa Njemačke bili su kroz vrijeme svoga studija u Germanikum u Rimu njegovi suukućani i nose u punoj poštivanja uspomeni sliku njegova karaktera kao utjelovljenu vrlinu dužnosti. Kao njegov studijski sudrug, koji se 7 godina brojio u njegove najbliže suputnike, osjećam se obvezanim u ime mnogih založiti se za čast netom preminulog biskupa priznavaoca.

Nažalost je to postalo iznad svakog očekivanja nužnim. Već prvi dan nakon njegove smrti moralo se je u njemačkim radio-emisijama i novinskim vijestima razabrati, koje sasvim prejako podsjećaju na riječi pjesnika: «Svijet voli sjajno crniti, a uzvišeno u prašinu povlačiti». Doduše, ni te izjave ne mogu čistoj nadbiskupovoj ličnosti zanijekati poštivanje, ali se na to isprepletena zbivanja njegova života tako predstavljaju, da umrli na koncu stoji kao žrtva svoje vlastite promašene politike. Naziva se to tragedijom, ali takovom tragedijom, koja ne može izazvati više udivljenje, već samo još samilost. Njegovo odvažno ispovijedanje Krista i Njegove crkve, njegovo junačko zalaganje za slobodu savjesti i vjere gotovo se zatajuju. Da istočna štampa samo s cinizmom komentira smrt «svrgnutoga» nadbiskupa, jedva se je i moglo drugačije očekivati. Ali, ako se na zapadu u napomenutom smislu postupa, nameće se čovjeku nehotice pitanje, nije li crkveno neprijateljska infiltracija zaista već tako daleko prodrla u kanale naše publicistike.

Opasnost, da slika kardinala Stepinca bude pogrešno ocrtana, već je stoga velika, jer su najodlučnija zbivanja njegova života padala u vrijeme, u koje je gotovo posvema manjkalo svako posredovanje vijesti (1945/46.). Ako se sada hoće u tadašnjim godištima novina i časopisa tragati, čovjek

se čudi nad prevelikim prazninama. Tim važnije je dozvati nam u sjećanje ono, što smo možda obilaznim putevima i s velikim zakašnjenjem doznali.

Kako se je Stepinac iskreno i pošteno trudio kao natpastir zagrebačke nadbiskupije s njezinih milijun i pol vjernika i kao metropolita hrvatsko-slavonske crkvene provincije s njezinih 16 dieceza u burnim četrdesetim godinama iznad ogorčene borbe stranaka i ispunjavati samo svoju pastirsku dužnost, pokazuje već sama činjenica, da je bio napadan najprije od nacionalista, a potom od komunista.

Tko hoće danas tvrditi, da se je Stepinac kao dobar Hrvat prejednostrano čvrsto opredijelio za politiku poglavnika Pavelića za nezavisnu Hrvatsku i za potlačenje Srba, taj pregrubo pojednostavljuje previše kompliciranа zbivanja. Pri svoj ljubavi za svoju domovinu, koja je stvarno pod srpskom vladavinom teško trpjela, istupio je on ipak sa svom odlučnošću protiv presizanja vođe Hrvata. Već na 14. svibnja 1941., mjesec dana nakon nastupa Pavelićeve vlade, protestirao je Nadbiskup snažno protiv strijeljanja 260 Srba bez sudskog postupka. Koncem 1943. pisao je on, da bi trebalo više svezaka, ako bi se htjelo sabrati sve njegove tadašnje intervencije. On da može mirne savjesti reći, da nije bilo ni jednog jedincatog dana, u koji on nije istupio za Srbe, Židove i vlastite zemljake. On je i javno govorio što misli, i tko pozna zbivanja i okolnosti (1943!), taj neka zna što je to onda značilo, naime igrati se sa svojom vlastitom glavom.

Nažalost —čini se— da je to pojedinim političkim publicistima nepoznato, inače bi morali oni tadašnje kardinalovo držanje puno pozitivnije cijeniti! Na svaki način ne bi mogla pasti nesretna opaska, da Stepinac nije bio čovjek kova kardinala Galena. Čovjek bi mogao samo poželjeti, da bi «lav iz Münstera» (Galen) još živio, pa da sâm dade potrebiti odgovarajući odgovor na ovo novinarsko pomanjkanje pieteta nad mrtvim tijelom njegova brata u zvanju.

Bolje bi se uradilo, da se podsjeti, da je nadbiskup Stepinac samo do 1943. spasio živote oko 6000 djece, čiji su roditelji bili najvećim dijelom istočne vjere, i da je od smrti spasio ukupno 14.000 djece. Čak su i komunisti prije svoga preuzeća vlasti priznali hrabro nastupanje zagrebačkog nadbiskupa protiv «nacionalne» vlasti. Istom kad je Stepinac i nasuprot komunističkim vlastodršcima pokazao istu otvorenost, morao je biti moralno uništen i stoga ožigosan kao fašistički prijatelj i ratni zločinac. Ali je on mogao pred sudom izjaviti: «Ja nisam bio ni kod Nijemaca ni kod Ustaša 'persona grata'. Ja nisam bio Ustaša i nisam njima položio zakletvu, kao što su to učinili vaši sadašnji (komunistički) funkcioneri.»

Da on nije bio hrvatskim nacionalistima s njihovim vođom Pavelićem zaista prijatan, proizlazi očito iz činjenice, da su isti poduzimali kod Sv. Stolice razne pokušaje, da bi postigli njegov opoziv.

Tim manje je razumljiva tvrdnja jedne njemačke novinske vijesti, da se je Stepinac u pitanju hrvatskog nacionalizma odlučio protiv svoje savjesti. Stepinac je u ovoj stvari svečano pred sudom izjavio: «Ako moramo pasti, past ćemo, jer smo izvršili našu dužnost.» Isto je tako

odbio optužbu neispravnog «pokatoličenja» Srba lakonički s konstatacijom, da je njegova savjest čista i da će povijest jednoga dana dati o tome svoj sud. Mi smo osvjedočeni, da će taj sud ispasti drugojačije, nego onaj prebrzih novinara. Mi savjetujemo tim novinarima sa svom ozbiljnošću: «Dignite svoje prste od savjesti priznavaoca — biskupa! To važi pogotovo pravo, ako vijest dolazi — upravo iz Beograda!»

Savjest je bila ta, koja mu je nalagala i komunističkim diktatorima kazati neprijatne istine. Već 18. ožujka 1945. protestirao je on javno protiv umorstava svećenika po komunistima. Istom prigodom izjavio je, da se njega malo doimlje, ako mu se grozi, da će ga se žigosati kao «ratnog zločinca». Doslovno je nastavio: «Možda misle izvjesni ljudi, da ih se bojimo; neka znadu: mi ostajemo na našem mjestu slobodna i otvorena čela i čiste savjesti, pa došlo što mu drago!» Nije li to hrabro držanje jednog kardinala Galena?

Pred sudom, gdje je tada zaista o glavu išlo, nije Stepinac ni slovca opozvao. On je nasuprot konstatirao neštedice, da je od strane komunističkog «oslobodilačkog pokreta» umoreno 260 do 270 svećenika i dodao k tome, da dan i noć nije ni jedan svećenik i ni jedan biskup siguran za svoj život. S druge strane opet, mogao je Nadbiskup uputiti na to, da je od 500 svećenika njegove biskupije samo 15 njih položilo ustašku zakletvu pod nacionalističkim režimom.

Uostalom, nije se na ovoj javnoj raspravi protiv nadbiskupa radilo zapravo o kolaboriranju s ustašama, već o vjeri i crkvi. Ovo su — izgleda — mnogi novinari i opet zaboravili. Čini se, da oni ne znadu, da je uhapšenju metropolite i predsjednika jugoslavenskih biskupskih konferencija prethodilo opće pastirsko pismo tih biskupa, u kome se vjernici vrlo ozbiljno opominju, da se ne daju odcijepiti od nasljednika sv. Petra u Rimu. Oni (publicisti) također ne znadu, da je predsjednik hrvatske republike Bakarić upravo i baš uoči Stepinčeve rasprave izjavio u govoru zagrebačkim studentima, da je držanje vlade prema vjeri ono isto najvećih pionira komunizma: Marxa, Engelsa i Lenjina. Vjera da mora biti uništena! Kako je to bilo ozbiljno mišljeno, predovoljno pokazuje proces, koji je slijedio.

Stepinac je očuvao pri tom procesu nasuprot bijesnim napadajima neprijatelja vjere tako nadmoćni mir, da mu je tužitelj sav zbunjen i smeten doviknuo: «Vi šutite kao Krist pred Pilatom». Kad je Stepinac konačno uzeo riječ, bio je taj govor od 38 minuta na 3. listopada 1946. neprolazni dokumenat progonjenja Crkve u dvadesetom stoljeću, plameni prosvjed nekrivnje, plameno priznanje ljubavi prema njegovu narodu i vjernosti njegovoj crkvi. Kod odvođenja u zatvor odigrao se je ganutljiv prizor, kad su mase, kojima se je prije toga porazdijelilo gnjile jabuke, da s njima nabacaju osuđenoga, na pogled uhapšenoga priznavaoca biskupa pale na koljena, da prime njegov blagoslov.

Njegov otpust iz lepoglavske kaznione 1951. nije još dugo bio i oslobođenje. U njegovom pismu iz Krašića povodom moga posvećenja za biskupa, koje mi je stiglo preko dugih zaobilaznih puteva, stoje sasvim sporedno u zaporci mnogo značajne riječi: «Ja nisam ni sada slobodan».

Zašto on nije potražio slobodu u inozemstvu, kako su očito očekivali

njegovi neprijatelji, ne može njemački novinar razumjeti i stavlja nemoguće pitanje, da li je on htio postati mučenikom ili da li je on htio ispaštati — neku krivnju! Kardinal je više nego jedamput sasvim jasno izjavio razlog, pa i pred rijetkim inozemnim posjetiocima: «Smatram svojom dužnošću, da ne ostavim svoj narod u ovoj bijedi na cjedilu!» On je isto tako jasno izjavio, da će svoj položaj napustiti samo, ako ga Papa pozove. To se nije zbilo. Sâm Krist ga je pozvao u vječnost. I sad se ispunja puno utješna riječ iz Evanđelja naše mladomisničke mise: «Blaženi, koji su progonjeni radi pravednosti, jer je njihovo kraljevstvo nebesko». (Mat. 5, 10).

DR. I. M. EMANUEL

[*Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, Austrija, ožujak-travanj 1960.]

«NJEGOVA LIČNOST JE OLIČENJE LJUBAVI I DOBROTE»...

...«MI SE ponosimo velikom ličnošću kardinala Stepinca. On je mučenik modernih vremena, mučenik kršćanski, mučenik svoje dužnosti. On je mogao napustiti svoju domovinu i živjeti slobodno u inozemstvu, ali je on tu ponudu režima odbio, jer je htio ostati, živjeti i umrijeti u srcu svoje Hrvatske. On se je borio za istinu i odbio je da izda istinu. Bilo prije, bilo za vrijeme, bilo poslije rata, on se je uvijek borio za istinu. U svom posljednjem pismu on se je s ljubavlju izrazio i o svojim neprijateljima. Kad je bio osuđen, njegovi protivnici su mislili, da će njegovo ime potamniti, jer komunisti uvijek nastoje da obeščaste one koje proganjaju. Ali veliki kardinal Stepinac, nadahnut Bogom, pobijedio je svoje protivnike. Njegova ličnost je oličenje ljubavi i dobrote, i ona će da se vremenom još više uzdigne i na bude obasuta još većim počastima. Sve će se to odraziti na vašu hrvatsku zemlju. Hrvatski je narod jedan od najmučeničkijih. Hrvati su bili i ostali branitelji katoličanstva, heroji kršćanstva. Stepinac je svojim primjerom pokazao duševnu veličinu vašeg naroda. Vaša će zemlja od sada biti poznatija i ljubljenija u svijetu. Vi imate divne vjerske tradicije i treba da ih čuvate i njegujete, jer će vam vjera biti uvijek utjehom u teškoj borbi života. Francuska vas je Crkva povjerila ocu B. Dragunu iz reda svetog Dominika, čije su zasluge za procvat katoličke Crkve ogromne. Vi ste kao katolici u dobrim rukama. Pozivam vas da se skupa molimo za oslobođenje vaše zemlje od ateističke tiranije, za dušu velikog i uzvišenog kardinala Stepinca».

MONS. JEAN RUPP,
biskup za strance i pomoćnik
kardinala Feltina u Parizu

Na zadušnicama u crkvi «Saint Vicent de Paul»
u Parizu, 6. ožujka 1960.
[V. *«Hrvatski glas»*, 4. 4. 1960.
(Mato Vučetić: Francuska kat. Crkva odala
počast i priznanje kardinalu Stepincu)]

MSGR. EUGEN:
«JEKA KRŠĆANSKOG PONOSA... ODZVANJA NA USNAMA STEPINCA»

LEĐIMA okrenutim prema balkanskom Istoku, a s licem i pogledima prema Jadranu i besmrtnom Rimu, kojemu je ukazala djelatnu vjernost u toku stoljeća, diže se mala zemlja, čija je povijesna osebujnost ostala kadkad izgubljena u sklopu naroda, koje pobjednički mirovni ugovori sklapaju, da bi stvorili velike države.

Od svoga susreta s kršćanstvom, branila je svojom krvlju svoju katoličku vjeru, sve do časa, kad su se bujice šizme i turske najezde u svojim ekspanzivnim prohtjevima sudarile s neprobojnim bedemom čeličnih prsiju njezinih sinova.

Katolička Crkva, svjedok njezinih stoljetnih podviga, dala joj je kroz usta rimskih Prvosvećenika naziv «Predziđe Kršćanstva», zbog njezina junaštva, zbog njezina požrtvovanja za veliku stvar kršćanske civilizacije.

Ova se zemlja zove Hrvatska, koja je, vjerna Crkvi kroz 13 stoljeća svoga opstanka, bila prisiljena 1918. godine, da se ujedini sa Srbima i sa Slovencima, a kad 1941. godine, oslobodivši se od njih, započe udisati zrak nezavisnosti, morala je drugi put boriti se od nasrtljive i grabežljive pravoslavne shizme i od bezbožne materijalističke zablude, koji bičem i lancima hoće da slome ono, što ima najneukrotivije u ljudima i u narodima: kršćansku dušu, koja teži da smije služiti otvoreno i slobodno svojoj domovini, i koja teži da smije slobodno uzdignuti svoje žrtve i svoje hvale Bogu.

U naše dane, kao i one jučerašnje, sjetili su se hrvatski katolici Kristova blaženstva u Evanđelju: Blaženi vi, kad vas ljudi mene radi budu proklinjali, progonili i lažno rekli svako zlo protiv vas... Radujte se, bit će velika vaša plaća na nebesima.

Današnji hrvatski katolici, kao i oni iz prošlosti evociraju ohrabrujuću opomenu sv. Pavla Korinćanina: «Okružuju nas patnjama, ali nismo klonuli; zbunjuju nas, ali ne očajavamo, trpimo progonstva, ali nismo napušteni»...

O, da, niste napušteni na vašoj Kalvariji, braćo iz Hrvatske! Milost krštenja veže vas s nama i kao članovi Crkve Mističnog Tijela Kristova, vaši su bolovi naši bolovi, vaše su tjeskobe naše tjeskobe, a vaš je Križ također naš Križ.

Zbog toga na tisuće milja udaljenosti mi se jutros sakupismo u sjeni metropolitanskog hrama u Santiagu, prekrismo bijelim plaštevima oltare i časne ruke našega Kardinala uzdignut će skupa s Božanskom Žrtvom našu molitvu mira za Crkvu te za prosvjetljenost i oproštenje za one, koji misle, da čine dobro, kad vas progone, kad vas zlostavljaju, bacaju u tamnice i kleveću.

Kristov misterij će biti misterij Crkve. Pa kao što nema razumski opravdanih razloga, da se protumači mržnja protiv Krista, isto tako se ne mogu naći razumski razlozi da se protumači neutaživ bijes protiv sinova Crkve.

Ona kao Krist, prošla je čineći dobro... Razbila je okove, koji su sapinjali ljudsku slobodu; podignula je pred svijetom katedru istine; napravila je milosrđe univerzalnim; zaštićivala je i promicala kulturu;

stavila je na mjesto, koje joj je dao Stvoritelj, ljudsku osobu; napunila je planetu čudesima; pružila je kao kiša svoje blagodati ljudima i prekrila zemlju svecima. I zaista, neumoljiva se ofenziva obnavlja iz stoljeća u stoljeće; sinovi se Crkve izmjenjuju na klupi nepravedno progonjenih.

Takav je bio, gospodo, križni put katolika na Balkanu i junačkoga hrvatskog naroda u ovih pet godina rata i ovih godina, koje su slijedile nakon rata, a u kojima se u svijetu govorilo o miru. Njegovih 586 ukinutih, razorenih ili opljačkanih župa, njegovih 265 ubijenih svećenika; iščezlih svećenika i njegovih na tisuće masakriranih ili po svijetu raspršenih vjernika, sačinjavaju jednu od crnih stranica, koje pravoslavna šizma, udružena s marksizmom iz stepa, sada piše po poljima ovoga miroljubivog naroda, koji se već 678. godine kršćanske ere bio zakleo Papi Agatonu, da ne će nikada zavojštiti svojim oružjem na tuđe zemljište, nego nijetiti mir sa susjednim narodima.

— — — — — — —

Nije Stepinac, kojega vi želite osuditi, radi se o nadbiskupu, kojega želite ušutkati.

Epopeja velikih ispovjednika reproducirala su se u svom sjaju na ovom procesu.

Jeka kršćanskog ponosa Hrizostoma iz Carigrada i Hilarija iz Poitersa odzvanja na usnama Stepinac.

Pa neka dođe osuda od 16 godina tihog umiranja iza tamničkih rešetaka.

Gospodo: umiranje pšeničnog zrna u krilu zemlje nikad nije značilo propast... to je nada za buduću žetvu.

Pođimo jutros u duhu, braćo u vjeri, na hodočašće u Lepoglavu, gdje pati veliki kršćanski značaj, i kad čujemo gdje govori svoju zadivljujuću odluku: «odreći ću se slobode, dok ova ne bude udijeljena svima onima, koji sa mnom trpe za Krisat», opetujmo s njim Te Deum naših triumfa: «Neka Te blagosivlje i hvali, Gospode, hrabra vojska mučenika».

I promatrajući vječito klijanje heroizma na starom deblu Kristove Crkve, naše dvaput milenijske Majke, dozvolite mi da dovršim prevodeći snažne stihove Gertrude von Le Fort, koji su u produljenim danima borbe utješili tolike duše:

«O, slavna Crkvo Kristova! Ti si kao hrid, koja plovi prema obali Vječnosti...

Dok je pokoljenje naših dana pijesak, koji plovi prema ničemu.

Tvoja pobjeda se stere od Istoka do Zapada i Tvoja krila pokrivaju sva mora i Tvoj Križ spasenja se projicira nad svim poljima.

Tisuću rana pokazuješ, a iz njih klija milosrđe.

Ti blagosivlješ Tvoje neprijatelje i zbog Tebe nebesa ne puštaju da propadne u ponor okaljani svijet.

Ti si jedina, koja moliš nad grobovima.

Ti jedina znak vječnosti na zemlji.

Ti pobjeda nad ropstvom duše...»

MSGR. EUGEN,
biskup u Santiago de Chile

[*Glas sv, Antuna,*
Buenos Aires, lipanj 1950.]

NADBISKUP HURLEY:
«SVIJETLI PRIMJER, PRIZNAVATELJ VJERE, MUČENIK, SVJEDOK ISUSA KRISTA»...

Nadbiskup *Joseph P. Hurley,* prvi pročelnik Papinske misije u Jugoslaviji, služio je svečanu Misu zadušnicu za pokojnog kardinala Stepinca, 13. veljače, u 11 sati, u svojoj Prvostolnoj crkvi Sv. Augustina, Florida, SAD, za vrijeme koje je izgovorio ovu propovijed:

«BLAGOSLOVLJEN je čovjek koji trpi kušnju progona. Onaj koji je nadvladao takav sud, zadobit će vijenac života, koji je Bog obećao onima koji ga ljube. Tako govori Sv. Jakov u svojoj katoličkoj poslanici, u dvanaestom retku prvog poglavlja.

Kardinal Alojzije Stepinac, čijem requiemu ovdje prisustvujemo, jutros dok traje njegova sahrana u njegovoj rodnoj Hrvatskoj, prošao je kušnju progona, i mi se pobožno nadamo, već je iza smrti primio nagradu za svoju bogoljubnost.

On je donio svjedočanstvo Isusu Kristu i sada će Gospodin sigurno sa svojim jamstvom biti za vjernu službu pred svojim Ocem.

Čast nam je samima, da smo ovdje u Americi prva Božja Crkva, koja svečano komemorira zemaljski odlazak onog, koji je kroz 14 dugih godina zatvora bio najponosnija i najplemenitija hvala.

Kao katolik, kao svećenik i crkveni dostojanstvenik, bio je za nas svijetli primjer —priznavatelj vjere, mučenik— svjedok Isusa Krista.

Kao građanin i domoljub, potekao iz slavnog kršćanskog naroda, koji je kroz stoljeća bio južni bedem prave vjere — dao je sekularnom svijetu nadu, da ćemo izronuti iz doba mlakosti i da ćemo postići eru snage. Bio je moj prijatelj.

Koja lijepa uspomena, koji poticaj, koja teška odgovornost biti privilegiran na takvó prijateljstvo jednog velikog i dobrog čovjeka, koji je Ispovjedatelj, Mučenik i pravi Vjernik Isusa Krista.

To je za mene, kao da sam gotovo bio privilegiran hodati sa samim Učiteljem. Ali dozvolite, da još budemo ljudi. Dozvolite nam, da poslušamo veliki povisujući glas kršćanske Hrvatske.

Poslušajmo glas mudrog i jednostavnog čovjeka, koji je za dugih noći progona stajao neslomljiv, nesavitljiv, nepobjediv — čuvajući uvijek žar Stepinčeve vjere.

Poslušajmo one koji stoje na straži iznad i iza zida kršćanstva — Antemurale.

«Veliki Alojzije»* oni zovu svog kardinala «Alojzije Veliki»!

Taj naziv su mu dali slušajući njegove domoljubne riječi s optuženičke klupe i s nepogrešivim instinktom dodijelili su mu pravo mjesto u povijesti roda hrvatskog.

«Sveti Alojzije»** — šaptali su svom kardinalu «Alojzije Sveti», kakva su vidjeli kao Božjeg pastira, braneći njegove svećenike i njegovo stado; kakvim su ga vidjeli radije da odlazi u zatvor, nego da napušta stado koje je ljubio.

* i ** «Veliki Alojzije» i «Sveti Alojzije» su izvorno izgovorene na hrvatskom jeziku.

«Sveti Alojzije» kažu s hvalom i ljubavi — «Sveti Alojzije», dok je trpio u šutnji, kao primjer svom narodu i kršćanskom svijetu.

«Sveti Alojzije» — Alojzije Sveti, molila ga je hrvatska nacija, kao svog kardinala kroz četrnaest godina trpnje i molitve, činećí ništetnim sile zla, izlaze pakla i zadobivajući pobjedu za kršćanski svijet.

Komunizam se ne će nikad oporaviti od poraza koju mu je zadao u patnji životom i smrti kardinal Alojzije Stepinac.

Alojzije Sveti — Alojzije Veliki. Mi katolici znamo, da on sad počiva u miru».

Nadbiskup Hurley koji je postao pročelnik Papinske misije u Beogradu, Jugoslavija, 1945., bio je u sudnici, kad je komunistički režim održavao proces i osudio junačkog kardinala Stepinca prije četrnaest godina. Među 40 svećenika, koji su sudjelovali na misi 13. veljače u crkvi Sv. Augustina, bio je i Mons. John P. McNulty V. G., koji je asistirao na pontifikalnoj misi requiema. Mons. McNulty bio je u Beogradu s nadbiskupom Hurleyem, kao njegov tajnik, i u godinama, koje je od tada proveo, sudjelovao je u traženju liječničke pažnje za bolesnog kardinala u Krašiću (The Florida Catholic).

[*Croatia Press*,
Br. 205-207, ožujak 1960.]

GUSTAV LIKAN:
PORTRET KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA, ulje

NADBISKUP HURLEY:
STEPINAC JE MODEL ZA MLADEŽ...

Prema službenoj vijesti *«The Florida Catholic*-a», od 26. veljače 1960., iz Tampe, Florida, nadbiskup *Joseph P. Hurley* je poticao mladež biskupije, da prihvati kardinala Alojzija Stepinca za svog uzora.

«Kard. Stepinac, rekao je on, model je za našu katoličku mladež, posebno svojom obranom vjere, svojom herojskom snagom, suočenom s mučeništvom od ruke izvornih komunista, i sa svojim jakim patriotizmom.»

Nastavljajući, službena vijest «The Florida Catholic» govori:

«Govoreći svećenicima na proslavi 100-te obljetnice župe Srca Isusova u Tampi, nadbiskup Hurley je rekao, da je opazio širenje pokreta u biskupiji u prilog što skorije beatifikacije i kanonizacije Hrvata — mučenika.»

Na 10. ožujka održala se je komemoracija na Month's Mind Misama u svim biskupijskim gimnazijama biskupije sv. Augustina. U Jacksonvilleu i St. Petersburgu svi studenti su se pričestili. U Orlandu Vlč. John P. Lawler, u crkvi sv. Charlesa je rekao, da će prikazati sv. Misu «moleći da bi herojski Hrvat — kardinal, svojim primjerom, djelovao na katoličku mladež i katoličke gimnazijalce, i na cijeli svijet, da postanu bolji katolici.»

BISKUP KROL:
«STEPINAC JE POŠTIVAO VOLJU SVOGA NARODA»

Svečana sv. Misa zadušnica za kard. Alojzija Stepinca se slavila u hrvatskoj crkvi sv. Pavla u Clevelandu, Ohio, 20. veljače. Pomoćni biskup Clevelanda, *John J. Krol,* u svojoj propovijedi je rekao: «Mi u Clevelandu, a posebno Hrvati, koji su krvlju vezani s Kardinalom, volimo i divimo se onomu koji je poštivao i cijenio volju svoga naroda i njegove težnje za slobodom i neovisnošću.»

Opisavši herojski život i smrt «prvog kardinala-mučenika šuteće Crkve», biskup Krol je, završavajući svoju propovijed, rekao: «Danas, dok molimo za pokoj njegove besmrtne duše i dok visoko cijenimo njegovo herojstvo, molimo, također, da njegove žrtve ne budu učinjene uzalud. Molimo za slobodu svih zarobljenih naroda, a posebno hrvatskog naroda, kojega je on volio i služio. Molimo da se svi narodi, katolici, disidenti, Židovi i drugi, koje je on zaštićivao, ujedine u zajedničku akciju propagiranja slobode za koju je on trpio i umro.»

[*Croatia Press,*
Br. 208, travanj 1960.]

BISKUP EMANUEL:
«AKO BIH NEKOGA OD MOJIH POZNANIKA MOGAO PREDOČITI SEBI KAO SVECA, ONDA JE TO ALOJZIJE STEPINAC»

RADO sam prihvatio poziv..., jer sam za vrijeme mojega studija u Rimu bio 7 godina studijski kolega s Alojzijem Stepincom. Skupa smo 1924. stupili u Collegium Germanicum-Hungaricum. Posjećivali smo predavanja na papinskom sveučilištu Gregoriana; provodili smo zajednički praznike u San Pastore i na blagdan Krista Kralja 1930. primili smo jedan uz drugoga svećeničko ređenje. Isto vrijedi i za Franju Šepera, koji je postao njegov nasljednik kao zagrebački nadbiskup.

Stepinac je već onda za nas studijske kolege bio jedan tihi autoritet ne samo, jer je bio stariji 7 godina i jer je kao časnik Prvog svjetskog rata bio iskusniji, nego još više radi njegove muževne zrelosti i njegove pobožnosti, pune sadržaja. On nije bio čovjek velikih i bučnih riječi, nego je tiho ispunjavao dužnosti i stalno bio spreman da pomogne. Svijet vjere je bila njegova duhovna domovina. Poznavali smo ga kao vrlo pobožna molioca, kojega se moglo uvijek naći klečeći pred Svetohraništem. Često je posjećivao grobove svetaca i glavne crkve Rima. Osobito usrdno je poštivao dragu Majku Božju Mariju. U Njezinom najvećem svetištu, Santa Maria Maggiore, prikazao je i svoju prvu svetu Misu. U jednom povjerljivom razgovoru uvjeravao me je sa svom odlučnošću, da svoje spasenje iz jedne vrlo velike opasnosti zahvaljuje Majci Božjoj.

Poslije jedne Marijanske akademije u svibnju pokucao je na mojim vratima i upitao, da li bi smio prepisati tekst, koji sam za tu svečanost napisao. Kako sam se iznenadio, kad mi je on, pače 27 godina poslije toga, u jednom pismu citirao tu pjesmicu Mariji.

Kako mu je vjera postala drugom naravi, pokazuju i njegove vježbe u propovijedanju. Uvijek je bio prvi na redu za propovijedanje i objavljivao je u jednostavnoj jasnoći i dubokoj ozbiljnosti vječne istine. Njegova su izlaganja bila tako bliska životu i tako zorna, da bi ga strani slušatelj mogao držati za jednoga već iskusnog dušobrižnika. Nedjeljom poslije podne sudjelovao je redovito u obližnjoj župnoj crkvi Sv. Kamila u poučavanju talijanskih mladića u vjeronauku. U studiju je bio solidan teolog, koji se ipak nikad nije htio isticati. S uravnoteženom postojanošću radio je kroz cijelu školsku godinu, i kad bi došlo vrijeme ispita, odmah se javljao za ispit. On je govorio: «Ja sam moju dužnost ispunio. Ocjena je sporedna stvar.» Za vrijeme praznika bio je jedan od najboljih igrača rukometa i oduševljeno je planinario po Sabinskim brdima. Tamo, u seoskom kraju, osjećao se seljački sin iz Krašića osobito ugodno. Rado je razgovarao s vinogradarima, seljacima i pastirima Campagnae. S ljubavlju je pripovijedao o svojoj hrvatskoj Domovini i stasitom pučanstvu. Pritom nije zaboravljao franjevaca, koji su još na konju obilazili njihove prostrane župe. I u svojoj ljubavi prema Katoličkoj Crkvi i vjernosti prema Papi bio je on pravi sin hrvatskog naroda, koji je svoju vjernost Rimu čvrsto održao kroz vjekove, usprkos pritisku Turaka. Nije Hrvatska uzalud dobila časni naziv «Propugnaculum christianitatis — Bedem kršćanstva.»

Papa Pio XI. znao je to, te je već 1934. imenovao Alojzija Stepinca

sa tek 4 godine svećeništva za zagrebačkog nadbiskupa-koadjutora. Već 3 godine kasnije (1937.) preuzima on nasljedstvo od nadbiskupa Bauera.

Samo kratko vrijeme mogao je on u miru brinuti se za svoju veliku nadbiskupiju. On je to činio s apostolskom revnošću i u apsolutnoj samozataji, tako da je mogao u svojoj oporuci napisati: «Ja ne posjedujem ništa.» U vihoru rata stajao je kao svjetionik za svoj teško iskušani narod. Pomagao je, gdje je god mogao, nevoljnima i progonjenima iz raznih zemalja i religija. Ali kad se nakon rata htjelo hrvatske katolike otrgnuti od Rima, on je protestirao s podpunim zalaganjem svoje profilirane ličnosti. Na to je bio u jednom propagandističkom procesu osuđen u listopadu 1946. na 16 godina prisilnog rada. On je stajao posve miran pred sudom, da je državni tužitelj pun bijesa uzviknuo u dvorani: «Stepinac želi šutjeti kao Krist pred Pilatom.» — S istom mirnoćom pošao je i u tamnicu u Lepoglavu. 1950. nudi mu se puštanje na slobodu, ali uz uvjet da napusti zemlju. On to odlučno odbija i izjavljuje: «Ja jesam i ostajem nadbiskup zagrebački. Napustit ću zemlju, samo ako me Papa pozove.» — «Umrijeti sam uvijek spreman, popustiti nikada.» Posljednje godine života proveo je strogo nadziran kao zatočenik u župnoj kući svoga rodnog sela Krašića. Kardinalski purpur nije mogao nikada nositi, ali *zato je nosio nekrvni purpur mučeništva za Krista i Njegovu Crkvu.* Od svojih 26 godina biskupovanja proveo je on više od polovice u tamnici i zatočeništvu. Kad se on —danas prije 13 godina— u dubokoj noći vraćao mrtav u svoju zagrebačku katedralu, zazivali su mnogi uz put sakupljeni vjernici njegove nadbiskupije: «Moli za nas!» Papa Ivan XXIII. rekao je na zadušnicama u Sv. Petru: «On je bio vjerna slika dobroga pastira Isusa Krista.» I ja sâm priznajem: *Ako bih nekoga od mojih poznanika mogao predočiti sebi kao sveca, onda je to Alojzije Stepinac.*

Da njegova duhovna baština i dalje živi u dobrom hrvatskom narodu, mogao sam ustanoviti u srpnju 1965., kad sam s jednim mojim studijskim kolegom iz Germanicuma pohodio njegovog nasljednika kardinala Franju Šepera. Duboko ganuti stajali smo nad grobom Biskupa-priznavaoca u koru njegove katedrale. Svaki dan i svaki sat dolazili su ovamo tihi molitelji iz grada i sa sela; polagali cvijeće na grob s posmrtnom maskom kardinala; palili svijeće, a mnogi i ljubili kamenu ploču, pod kojom počiva veliki Pokojnik. Često sam na blizom glavnom oltaru služio svete mise za moju biskupiju Speyer i za katolike Hrvatske u iskušanoj Crkvi šutnje.

Kardinal Franjo Šeper poveo nas je u užu domovinu svoga predšasnika u malo seoce Krašić. Klečali smo u župnoj crkvi, gdje je on bio kršten i gdje je —danas prije 13 godina— iza glavnoga oltara čekao na njega već iskopan grob, dok vlasti ipak ne dozvoliše prijenos u njegovu Katedralu. U župnoj smo kući prošli kroz siromašne prostorije, u kojima je on 12 godina bio zatočen. Stajali smo na prozoru, s kojeg je doviknuo jednom mladom svećeničkom kandidatu: *«Mogu raspolagati našim tijelom, ali ne našim dušama.»* U njegovoj spavaćoj i smrtnoj sobi molili smo «Magnificat» i gledali na njegovu smrtnu svijeću i na staru Marijinu sliku, pred kojom još uvijek gori svijetlašce, upaljeno već od njegove pobožne majke.

Tragovima Marijina poštivaoca Stepinca pohodili smo i najveće hrvatsko Marijino svetište Mariju Bistricu u zagorskim brdima. Veselili smo se iskonskoj pobožnosti mnogih hodočasnika, koji su prevalili pješke daleke putove i svu svoju hranu sa sobom nosili, muškarci u naprtnjači, žene u korpama na glavi. Mnogi su pješačili bosonogi s obješenim cipelama preko ramena. Kad su ugledali svoga kardinala Šepera, bili su presretni; stiskali su se oko njega kao ovce oko pastira i s njim su pred slikom milosti pjevali svoje višeglasne pučke pjesme. Pritom se nisu dali ni najmanje smesti muzikom šlagera i zvučnika zabavnog parka, kojega su protivnici hodočašća otvorili neposredno uz svetište, ali koji nije imao nikakvih posjetilaca»...

«Dragi moji Hrvati!

...«Vi živite i radite ovdje u zemlji slobode i blagostanja. Ponešto je za vas postalo lakše, ali ponešto i teže. Osobito vam je bolna rastava od vaše lijepe Domovine, a mnoge boli, što su udaljeni od svojih dragih obitelji. Neke od vas muči potreba stana i jezične poteškoće ili trpe zbog osamljenosti i čežnje za domom. U međuvremenu ste bolno iskusili, da sloboda može biti i zloupotrebljavana i da blagostanje ne rješava svih problema, već da može izazvati i ćudoredne opasnosti. U svim brigama u novome svijetu neka vam pogled na Kardinala Stepinca bude utjeha i snaga. Njegova posljednja riječ bila je iz «Oče naš» «Fiat voluntas tua — Budi volja Tvoja!»

«Držite se uvijek i svuda njegove biskupske lozinke, a to su završne riječi iz «Te Deum»: «In Te Domine, speravi — U Te sam se, Gospodine, uzdao. Ne ću se postidjeti do vijeka.»

DR. ISIDOR MARKUS EMANUEL,
biskup speyerski

[Propovijed u Speyeru,
Njemačka, u nedjelju, 11. veljače 1973.
(Vjesnik hrvatskih iseljenika u Njemačkoj,
II., 7, München, Uskrs 1973.)]

PORUKA MONS. VIZCARRA, BISKUPA ŠPANJOLSKE KATOLIČKE AKCIJE

POVODOM PRVE GODIŠNJICE SMRTI KARDINALA A. STEPINCA

Hrvati katolici!

Znamo, da žarko konmemorirate godišnjicu smrti vašega herojskog nadbiskupa primasa, kardinala Stepinca, na način, koji bi njemu, dok je živio, bio najdraži. Sastajete se u svojim crkvama i u svojim domovima, da počastite njegovu uspomenu svečanom nacionalnom devetnicom, upravljenom Gospi Lurdskoj, upravo ovih dana, kada se približava njezin blagdan, sjećajući se nježne pobožnosti, koju joj je iskazivao vaš odlični pastir, i molite zajedno s njime Bezgriješnu Majku Božju za brzu i konačnu pobjedu Krista Kralja u vašoj veoma plemenitoj domovini.

Svi katolici svijeta, jednako kao i hrvatski, dužni smo veliku zahvalnost i udivljenje prema kardinalu Stepincu, što nam je dao primjer teških vrlina, koje trebamo njegovati u ova mučna vremena zabune, dezorijentacije i skupnog kukavičluka pred vladajućom nepravdom.

Posebno mi Španjolci ne možemo zaboraviti riječi utjehe, nade i ljubavi, što nam ih je on posvetio, i javne molitve, što ih je podizao k nebu za vrijeme strašnog razdoblja našeg oslobodilačkog rata, dok je bio još pomoćni biskup vaše metropolitanske stolice, i kada je međunarodna urota svih neprijatelja katoličke Španjolske zadovoljavala svetogrdnu mržnju nasilnom smrću dvanaestorice biskupa, 4266 svjetovnih svećenika, 2489 redovnika, 283 redovnica i 249 sjemeništaraca. Po Božjem milosrđu i po zaslugama i molitvama dobrih duša mogli smo se jednoga dana sretno osloboditi rata i tih neprijatelja.

Kad je kratko vrijeme iza toga u Hrvatskoj ojačao progon protiv primasa Stepinca, imao sam čast, da s propovjedaonice Sv. Franje Velikog u Madridu podignem riječ u obranu njegove stvari pred odličnim međunarodnim slušateljstvom, zatraživši od svih katolika, da u svojim molitvama pomognu veoma visoko pred cijelim svijetom držati njegovu neokaljanu zastavu istine, lojalnosti i dostojanstva. Sada je red na nama, da se sjedinimo s molitvama, što ih Hrvati upravljaju Bogu i Djevici Mariji u spomen njihova vjernog sluge kardinala Stepinca, moleći, da se skrate dani kušnje hrvatskog katoličkog naroda.

Primjer žrtve kardinala Stepinca ne će ostati besplodan među vama, ako od njegove potresne duhovne oporuke učinite svoj program. U njoj vam kaže, da budete uvijek vjerni Crkvi i odani Presvetoj Majci Božjoj; da primjerno ljubite jedan drugoga; da molite za obraćenje vaših neprijatelja; da, na koncu, budete dostojni vaših pradjedova, koji su u svoje vrijeme s tolikom hrabrošću i takvom požrtvovnošću odolijevali neprijateljima Boga i civilizacije.

Sačuvajte dakle, hrabri Hrvati, svetu uspomenu na vašega herojskog pastira, koji je toliko trpio među vama i za vas, i koji je također toliko podigao ugled Hrvatske pred cijelim svijetom. Ako svojim kršćanskim vladanjem uspijete umilostiviti Svemogućega, ne će biti te ljudske snage,

koja će odoljeti njegovoj moći, ujedinjenoj s vašim pravom. Sjetite se riječi Isusa Krista, zabilježene u Evanđelju sv. Ivana: «Ja sam pobijedio svijet.»

MONS. VIZCARRA,
biskup Španjolske Katoličke akcije

[Prigodom komemoracije prve godišnjice Stepinčeve smrti u Madridu je 10. veljače 1961. služio je Misu zadušnicu biskup i vojni vikar Mons. Muñoyero, uz prisutnost biskupa Mons. Vizcarra i oko tisuću vjernika. Istom je prilikom Mons. Vizcarra pročitao svoj radio-govor. (V. *Ecclesia,* tjednik, XXI, br. 1.022; Madrid, 11. veljače 1961. *Glasnik Srca Isusova i Marijina,* Salzburg, ožujak 1961., str. 29-30.)]

NADBISKUP CIFUENTES:
«JEDAN JE MUČENIK UZIŠAO NA NEBESA»

SANTIAGO DE CHILE, 22. veljače 1960. — Smrt zagrebačkog nadbiskupa i hrvatskog metropolite, kardinala dra Alojzija Stepinca, potresno je djelovala na svu čilensku javnost. Čilenske su novine i radio-postaje opširno izvijestile o životu i smrti nepokolebivog borca protiv nacizma i komunizma. Liberalni *«El Mercurio»* ističe, da je pokojnik predstavljao klasični lik heroja, koji pada u borbi za svoje ideale. Katolički *«El Diario Ilustrado»* kaže, da je kardinal Stepinac divan primjer borbenosti i hrabrosti u borbi za Boga, čovječanstvo i domovinu.

U nedjeljnom broju istog lista objavljen je dubok i potresan članak pod naslovom: *«Kardinalova pobjeda».* Uvodno se kaže, da su ljubav i bol srž kršćanstva i da se bez njih ne može slijediti Krista. U vremenitom životu ova kršćanska epopeja poprima čudne i ponekad nerazumljive oblike: tu vidimo zagrljene pobjedu i poraz, život i smrt, svjetlo i tminu. Ta se prividna protivnost bistri samo pod vidom vječnosti. Pisac nastavlja: «Kardinal Stepinac je umro, njegov život bijaše život katoličkog mučenika. Ljubio je svoj narod i ovaj ga je ljubio kao oca. Njegova se je ljubav obistinila, učvrstila i iskušala u vatri boli, u onom strašnom iskušavanju vjere i čvrstoće, u kojem su ga iskušavali njegovi komunistički krvnici. Njegovo je djelo više nego li je vidljivo, bilo je duhovne prirode. Tu se je pokazala superiornost duha nad materijom. Što su mogle torture, klevete i podlosti, koje su protiv njega izvršene? Ništa! Naprotiv, mjesto da ga umanje, one su ga uzdigle. Prevarili su se komunisti, kad su mislili, da će ga predati zaboravu, ako ga pošalju, kao prognanika, u rodno mjesto, u kojem je i umro. Njegova ga je smrt pretvorila u simbol jednog naroda, a njegov je život zacrtao put, kojim treba da ide njegovo stado: put mučeništva. Svojom smrti on je o s i g u r a o ž i v o t Crkve šutnje, jer ta Crkva, kao i Crkva uopće, živi od krvi svojih mučenika.

Kardinal nam je svojim životom pokazao, da samo snaga velikih ideala može zaustaviti prodiranje komunizma. To su ideali milosrđa, pravde, mira i slobode, kada su branjeni i uz cijenu vlastita života. Ti ideali su poziv na borbu protiv komunističke zablude. Ta borba mora biti nepopustljiva, makar ona sa sobom donijela i trpnju, jer zakon je kršćanina prihvatiti tu trpnju, koja predstavlja obranu načela vječnih istina.

Smrt kardinala Stepinca ne smije biti shvaćena kao poraz; naprotiv, ona je poziv kršćanskom svijetu, da se nada i vjeruje u Kristove riječi: Vrata paklena ne će je pobijediti.

Njegova je smrt znak boljih dana, biljeg je kardinalove pobjede i simbol Kristove pobjede nad svijetom». (Potpis: C. P. F.).

Nadbiskup grada La Serena, Mons. *Alfredo Cifuentes,* objavio je u «El Diario Ilustrado» od 16. veljače briljantnu «marginaliju» pod naslovom: *«Jedan je mučenik uzišao na nebesa».* Donosimo prijevod te duboke refleksije:

«Nije to bilo u rimskom anfiteatru, pred krvožednom gomilom; nijesu ga proždrle bijesne zvijeri, njegova glava nije pala pod oštricom sjekire. Ali kad je umro, cijeli je svijet gledao njegovu smrt. Njegovo mučeništvo ne bijaše prolazan prizor. Četrnaest godina bijaše mučenik dušom i tijelom i tako je povjedočio svoju nepokolebivu vjeru i svoju neograničenu ljubav prema Crkvi.

Njegovi su ga krvnici htjeli uništiti, a uveličali su ga mučeničkom aureolom. Mislili su, da će izbrisati njegovo ime, a učinili su ga besmrtnim. Računali su, da će kukavička krutost njihove 'pravde' izazvati strah i trepet. Postigli su protivno: pojavio se je primjer herojstva za čitave generacije.

Za svoje progonitelje kardinal Stepinac je umro. Za nas i za cijeli katolički svijet započeo je njegov besmrtni život slave i pobjede. Jer jedan je mučenik uzišao na nebesa.»

MSGR. ALFREDO CIFUENTES,
nadbiskup u La Serena

[*Danica,*
Chicago, 9. ožujka 1960.]

KNEZ-ŠKOF ROŽMAN:
«SIMBOL VJERNOSTI BOGU, VJERI, ISTINI;
SIMBOL NEUSTRAŠIVE DOSLJEDNOSTI U BORBI ZA ISTINU,
SIMBOL NADE I UFANJA»...

HRVATSKI katolički narod je danas širom svijeta poznat po najsvjetlijem mučeničkom liku svoga metropolite, *nadbiskupa zagrebačkoga Alojzija Stepinca.*

Za izvanredno teško doba providnost Božja dala je hrvatskom narodu vjerskog nadpastira, za kojega moraju Hrvati i svi katolici reći: Hvala Bogu za njega!

Pokojni nadbiskup Antun Bauer mi je g. 1934. sam pripovijedao, da je on predao sv. Ocu molbu za koadjutora s pravom nasljedstva, kao i moj predšasnik (predhodnik) Antun Bonaventura Jeglič, naglasivši, da nijedan od njihovih kandidata nije pogodna osoba za to mjesto; proti svake postoje poteškoće bilo s jedne ili druge strane. Radi dugog zavlačenja bio je nadbiskup Bauer uznemiren i nestrpljiv: «Ja sam star i bolježljiv, te ja sam ne mogu vršiti sve poslove u velikoj dijecezi; pomoćni biskup je isto tako star gospodin; ne želim da bi po mojoj smrti nastali sporovi radi nasljedstva, da bi beogradski režim pokušao nametnuti kojeg svojeg kandidata protiv volje Hrvata na štetu Crkve; zato želim

da dobijem koadjutora još za života, kao što ga je imao ljubljanski biskup Jeglič. Budući da nijedan kandidat nije prihvaćen, predložit ću svojega tajnika Alojzija Stepinca. Još je mlad, tek je četvrta godina da je posvećen, ali je vrlo pobožan, obrazovan, miran, malo govori a mnogo misli; iako je mlad, mudar je i razborit, nije plašljiv i ja ga neobično cijenim».

I čim ga je predložio, bio je po sv. Stolici imenovan.

Ne vidite li u tome prst Božji? Među prijašnjim kandidatima bila su poznata, veleugledna imena, ali Božja providnost nije pripustila nikoga od njih na stolicu hrvatskih metropolita. Čekala je da bude predložen nepoznat, mlad svećenik, koji je tek treću godinu bio u nadbiskupiji, kad se vratio sa studija u Rimu: niti svećenstvo ga nije poznavalo, a vjernici nisu ni za njegovo ime znali.

I toga šutljivog, iskreno i duboko pobožnog svećenika smatrala je providnost Božja za sposobnog nadpastira u najtežem iskušenju u njihovoj slavnoj povijesti.

Usporedio bih ga sa sv. Ivanom Zlatoustim, koji nije šutio, već govorio, opominjao, čuvao i branio istinu čak i onda, kada mu je prijetilo izagnanstvo, pošao u izagnanstvo, gdje je i umro, ali je ostao vjeran vjeri i istini.

Usporedio bih ga s velikim sv. Ambrozijem, koji se nije ustručavao moćnome caru Teodoziju zabraniti pristup u hram Božji tako dugo, dok ne popravi sve grijehe s crkvenom pokorom.

Nadbiskup Stepinac ne poznaje *straha,* kao što ga nije poznavao kao mladi vojnik u Prvom svjetskom ratu. *Nikoga se nije bojao,* kad je trebalo braniti istinu, temelje sv. vjere i valjanost Božjih zapovijedi za sve ljude, pa i za vladare.

Tako je otvoreno, bez straha, kao nadpastir rekao istinu, upozorivši na nepravde jugoslavenske vlade kneza Namjesnika, javno prigodom službenog posjeta u Zagrebu.

Tako je isto radio kod Poglavnika Nezavisne Države Hrvatske i njegove vlade.

Nije se bojao protestirati kod Hitlerovog poslanika von Kasche-a i njegovih generala protiv nepravda i nečovječnih metoda.

Svjestan, da je kao kršćanin dužan iskazivati ljubav prema svakome bližnjemu, primao je i pomagao Židove, kad ih je Hitler proganjao; zauzeo se je za pravoslavne i muslimansku siročad; nije se bojao suprotnog javnog mišljenja.

Pa i današnjem bezbožnom režimu rekao je istinu, braneći prava Crkve i svojih vjernika.

Zato se može reći zajedno sa sv. papom Grgurom VII: «Ljubio sam pravdu, a mrzio nepravdu. Zato umirem u tamnici, u zatvoru».

A baš je u tamnici nadbiskup Stepinac postao *simbol* hrvatskom narodu, *simbol vjernosti Bogu, vjeri i istini, simbol neustrašive doljednosti* u borbi za istinu, *simbol nade i ufanja* u konačnu pobjedu, kao što je raspelo simbol trpljenja i pobjede, simbol pri kojem se narodu podiže pouzdanje, jača u ustrajnosti, da ne klone, da ne popusti pred terorom, već da usprkos svemu ostane vjeran tradicijama svojih predšasnika i vjeran Bogu.

Već je jednom hrvatski narod spasio kršćanstvo ne samo za sebe, već čitavoj srednjoj Europi za vrijeme navale Islama, koji je prodirao iz Balkana u srce Europe. Tada se je val Islama neprestano razbijao zaslugom Hrvata, radi čega su dobili časni naslov: antemurale christianitatis — preziđe kršćanstva.

I danas opet s Istoka prodire i gura se u srce Europe crveno bezboštvo, te hrvatski narod preuzima ponovno ulogu tvrdih zidina, preko čije neprobojnosti i vjernosti Bogu i Crkvi će se razbiti bijesni napadaji bezboštva.

Hrvati, katolici, eto vam prekrasne, časne uloge! Katolici svijeta očekuju i žele, da se okupite oko vašeg Nadbiskupa, iako je zatvoren i tjelesno neslobodan, ali svojim postojanim trpljenjem mnogo više djeluje i predvodi, nego kad bi se nalazio u onoj slobodi, koja sada vlada u hrvatskom narodu.

Budimo dostojni velikog borca za istinu i pravdu, za koju kaže Isus: «Istina će vas osloboditi» (Iv. 8, 32). S mučenikom nadbiskupom Alojzijem Stepincem vjerujmo u tu slobodu i sa čvrstom je nadom očekujmo!

MSGR. DR. GREGORIJE ROŽMAN [†1959.]
ljubljanski biskup

[Govor održan 28. studenoga 1948.
u nekom gradu u SAD.
Prema: *SIJ — slovenske svobode,*
Buenos Aires, 15. 3. 1973.]

«NJEGOVA USPOMENA NE ĆE UMRIJETI»...

«...ŽIVOT ovakva-čovjeka odgovara potrebama svakog vremena i svakog svijeta. Kolika je potreba za nas imati među sobom ljude duboke vjere, koji ispunjuju Božji zakon! Takav čovjek bio je kardinal Stepinac. Njegova uspomena ne će umrijeti. Njegov primjer je osobito potreban nama danas. Čini mi se da živimo u vremenu promjenjivosti, u kojem je kod mnogih sigurnost u vjeru previše uzdrmana. Mi jako, jako trebamo pouzdanja u Boga i u same sebe. Takav je bio duh kardinala Stepinca. Bio je on čovjek, koji je odvažno stajao licem u lice s teškoćama vremena, koji je znao izdržati godine i godine pritiska, tamnica i diskriminacije. Bio je on čovjek, koji se držao svojih principa do kraja i bio spreman dati život za istinu, za koju je živio. Uvjeren sam, da je kardinal Stepinac bio osobito važna osoba za sve nas. Zahvalan sam Bogu za mogućnost da sam mogao ovdje na svetoj misi koju smo jutros služili, biti sudionikom duhovnosti hrvatskog naroda».

MSGR. PATRICK AHERN,
biskup u New Yorku

[Na komemoraciji XV. godišnjice
Stepinčeve smrti u New Yorku,
u hrvatskoj crkvi sv. Rafaela.
(V. *Danica,* Chicago, 24. travnja 1974.)]

[*NAD*]*BISKUP KUHARIĆ:*
«POŠTOVANJE PREMA TAKVOJ JEDNOJ OSOBNOJ VELIČINI I ŽRTVI MORA I NAS POTICATI NA VELIKODUŠNOST».

«MI NEŠTO stariji koji smo živjeli u njegovoj blizini, rasli za svoje svećeništvo u njegovoj prisutnosti i započeli svoje prve svećeničke korake s njegovim blagoslovom, najbolje znamo što je za nas značila njegova velikodušnost, njegova vjernost Bogu.

Kardinal Stepinac bio je čovjek jedne jedine riječi: to je bila riječ — B o g. Za njega je Bog bio živi Bog, ne mrtvi Bog, kojega bi se htjelo staviti na periferiju života i misli.

Tu je bila njegova odlučnost, njegova snaga, njegova hrabrost.

Kad je osjetio da je u opasnosti čast Božja, da je u opasnosti vjera u Boga, kad je osjetio da je u opasnosti Crkva Božja, njezina prava, njezina istina i njezin život, onda je ojačan tom riječju: 'Tko je kao Bog', vršio svoju dužnost, vjeran svojoj savjesti koju je uvijek živio pred Bogom!

Kad god smo s njim razgovarali, vidio sam da je zapravo i njegov razgovor, njegov govor i njegove misli, da je sve to puno Boga. On je razgovarao riječima Sv. pisma. On je u Sv. pismu razumijevao stvarnost Crkve danas, razumijevao je dramatiku današnje povijesti i razumijevao je smisao svoje osobne povijesti, svoga osobnog života.

Baš tu je snaga blagopokojnog nadbiskupa, da je on sav živio u Sv. pismu. Iz Sv. pisma je crpio svoju hranu. Svu svoju snagu. On je shvatio i ušao u bit poruke Sv. pisma. On je shvatio da je to Božja riječ koja rasvjetljuje čovjeka na bude novi čovjek.

Stoga se nije znao cjenkati ni s kim. Davao je obilno! Ne samo zemaljska dobra ukoliko ih je imao, nego je davao i svoju osobu, davao je cijeli svoj život Kraljevstvu Božjem. Baš zato, jer mu je Bog bio sadržaj života, on je ljubio Crkvu Božju, baš zato je drhtao nad njezinom sudbinom. Baš zato je ljubio čovjeka kao sliku Božju.

Poštovanje prema takvoj jednoj osobnoj veličini i žrtvi mora i nas poticati na velikodušnost.»

FRANJO KUHARIĆ,
biskup (sada nadbiskup) zagrebački

[Iz govora svećenicima na
Teološko-pastoralnom tjednu
u Zagrebu, 29. siječnja 1970.
(V. *Glas Koncila,* Zagreb, 8. veljače 1970.)]

DVIJE ZGRADE — DVA SIMBOLA

AMERIKANAC *o. Fabijan Flinn,* redovnik Reda Predragocjene Krvi Isusove, bio je za vrijeme prošloga rata vojnik, tj. vojni svećenik. Nakon rata predstavnik je američke dobrotvorne organizacije CRS/NCWC za Madžarsku, a od 1952. do 30. lipnja 1962. predsjednik iste organizacije za Austriju, kada je ovaj ured obustavio svoje djelovanje u onoj zemlji. Od godine 1962. O. Flinn radi u središnjem uredu NCWC-a u New Yorku. Za vrijeme svoga djelovanja u Austriji on je obilno i velikodušno pomagao hrvatske izbjeglice te im ostao u sjećanju i zahvalnosti kao veliki dobrotvor.

Ovaj veliki prijatelj hrvatskoga naroda i iskreni poštovalac kardinala Stepinca te dobar poznavalac prilika u Hrvatskoj, bio je pozvan na *Svehrvatski kongres* [isti je sazvao privremeni odbor HNV, 29. 8.-6. 9. 1962.] te je na završnom banketu, u nedjelju, 6. rujna 1962., održao vrlo sadržajan govor, vrijedan po svome značenju i smislu da ga ovdje prenesemo, jer je i dokument za Hrvatsku i svjedočanstvo za Stepinca.

«Dragi moji Hrvati!

Kada vas slušam i gledam večeras, pada mi na pamet, da se Hrvatska dijeli na četiri Hrvatske. Prva je ona velika, zaslužna, povijesna Hrvatska, koju su Pape u Rimu nazivali Antemurale Christianitatis i koja je bila prvi bedem u tvrđavi Zapada, da ne klone, i da protivnik ne prodre ubojničkim oružjem do u samo srce Zapada.

Druga je ova, koja uzdiše i trpi u ropstvu, okovana lancima komunizma u tamnici, kojoj je glavni čuvar Josip Broz Tito.

Treća je izbjeglička Hrvatska, Hrvatska emigranata, rasutih širom svijeta.

Četvrta je ona Hrvatska, koja živi, djeluje, uklapa se u Sjedinjene Američke Države, i koja je davala i daje svoj značajni prilog razvitku ove nacije.

Ja se želim osvrnuti na ovu treću Hrvatsku, na svoje uspomene, koje me vežu sa hrvatskim izbjeglicama. Sjećam se i uvijek ću se sjećati vlč. Cecelje i siromašnog mjestanca, gdje je živio i gdje je služio sv. misu i gdje je radio. To je bilo mjesto žrtve i inspiracije. Ja sam sretan, što sam imao prilike ući u 'Jugoslaviju', pa tamo upoznati divne krajeve, po kojima živi narod Hrvata. Imao sam prilike vidjeti i vaš krasni glavni grad Zagreb i vašeg i našeg svjetskog velikana — pok. kardinala Stepinca, koji je na svakoga ostavljao dojam sveca, dojam, koji se ne zaboravlja čitav život.

Ja duboko suosjećam s patnjama hrvatskog naroda i želim mu od svega srca, da što prije dođe do svoje samostalnosti i slobode. Ja duboko žalim, što američka pomoć Titu produžuje i utvrđuje komunističku tiraniju nad Hrvatima. Ta američka pomoć uistinu je jedan circulus vitiosus i mi pomažemo jugoslavenski komunizam, da pobijamo svjetski komunizam, i mi se borimo protiv svjetskog komunizam, da bismo bili u stanju pomagati ga po jugoslavenskom komunizmu.

Amerika je spašavala već nekoliko puta taj nesretni jugoslavenski komunizam od sloma. Prvi put je to bilo za vrijeme La Guardie putem UNRE. Zatim opet 1948., kad je Staljin odbacio Tita. Zatim opet g. 1956.

Svatko tko pomaže neprijatelja, krivac je, pa makar to bio i sâm predsjednik Sjedinjenih Država. Tito ničim nije dokazao, da je američka pomoć obratila njega i njegove ljude. On je smjesta priznao Istočnu Njemačku. On je uvijek i bez izuzetka glasovao u U.N. sa sovjetskim blokom.

Dvije su mi zgrade i dva simbola ostala u sjećanju, kad sam bivao u 'Jugoslaviji' i putovao njome. To je prva bila velika zgrada Komunističke Partije u Novom Beogradu. Kad ulaziš u Beograd, ona je prva, koju vidiš, a kada ostavljaš Beograd, ona je zadnja, koja se gubi s vidika. Ali u Zagrebu je drugačije. Tamo je ona divna katedrala sa svojim gotskim zvonicima, prva zgrada, koju zapaziš pri ulazu, i zadnja, koja se gubi na horizontu, kad ostavljaš Zagreb. To su simboli dvaju svjetova, duha i materije, vjere i bezboštva, simboli komuniste Tita i kardinala Stepinca.

Dva su Hrvata udarila snažno pečat svoga duha na sadašnjost. Prvi je komunista Tito, a drugi je kardinal Stepinac. Tito je simbol pobune protiv Boga, simbol zablude i tiranije, koja će završiti tamo gdje su završili i pobunjeni anđeli. Stepinac je simbol Božji, simbol duha i konačne pobjede, i uz njega i uz njegove je Bog, koji je Gospodar Povijesti i konačni Pobjednik.»

[*Glasnik Srca Isusova i Marijina,*
Salzburg, listopad 1962., str. 264-265.]

STRANI PARLAMENTI...

KONGRES SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA

SENAT I DONJI DOM KONGRESA U.S.A.
VELIČAJU KARDINALA STEPINCA

Američki Senat i Donji dom Kongresa obasuli su službenim pohvalama nedavno preminulog kard. Stepinca zbog njegova «otpora protiv nacizma i komunizma».

Everatt M. Dirksen (republikanac iz države Illinois) rekao je Senatu: «Svi narodi svijeta oplakuju smrt kard. Stepinca. Bio je divan svećenik i nemilosrdni protivnik komunizma.»

Mike Mansfield (demokrat iz države Montana) reče, da će Kardinalov «primjer junaštva živjeti kroz mnoga desetljeća.»

Senator *Thomas J. Dodd,* iz države Connecticut, reče, da će povijest priznati kardinala Stepinca kao «jednog uistinu velikog duha našega vremena.»

«Njegova odvažnost, njegova vjera, njegov nepopustljivi duh učinio ga je međunarodnim simbolom otpora protiv komunističke tiranije», izjavio je senator Dodd, u svom govoru u Senatu. «Svojom vjerom i odvažnošću kard. Stepinac je pružio primjer, ne samo svojim zemljacima, nego i cijelom slobodnom svijetu.»

«Kard. Stepinac je mrtav. Ali njegov duh živi — i komunisti će opaziti, da je ovaj duh još žešći protivnik nego čovjek kard. Stepinac», nastavio je zakonodavac (član ustavnog tijela).

«Mogli su utamničiti i ograničiti njegovo tijelo. Ali komunisti nikada ne će biti sposobni pronaći zatvor za čovjekov duh koji nadživljuje njegovo tijelo.»

U Donjem domu Kongresa *Edward J. Derwinski* (republikanac iz države Illinois) oslovio je prelata kao «jednog velikog heroja našega vremena... Simbol patnje, koji nadvisuje prvake vjerske slobode, pretrpio je tiraniju komunizma.» Zastupnik Derwinski je nastavio: «Kardinal je bio otvoreni protivnik prakse nacizma i komunizma... Za vrijeme ratnih godina bilo mu je povjereno da uspješno osigura bijeg u slobodu mnogim Židovima-izbjeglicama...»

ALOJZIJE KARD. STEPINAC — BRANITELJ IDEALA ZAPADA

NASTAVAK OPASKA GOSP. JESSICA MCC. WEIS IZ NEW YORKA

U DONJEM DOMU KONGRESA

Ponedjeljak 16. siječnja 1961.

Gosp. Weis: Gosp. predsjedniče Kongresa, prije nešto više od godine dana, 10. veljače 1960., kardinal Alojzije Stepinac, nepokolebivi i neumorni branitelj svoje rimokatoličke vjere, slobode i neovisnosti naroda Hrvatske i kršćanskih vrijednosti, umro je u zatočeništvu, u svojem rodnom selu Krašiću, koje danas Jugoslavija drži pod kontrolom. Njegov život i njegova smrt poruka su odvažnosti i stabilnosti, koje nikada ne smiju biti zaboravljene od nijednog od nas, koji još uvijek vjerujemo u osobine, za koje je Stepinac živio i umro.

U dobi od 36 godina Alojzije Stepinac je postao najmlađi nadbiskup na svijetu, i od toga vremena do svoje smrti svijet ga je upoznao kao herojskog borca u pitanju ljudske slobode i bratstva među ljudima. Svojim propovijedima, svojim pastoralnim pismima, cijelim svojim životom i svetom smrti, kardinal Stepinac je pokazivao put izlaza iz kriza i propasti, u kojima svijet živi. Stepinac se je zauzimao za kršćanske vrijednosti zapadnog čovjeka na bezbrojne načine. Branio je slobodu i vrijednost pojedinca kao neovisnog bića, slobodu i poštivanje vjere, slobodu i poštivanje svih rasa i religija, slobodu i poštivanje svih naroda i nacija, slobodu i poštivanje privatnog vlasništva kao temelja slobode pojedinca i obitelji, kao i slobodu i poštivanje svake nacije na njen puni razvoj i neovisnost u njenom nacionalnom životu. Bio je jedan od nekolicine ljudi u Europi, koji su žarko i otvoreno branili ova vjerska i građanska prava čovjeka prije, za vrijeme i poslije divljeg vremena II. Svjetskog rata.

Kardinal Stepinac postao je primjerom odvažnosti, koji će živjeti u buduće, kroz vjekove, ne samo u svojoj rodnoj Hrvatskoj, nego na čitavu svijetu. prezirao je totalitarizam, materijalizam, rasizam i ateizam, a zaštićivao je od svih filozofiranja žrtve ratnog vremena, bez obzira na njihovu rasu, vjeru, ili pak na političku pozadinu.

Uz Papu Pija XII., kardinal Stepinac bio je najveći branitelj progonjenih Židova u Europi. U vrijeme njegova procesa, koji su komunisti držali 1946., Odbor Američkih Židova je ovako ocijenio Stepinca:

> Ovaj čovjek, sada žrtva lažnog procesa, otvoreno je i glasno i jasno govorio za cijelo vrijeme nacističkog režima, ne plašeći se strahovitih Nuernberških zakona, a njegova opozicija nacističkom terorizmu nikada nije prestajala. Također je javno prekoravao ozloglašeni sustav «žute etikete», tvrdeći, da to vrijeđa dostojanstvo čovjeka, i on je bio najzaslužniji da se je to dokinulo.

Zbog dijametralno oprečnih ciljeva kršćanstva i komunizma, bilo je neizbježno da se Stepinac, tumačeći kršćanski nauk i prava Crkve, ne bi oštro sukobio s Titovim komunizmom. 11. listopada 1946., nakon tipično komunističkog procesa, nadbiskup Stepinac je bio osuđen na 16 godina zatvora i proveo je preostale godine svog života u zatvoru, u Lepoglavi, a kasnije u kućnom pritvoru u svom rodnom selu Krašiću.

Kardinal Alojzije Stepinac je mrtav godinu i nekoliko dana, ali ne dvojim o tomu, da njegov duh živi u srcima i pametima svih potlačenih nacija Istočne Europe, a siguran sam, da će uspomena njegove herojske borbe protiv svih oblika odvratne tiranije zauvijek i svugdje služiti kao nadahnuće poštenom narodu, koji ljubi slobodu.

[*Congressional Record,* United States of America,
Proceedings and Debates of the 87th Congres, First Session,
Vol. 107, No. 26, Washington, Wednesday, February 15, 1961.]

GOVOR AMERIČKOGA SENATORA FRANKA J. LAUSCHE-A O KARDINALU STEPINCU

PONOSAN sam, što sam s vama danas, kada dajemo počast kardinalu Stepincu. Prošla je jedna godina dana, otkada se je on preselio u vječnost. Mi njega smatramo velikim vođom Hrvatskoga Naroda, velikim duhovnim Pastirom i velikim ljubiteljem ljudskih bića diljem čitavoga svijeta. Dok ga se danas sjećamo, moje je mišljenje, da će iz godine u godinu Stepinčeva uspomena biti slavljena sve većom intenzivnošću.

U povijesti čovječanstva, kada su ljudi vjerovali u jednu stvar i bili voljni zalagati se za nju i za nju čak i umrijeti, njihova je uspomena ostala živa. Mi čujemo o ratnicima velike moći; njih se je slavilo za neko vrijeme, ali kad je njihovo vrijeme prošlo, na njih se je zaboravilo. Heroji za pravednu stvar, za prava i naroda i vjere živu u uspomeni ljudi. U danima Rimskoga Carstva, kada su kršćani bili bacani u lavovske špilje, Neron je stajao, naslađivao se i uživao nad prizorima ubijanih ljudi. Uspomena na te mučenike ostaje s nama, a Neron je naprosto jedan smiješni karakter. U grčkoj povijesti Sokrat je vjerovao u istinu i u pravo i u pravdu. Sokrat je osuđen na smrt. Oni, koji ga osudiše, zaboravljeni su, ali Sokrat živi u uspomeni čovječanstva. Kad su Perzijanci ušli u Grčku i skoro je svu osvojili, u Termopilskom klancu bilo je 300 Atenjana i oni su se borili protiv perzijske vojske. Njih tri stotine padoše, ali oni žive u uspomeni čovječanstva radi svoga junaštva i heroizma. Poncije Pilat je zaboravljen, ali Krist živi s nama, jer je On bio dobar, dobar za čovječanstvo, dobar u istini i dobar u svojim božanskim poukama, koje nam je dao.

Kardinal Stepinac bio je veliki duhovni Pastir. On je bio veliki vođa, bio je veliki Hrvat i neobično je mnogo držao do malih naroda i čvrsto je vjerovao u dostojanstvo ljudske osobe. On, kako je za požaliti, da dandanas, kada je borba između komunizma i slobodnoga svijeta jako zaoštrena, mi nemamo više ljudi kalibra ovoga muža, kojega se mi danas

sjećamo!! On se je suprotstavio prijetnjama Titovim i njegovoga komunističkog bloka. On nije uzmicao. On je pošao u sudnicu i u njoj je odvažno govorio. Digao je svoj glas protiv brutalnosti, koje su se počinjale u «maršu», sve gore od austrijske granice pa dalje preko Slovenije i Hrvatske sve do Makedonije. On je govorio u obranu ljudske osobe. On nije znao, da li će osuda biti smrt ili 16 godina. On nije na to uopće mislio. On je mislio na istinu, na narod, na pravdu, i o tome je neustrašivo govorio.

Eto, on je proveo 14 godina u tamnici i u zatvoru. On je mogao biti pušten na slobodu. Oni su ga željeli pustiti, ali on nije htio popustiti. Oni su željeli, da on ode u Rim, u Vatikan, ali on nije htio ići. On je rekao: «Moje je mjesto u Hrvatskom Narodu; moje je mjesto, gdje je moj narod, a budući da je on u tamnici, i ja ću ostati utamničenik.» Dame i gospodo, na njega se ne će zaboraviti. Njegova će uspomena ostati živa, ne samo kod Hrvata i kod naroda na Balkanu, nego će on živjeti u uspomeni čitavoga svijeta. Ja tvrdo vjerujem, da će doći vrijeme, kada će kardinal Stepinac biti središnja točka, oko koje će se okupiti mnogi i mnogi ljudi i otvoriti borbu, koja je neophodno potrebna, da obračunaju s komunističkim gigantom, koji se širi preko svijeta.

Nemam cvijeća ali ja ga, slikovito, polažem na Stepinčev oltar skupa s vama, koji ga se danas svečano sjećate. Ja se za nj molim i zahvaljujem se Gospodinu, što nam ga je dao. Kamo sreće da imamo mnoge i mnoge ljude, koji bi imali barem malo odvažnosti duha, koju je imao ovaj muž!

[Na komemoraciji I. godišnjice smrti,
u Clevelandu, SAD, 12. veljače 1961.]

PREDSTAVNIČKI DOM /KONGRES/
Sjedinjenih Američkih Država

KAKO objavljuje *«Congressional Record»*, četvrtak, 10. ožujka 1960., zastupnik g. *Edwin B. Dooley* iz New Yorka uputio je Predstavničkom dobu usmenu predstavku, u kojoj traži, da se u zapisnik zasjedanja uključi članak g. *Joze Poduje* iz Larchomonta, u kojem on, odvjetnik, prikazuje «slučaj Stepinac». [Odnosi se na Podujin članak «O činjenicama iz Stepinčeva procesa»; vidi: *«Stepinac mu je ime»*, knjiga I., str. 245-6].

Zastupnik Dooley zatim opširno pred Kongresom iznosi sadržaj Podujina članka te ujedno dopunjuje podatcima o Stepincu, navodi izvatke iz Stepinčeve oporuke i drugih izjava te posebno opširno citira Stepinčevo pismo Okružnom sudu u Osijeku, pa je tako ovom predstavkom u Kongresu i objavom u službenom listu Kongresa «slučaj Stepinac» dobio nove dimenzije.

Još je značajnije prisuće Hrvatske i Stepinca u američkom Predstavničkom domu u utorak, 8. veljače 1979., o čemu opširno piše službeni dnevnik Kongresa, *«Congressional Record»*, od 8. veljače 1979.

Dnevnik Kongresa piše:

MOLITVA

Vlč. Mladen Čuvalo, župnik crkve Sv. Ćirila i Metodija i crkve Sv. Rafaela u N.Y., molio je slijedeće:

Nebeski oče, zahvaljujemo Ti za Tvoj veliki blagoslov, koji si udijelio američkom narodu, i molimo Te za Tvoje božansko vodstvo u ovom «Forumu Naroda». Molimo Te za Tvoju pomoć svim narodima svijeta, rođenima kao i nerođenima, kao i za njihove narode, za nezavisne kao i za one, koji još nisu nezavisni.

Molimo Te za hrvatski narod, koji je sudjelovao s toliko useljenika u Americi i koji je toliko pridonio svetoj američkoj stvari. Molimo te za ispunjenje božanskog prava na samoodređenje naroda, da svi narodi svijeta postignu svoju nezavisnost i jednakost te da učiniš konac dijeljenju i podjarmljivanju drugih naroda.

Molimo Te za narode sviju vjera i nacija, da žive u bratstvu, ne samo u ove slijedeće dane, nego kroz čitavu godinu. Amen!

Nakon kratkih formalnosti, zastupnik g. *Mario Biaggi* (demokrata) zamolio je predsjedatelja za riječ te rekao:

Gosp. Predsjedniče, zaista me je danas zapala čast spomenuti, da je molitvu prigodom otvaranja sastanka danas održao o. Mladen Čuvalo, župnik crkve Sv. Ćirila i Metodija i crkve Sv. Rafaela u gradu New Yorku.

Današnji dan je obilježen dvostrukim značenjem. Otac Čuvalo je na najbrojnijoj hrvatsko-američkoj župi, koja broji više od sto tisuća članova, koji se okupljaju s trodržavnog područja, New Yorka, New Jerseya i Connecticuta. Dakle, to je nakon dvjesto godina prvi put, da jedan hrvatsko-američki svećenik održava molitvu u Predstavničkom domu. Uz to, za ljude hrvatskog porijekla, bilo gdje oni bili, današnji dan ima i drugo značenje, koje obilježava smrt kardinala Alojzija Stepinca te 34-godišnja komemoracija ubojstva 29 svećenika u Hrvatskoj, Jugoslavija, koje se je dogodilo 8. veljače 1945. Kardinal Stepinac postao je s 36 godina najmlađi nadbiskup na svijetu i odatle je pošao da postane poznati gorljivi borac za ljudska prava potlačenih i progonjenih u Istočnoj Europi.

Solidarizirajmo se danas na dan smrti kardinala Stepinca s onim osobama, koje trpe vjersku potlačenost i progone. Gledajmo s istinskom nadom prema Vatikanu, gdje je po prvi put nakon mnogo stoljeća izabran papa koji dolazi iz Poljske — koja je druga nacija, potlačena kao i Jugoslavija. Nek nadahnuto vodstvo pape Ivana Pavla II. pokrene stvar religiozne slobode na čitavom svijetu, i želimo mu uspjeh u tom najvažnijem činu.

Odanost o. Mladena Čuvala prema Bogu, kao i njegovo pro-

micanje stvari vjerske slobode bilo gdje, zaslužuje zaista pažnju, i zbilja mi je posebna čast predstaviti ga danas mojim kolegama. O. Čuvalo je 13 godina svećenik, studirao je bogoslovlje kod Braće Franjevaca u Sarajevu, Hrvatska. On je svoju aktivnost razgranao ne samo prema potrebama svojih vlastitih župljana, nego promiče i širi plemenitu stvar oko vjerske i ljudske slobode u Istočnoj Europi, posebno u Jugoslaviji. On je primjerni duhovni vođa, osoba koja zaslužuje velike pohvale u humanitarnim djelima prema svojoj hrvatskoj braći, podjednako među onima koji su članovi njegove zajednice (župe) i onima koji su drugdje u svijetu.

Nakon toga uzeo je riječ zastupnik g. *William Green* (republikanac) te rekao:

Gospodine predsjedniče, kao predstavnik 18. kongresnog područja u gradu New Yorku htio bih izreći dobrodošlicu o. Mladenu Čuvalu u Predstavnički dom. Podupirem svojeg kolegu iz New Yorka (gosp. Biaggia), što je omogućio o. Čuvalu, da bude prvi hrvatsko-američki svećenik nakon 200 godina koji moli na otvaranju Kongresa.

Kao župnik Sv. Ćirila i Metodija te crkve Sv. Rafaela na 502. West 41. ulica u New Yorku, o. Čuvalo stoji na usluzi za duhovne potrebe za 100.000 Amerikanaca hrvatskog porijekla u trodržavnom području New Yorka, New Jerseya i Connecticuta. Njegova svećenička služba veoma je razvila društveni rad i djelatnosti za prava čovjeka.

U nastavljanju svoje poduzetnosti oko ljudskih prava i društvene pravde o. Čuvalo će danas popodne susresti članove Komisije za sigurnost i suradnju u Europi, da bi ih informirao o stanju vjerske slobode i vjerskih sloboština u Jugoslaviji. Očekuje se, da će se uskoro omogućiti javno izlaganje o religioznim slobodama u zemljama Istočne Europe. Današnje diskusije o. Čuvala znatno će pridonijeti radu komisije u tom pogledu.

Pojava o. Čuvala u Predstavničkom domu danas simbolički komemorira 19. godišnjicu smrti Alojzija Kardinala Stepinca i 34. godišnjicu ubojstva 29 svećenika u Franjevačkoj visokoj školi i sjemeništu blizu Mostara, Hrvatska, Jugoslavija.

Na ovaj značajan nastup Hrvatske pred Zastupničkim domom u Washingtonu posebno, i na svoj način, osvrnuo se beogradski tjednik *NIN* od 16. ožujka 1979., koji je uzbuđen zbog ove molitve, odnosno, kako oni pišu, «mise za duše ratnih zločinaca» u Kongresu. Za NIN, Čuvalo je «fašist, ekstremist, neprijatelj jedinstva Jugoslavije», koji da godinama zadušnice za Stepinca pretvara u «križarske pohode za ljudska prava», ali, misli NIN, ove «provokacije» ne će poremetiti odnose SAD-SFRJ, nego one samo «pokazuju pravu narav ljudi sličnih Stepincu, koji je bio osuđen na 16 godina zatvora zbog ratnih zločina».

Članovi Kongresa, gg. Biaggi i Green, bili su obaviješteni o ovom pisanju

beogradskih listova te o radio-emisiji u Beogradu, kako je to zabilježio newyorški dnevnik «*Daily News*» (29. 4. 1979.).

Da NIN ne ostane sâm, javio se i neki *V. Gavilevsky* pa u engleskom izdanju moskovskog lista «*Novoe Vremja*» (New Times, Moscow) od 23. ožujka 1979. ponavlja NIN, te piše, uz ostalo, da je kardinal Stepinac bio «glavni ustaški vojni kapelan, koji je, uz blagoslivljanje užasnih zločina, koje su počinjali izdajnici hrvatskoga naroda, upravljao također i prisilnim obraćenjima pravoslavnih Srba u Hrvatskoj na katolicizam». Za franjevačke žrtve na Širokom Brijegu 1945. piše, da su to bili «ustaški svećenici, koji su se divljački opirali jugoslavenskoj Narodno-oslobodilačkoj vojsci».

Na rođendan kardinala Stepinca, 8. svibnja 1979., potpisalo je i objavilo nekoliko članova američkog Kongresa poseban apel u obranu nacionalnih i ljudskih prava u Hrvatskoj te posebno istaklo herojski lik kardinala Stepinca, koji je umro od posljedica Titove osude i progona. Također na taj dan veći broj guvernera i načelnika proglasilo je 8. svibnja 1979. «*Danom Amnestije*» za hrvatske političke zatvorenike i zatvorenike uopće širom svijeta, koji su radi svojih političkih i vjerskih uvjerenja bačeni u zatvore. Od gubernera sudjelovale su države: New Jersey, New York, Buffalo, California, Missoury, Nebraska i druge; od gradova: New York, Buffalo, Omaha, Milwaukee, San José, McKeesport, Windsor, London i St. Thomas. Tom je prigodom jedan broj članova Kongresa uputio posebnu molbu Papi, da što prije kardinala Stepinca proglasi svecem katoličke Crkve.

Kao znak priznanja i zahvalnosti, pokretač ovih važnih i značajnih manifestacija, o. fra Mladen Čuvalo, pozvao je 11. listopada 1979., na dan Stepinčeve osude u Zagrebu, na primanje u «Minority Leader's House Room», jednog senatora i dvanaestoricu zastupnika te još neke druge ugledne američke prijatelje hrvatskoga naroda. Tom su im prilikom bile predane na uspomenu posebne počasne diplome, koje nose naslov: «*Cardinal Stepinac Justice Award*». Na lijepo izrađenoj ploči izrađen je Stepinčev lik te «Pravda», a izradio ju je hrvatski umjetnik iz New Yorka *Anton Šprajc*. U sredini je posveta svakom pojedincu. Diplomu su dobili: senator Charles Percy (Ill.), i zastupnici: Derwinski (Ill.-*R*), Courter (N.J.-*R*), Florio (N.J.-*D*), Maguire (N.J.-*D*), Biaggi (N.J.-*D*) Gilman (N.L.-*R*), Green (N.Y.-*R*), Hanley (N.Y.-*D*), Kemp (N.Y.-*R*), Murphy (N.Y.-*D*), Weis (N.Y.-*D*) i Zablocki (Wis.-*D*).

Tako Stepinac preko Groba nastavlja svoju preuzetu misiju za afirmaciju Hrvatske među slobodnim narodima svijeta!

ODAVANJE POČASTI U KANADSKOM SENATU

...«U VRIJEME kada nastanu krize u nacijama, pojavi se veliki čovjek, kao simbol nada i težnja svoga naroda. Jedan od takvih bio je austrijski Don John (Don Juan d'Austria [1547-78.]), vođa vojne sile Europe, koja je zaustavila tursku plimu u šesnaestom vijeku...

Takav bio je isto i Lincoln u sukobu (američkih) država; isto i Washington u toj zemlji, kad je ona dobila nezavisnost; isto i O'Connell, u vrijeme katoličkog oslobođenja u Engleskoj; takav je bio i Churchill u Engleskoj u prošlome ratu.

I takav je zaista bio, ja mislim, Stepinac za Hrvate i zaista za sve južne Slavene od 1939. dalje.

— — — — —

Za njegov narod, i svakako za stotinu tisuća njih, koji su bdjeli pred katedralom u Zagrebu noć prije njegova pokopa, Stepinac bijaše svijetao oblak po danu i stup vatre po noći.

Imenovan je za kardinala, crkvenog kneza, god. 1953., ali njegov crveni šešir ne će biti izvješen u njegovoj katedrali. Nikada ga nije dobio. Radi toga bi bio morao putovati u Rim. Taj put značio bi stalni izgon, odvojenje od svoga naroda, jer mu vlada ne bi dozvolila da se vrati u Jugoslaviju. Ostao je s narodom u muklom protestu u njihovoj nevolji. Oni koji su mogli pobjeći, došli su u zemlje slobode, i mnogi se nalaze u Kanadi, gdje si stvaraju novo življenje, daleko od rodne zemlje, istina, ali udišu slobodni zrak. Za njih, kao i one koji se nalaze u gvozdenim rukama komunizma, i bez pitanja na vjeroispovijest, spomen na humanost, milosrđe i duhovnost Stepinca gorit će kao plamen odpora zarobljenju naroda.

Pri zaključku želim usvojiti riječi napisane u uvodniku, koji je donio Montreal *Gazette,* u broju od 11. veljače:

Jučer je dovršilo njegovo stradanje, ali će mu ostati ime. Gdje god na ovome svijetu tolike brutalnosti i mržnje kršćanin, ma koje vjeroispovijesti, traži obodrenje, on će se trebati samo sjetiti imena Stepinac, da bude ojačan u svojoj vjeri».

SENATOR JOHN J. CONNOLLY

[Iz govora u kanadskom Senatu, u veljači 1960.
(V. *Hrvatski glas,* 28. ožujka 1960.)]

«Želim se zahvaliti poštovanom senatoru iz Ottawe West (Hon. Mr. Connolly), što nam je svratio pažnju na tragičnu smrt kardinala Stepinca, toga plemenitog predvodnika za slobodu i prava svojih ljubljenih Hrvata i Jugoslavena, toga hrabrog branitelja duhovnih prava one Crkve, kojoj je bio odani i lojalni sluga, toga kolaboratora — dà, ali na strani pravde, i slobode, i Krista! Ime ovoga duhovnog vođe nekih sedam milijuna rimo-katolika u Jugoslaviij ostat će sačuvano u srcima njegovog naroda,

jer je bio simbol herojskog kršćanskog mučenika, koji je uzdržao svoju vjeru nepromijenjenu i nepokolebanu, dok je osobno bio podvrgnut zlobnim poniženjima i progonima, u namjernom pokušaju da ga se diskreditira i na taj način diskreditira i podkopa Crkvu, kojoj je pripadao. Ime Alojzija kardinala Stepinca živjet će, jer je on bio simbol protesta protiv nepravednog i neopravdanog miješanja države u duhovne stvari.

«Ime ovoga Božjeg svećenika ostat će u sjećanju, zajedno s mnogim drugim sadašnjim mučenicima, jer je bio ustvari simbol opozicije svih slobodnih kršćanskih naroda ateističkoj dogmi komunističkog etatizma, jer je čvrsto zastupao ono u što je vjerovao, a slobodni svijet ima veliku potrebu za ljudima, koji će čvrsto stajati u obrani onoga, što vjeruju da je pravo i istinito.»

SENATOR WILLIAM M. WALL

[Iz govora u kanadskom Senatu, u veljači 1960.
(V. *Croatia Press,* Br. 208)]

SVJEDOČANSTVO JEDNOG TAJNIKA

Vlč. dr. *Stjepan Lacković,* sada župnik hrvatske župe u Lackawanni, u Sjedinjenim Američkim Državama, bio je tajnik nadbiskupa Alojzija Stepinca od rujna 1941. do srpnja 1945., kada je pošao u Rim kao pratnja Papinom legatu Msgru. Marcone, s urednom putnicom, koju su mu jugoslavenske vlasti na prevaru oduzele, i tako spriječile njegov povratak u Hrvatsku.

Lacković, kao čovjek Nadbiskupova «povjerenja i svjedok njegovih ideala i nastojanja, teškoća i borba, nevolja i uspjeha» (Novi Život) svakako je važan svjedok za Nadbiskupa. Zato može biti od posebne vrijednosti i općeg zanimanja njegovo svjedočanstvo. Vlč. Lacković je to svoje svjedočanstvo iznio u više prilika, usmeno i pismeno, a posebno je zorno prikazao Nadbiskupa u svoja dva razgovora: u tromjesečnom časopisu *«Novi Život»* (Rim) i mjesečnim novinama *«Hrvatska borba»* (Washington), odakle prenosimo neke izvatke:

Nakon što je uredništvo «Novog Života» *(Rim) navelo, da je papa Pio XII., primivši u privatnu audijenciju američke liječnike dre Ružića i Lawrence-a, na povratku iz Krašića, izjavio, da je «Stepinac jedan od najvećih muževa, ako ne i najveći, koji su se pojavili u Crkvi tokom našega stoljeća», Uredništvo je postavilo pitanje Lackoviću:* kako je otkrivao Stepinčevu veličinu:

«Za mene je Kardinal Stepinac zato velik i u tolikoj mjeri velik, u koliko je bio *logičan i dosljedan u svojoj vjeri.* Njemu je vjera značila više nego samo službu razuma i volje, koju čovjek vrši u danim zgodama i u raznim oblicima. Njemu je vjera bila stalna uronjenost u Boga, životna povezanost s Bogom, iz koje je on izvodio sve svrhunaravne i naravne životne vrijednosti. U njegovoj prisutnosti čovjek je mogao naslutiti smisao i dubinu riječi Sv. Pavla: *Mihi vivere Christus — Krist je moj život!* To sam posebno osjećao kod njegove dnevne svete Mise, koju je on upravo svetačkom ne samo točnošću nego iznad svega pobožnošću služio. Poput Samuela u Starom Zavjetu i Ivana u Novome Kardinal Stepinac je u svakoj prilici života gledao, vidio, slušao, čuo i onda radio prema riječi duboke vjere i dosljedne vjernosti: *Dominus est — Gospodin je!* Njegovo gotovo doslovno znanje i pamćenje Svetoga Pisma spada također u ovu njegovu duboku životnu uronjenost u Boga. To su za njega bile doista *Verba Vitae — Riječi Života!* To je bila tajna njegovih divnih propovijedi, koje su bile tako uvjerljive baš zato, što su bile odraz njegovoga najdubljeg vjerovanja i uvjerenja.

2. *Stepinac je u svom životu ostvario divan sklad vjernika i rodoljuba. Pokušajte osvijetliti taj njegov sklad uspomenama, koje imate iz svoga života s njime!*

Nadbiskup Stepinac je svoje mnogobrojne izjave o interesima i pravima hrvatskoga naroda uvijek svodio na temeljnu vjersku i biblijsku istinu, da je čovjek stvor i dijete Božje i da po Božjem i naravnom pravu čovjek kao pojedinac i čitavi narodi, prema tome i hrvatski narod ima svoja neotuđiva prava, među koja spadaju u prvom redu prava na slobodu, bilo osobnu bilo narodnu. Tu leži ona njegova tipična logika

i dosljednost hrvatskog patriotizma: kuditi, karati, opominjati i po potrebi osuditi mane, poroke, zla i grijehe svake vrste — sve to iz revnosti za slavu Božju i iz ljubavi prema svome narodu, koji samo onda može biti sretan i slobodan, ako je čist, pošten, Božji narod. Tu je ona njegova biblijska revnost, koja ga je izjedala dan i noć u njegovoj svećeničkoj i natpastirskoj službi, skrbi i odgovornosti.

Njegovu svetačku i rodoljubnu dušu najviše je boljelo, što je u hrvatskom narodu đavao u suradnji sa svojim tamnim silama u svijetu uspio u tolikoj mjeri tamaniti hrvatske živote nevine djece prije nego i dođu na svijet —strašna narodna tragedija kao što je i strašan zločin pred Bogom— bijela kuga, kako su je kod nas prozvali. To ga je možda od svega drugoga zla u Hrvatskoj najviše boljelo, jer je to grijeh protiv Pete Zapovijedi Božje: Ne ubij! Ne ubij nevin život, ne ubij hrvatski život! Kamo sreće, da su taj Božji zakon i te bolne vapaje glasa proroka u pustinji slušala hrvatska sela i gradovi! Ne bi nam domovina bila u mnogim, posebno u bogatijim krajevima, kao pustinja. To ga je boljelo, grijeh protiv Boga i Hrvatske. Boljela ga je i posebna narodna sramota — kletva, koju je smatrao dvostrukom sramotom, jer je unesena izvana i nagrda je hrvatskom jeziku.

Nadbiskup Stepinac, to svjedoče njegove izjave, privatne i javne, njegove propovijedi, svi njegovi nastupi, nije nikada napao hrvatsku narodnu vlast ili vladu nego jedino zlo, koje su koji ti nosioci vlasti bilo počinjali bilo trpjeli. Na sudu je on pred komunističkim i protuhrvatskim vlastodršcima svečano izjavio, da hrvatski narod imade Božje i naravno pravo kao i svaki drugi narod, da bude slobodan u svojoj vlastitoj domovini i državi kao i svi drugi narodi. Da bi on bio «ništarija», kada ne bi bio osjetio bilo hrvatskoga naroda, koji se je godine 1941. plebiscitarno izjasnio za svoju vlastitu državu kao konačno ostvarenje svog naravnoga narodnoga prava. Tu za njega nije bila važna ni osoba ni sistem, koji danas jesu a sutra se mijenjaju, već sveto Božje i narodno pravo. Tu bih htio za utjehu nekih čudnih patriota reći, da sam nedavno imao priliku provjeriti od osobe, koja je čula doslovce Nadbiskupove riječi na sudu, da te riječi, o kojima je ovdje govor, nijesu dometnute, nego da ih je veliki hrvatski duhovni patriota doista i izrekao.»

— — — — —

3. *Svijet se divi Stepinčevu junaštvu, koje je pokazao pred raznovrsnim diktaturama i silnicima. Imate li pojedinosti, koje još nijesu poznate o njegovu neustrašivu držanju pred stranim silnicima?*

Dok sam bio još u Zagrebu onih zadnjih nekoliko tjedana prije odlaska u Rim, kako je poznato, Nadbiskup je bio zatvoren sedamnaest dana od komunističkih vlastodržaca, koji su ga na prevaru bili odveli iz nadbiskupskog dvora. Došao mi je bio u tajništvo neki časnik i tražio, da ga najavim kod Nadbiskupa. To sam učinio već po običaju svoje tajničke službe. Nakon desetak minuta vidim, da Nadbiskup i časnik izlaze iz sobe i napuštaju dvor. Pitao sam za razjašnjenje, na što mi je časnik rekao, da Nadbiskup ide samo na pola sata u neki njihov

ured. Međutim on se nije vratio za pola sata, ni za nekoliko sati nego tek nakon sedamnaest dana; držali su ga na prevaru i mijenjali mjesta, da mu ne bismo ušli u trag. Kad su ga počeli ispitivati, rekao im je: «Najprije protestiram, što ste me na ovakav način izveli iz dvora, što se ni Nijemci nijesu usudili učiniti; nadalje, kažem vam, da vas se ne bojim, jer sam za pravo i pravdu pripravan trpjeti i umrijeti; sada izvolite, koja su vaša pitanja?» Razumije se, da se ispitivači nijesu nadali takovom protivniku.

Kad je nakon toga Tito došao u Zagreb, i Nadbiskup bio pušten iz pritvora, došlo je na zahtjev novih vlasti do susretaja Tito — Stepinac, predstavnika i nosilaca dvaju oprečnih svjetova. Prateći Nadbiskupa osjetio sam svu težinu toga sastanka — i njegovu važnost. Mirno ali i odlučno Nadbiskup je zagovarao naravna hrvatska narodna prava, koja vlast mora poštivati, ako želi služiti narodu. «Hrvatski narod je vjeran Bogu; pretrpio je mnogo u ratu. Prestanite s ubijanjem, mržnjom i osvetom!» Poznato je i odviše, kako su «narodne» vlasti odgovorile na te vapaje zagrebačkog Nadbiskupa i Metropolite!

Jednakom je odlučnošću i revnošću upozoravao i osuđivao, ako su tuđinske vlasti počinjale zlo i nasilja nad hrvatskim narodom ili ako se hrvatske vlasti nijesu dosta odupirale pokušajima iz vana, da diktiraju unutarnje prilike hrvatskoga državnog i narodnog života. Tu su posebno poznate mnoge poruke, opomene i osude nasilja i progona protiv Židova, što je silom bilo nametnuto i provedeno izvana i što je tako protivno osjećajima i naravi hrvatskoga srca i hrvatske duše. I tu je Kardinalova revnost za Božji zakon i za istinske interese hrvatskoga naroda, njegove časti i moralne vrijednosti, bila odlučna u svim njegovim nastupima i izjavama.

4. *Poznate su neke Stepinčeve izjave o apokaliptičnim kušnjama, koje su snalazile hrvatski narod i Crkvu među Hrvatima, pa su ljudi stekli dojam, da je kardinal Stepinac uz druge izvanredne Božje darove imao i proročku vidovitost. Možete li u tom smislu opisati koje konkretne činjenice?*

Jednom zgodom bio sam posebno potresen izjavom, kojom mi je, nekoliko dana pred moj odlazak u Rim, Nadbiskup izrekao kao neke vrste svoj testamenat: «Možda ću ja biti zatvoren, možda čak i ubijen, obješen na ono tamo drvo; sve to međutim nije važno. Važno je, da će na koncu Bog, Njegova Sveta Crkva i hrvatski narod pobijediti! Idite, ako se više ne vidimo, neka Vas Bog blagoslovi! Recite svima, da smo mi čvrsti, da ostajemo ovdje, pripravni trpjeti i umrijeti.»

Ja sam onda otišao u Rim u pratnji Papinskog Delegata s nakanom da se nakon nekoliko tjedana vratim u Zagreb. Obojica smo bili dobili iz Beograda dozvolu za putovanje, međutim su nam u Rimu putnice bile na prevaru oduzete, a povratak u Hrvatsku zabranjen.

— — — — —

9. *S raznih se strana dižu glasovi o početku crkvenoga postupka da se kardinal Stepinac proglasi blaženim: šta Vam se čini o tome?*

Koliko mi je poznato, u Zagrebu se već vodi akcija, za sada još privatne naravi, oko pripremanja materijala potrebnog jednog dana za početak službenog crkvenog postupka oko proglašenja blaženim ovog svetog modernog Mučenika Vojujuće Crkve Kristove. Ja ću, razumije se, biti presretan, ako to doživim, da me mjerodavne crkvene vlasti u tu svrhu pozovu, da prema svojoj najboljoj savjesti svjedočim o životu i radu našega velikoga Kardinala. Duboko sam uvjeren, da je on među Svetima u nebu, jer, ako je trebao kakovo čistilište za ljudske nedostatke i slabosti, to ga je on imao u dovoljnoj mjeri ovdje na zemlji, kada je kroz četrnaest godina progonstva vjerno i hrabro, sveto i dosljedno stupao za Spasiteljevim križnim putem, koji najsigurnije vodi u nebo. On nam je i sam obećao, da će se za nas moliti, kada dođe u nebo. Neka se dakle moli za naš dragi hrvatski narod u domovini i izvan nje! Neka nam sveti Kardinal Alojzije Viktor Stepinac izmoli, da budemo sve više Božji narod, pobjednici nad svakim zlom i pobornici za svako dobro, najprije ono najvažnije, duhovno i nebesko, a onda za ono najpotrebnije zemaljsko dobro, da budemo slobodan i napredan i sretan narod u zajednici svih drugih kulturnih i slobodnih naroda!

[*Novi Život*,
IV, br. 1, Rim, siječanj-ožujak 1965., str. 33-41.]

■

— — — — —

«U zagrebačkoj katedrali, gdje od 13. veljače 1960., dakle već 14 godina, leži mrtvo tijelo toga velikog Božjeg i hrvatskog borca za Krst časni i slobodu zlatnu, prema izvještaju bezbrojnih posjetioca groba i štovatelja velikog pokojnika, vječno tinjanje voštanica i neprekidno izmjenjivanje svježeg cvijeća odaje počast besmrtnom duhu palog borca i mučenika i dokazuje iskonsku težnju hrvatskog i svakog drugog čovjeka za slobodom kao i protest protiv svakog ropstva. Cijeli život i rad hrvatskog Kardinala i Nadbiskupa mogli bi se sažeti u dvije riječi: Borba i Sloboda! Kaže se da je život borba, a i obrnuto bi se moglo reći da je borba život — za one koji se dušom i tijelom i potpunom žrtvom svoje osobe zalažu za ostvarenje najvećih životnih vrednota, među koje bez sumnje spada sloboda, i to vječna sloboda koja čini čovjeka najsličnijim Bogu, izvoru i davaocu slobode. To je sloboda djece Božje, vjerska sloboda koja je temelj i zalog svake druge ljudske slobode, bilo osobne bilo narodne i ljudske uopće. Tu leži sva veličina Stepinčeva: Za Isusa Krista mi smo spremni umrijeti... Ako moramo pasti, pasti ćemo nakon što smo izvršili svoju dužnost...», rekao je on sveto i junački na sudu u lice svojim tužiteljima i sucima, inače bezbožnicima i tlačiteljima hrvatske slobode. I druga njegova riječ na istom sudu izrečena, koju će sigurno

sva buduća hrvatska pokoljenja vječno čuvati i cijeniti, govori o neotuđivom pravu hrvatskog naroda na slobodu. Ako je svakom narodu zajamčena sloboda po naravnom Božjem i priznatom međunarodnom pravu, zašto bi se to pravo poricalo i nijekalo samo hrvatskom narodu! Velike riječi dostojne velikog čovjeka, Božjega i hrvatskoga, kojemu su i najveći ljudi našeg vremena odali i najveću počast i najzasluženije priznanje, počam od Papa pa dalje do državnika i umjetnika koji su se tako složili s najplemenitijim seljakom i radnikom hrvatskog naroda, koji je uzgojio i pokupio svježe cvijeće i izlio djevičansku svijeću za grob velikog Božjeg Sveca i najuzoritijeg i najčišćeg hrvatskog Patriote! Da nam vrijeme i prostor dopuštaju, mogli bismo navesti ta divna svjedočanstva velikih ljudi, kao na primjer Pape Pija XII., koji je u svoje vrijeme zahvalio dvojici američkih liječnika, jer su išli u Krašić, rodno mjesto Kardinalovo, gdje je on proveo zadnjih devet od četrnaest godina najnepravednije osude na ropstvo teško bolestan, da ga liječe. Išli ste, zahvalio im je Papa, liječiti najvećeg čovjeka našeg vremena. Kada je pred četrnaest godina završilo njegovo mučenje u ropstvu i bolesti i on zaklopio zauvijek svoje blage oči, naš Kardinal dobio je prigodom najsvečanijih zadušnica u bazilici Svetog Petra u Rimu od samog Pape Ivana XXIII. najveću pohvalu i priznanje za svoj sveti život i rad, tako da ga je taj dobri Papa Ivan tom prilikom već kanonizirao. Kardinal Spellman mu je podigao trajan spomenik predivnom školom u White Plains, N. Y., s «Archbishop Stepinac High School», gdje se američka mladež mora inspirirati Stepinčevim duhom slobode, zapravo borbe za slobodu i njezino očuvanje. Kod otvorenja te škole poznati biskup Sheen rekao je značajne riječi, naime, da tu slavimo ne samo duhovnog vođu Hrvatske nego i nadahnuće svega slobodnog svijeta. Neumrli pak govor na sudu 3. listopada 1946. Kardinala-nadbiskupa hrvatskog ušao je u Congressional Library u Washingtonu kao dokumenat našeg vremena, vremena najsudbonosnije borbe za najosnovnija slobodarska prava čovjeka i čovječanstva! Jednako bi nas predaleko odvelo navoditi sve što su naši vlastiti veliki hrvatski ljudi uma, srca i pera rekli i napisali o našem hrvatskom Velikanu Krsta i Slobode...

— — — — —

«Svaka ljudska borba vodi se zapravo za ostvarenje ili očuvanje najdragocjenijih ljudskih vrednota života, a to su vrednote duha koje onda i svim materijalnim tekovinama i potrebama života jamče i opravdanje i uživanje. Tako treba shvatiti upravo nadljudske postulate toga vremena na uzvišenu osobu i službu duhovnog nadpastira i vođe hrvatskog naroda kao i nadljudsku revnost i žrtvu sama sebe kojima je on nastojao udovoljiti im: svima pomoći, svima opraštati, sve miriti, sve liječiti, sve posvećivati i spašavati — sve za Boga i Hrvatsku! Ta njegova veličina službe Nadbiskupa zagrebačkog i Metropolite Hrvatske, bolje još reći, njegove uzvišene osobe posvećene toj velikoj službi, odrazuje se u riječima, koje mi je rekao na rastanku u srpnju god. 1945. prije mog odlaska u službenom crkvenom poslu u Rim. Idite, tajniče, s Božjim blagoslovom. Ne znam da li ćemo se ikada više vidjeti ovdje na svijetu. Kako prilike izgledaju, mene mogu lako i objesiti na onom tamo drvetu, ali to nije važno. Važno je samo to, u to sam uvjeren, da će nakon

ove strašne oluje na koncu Bog pobijediti i hrvatski narod. Tada sam se sjetio da je krsno ime našeg Alojzija bilo i Viktor — Pobjednik!

Kasnije sam negdje čitao i ovu zgodu prigodom imenovanja tada najmlađeg i zapravo dotada nepoznatog u «višim» krugovima nasljednika uglednog i časnog starca nadbiskupa Bauera. Prigodom svečanog primanja u nadbiskupskom dvoru poslije konsekracije novog nadbiskupa-koadjutora pitao je jedan sveučilišni profesor staroga Nadbiskupa: kako je došlo do tog imenovanja na taj važan položaj jednog mladog i široj javnosti nepoznatog svećenika. Starac Nadbiskup odgovorio je upravo proročkim riječima: Vidim crno u budućnosti Crkve u Hrvatskoj i u Europi uopće. Moj će nasljednik morati izdržati tešku borbu, mnogo trpjeti i možda umrijeti za Boga i Hrvatsku. Za taj posao nije se mogao naći bolji od mladog Koadjutora. Nepoznat možda onim «višim», ali dobro poznat radničkoj sirotinji zagrebačke periferije koju je redovito posjećivao kao mladi svećenik otkako se god. 1930. bio vratio sa studija u Rimu. Jednako dobro poznat i hrvatskim seljačkim slojevima iz kojih je i sam potekao i kojima je neko vrijeme prije konačne odluke postati svećenikom namjeravao kao student agronomije posvetiti sav svoj život. Uvijek je on ostao bliz hrvatskom radniku i seljaku, posebno pak onda kada je orao tešku Božju njivu u Hrvatskoj i sijao sjeme Božje riječi u duše i srca hrvatskog naroda.

P. Stepinac je svojim životom pokazao da kao čovjek i kao svećenik pripada ne samo Katoličkoj Crkvi, nego i svom hrvatskom narodu. Da li je njegov dolazak kao takvoga na nadbiskupsku stolicu imao odraza i utjecaja na svećenstvo zagrebačke nadbiskupije?

O. Dolaskom nadbiskupa Stepinca na slavnu stolicu zagrebačkih biskupa i svećenstvo i narod osjetili su da je došlo nešto novo, novi duh i novo doba za Crkvu i Domovinu. Nema sumnje da su njegovi predčasnici na toj staroj i časnoj zagrebačkoj duhovnoj stolici bili veliki zaslužni ljudi, svaki na svoj način i u svojim prilikama i potrebama vremena. No Stepinčevo doba tražilo je posebnog čovjeka koji bi bio velik za svako doba i dorastao svim potrebama i prilikama. Kada smo prošle godine, uzmimo jedan primjer, proslavili 400 godišnjicu mučeničke smrti zagorskog seljačkog vođe Matije Gupca, mogli bismo sa sigurnošću reći da je na mjestu jednog biskupa Draškovića u ono vrijeme bio jedan današnji Stepinac, Matija Gubec ne bi bio kažnjen užarenom krunom nego naprotiv bio bi na preporuku Alojzija Stepinca dobio zlatnu krunu od Pape u Rimu. Sistemi, vladari i vlasti odlaze, a narod ostaje. Iz njega je Stepinac potekao i njemu vjerno služio. U svojoj divnoj oporuci on je obećao da će se kroz svu vječnost moliti za hrvatski narod koji je on ovdje na zemlji toliko ljubio. I narod je vječan!

Svojim svećenicima Nadbiskup je Stepinac branio baviti se čisto političkim poslovima iz vrlo jednostavnih razloga, što je to posao pozvanih političara, bilo stručnjaka, bilo agenata, dok Crkva i svećenici imadu i previše posla s Božjom politikom spašavati neumrle duše i moralno braniti i samu fizičku snagu nacije.

P. Kao Stepinčev tajnik, što nam možete reći o njegovoj karitativnoj djelatnosti iz tog vremena u odnosu na one koji nisu pripadali Katoličkoj Crkvi?

O. Još kao mladi svećenik, pun žara i apostolske revnosti, Stepinac je osnovao u Zagrebu «Karitas» —agenciju kršćanske ljubavi koja je obuhvaćala Kristovom ljubavlju sve ljude i u svim njihovim tjelesnim potrebama i nevoljama. Mogu reći da je sve moje vrijeme u njegovoj službi bilo utrošeno najviše baš u raznim karitativnim akcijama i nastojanjima pomoći svima u nevolji bilo zbog raznih političkih progona, bilo nastradalima pod najtežim udarcima građanskog rata, koji je na malenom prostoru Hrvatske bjesnio posebnom žestinom zbog broja zaraćenih stranaka i zbog bolnih i nepravednih uplitanja u naše narodne životne interese i prostore raznih međunarodnih i nama stranih i neprijateljski raspoloženih politika i sistema. Da samo spomenem slučaj progonjenih Židova koji su pred nacističkim progonima dobjegli do Hrvatske, posebno u Zagreb, gdje smo ih zaštićivali u raznim crkvenim ustanovama ili im nabavljali dokumente za daljnje bježanje u prekooceanske zemlje. Onda smještaj stotine slovenskih svećenika kao i pravoslavne djece! Pa onda snabdijevanje tisuća naše vlastite hrvatske sirotinje pogođene ratom ili prirodnim nesrećama! Ne mogu a da ne spomenem nekoliko logora u Sjevernoj Italiji, kamo su talijanski fašisti bili silom odvukli naš jadan svijet iz Hrvatskog Primorja i Gorskog Kotara. Čim je Nadbiskup doznao za te logore, najoštrije je protestirao kod talijanskih vlasti protiv takvog nečovječnog postupka i poslao mene s delegacijom Hrvatskog Crvenog Križa, da taj naš jadni narod izvučemo iz logora i povedemo njihovim kućama. Sjećam se kako sam kod njemačkih okupacionih vlasti u Italiji tražio hrane za stotine tih naših povratnika i kako smo jedne noći bili zaustavljeni na kolodvoru u Firenzi zbog bombardiranja američkih aviona. Možete si misliti kako nam je bilo sjediti cijelu noć u hladnom vlaku na kolodvoru koji je u svakom bombardiranju prvi objekt napada.

Velika karitativna akcija obuhvatila je i tisuće političkih kažnjenika za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Za nedužne ili osumnjičene Nadbiskup je tražio puštanje na slobodu i pomilovanje, dok je za krivce molio ublaženje kazne. Moramo znati da je to bilo vrijeme međunarodnog i građanskog rata i da svaka vlast u takvim prilikama postupa posebnim mjerama i zakonima. Kod takovih intervencija moglo se često čuti primjedbe od strane hrvatskih predstavnika vlasti: zauzimate se za one koji će sutra, ako dođu na vlast, Vas i sve nas progoniti. Predstavnici vlasti su uvijek poštivali plemenite motive i nastojanja kao što su bili i ispravni nažalost u ocjeni budućnosti. Uz svoju osobnu svetost i intimnu povezanost s Bogom, uz upravo djetinje štovanje Blažene Djevice Marije, pa onda poznavanje gotovo napamet Svetog Pisma kao i njegovu veliku odanost Svetoj Rimskoj Stolici i iskrenu duboku ljubav prema Hrvatskoj možemo dodati kao posebnu oznaku kardinala-nadbiskupa Stepinca: da je bio neumoran apostol kršćanske ljubavi.»

— — — — —

DR. STJEPAN LACKOVIĆ,
b. tajnik Nadbiskupa Stepinca

[*Hrvatska borba*,
Br. 27-28; Washington, siječanj-veljača 1974.]

SVJEDOČANSTVA ZA STEPINCA DILJEM VELIKOG SVIJETA

AKO se za nekoga može reći, da je svojom moralnom snagom i veličinom osvojio svijet, to vrijedi za zagrebačkog nadbiskupa dra Alojzija Stepinca, koji je i danas jedna od najpoznatijih i najčašćenih ličnosti u svijetu, te svakako ostaje najinternacionalnijom pojavom u hrvatskom narodu kroz stoljeća. Sav njegov život, zanimljiv u svojoj jednostavnosti, kao da je bio samo priprema za velika iskušenja: on je u tom svom mladom životu sazorio i uzrastao do takve snage, da je zadivio sve prijatelje, i postidio sve neprijatelje, ne svoje, jer on osobno nije imao neprijatelja, nego neprijatelje Božje i svog hrvatskog naroda. Po progonu i muci postao je slavan, kao njegov Uzor i Učitelj. Njegovo krhko tijelo nosilo je veliku Dušu, poduprtu neslomivim značajem i nadahnutu dubokom Vjerom, i sva je iskušenja primio kao ponizni vjernik, u sigurnosti, da sve što dolazi iz ruku je Božjih, i da mu se ne može dogoditi ništa što ne bi Bog dozvolio. Pa što su onda mogli protiv njega oni, koji su mu mogli oduzeti tijelo, kada on vjeruje samo u Dušu, i kad on, protiv svih prirodnih zakona, nije se bojao izgubiti tijelo?! Stoga, u ovome oštrom sukobu ostale su iznenađene obje strane, i ona Stepinčeva, kao i ona protu-Stepinčeva, jer ni jedni ni drugi nisu ni slutili, da pred njima stoji takav Duhovni Div, kojemu su progoni pružili priliku, da se otkrije, manifestira i proslavi moralna veličina jednog Pravednika.

Pred ovom moralnom veličinom Alojzija Stepinca ostao je sav svijet zadivljen, i glas o njemu odjeknuo je diljem velikog svijeta, i njega su veličali i veliki i mali, poniknuti pred njim u najdubljem poštovanju. Ovo opće udivljenje došlo je do izražaja u vrlo brojnim izjavama najistaknutijih ličnosti svijeta, u člancima gotovo čitave svjetske štampe, u bezbrojnim pismima, a sve će to ostati kao trajno svjedočanstvo za buduće naraštaje, koji će nam zavidjeti, što smo bili Stepinčevi suvremenici, i, štaviše, nekada i njegovi znanci, a uvijek njegovi duboki poštivaoci.

Ovdje donosimo kratke izvadke iz pisama s raznih strana svijeta: kako je došlo do ovih pisama?

U Münchenu, Njemačka, godine 1946., malo nakon svršetka onog užasnog Drugog svjetskog rata, osnovano je *Hrvatsko katoličko i akademsko društvo «Stepinac»*, i za njegova je predsjednika bio izabran onda mladi svećenik zagrebačke Nadbiskupije, dr. *Stjepan Kukolja*. On je, u suradnji s ostalim članovima Društva, godine 1947., u povodu 50. godišnjice života nadbiskupa Stepinca (1948.) uputio oko 3.500 pisama, sa slikom Stepinca i zemljovidnom kartom Hrvatske, te odgovarajućim tekstom na šest jezika, u kojima je prikazano mučeništvo Hrvatske te progon i osuda nadbiskupa Stepinca. Ova su pisma bila upućena najistaknutijim ličnostima tadašnjega svijeta, tako papi

Piju XII. [posebno na latinskom jeziku], svima biskupima Crkve, poglavarima državâ, ministrima vanjskih poslova, rektorima sveučilišta, poznatijim književnicima i naučenjacima, pa ostalim istaknutijim osobama [osim komunističkih]. Za ovu je akciju potrošena velika svota od 25.000.— njemačkih maraka. Nu, ona je imala ogroman uspjeh, jer je, može se slobodno reći, mobilizirala svjetsko javno mnijenje i upozorila sve vjerske i kulturne krugove svijeta na patnje hrvatskoga naroda i progon i osudu njezinog najizabranijeg sina, nadbiskupa Stepinca. Organizatori ove zamašite akcije primili su pravo mnoštvo odgovora, pisama i drugih pobuda, pa se sav ovaj dragocjeni materijal danas brižno čuva, a bilo je pametnih sugestija, da se objavi u posebnoj knjizi: zamisao, koja ni danas —nakon trideset godina!— nije zastarjela, jer mnoga svjedočanstva nisu izgubila na svojoj vrijednosti: možda će još moći poslužiti za neku plemenitu svrhu?

Iz ovoga velikoga blaga pisma su francuskog književnika Paula Claudela i njemačke književnice Ide Görres, koja smo objavili u prvoj knjizi ovoga zbornika (str. 220-221-2). Ovdje objavljujemo *u izboru* kratke ulomke iz kojih pedesetak pisama, ponajviše onih iz Crkvenih krugova, a ostala ostavljamo nekom posebnom odboru, koji bi trebalo stvoriti u tu svrhu, da prouči i prevede (s tolikih jezika) ono veliko mnoštvo pisama, u kojima ima i drugog zanimljivog sadržaja, osim riječi udivljenja i svjedočanstva za Stepinca. Osim ovih pisama, koja navodimo, ima i nekih, koja samo spominjemo, neka su važna radi ličnosti koje su ih uputile, a neka radi svoga sadržaja.

Tako, na primjer, iz različitih razloga ovdje ne možemo navoditi, dapače niti spominjati sva primljena pisma. Kao zanimljivo, ipak navedimo, da je uzvratio Njeg. Kraljevska Visost, Prijestolonasljednik Bavarske, koji «žali tužnu sudbinu» Nadbiskupa; zatim u ime norveškog Kralja u Oslu upućuje se molitelje na humanitarne organizacije Ujedinjenih Naroda; stigli su odgovori i u ime Nj. Kraljevske Visosti princese Julijane, regenta Nizozemske, kao i u ime Ministarstva vanjskih poslova iz Haaga, koje je «sadržaj uzelo u razmatranje»; pa u ime W. Churchilla piše njegov privatni tajnik, da su «mišljenja bila dobro uočena i bit će pažljivo razmotrena»; dotle, npr., Generalni konzul SAD u Münchenu piše, da «Generalni konzulat nije za sada u stanju vršiti bilo kakav pritisak na oslobođenje dra Stepinca». Javlja se i Australija, i njezin predsjednik vlade piše, da su pitanja u vezi utamničenja nadb. Stepinca «bila uzeta u razmatranja». Dapače, odgovara i Britanski Donji dom, i piše R. R. Stokes, narodni zastupnik, da je 30. lipnja [1948.] postavio u Parlamentu pitanje oslobođenja nadbiskupa Stepinca, pa prilaže posebne stenografske bilješke iz Parlamenta, gdje čitamo, da je Stokes izjavio, da se javno mišljenje u Engleskoj i na drugim stranama «zgraža» nad osudom Nadbiskupa te traži, da ga se pusti na slobodu. Na to je uzvratio Ernest Bevin, ministar vanjskih poslova u Churchillovoj vladi, da se on «boji, da se ne može miješati u ovaj predmet». Na ovo ga je upitao drugi zastupnik, Leslie Hale: da li je «moj vrlo poštovani kolega svjestan činjenice, da su lojalni katolički podanici Nj. Veličanstva primili ovu osudu s osjećajem istinskog užasa, i da ide protiv savjesti mnogih ljudi, da čovjek tako uzvišen i tako istaknut bude zatvoren kroz toliki broj godina?» Na ovo je uzvratio ministar Bevin: «Ja vjerujem, da se je držanje Jugoslavije promijenilo uslijed nečega, što se je dogodilo na drugom području. Užas ove osude osjećaju ne samo katolički podanici Nj. Veličanstva, već svaka dostojna osoba; bojim se, međutim, da ništa više ne mogu dodati mojem odgovoru».

Toliko o tome, pa ćemo u nastavku nanizati nešto kratkih izvadaka iz pojedinih pisama. Posebno je značajno, da je velik broj pisama stiglo iz Kine,

u kojoj je radi posebnih prilika slučaj Stepinac imao velik odjek. Govoreći o Kini, nije bez posebne važnosti jedno pismo (iz Kine), koje je uputio Biskup u Wuchangu, Msgr. *Rembert C. Kowalski,* OFM, po porijeklu Poljak. On ne piše o Stepincu, ali pruža o Hrvatima jedan značajan dokument, pa radi toga ovdje nešto opširnije navodimo pismo ovog Biskupa, od roditelja Poljaka, rođenog Amerikanca, biskupa u Kini, a prijatelja hrvatskoga naroda:

> ...«Makar da sam ja rođen u Sjevernoj Americi, moji roditelji doselili su se ovamo iz Poljske. I vi, dakako, znadete, da se Poljska nalazi u otprilike istim očajničkim prilikama kao i hrvatski narod.
>
> Osim toga, ja imam posebni razlog za svoje zanimanje, ljubav i simpatiju za Hrvate. Nakon mog zaređenja u 1911. godini, bio sam poslan u New Mexico u Sjevernoj Americi, gdje mi je bila stavljena u dužnost briga za veliku zajednicu Hrvata u jednom rudokopnom logoru. Sve u svemu, bilo je tamo jedno sto hrvatskih obitelji. Većina njih bila je skupina siromašnih seljaka iz Fužina i Delnica. Ali oni su bili čvrsti vjernici, i prilikom većih blagdana, posebno prigodom svečanosti Svetog Petra i Pavla i na Veliku Gospu, ispunili bi moju crkvu.
>
> Naravno, učinit ćemo sve što možemo, da postignemo milost, da Hrvati uzmognu ustrajati u svojoj borbi za Vjeru.
>
> Crkva u Kini trpi također vrlo mnogo sa strane crvenih. Nekolicina svećenika i časnih sestara bili su ubijeni, mnogi su u zatvorima, a mnogo crkava bilo je razrušeno ili zatvoreno.
>
> Izrazujem najiskrenije želje hrvatskom narodu, da što prije zadobije svoju bivšu slobodu, i šaljem mu svoj posebni biskupski blagoslov»...

Evo sada navoda iz pojedinih pisama: slažemo ih po kontinentima, donijeli smo one iz Europe zajedno, zatim one iz dviju Amerika, dok smo sva ostala poredali po abecedi zemalja, jer možda će ovako biti lakše snalaženje:

EUROPA

GRČKA

Atena, 1. lipnja 1948.

...«Udružujem se od srca vašem manifestu... slijedim u misli i molitvi bolne i istovremeno slavne etape hrvatskog naroda i hrvatske Katoličke Crkve, tako istovremeno predstavljenih u osobi svoga Nadbiskupa»...

† GEORGIU CALAVANY,
Egzarh katolika grčkog obreda

ENGLESKA

Westminster, *London,* 12. svibnja 1948.

Piše privatni tajnik umjesto bolesnog Kardinala: ...«Kao što vam je vrlo dobro poznato, Nj. E. je uvijek bila jedna od najvećih branitelja nadbiskupa Stepinca, i nastavit će činiti sve što može, da se postigne pravica za vašeg velikog Nadbiskupa»...

B. L. FISHER,
privatni tajnik

London, 22. lipnja 1948.

...«Želim vam u moje ime uputiti izraze simpatije i solidarnosti s katoličkom Hrvatskom i sa hrabrim nadbiskupom Stepincem.

Morate znati, da usprkos tomu, što je Engleska jedva 10 % katolička zemlja, sudbina nadbiskupa Stepinca izazvala je zabrinutost i srdžbu mnogih Engleza. Katolici napose razumiju, da je njegovo zatočenje usko povezano sa sistematskom politikom progona, a baš u doktrinarnom ateizmu leži najveća prijetnja miru i slobodi, koji mogu proizići samo iz istine.

Budite stoga uvjereni, da su mnogi od nas s vama ujedinjeni, ne samo u zgražanju, nego i u zajedničkim nazorima i osjećajima katoličkog kršćanstva: ako to Europa i svijet prezru, bit će to samo na njihovu propast»...

F. R. DU BOULAY,
lektor-asistent Sveučilišta u Londonu

FRANCUSKA

Cambrai, 7. svibnja 1948.

...«Sutra će biti pedeseti rođendan Njegove Eminencije Monsignora Stepinca. Dozvolite mi tom prilikom izraziti vam moju duboku i vjersku simpatiju, koju osjećam za ovog Božjeg čovjeka, tako hrabrog i herojskog branitelja vjerske slobode i same vjere.

S rastućim osjećajima slijedili smo sve faze zatvaranja, sudskog postupka i utamničenja. Častimo i divimo se u Monsignoru Stepincu mučeniku vjere. Dijelimo tjeskobe njegova naroda i s njime se ujedinjujemo u misli i molitvi u odanosti i vjeri Bogu i Crkvi.

Molim iz dna svoje duše, da postignemo od Boga, gospodara svih događaja i svih ljudskih bića, da požuri čas oslobođenja; neka zasja pred čitavim svijetom istina, čiji je svjedok bio Monsignor Stepinac, po svojoj hrabrosti, svojoj plemenitosti i svojim ponosnim držanjem, te cjelinom trpljenja, koja je izdržao»...

† EMILE GUERRY,
nadbiskup-koadjutor u Cambrai

Albi, 13. svibnja 1948.

«Pomoćni biskup Nadbiskupa u Albi obećaje vam bratsku molitvu za progonjeni hrvatski narod i šalje vam izraze svoje žive simpatije. Neka Djevica Marija, u ovom mjesecu svibnju, oslobodi hrabrog zagrebačkog Nadbiskupa i donese Hrvatskoj slobodu svoje kršćanske vjere».

† PIERRE-MARIE PUECHE,
biskup Dolychè

Agen, 15. svibnja 1948.

...«Primio sam u redu i s interesom pročitao vaš memorandum: ja sam već i inače bio uvjeren o nevinosti optuženoga i o pravednosti vaše stvari. Možete biti uvjereni, da ću u pravo vrijeme obavijestiti svoje svećenstvo, i da ćemo svi moliti za pobjedu pravde i slobode, za koju smo se borili u Rezistenciji ovdje, kao i kod vas.

Neka Bog učini, da sloboda u rščanskom miru zasja na svijetu..»

† JEAN MARCEL,
biskup u Agen

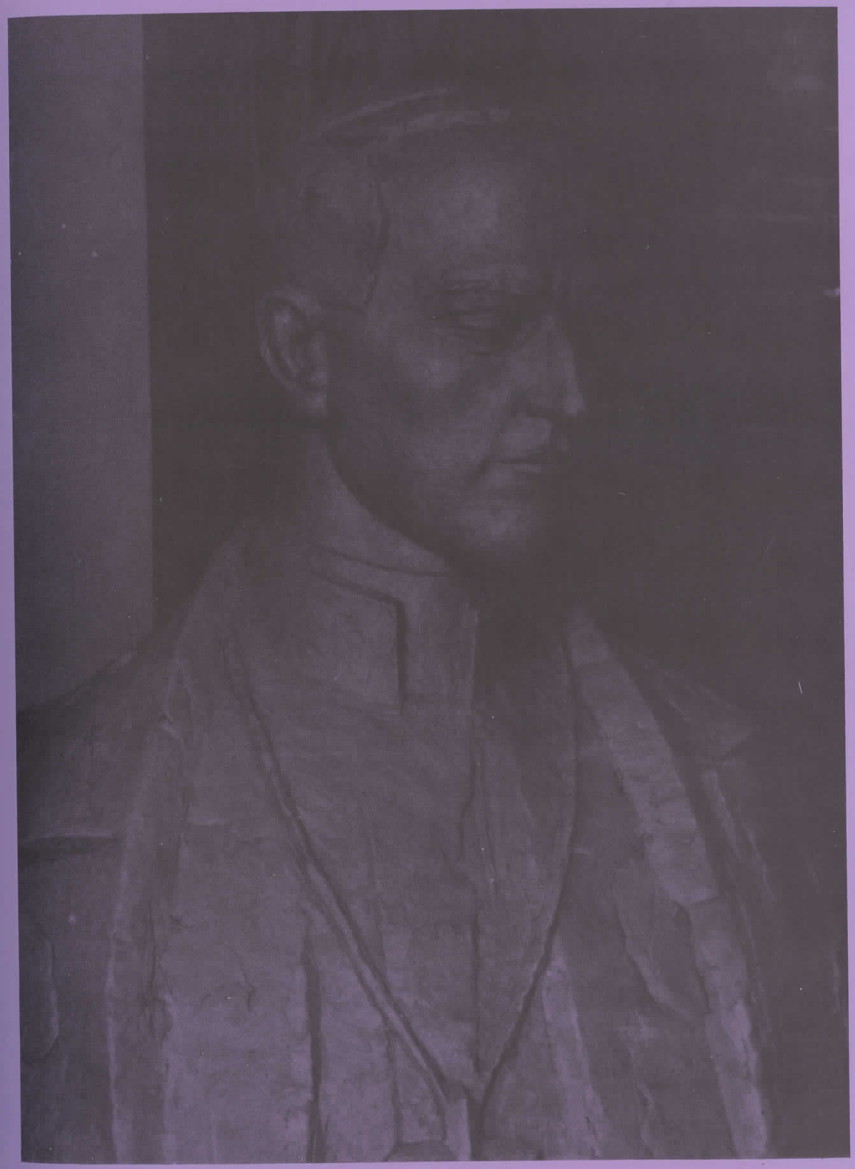

AUGUSTIN FILIPOVIĆ:
POPRSJE NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA, bronca

Troyes, 2. lipnja 1948.

...«Ne mogu vam reći s koliko sam osjećaja pročitao vaše pismo, i koliko sam ožalošćen radi trpnja vašeg naroda i vašeg cijenjenog i tako velikog nadbiskupa, veličanstvenog svjedoka rimske vjere. Izvan svega, želio bih da razumijete, do kojeg stepena vaše pismo mi je dalo čvrstoće i ponosa u vjeri»...

NEČITLJIV POTPIS,
biskup u Troyes

IRSKA

Ara Coeli, *Armagh,* 29. svibnja 1948.

...«Ne trebam reći, koliko simpatiziram s vašom zemljom u onim bijednim prilikama, na koje je bila svedena. Napose ovdje u Irskoj, katolici su bili duboko potreseni postupkom spram nadbiskupa Stepinca. Smijem reći, da je njegov slučaj vrlo dobro poznat Ircima, budući da je bio vrlo rječito i uvjerljivo prikazan u knjizi «Nadbiskup Stepinac; Čovjek i njegov slučaj» po piscu Count O'Brien. Možete biti sigurni, da se svećenici i katolički puk Irske mole za vašu zemlju»...

† JOHN D'ALTON,
nadbiskup u Armagh-u,
Primas Irske

ITALIJA

Bertinoro, 28. travnja 1948.

«Molim za Hrvatsku i za njenog velikog Nadbiskupa, Nj. Uzvišenost Mons. Alojzija Stepinca, uzora vjere i snage za čitavo kršćanstvo».

† FRANCESCO,
biskup u Bertinoro

Ariano, 30. travnja 1948.

...«S dubokom boli pratim tešku kalvariju plemenite hrvatske nacije i njezinog nepobjedivog pastira, Njeg. Preuz. Mons. Stepinca... Uvjeren sam, da nakon Muke dolazi također Uskrsnuće: tako je bilo s našim Gospodinom Isusom Kristom, i bit će i s narodima i osobama, koje su trpjele za Njega. Gospodin ne može dozvoliti uništenje jednog slavnog naroda, kao što je hrvatski, koji je kroz stoljeća sačuvao neoskvrnjenu svoju katoličku vjeru, opirući se slobostima i progonima. Siguran sam, da će ubrzo doći vrijeme pobune i oslobođenja, a bit će naša dužnost, da taj vaš pothvat podupremo s našim molitvama... I vama i svima koji trpite daleko od svoje voljene domovine moje najbolje želje i poseban blagoslov»...

† GIOACCHINO PEDICINI,
biskup u Ariano-u

Castellammare, 3. svibnja 1948.

...«Zadivljen uzornom krepošću junačkog hrvatskog naroda, koji je umio sačuvati svoju vjeru i običaje... klanjam se s ushićenjem pred čvrstim i herojskim likom svog subrata, Njeg. Preuz. Mons. Alojzija Stepinca, žrtve sotonskog sljepila, koji nastoji udariti Pastira, kako bi raspršio stado. Uvjeren u tešku nepravdu, počinjenu nad Metropolitom, Klerom i plemenitim hrvatskim narodom, poduzet ću sve moguće, da bi svjetlost sišla na ljude i stvari, i kako bi pravda bila priznata nevino progonjenima. Moj Kler, Katolička Akcija i svi vjernici Biskupije ujedinjuju se u moju molitvu, da postignemo od Svevišnjega i od Majke Božje Bistričke željenu slobodu»...

† EMMANUEL,
biskup u Castellammare

Loreto, 20. svibnja 1948.

Biskupska Konferencija Regione Marchigiana /dvadeset nadbiskupa i biskupa/ ...«sakupljeni na Konferenciji u Svetoj Kući u Loretu upravljaju svoje misli subratu, Njeg. Preuz. Mons. Alojziju Stepincu, s kojim se osjećaju povezani posebnom ljubavlju i dubokom pobožnošću radi njegove patnje, koju je podnio u Isusovo ime. Uvjereni smo, da su njegova nepokoriva hrabrost i herojska strpljivost apologija velike moći u prilog Katoličke Crkve, i da je njegovo ime i danas program za biskupe, svećenike i svjetovnjake, koji žele živjeti po apostolatu. Želimo da se čim prije povrati na svoju slavnu zagrebačku stolicu, i da ondje gleda oko sebe okupljen sav svoj narod, povraćen sa svih Kontinenata... Za njega i za njegove nakane uputit ćemo naše žarke molitve Sv. Loretskoj Kući, koju vaša domovina časti kao 'Advocata Croatiae — Fidelissima Mater'».

SLIJEDE DVADESET POTPISA
Nadbiskupa i Biskupa

Crotone, 22. svibnja 1948.

...«Uvijek sam pratio i pratim s velikim zanimanjem sudbinu mučeničke Hrvatske: molio sam i molim, da što prije svjetlost svane Hrvatskoj i da se iz nedostojne tamnice povrati na svoju Biskupsku Stolicu Nj. Preuzv. Mons. Stepinac, taj učitelj i svjetlost svoga naroda, da tako potvrdi pobjedu Krista Gospodina nad obješću i laži»...

† RAIMONDI,
biskup u Crotone

Trani, 11. lipnja 1948.

...«Svi narodi, koji još uvijek imaju sreću uživati slobodu, sjećaju se s bolnom simpatijom katoličke Hrvatske, koja je zarobljena od komunizma. Svi katolici prate bratskom zabrinutošću građanske i vjerske poteškoće Hrvata, kao što su sa živim zanimanjem pratili odvratni proces, koji je osudio Mons. Stepinca. Neustrašivi zagrebački Nadbiskup, danas zatočen u strogim Titovim tamnicama, najotmjeniji je izražaj osobina hrvatskoga naroda»...

† fr. REGINALDO M. ADDAZI, OP.,
nadbiskup u Trani

MONAKO

Monako, 27. svibnja 1948.

«Biskup Monaka duboko suosjeća kušnje, kroz koje prolazi vaša draga domovina. On ne prestaje moliti za nju i za sve vaše mučenike, počimajući s vašim udivljenja vrijednim i svetim zagrebačkim Nadbiskupom, čije trpnje se izjednačuju po snazi i zaslugama s onima svetih Petra i Pavla»...

† P. RIVIERE,
biskup Monaka

NJEMAČKA

München, 15. lipnja 1948.

...«Bolno osjećam težinu položaja vašega naroda, što ste mi ga u pismu prikazali, i želim jedno konačno rješenje u duhu pravde i slobode»...

PROF. DR ALOYS WENZL,
rektor Sveučilišta München

Würzburg, 17. lipnja 1948.

...«Sa zahvalnošću potvrđujem primitak vašeg pisma o dugom i bolnom putu patnja katoličke Hrvatske u nedavnoj prošlosti, a posebno u sadašnjosti. I mi se osjećamo ujedinjeni s čitavim katoličkim svijetom, a posebno u duhu našeg Svetog Oca Pija XII., u prosuđivanju i osuđivanju svega onoga jezivoga i tragičnoga, što se odigrava u vašoj domovini u sukobu između nečovječne bezbožne tiranije i katoličkog kršćanstva.

Nadamo se i molimo za skoru pobjedu naše svete vjere u Hrvatskoj, da se time spasi bar jedna kula kršćanstva u Jugoistočnoj Europi»...

PROF. ALTANER,
dekan Bogoslovnog fakulteta

Prietersburg, 28. lipnja 1948.

...«Od svega srca pridružujemo naše simpatije onima čitavog svijeta u korist hrvatskog naroda, koji stenje pod tiranijom komunističke ideologije, nametnute po onim silama, koje žele uništiti Boga.

Pozdravljamo u Monsignoru Stepincu, njihovom izvanrednom pastiru, prvoborca za katoličku ideju i žrtvu zanijekanih pravica.

Molimo Boga, da bude njihova snaga i njihova podpora»...

† D. FREDERIC OSTERRATH,
opat u Prietersburg

Bamberg, 1. srpnja 1948.

...«Sasvim je jasno, da je naš glas na strani pravde i slobode, i da živo žalimo napose sudbinu vrlo štovanog gospodina nadbiskupa Stepinca i da

se stalno za nju zanimamo. Neka dragi Bog blagoslovi vas i vaš podjarmljeni narod, i neka mu pomogne doći do mira i blagostanja, slobode i kršćanskog kulturnog razvitka»...

DR. KRAFT,
rektor Filozof.-Bogoslovnog fakulteta

ŠVEDSKA

Uppsala, 15. lipnja 1948.

...«S najdubljom simpatijom saznali smo iz novina, a također iz vašeg pisma, o tragičnoj sudbini vašeg naroda; mogu vas uvjeriti, da mi svi iskreno žalimo strahovite događaje, koji se sada odigravaju u mnogim europskim državama, a ništa manje i u vašoj zemlji»...

FRIDRIH BEN (?),
rektor Sveučilišta

VATIKAN

Roma, 23. veljače 1949.

...«Iskreno se pridružujem vašim uzvišenim osjećajima, koje ste mi izrazili prenoseći tako katolički duh vaših sunarodnjaka, koji u ovim časovima podnose teške kušnje. Pedeset godišnjica Preuz. zagrebačkog Nadbiskupa i hrvatskog metropolite, Mons. Alojzija Stepinca, slavnog branitelja vjere, je nepobitni i djelatni poziv na osnovne obaveze, koje se danas izobličavaju: nadu i ljubav u molitvi i žrtvi»...

CARD. GIUSEPPE PIZZARDO,
prefekt Svete Kongregacije
Sjemeništa i Sveučilišta

JUŽNA I SJEVERNA AMERIKA

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Toledo, 5. lipnja 1948.

...«Duboko suosjećamo s hrvatskim narodom u njegovim bijednim prilikama i s njegovim strašno zlostavljanim Nadbiskupom. Ovdje, u toledskoj biskupiji, naše službene novine, 'The Catholic Chronicle', izložile su našem pučanstvu u potankostima nesreće, koje su spopale taj narod, i nepravde, kojima je bio izložen preuzvišeni Nadbiskup. Neprekinuta kampanja ovih novina uzdržala je pitanje na dnevnom redu, i to na takav način, da nitko ne može reći, da su mu te prilike nepoznate. Uvjeravam vas, da se dnevno mnogo moli za trpeći hrvatski narod»...

† KARL J. ALTER, D. D.,
biskup u Toledo

KANADA

Calgary, 9. lipnja 1948.

...«Neka vas Bog obdari uspjehom u vašim nastojanjima, napose onima, koja se odnose na korist Nadbiskupa Stepinca, čiju trpnju svi Kanađani brane i dive joj se»...

† FRANCIS P. CARROLL,
biskup u Calgary

PERU

Lima, 26. srpnja 1948.

...«Nije mi bila nepoznata žalosna situacija, u kojoj se nalazi hrvatski narod, kao i svi oni, koji su nesrećom pali pod vlast bezbožnog i nemilosrdnog komunizma. Ali pojedinosti koje iznosite upoznale su me u cijelosti, dokle dolazi nemilosrdna tiranija ove sekte, koja se s pravom može nazvati Antikristom, kojeg spominju Svete Knjige... U svoje vrijeme saznao sam za nepravdu, koja je počinjena prema Msgr. Stepincu, kao i za njegovo odvažno držanje, dostojno pravog apostola, i kako je odgovorio svojim prljavim sudcima, koji ga osuđuje na zatvor, u kojem se sada nalazi, gdje je podvrgnut poniženju... Kao utjehu, kažem vam, da ćemo moliti za Msgr. Stepinca i za slobodu hrvatskog naroda»...

† JUAN GUALBRATO CARD. GUEVARA,
nadbiskup Lime i Primas Peru-a

VENEZUELA

Curacao, 28. lipnja 1948.

...«Bilo je zaista bolno čitati o patnjama hrvatskoga naroda... Neka Bog dade Nj. Preuzv. Stepincu strpljenje i izdržljivost u njegovom trpljenju. Ne gubite hrabrosti, jer cijeli svijet moli za vas. Neka vas Bog blagoslovi! Neka sunce prave slobode što prije svane i u vašoj ljubljenoj domovini. Vi ste primjer heroizma i vjerske čvrstoće za sav ljudski rod»...

C. SPEKLE,
apostolski provikar u Curacao

OSTALI KONTINENTI

BAHAMI

Nassau, 6. srpnja 1948.

...«Zahvalan sam vam, da sam od vas čuo riječi herojskog i svetačkog mučenika, nadbiskupa Stepinca. Nadahnjujuće je i ohrabrujuće za naš mladi naraštaj, da čuju o herojskom životu velikog Nadbiskupa»...

† JOHN (prezime nečit.),
biskup, apostolski vikar Bahami

FIJI /Engleska kolonija/

Suva, 31. srpnja 1948.

...«Budite uvjereni, da molitve i interes katoličkog svijeta se upućuju Nj. Preuz. nadbiskupu Stepincu; njegova herojska obrana vjere i vlastitog naroda dobro su poznati čak i nama u širinama Pacifika. Na sličan način divimo se čvrstoći hrvatskog naroda u njegovu sadašnjem iskušenju»...

† VICTOR (nečitljivo prezime)
Apostolski vikar u Fiji

CEJLON / SRI LANKA

Baticaloa, 24. srpnja 1948.

...«Tirani vaše zemlje mogu uživati svu vlast u današnjem času, ali, prije ili kasnije, dogodit će im se isto, što se dogodilo onima, koji su se slično ponašali u prošlosti, izginut će. Mi žarko molimo, a isto tako i pripadnici naše biskupije, da oslobođenje dođe što brže vašoj voljenoj zemlji. U međuvremenu smo vrlo zahvalni Jugoslaviji za prekrasan primjer, što ga je ona dala čitavom svijetu po kršćanskoj snazi, napose po svom herojskom Nadbiskupu, pravom mučeniku Isusa Krista»...

† IGNATIUS GLENNIE, S. J.,
biskup u Trincomalee

INDOKINA

Kontum, 25. srpnja 1948.

...«Već po novinama znamo ponešto o onom, što se događa u Hrvatskoj, i tako nam Tito izgleda kao neprijatelj Kristove katoličke Crkve. Divili smo se hrabrosti vašeg borbenog i zaslužnog Nadbiskupa, Monsignora Stepinca, i sudjelujemo u njegovim patnjama; znamo, da su one ujedinjene s patnjama Krista, koji i nadalje trpi kroz udove svoje Crkve.

Mi razumijemo više nego li vi to možda mislite vaše bojazni, vaše nade, vašu potrebu za moralnom pomoći, jer i mi ovdje u Indokini provodimo dane, koji su slični vašima, makar da nas rastavljaju daljine. Komunizam se je odao nevjerojatnoj mržnji na svećenike i na misionare, i nastavlja varanjem naivnjaka.

...Molimo se i molit ćemo se za Katoličku crkvu Hrvatske, i napose za vašeg časnog i dičnog nadbiskupa, našeg brata i vašeg oca u Isusu Kristu.

Ne možemo vam obećati članaka u novinama; naša pokrajina sastoji se od divljaka, koji ne znaju ni čitati ni pisati, i prema tome nemaju ni novina. Ali mi svi ostajemo ujedinjeni sa svim vama u srcu i žrtvi. Nemojte ni vi nas zaboraviti, jer budućnost Indokine je vrlo tamna»...

† JOANNES SION,
apostolski vikar

INDONEZIJA (Sumatra)

Medan, 2. kolovoza 1948.

...«Kršćani čitavoga svijeta žale našu jadnu braću i sestre Hrvate. Zaista se nalazite u bijednim prilikama. Cijeli svijet to znade i razumije. Sav je svijet uzdrhtao sa zgražanjem, kad je saznao za najjadniju sudbinu vašeg narodnog i katoličkog heroja, Msgra Stepinca.

Mi ne možemo činiti drugo, doli moliti, da dođe čas vašeg oslobođenja. Ja ću pak sâm moliti Sv. Misu za hrvatski narod»...

† MATHIAS L. BRANS,
apostolski vikar u Medan

KINA

Foochow, 27. lipnja 1948.

...«I tako vam velim, moja hrvatska braćo, budite čvrsti i nepromjenljivi u vašoj službi Bogu; ne činite kompromisa s njegovim neprijateljima...

Budite uvjereni, da naša srca idu vama u susret i da ujedinjujemo naše molitve s vašima za osamostaljenje vaše ljubljene domovine i za slobodu onoga, koji je postao istinsko utjelovljenje hrvatske cjelovitosti i odanosti Bogu — Nadbiskup Stepinac.

U zajednici molitava i Svetih Žrtava, ja vam s ljubavlju šaljem svoje očinske blagoslove i istovremeno vas molim, da se sjetite mene i moje misije u vašim molitvama»...

† FR. T. LABRADOR, O. P.,
nadbiskup u Foochow

Ningpo, 28. lipnja 1948.

...«Molit ćemo se s još više žara, da se Bog smiluje Nj. Preuzv. Monsignoru Stepincu, biskupima, svećenicima, časnim sestrama i katolicima Hrvatske...

Kineska Crkva, više nego li bilo koja druga, u stanju je razumjeti vaše stanje i u njemu uvidjeti svu žalost i zebnju. Ona je vidjela i još uvijek vidi mnoge svoje biskupe, brojne svećenike, časne sestre i vjernike, kako su zlostavljani i osuđeni na smrt, iz istog razloga, kao što je slučaj i kod vas»...

† ANDRE DEFEVRE C. M.,
biskup u Ningpo

Sienhsien, 1. srpnja 1948.

...«Neizmjerno se divim heroizmu vašega Nadbiskupa, koji je istinski 'Bonus miles Christi'.

Duboko žalim gorke prilike vašeg naroda. Iskreno i žarko se nadam, da uzmognete, čim to bude moguće, postići političku i vjersku nezavisnost.

U pitanju komunističke tiranije, kojoj ste vi podvrgnuti, meni je ona podpuno poznata; jer moj narod, moja biskupija, i ja sâm, izvrgnuti smo istom, čak i strašnijem komunističkom biču.

Pojačajmo naše molitve Božanskom Gospodinu za brzo uništenje ateističkog komunizma na licu zemlje»...

† FRANCISCUS XAVERIUS CIACENSEM, S. J.,
(Chao chen sheng)
biskup u Sienhsiens

Wuhu, 8. srpnja 1948.

...«Vaše pismo od 14. travnja pročitao sam s osjećajem dubokog poštovanja i simpatija spram herojskog hrvatskog naroda i njegovog nadbiskupa Stepinca... Među nama on je već odavna poznat, obožavan i voljen kao svetac i herojski šampion Katoličke Crkve... Crkva ne umire. Naprotiv, progonitelji Crkve brzo nestaju jedan za drugim»...

† Z. ARAMBURU, S. J.,
biskup u Wuhu

Tsining, 24. srpnja 1948.

...«Prije nekoliko dana primio sam vašu obavijest o trpljenju i progonu Nj. Preuzv. zagrebačkog Nadbiskupa, i o onom što sve mora iskreno katolički hrvatski narod podnositi od jugoslavenskih komunista i Titove vlade.

Drago mi je da istaknem svoju najdublju simpatiju za plemenite Hrvate i njihovog nikad poraženog Metropolitu, nadbiskupa Stepinca. Stoga sam zamolio moje svećenstvo, sjemeništarce, sestre i vjernike, da se mole s vama i sa svim katolicima čitavog svijeta, da Krist i njegova Blažena Majka, Marija Bistrička, povrate slobodu neustrašivom i najudivljavajućem monsignoru Stepincu, i da dadu Hrvatskoj njenu podpunu nezavisnost i slobodu, kao što ju je imala u svom historijskom razvitku»...

† JOS. FAN HENG,
biskup u Tsing

Sui-Fu, 24. srpnja 1948.

...«Ubrzo, to je naša čvrsta nada, Gospodin Bog 'vladat će vjetrovima' i progonstvo će prestati za izbjeglice, isto tako kao i progonstvo Hrvatske Crkve, koja će ponovno preuzeti svoje slavno vodstvo.

Naše svećenstvo, naši kineski kršćani šalju vam svoje simpatije, i uvjereni su, da se približava oslobođenje od komunističkog robstva.

Zaista, mi ćemo iskoristiti svaku priliku da pomognemo nadbiskupu Stepincu doći do slobode, i molimo vas, da mu izručite, koliko je moguće, naše udivljenje i odanost»...

† RENE BOISGUERIN,
biskup u Sui-Fu

Kichow, 30. kolovoza 1948.

...«Dižemo naš glas zajedno sa svećenicima i vjernicima protiv boljševičkog nasrtaja (nasrtaja, koji zahvaća većinu kineskih misija i između njih i ove u Kirchow-u) protiv hrvatske katoličke nacije, protiv njezina herojskog klera i posebno protiv branitelja svoje Domovine i Katoličke Vjere, Mons. Stepinca»...

† FR. R. CAZZANELLI, OFM,
apostol. administrator u Kichow-u

Kaifeng, 30. kolovoza 1948.

...«Vaše pismo pročitao sam mojim misionarima i u isto vrijeme preveo sam ga domaćim svećenicima... Vaše pismo stiglo je sa zakašnjenjem. Grad Kaifeng je bio opkoljen komunistima, tri dana vodile su se borbe oko zidova grada, kasnije unutar istoga... Možete zamisliti, što se je sve dogodilo. Napominjem neke podatke vlade: izgoreńe kuće, preko 10.000 mrtvih civila i preko 35.000 ranjenih... I kako su se ponijeli s nama? Misionari zatvoreni u kuće izložene bombardiranju... O svemu ovom vam pišem, kako bi se uvjerili, da smo blizu vašem bolu i bolu mučeničke Hrvatske».

† GAETANO POLLIO,
nadbiskup u Kaifeng,-u,
metropolita Honan-a

Hankow, 6. rujna 1948.

...«Svetogrdni čin, počinjen s hrvatskim metropolitom Msgr. Alojzijem Stepincem, poznat je u čitavom svijetu, dok žalosti Katoličku Crkvu i ranjava srce njezinih vjernika, koji gledaju kako je hrvatski narod silom i poniženjem prisiljen da živi bez osnovnih vjerskih prava, nalazi u mom srcu puninu odjeka. Dao Bog, da hrvatski narod, uvijek vjeran Majci Crkvi Rimskoj, i mučeništvo Msgr. Stepinca budu povod obnove vjere i nove snage u borbi za dobre i svete bitke Božje»...

FR. MAURIZIO ROSA, OFM.,
nadbiskup u Hankow-u

Sian, 28. rujna 1948.

...«Učinio sam sve, što je u mojoj moći, da moja nadbiskupija sazna prave činjenice o sjajnoj figuri Msgra Stepinca.

Mi također živimo na rubu komunističkog pakla, i moja Misija je praktički opkoljena komunističkim snagama. Može biti, da ćemo za nekoliko tjedana pasti u njihove ruke, kao što se je to dogodilo s drugim velikim gradovima u zadnjim mjesecima. Moja rezidencija prepuna je izbjeglih misionara iz susjednih misija, tako da sam donekle u stanju razumjeti tužne prilike u vašoj zemlji i trpnju vašeg velikog Nadbiskupa...

Uvjeren sam, da će Svemogući i Njegova Pravda pobijediti u ovoj bitci protiv zla, i iskreno se nadam, da ću vrlo brzo biti u stanju vidjeti, da su se nade vjernog hrvatskog naroda ostvarile»...

† PACIFICUS VANNI, OFM,
nadbiskup u Sian

Hanoi, 29. listopada 1948.

...«Žao nam je, što ne možemo pozvati sve naše vjernike i svećenike ove Vikarije, koja nam je povjerena, da se pridruže ujedinjeni u molitvi s hrvatskim narodom, jer i mi trpimo posljedice komunizma u ovoj zemlji... U ime misionara, okupljenih ovdje, i u ime onih, od kojih smo odvojeni, ujedinjujemo se u duhu s vama i molimo, da Gospodin skrati dane patnje i da čim prije nad Hrvatskom svane vjerska i politička sloboda»...

FR. ISAAC LIQUETE, OP.

Ningsia, 1948. (bez nadnevka)

...«Čak i na najudaljenijim granicama kršćanstva, ovdje u Sjeverno-Zapadnoj Kini, osjetili smo kao osobni udarac na svakoga od naših vjernika, obtužbu i trpnju, koje je podnio vaš herojski i slavni nadbiskup Stepinac, te progonstvo vašeg svećenstva i borbu vašeg naroda.

Obećajemo, da ćemo se moliti Svemogućem Ocu svih naroda, bili oni veliki ili mali, da pomogne vaš plemeniti narod u ovaj najstrašniji čas, da se oslobode zatvorenici, da se utješe oni koji trpe, i da se ponovno uspostavi mir i blagostanje u uskrsloj Hrvatskoj»...

† CAROLUS VAN MELCKELEKC,
biskup u Ningsia (Sjeverozapadna Kina)

KONGO

Kongolo, 5. srpnja 1948.

...«Preporučamo vašeg Nadbiskupa i vašu dragu domovinu molitvama naših misionara, i nadamo se, da će se Bog smilovati Hrvatskoj i da će poniziti njezine zaklete neprijatelje»...

† G. MAEZAERT,
biskup i apost. vikar

LIBANON

Baalbeck, 17. lipnja 1948.

...«Svaki pošten čovjek, svaki katolik, osjeća se ražalošćenim i teško ranjenim u dubini svoje duše, sa svim onim što se je dogodilo Nj. Preuzv., Monsignoru Alojziju Stepincu, zagrebačkom Nadbiskupu i Metropolitu Hrvatske.

Prije godinu i pol, bio sam u Sjevernoj Americi. Manifestacije, svečane javne molitve, pokazale su čitavom čovječanstvu kao i nebesima, zgražanje Novoga Svijeta protiv Titove vladavine, i protiv progonstva, koje junački podnosi plemeniti i neustrašivi hrvatski narod.

...Ljudi su prolazni, i vlade su prolazne, ali Bog, istina i pravda ostaju neprolaznim. Živio hrvatski narod! Živio Monsignor Stepinac!»

† JOSEPH MALOUF,
nadbiskup u Baalbeck

NIGERIJA

Onitsha, 14. srpnja 1948.

...«Nema zapravo potrebe, da nas podsjećate na ono što o njemu [Stepincu] pišete, jer smo mi najbolnije svjesni svega onoga, što vaša draga zemlja trpi od ruku neprijatelja Boga i civilizacije. Ima tomu već dugo vremena, da smo saznali o sudskom postupku i perverznoj osudi vašeg vrlo cijenjenog i svetačkog Nadbiskupa, kojega mi spominjemo u našim molitvama. Postoje danas neki mali znakovi nade u tami, kroz koju svijet sada prolazi»...

† CHARLES NUREY, C. S.,
apostolski vikar u Onitsha

RODEZIJA

Bulawayo, 1. srpnja 1948.

...«Riječ i ime 'Stepinac' utjelovljuje dvije stvari: ideju iskrenog, velikog katoličanstva, i pojam neizmjerne patnje, trpljenja za vjeru. Obje te stvari izražavaju sigurnost navedenu u Ivanu 5,4: Ovo je POBJEDA — vjera naša! A ja ću radije u toj vezi reći: Vjera HRVATSKA»...

† I. ARNOŽ, C. M. M.,
apostolski vikar u Bulawayo

Bangwerlo, 30. lipnja 1948.

...«U vezi vašega pisma od 14. travnja 1948., želim vas uvjeriti o simpatijama i molitvama svih misionara i kršćana apostolskog vikarijata Bangwerlo za katolički hrvatski narod»...

† A. ROY,
apostolski vikar u Bangwerlo

SIRIJA

Damas, 29. svibnja 1948.

...«Mistično tijelo našeg Gospodina Isusa Krista ne može doli trpjeti s ovim herojem i moliti Boga, da se dostoji zaustaviti trpnju jednog prelata, čiji je jedini zločin bio, da je iskreno ljubio svoju zemlju i svoj narod, i da je branio njegova prava, da živi slobodno i nezavisno u skladu s Atlantskom poveljom...

Sirijska katolička Nadbiskupija u Damasku s cijelim svojim srcem pridružuje se trpnjama Hrvatske Crkve i moli Gospodina, da ih obustavi, i da vrati vrijednog monsignora Stepinca odanoj ljubavi svog naroda»...

† J. G. STETE,
katolički nadbiskup Sirije

TANGANJIKA

Kilimanjaro, 1. kolovoza 1948.

...«Duboko sam vam zahvalan za vašu obavijest, jer ona mi je pomogla da bolje upoznam Hrvatsku, njene točne granice, njenu slavnu povijest, njen sjajan kršćanski narod i njenog nadahnjujućeg Nadbiskupa. Pratili smo događaje u vašoj zemlji kroz zadnjih nekoliko godina sa zanimanjem i dubokom zabrinutosti. Simpatiziramo s vama i molimo se za vas»...

† JOSEPH BYRNES,
apostolski vikar

TANZANIJA

Kigoma, 17. srpnja 1948.

...«Mnogo sam čuo i čitao o patnjama vašeg naroda i posebno o trpnji vašeg velikog Branitelja Vjere, Nadbiskupa Stepinca. Vaše pismo oživjelo je u meni i u mom svećenstvu pojačanu simpatiju —koju smo već i prije imali— za vas i za cijeli hrvatski narod.

Zajedno s našim Svetim Ocem molimo Svemogućeg Boga, da vam dade utjehu u ovim danima kalvarije, i da u svojoj milosti požuri za vas slavno Uskrsnuće, vrijeme mira i pobjede, za vašeg ljubljenog Nadbiskupa i za cijeli hrvatski narod»...

† J. VAN SAMBEEK,
apostolski vikar u Kigoma

ODJECI IZ FRANCUSKE NA JEDNU STEPINČEVU SPOMEN-SLIČICU GODINE 1964.

HRVATSKI intelektualac u Francuskoj, *prof. Veljko Deur,* poslao je na adrese mnogih biskupa, poznatijih intelektualaca i nekih ustanova u Francuskoj i Belgiji spomen-sličice s kratkim životopisom pok. kardinala Stepinca. Odjek na ovu skromnu pošiljku bio je vrlo velik, pa je Ceceljin *«Glasnik Srca Isusova i Marijina»* u Salzburku [god. XVI-1964., br. 5 (svibanj), str. 88-90; i br. 6 (lipanj), str. 114-116.] objavio manji izbor najznačajnijih mjesta iz tih pisama. Ovdje donosimo mali izbor iz odjeka *iz Francuske:*

Ernest Pezet, bivši potpredsjednik Senata i predsjednik Komisije za vanjske poslove francuske Narodne Skupštine:

> «Primio sam s iskrenim uzbuđenjem slike-spomenice kardinala Stepinca, koje ne ću nikada zaboraviti. Vjerujte, molim Vas, u moje iskreno sjećanje na neprežaljenog 'Kristovog svjedoka' i njegove Hrvatske».

Richard, direktor franc. kat. polumjesečnika *«L'Homme nouveau»:*

> «Neka njegova uspomena ostane kao blagoslov i neka njegovo posredovanje postigne potrebne milosti mira i obraćenja».

O. Guichardan, A. A., glavni urednik kat. tjednika *«Le Pélerin»:*

> «Zahvaljujem na ljubaznosti radi poslanih uspomena na onoga, kojeg mi štujemo kao mučenika, Msgra Stepinca. Bio sam duboko ganut Vašim prijateljskim gestom».

G. Toussaint, glavni tajnik mjesečnika *«Ecclesia»,* piše u ime bolesnog ravnatelja g. Daniel Rops-a, člana Francuske Akademije:

> «G. Daniel-Rops, sada bolestan, bio je vrlo ganut pošiljkom, koju ste mu uputili ovih zadnjih dana, i nalaže mi, da Vam toplo zahvalim. Isto kao i Vi, i on za kardinala Stepinca osjeća vrlo veliko udivljenje».

Hutin-Desgrées, direktor najvećeg provincijskog dnevnika *«Ouest-France»:*

> «Smrti, kao ove, bile su plodne i dozvolit će možda jednog dana konačno zbliženje, no ja sam siguran, da je on (Stepinac) već donio svoje plodove u događajima kao što je Koncil».

O. Roguet, OP, ravnatelj Centra za Pastoralnu Liturgiju i redaktor tjednika *«La Vie catholique illustrée»:*

> «Ja Vam zahvaljujem, da ste mi poslali spomenice Kardinala Stepinca. Obećajem Vam moje molitve za Crkvu Šutnje».

O. Gabel, glavni Tajnik Međunarodnog Saveza Katoličkog Tiska:

> «Izrazujem i izručujem poštovanje na poslanim slikama, prigodom IV. godišnjice smrti kardinala Stepinca. Ujedinjujem se s Vašim molitvama za sve one, koji su hrabro svjedočili za svoju vjeru».

Msgr. Guerry, nadbiskup Cambrai, tajnik Konferencije kardinala i nadbiskupa Francuske, predsjednik biskupske komisije za radnički svijet:

> «Vrlo dirnut na primljenim slikama kardinala Stepinca, izražavam Vam zbog toga svoju duboku zahvalnost. Sretan je, da može razmatrati uzvišeni primjer ovog hrabrog prelata, neustrašivog u svojoj vjeri i u tvrdnji istine».

Msgr. Guyot, biskup Coutances (sada kardinal Toulose-a), poznat pod imenom «Župnik iz Arsa»:

> «Zahvaljuje od svega srca na kratkom dirljivom životopisu duboko štovanog Kardinala. Neka od Boga izmoli svjetlo i snage svojim sinovima... i Svijetu!».

Kard. Richaud, nadbiskup Bordeaux-a:

> «Zahvaljuje na pobožnoj pošiljci slika-spomenica tako dirljivih i tako poučnih duboko štovanog kardinala Stepinca».

Msgr. Renard, biskup Versailles-a (sada kardinal-nadbiskup Lyon-a):

> «U redu je primio spomen slike kardinala Stepinca. On se moli za njega i njega moli za Crkvu».

Msgr. Mazerat, biskup Angers-a:

> «Iskreno Vam hvala na spomen-slici svjedoka vjere kardinala Stepinca. Neka nam postigne velike milosti od Boga za ostvarenje Kristovog kraljestva u modernom svijetu».

Msgr. Leclerc, pomoćni biskup Pariza:

> «Šaljem Vam izraze svoga poštovanja i duboko Vam zahvaljujem na spomen-slici kardinala Stepinca: ona komemorira jednu veliku figuru i sadržava tako lijepe tekstove».

Msgr. Puech, biskup Carcassone-a:

> «Puno Vam zahvaljujem za spomen-slike kardinala Stepinca. Predao sam jednu g. kanoniku Gau, koji je bio posjetio kardinala Mučenika u njegovom selu, prilikom jednog putovanja u Jugoslaviju, dok je bio narodni zastupnik. Ujedinjen s Vama u žarkoj molitvi za Crkvu Šutnje, pozdravljam s poštovanjem».

Msgr. Pioger, biskup Sées-a:

> «Duboko Vam zahvaljujem, što ste mi izvolili poslati nekoliko spomen-slika divnog kardinala-mučenika Alojzija Stepinca».

Msgr. Chiron, biskup Langres-a:

> «Primio sam u redu spomen slike kardinala Stepinca, koje ste mi izvolili poslati. Ja Vam zbog toga vrlo iskreno zahvaljujem. Gledajući nanovo crte lica ovog velikog mučenika, sjećat ću se s uzbuđenjem i poukom njegovih patnja i njegovih zasluga, i molit ću se svim srcem za njegov narod».

Msgr. Rougé, biskup Nimes-a:

«Zahvaljujem Vam na pošiljci slika-spomenica Nj. Uzoritosti kardinala Stepinca, koji je dao tako lijepi primjer vjernosti i pouzdanja u njegovoj kušnji. Neka njegovim posredovanjem Crkva Jugoslavije napreduje i doživi mir».

Msgr. Rastouil, biskup Limoges-a:

«Zahvaljujem Vam na Vašoj pošiljci slika, koje podsjećaju na uspomenu i herojstvo kardinala-mučenika Alojzija Stepinca, koji je postao zaštitnik svog naroda i svoje zemlje kod Isusa Krista i Djevice Marije».

Msgr. Le Bellec, biskup Vannes-a:

«Zahvaljuje na slikama divnog kardinala Stepinca, koji je toliko prepatio za vjeru».

Msgr. De la Chanonie, biskup Clermont-a:

«Zahvaljujem Vam na pošiljci spomen-slika kardinala Stepinca, tog velikog mučenika naših modernih vremena: neka na nebu zaštiti 'svoju Crkvu', i cijelu Crkvu».

Msgr. Fauvel, biskup Quimper-a i Léon-a:

«Zahvaljujem Vam, što ste mi izvolili poslati više slika-spomenica Nj. Uz. Kardinala Stepinca, tako divne figure».

Msgr. Rousset, pomoćni biskup Versailles-a:

«Zahvaljujem na poslanim spomen-slikama kardinala Stepinca. S Vama se molim Njemu za Crkvu u Hrvatskoj. Neka ona doživi mir i vedrinu u slobodi njezine Vjere».

Pastor Schutz, prior protestantske Zajednice iz Taize:

«Mi možemo ostvariti divna djela, no jedina, koja će vrijediti, su ona, koja proizlaze iz milosrdne ljubavi Krista u nama. U predvečerje našeg života bit ćemo suđeni po ljubavi, po milosrđu, koje smo bili ostavili, da malo po malo raste i razvija se u milosrđe za svakog čovjeka, koji živi u Crkvi i u svijetu».

Msgr. Béjot, pomoćni biskup Reim-a:

«Zahvaljujem se na Vašoj pošiljci spomenica Kardinala Stepinca, koje tako evociraju veliku figuru Primasa-mučenika Hrvatske».

Msgr. Llosa, biskup Ajaccio na Korzici:

«Zahvaljujem Vam na ovoj pobožnoj uspomeni i molim s Vama za velikog ispovjednika vjere, koji je bio Vaš Sveti Kardinal».

Msgr. Etchegaray, ravnatelj pastoralnog Tajništva francuskog Episkopata, sada nadbiskup Marseille-a:

«Zahvaljuje Vam na pažnji, što ste mu poslali spomenicu kardinala Stepinca. Ona će ga podsjećati, da je i on sâm imao milost moliti se na njegovu grobu».

Kardinal Lefebre, nadbiskup Bourges-a:

«Vrlo dirnut pažnjom zahvaljuje na slikama, koje ste mu izvoljeli poslati. One će biti, za njega i bliske suradnike, dragocjena uspomena na velikog nadbiskupa Zagreba, junačkog svjedoka istine, koji je znao s toliko hrabrosti trpjeti iz ljubavi za Crkvu Isusa Krista».

Biskup Msgr. Blanchet, rektor katoličkog sveučilišta u Parizu:

«Duboko se zahvaljuje na poslanoj slici, izdanoj na uspomenu herojskog kardinala Stepinca».

O. Carré, O. P., glasoviti propovjednik pariške Notre-Dame (sada član Francuske Akademije):

«...moli svetog Kardinala za Crkvu i za njegovu Domovinu».

Otac De Lubac, D. I., poznati francuski teolog:

«Sretan sam, da imam sliku i tekst. Dà, neka nas poučava u nadi i dobroti».

Msgr. Sauvage, biskup Annecy-a:

«Zahvaljuje Vam na spomen-slikama kardinala-mučenika Alojzija Stepinca».

R. Serrou, stručnjak za vjerska pitanja «Paris-Match»-a:

«Hvala na poslanoj spomen-slici Msgra. Stepinca, koju ću pomno sačuvati».

ŠTOVANJE STEPINCA U HRVATSKOJ I SVIJETU

VILIM CECELJA

> «Alojzije Stepinac je živio svetačkim životom i preminuo kao pravednik mučeničkom smrću... Ožalošćeni je Hrvatski narod nad grobom svog velikog sina, ali on za njega nije mrtav. Njegovo pravedničko lice će mu sjati iz groba i biti mu utjeha i uzor, kako se služi Kristovoj nauci i svome narodu... Njegov slavan grob, pa gdje bio, obilazit će buduće generacije i klanjati se njegovu duhu i hrabrosti».
>
> IVAN MEŠTROVIĆ,
> Iz izjave, prigodom Stepinčeve smrti

U ZAGREBAČKOJ Katedrali pokopani su mnogi nadbiskupi i biskupi. U njoj počivaju i ostatci hrvatskih velikana bana Petra Zrinskog i Franje Krste Frankopana. Međutim je činjenica, da se vjernici nisu sakupljali na grobu ni jednoga od njih, da ondje zapale svijeće, da grob urese cvijećem, a još manje, da mole njihov zagovor pred Bogom. Naime, ljudi posjećuju i grobove raznih svojih velikana, političkih i kulturnih, na njima pale svijeće i polažu cvijeće, pa time iskazuju njima počast i izražavaju zahvalnost, ali ne mole za njihov zagovor, nego, naprotiv, mole se za upokoj njihovih duša. Ne mole se njima, nego mole se za njih. Tako, dakle, vjernici dolaze i na grobove velikana i biskupa u zagrebačkoj Katedrali, i na njihovim se grobovima mole za njih. A ipak se može ustvrditi, da su na stolici zagrebačkih nadbiskupa sjedili ljudi vrlo zaslužni, bilo za Crkvu, bilo za Hrvatsku. Imena mnogih ušla su i u povijest, ali sâm običan svijet uočava činjenicu, da je velika razlika biti znamenit i velik u čisto ljudskom i rodoljubnom djelovanju, a drugo je opet biti velik u vjerskom životu, koji nakon smrti stavlja ovakvom čovjeku svetačku aureolu oko njegove glave.

Jedinu iznimku u nizu zagrebačkih biskupa čine dvojica: blaženi *Augustin Kažotić*, koji se rodio u Trogiru oko godine 1260. Papa Benedikt XI. imenovao ga je i posvetio 1303. biskupom Zagreba. Kroz šesnaest godina obnovio je duhovni život svoje prostrane biskupije. Bio je pravi pastir duša i neumorni apostol. Radi tadašnjih političkih prilika za kralja Karla Roberta morao je biskup Augustin Kažotić napustiti zagrebačku biskupiju, i papa Ivan XXII. imenovao ga je 1322. biskupom u Luceri, gradu tadašnjeg napuljskog kraljevstva u Italiji. Tamo je umro 3. kolovoza 1323. i bio pokopan u crkvi sv. Dominika. Glas o njegovoj svetosti i o čudesima na njegov zagovor

MARIJA MILETIĆ:
ALOJZIJE, ZAŠTITI NAS!, ulje
Zidna slika u crkvi Naše Gospe Kraljice Hrvata u Torontu, Kanada

brzo se proširio, pa ga je isti papa Ivan XXII. proglasio blaženim. Ali ovaj Božji ugodnik, iako je bio i zagrebački biskup, nažalost ne počiva u zagrebačkoj Katedrali. Drugu iznimku čini pomoćni biskup zagrebačke nadbiskupije, dr. *Josip Lang*. On je rođen 25. siječnja 1857. u Ivanić-gradu. Po svršenim školama bio je kroz 17 godina duhovnik u bolnici sestara u Zagrebu. Nakon toga bude duhovnik bogoslovima i poslije njihov rektor pa kanonik. Godine 1915. imenovan je zagrebačkim pomoćnim biskupom. Bio je poznat kao pravi otac sirotinje, pa su ga već za života nazivali «svetac s Kaptola». Umro je 1. 11. 1924. i njegovu sprovodu je prisustvovalo oko 20.000 vjernika. Glas o njegovoj svetosti i o uslišanim molitvama naglo se širio, pa je njegovo tijelo već slijedeće godine u jednakom slavlju bilo preneseno s Mirogoja u crkvu sv. Marije na Dolcu, koja je zapravo župa zagrebačke Katedrale, i tamo ono i danas počiva i narod mu iskazuje sve počasti kao svecu i zagovorniku.

Tako u zagrebačkoj Katedrali ostaje jedini kardinal Alojzije Stepinac, kao zagrebački nadbiskup, na čijem se grobu trajno, od dana njegova ukopa, okupljaju brojni vjernici i utječu se njegovu zagovoru u svim svojim potrebama. Naglašavam posebno, da se vjernici okupljaju na grobu kardinala Stepinca upravo radi traženja zagovora, jer su čvrsto uvjereni, da je Stepinac sveto živio, da je sveto umro, i da se nalazi u nebu.

Pohod Stepinčevu grobu ima stoga drukčije značenje, nego što je posjet grobovima ostalih velikana, posebno za vjernika. Naravno, pohađaju njegov danas slavni grob i ostali, da se poklone njegovoj duhovnoj, njegovoj moralnoj veličini. Nu, vjernici dolaze na Stepinčev grob, da ondje nađu smirenje svojim dušama i mole Kardinala za pomoć, za milost, za čudo, jer su uvjereni, da je Stepinac pred Bogom velik, i da im on može pomoći svojim zagovorom. To je, eto, pravi razlog zašto na Stepinčevu grobu toliki pale svijeće, polažu cvijeće i postavljaju razne spomen-zahvalnice, nakon uslišane molitve. One zahvalnice, ispisane oko Stepinčeva groba, trajni su dokazi njegova moćnog zagovora i velike vjere vjernika.

Iz ovog općeg uvjerenja vjernika u Hrvatskoj, a i izvan nje, razvilo se štovanje Stepinca kao sveca. Ono ne prestaje, ne opada, nego se svakoga dana sve više širi. Stvar je Crkve, da ona ispita činjenice i donese svoj mjerodavni sud. Ovdje iznosimo neke podatke, ali bez ikakve posebne nakane, da nametemo ikakve zaključke, koji bi mogli biti protivni sudu Crkve, koja je u ovim stvarima vrlo oprezna i stroga. Pisac se, naravno, unaprijed podvrgava sudu Crkve, koji će ona donijeti u pitanju glasa Stepinčeve svetosti, kao i odluku o njegovu javnom štovanju u Crkvi. Mi samo kao promatrači doživljujemo, da je mišljenje i vjerovanje u Stepinčevu

svetost vrlo prošireno, da je duboko i iskreno, i da ga, što je važno, nitko ne nameće izvana: ono izvire iz duša ne samo našega naroda, nego iz duša svih onih, koji vjeruju u Dobrotu. Stoga danas nema čovjeka ne među Hrvatima, nego nema čovjeka u suvremenom svijetu, koji bi, makar fizički mrtav, toliko bio živ i suvremen u sadašnjici, i koji bi bio toliko, na tolike različite načine poštivan, kao upravo nadbiskup Alojzije Stepinac. Mi u ovom prikazu ne pretendiramo da budemo cjeloviti, jer je to nemoguće; na to bi mogla odgovoriti samo jedna velika ekipa ljudi, jedan široki posebni institut, a mi samo letimično bilježimo uokolo po svijetu znakove štovanja Stepinca, da bude pobudom ostalima, radi njegova svijetlog uzora u službi Crkve i Domovine.

ŠTOVANJE STEPINCA U DOMOVINI

Nijedan čovjek nije došao na glas svetosti tek nakon smrti. Znakovi nečije svetosti pokazivali su se već za njegova života. Spomenimo ovdje neke čudne znakove već u Stepinčevu ranu djetinjstvu. Krašićki župnik Huzek na krštenju djetetu nadjenuo mu je dva imena, Alojzije i Viktor. Prilikom proslave krštenja u rodnom domu, župnik je uzeo dijete na ruke i navodno je rekao: «Moglo bi se dogoditi, da taj momčić bude jednom biskup, ako ne i nadbiskup». Sâm je Kardinal znao pripovijedati ovu zgodicu iz svog ranog djetinjstva: Kad je jednom zgodom isti župnik Huzek došao u Stepinčevu kuću i pošao do kolijevke pogledati dijete, ugledao je po čitavom pokrivaču djeteta prostrtu majčinu krunicu, na što reče župnik majci Barbari: «Bara, pa kak ne bi Lojzek postal svetac, kad već sada moli krunicu!» Slično je bilo i s đakom, bogoslovom, svećenikom, i, poslije, nadbiskupom Stepincem. Svetost njegova života bila je posljedica posta i molitve njegove vrijedne i požrtvovne majke Barbare, koja mu je izmolila svećeničko zvanje, kao i njegova osobnog nastojanja: u svemu vršiti volju Božju. O Stepincu kao đaku napisao je dr. Juraj Krnjević, glavni tajnik HSS-e, članak: «Moje uspomene na kardinala Stepinca», u «Hrvatskom glasu», od 7. 3. 1960. On je zajedno sa Stepincem bio u Nadbiskupskom konviktu u Zagrebu. Kao stariji đak bio mu je instruktor. On je za njega napisao slijedeće:

«...On se isticao skromnošću, pobožnošću i dobrotom. Na prilazu k stubama, što su vodile u prvi kat, stajao je u ono doba kip sv. Alojzija kao uzor, u koji se treba ugledati svaki mladi čovjek. Ja sam i nehotice uspoređivao s njime mladoga Alojzija Stepinca, lice kojeg je već onda imalo svetački izgled...»

Da je Gospodin imao sa Stepincem velike nakane, pokazao je čudesni događaj njegova spasenja na talijanskoj fronti u Prvom svjetskom ratu. Sâm nadbiskup Stepinac pripovijedao mi je ovaj događaj. Bilo je ranim jutrom. On je spavao zajedno s ostalim vojnicima u karauli jednog kamenitog brda. Oko 4 sata ujutro Stepinac začuje glas: Bježi! On skoči i otrči van. Jedva se je udaljio nekoliko metara, kad talijanska granata grune u karaulu i zasuje u njoj sve vojnike. U taj čas započela je talijanska ofenziva, u kojoj je Stepinac bio zarobljen i u tom zarobljeništvu ostao sve do konca rata.

Stepinčev život milosti vidno je osjetila i njegova zaručnica. Ona je izjavila, da mu se kao muškarcu nije naprosto mogla intimno približiti, toliko je poštovanje osjećala prema njemu. Stoga je prekinula zaruke, da ne bi bila zaprekom Božjim nakanama, i da ne bi smućivala ovog izabranog mladića. Imamo o tome svjedočanstvo u knjižici *«Mladi Stepinac.* Pisma zaručnici» (1975.).

Bog je vodio njegove korake u rimski zavod Germanicum, da uči filozofiju i teologiju. Biskup Zauner iz Linza u Austriji pričao nam je jednom zgodom, kako ih je Stepinac kao stariji bogoslov vodio po crkvama i katakombama staroga Rima. Kod svakog pohoda crkve on bi ostao najdulje klečati, zadubljen u molitvu. Ispočetka bi bili nestrpljivi, ali su ubrzo uvidjeli, da imaju pred sobom čovjeka, koji je svoje srce i dušu potpuno predao Bogu. Stoga su ga svi zavoljeli i posebice poštivali. Često puta bila je među njima prepirka, na kojoj će strani Stepinac igrati rukomet. Bili su, naime, sigurni, da će ona strana i pobijediti.

Težnja za svetošću očitovala se je i kod služenja Mlade mise. On ju je služio 1. 11. 1930. u Rimu, u crkvi Maria Maggiore, i to na oltaru Betlehemskih jaslica. Na taj način želio je izmoliti milost i duh evanđeoskog siromaštva, što mu je Bog i u svojoj dobroti poklonio. Stoga je u svojoj oporuci mogao mirne duše napisati: *«...Ja ne ostavljam nikakve imovine, ni pokretne ni nepokretne. Što god sam primao kao zagrebački nadbiskup, a nije mi bilo nužno za osobne potrebe, to sam odmah upotrebljavao prema propisima Crkvenog zakona, za siromahe i pobožne svrhe. Prema tome, nemam iza smrti što ostaviti.»*

Stepinčevu svetost uočila je i služinčad u dvoru zagrebačkog nadbiskupa Bauera. Stepinac je bio nakon svršetka svojih nauka imenovan ceremonijarom zagrebačkog nadbiskupa. Svećenik, koji je gorio za spas duša, našao je brzo svoje vjernike i bez župe i bez škole. On je okupio služinčad nadbiskupskog dvora i s njima bi svaku večer molio krunicu i poučavao ih u kršćanskom nauku.

Njegova gorljivost tražila je više. U slobodno vrijeme obilazio bi siromašnom periferijom Zagreba, nosio djeci ostatke jela s nadbiskupskog stola i ostajao u razgovoru sa sirotinjom. Iz ovih se pohoda rodio prvi Caritas u Hrvatskoj. U nadbiskupskom je dvoru uredio javnu kuhinju za zagrebačku sirotinju. Već kao nadbiskupa koadjutora našao

sam ga jednog dana, kako sjedi u hodniku za stolom, okružen siromasima, gdje im dijeli kupone, s kojima su mogli podići novčanu pomoć u uredu Caritasa. Tom pomoći plaćala se često stanarina, liječnik, lijekovi i druge potrepštine, koje je siromaštvo donosilo sa sobom.

Glas o njegovu savršenom miru i ljubavi prema neumrlim dušama pokazao se 1933. u proljeće u župi Sv. Ivan Zelina. Tamo se bila podigla buna, jer su vjernici htjeli zadržati za župnika dotadašnjeg kapelana Ivana Vedrinu, nakon smrti dr. Ivana Đuranca. Međutim, nadbiskup Bauer tome se protivio, jer je Vedrina bio još mlad, a župa je bila veoma prostrana. U ovu pobunu bio je poslan Stepinac, da dovede Vedrinu u Zagreb, smiri župljane i on ostane za upravitelja župe, dok ne bude imenovan novi župnik. Narod je bio vrlo uzbuđen, pa nije Stepinca uopće pustio u župni dvor. Nadbiskup Bauer dao mu je nalog, da njegovu odluku provede uz pomoć žandara. Stepinac je ovo odbio. On je uzeo sobu u gostionici Pažić, i to u prizemlju. Ljudi su mu dolazili pred prozor, dobacivali kojekakove pogrdne riječi, pljuvali, bacali kamenje, ali on se smiješio i strpljivo čekao, dok se strasti smire. Kad je drugo jutro pošao služiti sv. Misu, prišle su k njemu neke žene, da s njega svuku misno ruho. On je to zapazio i odmah se sâm svukao, da ljudi ne bi imali neprilike s crkvenim kaznama. Osam dana je trajalo ovo napeto stanje, ali je Stepinac ostao pobjednikom. On je odvezao autom Vedrinu u Zagreb, sâm ostao upraviteljem župe i uveo u dužnost novog župnika vlč. Štefančića. Kad su slijedeće godine bile tamo pučke misije, Stepinac je kao nadbiskupov koadjutor rado pohodio župu i održao im propovijed. Vjernici su već tada primjećivali, da je u svome postupku bio strpljiv kao svetac, a oni nerazboriti.

Ovakav i sličan život Stepinca ponukao je starog nadbiskupa Bauera, da ga predloži za svog nasljednika. On je već bio mnoge predlagao, ali ni za jednog nije dobio imenovanje. Prijedlog sa Stepincem prošao je povoljno i u Vatikanu i u Beogradu. Kao da je Bog čekao, da se predloži onog koji će biti po Njegovoj volji.

Stepinčev život s Bogom očitovao se i u njegovu biskupskom geslu: *In Te Domine speravi — U Tebe sam se, Gospodine, uzdao.* On je sâm na sebi iskusio, koliko je čovjek slab i krhak. On je ovu slaboću promatrao u ratu i poslijeratnom zbivanju. On je bio svjedokom ljudskih slaboća i u crkvenom životu. Zato temelje svoje nadbiskupske časti i službe stavlja u Gospodina, i svu svoju nadu u svojem djelovanju gradi na Njemu. Nije se prevario. Gospodin ga je uistinu poveo uskim i trnovitim putem kojekakovih zapostavljanja i križnih puteva, ali sve je to postiglo svoj cilj: da se Gospodin proslavi i u njegovu životu i djelovanju.

Novi žar svetosti očitovao se u osnivanju četrnaest župa u Zagrebu. Sve su one osnovane na periferiji Zagreba.

Vruća želja da obnovi čitavu Hrvatsku u vjerskom životu očitovala se je u njegovoj poslanici i pripremama oko proslave 1300-godišnjih veza Hrvata sa Sv. Stolicom. Kruna proslave trebala je biti proglašenje svetim blaženog Nikole Tavelića. Drugi svjetski rat pomeo je njegove nakane, ali je, unatoč tome, u mnogim župama ostao plod mnogobrojnih pučkih misija.

Njegova ljubav prema Majci Božjoj vodila ga je pješice svake godine na hodočašća preko Sljemena u Mariju Bistricu, gdje je isti dan navečer uveo zagrebačke «romare» u crkvu Majke Božje. Sutradan je služio svečanu Misu i održao propovijed, koja je uvijek duboko zasijecala u javni život Hrvatske. Na Mariji Bistrici bio je započeo podizanjem Križnoga puta iz kararskog mramora, ali je uslijed rata uspio postaviti samo tri postaje.

Kao Marijin apostol obilazio je u listopadu svaki dan zagrebačke župe, održavao nagovor o Majci Božjoj i njezinoj poruci u Fatimi, te klečeći molio s vjernicima sva tri otajstva.

U svojoj je Katedrali često sâm držao korizmene propovijedi i primao pokornike u ispovjedaonici.

Štovanje euharistijskog Spasitelja odrazilo se na pokrajinskim Euharistijskim kongresima, koje je s radošću pohađao i poticao vjernike osobnim primjerom prema Euharistiji.

U javnom životu Hrvatske sudjelovao bi svugdje, i na kulturnom i na društvenom polju, ali je uvijek i svagdje opominjao vlasti i narod na obdržavanje Deset zapovijedi i na pravo Božje slave, bez koje nema narodu sreće ni blagostanja. Ovo njegovo stanovište došlo je do potpunog izražaja u propovijedi na Blagdan Krista Kralja, 31. 10. 1943., kada je branio Božja i ljudska prava pred nasiljem komunizma, nacizma i fašizma. Propovijed je bila izazvala žestoku reakciju hrvatskih državnih vlasti, pa su neki tražili, da se Stepinca radi ove propovijedi zatvori. Ali zbog njegovog velikog ugleda pred narodom, nije se to nitko usudio učiniti.

Napose pak burni događaji Drugog svjetskog rata postavili su Stepinca u vrtlog takvih događaja, da je njegova osoba došla na glas herojske ljubavi prema bližnjemu. On je postao utočištem progonjenih, bez razlike na rasu i vjeru. On je jednakom ljubavlju primao Židove, Srbe i Cigane, kao i komuniste, makar je već unaprijed znao, da će se osvećivati i njemu i Crkvi. Ali Božjeg čovjeka nije ovo smetalo, jer je za njega svaki bio slika i stvor Božji. On bi širokogrudno prelazio preko poniženja i nanesenih mu uvreda sa strane nekih dužnosnika Ustaškog pokreta, koji su ga napadali samo radi toga, što je branio ljudsko dostojanstvo i uporno upozoravao na obdržavanje Božjih zapovijedi. Stepinac nije poznavao osobnih uvreda, i one nisu

nikad bile zaprekom, da mu se takvi ne bi smjeli približiti i s njime razgovarati. Kraj toga uvijek je branio čast zagrebačkog nadbiskupa. On je izjavio, da se mogu igrati sa Stepincem kako god hoće, ali ne će sa zagrebačkim nadbiskupom, koji će znati braniti svoju čast.

Njegov svetački duh jasno se ocrtao za vrijeme komunističkih progona. On je neustrašivo stajao na svojem stanovištu i javno na sudu ispovijedao: *«Ja sam za svoje uvjerenje sposoban podnijeti ne samo ismijavanje, prezir i poniženje, nego jer mi je savjest čista pripravan sam i svaki čas umrijeti...»*

On je komunistima hrabro rekao: *«Ako treba pasti, past ćemo, jer smo vršili svoju dužnost.»*

On je državnom tužiocu odlučno odgovorio: *«Znajte: Isus Krist je Bog! Za Njega smo spremni umirati.»*

On je o komunističkoj slobodi rekao: *«Mi ovakovu slobodu smatramo iluzijom i mi ne ćemo biti bespravno roblje.»*

On je neustrašivo branio pravo hrvatskog naroda na njegovu nacionalnu državu.

Za ove i slične izjave i ostale «zločine», osuđen je na 16 godina teške tamnice. Stepinac je osudu primio svetačkim mirom, a muke u Lepoglavi i Krašiću podnosio je jobovskom strpljivošću. Pred svoju smrt velikodušno oprašta svima svojim progoniteljima, sâm moli za njih i daje služiti svete Mise za njihovo obraćenje.

Svetost Stepinca došla je do punog izražaja i u njegovu pastoralnom radu za vrijeme njegova zatočeništva u Krašiću. Malo je poznato vanjskome svijetu, da je kardinal Stepinac u župnoj crkvi u Krašiću gotovo svake nedjelje propovijedao, ispovijedao i pomagao župniku, sada već pokojnom Vranekoviću, u njegovim župskim poslovima. Primas Hrvatske i nadbiskup zagrebački s ljubavlju je vršio ovu dužnost, koja je bila neposredno spojena sa spasavanjem besmrtnih duša. Za ovu je službu on živio od svojih prvih svećeničkih dana, a sada je silom prilika sa svim žarom svoje apostolske duše i ušao u nju. Župnik Vraneković ostavio nam je u svojem «Dnevniku» o ovome radu dragocjene podatke.

Ali, Kardinal nije živio samo za župu Krašić, nego je već u Lepoglavi mislio i na pastvu čitave svoje nadbiskupije. Kako nije mogao osobno obilaziti svoju nadbiskupiju i vjernicima držati propovijedi, to se dao na pisanje propovijedi. Tri sveska otiskana su na ciklostilu i sadržavaju bogatu baštinu vjerske i ćudoredne nauke, koju je on nastojao na svoj privlačiv način prikazati Božjemu puku. Propovijedi je objavio nadbiskupski Duhovni stol u Zagrebu, ali, razumije se, nije se smjelo znati za pisca. Bilo bi potrebno, da se na ova tri sveska Stepinčevih propovijedi netko iz domovine posebno osvrne. U ove propovijedi stavio je on sve svoje bogato poznavanje Svetoga Pisma,

pobudne primjere iz života, koje je marljivo sabirao, da u njih uplete svoje duboko teološko poznavanje, koje je uvijek bilo povezano s dnevnim događajima života. Njegove propovijedi imale su odliku, da su iznosile probleme, u kojima su se ljudi kretali, a na te je probleme Stepinac uvijek davao jasan odgovor. «Glasnik Srca Isusova i Marijina», u svojim godištima 1957-1960., donosio je Stepinčeve propovijedi pod inicijalima A. S. On je u tim provijedima obradio «Vjerovanje Apostolsko» i «Deset zapovijedi Božjih». Nažalost, propovijedi su radi manjka prostora skraćivane, nisu donesene u cijelosti, kako ih je Stepinac bio napisao.

Stepinac je stajao u živom dopisivanju s mnogim crkvenim i svjetovnim osobama. Makar je bio strogo nadziran, ipak je uvijek nalazio načina da odgovori na mnoga pisma. Neka su već objelodanjena, a siguran su dokaz, da Stepinac nije nikad mijenjao svoga mišljenja. Bilo bi poželjno, da svi, koji posjeduju Stepinčeva pisma, na bilo koji način nastoje da ih barem u fotokopiji (bolje bi bilo u originalu, makar se pojedinci teško odriču ovih dragocjenih relikvija) pošalju u Vatikan, da ne propadnu.

Poznato je svima, da Stepinac nije nikako htio napustiti Hrvatsku i otići u slobodni svijet, iako je za to imao više prilika (i ponuda). On je sâm naglasio, da će izići samo onda, ako bi mu to posebno naredio Sv. Otac. Međutim, papa Pio XII. toliko je visoko cijenio odluku kardinala Stepinca, da ostane sa svojim narodom, da nije htio niti samo svojom željom, a kamoli razlozima općih crkvenih probitaka djelovati na Stepinca, da napusti Hrvatsku, kako bi time omogućio razgovore između Vatikana i Beograda. Ali kardinal Stepinac je i u ovom pitanju pokazao, kako je velika njegova nesebičnost i koliko je uronuo u dubinu svetačkog života. On je svakodnevno molio, da ga Gospodin uzme s ovoga svijeta, ako je njegov život zapreka sporazumu Crkve i države. Ovo mi je izjavio jedan sveučilišni profesor, svećenik, koji je imao prilike za vrijeme bolesti više puta posjetiti kardinala Stepinca. Da li su njegova bolest i smrt bile primljene od Boga, kao žrtva pomirnica za budućnost Crkve i Hrvatske, prepustit ćemo Providnosti.

Zanimljivo je ovdje spomenuti, da su naglo s ovoga svijeta otišli i njegovi najuži suradnici. Njegov tajnik, preč. Mijo Pišonić, koji ga je tjedno posjećivao u Krašiću i izvršavao Nadbiskupove naloge i želje, završio je tragično svoj život u ljetu 1963. u automobilskoj nesreći kod Sv. Klare kraj Zagreba, kad je pošao u Brezovicu u pratnji dvojice bogoslova služiti Misu časnim sestrama karmelićankama. Auto se sudario s kamionom i sva trojica ostadoše na mjestu mrtva. Vlč. Josip Vraneković, župnik u Krašiću, u čijem je župnom dvoru kardinal Stepinac živio i umro, obolio je od raka i završio

svoj život u jeseni 1964. Tako su s ovoga svijeta za Stepincem pala u grob i dva najbliža svjedoka, koja su bila upućena u čitavo Kardinalovo djelovanje za vrijeme njegova zatočenja u Krašiću. Vlč. Vranković je vodio dnevnik o boravku kardinala Stepinca u Krašiću. Njegov je dnevnik sačuvan i nalazi se pohranjen na sigurnom mjestu. O zapisima preč. Pišonića nije ništa poznato, nu vjerojatno je da postoje.

Iz čitavog Stepinčevog života i djelovanja, danas je, međutim, već posve sigurno, da je on bio strogo dosljedan u obdržavanju vječnih Božjih načela, da je njegov rad bio svestran i monogostruk, i uvijek usmjeren na slavu Božju i za spasenje duša, i da je njegova velika kršćanska ljubav iskreno i nesebično obuhvaćala sve ljude, a na poseban način njegove neprijatelje. Ovako su živjeli sveci!

Kako je svetački živio, tako je svetački i umro. U Gospodina se uzdao i Gospodin mu je bio u pomoći u njegovim zadnjim časovima. *«Bogu hvala»* i *«Budi volja Tvoja»*, bile su Stepinčeve posljednje riječi. Ovako su umirali sveci!

Bog je pokazao nad mrtvim Stepincem, da mu je bila ugodna žrtva njegovog života. Unatoč protivnim očekivanjima, zagrebačka Katedrala prima svog mrtvog natpastira, da ga vjernici mogu obići mrtva na odru, kad im je bilo već zabranjeno pohađati ga za života u Krašiću. I od prvog časa dopreme Stepinčeva mrtvog tijela, Katedrala je zasjala od aureole njegove svetosti i njeno se svjetlo nije utrnulo do danas, a niti će se utrnuti, dok u njoj bude grob kardinala Stepinca.

Bila je noć. Zagreb se spremao na počinak, ali uto se pronese glas: Tijelo kardinala Stepinca dopremljeno je u Katedralu. Nije trebalo zvonjave zvona, ni proglasa kroz radio. Glas je išao od usta do usta, i za tili čas bila je Katedrala dupkom puna vjernika. Svatko je prilazio k odru, da vidi sveca i zamoli bogoslove, koji su čuvali stražu oko njegova odra, da se krunicom, sličicom ili drugim predmetima dotaknu njegova mrtvog tijela. *One je noći hrvatski narod počeo štovati Stepinca javno kao sveca.* On je bio uvjeren, da je hrabri i neustrašivi ispovjedalac vjere, heroj kršćanske ljubavi i odlučni mučenik Crkve i Hrvatske sigurno primio krunu nebeske slave. Ovo mišljenje čitavog hrvatskog naroda potvrdio je i sâm papa Ivan XXIII. u svome posmrtnom govoru, koji je održao u bazilici Sv. Petra u Rimu, prigodom zadušnica za kardinala Stepinca, dok je tadašnji milanski kardinal, kasniji papa Pavao VI., proglasio Stepinca «našim učiteljem».

Sâm sprovod kardinala Stepinca pokazao je, koliko je narod bio uvjeren u njegovu svetost. Sprovod je bio velika manifestacija žive i nepokolebljive vjere hrvatskog naroda, da je Bog nagradio mukotrpni život natpastira zagrebačke nadbiskupije krunom slave nebeske. Unatoč svim zabranama, svim mogućim zaprekama i šikaniranjima komu-

nističkih vlasti, sakupilo se u zagrebačkoj Katedrali i pred njom na trgu preko 100.000 vjernika. Brdo vijenaca i cvijeća pokazivalo je, koliko je štovanje uživao kardinal Stepinac među hrvatskim narodom. Ogroman vijenac s vrpcom crven-bijeli-plavi nosio je dirljiv natpis: *«Naš predragi — hvala — svijetli nam iz vječnosti. — Rastuženo stado.»*

Pogrebne su svečanosti prošle, ali procesija vjernika dolazi svaki dan na grob svog natpastira, da mu iznose svoje jade i nevolje i da ga mole za pomoć. I ne mole uzalud. Kao što je nadbiskup Stepinac za života primao svakog čovjeka i nastojao udovoljiti njegovoj molbi, tako čini i nakon smrti. Na grobu su se počele redati zahvalnice za uslišane molbe, paliti svijeće i donositi cvijeće. Tako to ide do dana današnjega. Ne možemo ovdje navoditi te zahvalnice, ali smo ih više puta navodili u «Glasniku Srca Isusova i Marijina» (do prosinca 1968., kada je on prestao izlaziti); i zahvalnice se nastavljaju kroz sve ove godine, i sada se više tisuća njih brižno čuvaju. Sadržaj i oblik ovih zahvalnica na neki nam način «otkriva» zahvalne vjernike, oni su od najviših do najnižih društvenih slojeva, svi su jednako harni svom dragom Dobrotvoru.

Njemački katolički tjednik *«Der Feuerreuter»*, koji je izlazio u Kölnu, donosi u svojem broju od 25. 2. 1961. izvještaj vikara vlč. Rudolfa Breu-a iz Probstried-a, Bavarska: «Bio sam svjedokom neprekidnog vala posjetilaca na grobu kardinala Stepinca. Mnogi tamo traže pomoć ili unutarnji mir; narod već govori o uslišanim molitvama... Tamo, dakle, počiva blagopokojni Kardinal. Tko ovo mnoštvo ljudi promatra, koji dolaze i odlaze od Kardinalovog groba, taj dobiva utisak, da u njihovim srcima kardinal Stepinac i nadalje živi. Srce pak je njegovo usred njegovog naroda.

U Krašiću živi jedan stari svećenik, kanonik u mirovini. Prilikom mog posjeta u Krašiću rekao mi je: «Ako je ikada postojao kakav svetac, onda je to kardinal Stepinac.»

Godine 1962. sreo me u mjesecu lipnju na ulici u Salzburgu jedan turista. S iskrenim mi veseljem priča: «Pomislite, uspjelo mi je, da sam za Uskrs bio u Zagrebu i na plavom Jadranu. Koliko veselje i radost nakon toliko godina, a znadete li, što mi je bilo najdraže? Bio sam u Katedrali iza oltara. Velečasni, sve je u cvijeću. Našao sam veliku grupu izletnika na njegovom grobu i krasno su pjevali. Došle su mi suze same od sebe. Ne, mi ne ćemo propasti, jer imamo na nebu velikog zaštitnika kardinala Stepinca, kojeg već sada štuje čitavi svijet.»

Pismo od siječnja 1963. glasilo je:

«Već Vam dugo nisam pisao o našem Kardinalu. Još uvijek ima lijepi broj hodočasnika na njegovu grobu. Sada je kod nas vrlo hladno

i snijeg, ali je na grobu stalno uvijek vrlo mnogo cvijeća, ruža, karamfila, a i svijeća. Osim toga, ima i nekoliko zahvalnih ploča za primljene milosti, a koliko ima tih zahvalnih ploča u živim srcima, to znade dragi Bog.

Ploču na ulazu, koja je pokazivala put do groba, morali su skinuti. Mnogi se boje doći na grob, a ne smije se o njemu ni puno pripovijedati, osim po koju rečenicu, i to oprezno, jer bi inače moglo biti posljedica.

Naš kardinal Stepinac umro je tijelom, ali on živi među nama, kao divan uzor. Ne samo to, mi svi osjećamo, da je on naš veliki zaštitnik na nebu.»

Jedna mi je osoba pisala: «Ja sam bila više puta na grobu i u razno doba dana, i mogu reći, da sam uvijek srela veću ili manju skupinu ljudi, koji sabrano i pobožno mole. Srela sam strane, a i naše turiste. Ipak mi se čini, da grob najviše posjećuju Zagrepčani; pa oni su mu i najbliži. U tim skupinama su u raznoj dobi žene i muškarci, a i po svemu se vidi i raznih staleža. Mene se jako dojmio jedan mladić, koji se nakon svoje podulje molitve sagnuo i poljubio ploču, ispod koje se nalazi tijelo našeg Kardinala.

Svijeće se stalno pale, a cvijeća je bilo uvijek mnogo. Jednom sam prebrojila vaze, bilo ih je 40, s raznim cvijećem, sve ukusno poredano.

Na grobu sam vidjela tri pločice zahvalnice. Na jednoj je pisalo: «Hvala» Na drugoj: «Hvala na primljenoj milosti». Na trećoj: «Hvala na dobro položenom ispitu».

Ne znam, da li se pločice spremaju. Po svojoj prilici da, jer nisu uvijek iste na grobu.

Prije nego što se dođe u drugu polovinu Katedrale, gdje se nalazi Kardinalov grob, stoji pločica, na kojoj je napisano: «Pazi, stepenica», jer je prilično mračno, pa se ne vidi. Ljudi izvrnuli, pa čitaju: Pazi Stepinac.

«Čula sam, da je bilo ozdravljenja na Kardinalov zagovor, ali to bi morala točnije ispitati.»

Drugo pismo s datumom 25. 10. 1964. glasi:

«Čini mi se, da naš dragi Kardinal nije nikad sâm. Posebni je to osjećaj biti na njegovu grobu. Tko se nalazi ovdje? Svećenik, bogoslov, časne sestre, što je već razumljivo. No, evo i naše mladosti: studenti i studentice, djeca, kumice s trga i priličan broj stranaca. Sve to kleči, moli i zahvaljuje. Ima i zahvalnica, no kako ima već priličan broj, to se pohranjuju, a neke su izložene po par dana.

Iza klupa s lijeve strane nalazi se jedna stelaža, gdje se stavljaju velike ukrasne svijeće, koje se ne pale. Ovo su uglavnom darovi iz inozemstva. Grob je uvijek pun svijeća i cvijeća. Na zahvalnicama piše: «Zahvaljujem na pomoći, jer sam nakon teške borbe pronašla stan» — «Hvala Ti, dragi Kardinalu, jer sam ozdravio i položio

ispit» — «Od velike si me nevolje, dragi Kardinalu, spasio. Kad mi se činilo, da je sve propalo, obratila sam se Kardinalu i njegovim se zagovorom stvar divno svršila» — «Po zagovoru dragog Kardinala, majka mi je ozdravila».

Ovog mi je ljeta iz mjerodavnih krugova pripovijedano slijedeće: Činjenica jest, da kardinala Stepinca ne samo kod nas doma, nego i u svijetu smatraju Božjim, svetim čovjekom i mučenikom. Koliko se puta dogodi, da vani u svijetu razgovaraš s kojim biskupom ili svećenikom s različitih kontinenata, pa vidiš, da svi o njemu govore s udivljenjem. Njegova najvažnija crta bila je čvrstoća karaktera i velika ljubav prema Crkvi Kristovoj. Sve ostalo dolazi u pozadinu pred tim. Koliko je cijenjen, vidi se po njegovu grobu. Svaki dan dolaze ljudi, od jutra do mraka, i mole. Pale svijeće, polažu cvijeće. Ima i dosta zahvalnica za primljene milosti, pisane su na papiru i uklesane u kamen. Zanimljivo je gledati, na primjer, nedjeljom, kad svrši konventualna misa, kako skoro polovica crkve ne ide van nakon Mise, nego se navraća na njegov grob. Na vratima Katedrale bio je postavljen natpis na više jezika, koji je polaznike upozoravao, da se Kardinalov grob nalazi iza glavnog oltara. Taj je natpis po nalogu vlasti morao biti skinut. Zanimljivo je, da i stranci, koji pojedinačno ili grupno dolaze u Zagreb, više puta idu ravno na njegov grob, i onda razgledavaju grad. Bilo je slučajeva, da su neki na putu autobusom za Beograd došli na grob i ravno krenuli u Beograd, niti ne razgledajući grada. Jednom sam došao popodne u Katedralu i vidim na grobu veću grupu i čujem strane riječi. Najednom se iz te grupe prolomi: «Grosser Gott, wir loben Dich» — Tebe Boga hvalimo. — Bila je grupa Nijemaca, koji su na taj način dali oduška svojem poštivanju Kardinalove uspomene.

Ima slučajeva, da ljudi javljaju čudesna uslišenja na Kardinalov zagovor. Mnogi također šalju pisma Duhovnom stolu, gdje predlažu, da se povede proces za kanonizaciju.

To traje već od njegova ukopa, a ne bi se moglo reći, da jenjava tokom vremena. Ima mnogo ljudi, koji se na njegov grob navraćaju redovno svaki dan, prolazeći kraj Katedrale. Zanimljivo je gledati, kako većinom penitenti (pokornici) nakon ispovijedi idu na njegov grob moliti zadanu pokoru (ispovjedaonica, u kojoj se redovito ispovijeda, je kod ulaza u sakristiju, dakle i blizu groba). Katkad ljudi odnose i latice cvijeća s njegova groba za uspomenu. Iz Holandije je javljeno nekoliko (znadem barem za dva) slučajeva čudesnih ozdravljenja u teškim slučajevima, koja pripisuju zagovoru Kardinala.»

Tako bi mogli redati pisma i susrete. Službena Crkva o tome šuti, jer je prisiljena šutjeti radi komunističkog režima, kojemu je Stepinac bio najžešći neprijatelj. Sigurno je jedno: da Crkva sve ovo

marljivo zapisuje i brižno sprema, kako bi u danom času povela i službeni postupak za proglašenje kardinala Stepinca svetim.

Da, *on je svet!* Hrvatski narod u to ne sumnja, i on je u njega postavio sve svoje pouzdanje; ne kao nekog narodnog heroja i velikana, nego kao pravog Božjeg ugodnika, koji razumije dnevne potrebe svojih vjernika i spreman im je uvijek pomoći.

«Mi ne ćemo propasti, jer imamo na nebu velikog zaštitnika kardinala Stepinca», rekao mi je turista na ulici u Salzburgu. Ovo je uvjerenje i čitave Hrvatske. Kardinal Stepinac sâm je ovo obećao hrvatskom narodu u svojoj oporuci. On piše: *«Nadam se, da će mi milosrdni Isus udijeliti milost, te ću moći vazda u nebu moliti i za sve vas, dok bude svijeta i vaše nadbiskupije, da postignete cilj, za koji vas je Bog stvorio.»*

Ljubav svetaca ne umire. Ona živi i preko groba, pa ono, što više ne mogu činiti u smrtnome tijelu, čine pojačanom snagom iz neba svakome, koji ih na zemlji zaziva u pomoć.

ŠTOVANJE KARDINALA STEPINCA U STRANOME SVIJETU

Štovanje kardinala Stepinca u stranome svijetu mogli bismo razdijeliti u dva dijela. U prvom dijelu osvrnut ću se na njegovo štovanje među Hrvatima, raseljenim po svim kontinentima svijeta. U drugom dijelu opisat ću njegovo štovanje među stranim svijetom. Nekada se to ne da posve odijeliti, što će se odraziti i u ovom prikazu.

ŠTOVANJE KARDINALA STEPINCA MEĐU RASELJENIM HRVATIMA

Glas o Stepinčevu strogom životu, o njegovoj velikoj ljubavi prema sirotinji, njegovoj osobnoj svetosti, a napose pak o njegovoj ljubavi prema Hrvatskoj državi i domovini, ponijele su hrvatske izbjeglice sa sobom u široki tuđi svijet. Proživljujući teške dane svoga progona, često im je misao pala na skromnog i pobožnog hrvatskog metropolitu i zagrebačkog nadbiskupa dr Alojzija Stepinca. Istom u izbjeglištvu došli su mnogi do punog i jasnog saznanja o njegovoj privrženosti i brizi oko vjerske i duhovne obnove čitavog hrvatskog naroda. U tuđemu svijetu postale su nam jasnije njegove propovijedi i govori, koje je on s toliko jasnoće, odlučnosti, gorljivosti, a i s ljubavlju prema vjernicima znao održati na razne blagdane i kod drugih javnih zgoda narodnog života. U logorima Austrije, Italije i Njemačke postajao nam je Stepinčev lik sve većim i oči sviju bile su zapravo uprte u njega. Svima nam je bilo jasno, da je sudbina Hrvatske ostala u rukama Primasa Hrvatske. S druge strane, nitko nije ni posumnjao, da on ne će ovu svoju dužnost najsavjesnije i do kraja izvršiti. Stoga se

svaki od nas raspitkivao o Stepincu i o njegovu radu u domovini.

Događaji su ubrzo pokazali, da se u svojim nadama nismo prevarili. Stepinac je uistinu preuzeo i duhovno i narodno vodstvo Hrvatske. Bilo je to činjenično stanje, bez ikakovih posebnih dogovora i pisanih zakona. Tako je stvarno mislio čitav hrvatski narod, a Stepinac, kako su pokazala njegova djela, bio je toga svjestan. Prva njegova poslanica vjernicima, koju je napisao 24. 6. 1945., nakon dolaska komunista na vlast, jasno pokazuje tešku osudu, kojom osuđuje komunizam u njegovoj ideologiji, a napose u njegovim zločinačkim djelima, koja je odvratnim načinom izvršio nad hrvatskim svećenstvom i narodom. Poput Ivana Krstitelja, odjekivao je i Stepinčev *«Non licet!»* — Nije dozvoljeno! Čitajući tu poslanicu, svima nam je odlanulo pri srcu. Imali smo pismeni dokument, koji nam je jasno govorio o nepokolebljivosti nadbiskupa Stepinca u vjerskim i narodnim pravima hrvatskoga naroda. Pastirsko pismo biskupâ Jugoslavije od 20. 9. 1945. također je Stepinčevo djelo. Ono završava s najodlučnijim: *zahtijevamo!*

Razumije se, da su Stepinčevo odlučno stanovište komunisti odmah shvatili i vrlo točno ocijenili jačinu njegova ugleda i utjecaja među narodom.

Sukob dviju snaga bio je neizbježiv. Jedna je bila u moralnoj i nacinalnoj premoći, a druga u nadmoći vlasti i fizičke sile, i to takove, koja uopće ne priznaje nikakova načela vjere, morala i narodnosti, nego samo srp i čekić, to jest grubu silu i svoje vlastite interese. Toj brutalnoj snazi, koja je dobivala potporu sa strane međunarodnog komunizma, nažalost čak i zapadne demokracije, kojoj je maršal Josip Broz Tito bio saveznik u ratu, nije čudo, da je morao podleći Primas Hrvatske, a s njim i čitav hrvatski narod. Stepinac, kao predstavnik Crkve i Hrvatske, dolazi na komunistički sud u Zagrebu i biva, 11. listopada 1946., osuđen na 16 godina teške tamnice. Ovo je bio najteži udarac u nejednakom hrvanju snaga između vjere i Hrvatstva i njihova protivnika komunizma. Hrvatski je narod, doduše, javno pokazao svoju privrženost Stepincu, punio je crkve i molio za njegovo oslobođenje, ali komunisti nisu hajali za ono, što narod hoće i želi. Emigracija, s druge strane, bila je stavljena u alarmno stanje i poduzela je sve, što je bilo moguće, da obavijesti strani svijet o činjeničnom stanju Crkve i naroda u Hrvatskoj. U ovom smo radu bili svi jednodušni i svaki je sa svoje strane nastojao pridonijeti što je god mogao, da što snažnije ocrta svetački i mučenički lik Pastira Hrvatske. Možemo mirne duše kazati, da su naši napori donijeli lijepih plodova u čitavom zapadnom svijetu. Istom po osobi Stepinca svijet je doznao pravu istinu o Hrvatskoj, o njezinoj tragediji i o nama emigrantima. Led je bio probijen i strano je novinstvo s mnogo objektivnosti, makar i s manjkavim podatcima, počelo simpatično pisati o

Hrvatskoj i Hrvatima. Do tog vremena bili smo, nažalost, prikazivani samo kao ratni zločinci.

Stoga je posve razumljivo, da su pojedinci i organizacije počele javno pisati, govoriti i širiti kult Stepinca, prije svega među našim izbjegličkim svijetom, a i među strancima. Nama je to bilo kao melem na ranu.

Već koncem 1946. god. osniva vlč. dr. Stjepan Kukolja, svećenik zagrebačke nadbiskupije, sada u Münchenu, Njemačka *Hrvatsko katoličko akademsko društvo «Stepinac»*, kojemu je i on sâm bio predsjednik kroz više godina. Godine 1947., prigodom 50-godišnjice rođenja nadbiskupa Stepinca, poduzelo je to društvo svjetsku akciju za utamničenog Nadbiskupa. Ono je na šest različitih jezika svim biskupima Crkve i svim državnim poglavarima svijeta uputilo pisma o nadbiskupu Stepincu. Otpremljeno je 3.500 listova na sve strane svijeta. Sv. Ocu Papi Piju XII. pisano je posebno latinsko pismo. Ova akcija stajala je 25.000 ondašnjih njemačkih maraka. Odjek čitave Crkve za mučenika Stepinca, kao i za hrvatski narod, bio je jedinstven. Ne samo Crkva, nego i kulturni svijet zgrozio se nad osudom komunističkih sudaca. Brojni odgovori sa sviju strana osuđuju postupak komunista, dive se viteškom držanju nadbiskupa Stepinca, i žale utamničenje hrvatskog naroda u komunističkom režimu. Među najjačim odgovorima sa strane europskih pisaca bio je odgovor glasovitog francuskog pisca Paul Claudela i njemačke književnice Ide Görres. Akademsko društvo «Stepinac» u Münchenu raširilo je među izbjeglicama i prvu dopisnu kartu, na kojoj je stajala geografska karta Hrvatske s citatima od Paul Claudela i I. Görres. Ono je raširilo i prvu dopisnu kartu, na kojoj je stajala fotografija nadbiskupa Stepinca s njegova suđenja.

Početak je bio učinjen, pa se nakon toga redaju serije sličnih pothvata u svim ostalim zemljama Europe i preko mora. Prigodom imenovanja nadbiskupa Stepinca kardinalom, Društvo hrvatskih sveučilištaraca u S.A.D. izdalo je drugo izdanje Šarićeva Svetog Pisma Novog Zavjeta. Izdanje je tiskano u Madridu, brigom Luke Brajnovića, godine 1953. Brojna hrvatska društva uzimaju za naslov ime: Kardinal Stepinac. Tako primjerice: u Sjevernoj Americi ogranak Američkih Ujedinjenih Hrvata u Chicagu nosi ime «Kardinal Stepinac». U istome je gradu i odsjek Hrvatske Katoličke Zajednice «Kardinal Stepinac». Slična društva i ustanove ponose se imenom kardinala Stepinca i u Clevelandu, Milwaukeeu, New Yorku i drugim gradovima. U Kanadi postoji «Središnjica kardinala Stepinca», koja je povezana s hrvatskom crkvom bl. Nikole Tavelića u Montrealu. U Hamiltonu, nalazi se Ogranak Ujedinjenih Kanadskih Hrvata «Kardinal Alojzije Stepinac». U Australiji postoje društva pod imenom «Kardinal Stepinac» u Melbourne, Geelong, Brisbane, i Hobartu u Tasmaniji. Slična vjersko-nacionalna društva postoje i u državama Južne Amerike, a

nose ime nadbiskupa Stepinca. Pod njegovim imenom imamo društva i ustanove po čitavom svijetu. Jedino nam se čini potrebnim naglasiti, da se Stepinčevo ime ne bi smjelo upotrebljavati u čisto političko-stranačke svrhe, ni za kakve čisto političke manifestacije, jer Stepinac nas povezuje i ujedinjuje, ne smije nas dijeliti, jednako pripada svim Hrvatima, kao što je čitav naš narod počivao u njegovu srcu.

Novi val štovanja kardinala Stepinca raširio se po svim hrvatskim skupinama po slobodnom svijetu nakon njegove smrti. Gotovo u svim mjestima, gdje žive Hrvati, održavaju se kroz godine zadušnice i komemoracije. Sav hrvatski slobodni tisak pisao je mnogo prilikom Stepinčeve smrti i veličao njegovu pojavu, u zahvalnosti i priznanju, uvijek u trajnom osjećaju poštovanja i udivljenja prema svome svecu i velikanu, a isti tisak ne zaboravlja Stepinca kroz sve ove godine nakon njegove smrti. Svi su listovi pratili one povijesne sprovodne događaje, a posebno je to činio *«Glasnik Srca Isusova i Marijina»* u Salzburgu, Austrija, te je na stranicama dvobroja 3.-4., ožujak-travanj 1960., zauvijek sačuvao mnoge i dragocjene podatke o Stepincu, o njegovu životu, o zadušnicama po raznim zemljama te izjave mnogih istaknutih ličnosti te pisanje strane i naše štampe.

Tako je, npr., *kardinal Agagianian*, prefekt Sv. Zbora za širenje vjere, izjavio: «Ne znam, da li da Hrvatima izrazim saučešće nad zemaljskim gubitkom, ili iskrene čestitke nad vječnim dobitkom, koji je katolička Hrvatska stekla u herojskom životu i kršćanskoj smrti svetoga kardinala Stepinca».

Američki *senator T. J. Dodd*, USA, izjavio je: «...Kardinal Stepinac je mrtav, ali njegov duh i nadalje živi, a komunisti će se osvjedočiti, da je taj duh mnogo strašniji protivnik, nego sâm Stepinac kao čovjek...»

Američki dnevnik *«The New York Times»* od 15. veljače 1960. donosi iz pera *C. L. Sulzbergera* ovaj naslov: «Mrtvi Kardinal živi problem». U članku piše:

«Kada je Staljin počeo prodirati u rimokatoličku Europu, podrugljivo je zapitao jednog posjetnika: A koliko divizija ima Papa? Napoleon, koji je bio diktator s možda dubljim poznavanjem povijesti, jednom zgodom odgovorio je na to pitanje: «Postupajte prema Papi, kao da ima vojsku od 20.000 vojnika». U Napoleonovo doba značilo je to više vojske, nego li je mogao sabrati ruski car...

Dok se spremaju veliki politički događaji, pokrećući svijet od ruba rata do sumorne koegzistencije, mi nekako zaboravljamo na ovo nepopustljivo suparništvo. Samo ovakovi događaji kao Stepinčeva smrt, podsjećaju nekatolike na tu mučnu borbu...»

Engleski *Times*, od 11. 2. 1960. piše: ...«Sukob između Crkve i države polagano je dospio do nekog pasivnog 'modus vivendi', ali Kardinal u Krašiću je ostao nepopustljivi zatvorenik do kraja».

Salzburger Nachrichten, Austrija, od 11. 2. 1960...» Stepinac je bio crkveni knez i narodni vođa; u njegovoj osobi našao je hrvatski nacionalizam, koji još uvijek živi, može se reći svoj ljudski izraz; on je personifikacija nade u oslobođenje od komunističkog jarma, nada u katoličku nezavisnu Hrvatsku.»

Münchner Merkur, od 11. 2. 1960., Njemačka ...«Drukčije nego li u mnogim komunističkim procesima, Nadbiskup je stajao pred svojim progoniteljima neslomljen, uporan čovjek bez straha... To je dirnulo cijeli svijet.»

Tako bi mogli redati stranice i stranice.

Štovanje kardinala ne prestaje, nego se povećava. Godišnje komemoracije u počast kardinala Stepinca najposjećenije su od svih priredaba među nama izbjeglicama. Štaviše, naši uspješe, da su u SAD, u mnogim federalnim državama, bili proglašeni «Dani kardinala Stepinca», i to službenim svečanim proglasom guvernera, pa se takvom prilikom javno odaju počasti našem Kardinalu, u čemu sudjeluju i mnogi stranci. Još i godine 1979. neki su američki gradovi, Milwaukee i Farrell, proglasili «Dane kardinala Stepinca», gdje su se svečanostima Hrvata pridružili i mnogi građani, osjećajući, da svima njima pripada Stepinac. Među najnovijim znakovima poštovanja stranoga svijeta prema našemu Kardinalu navedimo i to, da je Gradska uprava milijunskog grada New Yorka, na svojoj sjednici od 27. studenoga 1979., jednoglasno zaključila, da se u gradskoj četvrti uz hrvatsku crkvu sv. Ćirila i Metoda u New Yorku, ulica «West 41 Street» proglasi u *«Trg Kardinala Stepinca».* Proslave Stepinca davno su prestale biti naša interna hrvatska stvar, i one su, štoviše, izišle iz samih crkava.

Govoreći ovdje o «danima» kardinala Stepinca, navedimo, da je prilikom 60. godišnjice njegova života bila proglašena i *«Godina kardinala Stepinca»,* koja je trajala od 8. svibnja 1958. do 8. svibnja 1959. (obuhvatila je njegova dva rođendana), a nju je proglasio 16. travnja 1958. Savez hrvatskih svećenika u SAD, te su u tom znaku kroz čitavu godinu održavane proslave i manifestacije u čast Stepinca. Ovdje ih ne možemo opisivati, spomenimo samo neke. Tako su u SAD održane posebno zapažene proslave u Detroitu, Chicagu i Clevelandu. Guverner države Michigan proglasio je «Dan kardinala Stepinca» za čitavu državu. Prigodom proslave govorio je sâm Harry Truman, bivši predsjednik SAD. Jednako tako bila je veličanstvena proslava u Chicagu, gdje je guverner države Illinoisa proglasio «Dan kardinala Stepinca», a pokroviteljstvo proslave preuzeo Ivan Meštrović. Nadbiskup Chicaga služio je Misu. Guverner države Ohio proglasio je «Dan kardinala Stepinca», te u svom javnom proglasu napisao, da je «kardinal Stepinac simbol junaštva za hrvatski narod i za sve potlačene narode svijeta radi svoje nesebične odanosti Crkvi i Domovini». Na ovu svečanost u Clevelandu, 4. svibnja, po nalogu

samog pape Ivana XXIII., Papin delegat u Washingtonu poslao je posebni pozdrav i Papin blagoslov, dok je bolesni Nadbiskup napisao, da je «junačko držanje kardinala Stepinca i ustrajnost usprkos progonima sa strane neprijatelja Božjih i ljudskih zadivilo cijeli svijet». Među odličnicima bio je prisutan i slovenski biskup Msgr. Rožman. U Europi spomenimo veliku proslavu Stepinčeve «godine» u Parizu, održane 21. prosinca 1958. u dvorani bazilike Sv. Odile. Ovu je manifestaciju organizirao, pod pokroviteljstvom kardinala Feltin-a, pokret *«Pour l'Unité»* (Za Ujedinjenje), a tom je prilikom bila predana javnosti važna knjiga pok. O. Teodora Draguna: *«Le dossier du Cardinal Stepinac»,* koja je i danas vrlo pouzdan izvor za strance o kardinalu Stepincu. Na priredbi je govorio i ugledni francuski političar, senator Ernest Pezet, koji je znanstvenom objektivnošću osvijetlio lik velikog Nadbiskupa. Ovu važnu manifestaciju otvorio je M. l'Abbé Richard, predsjednik pokreta «Pour l'Unité», koji je u svom govoru istakao univerzalnu vrijednost Kardinala mučenika za sve one, koji trpe progonstvo radi pravde. Na kraju je O. Dragun s više najnovijih primjera progonstva upotpunio svoju knjigu, te je nakon toga Misu služio biskup stranih misija, Msgr. Rupp, koji je također veličao lik Kardinala mučenika. Kako se Stepinčeva «godina» ujedno poklapala i s 25-godišnjicom Stepinčeva biskupskog ređenja, to je u Rimu, u hrvatskoj nacionalnoj crkvi Sv. Jeronima, njezin prorektor, argentinski nadbiskup-kardinal Santiago Luis Copello, služio Misu, prije koje je održao «Tebe Boga». Misi je prisustvovao Kardinalski zbor, predstavnici Državnog tajništva, mnogi strani diplomati. Tom je prilikom Papa poslao Stepincu u Krašić svoju posebnu čestitku. Tako bismo mogli nastaviti nabrajati i opisivati, ali to ne možemo učiniti radi prostora.

Sav hrvatski emigrantski tisak piše o Stepincu često, a posebno prilikom novih godišnjica njegove blažene smrti, piše sve najljepše, što se može iznijeti iz duše i srca, koje voli Crkvu i Hrvatsku. Čak i braća muslimani pišu o Stepincu kao općehrvatskom, pa, dosljedno, i svome velikanu, kojega duboko poštivaju i s odanošću mu se dive. A ne mogu iz toga izostati ni sami Srbi, i među njima se nađe, nažalost rijetki glas priznanja i zahvalnosti prema ovome dobrotvoru i srpskog naroda, koji je u onim teškim godinama u njima vidio ljude i braću, koju je spašavao. Tako bilježimo mjesečnik Srba u izbjeglištvu *«Srpski vidici»,* u Münchenu, Njemačka, koji piše:

«Tako je kardinal Stepinac izrastao u herojsku figuru svjetkih razmjera.

Ime mu je postalo simbol duhovne čvrstine i otpora protiv komunističke tiranije. Kao takav, on nesumnjivo zaslužuje iskreno divljenje

svih onih, koji su, bez obzira na vjersku pripadnost, načisto s time o čemu se zapravo radi.»

U Sjevernoj Americi, mnoge su hrvatske župe izdale ukusne spomen-marke bez nominalne vrijednosti, koje se lijepe na pisma za širenje kulta kardinala Stepinca.

Na Međunarodnom Euharistijskom kongresu u Münchenu 1960. izdane su poštanske dopisnice s likom kardinala Stepinca, poprsje od Ivana Meštrovića. U Münchenu je također i kovan posebni, vrlo lijep zlatnik s likom nadbiskupa Stepinca.

Godine 1951. izdao je Msgr. Pavao Jesih prvi životopis nadbiskupa Stepinca na hrvatskom jeziku pod naslovom: *Crvena ruža na oltaru,* u nakladi «Hrvatskog glasa», Winnipeg, Kanada. Životopis je pisan u obliku pripovijesti. «Slika je istinita i vjerna, a u okviru imade i fantazija», tako je knjigu ocijenio sâm pisac.

Za prvu godišnjicu smrti kardinala Stepinca izdana je u Cleveland-u, USA., ukusna brošura pod naslovom: *The Man of God and his People.* — Božji čovjek i njegov narod. Brošuru su napisali: Prof. Ivan Prcela i Stjepan Škrtić. Izašla je u nakladi Ujedinjenih Američkih Hrvata. U sažetom obliku ocrtan je duhovni lik kardinala Stepinca i prikazane njegove ogromne zasluge za Crkvu i narod.

Godine 1953. izašla je knjižica pod naslovom: *Nedovršena Eroica nadbiskupa Stepinca* — Historijska skica o borbi Dobroga Pastira s vukovima. Napisao: Zagrebiensis, bez navoda mjesta izdanja. Knjižica u sažetim rečenicama donosi redoslijedom godina život i rad nadbiskupa Stepinca. U njoj su točno navedene njegove poslanice i propovijedi, kao i neka pisma, pa knjižica odlično služi kao dokumentarno djelo.

Nije moguće pružiti potpuni prikaz vanjskih znakova štovanja Stepinca po svijetu, jer Stepinčev kult je zahvatio velike i duboke razmjere. Među ovim vanjskim znakovima navedimo, da ima već mnogo spomenika, koji su podignuti u Stepinčevu čast. Najveći je, i prvi spomenik monumentalna škola, koju je u White Plains nedaleko New Yorka dao u njegovu čast podići newyorški kardinal Spellman. Za podizanje ove škole posebno je zaslužan vlč. dr. Stjepan Lacković, bivši tajnik nadbiskupa Stepinca, koji je inače svojim čestim obilascima po Americi širio poštivanje Stepinca i među Hrvatima, ali posebice među Amerikancima. Dr. Lacković je već za vrijeme rata bio uspostavio veze s kardinalom Spellmanom, koji je onda bio vojni vikar američke vojske. U ovoj se Stepinčevoj školi odgaja elita mlade Amerike, koja s ponosom na prsima nosi ime svog pokrovitelja, «Stepinac», i koja ondje uči spoznavati trajnu vrijednost ideala, za koje je živio i umro nadbiskup Stepinac. U toj istoj školi ujedno su dva znamenita umjetnička djela velikog hrvatskog

kipara Ivana Meštrovića, tj. Stepinčevo poprsje te reljev «Stepinac u molitvi». Ovo Stepinčevo poprsje kao da osvaja svijet, prošireno je na mnoge strane. Ono se nalazi u «Cardinal Stepinac Memorial Auditorium» u Lackawanni (prosvećen 12. veljače 1961.) i u glavnom gradu SAD, Washingtonu, u katoličkoj centrali Biskupskih konferencija; zatim u središtu Hrvatske Katoličke Zajednice u Gary, u zgradi Hrvatskih franjevaca u Chicagu, u Hrvatskom centru u New Yorku. Imade nekoliko odljeva u Kanadi i Australiji, jedan u Stepinčevoj školi u Buenos Airesu (1964.), a nedavno je, na sâm 81. rođendan nadbiskupa Stepinca, 8. svibnja 1979., predano ovo Meštrovićevo poprsje Vatikanskom muzeju za izložbu crkvene umjetnosti, i, sâm Papa ga je preuzeo. Govoreći o spomenicima, navedimo ovdje, da se u crkvi «Naše Gospe Kraljice Hrvata» u Torontu, Kanada, nalazi Stepinčevo poprsje od hrvatskog umjetnika Augustina Filipovića. Također se u Američkom nacionalnom svetištu Bezgriješnog Začeća u Washingtonu, gdje je podignut hrvatski nacionalni oltar Majci Božjoj Bistričkoj, nalazi mozaički medaljon, koji predstavlja Stepinca. Lik našeg Nadbiskupa nalazi se i u prozoru (vitraj) u krasnoj hrvatskoj kapelici u Essenu, Njemačka, koja je podignuta i umjetnički ukrašena djelima hrvatskog slikara Ive Dulčića, zahvaljući požrtvovnosti i brizi vlč. Franje Lodete. Otkriće ovih spomenika je uvijek ne samo počast Stepincu, nego ujedno i manifestacija Hrvatskoj. Tako, npr., velika je svečanost bila priređena u dalekoj Australiji, kada je ondje, 4. travnja 1965., bilo, pred crkvom «Bl. N. Tavelića» u Clifton Hillu (Melbourne), otkriveno poprsje od Meštrovića. Ovu je veliku manifestaciju u čast Kardinala pratila široka australska javnost, dapače je samoj svečanosti prisustvovao i ministar za useljeništvo te vođe glavnih stranaka, uz senatore i narodne zastupnike. Blagoslov i otkriće poprsja obavio je biskup Lawrence Moran, koji je naglasio, da podizanje ovoga spomenika kardinalu Stepincu nije važno samo za hrvatsku katoličku zajednicu, nego i za sve katolike Australije. Ministar je u svom govoru istakao važnost useljenika za razvoj i izgradnju mlade australske nacije, dok je vođa laburističke stranke osvijetlio Stepinca kao duhovnog vođu Hrvata u prošlosti i sadašnjosti. Jednako tako je bila i prava hrvatska manifestacija otkriće Stepinčeva poprsja, od Meštrovića, na Katoličkom sveučilištu u Sudbury, Kanada, 11. svibnja 1963., uz veliko sudjelovanje predstavnika tamošnjeg javnog života, posebno vjerskog i kulturnog. Kroz osam dana prije same svečanosti bogata izložba hrvatskih narodnih rukotvorina te publikacija o Stepincu tamošnjoj je javnosti predočila Hrvatsku. Uz naše hrvatske govornike, na otkriću poprsja govorio je rektor Sveučilišta, dr. Mate, te mjesni biskup Msgr. A. Carter, koji je posebno istaknuo, da će «Stepinčev spomenik podsjećati buduće studente i buduće vodeće ljude ove zemlje, da sve znanje

samo po sebi nije vrijedno i dovoljno, bez moralnih kvaliteta, bez karaktera, bez vjernosti idealima, pa makar i uz cijenu smrti. I kad u budućnosti povijestî možda ne budu niti spominjale Stepinčevih progonitelja, njegovo će ime biti trajno zapisano u povijesti čovječanstva». On «prima ovaj dar Hrvata s velikim ganućem i želi, da taj spomenik ostane trajno među nama podsjećajući nas na duh Stepinca». Tom su prilikom priređivači objavili vrlo ukusnu i sadržajnu propagandu, dok je samom činu veliku pažnju posvetilo mjesno novinstvo. Tako se opet, govoreći o Stepincu, manifestiralo za Hrvatsku.

Govoreći o javnim spomenicima nadbiskupu Stepincu, spomenimo još, da po svijetu ima više vjersko-nacionalnih domova, koji nose veliko Stepinčevo ime. Tako, npr. u Münchenu je 4. travnja 1965. blagoslovljen «Dom kardinala Stepinca», dok je 3. srpnja 1966. kardinal Frings u Kölnu blagoslovio «Dom kard. Stepinca» te posebno istakao privrženost Hrvata Crkvi te veličao Stepinca. U gradu Essenu 28. svibnja 1966. essenski je biskup blagoslovio «Dom i Centar kard. Stepinca». Navedimo još, da je već 1957., nastojanjem isusovca O. Dinka Mravaka, podignut «Hrvatski dom Stepinac» u Sao Paulo, Brazil.

Velike je plodove za širenje i štovanje kardinala Stepinca donijela *Molitvena akcija hrvatskih studenata u Madridu,* Španjolska. Odbor je stavio sebi za dužnost, da među emigracijom raširi uplaćivanje sv. Misa po nakani kardinala Stepinca: Za očuvanje vjere u hrvatskom narodu; za slobodu Hrvatske i obraćenje neprijatelja Crkve. Ova se akcija vodi od veljače 1963. i donijela je neočekivan uspjeh. U duhu kardinala Stepinca, hrvatska je emigracija shvatila, da je sav naš napor oko uspostave hrvatske države ovisan i o milosti Božjoj, a milost se Božja mora izmoliti. Akcija o uplaćivanja sv. Misa vodila se preko «Glasnika Srca Isusova i Marijina». Vrlo je pohvalna zamisao uplaćivati Mise baš stranim svećenicima i samostanima, jer ih se na taj način istovremeno upoznava s našim vjerskim životom, a i s našim problemima u Hrvatskoj. Mnogi su stranci oduševljeno prihvatili ovaj način borbe protiv komunizma, pa su poticali čitave samostane, i škole, posebice u Španjolskoj, da mole na nakanu Stepinca za Hrvatsku.

Jedan naš hrvatski inžinjer, koji privremeno radi u Columbiji, oduševljeno mi piše: «Dragi Velečasni... nego ima jedna stvar, zašto Vam se odovud nisam prije javio. Razlog je bio taj, da sam Vam u mojem pismu htio javiti jednu za Vas radosnu vijest: Naime, ukratko, ja sam ovdje organizirao svaki mjesec po jednu sv. Misu u okviru jedne hrvatske molitvene akcije; znam, da to nije nikakovo veliko djelo, ali od srca je... Mise će se služiti kroz čitavu godinu 1965., svake prve subote u mjesecu».

Hrvatske izbjeglice u Salzburgu, Austrija, mole svaki dan poslije

krunice posebni Oče naš i Zdravo Mariju za proglašenje kardinala Stepinca svecem.

Upoznavanju Stepinca među nama Hrvatima mnogo je pridonijela knjiga *«Stepinac govori»* (1967.), koju je sastavio vlč. Eugen Beluhan Kostelić, a koja donosi velik broj Stepinčevih propovijedi i govora u različitim prilikama, pa je tako hrvatski čitatelj imao priliku upoznati Stepinčeve misli. Najveći pak doprinos za upoznavanje nadbiskupa Stepinca uspio je do sada ostvariti hrvatski franjevac o. Aleksa Benigar sa svojom knjigom *«Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal»* (1974.), koja je izišla u izdanju «Ziral». Posebno je važna, jer je u njoj iznesen velik broj dokumenata. Zaslugom o. Benigara sakupljen je bogat materijal i predan Kongregaciji za proglašenje blaženih i svetih. Produbljenju i obogaćenju poznavanja Stepinca mnogo pridonosi zbornik *«Stepinac mu je ime»* (1978.), koji je uredio poznati naš pisac i pjesnik Vinko Nikolić, a objavila «Knjižnica Hrvatske revije».

ŠTOVANJE KARDINALA STEPINCA MEĐU STRANCIMA

Ime Alojzija Stepinca prodrlo je prvi puta u strani svijet prigodom njegovog imenovanja za zagrebačkog nadbiskupa koadjutora. Bila je to senzacija svoje vrste, jer je Stepinac 1934. bio najmlađi nadbiskup na svijetu.

Španjolskom svijetu poznat je nadbiskup Stepinac sa svojim pismom iz 1936., kojim vjernicima u Hrvatskoj predočuje razornu barbarsku silu španjolskog komunizma i preporuča, da se moli za pobjedu vjere nad komunizmom.

Jaču pozornost svraća na sebe nadbiskup Stepinac svojim pomaganjem nacističkim žrtvama, koje su iz Njemačke i Austrije tražile zaštitu u Hrvatskoj. Pomoć je organizirana preko Caritasa, a onda je bio stvoren i posebni odbor, pod zaštitom Nadbiskupa.

Novu pozornost u Zapadnom svijetu svratio je Nadbiskup na sebe svojom propovijedi na blagdan Krista Kralja, 31. 10. 1943., kad je javno osudio postupke komunizma, nacizma i fašizma u Hrvatskoj. Njegovu propovijed u ono doba rata citirao je i londonski radio.

O Stepincu kao onome, koji spašava i štiti progonjene, pronijeli su glas svijetom mnogi Židovi i Srbi, kojima je on svojim zalaganjem spasio živote i omogućio odlazak u inozemstvo.

Čitav pak svijet ga pozna po njegovoj osudi sa strane komunističkog suda u Zagrebu. Strani novinari, koji su imali priliku prisustvovati suđenju, o njemu i o njegovu nepokolebljivu držanju pisali su najljepše članke i hvalospjeve. Ostala štampa, napose katolička, vrlo je rado donosila izvještaje iz pera svojih ponajboljih ljudi. Na čelu svih stajao

je vatikanski dnevnik: «L'Osservatore Romano», koji je kroz nekoliko mjeseci svakoga dana pisao o Stepincu, prenosio pisanje i izjave o njemu sa svih strana svijeta, pa tako postao važan izvor za buduće osvjetljavanje pojave Stepinca u ovom našem vremenu. Zahvaljujući ovom dnevniku, znamo, da je glas o Stepincu, o njegovoj izvanrednoj moralnoj veličini dospio na sve strane svijeta, do zadnjeg njegovog zakutka, i da je svuda izazvao udivljenje.

Dokumentarnu knjigu sa suđenja nadbiskupu Stepincu napisao je glavni urednik najpoznatije talijanske katoličke revije «Civiltà Cattolica», *Fiorello Cavalli,* isusovac, pod naslovom: *Il processo dell'Arcivescovo di Zagabria,* Roma 1947. Knjiga je odlično došla posebice svim crkvenim dostojanstvenicima, koji su iz nje mogli crpsti provjerene podatke o samom nadbiskupu Stepincu, kao i o stanju Crkve u Hrvatskoj. Knjiga je doživjela tri izdanja. Isusovac Cavalli zadužio je Crkvu u Hrvatskoj s ovom svojom knjigom o Stepincu. Nakon ove, napisane se i druge knjige o Stepincu, što zaslužuje posebnu obradu. Ista je knjiga prevedena i na španjolski (1947.).

Kruna svega, bilo je odlikovanje nadbiskupa Stepinca po papi Piju XII. kardinalskim grimizom. Ovaj čin Pape još je više ulio poštovanje među narodima svijeta prema osobi neustrašivog borca za vjeru i Crkvu. On ga je nazvao: *Uzor apostolske revnosti i kršćanske hrabrosti.*

Za međunarodnu afirmaciju našega Nadbiskupa vrlo je značajna vrijedna knjiga voditelja Hrvatske Katoličke Misije u Parizu, hrvatskog domenikanca, sada već pokojnog O. Theodora Draguna, pod naslovom *«Le Dossier du Cardinal Stepinac»,* jer je na taj način Stepinac postao pristupačan uglednom svijetu, posebno poznavaocima francuskog jezika. Dragunovo djelo je upotpunio sa svojom brošurom o Stepincu i ugledni francuski senator Ernest Pezet, a njegova je brošura bila prevedena i na holandski. Bilo je od najveće važnosti, što su se ove dvije knjige pojavile upravo na francuskom jeziku, jer ondje je hrvatski Nadbiskup bio slabo gledan i krivo prosuđivan, pa stoga, dapače, i osuđivan, jer da je i on sâm vršio prisilna prekrštavanja Srba i Židova. To je bilo djelo neprijateljâ, koji su pod lažnim imenima u francuskom tisku i u posebnim knjigama pod lažnim «francuskim» imenima klevetali Nadbiskupa. Zato je to bio veliki uspjeh, kada je pariški nadbiskup, *kardinal Feltin,* prigodom pogrebnih svečanosti održao vrlo lijep i sadržajan govor, u kojemu je rekao: «Zahvaljujem vam se, što ste u tolikom broju došli, i pozivam vas, da za vrijeme svete Žrtve mislite na tog junaka današnjeg doba, na njegov divan primjer kršćanske hrabrosti, kojim nam je prednjačio, i da ga zamolite, da pred Gospodinom Bogom posreduje u korist svojih vjernika, koji iza željeznog zastora sačinjavaju Crkvu šutnje, i kojima se priječi ispovijedanje njihove vjere. I da konačno posreduje,

da red i mir uđu među narode, i da započnu vladati pravda, vjernost i ljubav.»

Sama smrt kardinala Stepinca zavila je, tako reći, čitav kršćanski svijet u crno. Sâm Sv. O. Papa Ivan XXIII. prisustvovao je zadušnicama za kardinala Stepinca u Vatikanu i tom prilikom održao poznati govor, u kojem je naglasio, da je Stepinčeva duša već u nebu.

Mnogi crkveni knezovi po čitavom svijetu odazvali su se pozivu hrvatskih grupa i držali svečane zadušnice, kojima su prisustvovali predstavnici vlasti dotične zemlje kao i diplomatski zbor. Stepinac je postao opći simbol otpora protiv komunizma u čitavom svijetu. On je slavljen kao borac za čovječja prava, za slobodu, a napose za obranu vjere i Crkve.

Vrijedno je još ovdje spomenuti zaslužnu akciju jednog hrvatskog profesora u Francuskoj, prof. Veljka Deura, koji je god. 1964. uputio svima francuskim i belgijskim biskupima spomen-sliku nadbiskupa Stepinca s njegovim kratkim životopisom. On je od crkvenih dostojanstvenika primio oduševljene zahvalnice, pa smo dio ovih odgovora objavili u «Glasniku Srca Isusova i Marijina», Salzburg, br. 5. i 6. 1964. Tamo, npr., nadbiskup Bourgesa, Lefebre, piše: «Vrlo dirnut pažnjom, duboko zahvaljuje na slikama, koje ste mu izvolili poslati. One će biti za mene i bliske suradnike dragocjena uspomena na velikog nadbiskupa Zagreba, junačkog svjedoka istine, koji je znao s toliko hrabrosti trpjeti iz ljubavi za Crkvu Isusa Krista.»

Spomenuti Ernest Pezet, bivši potpredsjednik francuskog Senata, odgovara: «Primio sam s iskrenim uzbuđenjem slike-spomenice kardinala Stepinca, koje ne ću nikada zaboraviti. Vjerujte, molim vas, u moje iskreno sjećanje na neprežaljenog svjedoka Krista i njegove Hrvatske.»

Svjetski tisak, svečane zadušnice i komemoracije u čitavome svijetu, uspjele su prikazati osobu kardinala Stepinca u takovom svjetlu, da su ga i strani vjernici počeli štovati kao sveca. Ovo se odražava osobito u izletničkim skupinama, koje izrabljuju priliku i u Zagrebu pohađaju Kardinalov grob, da mu se na grobu pomole.

Jednom prigodom srela me je u Salzburgu jedna Austrijanka, koja je s druge strane ulice potrčala prema meni s povikom: *«Hochwuerden, er ist heilig, er ist wirklich heilig. Er hat mir in allen Schwierigkeiten geholfen».* — Velečasni, on je svet, on je uistinu svet. On mi je do sada pomogao u svim poteškoćama. Dotična gospođa prisustvovala je zadušnicima za kardinala Stepinca 1960., koje je služio salzburški nadbiskup Rohracher i održao o Stepincu vrlo lijepu propovijed. Tom smo prilikom dijelili vjernicima za uspomenu sliku kardinala Stepinca s njegovim kratkim životopisom. Navedimo još, da su takve «svete» sličice s likom Stepinca objavljene po raznim krajevima svijeta, obično s kratkim životopisom te molitvom —za njega

ili njemu!— pa su širene na tisuće po svim krajevima širokog svijeta. I ne samo sličice, nego i prigodni programi te brošure na mnogim svjetskim jezicima, da bi se mogla od toga složiti čitava bogata izložba, koju će sigurno jednom netko i prirediti. Ima takvih programa i brošura bar stotinjak! Ovdje ćemo posebno spomenuti samo jednu, koju su tiskali u Belgiji sami hrvatski radnici, poslije svog svakodnevnog rada po tvornicama i rudnicima, u svojoj vlastitoj tiskari. Na francuskom jeziku pod naslovom *«Notre archeveque Msgr. Stepinac victime du communisme»* (Naš Nadbiskup Msgr. Stepinac — žrtva komunizma), brošurica od 40 stranica, grafički lijepo izdanje. S pravom su iz Vatikana primili za nju zasluženo priznanje, putem Nuncijature u Bruxellesu; Nuncij im piše o «živom zadovoljstvu Svetog Oca s upoznavanjem brošure o Njeg. Exel. Nadbiskupu Stepincu, koju je izdao Hrvatski Seljački Savez». Svake hvale vrijedno djelo naših hrvatskih radnika!

Koliko će strani svijet slaviti Stepinca kao sveca, mnogo ovisi i o nama Hrvatima, koji živimo među njima. Treba se ugledati u primjer neprežaljenog hrvatskog domenikanca O. Draguna, na požrtvovni primjer našeg profesora u Francuskoj, svećenika (kasnije i liječnika) u Njemačkoj te na «molitvenu akciju» hrvatskih studenata u Madridu, kao i ostalih djelatnosti brojnih poznatih i nepoznatih pojedinaca, pa stranome svijetu trajno stavljati pred oči uzvišeni lik našeg Kardinala i obavještavati ga o štovanju, koje hrvatski narod njemu iskazuje na njegovu grobu u zagrebačkoj Katedrali. Na ovaj ćemo način širiti štovanje kardinala Stepinca u stranome svijetu, a ujedno ćemo preko Stepinca taj isti strani svijet upoznavati s našim nacionalnim problemima, jer Stepinac se ne može odijeliti od Hrvatske, kao što se ni Hrvatska ne može odreći Stepinca: on pripada čitavom svijetu, ali on ipak pripada najprije svojoj rođenoj Hrvatskoj. Ispravno je napisao vatikanski dnevnik *«L'Osservatore Romano»:* «Pravedno je, da Stepinca priznamo Hrvatskoj i Hrvatsku Stepincu. Veliki Kardinal bez Hrvatske, šta bi bio, a Hrvatska bez svoga Stepinca, gdje bi bila sada i u budućnosti». Stoga je za nas Stepinčeva žrtva pravo nacionalno otkupljenje, i mi ćemo, promičući štovanje nadbiskupa Stepinca, sticati najbolje prijatelje u svijetu za Hrvatsku, za njezino spasenje u pravoj istinskoj radosti slobode djece Božje, jer ovi će Stepinčevi štovatelji istovremeno postati i prijatelji našega naroda pa rado pomoći njegovoj Hrvatskoj i njegovim Hrvatima, za koje je Stepinac simbol patnje i žrtve, ali i simbol pobjede.

Mi smo u našem «Glasniku Srca Isusova i Marijina» zabilježili (1962.), da su Hrvati u Švicarskoj, u Lucernu, sa svoje proslave u čast Stepinca, uputili molbu Papi, da bi kardinala Stepinca dao uvrstiti u *«knjigu blaženika»*. Važno je zabilježiti, da je Državno tajništvo Vatikana odgovorilo Hrvatskoj katoličkoj misiji u Švicarskoj, dopisom od 16. veljače 1962., da je njihova molba upućena Sv. Kongregaciji obreda, koja je mjerodavna u pitanju proglašenja blaženika i svetaca. Znamo jednako tako, da su slične molbe upućene s raznih strana svijeta, ne samo u ime Hrvata, pa već na temelju ovoga može se Stepinca nazivati *«Slugom Božjim»*. Trojica Papa izrazili su se o Stepincu najbiranijim riječima, koje se za poznavatelje navika u Vatikanu mogu smatrati solidnim temeljem za skoro pokretanje «kauze» za podizanje na oltar kardinala Alojzija Stepinca.

Štovanje Stepinca kao blaženika i sveca širi se naglo i svestrano u Hrvatskoj i u svijetu, stoga nije čudno, što je hrvatski metropolita i zagrebački nadbiskup Franjo Kuharić, prigodom velikog Branimirovog hodočašća u Rim, 30. travnja 1979., na čelu čitavog Episkopata, izrazio papi Ivanu Pavlu II. želju hrvatskih vjernika, da među ostalim hrvatskim sinovima i kćerima, umrlima na glasu svetosti, proglasi blaženim i kardinala Stepinca. Ovu je Nadbiskupovu želju i molbu Papi popratilo, odobrilo i pozdravilo preko deset tisuća nazočnih hrvatskih hodočasnika s nezapamćenim pljeskom i oduševljenjem u bazilici sv. Petra u Rimu, govoreći tako u ime čitavog hrvatskog naroda, onoga u domovini, a jednako i onoga razbijenoga po tuđemu svijetu, jer je tvrdo i opće hrvatsko uvjerenje, da je Stepinac svetac, da je dostojan čašćenja na oltarima Crkve.

Mi sa svoje strane preporučamo štovateljima nadbiskupa Stepinca, da se u svim svojim potrebama s pouzdanjem i živom vjerom utječu u Stepinčev zagovor. O uslišanim molitvama i primljenim milostima neka obavijeste *o. Aleksu Benigara**, koji će sav primljeni materijal predati *Kongregaciji obreda* na daljnji postupak. Što više uvjerljivih podataka bude stiglo, to će i prije biti završen proces za proglašenje blaženim. Svrsishodno je također upućivati i molbe za proglašenje Stepinca blaženim, što je posebno prikladno prilikom komemoriranja Stepinčeve godišnjice smrti, kada se po čitavom svijetu održavaju razne priredbe, svečane mise i akademije. Oltarska slava Stepinca bit će posebno velika slava i neiscrpljiv duhovni izvor novih snaga i ponosa za njegovu Hrvatsku!

Kad je papa Pavao VI. primio u audijenciju, 3. prosinca 1965., hrvatske Biskupe, tom im je prilikom upravio i ove riječi:

* Sav materijal u vezi «kauze» Stepinac slati na adresu:
P. ALEKSA BENIGAR, OFM.
Via Merulana, 124, I-00185 ROMA, Italia.

...«Nama je dobro poznata vjernost katoličke Hrvatske. Ponovno nam dolazi pred oči lik Vašeg predšasnika. Svojim heroizmom postao je velik i primjer cijeloj Crkvi. Kad sam bio pred par godina u New Yorku, pokazali su mi školu, koju je sagradio kardinal Spellman, a koja se zove Stepinac School. Poznat je djeci jedne daleke zemlje, jer je bio herojski vjeran. I vi, koji imate sreću častiti njegov grob, molim vas, da se na tom grobu sjetite i Naših nakana».*

I mi se u tuđini u duhu priključujemo slavnome grobu našega Sveca i molimo za slobodu naše domovine i sreću našeg napaćenog naroda!

* Ovdje se obraća na kardinala Franju Šepera, Stepinčeva predšasnika na Nadbiskupskoj stolici u Zagrebu.

«ARCHBISHOP STEPINAC HIGH SCHOOL» — VELEBNI SPOMENIK STEPINCU

VELIKI nadbiskup Stepinac dobio je svoj prvi i velebni spomenik u najmodernijoj srednjoj školi u svijetu *«Archbishop Stepinac High School»*, koju je u White Plainsu nedaleko New Yorka u njegovu čast dao podići newyorški nadbiskup, kardinal Francis Spellman. I to za njegova života! A zaista je rijetkost —kako je rekao kardinal Spellman b. Nadbiskupovom tajniku dru Lackoviću— da netko za života dobije takav spomenik. Nije to običaj u svijetu, jer je svijet oprezan, budući da i najveći ljudi su ljudi, pa mogu razočarati. Ali toliko je povjerenje kardinala Spellmana u karakter Stepinca, da je mislio, da se ne treba bojati, da bi se škola, koja će nositi Stepinčevo ime, mogla jednom stidjeti toga (tako čitamo u «Glasu sv. Antuna» iz godine 1948.) Temeljni kamen [na njemu su urezane riječi *«For God and Country»* (Za Boga i Domovinu)] blagoslovio je kardinal Spellman, dne 2. studenoga 1947., i tada održao vrlo značajan govor, koji je pravi hvalospjev hrvatskom Nadbiskupu. Tom prilikom, u prisustvu oko 2.000 naroda, razni ugledni govornici veličali su Stepinca, te je jedan među njima, Msgr Fulton Sheen, sažeto izrazio «krivnju» našeg Nadbiskupa ovim riječima: *«Nadbiskup Stepinac osuđen je radi suradnje s nacistima samo zato, što je surađivao s Kristom»*.

Kardinal Spellman u svom povijesnom govoru je rekao (nakon pozdravnih riječi):

KARDINAL SPELLMAN — BLAGOSLOV TEMELJNOG KAMENA

DA PROSLAVIMO mučeništvo i zauvijek dademo počast dragoj uspomeni Nadbiskupa Alojzija Stepinca kao i mnoštva Božjih ljudi, koji su u svim zemljama diljem svijeta dali svoje živote i žrtvovali svoju slobodu u obranu prava čovjeka, a u zahvalnosti Bogu, što nam je dao milost vjere i blagodat života u slobodi pod slavnim barjakom Američke Demokracije, mi danas postavljamo s ponosom i zahvalnošću temeljni kamen Škole Nadbiskupa Stepinca. I mi molimo, da bi nas ta velika škola uvijek sjećala na velikoga muža, velikoga rodoljuba i velikoga svećenika, koji je po milosti s neba našao u sebi snagu nad snagama da živi, snagu da bude spreman i umrijeti za ono, što čovjek ljubi i za ono, što znade da je istina.

Molim, da se danas u svojim molitvama sjetite Nadbiskupa Stepinca i njegove junačke braće svećenika kojih je jedina krivnja bila vjernost Bogu i odanost prema njihovoj domovini, kada su junački odbili da spase na griješan način svoje živote pod cijenu, da izgube duše, kad bi bili iskazali vjernost sotonskim sovjetskim nametnicima. Na ruglu od procesa protiv svake pravde, u kojemu su njegovi progonitelji bili i tužitelji, Nadbiskup je bio nepravedno osuđen, čime je plemenitost toga hrabrog Božjeg čovjeka došla u potpunu i zapanjujuću opreku s niskoćom njegovih tužitelja, koji još uvijek nastoje da unište njega i principe, za koje se on zalaže, principe i vršenje pravednosti prema potištenima, ljubav prema siromašnima i pravu slobodu svih naroda i pojedinaca u svjetlu Deset zapovijedi Božjih.

Jedina krivnja Nadbiskupa Stepinca je ljubav prema Bogu, prema

domovini, ljubav prema bratu čovjeku, bez obzira, koje on vjere bio; bestidni pak i bezdušni ljudi, koji su odlučili i skovali njegovo uništenje, stvorili su samo uzor jednog novog mučenika! Jer duh Nadbiskupa Stepinca ne će umrijeti. Niti muke, niti tiranija, niti laži ne mogu nauditi njegovoj duši. Ne, pa ni oni, koji su se pokrili kao službenici vjere, koji su bijedno zatajili svoju vjersku dužnost i izdali sami sebe klevećući ga; ne, ni oni nisu mogli dirnuti tog svetog pastira duša, jer su milijuni pobožnih, istinoljubivih, tolerantnih Amerikanaca svake vjere sa žalošću i stidom odbili izvještaj od tih sljedbenika Jude Iskariota. Jer zli ljudi ne mogu trajno škoditi dobrima u životu ili smrti. Pokvareni, bezobzirni, okrutni i bezbožni ljudi mogu osuditi jednog čovjeka na smrt, no njegov duh će živjeti dalje, i time bodriti ostale na borbu za pravdu, snošljivost i mir.

Nastojanje totalitarne države da zagospodari čovječjom dušom i tijelom, pretstavlja najveću opasnost za Kršćanstvo nakon prvih progona Crkve kao i najveću prijetnju civilizaciji. Čovjekoljubivo čovječanstvo lebdi nad rubom propasti, i oni, koji govore i rade kao da nema Boga, guraju ga u ponor. Oni, koji viču «nema Boga», hoće potpuno materijalizirati čovjeka, jer, ako čovjek nije u vezi s Bogom po svojoj duši, on nije drugo do niskog i bijednog stvora. Ali, ako čovjek priznaje Boga i pokorava se Božjem zakonu i krijepi se Božjom zaštitom, on skuplja snagu i vjeru u samoga sebe, što mu ljudska narav samo od sebe ne može dati. Bezboštvo, nijekanje Božje opstojnosti i blaćenje Božjih savršenosti je odurno u svakom pogledu. Ono je u stanju oduzeti čovjeku sposobnost, da bude nešto više od životinje i da se Duhom digne iznad svojih ljudskih slaboća. Da se bezbožnik uvjeri o ništetnosti i ludosti svoje nevjere, Bog nije trebao činiti čudesa, budući da već sam red i ljepota na zemlji i sve što je na njoj mora uvjeriti bezbožnika, da svega toga ne bi bilo, kad ne bi postojao Božanski Graditelj! Uistinu, samo luđak govori u svom zaslijepljenom srcu, da «nema Boga». Ima li većeg luđaka od komunističkog bezbožnika, koji sebe smatra Bogom, koji prezire jedino dobro, koje je slijedilo iza rata i neprijateljstava, a to je prianjanje čovječje duše uz Svemogućega Boga i pokoravanje čovječjeg srca Stvoritelju neba i zemlje i svakoga stvorenja. Ima li većeg neprijatelja čovječanstva, mira u svijetu i kod kuće, nego što je bezbožni komunista, koji misli, da je čovjek Bog, da je sila pravo, a njegova samovolja da je pravda.

Zato danas, kada je pola svijeta bolesno i u nevolji i kada nema mira, svaki pojedini od nas treba da učini sve moguće i da posveti svoj život tome, kako bi ljudske misli i srca odvratio od zala bezbožništva, komunizma, vjerske nesnošljivosti i mržnje i priveo ih natrag Bogu, koji je izvor ljudske sreće i ljudskih prava!

Americi zato služi na čast, da je ta naša domovina uvijek branila prava čovjeka, prava na život, slobodu i nastojanje oko sreće, iz čega izviru prava na vjersku, političku i odgojnu slobodu. Nasuprot, na sramotu povijesti komunizma služi, da on krši ta prava fanatičnom mržnjom. Kroz naš narodni život, Amerikanci su se borili za ta od Boga dana prava i mi Amerikanci današnje generacije ne smijemo ih nikada napustiti. Naša dnevna molitva, naša trajna nada i naše životno djelo mora

biti upravljeno prema cilju, da svi ljudi na svakome mjestu budu slobodni! Mržnja ne smije imati mjesta u našem srcu, nego ljubav prema našoj domovini mora biti u nama i bodriti nas da branimo Ameriku protiv svakog sistema vladanja, koji bi otrgnuo od nas slobode i uništio našu demokraciju. Amerika je sigurnija od komunističkog sistema nego je bila ikoja zemlja Europe, no nipošto nije bez opasnosti da mu podlegne, jer neprijatelji Amerike, jedni i drugi, jednako oni izvana kao i iznutra, zlorabe naše slobode i šire laži i zlobnu propagandu da izazovu mržnju i nasilje. Mi smo svjedoci, kako su u Europi i Aziji čitavi narodi podvrgnuti ubijanju i zarobljivanju sa strane komunista, koji su prolijevanjem krvi postali kao pijani od nje. Stoga u vrijeme atomske sile, kada vlada nesloga ne samo među narodima, nego su pojedini narodi podijeljeni u sebi samima, gdje se ljudi rugaju značenju i dostojanstvu vjere, Amerika mora i nadalje biti simbol i svetište slobode, sigurna u svojoj snazi i jedinstvu.

Naši sinovi su neprestano bili zvani, da žrtvuju svoju mladost, svoje nade, svoju krv, svoje živote, kako bi očuvali naše slobode i donijeli slobodu propadajućim narodima širom svijeta i svijet učinili slobodnim.

Ja se danas ne bojim za onoga, čije će časno ime nositi ova škola kroz godine. Osjećaji moga srca su za njega i ja sam ponosan, da imadem s tim neustrašivim i nesebičnim svećenikom istu vjeru, koju ne mogu uništiti niti ljudi niti ikoja druga stvar. On ne će izdati svoga Boga, svoju domovinu ni svoje prijatelje, jer je taj apostol snošljivosti i mira bio prijatelj svakoga u opasnosti i nevolji. On je samo živio da vrši svoju svećeničku službu zaštićujući slabe, nevine, progonjene, kao što su stoljećima činili svećenici, koji su širili Crkvu sjemenom krvi njezinih mučenika, kao što je činio jedan svećenik iz New Yorka, Father James L. Divine, koji je prema jutrošnjim novinskim vijestima nečasno ubijen od komunista u Kini.

Ako bi žrtva Fathera Divine jednako kao i žrtva Nadbiskupa Stepinca i stotine drugih ubijenih svećenika našega vremena samo to učila sinove ljudske, koji će učiti u ovim prostorijama, da poštuju Boga i Njemu služe, da ljube istinu i pravdu, da izmiruju neprijatelje i suzbijaju tiranstvo, tada mučeništvo tih svećenika ne bi bilo uzalud.

No strah tišti moje srce, da bismo mi u malodušju mogli zatajiti ili da u nehaju ne vidimo, da komunisti, koji su u prekomorskim zemljama poubijali tisuće nevinoga svijeta, danas kopaju duboke jame prema našem narodu i da oni također ovdje neumorno nastoje da satru u blato blagoslovljene slobode, za koje su se naši sinovi borili, žrtvovali i dali svoje živote.

Zato vas molim, lojalni Amerikanci, da i nadalje zaustavljate i nepokolebivo stojite protiv ljudi, koji su svojim vlastitim djelima dokazali, da je njihovo opredjeljenje upravljeno prema gaženju i uništenju prava čovjeka.

Neka ova škola bude zauvijek simbol ljubavi prema Bogu i odanosti prema domovini, a oni, koju budu u nju ulazili, neka slijede primjer onoga, čije ime ona s tolikim ponosom nosi.

Svečano otvorenje ove Stepinčeve škole obavio je 12. rujna 1948. sâm kardinal Spellman, uz prisustvo trojice svojih pomoćnih biskupa, mnogo crkve-

nih dostojanstvenika i mnoštva naroda. Tom je zgodom Kardinal izrekao ovaj govor:

KARDINAL SPELLMAN — BLAGOSLOV I OTVORENJE ŠKOLE

Danas smo s radošću i molitvom otvorili ovu školu Nadbiskupa Stepinca, koja će kako sam uvjeren i molim Boga, biti zauvijek očitovanje velikog i širokogrudnog duha, koji znači Ameriku. Najprije, samim svojim imenom ta škola zastupa sve ono što je dobro i pravedno i junačko, jer Nadbiskup Stepinac znači mnogo više nego jedan čovjek, koji stenje u ćeliji jugoslavenskog zatvora kao žrtva bezbožnog komunizma i mučenik za ideale, koje Amerikanci cijene i njeguju. On je simbol Petra i Pavla i svih Apostola i mučenika, koji su za istinu i pravdu, za ljubav prema Bogu i spas svoje braće pretrpjeli izdaju i progonstvo kroz vjekove Kršćanstva. On utjelovljuje također simbol američkih očeva i majki, kojih su misli, snaga, žrtve i uspjesi u izgradnji ove moćne nacije bili vođeni i inspirirani dvjema nerazdruživim krjepostima: ljubavlju prema Bogu i domovini. Pače, i u samoj svojoj građevini Škola Nadbiskupa Stepinca predstavlja cvijet i plod američkog duha, jer bez sposobnog i voljnog upodpunjavanja znanja i nastojanja kod graditelja, poduzetnika, zidara i radnika ta škola, tek pred kratko vrijeme zamišljena, ne bi sutra mogla biti otvorena mladeži iz Westchester Cunty. Stoga ja ponovno dajem priznanje i zahvaljujem svima, koji su sudjelovali u tom tipičnom američkom primjeru složnog rada.

Nakon kardinala Spellmana, održao je govor pomoćni biskup, Msgr *Fulton J. Sheen,* jedan od najistaknutijih intelektualaca suvremene Amerike, glasoviti radio-govornik, ugledni ideolog, profesor filozofije na katoličkom sveučilištu u Washingtonu. Njegov je govor pun najvećeg značenja i izabrane vrijednosti i ljepote, dostojan da ga prenesemo u cijelosti, da ga često čitamo, da ga pamtimo i ponavljamo. On je rekao:

BISKUP FULTON J. SHEEN — BLAGOSLOV I OTVORENJE ŠKOLE

«U svijetu postoji jedan novi zločin: Zločin vjerovati u Boga. Ovaj spomenik podignut je u počast takvom jednom 'zločincu', koji poput Krista trpi pod Poncijom Pilatom. Te se riječi ne nalaze u Vjerovanju tek kao spomen na povijesni događaj, nego također kao znak Kristove Crkve, koja baš danas, kao i nekada, nastavlja Njegovo trpljenje pod Poncijom Pilatom, pod silom svemoćne države.

Samo ljudi, koji ne poznaju događaje u svijetu, mogu tvrditi, da je država u opasnosti od Crkve: istina je naprotiv, da je vjera ugrožena od države.

«On će brzo biti zaboravljen», rekao je Tito. Pilat je isto mislio, kad je zatražio posudu s vodom, da opere Krista sa svojih ruku. Dok su kaplje, poput blistavih dragulja na jutarnjem suncu, padale s njegovih ruku, on je bio uvjeren u svom srdcu, da sve vode iz sedam mora ne

bi bile dovoljne, da operu krv s njegove duše. «Što ću raditi s Kristom», odzvanjalo je kroz stoljeća, kao što i novi Pilat pita: «Što ću raditi sa Stepincem». Stepinac, koji je išao na sud kao duhovni pastir Hrvata, izašao je iz sudnice kao obći vođa svoga naroda i kao uzor svijetu.

Jedan brat Nadbiskup, Kardinal Spellman, dao je odgovor jasan za čitav svijet. On je strgao njegovo ime s vrata tamnice i ispunio riječi Našega Gospodina protiv onih, koji bi htjeli ušutkati spominjanje njegovog imena: «Kažem vam, kad bi oni šutjeli, kamenje bi vikalo» (Lk. 19, 40). Kardinal je učinio, da tisuće kamena tisuću puta odzvanjaju: Stepinac mu je ime! Kamen, odbačen po jugoslavenskim graditeljima, postao je temeljni kamen jedne zgrade u Americi. Dok će generacije za generacijama mladeži prolaziti ispod tog portala i imena, proročanstvo Pisma će se ispunjati: «Ex ore in fantium» — iz usta mladeži bit će spominjano njegovo ime — ime Stepinac. Ova škola ne nosi to ime iz mržnje protiv njegovih lažnih sudaca, niti želi unaprijed odrediti, kako će Crkva ocijeniti njegovu svetost, već hoće biti dokaz i svjedok, da mi živimo u doba živih primjera.

Ima nešto vrlo zanimljivo u tom imenu, koje resi jednu školu za mladež. On je, naime, tada bio najmlađi Nadbiskup na svijetu, kad je bio imenovan na Stolicu Nikopse: bio je jedva četiri godine svećenik, kad mu je pastirski štap bio predan u ruke. Crkva time, što uzvisuje mladost jednim imenom i jednom školom, ohrabruje one, koji su razočarani nad mladeži i koji poput George Bernard Shaw-a govore, da je mladost propala po mladima, ili koji su, poput Clemenceau-a, na svršetku Prvog svjetskog rata, i španjolskog pjesnika Unamuno za vrijeme komunističke revolucije u Španjolskoj, kazali: «Ne, ja ne vjerujem u mladež. Mladež je obterećena kugom. Europa je zaražena. I jedna i druga će izginuti u bjesnoći».

U ime Hrvata, posebno u ime utamničenoga Nadbiskupa, zahvalio se na kraju vlč. dr. *Stjepan Lacković.* On je naglasio zaslužnu i časnu prošlost i sadašnjost hrvatskoga naroda, koji danas, predvođen od svog junačkog Nadbiskupa, tako jedinstveno odlikovanje zaslužuje.

Temelji, odnosno sama škola izgrađena je u obliku slova *«H»,* kojim počima ime naše domovine, a na glavnom ulazu izveden je u mjedi Nadbiskupov grb i ime škole. U znaku slova *«H»!* «Nije važno —tumači b. Nadbiskupov tajnik, u godišnjaku *«Hrvatska 1949.»*— kako je došlo do takvog vanjskog oblika škole, da li iz razloga stila ili praktičnosti, ili možda posve slučajno. Važno je, da i ta okolnost, da je najuzornija škola na svijetu dobila ime hrvatskoga Nadbiskupa i Metropolite i da je u obliku slova, kojim počima ime naše Domovine, podesna za uzvišeno nadahnuće čitavom hrvatskom narodu. To nadahnuće glasi: Za Boga i Domovinu, dvije najdragocjenije vrednote čovjekove na zemlji. Nadbiskup Alojzije Stepinac, najbolji sin Svete Hrvatske, žrtvovao je sve, pripravan je žrtvovati i sâm život, zašto mu je već za života i dok još trpi podignut najsjajniji spomenik. Za te dvije temeljne vrednote hrvatski se narod borio kroz stoljeća, i time izgradio svoju Svetu Hrvatsku. Najsvetija je dužnost današnjeg hrvatskog naraštaja, da slijedi divni primjer svog duhovnog pastira i poglavara, na što ga poziva i opominje škola u White Plainsu sa svojim temeljima, vanjskim oblikom, imenom i ukrasima, da kao jedan u bratskoj ljubavi i slozi čitav hrvatski narod ostane vjeran veličini

svojih pređa, koji su mu namrli potrebu borbe, dok Sveta Hrvatska ne bude opet najljepša stvarnost i najsretniji posjed hrvatskoga naroda: Božja i Slobodna Hrvatska» (31).

U predvorju iste škole nalaze se dva umjetnička djela velikog hrvatskog kipara Ivana Meštrovića. Stepinčevo poprsje i reljef. Original ovog poprsja poklonio je Meštar b. Nadbiskupovu tajniku. Izradio je to poprsje u Syracuse, N. Y., u «suradnji» samog Lackovića —kako nam to on piše 25. srpnja 1978.— u formi sugestija, kao na primjer, da ga prikaže kao čovjeka neustrašive vjere, koja je nadahnjivala, kada je na sudu komunistima rekao: «Za Isusa Krista mi smo pripravni i umrijeti». Takvo je tumačenje o Meštrovićevu nadahnuću za ovo poprsje dr. Lacković dao već godine 1948. *(Hrvatska,* 1949.). Reljef, međutim, prikazuje Nadbiskupa u molitvi, prema njegovu biskupskom geslu: «In Te, Domine, speravi» (U Te se, Gospodine, uzdam). Govoreći o Stepinčevoj školi, navedimo, da se u njezinoj kapelici nalazi još jedno vrsno umjetničko ostvarenje, slika velikog hrvatskog slikara Joze Kljakovića *«Isusovo bičevanje i krunjenje trnjem»* (dar Američkih Hrvata kardinalu Spellmanu).

Vrijedno je ovdje navesti i značajnu posvetu, urezanu na samom ulazu škole:

«Ova je škola posvećena u počast Nadbiskupa Stepinca, svećenika, rodoljuba, apostola kršćanske ljubavi, neustrašivog branitelja demokracije i kršćanske civilizacije, junačke žrtve bezbožnog komunizma».

Koncem mjeseca studenoga 1949. održala se jedna vrlo značajna svečanost u White Plains-u, u okolici New-Yorka. Toga su dana u ime svojih zemalja, koje zastupaju, predali njujorški konzuli Argentine, Bolivije, Brazila, Chilea, Kolumbije, Kostarike, Kube, Dominikanske Republike, Ekvadora, Salvadora, Guatemale, Haitia, Hondurasa, Mexica, Nicaragua, Paname, Paraguaya, Perúa, Uruguaya i Venezuele nacionalne zastave svojih zemalja visokoj školi nadbiskupa Stepinca.

Predavajući zastavu, svaki je konzul rekao nekoliko riječi u ime svoje vlade, kod čega je redovito bila isticana misao potrebe što većeg jedinstva svih naroda obiju Amerika u čuvanju vjerskih i ostalih kulturnih tekovina zajedničkih Starome i Novome svijetu, za koje tekovine Stari svijet pod vodstvom i po uzoru nadbiskupa Stepinca vodi borbu na život i smrt. Kolumbijanski konzul je zaključio svoj govor riječima: *«Mi smo svi dužnici Nadbiskupa Stepinca».* Konzul El Salvadora nazvao je Nadbiskupa «živim mučenikom za stvar mira», dok ga je konzul Haitia, po rasi i koži Crnac, nazvao upravo potresenim glasom «mučenikom slobode». Argentinski generalni konzul izjavio je, da je škola nadbiskupa Stepinca najveličanstvenija institucija, koju je ikada u životu upoznao.

Na koncu je kardinal Spellman svečano blagoslovio zastave i izrekao značajan govor, kojim je ponovno istaknuo misao, da je nadbiskup Stepinac simbol borbe današnjeg čovječanstva. «Nadbiskupovo tijelo može biti zatvoreno, on, njegov je duh slobodan», rekao je Kardinal. Prema Kardinalovim riječima, iz Škole nadbiskupa Stepinca treba da svijetli baklja slobode svima, koji se nalaze u tami ropstva.

Zanimljivo je još na kraju spomenuti, da ova škola čuva jednu skromnu uspomenu na Stepinca u obliku njegova iznošenog šešira. Kako nam iznosi Krunoslav Mašina *(Danica,* 1. veljače 1978.), prigodom njegova pohoda Stepinčevoj školi u veljači 1978., njezin ravnatelj, Msgr. James McDermot, pohvalio se, da ima nešto od samog Stepinca: dar našeg velikog zemljaka. I pokaza mu na svojem stolu iznošeni svećenički šešir i do njega uokvireno pisamce,

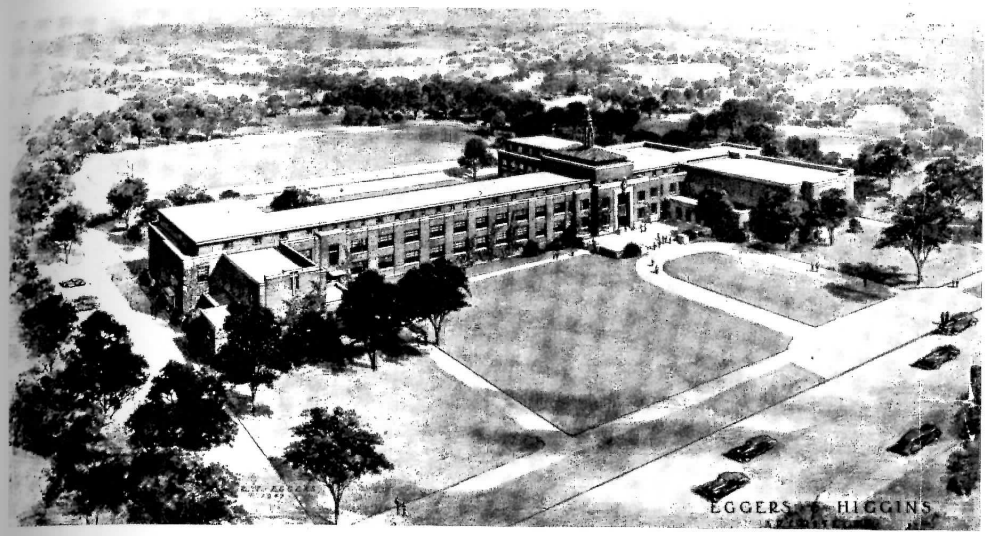

ARCHBISHOP STEPINAC HIGH SCHOOL —
ŠKOLA NADBISKUPA STEPINCA, White Plains, New York, S.A.D.
Gore: Nacrt (model). *Dolje:* Pročelje (glavni ulaz)

ŠKOLA NADBISKUPA STEPINCA, White Plains, N.Y.
Svečanost blagoslova škole, 12. rujna 1948.,
vrši nadbiskup New Yorka, kardinal Francis Spellman

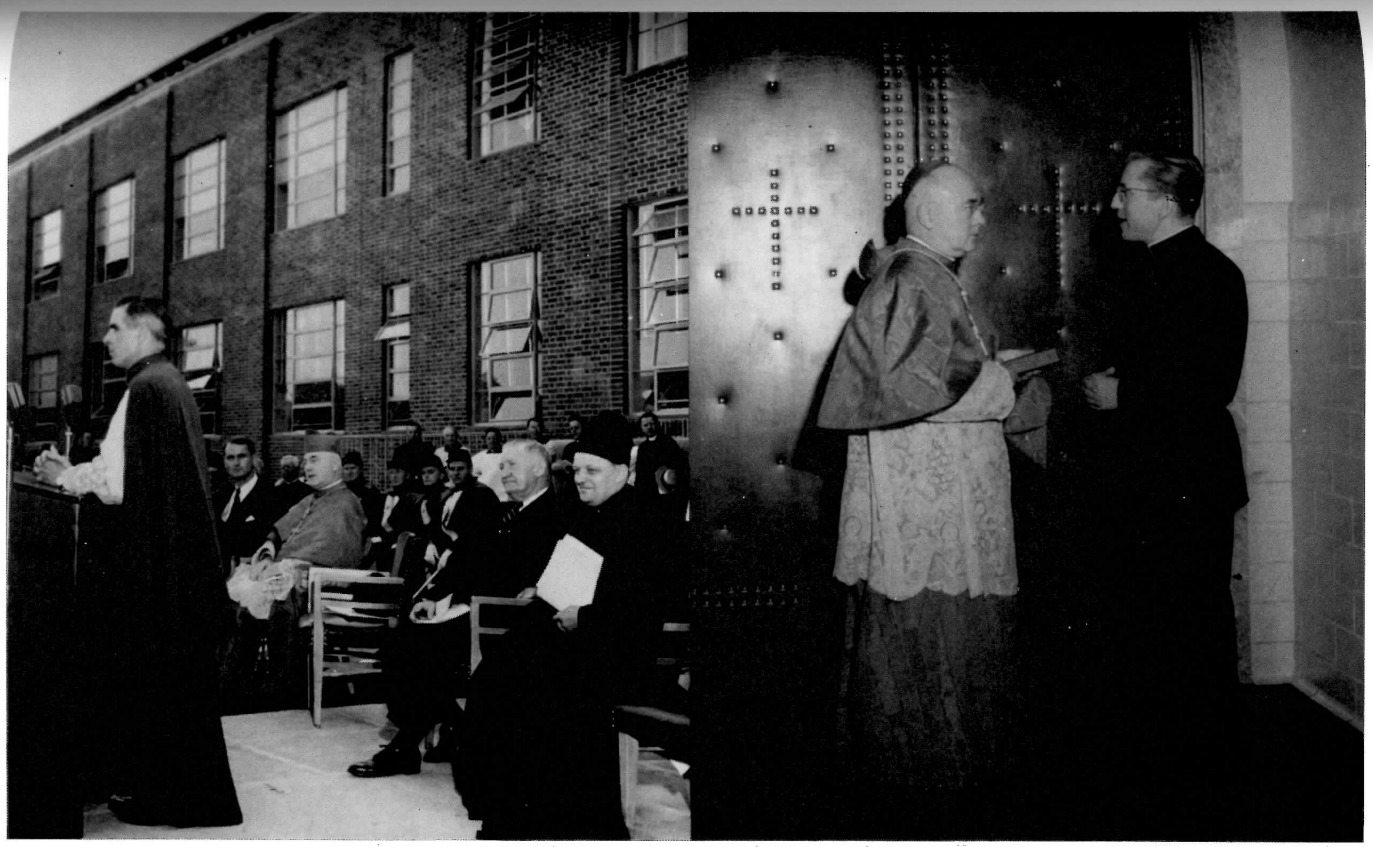

ŠKOLA NADBISKUPA STEPINCA, White Plains, N.Y.
Svečanost blagoslova škole, 12. rujna 1948.
Lijevo: Biskup Fulton Sheen govori
Desno: Kardinal Spellman i b. Stepinčev tajnik, dr. Stjepan Lacković

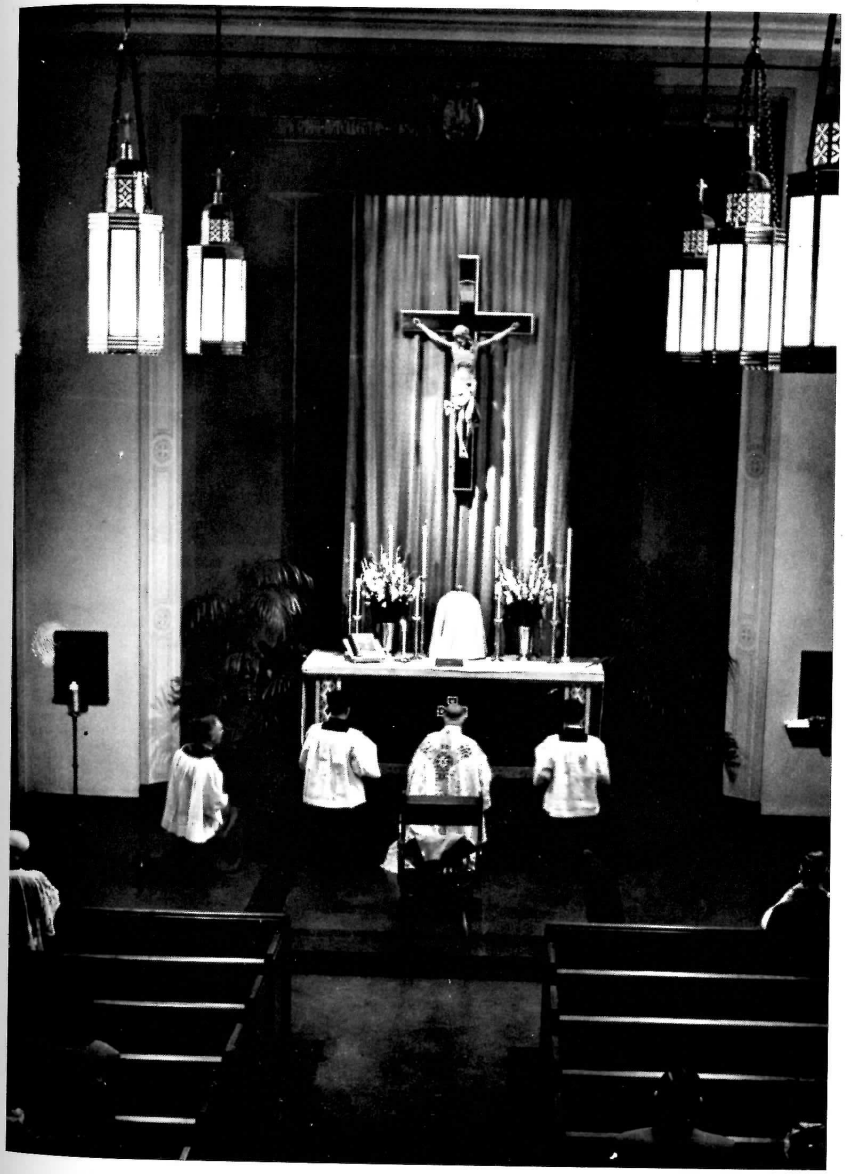

ŠKOLA NADBISKUPA STEPINCA, White Plains, N.Y.
Kardinal Francis Spellman služi prvu Misu u kapelici Stepinčeve škole, 12. rujna 1948.

koje glasi: «Nemam ništa svojega da Vam za uzvrat poklonim, osim molitve Bogu i ovog starog šešira».

Obliven suzama ganuća, tuge i ponosa na ovog Sina Domovine, Mašina je u kapelici Stepinčeve škole šaptao ovu skrušenu molitvu, kojoj se pridružujemo:

«Stepinče, Hrvatska je s Tobom i s duhom Tvojim!

Dođoh danas u ovu američku školu, koja nosi Tvoje časno ime, dođoh u ovu kapelicu, koja uz Kristovo raspelo nosi i Tvoju svetu sliku. Dođoh u daleki, nepoznati White Plains, jer Ti dobro znaš, da ne mogu u Zagreb, u Tvoju katedralu, na Tvoj grob.

Ali, ne dolazim sâm. Niti prazna srca. Skupa sa mnom ovdje stoje milijuni Tvojih sinova, razasutih po svim zemljama i kontinentima svijeta. U srcu hrvatskoga naroda Tvoja uspomena živi i živjet će, dok živi zemlja! Trinaest si godina sproveo u tamnici i zatočeništvu. Dao i život za Boga i Domovinu — Viteže, mi ćemo Te slijediti!

Osudiše Te kao razbojnika. Umjesto kardinalskog šešira, staviše Ti trnovu krunu. Ponosni smo na Tebe, jer takvu sudbinu doživio je i sâm Sin Božji. Ljudska zloba i opačina osudila je i samog Krista te ga dala kao zločinca razapeti. A tko je Tebe osudio i dao razapeti? Novovijeki Poncije Pilat: Tito, Partija, velikosrpski Beograd, uz pomoć hrvatskih Juda Iškariota. Oni osudiše i na križ razapeše Tebe i Tvoju Hrvatsku.

Poncije Pilat bijaše ipak pošteniji od njih, jer je barem zatražio zdjelu čiste vode, da u njoj opere svoje griješne ruke, a Tvoji Pilati odoše na gozbu na Brijune, da uz šampanjac 'proslave' svoje remek djelo. A tko je bio Tvoj tužitelj? Jakov Blažević, sadašnji predsjednik Sabora SR Hrvatske. O, sram i grdoba!

Juda Iškarot bijaše pošteniji od Jakova Blaževića, jer, kad je za 30 srebrenjaka izdao Isusa, Juda se sâm objesio na prvu maslinu, dočim Tvoj Juda nije imao hrabrosti ispiti ni čašu otrova.

Kada su Tebe uklonili, mislili su, da će se ostvariti ono iz Pisma: 'Udarit ću Pastira i stado će se razbježati...'; mislili su, kad Tebi skinu glavu, da će u Tvojoj Hrvatskoj ostati još samo gadovi i izdajice, pa će s lakoćom moći haračiti po hrvatskoj Djedovini. Ali su se prevarili, jer si Ti nadahnuo hrvatske naraštaje i na izvoru Tvoga zdenca napajat će se hrvatski naraštaji.

Uzalud se Tvoji neprijatelji muče, da Ti spomen izbrišu. Njihovi će spomenici doživjeti sudbinu ništavog praha i pepela, a Tvoj će spomenik ostati kao granitna stijena na nerazrušivoj Petrovoj pećini i biti trajni Svjetionik na jadranskim žalima Tvoje Hrvatske.

Stepinče — Hrvatska je s Tobom i s duhom Tvojim!

Stepinče — u grobu si mrtav, u Hrvatskoj živ!»

SKUPŠTINA
Grada New Yorka

Int. No. 526-A 26. listopada 1979.

Na prijedlog odbornikâ Olivieri, Katzman, Ryan, Samuel, Savino i Stern; također i odbornikâ Codd, Greitzer, Manton, Ward, Horwitz, Eisland i Riccio, —pročitano je, izviješteno i upućeno Komitetu za parkove, razonodu i kulturne poslove. Odobreno 15. studenoga 1979. i naređeno, da se pretiska i pohrani

LOKALNI ZAKON

kojim se ispravlja administrativni Kodeks Grada New Yorka s obzirom na ime West 41 ulice, u Trg Kardinala Stepinca (Cardinal Stepinac Place), gradski predio Manhattan.

Skupština Grada New Yorka, na sjednici Gradske skupštine, u utorak, 27. studenoga 1979. popodne, jednoglasno je usvojila Lokalni zakon (Int. N.° 526 A), da se izmijeni Administrativni kodeks, izmijenivši ime West 41 Street, zapadno od 10-te Avenije, u «Trg Kardinala Stepinca». Novoodobreni zakon kojim se označuje West 41 Street kao «Trg Kardinala Stepinca», predložio je odbornik Antonio G. Olivieri (Dem.-Manhattan). On obuhvaća jedan blok izravno ispred crkve sv. Ćirila i Metoda i Franjevačkog rektorata, na ulici, kojom se ulazi u Lincoln tunel, koji spaja New York i New Jersey.

Označavanjem «41 Street u Cardinal Stepinac Place», priznaje se svjetski doprinos mučenika Kardinala Stepinca, rođenog 8. svibnja 1898. u Krašiću, selu nedaleko Zagreba, hrvatske prijestolnice, koji je u dobi od 36 godina postao najmlađi katolički biskup na svijetu i herojski je služio u svojoj slavnoj nadbiskupiji od 1934. do 1946. Godine 1946. bio je optužen i zatvoren nakon jednog senzacionalnog, sramotnog procesa na komunističkom sudu, osuđenog od sviju širom svijeta; optuženje, da je kolaborirao s onima, čijim se je zločinima on opirao. Odležao je utamnici i kućnom pritvoru sve do svoje smrti 1960., i ostavio nam primjer hrabrosti, koji će živjeti kroz buduće vjekove, ne samo u njegovoj domovini Hrvatskoj, nego i širom svijeta, kao suprotnost komunizmu i kao protest protiv nepravdi i progona, izvršenih od strane diktatorskog jugoslavenskog komunističkog režima.

[*Danica*,
Chicago, 14. prosinca 1979.]

DOPUNA: U nedjelju, 10. veljače 1980., održana je u New Yorku vrlo svečana komemoracija 20. godišnjice smrti Alojzija Stepinca te postavljanje Stepinčeva imena jednom trgu grada New Yorka. Ovoj je proslavi prisustvovao gradonačelnik Edward Koch i veliki broj vjerskih i civilnih predstavnika države i grada New York.

VII

HEROJSKI SIN DOMOVINE

STEPINAC — SIMBOL HRVATSKE NESLOMLJIVOSTI

IVAN MEŠTROVIĆ (1883-1962.)

SMRT Kardinala Stepinca se bolno dojmila svih Hrvata, onih u domovini, kao i onih raštrkanih po svim stranama svijeta. I mene se osobito dojmila, koliko zbog našeg dugogodišnjeg prijateljstva, toliko još više zbog njegovog junačkog držanja i trpljenja na braniku svoga naroda i njegova vjerovanja. On nije stao na branik ni s mačem niti sa sumnjivim saveznicima, nego s istinom i sa svojom plemenitom dušom, junačkim srcem i vjerom u Boga.

Ne ću ovom prilikom iznositi razne momente o Stepinčevu držanju, otkako je postao zagrebačkim nadbiskupom, a zbog kojega je kod nas sviju rastao njegov veliki duhovni lik svećenika i čovjeka. Za vrijeme nacističko-fašističke okupacije i vladavine njihovih zlosrećnih štićenika ustaša nitko mi se nije s toliko oštra osuđivanja tužio koliko Stepinac, ističući zlokobnost za Hrvatsku od takve politike. Kad je spomenuo Rimski ugovor, suze su mu potekle niz lice, i riječ mu je zapinjala u grlu, kad je s vapajem izgovarao: «Taj vajni Poglavnik nanio je hrvatskom imenu tešku ljagu, ustupajući hrvatsku kolijevku Dalmaciju. U našoj teškoj i časnoj povijesti nije se ni u najtežim časovima našao Hrvat, koji bi potpisao, da i jedan komad hrvatske zemlje ustupi tuđinu.» Istom prilikom je najteže osuđivao, kako četnička, tako i ustaška zlodjela i prolijevanje krvi, pa čija bila. Znao je, da ga neprijatelji i radi toga mrze te mi je pružio čitav snop prijetećih pisama, koja su stajala na njegovu stolu, pritisnuta jednim kamenom, koga je dobio u rame, na ulici, kada se vozio u kolima. Pisma su bila od nacista, na njemačkom jeziku, a od Glavnog ustaškog stana na hrvatskom. Sadržaj im je bio isti: Mi znademo, da ste Vi naš zakleti neprijatelj, ali Vam stavljamo do znanja, ako ustrajete, da Vam ne će pomoći rimski crveni pojas, i da ćemo Vas na ulici ubiti kao psa... «Ne će mene zastrašiti svojim prijetnjama, jer se ja ne bojim smrti», rekao je smješeći se Stepinac.

Predposljednji put smo se vidjeli u Rimu 1943., kad je bio došao aeroplanom i zadržao se svega dan i pol te donio Papi dokumente o

zlodjelima, koja su Talijani počinili ili dirigirali u našoj nesretnoj zemlji. Tom prilikom bio je pola sata prije svog povratka u Zagreb upozoren od vatikanske obavještajne službe, da mu je život u opasnosti, kad se vrati kući. To mu je bilo saopćeno baš kada sam bio kod njega u Sv. Jeronimu, i, vraćajući se iz druge sobe, pripovjedio mi je sadržaj tog saopćenja, dodajući: «Ne marim ja, i ustrajat ću, da vršim svoju dužnost prema Bogu i narodu. Pred 8 dana su mi nacisti ubili brata, radi veze s partizanima, koji su navraćali k mojoj majci i ona im davala večere.» Na rastanku mi je rekao: «Ne ćemo se više vidjeti, jer ili će me sada ubiti fašisti ili kasnije komunisti». Nije se sasma prevario, ali netko u vrhovima komunističke Jugoslavije je spriječio, da se Stepincu kratkim putem oduzme život.

Ja se Stepincu nisam mogao odužiti, da ga izbavim iz komunističke tamnice, kao što je on mene, preko Pape, izvukao iz ustaške. Tokom samoga procesa poručio sam jugoslavenskoj vladi preko njezina poslanika Ristića u Parizu, da će Stepinac odnijeti pobjedu kod kuće i u vanjskom svijetu, jer će se saznati, da je pravedan, pa ma kako i na koliko ga njihovi sudovi osudili.

Nekoliko dana iza kako je izrečena osuda nad Stepincem, stigao sam u New York i vidio se s kardinalom Spellmanom, koji se uvelike interesirao za Stepinca. Nakon što se dugo i potanko informirao o Stepincu kao svećeniku i čovjeku, bio je dirnut i rekao mi je: «Ja doskora putujem u Rim, pa ću predložiti Sv. Ocu, da ga imenuje kardinalom i pozove u Rim. Držim, da ga u tome slučaju režim ne će ometati, da iziđe». Nato sam mu odgovorio: «Koliko ja Stepinca poznajem, on to ne će prihvatiti, da se odijeli od svoga stada». Na ovo me je Spellman začuđeno pogledao te rekao: «Mislite, da će on radije odabrati, da sjedi šestnaest godina u tamnici, nego da je slobodan u Rimu u kardinalskom purpuru?». Uzvratio sam, da držim, da će on izabrati prvo. Nedugo vremena iza toga, pozvao me je Spellman i rekao mi, da je bio u Rimu i govorio s pokojnim papom Piom XII. i predložio mu, da Stepinca imenuje kardinalom, našto da mu je Papa odgovorio, da je našao načina, da to Stepincu već ponudi, ali da je on odgovorio, da to ne bi mogao primiti, jer da se ne bi nipošto mogao odijeliti od svoga naroda. Slično je i meni u jednom pismu Stepinac ponovio, kad se radilo o njegovom liječenju, da se ne bi nipošto odvojio od Hrvatske, ni onda, kad bi znao, da će kroz malo dana i umrijeti, tješeći me, da on svoje zatočenje lako podnosi i da je drugim svećenicima teže nego njemu, i da je njegova dužnost, da s njima trpi.

Kad sam prošloga ljeta pošao u domovinu, jedna od mojih prvih želja bila je, da se vidim sa Stepincem, što mi je i uspjelo, i on je bio prvi, kojeg sam posjetio. Nisam krio tu svoju namjeru, i nisam ni od

koga tražio dozvole, iako sam znao, da nikoga ne puštaju, pa ni svećenike, da dođu k njimu. Pošao sam u Krašić i ravno u župni dvor. Nitko me nije zaustavio ni šta pitao, a milicionar, koji je stajao pred ulazom, okrenuo mi je leđa i malo se odalečio. Pred ulazom u župni dvor sreo me je neki čovjek s veselim čuđenjem. Na prvi mah pomislio sam, da je neki vrtlar, jer nije imao svećeničko odijelo i mora da je nešto manuelno radio u vrtu. Predstavio se, da je župnik krašićke župe, i uveo me je u kuću, gdje mi je Nadbiskup niz stubište pošao u susret. Bili smo obojica ganuti, zagrlili se i izljubili, s vlažnim očima. Kardinal je bio vrlo dobro raspoložen, i nakon nekoliko radosnih riječi uveo me je u jednu oveću sobicu, rekavši: «Ovo Vam je župni ured, i sada, evo, kardinalov ured, salon i trpezarija». Uskoro smo sjeli za ručak, koga su na brzu ruku prigotovile časne sestre. Pošto je bio petak, imali smo malih ribica, malo sira, krašićkog vina i kruha, kojeg su časne sestre ispekle. Bile su tri Bosanke, koje su sadile povrće u vrtu, i brinule se oko skromnog gospodarstva. Ostali smo zajedno puna četiri sata za stolom u razgovoru o našim narodnim stvarima. Kardinal je bio vrlo dobro raspoložen i kroz čitav razgovor nije ni jednom riječi pokazao gorčine ili mržnje prema svojim protivnicima. «Što ćemo, živimo u periodu neugodnih povijesnih zbivanja, a bilo je sličnih više manje u povijesti jadnog čovječanstva. Čini mi se, da negde u indijskim vedama stoji, da su glupost i nedotupavost uzrok svim nevoljama i opačinama. Krist nas je uputio, da treba praštati, kao što je i on praštao, i uistinu praštanje je sastavni dio ljubavi, koju je on propovijedao. I ja se svakoga dana molim za one, koji me mrze, kao i za one, koji me vole, pa i kako bih drugačije? I oni su krv naše krvi, ljudi su i braća, iako su nam pogledi različiti».

Stepinac je, inače, fizički izgledao dobro, izuzev malo previše rumenila, što je, sigurno, bilo u vezi njegove bolesti, a duševno je bio potpuno miran, i činio mi se duševno jači nego ikada prije. Svega tu i tamo sam primijetio, da ima bolova u operiranoj nozi, koju je držao povišenu ispod stola. Načas smo se digli i pošli k prozoru, kroz koji se vidjelo polje Stepinčeva sela i seljake pri poslu. Vidio sam, da u tome uživa i rekao sam mu, da mi, koji smo rođeni na selu, nalazimo užitka u našim seljacima i njihovu hrvanju sa zemljom, te da držim, da i on lakše snosi zatočenje na selu, u ovoj maloj kućici, nego da je zatočen u prostranom Nadbiskupskom dvoru u Zagrebu. «Istinu kažete, to je baš tako. Naš čovjek na selu, usprkos životnih tegoba, bliže je i zemlji i nebu, nego može biti onaj po gradovima.»

Rastali smo se, ali nisam imao osjećaja, da je to naš posljednji susretaj, kao ni predviđanje, koliko će još trajati njegovo zatočenje. Ni on niti ja nismo ni jednom riječi dotakli pitanje njegova «pomilo-

vanja» ni povratka na stolicu Zagrebačke nadbiskupije. Bio sam uvjeren, da je on čekao na jedino pomilovanje od Boga: da izdrži u svojoj misiji do kraja, što mu je bilo uslišano, a njegov mali narod je njegovom patnjom i smrću porasao. Nije se vratio na nadbiskupsku stolicu nego u grobnicu iza oltara svoje Katedrale, odakle će još glasnije nego za života braniti slobodu Kristove nauke i svog hrvatskog naroda.

Stepinac leži u tamnoj raki, svijetla lica, kao simbol hrvatske neslomljivosti, koja se nikome i nikada ne će pokoriti. Zato neka je slava velikom hrvatskom sinu Alojziju Stepincu!

[*Hrvatska revija*,
X, 1(37), Buenos Aires, ožujak 1960.,
str. 22-25.]

NASLUĆENO SVJEDOČANSTVO

STJEPAN RAMLJAK

VIŠE godina sam poznavao nadbiskupa Stepinca. S njime se sastajao, Nekad i podugo razgovarao.

Bio sam potpredsjednik Velikog križarskog bratstva (VKB). U tom svojstvu sam predveo predstavništvo Križara i Križarica, da pozdravimo državnog poglavara dra. Antu Pavelića, budući da je predsjednik dr. Felix Niedzielski bio otišao na dužnost dožupana u Banju Luku i podnio ostavku.

Kada sam bio pozvan u Glavni ustaški stan (GUS), da sastavim propisnik o radu i ustrojstvu Ustaškog pokreta, zamolio sam Nadbiskupa, da primi moju zahvalu na položaju potpredsjednika, nu on mi je odgovorio, da on to od mene ne traži. Na moje inzistiranje, da ne želim osobno vezati moju dužnost u GUS-u s ovom potpredsjednika VKB-ea, onda mi je odgovorio, da me razumije i da prepušta meni odluku. Ja sam se tada zahvalio i sav posvetio izradbi propisnika. Želim spomenuti, da mi je tada ponuđena literatura o fašističkom i nacionalsocijalističkom pokretu, da mi posluži kao pomagalo da sastavim pravilnik prema talijanskom i njemačkom uzoru. Ja sam odlučno odbio i jedno i drugo, obrazlažući, da je Ustaški pokret isključivo hrvatska stvar i prema tome će i propisnik biti takav. Napominjem, da u konačnoj redakciji taj propisnik nije bio onakav, kakvog sam ja predložio radi otpora s nekih strana i u nekim važnim pitanjima. No nije vrijeme da sada o tome govorim.

Tada je glavar u GUS-u bio Blaž Lorković, a poslije njega su bili, pod imenom Postrojnik, dr. Ljudevit Šolc i dr. Lovro Sušić, s kojim sam, kao dio njegove pratnje, napokon otišao u inozemstvo.

Za vrijeme dra. Šolca potpisan je Propisnik i ja sam nastavio u GUS-u svoj posao kao dužnosnik.

I sa Šolcom i sa Sušićem bio sam cijelo vrijeme u najboljim odnosima. Sastajali smo se gotovo svaki dan i oni su me u mnogim stvarima pitali za moje mišljenje. Napominjem da sam i od jednog i od drugog u više navrata tražio, da me razriješe dužnosti (o razlozima

ne ću sada govoriti), a oni su mi jednako i odlučno odgovarali: da oni ne mogu i ne će na svoju dušu primiti moj odlazak iz GUS-a.

Kada je bio postrojnik dr. Sušić, izbila je afera radi jedne propovijedi Nadbiskupa u Katedrali. Ne sjećam se datuma, ali znam da je na tu propovijed javno odgovorio tadašnji ministar prosvjete dr. Makanec*. Među dužnosnicima u GUS-u nastalo je vrijenje (a i u javnosti). Oštro se napadalo Nadbiskupa, pa čak i očekivalo, da će biti uhićen. Njegova se je propovijed tumačila kao napadaj ne samo na vladu, nego i na državu. Razgovarajući s Postrojnikom o situaciji, upitah ga, da li je itko otišao da o toj propovijedi razgovara sa samim Nadbiskupom i pokuša razjasniti stvar. Reče mi, da nije. Upitah ga zašto, a on mi uzvrati s upitom: što mislim, tko bi bio najzgodniji za to. Rekoh, da se stavljam na raspolaganje. Odmah je to prihvatio i telefonski upitao Poglavnika. I on se je s time složio i ovlastio me. Javio sam se tadašnjem tajniku Nadbiskupa dru. Lackoviću i zamolio ga da upita Nadbiskupa, hoće li me i kada primiti, rekavši o čemu se radi. Domalo mi je odgovorio dà, ako mi je zgodno, Nadbiskup me čeka sutradan u 8 sati.

Razgovarali smo od 8 ujutro do 2 sata popodne. Nadbiskup mi je razjasnio koji je pravi smisao njegove propovijedi. Osim toga mi je ispričao cio niz slučajeva, za koje se ljudi njemu obraćaju. On, kao svećenik i nadbiskup, želi svima i svakome pomoći. Treba ostaviti otvorena vrata svakome, koji želi doći do njega. Posebnu mu brigu i posla zadaju optužbe neprijatelja države, koje, preko jedne osobe u Švicarskoj, šalju u Vatikan. Ovaj te optužbe vraća njemu tražeći razjašnjenja. Na sve to on treba, dužan je odgovoriti. Da posreduje, da nastoji ublažiti strahote rata.

Slušao sam ga i prigodice pitao ili zamolio pobliže tumačenje. Na sve je vrlo spremno i stvarno odgovarao. Ali, u tonu glasa osjećao sam koliko se boli nagomilalo u njemu, a sada, evo, i ovaj slučaj s propovijedi. To je upravo provalilo iz njegove duše, kada mi je pri svršetku razgovora rekao:

«Recite onima kojih se tiče, da Nadbiskup zagrebački nije nikada bio i da ne će nikada biti izdajica svoje domovine!».

Nastala je šutnja. Moglo bi se reći, da se je čulo samo kucanje naših srdaca. Napokon, Nadbiskup ponovno progovori tiho, smireno i kao gledajući u budućnost:

* Radi se o propovijedi, koju je Stepinac održao pred Katedralom, 31. listopada 1943., na Blagdan Krista Kralja, a na koju je uzvratio ministar dr. Julije Makanec. [Vidi: *Stepinac mu je ime,* knjiga prva, str. 45-53.].

«I još nešto: vjerojatno će jednom doći čas, kada ću ja pred cijelim svijetom svjedočiti za vas».

I svi znamo, kako je svjedočio!

Otišao sam u GUS, gdje me je još uvijek čekao Postrojnik. Kada sam mu ispričao što i kako mi je rekao Nadbiskup, odmah se javio Poglavniku i otišao k njemu. Time i tako je taj slučaj bio riješen i o njemu se nije više govorilo.

STEPINAC KAO PRETEČA

IVO KORSKY

DANAS već nitko ne dvoji, da je Drugi vatikanski crkveni sabor prekretnica u povijesti Katoličke Crkve. Sabor nije donio posebnih promjena u naučavanju Crkve, nego je doveo do novih pogleda o položaju Crkve u društvu, vrativši Crkvu u mnogome na prvotno stanovište, izrečeno po njenom Utemeljitelju: «Podajte caru carevo, a Bogu Božje». Kao svaka ljudska organizacija, i Crkva je u svojim vremenitim oblicima odraz određenog doba i u tome podvrgnuta promjenama. Samo što je u mnogim stvarima konzervativnija od drugih ustanova, i zato prenosi preuzete, vanjske oblike u nova vremena, u kojima su takvi oblici nesuvremeni. Polagano se mijenja i svijetu se čini, da uvijek teži za prošlim vremenima. Ali samo malo dublje proučavanje Crkve pokazuje veliku prilagodljivost prilikama i njena je polaganost samo oprez pred nepromišljenim promjenama.

Tako je u naše doba, koje je započelo s Prvim svjetskim ratom, Crkva ušla s oblicima apsolutističke monarhije XVIII. i XIX. stoljeća, koji su dobili svoju službenu formulaciju na Prvom vatikanskom crkvenom saboru. No jedva je formulacija izrečena, već su se pojavili mislioci, koji su spremali promjene i vanjsko prilagođivanje novim prilikama. U Francuskoj i Belgiji brojni svećenici i redovnici pripremali su novo posuvremenjenje Crkve. Iz ovih zemalja širio se duh obnove i po drugim zemljama Europe, te je u obliku Katoličke Akcije pape Pija XI. obuhvatio čitavu Crkvu.

Ni hrvatski katolicizam nije ostao izvan duha obnove, iako je baš u Hrvatskoj, radi posebnih prilika, bilo teže dirati u vanjske oblike, da se ne bi dirnulo i u bitne, nepromjenljive ustanove same Crkve. Razlozi su bili više nacionalno-političke nego vjerske prirode. Prva Jugoslavija nije bila sklona Katoličkoj Crkvi, i na sve je načine pomagala one crkvene pokrete, koji su išli za slabljenjem veza s Rimom, kako bi na taj način došlo do postepenog utapanja hrvatskih i slovenskih katolika u srpskom pravoslavlju. Zato su vjernici nerado gledali svaku promjenu, pa i onda, kad je sa stanovišta Katoličke

Crkve mogla biti opravdana, kao, na primjer, uvođenje narodnog jezika u liturgiju, jer su se bojali nacionalno-političkih posljedica.

No, osim ovih, da kažemo političkih razloga, postojala je i jaka tradicija, koja je otežavala modernizaciju crkvene organizacije u Hrvatskoj. Kao i drugdje u Europi, biskupi su bili velikaši Kraljevstva i zajedno s visokim plemstvom nosioci državne vlasti, što ih je uvelike smetalo u njihovu pastirskom radu. Pogotovo nakon laicizacije državne vlasti ova je tradicija dovodila do teških sukoba i katkada Crkvu stavljala u nezgodan položaj saveznice zastarjelih političkih oblika.

U Hrvatskoj je jedino zagrebački nadbiskup zadržao do najnovijih vremena taj politički položaj, pojačan još pomanjkanjem domaće suverene vlasti, tako da je u očima naroda zagrebački nadbiskup postao kao neke vrste zadnje tvrđave hrvatskog državnog prava. Kršenje banske vlasti po posljednjim Habsburgovcima i imenovanja dvorskih ljudi na banski položaj, samo je pojačavalo tendenciju naroda, da u zagrebačkom biskupu (kasnije nadbiskupu) vidi namjesnika Kraljevstva. Kad je u Jugoslaviji ukinuta banska vlast i, pogotovo, kad je za vrijeme diktature potpuno nestalo zakonitih mogućnosti samostalnog političkog života, osjećaj političke ovisnosti o zagrebačkoj Stolici dobio je novo pojačanje.

Nije se, stoga, čuditi, da su i zagrebački nadbiskupi bili ljudi političkog kova, koji su znali i morali odigrati ulogu, kako je to narod zamišljao. Nadbiskup dr. Antun Bauer, jedan od prvih hrvatskih filozofa, bio je prije svog imenovanja za nadbiskupa narodni zastupnik u Hrvatskom saboru, a kao nadbiskup nije prezao zaogrnuti se plaštem nosioca hrvatske državnosti, kao u doba kraljevske diktature, kad je prilikom posjeta kralja Aleksandra I. Zagrebu pred njim prosvjedovao protiv progona Hrvata.

Nakon niza političara većeg ili manjeg formata, kojima se mora pridružiti dugogodišnji biskup đakovački Strossmayer, dolazi na zagrebačku stolicu čovjek novog vremena, koji je u položaju nadbiskupa zagrebačkog vidio ne toliko prvog velikaša Kraljevstva hrvatskog, koliko prvog duhovnog pastira svojih vjernika.

Dr. Alojzije Stepinac došao je na zagrebačku stolicu kao čovjek novog doba, doba konačnog napuštanja feudalnih povlastica i vraćanja na izvorno, čisto kršćanstvo. I prije njega je bilo i svećenika i svjetovnjaka, koji su strogo lučili vjeru od politike, ali takvi ljudi nisu bili na najodgovornijim položajima, tako da nisu mogli u praksi primjenjivati svoje misli na dovoljno uočljiv način. Imenovanjem Stepinca na najutjecajniji položaj u Hrvatskoj došao je čovjek, koji je na njemu htio ostvariti suvremeno tumačenje Kristove «Podajte caru carevo, a Bogu Božje».

Time započinje osobna tragedija čovjeka Stepinca, tragedija pra-

voga preteče. Stepinac je u dnevnom životu pokušavao primjenjivati načela, koja su se tek dvadeset i pet godina nakon njegova ustoličenja počela službeno pretresati u najvišem crkvenom forumu, te koja još ni danas nisu općenito prihvaćena, jer su odviše napredna i protivna ustaljenim (i preživjelim) običajima. Ova tragedija pojačana je prilikama, u kojima je živjela njegova domovina i pritiskom opće tradicije, koja je od zagrebačkog nadbiskupa zahtijevala, da u slučaju pomanjkanja građanske vlasti u Hrvatskoj bude «namjesnik Kraljevstva».

Po svojoj svećeničkoj savjesti, Stepinac je želio voditi procesije naroda, želio propovijedati ćudoređe, želio organizirati nove župe, želio pojačati karitativnu djelatnost Crkve, želio promicati ljubav i slogu, želio poticati na snošljivost. Jednom riječi, želio je vršiti svoju vjersku funkciju, bez uplitanja u politički život i slobodno od uplitanja državne vlasti.

Ali stoljeća, koja su izgradila položaj zagrebačkog nadbiskupa, silila su ga na druga djela. Kao što su Hrvati u zagrebačkom nadbiskupu vidjeli namjesnika Kraljevstva, tako su i neprijatelji hrvatskog naroda vidjeli u njemu prvog dostojanstvenika Hrvatske, koga treba ili predobiti za sebe, ili neutralizirati, da se mogu ostvariti njihovi politički ciljevi. Ni jedni ni drugi nisu se obazirali na Stepinčevu želju, da bude u prvom redu duhovni pastir, koji će voditi svoje stado u smislu nauke Božanskog Učitelja. Dok su, s jedne strane, hrvatski vjernici prihvaćajući njegovo duhovno vodstvo željeli mu dati i vodstvo u nacionalno-političkoj borbi, što se očitovalo u rodoljubnim manifestacijama pred Katedralom za vrijeme prve Jugoslavije, kao i na procesijama, koje je on vodio Bistričkoj Gospi, s druge strane, nosioci su jugoslavenske vlasti pokušavali njegov autoritet iskoristiti za svoje svrhe. Poznat je slučaj lažne vijesti, koju je lansirala vlada dra. Milana Stojadinovića na sâm dan izbora, da je nadbiskup Stepinac glasovao za vladinu listu.

Ista napetost između Stepinčeve koncepcije o dužnosti nadpastira, koju je vidio na vjerskom području, i narodnog shvaćanja o političkoj funkciji zagrebačkog nadbiskupa, očitovala se i za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Nisu opravdane kritike, koje su se kasnije bacale na hrvatsku vladu, da je vršila pritisak na Stepinca, kako bi ojačala svoj politički položaj. Odnos vlade prema Stepincu, pa i pokušaji da ga pridobije za svoju politiku, odnosno da ušutka njegovu kritiku pojedinih vladinih mjera, posljedica su shvaćanja, čiji je korijen sezao duboko u prošlost, u doba, kad je biskup zagrebački bio u Hrvatskoj ono, što je u Ugarskoj bio nadbiskup-primas ostrogonski. Tradicija ne nestaje preko noći, pogotovo ako još nije odstranjena ni u zemljama s većom mogućnosti slobodnog razvitka.

Ni Stepinac, iako preteča u koncepcijama položaja crkvenog dostojanstvenika u suvremenom društvu, nije mogao biti izvan svoga doba, nego je morao osjetiti isto, što i njegov narod, kad se radilo o nacionalno-političkom značenju njegova položaja. U toj osobnoj tragediji čovjeka, koji želi biti samo svećenik, a uslijed prilika mora nastupati i kao velikaš Kraljevstva, može se naći ključ za njegovo držanje prema hrvatskim vlastima. Kao svećenik, on ih mora poštivati, kao zagrebački nadbiskup, on ih mora i karati, ne samo ako se ogriješe o temeljne zasade Crkve, nego i kad vode politiku, koja bi mogla biti štetna za hrvatski narod. Kao svećenik, on bi mogao stajati po strani u političkim pitanjima, kao nadbiskup zagrebački on ne smije šutjeti ni u tim pitanjima. Drugi biskupi mogu se držati po strani, jer, ili su im stolice nove, pa ih ne veže državno-pravna tradicija, ili su manje, pa narod u njima ne vidi nikakvog «velikaša Kraljevstva». Zagrebački nadbiskup, naprotiv, nosi na svojim leđima teret političke tradicije, koja seže u XI. stoljeće, kad je Almoš osnovao zagrebačku biskupiju s namjerom, da sjevernu Hrvatsku odvoji od matice zemlje. Pomicanjem hrvatskog državnog središta na sjever i skučavanjem slobodnog hrvatskog područja uglavnom na područje zagrebačke biskupije, otpali su drugi crkveni i svjetovni velikaši Kraljevstva i ostao je jedino zagrebački biskup, koji se u najtežim prilikama pretvorio u čuvara Kraljevstva. Ovu mu je ulogu tradicija i nadalje pripisivala, kad se područje banske vlasti opet počelo širiti.

Među hrvatskim biskupima za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bilo je i jačih intelektualaca i vještijih političara od Stepinca, ali nijedan od njih nije nosio teret tradicije, koja je od duhovnog pastira i u suvremeno doba zahtijevala političku djelatnost. Nije, stoga, slučajno, što su se u zadnjim danima Nezavisne Države Hrvatske počele širiti glasine, da bi poglavnik dr. Ante Pavelić predao vlast nadbiskupu zagrebačkom, da ovaj spasi državu pred pobjednicima.

U tim prilikama Stepinac je pokazao umjerenost, koja inače nije odlika preteča. On je dovoljno poštivao tradiciju, koja je bila suprotna njegovim pogledima, a da se ipak nije odrekao svojih pogleda o pravoj misiji jednog biskupa. Njegovo pomaganje progonjenih nije posljedica političke proračunatosti, niti političkih simpatija za bilo koju stranu, nego odraz njegova shvaćanja o ulozi Crkve i o važnosti karitativnog rada u Crkvi, a njegova suradnja s hrvatskim vlastima, koje je znao i pokarati, posljedica su njegova prihvaćanja tradicionalne uloge zagrebačkog nadbiskupa u sustavu hrvatskog javnog prava. Preteča Stepinac morao je zbog ratnih prilika biti i velikaš Kraljevstva, dakle vršiti ulogu, koju nije smatrao suvremenom u Crkvi. I uspio ju je izvršiti na toliko dostojanstveni način, da je stekao opće poštovanje.

Dolaskom komunista na vlast pojačana je njegova osobna tragedija, jer su prilike u njegovoj domovini bile takve, da se opet nije mogao

povući iz javnog života i isključivo se posvetiti vršenju svoje biskupske funkcije u onom smislu, u kojem je on shvaćao tu funkciju, te kako se sada, nakon Drugog vatikanskog koncila, općenito shvaća u svijetu.

Komunistima nije bilo dovoljno, da se nadbiskup zagrebački posveti svom vjerskom pozivu, nego su tražili od njega aktivnu suradnju, dakle i oni su htjeli iskoristiti državno-pravnu tradiciju, koja je vezana uz položaj zagrebačkog nadbiskupa. Suradnja s jednim nadbiskupom Ujčićem mogla im je koristiti pred strancima, koji ne poznaju stvarne odnose u zemlji, ali na domaćem području, pogotovo u pitanju učvršćivanja strane vlasti u Hrvatskoj, potrebna im je bila suradnja zagrebačkog nadbiskupa. Zato ga na početku nisu progonili, pa ni onda, kad je progon svećenika bio najstrašniji, nego su se trudili, da zadobiju njegovu naklonost. I tada se Stepinac ponovno morao zaogrnuti plaštem namjesnika Kraljevstva hrvatskog, i ponovno je morao odigrati ulogu narodnog prvaka, prosvjedujući protiv nedjela stranaca u domovini. Time je propala politika predobivanja, i komunisti su se bacili na njegovo neutraliziranje. «Sramotni proces», koji na Zapadu nikada nije bio shvaćen u pravom svjetlu, bio je u prvom redu uperen protiv Stepinca kao nosioca hrvatskog državnog prava, a tek u drugom redu kao vrhovnog predstavnika Katoličke Crkve. Za uništenje Crkve komunisti su imali druge metode, koje su primjenjivane na druge biskupe i na svećenstvo. Za uništenje hrvatske suverenosti nije bilo dovoljno fizički uništiti zagrebačkog nadbiskupa, nego je trebalo osramotiti ga pred njegovim narodom.

Prema izvješćima s procesa, koja su inače pisana velikim dijelom po vatikanskim ljudima, koji nisu htjeli razumjeti ulogu zagrebačkog nadbiskupa u javnom životu Hrvatske, Stepinac je shvatio bît procesa. Shvatio je, da se tamo ne radi samo o budućnosti katolicizma u Hrvatskoj, nego i o postojanju hrvatskog naroda. Svojim držanjem na procesu, on je bio dostojan tradicije, koja je u zagrebačkim biskupima gledala prvake Kraljevstva, te je kao prvi suvremeni, nepolitički biskup na toj stolici odigrao tragičnu ulogu zadnjeg velikaša Kraljevstva.

Nakon svoje osude, Stepinac je shvatio, da je njegova nacionalno-politička uloga dovršena, da je na tom procesu povijesno konzumirana državno-pravna ulogu zagrebačkog biskupa i iz zatvora i zatočenja on je nastavljao svojim djelovanjem kao pastir svoga stada. Proces mu je omogućio, da skine sa zagrebačke stolice tešku ulogu namjesnika Kraljevstva, koja po povijesnom razvitku mora prijeći u svjetovnjačke ruke, te je kao olakšan posvetio svoje posljednje godine isključivo svojoj svećeničkoj ulozi.

Tragična je figura tog seljačkog sina iz Krašića, koji se htio posvetiti samo Bogu i Crkvi, te koji je u svojoj oporuci kao vrhunac svoje

AUGUSTIN FILIPOVIĆ:
PORTRET KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA, plaketa (1960.)

misli izrazio: «Vjernost, dakle, Crkvi Katoličkoj do groba!», što je morao svoje snage posvetiti i nacionalno-političkom radu. Mnogi crkveni dostojanstvenici na Zapadu i u samoj vatikanskoj Kuriji, koji su bili veoma umjereni u obrani svog brata u Kristu, mogli su shvatiti njegov položaj samo, da su se malo udubli u povijest svojih vlastitih naroda, te se sjetili, što je bio jedan metropolita u njihovim zemljama još nedavno, samo prije Prvog svjetskog rata. Da su se sjetili biskupskih funkcija u prošlosti, lakše bi bili shvatili teškoće jednog biskupa, koji je živio u drugo doba nego oni, a koji je po svom duhu bio ne samo njihov vršnjak, nego i napredniji od njih. Svi ti politički biskupi suvremenog doba, koji su, kao pariški kardinal nadbiskup i neki kardinali Kurije, glasnije ili tiše kritizirali Stepinca i izjavljivali, da je on «neobranjiv», trebali su sebi predstaviti jednog suvremenog, nepolitičkog svećenika XX. stoljeća u sredini, koja još uvijek dijelom živi u koncepcijama XVIII. stoljeća, pa bi znali, kolika je tragika takvog čovjeka, koji u sebi mora nositi dvije oprečne funkcije i ostati obima vjeran, da ne bude osuđen po povijesti. I kad blagoslivlju vlasti u pobjedničkim zemljama i idu na rodoljubne, političke manifestacije u katedrali Notre-Dame u Parizu, svetog Patricka u New Yorku, te u bezbrojnim časnim katedralama i bazilikama Italije, oni bi trebali znati, da je rodoljublje jednog Stepinca u poraženoj domovini daleko više i moralno vrednije od njihova rodoljublja u pobjedničkoj državi.

Seljački sin iz Krašića, koga mnogi crkveni dostojanstvenici žele zaboraviti, da im ne bi smetao u pokušaju koegzistencije s komunizmom, može danas iz svoga groba mirno gledati, kako Crkva teoretski obrazlaže ono, za čim je on težio u dnevnom životu: odvajanje Crkve od Države, kako bi se crkveni pastiri mogli posvetiti svome stadu, a da ne budu opterećeni političkim hipotekama prošlosti i feudalnim dužnostima, koje su njega, poštenog i jednostavnog čovjeka, dovele do mučeničke krune.

DR. VLADKO MAČEK: KARDINAL ALOJZIJE STEPINAC

Danas prije podne javio je beogradski radio tužnu vijest, da je umro zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac. Smrću hrvatskog metropolite izgubila je ne samo katolička Crkva svog, možda, u ovo vrieme najvriednijeg među biskupima, nego je i hrvatski narod izgubio jednog od najvriednijih svojih sinova.

Alojzije Kardinal Stepinac bio je čovjek, koji nije poznavao kompromisa, naročito kada se je radilo o obrani prava katoličke Crkve i obrani temeljnih načela, Božanske nauke Isusa Krista.

Sliedeći tradicionalnu politiku katoličke Crkve, nastojao je da bez velike potrebe ne dođe u sukob s državnom vlašću, bez obzira kakova bila. Držao se je toga za vrieme jugoslavenske kraljevske diktature. To ga ipak nije smetalo, da vršeći svoje građansko pravo glasuje javno za Hrvatsku Seljačku Stranku, koja je u ono vrieme bila u najoštrijoj opoziciji. Držao se je toga i za ustaške vladavine nad Hrvatskom. No njegova kršćanska savjest nije mogla ostati gluha povodom teških ustaških zločinstava protiv pravoslavnih Srba, Židova a i mnogobrojnih Hrvata, pa je radi toga opetovano oštro zagrmio s propovjedaonice zagrebačke prvostolne crkve. I da nije bio na položaju na kojem je bio, bio bi vjerojatno dospio već onda u Jasenovac ili Staru Gradišku. Kardinal Stepinac bio bi sigurno nastojao izbjegnuti i sukob s komunističkim režimom, kad bi to bilo moguće. No zajednički život između bezbožnog komunizma i pravog kršćanstva je nemoguć. I zato je moralo doći do sukoba. Kardinal Stepinac uhapšen je koncem rujna 1946. i izveden pred tako zvani narodni sud. Bio je optužen radi surađivanja s nacističkim okupatorima, kao i radi nasilnog prevađanja pravoslavnih na katolicizam. Neosnovanost tih optužbi sliedi jasno već iz toga, da bi ga komunisti, kad bi te optužbe bile osnovane, stavili pred sud već u svibnju 1945., a ne bi čekali gotovo godinu i pol zato, jer su se nadali da će ga ipak moći slomiti. Zatvoriše ga tek onda, kada su se uvjerili da je neslomljiv. Kako je pak kod komunističkih sudova pravilo da je, tko je obtužen već samim tim i osuđen, to je i kardinal Stepinac osuđen na 16 godina zatvora.

Odsjedio je 5 godina u Lepoglavskoj kaznioni, a nakon toga je zatočen u svom rodnom selu Krašiću.

Kardinal Stepinac držao se je i na suđenju i za vrieme boravka u kaznioni tako hrabro i neustrašivo kako je to kadar samo sin hrvatskog seljačkog naroda. Na suđenju je naročito izjavio, da kada se komunisti bore za bezbožni materijalizam, imamo i mi pravo i dužnost boriti se za pobjedu kršćanskih načela. Za vrieme pak boravka u lepoglavskoj kaznioni odbio je ponovne ponude da bude pušten na slobodu pod uvjetom da napusti zemlju.

Za vrieme zatočenja u Krašiću nije pak mogao drugo nego svaki dan satima moliti za pobjedu kršćanstva nad komunizmom i za slobodu svog hrvatskog naroda.

Molio je tako satima do gotovo pred smrt u neugrijanoj seoskoj crkvi,

čime si je navukao upalu pluća, što je uz njegovu prijašnju bolest trombozu i učinilo kraj njegovom zemaljskom životu.

Pomolimo se za njegovu plemenitu dušu iako sam uvjeren, da Ga je Svevišnji Otac i mimo naših molitava uvrstio među kršćanske mučenike.

Slava neustrašivom branitelju kršćanskih načela i velikom hrvatskom sinu dr. Alojziju kardinalu Stepincu!

Washington, 10. veljače, 1960.

DR. VLADKO MAČEK (1879-1964.)

SAŽALNICA DRA KREKA PREDSJ. MAČEKU

PREDSJEDNIK Hrvatske Seljačke Stranke, dr. Vladko Maček, primio je povodom smrti kardinala Stepinca slijedeću sažalnicu od dra Mihe Kreka, predsjednika Slovenskog narodnog odbora, koja glasi:

Mayfield Heights, 12. februara, 1960.

Dragi gospodine predsjedniče: — Čuo sam vijest preko radija, da je umro Alojzije kardinal Stepinac. Jer mi je iz naših ličnih razgovora poznato koliko je bio veliki pokojnik blizu Vašem srcu i koliko visoko cijenite njegovu veličanstvenu borbu i žrtvu, mogu da osjećam gorčinu boli kojom ste primili vijest o (njegovoj) smrti. Malka i ja duboko i iskreno dijelimo žalost s Vama i gospođom Maček.

Smrt kardinala Stepinca nije samo najdublje potresla Hrvate, nego je duboko odjeknula po cijelom katoličkom, kršćanskom svijetu. Veliki pokojnik je svojom borbom za «krst časni i slobodu zlatnu» zadivio svijet, zainteresirao za tešku sudbinu Hrvata i ostalih katolika Jugoslavije ne samo cjelokupnu katoličku Crkvu, nego i sve druge kršćanske i slobodne narode. Sada, kada je umro kao nevina žrtva komunističke tiranije u internaciji, ponovno je upozorio čovječanstvo na veličinu tragedije sviju naših naroda.

Mi Slovenci ostajemo vječno zahvalni pokojnom kardinalu, da je kao zagrebački nadbiskup i hrvatski metropolita primio naše svećenike kad su se —protjerani za vrijeme rata— zatekli u Hrvatskoj i da je za ostale naše izbjeglice organizirao hitnu pomoć.

Vjerujemo, da duša tog vjernog sluge Božjeg već uživa vječno blaženstvo i da će Bog, koji je dopustio, da u sredini opće nesreće pretrpimo i taj gubitak, blagosloviti dobra djela i žrtvu za ciljeve kojima je kardinal Stepinac posvetio sve svoje snage, za pobjedu Kraljevstva Božjeg na zemlji i za sretnu budućnost hrvatskog naroda.

Najsrdačnije pozdravljamo Vas i gospođu Pepicu, — Vaši.

DR. MIHA (1906-1969.) I MALKA KREK

[*Hrvatski glas,*
29. veljače 1960.]

STEPINAC JE ŽIVIO I UMRO KAO HRVAT

Osoba koja je utjelovljavala borbu duha protiv bezboštva i u kojoj je skoro čitavi svijet gledao primjer odvažnosti, čovječnosti, izdržljivosti i hrabrosti, nestala je s ovog svijeta.

Kardinal Stepinac je bio jedan. Kardinal Stepinac je umro. U životu jedne nacije, kao što je naša, takav se čovjek ne rađa u jednom stoljeću. Treba više stoljeća pregaranja i bolova da jedan narod pruži i sebi i svijetu takav svijetli lik.

Kako katolici, tako i muslimani, trebaju se ponizno pokloniti pred njegovim grobom. Kardinal Stepinac je bio uzor borbe i ustrajnosti vjere pred nasrtljivim materijalizmom. I mi smo muslimani gledali u njemu primjer vjerske nepopustljivosti, jer nas je naš vjerski poglavica izdao.

Opisati ličnost, život i rad kardinala Stepinca, drugi su pozvaniji od mene. Ja mu želim odati dužno poštovanje i izraziti moju duboku žalost nad njegovom preuranjenom smrću.

I potaknut sam, da se duboko zamislim nad ovom smrću. — Ustanovljujem s bolom u srcu, da patnje hrvatskog rodoljuba u zatvoru, njegovo odvažno držanje na sudu i njegova mučenička smrt, nije ni izdaleka imala značenja za hrvatstvo, kakvo je trebala imati.

Snagu i odvažnost za svoj život i rad, za svoje nadljudsko držanje pred komunističkim sudom, kardinal Stepinac je crpio ne samo u svojoj katoličkoj vjeri, već i u dubokoj hrvatskoj nacionalnoj svijesti. Svugdje po svijetu, posebno u Vatikanu pridaje se smrti Stepinca isključivo katolički, vjerski značaj. Drugo je sporedno, za čitavi svijet, ali nije za nas Hrvate. Prešutjeti neoborivu tvrdnju, da je Stepinac suđen prvenstveno zbog njegovog hrvatstva i rodoljublja, znači počiniti zločin prema hrvatskom narodu. Stepinac je žrtva i svog hrvatskog i svog katoličkog uvjerenja. On je tu žrtvu pridonio svjesno i za katolicizam i za hrvatstvo. Odvojiti jedno od drugoga, znači namjerno umanjiti vrijednost ove mučeničke smrti.

Izgleda, nažalost, da izvori iz kojih su došli novinski izvještaji o njegovoj smrti, o njegovom kratkom životopisu, za nas Hrvate nisu pozitivni. Ti izvještaji pristižu iz Beograda (Bože nas sačuvaj takve nesuvislosti, kada novinska piskarala traže podatke o Stepincu od njegovih sudaca), iz Zagreba i iz Vatikana. S kakvom nesavjesnošću pišu izvjestitelji raznih svjetskih novinskih službi s područja komunističke Jugoslavije, pošten čovjek se mora zgražati. Sumnjam da su takve izvještaje i podatke dobili od katoličke Crkve u Hrvatskoj. Ako su ih uzimali od komunističkih vlasti, ostajemo zaprepašteni. Bilo iz osobnih probitaka, bilo iz drugih razloga, čini nam se da ti svjetski dopisnici padaju često puta pod upliv vlastodržaca zemalja u kojima vrše njihovu dužnost. Dakle, za njih se nije ni čuditi, ali je bilo očekivati da će Vatikan tim vijestima dati drugi ton, da će ispraviti propuste novinskih piskarala, uspostaviti ravnotežu i opisati značaj Stepinčeve smrti, kako hrvatski narod s pravom očekuje.

Nažalost, tako nije bilo. Pobude za ove primjedbe nalazim u izvještajima koji su bili objavljeni u kanadskom tisku francuskog jezika. Vjerujem da su vijesti i u drugim zemljama iz istih izvora. Ne želim nikoga napadati, već utvrditi činjenice.

Nigdje, baš nigdje, ne stoji da je kardinal Stepinac nikao iz hrvatskog naroda, da je Hrvat, da je hrvatske narodnosti. — Na desetke mjesta nalazimo riječi «jugoslavenski, duhovni pastir jugoslavenskih katolika, katolika jugoslavena, jugoslaveni i Jugoslavija». Samo se jednom spominje riječ «Hrvatska» kao pridjev Pavelićevoj «umjetnoj državi». Valjda, da se toj riječi (Hrvatska) oduzme svaka vrijednost. Da bude još čudnovatije, neke vijesti dolaze iz Beograda.

Mi se Hrvati nad ovim pojavama trebamo duboko zamisliti. Velika je čast obnašati dužnost duhovnog pastira «katolika Jugoslavije ili jugoslavena katoličke vjere», ali ako ta dužnost zahtijeva samozataju hrvatske narodnosti, ne može već biti štetna za hrvatski narod. Svi hrvatski katolički svećenici koji žive u slobodnom svijetu, trebaju o ovim pitanjima povesti ozbiljnog računa. Sumnjam da se baš ništa ne može učiniti, pa kad se i ne bi moglo, trebaju učiniti njihovu dužnost, pokrenuti zajedničku akciju i podnijeti molbu Vatikanu, kako bi pred hrvatskim narodom imali čistu savjest. Ono što je Stepinac imao hrabrosti ustvrditi pred komunističkim sudom, da mu je savjest čista i pred narodom i pred vjerom, hrvatski katolički svećenici trebaju u slobodnom svijetu još više opravdati.

Učiniti potrebno, kad već Vatikan stavlja borbu vjere protiv komunizma na hrvatska leđa, da mu ujedno pruži i priznanje. Ako ne ide, vjerujem da nitko ne može uskratiti Hrvatima pravo da njihov katolički pastir bude predstavnik samo Hrvata katolika. Ovako, ne znam kojim slučajem, Vatikan neizravno priznaje jedno državno stanje, jer duhovni katolički pastir za područje Jugoslavije nužno implicira priznanje te tvorevine. Kako vjera nema nikakve veze s politikom, zašto onda oponašati politiku stranih zemalja koje priznaju državne okvire kao takove, bez obzira na narode uklopljene u iste? Nije li prirodnije da okviri vjerske djelatnosti ostanu kod narodnosti?

Ako takova politika bude išla na uštrb vjekovnih težnja hrvatskog naroda i protiv njegova prirodnog prava na svoju državu, hrvatski narod gubi oslonac na koji je uvijek u prošlosti polagao velike nade, ali i doživio česta razočaranja. — Kardinal Stepinac je patio za svoju vjeru, ali je patio i za svoj narod. I koliko god je nalazio snage u katolicizmu za svoje muževno držanje i patnju, nalazio je isto toliko i u svom narodu, za kojeg je trpio. To prešutjeti, znači lišiti hrvatski narod jednog moćnog uzora. Ili, ako su to neka viša proračunavanja, treba nam reći od čega se sastoje.

Bog je stvorio dušu i tijelo. I jedno i drugo zahtijevaju slobodan razvitak. Dijeliti, znači kljaštriti, stvarati nepotpuna čovjeka. Vjera treba biti duhovni pokretač, da osoba uzorito živi, da teži za slobodom. Vjera ne smije zatomljivati nacionalni osjećaj, ona ga treba produhovljavati, čistiti natruha i sprovoditi do najviših nacionalnih ideala: slobodnog života u slobodnom domu.

Dokle će se hrvatske žrtve razvodnjavati u svjetskom katolicizmu i gubiti za hrvatski narod, u korist univerzalne ali nadnacionalne katoličke Crkve? Nitko pametan ne će osporiti da je Stepinac podnio žrtvu za svoje katoličko uvjerenje, ali tko može osporiti da je ujedno umro i za svoje hrvatstvo! Ukoliko se hrvatskom katolicizmu bude osporavalo njegovo nacionalno obilježje, jer ako netko može biti i katolik i Talijan, može biti i katolik i Hrvat, postavljam otvoreno pitanje: Da li mi Hrvati kao narodna zajednica imamo od toga koristi ili štete?

Iznosim ovo pred hrvatsku javnost, ne u namjeri da dajem pouke katoličkoj Crkvi, već da mjerodavni hrvatski katolički krugovi o ovome povedu računa. Makar se svi urotili protiv hrvatskog naroda i Hrvatske, ja ostajem duboko uvjeren da je kardinal Stepinac pao i kao Hrvat i kao katolik. I da će kod Svevišnjeg posredovati za sve narode svijeta, ali posebno za svoj patnički hrvatski narod.

ALAN HORIĆ

[*Hrvatski glas*,
Winnipeg, 29. veljače 1960.]

IN MEMORIAM: KARDINALU STEPINCU

Pok. kardinal Stepinac ušao je svojim životom, svojim radom, svojim patnjama i svojim muževnim držanjem u najtežim vremenima, koja je ikada proživljavao hrvatski narod, u red njegovih prvih ljudi, a tako isto i u prvi red boraca i propovjednika Kristove nauke. On je svojim patnjama u ovoj našoj dolini suza zadužio u velike svoj mali narod, a isto tako i veliku katoličku Crkvu. Dužnost je osvjetljavati njegovu veliku ličnost svim onim koji to mogu učiniti bilo i najmanjim svojim prilogom. Pokušat ću stoga odužiti se bar malo sjeni i duhu velikog pokojnika kratkim prikazom dojmova koje sam o njemu stekao prigodom raznih sastanaka s njim od 1934. do posljednjeg sastanka na 22. ožujka 1941., koji je bio najvažniji.

Prvi naš susret dogodio se početkom srpnja 1934. g., nekoliko tjedana nakon njegovog imenovanja za nadbiskupa-pomoćnika. Radilo se tom prigodom o dogovoru za primanje u nadbiskupskom Dvoru dra Roberta Schumana, koji je tada bio predsjednik financijskog odbora u francuskoj Narodnoj skupštini i vrlo ugledni član katoličke pučke stranke u njemu, a odlučio je posjetiti naše krajeve krajem tog istog mjeseca. Pokojnik me je obavijestio, da će on prirediti intimnu večeru u čast dra R. Schumana, ako ne bude bilo u Zagrebu pok. nadbiskupa Bauera u času dolaska uglednog francuskog gosta u Zagreb. Tako se i dogodilo krajem srpnja. Dr. Schuman i ja došli smo u nadbiskupski Dvor u 7 sati u večer i oprostili se od pok. Stepinca oko 10 i 30. Tada još pok. kardinal nije vladao toliko francuski, da bi na tom jeziku mogao voditi razgovor. Razgovor je vođen u glavnom na njemačkom jeziku. Samo sam ja po kadkada nastupao u ulozi tumača: Pokojnik je iznosio vatreno zamjerke katoličke hijerarhije beogradskoj vladi i odlučno iznosio nepravde koje se čine katoličkoj Crkvi s te strane. U toku cijelog razgovora ograničavao se s izjavama, da nije političar i da se u politiku ne kani miješati, ali da mora iznijeti istine uglednom subesjedniku radi ogromnog nezadovoljstva hrvatskog naroda s položajem u tadašnjoj Jugoslaviji predviđajući teške posljedice, ako se ne udovolji na vrijeme opravdanim njegovim narodnim zahtjevima, težnjama i borbi. Meni je cijelu tu večer i mnogo vremena nakon toga jako zvučilo u ušima stalno ponavljana Nadbiskupova rečenica: «Ich bin kein Politiker aber...» Kad smo silazili s Kaptola prema Jelačićevom trgu, reče mi dr. Schuman: «Što je mlad! Što je mlad! Vidjet će on, da na mjestu za koje je predodređen ne će moći nikako izbjeći politiku». Tako se i dogodilo još prije samoga rata, a u toku posljednjeg užasnog rata i nakon njega postao je središnjom političkom ličnošću, iako je želio biti samo duhovni pastir svog naroda.

U kasnijim sastancima s njim, kad je već bio punom titulom nadbiskupom, vidio sam, kako je bio jako zabrinut zbog Hitlerove politike. Već je morao pomagati mnogobrojne žrtve njegove politike žaleći mi se, kako mu za to manjkaju dovoljna sredstva. Stanje se u tom pogledu poboljšalo, kad je predsjednik dr. Maček preuzeo vlast u Hrvatskoj, a u Hrvatsku stizale iz Madžarske hiljade poljskih izbjeglica. Usluge, koje je

pok. kardinal Stepinac učinio Poljacima u tim teškim časovima, vrlo su žive u uspomenama onih koji su ih iskusili i kojim su one poznate. Naš posljednji sastanak na 22. ožujka 1941. g. trajao je puna dva sata. Došao sam do njega glede dogovora o najboljem načinu dočeka legata Sv. Oca Pape koji je trebao doći u Ljubljanu na pripremani Euharistički kongres za početak svibnja te godine. Razgovor se proširio na kritični međunarodni položaj u tom času. Obavijestio sam ga o aranžmanu koji je učinjen da se Jugoslavija spasi od rata, ako je ikako moguće. On je odobravao tu politiku sto posto i odavao je predsjedniku dr. Mačeku veliko priznanje što ju je tako uporno zastupao i provodio. Rekao sam mu, da ipak nismo sasvim sigurni, da će Hitler poštivati utanačenja koja su imala biti potpisana kroz par dana i da bi zbog toga moglo ipak doći do nesretnog rata. On je žestoko branio otpor Hitleru u tom slučaju. Takva njegova izjava bila je osobito važna s obzirom na činjenicu, da je on bio primljen u Rimu od Sv. Oca par tjedana ranije. Izričito je izjavio, da se u Vatikanu smatra Hitlera demonom kojem se mora pružiti otpor, kad silom udari na neki narod. Tad sam mu napomenuo, da ima kod nas ljudi koji priželjkuju Hitlerov dolazak u Hrvatsku i napadaj na Jugoslaviju. On je tad najžešćim izrazima osudio i te ljude i tu politiku. Iznenadila me oštrina riječi kojim je pok. kardinal Stepinac tu osudu izrekao. Jednom drugom, prikladnijom prigodom, iznijet ću doslovce cijeli tok razgovora i same riječi te vatrene osude.

Bilo mi je poznato od mog banjalučkog prijatelja Pere Betunca, da je pok. kardinal poznavao pok. dr. Milu Budaka još iz zarobljeništva u Italiji 1918. g., jer su jedno vrijeme njih tri bili tu zajedno. Četvrti član te grupe bio je prof. Petar Grgec. Znao sam, da mu je pokojni Budak dolazio u posjete od vremena do vremena i u te kritične mjesece. Upozorio sam stoga pok. kardinala Stepinca na jedan Budakov članak u sarajevskom Osvitu, koji je tiskan krajem 1940. g. Moglo se jasno razabrati između redaka, da se dr. Budak i njegovo društvo bave mišlju primijeniti na Srbe u Hrvatskoj Hitlerove metode, ako bi ikad došli na vlast. Kako smo predvidjeli i mogućnost Hitlerova prodora k nama, a po tom i dolazak na vlast u Hrvatskoj Pavelić-Budakove grupe, apelirao sam na pok. kardinala, da upotrijebi sav svoj moralni ugled da ih odvrati od izvođenja takve opasne i nečovječne politike, ako bi sticajem gornjih okolnosti došli na vlast. Pok. Kardinal mi je smjesta odgovorio: «Danas po podne doći će mi u posjete dr. Budak. Ja ću mu već danas predbaciti ideje koje su nabačene u njegovu članku. Ako bi se pak dogodilo da dođe do izvođenja politike koja je nagoviještena u tom članku, budite sigurni, da ću ja učiniti svoju dužnost i kao katolički nadbiskup i kao čovjek». Znao je, da ću i ja biti među onima koji su određeni poći na Zapad u slučaju Hitlerova napadaja na Jugoslaviju pa smo se tako i oprostili u želji da sve prođe najbolje, ali sa slutnjama da se možda ne ćemo moći skoro vidjeti. Zloslutnje su se obistinile i tako je to bio naš posljednji sastanak.

Nisam imao stoga ni najmanje sumnje, da će držanje tadašnjeg nadbiskupa Stepinca biti potpuno na visini, ako dođe ikada do najveće tragedije, koje smo se bojali. Sva svjedočanstva o njegovom hrabrom, muževnom i plemenitom ponašanju u toku te kobne tragedije potvrdila

su najbolje ta moja dobra predosjećanja. Ljeti 1941. g. poslao mi je poruku preko Poslanstva pri Vatikanu, da su mi svi članovi obitelji živi i zdravi. Kao i dr. Krnjević, poslao sam mu i ja nekoliko poruka pri kraju 1941. i tokom prve polovice 1942. g. Mislim da je njegovu pravu veličinu ocrtao najbolje njegov odgovor na sve poruke koje je primao od Hrvata iz Londona. Svi smo znali granitnu čvrstoću njegova karaktera. Znali smo i njegovu čovječnost te njegovu odvratnost prema nacističkim i fašističkim metodama vladanja. On je bio najjači hrvatski autoritet u slobodi. Predsjednik dr. Maček bio je u jasenovačkom logoru. Sav je slobodni svijet na Zapadu bio prepun vijesti o ustaškim zločinima. Dolazili su u pitanje dobro ime, ugled i moralna bît cijelog hrvatskog naroda. Svima nam je lebdjela pred očima legendarna uloga koju je odigrao belgijski kardinal Mercier za vrijeme njemačke okupacije Belgije u toku Prvog svjetskog rata. Njegovi hrabri protesti protiv njemačkih nasilnih i nečovječnih mjera, poduzimanih u Belgiji u to doba, odjeknuli su čitavim svijetom kao bljesak najjačeg svjetla u strašnoj tami, u kojoj se je svijet nalazio. Znali smo izvanrednu neustrašivost našeg vrhovnog duhovnog pastira u Zagrebu i mislili smo, da bi on mogao i trebao postati hrvatski Mercier u najmračnije doba Drugog svjetskog rata, da tako rehabilitira širom svijeta moralne vrline svog hrvatskog naroda, na koji su padali nepravedno udarci s vrlo mnogih strana. Bilo mu je poručeno, da osudi najoštrije javno strahovladu u Hrvatskoj u to doba i sve zločine, ma s koje strane oni dolazili, pa ma šta se dogodilo poslije. Znali smo, da je on kadar i sâm svoj život žrtvovati za uzvišene kršćanske principe. Odgovorio je, kako je to mogao učiniti samo čovjek, najdublje prožet kršćanskom naukom o dužnosti pomaganja svog najbližeg.

Kardinal Stepinac je odgovorio odprilike ovako: «Nalazim se usred mora najvećih patnji kojima su izvrgnuti milijuni ljudskih bića oko mene. Pomažem i krijepim sve one, kojima stignem pomoći, bilo da su Srbi, Židovi, Slovenci ili Hrvati. Sad o meni i baš direktno o meni, ovisi potpuno sudbina sedam tisuća osoba, od kojih je najveći broj srpske djece bez roditelja. Ako bih ja otišao s visokog mjesta na kojem se sad nalazim (bilo je to ljeto 1942. g.), sudbina tih Božjih stvorova bila bi zapečaćena. Ništa mi nije lakše nego osuditi javno najoštrije nosioce unutrašnjeg poredka u Hrvatskoj te okupacione vlasti Njemačku i Italiju. Ne bojim se ni život izgubiti. Ali najmanje što bi mi se dogodilo u tom slučaju, sigurno, bio bi nalog od Sv. Stolice, da se povučem u neki samostan nakon takvog mog javnog i direktnog žigosanja faktora koji sad vrše faktičnu vlast nad hrvatskim narodom. Oni bi sigurno uložili prosvjed kod Sv. Stolice i ona bi bila primorana poslati me u samostan. Smijem li ja i mogu li ja prepustiti najtežoj sudbini sedam tisuća Božjih bića da bi mi se glas pročuo svijetom?»

Moralna dilema, pred kojom se nalazio tadašnji zagrebački nadbiskup Stepinac, bila je teška i okrutna. On je znao dobro, da bi njegov oštri istup donio za budućnost velike koristi i njemu samom i njegovom narodu i da bi mu pronio glas svijetom kao nikom do tada. Ali je znao dobro, da bi za to platilo životom sedam tisuća ljudi koje je on uspijevao zaštićivati nekako od smrti i potpune propasti u to apokaliptičko doba. On ostaje uz jednostavna, osnovna, a velika načela svoje vjere: uz

dužnost pomaganja svog bližnjega, koji je progonjen i ljubav prema njemu. Njemu nije stalo do prolazne slave zemaljske, nego do vjernosti uzvišenim načelima Kristove nauke, koja su vječna. Božanska ljubav za čovjeka koja je odvela Krista na raspelo bila mu je najbolji i najsigurniji putokaz u toj i sličnim dilemama, pred koje ga je stavljao najokrutniji od svih dosadašnjih ratova. Nada u Krista, po njegovoj vlastitoj lozinci, omogućila mu je da podnese strašne patnje i nepravde i da izađe na koncu pobjednikom nad grubom silom. Njegova pobjeda će se sve jasnijom pokazivati, što budu odmicali dani i godine. On je znao da ga čeka Golgota, čim je vidio prve antikršćanske mjere, primijenjene u svojoj domovini već u proljeće 1941. A osobito je to znao malo kasnije. Slutio je jasno da će hrvatski narod morati ispiti čašu gorčine do dna, jer je predviđao, da će komunisti doći na vlast po svršetku rata. To je vidljivo iz pisama koja je pisao pok. dr. Juretiću u Švicarsku 1942. i u toku 1943. g. Prigodom nedavnog boravka u Rimu primio me je kardinal Tisserant. Razgovor je neizbježivo došao i na pok. Stepinca, koji je umro iza toga samo par dana. Kardinal Tisserant mi je rekao, da mu je pok. Stepinac, opraštajući se od njega u jesen 1943., kazao: «Došao sam moliti blagoslov Sv. Oca za sebe. Ja se vraćam u užarenu peć». Upotrijebio je francusku riječ «fourneuse». Kardinal Tisserant ga je tješio, ali je i sâm osjećao, koliko je pok. Stepinac pravo imao. Rastali su se kao da se ne će nikada više vidjeti. On je s ogromnim udivljenjem govorio o dobroti, čvrstoći, pobožnosti i požrtvovnosti pok. kardinala Stepinca.

I fizički izgled i moralna fizionomija našeg velikog pokojnika spajali su se da dadu izraz crtama mužu, koga je Providnost odredila za najviši duhovni položaj u svom narodu u apokaliptično vrijeme. Pogled mu je bio ujedno strog i pitom, kao da imamo pred sobom bilo najstrožijega sudca, bilo najbezazlenije dijete. Govorio je o duhovnim i narodnim stvarima uvijek sa strahovito ozbiljnim izgledom i licem. Rijetko se kada smijao. Smijeh mu nije nekako pristajao, a ozbiljnost i strogost u izgledu jesu. Oči i lice davali su mu jasno svetački lik. Naročito je to bio slučaj kod očiju. One su vatreno svijetlile, kad je izlagao svoje gledište, a osobito u času, kad je izlagao koji duhovni problem ili branio prava katoličke Crkve ove ili one vrste. I patnički izgled lica s oštrim crtama i njegove svijetle oči odavali su veliki unutrašnji plamen koji je gorio u obliku duha u vitkom tijelu pok. kardinala Stepinca. Taj duh dao je velike plodove koje će požnjeti hrvatski narod, kad dođe njegovo Uskrsnuće. Žrtve, patnje i uzori muževnosti pok. Kardinala Stepinca sigurno su jedno od najčvršćih jamstava za to.

ILIJA JUKIĆ (1901-1977.)

[*Hrvatski glas*,
XXXII, 11. travnja 1960.]

Može biti korisno kao dopunu u nastavku zabilježiti pismo, koje je Ilija Jukić uputio engleskom časopisu «*Time and Tide*», 14. veljače 1953., povodom Stepinčeva imenovanja kardinalom, kada je Melville (u istome časopisu, od 10. siječnja) napisao, da su Katolička crkva i Stepinac bili zanešeni sa suradnjom s Nijemcima i Talijanima. Nakon toga pita Jukić g. Melville-a: zašto je Tito posjetio Stepinca u rujnu 1945., zašto ga je pozvao na državnu proslavu nakon rata, i zašto je Tito javno izjavio u Zagrebu u svibnju 1946., da ne će zatvarati Stepinca, usprkos Pastirskom pismu, jer on ne će od njega praviti mučenika? Zašto ga je ipak zatvorio tri mjeseca kasnije?

Nakon navedenih pitanja, Jukić odgovara —prema «*Hrvatskom glasu*» od 2. ožujka 1953.—:

«U međuvremenu je Tito bio u Moskvi. Zadržao se oko dva tjedna i vratio se polovicom lipnja. Brzo nakon svoga povratka on je zauzeo ekstremni stav protiv Zapada na svim potezima: oko Trsta, protiv Grčke, protiv američkih zrakoplova, protiv britanskih razarača u krfskom kanalu i na koncu protiv Crkve i demokratskih političara u Jugoslaviji. Činjenica, da su sovjetski stručnjaci odigrali odlučujuću ulogu u sastavljanju optužnice Msgra Stepinca je najbolji dokaz, da ga Tito izveo pred sud na sovjetski nalog. Da je Tito, nakon što ga je Staljin odbacio, prestao biti komunist i marksist, on bi se iz toga znao pomilovanjem izvući.»

TKO JE KARDINAL STEPINAC?

TKO je taj Stepinac, u čiju smo se počast mi ovdje, u ovoj crkvi svetog Ljudevita, danas sakupili? Poznati liječnik dr. Heilmeyer iz Freiburga, koji je kardinala Stepinca posjetio u Krašiću i liječnički ga pregledao, poslije toga rekao mi je: «Kardinal Stepinac je pravi svetac; on je na mene napravio utisak izvanredne ličnosti, kao ni jedan drugi čovjek.» «On je bio», tako reče taj učeni liječnik, «tjelesno potpuno slomljen, ali karakterno i duhovno bio je sličan klisuri, ili još bolje rečeno pećini od najboljeg čelika.»

— — — — —

Nadbiskup Stepinac smatrao je svoje imenovanje i tako brzo uspinjanje u crkvenoj službi Božjom voljom, što on, prema njegovu vlastitom mišljenju, nije bio zaslužio svojim sposobnostima. On se je svojom apostolskom revnosti trudio i sve poduzeo, da svoju dužnost potpuno izvrši kao crkveni knez, koji je pozvan, da duše u svojoj biskupiji dostojno vodi. Predaleko bi me odvelo, kad bi vam ovdje iznosio mnogostranu djelatnost kardinala Stepinca, kao biskupa i vođe u crkvenom životu svoje zemlje.

U kratko vrijeme Stepinčevo je ime od jedne nepoznanice postalo pojmom za veličinu i revnost, koju biskupska služba sa sobom nosi. I onda je prošlo nekoliko godina, dok njegova zemlja nije planula požarom Drugoga svjetskog rata sa svim svojim bijedama i nevoljama, koje su bile strašnije nego igdje drugdje u svijetu. Tu mu se pružila velika prigoda, da pokaže svoj stav i svoj poduzetni duh, koji se je očitovao ne samo u brizi za duše nego i u svim drugim čovjekoljubivim pothvatima. Njegova ljubav prema bližnjemu nije poznavala granica. Pomogao je svakome, gdje i kako je mogao, bez obzira, je li se radilo o

Hrvatu, Slovencu, Nijemcu, Slovaku, Ukrajincu, Čehu, Srbinu ili Židovu. Bez obzira, je li netko pripadao katoličkoj, protestantskoj, ortodoksnoj, islamskoj ili židovskoj vjeri. Zbog svog držanja prema stranim četama u svojoj zemlji i štoviše i prema vladi svoje vlastite zemlje, koja je po njegovu mišljenju nekada i predaleko išla, pokazao se je kao pravi pastir duša, koji neustrašivo propovijeda nauku svoje Crkve, brani je i za nju se zalaže, gdje god se za to potreba pokaže.

Nakon sloma 1945. kardinal Stepinac ostao je sa svojim stadom u Hrvatskoj. Štoviše, komunisti, koji su toliko zla njegovoj domovini i njegovu narodu nanijeli, nisu rekli ništa protiv njega, jer mu uistinu nitko objektivan nije mogao ništa prigovoriti niti ga za štogod optužiti. Njega se može samo hvaliti i slaviti. Ispočetka su ga zvali na državne priredbe. Ali iza nekoliko mjeseci poslije toga, u doba mira, divljaštvo, samovolja, nepravedno prolijevanje krvi i progoni njegova naroda i njegovih vjernika postali su tako očiti, da se on našao ponukanim da to javno osudi. Kad su još komunistički vlastodršci počeli zahtijevati, da se odijeli od centra svoje Crkve, Rima i pape, a Stepinac to s gnjušanjem odbio, zatvorili su ga i zbog navodne suradnje s neprijateljima optužili. Komunistička rulja izvela ga je pred takozvani «narodni sud». I upravo tu kardinal Stepinac pokazao je svu svoju veličinu. Kao i njegov nebeski Učitelj, ostao je i Stepinac nepokolebljivo uz Božja načela i uz pravo svoga naroda svjestan, da progonstva pa i sama smrt ne mogu uništiti ni Crkvu ni njegov hrvatski narod. Mogu ih samo ojačati. Naprotiv napuštanje svojega uvjerenja, pod bilo kojom izlikom i Judinim poljubcem s neprijateljem, značilo bi izdaju i uništenje njegove Crkve i njegova naroda. Zbog toga Stepinac je stajao čvrst kao pećina i javno je osudio lažne nauke i zlodjela komunista. Branio je ono stanovište, koje je zastupao u svojim propovijedima i pastirskim pismima tokom prijašnjih godina upravljanja svojom biskupijom.

On je predvidio čas, o kojemu sadašnji papa Pavao VI., mnogo godina poslije Stepinca, u svojoj okružnici «Svoju Crkvu», opisuje kao vrijeme, kad razgovor mora umuknuti, a Crkva mora početi šutjeti, to jest govoriti svojim patnjama. To je doba, kad Crkva postaje potlačena i iskrvavljena zajednica. Njezina duhovna prava potlačuju oni, koji imaju silu u rukama»...

DR. BRANKO JELIĆ (1905-1972.)

Iz govora na svečanoj komemoraciji u Berlinu 28. veljače 1965.
(V. *Danica*, 28. travnja 1965.)

«AKO ne budete kao djeca, ne ćete ući u kraljestvo nebesko.»

Mnoge su tajne sadržane u ovoj svetoj riječi, i mnoga nam se pitanja nameću, kad ovu svetu riječ izgovorimo.

Na prvo pitanje o sudbini «odraslih», onih, koji više nisu «kao djeca», lako je odgovoriti: može se odgovoriti na dva načina, ili da «sub specie aeternitatis» odraslih nema, ili da «kao djeca» ne znači djetinjasti, nego izabrani, nadahnuti poletom, otvorenosti i radošću, puni vjere, ufanja i ljubavi.

Drugo pitanje je: «Čija djeca?»

«Djeca Božja» očekivani je odgovor. Što znači djeca Boga Stvoritelja, Boga Otkupitelja i Boga Posvetitelja?

Dijete je plod ljubavi; u djetetu punom otvorenosti, radosti i poleta, punom vjere, ufanja i ljubavi, Stvoriteljevo se djelo nastavlja, Otkupiteljeva žrtva opravdava i Posvetitelj se objavljuje, jer bît djeteta je rasti.

Prvi primjer tumačenja odnosa između izvora i ploda na naravnom i kulturnom niveau utjelovljena u slici odnosa majke i djeteta, nalazimo već u iskonu naše zapadne kulture: u grčkoj mitologiji.

Antej je bio sin božice Geje, što znači zemlje. On je bio nepobjediv sve dotle, dok je bio u neposrednom dodiru sa svojom majkom, sa zemljom. U svim je dvobojima Antej uvijek izašao pobjednikom, a kad bi se ponekad dogodilo, da ga protivnik u hrvanju sruši na zemlju, njegova bi mu majka zemlja, osjetivši tjesnoću stapanja sa svojim rođenim sinom, u tom slučaju smrtne opasnosti, dala nove snage, da se podigne, isprsi i pobijedi.

Ovako je grčka mudrost rastumačila nepobjedivost svojeg genija, koji nije nikad smio biti originalan, nego uvijek kao dijete vjeran majci tradiciji. Tradicija ga je rodila i odgojila; ona vječno, poput zemlje, obiluje neiscrpivom snagom i životom, pogotovo onda, kad je vjerna djeca najviše trebaju, i nikome se drugome do li njoj, majci, utječu.

Ali, nepobjedivi je Antej konačno izgubio, bio je od Herkula zadavljen. Grub i nerazuman Herkul, koji se je moru prijetio, da će ga kazniti, ako se ne stiša; koji je u sunce strelice odapinjao, kad mu je žarom dodijalo, otkrio je tajnu ljubavi majke zemlje i njenog sina. U toku hrvanja, umjesto da ga baci na zemlju, on je Anteja podigao u zrak, i time prekinuo njegovu vezu s majkom zemljom. I to je bio Antejev svršetak.

Svi mi, koji smo iščupani sa zemlje, one zemlje, koju mi majkom zovemo; one naše majke, od koje smo naučili jezik, molitvu i pjesmu, svi smo mi pobijeđeni Anteji.

Svi mi, koji koracamo po tuđoj zemlji, majci svojih voljenih i vjernih sinova, koji drugim jezikom govore, druge nade gaje, druge vole i drugom se vesele, svi smo mi izgubljena djeca. (Mi više i nismo djeca, mi više ne rastemo, jer mi smo kao grana otkinuti, mi smo od-rasli.)

Svi smo mi pobijeđeni, svi smo bezimeni svi, osim jednoga, osim jednog sina naše majke zemlje, kome je ime Alojzije Stepinac.

On se je borio kao vjeran sin, pun nade i ufanja, otvoreno, vedro i dostojanstveno, i njega nikad nitko nije pobijedio, jer ga nitko nikad nije od majke zemlje odvojio ni silom, a niti milom.

Ime je sina naše majke za vječnost ušlo u kraljestvo nebesko, ime koje svjedoči vjeru, ufanje i ljubav, u čijem imenu se je Stvoriteljevo djelo nastavilo, Otkupiteljeva žrtva opravdala i Posvetitelj objavio; a tijelo je njegovo sahranjeno u krilu svoje majke zemlje svoje domovine, koju je neizmjerno volio i koja ga istinski voli.

Zdravo, Lijepa naša domovino...
...Gospodin je s tobom...
...blagoslovljen je plod utrobe tvoje...!

IVAN GALANTIĆ

SLABAŠNA mi ruka podrhtava, jer kanim napisati nekoliko riječi o onome, koji u vrtnji naših atomskih vremena posta: Ime Zemlje! Stepinac mu je ime! Stepinca sam prvi put vidio 1938. na njegovu prolazu kroz Mostar. Godine 1945. susreo sam se opet sa Stepincem na svečanoj akademiji u Zagrebu, na kojoj je —prigodom Papinskoga dana— držala slovo prof. M. Stanković. Napokon godine 1960. imao sam čast dotaknuti se nekih njegovih relikvija, dok još uvijek čuvam komadićak jastučnice, na kojoj je izdahnuo ovaj veliki, neslomivi i apostolski Muž. Ali ne, on nije umro... on navijek živi! On je i danas «vođa nam», jer velikani tek iza groba počinju stvarati svoju nerazorivu povijest.

U našemu stoljeću Hrvatska je postala skrajna granica internacionalnoga, svjetskoga komunizma dajući gromovnika Stepinca —mučenika i borca svjetskih razmjera, čija je veličina jednaka stravičnoj doglednici sukoba Istok— Zapad. Tako je mala, štaviše zaboravljena Hrvatska postala burni eksplozivni atom, svjetlonosna poznanica na usnama milijuna. «Jugoslavenski» partizansko-komunistički silnici sudili su Stepincu, što je pozdravio ostvarenje Države Hrvatske 1941. Međutim sami Stepinac je nadopunio obrazloženje svoje osude, kada je kazao: da je on suđen nadasve kao predstavnik Crkve i primas Hrvatske!

U kratko, val terorističkoga komunizma, koji urla svijetom, preplavio je i Hrvatsku, da uguši njezin duhovni, njezin narodni idealizam. Tom zločinačkome potopnome valu suprotstavio se je nadbiskup Stepinac došavši tako na optuženičku klupu i postavši plodonosno zrno bačeno u već okrvavljene brazde materinske Hrvatske Zemlje. Na poprištu te orijaške i beskonačne bitke Stepinac je bio «našeg roda plam». No toj svijetloj mučeničkoj baklji nas stotine hrvatskih svećenika u iseljeništvu još uvijek ne napisasmo dostojnoga spomen životopisa*; njegova baština na međunarodnoj političkoj pozornici ostade od strane hrvatskih političara neiskorišteni, gotovo mrtvi kapital! Zato njegov hladni grob u Katedrali — grob u zlaćanom plamenu svijeća i cvijeću tim više i glasnije govori; njegov vječni grob grmi u lice svojega naroda pred licem svijeta: da s crvenim komunističkim Đavolom nema Sporazuma; da stoglava komunistička Hidra strepi samo pred bunkerima boraca i grobovima mučenika!

LUCIJAN KORDIĆ

[Lucijan Kordić: *Krateri i Gejziri,*
Chicago 1978., str. 105-106.]

* Mnogo godina kasnije nakon pisanja ovoga dnevnika objavljen je monumentalan životopis *«Alojzije Stepinac»*, od O. Alekse Benigara, Ziral, Rim, 1974.

— — — — —

U DANIMA, kada bismo svi očekivali, da će konačno započeti i kod nas krvavi pir nad krvnicima, Udbaši se pred licem čitava svijeta rugaju hrvatskom narodu da pljuje na svoj vlastiti obraz i na svu svoju povijest vičući «živio» ovim svjetskim hrđama.

Jedini, koji nije pokleknuo, ima neku čudnovatu bolest krvi, od koje se polako, ali sigurno umire po izjavi Titovih liječnika.

Poznavajući komunističke i sovjetske metode, nama se odmah nameće misao, da ta tajanstvena bolest ima iste uzroke kao i bolest i smrt križevačkoga biskupa Šimraka. Istina će se ipak jednom saznati. Međutim, zanimljivo je, kako se crveni diktator napreže, da spasi život Stepincu. Oni bi htjeli, da ide u Frankfurt ili San Francisco, ali mu ne daju otići u Zagreb...

Balkanske hordе, koje su se spustile u hrvatske domove, žele dati Stepincu PUTNICU, kako bi se riješile posljednjega, koji im neustrašivo govori istinu u oči kao Ivan Krstitelj Herodu. «Jugoslavija se ne će više baviti kardinalom Stepincem, i ne kani da ga pretvori u mučenika. On se ne da liječiti od liječnika i ne želi da se liječi u kupkama. Nas će uvijek činiti odgovornima za svako zlo, koje mu se dogodi. Stepinac je samo pješak na svjetskoj igri šaha Vatikana, i bit će samo pješak, dok živi».

Međutim, svijet zna, da kardinal Stepinac nije vatikanski pješak, nego glas zakopane Hrvatske. On govori mjesto stotina hiljada zakopanih po grobovima, koji više ne mogu govoriti. Njihova imena nijesu zabilježena ni na jednom Križu, osim na jednom jedinom, koji živi i koji se zove Stepinac. Dok Amerikanci iza toliko godina istražuju katinske grobove, nema sumnje, da će jednoga dana jedan pošteni zastupnik ili senator američkoga kongresa zatražiti, da se istraže i grobovi progresivno demokratskih jugoslavenskih republika. A kod toga vodit će ih siguran vodič, koji znade, gdje su ti grobovi i tko je u njima.

Stepinac govori u ime hiljada pohapšenih i zatvorenih na robiji. U ime onih, koji trunu po najdubljim galerijama srbijanskih i bosanskih rudnika. U ime onih, kojima su već imena izbrisana iz popisa živih, ili u čije ime govori jedan Kardinal univerzalne rimske Crkve, koju nitko nije mogao ugušiti posljednje dvije hiljade godina, pa ne će ni mali, debeli Tito.

Stepinac govori u ime onih stotina hiljada i milijuna Hrvata, koji pokorno glasuju od straha i užasa, da spase goli život. U ime svih onih udovica, kojima su pobili sinove, a one glasuju za njih. U ime svih onih staraca, koji su izgubili sinove, a oni glasuju za njih. U ime svih onih bijednih i jadnih preplašenih, koji misle, da je svijet i Bog ostavio Hrvatsku i da su izgubljene sve nade.

Dok službeni predstavnici Hrvatske šute kao zaliveni i slušaju one, kojima je potrebno da Hrvatska bude ugušena u crvenom obruču, dok plaćeni nitkovi šire svijetom laži, da zablate lice mučeničke Hrvatske, Stepinca ne može nitko ušutkati, niti kupiti.

Nije čudo, da su sve poduzeli, da kardinala Stepinca pretvore u

CARDINAL STEPINAC MEMORIAL AUDITORIUM,
Lackawanna, SAD, otvoren 30. listopada 1961.
Podignut nastojanjem b. Stepinčeva tajnika, dra Stjepana Lackovića
Dolje: IVAN MEŠTROVIĆ u posjetima kod vlč. Lackovića, Lackwanna

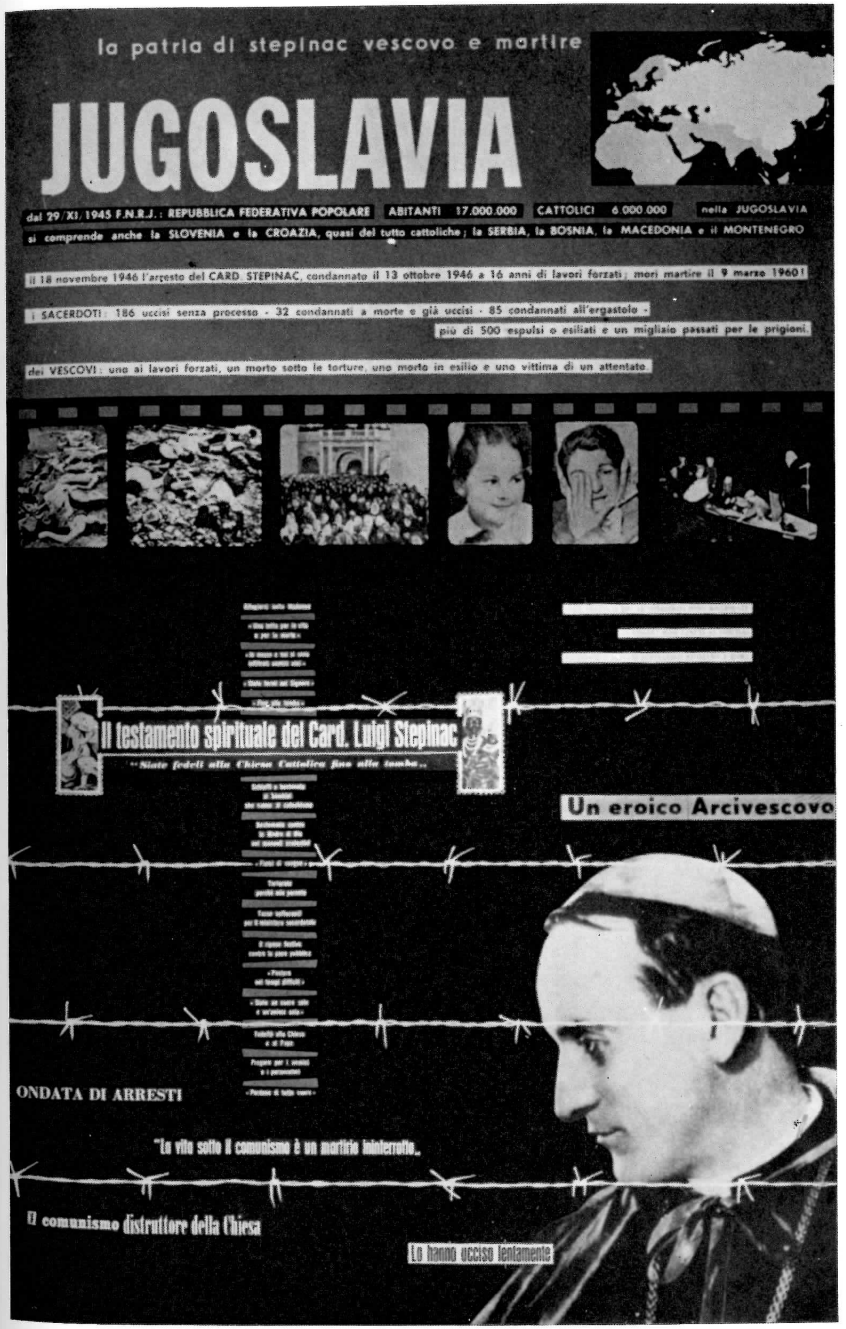

IZLOŽBA PROGONJENE CRKVE U RIMU 1963., jugo-odjeljenje, Stepinac u njenom središtu. Nad Stepinčevom slikom piše: *«Un eroico Arcivescovo»* (Jedan junački Nadbiskup). Nad glavnim naslovom: *«La Patria di Stepinac vescovo e martire»* (Domovina Stepinca, biskupa i mučenika)

SPOMENIK NADBISKUPU ALOJZIJU STEPINCU
U MELBOURNE-U, AUSTRALIJA:
Djelo Ivana Meštrovića, u župskoj crkvi Sv. Nikole Tavelića;
svečano otkriće 4. travnja 1965. obavio melb. biskup Msgr. Moran

ZLATNICI U POČAST KARDINALU STEPINCU:
Dao kovati *Zlatko Tuđina,* godine 1967., u Münchenu.
Kolekcija hrvatskih zlatnika bila je predana papi Pavlu VI.,
prilikom hrvatskog nacionalnog hodočašća u Rimu, 23. rujna 1967.

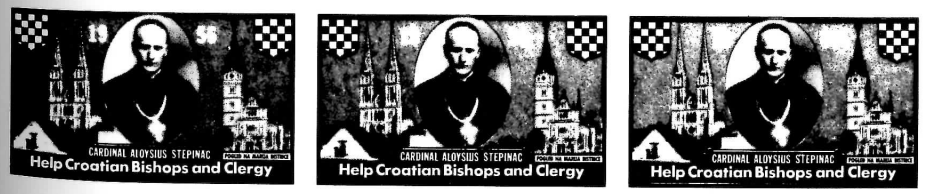

UZORCI HRVATSKIH MARAKA S LIKOM
NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA.
Ovakvih [sličnih] maraka objavljeno je više, u raznim zemljama,
i lijepljene su na pismima

bezličnoga «pješaka» rimske kurije, koji se vrti i miče kao batina u rukama starca. Nije čudo, da ga proglasuju agentom, kada su sami bili čitav život kriminalni agenti najvećega kriminalca svjetske povijesti. Oni misle, da je Stepinac i Hrvatska «novac za potkusurivanje» u rukama lukavih talijanskih prelata, a ne vide jadnici, da nitko nije uspio u povijesti izbrisati krvave tragove Abelove, a kamoli grobove pola milijuna ljudi i tamnicu jednoga od najplemenitijih i najstarijih europskih naroda, izručenoga sada balkanskom i komunističkom ološu.

Hrvati u svijetu moraju se svuda okupiti složno oko Stepinčeva imena i nametnuti istinu čitavome svijetu: nad nama je nadgrobna ploča, ali mi smo živi pa ćemo dočekati jednoga dana istu provalu narodnoga bijesa, koji su doživjeli komunisti u Berlinu i Poljskoj. Krvnici znaju, da hodaju po grobovima i često imaju utvare pred očima. Najveća utvara, tim strašnija, jer zna, da je vječna i da živi, dok bude pravednika i Hrvata u svijetu, zove se za diktatora Tita: kardinal Alojzije Stepinac i Hrvatska Država.

ANTUN BONIFAČIĆ

[*Danica*,
Chicago, 22. srpnja 1953.
(Prema knjizi «*Vječna Hrvatska*»,
Chicago, 1953., str. 237-240.)]

«NJEGOVA USPOMENA ŽIVI U SRCIMA HRVATSKOGA NARODA»...

«IZA svakog heroja stoji izdajica» — kaže jedna stara poslovica. U burnoj i u krvi natopljenoj zemlji, kao što je Jugoslavija, često je teško razlikovati pravog heroja od izdajice.

U jesen 1946. jugoslavenski komunisti izveli su pred sud Alojzija Stepinca, zagrebačkog nadbiskupa i katoličkog primasa Jugoslavije.

Državni tužitelj čitao je optužnicu: «optuženi Stepinac» (tako je tužitelj nazivao Nadbiskupa) optužuje se, što je za vrijeme rata kolaborirao s neprijateljem i surađivao s domaćim fašistima, te zbog izdaje protiv komunističke vladavine poratne Jugoslavije.

Kad bi bilo uspjelo, da narod kod kuće i javno mišljenje u inozemstvu povjeruje u te optužbe, katolicizam i Crkva u Jugoslaviji pretrpjeli bi strašni udarac. Ali koji put i najsmioniji planovi okrenu se protiv onih, koji su ih zasnovali. Komunisti su nastojali da klevetama unište jednog pravednog čovjeka. Umjesto toga, učinili su ga herojem svog naroda i simbolom kršćanstva, koje trpi pod komunističkim progonima. Stepinac je odgovorio državnom tužitelju: «Moja je savjest čista». Na lažne optužbe, on je odgovorio razotkrivanjem pravog razloga ovog suđenja. To nije bilo suđenje Stepincu kao čovjeku, nego zagrebačkom Nadbiskupu i predstavniku Crkve u Jugoslaviji. On bi pozdravio svako rješenje, koje bi se postiglo u pregovorima s Vatikanom. Ali on nije mogao, niti bi ikada mogao ostati šutjeti na komunističke nepravde. Tada je ovaj mršavi prelat asketskog izgleda s dubokim očima iznio što je Crkva imala reći u ovom slučaju: Komunisti su usmrtili preko 260 svećenika, i to većinu njih čak i bez prividnog suđenja. Oni su zatvorili crkvene škole, ukinuli su novinstvo Crkve i uveli protuvjersku obuku u državne škole.

Stav Crkve prema komunizmu nije bio diktiran nikakvim materijalnim razlozima i Crkva se nije suprotstavljala socijalnim i ekonomskim reformama — rekao je Stepinac. Ali ako je drugima dopušteno da propovijedaju materijalizam, katolicima treba biti dopušteno, da oni ispovijedaju i brane svoju vjeru. Oni su umirali za to pravo u prošlosti i još su spremni da umiru za nj.

Druga glavna optužba protiv Stepinca bila je, da je on bio izdajica komunističke Jugoslavije. On je uvijek bio odlučan branilac prava hrvatskog naroda na nacionalno samoodređenje. Po tome, kažu komunisti, Stepinac je bio izdajica, separatist, koji je tražio razbijanje Jugoslavije i uspostavu hrvatske države. Na tu optužbu Stepinac je odgovorio, da hrvatski narod, poput svakog drugog naroda na zemlji, ima pravo na posebnu nacionalnu državu, ako je želi. U Jugoslaviji nije bilo jednakopravnosti, i Hrvati su bili građani drugoga reda. I tada se je optuženi Stepinac preobratio u optužitelja, rekavši komunističkim gospodarima Jugoslavije: «Ako vi mislite, da je hrvatski narod zadovoljan sa svojom sadašnjom sudbinom, dajte mu priliku da se sâm slobodno izjasni. Ja sa

svoje strane ću se rado pokoriti njegovoj odluci. Ja sam to činio u prošlosti i činit ću opet.»

Preostatak godina svog života Stepinac je proveo većinom u tišini — prvo u ćeliji lepoglavskog zatvora, a onda od 1952. do svoje smrti u veljači 1960. pod strogom policijskom stražom u svom rodnom selu Krašiću. Ali iz svog zatočeništva Stepinac je govorio još snažnije, nego ikad prije s propovjedaonice zagrebačke katedrale. Dobri pastir ostao je sa svojim narodom, tih i lišen slobode, kao što je i narod bio. On je dijelio s njima njihove patnje, njihovu oskudicu, njihove bolove i njihova poniženja. Predsjednik Jugoslavije Tito nazvao je Stepinca «zločincem», a jugoslavenska štampa sipala je na njega pogrde i klevete. I onda, kad je Kardinal umro —on je na tu čast u Svetom Kolegiju bio uzdignut 1952.— njegovo mrtvo tijelo bilo je prenijeto u Zagreb, gdje mu je narod šuteći iskazao svoju ljubav. Ljudi su dolazili bez prestanka, u desetcima tisuća, u stotinama tisuća prolazili su mimo Kardinalovog odra. Kad god sam posjetio zagrebačku katedralu, ja sam našao svježe cvijeće na Kardinalovu grobu, koje su donosili siromašni, bijedni, bolesni i oni koji pate. Oni mole na Stepinčevu grobu, jer vjeruju, da je on jedan od Božjih ugodnika. Tako su Kardinalov život, primjer i poruke ostale živuća snaga. Njegova uspomena živi u srcima hrvatskog naroda, kojeg je on volio, i u analima Crkve, kojoj je on služio s potpunom odanošću. U svakoj generaciji ljudi poput Stepinca revitaliziraju kršćansku civilizaciju, koju bih ja mogao definirati sa Svetim Pavlom, da se sastoji od tri stvari: *Vjere, Ljubavi* i *Nade*. Vjere u Boga, ljubavi u bližnjega i nade u konačnu pobjedu dobra nad zlim.

MATE MEŠTROVIĆ

[Iz radio-predavanja u New Yorku,
postaja WBAI, petak 16. ožujka 1966.;
isto je predavanje ponovljeno sutradan.]

ŽIVOTNO djelo Alojzija Stepinca obuhvaća dva područja: crkveno-religiozno i nacionalno-političko. Za hrvatske komuniste nije od odlučne važnosti da shvate pravilno Stepinčevu ulogu u životu hrvatske Katoličke Crkve, premda nije od male važnosti da oni i to shvate. Stepinac je prvi veliki i u tom smislu nacionalni s v e t a c hrvatski. Vodeća uloga, koja u suvremenoj povijesnoj etapi pripada hrvatskim komunistima u domovini, da bi mogla biti izvršena uspješno i korisno za hrvatsku nacionalnu stvar, mora da uključuje i pravilnu ocjenu Stepinčeve crkveno-religiozne uloge i da znade koristiti sve one pluse koje svetački lik i svetačko djelo Alojzija Stepinca mogu dati i hrvatskoj političkoj i nacionalnoj stvari.

Što se pak tiče nacionalno-političke uloge Stepinca, njezino pravilno shvaćanje i ocjena sa strane hrvatskih komunista imade bitno značenje a u jednoj ili drugoj budućoj i bliskoj situaciji, može imati i presudno.

Da bi mogli izvršiti povijesnu ulogu, koju im prilike dadoše i daju u ruke, hrvatski komunisti moraju, pored ostalih preduvjeta, ispuniti i to da pravilno ocijene političko mjesto i političku ulogu Stepinca u životu i sudbini hrvatskog naroda našeg stoljeća.

Pored i nakon Stjepana Radića, Stepinac je prvi i jedini Hrvat koji je zauzeo mjesto nacionalnog općehrvatskog vođe u svijesti hrvatskog naroda ovog našeg stoljeća. Tko hoće ili treba imati hrvatski narod na svojoj strani, taj mora shvatiti ovo značenje Stepinca i uzeti ga na svoju stranu. Tko je u našem vijeku protiv Stepinca, taj je —svjesno ili nesvjesno— protiv hrvatskog naroda. Onaj vražji Tito je donekle shvatio i zato je, barem nakon smrti, dao ono veličanstveno priznanje Stepincu dozvolivši Stepinčev pokop u Katedrali i slobodno hodočašće na njegov grob.

Time nije rečeno da je u političkim stavovima i u političkom aspektu Stepinčeve djelatnosti sve bilo pravilno i točno, bez progreške ili propusta. Toga je bilo, i više puta, kao što je to neizbježno i prirodno u životu i djelatnosti svakog čovjeka. Errare humanum est.

Za političara u užem i strogom smislu riječi kakav je bio Stjepan Radić, pogreške ili propusti u njegovoj djelatnosti dobro su poznata i priznata stvar, no to ne smeta da on po cjelini svoga djela postane najveći i najpotpuniji nacionalni vođa. Kao kod Radića, tako i kod Stepinca završno mučeništvo njihovog života dalo im je osobiti pečat općenacionalnog priznanja i štovanja.

Stepinac je bio ne samo velik, iskren i nesebičan Hrvat, nego i pravi svetac te njegova sanktifikacija je jedna od najprečih zadaća hrvatske Katoličke Crkve, hrvatske nacionalne politike i hrvatskog naroda uopće. To ne znači da je sveti Alozije Stepinac u svom životu bio bez ma ikakvog grijeha. Nema toga čovjeka, koji kad-tad ne pogriješi. Simbolično je u tom pogledu, da i rimski Papa, koji nosi službeni naslov «Sveti Otac», odlazi također na ispovijed, da ima dapače i posebnog stalnog svog ispovjednika. Proglašenje Stepinca svetim spada u funkciju Katoličke Crkve. Mi to proglašenje očekujemo i podržavamo, ali nije mjesto da potanje ovdje u to ulazimo.

Proces protiv Stepinca bio je političke naravi, takova je bila i njegova osuda, njegovo kasnije oslobođenje iz Lepoglavske tamnice i interniranje u Krašiću, najzad i dozvola pokopa i hodočašća na njegov grob u zagrebačkoj Katedrali.

Raspravljanje o značenju i karakteru političke strane u Stepinčevoj djelatnosti stalno je na dnevnom redu. Ako se želi doista reći istinu o Stepincu, onda se mora utvrditi kako pravilnosti, tako i nedostaci ili pogreške i propusti u njegovim političkim stavovima i nastupima.

Za sve Hrvate je to važno, a još najvažnije za hrvatske komuniste — zbog vodeće uloge u domovini koja već danas u okviru hrvatskog naroda njima pripada, a u bliskoj budućnosti pripast će još otvorenije, očevidnije i odlučnije — da se pravilno snađu u ovom ne baš jednostavnom problemu. Vrlo važno je to, dalje, i za hrvatsku Katoličku Crkvu, za hrvatsku katoličku hijerarhiju — i opet zbog važnosti koja joj već danas pripada, a sutra će pripasti u još većoj, očevidnijoj i sudbonosnijoj mjeri.

Prije svega treba imati uvijek u vidu osnovnu činjenicu, da Stepinac nije bio političar u pravom i točnom značenju te riječi. Iz toga slijedi, da on nije trebao pa ni mogao imati uvijek one izrazite i do kraja dovedene stavove u političkim pitanjima i o političkim situacijama. Kao ne-političar on je bio u prirodnom položaju da vidi stvari tek na polovicu kad su one za profesionalnog političara već posve jasne. Ako je dopustivo pa i neizbježno, da i profesionalni političari pogriješe u ocjeni situacija i u prognozi događaja, to je tim više dopustivo i neizbježno kod ne-političara, pa koliko god oni bili dobronamjerni i inteligentni.

Drugu stvar, koju treba stalno imati u vidu, jeste to, da su komunisti bili za Stepinca druga i tuđa stranka. Prema tomu on je bio prirodni politički protivnik Komunističke Partije Jugoslavije i ne može biti ni pravno ni moralno osuđivan za negativno stanovište koje je imao prema toj Partiji dok ona nije postala zakonita vlast. On je prije njezinog dolaska na vlast imao punopravno i moralno pravo nju pobijati, pa kod toga u nekim konkretnim ocjenama i prognozama i krivo suditi prema već rečenom: Errare humanum est.

Ako je i političarima dopušteno, da poprave i dopune svoja stajališta kad tijek događaja pokaže da su se prevarili, tim više je to dopustivo ne-političarima, među koje svakako spadaju crkveni ljudi, među njima i Stepinac.

Zbog nepravdi koje je hrvatski narod trpio od Madžara i Austrijanaca, Stepinac se je, dopavši u talijansko zarobljeništvo g. 1917., javio u jugoslavenske dobrovoljce za Solunski front. No kad je vidio nepravde koje trpi hrvatski narod od nove beogradske vlasti, Stepinac je otišao u opoziciju, k Radiću.

Kad je prva Jugoslavija propala i bila proglašena Nezavisna Država Hrvatska, Stepinac je pozdravio taj događaj kao što ga je pozdravila cjelina hrvatskog naroda. Ali kad je Pavelićev ustaški režim prešao na nedjela u odnosu na druge narode i vjere, na Srbe, židove i cigane, Stepinac je u čuvenim i smionim svojim propovijedima u zagrebačkoj Katedrali žigosao tu nehumanu i nekršćansku politiku.

To je predstavljalo takovu ljudsku i duhovnu veličinu, takav heroi-

zam, da je Stepinac trebao za takovu zaslugu dobiti od svakog režima, koji bi došao poslije i želio postupiti pravilno i pošteno, najveću nagradu, medalju, orden. Da je dobio od Titovog režima proces i tamnicu pokazuje samo koliko je nizak i protuhrvatski bio od svog početka Titov režim.

Da je u onom herojskom i nadljudskom periodu Stepinčevog života i djelovanja bilo i nekih propusta i krivih ocjena i nada, ne mijenja osnovnog značenja njegove veličine i pravednosti. Pogreške, nedostaci i propusti su postojali, ali oni su u cjelini stava i djela Stepinčevog onog vremena bili sporedni i neizmjerno manji od pravilnih i herojskih nastupa.

Što je još osobito važno, kad su nastupili novi događaji i pokazala se pogrešnost nekih njegovih ranijih ocjena i očekivanja, Stepinac je smjelo, pošteno i do kraja učinio potrebne popravke i dopune k svojim ranijim stavovima.

Da ne govorim samo općenito i teoretski, navest ću par primjera iz vlastitog poznavanja i doživljaja.

U proljeću 1943., skoro nakon dolaska u Zagreb iz Jasenovačkog logora, tajnica reda Sv. Vinka i bliska suradnica Stepinčeva, a moja bivša kolegica s bečkog Sveučilišta, sad već pokojna č. s. Rafaela Grašovac, uredila mi je da budem primljen kod Nadbiskupa Stepinca. Ustaške vlasti bile su tad toliko ogorčene na Stepinca zbog njegovih propovijedi i «jugoslavenske» prošlosti da sam otišao na taj sastanak u nadbiskupski Dvor tako reći «tajno», tj. ne rekavši nikomu ništa o tome.

Stepinac je govorio samo njemu svojstvenom otvorenošću, dubinom i iskrenošću. Osuđivao je nemilosrdno Hitlerovu Njemačku i Pavelićev ustaški režim, proricao im sigurnu i blisku propast, a za ustaške krivce predviđao međunarodni poslijeratni sud.

Što se tiče hrvatske budućnosti Stepinac je bio neobično optimističan. Kad sam rekao o mogućnosti poteškoća za Hrvatsku u slučaju proširenja partizanskog komunističkog režima, Stepinac me je odlučno uvjeravao: «Garantiram Vam, nikad ne će doći Tito u Zagreb!» Pomislio sam bio, da Stepinac tu možda «diplomatizira», pa sam prešao na drugu temu i kasnije se opet vratio na istu. Stepinac mi je ponovio, s još većom odlučnošću svoju staru «garanciju».

Polazeći, ipak, od mog shvaćanja situacije i stvarne opasnosti «dolaska Titovog» u Zagreb izložio sam Stepincu misao, da je središnji problem hrvatske situacije imati na koncu rata u Zagrebu vladu, koja bi mogla pregovarati s pobjedničkim Saveznicima i s Beogradom.

«Sa Saveznicima, da, ali s Beogradom ne! S Beogradom u kojem bi zavladao bezbožni komunizam nisu za Hrvatsku mogući nikakvi pregovori», rekao je odlučno Nadbiskup.

Uzdržao sam se od primjedbe: A što, ako bi Saveznici priznali beogradsku komunističku vlast zakonitom? Rekao sam blaže: «A ako Saveznici dovedu nekako natrag u Beograd staru karađorđevsku Vladu?»

Stepinac je bio ne manje odlučan: «Ni u tom slučaju nikakvi pregovori nisu više mogući, jer stara Jugoslavija nije provela zakon o Konkordatu...»

Meni je ostalo samo da pomislim: «Teška nas budućnost čeka, kad najbolji, najveći i politički najjači Hrvat ovog vremena, ovako nerealistički, s ovakovim iluzijama gleda na bližu budućnost».

Govoreći o hrvatskoj Vladi na koncu rata, izrazio sam bio misao da bi se ta Vlada morala sastojati «od HSS-e i nekompromitiranih ustaša».

«Ustaše i HSS su stranački međusobno toliko zavađeni, da se sami nisu u stanju sporazumjeti, ali postoji treća sila čiji autoritet i ustaše i HSS priznaju, to je Katolička Crkva i preko nje bi moglo doći i do ovakove zajedničke Vlade...»

Stepinac mi je odgovorio ledeno i kratko, bez onog njegovog srdačnog zanosa: «Nema Crkva takove mogućnosti, kako to Vi mislite».

Ostao mi je oštar i siguran dojam, da je Stepinac protiv svake buduće kombinacije s HSS-om. Otišao sam u punoj nedoumici: Zar je on sada ne samo protiv ustaša i Beograda, nego i protiv HSS? Na koga onda računa i što očekuje?

Odgovor sam našao desetak dana kasnije, kad sam u listu katoličke «anglofilske» elite «Spremnosti» u govoru uglednog i duboko obrazovanog profesora teologije na zagrebačkom Sveučilištu Zimmermana pročitao i ovu rečenicu: «Maček ne može biti na čelu hrvatskog naroda, jer živi u nezakonitom braku».

Ostao sam više nego zapanjen: Eto, otkuda onaj ledeni otkaz Stepinca... Ali gdje su ona daleka vremena kad su u Bizantu padali carevi zbog «nezakonitog braka»!...

Malo kasnije dobio sam objašnjenje i na ovu nedoumicu. Prigodom razgovora o «prekrštavanju» pravoslavnih u katolike, onaj dobar ustaša i dobar katolik branio je tu politiku s ovim argumentom: «Pa tko danas prigovara Karlu Velikom, što je silom krstio Saksonce...»

Među hrvatskim katolicima, pa i crkvenjacima raširila se bila neka pometnja uma i duha: kao da živimo u devetom ili dvanaestom a ne u dvadesetom stoljeću.

Ova duboka politička dezorijentacija hrvatskih katolika onog vremena, među njima i inače tako duhovnog Stepinca, ova njihova antihistorijska perspektiva pridonijela je nesumnjivo svoj dio uspjehu Pavelićeve politike k završnoj totalnoj katastrofi, pripomogla propustu spasenja Hrvatske Države svojevremenim prelaskom na stranu Saveznika i pomanjkanju na koncu rata prisutnosti u Zagrebu takove hrvatske Vlade, koja bi mogla doći u obzir da razgovara sa Saveznicima i pregovara s Beogradom, a time svime objektivno je pomogla i olakšala «dolazak Tita» u Zagreb...

U poznatoj Poslanici hrvatskih biskupa u veljači 1945. našle su svoj završni izražaj ove politički pogrešne, nerealne i protupovijesne koncepcije pretežnog dijela hrvatskih katolika, među njima i Stepinca, iz godina 1943-45.

Poslije rata madžarski Kardinal Mindszenty postao je klasičnim i tragičnim predstavnikom ove politički apsurdne, nerealne i protupovijesne koncepcije, taktike i «perspektive». Mindszenty je kroz to pridonio vrlo mnogo poslijeratnim nesrećama i katastrofama madžarske nacije i madžarske Katoličke Crkve, naročito u velikoj krizi g. 1956. kad je svojom ekstremističkom opozicijom reformatorskoj i demokratskoj vladi Nagy-a olakšao put sovjetskoj oružanoj intervenciji.

Ne manje klasičan ali u ovom slučaju uspješan i pozitivan predstavnik u poslijeratnoj taktici Katoličke Crkve javio se poljski Kardinal Wyszynski koji je kritične 1956. i kasnije načelno podržao reformatorsku i nacio-

nalno samostalnu vladu poljskih komunista, opozicionih prema hegemonističkim pretenzijama Moskve, sve i ostajući pri tom u opoziciji s tim istim poljskim komunistima u raznim lokalnim pitanjima.

Kad usporedimo Stepinčeve stavove posljednjih dviju godina rata i onih poslije rata s poslijeratnim stavovima Kardinala Mindszenty-a i Kardinala Wyszynskog, onda susrećemo vrlo važnu i temeljnu okolnost: za posljednje dvije ratne godine Stepinac je slijedio pogrešnu liniju Mindszenty-a, a poslije katastrofe u svibnju 1945. prešao je odlučno na pravilnu liniju kardinala Wyszynskog.

Ova razlika, ova promjena i ovaj prelaz osigurali su povijesnu i moralnu veličinu Stepinca. Da je on ostao na liniji Mindszenty-a poslije svibnja 1945., Stepinac bi, uza sve svoje partikularne zasluge iz prošlih perioda, otišao u mrtvu prošlost, bez svakog uzora za budućnost, kao što su ušli Mindszenty, Pavelić, Staljin i toliki drugi.

Svoju pravu i neumrlu veličinu Stepinac je posvjedočio time što je pokazao da je imao u svojem umu i duhu rezerve i «štofa», da svoju staru liniju popravi, dovede u sklad s našim realnim prilikama dvadesetog stoljeća.

On koji je u proljeću 1943. i u Poslanici od veljače 1945. govorio «Nikad Tito u Zagreb», «ništa s bezbožnim komunizmom», «nikakvi pregovori s Beogradom», izvjesio je bio na Zagrebački nadbiskupski dvor prigodom prve Biskupske konferencije u Titovoj Jugoslaviji — službenu jugoslavensku titovsku zastavu s crvenom zvijezdom. Kad mu je jedan biskup malo začuđeno rekao: «Pa zašto si to učinio?», Stepinac je spremno odgovorio: «Zastava i zvijezda nisu same po sebi u suprotnosti s nikojom dogmom».

Daleko važniji i dublji je drugi slučaj. U srpnju 1945. došlo je bilo u Zagrebu do susreta između Stepinca i Tita. O tom susretu sastavljen je bio odmah službeni protokol, koji je kasnije bio od američkih katolika i objavljen. Naravno, sve je počelo i temeljilo se na evanđeoskom: «Bogu Božje, caru carevo». Kad je, pri koncu, Tito govorio o potrebi «obnove zemlje» i suradnje u tome, Stepinac je sa svojom herojskom i genijalnom smjelošću, dubinom i iskrenošću nadodao: «Ako se želi obnova zemlje, onda treba organizirati suradnju s HSS-om i s poštenim ustašama».

To je program Stepinca za naše vrijeme, to je njegov pravi zavjet. To je hrvatsko i južnoslavensko izdanje linije Wyszynskoga.

Što taj program i ta linija nisu našli svoje daljnje ostvarenje u Titovoj Jugoslaviji, uzrok je u Titu, u njegovoj temeljnoj protuhrvatskoj politici i u njegovoj sterilnoj taktici izigravanja svih naroda Jugoslavije jednih protiv drugih.

Ali taj program i ta linija sačuvali su u potpunosti svoju realnost i perspektivnu vrijednost za odnose hrvatske Katoličke Crkve i hrvatskih komunista pri Titu i još više poslije Tita.

ANTE CILIGA

[*Na pragu sutrašnjice*,
III, 1-2, lipanj 1977., str. 33-40;
2. dio članka «Istina o Stepincu,
Blaževiću i Kuhariću».]

VIII

DUHOVNA LJEPOTA KAO NADAHNUĆE

STEPINČEVA DUHOVNA LJEPOTA I DOMOVINSKA VJERNOST— NADAHNUĆE PJESNICIMA

VINKO NIKOLIĆ

«Na obali rijeka babilonskih
sjeđasmo i plakasmo
spominjući se Siona;
o vrbe naokolo
harfe svoje bijasmo povješali.
— — — — —
Kako da pjesmu Jahvinu pjevamo
u zemlji tuđinskoj!
Nek se osuši desnica moja,
Jeruzaleme, ako tebe zaboravim!»

Prognanikova pjesma, PSALAM 137.

ALOJZIJE Stepinac, čovjek i biskup, mučenik-svetac i rodoljub, bogat je motiv hrvatske umjetnosti, nepresušiv je izvor pobudnih nadahnuća, kako u likovnoj umjetnosti, tako i u književnosti (za glazbu ne znamo). Na području likovnih umjetnosti ostvarena su vrsna umjetnička djela. Nije naše da to ocjenjujemo, ali nije nam teško utvrditi, da su, npr., Jozo Kljaković (1889-1969.) i Ivo Dulčić (1916-1975.) ostvarili dva velika Stepinčeva portreta, a da ne govorimo, da je slavni Ivan Meštrović (1883-1962.) u svojim kiparskim ostvarenjima, tri originalna djela, oblikovao jedan likovno divan reljef, duboko religiozan, što potiče na skrušenje, pod naslovom «Stepinac u molitvi» (neki to djelo nazivaju «Stepinac u tamnici»). Sjećamo se ovdje i snažnoga Stepinčeva poprsja od Augustina Filipovića, te onog sugestivnog oblikovanja Stepinca od hrvatskog Amerikanca Theodore Golubića, a da ne spominjemo druga likovna djela, slike i kipove, rođene i oblikovane u svetom nadahnuću Stepinčeva herojstva i mučeništva. Sreća (ili nesreća) je htjela, da se u emigraciji nađoše više hrvatskih likovnih majstora, zato su i njihovi rezultati bogatiji. Mi, međutim, vjerujemo, da su se na Stepinčevoj vatri ogrijali i nadahnuli i mnogi hrvatski domovinski književnici, samo nam njihova djela ostaše nepoznata. Kako bilo, danas je prerano govoriti o tome, koliko je Stepinac služio kao nadahnuće za hrvatsku umjetnost općenito,

bilo likovnu, književnu ili glazbenu; to će se znati tek onda, kada se ostvari sloboda za hrvatskog čovjeka u vlastitoj slobodnoj zemlji. Ovdje iznosimo kratak prikaz hrvatske poezije, koju je nadahnula duhovna ljepota i domovinska vjernost Alojzija Stepinca, kao uvod u same pjesme.

Molitva je uvijek i poezija, makar poezija nije uvijek i molitva. Molitva i poezija kao da su iz istih izvora, iz najdubljih dubina ljudske duše, jer dar su Božji, drukčije nema iskrene molitve, niti čiste poezije. Stoga nikakvo čudo, da se je religija uvijek služila poezijom, da je poezija često služila religiji, i da su mnoga velika književna djela u religiji našla svoja nadahnuća. Često je poezija vanjski, formalan oblik religije, i svi su veliki obredi, od prastarih vremena i kod poznatih i nepoznatih naroda, poštivanje Boga ili bogova izražavali poezijom. Umjetnost približava naš duh Božanstvu, kršćanska umjetnost kršćanskom Božanstvu. Religija je zanos i ekstaza duha, a to isto je i poezija, obje na granicama mistike, tajne su ljudske duše, ljepota su duha, utjeha ljudskome srcu. Što bi bio naš život bez poezije, i naša duša bez molitve, osušeni za njih, tonuli bi u crno beznađe, do mraka besmisla i očaja [1].

Svi tražimo Boga, svaki na svoj način, ali uvijek iz iste duboke žeđi u traženju smisla života. Stepinac je jedna lijepa slika Njegova, kakvog su nam oblikovali u davnom nevinom djetinjstvu, zato mi tog Boga želimo u sebi spasiti. Zato nas Stepinac toliko silno privlači, ne možemo mu se oteti, makar tu moć ne vidimo uvijek jasno, niti bismo mogli formulirati našu vjeru, koju vjerujemo preko Stepinca. Ali, konačno, zar je važno formulirati, ili je puno važnije, jedino važno, da preko njega nalazimo utjehu u našem očaju, smisao u općem besmislu, da po njemu imamo snagu za nastavak života, i, što nije nimalo nevažno, da gubimo strah pred vlastitom smrću, tim vječnim Misterijem jednog tako prirodnog procesa. Teško nam se oteti vjeri u onoga Boga, kojemu je tako svetački i mučenički odan vjernik Alojzije Stepinac. Kad razmotrimo njegov čitav život, upravo providencijalan, kada se približimo njegovu krevetu umirućega, ne možemo se dovoljno

[1] Nadbiskup Stepinac kao da je posebno cijenio duhovnu poeziju, jer je dokučio njezinu važnost i ulogu u unutarnjem životu čovjeka. Sjećamo se, na primjer, da je prije samoga rata Stepinac poticao, da se objavi posebna antologija hrvatske duhovne poezije. Takve je sugestije izražavao i katolički književni kritik i ideolog Petar Grgec (1890-1963.). Možda bi bilo došlo i do ostvarenja, da nije došlo do rata. Trebalo je da prođu 30 godina, da takvu knjigu ostvari Đuro Kokša: *«Hrvatska Duhovna Lirika»* (Rim, 1968.) Vidi ocjenu knjige: *Hrvatska revija,* XX, br. 2(78), lipanj 1970., str. 286-69. Vinko Nikolić. —

načuditi, ni nadiviti, i, naravno, ni nazavidjeti onom blaženstvu njegova mira, onoj dubokoj vjeri, s kojom on prelazi u prekogrobni život, siguran, da se život onamo nastavlja, da u grobu nije svršetak svega, i da će duša njegova naći vječni pokoj u zagrljaju Gospodnjem. Sretni oni, koji posjeduju takvu vjeru: Stepinac je siguran vodič, koji nas može dovesti vjeri, u kojoj ćemo nalaziti utjehu u ovom općem ljudskom beznađu, u besmislu našega života, u jezovitosti strahote naše neizbježne smrti, kada spoznajemo kako smo jedno Ništa. Takva strašna svijest da postojimo, i takav užas, da tako malo treba, da prestanemo postojati, vječna je zagonetka, u kojoj se vrtimo, dižemo i padamo. Zato nas Stepinac vjernik, ne samo Stepinac rodoljub, ne samo Stepinac značaj i heroj, privlači, i osvaja, i volimo ga i poštivamo kao svoga oca, svoga brata, svoga druga i prijatelja. Zato, koliko god nam naše ljudske slabosti priječe, da ga nasljedujemo, da mu se približimo, toliko je naše udivljenje prema njemu veće, jer pojava sveca u ovome životu sigurno je najdjelotvornija, jer svakoga trenutka vrši čudesa svoje Dobrote, a njoj se, među svim vrlinama, najviše divimo, nju najviše za sebe želimo. Reče on hrvatskoj akademskoj mladeži godine 1943., da je danas vrijeme, u kojem se traži «plemenština, i to radikalna, herojske geste, pa čak, ako hoćete, i ludosti svetaca», pa kao da je tim riječima sâm Stepinac orisao svoj autoportret, jer on je svoj život, pun plemenštine i herojskih gesta, oblikovao do «ludosti svetaca», koja je zadivila čitav svijet i zauvijek osvojila i zadužila njegov narod. Ta «ludost svetaca» privlači sve nas: Stepinac vjernik do svetosti, i rodoljub do herojstva i mučeništva, i značaj do žrtve, utamničenik i bolesnik do pregaranja, i danas mrtvac u besmrtnosti, kroz tu «ludost svetaca» se oblikovao i isklesao u jednu cjelovitu, svestranu, duboku i bogatu, duhovno divovsku ličnost, koju možemo sažeti u riječ Velikan. Takva bogata ličnost, koja, osim po rođenju, pripada svojoj domovini i svom narodu svim žarom svoga srca, po svojoj vlastitoj volji, da se bori za njezina temeljna prava [reče on uoči biskupskog posvećenja 1934., da će se lako naći mnogo muževa iskusnih, učenih, svetih i pobožnih... «ali jednoga, koji bi više od mene volio i ljubio svoju domovinu Hrvatsku i bio spreman da se žrtvuje za svoju svetu vjeru i Crkvu katoličku, takvoga sigurno ne ćete naći nikada»]; ljubav prema domovini Stepinac je osjećao kao jednu od izabranih vrlina, koje moraju resiti svaku izgrađenu ličnost. Za njega [i ne samo za njega] rodoljublje je i moralna dužnost, pa, dosljedno, ona je krepost, koja nas obvezuje prema rođenoj zemlji. Tà, i Krist je bio rodoljub, i on je volio svoj narod, i on je plakao na sudbinom svojega grada Jeruzalema. Stoga Stepinac kao rodoljub nije mogao ostati pasivan sentimentalac, po strani, izvan borbe, skriven; nè, on se morao, po svojem čvrstom karakteru, po svojoj jakoj volji, i po svojem rodoljubnom

žaru postaviti u prve borbene redove, morao je prethoditi svoj narod, ali uvijek, kako mu kao svećeniku dolikuje, s Križem u srcu, na ustima i u ruci, zato je njegova moralna pobjeda bila osigurana unaprijed. Eto, taj i takav Stepinac, taj i takav Velikan, i kao svetac [njegova duhovna ljepota] i kao rodoljub [njegova domovinska vjernost], privukao je sve nas, i svi smo mu mi, na razne i različite načine, izrazili svoje udivljenje, i iskazali svoju zahvalnost, i zarekli svoju vjernost, svi mu šapćemo svoje molitve. Nije kod toga važno odrediti oblik te naše molitve, najmanje njezine riječi, jer nijeme su riječi često najrječitije, važan je njihov smisao, jer molitva je upravo misaono i osjećajno sjedinjenje s Božanstvom. Stoga ni hrvatski pjesnici nisu mogli odoljeti, otetite se toj snazi, tà za pjesnike se veli, da su najsensibilniji, stoga je njihov doživljaj ovoga Velikana posebno snažan i iskren, i oni su ga doživjeli kao pravo sveto nadahnuće. Pjesnici su, stoga, progovorili u tim svojim pjesmama i u ime onih, koji svoje osjećaje, svoje udivljenje, svoju zahvalnost nisu znali ni mogli iskazati [2]. Te njihove pjesme uvijek su i molitve, nekada su i poezija, uvijek su i ljubav, i poštovanje, i vjernost Velikanu u zagrebačkoj Katedrali, koja se bijela ponosno uzdiže kao velebna grobnica Svecu Crkve i Domovine, a dva njezina vitka zvonika kao dvije fine bijele ruke, uzdignute su u zanosu, sa željeznom voljom, da dosegnu i samo Nebo. Zadnju, i najsnažniju pjesmu, Himan i Psalam, izrazit će hrvatski pjesnici, ove lutalice po tuđemu svijetu zajedno s onim patnicima na rodnoj grudi, u Slavnome Danu, kada na Stepinčevu grobnu ploču polože i svoje cvijeće, upale i svoje svijeće, i kada, u skladu zvučnih orgulja i u romonu teških katedralskih zvona, u ganuću i skrušenosti sa svojim oslobođenim narodom, kleknu na grob Hrvatskog Sveca Alojzija i svi složno zapjevamo veličanstvenu Zahvalnicu.

Za taj Slavni Dan se pati, i živi, i moli, u taj se dan se vjeruje. Dà, za taj dan se molimo Alojziju Stepincu!

Prve biskupske korake Alojzija Stepinca pozdravljaju i prate hrvatski pjesnici i posvećuju mu svoje stihove: *Velimir Deželić* otac

[2] Bilježimo, da je o Stepincu, osim pjesama, objavljena i biografska pripovijest, *«Crvena ruža na oltaru»*, koju je napisao Pavao Jesih (1890-1963.), Toronto 1950., dobar poznavalac Stepinca, odatle i mnogi podatci. To nije beletristika, nego povijest pisana u obliku pripovijetke. Zanimljiva je ocjena ove knjige od svećenika Đure Balokovića (†1967.), poznavaoca i ljubitelja književnosti. Posebno ističe, da je «težak manjak te knjige, što je razdoblje između godine 1943. i 1945. naprosto preskočeno. To je svakako najkritičnije razdoblje u novijoj hrvatskoj povijesti i sve bi Hrvate katolike silno zanimalo, što je Nadbiskup pokušao učiniti, da spriječi ili barem ublaži katastrofu, koja je već onoga časa bila na vidiku. Svakako je i u onim časovima lik Nadbiskupov ostao svijetao i velik i njegova briga za stado se još podvostručila». *Glas sv. Antuna,* XII., br. 12(145), Bs. Aires, prosinac 1952.

(1864-1941.) i *Milan Pavelić* (1878-1939.). Onda (1934.) ovi zreli muževi (Deželić 70 godina, Pavelić 54), puni životna iskustva i prokušani u borbi za vjeru i narod, proročanskom su vidovitošću osjetili i ocijenili značenje pojave mladoga Nadbiskupa na slavnoj stolici zagrebačke nadbiskupije. Stoga Deželić zaziva na nj Božji blagoslov, da bude «apostol, prorok, vođ», i kud njegova noga stane, da bude blagoslovljena gruda; on moli besmrtnost za mladoga Pastira, neka cvijeće slave kiti njegovu glavu. Drugi pjesnik, Pavelić, upućuje isklesane stihove ovom Božjem «izabraniku», koji je mlad i neznan, ali star vrlinom. Pavelić u viziji naslućuje iskušenje, koje ga čeka, i krvavi znoj, i bodljike oko njegove mitre, a njegov nadbiskupski prijesto u križ će izrasti. Stepinčev je program Krist, zato i on, poput Krista, mora proći Golgotom. Pjesnik živo predosjeća mučeništvo Alojzija Stepinca, ali njegova se crna slutnja razvedrava u duhovnoj slavi, koja čeka Stepinca: i on će usred crnoga doba zablistati zrakama svetačkog sjaja. Nismo trebali čekati dugo, da se ispune proročanstva ove dvojice uglednih pjesnika, i preko i bodljika i križa, danas gledamo svetačku aureolu oko neumrle glave Alojzija Stepinca. Još jednom se potvrdilo, da su pjesnici bili i proroci.

Ove dvije pjesme, kolikogod imale pobudu i namjenu prigodnica, —jer njezini autori, istaknuti katolički književnici, jedan je i isusovac (Pavelić), veličaju mladog Nadbiskupa—, imaju u sebi i književnu vrijednost, ne samo sadržajno-duhovne naravi, nego i poetske ljepote, posebno radi formalne uspjelosti. One obogaćuju naše misli, pokreću naše osjećaje, one su pobuda, koja uznosi i produhovljuje, posebno Pavelićeva pjesma. To je, uostalom, jedan od ciljeva svake poezije.

Drugih pjesama Stepincu, koliko nam je poznato, onda se nije pojavilo. Mlađi pjesnici, pa ni oni katolički, kao da nisu u onome času pravo naslutili, a ni točno ocijenili, veličinu pojave ovog Božjeg Viteza, kojemu je vidoviti i prokušani nadbiskup Antun Bauer (1856-1937.) namijenio veliku ulogu u teškim danima, koji su čekali u neposrednoj budućnosti Crkvu u Hrvatskoj, kao i čitav hrvatski narod, za čiju su sudbinu oba ova crkvena dostojanstvenika bili predano založeni.

Velikom tragedijom Hrvatske u krvavom svibnju 1945. započima prava životna drama Alojzija Stepinca, da se ispune vizija nadbiskupa Bauera i proročanstvâ pjesnika Deželića i Pavelića. Stepinčeva je drama uzbudila čitav svijet, a potresla i obogatila hrvatski narod: osjetili smo, da smo kao narod za jednog velikana bogatiji: preko patnje jednoga čovjeka, slavu stiče njegov narod.

Podsjećamo ovdje na jedno vizionarsko snoviđenje Jean Paula Richtera, koji gleda Krista na vrhu svijeta, u hramu, gdje mu dolaze djeca i pitaju ga: «Isuse! Zar mi nemamo Oca?» — A on odgovara

obliven suzama: «Svi smo mi siročad, ja i vi, mi smo bez Oca» [3]. Tako smo mi, i ja, zazivali Nebo i proklinjali Zemlju, od sviju napušteni i ganjani, u svom dubokom očaju, iz dna svoga jada i čemera, obliveni suzama, izgladnjeli i nemoćni, pitali: «Isuse! Zar mi nemamo Oca?» S nama su milijuni rastjeranih pripadnika «pobijeđenih naroda» u potresnom koru odgovarali: «Svi smo siročad... mi smo bez Oca». I u tom dramatskom trenutku, kada smo vidjeli sve izgubljeno i uništeno, sve propalo, u naš je zarobljenički logor u Italiji prodrla oštra vijest, da je nadbiskup Stepinac uhićen. Mi smo u toj vijesti osjetili, da je to žrtva za naše otkupljenje, i Stepinac je stajao pred nama kao blažena vizija, kao sveta prikaza, kao svetački lik, pa nam se činilo, da nam upućuje svoju blagu riječ utjehe i ohrabrenja. I njegova je slika, i njegova riječ, silazile kao blagoslov na naše jadne duše, i kao golema utjeha uvlačile se u naša bolna srca, i mi smo čuli, dà, mi smo čuli, kako nam Stepinac govori: «Ja sam vaš otac, vi više niste siročad; ja sam vaš odvjetnik, vi niste bez zaštite; ja sam za ljubav vama, sinovima moje ljubljene Hrvatske, spreman trpjeti do njezina i vašeg otkupljenja. Ja ću, ako bude potrebno, i na križ, i na Golgotu, samo da Hrvatska bude spašena. Znam, da će me na tom golgotskom putu pratiti ljubav i poštovanje mojega naroda, i to će biti moja snaga». Stoga je ova vijest izazvala dubok dojam na sve nas, i kao da je polegla neka svečana tišina po čitavom logoru —sjećam je još i danas: na nekoj dalekoj seoskoj crkvici zvonilo je Pozdravljenje— i mi smo osjećali, da se tada dogodilo nešto krupna: jedno veliko Zlo, koje će se pretvoriti u još veće Dobro za naš narod, za našu domovinu, za svakoga od nas pojedinačno, jer: *«mi imamo Oca!»* Mi smo te noći, možda po prvi put smireni, polegli na svoje tvrde ležaje ispod šatora, i kao da je i naša glad bila manja, jer naša je utjeha bila velika. I kao nikada, te smo se noći skrušeno molili Stepinčevu Bogu, jer mora da je moćan i velik, da je beskrajna Dobrota onaj, koji ima takva vjernika, kakav je Alojzije Stepinac, koji je spreman i na najveću žrtvu za svoje stado. I dobro se sjećam i danas, nakon 35 godina jedne mučne emigracije, da sam te noći probdio sa Stepincem. Oko mene pritisnuo gust i neprodorno crn mrak, ali u mojoj je duši gorjelo jedno novo svjetlo, pa zabliješten od njega nije san dolazio na moje oči. Ja sam tu svu noć probdio sa Stepincem, s njim u razgovoru: ja sam branio nas, makar nam on nije ništa spočitavao, samo me je duboko žalostan motrio. U dubokoj poniznosti pred jednim svecem, ja sam u skrušenim

[3] Donosimo prema antologiji *«Zapadna Duhovna Lirika»*, Đuro Kokša, Rim 1970. Predgovor, str. 21. — Jean Paul Richter (1763-1825.), njemački književnik, u epohi romantike. Novinar i pripovjedač, ljubimac čitalačke publike 19. st., autor brojnih romana i pripovijetki. Da svoja djela približi čitateljima, izradio je svoju poetiku (Uvod u estetiku).

THEODORE GOLUBIĆ:
DUH SVETI: PRIMALJA MUČENIKA, sadra

trenutcima zajedno s njim molio, molili smo za našu Hrvatsku, što drugo? Ona nam je bila srcu najbliža. Te sam noći, probdjevene sa Stepincem, napisao svoju pjesmu *«Svjetlo na Gori»*. Zato ta pjesma ima dva dana kao nadnevak svoga postanka, jer je oblikovana u glavi u besanici jedne noći između dva dana, da bude formalno napisana 17. ožujka, kada sam je uspio, nakon jutarnjeg logorskog prebrojavanja, prenijeti na papir.

Kako to, da je do nas u logor ta vijest stigla istom 16. ožujka 1946?

Stepinac je odmah u početku, nakon «oslobođenja» bio pritvoren (17. svibnja 1945.), pa onda pušten (3. lipnja 1945.). Ponovno je uhićen 18. rujna 1946., da bude izveden pred «Narodni sud». Rasprava je započela 30. rujna 1946. Mi smo u zarobljeničkim logorima Saveznika (pod zápovjedništvom Engleza) bili čvrsto zatvoreni i strogo čuvani (nitko nas nije ništa pitao, s minimumom hrane smo skapavali; bila je to okrutna igra i sa živcima, jer odanle se odvodilo i u smrt). U logor u Grottaglie kod Taranta teško su prodirale vijesti, nekad netko bi dobacio kakav list novina, jedine vijesti bile su glasine, pri čemu je mnogo radila mašta. Tako je u tim prilikama k nama prodrla vijest o Stepinčevu uhićenju, 16. ožujka 1946., kada je on stvarno bio «slobodan» (sigurno nadziran). Ova je vijest probudila u nama zaspale nade, mene je potakla na ovu pjesmu. U njoj je ocrtano u punoj jasnoći, što čeka uhićenog Stepinca: da će se ponoviti drama Jeruzalema, tek sama Golgota bila je odgođena, kroz vremenski dulje i lagano umiranje, za petnaestak godina, kada je završena u Krašiću kao u hrvatskoj Golgoti, pa Stepinac po smrti mučenika uskrsnu u Sveca. Ako bismo ovoj pjesmi htjeli zanijekati književnu vrijednost, videći u njoj prigodničarsko ostvarenje, ne može joj se, međutim, zanijekati njena proročanska vizija, koja kao da dopunja i proširuje proročanstva najprije nadbiskupa Bauera, zatim pjesnika Velimira Deželića i Milana Pavelića, koji su godine 1934. naslutili veliko mučeništvo nadbiskupa Stepinca. Ova je pjesma svakako dokument za jednog čovjeka, i za njegovo vrijeme.

Godinu dana kasnije (1947.) nailazimo u «Glasu sv. Antuna» (Buenos Aires) na vrlo lijepu pjesmu u čast Stepincu, pod naslovom *«Lepoglavski patnik»*, od uglednog hrvatskog pjesnika *Ive Lendića* (1908.). Pjesnik posjećuje u bivšoj pavlinskoj Lepoglavi, nekad samostanu sada tamnici, uzvišenog Utamničenika, koji je, kad je svatko ostavio Hrvatsku, izranjenu i polumrtvu, pod njezin križ podmetnuo svoja pleća. I prognani pjesnik, «na jugu na mutnom Rio Plata», misli na Utamničenika i «u gorčinu umače pero i pjesmu piše», i izražava želju, da bi ova njegova pjesma bila «dostojan biser za njegovu krunu». Ova Lendićeva pjesma izražava nostalgičnu sliku daleke domovine na jedan izvoran način, svježim i bijelim riječima ocrtava

one drage krajolike, usred kojih strši Stepinčeva tamnica, pa nam se čini, da je ova vrlo uspjela pjesma dostojan pjesnički izražaj izabranog sadržaja.

Ovu poetsku sliku Stepinca dopunja tragični hrvatski pjesnik *Viktor Vida* (1913-1960.). Njegova pjesma *«Željezni zastor»* (1950.) u samih 17 stihova snažno ocrtava lik Stepinca, i mi ga doživljujemo kao Krista, koji se pojavljuje dvojici svojih apostola u Emausu nakon Uskrsnuća; oni ga prepoznaše pri lomljenju kruha, otvoriše im se oči, pa jedan drugome rekoše, kad njega nestade: «Zar nije srce gorjelo u nama, dok nam je putem govorio i tumačio Pisma!». Tako i Stepinac dolazi na sâm Uskrs u Pjesnikov roditeljski dom, sjeda za stol s njima i njih blagosliva, izgovarajući značajne riječi:

«Mi nemamo neprijatelja,
i njihovi mrtvi zajedno su s nama.

o kojima bi trebalo razmišljati, tražiti njihov smisao, radi Nadbiskupa i zbog Pjesnika. Njihova je tajna u velikoj poruci, treba je odgonetnuti. Svaki je stih jedna nova lijepa slika, jedna krasna asocijacija, u njoj je došla snažno do izražaja slikarska moć ovog našeg vrlo nesretnog pjesnika. U njoj je Vida dao jedan poetski dragulj, duboko human i iskreno religiozan, koji može odoljeti svakoj estetskoj analizi, da potvrdi, da je Stepinac mogao pokrenuti čista estetska nadahnuća dapače i kod čovjeka, koji nije bio [praktični] vjernik (ali duboko religiozan). Prenesimo pet zadnjih stihova, da ostanemo za koji trenutak u društvu Nadbiskupa i Pjesnika:

«Oko nas puno uskrsnog zraka.
On položi na stol svoje dobre ruke.
Vani pada snijeg.
Zatim gledamo bijeli stolnjak.
Ja jeden kruh i plačem».

Mlađi hrvatski pjesnik *Ivo Parica* (1922.), u pjesmi *«Kardinalu Stepincu»* (1957.), na nadahnuti je način izrazio Stepinca, kao «riječ, koju nitko izgovorio nije», i kao «zemlju, kad u noćima sanja o hladnim zvijezdama», pa zato svaki drhtaj njegove duše živi nadama.

U sklad ovih pjesama ulazi i pjesma *«Stepincu»* (1965.) od pjesnika, pripovjedača i esejiste *Antuna Nizetea* (1913.), koji kao da želi za nova pokoljenja oslikati Stepinčev lik. Nemoćan pred veličinom i otajstvom Stepinčeve svetosti, pred veličajnosti njegove ljudskosti, osjeća pjesnik Stepinčevu ljepotu vječnosti, stoga ga uspoređuje sa hridi, i s gordim planinama. Stepinac mu je svevremenik, koji je živio živote sviju nas, preživio sve naše smrti, i sva naša porođenja, i on je bez smrti, jer je Svetac.

Sadržajno bismo mogli uz ove pjesme prisloniti također i onu od pjesnika *Lucijana Kordića* (1914.), pod naslovom *«Turris Chroatica»* (1973.), pa *Mirka Vidovića* (1940.), pod naslovom *«Svjedočenje»*, napisanu u samoj tamnici Stara Gradiška. Pjeva Kordić o Stepincu, tom hrvatskom Tornju, kojemu «sadašnji čas (mu) priprema okove i stih budućnosti ogrlicu veze». On naslućuje, kako «u kličućem hrvatskom tornju bije bilo zaveslale mladosti i probuđeno proljeće, kao sunčani orkan, kao ptičje krilo». Pjesnik Vidović prima u svojoj tamničkoj izolaciji (!) u pohode Stepinca, i on mu je svjetlo u mukloj tmini; svijet je pun boja, a zrcalo im je duša njegova, u kojoj je nada žižak mali. I njega zublja vjere svega zapali, jer gleda pred sobom, bolje reći u sebi, Luč, koja ga vedri. Zajedno s pjesnikom osjećamo, da je s njim u tamnici Stepinac, jer za iste ideale su stradavali, Stepinac je izvojevao pobjedu nad tiranima, i Vidović će dočekati pobjedu svojih ideala, koji su ideali sviju nas.

Ostale pjesme o Stepincu povezuje zajednički motiv: njegova smrt (10. veljače 1960.). Smrt Alojzija Stepinca, tako prerana smrt, prava je narodna katastrofa, veliki crni dan u našoj novijoj povijesti. To, gledajući očima svakidašnjice. Međutim, smrt ovakvoga čovjeka, mučenika i sveca, ona je samo fizička, jer ovakav čovjek ne umire, živi u dušama našim, življet će kroz vjekove u uspomeni i vjeri svojega naroda. Stoga, koliko je ona predstavljala golem ljudski gubitak, bila je ujedno silan moralno-duhovni dobitak, jer je definitivno zapečatila njegovu veličinu, više joj vrijeme, ni ičije špekulacije, nisu mogle naškoditi, umanjiti je ili ugroziti: *Stepinac je u svoj svojoj veličini prešao u Vječnost, da ondje živi u svojoj neumrlosti,* dok bude živio njegov hrvatski narod, i da bude u svijetu čašćen, dok budu u cijeni moralno-duhovne vrednote. Nu, sama smrt čovjeka Stepinca, za hrvatski narod je predstavljala neizmjernu žalost, pa je čitav naš narod bio nad tom viješću duboko potresen, u uvjerenju, da nam je taj Čovjek još dugo vremena trebao. Bili smo u strahu, kao da još nije do kraja izvršio svoju misiju. Međutim, uskoro se pokazalo, da Stepinac preko svoga Groba nastavlja svoju misiju i da je još jači i veći, da je moćniji nego fizički živ, i da ga se neprijatelj još više boji. Takav čovjek nije mogao umrijeti, ni za nas, braću i sinove svoje; nije mogao umrijeti niti za svoje progonitelje, jer *Stepinac je čudo Vjere, i čudo se nastavlja,* a mi smo mu svjedoci.

Kao odjek na ovu smrt nastaje pjesma *Luke Brajnovića* (1919.), pod naslovom *«Kardinalu Stepincu»* (1960.) Gleda pjesnik utrnule oči proroka, nu svjestan je, da je time dosegnuto njegovo posvećenje, preko golgotskog puta. Duša njegova, vjenčana pobjedonosnom patnjom, zapjevala je svoj Angelus. Nad smrću njegovom cijela je Hrvatska zaplakala za Dobrim Pastirom, pod svojim vlastitim križem. I bol

je zapjevala nad raskomadanom slobodom i poniženjem Istine šutnjom, nu u mučenoj Crkvi slavio se Svetac, i sada ovaj osuđeni Anđeo moli za svoje progonitelje, koji zadrhtaše u svojoj kukavnoj tami. I pjesnik, u svom starinskom srcu pali novu nadu ljubavi. I *Vinko Nikolić* (1912.), potresen ovom smrću, izrazio je svoju bol u sonetu *«Anđeo u Katedrali»* (1960.). Izražava tugu Hrvatske, koja nije očajavala u svom bolu. Nema u toj smrti proklinjanja, snježna je bjelina zavila zadnje pute, kojim Mrtav Pastir kreće:

Divni Božji Vitez! — Oko nježne glave
Aureol zlatni uzvišeno blista;
U ruci mu palma, simbol vječne slave.

Neka silna snaga zrači iz tog tijela,
Što pod križem pade za Dom i za Krista. —
Hrvatska je mirna: ima svog Anđela!

I poznati kulturni radnik *Tomislav Mesić* (1911.) napisao je pjesmu *«Srce mrtvo — živi čuvar budi»*. Čovjek sa smislom i ljubavi za književnost, već je 1950. napisao pjesmu pod naslovom *«Stepinac sada mrtvu drži stražu»*, u kojoj je izrazio hrvatsku gordost nad Stepinčevim slavnim i časnim imenom. Ova nejedinstvena pjesma, više proza u nedotjeranim stihovima, bila je prigodni odjek duševnog stanja, u kojem se nalazio hrvatski emigrant, posebno onaj na domaku domovine (Mesić je tada boravio u Austriji). Još je zanimljivo navesti, da je ova Mesićeva pjesma «prošla» domovinom, pa se nakon više godina pojavila anonimna u emigraciji, kao da je narodna. Druga njegova pjesma, *«Srce mrtvo»*, međutim, ima sve dobre osebine prigodne pjesme, u njoj se on, pod mottom Matoševih stihova «Pri svetom Kralju», obraća «Mrtvom Knezu» i moli ga, da bude s nama uvijek, anđeo plamena mača, David i Samson, naš branič i div: «U grobu mrtav — u Hrvatskoj živ!» U ovom je stilu i pjesma *Ive Skračića* (1940.), autora knjige «U praskozorju slobode».

Skračićeva pjesma *«Velikom Stepincu»* (1964.) je molitva, kojom se on obraća Stepincu, mučeniku i svome bratu, da isprosi milost i zagovor za nas nevoljne beskućnike. Kao svoju vruću želju izriče, da utre putove naše do napuštenih domova naših, do one umiljate Katedrale s dva ponosna zvonika, da prignemo svoje prognaničko koljeno i zapalimo svijeću zahvalnicu nad grobom Stepinca, toga junaka ljubavi i mira. Na grob njegov misli i pjesnik *Enver Mehmedagić* (1929.), kad u svojoj pjesmi *«Kaptol»* (1965.), sanjari o Katedrali, u kojoj počiva «usnuli Kardinal». Mehmedagić je također napisao i pjesmu *«Velikanu iz tuđine»* (1964.). Nepoznati nam *Zlatko Lerota* (pseudonim?) u pjesmi *«Sjećanje»* obnavlja uspomene na Stepinca, sjeća se njega u vedrim danima slobode, sjeća ga se, kad je bio bačen u tamnicu, sjeća se njegove duševne snage i čelične volje,

sjeća i u posljednjim trenutcima njegova života i posljednje želje njegove...

Pjesnik, koji je najcjelovitije opjevao Stepinca, jest *Lucijan Kordić*. On je, uz spomenutu pjesmu «Turris Chroatica», u posebnom ciklusu, *«Grob u Katedrali»*, od dvanaest pjesama u prozi kao dvanaest stajališta Križnoga puta, opjevao Stepinčevu životnu dramu. Ovaj je Kordićev ciklus najprije objavljen u Ceceljinu «Glasniku Srca Isusova i Marijina» (Salzburg, 1962.). Tamo je on označen kao «spjev u prozi». Objavljen je i u posebnoj knjižici, a malo zatim preveden i na engleski jezik (Dragutin Zudenigo) i objavljen u hrvatskom časopisu na engleskom jeziku u SAD, «Journal of Croatian Studies» (1962-63.) te zatim u posebnoj brošurici (1963.). Pjesnik slijedi Nadbiskupa uz njegovu Golgotu, do samoga njegova Groba, koji će biti slavan, on će procvasti, jer je grob pravednika razorene crkve zemlje. Na kraju naslućuje pjesnik trobojnu Lađu, što nebom sunca plovi, i čuje nebom himan, koji će pjevati zemaljski korovi.

Spomenimo još, da smo u našim listovima sabrali i još neke stihove i autore, nu čini nam se, da nisu vrijedni posebna spomena. Ne znači to, da pjesme koje ovdje objavljujemo, sve smatramo književno uspjelim. To ne, ali pri *izboru* (ipak smo izabirali) mislili smo i na praktičnu stranu ovih pjesama: da li one mogu poslužiti kao efektne deklamacije, prilikom priredaba u čast Stepincu, koje će, čini nam se, biti sve učestalije, jer Stepinac će u vremenu rasti. Mi se stoga ne upuštamo u književnu ocjenu ni ovih pjesama, koje donosimo, premda ih ovdje donosimo sa željom, da budu prinos hrvatskih pjesnika slavi Stepinca. Ne donosimo posebno ni pjesmu, koja je datirana u Zagrebu 11. veljače 1962. pod naslovom *«Svijetli Meteor»*, a koja je širena u mnogo prijepisa Hrvatskom, nu to je njezina jedina uloga (i vrijednost). Ista je objavljena i u «Glasniku» (Salzburg) godine 1962., s oznakom «Iz Bosne». Sigurni smo, da je u domovini spjevano (napisano) više pjesama, književno vrijednih, one će osvanuti na svjetlo dana jednom u slobodi.

I kao da ovaj kratak prikaz ne bi bio potpun, ako ne bismo spomenuli i značajnog hrvatskog književnika u emigraciji, *Antuna Bonifačića* (1901.), jer bi u protivnom izgledalo, kao da njega nije nadahnuo i privukao Stepinac. Točno je, koliko nam je poznato, da on nije napisao posebne pjesme u počast Stepincu, ali je na drugi način, ne manje pjesnički, izrazio svoje udivljenje pred pojavom Stepinca. To treba posebno potražiti u njegovoj vrsnoj knjizi eseja *«Vječna Hrvatska»* (Chicago, 1953.), u kojoj ćemo naći dva posebno vrijedna eseja, *«Stepinac je Hrvatska»* (1953.) i *«Molitva Kristu za primase Ugarske i Hrvatske»* (1949.). Ovaj drugi je poetski esej, ili esejistička

poezija, u njoj je Bonifačić nadahnutom i izvornom snagom ocrtao Primasa Hrvatske. To je jedan veliki esej, i ne manja poezija, prava simfonija misli, i osjećaja, religije i poezije, slap blistavih riječi. Ne znaš, je li više molitva ili pjesma, jedno je i drugo, ostvareno u jednom iskrenom i zanosnom nadahnuću nadarenog pjesnika, koji je tu doista govorio u ime svog naroda, i za svoj narod. Stoga nam se čini, da ne bismo mogli naći boljeg završetka za ovaj skroman prikaz, nego citat iz Bonifačićeva eseja *«Molitva Kristu»:*

—Hvala Ti, Kriste, za njihove strašne muke, koje dijele sa svojim stadom. Hvala Ti, što si ih izvukao iz drevnih dvorova i uzidao u ćelije kao žive mrtvace, jer su te ćelije zasjale mističnim sjajem dvorova prepunih Tvojom svjetlosti. U mraku ćelija Ti ih obilaziš svake noći s trnovom rascvalom krunom, na kojoj su svi dijamanti zemlje i rubini riznica pretvoreni u skrutnute suze i krv.

Mi znamo, da smo s Domovinom primili obavezu, da ćemo svoje ime predati časno potomstvu. Naše ploče ne ispire vjetar ni dažd kroz tisućljeća, naši obredi i običaji se predaju potomstvu kao ime i djela otaca. Mi smo svi dijelovi živoga tijela, stvorenog krvlju i naporima, radom i odricanjem i borbom. *Naši mrtvi su naša savjest!* (61)...

«Kriste, Ti si s nama dobio izgon iz Ugarske i Hrvatske, proglašen si veleizdajnikom i ratnim zločincem. Izgubio si državljanstvo u carstvu Zvijeri. Osuđen si na robiju, a drugovi viču: «Raspni ga!»

Ali mi znamo, da se Tebe ne može ubiti. Ti si uskrsnuo iz groba i digao nadgrobnu ploču. Otvorit ćeš vrata ćelija, staviti hermelin i grimiz povrh rana na ramenima kardinala. Ti ćeš izvesti one, koji jauču u mraku ćelija, gutaju žuhke korice kruha, umivajući ih potocima suza. Ti ćeš dovesti ženama muževe, materama sinove i kćeri, sestrama braću. Ti ćeš obnoviti naša kraljevstva i naši vladari će prisizati s prstima desnice na Bibliju po prastarim Zlatnim Bulama, po kojima će odgovarati svi nasilnici Tebi i narodu.

Mi ćemo svi shvatiti, da nema druge slobode osim one, koju Ti daješ, a ta je otkriti Tvoju Istinu i Tvoje Zapovijedi i služiti im do kraja, bez obzira na zakone ljudske i na vladare dana» (61-2).

DVIJE PJESME ZA BISKUPSKO POSVEĆENJE 1934

HIMNA NADBISKUPU

VELIKOM svom svećeniku, glasniku sunčanog žara,
Koji iz grobišta lednih poljane cvijeća stvara:
Blagoslov, Bože, daj!

Svijetlomu duša čuvaru, ovaca Tvojih pastiru
Daj da u danima gnjeva anđelom bude miru:
Apostol, Prorok, Vođ!

Blažena gruda da bude, kuda Mu noga stane,
Tame da paklene bježe, sunce da plamenom plane
Ljubavi bratske svud!

Besmrtnog vijenca daj cvijeće glavu da Njegovu kiti;
Daj Mu iz zlatnoga vrča besmrtne ljubavi piti:
Blagoslov, Bože, daj!

Dr. VELIMIR DEŽELIĆ, Ot. (1864-1941.)

«EVO IZABRANIK MOJ...!»

Is. 42, 1.

K posveti preuzv. g. nadbiskupa
Dra A. Stepinca

MOLITVAMA s Tobom vodili smo boj,
Dok ne reče: «Evo Izabranik moj!»
Odgovorom Tvojim bjesmo zadivljeni:
Zar je to, o Bože, Pastir izmoljeni?
Mlad i neznan tako do pred koji dan...
Da, al star vrlinom, Tebi dobro znan:
I Ti skrovit bješe, mlad se na križ pope,
Sluga Tvoj i u tom u Tvoje će stope.

Krvavog će znoja mnogu prolit kap,
Udarit će ljuto pastirski ga štap,
Bodljikama oštrim mitra će procvasti,
Nadbiskupski prijesto u križ će izrasti.
O, on znade, da mu proć je Golgotom,
Ali Ti si, Spase, njemu nadom svom:
Gromovod se smiješi munji, što mu prijeti...
Njegov program Ti si, Kriste Razapeti!

Čuj, Božansko Srce, naših srca krik:
Daj, da k Tebi vodi Tvoj nas miljenik,
A bez straha stupat podaj od nas svakom
Za njim ko za Ocem i Tvojim Junakom!
Blistao nam usred crnog doba tog
Premilim zrakama sjaja svetačkog
Boreći se za Te i dom kao lavić,
Kao prethodnik mu slavni Berislavić!

MILAN PAVELIĆ, D. I. (1879-1939.)

SVJETLO NA GORI

Heroju i pastiru, prvosvećeniku Hrvatske,
nadbiskupu Stepincu

SVA su svjetla pogašena — Ti si zadnji sjaj na Gori,
Ko dragocjen svijećnjak, goriš iznad Bijelog Grada! —
Sve su vođe pobijene, — preživjele krvnik mori,
Il ih kao zvijeri goni, — Ti si naša zadnja nada!

Riječ Blaženstva propovijedaš, — na Te dušman kletvu baca,
Rulja viče: Raspni! Raspni! — Zle Te ruke kamenuju...
Dobri Pastir, kao heroj, blag pred stadom sâm koraca
S križem Roda, uz Golgotu, — divljaci Mu obraz pljuju.

Pljuju Tebe, — od otrova gadnog lica sve im crnja.
Šibaju Te uza stup sramote, — svaka Tvoja rana
Kao ruža cvjeta. — Oko glave vijenac Ti od trnja
Blista se ko zlatna kruna... Kličem Ti: Hosana! —

Cvjetnica je skoro! Da li igdje za nas cvijeća ima,
Da stid s lica u njem isperemo, pa da čiste oči
Ugledaju svjetlo Domovine? — Svi ćemo mi tada, prostrti po tlima
Mjesto maslina i palma, — blagosivat Onog, što će doći:

Učitelju dobri, nas povedi! — Ako Te je Petar i zanijekô,
Izdali Te nismo, odbili smo srebrenjake Jude!
Riječ spasenja da l' si Hrvatskoj već našoj rekô,
Pa da skoro poljubimo krvav kamen Rodne Grude?!

Sličan svom si Kristu! Ti za otkupljenje ideš na raspeće,
Vjeran narod voli Te ko svoga hrabrog Pobjednika;
Žrtvuje Ti na dar srca i pod noge sipa cvijeće:
Ubiju li tijelo Tvoje — vječan duh je Mučenika!

Ti si sol i svjetlo Zemlje, dobri Pastir Domovine!
Sveti se barjaci u rukama Tvojim do Nebesa dižu...
Pobjede se znamen sluti, — gledamo ga iz daljine:
Kockast grb se blista, spleo se ko vijenac svetom Križu!

VINKO NIKOLIĆ

Italija, Grottaglie, 16-17. ožujka 1946.

LEPOGLAVSKI PATNIK

Nadbiskupu Stepincu

SUTLA je negdje puna zvijezda. Plitka i brza. Šumi Zelengaj.
I sipa mrtvo lišće... Tiha jesen tamo. A ovdje cvijeće!
Proljeće južno na Rio Plata širi svoj plavi plašt i sjaj.
Ovdje na nebu Južni Križ. Nad Hrvatskom Medvjed pali svijeće.

Veče... Listopadsko veče. Miris ljubica. Buči velegrad
u daljini. U vrtu naranča cvjeta, skrivaju svoj cvijet limuni,
A u Hrvatskoj jesen. I Sutla puna zvijezda. I pritisnuo Jad.
I Zelengaj žuti sipa mrtvo lišće. I granje šumi.

I Klanjec šuti. I njegovi humi. A Lepoglava
svjetluca nad starim samostanom, kućom patnje. Uznesena snatri.
I sva je Hrvatska gleda: Vraća li se to Zrinskih slava?
Ili bijeli uskrsnuše fratri?

Nisu to fratri. Miruju njihove kosti. Spava Zrinskih slava.
To Mliječna staza stere Mučeniku sag i krunu rosi.
I njezin sjaj vidi cijeli svijet. Blista Lepoglava.
I vjetar kupi uzdahe. U nebo ih nosi.

Jer On je svjesno popio kalež i prinio svoju žrtvu!
On je kao div prihvatio bol i borbu do raspeća.
I kad je Hrvatsku ostavio svatko izranjenu, polumrtvu,
On je pod križ Njen svoja postavio pleća.

O, nema cvijeća, nema hrizantema dovoljno za humke. Toliko ih ima!
Hrvatska pluta u krvi i veli svijetu: Evo, to je moj najbolji Sin!
I blista Lepoglava. I Sutla u blizini struji brzacima.
Mihanović se klanja, Starčević gordi i Runjanin.

I prognani pjesnik daleko na jugu na mutnom Rio Plata
u srcu svome, kao u zipci, beskrajnu patnju ništše.
I misli na Nj u ovo listopadsko veče, na Dom i tamnička vrata.
U gorčinu umače pero i pjesmu piše.

I biva mu u duši tiše. I svaka je suza stih i klik.
O, kad bi pjesma ova bila dostojan biser za Njegovu krunu!
I ovaj jad, što ga tomi na Plati, kad bi bio spomenik,
i sjao ko zvijezda nad kostima, pravedne što trunu!

Zdravo, proljeće listopadsko! Pozdravljam tvoj južni sjaj!
Ali misli moje daleko sada u jesen put Sjevera jezde.
Tamo negdje zvone večernja zvona. Šapatom mrtva lišća šumi Zelengaj.
U prečistoj vodi Sutle kupaju se zvijezde.

IVO LENDIĆ

Buenos Aires, 1947.

STEPINCU

KAKO ću izraziti Tvoju veličinu,
Oslikati Ti lik
Za more pokoljenja
Koja će doći,
Uznosito življeti od Tvoga života,
Tvojih uzvića,
Od Tvoje svevremenosti.
I proći.

Kako ću izraziti Tvoju veličinu,
Kako prozreti
Otajstvo Tvoje svetosti.
Veličajnost Tvoje ljudskosti,
Ljepotu Tvoje vječnosti?
Hoću li je usporediti
S hridi što pučini prkosi
Otkad je mora, nebesa i vjetra;
S pjesni subrata Ti tvorca,
Ili s gordom planinom
Što nijema stoji
Dok nad njom okamenjeni vjekovi
Prolaze ko oblaci.

Naš je život bio samo naš.
Vrijeme našeg vijeka,
Turobno,
I dani vrtoglave nam dobi:
Mutna rijeka
Što nepovratno proteče.
No Ti, svevremeniče,
Ti si živio
Sve živote sviju nas;
Preživio sve naše smrti,
Sva naša rođenja!
I za sve one prije nas,
I za sve one koji će doći!
O, divne vječnosti
života Ti —
Bez smrti, Sveče!

ANTUN NIZETEO

SRCE MRTVO — ŽIVI ČUVAR BUDI!

Kardinalu Stepincu

«U katedralu kad su teške noći,
na Banov grob zna neka žena doći
S teškim križem jedne cijele nacije.»
(A. G. Matoš)

I ČUJ nas, mrtvi kneže, jer ovo Ti moramo reći:
Danas smo gordiji na Te, nego smo ikada bili,
u trnove vijence Tvoje snagu svoju smo slili,
oni su biserje, blago, — grb i znamen naš.

Trinaest godina teških, trinaest postaja križa,
sve do raspeća svoga prošo si dignuta čela,
i ako je sjena tuge na dušu Tvoju sjela
poniko nikada nisi, — čvrst ko litica siva;
kroz Tebe vjera ključala je živa
i silnik je pred njom u nemoći stao.

I čuj nas, mrtvi kneže, i ovo Ti imamo reći:
Još su pred nama dani u kojima ljudska nemoć
zakone svoje kroji i pravdu Božju ruši,
kroz nju će opet mržnja prava naša da guši,
i živi gasi plamen s prastarih ognjišta naših.

I još će noćni orkani lomiti hrastove naše,
otkidat samo grančice, lišće i koru,
a mi ćemo sunčanu dočekati zoru,
jer Ti ćeš uz nas bdjeti...

I s nama budi uvijek, — anđeo plamena mača,
David i Samson, naš branič i div,
ostani s nama:
U grobu mrtav — u Hrvatskoj živ!

A žena ona što je pjesnik vidje
za teških noći «s križem cijele nacije»
s Banovoga Tvome grobu pridje
i glasno zbori:
«SRCE MRTVO — ŽIVI ČUVAR BUDI
NA KRIŽU TVRDOM — RASPETE KROACIJE»!

TOMISLAV MESIĆ

KARDINALU STEPINCU

UGASIO se Tvoj strpljivi osmijeh
nakon zadnje Krunice u ledeno podne.
Zanijemio je Tvoj postojani poziv
na neprestano obraćenje.
Utrnule su se Tvoje oči proroka
i završio je Tvoj golgotski put —
Tvoje posvećenje.

Duša, vjenčana pobjedonosnom patnjom,
zapjevala je svoj vječni Angelus,
i čitav jedan dio svoje besmrtnosti
dala nam u kaležu božanske sreće.
O, kako je žarko-crven bio grimiz
Tvog kneževstva Mučenika i Sveca
na bijelome svjetlu Tvoje molitve,
oproštenja i raspeća!

Cijela je Hrvatska zaplakala
za svojim Dobrim Pastirom
podno križa Krista Gospodina
i pod svojim vlastitim križem.

Sva su njena svetišta ispunjena tugom i slavom:
svetišta, ogrnuta ledenim kamenom i tišinom,
pozlaćenim drvom sred otajstvena mraka,
i ona druga, gdje umiru Stepinčeva braća
u sjeni mnogostrukih križeva rešetaka.

Bol je zapjevala (zabranjeno joj je govoriti!)
nad raskomadanom slobodom
i poniženjem Istine šutnjom.
U mučenoj Crkvi slavio se Svetac
na prostrtu oltaru novih progona
ožarenih bolom i slutnjom...

Kaife, Herodi i Pilati
zadrhtaše nijemi u svojoj kukavnoj tami
i vratiše se k svome zločinu
od straha da ne ostanu sami
s boli
i s utisnutim pogledom osuđena Anđela,
što za njih moli.

Rasplamtjela se ponižena Hrvatska,
ranjena Tvojom neugasivom vatrom
Kristova braniča — drugoga Krista.
I moje starinsko srce ubodeno u visine,
gdje se nove nade u ljubavi pale,
s povorkama vjernih prognanika moli
i jeca uz zidove Tvoje Katedrale.

LUKA BRAJNOVIĆ

ŽELJEZNI ZASTOR

SANJAO sam, da je Uskrs.
Za istim stolom sjedimo
moja majka, vremešna ženica,
sva ko u pamuku tišine,
moj otac, pognut pod teretom godina,
ja, i meni sučelice
Gospodin Nadbiskup Alojzije Stepinac,
Metropolit Hrvatske.
On nas blagoslovi
Potom reče:
«Mi nemamo neprijatelja,
i njihovi mrtvi zajedno su s nama.»
Oko nas puno uskrsnoga zraka.
On položi na stol svoje dobre ruke.
Vani pada snijeg.
Zatim gledamo bijeli stolnjak.
Ja jedem kruh i plačem.

VIKTOR VIDA (1913-1960.)

1950.

TI SI KO RIJEČ

Kardinalu Stepincu

TI SI ko riječ, koju nitko izgovorio nije;
ko zemlja, kad u noćima sanja
o hladnim zvijezdama.
I svaka miso u tvom srcu cvjeta
beskrajem;
i svaki drhtaj tvoje duše živi
nadama.

I kad bi se sve kapi tuge
u tvoje oči slile,
ti bi i dalje ostao vjeran
daljinama.

Jer ima jedna zemlja, koja vječno šuti;
tajna, koja ljubavlju zrije;
masline tamne i more
i galebov tužni pjev
u tebi vječno žive
u krvavom žaru spomena.

Ti si ko riječ, koju nitko izgovorio nije.

IVO PARICA

KAPTOL

PAPIR je bijel,
i nitko više ne umače pero...

Kule nadbiskupskog dvora pune su sjena
davne i nedavne prošlosti Zagreba,
Zagorke i Katedralisa,
Harmice i Krvavog Mosta.

Šiljci zvonika paraju nebo,
dok vrata Katedrale uvlače u povijest.

Grobovima banova,
hladnoj jezivosti smrti...
Usnulom Kardinalu.

Vani je sunce.
Nježno kupa krovove
s polomljenim crijepovima
brišući vrijeme.

ENVER MEHMEDAGIĆ

TURRIS CHROATICA

Uspomeni Kard. Stepinca

SAV preobražen svijet
nad zemljom treperi.
Svaka čaška opet u nebo gleda
i u polju gradilište pjeva.
A toranj ovaj buji, raste;
iz vulkanskih dubina,
iz kamena, gvožđa i rudače;
iz najljepšega drva u planini.
Pokrov njegov od bjeljaka i tvrdine
na prijestolničkom tjemenu krijesi
zapis bajnih osvita.

Život njegov kao u znamenu
sriče bijelo slovo tijeka.
Sadašnji čas mu priprema okove
i stih budućnosti ogrlicu veze.
Tamničarska vrpca slična je zastavi
vrh timora, gdje oštra patnja
najsjajnije reže.
Snaga njegova pliva u njedrima,
u kamenolomnim bedrima;
dok u razrovanim škverima
temelji zvone i čežnje hlape
za odrinama, za skretnicama sunca.

To je toranj domovinskih voda,
koje melju vrtlog i letove;
ushita i tuge rasplamsalu jeku.
Krapina i Bosut guču kroz ravan;
Korana i Zrmanja deru kršne staze;
Vrbas i Neretva svoju pjesmu jada
grme kroz gudure; raskršćima slave;
koritima isušenih lava.
Njihov šum u podneblja slobode
razlijeva prisojima otava
vječnu riječ pobune i žara.

To je toranj vilokosih tvrđa,
koje oblacima prkose; koje tamu mrse,
sanjaju i prema obzorjima jure;
naviješta osuđenost borbe.
Klis, slavna uspomena i krv;
Siget, neslomivo uzašašće čovjeka;
Jajce i Bobovac, plamen i krik

Bosne Ponosne — njezinih životnih tkanja.
Kroz pendžere, čalme i rakete
sve u nedoglednost gleda,
dok ne zaklikću ptice, ne zapjeva cvijeće.

To je toranj blagdanskih zvonika,
koji se zakleše: mi ćemo sijevati
i razbaštinjenoj zemlji darovati
od uzbuđenja tronut, zgusnut glas.
Vrhovnička zvona zvonikâ zvone
vrh Učke, Majevice i Čvrsnice.
Melodije njihovih dana
jare se ljevaonicama pratvari;
poziv su na uzbuđenje i ustanak,
na preobraženje rakâ.
Kliču u srcima svadbe i zelenila,
koje pogubljeno ognjište prelijeva.

Čuđenje je svijeta zvonjenje ljetâ;
toranj, koji se nad cestama krijesi;
plete snove, ustaje i lijeta;
i u prljugu zemlju baca pelude nove.
Rodoljubnom srcu gozbu sprema,
stvarnost neviđenja kraja:
slavopojku svibnja i krunicu slobode.
Komputer se vremena džilite i hrve
i vjeruj eu vječnost pomlađenja;
u život i svijetle tračnice
kroz ništavila i klance.
U kličućem hrvatskom tornju bije bilo
zaveslale mladosti i probuđeno proljeće;
kao sunčani orkan, kao ptičije krilo.

LUCIJAN KORDIĆ

SVJEDOČENJE

Alojziju Stepincu

KORAK po korak u tmini, pipajući
kamen po kamen: najprijed idem
tragom svoje krvi.

Bol me ta obara,
ona me također i diže. Zaista,
budući da imam oči,
ne mogu prestati vjerovati
u svjetlost svijeta.

Srce je to što naprijed goni.
Uzalud su svi zidovi,
sve brave, kračuni
i demoni.

I makar bila mrkla tmina,
znajući da je svijet pun boja,
zrcalo mu je
duša moja, a nada u njoj
žižak mali. Zublja me vjere
svega zapali.

Imajte hrabrosti, zadržite pogled
na tvrđavi i u tmini: tu je luča
što vas vedri
iz nutrine
u nutrini.

MIRKO VIDOVIĆ

Stara Gradiška, u izolaciji, u listopadu 1973.

VELIKOM STEPINCU

PRIMJERNE misli Tvoje plivaju neokaljane i čiste, ponad prljavih voda,
U ovom bizantinski zamaskiranu i bez velike mudrosti začetu stoljeću.

Isprosi, isprosi zagovor i milost, o Ti, mučeniče i dragi brate,
Pred pravednim licem Njegovim, za nas nevoljne beskućnike,
U nemirno ovo doba, usplahireni vijestima atomske strave,
Gledamo ustreptala srca, puni nezasitnih strasti, život pred nama.

Nepregledna su i neotkupljiva polja duhovne hrane i slatkih izvora
[nadahnuća,
Koje si ostavio u oporuci, kao svetu baštinu, nama, stadu hrvatskom,
Da nas krijepe, napajaju žedne, i da nas bez prestanka potsjećaju
Na blage uspomene svake Tvoje riječi; nesalomljive, muževne i skromne.

U svakom poštenom srcu živi za Tebe mnoštvo zahvalnosti slatke,
Te stoga, duh Tvoj, molimo Te, nek siđe s pravednog Neba,
I nek bdije, nek stražari nad svima nama, i daj nam pokaznice,
Utri puteve naše do napuštenih domova i starica majki,
I do one umiljate katedrale, s dva ponosna zvonika,
Da i mi prignemo prognaničko koljeno i zapalimo svijeću zahvalnicu,
Nad grobom Tvojim, o Ti, junače ljubavi i mira!

1964.

IVO SKRAČIĆ

SJEĆANJE

Kardinalu Stepincu

SJEĆAM se vedrine
U danima slobode,
Tvoje svetosti drage,
Tvoje gordosti, blagosti,
Ponosa i hrabrosti Tvoje,
Predragog lika ponosne Hrvatske,
Mučenika slavnog zarobljene domovine.

Sjećam se dana,
Kad bačeni u okove:
Gladni i žedni
Padosmo u ponore — smrti.
Usklika Tvog, utjehe Tvoje,
Nade i molitve Tvoje.

Sjećam se, kad krvnici
Uz urlik i buku
Baciše Tebe u ćeliju smrti.
Sjećam se izmorenosti Tvoje,
Tjelesne klonulosti,
Duševne snage i čelične volje.

Sjećam se jauka, patnja
I poziva Božjeg...
Posljednjih trenutaka života Tvog
I posljednje želje Tvoje.

ZLATKO LEROTA

GROB U KATEDRALI

Posvećeno kardinalu Stepincu,
primasu Hrvatske i mučeniku Šuteće Crkve

U POČETKU BIJAŠE LJUBAV

CVIJET ljubavi cvjeta, zavit u gromaču srca
kao crvena atomska žeravica.
Na obalama zemlje, gdje reže brazdu ratarska mašina,
zora je zaplavila, Bog se je nastanio.
U bunilu bijelih gradova,
u njihovim vrhuncima, u njihovim živim
i potamnjelim suncima
vječni Nebotresac plete mreže dobrote.
Kroz hršume rata i bunare krvi,
kroz zemaljsku glad uzdiže raspelo sreće,
procvalu granu otkupljenja.
Na ljudske utrenike
daždе svijetle kiše — božanska glazba ljubavi.

TUŽNI PRAVORIJEK

JA bijah teško osuđen, jer u srcu svojem,
na oštrom ljesu jaslica kao kitnjastu naranču
nosih Tebe, Bože!
Ja bijah pod mutnim nebosklonom neba ponižen,
jer kristalna Tvoja riječ
probudi se kao prevratnička trublja
na mojoj beskrvnoj usni.
Ja bijah pogažen,
jer u Hrvatskoj još uvijek šute bronča na zvona Pravde;
jer Crveni Zlotvor istoči kalne zlogode na zemlju moju.

S KRIŽEM NA RAMENIMA

VATROMETNI napitak križa me progoni.
Hodim svinut pod njegovim krutim drvosječjem.
Koracam kroz virje strasti,
slomljen kas duša; kroz šaš i smetljiku.
Nosim rasplamsao barjak Gospodnjega križa
kroz tamni usud Lepoglave,
kroz moj vječno zeleni Krašić.
Vučem stoljetno deblo križa, rasprsnuće i planuće
zemaljskoga bića,
kroz uzavrelu gužvu vremena,
kroz ocvale bokore šutnje.

DOBA KLONUĆA

U ZLOČESTVO, u najgrublje brodolome
padaju dani, razapeti život od osvita do mraka.
Atomska prašina grize goljenice.
Ruše se svijetli putokazi u zamućenu srž zemlje,
u griješnu ropotarnicu vijeka.
O Gospodine, kada će biti kraj
barbarskoj hrvatskoj tmici,
krvavoj svjetskoj bljuzgavici?!

VJEČNO LICE MAJKE

KAO gordi sunčanik vjere,
kao ustreptala breza pokrivena godinama i surim jašmakom
prilaziš k meni.
Ti, koja si u bijele salaše mojega djetinjstva
zasadila bosilje radosti.
Ti, koja u mojemu hodu kroz logore života
djenu u ruke krepku nebosjajnu zastavu.
Ti, moja majko!
U tvojoj prikazi cvjeta obličje svih majka.
Ti si sama Mati Božja i moj trnoviti božanski susret.

STRADANJE I POBJEDA

NARODE moj, što se boriš i patiš
od tihih jadranskih voda do rujnih bačkih ravnica;
od pramaljetne Učke do nebeskih okomica Lovćena,
junačka kičma tvoja je prebita!
Sinovi su tvoji kao treset rasuti
burnim izbjegličkim kopnima, dalekim i tmurnim raskrsnicama.
Smrtna kob je tvoja kao crna jama bezdanka.
Narode moj!
Uskrsnuće tvoje pjevaju razapeta stupovlja nebesa,
sva veličajna zvona zemlje.

NEIZMJERNO MNOŠTVO

NE, ja nijesam sâm!
Od željeznih zidina Vladivostoka do tamnih vrata Trsta
talasa se mučenički ocean vijeka.
Katedralom mojega bića odjekuju
surovi zapomagaji iz tamnica; graja ludnica
i zlopatnički pjev bolnica.
Ne, ja nijesam sâm!
Crveni Đavao Siledžija pleše zlotvorni ples
po golorukom srcu mnoštva, po tijelu razoružane nevinosti.
Ovu stoljetnu, beznadnu i sirotinjsku suzu
miluje božansko plamište zore.

DOBROTVORNA BOŽANSKA LJUBAV

U GROTLU cvile zlosrdne sjene.
Trešnjev kras dobrote leluja se i cvjeta.
Zato ja kažem tebi,
jeruzalemska, ruska i hrvatska Veroniko,
za svaki tvoj ružičasti pogled neznanom utamničeniku;
za svaku tvoju otkanu plahtu izgubljenom bjeguncu;
za svaku krutu ranu rupcem otrtu
na zaraćenom mezevu zemlje
stostruko će busenje milosti procvasti;
stobojno će nebo slobode i svanuća granuti.
Spomenik tvoje sreće hudi pomet vremena ne će pomesti.

SAMOUBOJSTVO LJUBAVI

S POLUTAMNIH raskršća svijeta,
s uzdignutih timora urliču bezočni vihori pohote;
gase proljetne krijesnice,
razdiru bijela svetohraništa tijela.
Truhla truhlež Babilona, Moskve i Pariza izdaju život;
pogrđuju svetu i' nedužnu ljubav.
Vrh prnja, mrljâ i bludničkih prljanja
vrišti reska atomska smrt.

NA GORKOM DRVETU KRIŽA

NIJEDNA međašnica zemlje nije pošteđena.
Nijedno ogledalo lica neozlijeđeno.
Svako je gorovito stablo ranjeno, svako srce čabar pelina.
Pobjedonosni ljudski um ispiru pakosne ludžbine.
Gol, razapet čovjek pod surim nebom čami.
Razbojničke pete škripe kristalnim orguljama duše.
Život je postao točiona muteži i jada.
Bačeni smo u crveni pakleni sumrak.
O Bože, kada će ocalnoj oluji biti izmak?!

OTAJSTVO SMRTI

HUJI tamni točak smrti.
Sunce je zastrto lijesom. Njegova svjetlobna suza
nad zemaljskom kolijevkom tuži.
Kriješte olujni smrtni zvonici.
Proleterski Đavao laži i sile pomamno se šeta
razvaljenom palubom zemlje.
Zloguke njegove koračnice sijeku staze,
milijunsko ljudsko cvijeće.
Ne plači, rosna Hrvatska Zemljo!
To u kobnim čovječanskim smrtima živi i umire Bog.
Ova silovita Smrt, ovaj nebotični Križ,
ova borilačka misna Žrtva, ostat će do mrklih granica vijeka
kao znamenje oslobođenja,
kao otajstvo preobraženja.

GROB NJEGOV BIT ĆE SLAVAN

OVJENČAN đerdanima
i smaragdnim tropletnim krunama
cvast će grob pravednika
razorene crkve zemlje.
Čovječanska rijeka suza
ispod vodotočnih oblačnih trepavica
presušit će. Ropski život ispod sivoga kraka obzorja
minut će. Božanska i plava čarnost vremenâ zasjat će.
Trobojna barka sunca nebom će da plovi,
a pod nebom himan pjevati zemaljski korovi.

1962.

LUCIJAN KORDIĆ

ANĐEO U KATEDRALI

Svetoj uspomeni Kardinala Stepinca

ZAJECALA bolno zvona Katedrale.
Jauk sa planina odjeknu u dolu,
Rijeke naše plaču uz jadranske žale:
Hrvatska se nijema zgrčila u bolu.

Ko olovo suza narod jadni davi,
Kuda teška kanu, procvalo je cvijeće
Po bijelu snijegu: u bjelinu zavi
Zadnje pute kojim Mrtav Pastir kreće.

Divni Božji Vitez! — Oko nježne glave
Aureol zlatni uzvišeno blista;
U ruci mu palma, simbol vječne slave.

Neka silna snaga zrači iz tog tijela,
Što pod križem pade za Dom i za Krista. —
Hrvatska je mirna: ima svog Anđela!

1960.

VINKO NIKOLIĆ

KARDINAL STEPINAC U LIKOVNOM IZRAŽAJU HRVATSKIH UMJETNIKA

RAJMUND KUPAREO

LJUBAV prema velikom Nadbiskupu našla je svoj izražaj u djelima naših kipara i slikara izvan domovine. Čak i umjetnici, nepoznati našoj širokoj hrvatskoj javnosti, nadahnuli su se na idealima, koje je utjelovio naš neumrli Kardinal. U «Institutu za estetska istraživanja», čilenskog Katoličkog sveučilišta, nalazi se poprsje kard. Stepinca, jedno od prvih djela našeg kipara Vladimira Posavca, koji je završio u Santiagu (Chile) umjetničku akademiju i nedavno postao profesorom na Katoličkom sveučilištu.

Analizirati likovna djela, a da ih se ne promotri u originalu, skoro je nemoguće. Napose, kad se radi o slikarstvu. Zato se ne usuđujem izreći svoj sud o djelima J. Crnoborija, G. Likana, i drugih, koja se odnose na kard. Stepinca. Kad je govor o kiparstvu, analiza —na temelju dobrih fotografija— donekle je moguća, napose kad se radi o djelima, u kojima je treća dimenzija umanjena s obzirom na ostale dvije (reljef). U medalji je treća dimenzija svedena na najmanji zamjetljivi izražaj. Između raznih mogućnosti reljefnog izražaja (urezani, ravni, visoki, prostorni, perspektivistički, itd.), Meštrović voli «visoki» reljef, dok Golubić naginje «perspektivističkom».

Promotrimo reljef *Theodora Golubića,* koji nosi, u engleskom jeziku, malo čudan naslov: *«The Holy Spirit: Midwife to Martyrs»* («Duh Sveti: Primalja Mučenikâ»).

Čitava kompozicija daje dojam nečeg mističnog. Dvije ptice na prozoru (orao: sv. Ivan Evanđelist; golubica: Duh Sveti) kao da nemaju izravnog odnosa s Nadbiskupom, budući da se nalaze iza njegovih leđa. Duh Sveti, koji je nadahnjivao Mučenika Ljubavi, svetog Ivana Evanđelistu, nadahnjuje i ovog novog mučenika, koji propovijeda Evanđelje Ljubavi, moleći i opraštajući svojim progoniteljima. Tri glave nalaze se u izravnoj liniji.

Lik je Nadbiskupa veoma produžen i omršavljen s nakanom, da se dokine odnos s tjelesnim nagnućima i sugerira duhovno uzdignuće.

Uza sve to, ne radi se ovdje o nekoj traženoj disproporciji: glava Nadbiskupa (glava kao «mjera») nalazi se sedam i po puta u tijelu, a taj je «uzorak» anatomijski savršen, po nekojim teoretičarima, iako je Michelangelov «uzorak» bio onaj od osam «glava», Botticellijev od devet, a Grecov čak i od deset. Dijelovi tijela, koji se jedva zapažaju (pâs, bokovi, koljena, itd.) nalaze se u ispravnoj dimenziji prema gornjem dijelu kompozicije. Uza sve to, gledajući figuru, ima se osjećaj, da je disproporcionalna, to jest, odviše visoka, produžena, ali to je samo optički efekt, nastao skrajnim otanjivanjem figure. Ova je postavljena u desnoj strani reljefa, dajući dojam, da je «put» već dobrim dijelom prevaljen i da se Nadbiskup približuje svome cilju. Čitava scena prenosi gledaoca u svijet mistične rezignacije i duboke osamljenosti. Dva predmeta opće s gledaocem: Biblija i Križ (ključ je alegorične naravi), koji Nadbiskup miluje desnom rukom, kao da želi pokazati odnos svog života s Kristom.

Kompozicija je jednostavna, kao što je jednostavan i priprost lik velikog Mučenika; ona pridonosi «produženju» figure, koje (produženje) je pojačano formatom reljefa, koji sadrži više od dva četverokutnika. Dojam dubine postignut je okvirom sobe i prethodnom stepenicom, a zatim pomoću «hodnika» i zida, ali najviše pomoću «dijelova» reljefa, postavljenih jedan iza drugoga. To bi bila perspektivistička ili slikarska tehnika reljefa, koju je Lorenzo Ghilberti (XV. stolj.) upotrebio na poznatoj Krstionici u Firenci.

Meštrovićev *«Susret Stepinca s Kristom»* pruža zanimljive tehničke i simboličke aspekte.

Figure su postavljene u «zlatnom odnosu» prema formatu reljefa: likovi Krista i Stepinca, koji kleči, nalaze se na «zlatnoj liniji», koja dijeli reljef u veći i manji odsječak («harmonijski» položaj, koji teži ispravnom odnosu dviju figura i formata reljefa). Ako se podijeli u «zlatni rez» gornji dio reljefa, opazit ćemo, da «zlatna linija» prolazi preko lica figure, koja kleči, i preko Kristovih ruku. Ove se šire u znaku suopćenja i zaštite.

Format reljefa je veoma dugi pravokutnik (skoro dva četverokutnika). Ova je mjera po sebi neugodna i stvara novi problem umjetniku. To može imati dva razloga: ili se je produženjem formata željelo dati osobama smisao veće produhovljenosti (koje —osobe— zbog kontrasta s formatom izgledaju produženije i istančanije), ili bi to bilo zbog fizičkog prostora, koji bi reljef morao negdje zauzeti. Ni jedan ni drugi razlog nisu čvrsti, da podnesu estetsku analizu djela. Prvi razlog mora se odstraniti, budući da je umjetnik izmijenio proporcije gornjeg dijela figura u poredbi s donjim: ni Kristova, ni Nadbiskupova glava ne može se opetovati čak ni sedam puta u njihovom tijelu. Ovo bi se moglo protumačiti kao nakana, da se postigne optička ravnoteža iz-

među figura i sredine, suprotstavljajući dužinu formata s figurama. Drugi razlog, koji bi bio u skladu optičkog ekvilibrija, nalazimo u analizi pravca, kad se po prvi put promatra slika. Pogled teži gornjem dijelu formata, od lakta figure, koja kleči, prema gore, dok donja zona ne privlači pogled promatrača, koji je gleda jedino u svjesnoj nakani, da pogledom obujmi čitavu sliku. Osvjetljenje, koje je kipar dao reljefu, naglašuje još više taj pravac.

Ova se disproporcija figurâ opaža također i u rukama, koje i u Krista i u Nadbiskupa sižu mnogo niže ispod koljena (napose u Nadbiskupa, gdje se već lakat nalazi mnogo niže od pasa). Ruke su odviše velike u obim figurama, a prednja ruka Kristova manja je od stražnje. Iako se Kristov lik ne nalazi odviše neuravnotežen, ne može se to kazati za onaj Nadbiskupov, gdje postoji neuravnotežje između gornjeg i donjeg dijela tijela; ovaj posljednji (bedro, noga, itd.) izgleda, da ne posjeduje jačinu, koja bi mogla podržati gornji dio tijela.

Pogled promatrača upravljen je najprije na figuru koja kleči, da se zatim uspravi onoj Kristovoj, ili, bolje, njegovu licu. Ipak se pogled ne zaustavlja ondje, nego se ponovo vraća Nadbiskupu: pogled nesvjesno teži upotpuniti trokut. Postoji također zaobuhvatna krivulja, koja teži da poveže međusobno glave figura.

Izgleda, u prvi mah, da donji dio slike nema ništa zajedničko s gornjim i da on ne pridonosi poboljšanju kakvoće gornjeg odsječka. Sve je to ipak zahtjev dobre kompozicije, ili protuteže jednog elementa s drugim. Ove anatomijske «greške» služe autoru, da lakše odijeli gornji, «produhovljeni» dio, od onog donjeg, «zemaljskog».

Djelo sadrži krasne ekspresivne efekte: vrstu očinstva, a u isti mah, srazumljevanja, koje ujedinjuje lik Krista s onim Nadbiskupa. Bez ikakvog tehničkog virtuozizma, ni deformacije ličnih crta, autor uspijeva sjediniti ove dvije figure pomoću uzajamnog pogleda, koji odrazuje unutrašnji mir. Nema tu ni veselja ni tjeskobe, ni smijeha ni suza, koje bi se čvrsto odrazile na licima. Postoji duhovni sporazum između dviju figura, a taj ne treba nikakvog tehničkog pribježišta. Dovoljna mu je snaga jednog pogleda.

Ako usporedimo Meštrovićev reljef *«Susret Stepinca s Kristom»* s njegovim *«Nadbiskup Stepinac u tamnici»*, opazit ćemo, da imaju veoma sličan stav. Razlike su u materijalu i u dotjeranosti detaljâ, koji su u prijašnjem reljefu izostavljeni, jer nisu bili potrebni izražaju samog djela, dok su u posljednjem veoma određeni, proizvodeći skrajnu ukočenost figure.

Uza svu tehničku sposobnost, nedostaje ovom posljednjem reljefu genijalna iskra, koja preoblikuje neki materijal u živi element, sposoban da nam priopći nešto novo; nešto što se samim očima ne može vidjeti. Hladni detaljizam, određenost svake linije i plana: sve to

čini da je lik Nadbiskupa nekako nenaravan, prisiljen. Umjetnost ne sastoji u oblicima, stavovima, načinima kako da se postave oči, usta, ruke, itd., nego u nečemu što umjetnik nosi u sebi, osjećajući se sposobnim, da to priopći pomoću jednog materijala i jedne tehnike.

Zanimljiva je također komparativna analiza poprsja kardinala Stepinca, oblikovana po Meštroviću i onoga po *Filipoviću*. Postoji velika razlika između ovih dviju zamisli o kardinalu Stepincu.

Meštrović se služi materijalom na način, da se crte lica, odijela, ruku, itd. istaknu učincima svjetla i sjene, budući da su njegove linije skoro neodređene. Kontrasti svjetla i sjene označuju redovito obrise detaljâ, važnih da budu obilježeni.

To se ne može reći o Filipovićevom reljefu, gdje odijelo, ovratnik, obodi ogrtača, lanac križa, itd., izgledaju odviše čvrstima, dajući dojam, da osobu zasužnjuju, a ne samo u časti označuju. Nema sumnje da je odijelo u Meštrovićevom djelu ekspresivnije, ako se misli i na osobu i čast Nadbiskupa.

Iako oba djela koncentriraju snagu izražaja u licu, ipak je učinak različit. U Meštrovićevoj figuri, glava je izdignuta, gledajući pred sobom u stavu izazova i vedre snage, koja proizlazi iznutra i zrači oko sebe. Ruka s križem daje oslon i snagu ovom junačkom stavu.

U Filipovićevoj figuri, glava je prignuta, s veoma obilježenim crtama; skoro bih kazao: opora. Dvije okomite crte označuju dvije bore zamišljenosti na čelu Nadbiskupa. Izgled lica daje dojam izmorenosti i žalosti. Taj čudan utisak lica postignut je odviše dugim odsječkom između nosa i brade. Pogled, izvanredno tužan, upravljen je prema dolje. Križ visi o lancu, koji (lanac) je sasvim dobro označen. Dok u Meštrovića križ postaje dijelom osobe i integrira se s njome, u Filipovića izgleda kao nešto pridodano samoj figuri.

Što se tiče dviju medalja (Turkalja i Filipovića), nama izgleda, da je ona Turkaljeva više u duhu «numizmatike» nego Filipovićeva. U bilo kojoj kompoziciji, u kojoj ulaze slova i figure («affiche», medalja, grb, itd.) mora postojati ravnotežje između prostora i figure, i između slova i figure. Ne smije se dopustiti, da jedan element bude nadmoćniji od drugoga. Kompozicija mora biti jasna i njezina «poruka» pristupačna, «čitljiva», budući da se radi o predmetima u «prometu». Ni u kojem slučaju se može promijeniti normalan stav predmeta, eda ga se može «čitati». Godina rođenja i smrti kard. Stepinca, u Filipovićevoj medalji, daje dojam broja 0961-8681.

Iako je jedna te ista osoba predstavljena u obim medaljama, njezin izražaj različito djeluje na gledaoca: u Turkaljevoj, izražaj djeluje nadzemaljski, «mistički», dok u Filipovićevoj «realistički», zemaljski.

Teško je pronaći, iako nije nemoguće, u nekoj medalji specijalnu

umjetničku svrhovitost. U većini slučajeva, medalja ima cilj komemorativni (kao i ovom našem slučaju): sjećati na osobu i odati joj dužnu počast.

Nadamo se, da nije daleko čas, kad će lik našeg Kardinala biti ovjekovječen po našim umjetnicima u slobodnoj domovini. Naše crkve, trgovi i perivoji nosit će ne samo njegovo ime, nego će biti počašćeni i ukrašeni njegovim likom. Hrvatski je narod zahvalan svojim umjetnicima u izbjeglištvu, koji svojim djelima pridonose, da strani svijet upozna i ne zaboravi velikog borca vjere i slobode. To osobito vrijedi za likovne umjetnike, koji su podvrgnuti —više nego književnici— moralnim i materijalnim teškoćama. Meštrović, Turkalj, Filipović, Golubić, Crnobori, Likan i drugi zaslužuju naše iskreno priznanje i duboku zahvalnost.

1967.

IX

PRILOZI ZA SINTEZU JEDNOG PORTRETA

HRVATSKI HODOČASNICI KOD PAPE IVANA XXIII. U RIMU:
Prilikom 10. godišnjice *«Exsul Familia»,* 5. VIII. 1962.
poklanjaju Papi Stepinčevo poprsje

PAPA IVAN PAVAO II. PREUZIMA POPRSJE KARDINALA STEPINCA:
Rim, 8. svibnja 1979.: Dar za Vatikanski muzej moderne umjetnosti.
Djelo Ivana Meštrovića

THE COUNCIL

The City of New York

Int. No. 526-A **October 26, 1978**

Introduced by Council Members Olivieri, Katzman, Ryan, Samuel, Savino and Stern; also Council Members Codd, Greitzer, Manton, Ward, Horwitz, Eisland and Riccio—read and referred to the Committee on Parks, Recreation and Cultural Affairs. Amended November 15, 1979. Ordered Reprinted and Laid Over.

A LOCAL LAW

To amend the administrative code of the city of New York, in relation to street name, West 41st street, Cardinal Stepinac place, borough of Manhattan.

Be it enacted by the Council as follows:

Section 1. Section B4-50.0 of title B of chapter four of the administrative code of the city of New York is hereby amended by adding thereto a new designation to read as follows:

§ B4-50.0. **Manhattan: change certain street name.**—The following street name is hereby designated as hereinafter indicated:

New name	Present name	Limits
West 41st street Cardinal Stepinac place	West 41st street	Between 10th avenue and an unnamed thoroughfare west of 10th avenue.

§ 2. This local law shall take effect immediately.

DOKUMENT OPĆINE GRADA NEW YORKA:
26. listopada 1979., kojim se naimenuje *«Trg Kardinala Stepinca»*

SVEČANA KOMEMORACIJA 20. GODIŠNJICE
SMRTI KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA U NEW YORKU:
Hrvatska župa Sv. Ćirila i Metoda, nedjelja, 10. veljače 1980. Tom je prilikom proglašeno ime: *«Trg Kardinala Stepinca»*. Uz brojne američke dostojanstvenike, senatore i zastupnike, prisustvovao je izaslanik newyorškog kardinala Cooke-a, Msgr. Mc. Govern, i rektor «Škole Nadbiskupa Stepinca» iz White Plains, Rev. Donald T. Malone. Za vrijeme Mise Kardinalov izaslanik Msgr. Mc Govern (naša slika) veliča kardinala Stepinca: u suvremenim analima Crkve njegovo je mjesto posebno istaknuto, kao mučenika i borca za prava čovjeka.
Vrijedan spomen-spis Župa je objavila za ovu priliku, s vrlo važnim prilozima (izjavama) uglednih američkih štovatelja kardinala Stepinca.

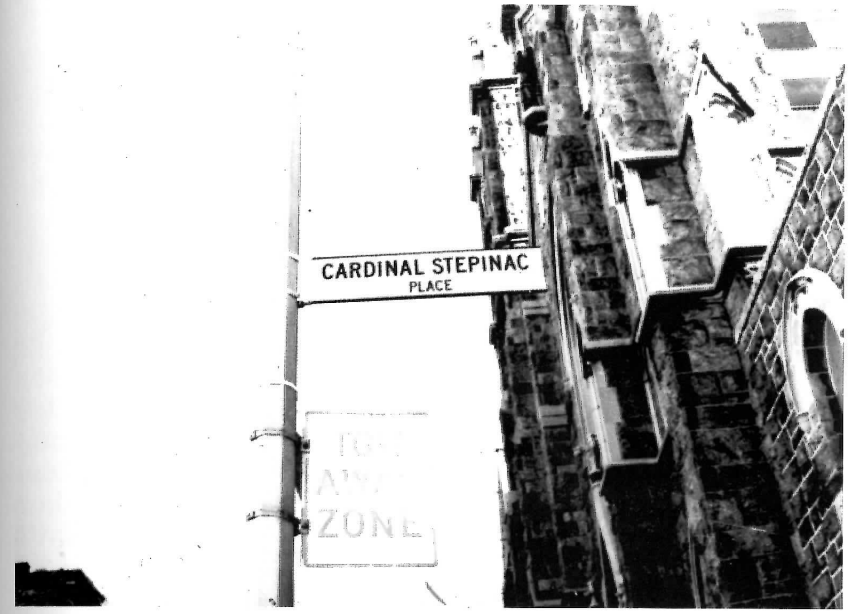

GRAD NEW YORK:
Ulični natpis *«Trg Kardinala Stepinca»*

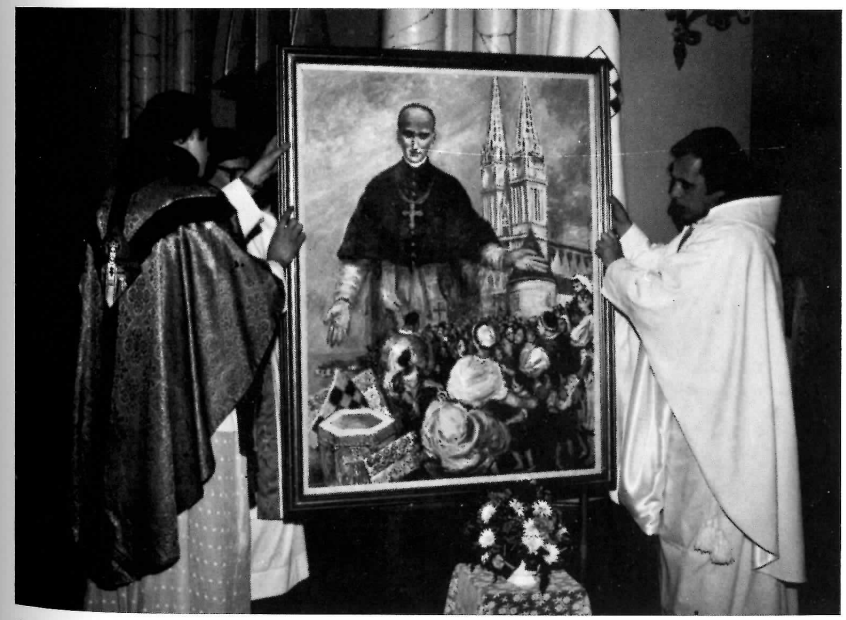

SVEČANA KOMEMORACIJA 20. GODIŠNJICE
KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA:
New York, nedjelja, 10. veljače 1980.
Hrvatski svećenici prinose na dar sliku Kardinala.
Djelo Josipa Crnoborija

KARDINAL STEPINAC U SVJETSKOJ KNJIŽEVNOSTI

IVAN TOMAS

IZ ONOGA, što je o Stepincu napisano u stranim jezicima nakon 1945., mogla bi se sastaviti vrijedna antologija o ovom junačkom Božjem svjedoku i mučeniku. Doista, tko bi samo popisao, što je o njemu tiskano u glasilima, novinama, smotrama i knjigama stranih naroda u slobodnom svijetu, pa i ono pod komunistima, obavio bi koristan i vrijedan posao. Navodimo, da je pokojni hrvatski konzul Dr. Andrija Karčić 1954. vatikanskom ispitnom povjerenstvu za knjižničarstvo predložio bibliografiju o Stepincu iz razdoblja od 1945. do 1953.: u predgovoru te bibliografije izričito je istaknuto, da nije potpuna, pa ipak je imala 495 brojeva stranih i hrvatskih sastavaka. A da se sada pobroji sve, što je o krašićkom Zatočeniku dosad napisano, vjerojatno bi se dobile tisuće članaka i spisa o Stepincu. Dok u duši gajimo nadu i želju, da se koja hrvatska ili nehrvatska ustanova ili osoba plemenito odluči za ovaj zahvalan pothvat i ustrajno i točno navede, što je sve objavljeno o našem Kardinalu, počinjemo svoj skroman dio ovoga posla. Moramo se ograničiti na prikaz ozbiljnih samostalnih knjiga i spisa, što u stranim jezicima izlaze o Stepincu. Stručnjaci i prijatelji biobibliografije imaju dužnost i pravo kritički suditi, što ovdje navodimo, i iznijeti prigovore, dopune, ispravke, i unaprijed sa zahvalnošću primamo svaki prilog, koji bi značio ispravak i usavršenje ovoga poklona svjetske književnosti čovječanskom i svetačkom liku kardinala Stepinca.

U sadržaju ovoga pokušaja ističemo, da se prikazuju *samo knjige,* koje na stranim jezicima izlaze o Stepincu, i to one, koje izričito, i, napisali bismo: isključivo, rade o njemu. Kad bismo, naime, uzeli u obzir knjige, zbornike, enciklopedije, priručnike, godišnjake katoličke Crkve, bilo njezine središnje uprave, bilo njezinih određenih područja slobodnoga svijeta, što se usput bave i Stepinčevom zaslužnom osobom i stradanjima, opseg bi i zamašaj ovoga pokušaja bio znatno bogatiji i dostojniji Stepinca, o kojem je Pio XII. američkim liječnicima Lawrenceu i Ružiću izjavio, da je *«možda najveći čovjek u Crkvi našega vremena»*. Nije opravdano ostavljati tlo stvarnosti i

letjeti u visine priželjkivanja i mašte te misliti i tvrditi, da smijemo biti zadovoljni onim, što je dosad u slobodnom svijetu tiskano o Stepincu. To nikako ne bi odgovaralo ozbiljnosti ni zbiljnosti, kojih nam nikad ne smije uzmanjkati, kada raspravljamo o Stepincu i sličnim velikanima duha i kulture kod nas Hrvata i uopće u svijetu. Ali je nužno čuvati se i obratne pretjeranosti te jadikovati, da u slobodnu svijetu, među vjernicima, kršćanima i demokratima, u književnosti, umjetnosti, novinstvu i publicistici nema korisnih, nepristranih, ni pravednih prikaza, mišljenja i priznanja kardinalu Stepincu. U Italiji i najopširnija nacionalna enciklopedija, i ona katolička, koja je tiskana uz nadzor i potporu Svete Stolice, prilično ispravno pišu o Stepincu. I njemački katolički enciklopedijski leksikon o Crkvi i bogoslovlju, koji je izišao pod vodstvom isusovca Karla Rahnera i Msgra. Josipa Hoefera u Herderovoj nakladi, čitamo i članak o Stepincu, premda ne onako opširan i dokumentiran, kako bi to Stepinac doista zaslužio, a mi opravdano očekivali. Enciklopedije u španjolskom jeziku, u kojima surađivahu hrvatski pisci, na primjer prof. Pavao Tijan u Madridu, također je prikazan Stepinčev život i žrtva. I u nekatoličkim ozbiljnijim enciklopedijama slobodnoga svijeta Stepinac je opisan posve drukčije, nego su njegovi progonitelji željeli, govorili, pisali i plaćali, da se o njemu klevetnički piše.

Da Francuzima i narodima francuskoga jezika uopće ne nanesemo nepravde, spominjemo opširno djelo u dva sveska *«BILAN DU MONDE — Encyclopédie catholique du monde chrétien»*. U drugom se svesku ovog izdanja prikazuje stvarnost i progonstvo Crkve u Jugoslaviji u razdoblju 1945.-1963. te navode pojedinosti o Stepinčevu stradanju i ulozi u progonjenoj Crkvi pod komunistima. O Stepincu i potlačenoj Crkvi slobodni je svijet dobio točne podatke u djelu Alberta Galtera *«Crvena knjiga o progonjenoj Crkvi»*, što je sastavljena i tiskana po nalogu i uz suradnju katoličkih međunarodnih organizacija i Svete Stolice 1956. Knjiga je izišla u glavnim svjetskim jezicima: engleskom, francuskom, nizozemskom, njemačkom, portugalskom, španjolskom i talijanskom. Služismo se talijanskim izdanjem, koje obuhvaća 376 stranica, o progonstvu Crkve u Jugoslaviji raspravlja na str. 189.-229. Prikazujući Stepinčeva stradanja, slavi njegovu junačku ulogu u Crkvi pod komunistima. Najugledniji među Stepinčevim štovateljima bio je Pio XII., koji je junački žigosao i crkvenim kaznama udario Stepinčeve progonitelje, a herojskoga Nadbiskupa odlikovao kardinalskom čašću 12. I. 1953.; osim toga, u više je navrata govorio i pisao o Stepinčevim krepostima i zaslugama, slavio njegovo svjedočanstvo o Kristu i Crkvi, odbijao neprijateljske nasrtaje na Stepinca i nije popustio komunističkim prijetnjama i zahtjevima, da se Stepinac makne iz potlačene Hrvatske. U svoje doba papinski

službeni predstavnik u Organizaciji Ujedinjenih Naroda, Msgr. Albert Giovannetti, talijanski je objavio knjigu *«Pio XII parla alla Chiesa del silenzio»* /Pio XII. govori Crkvi šutnje, to jest: progonjenoj Crkvi!/. Msgr. Giovannetti predgovor je svojoj knjizi napisao licem na Veliki petak 1958., nekoliko mjeseci pred smrt Pija XII., koji je preminuo 9. X. 1958. Premda je ovo djelo izišlo u razdoblju, kad je Sveta Stolica već bila počela pregovarati o nekom ublaženju progonstva Crkve u jugoslavenskoj totalitarističkoj diktaturi, značajno je, da je u vezi s progonstvom katolika u Jugoslaviji bilo istaknuto, među ostalim, upravo žigosanje «prežalosnoga procesa» protiv nadbiskupa Stepinca 1946. i pohvale Pija XII. kardinalu Stepincu 1953., kad bijaše uzvišen u čast kardinala. Knjiga još na nekoliko stranica slavi kardinala Stepinca, bilo pojedinačno, bilo u vezi s kardinalima Mindszentyem i Wyszynskim, koji su u Stepincu imali divna predvodnika u borbi protiv bezbožnih neprijatelja Crkve i čovječnosti. Ista knjiga sadrži i molitvu Pija XII. za progonjenu Crkvu, koju je papa Pacelli prozvao «Crkvom šutnje». Crkvi, naime, pod komunistima nije dopušteno braniti svoja prava, ni prosvjedovati protiv nepravda i nasilja, što ih podnosi, nego svezanih ruku i stisnutih usana mora šuteći svjedočiti za Boga i Njegovu istinu te čekati zasluženo oslobođenje i mogućnost nesmetana rada za Božju slavu i duhovno dobro čovječanstva, kad će se samo sjećati progonitelja kao prohujalih silnika prvih kršćanskih stoljeća: Nerona, Domicijana, Dioklecijana, Valerijana, Julijana Odmetnika...

Za utjehu Hrvatima i strancima, koji su dobre volje, napominjemo, da zapravo nema ozbiljnih knjiga protiv Stepinca. Ne znači to, da jugoslavenski neprijatelji Crkve i Hrvata nijesu oblijetali svoje istomišljenike po slobodnom svijetu i plaćali sve, što bi se protiv katolika, Stepinca i Hrvata pisalo po demokratskim državama u novinama, knjigama, smotrama i filmovima. Zato i čitamo u stranim jezicima slične izmišljotine, klevete i neistine o Stepincu i Hrvatima, kakve je u Jugoslaviji pisao Viktor Novak, dvostruki odmetnik, od narodnosti i od svoje Crkve. Uz Novaka, ima i drugih odroda, koji kleveću kardinala Stepinca, ali njih poimence ne spominjemo, jer ih ni sami komunisti ne cijene. Kad se mirnije prouče izvori tih stranih napadaja, otkriva se njihov beogradski izvor i nadahnuće, kao i judinsko srebro, plaćano za takvo nedostojno pisanje. Svjetsko je novinstvo velika vlast, ali vezana uz novčarstvo i skupine, koje su bezobzirne, kada se napada katolička Crkva i vjera. Budući da su Hrvati u golemoj većini katolici, sve što se protiv katolika u kojem dijelu svijeta moglo iznijeti, nakon 1945. predbacivano je Stepincu i Hrvatima. Nevolja bijaše i još ostaje, da ni katolici nemaju razvijena ni neovisna novinstva: oni primaju vijesti iz izvora, koji su u rukama

nekatolika, i, kukavci, često slijede struje i smjerove, što im se ne sviđaju, ali nemaju ni volje ni snage ići protiv prevlasti nekatoličkih sredstava širenja vijesti i smicalica. Ova je nevolja bila osobito grdna i golema odmah nakon II. svjetskoga rata, kad i katolicima demokratskoga svijeta bijaše teško dokazivati, da je Josip Broz komunist i neprijatelj vjere i Crkve, u prvom redu katoličke. O toj bijedi međunarodnoga katoličkoga novinstva i tiska u ovih posljednjih tridesetak godina ovdje ondje nabacivasmo pojedinosti, kojih nije potrebno ponavljati. Dovoljno je navesti, da su još živi francuski kardinali, koji su 1946. izjavljivali, da «Stepinca nije moguće braniti»! Stvarnost je, međutim, tako išla, da su ti kardinali i živi već zaboravljeni, a Stepinčevu obranu predvode Pio XII., Ivan XXIII. i Pavao VI., zatim najugledniji predstavnici katoličkoga svijeta, kojima se pridružuju i dobronamjerni ljudi židovske i muslimanske vjere te članovi ostalih vjerskih zajednica kao i dosljedni ljudi izvan takovih zajednica.

Između knjiga, koje napadaju Hrvate i Stepinca, navodimo onu *«Assassins au nom de Dieu»*, Paris, 1951., koju je tiskao navodni Francuz *Hervé Laurière*, a predgovor joj je sastavio ili samo potpisao Jean Perrigault. Iz sadržaja i načina pisanja lako se zaključuje, da su stvarni začetnici toga nedjela Adam Pribićević, Branko Miljuš i Vladimir Belajčić, koji su se obilno služili klevetama Viktora Novaka i beogradske propagande protiv Stepinca i Hrvata. U pitanju ove «crne legende» protiv Hrvata vrijedan je članak Dra. M. Blažekovića u oba izdanja zbornika «Hrvatski razgovori o Slobodi» /1972. i 1974./ Klevete i neistine, kad pođu svijetom, škode dobru glasu nevinih žrtava, protiv kojih se te izmišljotine šire, uznemiruju neupućene čitaoce, koji doznaju za takove grdobe, prema tome, ne smijemo se tješiti, da klevetnički spisi i napadaji na Stepinca i Hrvate ostaju bez kobnih posljedica. Ali, kao vjernici i prijatelji istine iskreno vjerujemo u pobjedu pravde i dobrote te se čvrsto nadamo, da nepristrana povijest kardinalu Stepincu već dosudi pravdu i pobjedu. Kad se na određenim duhovnim i svjetovnim položajima bude pitala hrabrost i odlučnost, zasjat će Stepinčeva slava i pobjeda, klevetnici će biti prezreni i zaboravljeni, Hrvatska će dobiti priznanje, koje joj je zaslužio i Stepinac i njegov Božji narod. Da ima temelja ovakovu uzdanju, možemo se donekle uvjeriti i iz prikaza knjiga, koje su na svjetskim jezicima objavljene o Stepincu: njegove kreposti i žrtve pobijaju sve ono, što je krivo i zlobno pisano protiv našega Kardinala pa i njegove Hrvatske.

Naše smotre i godišnjaci u slobodnom svijetu: «Osoba i Duh», «Glas sv. Antuna», «Hrvatska revija», «Croatian Review», «Journal of Croatian Studies», «Studia Croatica» i «Novi Život», kako je poznato, već ocijeniše najveći dio stranih knjiga o Stepincu. Tko je

čitao, što je prije o istim djelima bilo istaknuto, lako će prosuditi, da ne ponavljamo, što je već izrečeno, nego da obilnije prikazujemo pojedinosti, koje se danas mogu mirnije prosuđivati, nego onda, kad su pojedine knjige istom bile tiskane. Činilo nam se potrebno i korisno uključiti i prikaz francuski pisane knjige pokojnog hrvatskoga dominikanca Oca Teodora Draguna o Stepincu i hrvatski i engleski pisane spise Oca Dra. F. H. Eterovića o istom Božjem svjedoku. Francuskim i anglosaskim čitaocima nije mnogo stalo do narodnosti pisca, glavno im je doznati pravu sliku kardinala Stepinca kao Božjega čovjeka i produhovljena crkvenoga predvodnika potlačenih Hrvata.

VATIKAN I TALIJANI PREDVODE...

Pišemo u Italiji, i što je naravnije, nego da počnemo prikaz o knjigama, koje su Talijani napisali o našem Kardinalu. Više je razloga za to, da prije prikažemo upravo talijanske knjige: u Vatikanu i Italiji izišao je prvi opširniji i vjerodostojniji opis «prežalosnoga procesa», kako je Pio XII. u veoma svečanoj zgodi 1946. odlučno osudio nakazan jugoslavenski komunistički postupak protiv nadbiskupa Stepinca, i taj talijanski opis mnogo je djelovao na sve druge knjige stranaca o Stepincu. Kad bi se navodio sadržaj i stil članaka, koje je bilo tko napisao o Stepincu, onda bismo na prvo mjesto morali staviti osvrte, koji su izlazili u dnevniku Svete Stolice *«L'Osservatore Romano»*, dok mu je bio upraviteljem i odgovornim urednikom grof Giuseppe Dalla Torre di Sanguinetto, koji je do svoje smrti sačuvao udivljenje prema Stepincu i povodom pete godišnjice njegove smrti u *«Novom Životu»* objavio sadržajan članak o besmrtnosti Stepinčeve žrtve i duhovne baštine. Prva talijanska knjiga o Stepincu ima naslov *«Il processo dell'Arcivescovo di Zagabria»*, izišla je u prvoj polovici 1947. u Rimu. Pisac joj je isusovac *O. Fiorello Cavalli*, član uredništva najuglednije talijanske katoličke smotre *«La Civiltà Cattolica»*. Cavalli je u svojim školskim godinama imao prijatelja i kolega Hrvata, među njima i pokojnog Antuna Wurstera, koji je kasnije pred ređenje istupio iz isusovačke zajednice i kao katolički svjetovnjak nastavio svoj kulturni rad u Italiji i poslije u Španjolskoj, gdje je, nažalost, prerano preminuo. Fiorello Cavalli je nakon II. svjetskoga rata pratio kruto progonstvo Crkve pod komunistima i o njemu pisao u spomenutoj smotri. Tako je dobro bio upoznao i komunističko divljanje nad Stepincem i njegovim Hrvatima te je o tome i pisao. Nepravedan sudski proces protiv nadbiskupa Stepinca uzbudio je sav kulturni svijet. Što je o tome Cavalli pisao, to se u Italiji vrlo rado čitalo, ljudi su pokupovali sve brojeve smotre, u kojima su bili izvještaji o procesu protiv Stepinca. Kad se uvjerio, da bi bilo potrebno srediti i dopuniti svoje članke o tom sudskom nakaznom postupku, Cavalli

se svojski dao na posao i tiskao knjigu. Možda je podatak u 3. izdanju knjige, koje je dotiskano u kolovozu 1947., naveo našeg Oca Dra. H. F. Eterovića, da u svojem članku u *«Journal of Croatian Studies»* /New York, 1961., str. 146./ zabilježi, da je ovo talijansko djelo izišlo «deset mjeseci nakon svršetka Nadbiskupova procesa». Otpada i tvrdnja, da bi ova knjiga bila prva u zapadnom svijetu o Stepinčevu slučaju, jer je Irac *O'Brien of Thomond* svoje djelo *«Archbishop Stepinac. The man and his case»* tiskao početkom 1947., a predgovor bijaše napisao na Staru godinu 1946., dok je O. Cavalli u svibnju 1947. primio crkveno odobrenje za svoju knjigu o Stepincu.

Dobro je imati na umu, da je «La Civiltà Cattolica» veoma usko povezana s papinskim Državnim tajništvom, glavnim uredom u diplomatskom i političkom vodstvu Crkve i Svete Stolice. Zato se lako može razumjeti, da je F. Cavalli imao uvid u sve dokumente, koji su iz Jugoslavije stizavali u Vatikan, bilo privatno bilo i službeno, jer je sve do Božića 1952. u Beogradu postojala papinska nuncijatura, koju je u vrijeme Stepinčeva procesa vodio američki biskup i kasniji nadbiskup Msgr. Josip P. Hurley, koji je u jugoslavenskoj sudnici osobno pratio sve pojedinosti onoga nakaznoga postupka protiv nadbiskupa Stepinca. Msgr. Hurley u onim je crnim danima svestrano upoznao junački značaj našega Stepinca i zavolio Božjega patnika i njegov narod, kojem je ostao iskren prijatelj do svoje smrti. Cavalli je osim pisanih dokumenata imao i usmene izvještaje ljudi, koji su dolazili iz Zagreba, Beograda i drugih mjesta komunističke Jugoslavije, te je tako stekao jasan uvid u pojedinosti procesa protiv Stepinca. Na Petrovu je prijestolju u Vatikanu bio onda veliki štovalac nadbiskupa Stepinca Pio XII., koji sve od 1944. ne imađaše svoga državnoga tajnika, nego je sâm određivao smjer crkvenoj politici i diplomaciji. U papinskom poluslužbenom dnevniku *«L'Osservatore Romano»* odlučivao je čovjek povjerenja Pija XII. grof Dalla Torre, pa je Cavalli imao dva svijetla uzora, kako da piše o Stepincu. Spomenuti vatikanski dnevnik u vezi sa Stepinčevim procesom 1946. jasno je napisao i ove doslovne riječi: *«Neumorni propovjednik misli o ljudskom dostojanstvu i kršćanskoj ljubavi, herojski branitelj čovjeka i vjerske slobode, odvažno je, po primjeru apostola, kazao bezbožnom komunizmu: 'Non possumus!' — Ne možemo popustiti u obrani Božjih i čovječanskih prava. S Msgr. Stepincem izvedena je na sud katolička Crkva i hrvatski narod».*

Cavalli opisuje Stepinčev proces i na temelju mnoštva dokumenata, kojih komunistički suci ne prihvatiše. Talijanskom je isusovcu bilo glavno dokazati potpunu nevinost optuženika i osuđenika Stepinca. U uvodu, kojem je dao naslov *«Il 'tristissimo processo'»* —prežalosni proces—, kako ga je nazvao Pio XII., pisac ističe, da u svojoj knjizi želi dokazati nevinost nadbiskupa Stepinca od svih optužbi, kojima

su ga teretili komunistički progonitelji. Fiorello Cavalli tvrdi, da bi dokumenti, koje doslovno prevodi, pred svakim pravednim sudištem predstavljali «proslavu glasovitog i nevoljnoga Nadbiskupa». Bez uvodnih podataka o dotadašnjem Stepinčevu životu i radu pisac uvjerljivo ističe Nadbiskupovo neustrašivo vladanje u II. svjetskom ratu i njegovo junaštvo pod komunističkom strahovladom. Sudski postupak protiv Stepinca nazivlje «klevetom», koja je protiv zagrebačkoga Nadbiskupa «bezočnim nasiljem» provedena na jugoslavenskom sudu. U svojem opisu iznosi pojedinosti, koje dokazuju pravnu nakaznost komunističkoga sudstva i obzorje nasilja i zastrašivanja, koje je u vrijeme procesa vladalo u Zagrebu i u čitavoj Jugoslaviji, da bi se izbezumljeni narodi one nesretne države što žešće nahuškali protiv Stepinca, koji je nevin i smiren podnosio svoj kruti udes i čekao nepravednu osudu. U drugom odsjeku svoje knjige pisac slijedi točku po točku optužnice i dosljedno pobija sve neprijateljske osvade protiv Nadbiskupa, koji se uzorno ponašao u najtežim ratnim nevoljama, kad su strani zavojevači, nacisti i fašisti, domaći odmetnici komunisti i četnici nastojali što jače pogoditi hrvatski narod i njegovu državu. Stepinac je, dokazuje Cavalli, pomagao i zaštićivao sve progonjene i nevoljne, bez obzira na njihovo podrijetlo, vjeru, narodnost i ideološku usmjerenost. Kao predsjednik Biskupskih konferencija, bio je jasan u smjernicama i odlučan u nastupima; kao hrvatski vojni vikar ni u čemu se nije ogriješio o crkvene ni naravne zakone: bio je protivnik prisilna prevjeravanja nekatolika; nakon rata podnosio je sustavne progone, bez ikakve svoje krivnje, samo zbog toga, što je bio najugledniji predstavnik Crkve u komunističkoj Jugoslaviji, koja se nadala biskupe i svećenstvo zastrašiti i decimirati, a potom od preostalih uplašenika osnovati nekakvu komunističku «narodnu crkvu», neovisnu od Petrove Stolice i od Kristova Namjesnika, pa da tako dočeka žuđeni čas, kad bi Crkva u komunističkoj Jugoslaviji «sama od sebe odumrla»!

U 3. dijelu knjige pisac donosi Stepinčeve izjave pred sudom 3. i 8. listopada 1946. Četvrti dio spisa sadrži na preko stotinu stranica obilje dokumenata o uzornu Stepinčevu biskupskom, kršćanskom i čovječanskom držanju pred stranim okupatorima i pred domaćim vlastima. Pisac raspoređuje dokumente ne samo po komunističkoj optužnici, nego i po glavnim područjima Stepinčeva djelovanja, pa je jasno, da je samo onako izvrstan biskup, kakav bijaše Stepinac, u iznimno teškim ratnim nevoljama mogao izdržati nasilja i nepravde te svijetla obraza svjetskoj i crkvenoj povijesti pružiti jedno od najsjajnijih poglavlja kršćanske hrabrosti, milosrđa i ljubavi prema svima potlačenima i progonjenima.

Cavalli nije znao hrvatski pa bijaše prisiljen služiti se prijevodom, koji su mu pružali ozbiljni i pouzdani ljudi. Istina je, da gdjekoji

dokument ne bijaše dovoljno pomno preveden: tako je ispuštena Stepinčeva izjava pred sudom o plebiscitarnom oduševljenju hrvatskog naroda za svoju obnovljenu državu u travnju 1941. Tko bi sad zalazio u pojedinosti, koje su pred onoliko godina držale u napetosti sve Hrvate, slobodne i neslobodne, kad se raspravljalo, kako bijaše moguće sumnjati u istinitost one Stepinčeve izjave pred sudom? Cavalli je u svojem spisu pazio osobito na crkveno-pravni značaj procesa i Stepinčeva slučaja, jer mu se činilo, da će tako najbolje osvijetliti junački lik nadbiskupa Stepinca i značenje njegove žrtve. O. Dr. F. H. Eterović u svojoj, inače povoljnoj, kritici ove knjige ističe, da bismo mi Hrvati bili još zadovoljniji, da je talijanski isusovac bio dao barem kratak uvod u zamršene političke prilike i ratne neprilike hrvatskoga naroda i nadbiskupa Stepinca u razdoblju 1941.-1945. Cavalli nije htio proširivati opsega svoje knjige, jer mu je bila točno određena svrha: zorno opisati jugoslavensko nasilje nad nevinim zagrebačkim Nadbiskupom u obliku i okviru nakazna procesa, koji ostade kao jedna od najvećih zabluda crvene Jugoslavije, koja je sama sebi već onda zadala strašan udarac, od koga se nije oporavila, i koji joj ne će dati da preživi snagu Stepinčeve slave i štovanja, koje je sve bujnije među Hrvatima i u cijeloj Crkvi. Kratke pojedinosti, koje bijahu nužne za razumijevanje procesa, a ticahu se hrvatske vlasti u NDH, Cavalli je tako iznio, da NDH nije ni kudio, ni hvalio. Za Stepinca i za njegov zarobljeni narod Cavalli imađaše iskrene simpatije, koje je moguće čitati između redaka njegova djela o Stepinčevu procesu. U «La Civiltà Cattolica» Cavalli je poslije napisao više osvrta na komunističko progonstvo Crkve u Jugoslaviji, prikazao je i bezbožni školski sustav iste države. Upitan, zašto ne priredi životopis kardinala Stepinca, odgovorio je, da bez poznavanja hrvatskoga jezika i slobode znanstvenoga rada ne može poduzimati tako zamašna pothvata, ali da veoma štuje našega Stepinca, da se divi njegovu junačkom značaju i očekuje njegovu svetačku proslavu te se uzda, da će hrvatski narod i po Stepinčevoj žrtvi i zagovoru doći do slobode. Kazao je, da je njegova knjiga prevedena na španjolski i portugalski jezik: neka su izdanja izišla u Europi, a neka u Južnoj Americi. Tako je njegovo djelo poslužilo svojoj svrsi i područjima talijanskog, portugalskog i španjolskoga jezika pružilo uvid u žrtvu i mučeništvo našega Stepinca. U prvom broju «Našega Života» 1965., za petu godišnjicu Stepinčeve blažene smrti, Cavalli je tiskao članak o našem Kardinalu kao izvrsnu poborniku Božjih i ljudskih prava i slobode. Godine 1966., nakon potpisa kobnoga «Protokola», Cavalli je o onom događaju i dokumentu potpisao članak, koji ne odgovara njegovim spoznajama o Stepincu i hrvatskom narodu i njegovu pravu na slobodu i dostojan ljudski život. Jamačno je Cavalli i danas, kao što bijaše i 1946., uvjeren, da diktature i nasilja prolaze, a Crkva i potlačeni narodi ostaju čekajući propast

ropskih sustava i ponovan procvat slobode i mogućnosti boljeg i mirnijega poretka u granicama pojedinih naroda i svega čovječanstva.

* * *

Godinu dana nakon Stepinčeve smrti talijanska spisateljica *Maricilla Piovanelli* objavila je osebujnu knjigu o Stepincu pod naslovom *«Un Vincitore all'Est»* —Jedan Pobjednik na Istoku. Knjiga je doskora doživjela i drugo izdanje, koje je također lijepo primljeno u Italiji i ubrzo bilo rasprodano. Nekoliko se godina govorilo, da bi treće izdanje izišlo usavršeno i usklađeno s kritičkim napomenama, ali ga ne vidjesmo. Prva dva izdanja, u nakladi poduzeća «Istituto di propaganda libraria», na 188 stranica, s više ilustracija izvan teksta, bez posebnih su naslova pojedinih poglavlja, nego samo sa značajnijim navodima iz Stepinčevih posljednjih spisa, osobito iz njegove duhovne oporuke, koji su stavljeni na početku odsjeka iste knjige. Oba izdanja ocijenio je u «Novom Životu» suradnik, koji se potpisao sa «Driv». Kako je kritik obrazložio, spisateljica je lijepim stilom i slikovitim jezikom nastojala orisati biografski profil kardinala Stepinca, i njezina je knjiga, piše kritik, među svima opširnijim djelima o Stepincu na stranim jezicima, rađena «s najviše srca, osjećaja, zanosa, udivljenja i ljubavi». Kritik te odlike pripisuje činjenici, što je knjigu pisala žena, a i tome, što se više nije bilo potrebno brinuti o Stepinčevoj apologiji, obrani pred neprijateljskim klevetama i neistinama, nego se već mogao ostvariti zaokružen životopis kardinala Stepinca, koji je već postao sastavnim i časnim dijelom povijesti Crkve i čovječanstva. Maricilla Piovanelli očito je imala pred očima duše raznovrsne romansirane životopise, u kojima su poznati pisci tako prikazivali velikane duha i djelovanja, pa je svoju zadaću o Stepincu donekle ostvarila u takovu obliku biografije, koja ne zazire od pjesničkoga poleta, ali se držala sigurna tla povijesti i zajamčenih podataka. Obuhvatila je Stepinčev život od njegova djetinjstva do svetačke smrti. U dobru nakanu spisateljice ne sumnja ni spomenuti hrvatski kritik, ni ikoji Talijan. Istina je, da su se i u prvom i u drugom izdanju potkrale neke netočnosti, odveć smione tvrdnje, prilično površna zapažanja, neobrazloženi sudovi o Hrvatima i Hrvatskoj, o Crkvi među Hrvatima u prvoj i drugoj Jugoslaviji, osobito u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. U mnoge pojedinosti, koje svjedoče o Stepinčevoj veličini, nije uopće dirala. Umjesna je napomena kritika iz «NŽ» o potrebi sigurna hrvatskoga životopisa kardinala Stepinca, da bi se onda mogla očekivati slična izdanja o njemu i u stranim jezicima. Zanimljivo je navesti izvore, kojima se služila Maricilla Piovanelli. U prvom izdanju, na svršetku knjige, navodi samo šest naslova spisa i glasila, iz kojih je uzimala građu za svoje djelo. Priznajemo, da je na primjer «L'Osservatore Romano» 1946., 1952., 1953., 1956., 1959. i 1960. donio više vri-

jednih priloga o Stepincu. Uz dnevnik Svete Stolice, spisateljici je dobro došao i O. Cavalli i knjiga pokojnoga T. Draguna o Stepincu. U drugom je izdanju naznačila, da je upotrebljavala i romansiranu Stepinčevu biografiju, koju bijaše napisao pokojni Msgr. Pavao Jesih, i spis, koji joj je pružila Terezija Škringer, koja je pomagala dobrotvorno djelovanje nadbiskupa Stepinca. Terezija Škringer njemački je napisala svoje uspomene o Stepincu, i to njezino djelo nije tiskano, ali njim se bio služio O. Benigar sastavljajući svoju knjigu o kardinalu Stepincu. Piovanelli ima svoj način izražavanja, umije oduševiti čitaoce, i da je iz njezine knjige ukloniti netočnosti i nejasnoće, a bolje iskoristiti dokumente o Stepincu, njezin bi spis dobro došao ne samo Talijanima, nego bi se mogao prevesti i u druge jezike.

I u prvom izdanju Piovanelli bijaše pod uplivom pokojnoga Jesiha. Tako je kratko uvodno poglavlje o «Crvenoj ruži na oltaru» vjerojatno nadahnuto naslovom i sadržajem Jesihova djela, ili je spisateljica, ne poznavajući svih dijelova Jesihove knjige, iskoristila vrelo, koje je poslužilo i Jesihu. Premda je opravdano zamjeriti talijanskoj književnici, što je olako prosuđivala događaje iz razdoblja 1941.--1945. u životu Stepinca i Hrvata, nalazimo u njezinoj knjizi spomen i drugih stranih spisa o Stepincu, tako, na primjer, ne navodi imena Irca A. H. O'Brien of Thomonda, ali ga zove «un illustre pubblicista irlandese» /str. 76./ i doslovno bilježi neke njegove misli, upravo one, u kojima Irac ističe, da su na njega najdublji dojam učinili 1923. papinski nuncij Pacelli, kasniji Pio XII., i 1939. zagrebački nadbiskup Stepinac. Spisateljica je pogrešno navela 1939., jer je irski pisac u svojem djelu o Stepincu zabilježio, da ga se Stepinac onako silno dojmio 1938. Da Piovanelli nije kanila pisati znanstvena Stepinčeva životopisa, to dokazuju mnoge druge pojedinosti njezine knjige: navodeći ispod teksta djelo isusovca Cavallia i ono O. Draguna, ne bilježi stranica tih spisa, s kojih uzimlje koju stvar, dapače i sâm naslov Cavallijeve knjige negdje piše «Il processo *dell'*Arcivescovo di Zagabria», da odmah na slijedećoj stranici napiše «Il processo *all'*Arcivescovo di Zagabria».

Piovanelli se trudila, da što bolje istakne Stepinčev lik, uživjela se dobro i u prilike i povijest Stepinčeve majke Barbare, imala je razumijevanja za hrvatski narod i njegovu borbu, koja se odvijala kroz stoljeća, ali kako je među Talijanima i ostalim zapadnim narodima prilična zbrka o povijesti manjih naroda, pa i hrvatskoga, uz sigurne podatke o Hrvatima čitamo u njezinu djelu i netočnosti, koje je kritik «NŽ» već opisao. Ovdje ističemo, da Piovanelli uz Hrvate i druge narode Jugoslavije navodi i «Bosnia-Erzegovici» /str. 20. u prvom izdanju!/.

Preglednost njezine knjige nije osobito istaknuta: ona nigdje ne navodi naslova brojnim poglavljima svoga djela, u koja nas uvode

kraći ili opširniji odlomci iz Stepinčeve oporuke, njegove Duhovne oporuke, dok jedno poglavlje ima za početak i odlomak iz čestitke Ivana XXIII. za Stepinčev srebrni biskupski jubilej 1959., a pred jednim se poglavljem nalazi dapače misao iz Lenjinovih djela! U razmjerno kratkoj knjizi iznijela je bogatstvo gradiva o Stepincu iz svih razdoblja njegova života, osobito iz II. svjetskoga rata, iz vremena progonstva, pred komunističkim sudištem i kasnije u tamnici i zatočenju. Ugodno se čitaju stranice o duhovnoj snazi kardinala Stepinca, o njegovoj kršćanskoj značajnosti, ljubavi prema svima potlačenima, pa i prema neprijateljima i progoniteljima Crkve, o poštovanju, koje su mu iskazivali Pio XII. i Ivan XXIII., koji ga izričito ne pozvaše u Rim, jer je sâm bio čvrsto odlučio živ i mrtav ostati među svojim progonjenim Hrvatima. Spisateljica je pratila, što se o Stepincu govorilo i pisalo po slobodnom svijetu. Tako je zabilježila i priznanje, koje je Stepincu dao njegov iskren štovalac, pokojni newyorški nadbiskup kardinal Spellman, koji je najmoderniju školu svoje nadbiskupije 1948. nazvao Stepinčevim imenom i proročki navijestio, da će se Stepinčevo junaštvo slaviti i onda, kad se već bude zaboravilo silništvo i pojava Josipa Broza.

Šteta je, što neke važne Stepinčeve izjave nije donijela u njihovu pravu i potpunu obliku. Inače je zgodno prikazala bogatstvo Stepinčevih kreposti i odlika, pa djelo predstavlja vrijedan prilog katoličkoj književnosti. O svetom je Augustinu njegov životopisac i prijatelj Posidije bio zabilježio: «Nije uopće napisao oporuke, jer Božji siromah ništa nije imao, što bi drugima ostavio.» Tko zna, je li Stepinac bio svjestan, da slijedi Augustinov primjer, ali samo nekoliko mjeseci pred svoju smrt krašićki je Zatočenik doslovno zapisao: «Ne ostavljam nikakvih ni pokretnih ni nepokretnih dobara. Po crkvenim propisima, što sam kao zagrebački nadbiskup primao, pa što ne bi bilo nužno za moje osobne potrebe, išlo je siromasima i dobrotvornim ustanovama. Zato nemam ništa, što bih iza sebe mogao ostaviti.» Tu crtu iz Stepinčeve oporuke Piovanelli doslovno donosi. Spisateljici bijaše do toga, da što bolje razradi bogatstvo svetačke, mučeničke i pokorničke Kardinalove duše. Maricilla Piovanelli vjerno suosjeća s progonjenom Crkvom i nastoji slobodne kršćanske narode, u prvom redu svoje sunarodnjake Talijane, upozoriti, da više pažnje posvećuju progonjenoj Crkvi i njezinim velikim predvodnicima, među kojima je Stepinac svakako na prvom mjestu. Htjela je slobodnim narodima u Stepinčevu primjeru pokazati, kako ni najokrutnija progonstva ne mogu slomiti Božjih junaka. Stepinčeva žrtva i zagovor nova su jamstva, da njegov pobjednički kršćanski lik ne će pod bezbožnim komunizmom ostati zaboravljen, naprotiv, da će njegov grob biti izvor nadahnuća naraštajima i cilj hodočašća pobožnih duša. Hrvati i drugi zarobljeni narodi,

ističe Piovanelli, vide u Stepincu dokaz Božje Providnosti i ljubavi, koja vodi Crkvu i čovječanstvo kroz najteže kušnje, ali ujedno osjećaju dužnost, da pod Stepinčevim duhovnim vodstvom i nošeni njegovim idealima svladavaju zamke progonstva i dočekaju pobjedu Božje pravde, dobrote i plemenitosti.

Stepinčevu žrtvu i njezino značenje Talijani poznaju bolje, nego bi se to dalo zaključiti iz knjiga, koje prikazasmo. Vrijedno je spomenuti, da se talijanska mladež, po državnim i crkvenim sveučilištima, ozbiljno zanima proučavanjem Stepinčeva života i uloge u povijesti Crkve, Hrvata i čovječanstva. Mnoge ustanove, koje u Italiji šire ljubav za progonjenu Crkvu, priređuju predavanja o Stepincu, slaveći ovoga Božjega čovjeka kao uzorna predvodnika u najtežim progonstvima vjere. Na izložbi progonjene Crkve, dok trajaše II. Vatikanski crkveni sabor, odsjekom, koji je predstavljao progonstvo Crkve u Jugoslaviji, dominirao je Stepinčev lik u lancima ropstva i nasilja. Ta je izložba iz Rima bila premještana u mnoge talijanske gradove, koji su tako i Stepincu iskazivali dužnu počast i priznanje. Talijansko novinstvo nerijetko opisuje Stepinčev grob i hodočašća, koja u zagrebačkoj prvostolnici cvijećem kite Stepinčev grob i mole Boga, da proslavi svoga vjernoga službenika te tako ohrabri potlačene vjernike u Hrvatskoj i drugdje pod komunistima. Trijezni će Talijani ozbiljno pisati o Stepincu, da se dosadašnja talijanska djela o našem Kardinalu mogu usavršiti i biti samo prva u nizu sve kritičnijih i dostojnijih knjiga o predvodniku suvremenih svjedoka i mučenika za najuzvišenije ljudske ideale.

Da budemo što potpuniji, moramo još dodati, da i gdjekoje katoličko nakladno poduzeće izričito odbi ponuđen rukopis o kardinalu Stepincu, jer da «svetački lik zagrebačkoga Nadbiskupa sada nekako ne ide u okvir suvremene Italije»!

SKROMNOST NJEMAČKOGA SLOVA

Stvarnosti moramo dobro poznavati i potom se osvrnuti na bijedu latinskih i njemačkih tiskanih spisa o našem Kardinalu. U latinskom jeziku, koji je službeni u zapadnoj, rimskoj Crkvi, nemamo nikakva značajnijega sastavka o Stepincu, premda su sveučilištarci, ovdje ondje, po svojim znanstvenim propisima pisali radnje o njemu, ali ih ne tiskaše. Razumije se, da ostaju iskrena priznanja papa i uglednih crkvenih dostojanstvenika, poklonika kardinala Stepinca, samo što se to rijetko gdje čita. Da bi se donekle shvatilo takovo stanje, moramo ponoviti, da je u prvim godinama Stepinčeva stradanja pod komunistima slobodni, pa i katolički, dio čovječanstva, uz veoma rijetke

iznimke, upravo ludovao hvaleći Josipa Broza, a njegov bijes na Crkvu tumačio se tako, da je «opravdano negodovao» zbog «nepravilna stava» hrvatskih i slovenskih biskupa i crkvenjaka u političkim previranjima II. svjetskoga rata! Koji su među Hrvatima i Slovencima kod kuće bili pismeniji, ili su bili poubijani ili pozatvarani i izvrgnuti drugim oblicima progonstva, a tko nije bio komunist ili njihov, komunistički, slugan, nije ništa smio ni mogao tiskati. Pobjednički dio kršćanskog i katoličkoga svijeta ispočetka nije vjerovao, da je istina, što su rijetki katolički novinari i crkveni predstavnici govorili i, ovdje ondje, stidljivo pisali o progonstvima Crkve pod Brozovom diktaturom, koju su i na Zapadu zvali «naprednom pučkom demokracijom, koja će već naći svoj pravi put i izgladiti nesuglasice, koje su se pojavile između Crkve i države»! Latinski je jezik nakon II. svjetskoga rata i osobito poslije II. Vatikanskoga crkvenoga sabora stvarno počeo gubiti vrijednost, koju je inače imao u crkvenom životu, bogoslužju i znanostima. Nevolje latinskoga jezika mogli smo bolje upoznati tijekom koncila, kad su ugledni kardinali, biskupi i drugi koncilski članovi morali imati prevodioce, da bi mogli slijediti, što se latinski ondje čitalo, ili ponekad i govorilo. Pokojni kardinal Cushing, iskren, sebe i druge nepoznavaoce latinskoga jezika proglasio je na koncilu «Crkvom šutnje», koja niti razumijevaše, što se govorilo, niti mogaše sama latinski iznositi svoje prijedloge, misli, ispravke, dopune, izmjene, razloge i dokaze. Cushingu je Ivan XXIII. dopustio, da ne prisustvuje koncilskim sjednicama, kad ionako ne sudjelovaše u njegovu radu! U latinskom je jeziku Stepinac bio primio kakav brzojav ili pismo, ovaj i onaj crkveni pisac posvetio mu je koji latinski spis, kao na primjer O. Aleksije Benigar, koji je glavni dio svoga života proveo u Kini kao misionar, svoje djelo *«Compendium theologiae spiritualis»*, tiskano 1959. u Japanu, posvetio je kardinalu Stepincu —*«Intrepido fidei Confessori»*—. Neustrašivom Ispovijedaocu vjere. Vjerojatno ni Benigar ne bi one posvete bio napisao, da ne bijaše Stepinčev ispovjednik, koji je usto pripremao opširan Stepinčev životopis, što je 1974. bio doista i tiskan. Mislimo ovdje na Benigarovu obujmnu knjigu *«Alojzije Stepinac — Hrvatski kardinal»* /Rim, 1974., Izd. Ziral. Str. 940/. U kraćoj knjizi *«Martyrium Croatiae»*, koju tiskasmo početkom 1946., kad je Pio XII. bio imenovao nove kardinale, o Stepincu su njegovi sunarodnjaci kratko pisali, jer je ona svečanost bila početkom 1946., a Stepinčev zatvor, proces i osuda nadođoše krajem ljeta i početkom jeseni iste godine.

Ne bi bilo korisno ne spomenuti razočaranje Hrvata zbog njemačke šutnje o Stepincu, koji je rođen i odgojen u austrijskom carstvu, dakle u prostoru službena njemačkoga jezika, a filozofsko i bogoslovsko obrazovanje stekao je u Rimu kao pitomac Njemačko-ugarskoga zavo-

da, u kojem je imao toliko prijatelja i kolega raznih narodnosti njemačkoga jezika: Nijemaca, Austrijanaca, Švicaraca... Istina, njemački je narod i danas nesjedinjen, a u doba Stepinčeva stradanja bijaše u prahu poraza, izvrgnut ruglu i nasilju bezobzirnih pobjednika; Austrija ne imađaše slobode do 1955., a katolički Švicarci imađahu i kod svoje kuće jada i nevolja pred brojnijim sunarodnjacima nekatolicima. Ali, da lakše razumijemo Nijemce i narode njemačkoga jezika, koji se prema patniku Stepincu ne mogoše dovoljno iskazati, ne zaboravimo, da je najveća hrvatska iseljenička organizacija prezirno pisala i govorila o Stepincu i slavila njegove krvnike! /Mislimo ovdje na *Hrvatsku Bratsku Zajednicu* u Sjedinjenim Američkim Državama./ Kad je preminuo kardinal Stepinac, speyerski biskup Dr. Emanuel, Stepinčev školski kolega iz Rima, bio je objavio 21. II. 1960. u glasilu «Glaube und Leben» u Mainzu članak pod naslovom: «Pravednost za kardinala Stepinca». U tom je članku Msgr. Emanuel osudio slobodne Nijemce, koji su površno i neznalački pisali o Stepincu, kao da bi naš Kardinal tobože silom «htio postati mučenik» ili «ispaštati kakvu svoju ili hrvatsku krivnju», ili kao da bi bio osuđen zbog kakva zločina, a ne zbog svoje vjernosti Bogu, Crkvi i svojem duhovnom zvanju među Hrvatima! Kako je biskup Emanuel opravdano osuđivao njemačku nebrigu za stradanje kardinala Stepinca, dovoljno nam dokazuje i uvažen njemački svećenik, povjesnik Crkve, Dr. Josip Lortz, u 2. svesku svoje, inače, solidne, *Geschichte der Kirche in Ideengeschichtlicher Betrachtung»*, u 22./23. izdanju, Münster i. W., 1965., str. 443. Očito Lortz nije odveć pomno pazio na stvarno stanje Stepinčeva stradanja i svetačkoga držanja ne samo pred nepravednim sudištem nego i u II. svjetskom ratu. I Stepinčeve riječi na procesu 1946. temelj su tvrdnjama biskupa Emanuela, a ne onima povjesnika Lortza. I kad smo već spomenuli speyerskoga biskupa, dostojno je navesti njegovu vedru knjigu *«Sieben Jahre im roten Talar»*, u nakladi Pilger-Verlag, u Speyeru, 1970. Knjiga opisuje Emanuelovo rimsko akademsko školovanje skupa s našim Stepincem, 1924.-1931. Razumije se, djelo od 216 stranica s više ilustriranih priloga izvan teksta, opisuje filozofsko i bogoslovsko školovanje idealna njemačkoga mladića. Ali je značajno, da je knjiga posvećena uspomeni dvojice Emanuelovih kolega, kardinala Stepinca i münchenskoga nadbiskupa kardinala Josipa Wendela, koji je umro iste godine, kad i naš Stepinac. Zanimljiv je ovaj biskup Emanuel: on je po zagovoru hrvatskoga mučenika, nekada gojenca Njemačko-ugarskoga zavoda u Rimu, blaženoga Marka Križevčanina, bio očuvan od teže bolesti, i u zahvalu za to uzeo je kao svoje drugo ime Markus-Marko, i tako se sve do dana današnjega potpisuje /str. 207. u navedenoj knjizi!/. Biskup Emanuel na više stranica iznosi svoje iskustvo s našim Stepincem, o njemu navodi samo pohvalne stvari, smatra ga savršenim

čovjekom, a među pojedincima, na koje se posebno osvrnuo, i Stepinac je dobio najoduševljenije stranice 159.-164. Mislimo, da nije pretjerano tvrditi, da je Stepinac Emanuelu najmilija osoba među svima kolegama. Stranice, koje mu je posebno posvetio, pisane su stvarno, smireno, uvjerljivo, dokazano. Stepinac mu je ne samo «die Ehrenkrone meines Kurses» nego i «der bekannteste Representant unserer ganzen Germanikergeneration» /str. 159./ Hvali njegovu muževnost, ratničku časničku prošlost, koja je ostavila znatne tragove u njegovu značaju. Hvali njegovu iskrenost, skromnost, čednost, marljivost, spremnost ići na ispite u prvom odsjeku propisana vremena. Ističe njegovu neumornost u popravljanju kućnih potreba. Još više nego razlika u dobi, odlikovala je Stepinca muževna zrelost i jedra pobožnost /str. 161./. Lijepo piše ovaj njemački biskup Emanuel, i čovjeku se nekako ne mili prevoditi njegove riječi o Stepincu: «Die Welt des Glaubens war seine eigentliche Heimat» /str. 161./: Svijet vjere bijaše njegov pravi zavičaj. Stepinac je, piše Emanuel, više s Bogom razgovarao, nego što je govorio o Bogu. Stepinac svoju Mladu Misu ne reče u crkvi svog imenjaka sv. Alojzija, nego u bazilici zvanoj Santa Maria Maggiore, što je glavno Gospino svetište u Rimu. Mi i iz ovoga možemo lakše shvatiti Stepinčevu brigu za širenje Marijine slave u Mariji Bistrici i drugdje po Hrvatskoj. Duboke i kratke bijahu njegove propovijedi, koje je kao vježbu govorio u propisano vrijeme u blagovaonici: njegovo držanje i riječi dokazivahu, da mu je vjera bila postala «druga narav» /str. 162./ U svojim znanstvenim stvarima Stepinac bijaše savjestan i smiren, nije se isticao kakvom sjajnošću vanjskih uspjeha, ali je trijezno išao na ispite i muževno dokazivao svoju zrelost. Opširne su hvale Stepinčevoj radinosti u ljetnim praznicima, na izletima, u igrama, u kojima je obično pobjeđivala ona strana, na kojoj igraše Stepinac. Navodi Stepinčeve opise, kako su hrvatski franjevci po selima zorno dokazivali Isusovo uskrsnuće /str. 163./. Ističe Stepinčevu iskrenost, kako je govorio, da u I. svjetskom ratu nije čuo psovke među njemačkim vojnicima. Hrvatsku je mladež hvalio kao «orlove»: Emanuelu se to nije činilo dovoljno jasno, ali je Stepinac očito mislio na Orlovski pokret među hrvatskom katoličkom mladeži. Bio je iskren Hrvat, ali nikad se nije zanosio kakvim pretjeranim nacionalizmom. Emanuel svoj izvještaj o Stepincu zaključuje, kako mu je mladomisnik Stepinac posve ozbiljno rekao na dan svećeničkoga ređenja, kad su na stolovima u blagovaonici motrili crvene cvjetove: «Crveno cvijeće mučeništva» /str. 164./.

Što je Emanuel pisao o Stepincu, ide među najljepše odlomke, koji se mogu čitati o našem junačkom Kardinalu.

Profesor bogoslovskoga fakulteta u Salzburgu Dr. Ferdinand Holböck u svojoj knjizi *«Dilexit Ecclesiam.* Dokumente der

Kirchen- und Papsttreue», koja je izišla u nakladi A. Pusteta, u Salzburgu i Münchenu 1970., među 39 svetaca, mučenika, papa, bogoslovskih učenjaka pod brojem 35. donosi i dvostruk prilog našega kardinala Stepinca: na uvodnu mjestu pisac znalački hvali Stepinčevu vjernost Papi i Crkvi do groba i potom donosi Stepinčevu Duhovnu oporuku, koja nosi datum 28. svibnja 1957., i zatim njegovu opću oporuku /sve na str. 177.-182./. Suvišno bi bilo isticati vrijednost ovakove počasti kardinalu Stepincu, kad se njegove konačne poruke Hrvatima, Crkvi i svijetu unose među svjedočanstva najbiranijih mučenika, svetaca, učenjaka i duhovnih predvodnika čovječanstva uopće.

Hrvatske zajednice na područjima njemačkoga jezika, ovdje ondje, tiskale su o Stepincu kratke njemački pisane prikaze. U tom bijaše najustrajniji naš V. Cecelja, urednik pokojnoga «Glasnika Srca Isusova i Mariji» u Salzburgu. Konačno su, služeći se dosad objavljenim hrvatskim knjigama o krašićkom Junaku, Dr. E. Bauer i T. Jakin 1979. tiskali u Recklinghausenu sadržajnu i uspjelu knjigu: *«Aloisius* Kardinal *Stepinac.* Ein Leben für Wahrheit, Recht und Gerechtigkeit». Zaslužan je za ovo izdanje oduševljen Stepinčev štovalac i svjetski poznat apostol progonjene Crkve «Speckpater»: O. W. van Straaten, koji je i ovim zadužio ne samo nas progonjene Hrvate, nego i sve one, koji govore njemački i razumiju taj jezik.

SKUČENOST FRANCUSKOGA TISKA

Sad u međunarodnom životu francuski jezik nema uloge ni važnosti, koju je imao do II. svjetskoga rata. Uza sve to, Stepincu bi i Hrvatima bilo moglo biti veoma korisno, da se ubrzo nakon Stepinčeve osude 1946. pojavila kakva pravedno pisana francuska knjiga o stradanju nevina Nadbiskupa i Crkve u komunističkoj Jugoslaviji. Da se takova knjiga nije pojavila ni u Francuskoj, ni u Švicarskoj, ni u Belgiji ni Kanadi, bijaše više kobnih činilaca po srijedi, i nije ih nužno opisivati. Nabacimo ovu ili onu pojedinost, koja će nam ondašnje francuske prilike i neprilike bolje osvijetliti. Francuska i Belgija bile su stvarno izgubile rat, i samo vještom igrom general De Gaulle uspio je od svoje poražene domovine učiniti «pobjednicu» i izboriti joj mjesto među «velikim silama», koje su pobjednički zaposjele Njemačku i Austriju, dakako i Italiju, krojile onako nakaznu «pravdu» ne samo u Nürnbergu, nego po čitavoj porušenoj Europi, koje su polovinu bile prepustile boljševicima i komunistima. Francuska je imala svojih unutarnjih nevolja, u svakoj je Jugoslaviji gledala saveznicu, a u svakoj Hrvatskoj protivnicu, dapače i neprijateljicu, zato nasilje nad Hrvatom Stepincem i katolicima u Jugoslaviji za Francuze predstavljaše samo dio «pravde», koju su oni skupa s Anglosasima

i boljševicima nastojali što «savjesnije» provoditi po razrušenoj Europi. Čudan je francuski katolički kompleks, koji osobno mogosmo, barem djelomično, upoznati. Ljeti 1962. put nas nanese i u Reims, gdje bijaše nadbiskupom današnji kardinal Marty, sada pariški nadbiskup. Kad bijaše nabačeno pitanje: zašto katolički Francuzi više ne haju za progonjenu Crkvu pod komunistima i razmjerno škrto i neuvjerljivo pišu o stradanjima katolika pod materijalistima, Msgr. Marty se kratko zamislio i uvjerljivo odgovorio: «Znate, u nas je jaka komunistička stranka i ljevičarska štampa. Kad mi govorimo i pišemo o nepravednu stavu materijalista protiv Crkve, naši komunisti odmah to prebacuju na političko francusko područje i predbacuju nam, da mi svojim zauzimanjem za Crkvu pod boljševicima i komunistima želimo u prvom redu politički škoditi francuskoj komunističkoj stranci i njezinu uplivu na naš narod i njegov javni život i usmjerenost. Osim toga, kod nas je odavno uvedena rastava Crkve i države, pa i naši crkveni ljudi, čim čuju, da im tko predbacuje političke nastupe u narodnim i međunarodnim pitanjima, nekako se zapletu i zašute!»

Ma kako bilo s francuskim katolicima, činjenica je, da su oni, kao i katolici njihova jezika po drugim državama, u doba Stepinčeva procesa i tamnovanja o tome pisali razmjerno oskudno, i ne uvijek točno i nepristrano.

Pitanje je, što su radili Hrvati u državama francuskoga jezika. U Francuskoj i Švicarskoj, da o Belgiji i Kanadi i ne pišemo, Hrvata intelektualaca i svećenika bijaše malo, i jedva da su, ovdje ondje, uspjeli u javnost proturiti kakvu vijest o Stepincu, njegovu fotografiju ili brošuricu, koja bi sadržavala istinite podatke o njegovoj tragediji. Kad je 1951. u Rimu držan prvi međunarodni kongres svjetovnjačkog apostolata, Hrvati su povodom pete godišnjice Stepinčeve osude na francuskom tiskali za kongresne učesnike i međunarodnu javnost brošuricu od desetak stranica, koja je na naslovnoj stranici imala fotografiju Stepinca, kako sluša komunističke klevete i ponižavanja na sudu 1946. Isusovačka smotra *«Etudes»* u Parizu i rijetki katolički listovi trudili su se, da stvarnije i točnije prikažu Stepinčevu mučeničku pojavu, osobito povodom njegova premještaja iz lepoglavske tamnice u «kontroliranu slobodu», u stvarno zatočeništvo, i poslije toga prigodom Stepinčeva imenovanja kardinalom 1953. Knjiga o Stepincu na francuskom jeziku pojavila se veoma kasno, istom 1958. Napisao ju je ne Francuz nego Hrvat, sad već pokojni *O. Dr. Teodor Dragun, O. P.*, upravitelj Hrvatske katoličke misije u Parizu, koji je preminuo licem na Božić 1962., u času, kad se trudio da dovrši propovijed svojim hrvatskim vjernicima u Parizu. Dragunova knjiga ima naslov *«Le Dossier du Cardinal Stepinac»*. Izišla je u nakladi *«Nouvelles Editions Latines»* u Parizu, na 286 stranica osminskoga formata. Predgovor joj je napisao Msgr. Jean Rupp, u ono doba pomoćni pariški

biskup i glavar svih duhovnika katoličkih stranaca u pariškoj nadbiskupiji, a sad je papinski diplomatski predstavnik u gradu Ženevi. Bio je i ostao iskren prijatelj Hrvata. U nekoliko svojih knjiga kasnije je povoljno i prilično znalački pisao o Hrvatima. Znamo, da je Dragunovu knjigu u *«Journal of Croatian Studies»* povoljno ocijenio O. Dr. Eterović, dok joj je u *«Hrvatskoj reviji»* stavio ozbiljne kritičke zamjerke Dr. M. Blažeković. O. Dragun svoju je knjigu tako rasporedio, da je u prvom njezinu dijelu opisao progonstvo Crkve u prvoj i drugoj Jugoslaviji, a u drugom je naveo glavne dokumente o tom stradanju i osobito o Stepinčevu zatvoru, sudskom procesu, osudi i tamnovanju. O. Dragun dokazuje, da je i karađorđevićevska i komunistička Jugoslavija išla za tim, da hrvatske i ostale katolike Jugoslavije otrgne od Pape i Rima te osnuje jugoslavensku «nacionalnu crkvu», koja bi se pod Karađorđevićima pretopila u pravoslavlje, a pod komunistima konačno «odumrla», propala! Povijest Crkve u komunističkoj Jugoslaviji Dragun je pragmatički povezao uz proces protiv nadbiskupa Stepinca. Da bi Francuzima i narodima francuskoga jezika dao što jači dojam objektivnosti, Stepinčevu je obranu zasnovao na govorima njegovih odvjetnika 1946.: Dra. I. Politea i Dra. N. Katičića, i dodao je članke, što o sudu i osudi iziđoše u *«Etudes»*, *«La Civiltà Cattolica»* i *«L'Osservatore Romano»;* objavio je i glavne dokumente hrvatskih i slovenskih biskupa o progonstvima Crkve u Jugoslaviji, dokumente Svete Stolice o stradanju nadbiskupa Stepinca, drugih crkvenih glavara, svećenstva, redovništva i vjernika pod beogradskim režimom. U knjizi su krasna svjedočanstva, što ih o Stepincu dadoše naš najveći umjetnik Ivan Meštrović, koji je u Francuskoj veoma poznat još iz vremena svoje suradnje s Rodinom i po svojoj osebujnoj umjetnosti, te drugi uglednici, koje ćemo kasnije navesti. Dok je takovim rasporedom svoga djela Dragun mogao donekle zadovoljiti Francuze, koji kao da su nesposobni smireno i pravedno prosuđivati položaj hrvatskih katolika i muslimana u zajedničkoj državi sa Srbima, pravednost zahtijeva, da istaknemo, kako sâm nadbiskup Stepinac nije uopće tražio odvjetnika, niti je bio oduševljen njihovim govorima, koji su u onako strašnim prilikama, sami po sebi, osobito onaj odvjetnika Politea, imali određenu vrijednost. Dragun nije dovoljno pazio ni na činjenicu, da je Stepinac svojim izjavama pred jugoslavenskim sudom 3. i 8. listopada 1946. iz samoobrane odmah prešao u optužbu protiv režima, koji bijaše pogazio sva prava naroda i Crkve, počinio užasne zločine i zaveo takovo nasilje, da za katoličke vjernike nije vrijedio ni komunistički ustav, ni ikakvo pravo, koje postoji i u najprimitivnijim državnim tvorevinama. Zar bi bilo moguće tvrditi, da su odvjetnici Politeo i Katičić stvarno prikazali pravo držanje nadbiskupa Stepinca prema hrvatskoj državi i njezinim vlastima 1941.-1945? Politeo ni Katičić ne smjedoše ni prosloviti o Stepinčevu rodoljublju, koje je vrlo točno

razlikovalo vladin sustav u NDH i samu državu, koju je Stepinac svesrdno pozdravio i želio, da bude vođena istinitim hrvatskim, kršćanskim, čovječanskim, slobodarskim duhom, te da preživi ratne strahote i dočeka mirno doba, pa se razvije i Hrvatima i svijetu dokaže, kako je naš narod dovoljno zreo i sposoban imati, uzdržavati i čuvati naprednu državu, osiguravati jednakost i potpunu slobodu svima građanima, bez razlike podrijetla, vjere i usmjerenosti. Znamo, da pišući za francuske čitaoce i spremajući svoju knjigu u Francuskoj, Dragun ne mogaše pisati onako, kako bi bio pisao za Hrvate. Ipak je morao imati na umu, da će se i francusko javno mnijenje razviti i postati sposobno primati i slušati istine o Stepincu i njegovim Hrvatima. Nažalost, mi Hrvati doživjesmo neugodnih nepravda u kulturnoj i slobodarskoj Francuskoj i nakon Stepinčeve smrti. Dovoljno je samo sjetiti se sudbine «Hrvatske revije» i divljačkog postupka francuskoga redarstva protiv ove naše ugledne smotre.

Trajna je vrijednost Dragunove knjige u dokumentima, koje donosi. Ti dokumenti obuhvaćaju oko dvjesta stranica čitava djela. Treba otvoreno požaliti, što pojedini dokumenti, na primjer Stepinčev govor pred sudom 3. X. 1946., nijesu potpuno ni točno prevedeni: tako, na primjer, nema u onom Stepinčevu govoru svjedočanstva, da su se Hrvati u travnju 1941. plebiscitarno bili izjasnili za svoju uspostavljenu državu, koju je i sâm Nadbiskup oduševljeno bio pozdravio te i pred svojim krvnim neprijateljima na sudu navodio, kako Bog, naravni zakon i Sveta Stolica zagovaraju pravo svih naroda, pa i Hrvata, na samostalnu narodnu državu i nezavisnost. Posve je opravdano i korisno, što je pisac naveo francuske glasove u prilog nevina Stepinca. Tako je u knjizi i umna izjava poznatoga katoličkoga književnika, člana Francuske akademije i dobitnika Nobelove nagrade za književnost F. Mauriaca, nadalje Marka Petrovića, podrijetlom Srbina, ali francuskoga građanina. Očito po primjeru, koji mu je pružio O. Cavalli, Dragun je tiskao pohvalu Pija XII. nadbiskupu i kardinalu Stepincu, zatim odlučan istup irskoga narodnoga predstavništva u obranu nevina Stepinca, tople izjave predsjednika HSS, Dra. V. Mačeka, i kršćanski prosvjed kipara Meštrovića, Stepinčeva prijatelja i štovaoca. Dobro je, što je pisac tiskao i odgovor na drzak pokušaj komunista A. Ribarda 1957., da Stepinca okleveće i prikaže kao učesnika u pokolju Srba pod okriljem nacista i fašista. Zasluga je O. Draguna, što je u javnu predavanju odlučno pobio te komunističke klevete i opisao Stepinca u njegovu pravu svjetlu: kao zaštitnika ne samo Srba, Židova i Cigana, nego i progonjenih Hrvata i svih nevinih žrtava rata i nasilja.

Godine 1959. francuski politički prvak i kulturni radnik *Ernest Pezet,* koji je između dvaju svjetskih ratova pomno pratio nesretan

razvoj događaja u prvoj Jugoslaviji pa u samostalnoj knjizi, koju je objavio u suradnji s H. Simondetom *«La Yougoslavie en péril?»* /Paris, 1935./ opisao zapostavljanje i progonstvo Hrvata i svih nesrpskih naroda u Jugoslaviji Karađorđevića, tiskao je u nakladi «Nouvelles Editions Latines» kratku raspravu *«Stepinac-Tito.* Contextes et éclairages de 'L'Affaire'». Pezet u ovoj knjižici dokazuje, kako i s čisto jugoslavenskoga državnoga stanovišta progonstvo Hrvata i katolika potkapa temelje beogradskoga režima i priprema mu neslavan raspad. U spisu je lik kardinala Stepinca orisan kratko i snažno, a pojava njegova progonitelja Josipa Broza odlučno je žigosana. Zar nije značajan i sâm naslov odlomka ovoga spisa: *«Stepinac, face à la tyrannie, mainteneur des principes, défenseur des Serbes, des orthodoxes et des juifs»* /str. 22./? (Stepinčev odnos prema tiraniji, čuvar načela, branitelj Srba, pravoslavaca i židova).

Pezet mora biti čašćen kao branitelj kardinala Stepinca i prijatelj hrvatskoga naroda, ali u Pezetovoj osobi štujemo i one poštene Francuze, koji Stepincu priznaše i priznaju izvanrednu snagu kršćanskog i čovječanskoga značaja. Ernest Pezet je dokaz, da ni u Francuskoj ne uzmanjka Stepinčevih branitelja, premda su posebno žalosne neprilike među Francuzima i među istim francuskim katolicima krive, da se mnogo više prostora u novinstvu i knjigama Francuza posvećivalo Stepinčevim krvnicima nego Stepincu i njegovim sljedbenicima, svjedocima Božje vjere i čovječanske uljudbe. U posljednje vrijeme, sve od II. Vatikanskoga crkvenoga sabora, francuski duhovni pastiri uviđaju nemile pojave u francuskom katoličkom životu, u kojem se osjećaju struje pretjeranosti, razdora, osporavanja i nesnošljivosti. Tko prati francusku štampu, ima i preveć potvrda za to, suvišno ih je stoga ovdje navoditi. Ide vrijeme, kad će Francuska svestranije priznavati i slaviti kardinala Stepinca, njegove zasluge za opću Crkvu i duhovnost našega burnoga razdoblja.

SNAGA ENGLESKIH KNJIGA

Među jezicima naprednih dijelova čovječanstva engleski je na prvom mjestu, njim se služe anglosaski narodi, Irci, koji su kao soj kršćanskih Židova, prostrane britanske i američke naseobine širom svijeta, brojni članovi drugih naroda, a u svjetskoj diplomaciji i politici engleski je sada stvarno preuzeo ulogu, koju prije imađaše francuski jezik. Svjetsko novinstvo, druga sredstva širenja misli, trgovina, novčarstvo, industrija, znanost, tehnika, umjetnosti... sve je to životno vezano uz engleski jezik. Odmah nakon Stepinčeva procesa irski novinar i publicist, vanjskopolitički urednik glavnog irskoga katoličkoga tjednika «The Standard», grof *Anthony Henry O'Brien of Thomond,* objavio je svoju, razmjerno kratku, knjigu o Stepincu, *«Archbishop Stepinac. The man and his case»,* (Dublin, 1947.). A kad je komunistička Jugoslavija zbog Stepinčeva imenovanja kardinalom prekinula bila diplomatske veze sa Svetom Stolicom i pojačala vjersko progonstvo, u Sjevernoj Americi ugledan katolički pisac *Richard Pattee* koji je svijetu već prije bio prikazao progonstvo Crkve u Meksiku i u Španjolskoj za vrijeme građanskoga rata 1936.-1939., objavio je opširnu knjigu o Stepinčevu procesu i stradanju kao i o nevoljama Crkve u crvenoj Jugoslaviji.

Anglosasko novinstvo pisalo je o Stepincu. Godine 1971. poznati trapistički pisac *M. Raymond,* član znamenite Mertonove opatije «Gethsemani» u mjestu Trappist, Ky, USA, dao je književno najuspjelije djelo o Stepincu.

Ne smatramo, da su spomenute knjige o Stepincu i nekoliko knjižica o njemu, što izđoše u engleskom jeziku, dovoljne za golemo mnoštvo slobodnoga kršćanskog i nekršćanskoga svijeta, koji se služi engleskim jezikom. O'Brienovo djelo i osobito ono, mnogo opširnije, Patteeovo, znatno nadvisivaše sve, što je o Stepincu bilo objavljeno u bilo kojem jeziku. Da je ovaj pokušaj bio početak prikazom ovih engleski pisanih knjiga, o njima bismo opravdano bili opširnije pisali nego što to činimo, pošto smo onako iscrpno raspravili spise drugih jezika o Stepincu. A kako se radi o istom Božjem svjedoku i o istom životnom razdoblju njegova nadčovječna nastojanja, razumljivo je, da se u svima ovim djelima neke stvari nužno ponavljaju. Ipak nastojimo izbjegavati to ponavljanje.

Piscu, pa i novinaru i publicistu stil je plod osobne izgradnje, misli, ideala, težnja i stanovišta. Irac O'Brien of Thomond svojom knjigom *«Archbishop Stepinac. The man and his case»,* početkom 1947., zgodno potvrđuje spomenutu izreku. Dublinski nadbiskup onoga vremena J. C. McQuaid dodao je svoju popratnu riječ ovoj knjizi. Knjiga je izišla u više izdanja. Na naslovnoj je stranici otisnuta snimka nadbiskupa Stepinca, kako na komunističkom sudu stoji bez ikakva znaka biskupske časti, osim, naravno i nadnaravno, svoga junačkoga kršćanskoga držanja pred onima, koji su i pred početak suđenja unaprijed dobro znali, kakvu osudu bijahu namijenili nevinu Nadbiskupu. Vrijednost je ovoga djela u tome, što je njegov pisac osobno poznavao Stepinca, uživao njegovo prijateljsko povjerenje i bio upućen u nevolje Crkve i Hrvatske u prvoj Jugoslaviji, razumije se onako i onoliko, koliko zapadnjak i slobodnjak bijaše sposoban uočiti lukave spletke režima Karađorđevića i njihove ustrajne i sustavne mržnje na katolike i Hrvate. Piscu moramo vjerovati, kad u predgovoru ističe, da je četvrt stoljeća pratio razvoj događaja u Jugoslaviji, u Zagrebu proživio dvije i po godine pred II. svjetski rat, vrlo često bio gost nadbiskupa Stepinca, s kojim je povjerljivo raspravljao

o crkvenim i općim političkim neprilikama Jugoslavije i svijeta. Njegovo je oduševljenje za Stepinčev značaj i kreposti neograničeno: Stepinca nazivlje drugim «kardinalom von Galenom» i «Mercierom našega vremena». Svoje je djelo napisao iz zahvalnosti prema nadbiskupu Stepincu, čijim se prijateljstvom, kako ističe, ponosi do svoje smrti. Zaključujući predgovor, zazivlje zagovor Majke Božje Bistričke, Kraljice Hrvata: da može što dostojnije uskladiti svoju knjigu o Stepincu, koja je i prosvjed protiv nepravde nevinu Nadbiskupu i protiv progonstva, kojem je izvrgnut hrvatski narod.

Prednost je O'Brienova spisa i u tome, što je o osobi, koju prikazuje, imao bogato iskustvo, ali i u tome, što je pisac odmah na početku svoga književnoga pothvata o Stepincu imao nakanu prirediti ne samo izvještaj o Stepinčevu procesu, nego dati svestraniji uvid u sav Stepinčev život i rad.

Ako sadržaj ove knjige iznosimo opširnije nego drugih, o kojima ovdje pišemo, činimo to i zbog toga, što ona, koliko nam je poznato, nije nigdje opširnije prikazana u hrvatskom tisku, a osobno znamo, da se pisac tužio, kako su ga neki neumjereni hrvatski pojedinci napadali kao «neprijatelja hrvatskoga naroda»!

Knjiga je pisana pregledno i dobro je raščlanjena: vidi se, da ju je stvarao pisac, iskusan novinar, koji pozna svoj predmet, a pogađa i ukus čitalaca i svjetske javnosti. Mogle bi se navesti pojedinosti, koje svjedoče o piščevoj obaviještenosti. Na 8. i 9. stranici je zabilježio, da je na svojim mnogim putovanjima svijetom, na međunarodnim katoličkim kongresima i skupštinama, upoznao većinu kardinala, biskupa i drugih crkvenih uglednika: neke između njih, piše, štovao je, drugima se divio, ali je izričito istaknuo, da su na njega najdublji dojam učinila dvojica, papinski nuncij Pacelli 1923., kasniji Pio XII., i nadbiskup Stepinac 1938., s kojim je od studenog one godine do travnja 1941. surađivao, prijateljevao i razgovarao o svima važnijim svjetskim pitanjima. Dramatski prikazuje, kako su ga Nijemci početkom travnja 1941. uhvatili i bacili u progonstvo na otok Korčulu, odakle je nastojao ostati u vezi sa Stepincem, pratiti njegov samaritanski rad za sve progonjene i nevoljne. O'Brien je to nastavio i poslije, kad je s Korčule bio prebačen u Italiju. Izričito opisuje, kako je slušajući i čitajući o nesebičnom Stepinčevu radu i požrtvovnosti, osjećao ponos, što je sin katoličke Crkve, veći ponos nego ikad u svojem životu /str. 14./.

Bogatstvo je podataka u poglavlju «Testing-Time» /str. 15.-23./ o Stepinčevu djelovanju u NDH u korist progonjenih bez razlike vjere, narodnosti, podrijetla i ideologije. Zatim riše Stepinčevo stradanje pod komunističkim režimom, kad su ga 17 dana držali u pritvoru, pošto su došli u Zagreb, nastojeći ga slomiti, ali nijesu uspjeli u tom podlom pothvatu. Zalazi u pojedinosti opisujući komunističku pri-

pravu procesa protiv Stepinca, koga ne mogahu ni skršiti, ni prestrašiti, zato su ga i izveli pred sud odredivši unaprijed članovima suda, da optuženika moraju što strože osuditi. Poglavlje «The Accused Accuses» /str. 65.-75./ donosi potpunu izjavu nadbiskupa Stepinca, izrečenu 3. X. 1946., koja je po svojoj sadržajnosti već unišla u povijest svjetskoga govorništva i duhovnosti i slobodarstva, kojima kao da naše vrijeme nije odveć povoljno. Nesreća je, što je pisac negdje nevjerno prenio Stepinčeve izreke, ali dok je sređivao svoje djelo, ne bijaše moguće sve točno provjeriti. O'Brien je u dva slijedeća poglavlja zbio bogatstvo sadržaja i opisao, kako je na Stepinčev proces i nepravednu komunističku osudu reagirao Vatikan i nekatolički svijet: protestanti, pravoslavci, židovi, dapače i srpski episkop Dionisije u Sjevernoj Americi, a bilo je i nevjernika i bezvjeraca, koji davahu izjave o Stepinčevoj nevinosti i o okrutnosti komunističkoga sudstva protiv najvećega suvremenoga svjedoka Božje istine i Evanđelja. U zaključnom poglavlju svojim vještim slogom i uvjerljivošću iznosi Stepinčevu poruku svijetu: kao što je u II. svjetskom ratu svijetlio svojem hrvatskom narodu, kasnije je svojim herojskim držanjem i stradanjem za Krista, Crkvu i ljudsko dostojanstvo zauzeo časno mjesto među prvim velikanima čovječanstva. Odlučan u Božjoj i narodnoj službi, piše O'Brien, Stepinac je osuđivao sve oblike totalitarizma i pokazao, da bez ćudorednoga zakona ne može biti vrijedne ni trajne podloge društvenoga ni državnoga poretka.

Iz opisa irskoga novinara Stepinac u svojoj kršćanskoj i ljudskoj hrvatskoj simpatičnosti izlazi pred svijet kao čeličan značaj, vođen ljubavlju prema Bogu i čovjeku, osobito prema svakom patniku, zatim kao junak, Hrvat, prijatelj slobode, zaštitnik nejakih i progonjenih.

Premda je Irac i premda je onako dugo prijateljevao sa Stepincem, pisac je u svoje djelo unio neke netočnosti, osobito o političkim nazorima i stavovima nadbiskupa Stepinca. Tko pozna duhovnu usmjerenost Alojzija Stepinca, kako o njoj piše i Dr. Vladko Maček, mora otvoreno odbaciti O'Brienovu tvrdnju, da je Nadbiskup «svima svojim silama nastojao ublažiti sve jaču napetost između HSS i vlade u Beogradu» /str. 10./, i da je imao znatan udio u sretnu zaključenju «sporazuma» 1939.! Isto tako netočna je tvrdnja, da je Stepinčev ideal bila Jugoslavija /str. 10.-11./, kad je pred komunističkim sudom 1946. izjavio, da je prva Jugoslavija Hrvatima bila zapravo «tamnica»! Iz dugih razgovora, koje smo imali s nadbiskupom Stepincem 1943., kad je posljednji put bio u Rimu i kod Pija XII., dobili smo iskreno uvjerenje, da mu je sudbina hrvatske države bila među prvim brigama: on je hrvatsku državu žarko ljubio, premda prijateljima i neprijateljima nije tajio svoje odvratnosti protiv svih totalitarnih režima, a i hrvatskih oponašalaca onakovih sustava. Stepinac bijaše pro-

tivan nacizmu, fašizmu i komunizmu: i to je otvoreno izricao, ne tajeći svojih predosjećaja, da će trpjeti pod nacistima i možda mučenički umrijeti pod komunističkom strahovladom. Irski novinar također navodi neke pojedinosti, koje dokazuju, da se nije uspio uživjeti u Stepinčevu duboku odvratnost protiv srpskih Mihajlovićevih četnika, koji su po Nadbiskupovu mišljenju i izjavama zakletiji neprijatelji Hrvata nego komunisti, jer, dok su komunisti sustavno ubijali svećenstvo i inteligenciju hrvatskoga naroda, četnici su listom slali u smrt sve, što bijaše hrvatsko: žene, djecu, starce, bolesnike, invalide... Pravo je čudo, što irski novinar, potomak naroda, koji je onoliko trpio pod Britancima, nije uvidio sličnosti hrvatske i irske povijesti, što se tiče vjerske i nacionalne okrutne sudbine pod narodom druge vjere i podrijetla. To je nov poticaj za sve nas, da strancima pružamo u njihovim jezicima točne uvide u naše prilike i neprilike prošlosti i sadašnjosti.

Pisac, inače, obiluje mislima, koje zgodno razvija i stavlja u službu proslave nadbiskupa Stepinca. Zaključno mu je poglavlje: Stepinčeva poruka svijetu. Dok bijaše izvan zatvora i tamnice, Stepinac je duhovno vodio samo svoj narod, a iz tamnice nadahnjuje sav svijet u borbi protiv svih totalitarizama.

O'Brienova je knjiga toplo primljena i cijenjena kao vrijedan prilog poznavanju suvremene Crkve i naroda, što su izloženi krutoj sili i nepravdi pod komunističkim režimom. Hrvatima je dužnost štovati slične pisce, njegovati prijateljstvo s njima i poticati ih na nove pothvate u korist progonjenih Hrvata i svih drugih potlačenih naroda.

* * *

Prvo izdanje knjige, koju je napisao *Richard Pattee* pod naslovom *«The Case of Cardinal Aloysius Stepinac»*, izišlo je u nakladi Bruce u Milwaukee, USA, 1953., imalo je XVI— 499 stranica osminskoga formata. Budući da smo o toj knjizi pisali, što je izišlo u 2. broju *Hrvatske revije* 1954., a o njoj je pozitivno pisao 1961. O Eterović u *«Journal of Croatian Studies»*, ovdje će se kraće iznijeti, što današnje vrijeme sudi o tom djelu. Drugo je izdanje izišlo iste godine, 1953., prema tome nije ni moglo uzeti u obzir kritičkih napomena, koje su knjizi bile upućene od Hrvata u spomenutim hrvatskim glasilima. Dr. V. Vančik iznio je prigovore našoj kritici ovoga djela, i dobro je, da tako bijaše: više očiju, više vidi! Ne samo po opsegu nego i po bogatstvu podataka o Stepincu u II. svjetskom ratu i pod komunistima, Pattee u ovom svojem djelu nadvisuje sve, što je doonda napisano o Stepincu (ako izuzmemo knjige Beluhana i Benigara). Pattee je od Stepinčevih američkih štovalaca, u prvom redu kardinala Spellmana i drugih nadbiskupa i biskupa, bio zamoljen i ovlašten, da nakon prekida diplomatskih odnosa Beograda i Vatikana američkoj i svjetskoj

javnosti savjesno i zorno opiše Stepinčevo nevino stradanje i komunističku bezobzirnost prema ovom uzornom predstavniku Crkve i Hrvatske. Druga svrha iste knjige bijaše dokazati, da progonstva Crkve u Jugoslaviji trajahu i nakon Stepinčeva premještaja iz lepoglavske tamnice u krašićko progonstvo. Piscu je vrlo dobro došlo iskustvo, koje bijaše stekao opisujući stradanja Crkve u Meksiku i potom ono u Španjolskoj 1936.-1939.

Premda je Pattee imao bogatiji izbor dokumenata nego O. Cavalli, svoju je knjigu slično rasporedio kao i Cavalli svoj spis, iako je Pattee opširnije prikazao događaje, koji su doveli do Stepinčeva zatvora, procesa i osude. Knjiga ima dva dijela. Prvi dio sadrži 152 stranice i opisuje pravnu neodrživost procesa protiv Stepinca, dokazuje Nadbiskupovu nevinost i osvjetljuje progonstvo Crkve, koje u Jugoslaviji nije prestalo ni poslije Stepinčeve osude 1946. i premještaja iz Lepoglave u Krašić 1951., dapače je 1952.-1953. doseglo dotad neviđene oblike okrutnosti. Drugi dio knjige sadrži dokumente, koji redom obaraju komunističke optužbe protiv Stepinca i žigošu nakaznost komunističkoga procesa i nepravedne osude 1946. Pisac nastojaše biti pravedan prema Hrvatima i hrvatskoj državi 1941. do 1945. Pattee je izričito požalio, što nije mogao proučiti hrvatske državne dokumente, koji bi sigurno bili bacili povoljnije svjetlo na NDH, nego su to činili dokumenti, koji su u knjizi navedeni u Stepinčevu obranu, jer se iz njih, uglavnom, jače vidjela sjena nego svjetlo NDH. Piscu moramo priznati i zaslugu, što je Stepinčeve izjave pred sudom donio u potpunu i točnu prijevodu, pa i u tom pogledu njegova knjiga nadvisuje sva druga djela o Stepincu u stranim jezicima. Kritika je opravdano bila zamjerila, i to ovdje ponavljamo, što pisac nije iskoristio komunističkih dokumenata o stradanjima kardinala Stepinca i katolika uopće pod jugoslavenskim komunističkim režimom. Slično bijaše primijećeno, da je i bibliografija vrlo oskudna. Kako je djelu bila glavna svrha obrana nadbiskupa Stepinca i njegova rada, donekle se može shvatiti, što je pozitivan opis Stepinčeve osobe i značaja vrlo kratak i ne daje uvida u duhovno bogatstvo našega Kardinala. Nedovoljan je i opis hrvatskih stradanja u prvoj Jugoslaviji, koju je Stepinac pred komunističkim sucima i pred cijelim svijetom proglasio «hrvatskom tamnicom», to jest tamnicom za Hrvate! Miran čitalac ove knjige dolazi do zaključka, da je njezina temeljna nesavršenost u tome, što Stepinčevu nevinost dokazuje oslanjajući se na govore odvjetnika Politea i Katičića, kojih Stepinac nije ni tražio, ni s njima ugovarao strategiju i taktiku obrane. Da je kojom srećom bio uzeo kao smjernice svojoj knjizi izjave, koje je Nadbiskup dao pred sudom 3. i 8. X. 1946., Pattee bi uz isti napor i opseg knjige bio postigao mnogo snažniji uspjeh. Stepinčeva apologija, kako ju je prikazao ne samo Pattee nego uopće svi pisci, čija

djela prikazujemo, rađena je, manje više, bez obzira na Stepinčeve podatke, činjenice i misli, koje je iznio pred sudom: kao da je Nadbiskup pred sucima bio nijem! Nesavršenost je knjige i u tome, što je blijedo prikazala strahote, koje je Crkva i Hrvatska trpjela od komunista u ratu 1941.-1945. Politička i teroristička priprema, oznaka i odvijanje Stepinčeva procesa nije dovoljno istaknuta.

Usprkos tehničkim nesavršenostima ove knjige, ona je poslužila svojoj svrsi: katolicima i nekatolicima, koji se služe engleskim jezikom, omogućila je obranu nevina Stepinca pred komunističkim klevetama i osvadama, kao što je dokazala i trajno progonstvo vjere u Jugoslaviji i nakon Stepinčeva premještaja iz tamnice u krašićko zatočenje, dok je nekatolicima i neprijateljima Hrvata pružila kratak uvid u užasno stradanje hrvatskoga naroda u prvoj i drugoj Jugoslaviji.

Knjiga nosi oznake ozbiljnosti i dokazuje, da je njezin pisac svoju zadaću shvatio s ljubavlju i osjećajem odgovornosti prema Božjem svjedoku Stepincu i prema svojim čitaocima. Za ono doba ostvario je uspjelo povijesno djelo. I ovdje napominjem, kako je Bogdan Radica u «Hrvatskoj reviji» bio polemički napisao, uzevši kao povod našu opomenu, da ne bi trebalo Stepinca povlačiti u «nedostojne polemike», da je Patteeovo djelo imalo skroman zamašaj. Knjige u sebi imaju svoju vrijednost i bez obzira na razne «književne» nagrade i «visine» naklade i pohvale, a mi smo, pišući o potrebi čuvanja časti Stepinčeva imena i pojave, bili imali na umu druge hrvatske publiciste, a ne B. Radicu. I kad se već osvrnusmo na Hrvate, koji su u stranim jezicima što pisali o Stepincu, potrebno je istaknuti, da je golema razlika između onoga, što su o našem Kardinalu stvarno pisali, na primjer, pokojni Meštrović i Maček, obojica prijatelji i štovatelji Božjega svjedoka, i između nevoljna i netočna bajanja i zanovijetanja naših određenih ljudi, koji su polutani i lutalice, kad se promatra njihov nacionalni i politički rad i osjećaj. Da svatko ima mogućnost, ako ne i pravo, okretati kabanicu i mišljenje, kako vjetar puše i časovite «potrebe» iziskuju, to ovdje ne dolazi u obzir, ali da Stepinca otvoreno prikazuju onim, što on nikad nije ni bio, ni htio biti, to je nedopustivo, ali toga ne tvrdimo za ljude, koji imaju izgrađene pojmove i uvjerenje o dužnostima prema veličini, kakva je Stepinčeva pojava među Hrvatima i uopće u čovječanstvu. Ljudi, koji se čitav svoj život, tobože, bave javnim i političkim radom, ipak bi morali razlikovati duboko Stepinčevo rodoljublje od političkih vratolomija, koje pojedinci pripisuju krašićkom Patniku. Ove misli nam se nametnuše u vezi s knjigom, koju je čitaocima pružio Mr. Pattee, koji zaslužuje priznanje i zahvalnost svih Hrvata i nehrvata dobre volje. Pojedinosti o knjizi bijasmo iznijeli pred 25 godina. Sad je potrebno upozoriti na sličnosti, koje pokazuju Cavalli i Pattee, koji se jamačno

služio knjigom talijanskog isusovca, kad je navodi i u svojoj bibliografiji. Pattee je opširnije i sretnije zahvatio hrvatske događaje i neprilike pred Stepinčevim procesom i u vezi s njim. Pravedno je istaknuti knjižicu američkog Hrvata Fra Theodora Benkovića *«The Tragedy of a Nation»* /Chicago, 1947./, koje Pattee navodi, dok ne spominje knjige Irca O'Briena of Thomonda. Moguće nam je iznijeti sitnicu o razlici među prvim i drugim izdanjem: prvo bijaše bez kakvih ilustrativnih priloga, osim Stepinčeva lika na naslovnoj omotnoj stranici, a u drugom je otisnuta pregledna karta narodnosti u komunističkoj Jugoslaviji. Iz onoga rasporeda narodnosti se vidi, kako je pisac bio ovisan o izvorima, pa je zanimljivo, da bilježi slijedeće narodnosti u Jugoslaviji: slovensku, hrvatsku, crnogorsku i srpsku, dok Makedonce smatra narodnom manjinom, kao i Albance, Nijemce i Madžare u Jugoslaviji! U hrvatsko područje uključuje i Bosnu i Hercegovinu kao i Srijem, dok je Istru ostavio pod Italijom: valjda mu priređivač zemljopisne karte nije ni sâm bio dovoljno upućen u pravo stanje stvari, ili je tek nešto preradio kakvo talijansko izdanje iste karte.

Treba osobito istaknuti, da je Pattee pravedno žigosao razne komunističke prijatelje Jugoslavije, napose one iz Britansko-jugoslavenskoga društva iz Londona, koji su slavili Josipa Broza i njegov režim, klanjali se Stepinčevim progoniteljima, a nepravedno osuđivali idealna Nadbiskupa. Pisac je izričito osudio i spis *«The Trial of Dr. Aloysius Stepinac»*, koji je objavila *Betty Wallace*, što je Pattee u bilješci ispod teksta na 33. stranici svoje knjige svrstava među tipične komunističke «korisne budale».

U raznim dijelovima svijeta engleski je napisano više knjižica o Stepincu, njegovu procesu i stradanju pod Jugoslavijom. Među piscima takovih kraćih spisa zaslužuje pohvalu prerano preminuli katolički novinar *Michael Derrick*, koji je u Londonu tiskao knjižicu *«Tito and the Catholic Church»*. U Sjevernoj Americi katolički svećenik E. L. Curran tiskao je kratak spis pod naslovom *«Stepinac or Tito?»* Pisac je oduševljen Stepincem i njegovim držanjem.

Kao uzorak neprijateljskoga pisanja o Stepincu i Hrvatima navodimo *«Religion in Yugoslavia»*, izvještaj sedmorice američkih protestantskih pastora, što su 1947., na poziv jugoslavenskoga komunističkoga režima i kao njegovi gosti pohodili Jugoslaviju i nauživavši se čestih i obilnih čašćenja s vlastodršcima i razgovaravši s predstavnicima «svih vjerskih zajednica» ondje, došli do zaključka, da su «sve vjere u Jugoslaviji slobodne»! O Stepincu ističu da je «zaslužio» osudu na 16 godina teške tamnice! Nadajmo se, da su kasnije oni protivnici katolika i Hrvata uvidjeli lukavost beogradskoga režima i u ozračju ekumenizma počeli prijateljskije i stvarnije misliti i pisati

o katolicima pod komunistima i uopće u svijetu. Žalosno je, da o promjeni svoga stava i mišljenja nijesu imali smjelosti ni dosljednosti objaviti spis, kojim bi ispravili nepravde, uzrokovane Stepincu i njegovu narodu!

* * *

Cyrus L. Sulzberger ne bijaše spomenut u ovom članku. On je u nakladi poznate tvrtke Macmillan 1969. objavio opširnu knjigu *«A Long Row of Candles-Memoirs and Diaries 1934-1954»*, što bi hrvatski značilo: «Dugačak red voštanica. — Uspomene i dnevnici 1934-1954.» Sulzberger je tu svoju knjigu tiskao i u njoj naznačio, da će nastaviti i objaviti i svoje novije uspomene. On je vanjskopolitički urednik vrlo poznata američkoga dnevnika *«The New York Times»*, i preveć je priznat novinar u Americi i u svijetu. Amerikanac je, kako to sâm o sebi ističe, židovskoga podrijetla i s očeve i s majčine strane, sâm o sebi izričito spominje da je okorjeli bezbožnik. Tiskao je više knjiga raznolike vrijednosti, a ova, koja nas ovdje zanima zbog svojeg odsjeka o Stepincu, najopširnija je, ima XVI — 1061 stranicu velikoga formata. O knjizi je pisao pokojni Dr. A. Livajušić. Nije na odmet spomenuti, da je Sulzberger u svoje doba bio dopisnik svoga dnevnika i druge štampe za balkanska pitanja i prilike. Po podrijetlu, državljanstvu i službi bijaše žestok neprijatelj Nijemaca i nacizma, a prijatelj boljševika i balkanskih komunističkih prvaka Pijade, Broza, Dedijera, Đilasa, Kardelja, Rankovića i drugih. Upravo kao prijatelj Broza i Pijade, namjerio se i na njihova najizvrsnijega protivnika, jer se o Stepincu ne može pisati da bijaše neprijatelj kakva čovjeka ili naroda. Premda Sulzbergeru manjkaju preduvjeti za stvarnu ocjenu veličina s duhovnoga područja, među koje ide Stepinac, o našem se Kardinalu pozitivno izražava. U zbitoj ocjeni o piscu na trećoj stranici omota svog opsežnoga djela, može se zaključiti, da pisac i prema Stepincu osjećaše «deep and abiding respect» —duboko i trajno štovanje, koje izričito spominje, da je gojio prema D. D. Eisenhoweru. Među susrete, koje označuje kao «fascinating»— dakle: pune zanosa i oduševljenja, stavlja onaj s Đilasom, Stepincem, Mac Arthurom i Nehruom. Što Đilasa stavlja pred Stepinca, lako je shvatiti, jer Sulzbergeru kao da Đilas više znači nego — Stepinac!?

Ova Sulzbergerova knjiga valjda je najomašniji engleski pisan svezak, u kojem se što sadržajnije čita o Stepincu. Već u svojevrsnom autobiografskom uvodu, na XV. stranici, opisuje svoje susrete s borbenim buntovnicima Cipra i Alžira, da u istom odlomku doda, kako je slušao, da su se uz jak štropot za njim zatvorila teška tamnička vrata, kad bijaše pušten na razgovor s nadbiskupom Stepincem u njegovoj tamničkoj sobici. Među svoje novinarske uspjehe bilježi, kako je 1952. dobio priznanje za opis svoga razgovora s utamničenim Stepincem 1951. /str. 196. u knjizi/. Opisuje, da je 1946. u Jugoslaviji i u Zagrebu u doba procesa protiv Stepinca slušao na ulici i u hotelu, da je svatko «šaputao» o Stepincu kao o «great local hero»— o velikom mjesnom junaku /str. 318./. Što je Sulzbergeru «veliki mjesni heroj», to obrazovanu Europljaninu nije posve jasno, a pisac se nedovoljno o tom izražavao u svojoj knjizi, premda je spomenuo Stepinčevu neslomljivost.

Razgovarajući s Piom XII. u veljači 1948., Sulzberger je čuo Papine veoma pohvalne izjave o Stepincu i njegovoj plemenitosti i neustrašivosti, ali i o progonstvu Crkve u Jugoslaviji, dapače i o torturama /str. 379./. Zanimljivo je, da je Pio XII. onom zgodom dokazivao, da su ruski pravoslavni carevi bili blaži prema katolicima nego boljševici i komunisti u naše doba!

Sulzberger je slične pohvale o Stepincu slušao i od nuncija biskupa Hurleya u ožujku 1950. u Beogradu. Hurleya je bio upoznao u Zagrebu 1946., dok je trajao proces protiv Stepinca. Hurley je onom zgodom 1950., istaknuo, da ni nakon navodne svađe Broza i Staljina 1948. Jugoslavija nije ublažila progone katoličke Crkve, prema kojoj je oštrije nastupala nego prema srpskoj pravoslavnoj zajednici. Hurley je, nadalje, dalekovidno upozorio, da je Brozov komunizam opasniji nego Staljinov /str. 498.-499./. Dobar je znak, što je u isto vrijeme Sulzberger uvidio nepojmljivu naivnost Allena, američkoga poklisara u Beogradu, koji nije bio upoznao jugoslavenskoga komunizma. Sulzberger je 1950. Brozu predočio zahtjev američke vlade, da se Stepinac pusti iz tamnice, jer da milijuni američkih katolika tim stavom pravde prema Stepincu uvjetuju američku pomoć Jugoslaviji. Broz je odgovorio, da je spreman Stepinca premjestiti u kakav samostan ili pustiti iz Jugoslavije, ali da mu ne da povratka na zagrebačku nadbiskupsku stolicu, jer bi se bunilo «pučanstvo», jamačno srpsko, a ne hrvatsko /str. 583.-584./.

Onom je zgodom Sulzberger zamolio Broza za dopuštenje, da može pohoditi utamničena Stepinca. Broz bijaše prisiljen pristati na tu molbu. Sulzberger je 10. XI. 1950. pohodio Stepinca u lepoglavskoj tamnici. O tom je odmah pisao u *«The New York Times»*. Ovdje se osvrćemo na str. 585.-591. ove njegove knjige. Na putu iz Beograda u Zagreb i u Lepoglavu svi su Srbi izjavljivali: «Stepinac je morao biti obješen. On je odobravao ubijanje tisuća Srba». Navodni protivnici režima govorili su piscu: «Jedina dobra stvar, koju je ovaj režim učinio, jest ta, što je ovu hulju /tj. Stepinca, I. T./ bacio u tamnicu!» /str. 586./. A terorizirani Hrvati Sulzbergera bi odveli u kakav siguran zakutak i ondje mu «šaputali», da je Stepinac «junak» i «mučenik», a sve klevete režima protiv njega da nemaju nikakva temelja. Sulzberger navodi, da je pitao tri Slovenca, što misle o Stepincu: dvojica izraziše duboku ljubav i štovanje prema Nadbisku-

pu, a treći, tobože katolik, izjavi, da je Stepinac «izdajica», kao i ljubljanski biskup Rožman, koji bijaše izbjegao u Argentinu.

Prijatelj Broza i Pijade, Sulzberger je zabilježio, da su i oni u doba kraljevske diktature čamili u Lepoglavi, gdje je Pijade slikao, pisao, prevodio Marxovu knjigu «Kapital». Sulzberger ne bi bio, što jest, da hrvatske ustaše nije nazvao «fašistima», koji da su u Lepoglavi držali komuniste i njihove sumišljenike u tamnici. Okrutan Špiranec bijaše upravitelj lepoglavske tamnice, kad je u nju bio stigao Sulzberger.

Opis sastanka i razgovora Sulzbergera i Stepinca ne očituje u Sulzbergeru kakva umjetnika riječi ni psihologa. Da se u njegovoj ulozi bio našao kakav osjećajniji novinar ili pisac, kako bismo bili dobili divan opis susreta, bogato iskustvo uspomena, poredaba, evokacija, sitnih značajnih pojedinosti iz sadašnjosti i prošlosti.

Stepinac se američkom novinaru morao ispričati, što mu ne mogaše ponuditi da negdje sjedne! Tako su Sulzberger i Stepinac razgovarali stojeći, francuskim su se jezikom sporazumijevali. Špiranec ne bijaše nimalo obziran, da bi se bio udaljio iz sobe, dok je Nadbiskup izmjenjivao misli sa svojim gostom. Sulzberger navodi o Stepincu da bijaše vitak, osrednje visine, bljedolik, ali zdrave pojave i vanjštine, krasnih ličnih crta... Treba priznati Sulzbergeru, da je dobro opazio, kako je u Stepincu «tremendous inner passion» — strahovita unutarnja strast ili borba /str. 588./. Ne vjerujem, da Sulzberger mogaše razumjeti izvor, sadržaj i snagu te unutarnje duhovne napetosti i strasti, ako upravo hoće: to su Božji ljudi, sveci, ispovijedaoci vjere, mučenici nadnaravne nadahnutosti i zatočnici istine, pravde i slobode.

Možemo shvatiti nelagodnost, koja je obuzimala Sulzbergera, kad se našao pred pojavom, kakvih jamačno prije nije nikad susreo. Iskreno bilježi, da je Stepincu bio rekao svoje ime, službu, svrhu pohoda i pripravnost da svijetu objavi sve, što Stepinac bude zaželio, da sav svijet sazna o njegovim tamničkim neprilikama /str. 589./.

Stepinac se nije tužio na svoje zdravstveno stanje. Gost je sužnja upitao, kako mu prolazi vrijeme u tamnici. Stepinac se ne tuži na «tamnicu-kuću oplakanu», kako ima u hrvatskoj narodnoj pjesmi: odgovara, da moli, razmatra, prevodi iz stranih jezika životopise svetaca, proučava crkvenu povijest. Sulzbergeru je Wadding «prelate» — crkveni dostojanstvenik, dok se radilo o franjevcu Ircu Luki Waddingu, pokretaču Anala franjevačkoga reda, koje sad nastavlja franjevac rodom Hrvat. Stepinac se nije tužio, tek je izrazio negodovanje, što mu ne davahu vatikanskoga dnevnika *«L'Osservatore Romano»*. Poučna bijaše Stepinčeva izjava o dopisivanju utamničenika: «Dopisivanje nije strogo zabranjeno. Ali je podvrgnuto tamničkoj cenzuri. Zato ja naprosto nikome ne pišem» /ista stranica/. Kako je to poučno i za današnje vrijeme ne samo za uznike po komunističkim tamnicama, nego i za one, koji su izvan tamnica, ali podvrgnuti neprestanu nadzoru, danju i noću, a prisiljeni pisati u slobodni svijet, da su tobože slobodni!

Istom tada Sulzberger se usudio Stepincu iznijeti Brozovu želju, da Nadbiskup pođe u kakav samostan, ili da napusti Jugoslaviju. Nešto malo slikarske vještine i sposobnosti promatranja pokazuje Sulzberger opisujući Stepinčevo držanje nakon one Brozove poruke: novinar bilježi, da je Nadbiskup zastao časak i šutio, nije skinuo ruke s Waddingove knjige, bio je «absolutely motionless» — apsolutno bez ikakva pokreta, misli se na ruke, lice, oči, glavu, ruke, noge, cijelo tijelo. Čitava Stepinca možemo čitati iz njegove izjave američkom novinaru: «Ja sam posve ravnodušan, bilo da pođem u kakav samostan, bilo da ostanem ovdje, ili da mi se dogodi, što god bilo. Te stvari ne ovise o maršalu Titu. One ovise jedino o Svetom Ocu Papi i ni o kom drugome.»

Kad je novinar upitao Nadbiskupa, želi li što kome poručiti, Božji Svjedok se kratko smirio, sabrao svoju duhovnu snagu i mirno, kao i prije, odgovorio: «Nemam što poručiti. Zadovoljan sam, što trpim za katoličku Crkvu. Da li ću ikada ponovo preuzeti svoju službu, ili ne, to ovisi samo o Svetom Ocu.»

Kad je gost upitao, kako su s njim postupali, Stepinac je odgovorio: «Bilo je u tom nekih teškoća. Bolje je, da o tom ne govorim.» Spomenuo je, da ima dovoljno hrane, i da mu sobicu griju. Ispričao se, što novinara nije imao čim ponuditi. Nakon pojedinosti o Stepinčevoj dnevnoj Misi i dvojici zatvorenih crkvenjaka, koji mu služe /a stvarno mu je fra J. Mihaljević bio utrpan kao uhoda!/, kao da je znao, da razgovara s Brozovim prijateljem i pouzdanikom, Nadbiskup je ponovo naglasio svoju ravnodušnost prema slobodi ili tamnovanju, a odluku o preuzimanju ili nepreuzimanju nadbiskupske službe prepustio je Kristovu Namjesniku. Što bi Broz želio raspraviti sa Stepincem, neka izravno obavi sa Svetom Stolicom, koja je dužna i sposobna rješavati pitanja odnosa Crkve i države. Tako je Stepinac govorio odmah 1945. Josipu Brozu. Isto je ponavljao pred sudom 1946. u Zagrebu, no nije zaboravio dodati, da Crkva nikad ne će postati ropkinja nikakva režima, nikakva silnika, ni ikakve države. Kakve li pouke za tolike, i veoma visoke, crkvene uglednike, kao i za nas obične svećenike, redovnike i vjernike!

Čudo Božje, da Sulzberger ne izražavaše nikakva ni udivljenja, ni zaključka nakon razgovora sa Stepincem: očito njegov duhovni život i iskustvo ne bijaše u dodiru sa sličnim muževima Providnosti. Nije bez značenja, da je komunistički redarstvenik, Sulzbergerov pratilac, uza svu svoju mržnju na Stepinca, izrazio svoje priznanje i udivljenje pred Nadbiskupovom hrabrošću, dok je Crnogorac, koji je vozio novinarova kola, dobacio: «Onu su svinju morali ubiti!» Meštrović u

svoje doba napisao je, da Stepinčev slučaj i držanje režima i Srba prema njemu jasno dokazuje nemogućnost trajne opstojnosti Jugoslavije, kao što se nije mogla održati ni kraljevska!

Sulzberger na 591. stranici opisuje, kako su ga dva Hrvata, na povratku u Zagrebu srela i upitala na ulici: «Jeste li Vi američki novinar? Jeste li vidjeli Nadbiskupa?» Kad se Sulzberger predstavio, tko je i što je, izjaviše mu ona dva Hrvata: «Ah, Stepinac je divan čovjek. Kažite američkom narodu, da je on naš heroj.» Sulzberger je Brozu priopćio svoj razgovor sa Stepincem. U Parizu je krajem studenoga 1950. Sulzberger sreo Reamsa, ondašnjega savjetnika američkoga poklisarstva u Beogradu, koji mu je kazao, da je 27. XI. 1950. američki poklisar Allen režimu u Beogradu iznio uvjet američke vlade, da Stepinac bude oslobođen iz tamnice, jer da, inače, američki narodni predstavnici ne će odobriti nikakve pomoći Jugoslaviji. Sulzberger spominje, da je Allen Brozu rekao, kako Amerika ne traži, da Stepinac bude vraćen na nadbiskupsku stolicu u Zagrebu /str. 593./. Broz je odgovorio Allenu, da će o Stepinčevu puštanju iz tamnice razmišljati istom nakon američkog odobrenja nove pomoći Jugoslaviji, jer da je Stepinac odveć «tvrdoglav»: ako bi odmah bio pušten, narodi u Jugoslaviji i slobodni svijet bi kazali, da je Jugoslavija morala popustiti pritisku izvana. Ovdje se nameće slučaj Kissingerova česta odlaska u Moskvu za slobodno iseljavanje Židova iz sovjetske države, i odmah se primjećuje razlika u nastupima američke vlade sad i prije, kad se radilo o pomoći Stepincu.

Ljeti 1951. Sulzberger je u Parizu razgovarao s Harrimanom, koji je upozorio Broza na negodovanje američkih katolika, kako Beograd zlo postupa sa Stepincem zbog srpskih zahtjeva, da se Hrvatima ni u čemu ne smije popuštati.

Stepinac je 5. XII. 1951. bio premješten iz lepoglavske tamnice u svoj Krašić, 12. I. 1953. imenovan je kardinalom; američki su liječnici Lawrence i Ružić došli u Krašić liječiti bolesna Stepinca, ali Sulzberger u svojim uspomenama više ništa ne bilježi o Nadbiskupu. Znamo, da je nakon Stepinčeve smrti napisao odulji osvrt na krutu sudbinu velikoga Kardinala, i to će u slijedećem svesku novinarovih uspomena biti u kojem obliku spomenuto.

Kad se uzme u obzir podrijetlo, obrazovanost, državljanstvo, ateizam, prijateljevanje s boljševicima i komunistima, gotovo se ne moramo srditi na Sulzbergerove izvještaje o Stepincu. Da su spoznaje američkoga novinara bile temeljitije, vjerojatno bi opširnije i svestranije bio pisao o Kardinalu. Međutim, sudimo o onom, što je doista zabilježio, a ne o prošlim i sadašnjim mogućnostima.

JOSIP TURKALJ:
PORTRET KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA, plaketa (1960.)

Žao nam je iznijeti osudu Sulzbergerove bezosjećajnosti i neukusa, kad se na stranici 319., upravo na dan nepravedne komunističke osude protiv Stepinca, usudio navesti pogrdne pojedinosti iz klevetničkoga jugoslavenskoga spisa protiv Stepinca *«The Thousand Sins of Little Aloysius»*, koji da je bila objavila *«library called 'Kerenpuh'»*. To je, očito, sramotan spis satirična lista «Kerempuh». Sulzberger je pogazio temeljna načela novinarskoga ćudoređa, kad je u sedam redaka sažeo nepodopštine komunista protiv Stepinca i hrvatskoga svećenstva, koji, navodno, bijahu prijatelji mučitelja, bezobrazni suradnici nacizma i fašizma, «Osovine Rim-Berlin», koji da pravdahu zločine krvnika, blagosivljahu njihova nedjela! Tako je Sulzberger posve iskrivljeno obavijestio čitatelje svoga dnevnika o nevinu Stepincu, kojem su se divili mnogo ugledniji američki građani nego što to bijaše sâm Sulzberger, i to ne samo katolici, nego i nekatolici. Za Sulzbergerovu bezobzirnost i bezobraznost ne snosi odgovornost američki narod, ali ovaj nepravedan i neukusan ispad američkoga novinara moradosmo osuditi. Da je Sulzberger samo jednom riječju pokazao lažnost režimskih kleveta na Stepinca u one dane, kad su Pio XII., W. S. Churchill, Židov Breier, srpski vladika Dionisije, golem broj drugih političkih, vjerskih, kulturnih prvaka čovječanstva... dizali glas prosvjeda protiv jugoslavenskoga bijesa nad Stepincem, koji onda predstavljaše savjest potlačenoga čovječanstva pod komunistima, kako bi sâm Sulzberger bio izišao kao dostojniji čovjek, pošteniji novinar i kulturniji pisac. Ali, temelji ukusa i ljudskosti se nasljeđuju: možda Sulzberger nije kriv, što tih odlika nema?

* * *

U 1970., povodom 10. godišnjice Stepinčeve blažene smrti, u čast našega Kardinala održane su mnoge priredbe i tiskano gdjekoje predavanje o njegovu kreposnu i neustrašivu životu i radu. Osvrćemo se ovdje na kratak spis *«Aloysius Cardinal Stepinac — A Spiritual Leader»*, što ga je objavio naš zaslužni hrvatski mislilac i pisac O. *F. H. Eterović,* O. P., profesor mudroslovlja na sveučilištu De Paul u Chicagu, glavni urednik svojevrsne hrvatske enciklopedije u engleskom jeziku *«Croatia — Land, People, Culture»*. Djelce od 32 stranice tiskala je naša ustanova «Cardinal Stepinac Center» u mjestu Lackawanni, kraj New Yorka, USA, koju je ustanovu ostvario Dr. Stjepan Lacković, bivši tajnik nadbiskupa Stepinca. U isto doba «Savez hrvatskih katoličkih svećenika USA i Kanade» tiskao je kraći hrvatski Eterovićev spis o Stepincu. Na svakoj stranici, u svakoj rečenici Eterovićeve engleske knjižice osjećamo, da je to pisao čovjek, koji je Stepinca osobno poznavao, temeljito ga štuje kao čovjeka, svećenika, kardinala, rodoljuba, Kristova apostola i branitelja svih progonjenih i nevoljnih. Primjećuje se također, da je piscu mnogo koristio boravak

i rad među stranim narodima, osobito Anglosasima, za koje je, uglavnom, i priredio ovu knjižicu navodeći svjedočanstva Iraca, Amerikanaca, Britanaca, bilo katoličke, bilo protestantske, bilo židovske vjeroispovijesti, o Stepinčevoj veličini.

Ganutljiv je uvod: pisac opisuje svoj pohod Stepinčevu grobu 1967., svoju molitvu velikom Kardinalu za sebe, za Hrvatsku, Crkvu i sav ljudski rod. Izvanredno produhovljeno djeluje evokacija iz tužne 1946., kad je pisac, O. Eterović, u zagrebačkoj prvostolnici umjesto Stepinca držao propovijedi, jer je Stepincu već bilo zabranjeno propovijedati, ali je smio slušati duhovnu besjedu O. Eterovića!

Pisac riše duhovni lik kardinala Stepinca, zatim osvjetljuje snažnu njegovu vjeru u Boga, koja ga je krijepila, vodila i nadahnjivala od njegovih prvih svećeničkih dana, pa u kraljevskoj, nacističkoj i komunističkoj diktaturi, pred komunističkim sudom, u tamnici i zatočenju, do posljednjega dana zemaljskoga života. U zasebnu odlomku pisac tumači Stepinčevo nadpastirsko geslo «In Te, Domine, speravi!» — «U Tebe se, Gospodine, uzdam!» Božji Čovjek uvijek je vjerovao u Providnost i u sretnu budućnost Crkve i Hrvatske. Kruna je svake svetosti ljubav prema Bogu i svakom čovjeku, zato O. Eterović na str. 14.-16. sretno opisuje Stepinčevu djelotvornu ljubav prema siromasima zagrebačkih predgrađa, zatim prema progonjenim Židovima, napuštenoj pravoslavnoj djeci u ratu, dapače i prema neprijateljima. Navodi svjedočanstvo američkoga židovskoga prvaka Louisa Breiera, koji je 1946. pred cijelim svijetom pobijao komunističku klevetu o tobožnjem Stepinčevu «kolaboracionizmu» s nacizmom!— Slijede poglavlja o Stepinčevoj poniznosti /str. 17.-18./, o njegovoj jobovskoj strpljivosti u progonstvu i trpljenju /str. 18.-19./, koja ga je pratila u svećeničkom i nadbiskupskom životu, vodila ga 1937. u Svetu Zemlju, kad je blagoslovio Taveličev oltar u Jeruzalemu i svestrano se zauzimao za kanonizaciju našega velikoga Šibenčanina. O Stepinčevoj hrabrosti i junaštvu /str. 20.-23./ donosi svjedočanstvo C. L. Sulzbergera, dopisnika «The New York Times». Krasna su svjedočanstva kardinala Spellmana i nadbiskupa Hurleya. Nadasve je vrijedno poglavlje «Spiritual Leader» — «Duhovni vođa» /str. 23.-26./, koje stvarno otkriva istinitu misiju i veličinu kardinala Stepinca. «Asketska, stroga /naime prema sebi, a ne prema drugima!/, duboko produhovljena osoba»: tako O. Eterović kratko i pravedno sudi o Stepincu. Povijest će vazda častiti Stepinčevu smirenu i dosljednu obranu Kristova božanstva i djevičanske časti Majke Božje, dok su nepravedni suci bestemeljno napadali 1946. te naše svetinje i nastojali smesti Stepinca i ušutkati njegov dostojanstven glas proroka i duhovnoga pastira Hrvata i svih vjernika. Ne manjkaju ni pohvale Pija XII. ni Ivana XXIII. kardinalu Stepincu.

Dobro je, što je za anglosaski svijet dodano poglavlje o Stepincu

kao uzornu državljaninu i iskrenu rodoljubu /str. 26.-30./, koji se nikad nije miješao u politiku, nego je vazda ostao na području, za koje ga je Providnost odabrala i spremila. Slažemo se s piscem, koji je orisao Stepinčevu radost zbog obnovljene hrvatske države 1941., premda i Hrvati i nehrvati dobro poznaju Stepinčev kritički stav o nastranostima režima 1941.-1945. među Hrvatima. I Aristotel je napisao, da je politika najvažnija znanost i vještina, ali da su za to najkobnije njezine zablude i pogreške, koje mogu uništiti ne samo pojedince nego i čitave narode i skupine naroda, o čemu nam obilato svjedoči povijest posljednjih nekoliko tisuća godina života čovječanstva.

Stepinac je, zaključuje O. Eterović, po uzoru istinitih Božjih proroka i duhovnih vođa, sa svojim narodom ustrajao u dobru i u zlu vremenu: ni nasilja komunista, ni ponude papâ ne mogoše ga maknuti iz potlačene Hrvatske. U Hrvatskoj je odabran za pastira Crkve, sa svojim je narodom prošao apokaliptička progonstva, ali nam je svima pružio sjajan uzor kreposti i junaštva. Sad je njegov grob izvor nadahnuća za Hrvate i za sve časne ljude.

Eterovićeva je knjižica rađena trijezno, umjereno, sadržajno, ima i znanstvenu vrijednost, jer navodi engleske i druge knjige, smotre, glasila i novine, što obrađuju Stepinčev život i veličinu. Hrvatima je primjer O. Eterovića dobar poticaj, da i drugdje u stranim jezicima pišu o Stepincu, kad stranci pokazuju preveliku obzirnost prema njegovim progoniteljima i zbog toga ne pišu ni dovoljno, ni pravedno o Stepincu i njegovoj Hrvatskoj.

Naslovna je stranica ovoga djelca ukrašena snimkom Meštrovićeva reljefa, što prikazuje utamničena Stepinca, kako je sav uznesen vjerskim žarom i u molitvi upravlja pogled prema nebu. Meštrovićevo djelo, kako već znamo, u mramoru je izrađeno i postavljeno na pročelje «Archbishop Stepinac High School» u White Plains kod New Yorka, što je Spellmanov spomenik hrvatskom Kardinalu. Ova je škola dosad možda više učinila za Stepinčevu proslavu nego bilo koja ovdje prikazana knjiga. Iz iste škole već izlaze u svijet tisuće obrazovanih mladih duša, koje slijede Stepinčevu kreposnu pojavu i bore se za pobjedu njegovih ideala i slobodu svih naroda, pa i hrvatskoga. Godine 1958., kad bijaše deseta godišnjica one škole, školska je uprava tiskala kratku knjigu skromna oblika, naslov joj je *«S Manual — Archbishop Stepinac High School — Handbook for students»*. Taj priručnik za pitomce one «Stepinčeve škole» ima bogatstvo sadržaja i uspomena na Stepinca. Na naslovnoj stranici nosi početno slovo Stepinčeva prezimena, a na unutarnjoj naslovnoj stranici ima otisnut Stepinčev grb i geslo. Na četvrtoj stranici pobudan je crtež, koji prikazuje okovane Stepinčeve ruke, koje junački uzdižu križ, ispod koga je tiskano Stepinčevo geslo «In Te, Domine, speravi!» — U Tebe

se uzdam, Gospodine! Nakon uvoda o svrsi škole sažet je životopis kardinala Stepinca, kao što je na suprotnoj stranici otisnuta i njegova snimka, koja ga prikazuje u krašićkom progonstvu. Slava škole ujedno je i Stepinčeva slava. Kad je Pavao VI. 4. X. 1965. boravio u New Yorku kao gost Organizacije Ujedinjenih Naroda, izričito se osvrnuo na onu Stepinčevu školu i sa zahvalnošću iskazao priznanje našem Božjem Svjedoku, o kojem je 1960. bio izrekao onako sadržajan nadgrobni govor u Milanu, gdje bijaše nadbiskupom. Evo, Stepinac je i u slobodarskoj Americi ne mrtvo ime, ne zaboravljen stranac, nego je izvor znanja i kreposti, on je živa škola, kao ona, što nosi njegovo ime. Ona je škola sadržajna i plodna knjiga, napisana još za Stepinčeva života. Tako Amerika i njezini kardinali, biskupi, svećenstvo, narod, mladež... slobodno časte Stepinca, koji u svojoj ojađenoj domovini primaše samo uvrede, klevete, osvade komunističkih skupina, nahuškanih od bezdušnih vlastodržaca. Knjižicu zaključuje tekst Stepinčeve koračnice, kojoj su zaključni stihovi: «We 'll fight for Stepinac, we 'll fight for Stepinac — And Stepinac will triumph evermore!» U tim oduševljenim riječima mladež naviješta svoju borbu za Stepinca, koji pobjeđuje i sve će jače pobjeđivati. Pjesma potiče učenike Stepinčeve škole, koja je kao početak svjetskoga pokreta za Stepinčevu proslavu, dok je Božji Čovjek još bio u tamnici. Ostvarivala se i onda Stepinčeva misao, izrečena gostu, talijanskom novinaru: da čovjek može i u ropstvu pobjeđivati!

Dok je trajao II. Vatikanski crkveni sabor, očekivasmo, da će se sabor dostojno sjetiti svetačkoga života, žrtava i zasluga kardinala Stepinca, kako mu je prije iskazivahu Pio XII., Ivan XXIII. i Pavao VI. Naše nade ostadoše samo —nade! Da je ovdje proširiti opseg rasprave i osvrnuti se na knjige, neprijatelja i prijatelja, što nepovoljno pišu o Stepincu, kako bismo se namjerili na krute prigovore navodnu «ukočenu Stepinčevu intelektualizmu i želji za mučeništvom». Smiješno je, što gdjekoji Hrvat i neupućen stranac, kao isusovački publicist Robert Hotz, u glasilu *«Catholica Unio»*, br. 1. od ožujka 1969. optužuje Stepinca s «kratkovidnosti» i «ukočenosti» osobito u pitanju razgovora ili «dijaloga» s protivnicima. Bijasmo prisiljeni neobaviještenu isusovcu odgovoriti, da je Stepinac trajno bio spreman razgovarati i tražiti slogu i sklad, ali mu ne bijaše dostojnih «subesjednika» ni među protivnicima i neprijateljima, ali ni među prijateljima ne bijaše velikih duhova ni razumijevalaca, pomagača, sljedbenika. Isto je tako nedostojno Božjega čovjeka svrstavati u «nazadnjake»: nitko ga u naše vrijeme nije natkrilio u naprednjaštvu evanđeoske ljubavi i brige za svakoga brata čovjeka. U svojoj naprednosti ostao je vazda vjeran Kristu i vječnoj starini i mladosti Evanđelja. Augustin je umro u svojem biskupskom gradu, dok su ga Vandali opsjedali. Stepinac je

junački dočekao Vandale našega stoljeća, pred kojima bježahu kraljevi, biskupi, vojskovođe, vladari, umnici i samostanci... Stepinac, kako reče pred sudom, bijaše vazda spreman «umrijeti za Isusa Krista». Njega su njegovi neprijatelji poređivali Kristu, a zar se ljepše priznanje moglo očekivati i od prijatelja, da se o neprijatelju i ne piše! Zato je mrtav Stepinac strahovladi teža optužba nego što bijaše živ. Dok bijaše živ, bijaše Crkvi i čovječanstvu ponos i opomena. Pio XII. ne bijaše bogat priznanjima za žive osobe, ali u Stepinčevu slučaju bijaše neobično velikodušan, nazvao ga je, kako spomenusmo, «možda najvećim čovjekom u Crkvi našega vremena». Ivan XXIII. u svojoj žalobnoj besjedi u Petrovoj bazilici u Vatikanu reče sve sastavine Stepinčeva proglašenja blaženim ili svetim, kako smo to onom zgodom prevodeći Papin govor Hrvatima širom svijeta preko Vatikanske radio službe tumačili i odmah zatim to mišljenje i napisali. Pavao VI. kao milanski nadbiskup nazva Stepinca «učiteljem svih nas».

Dok Stepinac bijaše živ, ne imadosmo službeno proglašena Hrvata svecem. Istom 1970., deset godina nakon Kardinalove smrti, Nikola Tavelić bi proglašen svecem. Ali da su Hrvati u svojoj povijesti dali samo Stepinca, njihova bi opstojnost bila dobro opravdana. Drugdje pisasmo o poredbi našega Kardinala sa svetim Ambrozijem, koji je umnu caru Teodoziju bio zabranio ulaz u crkvu, dok ne obavi pokoru za zločin ubojstva brojne skupine osoba: Stepinac se u obrani istine i pravde i slobode za sve ljude usprotivio Josipu Brozu, koji bijaše bez ikakve Teodozijeve plemenitosti. Naš Kardinal nije bježao iz mjesta u mjesto, kako to bijaše činio sveti Atanazije. Nije Stepinac napisao učenih djela, kakvima se diče Augustin, Ivan Zlatousti, ali u nasljedovanju Krista Spasitelja i u vodstvu Božjega naroda ne zaostaje za njima. Grgur VII. bijaše borbene naravi, ali u časovima opasnosti znao je potražiti i Canossu i Salerno i tužiti se na progonstvo; u Stepinčevu životu nema bijega ni sakrivanja, dapače je i od svojih glavara, Pija XII. i Ivana XXIII., iskao točne riječi, da li da ostane među Hrvatima ili da pođe u Rim i Vatikan. Konačno je ostao, živ i mrtav, sa svojim narodom, i pokopan je u zagrebačkoj svojoj prvostolnici, u kojoj bijaše i posvećen 1934. Mrtav govori jače nego mnogi živi uglednici bez njegove karakternosti.

Kad bismo htjeli navoditi knjige stranaca, u kojima se zlo piše o Stepincu, ova bi rasprava postala preopširna, a to nam nije svrha. Ipak spominjemo, da je talijanski otpali svećenik *Karlo Falconi* u svojoj opširnoj knjizi *«Il silenzio di Pio XII.»*, tiskanoj talijanski i francuski 1965., /talijansko izdanje ima 566 stranica/, uz suradnju Frane Barbierija, Ivana Lazića, Ive Mihovilovića i poljskih komunističkih novinara i propagandista, okrivio i nadbiskupa Stepinca, ali

je u naznaci svojih izvora i književnih pomagala na str. 14.-18. naveo znatan broj knjiga, koje su tiskane ili u nakladi komunističkoga jugoslavenskoga režima, ili su bile naručene od istoga režima. I veoma je značajno, da je otpali svećenik Falconi izričito zabilježio, da su «assolutamente» tendenciozne slijedeće knjige: ona, već spomenuta, koju je napisao navodni «Hervé Laurière» pod naslovom *«Assassins au nom de Dieu»* /Pariz, 1951./, nadalje *«Terror over Yugoslavia. The Threat to Europe»* /London, 1953./, koju da je sastavio nekakav Avro Manhattan, te *«Le Vatican contre l'Europe»* od tobožnjega Edmond-a Parisa /Pariz, 1959./. Dok se otpao svećenik Falconi ograđuje od navedenih klevetničkih spisa protiv Pija XII. i nadbiskupa Stepinca, premda i sâm iznosi neistine i navodi krive podatke, tako i pok. Antuna Wurstera nazivlje «isusovcem», a Wurster je prošao određen broj godina u isusovačkoj Družbi kao gimnazijalac i bogoslov, no istupio je iz nje, a da nije bio uopće zaređen za svećenika i proživio je gotovo dva desetljeća, poslije toga svog istupa, kao katolički svjetovnjak i profesor. Hercegovački Srbin Dr. Đoko Slijepčević u svojem 2. svesku ekavski pisane «Istorije srpske pravoslavne crkve» /München, 1966., str. 718/ nema ćudoredne snage priznati nevrijednost Manhattanova pamfleta, ni Parisova napadaja na Hrvatsku, dok H. Laurière-a ne navodi u onom svesku. Slijepčević je neprijateljski raspoložen prema svemu, što je hrvatsko i katoličko, tako je nedostojno pisao odmah nakon Stepinčeve smrti, a i u onoj svojoj povijesti srpske pravoslavne crkve /str. 676.-678.; 680.-682./ nema ni riječi razumijevanja za kršćanstvo i čovještvo kardinala Stepinca. Naravno, onakav način pisanja škodi više piscu nego Stepincu. Pisati o drugim srpskim spisima protiv Stepinca nema smisla, po našim se glasilima o njima raspravljalo, Dr. M. Blažeković pisao je o njima u zborniku «Hrvatski razgovori o Slobodi» (u I. i II. izdanju).

* * *

Engleskim jezikom pisana je zanimljiva i ukusna knjiga trapista vlč. *O. M. Raymonda «The Life and Death of Aloysius Cardinal Stepinac THE MAN FOR THIS MOMENT»*, u nakladi «Alba House», koja je odsjek Društva svetoga Pavla, New York, 1971., ima XXII-346 stranica, sa zemljopisnom kartom Jugoslavije, u kojoj je republika Hrvatska jače obojena, sa Stepinčevom snimkom, a na zaključnoj je stranici snimka Stepinčeva groba s cvijećem i svijećama; ispod te snimke čitamo, da među svescima cvijeća ima i jedan, poslan od maršala Tita. To pisac izričito navodi i snosi odgovornost za tu tvrdnju! Knjiga je ukusno opremljena. Na četvrtoj stranici omota snimljen je nadbiskup Stepinac, kako između dvojice komunističkih stražara dostojanstveno dolazi pred komunistički sud u Zagrebu 1946.

Ganutljiva je posveta knjige *«Majci Božjoj Bistričkoj, miloj Zaštitnici Hrvatske, i svima onima, koji su sve svoje žrtvovali za Boga i svoju Hrvatsku Domovinu»*. Pisac je rođen 1903., ispočetka djelovaše u isusovačkoj družbi, poslije postaje trapist, član iste zajednice Gethsemani u mjestu Trappist, u državi Kentucky, USA, koja je poznata po znamenitu piscu T. Mertonu, koji je onako proročki otišao u vječnost, kad je u Indokini držao predavanje na kongresu međuvjerskih učenjaka, mislilaca i pisaca. Raymond je napisao desetke knjiga, a istom onda prihvatio se sveta posla i složio ovo djelo o kardinalu Stepincu. Po svojem obrazovanju, zvanju, djelovanju, pisanju, zanosu i iskustvu jamačno je zvan za ovakav posao.

Ova knjiga ima svoje oznake, nije samo puka obrana kardinala Stepinca, kakve bijahu, uglavnom, sve, koje prikazasmo. Lako je to i razumjeti: pisac je imao pred sobom ne samo mnoštvo knjiga i spisa o Stepincu, nego i desetljeće nakon Kardinalove smrti, dogovore s hrvatskim poznavaocima našega Božjega čovjeka i povijesti Crkve u našem narodu.

Kao psiholog zgodno počinje svoju knjigu, koju je razdijelio u predgovor i deset poglavlja. Izbor naslova omogućio mu je R. Bolt svojim filmom o svetom mučeniku Tomi Moreu «Čovjeku za sva vremena». Raymond je za patnika Stepinca uzeo naslov «Čovjek za ovo vrijeme», premda i po sadržaju i namjeri želi istaknuti, da značajevi, kakav je Stepinac, nikad ne postaju izvan ikakva vremena i časa. Na XVII. stranici slavi pisac Stepinca, koji bijaše jači propovjednik nenasilja, nego to bijaše Mahatma Gandhi ili Martin Luther King. U Stepincu Raymond časti savršena čovjeka, koji je uzor svima ljudima.

Nigdje ne čitasmo kakve opširnije kritike o ovoj knjizi, i lako je shvatiti, da ni ovdje nije mjesto ni vrijeme zalaziti u tolike pojedinosti, koje zaslužuju pažnju čitaoca i prosuđivača ovoga djela. Pisac zgodno uvodi američkoga čitaoca u slučaj kardinala Stepinca: američka obitelj Havlik bijaše poslala upravi Njemačko-ugarskoga zavoda određenu svotu za uzdržavanje kojega pitomca, i uprava Zavoda odgovorila je obitelji Havlik, da njezina potpora ide bivšem časniku Alojziju Stepincu, izgrađenu čovjeku i ozbiljnu kandidatu za svećeničko zvanje, jer je gospođa Havlik bila umrla 1923. Njezina obitelj poslala je novac Zavodu, u kojem bijaše pitomac Alojzije Stepinac, koga pisac Raymond nazivlje suvremenim prorokom Ilijom.

Hrvat ili Hrvati, koji pružahu obavijesti piscu trapistu, bijahu jamačno dobre volje i sretnih namjera. Sâm Raymond u svojoj književnoj okretnosti svestrano je iscrpio djelo Irca O'Briena. Moramo odmah istaknuti, da je Raymond O'Briena odveć «pohrvatio»: u ovoj knjizi američkoga trapista Irac se junački slaže s križevačkim biskupom Msgrom. Jankom Šimrakom, koga pisac navodi kao upravitelja katoličkoga dnevnika «Hrvatska Straža» /Šimrak je postao biskupom

istom 1942./. Da li je Šimrak bio onako oduševljen pristaša nadbiskupa Stepinca, kako ga Raymond opisuje, to ovisi o izvorima, kojima su se služili oni, što su mu pružali gradivo. Raymond iznosi misao O'Briena, da bi nadbiskup Stepinac bio mogao biti savršen Irac, ali u knjizi irskoga novinara toga ne vidjeh, možda je u kakvu novu izdanju svoga djela O'Brien to bio tako naveo. Osim ove preobrazbe irskoga pisca, američki trapist donosi i činjenicu, da je časnik Stepinac bio dobio Karađorđevu zvijezdu /str. 24./: nigdje toga ne čitasmo, niti čusmo dosad, i o tome nema ni spomena u preopširnu Benigarovu djelu o kardinalu Stepincu iz 1974. Stepinčev život na bojištima živo je prikazan, ima navoda iz krvave povijesti hrvatskoga naroda, i to uglavnom iz razgovora O'Briena i Janka Šimraka /str. 27. donosi i počasne naslove hrvatskoga naroda iz razdoblja borbe protiv Turaka «...Antemurale Christianitatis», ali i «Reliquiae reliquiarum Regni Croatiae», a Nikola Zrinski opisan je kao Leonida u Termopilima!/. Prikazujući Stepinčev život i prilike, u kojima je djelovao kao mlad svećenik i nadbiskup koadjutor, Raymond zna navesti i kakvu činjenicu, koja nije točna, ili nije onakva, kakvom je prikazuje: tako na 41. stranici spominje tobožnji prestanak Aleksandrove diktature u Jugoslaviji 1931., na 44. stranici riječ «Poglavnik» prevodi: «Predsjednik», a mogli bismo navoditi desetke i desetke kriva pisanja imena, prezimena, mjesta. Treba navesti, da se uz ime nadbiskupa Stepinca redovito navodi i riječ «primate», što znači «primas», ali to je netočno, mnogi stranci misle, da, poput Poljske i Madžarske, sve katoličke narodnosti u određenim dijelovima svijeta imaju «primase»!

U opisu Stepinčeva života Raymond je razmjerno kratak, nastoji biti točan, ali je sav pod uplivom Irca O'Briena, na koga je snažno djelovala činjenica, da je nadbiskup Stepinac na svojem stolu neprestano držao kipić izdajnika apostola Jude kao opomenu, da sâm ne upadne u izdajničke misli i nakane /str. 51./ Postanak NDH opisan je razmjerno kratko i bez kakvih pojedinosti o Stepinčevu držanju, i čitalac bi mogao dobiti dojam, kao da Nadbiskup ne bijaše oduševljen osnutkom ili uspostavom hrvatske države. Opširno je prikazana Stepinčeva pastirska poslanica svećenstvu o osnutku NDH i o crkvenim obredima u čast hrvatske države. Anglosaski je svijet neprestano prožet neprijateljskim stavom protiv nacističkoga shvaćanja života i političkoga poretka. Raymond doslovno navodi Stepinčevu predstavku poglavniku Paveliću, da se sa svima podanicima NDH postupa ljudski i kršćanski, bez obzira na odurne zakone i nerede u Hitlerovoj Njemačkoj /str. 64.-67./ Premda pisac nigdje ne navodi Patteeva djela o kardinalu Stepincu, jamačno je iz njega uzimao odlomke Nadbiskupovih pisama Poglavniku, ministrima, propovijedi, naređenja svećenstvu u vrijeme rata i NDH. Sve to može zvučiti kao kakva obrana,

ali u sebi je to bogatstvo Stepinčeva plemenita pastirskoga duha i ljubavi za sve, koji su progonjeni, pa bili oni Židovi, Srbi, Cigani, Hrvati, vjernici ili nevjernici, protivnici vjere... u svima njima Stepinac gledaše Božje sinove i kćeri. Za Stepinčeve propovijedi i poslanice zanimao se ne samo europski svijet nego i predjeli izvan Europe, kao, na primjer, Radio u Londonu /str. 88.-89./, dapače i sovjetska radio služba iz Tiflisa /str. 90./, koja je obavljala promidžbu za Brozove komuniste. Neprilike u NDH uzrokovale su tešku zabrinutost nadbiskupa Stepinca i kao zagrebačkoga nadpastira i kao predsjednika Biskupskih konferencija. O tom piše poglavlje 4., koje opisuje «Neprijatelje u vlastitoj kući» /str. 97.-122./. Očito je iz dijelova, koji se navode kao razgovori na Biskupskim konferencijama, da su to veliki odlomci pisama pojedinih biskupa, na primjer pokojnih franjevaca Mišića i Garića, o kojima drugdje nije bilo pisano u knjigama o Stepincu. Sadržajno je i dokumentirano peto poglavlje «Dobri Pastir i milosrdni Samaritanac» /str. 123.-167./. Krivo je, što pisac navodi, da se Stepinac jednako vladao prema nacizmu, fašizmu, komunizmu i ustaštvu /str. 125./. Dok su nacizam, fašizam i komunizam bile tuđinske zablude, nametnute Hrvatima, ustaštvo bijaše brojčano neznatan skup Hrvata, koji se ne oduševljavahu nikakvom stranom zabludom, ali bijahu prisiljeni iskati kakvo takvo držanje prema nacizmu i fašizmu, pobijati komunizam kao užasnu nesreću za sve narode, a o fašizmu je Pavelić osobno izjavio, početkom rujna 1943., da bijaše «himben saveznik» Hrvatske!

Stepinac je razvijao svestranu dobrotvornu djelatnost u okviru «Karitasa» za pučanstvo siromašnih hrvatskih krajeva, pa i za narod pod fašistima, za Židove, Srbe, Cigane, za napuštenu srpsku djecu, za naše radništvo, koje bijaše zaposleno u Njemačkoj. Kad bijaše nužno, ideološki je nastupao, pa tako bijaše i u nezgodnu slučaju hrvatskoga ministra prosvjete Dra. Julija Makanca, inače obrazovana čovjeka, koji se nesretno zavarao i neukusno napao nadbiskupa Stepinca, pa je narod iz sama članka toga ministra zaključio, kako se jadan čovjek grdno bio prevario. Raymond je nedovoljno bio informiran i opisivao je pisanje «Hrvatske Straže» pod vodstvom Janka Šimraka, a spomenuto je glasilo 1941. bilo dokinuto, Šimrak je 1942. postao biskupom, o čemu nema spomena u knjizi M. Raymonda. Dokaz nadahnute Stepinčeve hrabrosti je pismo, koje je talijanskom poklisaru Casertanu pisao o fašističkom progonstvu Hrvata u krajevima, koje su fašisti bili nepravedno zaposjeli /str. 166.-167./.

Pisac u 6. poglavlju svoje knjige /str. 169.-202./ na svoj način prikazuje razvoj i svršetak rata u Europi i Hrvatskoj i kuša protumačiti značaj nadbiskupa Stepinca kao duhovnoga pastira, koji se ne sagiblje

pred Josipom Brozom, nego nastupa kao neslomljiv. Iz anglosaske književnosti navodi D. Martina i njegovu knjigu *«Ally Betrayed»* /str. 171./, u kojoj dokazuje, da Josipa Broza i njegovu ideološku i vojnu snagu stvoriše ne ljevičari nego W. S. Churchill. L. Amery, F. MacClean, Seton-Watson i najkonservativniji jugoslavenski politički ljudi! Nadbiskup Stepinac pred svršetak rata upravio je svojem svećenstvu poslanicu i iznio katolička načela o ulozi Crkve i njezinih službenika u svako doba, pa i u vrijeme rata i prevrata. Raymond se divi Nadbiskupu kao čovjeku, svećeniku, rodoljubu i duhovnom glavaru /str. 174./. Stepincu je uvijek bilo i u srcu i na umu, u riječi i u pismu, da o odnosima Crkve i države pravo i odluku ima ne pojedini svećenik nego Sveta Stolica. Kad nadođu mirna vremena, Stepinčeva načela iz vremena rata i odmah nakon njega vrijedit će kao izvori za pastirsko djelovanje Crkve, njezinih pastira i svećenstva, kao i vjernika svih društvenih slojeva. Kao kulturan čovjek, Stepinac je od hrvatskoga ministra vanjskih poslova Dra. M. Alajbegovića primio pismohranu Alajbegovićeva ministarstva, da se povijesni izvori ne izgube i ne budu uništeni /str. 178./. Ali kad su mu hrvatske vlasti bile ponudile, da preuzme vodstvo države u svoje ruke, Božji čovjek odmah je odlučno odbio takav zahtjev, koji se ne podudaraše s njegovom crkvenom vlašću i poslanjem. /str. 179./ Ni časka sumnje nije imao, ostao je u svojem Zagrebu, dočekao komunističku najezdu. Raymond se snalazi i opisuje, kako su se Josip Broz i D. Mihajlović posvadili u ratu, kako se Staljin srdio na Broza, što se to tako desilo. Broz je vješto prevario Churchilla, kralja Petra II. i Ivana Šubašića. Pisac donosi i biskupsku poslanicu od 24. III. 1945. o pravu Hrvata na državu i slobodu, o pravilnu držanju Crkve u ratu. Kad su komunisti zaposjeli Zagreb, i pošto Broz dođe u glavni hrvatski grad, Stepinca su vlastodršci držali u kućnom zatvoru, a Broz je primio izaslanstvo zagrebačkoga svećenstva pod vodstvom pomoćnoga biskupa Msgra. Dra. Franje Salisa-Seewisa, koji je trijezno govorio o Crkvi, o zatvorenu nadbiskupu Stepincu, o držanju svećenstva, o nasiljima u komunističkim logorima i tamnicama. S Brozom bijaše i Bakarić, koji je po izričitoj Brozovoj želji bilježio pojedinosti, koje je biskup Salis-Seewis govorio Brozu.

Pisac opširno daje uvid u razgovor nadbiskupa Stepinca i Josipa Broza 4. VI. 1945. U nekoliko stranica opisuje povijest razvoja Alojzija Stepinca i Josipa Broza. Stepinac je prigrlio Krista i njegov Križ, a Broz *Marxa i Lenjina* i njihov srp i čekić. Psihološki je potresno, kako Raymond riše, što je Broz mislio o Stepincu, kad je s njim razgovarao, a što Stepinac o Brozu. Američkom piscu bijaše to susret Dobra i Zla, Krista i Antikrista /str. 201./. Zaključivši svoj razgovor s Brozom, Nadbiskup je u svojoj duši ponovio svoje biskupsko geslo

«In Te, Domine, speravi!» i junački je mislio na drugi dio svoga gesla «non confundar in aeternum!» /str. 202./.

U sedmom poglavlju, kojem dade naslov «The Secret» — Tajna /str. 203.-242./ nije se upuštao u tajnu Brozove osobe i ideala, ali je o Stepincu iznio, što je sveti Ignacije od njega učinio po psihološkom remek-djelu o duhovnim vježbama. Stepinac je stigao u Rim 1924., dakle u svojoj 27. godini života, kad su isusovački glavari sudili, da već bijaše «savršen čovjek», kako to čitamo u Benigarovoj knjizi o Kardinalu. Trapist Raymond je svoje isusovačko iskustvo, prerađeno u trapističkoj osami, dosljedno prenio na Stepinčev život, značaj i savršenost. Nije to nikakvo čudo: bogatstvo Kardinalove duše silno je, da je iz njega Benigar iznio mnoštvo oznaka franjevačkoga trećoretca, i zašto bivši isusovac i današnji trapist iz istoga blaga Stepinčeve duhovnosti i kreposti ne bi orisao lik kreposnika, po uzoru načela Ignacija Loyolskoga? U Stepincu Raymond nalazi obilje Pavlovih vrsnoća, ističe Kardinalovo biskupsko posvećenje na blagdan Ivana Krstitelja, koji se onako junački odupirao silniku Herodu, no u istoj Kardinalovoj osobi nalazi obilje Božje ljubavi, o kojoj pjesnički piše Ivan Evanđelist ne samo u svojem Evanđelju nego i u svojim poslanicama. Pisac bilježi, kako je kipić Jude izdajnika Hrvatskoj očuvao divna pastira Stepinca /str. 210./. Književna obrazovanost M. Raymonda dovodi Stepinca u vezu s onim, što je Dickens mislio, što Dostojevski, što Victor Hugo o idealima, prema kojima su težili /str. 211./, što je Horacije razmatrao o čovjeku, koji bijaše «integer vitae», što li Ovidije, kad je u svojoj duši uvidio dvojstvo: vidio je dobro i bolje, ali je činio ono, što bijaše slabije /str. 220./. Na 228. stranici hvali Stepinčevu pobožnost prema Majci Božjoj, i tko zna, kako je Kardinal oduševljeno hodočastio u svetište Marije Bistrice i kako je kanio ukrasiti tu Božju ustanovu, dobiva sve jači uvid u bogatstvo Stepinčeve duhovnosti i savršenosti. Stepinac je izgrađivao svoju krepost i pobožnošću prema Srcu Isusovu, prema Kristovu Otajstvenu Tijelu, a radovao se okružnici Pija XII. «Mystici Corporis» 1943.

Komunisti su u Sjevernoj Americi i drugdje poznati kao «majstori laži» i to je naslov 8. poglavlja /str. 243.-288./, koje obrađuje razdoblje, u kojem su vlastodršci ustrajno i sustavno pripremali zatvor i suđenje nadbiskupu Stepincu. Kako su pojedinosti poznate iz prijašnjih knjiga, vjerojatno je najbolje ne osvrtati se predugo na ovaj odsjek, koji pokazuje piščevu vještinu u prikazivanju progonstava nadbiskupa Stepinca, njegova klera i uopće Crkve u Jugoslaviji 1945.-1946. Čitajući Nadbiskupove propovijedi, poslanice, pisma Vladimiru Bakariću, Josipu Brozu..., divimo se smionosti i hrabroj trijeznosti zagrebačkoga duhovnoga Pastira, kao da je sve ono pisao i govorio u vrijeme mira i slobodarstva u upravi državom! Stepinac je sav u

obrani Crkve, svećenstva, redovništva, vjernika; ono, što je činio u ratu, nastavio je u težim neprilikama pod komunizmom.

Što je Stepinac osjećao i slijedio oko sebe, to je i Randolph Churchill, Winstonov sin, pošto se vratio iz Jugoslavije, napisao u londonskom dnevniku «The Daily Telegraph» u siječnju 1946., da se sva režimska promidžba protiv Nadbiskupa odvija kao uvod u sudski postupak protiv Stepinca /str. 279./. Neposredan početak toga postupka nastupio je početkom rujna, 1946., kad su pozatvarani Nadbiskupov osobni tajnik Ivan Šalić i mnoštvo drugih osoba, među njima 11 svećenika i redovnika /str. 281./. Uhićenje spomenutih osoba bijaše samo priprava, da se te osobe «udese», kako će na sudu teretiti nadbiskupa Stepinca, koji je doskora bio zatvoren. /str. 282./.

M. Raymond stavlja snažan naslov 9. poglavlju o suđenju Nadbiskupu: «Svjetlo još sja u tami» /str. 289., cijelo poglavlje ide do stranice 320./. Pisac navodi, što su pisali najugledniji američki i britanski dnevnici o otvorenim nepravilnostima i nepravdama režima protiv zatvora i sudskoga procesa u Zagrebu. Po riječima francuskog umnika B. Pascala, Isus Krist je u smrtnoj borbi do svršetka svijeta: Stepinčevo držanje na sudu potvrda je toj misli /str. 296./ U svojim odlomcima Raymond opisuje, kako Stepinac optužuje diktatorski režim i sâm pazi na se, da bude uvijek na Kristovoj stazi. Povijesti čovječanstva ostaju zabilježene Nadbiskupove izjave na sudu 3. i 8. X. 1946., koje su temeljita osuda jugoslavenskoga režima i njegova progonstva Crkve i naroda. Kad je Stepincu bila izrečena osuda na 16 godina teške tamnice, Božji čovjek nije okom trenuo, ni dao kakva drugoga znaka uzbuđenja, kao što nije uložio nikakve molbe za sniženje kazne ili za pomilovanje /str. 317./ Isti dan «The New York Times» napisao je, da se u vrijeme rata kao Stepinac držao samo kardinal Mercier u I. svjetskom ratu u Belgiji i pastor Niemoeller u Hitlerovoj Njemačkoj /na istoj stranici!/. Pisac navodi izjavu srpskoga vladike Dionisija Milivojevića, iz Sjeverne Amerike, i odstup jugoslavenskoga konzula B. Rusovića iz New Orleansa, USA, u znak prosvjeda protiv osude nadbiskupa Stepinca /str. 318.-319./.

Zaključno, 10. poglavlje knjige ima naslov, koji nam je poznat po Sulzbergerovoj knjizi, donekle, glasi naime «Svijeće... Uvijek svijeće» /str. 321.-345./ Pisac prikazuje Stepinčevo tamnovanje u Lepoglavi, njegov premještaj u Krašić, imenovanje kardinalom, novinarske pohode, u prvom redu C. L. Sulzbergera 1950. u Lepoglavi. Patniku Stepincu bijaše duhovna utjeha, što je Sveta Stolica uvijek bila uz njega i njegovo držanje. Zanimljivo je, da je Raymond istom u ovom poglavlju donio crkvene kazne, kojima je Sveta Stolica 14. X. 1946. bila udarila sve one, koji su se ogriješili o nevina nadbiskupa Stepinca /str. 336.-338./.

Kad uzmemo u obzir bogatstvo gradiva, koje je A. Benigar donio u svojoj knjizi o kardinalu Stepincu nakon premještaja iz Lepoglave u krašićko zatočenje, čini nam se, da je M. Raymond prekratko orisao Kardinalovo stradanje u Lepoglavi i potom u Krašiću. To je, međutim, njegov način pisanja i njegov književni slog. Stepinac je izgorio u borbi za Boga i Crkvu i Hrvatsku. Američki novinarski predstavnik Daniel M. Madden, koji je služio u mnogim glavnim gradovima država, pohodio je Stepinčev grob u zagrebačkoj prvostolnici. Čitao je imena drugih biskupa i nadbiskupa, koji su ondje pokopani. Zatim je čitao imena Bauer i Stepinac. Uz grob kardinala Stepinca bijaše mlada djevojka i mnoštvo cvijeća i svijeća. Amerikanac je snimio grob, djevojku, te obilje cvijeća i voštanica. Djevojka je rekla gostu, da narod neprestano dolazi i donosi svijeće te ih ondje pali: «Vazda donose cvijeće i uvijek svijeće, da, uvijek svijeće, koje neprestano gore!» /str. 344./. Trapist Raymond zaključuje svoju knjigu tvrdnjama o Stepincu, koji dok bijaše živ, bijaše svjetlo Hrvatima, a mrtav postao je svjetlo svemu svijetu. «Plamen Vjere, Vatra Hrabrosti, neutrnjiv plamen vjernosti Kristu po vjernosti Njegovu Namjesniku u Vatikanu.» Kardinal Stepinac umro je 10. II. 1960. u Krašiću, ali «...uspomena na onoga muža ne će nikad umrijeti, dok ljudi budu cijenili značaj. Bit će ondje svijeća — vazda će biti svijeće u zagrebačkoj prvostolnici— i da ondje budu zabranjene, bit će ih u srcima Hrvata— —i te će svijeće uvijek gorjeti» /345. str./.

Tako član strogoga trapističkoga reda O. Raymond zaključuje svoju knjigu o kardinalu Stepincu. Knjiga ima svoj slog i sadržaj; oni, koji su piscu pružali gradivo, jamačno mu ne bijahu pomoćnici, dok se ona tiskala, jer je golemo mnoštvo tiskarskih nesavršenosti u inače ukusnu djelu.

U svoje doba, nakon Stepinčeva procesa 1946. Broz se tješio, kako će se Stepinac izgubiti u zaboravnosti Hrvata, drugih naroda i svega čovječanstva. U tridesetak godina događa se posve protivno onome, što Broz bijaše «prorokovao». U naše dane očekuje se konačan svršetak Josipa Broza, ali Stepinčevo vrijeme snažno je i bujno, no njegovo doba istom nadolazi, kad ga budemo častili po oltarima.

Što je u raznim jezicima pisano o našem Kardinalu, dobronamjerno je, kao i ono, što smo mi Hrvati objavili o njemu. Ali sve je to istom uvod u ono, što će dostojnije nadoći kao skladniji izraz o Stepincu, kao duhovna veza između svetoga Čovjeka i čovječanstva ne samo u Hrvatskoj i u Crkvi, nego u svemu ljudskom rodu, i ne samo «za ovaj čas», kako je Raymond stavio u naslov svoje knjige, nego za sva vremena, što je skladan ures kreposti i nadnaravnosti.

Hrvati po slobodnom svijetu u više su zgoda tiskali kraće spise u stranim jezicima o Stepincu, ali nije potrebno o njima pisati, jer

bijahu priređeni za određene zgode, da tako naznačimo njihov rod ili oznaku.

Povijest Crkve i čovječanstva poznaje mnoge mučenike i patnike, koji su iz tamnica i sa stratišta pružali ljudima uzore držanja protiv sile i nepravde. Među takove Božje ljude ide kardinal Stepinac, koji je sve svoje svećeništvo, biskupstvo i kardinalstvo proveo u borbama za Hrvate i Nehrvate. Kardinalskog odijela nije nikad na se stavio. Bog imađaše sa Stepincem drukčije nakane. Umjesto grimiza odijela, krašićki Zatočenik bijaše Kristov plamen ljubavi prema Bogu i čovjeku. Stepinac ide među velikane, o kojima Jakob Burckhardt ističe, da se javljaju u iznimno teškim povijesnim razdobljima i svojim zahvatima rješavaju pitanja, krize, teškoće, sukobe. Pomislimo, što bismo bili mi Hrvati, da nemamo Stepinca!

Neke godine skupina hrvatskih mladomisnika stiže iz Domovine u Rim. Čestitasmo im i zaželjesmo blagoslovljen svećenički rad i uspjeh među Hrvatima. Mladomisnici kao u jedan mah odgovoriše: «Više nam vrijedi mrtav Stepinac nego stotinu nas mladomisnika!» Stepinac je sa svima pretkršćanskim i kršćanskim velikanima bio čvrsto uvjeren, da duh nadvisuje materiju i nisku ljudsku kukavičnost. Uzdamo se u Providnost i Božju dobrotu, da će Hrvati i stranci doskora u slobodi slaviti Stepinca. Tada će nestati svake sjene, i u Stepinčevu imenu motrit ćemo odsjev Kristove slave, slobode i pravde te ostvarenje drugoga dijela Kardinalova gesla: da se nikada ne će postidjeti za svoju nadu u Gospodina.

Pohvalno su o kardinalu Stepincu govorili i pisali kreposnici i umnici, književnici i umjetnici, dostojanstvenici i prvaci, crkveni i svjetovni, kršćanski i inovjerski, u raznim zgodama, dok su slavili živa Stepinca, a i poslije, kad je krašićki Mučenik prešao u Vječnost. Sve to ostaje kao dokaz Stepinčeve svetačke visine i kao spomenik zahvalna čovječanstva tom idealu. Među Stepinčevim su poklonicima stotine i tisuće odabranika, koje predvodi Pavao VI., koji bijaše pitan, kad se radilo, da mlad svećenik Stepinac bude imenovan zagrebačkim nadbiskupom-koadjutorom 1934., a isti Kristov Namjesnik ne zaboravlja spomenuti duhovnim pastirima Božjega naroda, da se za sadašnjega Petrova Nasljednika mole na Stepinčevu grobu. Francuski i svjetski književni prvak, član Francuske akademije Paul Claudel, produhovljena njemačka književnica Gertrud von Le Fort, odgovorni predstavnici katoličke i nekatoličke duhovnosti, književnosti, umjetnosti iz svih dijelova svijeta složno slave Stepinca. Životno je to duhovno jedinstvo čovječanstva našega stoljeća, koje je spomenik Stepinčeva junaštva i njegove nadnaravne slave. Sve to usavršuje poklon svjetske književnosti Stepincu.

Kardinali, kojima je komunizam bio tamnica, kad su stigli u slobodni svijet divili su se junačkoj pojavi svoga subrata i suborca Stepinca, kojega nitko i ništa nije moglo rastaviti od njegova progonjenoga naroda. U svojim «Uspomenama» kardinal Mindszenty sjetio se i proročke poruke kardinala Stepinca, da se nikad ne smije vjerovati komunizmu, i da duhovni pastir mora vazda ostati sa svojim progonjenim narodom. Poljski primas, varšavski nadbiskup Wyszynski, koji je isti dan, kad i naš Stepinac, bio odlikovan kardinalskom čašću, češće izriče svoju zahvalnost hrvatskom Kardinalu-mučeniku i trajno slavi njegovo herojsko držanje, kao izvor naravne i nadnaravne snage za naš naraštaj i za svu budućnost progonjenih vjernika, gdje god se oni nalazili.

Što se govorilo i pisalo o kardinalu Stepincu, i što se nastavi u tom smjeru, postat će potpunije istom onda, kad se na ruševinama komunizma u Hrvatskoj i drugdje budu dizali oltari u čast blažena i potom sveta Stepinca.

JEDNA POGANA KNJIGA: RODJENA U MRŽNJI, GRADJENA NA LAŽIMA I FALSIFIKATIMA

KNJIGA KARLA FALCONIJA: *«ŠUTNJA PIJA XII.»*

«ISTINA JE SNAGA MIRA»,
Papa Ivan Pavao II.

KARLO Falconi, bivši talijanski svećenik, objavio je 1965. na talijanskom i francuskom, a 1970. na španjolskom knjigu pod naslovom *«Šutnja Pija XII.»* Kako se radi o doslovnom prijevodu, bez ikakve izmjene, talijanskog izvornika, u ovom osvrtu poslužit ćemo se španjolskim izdanjem, koje nosi naslov *«El Silencio de Pío XII»* (Barcelona, 1970.).

Ova knjiga se sastoji od tri poglavlja: Opći problem, Slučaj Poljske i Slučaj Hrvatske, a upotpunjuju je Uvod, Izvori-Bibliografija i Dodatak na koncu djela. Kako se «slučaj Hrvatske» ne može odijeliti —niti ga Falconi dijeli— od «slučaja Stepinac», to osvrt na ovu knjigu ulazi u osvjetljavanje pojave Stepinca, da se bolje vidi: što je on za nas, a što za njih!

Na samom omotu knjige izdavalačke kuće *Sugar i Du Roger* prestavljaju pisca, a autor u prikazu knjige, na prvim stranicama očituje svoj sud o Piju XII. i o prilikama u Hrvatskoj tokom prošlog rata. Izdavači ovako predstavljaju Falconija čitaocu: «Djelo Karla Falconija —istraživača suvremenog katolicizma i poznatog u čitavom svijetu, koliko po svojim djelima, toliko radi svoje novinarske djelatnosti— napisano je prema najstrožim povijesnim kriterijima i temelji se isključivo na svjedočanstvu činjenica i dokumentaciji koji su istraženi, o čemu, između ostalog, svjedoče i mnogobrojne bilješke koje popraćuju tekst». O piščevoj namjeri i svrsi djela pišu: «Ono što nastoji Karlo Falconi je iznad svega zahvatiti pitanje morala u odnosima između Vatikana i nacifašizma i odrediti, na temelju katoličkih teoloških principa, odgovornost Pape prema napadnom ratu i posebno prema monstruoznim zločinima, koje su počinili nacisti i njihovi saveznici pod izlikom rata». Falconi pak već na prvim stranicama najavljuje svoj sud o Piju XII. i osvrće se na navodna ubojstva u N.D.H. «Što se tiče zaključaka do kojih dolazi pisac, tj. da je Vatikan znao što se događa i da je Papa bio opetovano pozivan i nukan da progovori, itd. —nikako ne idu u prilog rehabilitacije šutnje Pija XII. radi opreza» (str. 14). Pišući o NDH kaže: «Istreb-

SPOMEN-ZNAK ZA 20. GODIŠNJICU SMRTI NADBISKUPA STEPINCA,
izrađen i proširen u Europi
Stepinčev lik prema djelu hrvatskog slikara *Ive Dulčića*

ljenje oko pola milijuna osoba, i to više iz vjerske mržnje, nego iz rasnih razloga, bilo je isprepleteno s prisilnim «prekrštavanjem» (s pravoslavlja na katolicizam) i na način, kojem je teško naći primjera...» (str. 13).

U ovom prikazu ostvrnut ćemo se u prvom redu i pomnije na Falconijevo pisanje o Hrvatskoj, a djelomično, i to ukoliko nam služi za ocjenu načina pisanja ili neposredno dotiče hrvatske prilike, na pisanje o Piju XII., dok iz razumljivih razloga i namjerno izostaljamo ono, što se odnosi na Poljsku.

I. IZVORI I BIBLIOGRAFIJA

U prikazu knjige autor otkriva, da su mu izdavalačke kuće Sugar i du Roger omogućili putovanja u Jugoslaviju i Poljsku, kako bi «stavili na autorovo raspolaganje prikladna sredstva za duga i strpljiva istraživanja u najvažnijim europskim arhivima» (str. 11). U početku, kako piše Falconi, imao je namjeru posjetiti Francusku, Holandiju, Englesku, Austriju, Poljsku, Jugoslaviju, Izrael, ali radi posebnih prilika «dao je prvenstvo dvima narodnim demokracijama» (str. 11).

U putovanju u Jugoslaviju isključivo spominje Zagreb i piše: «U Jugoslaviji prilike su bile posve drugačije. Antiklerikalna poslijeratna polemika izbacila je na površinu vrstu literature, koja je izazivala nepovjerenje čak i onda, kada se je radilo o važnim pokušajima, kao što je «Magnum crimen» od Viktora Novaka ili o publikacijama poluslužbenog značaja s objavom tajnih dokumenata. Uistinu, nije trebalo biti previše pronicljiv, da se uvidi, kako se radi gotovo uvijek o djelomično citiranim dokumentima i sa sumnjivim izostatcima. No ipak, kada je autor zatražio prilaz originalima, iako nakon razumljivih sumnja, to mu je bilo velikodušno dopušteno» (str. 12).

Iz Falconijeva pisanja se vidi, da je imao pri ruci, osim olakšica sa strane vlasti, i stanoviti broj suradnika, koje iz zahvalnosti nazivlje «prijateljima». Zato, kada se zahvaljuje, uz ostale ne zaboravlja: «i radi pažnje prijateljima, koje je sreo prigodom opetovanih posjeta Poljskoj i Jugoslaviji, posebno... i Frani Barbieriu, Ivanu Laziću, Ivi Mihovilloviću iz Zagreba, itd.» (str. 15).

Osim ovih posjeta i suradnika koje je sreo, od velike je važnosti pozabaviti se bibliografijom-izvorima, koje navodi, i o «senzacionalnim dokumentima», koje je «otkrio i po prvi put objavio» u Zagrebu.

O Piju XII. nalazimo samo četiri bibliografske bilješke i spomen samo jedne «Acta Apostolicae Sedis».

O Hrvatskoj navodi tri izvora za dokumente: službene dokumente ustaške vlade i hrvatskog episkopata uzima iz djela Sime Simića;

izvještaje hrvatskih predstavnika kod Vatikana uzima u izvorniku iz Ureda za kriminološka ispitivanja u Zagrebu, i Dnevnik nadbiskupa Stepinca također uzima iz gore spomenutog ureda.

Od bibliografije, koja se odnosi na «Slučaj Hrvatske», navodi: Hory-Broszat, Kiszlinga, Viktora Novaka, Horvat-Štambuka, Simu Simića i sve što su jugoslavenske vlasti izdale povodom Stepinčeva suđenja. Od nejugoslavenskih autora spominje djela Bonifačić-Mihanovića, Jareba, Sinovčića, Meštrovića i Croacia Sacra.

PIO XII.

Falconi optužuje Pija XII. radi navodne šutnje uoči i tokom prošlog rata, u prvom redu, što nije nikada osudio Njemačku kao napadača, a u drugom redu, što je svojom neoportunom šutnjom pridonio tolikim razmjerima zla i zločina, tim više, što su Vatikan i Pio XII., prema Falconiju, poznavali do u pojedinosti, što se događa i jer je Pio XII. bio opetovano pozivan da progovori. «Nije se radilo o tom, da digne glas u ime onog što predstavlja, nego u ime žive potrebe svega kršćanskog svijeta i čovječanstva uopće. Šutnja je samo pridonijela, da zlo bude strašnije i veće. Šutjeti, značilo je surađivati u zlu. Uzaludan je svaki pokušaj, da se taj veliki propust obavije u ruho nekog milosrđa. Crkva nije neki Međunarodni Crveni Križ» (str. 77).

A te su žrtve, prema Falconiju, bile: šest milijuna Židova, preko tri milijuna ruskih zarobljenika, od 500 do 700.000 pravoslavnih Srba i 200.000 neizlječivih Nijemaca, žrtava eutanazije (str. 44).

Falconi očito daje važnost riječi nad djelima i temelji svoj sud na predpostavkama i otvoreno niječe vrijednost i mogućnost djelatne šutnje, koja je bila vidljiva u slučaju Pija XII. Ovaj način pisanja ne odgovara zakonima povijesti, koji se temelje na činjenicama a ne na predpostavkama, i, što je najvažnije, u argumentaciji autor mimoilazi stvarne razloge šutnje Pija XII., iako on nije uvijek ni šutio. U izboru izvora i bibliografije Falconi je bio namjeran, jer, prestavljen čitaocu kao ugledni povjesničar i izvrstan «poznavalac suvremenog katolicizma», on nije smio mimoići nepobitne i osnovne dokumente, ni zatajiti izjave preživjelih svjedoka toga razdoblja. Ovaj propust je tim značajniji, jer španjolski prijevod je izišao pet godina nakon talijanskog izvornika, činjenica koja ukazuje, da, iako su u međuvremenu objavljeni odlučni dokumenti, ni autor ni izdavači ili ne prate sve ono što se izdaje, ili im je manjkala dobra volja da to iskoriste. U svakom slučaju, ovakvo držanje ne ide u prilog čovjeku, za kojeg se tvrdi, da temelji svoje djelo isključivo «na svjedočanstvu činjenica i dokumentacije». Veliku omašku počinio je Falconi, što nije posjetio Izrael i Francusku, iako je imao u vidu taj put, jer upravo u ovim

zemljama nalaze se najvažniji svjetski arhivi, koji čuvaju brižno izabrane dokumente o progonima Židova za vrijeme prošloga rata.

Napomenut ćemo samo neke od glavnijih izdanja i izvora, koji se odnose na pitanje o kojem piše Falconi, a koje je autor izostavio, iako su mu mogli poslužiti, da točnije odredi odgovornost Pija XII. i Vatikana u Drugom svjetskom ratu.

Od talijanskog Falconijevog izdanja do španjolskog prijevoda prošlo je pet godina i u međuvremenu Sv. Stolica je na želju Pavla VI. izdala pet svezaka dokumenata, iz čijih samih naslova se može naslutiti od kolike su koristi za ispravno shvaćanje prilika tokom prošlog rata.

Pod zajedničkim naslovom *«Documents du Saint Siége Relatifs á la seconde Guerre Mondiale»*, do sada su izišli slijedeći svesci: I. Vol. ožujak 1939 - kolovoz 1940. (izdano 1965.); II. Vol.: *Pisma Pija XII. Njemačkim Biskupima* 1939-1944. (izdano 1966.); III. Vol.: *Sv. Stolica i Vjerski položaj u Poljskoj i Baltičkim zemljama* 1939-1945. (izdano 1966.); IV. Vol.: *Sv. Stolica i Europski rat,* srpanj 1940 - srpanj 1941. (izdano 1967.); i V. Vol.: *Sv. Stolica i Svjetski rat,* srpanj 1941 - listopad 1942. (izdano 1969.).

Ovi svesci, kako smo već napomenuli i kako se vidi po godinama izdanja, objavljeni su nakon talijanskog Falconijeva izdanja, a prije španjolskog prijevoda. I prije knjige na talijanskom, autor je imao na raspolaganju obilnu i vrijednu dokumentaciju, ali o istoj nema ni spomena u njegovoj knjizi. Među ove dokumente i izvore spadaju spisi sa suđenja u Nürnbergu, izjave članova glavnog odbora Međunarodnog Crvenog Križa iz Ženeve i posebno židovski arhivi u Jeruzalemu i Parizu.

Od važnosti je zaključak američkog sudca Roberta Kempnera nakon suđenja u Nürnbergu, s obzirom na držanje Katoličke Crkve za vrijeme nacističke vladavine. Kempner je izjavio: «Bilo kakav pokušaj ili djelo propagande sa strane Crkve, upereno protiv vlade Reicha, značio bi ne samo samoubojstvo, nego i novi izazov, koji bi umnožio žrtve i ubrzao tragični završetak ne samo Židova nego i ostalih svećenika. To vidljivo proizlazi iz izjave Rosemberga» (Pinchas E. Lapide, *«The Last Three Popes and the Jews»*, Haan, Holand, 1967.).

U glavnom odboru Međunarodnog Crvenog Križa postavljalo se je također pitanje o oportunosti jedne izjave, u kojoj bi se osudilo njemačko ponašanje. O tom piše Von Kessel, koji je radio u spomenutom odboru i dodaje: «To ne možemo učiniti! Švicarska je opkoljena nacistima, i ako podignemo glas protiv Hitlera, on će denuncirati ženevsku konvenciju i morat ćemo obustaviti svaki rad» (Pinchas E. Lapide ib.).

Upravo je neshvatljivo, da Falconi, pišući o Židovima i njihovim žrtvama, nigdje ne spominje svoje izvore, i to je još nerazumljivije, ako se ima u vidu sva ona obilna i dokumentirana literatura, koja je nastala nakon rata, i kada se zna, da postoje posebni arhivi, koji čuvaju neprocjenjivo vrijedna svjedočanstva, kao što su Nacionalna Biblioteka Yad Vashem u Jeruzalemu, Središnji Cionistički Arhiv u Jeruzalemu, Povijesni Arhiv u Jeruzalemu i Središnjica za Židovsku dokumentaciju u Parizu. Yad Vashem je izdao nekoliko dokumentiranih knjiga baš o Židovima u Poljskoj (na koje se posebno osvrće Falconi) te o Slovačkoj, Madžarskoj, Rumunjskoj, itd. Ovdje samo napominjemo vrijedno djelo dr. J. Kermish: *«Otpor i pobuna u Varšavskom gettu»*, 1965.

Od židovskih pisaca i povjesničara, koji se bave pitanjem progona svoje subraće za vrijeme prošlog rata, posebno su poznati: R. Hilberg: *«The Destruction of the European Jews»* (1961.), E. Zolli: *«Before the Dawn»* (1954.), Barlass: *«España y los judíos sefarditas»* (1944.), L. Levai: *«L'Eglise s'est pas tue»* (1966.), Y. Lipel *«Pius the Twelfh's Attitude to Jewish Rescue Operation»*, u Maariv (1963.), Leon Kubowitzky *«Unity in Dispersion, the Story of the World Jewish Congress (1948.)* i nedavno izašla i možda najpreglednija studija, od Pinchas E. Lapide: *«The Last Three Popes and the Jews»* (1967.).

Ovo Falconijevo prešućivanje vatikanskih i židovskih dokumenata oduzima mu svako pravo i desautorizira ga u ime zakona povijesti da donosi bilo kakav, a najmanje svoj pogrdni sud o Piju XII.

Da su prilike bile drugačije, uz tisuće nepobitnih dokumenata to pokazuju i ova dva koja navodimo:

Msgr. Sapieha, poljski biskup, primio je 14. VIII. 1942. pismo, u kojem ga Sv. Stolica moli, da provjeri neke pojedinosti, kako bi onda mogla na osnovu utvrđenih činjenica uputiti svjetskoj javnosti apel u prilog progonjenih u Poljskoj. Biskup Sapieha je odgovorio: «Zahvalite Sv. Ocu. Mi Poljaci smo svjesni, koliko je za nas učinio i čini i naš dug prema njemu je velik. Ali, ako se objave spisi ili ako ih pronađu u mom stanu, znajte, da će sve poljske glave biti nedostatne, da zasite osvetnički nalog gaulajtera Franka. I ne će samo stradati Židovi, nego će nas pobiti sve. Uostalom, kakovu svrhu ima govoriti o onom, što je poznato svemu svijetu? Mi shvaćamo Papu, ali nema nikakva smisla, da se objavi ikakav proglas, jer to bi samo umnožilo naše patnje». Govoreći konkretno o Židovima, nadodaje u istom pismu: «Ne možemo, niti trebamo govoriti, jer tim bi samo skratili dane njihova života...» (Quirino Paganuzzi, *«Vita»*, 15. IV. 1964.).

Pinchas E. Lapide, židovski diplomata i povjesničar, piše u svojoj dokumentiranoj knjizi *«The Last Three Popes and Jews»* (1967.) između ostalog i ovo: «Na osnovu prijašnjih dokaza može se, dakle, zaključiti, da je Katolička Crkva pod Piom XII. sudjelovala u spa-

šavanju 700.000 Židova, no ovaj broj vjerovatno dostiže do 860.000 Židova, ako se ima u vidu sve one, koji su posredno i neposredno bili spašeni od sigurne smrti zahvaljujući Crkvi. Iako ovaj broj je neznatan u usporedbi sa šest milijuna pogubljenih Židova, on u svakom slučaju osjetljivo nadilazi sve ono, što su, ocjenjući zajedno, učinile druge vjerske ustanove ili organizacije. Zato djeluje upravo zapanjujući, kada se to usporedi s neoprostivim odlaganjima onih, koji nisu bili na udaru Hitleru i koji su raspolagali s mnogo više sredstava i mogućnosti, da na vrijeme spase Židove, konkretno mislim na Međunarodni Crveni Križ i na neke zapadne demokracije».

Ova dva svjedočanstva, prvo kao svjedočanstvo vremena i prilika, i drugo kao svjedočanstvo djelatnosti Pija XII. u prilog progonjenih Židova —izostavljeni u Falconijevoj knjizi— nepobitno ukazuju na bestemljenost autorova suda o čovjeku, koji je bio prisiljen da šuti, ali je tu svoju šutnju iskoristio u veliko djelo neposrednog spašavanja života i onda, kada su drugi, s više mogućnosti i s više obaveze, to zanemarili, a da im osim rijetkih iznimaka, u koje ne spada Falconi, gotovo nitko nije prigovorio radi njihovog manjka osnovne ljudske hrabrosti.

Prikazujući slučaj Pija XII., nije nam bila namjera zahvatiti problem u svoj njegovoj širini, nego tek iznijeti način, na koji je Falconi temeljio i temelji svoj tako porazni sud o Papi, čija uloga je bila kudikamo teža i složenija, nego što ju je opisao autor. Možda tom razumijevanju mogu pridonijeti i misli židovskog povjesničara P. Lapide, koje je iznio dopisniku «Le Monde», 13. XII. 1963.: «...Ne shvaćam zašto se sada baš toliko napada Pija XII., dok su još uvijek svježa i živa sjećanja zahvalnosti čitavog svijeta povodom njegove smrti? Pio XII. nije raspolagao ni s oklopljenim kolima, ni s avionima, dok su ih imali Staljin, Roosevelt i Churchill, pa ipak nitko od njih nije nikada ni pokušao da uništi željezničku mrežu, koja je služila za odvođenje Židova u gasne kamare».

N.D.H.

Izbor i način, na koji je Falconi došao do dokumenata o držanju Katoličke Crkve, Pija XII. i hrvatskih vlasti je sumnjiv iz više razloga. On se je poslužio, kako kaže: «u najvećem dijelu iz knjiga Sime Simića» (str. 17), i Ureda za kriminološka istraživanja u Zagrebu, gdje su mu stavljeni na raspolaganje originali izvještaja hrvatskih predstavnika kod Vatikana i Dnevnik nadbiskupa Stepinca.

Sima Simić je srpski komunist, za kojeg sâm Falconi kaže, da «nije uistinu objektivan u svojim sudovima, posebno o Stepincu i hrvatskom episkopatu», ali nadodaje, da je «skrupulozan što se tiče dokumenata» (str. 17). Simić je, uoči Stepinčeva suđenja, a na želju jugoslavenske vlade, sudjelovao u napadima na Katoličku Crkvu, Ste-

pinca i Vatikan, a 1958. izdao je svoje tri knjige, koje citira Falconi. Ured za kriminološka istraživanja je sastavni dio Udbe, tj. tajne političke jugoslavenske i komunističke policije, i tamo se čuvaju Stepinčev dnevnik i izvještaji hrvatskih predstavnika kod Vatikana, tj. u jednoj policijskoj ustanovi, a ne u arhivima jednog neovisnog i izvanpolitičkog suda, kao što je običaj u slobodnim zemljama. Pristup tim dokumentima, kako se vidi iz samog Falconijeva pisanja, dozvoljen je samo određenim osobama i uz posebnu dozvolu. Činjenica, da su pri ruci Falconiju u Zagrebu bili baš Mihovilović, Barbieri i Lazić, sva trojica poznati po svojim sustavnim napadajima na Crkvu, Vatikan, Stepinca i hrvatski episkopat, neosporno dokazuje, da je autor tražio, ili su mu komunističke vlasti dodijelile osobe njihova povjerenja (kada govori o dokumentima, autor napominje, da su «nakon razumljive sumnje» velikodušno mu ustupili iste), jer osnovni razlog putovanja u Zagreb bio je posjet jednom od «najvažnijih europskih arhiva», a ti arhivi ljubomorno su čuvani.

Prisutnost Mihovilovića, Barbieria i Lazića u pratnji Falconija, za čiju pomoć on se posebno zahvaljuje u prikazu knjige, nameće nam niz pitanja. Zašto je Falconi prihvatio suradnju ove trojice, koji su poznati u zemlji i izvan nje po svom jasno određenom antivatikanskom i antikatoličkom stavu? Zašto to čini, kada sâm u prikazu knjige govori, kako se je u poslijeratnoj Jugoslaviji razvila jedna čitava literatura, puna neobjektivnih sudova, o Katoličkoj Crkvi i hrvatskom episkopatu, a baš su se ova trojica istakla u sustavnom pisanju protiv Katoličke Crkve? Zašto Falconi nije potražio među hrvatskim povjesničarima i hrvatskim Židovima i pravoslavcima ljude i osobe politički nekompromitirane i neovisne o bilo kojoj struji, uključivši i komunističku partiju, kojoj pripadaju ova trojica? Mihovilović, Barbieri i Lazić, po svojoj prošlosti i po svom sadašnjem držanju ne mogu biti nepristrani i u svakom slučaju su kontraproducentni kao supomagači povjesničaru, koji zaista traži istinu.

Tokom izlaganja čitalac će lako uvidjeti, da Falconi opetovano donosi iskrivljene činjenice, i mnoge od njih mogli su baš objasniti ova trojica prijatelja i osloboditi ga tako od nekoliko konceptualnih povijesnih pogrješaka, koje same po sebi su dovoljne, da oduzmu svaku vrijednost knjizi.

Toliko o izboru i načinu na koji je Falconi došao do dokumenata. O kojim se dokumentima radi?

Izvještaji hrvatskih predstavnika kod Vatikana. Falconi o njima piše: «Mnogo više su važniji izvještaji slani u Zagreb, točnije Ministarstvu vlade NDH, njihovih izaslanika kod Vatikana: dr. Nikole Rušinovića i grofa Erwina Lobkowicza. Njima treba nadodati one, koje je slao tajnik: isusovac otac Anton Wurster» (str. 17).

Autor donosi popis tih navodnih izvještaja i onda nadodaje: «Mnogi dokumenti manjkaju, osobito oni iz Rušinovićeve grupe. Najveća praznina se osjeća u Wursterovim izvještajima» (str. 18).

Prije i nakon toga Falconi opetovano govori, a to čine i njegovi izdavači, da se radi o «neobjavljenim dokumentima», koje on po «prvi put daje u javnost».

Prije svega, Falconi nije prvi autor, koji objavljuje te dokumente; oni su izlazili u jugoslavenskoj štampi tokom Stepinčeva suđenja, u gotovo svim knjigama, koje su izišle povodom tog procesa, u izdanjima na stranim jezicima, koje je financirala jugoslavenska vlada, a bili su spominjani i u procesu dr. Andrije Artukovića.

Što se tiče Antona Wurstera, on nije nikada bio ni svećenik ni isusovac, nego obični đak isusovačke škole, a po zanimanju profesor filozofije. S obzirom na same dokumente, oni nisu autentični, a kada bi i bili, oni ne govore u prilog Falconijeve teze o Hrvatskoj. O tom kasnije.

Neautentičnost ovih dokumenata proizlazi iz više činjenica! Falconi ih ne donosi u cijelosti nego *djelomično,* mnogi od njih nedostaju, *manjkaju,* svojevoljno su *iskrivljivani* tj. mijenjani.

Među ovim izvještajima manjkaju oni, koji se odnose na gestapovske namjere protiv nadbiskupa Stepinca, koje je poslao dr. Rušinović vladi u Zagrebu (možda se nalaze među onima, za koje Falconi kaže: «Mnogi dokumenti manjkaju, osobito oni iz Rušinovićeve grupe»). Poznato je, naime, i još ima živih svjedoka u Hrvatskoj i u tuđini, da su gestapovci spremali zatvaranje nadbiskupa Stepinca radi njegovih propovijedi i radi njegovog zauzimanja za Židove. O tom je dr. Rušinović pisao vladi u Zagrebu, moleći da onemogući tu namjeru.

Ovi izvještaji nisu autentični, i to proizlazi iz izjave Antona Wurstera i iz usporedbe između njih i djelomičnog prepisa koji donosi Falconi.

Anton Wurster iznio je u «*La Actualidad Española*» (Madrid, 19. I. 1952.) slijedeće: «Krajem 1941. bio sam dodijeljen u Rim s misijom, čiji karakter iziskuje čak i sada stanovitu diskreciju. Jedna od krupnih stvari u Stepinčevu procesu, koji je Tito organizirao zbog navodnih «zločina kolaboracionizma», bili su izvještaji, koje sam ja pisao iz Rima u tom razdoblju. U službenoj publikaciji o procesu, koja obuhvaća cijelu jednu knjigu, reproducirani su faksimili iz dokumenata. Od tih devet su dijelovi spomenutog izvještaja, čije sam kopije sačuvao, pa sam tako mogao usporediti, kako je državni tužitelj vještim montažama na jednostavan način upotrijebio materijal».

Falconi na str. 330., spominjući original Stepinčeva izvještaja Piju XII., piše, da se je ovaj sastojao od 16 strojem napisanih stranica, a na 332. str. citira Rušinovićev izvještaj: «Predao je Sv. Ocu izvještaj od devet na stroju napisanih stranica».

Stepinčev dnevnik. Kako se može vidjeti na drugom mjestu, Udba je zaplijenila Dnevnik nadbiskupa Stepinca (vidi pisma Ivanu Meštroviću). O njem Falconi piše: «Radi se o rukopisu uvezanom u pet svezaka, koji započinje 30. svibnja 1934. a završava 13. veljače 1945. s jednim osjetljivim prekidom (kako se to vidi po praznim stranicama) od 25. IX. 1941. do 1. I. 1943.

Ovaj dnevnik nije neke duhovne naravi nego službenog karaktera, u kojem su zabilježeni svi događaji Stepinčeve djelatnosti: od audiencija, religioznih ceremonija do političkih i svjetovnih posjeta, itd. Radi toga ne treba se čuditi, da je bio pisan po raznim osobama, naravno po samom Stepincu, ali i po njegovim tajnicima Šaliću i Lackoviću, kao i po njegovim ceremonijarima Nežiću i Cvitanu. Naravno, oni su pisali na osnovu Stepinčevih uputa, a ponekad i po njegovu diktatu.

Najzanimljivije je, da Dnevnik uz razne bilješke gotovo dnevne sadrži i razne originale pisama i dokumenata jednako privatnih osoba, kao i od vjerskih i laičkih zajednica. Kako autor nije imao vremena da ga prouči detaljno, ograničio se je na neke citate i radije je iskoristio neke dokumente uključene u IV. svezak, kao što su izvještaj Stepinca Piju XII. iz 1943. i pismo papinskog legata Marcone, koje sadrži upute Sv. Oficija o zaplijenjenim pravoslavnim dobrima ponuđenim Katoličkoj Crkvi.

Iz gornjeg se vidi, da se radi zaista o jednom veoma važnom dokumentu, rekli bismo temeljnom dokumentu, u kojem su zabilježeni događaji, priloženi prijepisi i razna pisma, opisani susreti itd., i što mu upotpunjuje vrijednost, to je da se radi o skupu spisa, koje je pisao sâm nadbiskup Stepinac ili njegovi najbliži suradnici. Zato tim više začuđuje, da Falconi «nije imao vremena da ga prouči detaljno» —a navodno je išao u Zagreb, da pronađe dokumente— i tek spominje dva beznačajna dokumenta, navodni Stepinčev izvještaj Sv. Ocu i pismo Sv. Oficija. Djeluje veoma neuvjerljivo, kada autor govori o značajnom prekidu Dnevnika, koji se odnosi na razdoblje između 25. IX. 1941. i 1. I. 1943., i to prihvaća kao istinito samo zato, što je našao prazne stranice. Tko poznaje Stepinca i njegovu dosljednost, teško će vjerovati, da bi on jednostavno izostavio svaku bilješku u vremenu od nešto više od jedne godine, a onda uvezao taj prazni svezak. Uostalom, još žive neki od njegovih bivših tajnika i oni bi mogli objasniti tu zagonetku. Ali i bez toga, ima jasnih znakova, da je Dnevnik iskrivljivan i svojevoljno ispravljan, i da je jedan od dva dokumenta, koje spominje, očiti falsifikat. Mislimo na izvještaj Piju XII. Autor navodi, da je taj Stepinčev izvještaj iz 1943. a nalazi ga u IV. svesku, koji odgovara razdoblju između 1940. i 1941. No, što je najvažnije, potpuno je danas dokazano, da se radi o falsifikatu jugoslavenskih komunista i da Stepinac nije nikada taj izvještaj ni

napisao, ni poslao Piju XII. Za Falconija taj izvještaj, koji mu je podvaljen u Zagrebu, jest «primjer absurdne i masohističke obrane NDH», a za državnog tužioca Jakova Blaževića bio je jedan od «dokaza», kako je Stepinac zajedno s Vatikanom nastojao spasiti NDH, pripisati komunistima ustaška zlodjela, opravdati prekrštavanje pravoslavaca, zagovarati mržnju među «narodima Jugoslavije» itd, i poslužio je kao dio temelja optužnice, pa prema tome i na tom nepočinjenom grijehu počiva dio Stepinčeve osude *(Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću i družini...* Zagreb, 1946., str. 221, 212).

Veoma je važno imati u vidu, da Falconi govori o originalu izvještaja i da spominje također kopiju, koju je državni tužilac predočio Stepincu na suđenju. I onda kaže: «Kad mu je bio pokazan na suđenju, nije zanijekao» (str. 330). Neshvatljiva tvrdnja, neistinita tvrdnja! To se nisu usudili ustvrditi ni jugoslavenski komunisti! Naprotiv: «Nadbiskup Stepinac je na suđenju pred Vrhovnim Sudom Hrvatske, na koji je izveden mjeseca listopada 1946., pokušao da odrekne svoje autorstvo...» (V. Novak, *«Magnum Crimen»*, str. 789.). S druge strane, zna se, da je Stepinac odlučno odbio —iako je jedva odgovarao na pitanja— autentičnost tog izvještaja (F. Cavalli, *«El proceso de Monseñor Stepinac»*, str. 41.).

Konačno, iz dijaloga između Stepinčeva branitelja dr. Politea i državnog tužioca Blaževića lako se razabire, da taj izvještaj nije nikada napisao nadbiskup Stepinac. Dr. Politeo pita: «Zar je ovaj izvještaj bio poslan?» Blažević odgovara: «Lobkowicz i Rušinović dokazuju, da je bio poslan». Na to primjećuje dr. Politeo: «Upravo to ne proizlazi iz njihovih izvještaja». Naime, dr. Politeo je jednostavno usporedio datume i istakao, da je navodni Stepinčev izvještaj datiran 18. svibnja 1943., a Rušinovićev izvještaj je iz 1942. godine! (F. Cavalli, *«El proceso de Monseñor Stepinac»*, str. 41.).

Zar nije nelogično, da branitelj tvrdi protivno, ako je već optuženi priznao krivicu?!

Iz Falconijeva se pisanja osjeća, da je nešto čuo o problematičnosti ovog izvještaja, pa kaže: «L'Osservatore Romano» pokazao je stanovitu sumnju u autentičnost dokumenta, ali zaista njegov sadržaj ne pokazuje ništa osobito, što bi se kosilo s običajnim Stepinčevim mišljenjem, niti sadrži išta politički skandalozno. Osim toga, ne vidi se razlog, radi kojeg bi se beogradske vlasti upustile i izvrgle da donesu jedan falcificirani dokumenat (jer da su «fabricirali» kakav dokumenat, bili bi mu dali antikomunistički a ne isključivo antičetnički sadržaj») (str. 331.).

Sada se lakše razumije pisanje Viktora Novaka u vezi tog problematičnog dokumenta: «Međutim, javni tužilac bio je u mogućnosti, da mu pokaže i dokaže na samom suđenju, da svjesno govori neistinu, dakle da laže kad se odriče, da taj akt ne pripada njemu kao nje-

govom sastavljaču —naprotiv samo zato, što nema na njemu Stepinćeva potpisa. Taj se nalazio na originalu, predanom papi, a kopiju je poslao iz Rima ministru vanjskih poslova Pavelićev izaslanik pri Vatikanu knez Erwin Lobkowicz» *(Magnum Crimen,* str. 789.). Naravno, Novak ne kaže kako je to tužilac «dokazao» Stepincu i pada u kontradikciju i neistinu, kada tvrdi, da je kopiju poslao Lobkowicz, jer kada navodi rimske izvještaje, iz njih se vidi, da je Lobkowicz pisao o Stepinčevom posjetu Papi na osnovu toga, što su mu drugi kazivali, i da nije slao nikakve kopije, a Falconi opet tvrdi, da je imao u rukama izvještaj Papi, koji je našao u Stepinčevu dnevniku. Evo što kaže Lobkowicz: «Prilikom svojeg nedavnog boravka u Rimu, posjetio me je Msgr. Marcone. On mi je —među ostalim— izjavio slijedeće: Nadbiskup Stepinac je u glavnom pozitivno izvijestio o Hrvatskoj u Vatikanu. Dr. Rušinović također o tom piše: «...Iz raznih obavijesti, a i po njegovoj vlastitoj izjavi, nadbiskup je vrlo pozitivno izvijestio o Hrvatskoj». Svaki drugi komentar je suvišan!

No svakako važno je istaći Falconijevu neosjetljivost i neodgovornost kod provjeravanja autentičnosti dokumenta, dokumenta koji je, kako rekosmo, bio dio optužnice pa prema tome i razlog Stepinčeve osude. Ova činjenica je po sebi dostatna, da razotkrije Falconijeve namjere, koje se u cijelosti podudaraju s tezom jugoslavenskih komunista i Stepinčevih tužitelja. Radi se o načelu, o principu istine i traženju vjerodostojnih činjenica, jer falsifikat je napogrdnija uvreda istinoljubivosti i neposredni atentat na samu bitnost ljudske osobe.

Ovaj kratki osvrt na Izvore i Bibliografiju u Falconijevoj knjizi, jednako u slučaju Pija XII. kao u slučaju Hrvatske, dokazuje, da se susrećemo s čovjekom, koji nije tražio, ni prikazao istinu, nego koji je za unaprijed postavljenu tezu pritekao metodama, koje ništa nemaju s poviješću ni s njezinim zakonima. Međutim, nepoznavanje slabo služi obrani. Stoga želimo, da Hrvate kod kuće i u tuđini upoznamo s ovom nekritičnom, protuvjerskom i protuhrvatskom rabotom talijanskog apostate Falconija, jer ona, prevedena na svjetske jezike, nanosi veliku štetu Crkvi u Hrvatskoj i hrvatskom narodu općenito.

II. SLUČAJ HRVATSKE

Treće poglavlje Falconijeve knjige, pod naslovom *«Slučaj Hrvatske»,* obuhvaća od 276. do 369. stranice i ima jedan dodatak od pedesetak stranica. Podijeljen je na slijedeće dijelove: *Raspad Jugoslavije; Hrvatska u dvadeset-godišnjoj Jugoslaviji; N.D.H. i držanje katolika; Progoni Srba-Hrvata; Hrvatski katolički episkopat između nepovrjedljivosti načela i prilagođivanja stvarnosti; Vatikan je bio upoznat s ustaškim zločinima i Kontradiktorna djelatnost Vatikana u slučaju «pokrštavanja» i progona pravoslavnih Srba.*

Osnovne misli, koje Falconi razvija u ovom poglavlju, su slijedeće: N.D.H. je izraz ustaškog i velekatoličkog nasilja, ona je poslužila kao sredstvo i kao svrha istrebljenja preko 700.000 Srba; ta zlodjela su bila poznata Vatikanu i hrvatskom katoličkom episkopatu, koji su ih podupirali, i zlo nije doseglo većih razmjera zahvaljujući zauzimanju talijanskih okupacionih snaga, pa čak i nekada intervenciji njemačke vojske. Nema sumnje, da je najbitnije u Falconijevu izlaganju pitanje navodnih ubojstava pravoslavnih Srba, to je sadržaj i smisao N.D.H., prema autoru, pa je svakako uputno, da upravo tom pitanju posvetimo prvenstveno pažnju. Evo, kako Falconi dokazuje te svoje tvrdnje i optužbe:

«Proširenje novih granica donijelo je nove probleme. Od 6.700.000 stanovnika, jedva je bilo 3.300.000 Hrvata, 2.200.000 pravoslavnih Srba, gotovo 700.000 muslimana, 70.000 protestanata i 45.000 židova. U takvim prilikama ostvarenje ustaških rasističkih načela predstavljalo je ozbiljan problem. Nerješiv za Stepinca ali ne za Pavelića, kojeg je Hitler osobno poticao na najkruće metode» (str. 290). Zatim nastavlja: «Radi toga, kao žrtve bili su određeni Srbi-Hrvati» (str. 291). Navodeći neke zakonske propise o srpskim školama, dodaje: «Ali djela su bila snažnija od riječi: 28. travnja, npr., iz sela Gudovac, Tuke, Brezovac, Klekovac i Bolac bilo je odvedeno 250 osoba... iste noći, blizu Vukovara, bačeno je u Dunav 180 Srba... i konačno najveći zločin počinjen u Glini, gdje je bilo ubijeno nekoliko stotina pravoslavaca (str. 293,4). Sve tamo do 305. stranice ne spominje nijedan slučaj ubojstva, da onda najedanput i bez ikakve veze kaže: «Kako se vidi, nakon 8 mjeseci postojanja N.D.H. računa se, da su ustaške žrtve dostigle broj od 350.000».

Kako to dokazuje, odnosno čijim se izvorima služi, to čitamo na 310, 311 i 316. stranici. «S obzirom na narav ovog djela, nije potrebno da nastavimo s detaljnom dokumentacijom o daljnjem razvoju ustaške križarske vojne. Tim više, jer u međuvremenu nije bilo bitnih promjena. Dovoljno je napomenuti, da se je produžila kroz čitavu godinu 1942. i prvih mjeseci 1943., da se onda nešto stiša i izgubi u antipartizanskoj borbi. Ublaživanje nije izraz dobre volje, nego djelo prilika i teškog položaja, u kojem se je nalazila N.D.H., koja je sve više bila ugrožavana od četničkih banda, a posebno od Titovog oslobodilačkog pokreta. Također treba imati u vidu, da su ustaška nasilja i prije toga naišla na otpor talijanskih okupacionih snaga, ponekad i njemačkih, koje su iz vjerskih razloga spriječile daljnja ubojstva. Usprkos svim ovim zaprekama, žrtve *in odium fidei* dostigle su strašan broj, koji se bez ikakvog pretjerivanja može računati oko 700.000 osoba, tj. 10 do 15 % od stanovništva Velike Hrvatske. Ovaj broj,

koji je bio prihvaćen od vlade u Londonu, u svibnju 1943. (misli na jugoslavensku izbjegličku vladu, n. op.) i koji je onda bio bez sumnje pretjeran, također je usvojila enciklopedija «Treccani». Britanska enciklopedija ne donosi brojke, ali tvrdi, da su «ubojstva Srba tokom Drugog svjetskog rata bila nadmašena jedino nasilnim istrebljenjem poljskih Židova». U pomanjkanju službenih podataka s jugoslavenske strane podsjećamo na one, koje je dao ministar vanjskih poslova Kardelj, u svom govoru u beogradskoj Skupštini u prosincu 1952., prigodom prekida diplomatskih odnosa s Vatikanom. Prema njemu: «ustaške bande srušile su i zapalile na teritoriju tzv. N.D.H. 299 grkopravoslavnih crkava i ubile 128 svećenika i nekoliko stotina hiljada ljudi, žena i djece».

Nešto dalje i u svoje ime, Falconi piše: «U Jasenovcu je našlo smrt preko 200.000 osoba» (str. 316).

Iz ovog Falconijeva izlaganja jasno proizlazi, da on donosi optužbu i čak broj ubijenih Srba na osnovu velikosrpskih četničkih izvora (jugoslavenska vlada u Londonu) i na osnovu jugoslavenskih komunističkih podataka (Edvard Kardelj), a u isto vrijeme niječe postojanje podataka iz jugoslavenskih službenih izvora.

VELIKOČETNIČKI FALCONIJEVI IZVORI

Oslanjajući se na podatke jugoslavenske izbjegličke vlade iz Londona iz 1943., autor valjda nije imao u vidu, da su u tom času u toj vladi sjedili isključivo Srbi, i da su svi Hrvati, koji su s istom surađivali, prekinuli svaku vezu s njezinim radom upravo radi izričito njezine antihrvatske i velikočetničke politike. I što je najvažnije, ne samo ljudi iz vlade, nego i njezini činovnici, diplomatski predstavnici, našavši u politici dotične vlade najpodliju rabotu protiv Hrvata, ostavili su vrijedna svjedočanstva iz tog vremena, koja najbolje dokazuju, što su i kako su radili njezini ministri. Radi se, dakle, o ljudima, koji nisu ništa imali s N.D.H., neki od njih su bili i smetani od ustaša, a svi bez razlike, bar u početku, iskreno skloni jednom ljudskom razumijevanju između Srba i Hrvata i za obnavljanje Jugoslavije. O djelovanju jugoslavenske vlade i njezinom antihrvatskom držanju neka posluže izjave nekih njezinih suradnika i činovnika, a posebno neka posluže kao razumijevanje i otkriće, kako je i Falconi došao do svojih fantastičnih brojka.

Dr. Ante Smith Pavelić, dugogodišnji jugoslavenski diplomat, neposredni svjedok vladina rada, napisao je povodom smrti bana Šubašića *(Hrvatska revija,* prosinac 1955.) ovo: «Srpska propaganda u emigraciji htjela je dokazati, da su pojava N.D.H. i tamošnji režim, s jedne strane, i otpor pod vodstvom Draže Mihajlovića u zemlji, s druge strane, izazvali podjelu, po kojoj da su Srbi-četnici ostali

vjerni borci na strani Saveznika, a Hrvati, da su listom prešli na stranu Osovine... Kod Srba u emigraciji postojala je samo jedna razlika: jedni su bili za ostvarenje Velike Srbije, a drugi za stvaranje «nove» Jugoslavije pod čvrsto utvrđenim srpskim vodstvom. Cijeli službeni aparat emigrantske vlade bio je u srpskim rukama, i on se odmah dao na posao, da baci kolektivnu optužbu protiv hrvatskog naroda, da veliča zasluge Draže i srpskog naroda za ratni napor Saveznika, i da spremi teren za ostvarenje onog ideala, koji je poslije Prvog svjetskog rata Nikola Pašić uspio tek djelomično ostvariti».

Prof. Bogdan Radica, međunarodno priznati publicist, radio je od 1940. do 1942. u jugoslavenskoj ambasadi u Washingtonu, čiji je ambasador bio Fotić. O tom razdoblju piše *(Hrv. glas,* 2. III. 1952.): «Osjetio sam da je Jugoslavija bila utopija, da nitko od Srbijanaca nikada nije u nju vjerovao, da je samo bila firma, pod kojom su Srbijanci vodili svoju isključivu velikosrpsku politiku.To je bio razlog uslijed čega sam ga optužio u «The Nation», 1943., da on nije nikakav ambasador Jugoslavije, nego poslanik Velike Srbije, koja radi na uspostavljanju velikosrpskog režima nad svim narodima Jugoslavije, koji traže ravnopravnu zajednicu. U doticaju s Fotićem osjetio sam još nešto više: To je ovo: Velikosrpska diplomacija nije bila razjarena toliko radi eventualnog pokolja Srba u Hrvatskoj, što smo mi Hrvati svi žalili, nego ju je smetalo stvaranje hrvatske države, uspostava diplomatskih odnosa... Tužakali su Hrvate Rooseveltu. Da su Hrvati u USA prikazani kao sluge osovine, špijuni Njemačke i Italije, to je njegova zasluga».

Dr. Dinko Šuljak, diplomatski činovnik u jugoslavenskom poslanstvu u Kairu, izjavio je Vinku Nikoliću o tamošnjim prilikama u 1944 *(Pred vratima Domovine,* 1966.): «U Kairu sam stalno slušao, kako se treba osvetiti Hrvatima. Nisu Srbi nikada razlikovali ustaše i neustaše. Svi Hrvati njima su ustaše. Ti dobro poznaš pok. Grgu Anđelinovića. Bio je ministar u jugoslavenskim vladama. Umro je kao integralni Jugoslaven. On je meni u Kairu znao reći, da on pripada posljednjim jugoslavenskim mohikancima. Jednom sjedeći pred hotelom Kontinental u Kairu, bio sam skupa s Anđelinovićem, a bio je tu priličan broj Srba. Poveo se razgovor o politici i o uređenju buduće Jugoslavije. To je tako razljutilo pok. Grgu, da je Srbima doviknuo: «Ako ćete vi tako raditi, tada ću ja s dr. Antom Pavelićem s puškom u ruci sjediti na Drini i braniti Hrvatsku».

Dr. Prvislav Grisogono, poznat po svom jugoslavenskom uvjerenju, doživio je od svojih prijatelja četnika, da su mu podvalili, da je pisao pismo Stepincu, u kojem ga upozorava za navodna ustaška zlodjela: «Ja sam ovo napisao da spasim svoju dušu, a vama prepuštam da nađete put da spasite svoju» (Pismo bivšeg jugoslavenskog ministra Stevana Trivunca u *«Le Monde»).* Dr. Grisogono odgovorio je u lon-

donskom «Time and Tide»: «Nikada nisam napisao to pismo Stepincu, niti ikog ovlastio da to učini u moje ime. Štoviše, nisam ni znao da postoji». Na članak u «Le Monde» «Le Diable et le Bon Dieu» od Yves Florence, u kojem pisac tvrdi, da nadbiskup Stepinac nije bio po ćudi stanovitim vodećim ljudima za vrijeme N.D.H.a, odgovora Stevan Trivunac, urednik lista «Radikal» u Parizu, čije pismo objavljuje «Le Monde» od 27. V. 1953. pod naslovom «Msgr. Stepinac et les oustachis», u kojem ponavlja optužbe suradnje s ustašama, skrivanje arhiva NDH, da je pomagao prijelaz 240.000 pravoslavaca na kat. vjeru i da to vele između ostalih i dva Hrvata, dr. Grisogono i Većeslav Vilder, te iznosi navodno pismo prvog i izjavu drugog na londoskom radiju u veljači 1942.

Prof. Bogdan Radica, odgovarajući na napad protestantskog lista «Christian Centry», u kojem se Eddy Sherwood osvrće na kardinala Stepinca u tjedniku «The Comonweal», pod naslovom «Cardinal Stepinac and Dictator Tito», pobijajući optužbe također spominje i citira pismo, koje mu je iz Pariza poslao dr. Grisogono, od 19. veljače 1953., u kojem kaže: «U ovoj borbi za slobodu ja sam svim svojim srcem na strani Vatikana i ne ću dozvoliti, da se moje ime povodom jednog apokrifnog pisma zloupotrebljava u prilog komunističkog totalirizma, koji slobodu negira i ruši...».

Većeslav Vilder, u pismu Adamu Pribićeviću, London. 10. X. 1953., koje je objavio «Hrvatski glas», 9. studenoga 1953., između ostalog piše: «U pariškom Le Monde (27 maja), koji kao da ima uske veze sa Titovim režimom, izlazi pismo S. Trivunca gdje u opetovanju svega onog što je ustanovio komunistički sud o Stepincu, hoće da se pozove i na mene kao svjedoka. Hoće da me upregne u svoja kola. Ja sam na svoju ruku u februaru 1942 ustao s govorom sa londonskog radia protiv držanja nadbiskupa Stepinca pod Pavelićem... «Nikad on nije otvoreno, javno uzeo u obranu Srbe, kao ni Papa»... Da si ovdje stavio tačku, ovu tvoju optužbu Stepinca, optužbu propusta i ja potpisujem. Ta ja sam je digao protiv njega 16 februara 1942 sa londonskog radija. Ali od ovoga, pa do optužbe izdaje, do mučenja, progona dalek je put. Ja sam onda ovako govorio baš zbog toga jer sam ga dobro poznavao, kao karaktera koji je postao nadbiskup, kao bivši solunski jugoslavenski dobrovoljac, pa je poslje bio protiv frankovaca...».

Četnički krugovi, bivši ministri i srpski političari za vrijeme i nakon rata prvenstveno se bave napadajima na Hrvate i svugdje govore o fantastičnim brojkama srpskih žrtava, tako Miljuš, Pribićević i Belajčić šalju svoj famozni memorandum Ujedinjenim Narodima, u kojem optužuju hrvatski narod radi ubojstva 700.000 Srba za vrijeme N.D.H. Zanimljivo je, da se taj memorandum nalazi kao prilog

knjizi *«Assassins au nom de Die»,* izdanoj u Parizu 1951., koju Falconi spominje, a tobože se od nje ograđuje, ali se ne ograđuje od broja ubijenih Srba.

Zadnjih godina, velikosrpski političari i novinari ponavljaju iste optužbe, tako Branko Miljuš izdaje knjigu na francuskom, gdje kaže, da je: «U Jasenovcu poginulo 200.000 Srba», Pavlović piše u «Glasu Srpske Pravoslavne Crkve u Zapadnoj Njemačkoj», da je u Hrvatskoj ubijeno 750.000 Srba, i, konačno, čujemo glas i iz Jugoslavije —iako tamo prema Falconiju nema službenih podataka— koji prenosi «Hrvatska Zora» iz Münchena: «Pri otkrivanju spomenika žrtvama u Jasenovcu, jedan učesnik Srbin je rekao, da je Jasenovac, posle Beograda najveći srpski grad, jer tu leži preko sedam stotina hiljada pobijenih Srba».

Iz ovakovih izvora crpio je Falconi podatke o srpskim žrtvama za vrijeme prošlog rata.

Koliko je neozbiljnosti bilo u velikosrpskoj raboti za vrijeme prošlog rata kroz sve te vlade i odbore, najbolje svjedoče objektivni stranci. «New York Times» napisao je povodom Fotićeve smrti ovo: «Bio je jugoslavenski diplomat, koji nije nikada skrivao svoju mržnju na Hrvate. Bio je velikosrbin, a Srbi, iako su jedva predstavljali četvrtinu jugoslavenskog stanovništva, bili su ustvari njezini gospodari».

U knjizi engleskog poslanika pri jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi, *«The Sword and the Olive»,* London 1957., čitamo i ovo: «Prestiž jugoslavenske vlade trajno opada pa su time postavljene osnove i uvjeti onog nepovjerenja i nepoštovanja u izbjegle jugoslavenske političare, koji su omogućili Englezima pa i većini jugoslavenskih naroda, da ih poslije dvije godine, gotovo bez grižnje savjesti, napustimo i prihvatimo Titovu protumonarhističku revoluciju».

KOMUNISTIČKI FALCONIJEVI IZVORI

Iz Izvora i Bibliografije, koju navodi Falconi, vidi se, da se je poslužio jugoslavenskim komunističkim izvorima, kada govori o srpskim žrtvama ustaškog režima; osim toga, on izričito navodi Kardelja i usvaja njegovu tvrdnju, a taj broj odgovora približno onom, što ga komunisti trajno ponavljaju.

Konačno, on je prijatelj trojice «stručnjaka za klerofašistička pitanja», koji ga prate u Zagrebu i kojima se srdačno zahvaljuje za učinjene usluge, a za njih: Barbieria, Mihovilovića i Lazića, je poznato, da su pisali i pišu, kada im se pruži prilika, kako su Hrvati pobili sve Srbe. Iz toga komunističkog ambijenta nastale su sve one publikacije, koje Falconi navodi i s kojima se služi, posebno one u vezi suđenja nadbiskupu Stepincu. Iako Falconi ne spominje, ali se kroz njegovo pisanje osjeća duh i izdanja na stranim jezicima, koja je

omogućila jugoslavenska komunistička vlada, u kojima se ponavlja priča o istrebljenju Srba. Što se tiče izvora, koje Falconi u Bibliografiji spominje i kako su oni daleko od istine, navest ćemo kako su slični «dokazi i dokumenti» primljeni i ocijenjeni, kada su bili podvrgnuti jednoj nepristranoj i samo za istinu zainteresiranoj kritici i k tome nesumnjivo kompetentnoj sudskoj ustanovi. Radi se o dokumentima, koje je jugoslavenska vlada predočila protiv dr. Andrije Artukovića u Los Angelesu, navodeći izjave svjedoka i druge dokaze o ubojstvima Srba. Ne smijemo zaboraviti, da su u pripremi tih dokaza sudjelovali najbolji jugoslavenski i strani advokati, tj. oni su iscrpili sve mogućnosti i svu tehniku dokazivanja. Pa ipak, sudcu Hocke, jednom od najpoznatijih u Kaliforniji, nije bilo teško ustanoviti, da: «Apsolutno nikakav dokaz nije predočen, da je optuženi počinio umorstva». A o svjedocima kaže: «Njihove izjave očigledno nisu kazane njihovim riječima. One su nečiji zaključak onog, na što se svjedočanstvo odnosi. Isti jezik pojavljuje se u dokumentu iza dokumenta. Veoma sumnjam, da bi to samo mogla biti koincidencija. Nijedan svjedok nije se osobno pojavio, da bude ispitan. Nadam se, da ne ću doživjeti dana, kada će netko biti zatvaran, da odgovara za zločine pred sudcima Kalifornije ili biti kažnjen na temelju takove dokumentacije, kakova je bila predočena u ovom slučaju sa strane tužitelja».

Ovaj definitivni sud uglednog kalifornijskog sudca o vrijednosti jugoslavenskih komunističkih dokaza najbolje pokazuje, s kakvim se načinom i podvalama oni služe i kako shvaćaju pravno-sudbene postupke. Ako su se to usudili učiniti u jednoj slobodnoj zemlji, kao što je USA, zar je onda ikakvo čudo, da su u zemlji, gdje sami sude i vladaju, nevine ljude osuđivali!? Falconi u svojoj dokumentaciji o navodnim ustaškim zločinima poslužio se je sličnim komunističkim izvorima, između ostalih npr. s knjigom *«Suđenje Lisaku, Stepincu, Šaliću...»*, koja je kudikamo nevještije protkana nedokazanim tvrdnjama i samovoljnim izjavama pripravljenih svjedoka, pa je zato pogriješio protiv istine i pravde, jer je morao poznavati precedens s Artukovićevim slučajem i sâm stvar dublje ispitati.

ISTINA O RATNIM ŽRTVAMA

Neistinito prikazivanje ratnih žrtava, pripisujući samo Hrvatima sva zlodjela i u fantastičnim razmjerima, zabrinjavalo je i zabrinjava Hrvate u domovini i u tuđini. Još u doba Rankovićeve strahovlade i na suđenju izjavio je sada pok. kardinal Stepinac: «Na mnoge optužbe, kojima nas stavljate u red koljača i prijatelja terorista, velim, da ni sva zlodjela u bivšoj NDHa nisu od domobrana i ustaša» (3. X. 1946.). Nakon Rankovićeva pada, koji je u prvom redu ugrožavao Tita i njegove suradnike, ovi su, da opravdaju skidanje Rankovića s vlasti, počeli iznositi pojedinosti o njegovom djelovanju i među ostalim nešto o njegovom izrazitom protuhrvatskom držanju. To je bio povod, da su ljudi i stanovite publikacije načele pitanje ratnih žrtava i dotadašnju Rankovićevu interpretaciju, da su za sve i samo krivi Hrvati. Stvar je postala javna tajna i opća briga među Hrvatima. Između stručnih i dokumentiranih studija o tom pitanju treba u prvom redu imati u vidu članak Brune Bušića, u *Hrvatskom Književnom Listu*, Zagreb (srpanj 1969., br. 15, str. 2 i 3), a u tuđini, članak Dr. Bonifacija Perovića: «Nastavak Bleiburga: Raspučivanje Hrvatske» *(Hrv. revija,* ožujak 1970.).

Bušićeva statistika, bolje rečeno izrada tabela, temelji se na službenim podatcima, koji su sakupljeni u Jugoslaviji na inicijativu Saveznog izvršnog vijeća SRRJ, a nalaze se u Republičkom zavodu za statistiku SR Hrvatske. Prema Bušiću, odnosno prema službenim podatcima, koje je autor sredio i objavio, na području NR Hrvatske poginulo je, ubijeno i nestalo sveukupno 185.327 osoba. Od toga, u logorima 51.534, u zatvorima 5.654 i na prisilnom radu 788 osoba, a ostatak, do sveukupne brojke, poginuli su od bombardiranja, u izravnom teroru, u borbama od 6. IV. - 7. VII. 1941. u NOB-i i savezničkim vojnim postrojbama.

U tabeli, koja se odnosi na procjenu ubijenih po kotarevima, jasno se vidi, da: «Podatci o žrtvama rata po pojedinim kotarevima SR Hrvatske pokazuju, da najveći broj ovih žrtava otpada na Hrvate». Konačno, od važnosti je istaći, da ovaj popis, kako piše Bušić, je: «Obuhvatio sve zločine okupatorskih i kvislinških postrojba».

Za procjenu ovih brojka mora se imati u vidu, da autori ubojstava nisu samo i isključivo Hrvati, da Bušić govori o žrtvama rata s područja SR Hrvatske, a ne na području te republike, kako se to može potvrditi njegovim komentarom, kada govori o žrtvama u logorima: «U logorima (interniraca Aushwitz, Buhenwald, Mauthauzen, Dahau, Jasenovac, Stara Gradiška, Jadovno, Srijemska Mitrovica, itd.) nestalo je 51.534 osobe...» i, konačno, da žrtve nisu isključivo i samo Srbi.

Kako spomenusmo, ovi podatci temelje se na službenim jugoslavenskim prikupljenim brojkama o žrtvama za vrijeme prošlog rata na području SR Hrvatske, koji su jednako stajali na raspolaganju Falconiju, kao što su stajali Bušiću, s razlikom, da je Falconi bio dužniji da ih upozna i usporedi s onima, koje su mu pružili neodgovorni prijatelji i komunistička propagandna literatura, s kojom se je poslužio. Njegova je odgovornost tim veća, jer upravo na svojim izmišljenim brojkama on je zamislio čitavu svoju knjigu, optuživši nepravedno hrvatski narod za ono, što nikada nije počinio. Ovaj način iskrivljivanja činjenica potpuno se podudara s velikosrpskim i komunističkim prikazivanjem Hrvata za vrijeme prošloga rata. Da je

to tako i da je Falconi bio bliz sadržaju i duhu Rankovićeva koncepta o Hrvatima, može se zaključiti iz slijedećih riječi B. Bušića: «Ipak treba upozoriti, da se iz neshvatljivih razloga ne samo u novinskim člancima, nego i u znanstvenim publikacijama, još uvijek provlače brojevi o daleko većim žrtvama u logorima. Tako već citirana «Vojna enciklopedija» piše: «Masovna uništenja Srba, Jevreja i antifašista provedena su u ustaškim koncentracionim logorima: u Jasenovcu oko 600.000, u Jadovnu oko 72.000, u Staroj Gradiški oko 75.000, u Sremskoj Mitrovici oko 10.000 ljudi, a više hiljada u logorima: Slano na o. Pagu, u Đakovu, Sisku, Jastrebarskom, Koprivnici i dr».

Ako se ovi brojevi usporede s Falconijevim, a ovi opet s Miljuševim, onda nema sumnje koji im je zajednički izvor. Na to je djelomično odgovorio i Bušić u prikazu ratnih žrtava: «Odmah na početku treba istaknuti, da je pod utjecajem Rankovića i njegove šovinističko-hegemonističke grupe došlo do stanovitih nedosljednosti kod iznošenja pojedinih zločina i udjela pojedinih neprijateljskih postrojba u masovnim zločinima nad nedužnim pukom...». Ostaje nam samo to, da napomenimo, da Bušićeve podatke nije nitko ni pokušao zanijekati, iako su oni objavljeni u Zagrebu, i dodajemo, da su oni neoborivi, jer se upravo temelje na samoj jugoslavenskoj statistici. Najbolji dokaz, da je Bušić imao pravo je njegova nasilna smrt u Parizu (16. 10. 1978.). On je morao nestati, jer po jugoslavenskoj tradiciji i praksi, kada nedostaju logični protudokazi, govore revolverski hitci.

Da je Falconi poslužio četničkoj i komunističkoj tezi o Hrvatima, to se vidi, što je osim izmišljenih i fantastičnih brojeva ubijenih Srba prešutio sve ono, što su četnici i komunisti učinili protiv hrvatskog naroda. A istina je sasvim drugačija!

O *četnicima* u čitavoj Falconijevoj knjizi nalazimo samo ovo, i to ne u poglavlju o Hrvatskoj nego u bilješkama: «Četnici su bili Srbi pod zapovjedništvom Mihajlovića, koji nije prihvatio predaju od 15. travnja 1941. Otišao je u šumu i 20. svibnja pozvao je svoje sunarodnjake. Bili su odani dinastiji Karađorđevića. Malobrojni (20.000) posvetili su se uglavnom gerili» (bilješka br. 34). Ako se ovo usporedi s onim, što jugoslavenski komunisti pišu o četnicima u svojoj «Vojnoj enciklopediji», onda opet dolazimo do zaključka, da je Falconi ne samo čitao nego usvojio komunistički koncept o četnicima. I mi bismo mogli ponoviti Bušićeve riječi, kada komentira «Vojnu enciklopediju», i primijeniti ih na Falconijevo pisanje o četnicima: «...Ako je netko posebno znatiželjan i želi biti bolje upućen u djelovanje četnika u II. svjetskom ratu, mora pogledati pod *Narodnooslobodilački rat*, ali ni tu ne će ništa naći o masovnim zločinima četnika prije I. svjetskog rata i u samom ratu (nad Makedoncima i Albancima), o zločinima nad nesrpskim narodima u monarhističkoj Jugoslaviji, o zločinima u

travanjskom ratu godine 1941. (pokolji u Rodocu, Cimu, Ilićima kod Mostara i u drugim mjestima), masovnim pokoljima za vrijeme II. svjetskog rata (Višegrad, Foča, Stolac, Gata kod Omiša i u drugim selima i gradovima diljem SFRJ)».

Ovaj grijeh protiv istine ne sastoji se samo u tome, što Falconi prešućuje četnička zlodjela, nego što svjesno umanjuje hrvatske žrtve, jednako katolika kao muslimana. Ovo podcjenjivanje hrvatskih žrtava posebno se očituje u njegovom pisanju o muslimanima, kojima posvećuje jedva nekoliko redaka, punih šupljih fraza i demagogije, govori o njihovoj miroljubivosti i kako su bili predmet predobivanja za Hrvate i za Srbe, ali, naravno, ne govori o metodama, koje su Srbi upotrebljavali, da ih pridobiju za sebe, ni kako su miroljubivi muslimani platili svojim životima u staroj i novoj Jugoslaviji svoj težak položaj.

Ovdje nam nije namjera da govorimo o četničkim zločinima, ona su ionako dobro poznata; želimo samo istaći, da oni zločini u travanjskom ratu godine 1941., o kojima govori Bušić (Rodoč, Cim, Ilići itd.) dogodili su se 13., 14. i 15. travnja 1941., u vrijeme kada u Mostaru i u njegovoj okolini nije još bilo hrvatskih oružanih snaga, i da su tom prilikom stradali katolici i muslimani. Od 425 zapaljenih kuća, tri su bile muslimanske (Ahmeda Kurabega, Naze Hamzića i Hasana Zmire), a od 25 ubijenih seljaka i građana, četvorica su bili muslimani (Hasan Jukić, Hasan Kavara, Mujo Faslagić i Mujo Hasić). Ovi četnički zločini —uspoređujući ih kronološki s ustaškim, za koje Falconi tvrdi, da su počeli 28. travnja 1948.— pokazuju, da su oni i ovaj put, čak i po Falconijevu računu, prvi započeli.

Koliko je na Falconija utjecao velikosrpski duh, vidi se i po tom, što on piše o velikosrbinu patrijarhi Gavrilu. Aludirajući na eventualnu usporedbu između Stepinca i Gavrila, piše: «Usporediti ga (Stepinca) —u svakom slučaju na njegovu štetu— s pravoslavnim srpskim patrijarhom iz Beograda Gavrilom, ne čini nam se pravednim. Gavrilo je nesumnjivo jedna ispravna i herojska figura, koja zadivljuje. Sudjelovao je u državnom udaru, koji je oborio Cvetkovića; zatim je odbio da se skloni kod londonske vlade i nije htio napustiti svoju stolicu, nego se je oduprao Nijemcima, šaljući upute svećenstvu i narodu u antifašističkom duhu, što je izazvalo njegovo uhićenje i zatvaranje u Mauthausenu, gdje je triumfirajući nad svojim krvnicima, umro 1943.» (str. 335). Čovjeku staje pamet nad tolikom laži, jer je općenito poznato, a i Barbierieva «Politika» iz Beograda je pisala (10. V. 1950.), da Gavrilo nije umro u logoru nego u Beogradu, da se je tamo vratio upravo za vrijeme suđenja Stepincu, i da je, kako piše pariška «Etudes» (prosinac 1946.), bio jedno vrijeme gost upravo Vatikana, nakon izlaska iz logora.

O *partizanima* Falconi govori kao o «oslobodilačkom» pokretu i

nigdje ne spominje njihove zločine nad hrvatskim narodom, nad katolicima i nad muslimanima. Svakako je čudno, da autor nije našao za vrijedno, da bar komentira ili spomene Stepinčeve poslanice, pastirska pisma, susret s Titom u Zagrebu i onih nekoliko pisama, koja je Stepinac uputio Bakariću, a čije kopije on je mogao naći, ukoliko ih komunisti nisu uništili, u njegovu Dnevniku. On je, dakle, među dokumentima, koje je imao u rukama, morao naići na to pitanje, i njegova šutnja očiti je znak, da nije imao ni snage ni načina da pokuša opovrći Stepinčeve dokumentirane izjave o partizanskim zlodjelima za vrijeme i nakon rata. Zato je jednostavno sve prešutio.

Ovdje ćemo donijeti, što je o susretu Stepinac-Tito zabilježio Nadbiskupov tajnik dr. Stjepan Lacković, svjedok tog razgovora: «Kad je nakon toga Tito došao u Zagreb, i Nadbiskup bio pušten iz pritvora, došlo je na zahtjev novih vlasti do susretaja Tito-Stepinac, predstavnika i nosilaca dvaju oprečnih svjetova. Prateći Nadbiskupa osjetio sam svu težinu tog sastanka i njegovu važnost. Mirno ali odlučno Nadbiskup je zagovarao naravna hrvatska narodna prava, koja vlast mora poštivati, ako želi služiti narodu. «Hrvatski narod je vjeran Bogu; pretrpio je mnogo u ratu. Prestanite sa ubijanjem, mržnjom i osvetom!». Poznato je i odviše, kako su «narodne» vlasti odgovorile na te vapaje zagrebačkog Nadbiskupa i Metropolite!» *(Novi život,* br. 1, Rim 1965.).

Zašto Falconi nije komentirao Stepinčevo pismo Bakariću, čija se kopija, kako rekosmo, mora nalaziti u njegovom dnevniku, a objavio ga je poznati kanadski publicist Richard Patte («The Case of Cardinal Aloysius Stepinac). Evo tek podnaslova tog pisma: Smrtne osude protiv klera i časnih sestara; Časna sestra osuđena na smrt, jer je pomogla jednog nepoznatog bolesnika; Prekršaji međunarodnog karaktera s obzirom na vjersku pomoć ratnim zarobljenicima; Nema obrane ni priziva; Pristojni pogrebi; Zatvori i logori su prepuni. Ima lažnih prijava; Nečovječni postupak prema političkim zarobljenicima i Stotine hrvatskih vojnika su progonjeni, jer su ispunili svoju vojničku dužnost. Falconi nigdje ne spominje ovo Stepinčevo pismo!

Kako objasniti držanje četnika i partizana prema hrvatskim katolicima i muslimanima, čije koncepcije je usvojio također Falconi? Nesumnjivo je, da se u oba slučaja proteže jedna nit, koja idejno povezuje jugoslavenske četnike i jugoslavenske komuniste, njihova uzajamna pomoć, kada se radi o napadu na Hrvate, njihov isti način i njihove slične metode zatiranja hrvatskog naroda, njihov zajednički san o «velikoj» centralističkoj Jugoslaviji, što potvrđuju obje Jugoslavije. Na vrhovima četničkih i komunističkih pokreta sjedili su i sjede većinom Srbi, zadojeni hegemonističkim i centralističkim duhom, i da nam se ne kaže, da i to dokazujemo «ustaškim» argumentima, navest ćemo izjave dvojice svjedoka, dr. Dinka Šuljka, bivšeg diplomatskog

činovnika u jugoslavenskoj izbjegličkoj vladi, i Adila Zulfikarpašića, muslimana iz Foče, bivšeg partizanskog pukovnika i čovjeka Titovog povjerenja.

Dr. Šuljak izjavljuje:

«U prvoj Jugoslaviji Srbi su se pokazali kao nebraća. Od propasti Kr. Jugoslavije pa do danas, Srbi uvijek govore, da su za Jugoslaviju, ali to bi ustvari bila proširena Srbija. Navest ću Ti nekoliko primjera. Ni Titova Jugoslavija već u samom početku svog postanka nije davala znati, da će u Jugoslaviji Srbi i Hrvati biti ravnopravni. Još u vrijeme Narodno-oslobodilačke borbe stvoreno je Zemaljsko Antifašističko Vijeće za Hrvatsku. Uz to Vijeće postojao je Srpski klub. Na čelu toga Srpskog kluba stajao je pok. Rade Pribićević. Nijedan zaključak ZAVNOHA nije bio potvrđen, prije nego li je prethodno bio odobren od strane Srpskog kluba; ZAVNOH, kao najviše zakonodavno tijelo za Hrvatsku, samo je formalno odobravao ono, što je Srpski klub htio. Tada sam čuo negodovanja Hrvata boraca, ne samo nekomunista, već i komunista. Glavnu riječ vodili su Srbi». (Nikolić: *Pred vratima Domovine,* Buenos Aires 1966.).

Članak Adila Zulfikarpašića, osim neposrednog svjedočanstva o pokolju muslimana u Foči, ostat će kao nepobitni dokument o velikosrpskoj prevlasti u partizanskim redovima. U članku, pod naslovom: *«Put u Foču»* (Godišnjak 1957., Muslimanska Biblioteka, br. 4, Beč, 1957.) Zulfikarpašić piše:

— — — — —

Gladni psi vijali su oko sela. Putem nam je dolazio u susret neki seljak. Vidjelo se po nošnji, da je Srbin.

—Šta je bilo sa ovim svijetom, čiča?

—Kojim svijetom? — pravio se stari nevješt.

—Iz Poljica i Drača, iz ovih kuća, pokazao sam mu rukom na zgarišta.

—A sa Turcima? —kao dosjetio se on—. Satrli ih, brate, i sjeme im satrli. Puni su ih potoci, to će u proljeće, ako ih zvijeri dotle ne pojedu da smrdi. Još ćemo kakvu bolest navući. Kazo sam ja vojvodi Klariću: «Iskopajte jame, pa zatrpajte; naćerajte, neka sami sebi jame kopaju!» — A on meni kaže: «Nemamo vremena, čoče, jer partizani mogu svaki čas da bahnu. Dolaze od Jeleča.» Vi ste ih, eto, vala omeli. Mogu nam čeljad od smrada oboliti.

Po njegovom mišljenju na tome je jedino počivala težina problema. Ništa mu nisam odgovorio.

— — — — —

Na Miljevini smo naišli na strašnu sliku. Kod jednog potoka, preko kojega smo morali projahati, stajala je hrpa poklanih žena, staraca i djece. Preko njih je bio pao snijeg. Ispod bijelih nanosa virile su noge, glave, ruke ili ramena. Lješevi su bili iznakaženi, otekli. Snijeg koji se je topio

bio je crvenkast i siv od krvi i truleži. Po tragovima se je vidilo, da grabljivice razvlače lješeve. Na više mjesta ležale su odrtine ljudskih tjelesa, s kojih su ptice jele ljudsko meso. Vonjalo je u zraku, jer je već nekoliko dana sijalo sunce. Nekoliko kuća u dolini bilo je spaljeno.

Jašući dalje cestom prema Foči, svugdje smo nailazili na spaljena sela. Daničići i Susjesno su bili do temelja spaljeni. Stanovnici koji nisu na vrijeme izbjegli, pobijeni su i poklani. Čitavim putem do Foče nismo sreli ni jednog muslimana ni muslimanke. Što je sa njima? Prije je u fočanskom srezu bilo 67 % muslimana. Držao sam u početku, da je ogromna većina izbjegla, a da su se drugi sakrili i ne pojavljuju se, dok ne ispitaju stav partizana prema njima. Ali gdje su se mogli po ovoj zimi sakriti, mučilo me je pitanje. Kako se jadni narod pati i dokle će sve to trajati? Izlazile su mi na oči razne strahote, koje sam u ovome ratu vidio.

— — — — —

—Tu na mostu je izvršeno klanje muškaraca —objašnjava nam Božović—, kapetan Sergije Mihajlović i komandant mjesta prota Vasilije Jovičić naredili su, da se svi muškarci muslimani pohapse. Poslije su svi oni koji su bili veći od konjičkog karabina poklani. Ali ljudi su ubijani svuda: i po kućama, dvorištu, ulicama. Kasnije je red došao na žene i na djecu. Drina je izbacivala lješeve Da se to spriječi, razrezivali bi im trbuhe, onda bi tjelesa potonula.

—Pa ko je to učinio? — pitao sam.

—Većinom mještani i srbijanski četnici, ali ovih zadnjih je bilo vrlo malo.

Četnici su unišli bez borbe i otpora u Foču i napustili je bez borbe i otpora. Kad je došla naša brigada i kalinovički odred, srbijanski četnici i desetak mještana su pobjegli, ostali su ostali i ništa im se nije dogodilo. Eto za šest mjeseci našlo se je među muslimanima dvanest ljudi, koji su prihvatili poziv da sarađuju sa ustaškim vlastima, a za osam sati su skoro svi Srbi postali četnici i počeli da kolju sve od reda, ne birajući i ne praveći razliku ko je kriv a ko nije. I nije se našlo ni dvanaest od šesnaest hiljada Srba da uzme u zaštitu bar jednog muslimana ili njegovu obitelj i imovinu od osam hiljada poklanih muslimana u fočanskom srezu.

To je ljaga koju niko neće moći izbrisati sa lica mojih srpskih sugrađana. To je zločin kome nema premca.

— — — — —

Nakon toga sluša autor ovog jezovitog svjedočanstva prikaz, kako se to dogodilo, da na kraju upita, što je s «koljačima», da li su uspjeli pobjeći, ili su uhvaćeni. Na što je dobio odgovor:

«—Pobjegli su samo desetak, ostali su svi ovdje, ali oni su kao partizani primljeni i imaju svoj odred. Komandant je Strajo Kočović, samozvani četnički vojvoda, koji je bio jedan od najgorih koljača. Ništa nije učinjeno da se kazne. Zbog toga sam se obradovala, kad sam te vidjela.»

Opisuje zatim Zulfikapašić, da je pošao k Titu, koji ga je bio pozvao

i čekao u hotelu «Görstl» u Foči. Nu morao je pričekati, jer kod Tita se nalazio upravo Strajo Kočović, «bradat, obučen je bio u oficirsku uniformu sa čizmama». Tito ga je ispratio, i na pitanje Zulfikarpašića što radi kod njega (Tita), Tito se pohvali, da je to «komandant fočanskog partizanskog odreda, ostavio je četnike i prešao nama. Vrijedan mladić, preko njega ćemo privući mnogo ljudi...»

— — — — —

«Na kosi je stajala jedna žena sa puškom i osmatrala. Nas je poveo isti mladić do kraja sela.

—Imaš li koji metak, beže? pitao me je da ne čuju drugi.

—Nemam metaka, ali daću ti dvije bombe, — rekao sam mu glasno i izvadio mu ih. Zatražio sam i od Lole i od Ferida po jednu i dali smo mu.

—A je li i ovo musliman? — pitao je za Ribara.

—Ja sam Srbin, — rekao je Lola.

—Svaka ti čast, mladiću. A ma reci ti meni, zašto nas kolju ovdašnji Srbi.

—To su srpske ustaše — rekao je Lola.

—Vala ustaše vako nisu radili!»

— — — — —

Svjedok zatim iznosi savjetovanja u Vrhovnom štabu, nakon čega je obilazio svoj rodni kraj, slušao o zgarištima i klanjima, «obišao četnički zatvor, u kome su zidovi bili poprskani krvlju i mozgom». Srpski seljaci, vidjevši ga u jugoslavenskoj oficirskoj uniformi, vjeruju, da je Srbin, pa ga pitaju: «Kakovi ste, brate, vi Srbi, kad ne date da istrijebimo Turke?» Pripovijedala mu je i jadna majka Ibra Muftića, njegovog školskog druga i prijatelja, kako su četnici njega zaklali, i oca mu, i sestru i mlađeg brata, pa nastavlja:

«—A tko je to učinio?

—Popadić je vaš komandir.

Otrkao sam u komandu mjesta, Čolaković Rodoljub i Risto Tosović su bili tamo. Ispričao sam im uzbuđen sve to i tražio, da se ovi koljači uhapse.

Čolaković i Tosović nisu nimalo bili začuđeni niti uzbuđeni ovom pričom. Čolaković mi je rekao:

—Kada bi mi hapsili koljače među ovdješnjim Srbima, onda bi pohapsili pola našeg Narodnog odbora i većinu vojnika.

—Pa to je strašno, drugovi, da mi ništa ne radimo, nego ih još primamo u naše redove.

—Mi ne možemo voditi protusrpsku politiku, u našoj vojsci nalazi se preko 95 % Srba, rekao mi je Tito kad sam tražio njegovu intervenciju za ovaj slučaj.

—Ali to nije protusrpska politika. To je protukoljačka politika i ja sam uvjeren, da to nije na svim mjestima tako.

—Ti izgledaš slabo, ti treba da se ispavaš i odmoriš, rekao mi je Tito opraštajući se.

Tada sam shvatio, da sam nemoćan. Plivati uz bujicu meni samome bilo je nemoguće. To nisu bili dani mojih sumnja, to su bili momenti, kada sam bio na rubu definitivnoga prekida i tada mi je sinula u glavu misao da napustim redove partizana. Ali ja sam znao, ako tu namjeru pokažem, biti ću nemilosrdno streljan. Da pobjegnem? Tada se nije moglo birati. Oko mene bili su samo ustaše, četnici i Nijemci.

Možda sam trebao svoj stav zatajiti. Ne protiviti se stavu Vrhovnog štaba i tek sa čvrste pozicije jednog komandnog položaja nastojati učiniti, što se može. Ali ja sam tada smatrao za svoju dužnosti, da upozorim na pogreške pokreta i komande.

Adil Zulfikarpašić»

Zar ovo užasno svjedočanstvo nije dovoljno uvjerljivo, da se vidi: gdje su i *danas* zločinci?

Ali i prije toga Falconi je mogao saznati i iz komunističkih izvora o događajima u Foči. Partizanski general Kosta Nađ, sudionik ubojstva hrvatskih vojnika i civila u Bleiburgu, pisao je o tom u *«Vjesniku»* (25. svibnja 1952.):

«Ne sjećam se da sam ikada u životu vidio što jezovitijeg od onoga, što smo zatekli u tom gradu. Razularena četnička rulja formalno je plivala u ljudskoj krvi. Most na Drini pružao je groznu sliku. Na njemu nije bilo jednog pedlja zemlje koji ne bi bio zasićen krvlju poklanih. To je bilo stratište nedužnog muslimanskog naroda —prava klaonica.»

Naravno, Nađ je samo rekao dio istine, zaboravio je nadodati, da je ta ista «razularena četnička rulja» sutradan postala partizanska i nastavila istom rabotom, a da nitko, pa ni sâm Tito, nisu nikog nikada pozvali na odgovornost.

Dokle je došla želja za uništavanjem hrvatskog naroda, može se vidjeti i iz događaja neposredno nakon dolaska partizana u Zagreb, i pada NDH.a, što je čak zabilježio i «Vjesnik» (20. VII. 1945.): «U posljednje vrijeme često se čuje pitanje: što s domobranima? Kaže se, da su ih puni logori i da je njihova sudbina neizvjesna! Ide se čak tako daleko da se tvrdi, da je poremećen brojčani odnos između Srba i Hrvata za vrijeme ovog rata uslijed ustaških pokolja izvršenih nad srpskim pučanstvom, pa je potrebno da se opet svede na pravu mjeru; a istrebljenjem domobrana da bi se to postiglo! Ova paklenska «teorija» mogla se uistinu róditi samo u zločinačkim glavama najvećih narodnih neprijatelja».

I nakon svega, godine 1965. Falconi, zajedno s Barbieriem, Mihovilovićem i Lazićem, prešućujući komunistička i četnička zlodjela, neizravno podupire Rankovićevu zamisao, odnosno onu paklensku «teoriju», koja je navijestila i djelomično ostvarila istrebljenje hrvatskog naroda.

U opisu uloge talijanske vojske na području Hrvatske za vrijeme prošlog rata, Falconi je posebno «originalan». Evo, kako ih prikazuje, služeći se navodima iz knjige generala Roatte («Stotinu milijuna bajoneta»): «Talijanska vojska nije mogla mirno gledati tolike ispade, ako ništa ono iz ljudskih obzira. U rujnu 1941., nakon što je rimska vlada odobrila vojni prijedlog, prešlo se je na okupaciju ostatka područja, koje je bilo naznačeno i preuzeta je civilna uprava. Vojska je spasila dobar dio srpsko-pravoslavnog pučanstva (zapovjednici računaju oko 600.000 osoba)» (str. 337). Nešto dalje Falconi donosi drugi isječak iz spomenute knjige, u kojem Roatta govori, kako se je talijanska vojska oduprla ulasku ustaških jedinica, god. 1942., u okupirana područja, i onda nadodaje: «Ovo odlučno držanje talijanske vojske imalo je za posljedicu —prema Roatti— izazov ustaša protiv talijanskih vlasti i tim više, jer su one davajući oružje potpomagale četnike. I ova reakcija —kako smo vidjeli— osjećala se je i kod Stepinca, iako radi drugih i neprihvatljivih razloga. Naime, jednako za njega kao za druge hrvatske biskupe, to je bilo pogrešno, jer su na taj način davali vjersku slobodu nekatolicima, naročito pravoslavcima» (str. 338). I onda kao dokaz, kako je to uznemirilo Stepinca, donosi njegovo navodno pismo Casertanu, talijanskom ministru u Zagrebu. U Falconijevoj interpretaciji to pismo je ovakvo: «Očito je da ovo stanje ima ne samo politički i nacionalni nego i religiozni karakter. Osim toga, treba imati u vidu, da je talijanski narod katolički narod i da ima sreću da u njegovom glavnom gradu postoji Kristov Vatikan, glava Katoličke Crkve, okolnost koja čini osjetljivijim i najmanji skandal sa strane tog naroda, osobito kada ovaj vrijeđa prava naroda hrvatskog, kojeg je okupirao i pripojio. Dogodilo se je, da na području pripojenom po Italiji osjeća se stalno opadanje vjerskog života i stanovita tendencija prelaza s katolicizma na pravoslavlje. Grijeh i odgovornost pred Bogom i pred Poviješću pripast će katoličkoj Italiji, ako taj najkatoličkiji dio Hrvatske prestane biti ono što jest. Sama vjerska narav problema mi nalaže, da to kažem jasno i otvoreno, jer sam odgovoran za vjersko dobro Hrvatske» (str. 338).

Netočno i neistinito prikazivanje uloge talijanske vojske, kako se to vidi iz gornjih navoda, ne znači samo skrivanje njihove prljave politike, neposredno sudjelovanje u ubojstvima hrvatskog nevinog puka, s namjerom da, oslabivši brojčani odnos, konačno pripoje Dalmaciju Italiji, nego i dokazuje, da autor nastoji zavesti neupućene i prikazati talijanske vojnike kao spasitelje pred zločinačkim ustaškim nasrtajima i umiješati hrvatski episkopat i samog Stepinca u neke mračne nakane i planove.

Mislimo da je general Roatta najmanje pozvan, da bude Falconijev svjedok, tim više, jer je on bio nosilac talijanskog imperijalističkog

presizanja za hrvatskim krajevima i otvoreni pomagač četnika u Dalmaciji i Hercegovini. Nijedan ozbiljni povjesničar ne bi se oslonio isključivo na jednu zainteresiranu stranu, i bar bi uložio toliko truda, da čuje i druge, i bez sumnje bi posegao za obilnim dokumentima o nakanama i djelovanju talijanske soldateske u Hrvatskoj.

Kakove su bile talijanske i njemačke kombinacije, mogao je Falconi saznati od svog zemljaka Ciano-a, koji u svom dnevniku bilježi i ovo: «Šestog siječnja 1943. sastaje s Roattom i Gelossom. S prvim govorim o četničkom problemu. I on također vodi računa o opasnosti, koju predstavljaju i koju će još predstavljati ubuduće. Ali izjavljuje, da za izvršenje njemačkog programa istrebljenja treba imati mnogo veće snage, nego što ih imamo mi i Njemačka». Ili još više iz Mussolinijeve izjave (bilješka u dnevniku od 10. lipnja 1941.): «Nije važno, rekao je, što nam Nijemci priznaju na papiru naša prava u Hrvatskoj, kad u praksi uzimaju sve, a nama ostavljaju hrpicu kostiju».

Istina je, da su se talijanski vojnici oduprli ulasku hrvatskih jedinica u okupirana područja. Radilo se je o jedinicama Jure Francetića, koje su bile oduševljeno pozdravljene u Mostaru i koje su nasilno prodrle do jadranske obale, obišavši biokovsko područje, a da nisu ni metka ispalile, a narod ih zaklinjao na njihovom prolazu, da ostanu i da ih štite od talijansko-četničkih kaznenih pohoda. Ovo dobro znaju Barbieri i Mihovilović, oni su, prvi iz makarskog, a drugi iz istarskog kraja, pa su prešutjevši četničko-talijanska zlodjela i zločine u Gatima, Kozicama, na otoku Pelješcu itd., neposredni sukrivci u ovom novom i lažnom Falconijevu napadu na hrvatski narod. Koga su štitili četnici pod talijanskim vodstvom u Gatima i Kozicama i na otocima? Tamo nije bilo ni Srba, ni ustaša? Zašto su poubijali nezaštićene roditelje i nejaku djecu boraca, koji su radi talijanskog nasilja otišli u Biokovo? Nadamo se, da je još ostalo preživjelih boraca, koji oplakuju svoju rodbinu, i da će oni najbolje znati upitati Barbieria, Mihovilovića i Lazića, zašto danas, nakon toliko godina, izvrću istinu i surađuju u djelu jednog Talijana, čija je namjera ocrniti sve što je hrvatsko, a talijansku okupacionu politiku prikazati kao najhumanije djelo. Lažni prikaz držanja nadbiskupa Stepinca i ostalih hrvatskih biskupa temelji autor na nekom pismu, koje uzima od nekog V. Gorresio, a pitamo se, zašto to pismo, upućeno Casertanu, nije prepisao iz Stepinčeva dnevnika? Zašto nije donio ostala pisma, koja je Stepinac uputio Casertanu? Donosimo originalni tekst Stepinčeva pisma talijanskom ministru u Zagrebu, iz kojeg se najbolje vidi, što su radili talijanski vojnici u Hrvatskoj i kako se može vidjeti iz uvoda, Nadbiskup spominje prijašnje pismo od 6. II., u kojem detaljno govori o talijanskom neljudskom ponašanju:

«U vezi mog pisma od 6. II. ove godine, koje sam Vam poslao u kojem sam Vas nastojao upoznati o istupima talijanske vojske (ekcesima)

o uništavanju nekih sela u mojoj nadbiskupiji, povrijedivši tako čast talijanske vojske, dozvolite da Vam sada priložim dokazni materijal u vezi tih ekscesa. Ovo Vam potvrđuje, da prije poslano pismo nije bilo napisano na brzinu, ni u nervoznom stanju, već na osnovu dokaza, provjerenih činjenica, koje Vam prilažem. Preuzvišenosti, ovi ispadi, kao i neljudsko ponašanje s hrvatskim pučanstvom u talijanskim logorima, otežavaju prijateljstvo između Italije i Hrvatske. Događa se također, da u hrvatskim anektiranim područjima opada vjerski život i da postoji stanovita tendencija prijelaza s katolicizma na pravoslavlje. Katolička Italija odgovarat će pred Bogom i pred Poviješću, ako ovaj najkatoličkiji dio Hrvatske prestane biti ono što jest. Dužnost mi je, da otvoreno govorim o ovom vjerskom problemu, to mi nalaže dužnost, budući da sam odgovoran za vjersko stanje u Hrvatskoj. Nadam se, da ćete me razumjeti i imati u vidu, da Vam ne govori ni diplomat, ni političar, već predstavnik Katoličke Crkve, koji svugdje mora propovijedati Istinu, Dobrotu, Pravdu i Mir. Također se nadam, da ćete uvažiti da sam uvijek branio prava bližnjega i da sam uvijek osuđivao zlodjela, bez razlike. Očito je, da to i sada činim, i spreman sam to uvijek činiti. Spreman sam, da porazgovorimo o ovim našim zajedničkim problemima, koji traže pravedno rješenje» (F. Cavalli: *«El proceso de Monseñor Stepinac»*, Madrid, 1947., str. 127.).

I ovaj slučaj sa Stepinčevim pismom ponovno dokazuje, kolika je Falconijeva drskost u falcificiranju dokumenata, dokumenata čiji su izvornici, na sreću, ostali sačuvani.

Mi ćemo podsjetiti Falconija, kada već zamjerava hrvatskom episkopatu i nadbiskupu Stepincu njihovu brigu radi vjerskog položaja u okupiranim područjima, da su se Stepinac i ostali biskupi također zanimali za sudbinu hrvatskog čovjeka uopće i ukazivali na talijanska zlodjela, i da nisu pravili razlike između partizana i nepartizana.

U Sinovčićevoj knjizi *«N.D.H. u svietlu dokumenata»* (Bs. Aires, 1950.), koju spominje, a koju sigurno nije ni prelistao, mogao je Falconi naći pismo šibenskog biskupa dra *Jeronima Milete* guverneru Dalmacije Bastianiniu i kardinalu Maglione, državnom tajniku u Vatikanu (17. XI. 1942.). Evo glavnih dijelova iz tih pisama:

«Jučer, 10. o. mj. bombardirano je s morske strane selo Primošten, glavno mjesto istoimene župe, koja se sastoji od 24 odlomka (komšiluka).

Glavno selo župe Primošten, kako je poznato, nastanjeno je dobrim i praktičnim katolicima, poštenim i nadasve religioznim, a ne komunistima, pa to bombardiranje ovoga sela, koje je trajalo četiri sata, sigurno je prouzročeno netočnim obaviestima, a osim toga mužko pučanstvo spomenutog mjesta, sve od reda dobar sviet, bilo je internirano. Mjesto je napokon razoreno, imanja mješćana uništena, a narod ostao bez krova i bez sredstava za život... Nekoliko rieči o interniranima. Zapazio sam, da se —kad tkogod umakne u šumu— interniraju roditelji bjegunaca i sva obližnja obitelj i rodbina, ne izključivši ni malu djecu. Pa ipak ovi internirani jadnici najvećim dielom nisu ni po čemu krivi

za bieg svojih rođaka. Žalostna je sudbina interniranih u Molatu. Taj koncentracioni logor je groblje živih, što dokazuje i relativno veliki pomor, navlastito djece i staraca. Sada se pak interniraju u čitavim selima svi mužkarci, među kojima ima mnogo dobrog i sasvim nevinog svieta. Izvršioci ovih interniranja često su bez ikakvog kriterija i bez srdca, kao na primjer brigadir Murtera, koji ne zaslužuje ime čovjeka, nego divlje zvieri; on je utjelovljena okrutnost... U Vodicama dobivaju internirani 200 gr. kruha dnevno po osobi i ništa drugo, a spavaju na cementu... Za nas su velika rana «četnici», prihvaćeni kao pomoć vojničkim vlastima. Stvarno četnici su većinom pravoslavci, i mrze nas katolike. Hvala Bogu, četnici —možda jer među njima ima nešto katolika— nisu kod nas počinili tolike zločine kao u biskupiji splitskoj, gdje nisu štedili ni svećenika, ni starce, ni žene, ni djecu, pa čak ni dojenčad. Slični pokolji, kao bombardiranje Milana i Genove, potapanje lađa u blizini Šibenika, nazivaju se barbarstvom, radi žrtava tolikih nevinih» (Sinovčić: *N.D.H. u svietlu dokumenata,* str. 275,6).

God. 1941. krčki biskup Srebrenić piše vatikanskom državnom tajniku (pismo od 14. VII. 1941.) između ostalog: «Neposredno nakon okupacije ovih područja u mjesecu travnju 1941. talijanske vlasti počele su s interniranjem svih onih osoba, koje su im bile prijavljene kao sumnjive i pogibeljne. Sve se to činilo bez optužnice, preslušavanja i sudskog postupka. Na taj način bilo je zatvoreno i deportirano stotine osoba. Muškarci su stali bježati u šume, da bi izbjegli zatvore».

Konačno, nadbiskup Stepinac poslao je svog tajnika dr. Lackovića, da obiđe talijanske koncentracione logore, i ovaj je o tom izvijestio: «U logoru Gornas nalazi se 4.000 Hrvata iz Gorskog Kotara i Hrv. Primorja, većinom žene i djeca. Dnevno umire po 10 osoba, prilike su teške, oskudica u hrani, odjeći, ognju i lijekovima» (izvještaj od 18. i 20. I. 1943.).

Ova razorena mjesta, koncentracioni logori i nevine žrtve najbolje pokazuju, kolika je bila humanost talijanske soldateske, i dokle u isto vrijeme dolazi Falconijeva, Mihovilovićeva, Barbierieva, Lazićeva i Roattina ljudska neosjetljivost za istinu.

IZVJEŠTAJI HRVATSKIH PREDSTAVNIKA KOD VATIKANA

Rekli smo još na početku, da je Falconijeva namjera bila prikazati razdoblje N.D.H. kao djelo bespravne države, u kojoj su Hrvati i Katolička Crkva nastojali istrijebiti pravoslavne Srbe. To je osnovna misao i osovina čitavog djela i u «dokazivanju» te «povijesne istine», autor je, na osnovu četničkih i komunističkih izvora, došao do podataka o žrtvama, poslužio se tendencioznim dokumentima, osobno neke iskrivio i konačno uz fantastičnu propagandu donio dio i dobrim dijelom iskrivljene izvještaje hrvatskih predstavnika kod Vatikana. Falconi i njegovi izdavači ponavljaju do dosade, da je on prvi autor, koji

donosi te senzacionalne i do sada neobjavljene dokumente. Koliko i u tom ima istine, već smo prije govorili. Ovdje nam se nameće jedno drugo pitanje, a to je: nakon svega, što je prije rečeno o navodnim zločinima nad Srbima i odgovornosti hrvatskog naroda i njegovog episkopata, kakovu uopće vrijednost imaju ovi izvještaji za Falconijevu tezu? Ne dokazuju li oni upravo protivno od onog, što želi i tvrdi Falconi?!

Ako su uzmu kao autentični ti izvještaji, i ako se pomno prouče imajući u vidu tko ih piše, kada i o čemu govore, onda ne će biti teško zaključiti, uspoređujući ih sa stvarnim događajima u Hrvatskoj i svijetu, da su oni *neizravni dokaz o ispravnom držanju hrvatskog episkopata sa Stepincem na čelu i Pija XII.*, a nikako dokumenti koji ih optužuju.

U ocjenjivanju ovih izvještaja treba imati u vidu nekoliko osnovnih okolnosti. Pisani su od tri različite osobe, između kojih postoji stanoviti vremenski razmak, i u slučaju dr. Rušinovića radi se o izvještajima ministru prijatelju, okolnost koja mu, kako se to vidi iz pisanja, dozvoljava, da s njim saobraća izvan uskog i suhog službenog načina, bez okolišanja i bez prikrivanja stvari. Konačno, kako se to vidi iz nekih faksimila, to su bili tajni izvještaji, a jedan od Rušinovićevih nosi i opasku rukom napisanu «Oprez! Neprijatelj!», znači: u njima je sve rečeno, što je trebalo reći, ustaškom ministru, a skriti pred neprijateljem.

O čemu govore ti tajni izvještaji? Sva trojica predstavnika, iako pišu u razno vrijeme, na osnovu različitih trenutačnih događaja i prilika, čudom se čude na sve ono, što čuju o Hrvatima i Hrvatskoj u Italiji, a posebno u Rimu i u Vatikanu. Wurster kaže: «Bio sam bijesan, kada sam to čuo» (str. 327), a Rušinović piše: «Ostao sam zaprepašćen i izrazio sam čuđenje radi krivih informacija» (str. 403). Uvjereni, da se radi o neistini, oni su ne samo po svom položaju, nego po svojoj ljudskoj dužnosti morali dokazati istinu, kako se to vidi iz Rušinovićevog odgovora kardinalu Tisserantu: «Uzimam odgovornost, obavezujem se, da ću ispitati te činjenice i informirati Vas» (str. 403). A odakle dolaze izvještaji o progonima Srba? Na to odgovaraju ljudi iz Vatikana. Msgr. Sigismundo napominje Rušinoviću: «Neprijateljska propaganda protiv Hrvatske je veoma djelatna» (str. 326). Wurster doznaje, da su srpski emigrantski krugovi poslali u Vatikan na tisuće fotografija o tobožnjim ubojstvima Srba, i, konačno, sâm Tisserant odaje Rušinoviću: «Kada bi znali što o vama govore talijanske vlasti, neugodno bi vas iznenadilo. Prema njima, sprema vam se najgore» (str. 403).

Kolika je vjerodostojnost dokaza o zlodjelima Hrvata, najbolje se vidi iz Rušinovićeva izvještaja o sastanku s kardinalom Tisserantom.

«Znam, da Talijani nisu vaši prijatelji i radi toga nema sumnje, da su mnoge stvari neistinite, ali siguran sam, da su franjevci, kao npr. otac Šimić iz Knina, sudjelovali pri napadu na pravoslavno pučanstvo i pri rušenju pravoslavne crkve (na isti način ste razorili pravoslavnu crkvu u Banjaluci)». Dr. Rušinović piše dr. Lorkoviću, da ga je sve ovo iznenadilo i da o tom ne zna ništa pa se je obavezao Kardinalu, da će to izviditi. U slijedećem susretu (20. III.) dr. Rušinović je uistinu ispunio svoje obećanje. O tom piše: «Imao sam sreću pronaći neke franjevce, koji su mogli posvjedočiti o neistinosti slučaja oca Šimića i rušenja kninske i banjalučke crkve. Ostao je iznenađen, kada sam mu dokazao, da je kninska crkva neoštećena i da je banjalučka srušena za vrijeme bombardiranja tokom prvih dana rata između Jugoslavije i Njemačke» (str. 407).

Iz tih izvještaja se vidi također, da u vatikanskim krugovima postoji ozbiljna sumnja o vjerodostojnosti optužba i vijesti, koje kruže protiv Hrvatske. Tisserant, inače nesklon Hrvatima, kaže dr. Rušinoviću, kako Talijani koješta govore o Hrvatima i ističe, kako on drži, da su «mnoge stvari neistinite». Msgr. Montini pak pita dr. Rušinovića: «Što se događa u Hrvatskoj? Zašto se toliko govori protiv Hrvatske?» (str. 326), i na kraju razgovora nadodaje, da se «osjeća sretnim da može čuti direktno od jednog Hrvata» o tim stvarima (str. 326), što znači, da su do tada samo stranci govorili o hrvatskim problemima.

Hrvatski predstavnici kod Vatikana opetovano ističu u svojim izvještajima, kako hrvatski neprijatelji šire svoju propagandu i u Vatikanu. Zato oni predlažu, između ostalog, da je potrebno «sakupljenje točnih podataka, fotografija i ostalih dokumenata o zločinačkom djelovanju četničko-komunističkih elemenata nad našim življem» (dr. Rušinović, Rim, 9. V. 1942.). Znači to, da hrvatski predstavnici traže točne podatke, da traže, da se pribave dokazi, kako bi prikazali golu istinu o četničko-komunističkim nedjelima. I ovaj detalj ukazuje, da u tim izvještajima nema prikrivanja, i da se radi o ljudima koji zahtijevaju, da se s istinom iziđe na vidjelo, bez bojazni i otvoreno, i da se razbije neistina o hrvatskom narodu. U njihovim izvještajima nema poticaja na nikakvo zlo; oni čak upozoruju na štetnost pojedinačnih i neodgovornih ispada i sve njihovo nastojanje sastoji se u obrani hrvatskog naroda i njegovog prava na vlastitu državu. Upozoruju na talijanska uplitanja, na miješanja Nijemaca u hrvatske prilike, i čak sumnjaju u Vilka Hegera kao gestapovskog špijuna (Lobkowicz, Rim 13. V. 1943.), koji se nastoji uvući u crkvene krugove.

Karakterizirajući kardinala Tisseranta, Lobkowicz (pismo od 6. III. 1943.) piše: «Među nama se razvio vrlo dugačak iskren i otvoren razgovor, u kojemu je jasno došlo do izražaja Kardinalovo negativno mišljenje ne samo o hrvatskoj državi i današnjem režimu, nego o

hrvatskom narodu kao takovom. Govorio je, da su Hrvati već za vrijeme 30-godišnjeg rata bili poznati kao divljaci, te da su u njegovom kraju (Loraine) popalili nekoliko mjesta, te da su tamo općenito smatrani zlim ljudima».

Kardinal Tisserant, kako se vidi, nije skrivao svoje antihrvatske osjećaje, jer jednako misli o ustaškom režimu i o čitavom hrvatskom narodu; on ima dodire s velikosrpskim krugovima, čijoj propagandi nasjeda i uzima za gotov groš sve, što mu serviraju (kao ono o kninskoj i banjalučkoj pravoslavnoj crkvi), poslužuje se legendama kao argumentom u ocjeni jednog naroda (priča o Hrvatima u 30-godišnjem ratu) i, po vlastitom pričanju dr. Rušinoviću, oslanja se na talijanska fašistička svjedočanstva o događajima u Hrvatskoj za vrijeme rata. Ova Tisserantova parcijalnost u sudovima došla je konačno do izražaja i prigodom njegova posjeta Jugoslaviji i Titu, gdje je još jedanput istakao svoje antihrvatske osjećaje. O tom piše Ivo Mihovilović, koji je u stanju zatomiti i svoj antivatikanski bijes, kada se radi o isticanju jugoslavenstva i antihrvatstva. U «Vjesniku» on naziva Tisseranta «crvenim kardinalom», «protuustašom», i kako je Mihovilović specijaliziran u dokumentima, napominje, da će Kardinalu biti pokazan Lorkovićev spisak nepoželjnih, u kojem se nalazi i njegovo ime. Kako se vidi, Mihovilović nastavlja posao s Tisserantom, nakon što ga je obavio s Falconijem. Taj «crveni kardinal» izjavio je «Vjesniku», «da je Jugoslavija sretna zemlja» i za Titovo odlikovanje nadodaje: «Orden, kojim me je odlikovao predsjednik Tito, bit će za mene najljepša uspomena i nagrada za sve što sam za Vaše narode učinio u toku prvog i drugog svjetskog rata». Valjda Kardinal misli na usluge, što je učinio velikosrpskoj ideji, jer za Hrvate je izjavio, da su divlji narod, kojem je pripisao čak i rušenje neoštećenih pravoslavnih crkava, a kada govori o «sretnoj» Jugoslaviji, svakako ne misli na milijune iseljenih Hrvata, koji su pošli u tuđinu u potrazi za kruhom i slobodom.

Ovo Tisserantovo tendeciozno držanje, koje su već zapazili hrvatski predstavnici kod Vatikana, zatim tako otvoreno pokazano prigodom njegova kasnijeg posjeta Jugoslaviji, oduzima mu svako pravo da posluži kao objektivni svjedok u prijeporu između Srba i Hrvata. Naprotiv, svojim držanjem on i njemu slični pooštravaju srpsko-hrvatski spor, i zauzimajući jednostrani stav, otežavaju da dođe do željenog i mirnog razlaza.

Ove intrige, koje su se osjetile posebno u Italiji i Vatikanu, bile su poznate Piju XII., Stepincu i hrvatskom episkopatu. Njemačko i talijansko uplitanje, s jedne strane, i četničko i komunističko, s druge, bilo je kudikamo složenije, nego što to piše i tvrdi Falconi, i upravo zato, da ne nasjednu, kao što to nasjeo Falconi. Pio XII., Stepinac i hrvatski episkopat djelovali su na osnovu činjenica i prema savjesti.

Što se tiče hrvatskog episkopata, na čelu sa Stepincem, on nije mogao učiniti drugo do onog što je učinio, zato nakon razboritog razmišljanja i bez straha, uoči samog dolaska komunista u Zagreb, taj episkopat poručuje svijetu sa svojeg sastanka od ožujka 1945: «Kada je Drugi svjetski rat pohodio naše krajeve, a koji rat na ovom području nije izazvao hrvatski narod, jer nije imao nikakve političke vlasti, nego netko drugi, i dok još Hrvati nisu imali niti jedne puške u svojim rukama, već su neodgovorni neprijatelji izvršili pokolje nad hrvatskim pučanstvom u nekim mjestima, navješćujući zator i istrebljenje našem narodu. Poslije toga našli su se nažalost i među Hrvatima ljudi, koji su prihvatili borbu s tim načinom. Hrvatski su biskupi to uvijek odlučno pobijali i osuđivali, ne pazeći na zamjere i pogrde bilo s koje strane. Oni su pojedinačno i skupno, na primjer na Biskupskim konferencijama godine 1941., digli svoj glas protiv prekoračivanja nužne samoobrane i protiv nasilnika, nalazili se oni gdje mu drago, zauzimajući se za nedužne žrtve bez razlike narodnosti i vjeroispovijesti. Uvijek smo našli načina, da svoje prosvjede i zauzimanja dostavimo onamo, gdje smo držali, da će naši koraci najsigurnije pridonijeti ublaženju bijede, koja se je bez naše krivnje srušila na hrvatsku zemlju. Osuđivali smo sve struje, doktrine, bilo skrajne ljevice ili desnice, sugestije kao i pojedince, koji su polazili sa stanovišta, da smiju kršiti Božje zapovijedi i lišavati bližnjega njegovih ljudskih prava, jer je možda druge narodnosti, rase ili staleža...».

I malo dalje hrvatski biskupi, na čelu sa Stepincem, dodaju: «Neprijatelji Katoličke Crkve, a pristaše materijalističkog komunizma, koji je Hrvatski Narod plebiscitarno odbio (protivna tvrdnja bila bi mistifikacija svjetske javnosti), počeli su i u Hrvatskoj Domovini istrebljenjem svećenstva i istaknutih najboljih vjernika prema svojem svjesnom programu. Njihova nepravda vidi se već po tome, što oni unaprijed obtužuju sve biskupe, svećenike i redovničke pokrajine, da su «ratni zločinci», a pojedinim nepoćudnim osobama podmeću, da su one krive zlodjelima, koja su počinjena u ovom ili onom kraju. Međutim, nitko živ u uljudbenom svijetu ne će moći odobriti tu unaprijed smišljenu samovoljnu osnovu, niti će vjerovati, da bi hrvatski katolički biskupi, svećenici, da bi čitave crkvene pokrajine uglednih i po svem svijetu poznatih i priznatih katoličkih redova, muških i ženskih, da bi tisuće katoličkih staraca, muževa, žena i djevojaka bili «ratni zločinci», koji su zaslužili da budu poubijani i da im imena budu vezana uz pokolje, o kojima nisu ni znali. Njihova mučenička smrt je trajna optužba onih, koji su umorstva i ubojstva učinili sredstvom širenja ideja».

Među ovaj uljudbeni svijet spada i nedavno preminuli nobelovac *François Mauriac,* član Francuske Akademije, koji je povodom Stepinčeve osude napisao slijedeće:

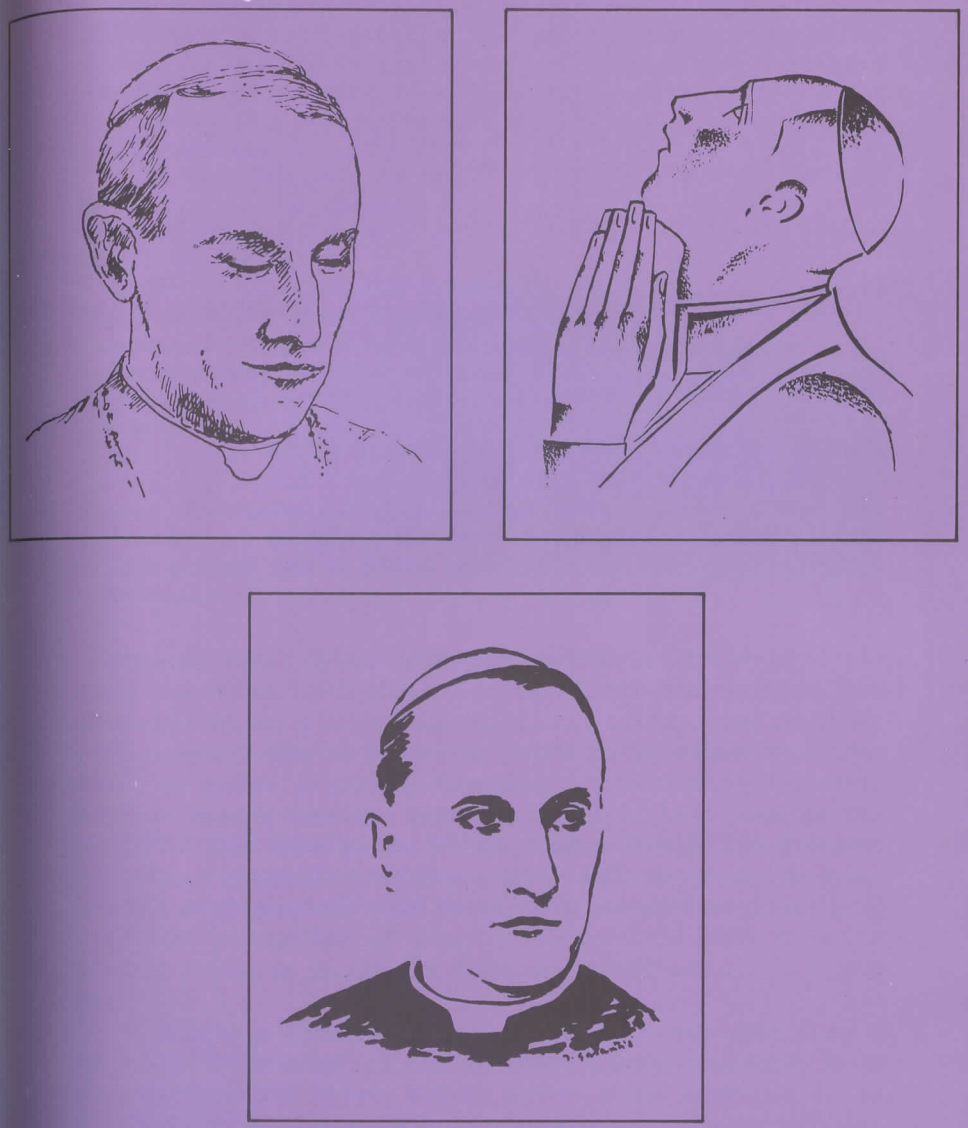

NEPOZNATI AUTORI:
PORTRETI-CRTEŽI NADBISKUPA STEPINCA (Srednji: I. Galantić)

«Ne uzbuđujemo se radi toga, što je jedan član katoličke hijerarhije pred sudom. Nasuprot tomu, baš radi toga što se radi o nadbiskupu, najprije nas je sprječavalo da protestiramo: nismo htjeli prestajati s prevencijom. Ali mi imamo neka izvješća i prikupili smo svjedočanstva, i bili smo uvjereni: Zagrebački nadbiskup je osuđen na šesnaest godina robije, nedužan...

Krive su tvrdnje, da je on surađivao s ustašama i da ih je pomagao. Suprotno tomu, nije prestajao suprotstavljati im se, protestirati protiv novačenja hrvatske omladine i, javno u Katedrali se usprotivio ubijanju talaca i progonu Židova...

Ustajao je protiv nasilnog pokrštavanja pravoslavnih Srba, koja su činili jadni zaslijepljenici. Zbog tih protestiranja, policija ga je nadzirala u njegovu dvoru, gdje je bio u više navrata osumnjičen...

Sve se objašnjava, ako se potsjetimo, da je 8. rujna 1946. Zagrebački nadbiskup, prvak hrvatskih biskupa, odbio prekid s Rimom. Eto, tu je čvor svega...

Ali Stepinac trpi za jedinstvo, on je jedan od mučenika jedinstva (...kršćanskog Zapada i kršćanskog Istoka...) — a ne samo jedinstva s Rimom... Zagrebački nadbiskup je pisao 1944.: 'Katolička crkva se ne boji nikakve sile na zemlji, kad je u pitanju pravo pojedinca'. Tko će od sada govoriti, ako se kršćani ušute? Ako oni budu šutjeli, 'kamenje će kriknuti'.»

Hrvatski narod, njegov episkopat i nadbiskup Stepinac nisu imali straha reći istinu, osuđivali su i osuđuju svako zlodjelo, ma s koje strane dolazilo, no u isto vrijeme oni nikomu za volju nisu mogli, niti mogu zanijekati osnovna prava svog naroda na samostalan život. Dvadeset i tri godine proganjanja hrvatskog naroda u bivšoj Jugoslaviji rodilo je između ostalog i ustaštvo, ne 1919., kako kaže Falconi (str. 277.), nego deset godina kasnije, vrijeme koje je bilo ispunjeno ubojstvima i progonima hrvatskog naroda, i kada su svi mirni pokušaji propali i svijet se oglušio o naš narod, pa prema tome na velikosrbima i njihovim pomagačima je dobar dio odgovornosti radi stanovitih ispada, s kojima se nikada nije složio ni hrvatski narod, a ni njegov kler.

Falconi je povezao Pija XII. i Stepinca u navodnoj šutnji o progonima u Hrvatskoj, pa nije na odmet i ovdje spomenuti, što o tom misle američki Židovi, koji su sigurno s više mogućnosti i, što je najvažnije, s više objektivnosti ispitali ovu jugokomunističku optužbu:

> «Ovaj veliki čovjek Crkve bio je optužen, da je bio kolaborator nacista. Mi Židovi to poričemo. Mi znamo iz njegove prošlosti, počevši od godine 1934., pa dalje, da je on bio istinski prijatelj Židovima, koji su u ona vremena stenjali pod Hitlerovim progonima i progonima njegovih slugana.

On je bio jedan od rijetkih ljudi u Europi, koji su se digli protiv nacističke tiranije, u doba kada je to bilo opasno... Taj čovjek, sada žrtva sramotnog suđenja, za čitavo vrijeme nacističkog režima govorio je otvoreno i neustrašivo protiv rasnih nürnberških zakona i njegova opozicija nacističkom teroru nije nikada popustila. On je javno ustao protiv zloglasnog sistema «žute zvijezde», zastupajući stanovište, da to povređuje dostojanstvo čovjeka. I njegova je zasluga, da se to ukinilo... Iza Nj. Sv. Pape Pija XII., nadbiskup Stepinac bio je najbolji zastupnik progonjenih Židova u Europi» *(Louis S. Breier,* predsjednik američkih Židova, 13. 10. 1946.).

Frane Barbieri napisao je prigodom Stepinčeva prijelaza iz Lepoglave u Krašić ovo: «Automobil koji je odvezao Alojzija Stepinca iz kaznenog zavoda Lepoglava u župni dvor u Krašiću, ostavio je za sobom prašinu, koja je pala po jednom lažnom i propagandnom aureolu mučeništva i zastrla ga» *(Vjesnik,* 7. XII. 1951.). U međuvremenu, mrtvi Kardinal vratio se je u hrvatski glavni grad, u svoju Katedralu, da mu grob postane utjeha i nada potlačenom hrvatskom narodu, a njegov primjer žrtve za istinu, pravdu i ljubav, uzor svijetu. I danas, više godina nakon njegove blažene smrti, zarobljeni hrvatski narod je svjedok Stepinčeve veličine, koja je postala svojina cijelog čovječanstva. Njegovo ime i njegov uzor su življi nego ikada. David A. Andelman, dopisnik *«New York Times»*-a (20. rujna 1979.), piše iz Zagreba, između ostalog: «Svakog dana, od rane zore pa do kasno iza sumraka, bezbroj vjernika prolazi polaganim hodom, u katedrali Sv. Stjepana, mimo glavnog oltara do male grobnice, krcate cvijećem. Tu je mladost, starci i bolesnici, časne sestre, svećenici i seljaci. Zaustave se, pokleknu, neki samo za nekoliko sekundi, drugi cijeli sat i dulje, i žarko se mole pred likom kardinala Alojzija Stepinca, nekadašnjeg nadbiskupa Zagreba...».

I dok Stepinac ulazi u svako hrvatsko srce i postaje nedjeljivi dio povijesti, dotle Frane Barbieri odlazi u Beograd, u glavni grad Jugoslavije, odakle za Judine cekine izazivlje suze i bijedu naroda, kojeg je izdao, da konačno bude odbačen i od svojih crvenih gospodara i prisiljen da se proda talijanskim «kapitalistima». Čudna igra sudbine! Teško je odrediti, čije su veće «zasluge» za ovu poganu knjigu Carla Falconi-ja «Šutnja Pija XII»: da li Ive Mihovilovića, nezahvalnog franjevačkog đaka, Frane Barbierija, profesionalnog falsifikatora, ili Ivana Lazića, poznatog progonitelja i preodgojitelja katoličkih svećenika po komunističkim logorima, a koju je potpisao Falconi; nu, sigurno je jedno, da je ona plod mržnje i laži. Ovo prokleto

sjeme ne može ništa pridonijeti osvjetljenju činjenica i smisla tragičnog zbivanja za vrijeme Drugog svjetskog rata na području iskrvavljene Hrvatske, nad kojom i preko svog svijetlog Groba u zagrebačkoj Katedrali bdije neumrli duh svetoga Alojzija Stepinca.

Ova knjiga je i izraz jedne rabote, u kojoj domaći izrodi, zajedno s nepoštenim strancima i uz pomoć jugoslavenskih komunista, nastoje sakriti istinu i opravdati besadržajnu i lažnu parolu bratstva i jedinstva. Razboritost traži, da Hrvati i Srbi odbace ove i slične pokušaje i da bez straha i predrasuda traže i nađu istinu, jer istina je jedini put koji vodi pravednom miru. Stepinac nam i u tome može biti uzor!

ALOJZIJE STEPINAC — BRANIČ LJUDSKOG DOSTOJANSTVA

SERAFIN ZEČEVIĆ (1911-1972.)

«Čovjek je jedino pravo blago»
(Papa Pavao VI)[1]

NIJE NAM namjera opisivati život Stepinca: predpostavljamo ga u glavnim crtama poznatim. Niti je ovo panegirik njemu u čast. Ovo je samo pokušaj istaknuti *središnji problem,* s kojim je bio suočen Alojzije Stepinac gotovo čitavog života kao zagrebački nadbiskup. I to s jedinom željom, da bi nam on svojim primjerom bio *putokazom* u oluji i mračnim danima, koje proživljuje hrvatski narod.

PROBLEM ODNOSA ČOVJEKA I DRUŠTVA

Središnji problem, s kojim je Stepinac bio suočen gotovo čitavog života kao nadbiskup, nije se postavljao akademski, spekulativno, nego životno, praktički ili, kako se to danas obično veli, egzistencijalno. U dnu i u srži: bitno-problem je bio ovaj: *da li je čovjek radi društva, ili je društvo radi čovjeka?* No, da uočimo problem u svoj njegovoj suštini, kako se on konkretno nametao i još uvijek nameće, prisiljeni smo postepeno uvesti čitatelja.

a) Za razliku od prirodnog zbivanja, koje je *fizički determinirano,* čovjeku svojstveno djelovanje je u biti svojoj *slobodno.* Nije stoga teško uvidjeti i dozvoliti, da *kultura,* kako to i semantika ove riječi daje naslućivati, počinje s čovječjim djelovanjem. I, budući da je čovjek *razumno biće,* on svom djelovanju daje neki određeni pravac, da bi tako ostvario stanovitu unutarnju zamisao: neki ideal, koji mu, iako možda tek nejasno, lebdi pred očima: on, velimo, djeluje u vidu nekog cilja, kojim tim samim daje njegovu djelovanju određeni *smisao.* Djelovanjem, dakle, čovjek nastoji ostvariti svoje ideale ili *vrednote,* to jest ono, do čega mu je stalo, ili što je za njega vrijedno. Tako ostvarena vrednota postaje vrijednost. Potrebno je, prema tome, razlikovati vrednotu od vrijednosti. Vrednota je ono, što čini neki objekt vrijednim, npr., *ljepota* — estetska vrednota — sliku; vrijednost je sami objekt, koji vrijedi, koji je, dakle, nosilac neke određene vrednote, npr., umjetnička *slika.* Sasvim je razumljivo, da sve vrednote nemaju jednake važnosti za čovjeka; postoji, prema tome, *red ili ljestvica* vrednota (a isto tako i nevrednota, jer su sve vrednote, izuzev vrhovnu: hagiološku, polarnog značaja: pozitivne i negativne). Najdublji razlog reda ili ljestvice vrednota i vrijednosti leži u njihovoj *kumulativnosti:* svaka viša vrednota, odn. vrijednost, sadrži u sebi na neki način nižu. Iz toga je jasno, da su niže po svojoj biti *podređene* ili *u službi* viših. To nam upravo obrazlaže i činjenicu, da su niže *smisaono ovisne* od viših: *više vrednote osmisluju niže.* Empirički-evolutivno više se vrednote temelje na nižim: više su bez nižih iskustveno neostvarive. I zato naša ljestvica vrednota, odn. vrijednosti, ima ne samo *vertikalni* nego i *horizontalni* smjer; nisu, naime, sve bazične vrednote i vrijednosti za čovjeka jednako važne. Bazične vrednote, iako nisu za čovjeka kao osobno ili duhovno biće važne, jesu urgentne, jer omogućuju postojanje ili ostvarivanje viših, onih vertikalnog smjera; *in extremis,* sva Aristotelova djela dat ćemo za kilogram kruha.

b) Taj odnos vrednota, odn. vrijednosti, u svagdanjem životu izrazujemo svima poznatim pojmovima *svrhe* i *sredstva.* Prvim, naime, označujemo ono, što je glavno i što je u sebi i radi sebe objekt naše volje; drugim pak ono, što je sekundarno ili sporedno po važnosti i što je, iako u sebi, ipak ne radi sebe, nego radi glavnog: radi svrhe objektom naše volje. I zato je vrijednost sredstva pozajmljena vrijednost: ono dobiva svoju vrijednost od svrhe. Sredstvo u sebi ima samo *podređenu* vrijednost.

Pojmovi svrhe i sredstva opredjeljuju ujedno pojmove *kulture i civilizacije.* Sve ono, što ima vrijednost sredstva za život čovjeka, *ukoliko mu je ovaj zajednički s ostalim bićima na zemlji,* spada na civilizaciju, kao poljoprivreda, industrija, tehnika. Čovječji produkti ili vrijednosti ove vrsti, koje je čovjek ostvario svojim djelovanjem, po svojoj samoj *biti* se nalaze već u prirodi; *nov* je samo *način,* kojim ih je čovjek ostvario. Na kulturu pak spada sve ono, što ima kako za svoj *izvor* tako za svoju *svrhu* čovjeku svojstven život, to jest dolazi od *osobe* i upućeno je *osobi,* kao što je znanost, umjetnost, književnost. Vrijednosti ove vrsti jednako po svojoj *biti* kao i po svom *načinu* plod su ili produkt čovjeku svojstvenog djelovanja i tvore stvarnu kulturu ili kulturu u *širem smislu,* za razliku od kulture u *užem smislu,* koju tvori ostvarivanje etičko-religioznih vrednota u životu čovjeka.

Strogo govoreći, budući da su uvijek i svagdje sredstva za život čovjeka, ukoliko mu je ovaj zajednički s ostalim živim bićima na

[1] U audienciji 28. travnja 1969. U Thanta, glavnog tajnika Ujedinjenih Naroda: *L'Osservatore Romano,* English ed., od 8. svibnja 1969, str. 3.

zemlji, više-manje ista, jedna je i samo jedna može biti na zemlji našoj civilizacija, koja se u raznim vremenima ili krajevima razlikuje samo *stupnjem* razvoja, ali *ne bitno*. Tu je pravi razlog zašto se u nekim jezicima, kao u francuskom, terminom civilizacija obuhvaća ujedno i prvenstveno i naš pojam kulture, dok se u nekim drugim jezicima, kao u njemačkom, ta dva pojma i terminološki razlikuju. Iako je, naime, samo jedna civilizacija na zemlji, bilo je te i sada ima više kultura. To su dvije različite stvarnosti. Premda međusobno tijesno povezane, kultura ipak nije sjena civilizacije, kao ni sreća ljubavi. Istina je, da je redovito u povijesti razvijenu civilizaciju pratila i razvijena ili visoka kultura, ali je moguće, da jedna zemlja ima srazmjerno razvijenu civilizaciju, s nerazvijenom ili niskom kulturom. Takva, kako izgleda, sudbina čeka dobar dio zemalja afričkog kontinenta. Plodovi, naime, duha mnogo sporije dozrijevaju od plodova ruku[2].

c) Kulturom, dosljedno rečenom, nazivamo onaj duhovni ocean, u kojem se čovjek kao riba u vodi kreće i živi: tako osjeća, misli, reagira, sudi, ili k određenim idealima teži i njima se hrani, a da toga možda i nije potpuno svjestan. Danas imamo na svijetu *pet* velikih, to jest razvijenih kultura, — da ne govorimo o primitivnim ili nedovoljno razvijenim, — a to su: *naša,* to jest *zapadna, istočna* ili *bizantinska, arapska, indijska* i *kineska.* Ima već pedeset godina na pomolu je i izgradnji *nova, šesta, materijalistička,* i to točnije *komunistička,* koja nemilosrdno ruši druge i pokušava zidati na njihovim ruševinama, i koja je prvenstveno i nada sve civilizacija, te tek *posljedički* ili samo *«nadgradnjom»* kultura.

d) Našu, zapadnu kulturu sačinjavaju tri bitna elementa: religiozni —židovsko-kršćanskog izvora, misaono— osjećajni — grčkog, te pravni — rimskog izvora. Srž ili okosnicu ove kulture sačinjava *poimanje o čovjeku.* Radi svoje besmrtne duše i vječne zagrobne sudbine, čovjek, po ovom poimanju, stvoren na sliku Božju, posjeduje dostojanstvo, prava i dužnosti, koje svako društvo, uključiv državu, mora poštivati. Čovjek ih nosi u svojoj, od Boga mu danoj, naravi, ne prima ih od društva. Uz to, pozvan ne samo da što vjernije kao slika Božja očituje Boga, nego i da bude i u vječnosti kao i ovdje na zemlji učesnikom u najintimnijem životu trojstvenog Boga, čovjek participira absolutnu vrijednost Boga. *Društvo je,* dakle, po ovom poimanju, samo *sredstvo,* da bi čovjek mogao ostvariti svoju svrhu; *društvo je radi čovjeka:* čovjek je *svrha* društva.

Upravo dijametralno je ovom poimanju protivno poimanje o čovjeku istočne ili bizantinske kulture. U ovoj kulturi prvenstvo ima društvo, posebno političko društvo ili država: čovjek u njoj ima društvu podređenu vrijednost: *čovjek je radi društva,* ne društvo radi čovjeka. *Čovjek je, dakle, sredstvo, društvo je svrha.*

e) Evo, upravo u ovom dijametralno oprečnom poimanju o čovjeku leži *bitna* razlika između naše, zapadne, i istočne ili bizantinske kulture i, tome dosljedno, između nas, Hrvata, koji već 1300-godišnjim svojim životom pripadamo zapadnom kulturnom krugu i društvu, i Srba, koji približno isto tako dugim svojim životom se nalaze u sferi bizantinskog kulturnog kruga. Budući da su ta dva poimanja o čovjeku suprotna jedan drugom: po jednom je čovjek svrha, a društvo sredstvo, po drugom je društvo svrha, a čovjek sredstvo, *izmirenje ili mirna koegzistencija među njima je isključena.* U istom političkom društvu: u istom državnom okviru s vremenom nužno jedno od ovih poimanja mora ustupiti mjesto drugom. Koje će pak poimanje prevladati, a koje će nestati, ovisi i ovisit će o tom, tko je na vlasti. Tko god, naime, upravlja ili vlada državom, on vlada i drugčije ne može vladati nego sukladno sa svojim poimanjem. Evo nekoliko primjera iz «domaće» povijesti.

α) Vojvođanski Srbi, prebačeni iz bizantinske kulturne sfere u okvir Austrije i tim pod utjecaj zapadnog kulturnog kruga, u roku od tri stoljeća su okcidentalizirani: poprimili su ljestvicu vrednota zapadnog društva. Najnovije vijesti, koje dobivamo iz domovine, govore o naporima, da bi se oni ponovno povratili u svoj prvotni kulturni krug.

β) Prodor bizantinske kulture na tlo naše sredovječne Crvene Hrvatske, ne samo da je oduzeo to područje gotovo u cijelosti zapadnom kulturnom krugu, nego ga je najvećim dijelom i odcijepio od katoličke vjere i oduzeo hrvatskom narodu.

γ) Na sličan način prodor arapske kulture na hrvatsko etničko područje preko osmanlijskog osvajača odcijepio je znatan dio stanovništva hrvatskog naroda od kršćanstva i otuđio ili točnije udaljio od zapadnog kulturnog utjecaja i društva.

f) Mi Hrvati, ni kao ljudi ni kao kršćani, ne smijemo gajiti, ni imati u srcu ni resentimenta, a kamoli mržnje, prema Srbima ili srpskom narodu. Mi ih moramo razumjeti te zauzeti vladanje prema njima onakvo, kakvo nam diktiraju razum, razboritost i politička mudrost, kratko: *opće dobro* hrvatskog naroda. Srbi su logični sa svojim, bizantinskom kulturnom krugu i društvu svojstvenim, poima-

[2] Tu je (pod. *a* i *b*) sažeto data nauka slovenskog filozofa F. Vebera, izložena u djelima *Filozofija,* Ljubljana 1930, i *Knjiga o Bogu,* Celje 1934. — F. Nevistić je dao dobar opći pogled na *Problem kulturnog jedinstva* u članku objavljenom u *Hrvatskoj* (Buenos Aires) od 1. srpnja 1948., str. 7.

njem ljestvice vrednote. I kao što čovjek ne može iz svoje kože izići, tako ni oni ne mogu drugačije vladati s takvom ljestvicom vrednota. Riječi Stepinca na komunističkom sudu: «Hrvatski narod je bio rob u bivšoj Jugoslaviji» nisu pretjeriranje. Samo nekoliko dokaza, da ne spominjemo puno žalosnijih uspomena.

U dvadeset i tri godine zajedničkog državnog života sa Srbima nakon «ujedinjenja» najmanje 200.000 Hrvata, pripadnika katoličke vjere, politikom vlastodržaca moralno su bili prisiljeni napustiti vjeru svojih otaca i prigrliti pravoslavlje — vjeru vlastodržaca[3]. Od kojih 10.000 vojničkih časnika u predratnoj Jugoslaviji samo 1.000 njih bili su Hrvati, a od 165 djelatnih i nekoliko stotina umirovljenih generala samo su dva Hrvata i dva Slovenca, od kojih nijedan nije zapovijedao ne samo armijom, nego ni divizijom. Godine 1932. u Ministarstvu unutrašnjih poslova od 127 činovnika bilo je 113 Srba; u Ministarstvu vanjskih poslova od 219 činovnika bilo je 180 Srba; u Ministarstvu pravde od 137 činovnika bilo je 116 Srba; u Ministarstvu prosvjete od 156 činovnika bilo je 150 Srba. «Ostatak je otpadao na Hrvate, Slovence i muslimane», kako se izrazuje dr. A. J[uretić][4], koji je taj skandal iznio u javnost i svoju odvažnost platio gubitkom mjesta u Ministarstvu, gdje je bio zaposlen.

Dà, hrvatski narod je bio rob u bivšoj, predratnoj Jugoslaviji. Tragika ipak nije u tom. Tragika je u činjenici, što je on i danas robom[5], i bit će *nužno* u bilo kojoj Jugoslaviji, u kojoj će Srbi imati odlučujuću riječ. Meštrovićeva izjava nakon posjeta Jugoslaviji, dana «Novoj Hrvatskoj» u Londonu: «To su dva svijeta [Hrvati i Srbi — Istok i Zapad]»[6], treba pravo shvatiti, naime: «to su dva *oprečna* svijeta».

[3] *Memorandum* hrvatskih svećenika na slobodi svjetskoj javnosti 1954., str. 6.

[4] Dr. A. J[uretić], *Srpska posla: Hrvatski Glas* (Winnipeg), od 26. srpnja 1949., str. 4.

[5] Srbi, koji zajedno s Crnogorcima i pravoslavcima u hrvatskim krajevima, prema službenom popisu obavljenom 1961., čine tek 44,9 % od ukupnog pučanstva Jugoslavije (isp. HR 16(1966)24), zastupani su —prema podatcima objavljenim u beogradskoj *Ekonomskoj politici* od 27. siječnja 1969., koje prenosi zagrebački *Hrvatski književni list* u svom svibanjskom broju—, ovako u *saveznim organima* u Beogradu. Od ukupno 659 izbornih činovnika, 496 su Srbi (tj. 75 %); od 4245 upravnih, 3043 su Srbi (tj. 72 %); od 274 sudskih, 196 su Srbi (tj. 72 %), a od 699 članovnika raznih organizacija, koje pružaju uslugu saveznim organima, 599 su Srbi (tj. 86 %). Statistike nacionalne strukture višeg vojnog i diplomatskog osoblja još su uvijek *službenom tajnom;* i *zato* se ne ćemo udaljiti od istine, ako predpostavimo, da Srbi i tamo čine barem 75 %. —I, eto, ova totalitarna supremacija jednog naroda u multinacionalnoj državi se servira cinički svijetu pod zakrinkanom krabuljom «bratstva i jedinstva».

[6] *Nova Hrvatska* (London), kolovoz-rujan 1959.

g) To još više vrijedi za današnju: poratnu, komunističku Jugoslaviju. S gledišta, naime, povijesti kulturâ, komunizam je, iako svojom filozofskom osnovicom ima podrijetlo sa Zapada, ustvari samo *novo, logičnije* provedeno izdanje bizantinskog poimanja odnosa čovjeka i društva. *Novo,* ukoliko mjesto države zauzima svemoćna komunistička partija: «država u državi». Njoj i njenim ciljevima ima sve — sve služiti: vjera, politika, znanost, umjetnost, književnost i, dakako, na prvom mjestu ekonomija, jer sva dobra građana postaju *de facto,* ako i ne *de iure,* vlasništvo partije, kako je to upozorio Milovan Đilas[7]. Partija nemilosrdno ruši sve, što joj se suprotstavlja i opire, a bijesni najgore protiv ovih, koji su joj najotporniji i načelni protivnici: na prvom mjestu *katolička vjera i Crkva,* a potom sav Zapad: *zapadno društvo.*

Zaključujući ove misli, usput istaknimo, da nam samo ova posebna ljestvica vrednota: ovo poimanje odnosa čovjeka i društva u sferi istočnog kulturnog kruga objašnjava neke veoma zanimljive činjenice, kao što su ove: da se cesaropapizam udomaćio u istočnoj Crkvi, i da je zapravo, u dnu, on stvarnim uzrokom istočnog raskola, to jest odcjepljenja istočne Crkve od svog vjerskog središta: Rima; da se komunizam najlakše uvrježuje u sferi bizantinske kulture, te da se pravoslavlje, koje se uglavnom geografski poklapa s bizantinskom kulturom, relativno dosta lako ukapča u komunistički kolosijek. Dok je, naime, kršćanstvo na Zapadu uspjelo apsorbirati i tako oplemeniti kulturu svojih naroda, na Istoku je kultura apsorbirala kršćanstvo i stavila ga u svoju službu. Komunizam, kao «izravni baštinik Bizanta»[8], nastavlja gdje god može istu politiku; gdje pak ne može, nemilosrdno i bez skrupula likvidira, — fizički, moralno ili juridički, — svoje protivnike.

Sada smo pripravni, da ispravno uočimo i sudimo značenje i veličinu zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca.

STEPINČEVO RJEŠENJE

Alojzije Stepinac, zagrebački nadbiskup i kasnije, iako utamničenik, kardinal Katoličke Crkve, *privlači nas i osvaja,* — i to sve više i jače, što ga bolje upoznajemo, — *skladnošću ili duhovnom ljepotom,* koja žari iz njegove osobe. Mi, istina, možemo razlikovati njene sastavne komponente, ali one su se tako međusobno ispreplele i srasle, da je nemoguće ni jednu od njih izdvojiti pa je zasebno, neovisno od

[7] M. Đilas, *The New Class* (Harcourt, Brace & World).

[8] I. Bogdan u recenziji djela Dr. D. Kambera, *Problemi i metode u hrvatskoj borbi za slobodu,* objavljenoj u *Hrvatskoj reviji* 1959., str. 339.

drugih, promatrati: čovjek, kršćanin, sin hrvatskog naroda i pastir svoga stada srasli su se u njemu u jednu, —više izljevenu, negoli sastavljenu— *skladnu cjelinu.*

Nema i ne može biti sumnje, da je ovaj unutarnji sklâd, koji odrazuje Stepinčeva osoba, neprotumačiv i nerazumljiv bez «vertikalne» komponente: bez njegove *duboko-kršćanske religioznosti.* Ona ga je samo mogla snabdjeti s ispravnim gledanjem na dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe, smrtno ugrožene i bestidno gažene u ratnom vihoru, koji je posebnom žestinom bijesnio na našem narodnom teritoriju — vjekovnom razmeđu svjetova. Ona mu je samo, usidrujući dostojanstvo i vrijednost čovjeka u Bogu, mogla dati čvrstoću uvjerenja i moralnu snagu, da digne svoj glas u obranu čovjeka, svakog čovjeka, bez obzira na dob ili spol, rasu ili narodnost, kulturu ili vjeru, i bez obzira, s koje strane dolazi gaženje tog dostojanstva, ili kakvim se osobnim žrtvama tom obranom izlaže.

a) Ubrzo, naime, po proglašenju N. D. Hrvatske, — prvenstveno izazivanjem samih Srba, koji su pod vodstvom D. Mihajlovića i prema uputama «jugoslavenske vlade u izbjeglištvu» nastojali mladu Hrvatsku Državu ugušiti u povojima, nešto i samom reakcijom s hrvatske strane na 23-godišnje «pašovanje» Srba, — već napeti hrvatsko-srpski odnosi su se zaoštrili. Aktivnim pak upletanjem stranih sila: Italije, Njemačke i, preko svog eksponenta komunističke partije Jugoslavije, Sovjetskog Saveza, na teritoriju Hrvatske Države buknuo je pravi građanski rat. Hrvati su, uzeti kao cjelina, s veseljem pozdravili proglašenje svoje države i branili je sa zanosom, požrtvovnošću i junaštvom; Srbi su pak u osnivanju Države Hrvatske gledali izdaju Jugoslavije, — vjernije odgovara stvarnosti reći: izdaju svoje Velike Srbije, jer to je za njih značila i bila prva Jugoslavija, — i nastojali je uništiti. Vrijednost ljudske osobe je pala nisko — veoma nisko. I ne samo na strani Srba (spomenimo samo kao primjer pokolj Hrvata u ramskoj kotlini u kolovozu 1942., u kojem je blizu tisuću osoba izgubilo živote)[9]: Hrvati su, nažalost, uzvraćali Srbima istom mjerom (spomenimo slučaj u Glini, gdje je pobijeno 260 Srba). U takvim, dakle, prilikama zagrebački nadbiskup Stepinac smatrao je svojom dužnošću dignuti svoj glas u obranu ljudske osobe. — U predstavci od 14. svibnja 1941. upravljenoj A. Paveliću, poglavaru Države, veli[10]:

[9] O. Miroslav Džaja, *Sa Kupreške visoravni,* Otinovci — Kupres 1970., str. 140., bilj. 5. — Poznata pjesma nevesinjskih četnika: «Sve od Vrana do Prozorskih vrata / pobili smo hiljadu Hrvata», odgovora gotovo doslovno stvarnosti.

[10] Sve u ovom članku izravno navedene Stepinčeve riječi preuzeli smo od *drugih.* Iako smo ih vjerno prenijeli, ne jamčimo za njihovu vjernost originalu.

«Poglavniče! Ovaj čas primio sam vijest, da su Ustaše u Glini postrijeljali bez suda i istrage 260 Srba. Ja znam, da su Srbi počinili teških zločina u našoj domovini u ovih dvadeset godina vladanja. Ali smatram ipak svojom biskupskom dužnošću da podignem svoj glas i kažem, da ovo po katoličkom moralu nije dozvoljeno, pa Vas molim, da poduzmete najhitnije mjere na cijelom teritoriju NDH, da se ne ubije ni jedan Srbin, ako mu se ne dokaže krivica radi koje je zaslužio smrt. Inače ne možemo računati na blagoslov neba, bez kojega moramo propasti».

Kad je i u Hrvatskoj, pod utjecajem rasne teorije i naših njemačkih «saveznika», izašla odredba, da svi Židovi moraju i vidljivo biti obilježeni, i stvarno se počelo s progonom, oduzimanjem imovine pa i ubijanjem (npr., na brčanskom mostu na Savi ubijeno je oko 160 Židova), Stepinac nastupa u njihovu obranu i u svojoj predstavci A. Artukoviću, ministru unutrašnjih poslova, datiranom 22. svibnja 1941. veli:

«Svatko će sigurno odobriti nastojanje da privreda bude u narodnim rukama, da se ne dopusti gomilanje kapitala kod nenarodnog i protunarodnog elementa, te da strani elementi ne odlučuju o državi i narodu. Ali da se pripadnicima drugih narodnosti i drugih rasa oduzme svaka mogućnost egzistencije i da se na njih udari žig sramote, to je već pitanje čovječnosti i pitanje morala. A moralni zakoni vrijede ne samo za život pojedinca nego i za državnu upravu... Nisu obilježeni vidljivim znakom ni konkubinarci, ni poznati preljubnici, pa ni same javne bludnice. Pa kad se to ne čini s onima, koji su svojom ličnom krivnjom zavrijedili da ljudsko društvo od njih zazire, zašto da se to čini s onima, koji su bez svoje krivnje članovi druge rase?... Imamo li mi pravo na takav atentat na čovjekovu ličnost?».

I dok njemački topovi stoje na trgu pred njegovom Katedralom, Stepinac diže svoj glas u propovijedima protiv nacista i njihove rasne teorije, koja se i u Hrvatsku nastoji importirati teoretski i praktično:

«U ovih zadnjih nekoliko godina uspjele su razne bezbožne teorije i ideologije zatrovati tako svijet, da je mržnja postala regbi glavnim pokretalom sviju ljudskih čina... Ne može se spojiti ljubav prema Bogu s mržnjom prema čovjeku, jer bez nje [to jest: ljubavi prema čovjeku] društvo pretvara se u čopor divljih zvijeri» *(Propovijed 26. X. 1941).*

«Svaki narod i svaka rasa, kako se danas odrazuje na zemlji, imade pravo na život dostojan čovjeka i na postupak dostojan čovjeka. Svi oni bez razlike, bili pripadnici ciganske rase ili

koje druge, bili crnci ili uglađeni Europejci, bili omraženi Židovi ili ponosni Arijci, imadu pravo da govore: «Oče naš, koji jesi na nebesima... Stvarno postoji jedna rasa, a to je Božja rasa» *(Propovijed na blagdan Krista Kralja 1942.).*

«Katolička Crkva ne pozna rasa, koje gospoduju i koje robuju. Katolička Crkva pozna samo rase i narode kao tvorevine Božje, a ako koga više cijeni, to je onaj, koji ima plemenitije srce, a ne jaču pesnicu. Za nju je kralj kao čovjek u kraljevskoj palači upravo tako čovjek kao i zadnji siromah i ciganin pod šatorom. Ona među njima ne pozna bitne razlike kao čovjeka. Jedan i drugi ima neumrlu dušu, jedan i drugi su istog kraljevskog podrijetla, vukući svoju lozu od Boga Stvoritelja» *(Propovijed nakon pokorničke procesije 31. X. 1943.).*

U istoj propovijedi izlaže i brani katoličku nauku protiv zabluda dialektičkog materijalizma, i posebno kako se on provodi u komunističkoj praksi, te veli ove značajne riječi, koje će doslovce ispuniti: *«To je naše stanovište, od kojeg se ne odstupa ni uz cijenu života».*

Ne treba zaboraviti, da je Stepinac ne samo tako *učio, propovijedao,* nego je i *radio,* sasvim u skladu s onim što je propovijedao: pomagao je i zaštićivao sve, ukoliko je mogao, Srbe i Židove, jednako kao i Hrvate. Uvjeren, da je poštivanje ljudske osobe *zahtjev Stvoritelja* i zato *preduvjet,* da bi Država Hrvatska s uspjehom mogla preživjeti ratnu oluju, on je bio *svjetionik,* koji je pokazivao pravi put. I zato najveći rodoljub onih tmurnih dana.

b) I kad se, nasilnim po svršetku rata dolaskom na vlast hrvatskoj duši podpuno stranog i u srži neprijateljskog komunističkog režima, koji je demonskom mržnjom gazio sve što mu se suprotstavlja i opire, spustila duboka noć nad hrvatskim narodom, a i stradanja povećana antagonizmom do parodoksizma zatrovanim ratnim događajima s još više domaćim nego susjednim Srbima, koji su i sada, kao i u predratnoj Jugoslaviji, ogromnom većinom domogli se vlasti te nastojali izravnati ratne račune s Hrvatima, diže se i opet svijetli lik zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca, — kô «melem na ranu, duga u oblaku», — i neustrašivo ustaje na obranu kako besramno gaženih prava ljudske osobe, tako vjerskih i narodnih svetinja svog obezpravljenog naroda. Ali, ono što nas zadivljuje kod Stepinca, nije toliko njegovo ispravno gledanje na dostojanstvo i vrijednost ljudske osobe, pa ni ona neumoljiva, željezna, rekli bismo, logika, kojom je to gledanje primjenjivao na tako međusobno različita polja i slučajeve, koliko činjenica, da je on to svoje gledanje *neokrnjeno* branio uz cijenu i najvećih žrtava: svoje slobode i svoga života, iz čvrstog

uvjerenja: «iz nutarnje nužde svjesni, da to odgovara volji Boga Stvoritelja», kako se sâm izrazio (u rečenoj propovijedi 31. X. 1943.), dovikujući na komunističkom sudu: *«Znajte, gospodo, da je zagrebački nadbiskup spreman i umrijeti za ono što propovijeda».*

«Nadbiskup Stepinac», — sasvim točno je zapazio glasoviti američki biskup Fulton Sheen, «ušao je u sudnicu kao zagrebački nadbiskup, a izašao je iz nje kao sveopći uzor za čovječanstvo i kao duhovni vođa svoga hrvatskog naroda»[11].

Nadbiskup Stepinac, — da skrije pravu namjeru, optužitelj je govorio: «Alojzije Stepinac», — optužen je što je «kolaborarirao s neprijateljem i surađivao s domaćim fašistima», te zbog «izdaje protiv komunističke vladavine poratne Jugoslavije». — Tok ovog vajnog dvanaest-dnevnog procesa kao i njegov ishod i odveć je dobro poznat, da bi ga trebalo ovdje u pojedinostima iznositi. Istaknut ćemo stoga samo najbitnije.

α) Stepinac je stavljen pred sud po zakonu o zločinima protiv naroda i države, izglasanom 15. kolovoza 1945. a dopunom od 9. srpnja 1946., a optužuje se za čine odigrane za vrijeme rata; optužuje se, dakle, za čine po zakonu, koji nije postojao u vrijeme tih čina, protivno pravnom načelu usvojenu u civiliziranim zemljama: «Nulla poena sine lege — nema kazne bez zakona». K tome, Stepinac jednostavno niječe legitimnost sudbenog procesa: «Vi ste za mene vlast od 8. svibnja 1945., a prije toga nikakva vlast... Vi mene imate pravo pitati i zvati na odgovornost od 8. svibnja 1945.». I tome dosljedno uskraćuje odgovore na upite, osim kad dobro vjere i njegova hrvatskog naroda traže da govori. To je potaklo državnog tužioca, da je njegovo vladanje na sudu isporedio s Kristovim. I sasvim točno. Samo je sličnost dvaju procesa išla daleko dublje, kako ćemo vidjeti malo niže.

β) Stepinac je, —to posebno naglašujemo, jer strani tisak preko toga prelazi, iako je to jedna od bitnih točaka čitavog procesa—, priznao na komunističkom sudu, da je zajedno s čitavim hrvatskim narodom pozdravio proglašenje Države Hrvatske i na samom procesu *branio legitimitet njenog osnivanja,* iako je bio svjestan, da bi ga to moglo stajati života:

«Hrvatski se je narod plebiscitarno izjavio za Hrvatsku Državu i ja bih bio ništarija, kad ne bih osjetio bilo hrvatskog naroda, koji je bio rob u bivšoj Jugoslaviji... Što sam govorio o pravu hrvatskog naroda na slobodu i nezavisnost, sve je u skladu s osnovnim principima Saveznika istaknutim na sastanku u Jalti i u Atlantskoj povelji. Ako prema ovim zaključcima svaki narod ima pravo na svoju nezavisnost, zašto bi se to branilo samo

[11] Tako M. Sinovčić, *Stepinac i Hrvatska Država.* Hrvatska Misao (Buenos Aires), sv. III, str. 4.

hrvatskom narodu? Sveta Stolica je toliko naglašavala, da i mali narodi i narodne manjine imaju pravo na slobodu. Zar katolički biskup i metropolita ne bi smio o tome ni pisnuti? Ako treba, past ćemo, jer smo vršili svoju dužnost».

Jednako glede *Pastirskog pisma,* objavljenog 24. ožujka 1945., koje je u ime Poslovnog odbora Pretsjedništva Biskupskih konferencija potpisao Stepinac s još četvoricom drugih biskupa, i u kojem je stajalo:

> *«Povijest svjedoči, da hrvatski narod kroz cijelu svoju tisućutristogodišnju prošlost nije nikada prestao plebiscitarno naglašavati, da se ne odriče svoga prava na slobodu i nezavisnost, koju on od srca želi i svakom drugom narodu. A kad je u Drugom svjetskom ratu ta misao još jače naglašena i* oživotvorena u vlastitoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, *hrvatski su katolički biskupi poštivali volju Hrvatskog naroda. Nitko prema tome nema prava optuživati bilo kojega građanina Hrvatske Države pa ni hrvatske biskupe zato, što poštivaju tu neodstupnu volju hrvatskog naroda,* kad na to ima pravo i po Božjim i po ljudskim zakonima»[12]. —

A na upit suca, da li je to *Pastirsko pismo* doista njegovo, ili samo nosi njegov potpis, Stepinac odgovara, da je njegovo, i kad ne bi bilo njegovo, da ga on ne bi potpisao ni uz kakav pritisak.

Iz gore rečenog se nužno nameće ovaj zaključak:

Tko god polazi sa stanovišta, da je Država Hrvatska nezakonita —ne samo nelegalna, nego i nelegitimna— politička tvorevina, on *mora* osuditi Stepinca kao *izdajicu* Jugoslavije, jer je on ne samo tu državu priznao zakonitom — legitimnom, nego je i svim silama, na način spojiv s biskupskom dužnošću, radio, da ta država prebrodi ratne poteškoće. Ali, u tom slučaju, tko osudi Stepinca kao izdajicu radi toga, on *mora* zanijekati narodu, — i, tome dosljedno, pojedincu, — pravo na slobodu (ne zaboravimo, da se *neposredno upravo na slobodi* temelji dostojanstvo ljudske osobe), — i zato i na nezavisnost. Ali, ropstvo nije normalno, niti je moralno, kao što to reče A. G. Matoš. I zato duhovna veličina Stepinca stoji u tom, da je za ovo svoje uvjerenje bio spreman položiti život. I platio ga ponižavajućom robijom i zatočenjem: lišavanjem slobode. I zato ga s pravom njegov hrvatski narod smatra svojim narodnim velikanom i mučenikom.

γ) Politička optužba nadbiskupa Stepinca bila je ustvari samo *izlika,* da se ovom procesu i eventualnoj osudi dade barem *prividna zakonitost.* Pravi, naime, razlog ovog montiranog procesa je, — kao i u slučaju Kristovu, — *religiozne* naravi.

[12] *Danica* (Chicago), u broju od 28. travnja 1948., donijela je cijeli tekst ovog *Pastirskog pisma.*

1) Proces nadbiskupa Stepinca je imao za *neposrednu* svrhu *diskreditirati* Katoličku Crkvu u Hrvatskoj pred svjetskom javnošću radi kolaboracije s nacistima[13], i tim ujedno *zastrašiti* «reakciju», to jest, na prvom mjestu, katoličke vjernike, kod kojih komunistički režim nailazi na najjači odpor. Ova svrha je očita iz zadnjeg govora državnog tužioca na procesu, iako je zavijena u komunistički rječnik. Nju je, međutin, razotkrio sâm optuženi Nadbiskup: *«Ovdje na sudu nije neki Stepinac, kako vi svaki čas ponavljate, nego zagrebački nadbiskup».* I malo kasnije: «Konačno da kažem nekoliko riječi o komunističkoj partiji, mojem stvarnom tužiocu».

2) *Religiozni* razlog ovog procesa, međutim, išao je još *puno dublje.* U dnu, proces je zapravo montiran «u svrhu odcjepljenja Katoličke Crkve u Hrvatskoj od vodstva u Vatikanu. Tito je ovu svrhu otvoreno izjavio», prema svjedočanstvu biskupa-vladike Dionizija Milivojevića, u svoje vrijeme glave Srpsko-pravoslavne Crkve u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama, danom 25. listopada 1946.[14]. Ovo su umjetniku I. Meštroviću priznali i neki komunistički prvaci za svog posjeta Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je Meštrović boravio. Tako Meštrović svjedoči[15], da mu je M. Đilas, nekad prvi do Tita, na upit o Stepincu rekao:

> *«Da pošteno kažem istinu, ja mislim, i to ne samo ja, da je Stepinac jedan integralan čovjek, čvrst karakter, koga je nemoguće slomiti.* On je bio zaista pravedan osuđen, *ali koliko se je puta desilo u historiji, da su bili pravedni ljudi osuđeni* iz političke nužde». *[U tekstu je italik naš, da upozorimo čitatelja na bizantinsku ljestvicu vrednota; pravi razlog osude je* raison d'etat: *i vjera ima da služi državi]. I malo dalje Đilas nadodaje: «Mi ne bismo imali ništa protiv njegova hrvatskog nacionalizma, samo ne možemo trpjeti njegovu privrženost Rimskom Papi».*

Sasvim slično sjedočanstvo dao je Meštroviću i jedan drugi komunistički prvak, kad je došao govor o nadbiskupu Stepincu:

> *«On je sigurno čovjek jaka i čvrsta karaktera i uporno stoji za svojim uvjerenjem. Da je samo u jednoj stvari popustio, bio bi danas slobodan i nama uštedio napast. Nas njegov hrvatski nacionalizam ne bi smetao,* i da je samo proglasio hrvatsku crkvu, mi bismo ga bili digli do neba».

[13] *The New York Time,* Editorial, od 3. listopada 1946.

[14] A. H. Count O'Brien of Thomond, *Archbishop Stepinac — The Man and His Case,* Westminster, Md., 1947., str. 81-82.

[15] I. Meštrović, *Stepinac — duhovni heroj: Hrvatska revija* 6(1956)201-206. Oba navedena svjedočanstva se nalaze na str. 202.

Štaviše, Đilas je priznao Meštroviću, da je nadbiskupu Stepincu prije nego je osuđen, nuđena sloboda, uz uvjet, da proglasi hrvatsku nacionalnu Crkvu neovisnu od Rima, te da je osuđen, kad je to odbio[16]. Fr. Mauriac, francuski književnik, zato je s pravom rekao, da je Stepinac «mučenik crkvenog jedinstva».

δ) Na sve optužbe Stepinac je kratko rekao: *«Sve što sam radio u skladu je s katoličkim moralom... Možete izreći osudu kakvu god hoćete. Izjavljujem ovdje pred svima: ...osuđen sam nevin; moja me savjest ni za što ne prekorava, i budućnost će to pokazati».*

Stepinac je imao zadovoljstvo, da mu je Meštrović, za posjeta Jugoslaviji u ljetu 1959., saopćio priznanje komunističkih prvaka o njegovoj nevinosti, te ih je Stepinac i naveo u pismu osječkom sudu, datiranom 8. prosinca 1959. On je, međutim, bio svjestan svoje žrtve. Kad mu je Tito preko američkog novinara nudio puštanje na slobodu, uz uvjet, da ne će vršiti svoje svećeničke dužnosti u Jugoslaviji, Stepinac je resko uzvratio: «Ja sam potpuno indiferentan što se tiče mog puštanja na slobodu. *Ja znam zašto trpim: za prava Katoličke Crkve»*[17].

Čitav ovaj proces protiv nadbiskupa Stepinca i njegov ishod možemo sasvim vjerno sažeti zajedno s Meštrovićem: *«On je bio 'osuđen' zbog njegove neslomljive vjere u Kristovu nauku i u pravo hrvatskog naroda na svoju slobodu i samostalnost, a sve drugo su bile lažne izmišljotine»*[18].

Kratko! Stepinac je ona rijetka, izvanredna pojava, gdje je sticajem prilika ili, točnije, providnošću Svemogućega dostojanstvo ljudske osobe našlo svoga braniča. On je, u biti, sukob Zapada i Istoka, to jest zapadnog i istočnog poimanja ljestvice vrednota, i posebno istočnog u komunističkom izdanju; sukob, dakle, čovjeka i države, društva; i tome dosljedno, sukob hrvatske narodne osebujnosti sa srpskom, iako pod jugoslavenskim imenom; sukob vjere i bezboštva. Stepinac je branič ljudske osobe: čovjeka, vjere i Crkve, te prava svog hrvatskog naroda. *Veličina* je njegova u tom, da je za svaku od ovih vrednota zalagao, ako je trebalo, i svoj život. Stepinac svojom žrtvom uči, da je vrijedno, ako treba, i umrijeti za ono, od čega ili za što živimo.

NAČELNO RJEŠENJE

Rješenje, — i to konkretno, praktično, — koje je nadbiskup Stepinac dao problemu odnosa čovjeka i društva, sasvim je, — može nam se reći, — točno i logično sa stanovišta zapadne kulture. Ono je,

[16] *La Presse* (Montréal), od 19. ožujka 1960.
[17] *Time*, od 22. veljače 1960., str. 46.
[18] I. Meštrović, *nav. članak: Hrvatska revija* 6(1956)201.

naprotiv, krivo i pogrešno s oprečnog stanovišta bizantinske i posebno komunističke kulture. A nemaju li istočnjaci, pa, dakle, i naši susjedi Srbi, isto tako pravo na svoju «dušu», na svoje poimanje ljestvice vrednota, kao i zapadnjaci, i, konkretno, mi Hrvati, na svoju. Postavlja se, dakle, pitanje *načelne naravi metafizičkog reda,* koje prelazi okvir neke dane nam kulture, to jest *pitanje objektivne ljestvice vrednota,* jer je očito na prvi pogled, da dva *oprečna* poimanja, ukoliko se isključuju, ne mogu biti istinita.

a) Prije svega jasno je svakom, da nitko, —bio istočnjak ili zapadnjak— *nema prava na zabludu,* i to iz vrlo jednostavnog razloga, *jer je to u protuslovlju s razumskom naravi čovjeka.* Istočnjaci, dakle, imaju pravo na svoje poimanje reda i ljestvice vrednota samo utoliko, ukoliko je to poimanje i objektivno opravdano, to jest ukoliko je sukladno s razumskom naravi čovjeka. Pitanje, prema tome, koje je od dva međusobno oprečna poimanja ljestvice vrednota, zapadnjačko ili istočnjačko, objektivno opravdano, ovisi o tom, koja je ljestvica vrednota, *objektivno istinita:* da li je, dakle, čovjek radi društva ili je društvo radi čovjeka?

b) Da je zapadnjačka ljestvica vrednota objektivno istinita a ne njoj oprečna istočnjačka, da je, dakle, društvo radi čovjeka, a ne čovjek radi društva, lako je vidjeti iz ovih dokaza:

α) Naš *naravni zdravi razum* nam nedvojbeno svjedoči, da je sve na ovom svijetu, uključiv i društvo — konačno *radi čovjeka,* jer on jedini posjeduje, radi svoje besmrtne duše, zagrobnu sudbinu. Prema tome, dok god ovo dopušta, on *logično* mora usvojiti i to, da je razumski utemeljena zapadnjačka, a ne istočnjačka ljestvica vrednota.

β) Isto nam svjedoči *moralna jednodušnost ljudskog roda,* kako je očitovana u *Općoj Deklaraciji o pravima čovjeka*[19], prihvaćenoj i proglašenoj na Općem zasjedanju Ujedinjenih Naroda u Parizu 10. prosinca 1948. Sva, naime, prava čovjeka, posebno ona, koja su *čisto osobnog* značenja (čl. 3-11) *predpostavljaju i uključuju* poimanje zapadnjačke ljestvice vrednota. Nije se, dakle, čuditi, da su se komunističke države—, njih šest na broju — sustegle od glasanja, dok su ostale države, sve osim dviju: njih, dakle, 48 na broju — članice ovog, do sada u povijesti čovječanstva najvećeg međunarodnog političkog foruma, bez obzira kojoj kulturi pripadale, glasale *za* Deklaraciju. Makar se, naime, ne slagale te različito poimale najdublje temelje, gdje su dostojanstvo i njemu inherentna prava ljudske osobe ukorijenjena, svi slobodni narodi preko svojih predstavnika slažu se u činjenici opstojanja tog ljudskog dostojanstva i njegovih prava.

γ) I konačno, Katolička Crkva, iako se kao ustanova svrhuna-

[19] *Hrvatski književni list* (Zagreb), br. 13, god. II, 1969., str. 1-2. donosi tekst ove *Deklaracije* u cijelosti na hrvatskom jeziku.

ravnog reda ne može poistovjetiti ni s jednom datom kulturom, pa ni zapadnom, i izričito, *preko svog autentičnog Učiteljstva,* uči u konkretnom slučaju ljestvicu vrednota zapadnog društva. «Društvo je, po planu Stvoritelja», — veli papa Pio XI.[20], — «naravno sredstvo, kojim se čovjek može i mora služiti za postignuće svoje svrhe, jer je Država radi čovjeka, a ne čovjek radi Države». Slično i svi njegovi nasljednici[21], pa i sami Drugi Vatikanski sabor[22]. I, prema tome, za vjernika to je pitanje načelno riješeno.

ZAKLJUČAK

Poznavati i usvajati načela, i dati nekom pitanju u konkretnoj i zapletenoj situaciji ljudskih odnosa pravilno, to jest istini, pravednosti, pravičnosti i ljubavi odgovarajuće rješenje, dvije su sasvim različite stvari. To konkretno rješenje postaje posebno teško, kad iziskuje i velike osobne žrtve. Zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac je svojim životom svijetli primjer — upravo ideal, kojim putem trebamo ići ne samo kao pojedinci, nego i kao cjelina: kao narod, iako će biti veoma rijetki oni, koji će ostvariti u sebi čistoću i savršenost ideala: uzora.

Ali, nije li smisao ideala upravo u neprestanom zovu k visinama i izazovu, kojim budi zapretane energije?

[20] *Divini Redemptoris,* Okružnica od 19. ožujka 1937: *Acta Apostolicae Sedis* 29(1937)79.

[21] Pio XII., *Nuntius radiophonicus* od 24. XII. 1944.: AAS 37(1945)12; isto tako *Ce premier Congrès,* govor liječnicima od 13. IX. 1952.: AAS 44 (1952)786; Ivan XXIII., *Pacem in terris,* okružnica od 11. IV. 1963.: AAS 55(1963)257-304, posebno str. 263; Pavao VI., *Populorum progressio,* okružnica od 26. III. 1967.: AAS 59(1967)257-298, posebno str. 274.

[22] Past. Kons. *Gaudium et spes,* osobito pod br. 25; Saborska izjava *Dignitatis humanae,* osobito pod br. 6-7.

DUHOVNI LIK KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA

O. BONIFACIJE PEROVIĆ (1900-1979.)*

VELIČINA kardinala Stepinca, njegovog apostolskog žara, njegovog svjedočanstva i mučeničke žrtve, što je izazvalo «opće udivljenje i štovanje», kako je rekao Ivan XXIII. u svom posmrtnom govoru, nalazi se izvorno u njegovu svetom, duhovnom liku. Iz njegove duhovnosti proizlaze sve ostale njegove odlike, kao iz svojeg izvora. Stoga, sve rasprave, koje se odnose na njegovo javno djelovanje, pojedini čin ili izjava moraju polaziti i imati trajno pred očima tu pozadinu duhovnog sadržaja njegova života. Apstrahirati od toga, značilo bi ne shvatiti ga, i time umanjiti ili zanijekati njegovu autentičnu osobnost, veličinu i značenje. On je prije svega Božji čovjek, koji vjerno slijedi puteve Gospodnje i glas Božjega zvanja, kao svećenik i crkveni dostojanstvenik u vjernoj suradnji s primljenim milostima; branilac prava Božjih i čovječjih; jaki muž, dakle «prije svega čovjek Crkve, zauzet duhovnim interesima svojega stada, zabrinut za ublaživanje bijede i, prema priznanju svih, «pravi apostol i svetac», kako čitamo u pariškoj «Documentation Catholique»[1].

Već za vrijeme rata, partizani su ga izrabljivali, navodno, u svoje ciljeve, da ga nakon rata napadnu kao «kolaboracionistu», dok će zapadni svijet govoriti o «slučaju Stepinac», kao da bi, navodno, bio kompromitiran političkim radom i, dosljedno, kojega držanje za vrijeme rata ne bi bilo u skladu s njegovom visokom crkvenom funkcijom; dotle će ga drugi protivnici naprosto klevetati, radi mutnih političkih računa čak i zlodjela.

Crkva se u nijednom času nije dala zavarati tom pristranom pro-

* Ovaj članak sam bio priredio pred nekoliko godina. P. Aleksa Benigar je, međutim, god. 1974. objelodanio životopis kard. Stepinca, pod naslovom *«Alojzije Stepinac — Hrvatski kardinal»* (izd. ZIRAL, Rim) i bio bi prvi osnovni i dokumentirani «iz pronađenih isprava i povijesnih činjenica», i do sada jedini zaokruženi životopis, koji se sâm po sebi preporuča. Drago mi je utvrditi, da moje kratko sažete teme o duhovnom liku Kardinala su u punom suglasju s izlaganjem i dokumentima P. Benigara, i objelodanjujem ih uz samo neznatne izmjene. *Pisac.* — Autor ovoga članka umro je 5. travnja 1979., u Padovi. Sâm je još izvršio korekture (i dopune) ovog svog članka. *Ured.*

[1] *«Documentation Catholique»,* Paris, 19. siječnja 1946. dokument: «L'Eglise persécutée en Yougoslavie», str. 69.

pagandom, uporno braneći osobnu i pastirsku ispravnost kard. Stepinca. Uz nju smo u prvom redu pozvani mi hrvatski katolici, da ga promatramo i častimo u njegovoj duhovnoj veličini, u kojem je Bog učinio velike stvari, te da ga kao takvoga prikažemo i pred ostalim svijetom. On, samo kao takav, može nam poslužiti i za našu pravednu narodnu stvar, zahvaljujući Bogu, što nam ga je dao u najtežim vremenima naše povijesti, kao našega duhovnoga predstavnika, kao zvijezdu bolje nade i izvor novih milosti za čitavi hrvatski narod i za Crkvu šutnje.

IZDANAK KRŠĆANSKE HRVATSKE

Mladenački život Stepinca u svojoj biti ne razlikuje se od većine nekadašnjih hrvatskih seljačkih sinova. On se odvija u zdravoj i prirodnoj te dubokim kršćanskim životom prožetoj atmosferi. U njoj je uglavnom postojao sklad između naravi i milosti, između duše i tijela, jedno i drugo još nenačeto od «novih valova» modernog života i još daleko od svih zavođenja uma i srca, što će ih kasnije donijeti komunističke zablude i razvrat.

Rođen je u seljačkoj obitelji, odgojen u tradicijonalnoj kršćanskoj sredini, gdje su vjerske istine i moralne vrijednosti bile najveće dobro. Iako mu je otac bio imućan seljak, ipak, kako svi znamo, život tada nije bio lagodan. Teški poljski i ostali gospodarski radovi bili su naporni, život je bio trijezan i strog kao kod svih seljačkih obitelji kod nas. Priskrbiti potrebno za život, uzdići i odgojiti djecu, voditi uredni obiteljski život, koji je prije svega imao odgajati ljude, tad svi ostali životni odnosi i problemi, sve je to predstavljalo ozbiljnu stvar, shvaćenu kao smisao života, kao životno zvanje, za koje će se Bogu jednom odgovarati.

Alojzije se rodio i proveo svoje djetinstvo u takvoj sredini. Bio je, dakle, sličan velikoj većini svojih suvremenika: iste prilike, isti problemi, poljoprivredni radovi, poteškoće, napasti, neizvjesnosti itd. Osnovica je svakako bila zdrava; posijano sjeme bilo je dobro, i sve što bude slijedilo i po čemu će se on razlikovati od mnogih svojih vršnjaka, to će biti djelo njegove suradnje s primljenim milostima i darovima Božjim, po kojima će on postignuti zamjerni vrhunac savršenosti.

Kod njega možemo osjetljivo opaziti, da vrhunaravne ulivene milosti ne ruše, ne umanjuju, ni iskrivljuju ono, što čovjek dobiva kao svoju narav, svoj temperament. Stepinac pripada subalpinskom-zagorskom tipu hrvatskog čovjeka, kojega oznake bi mogli kratko ovako opisati: ponešto zatvoren u se, dakle ne previše komunikativan, s nekom notom melankolije, kako to najbolje izrazuju zagorske pjesme; pun stoljetne mudrosti, uporan do prkosa u borbi «za stare pravice»,

u trajnoj gospodarskoj stisci, pun ljubavi k domaćoj grudi, ustrpljiv, uredan, izdržljiv, i, konačno, na visokom religioznom stupnju. U tim, tako nabačenim oznakama možemo lako prepoznati našega Stepinca; on će ih nositi sa sobom, kao dio sebe, kroz čitavi svoj burni život, a koje oznake, oplemenjene duhovnim milostima, pretvaraju se u divne kreposti, razvijene do herojizma. Te iste oznake kod ostalih ljudi, npr. kod učenjaka i političara, ne razvijaju se do savršenstva, što znači, da samo po Božjem djelu u nama one postaju cvijet kreposti. Nama, koji smo ga poznavali u konkretnim prilikama teške prošlosti, koju smo i sami doživljavali, postaje nam jasno, da svetac nije unaprijed predestiniran, da to bude, nije «automat» u rukama Božjim, nego da je izvoran, jedinstveno izdanje sa svim prirođenim vrlinama i manama, ali da po milosti Kristova spasenja nalazi snagu i svjetlost u pročišćavanju nesavršenog u sebi i da, s druge strane, izgrađuje Božje kraljevstvo u svojoj duši u punoj svijesti slobode i odgovornosti, slijedeći u ljubavi svoj božanski Uzor.

Stepinac će biti toliko naš, da će upravo to identificiranje sa svojim narodom «s njegovim vjerovanjem i težnjama hrvatskog naroda navesti režim, da ga osudi, iako su komunistički rukovodioci znali vrlo dobro, da je nevin od zločina, za koje ga optužiše», kako reče Meštrović[2].

P. S. Sakač nam je otkrio «duboku duhovnu pozadinu i čvrste vrhunaravne temelje njegovih neobičnih uspona», kao i tajnu njegovog svećeničkog zvanja[3]. U tom prikazu nam se očituje divan primjer jedne seoske majke velike vjere i pobožnosti, koja od rođenja prati svoje dijete molitvama i žrtvama te ga duhovno odgaja do jednog od najvećih sinova hrvatskog naroda i do sjajne zvijezde opće Crkve. Alojzijina majka Barbara već pri njegovu krštenju zavjetuje se Bogu, da će tri puta na tjedan postiti, ne bi li se Bog udostojao podijeliti njezinu sinu svećeničko zvanje. Alojzije nije znao za taj majčin zavjet, sve dok se nije odlučio poći u teologiju. Nije sve išlo glatko, imali su biti iskušani majka i sin. Burni dani Prvog svjetskog rata su ga izveli iz sjemeništa, upravo pred maturu, na ratno bojište. Događaji se zatim redaju, i nakon rata Alojzije se ne vraća u sjemenište. Svakako, kako opaža P. Sakač: «Providnost Božja, da ga na to /tj. na njegovu kasniju odluku, m. op./ pripravi i uz to prokuša vjeru majke i očeliči njegovu, povela ga je do oltara neobično vijugavim putevima i stazama, na mahove kroz prave tamne klance-jadikovce». Vjera i nada majke ne jenjavaju; ona vjerno nastavlja svojim molitvama i postovima, kao Sv. Monika za svojega sina Augustina, s kojom je

[2] R. P. Théodore Dragoun: *«Le dossier du cardinal Stepinac»*, Nouvelles Edit. latines, Paris 1958, str. 275-6.

[3] *«Hrvatska revija»*, g. X. vol. 4., prosinac 1960., Buenos Aires, P. Stjepan Sakač: «Barbara Stepinac i svećeničko zvanje njezinog Alojzija».

lijepo uspoređuje P. Sakač. U jednoj prigodi reče Barbara preč. Lončariću, koji je nekad bio odgojitelj Stepinca i posebno se starao za njegovo zvanje: «Vi odgajajte, ja ću moliti, a Bog i Alojzije neka odluče». Molitve su bile uslišane, Alojzije se odlučio i stupio u teologiju.

Alojzije Stepinac je, dakle, bio sin naših dana, nikao na hrvatskoj grudi i odgojen u njezinoj duhovnoj sredini, oblikovanoj kroz stoljeća. Svjetlost i sjene, kreposti i nesavršenosti nalazimo u njemu, kao u svakom čovjeku, ali imao je otvoreno srce za Božja nadahnuća, kojima se konačno nije oglušio, poduprt duhovnom pomoći svoje pobožne majke. Naravni temelj bio je zdrav i, surađujući s primljenim milostima, uzdigao se do Bogu ugodne žrtve, dajući svoj život za braću svoju.

Jedna nepoznata žrtva majke bila je blagoslovljena klica, iz koje će niknuti druga žrtva, kao najviši izražaj ljubavi, a koja će ganuti sve ispravne duše svijeta, pa i samih Papa. Majka i sin, puni vjere i čiste nadnaravne ljubavi, prikazuju se Bogu kao žrtva. Bog ih prihvaća i vodi do vrhunca Golgote. Alojzije, muž dorastao vremenu, u kojem je živio i duhovnim potrebama svojega stada, veličanstveni je izdanak hrvatske seljačke sredine, stoljećima natapane kršćanskim milostima i krepostima; niknuo je kao sinteza vječne Hrvatske u vremenu, kada su tamne sile stvorile plan, da je obeščaste. «Mgr Stepinac je došao pred sud u svojstvu duhovnog vođe Hrvata, a izašao iz njega kao poglavar svojega naroda i primjer svijetu», rekao je mgr Fulton Sheen[4].

Velika je snaga milosti Božje! Da li bismo mi imali danas kard. Stepinca bez te duge kršćanske predaje i njegove majke? Kolikih bi milosti i utjeha bile lišene duše naših vjernika, a Crkva šutnje svojeg najsjajnijeg svjedoka bez Stepinca? Kakvog bi uzora i predstavnika, kakvog braniča i kolike svete nade bio bi lišen sav hrvatski narod bez njega? Hrvatske majke imaju od sada u Barbari Stepinac divni uzor nasljedovanja.

Na tim dubinama uzajamnog spašavanja, kako nas uči dogma «Općinstva Svetih», nutrašnji život Alojzija bio je čvrsto ukorijenjen, tako, da ga ne će moći slomiti sve navale i oluje, koje će ga obsjedati do konca života.

BOŽJI ČOVJEK

Sva osobnost Alozija Stepinca odavala je duhovno biće. Po svojem temperamentu i formaciji težio je tihom, nutarnjem duhovnom životu, a ipak Božja Providnost pozvala je upravo toga čovjek, da odigra jednu

[4] Dragoun, ibd. str. 277.

od najburnijih i najznačajnijih uloga u hrvatskoj povijesti, kao duhovni predstavnik svojega naroda i Crkve.

Nalazimo, dakle, kod njega dvije životne dimenzije: jedna ide prema unutrašnjem, kontemplativnom životu, na koju je on po naravi bio sklon, a druga prema vanjskom, herojskom životu, kamo ga je odredila milost zvanja i pastirske misije. U naravnom redu stvari izgledale bi ove dvije strane njegovog života nespojive, ali u njegovu slučaju ona prva je, po tajnim putevima Božjim, bila nužna predpostavka drugoj, tako da stvarno u njegovoj osobnosti vlada potpuna harmonija; samo u nutarnjem jedinstvu s Bogom mogao je svladati demonske snage, koje su se digle protiv njega i onih, koje je predstavljao.

Pokušajmo sada —iako unaprijed uviđam nepotpunost toga pokušaja—, barem u glavnim obrisima iznijeti njegov nutarnji, duhovni lik.

Njegova duša je bila udarila izražajni pečat i samom njegovom tjelesnom izgledu, tako, da je i sama njegova vanjska pojava odavala čovjeka, u kojemu je duh suvereno vladao.

Bio je povisokog rasta, visoka čela, poveći istaknuti nos, prorijeđene kose, crte lica, osobito oko usana, stroge, kao u kamenu uklesane, odavale su odlučnost, načelnost i neslomljivi karakter, s čeličnim živcima i voljom kao pećina. Bio je lik više askete, nego li dostojanstvenika, sa svojim suhonjavim, isposničkim likom, s vjerom pradjedovskom, koja može brda prenositi, i zato se pred očima vjernika predstavljao kao Božji čovjek. Bio je od malo riječi, povučen u sebe, neprijatelj isticanja, hvalisavosti. Imajući s njim počešćih doticaja, moram priznati, a to su mi i drugi potvrdili, da nije bilo lako povesti s njim duži nevezani razgovor, ali bilo je i onih, koji su uspjeli s njim na široko pričati i u prigodama široko ga nasmijati. Ostavljao je dojam čovjeka, na čija leđa su bile prerano natovarene mnoge teške odgovornosti, na koje nije naginjao po svojim prirodnim nagnućima, ali ih je prihvatio, kao križ što mu ga je Providnost namijenila.

Po svojim osobnim sklonostima, on bi, valjda, najradije bio duhovnik u sjemeništu ili seoski župnik. Nije hajao za vanjštinu, kao ni o tomu, što o njemu drugi misle. Nije bio zanešenjak, nije se volio isticati, niti je težio za velikim vanjskim pothvatima i uspjesima. Bio je pučki čovjek, seljački sin na zagrebačkoj nadbiskupskoj stolici, koji se nije morao ugodno osjećati u lijepim nadbiskupskim dvorima, niti pri raznim primanjima, kod javnih svečanosti, gdje se imalo briljirati svojim znanjem i govorničkim darom, konvencionalnim razgovorima i dosadnim časkanjima.

Zazirao je od politike, a da ne govorimo o politikanstvu, s njegovim izigravanjima, podmetanjima, kombinacijama i kompromisima. Nije-

dan suoptuženik na procesu, kaže preuzv. Salis Seewis, «nije rekao niti mogao reći, da ga je Nadbiskup poticao bilo usmeno bilo pismeno na bilo kakvu političku djelatnost, još manje na zlodjelo. Još više, neki suoptuženi su javno priznali, iako to nije bilo objavljeno, da ih je preuzv. nadbiskup strogo ukorio, netom je doznao za njihovu političku akciju»[5]. Nije bio, niti mogao biti političar već po svojoj idiosinkraziji, po svojoj duhovnoj formaciji, po svojem zvanju i pastirskoj dužnosti. Politika u svojoj najboljoj definiciji znači služenje vremenskim dobrima, tj. općem dobru zajednice, dok Crkva i njezini predstavnici imaju služiti vječnim dobrima duša. Osim toga, politika je praktično prečesto vođena podvodnim izigravanjima; izrabljuje stanja tuđe slabosti ili pogreške, implicitno nosi sobom kompromise, mijenja tabor prema nastalim konjukturama, mijenjajući i ponovno stvarajući «istomišljenike» i «protivnike», ne pazeći uvijek na načela poštenja, pravde, iskrenosti, ljubavi, itd. Stepinac je bio pastir duša, a svaka duša, bez obzira na stranačku pripadnost, je besmrtna vrijednost, za koju je pastir odgovoran. On je, prema tomu, vodio «politiku» Božje ekonomije, braneći svoje stado od svih zabluda i zala, proti kojima se on borio sve do zadnjeg daha svojeg života jakošću i upornošću Božjeg viteza, koji nas zadivljuje.

Bio je čovjek kao salit od jednog komada, bez pukotina, slijedeći ravnu liniju, uporno naglašujući, bez suvišne retorike, nauku Evanđelja /koje je dobro poznavao i obilno citirao u svojim propovijedima i spisima/, naravni zakon, prava čovječje osobe i duhovne vrijednosti, i to onda, kada su težnje mnoštva bile uperene samo na zemaljsko carstvo i stoga prečesto zaboravljene i teško povrijeđene.

Intimni svijet njegove duše, skrovište njegove savjesti mi možemo samo intuitivno naslutiti. Svakako već prvi dojam nam je otkrivao dušu, koje odnos s Bogom počiva na kreposti poniznosti, a to je, po nauci duhovne teologije, jedini pravi temelj, na kojemu se ima izgrađivati snažni duhovni organizam. Njegovi bliži suradnici i bolji poznavaoci njegovog intimnog života opažaju, da je Stepinac po svojem temperamentu bio sve prije nego po naravi ponizan. Bio je čovjek ponosa, i mi, slijedeći njegovo držanje za vrijeme procesa i progonstva, uistinu ga doživljujemo kao takvoga. Ali taj ponos je tu već pročišćen, kršćanski, dok je on onaj čisto ljudski svoj «ja» već zatomio, umrtvio u «zidinama Germanicuma i rimskim katakombama», kako reče jedan od njegovih bližih suradnika. Kada se jednom odlučio posvetiti Bogu, on se hvata u koštac sa svojim manama, i, vođen vrhunaravnim motivima, lomi i čisti sebe, da bi bolje raslo i cvalo ono Božje u njemu. Samo u takvom posjedu milosti poniznosti mogao je ustrpljivo podnijeti brojna poniženja, uvrede, prijetnje i napadaje,

[5] Pastirsko pismo Mgr Salis-Seewis od 21. rujna 1946. v. Dragoun ibd, str. 111.

a da se nikada u njegovim govorima, izjavama i postupcima ne ispoljuje ta nutarnja gorčina i bol, što je podnosi skupa s uvriježenim Kristom. Značajna je u tom pogledu njegova izjava: da se sa Stepincem mogu igrati kako hoće, ali ne sa zagrebačkim Nadbiskupom, jer će taj znati braniti svoju čast. I zaista ju je obranio!

Nije rado govorio o sebi, jer nije visoko mislio o sebi, a mislim, da je rijetko komu otkrio svoj nutarnji život, osim svom ispovjedniku i duhovniku. Jedan Švicarac, mlađi drug Stepinca u Germanicumu, rekao je za njega: «Bio je dobar drug i prijatelj, ali veliki šutljivac, koji nije volio mnogo govoriti, a osobito ne o sebi». Godinu pak dana, nakon što je bio imenovan nadbiskupom koadjutorom, posjetio je Germanicum i svojim bivšim kolegama i novajlijama reče: «Moja draga braćo, sve vam želim, samo ne to, da postanete biskupi»[6].

Prilikom svojegu imenovanja za nadbiskupa-koadjutora odgovara na čestitku preuzv. Salis-Seewisa, pred Kaptolom i prebendarskim zborom: «Zahvaljujem od srca, iako se ne mogu radovati, jer moje je imenovanje za mene teški križ. Svaki od vas bi bio i po dobi i po zaslugama i po umu prije pozvan nego ja, da dođe na ovaj položaj. Ali, kad je Božja Providnost odredila ovako, ja se nadam, da ćemo zajedno raditi u skladu i ljubavi. Ja sam na ovaj težak položaj došao pokorivši se želji vrhovnog poglavara Sv. Oca. Zato velim: In te, Domine, speravi! Moja je nakana i moj cilj čist: slijediti nauku križa te bez ikakva straha braniti katoličku istinu»[7a].

Suprotnost poniznosti je oholost, «izvor svakog grijeha» /Ecc. X. 15/, dakle najteži grijeh, jer se odvija u duhu čovjeka. Proti tom grijehu palih anđela i prvih ljudi naš Stepinac se bio, dakle, oboružao s poniznošću. Ova vrhunaravna krepost se kod njega mogla razviti bez smetnje do velikog stupnja, jer se oslanjala na stečenoj poniznosti. On je doživljavao, kao Božji čovjek, svoj prvi odnos prema Stvoritelju i Odkupitelju kao slabo, griješno stvorenje i samo tako mogao je, u suradnji s milošću Božjom, razviti u sebi sve ostale kreposti: skromnost, umjerenost, pravednost, siromaštvo, velikodušnost, strah Božji, a osobito krepost jakosti i ljubavi. Sve te kreposti su blistale u njegovu privatnom životu, a ne manje i iz njegovih javnih nastupa i čina.

Htio bih se samo letimice osvrnuti na njegovu krepost siromaštva, koju danas II. Vatikanski koncil toliko preporuča. Biti zagrebačkim nadbiskupom, u predratno vrijeme, i biti osobno siromašan, svakako je velika krepost našega kardinala. Sve što je imao, porazdijelio bi siromasima i dobrotvornim ustanovama.

Treba li ovdje spomenuti i to, da on nije bio mecena po uzoru svojih predšastnika, koji su pokrenuli i obdarili mnoge važne hrvatske

[6] Mgr Pavao Jesih: *«Crvena ruža na oltaru»*, biografska pripovijest, str. 61-62. Naklada P. Stankovića, ured. «Hrvatskog Glasa». Canada, 1950.

[7a] *Glasnik Srca Isusova i Marijina*, veljača 1963. br. 2., str. 48. - Salzburg.

kulturne ustanove? Stepinac nije više crkveni dostojanstvenik feudalnog, baroknog vremena, koje je već minulo. Bog mu je namijenio mnogo težu, ali i uzvišeniju, isključivo duhovnu misiju s duboko socijalnom notom. On je bio postavio svu svoju brigu, a tim i materijalna dobra svoje nadbiskupije, u službu pastoralne funkcije, anticipirajući tim vodiljnu normu «Crkve u koncilu», a to je: pastva i siromaštvo. On se je u duhu crkvenih propisa smatrao samo upraviteljem dobara, čovjekom «koji ne ide za zlatom, ni svoju nadu polaže u novac i blago» /Ekl. 31, 8/, nego po uzoru Sv. Lovre «thesauros Ecclesiae dedit pauperibus» /bogatstvo Crkve podijelio je siromasima/.

Jednom, nešto prije rata, pohodio sam njegova tajnika Š., moleći, da bi Nadbiskup nekom pripomoći omogućio nekim siromašnim studentima obavljanje trodnevnih duhovnih vježbi. Tajnik mi je, kao odgovor, otvorio ladicu i reče mi: «Pogledajte, padre, što Nadbiskup ima još u blagajni, točno 25 dinara, a još fali osam dana do konca mjeseca». U toku daljeg razgovora reče mi tajnik, kako neprestano dvorom kruže najrazličitiji siromasi i «jedva smo Nadbiskupa nagovorili, da ne dozvoli to neprestano slobodno kretanje po dvoru, nego da im se odredi mjesto, gdje će im se dijeliti pomoć».

U svojoj oporuci /od 9. X. 1959./ mogao je prema tomu napisati: «...ja ne ostavljam nikakve imovine, ni pokretne ni nepokretne. Što god sam primao kao zagrebački Nadbiskup, a nije mi bilo nužno za osobne potrebe, to sam upotrebljavao prema propisima Crkvenog Kodeksa «pro pauperibus et piis causis» /za siromašne i dobrotvorne ustanove/. Prema tomu nemam iza smrti što ostaviti»[7b].

Nauka naše vjere jest, da su ulivene kreposti u pravom smislu riječi teološke kreposti: vjera, ufanje, ljubav, u kojima se nalazi bît i korijen nadnaravnog života. One omogućuju, da se djelatnost duše uskladi nadnaravnoj svrsi čovjeka, i povrh toga sadrže klicu vječnog života i sudjelovanje u Božjem životu. Zapravo, općenita je nauka teologa i Tridentinskog koncila, da nam se moralne kreposti ulijevaju zajedno s teološkim krepostitma, jer one same po sebi nedostaju za postignuće nadnaravne svrhe[8].

Sve kreposti, osobito ona jakosti s herojskim činima u dugogodišnjim patnjama, nicale su kod Nadbiskupa iz tih teoloških kreposti. On je po vjeri pobijedio, a nije bio pobijeđen. Stari Grci dali su život tragediji, u kojoj čovjek u sukobu s višim snagama nemoćno, «tragično» pada kao žrtva, jer im se ne može oprijeti. Ali u kršćanstvu, duša oboružana vjerom, ne pozna «tragično»; ako hoćemo, možemo

[7b] Potpuniji prikaz njegova duha siromaštva i djela milosrđa pruža nam O. Benigar u spomenutom životopisu, str. 758. i dalje, pod naslovom *«Otac sirotinje»*.

[8] P. Al. Benigar O. F. M.: *«Compendium Theologiae Spiritualis»*, izdano u Saporo, Japan 1959. str. 118-119. Ovo djelo je posvećeno kardinalu Stepincu.

najviše govoriti o «drami», bilo to o Golgotskoj, bilo o drugim junacima vjere. U drami se jednako čovjek nalazi u sukobu s nadmoćnim snagama, ali on nutarnje ostaje slobodan, on može prividno, fizički biti pobijeđen, ali duhovno on pobjeđuje, jer oboružan, pred nadmoćnim snagama, s još većom snagom; Božjim snagama on svladava sotonu i zlo. Bilo je onih, kako ističe biskup iz Speyera, dr Emanuel, koji su govorili o tragediji Stepinčeva slučaja, koji je, navodno, pao kao žrtva svoje vlastite promašene politike[9]. Tako mogu pisati samo nepoznavaoci duhovne, nadnaravne stvarnosti, ali i ovozemaljske povijesne stvarnosti, jer čovjek neke promašene politike ne ostaje u milijunima duša kao svijetli primjer i ne pišu se o njemu članci i knjige. I Krist je je bio osuđen radi politike. Stepinac pak nije vodio nikakvu «svoju vlastitu» politiku; bio je oruđe u rukama Božjim u teškim danima, kada su strasti ključale na svim stranama. U unakrsnoj vatri ideologijâ, suprotnih interesa, zabluda i strahota, on ostaje čvrst kao stanac kamen, ne prigibajući se ni pred kim, svjestan svoje misije, koju ima izvršiti, i svjedočanstva, što ga ima dati. On vjeruje u pobjedu pravde i Božjeg kraljevstva nad bezboštvom i materijalizmom, prihvaća bez trenuća žrtvu svojega zemaljskog života i onda, kada ga je uz časne uvjete mogao spasiti. Tako ne postupa ni čovjek tragike ni čovjek političar, nego samo čovjek teoloških kreposti, osnažen molitvom u jedinstvu s Bogom.

Svi oni, koji su ga pobliže poznavali, nose uvjerenje, da je život provodio u trajnom jedinstvu s Bogom i u neprestanoj molitvi. Kao Nadbiskup dnevno je molio krunicu sa služinčadi, posjećivao je i pomagao sirotinju po periferiji Zagreba. Osnovao je prvu «Caritas» u Hrvatskoj i sâm ju je vodio. Postio je i činio pokoru, što se bjelodano očitovalo u samoj njegovoj pojavi. U mjesecu listopadu obilazio je župama Zagreba, da zajedno s vjernicima izmoli sva tri otajstva Krunice, moleći ih uvijek na koljenima, a u korizmi, da obavi s njima Križni Put. Osobno je pješke vodio svake godine hodočašće u Mariju Bistricu, održavao je korizmene propovijedi, ispovijedao je, obilazio je svoja sjemeništa i župe, brinuo se za pučke misije, vodio je brigu za svećenička zvanja, trudio se oko reorganizacije Katoličke Akcije, hodočastio je u Sv. Zemlju i Rim, što sve očituje, da nije štedio sebe u širenju Kraljevstva Kristova i spašavanju duša. «Prednjačio je svima u neumornom radu do iscrpljenja», piše urednik «Kat. lista» prigodom pete godišnjice biskupskog ređenja[10].

Oko Zagreba je bio podigao 11 novih župa. Svoj dvor u Brezovici, nadbiskupski ljetnikovac, pretvorio je u samostan čč. sestara

[9] *Glasnik Srca Isusova i Marijina*, god. XI., br. 3-4, 1960., str. 94.

[10] Podrobnije o podhvatima i djelima Nadbiskupa v. djelo P. Jesiha str. 122-125.

Karmeličanki, uz obvezu s njihove strane, da se mole za svećenike njegove nadbiskupije, i tu u Brezovici kanio je naći svoje zadnje počivalište. Posebnu pobožnost je gajio prema Majci Božjoj. Brinuo se oko uređenja svetišta Marije Bistričke. Ostavio je u prijevodu *«Krunica kao razmatranje i usmena molitva»*, od francuskog dominkanca Andrije Pradel-a. U svojoj Duhovnoj oporuci od 28. svibnja 1957., nakon što je preporučio svojim vjernicima vjernost Bogu i Crkvi, posebno nas opominje: «Častite Majku Božju» i zatim nastavlja...» naši djedovi i pradjedovi iskitili su našu domovinu, kao vijencem od zvijezda, crkvama, koje su posvećene najsvetijoj Djevici... Pred njezinim oltarima klečali su oni ponizno i molili za oproštenje svojih grijeha pred Gospodinom po zagovoru one, koja je Utočište griješnika; u Nju su se oni uzdali u svim teškim, osobnim i narodnim časovima života. Čuvajte predaju svojih otaca»[11].

Bio je promaknut na biskupsko dostojanstvo, skoro nepoznat od šire javnosti, a da to nije želio ni očekivao, kako sâm priznaje u već spomenutom odgovoru na kaptolsku čestitku i u svojoj Duhovnoj oporuci, izrazujući svoje osobno uvjerenje, da je za to dostojanstvo bilo mnogo svećenika, «koji su bili učeniji, kreposniji i zasluženiji». Prihvatio je taj teret resignirajući se volji Božjoj, a tokom vremena postajalo mu je sve jasnije, da taj teret dobiva sve izrazitije obrise stvarnog križa, na koji je određen njegov zemaljski život. Tako prigodom audijencije hrvatskih seljačkih pisaca, koji su održali tečaj u Zagrebu, u priredbi hrvatskih katoličkih književnika uoči samog rata, kako mi je pričao Luka Brajnović i sâm prisutan, iza nekoliko prigodnih i pobudnih riječi tečajcima, podijelio je Nadbiskup svakom učesniku na uspomenu po jedan mali križić s popratnim riječima: «Ovo vam darujem kao simbol vašega nadbiskupa, a vjerojatno i mnogih od vas». Veleč. pak Cecelji reče dne 23. ožujka 1945.: «Ja znam, što me ovdje čeka. Moli se za mene, da izdržim»[12].

Izbor mladog Alojzija Stepinca za zagrebačkog nadbiskupa, tadašnjega ceremonijara, s tek nešto više od tri godine svećeništva, prividno bez ikakvih zasluga, bez nekih posebnih darova, koji nije bio još odigrao nikakvu odgovornu funkciju, i to u najvećoj i najvažnijoj hrvatskoj biskupiji, izgledalo je mnogima kao neka nerazboritost. Ipak, bilo je već onda onih, koji su naslućivali posebna «charismata» Božja u njemu. Vinko Krišković, poznati hrvatski mislilac i pisac, prijatelj nadbiskupa Bauera, objavio je o tomu slijedeće: «Kad je zagrebački nadbiskup Bauer imenovao Stepinca svojim pomoćnikom, s pravom nasljedstva, mnogi su mu prigovarali, da je za taj poziv mogao naći

[11] *Glasnik...*, god. X., br. 3-4, 1960. str. 44.
[12] *Glasnik*, ibd., str. 46.

sposobnijeg i učenijeg svećenika. Ali on je svagda odgovarao, da će doći teški progoni Crkve, a u čitavoj nadbiskupiji nema svećenika, koji će ih junačkije podnositi i opirati se njima od Stepinca — kazao je istinu». Krišković zaključuje ovim riječima: «Tako će se, možda, ispuniti proroštvo, da će krst, koji je u duši čovječjoj našao vječno naselje, na komu je sada Hrvat raspet, u njemu iskupiti, za čim se razum buni i srce čezne — njegovu slobodu. — Crux, spes unica!»[13].

Nadbiskup Stepinac je kroz prve četiri godine svoje pastirske službe učinio sve, što je bilo moguće u to vrijeme ugroženog mira, budeći i potičući pozitivne vjerske snage, upozoravajući na zablude, čineći pokoru i djela milosrđa. Duh Sveti je pripravljao smjernu dušu tim putem na njegovo veliko životno djelo, kojoj će Ivan XXIII., prigodom njegovog srebrnog biskupskog jubileja čestitati ovim riječima: «jer veoma cijenimo zasluge tvoga duha i junaštva, tvoju pobožnost, svijest budna katoličkog osjećaja, čvrstu postojanost nepobjediva srca». A u svom posmrtnom govoru nazivlje ga «blagoslovljenom dušom».

U OLUJI

Promatrajući tu «blagoslovljenu dušu», koja će se za vrijeme ratne oluje uzdignuti do glasa opće savjesti u ime istine i pravde svih ugroženih i progonjenih te konačno odigrati značajnu povijesnu ulogu, postavlja se pitanje: kako je bilo moguće na takav «uzor apostolske revnosti i kršćanske kreposti» /Pio XII., 12. I. 1953./ nabacati tolika sumnjičenja, kriva tumačenja i klevete? Može se dozvoliti, da su mogle nastati razne interpretacije o oportunosti njegove neumoljivosti proti svima totalitarizmima te o jednom ili drugom njegovom zahvatu, jer sve to može biti predmetom diskusije, ali ovdje se pitamo: kako se mogla staviti u pitanje njegova kršćanska savjest, pastirsko poštenje i uopće osobni integritet?

Danas, na temelju obilnog materijala, kojim javnost raspolaže, možemo objektivno i sintetički navesti tri žarišta protivničke propagande, kao i motive, koji su je vodili u ocrnjivanju njegove osobe i funkcije i tako stvoriti, kod manje upućenih krugova, u svijetu «slučaj nadb. Stepinca».

Prije svega, njegova nedaća je bila, što je pripadao nama, koji smo se nalazili u ratnom stanju prema kasnijim pobjednicima, i da se njega i nas sudilo po onoj «Vae victis!». Politički moral uopće, a pogotovo u vrijeme rata, je oportunistički, utilitaristički, daleko od naravne etike i kršćanskih moralnih principa. Nadbiskup se u prvo

[13] *«Hrvatska revija»*, II., br. 3/7/, rujan 1952., str. 259.

vrijeme rata sukobljuje s nadirućom fašističko-nacističkom ideologijom; to je bilo onda, kada i sami partizani iz šume šire njegove propovijedi i izjave u svoje propagandne svrhe. Kako se pak propaganda redovito ne nalazi u službi objektivne istine i pravde, netom su bili komunisti oni, koji su nadirali, odmah su okrenuli svoje oštrice proti njemu, jer se on jednako usudio osuditi marksističke zablude i komunistička zlodjela. Osim te pometnje komunističke propagande, opasnost, da se držanje i djelovanje Nadbiskupa krivo prikaže u velikoj svjetskoj javnosti, bila je već stoga velika, što su najvažnija zbivanja njegovog života padala u vrijeme, kada je gotovo nedostajalo svako posredovanje točnih vijesti /1945.-46./. Ako se danas, piše biskup iz Speyera, Mgr Emanuel, hoće u tadašnjim godištima novina i časopisa tragati, čovjek se čudi nad prevelikim prazninama[14]. Slobodni svijet nije imao stvarnog uvida u ono, što se zapravo zbivalo na našem području za vrijeme rata i prvih poratnih godina. Sve, što je svijet mogao doznati za vrijeme od sedamnaest mjeseci žučnih napadaja na Nadbiskupa, koji su predhodili njegovu uhićenju, bilo je jedino putem jugokomunističke štampe i njihovih izjava, koje je svijet uglavnom prihvaćao, predpostavljajući, da pobijeđeni nemaju pravo glasa u javnosti. Velika, dakle, javnost bila je tendencijozno obavještavana, i na našega Nadbiskupa se gledalo kao člana pobijeđenog naroda, koji po ratnom moralu nije mogao «učiniti ništa dobra», niti «imati pravo». Po tom moralu, ratni zločinci nijesu bili ni Staljin ni Tito, dok je duhovni čovjek čiste savjesti bio osuđen kao «zločinac».

Prvo, dakle, žarište krivotvorenja Nadbiskupa i njegovog djelovanja za vrijeme prošloga rata nalazimo u slabo i krivo obaviještenoj svjetskoj javnosti.

Drugo, koje predstavlja pravog iskonskog krivca radi njegovog falsificiranja i klevetanja zagrebačkog Nadbiskupa je jugoslavenska Komunistička partija. Ona se već po svojoj nauci, koja dozvoljava podmetanja, laži i falsifikate, kada to služi probitcima komunističke revolucije, nalazi izvan okvira čovječanske uljudbene povijesti, a da i ne govorimo o njihovoj dosljednoj praksi, koja se ne može usporediti ni s primitivnim narodima, koji su i u postupku s neprijateljem poštivali neke osnovne etičke principe. U takvom okviru, i bez obzira na dojučerašnje svojatanje Nadbiskupa, on im više nije mogao poslužiti, ukoliko se ne podčini njihovim planovima. Napadaji su počeli mjesecima prije procesa, a da se obtuženiku nije dozvolila nikakva mogućnost obrane. Francuska revija «Etudes» (prosinac 1946.) o tomu donosi: «...dok su partizani boravili u šumama, tajna radiostanica maršala Tita /kao i ona iz Londona/ nije prestala citirati

[14] *Glasnik*, ibd., str. 94.

kao primjer Nadbiskupa Zagreba, njegovu patriotsku vjeru, njegov nepomirljivi ponos, neustrašivi odpor proti okupatoru i tlačitelju; ali, eto, ti isti ljudi netom su stigli na vlast, terete toga istoga Nadbiskupa s najtežim optužbama: kolaboracija s neprijateljem za vrijeme talijansko-njemačke okupacije, kukavičluk prema diktatoru Paveliću, komplot proti narodnoj vladi maršala Tita. Šesnaest mjeseci je dostajalo, da se preradi povijest, da se od heroja učini zločinac»[15]. Sva i jedina istina, pravda i sloboda bile su tada utjelovljene u kompartiji, a ova je bila protučovječja, protunarodna i protubožja, pa što se imalo očekivati, nego da predstavnik povrijeđenog čovječanstva, naroda i Boga bude osuđen zajedno s tim vrijednostima?

Trećeg sukrivca nalazimo među Srbima, kojih sudjelovanje u ocrnjivanju osuđenog Nadbiskupa nije imalo biti samo po sebi razumljivo, jer je i njima konveniralo, da njegov odpor učine zajedničkom stvarju s Hrvatima (pogotovo, što je Stepinac pomagao Srbe) u slabljenju komunističkog režima u Jugoslaviji. Srbi su se i u ovom slučaju očitovali u čudnoj psihozi, koja samo može škoditi i samim srpskim, dobro shvaćenim interesima.

Takav psihološki stav znači danas povijesno zakašnjenje. Da to obrazložim, neka mi bude dozvoljena kratka povijesna refleksija. Nastaju nova obzorja, čovječanstvo se sve više približuje i osjeća jednim, tako da sva velika pitanja postaju općenita i same kršćanske Crkve pripravljaju putove zbližavanju i, ako budemo dostojni, ujedinjenju. Mnogi od nas ostajemo još uvijek u preživjelim pojmovima sitne politike i sebičnih probitaka. Nakon srednjovječne «Cristianitas», bila su nastupila vremena, kada se nije više prihvaćao universalni moral, ni vjerske istine kršćanstva. Bio je nastao prividni sukob između vjere i razuma, između filozofije i teologije. Ali i ta vremena su danas u izumiranju. Početkom ovog stoljeća otvaraju se nove perspektive; problemi se više ne postavljaju u obliku kontrasta vjere i slobode, dogme i razuma, kako je izjavio talijanski socijalista Saragat. Nove ideologije i totalitarizmi ugušuju slobodu, razum, vjersku slobodu i prava osobe. Pred navalom tih novopoganskih snaga, koje zasužnjuju ljude, društvo i narode, Crkva se pojavljuje kao savjest čovječanstva, kao predstavnik naravnih prava čovjeka, društva i naroda, koja imaju svoju osnovu u kršćanskoj etici.

U tom okviru je i nadbiskup Stepinac izvršio svoju povijesnu ulogu. Sama činjenica, kako smo istakli, da nije bio čovjek političkih sklonosti i ambicija, nego predstavnik universalne Crkve, omogućilo mu je, da tadašnju zamršenu i različitim interesima isprepletenu situaciju promatra i prosudi bez strasti, jednostranosti i egoističkih računa, da se suprotstavi pustošenjima raznih razornih ideologija i da bude

[15] *Dragoun*, str. 168.

glas savjesti svih progonjenih Hrvata, Srba, Židova i Cigana, u duhu naravnog zakona i kršćanskih načela pravde i ljubavi. «Nije bilo dana, kako je sâm rekao, da nisam intervenirao za Srbe, Židove i vlastite sunarodnjake»[16]. Krajem svibnja 1942., nakon procesije za mir, kod crkve Majke Božje Lurdske u Zagrebu, održao je Nadbiskup propovijed o miru, polazeći od definicije mira, kako ju je dao Sv. Augustin: mir je stalnost poretka. «A što iziskuje stalnost poretka?, pita Nadbiskup. Iziskuje u prvom redu i nadasve, da čovjek, svaki čovjek bez razlike, prizna svuda i svagdje svoju bijedu i nemoć, i Božju veličinu i svemoć». Nakon osude umišljenih veličina graditelja tzv. «novog poretka», nastavlja: «Stalnost poretka, dakle pravi mir, zahtijeva i pravi odnos prema našemu bližnjemu. Taj je odnos najbolje označio Krist u priči o milosrdnom Samaritancu, koji je ranjeniku na putu zalijevao rane uljem i vinom, ne pazeći ni na podrijetlo nesretnika, ni na druge okolnosti, nego na čovječju bijedu, na čovječju narav. Prvi odnos prema bližnjemu zahtijeva, da u njemu ne gledamo zvijer, nego čovjeka, dijete Božje, kao što smo to i sami, braću, koju smo dužni ljubiti, jer svi zajedno moramo govoriti: Oče naš, koji jesi na nebesima! /Mat. XXIII, 24/. Bilo bi neozbiljno govoriti o nekom novom poretku u svijetu, dolazio on ma s koje strane, ako se u tom poretku ne bude poštivala ljudska ličnost, neumrla ljudska duša, koja stoji iznad svih sistema, koja se ničim ne može zamijeniti, koja ima sva neotuđiva prava, koja nijedna ljudska vlast ne može i ne smije ograničiti. I bilo bi krivo misliti, da bi možda Katolička Crkva u obrani elementarnih prava ljudske ličnosti i slobode savjesti poznavala strah pred ikojom ljudskom silom»[17]. Opće čovječansku misiju ističe i «Schweizerische Kirchenzeitung» ovim riječima: «S nadbiskupom Stepincem nije se samo osudilo nadbiskupa, čovjeka, nego se s njim osudilo Pravo, Sloboda i Dostojanstvo čovjeka. Ako mi ne bismo protestirali i ako bismo dozvolili, da ovaj slučaj pade u zaborav, mi bismo bili sukrivci u razaranju prava, slobode i čovječanskog dostojanstva»[18].

U svojoj propovijedi u zagrebačkoj Katedrali na obljetnici krunidbe pape Pija XII., dne 14. ožujka 1943., ustaje na obranu dostojanstva čovječje osobe: «Bez sumnje je jedna od najtežih zabluda našega vremena, da je vrijednost ljudske osobe pala na ništa... Jer bez obzira, da li vjeruje ili ne vjeruje u osobnoga Boga, svaki, pa i poklonik materijalističkog naziranja na svijet, osjeća u dubini svoje duše i ispovijeda to čitavim svojim životom, da on nije i ne može

[16] *Glasnik*, str. 48.

[17] *«Hrvatska Zora»*, lipanj 1963., München. Preč. Jesih je dao objaviti nekoliko dokumentarnih članaka, objelodanjenih u nekoliko brojeva ovog lista.

[18] *Dragoun*, str. 278.

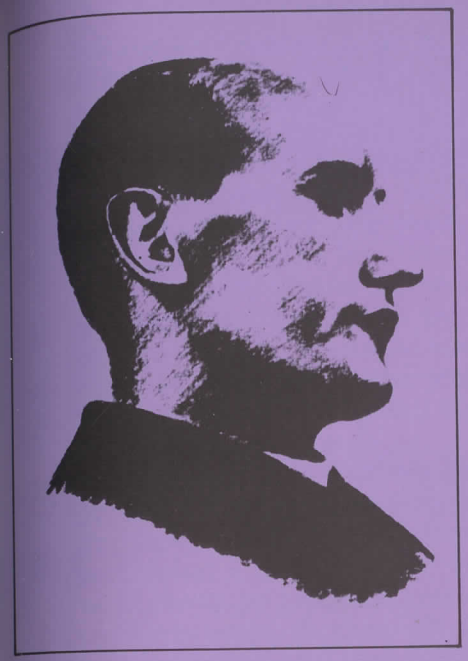

NEPOZNATI AUTORI:
PORTRETI-CRTEŽI NADBISKUPA STEPINCA

biti isto što i njegov pas, da on nije i ne može biti isto što i kotačić u jednoj mašini... Onaj pak, koji je sačuvao blago vjere, onaj, koji nosi u duši neslomljivu svijest o postojanju Boga Stvoritelja, znade, da čovjek nije nikakav slučajni učinak maglovite panteističke evolucije, nego da je djelo volje Stvoritelja, koji je progovorio i u život izveo odluku: načinimo čovjeka na sliku i priliku svoju. /Gen. I, 26/. Svaki, dakle, čovjek, bez obzira kojoj rasi ili naciji pripadao, bez obzira, da li je svršio sveučilište u kojem kulturnom središtu Europe, ili ide u lov za hranom u prašumama Afrike, svaki od njih jednako nosi pečat Boga Stvoritelja i ima neotuđiva prava, koja mu ne smije oteti, ni samovoljno ograničiti nijedna ljudska vlast. Svaki od njih ima pravo na tjelesni život, ima pravo na duševni život, ima pravo na brak, ima pravo na religiozni odgoj, ima pravo na upotrebu materijalnih dobara...»[19].

Odgovarajući na neke optužbe, ponovno se navraća na osnovne principe vječnoga zakona Božjega u propovijedi, dne 31. list. 1943., na blagdan Krista Kralja: «Jedni me optužuju, kaže on, da nismo pravodobno i da nismo kako bi trebalo ustali protiv zločina, koji su se zbivali po pojedinim krajevima naše domovine. Njima odgovaramo prije svega, da nismo niti želimo biti bilo čija politička trublja, koja prilagođuje svoj glas časovitim željama i potrebama pojedinih političkih stranaka ili pojedinaca. Mi smo uvijek u javnome životu naglašavali principe vječnoga zakona Božjega, bez obzira radi li se o Hrvatima, Srbima, Židovima, Ciganima, katolicima, muslimanima, pravoslavnima ili kome drugomu. Ali mi ne možemo zvati na uzbunu, ili koga fizički siliti, da te vječne Božje zakone vrši, jer svaki čovjek ima slobodnu volju, i svaki će za svoja djela odgovarati prema riječima Apostola, da će «svaki svoje breme nositi» /Gal. VI. 5/.

Komunistička partija pak, sa svoje strane, poduzela je sve svojom propagandom i sudskim procesom, da ne bi Nadbiskup ispao pred javnošću kao glasonoša savjesti, prava i slobode pogaženog čovječanstva, pa ga radi toga nastoji lišiti njegove investicije biskupskog dostojanstva i pastira duša, nastojeći ga prikazati kao običnog građanina, opterećenoga zločinima. Nadbiskup pak, svjestan te makijavelističke igre, postavlja pitanje optužbe na pravo mjesto i uzvikuje pred sudom: «Moja je savjest mirna /publika se smije/ i ja nemam namjere, da se osobno branim. Ovdje se sto puta opetovalo «optuženi Stepinac». Ne treba biti toliko naivan, a da se ne bi shvatilo, da se iza ovoga «optuženog Stepinca» nalazi zagrebački nadbiskup i predstavnik Katoličke Crkve».

Tri spomenuta žarišta propagande proti Stepincu su, prema tomu,

[19] *«Hrvatska Zora»*, srpanj 1963.

zamračena s «ira et studio», stoga nemaju konzistencije objektivne istine. Međutim, velika svjetska javnost se sve bolje upoznaje s pravom istinom; drukčije se danas postavljaju svjetski problemi i odnosi, nego li odmah nakon rata. Uostalom, i «destaljinizacija», inaugurirana po Hruščovu, mnogima je otvorila oči o značenju monstre-procesa u komunističkim zemljama, pa, dosljedno, i o procesu proti Stepincu. Njegov lik postaje sve jasniji i svjetliji: on postaje simbolom «Crkve šutnje» i jednim od najpoznatijih imena svijeta, spominjano s poštovanjem i udivljenjem, kako je istaknuo Ivan XXIII. Crkva pak —izvan utjecaja od interesirane propagande— već od prvog časa se izvanrednim žarom zalaže za Stepinca te za vrijeme procesa i nepravedne osude mobilizira, po prvi put, sve slobodne savjesti svijeta u jednodušnom protestu protiv postupaka komunizma.

Komunističku hajku na Stepinca ne smatramo potrebnim pobijati, jer ona ne ide «prema traženju i izražaju objektivne istine, nego je postavljena u službi prekoncepiranih, utilitarističkih svršnosti», kako kaže Sv. Otac u «Ecclesiam Suam». Oni su znali, da osuđuju nevinog čovjeka, kako to jasno proizlazi iz izjava nekih njihovih predstavnika, kao i iz toga, da bi ga, navodno, bili pustili na slobodu, ali se Srbi tomu protive, usprkos tomu oni osuđuju nevinoga u svoje partijske svrhe.

Dok je dio svjetske javnosti, u početku nedovoljno ili krivo informiran, uglavnom ispravio svoja kriva gledišta, a komunističke vlasti pomalo priznale, da su ga osudile, da im ne bi ometao njihove planove, dotle Srbi, vođeni isključivo kriterijima svojih političkih interesa, ne popuštaju. Mi kao katolici žalimo, što pravoslavna braća, barem starija generacija, nijesu skloni revidirati svoj stav pred mnogim bjelodanim dokazima i svjedočanstvima, da kard. Stepinac nije bio politički čovjek, nije se vodio u svojim djelovanjima ničijim političkim interesima, da nije vrijeđao, ni napadao Srbe i pravoslavlje, dok, naprotiv, postoje brojni dokazi njegovog zauzimanja i obrane upravo Srba. Gajimo nadu, da će novo srpsko pravoslavno pokoljenje, manje opterećeno prošlošću i iz dalje povijesne perspektive, biti pristupačnije objektivnoj istini i novim duhovnim horizontima u eri univerzalizma i ekumenizma te da će prihvatiti pravorijek povijesti o Stepincu[20].

[20] Činjenica, da je Stepinac bio Hrvat i katolički prelat, koji daje sebe u obrani kršćanskih istina i općečovječanskih vrijednosti, koje su ga uzdigle u očima svijeta do svjetske moralne veličine, što nije bio slučaj sa srpskim patrijarhom, koji se odmah nakon osude vraća u domovinu i daje izjavu u pohvalu Titu, može biti kod Srba samo neugodni «ressentiment», ali ne objektivni razlog, da ga se odbaci i napada. Ili, ako je Stepinac na sudu proglasio prvu Jugoslaviju tamnicom Hrvata i priznao ovima pravo na vlastitu državu —što Srbi smatraju, da se jedno i drugo kosi s njihovim političkim interesima— mi možemo shvatiti, da im je to neugodno, ali ni to ne može biti razlogom,

Ustati proti zabludama i bezakonjima bilo fašista, nacista, ustaša, bilo četnika i komunista, nadbiskup Stepinac se neizbježivo morao sukobiti i zamjeriti svim tim režimima nasilja i njihovim posebničkim interesima. Potreban je stoga duži proces smirivanja strasti i šovinizma, da bi se moglo bez predrasuda prosuditi njegovo apostolsko djelovanje, ili, kako reče Mgr Salis-Seewis, «najsavršeniji primjer pravog čovjeka i svećenika, punog samilosti i ljubavi za sve tjeskobe i bolove»[21a].

U toj nejednakoj borbi on je znao kakva je sudbina moralnih autoriteta, koji se suprotstavljaju brahijalnoj sili, ali: «Povijest će dati svoj pravorijek, koji će meni biti povoljan», izjavljuje pred sudom. Čovjek, vezan uz kola vremenskih, političkih probitatka ne daje svoju slobodu i život s takvim dostojanstvenim mirom, nego samo čovjek, koji je po diktatu svoje savjesti izvršio svoju dužnost, što mu je Providnost namijenila: «Ja ću primiti mirnom savješću osudu... Ja ću moći otići mirne savjesti na drugi svijet... Optuženi nadbiskup Zagreba zna ne samo trpjeti za svoje ideje nego zna i umrijeti». Tako pred sudom govori pravednik, koji gleda smrti u oči[21b].

Već spomenuta «La Documentation Catholique», iz Pariza, u uvodnom komentaru o progonjenoj Crkvi u Jugoslaviji, među ostalim primjećuje: «Ako se laž uopće vrlo često upotrebljava u političkim raspravama, ima zemalja, kao Bliski istok, gdje se ona može iznositi bez stida, bez da izaziva ikakvu pobunu ili oslabi autoritet onoga, koji je upotrebljava»[22].

da ga se ocrni i zaniječe mu se ispravno držanje. Trebalo bi najprije dokazati, da već prva Jugoslavija — nije bila neke vrsti tamnice za Hrvate, a drugo, da volja hrvatskog naroda za narodnom državom nije u suprotnosti s naravnim i međunarodnim pravom. «Ako sam govorio o pravu hrvatskog naroda na slobodu i neovisnost, to je u skladu s moralnim principima i nitko mi to ne može zabraniti. Je li to u protivurječju s principima saveznika?», izjavio je Nadbiskup pred komunističkim sudom.

Jedino polazeći s jasnih principa i iznoseći objektivnu istinu, pa koliko god bila ona kruta, mi možemo biti od koristi svojim odnosnim narodima i stići do bratskog sporazumijevanja. Ne može se pak predpostaviti, da se nalazimo na putu istine i uzajamnog smirivanja, dok Srbi pošto poto hoće očuvanje Jugoslavije, a misle na Srbiju, ili dok propagiraju jugoslavensku državnu zajednicu, a istovremeno je moralno podrovavaju, kao što je slučaj s kardinalom Stepincem.

[21a] *Dragoun*, str. 111.

[21b] «Katolička Crkva ne pozna nikakva straha pred ikojom zemaljskom silom, ako se radi o obrani najosnovnijih prava čovjeka». V. životopis od P. Benigara, str. 416. Na Badnjak g. 1945. bio je obaviješten, da se skupljaju potpisi sa zahtjevom, da ga se osudi na smrt. On je to saopćio don Massuci-ju s primjedbom: «Ako se to dogodi, izvjestite Sv. Oca, da rado dajem svoj život za katoličku Crkvu», nav. mj. str. 556.

[22] *Documentation Catholique*, ibd. st. 66-67.

Da ne bi gornje tvrdnje ostale bez stvarne podloge, neka nam je dozvoljeno iznijeti samo neke značajne dokumente s obzirom na Srbe.

«The Tablet», od 19. list. 1946., piše: «U početku okupacije Hrvatske, u proljeću 1941., datira prva intervencija Nadbiskupa, da bi spasio srpske pravoslavne utamničenike, koje je Pavelić namjeravao pogubiti. Dne 14. svibnja 1941. on upućuje Paveliću službeno protestno pismo proti smaknuću 260 Srba u Glini po ustašama. Tjedan dana kasnije, dne. 22. svibnja, u pismu upućenom ministru unutrašnjih poslova Pavelićeve vlade, ukazuje na mjere poduzete proti Židovima i Srbima. Nekoliko tjedana kasnije predao je Paveliću pismo beogradskog nadbiskupa, u kojem se traži, da bi se dokrajčio progon Srba u Hrvatskoj i uveo bolji postupak sa srpskim zarobljenicima... U veljači 1942. protestira kod min. unutrašnjih poslova proti rušenju pravoslavnih crkava u senjskoj biskupiji, a u ožujku proti deportaciji u masi i zatvoru Židova»[23].

Na zasjedanju hrvatskog Episkopata u Zagrebu dne 17. prosinca 1941. prihvatila se protestna nota protiv progona Srba, koju su predali svi biskupi u skupnoj audijenciji kod Pavelića. Članak 11. te note glasi doslovno «Da bi se moglo primati pravoslavne u katoličku vjeru potrebno je prije svega stvoriti psihološku osnovu neophodnu za čin takve naravi. U tu svrhu potrebno je najprije ne samo garantirati, nego učiniti efektivnim građanska prava, od kojih ih se lišilo i naročito pravo individualne slobode i prava vlasništva. Neka se ponovno zabrani, i to što moguće strožije, svaki nezakoniti postupak mjesnih vlasti proti individualne slobode i svojine pravoslavaca. Ako je tko među njima, koji bi zaslužio kaznu, neka ih se osudi, kao i ostale građane, iza zakonitog suđenja po redovitim sudovima. Već sada neka se zabrani pod najstrožim kaznama svaka javna agitacija, ili bilo koji individualni čin, koji ide za rušenjem pravoslavnih crkava ili kapela kao i otimanjem njihovih imovina»[24].

Nadbiskupski dvori bili su tokom čitavoga rata utočište i središte pomoći za progonjene i gladne. On se osobno brinuo za ratnu siročad. Nakon operacija na Kozari 1942., posredovanjem Nadbiskupa, napuštena su djeca bila povjerena Caritasu, prevezana u Zagreb, očišćena i odjevena, bila su predana raznim obiteljima, gdje su bila odgajana i opskrbljena. Tim načinom se spasilo oko 7.000 djece, uglavnom pravoslavne i partizanske. Caritas je organizirala čitavu mrežu sakupljanja živežnih namirnica i rublja, ne praveći nikakvu razliku, pomagala je Židove, katolike, pravoslavne i muslimane. «Kakva je bila zahvalnost partizana, koji se sada usuđuju privesti Nadbiskupa na

[23] *Doc. Catholique*, ibd., st. 83-84.
[24] *Dragoun*, str. 43.

sud?, pita se već spomenuta «Documentation Catholique». Oni su odgovorili, da je on, organizirajući ova djela milosrđa, imao jedini cilj dobiti obraćenike i jedan takav prozelitizam nije se smio trpjeti» /sic/. Sâm Nadbiskup, s obzirom na Caritas, izjavljuje pred sudom: «Vi mi prigovarate također djelovanje Caritasa. Ja ovdje opetujem, da je ta ustanova učinila velika dobročinstva našem narodu i vašoj djeci».

Gore smo naveli, samo kao primjer, neke izjave i podhvate zagrebačkog Nadbiskupa, koji nam očevidno odavaju glas i djela vjerskog pastira, a podnipošto političara. Mi pak s naše strane, ovdje možemo s pravom pitati: da li se koji drugi glas digao tako muževno i neustrašivo u ono burno vrijeme rata među drugim sektorima nehrvatskim i nekatoličkim kao njegov? Samo predstavnik vjere i duha, nekompromitiran zemaljskim poslovima i obzirima, ne hajući za svoj vlastiti život, mogao je nastupiti takvom odlučnošću i sigurnošću u tragičnim časovima naše povijesti u obrani svih rasa, vjera i naroda.

Moramo zamisliti teški položaj čovjeka, koji po svojoj naravi zazire od politike, ali po svojoj misiji preuzima vodstvo svoje nadbiskupije u najsudbonosnijim vremenima svoje domovine i svijeta, kada su razularene strasti zaigrale svoj divlji ples. Kada su razni totalitarizmi sa svojim fanatičkim sljedbenicima hujali nad našom domovinom, on je morao ostati istinoljubiv, pravedan, miran, ne dati se privezati ni uz čija politička kola, ali koji nije smio šutjeti, nego govoriti, i to glasno, i osuditi zablude i nasilja i zlodjela na svim stranama, braneći pravdu, jednakost djece Božje i svih ljudi pred zakonom, kao i čovječje dostojanstvo. I on nije šutio. U svojim propovijedima i predstavkama vlastima ne prestaje protestirati i upozoravati i vapiti za zaboravljenim i teško povrijeđenim krepostima i pravima, svih bez razlike, bilo Židova, Srba i Cigana, bilo Hrvata. On je ostao koherentan sa samim sobom; njegov značaj, duhovna formacija i pastirsko zvanje sačinjavali su jedno nedjeljivo jedinstvo. Zato ga Ivan XXIII. s pravom naziva u posmrtnom govoru: «vjeran odraz dobroga Božanskoga Pastira», a Salis-Seewis, u već spomenutom pismu, kaže: «...naš poštivani nadbiskup dr. A. Stepinac je najljepši primjer sveca i uzorni pastir».

«U TEBE SE, GOSPODINE, UZDAH»

Preuzv. Salis-Seewis, u svom hrabrom i toplom pastirskom pismu, što se pročitalo sa svih oltara nadbiskupije, a bilo je napisano 21. rujna 1946., dakle dva tjedna nakon uhićenja Nadbiskupa, kaže o njemu: «U ovom teškom proganjanju našega nadbiskupa mi ne nalazimo nikakve krivice u njemu. Postavljen od Boga na čelo svojega

stada, on se digao, a to je potpuno razumljivo, sa žarom i hrabrošću apostola, na obranu božjih zakona, Crkve i njezinih prava. A to je on uvijek činio. On je to činio pod prijašnjim vlastima i režimima. On je to činio jednako u sadašnjem času, u sadašnjoj državi. On je to radio jedino prema savjesti svoje dužnosti i odgovornosti pred Bogom i iz ljubavi za svoj hrvatski narod, znajući, da se ne može izgrađivati pravi narodni život i osigurati njegov razvoj bez vjere u Boga i obsluživanja njegovih zapovijedi»[25].

Ali braniti apostolskim žarom pravednu stvar vjere, Crkve i svojeg naroda, kao i sva prava i dostojanstvo ljudi, djece Božje, u onim okolnostima, kada je neprijatelj smatrao, da je nadošao pogodni povijesni čas da se sve te vrijednosti uklone i izbrišu, značilo je, bez dvojbe, pregorjeti svoj vlastiti život. Nadbiskup je prihvatio taj izazov i s njim veliku kušnju, što je on sobom nosio. Vjerni sljedbenik božanskoga Uzora, pristao je ispiti kalež gorčine do dna. Ta gorčina će biti još gorča, što ga se ne će osuditi kao zatočnika vjere, i pravde i ljubavi, ni radi njegove vjere u Presveto Trojstvo, nego radi navodnih političkih čina, i još gore, kao zločinca, «jer zavodi narod».

Nakon zasjedanja Biskupskih konferencija, dne 23-26. rujna 1952., upućuju biskupi Titu pismo, gdje među ostalim, čitamo: «Nije li uistinu začudno, da kler, koji u civiliziranim zemljama svijeta, ne dolazi nikada, ili skoro nikada u sukob s kaznenim zakonikom, je u našoj zemlji tako nepopravljivo zločinački?»[26].

Pravi uzroci uhićenja nijesu bili oni izneseni od komunističkih vlasti, nego potpuno druge naravi.

Nadbiskup Stepinac bio je uhićen dne 8. rujna 1946., nakon što su bili prekinuti pregovori s komunističkom vladom, radi uređenja odnosa Katoličke Crkve i države. To tobožnje uređenje odnosa išlo je sa strane komunističke vlade ni više ni manje, nego za tim, da bi se hrvatski, a onda neizbježivo i ostali katolici Jugoslavije, odcijepili od Rima i osnovali svoju nacionalnu Crkvu. Da li su komunisti bili svjesni protivurječja i absurda ovoga podhvata? Upravo stoga što oni nijesu uspjeli pridobiti Stepinca, a s njime i hrvatske katolike, na otpad od Rima, oni će optužiti Nadbiskupa radi prijelaza pravoslavnih na katoličku vjeru.

O tomu nam govori i spomenuta «La Documentation Catholique», kada piše: «Titov režim je naišao na jaku opoziciju u zemlji, osobito u nekim krajevima, kao Hrvatska, a to se i razumije: najprije, jer ova zemlja katolička, dakle svjesnije kršćanska, bolje je osjetila inkompatibilnost između komunizma i duhovnog određenja čovjeka, i

[25] *Dragoun*, str. 109-110.
[26] *Dragoun*, str. 227.

također, osobito za Hrvatsku, jer je ovaj režim uništio hrvatsku nezavisnu državu, stoljetni san, koji se ostvario početkom rata i zadovoljio je težnje čitavoga naroda... Radi toga je podignut famozni proces nadbiskupu Stepincu, metropoliti Zagreba, i prema tomu najvišem predstavniku hrvatskog naroda. Ali dogodilo se, da je osoba izabrana za ovaj politički manevar bila slabo izabrana, jer je on već bio sumnjiv Nijemcima, više nego rezerviran i čak protivan ustašama: on je bio prije svega čovjek Crkve...»

Poznati francuski pisac François Mauriac bit će mnogo precizniji. On piše «...mi smo čitali neke izvještaje i sakupili svjedočanstva i mi smo se uvjerili: Mgr nadbiskup, osuđen na 16 godina, je nevin. Sve se razjašnjuje, ako se sjetimo, da je 8. rujna 1946. nadbiskup zagrebački, prvak hrvatskih biskupa, odbio, da prekine s Rimom. To je čvor svega...»[27]. Taj isti razlog ističe i «L'Osservatore Romano» /1. list. 1946./: «Biskup, Pastir, vrijedni branilac principa čovječanstva i ljubavi, s hrabrošću i jezikom dostojnim «Djela Apostolskih», proglasio je sa svih katoličkih oltara «non possumus!» Crkve, koja se osuđuje, da se je nema pred sobom, ali bilo bi ga se pokrilo grimizom samo da se postavio kao podnožje njihovih nogu».

To priznaje implicitno i sâm Tito, kada na izbornoj skupštini u Zagrebu, malo vremena nakon osude, izjavljuje: «Tuže nas, da smo zatvorili Stepinca, da bi ga se oslobodili. Ja sam otvoreno rekao Mgr Hurley, papinom predstavniku, prigodom vizite: skinite ga, odalečite ga, inače ćemo biti prisiljeni, da ga zatvorimo»[28]. Drugim riječima: smeta našim planovima, na putu nam je, zato on mora nestati. Koji su to planovi, već smo vidjeli. Njih Tito izričito očituje pri kraju 1949. pred skupinom slovenskih «narodnih» svećenika: «Pošto smo se mi odijelili od Moskve, rekao je, zašto se vi ne biste rastavili od Rima?»[29].

Ovo nekoliko činjenica i izjava dovoljno osvjetljuju prave uzroke proganjanja Nadbiskupa i njegove «krivnje». Spomenuti «L'Osservatore Romano» /12. X. 1946./, odgovarajući na inkriminacije protiv Stepinca, a kojega je, po komunistima, naredbodavac bio Rim, piše: «... jer, ako su njegove krivnje bile krivnje, ne bi bile njegove nego Crkve, ne hrvatske ili jugoslavenske, nego opće... Jer gorka suština, ali autentična čitave ove bolne povijesti ne će biti nego ova: dakle, Mons. Stepinac je kriminalac, koliko to može biti katolička Crkva,

[27] *«Figaro»*, 2. stud. 1946., Paris. Ovaj isti članak bio je objavljen u Buenos Airesu u *«Orden Cristiano»*, rujan 1947., a u broju od prosinca iste godine objavljen je odgovor pisca ovih redaka pod pseudonimom «Ti-mor».
[28] *Dragoun*, str. 50.
[29] *«Le communisme et l'Eglise catholique»*, Ed. Fleurus, str. 409., citirano u djelu Draguna, str. 260.

Crkva Kristova...». A u istom broju toga lista nalazimo i ove riječi: «Proces katoličkoj Crkvi, proces Mons. Stepincu bio je proces hrvatskoj domovini».

Kardinal Montini, današnji papa Pavao VI., u posmrtnom govoru o našem Kardinalu reče: «Stepinac je mogao biti veliki prvak svoga naroda, samo da je od čovjeka slobodnog i ponosnog postao pokorni sluga vladajućeg marksizma. On to nije postao i zato je pao», a pri kraju govora postavlja ga kao uzor s riječima: «Stepinac neka nam bude učiteljem».

Ali zatvoreni Stepinac nastavlja im nadalje mutiti račune. Usprkos «zločinima», kojima ga terete, komunistički režim mu nastavlja nuditi slobodu, ali uz uvjet, da napusti zemlju. U ožujku 1947. Bakarić mu ide u službeni posjet u Lepoglavu, oslovljuje ga s «Preuzvišeni», dok su ga vlasti nakon uhićenja naprosto oslovljavali: Stepinac. Bakarić mu je tom prigodom ponudio već napisanu molbu za pomilovanje, upravljenu na Tita, inzistirajući, da je podpiše. Ta ponuda bila je popraćena uvjeravanjima, da će biti odmah pušten na slobodu i predan Amerikancima, koji će ga povesti u slobodu, u inozemstvo. Za svakog čovjeka u položaju, u kojem se nalazio Nadbiskup, napast je bila velika, jer, gledano ljudskim očima, on se nije mogao nadati, da bi kojim drugim putem došao do slobode, ili preuzeo vodstvo svoje nadbiskupije. Ipak on, čovjek čiste savjesti i nadnaravne jakosti, radije izabire nastaviti križni put do kraja, i odbija potpisati molbu za pomilovanje. On zahtijeva reviziju procesa pred nezavisnim sudom, a ne pred komunističkom partijom; izjavljuje se čak pripravnim položiti račun hrvatskomu narodu na najvećem trgu Zagreba, ali svoju zemlju, svoj narod i svoju nadbiskupiju ne će napustiti. Ali, kako se komunisti boje autentične volje naroda, Bakarić ne prihvaća ovu zadnju ponudu i vraća se iz Lepoglave neobavljena posla[30]. Tito i drugovi su se počeli ozbiljno uznemirivati nad tim stavom neslomljivoga značaja.

Bilo je i drugih pokušaja, da bi ga se nagovorilo, da ostavi svoje stado, što on uporno odbija. Dopisniku «Catholic Digest» izjavljuje: «Ne mogu poći u Rim, da primim kardinalski šešir. Ja to ne mogu, ja to ne želim, jer ne mogu ostaviti svoga naroda. Ja ću ostati ovdje, ako treba i do smrti». I ostao je, na udivljenje Crkve i svijeta.

Na ponudu jugoslavenske vlade, koja je, navodno, htjela pokazati svoju dobru volju, a ustvari, da bi se lišila glavobolje, da bi ona bila spremna pustiti nadbiskupa na slobodu uz uvjet, da ostavi Jugoslaviju, «L'Osservatore Romano», poluslužbeni list Sv. Stolice /od 9-10. srpnja 1951./ objavio je, kao odgovor, službeno saopćenje Sv. Stolice, u kojem kaže, da je beogradska vlada dala do znanja Sv. Stolici, posredstvom apostolske Nuncijature, da je ona pripravna skratiti kaznu

[30] *Dragoun,* str. 51-52. V. Benigar, 641.

zatvora, kojom je kašnjen Stepinac, uz uvjet, da on definitivno napusti zemlju. Sv. Stolica je na to dala slijedeći odgovor beogradskoj vladi: «Pošto je mnijenje Sv. Stolice s obzirom na proces i osudu preuzv. Stepinca poznato, jasno je, da bi ona bila sretna, kada bi Mgr Stepinac bio oslobođen. Međutim, Sv. Stolica je doznala, da Prelat, uvjeren u svoju nevinost, radije želi ostati sa svojim stadom. Sv. Stolica ne može ne poštivati taj osjećaj i radi toga ne namjerava nametnuti mu odalečenje, koje bi bilo protivno onomu, što Mgr Stepinac smatra u savjesti svojom dužnošću»[31].

Poznata je i izjava Milovana Đilasa u tom pitanju. Meštrović ga je susreo u New Yorku i na pitanje Meštrovića: «Što mislite o Stepincu i o osudi izrečenoj proti njemu?», odgovorio je Đilas: «Da pošteno kažem istinu, ja mislim, a nijesam sâm u tomu, da je Stepinac neporočan čovjek, čelični karakter, kojega se ne može slomiti. On je bio stvarno osuđen nevin, ali se u povijesti često događa, da pravednici bivaju osuđeni radi političkih potreba». Na daljni upit odgovorio je Đilas: «Mi ne bismo imali ništa proti njegovom hrvatskom nacionalizmu, ali mi ne možemo trpjeti njegovu odanost rimskom Papi».

Neki drugi visoki rukovodilac komunista rekao je Meštroviću: «On je zastalno čovjek jakog karaktera, bez prigovora i čvrst u svojem uvjerenju. Da je on popustio samo u jednoj stvari, on bi danas bio slobodan i nama bi bio prištedio velikih neugodnosti. Njegov hrvatski nacionalizam ne bi nas smetao; da je samo proglasio hrvatsku crkvu, mi bismo ga bili uzdigli do oblaka»[32].

Meštrović piše u «The Syracuse Herald Journal» /1. list. 1952./, da je i sâm Tito izjavio, da su srpski krugovi današnje Jugoslavije i njihovo svećenstvo protivni oslobođenju nadbiskupa Stepinca.

Gore navedeni dokumenti nam, dakle, jasno otkrivaju pravu pozadinu i uzroke, radi kojih je osuđen nadbiskup Stepinac. Svaki, tko je istinoljubiv, mora odatle zaključiti, da proces i osuda nisu se osnivali na Stepinčevim političkim ili običnim zlodjelima, nego da je to bio proces Katoličkoj Crkvi i vjernosti hrvatskih katolika univerzalnoj Crkvi. Ukratko možemo zaključiti, da su jugokomunističke vlasti htjele odcijepiti katolike od Rima; nadbiskup Stepinac, kao prvak hrvatskih biskupa, imao je biti nagovoren na taj pothvat, ali on odbija to učiniti, i zato mu se inscenira proces, montirajući točke optužbe, i osuđuje na 16 godina robije. Nakon osude, radi prevelikog, i za komuniste, neugodnog svjetskog odjeka, vlasti ga ne mogu pustiti na slobodu, radi protivljenja Srba, ali mu za to nude, da ode u inozemstvo. Nadbiskup odbija tu opetovanu ponudu, jer on ne će da napusti svoje vjer-

[31] *L'Osservatore Romano,* 2-3 kolovoza 1951.
[32] *Hrv. revija,* ožujak, 1956. str. 195., kod Benigara str. 638.

nike, koji prolaze kroz veliko iskušenje; ostaje u zatvoru, kasnije u kućnom pritvoru, što malo mijenja njegov položaj, i svu svoju nadu polaže u Gospodina.

Stepinac je, dakle, bio nevin od svih optužba, radi kojih je bio osuđen i duboko svjestan pravog uzroka, radi kojega je proces bio montiran, da bi se naime sudbenom komedijom prikrio pravi uzrok. Radi toga, on je na sudu šutio, jer je znao, da je već prije početka procesa bio osuđen. Šutio je na sve uvrede, što su mu bacali u lice, osobito državni tužilac Jakov Blažević, kao: «ratni zločinac... kolaboracijonista Pavelića i nacista... neprijatelj naroda... razbojnik... emisar strane vlasti... koji je sve gurao na put izdaje i terorizma». Čitamo, naime, u Evanđelju: «Tada mu Pilat reče: ne čuješ li, što sve proti tebi svjedoče? Ali on ne odgovori ni na jedno pitanje, tako da se upravitelj vrlo čudio» /Mat. XXVII, 13-14/. Blažević na šutnju Nadbiskupa dobaci mu: «Vi šutite kao Krist pred Pilatom!» I rekao je istinu, Stepinac je bio u tom času sličan Kristu.

Pastir Stepinac je slijedio Krista Dobroga Pastira, i slijedeći njegovim putevima, on je postao divni uzor Kristovog sljedbenika i svjedoka, čime je izvršio jednu od najznačajnijih uloga u hrvatskoj povijesti. On je znao, da je izabran od Božje Providnosti, da bude žrtva za premnoge grijehe svake vrsti, počinjene u našoj domovini za vrijeme rata. Trebalo je, dakle, dati zadovoljštinu povrijeđenoj Božjoj pravdi. U isto vrijeme, on je bio izabran, da bude brana pred provalom novih laži, novih povreda pravde i ljubavi, proti gaženju svih viših vrijednosti, kreposti, prava i života ljudi. Konačno, bio je svjestan, da kao pastir ne može napustiti svoje stado u času, kada su vukovi navalili na nj. Prigodom tajnog Konzistorija, dne 12. siječnja 1953., Pio XII. podjeljuje mu kardinalski grimiz i tom prigodom reče u svojem govoru: «Mi živo želimo da čitav svijet znade, da odlučujući podijeliti mu rimski grimiz, naša jedina svrha je bila dostojno nagraditi njegove odlične zasluge, kao i posvjedočiti svom njegovom narodu Našu veliku dobrohotnost...»

Tim je Stepinac pobijedio Tita. On nije pao na koljena pred bahatim markso-komunizmom i pred njegovim zahtjevom, da se još više razdere Isusova haljina. On je izdržao veliko iskušenje i, usprkos velikom razdiranju, ovčinjak se sačuvao, hrvatski katolici nijesu izdali vjeru svojih otaca. Bog je učinio velika djela po svojem vjernom sluzi Stepincu. Njegove kreposti, osobito jakost, vjernost i ljubav Crkvi i narodu, odlučile su čitavim daljnim tokom Crkve kod nas, a istovremeno i našom povijesnom kulturnom bîti. Povijest će jednom istaknuti tu neprocjenjivu ulogu hrvatskog seljačkog sina na zagrebačkoj stolici, kao «mučenika jedinstva», kako ga nazivlje F. Mauriac. Što bi zapravo bilo, da se je Nadbiskup pa i malo pokolebao u tim dramatskim događajima i pokušao, da se nekako nagodi s protuvjerskim i protunarodnim komunističkim režimom? U spomenutom govoru Pio XII. naziva ga pastirom «koji je primjer apostolske gorljivosti i kršćanske jakosti».

Za velike stvari potrebne su velike odluke i velike žrtve. Stepinac je bio velik po svojoj muževnoj odluci, da izdrži izazov i po dobrovoljno prihvaćenoj žrtvi. Pristao je da bude dobro sjeme, koje mora istruhnuti na našoj njivi, da bi jednom donijelo stostruki plod. Njegova žrtva je najuzvišeniji izražaj njegove ljubavi prema Crkvi, narodu i dušama.

Njegovo geslo je uzeto iz psalma 30.: «U tebe se, Gospodine, uzdah», kojeg drugi dio stiha glasi: «ne ću se smesti navijeke». To se ispunilo u našem Kardinalu: smeo je protivnike, ali se on nije smeo.

SVETA, BOGU UGODNA, ŽRTVA

Ima nešto neistraživoga za ljudski um u neizmjernim bolovima i muci našega Spasitelja, što ostaje tajna Božje ljubavi. Sigurno je pak, da će se svi njegovi vjerni sljedbenici, a osobito mučenici i sveci, morati na jedan ili drugi način prilagoditi božanskom Uzoru u ljubavi po Križu. Vježbanje u kršćanskim krepostima ne obavlja se radi tih kreposti u sebi, nego radi ljubavi, koja se tim načinom postizava, a koja je sinteza savršenosti. Moralne kreposti usavršuju nas u sredstvima, a samo teološke kreposti upućuju dušu izravno prema zadnjoj svrsi —Bogu. Vjera je uvjet, da bi se imao život, jer Otac priopćuje život onomu, koji vjeruje u Sina. Sv. Pismo jasno pokazuje, da svetost niče prije svega iz vjere i cvjeta u ljubavi.

Kršćanska, dakle, savršenost se sastoji u nasljedovanju Boga u absolutnom primjeru, koji je Krist, koji nije samo Učitelj, koji naučava, nego on hoće, da ga se nasljeđuje. «Budite, dakle, nasljedovatelji Boga» /Ef. V. 1/. Svaki atribut Božji, o kojem pobožna duša razmišlja i produbljuje ga u veličanstvenoj objavi, može postati ideal nasljedovanja i savršenstva, kaže sv. Toma, a sveci nasljeđujući Spasitelja i sami time postaju ljudski uzori savršenstva.

Svetost moralno zahtijeva slobodni pristanak, pokornost čovječje volje Božjoj volji. Time se svetost rađa i raste po dvostrukom principu, Božjem i ljudskom. Bog daje milost, čovjek je prihvaća i s njom surađuje. Radi se, dakle, o konformiranju Božjoj volji, o ulivenim milostima i darovima Duha Svetoga.

Nakon što smo pratili našega Kardinala, pobožnog, uronutog u molitvi, vjernog svojem zvanju, poniznog, ustrpljivog, punog ljubavi

prema Bogu i prema siromašnima i bijednima, pravednog i milosrdnoga; zatim kao pastira i učitelja povjerenih mu duša, Božjeg priznavaoca i branioca nezaštićenih i progonjenih, ostaje nam sada, da ga, nakon osude, kroz više od 14 godina njegovog zatočeništva pratimo na dugom Križnom putu, na kojem svako stajalište traje po godinu dana. U ovoj zadnjoj fazi života, lišen svih prerogativa nadbiskupa i čovječjih prava, on nije drugo nego žrtva, koja tiho izgara. Da bi se pak dostigao taj vrhunac herojskog savršenstva, duhovna teologija ističe potrebu «pročišćenja» /purificatio/ aktivnog: umrijeti sebi i svijetu, prolaznom i smrtnom, kroz koje je on već prošao, da bi sada, u zadnjim godinama svojeg života, prošao kroz pasivno čišćenje, kada ga ruka Božja pripravlja, da postane remek-djelo milosti Božje.

Kada je, naime, Stepinac učinio sve ono, što je mogao i morao, tada se predaje Bogu, da bi ga Duh Sveti vodio na teškom golgotskom putu. Milost u njemu nije bila uzaludna; ona je neprestano rasla, a Duh Božji ga je pripravljao na dugu, bolnu žrtvu do herojskih kreposti.

Svijet ne pozna puteve, kojima Bog vodi izabrane duše, zato ga je službeno prezreo; mlake duše su ga pak kritizirale radi njegove neumoljivosti u oporbi proti provali zla, a samo vjerna zajednica «Božjeg puka» ostaje zadivljena velikim stvarima, što ih je Božja ruka učinila u njemu.

Već smo istakli, da je Stepinac predvidio žrtvu svojega zemaljskog života i na nju se pripravljao. Kada je nadošao njezin čas, on dobrovoljno podmeće svoja ramena križu, da do kraja dade svjedočanstvo za Krista.

Ova činjenica, sama po sebi, opovrgava prigovore i klevete njegovih neprijatelja, kao da bi on bio eksponent tuđe ili svoje politike. Političari, kada su im ugroženi životi, bježe, a samo dobri pastir ostaje sa svojim ugroženim stadom i daje svoj život za svoje ovce. On nije politički čovjek i ne bježi, čak ne prihvaća ni diplomatska poravnanja, nego, po uzoru Spasitelja, daje svoj život i onda, kada ga je mogao spasiti.

Pošto posvećujuća milost, kaže Sv. Bonaventura, praćena krepostima i darovima Duha Svetoga, je nadnaravni biološki princip i korijen duhovnoga života, ona se mora zajedno s krepostima i darovima organski razvijati i rasti do punine Krista. Kreposti, naime rastu obavljanjem kreposnih čina čovječjim načinom, darovi pak, nadnaravnim načinom i tim vode dušu do savršentva. Da bi, dakle, ljubav i ostale kreposti mogle proizvesti savršena djela, moraju biti usavršena od Duha Svetoga. Samom pak redovitom molitvom i aktivnim vršenjem kreposti, sa strane duše, ne može se ona potpuno očistiti od svojih nesavršenosti; potrebno je k tomu pasivno pročišćenje, da bi

se postigla savršenost. Prema tomu, ova zahtijeva i predpostavlja pasivno iskušenje, u kojem Duh Sveti preuzima inicijativu[33].

Razdoblje tamnovanja i zatočenja našega Nadbiskupa je, dakle, vrijeme, u kojem se obavljalo to pasivno pročišćenje, što ga Sv. Ivan od Križa nazivlje «tamna noć» duše. Nama nije dano prodrijeti u proces tog mističkog zbivanja u dubinama njegove duše, u intimni dijalog njegove duše, prepune bolova, s Kristom; mi to možemo tek izdaleka naslućivati. Sve klevete, koje su padale s raznih strana za vrijeme ratne i poratne oluje, ali osobito za vrijeme komunističke kampanje i sudbenog postupka, nizale su se u njegovoj duši; sve uvrede i mistifikacije, svi prigovori i savjeti tzv. dobronamjernih, da bi se prilagodio gotovim činjenicama, da bi ublažio svoj stav i tražio neko pomirbeno rješenje u višem interesu naroda, da bi se «spasilo što se spasiti dade»; sva razdiranja njegova stada pod komunizmom, progonstvo vjernih, ali i bolni otpadi slabih... sve se to moralo nizati u njegovoj duši, ponovno preispitivati i duboko odjekivati u njegovom «soliloquium-u» s raspetim Kristom, kojemu je tada najviše sličio. Bezbroj puta mu se moralo postaviti pitanje: da li je njegovo nepokolebljivo držanje i otpor komunističkom bezboštvu jedini pravo pogođeni put u obrani vjere i naroda? Je li tim pružio pravi primjer ostalim pastirima i vjernicima? Nije li tom upornošću pogoršao i produžio patnje svojega naroda, biološki već teško ugroženog, a vjerski i moralno razderanoga? Tko god imalo pozna nutarnji život i mistički uspon pročišćenja Božjih duša, može se lako dovinuti, kako je napasnik u dugim i samotnim časovima zatočeništva jurišao na njegovu dušu, da bi je zaveo u sumnju, u malovjernost, da bi ga slomio i doveo do očaja.

Uz te moralne boli pridružile su se i one fizičke naravi. Mi smo čuli o njegovim bolestima, ali nam nije tada bilo jasno, do koje mjere, sve dok nijesmo pročitali njegovo pismo, upućeno Okružnom sudu u Osijeku dne 5. prosinca 1959., kao odgovor na poziv, da se predstavi sudu na preslušanje u vezi sa slučajem svećenika «Ćirila Kosa i suoptuženih» /bogoslova/. «Posljedica osude, kaže on u tom pismu, nad kojom se sablaznio svijet, jest ta, da je moj tjelesni život uslijed trinaest godina provedenih u tamnici i zatočenju stigao na rub groba. Domaći i strani liječnici sve su učinili, da mi produže život, ali mi nijesu vratili moga zdravlja, niti će mi ga ikada vratiti. Dosad su mi istočili 34 litre krvi, i još nije dovoljno; morali su mi operirati obje noge, da bi me spasili od sigurne smrti zbog tromboze. Uslijed tih operacija sada sam praktično invalid, koji jedva vuče noge za sobom pomoću štapa, kada prolazim ispred kuće. Osim toga bolujem

[33] *Benigar*, «Compendium...» str. 482-3.

i od prostate, već pet godina i, usprkos svim lijekovima, koja često uzimljem, rijetko me bol pušta na miru. A ne ću spominjati teške bolesti, koja me spopala pred dvije godine, kada su novinari pisali, da ću svakako umrijeti; a ne ću navoditi ni mnoge druge bolesti, od kojih trpim, kao na primjer bronhijalni katar. Godinama me to muči, i profesor Šercer molio je, da mi bude dopušteno poći u primorje na liječenje, ali njegova je molba bila odbijena. Moje teško zdravstveno stanje još je bolje poznato krašićkom župniku i redovnicama, što često dan i noć stoje do moga bolesničkog ležaja, da mi budu u pomoći. Nerijetko moram dapače izostaviti svetu Misu, pa i nedjeljom, jer me bolovi spopadaju. Svaki dan mnogo sati provodim pružen na ležaljci, a otekle noge držim uzdignute, da bi krv lakše kolala... ja sam čovjek s objim nogama u grobu i još malo pa ću pasti u nj»...[34] Dva mjeseca nakon toga, dne 10. veljače, bit će već mrtav.

Istina, on je opetovano za vrijeme procesa i kao zatočenik izjavljivao, da je njegova savjest čista. Ali on nije bio samo Alojzije Stepinac, nego i hrvatski metropolita, predstavnik Crkve i svojeg progonjenog naroda. Bio je postavljen, dakle, kao znak, kao simbol, u kojega su bile uprte oči čitavoga naroda i Crkve, pa ono, što je subjektivno, osobno bilo jasno i čisto, da li je isto tako bilo i s obzirom na široku dimenziju objektivne, povijesne stvarnosti? Smatram, da je upravo ta nutarnja duševna borba bila razlogom, da on iz zatočeništva poručuje svojim vjernicima, da se molimo za njega, što zastalno nije bila nikakva konvencijonalna formula, nego duboka, krvava potreba duše obavijene tjeskobom. Nijesu li i sami liječnici izjavili, da je njegova bolest krvi posljedica nutarnjih, moralnih patnja? Nitko, koliko god bio pravedan i predan u volju Božju, ne može imati svu sigurnost, da se nalazi na sigurnom i najboljem putu, dokle god živi na ovom svijetu.

Radi toga on izjavljuje, da po glasu svoje savjesti ostaje usred svojega stada, ali da će se ipak pokoriti konačnoj odluci Sv. Oca. Bog mu je zastalno dao i mnoga svjetla i utjehe u njegovim samotnim molitvama i kontemplaciji, a i sâm Pio XII., kada se postavilo pitanje njegovog povlačenja u inozemstvo, izjavio je, da on poštuje glas savjesti kardinala Stepinca i da ne će pokrenuti to pitanje. To je našem Kardinalu morao biti veliki melem duše, jer se time vrhovna vlast Crkve suglasila s odlukom njegove savjesti.

Svete duše moraju posjedovati, kako rekosmo, sve kršćanske kreposti, povezane u jedno suvislo jedinstvo. Ipak prema raznim povi-

[34] *Glasnik...* ožujak-travanj 1960. str. 140-143. O njegovim bolestima v. životopis Benigara, str. 787. i dalje, a o duševnim patnjama, «Izdrži, ne popusti!», str. 664.

jesnim dobama i potrebama Crkve nekada se više ističu jedne, nekada druge kreposti. Tako u početku Crkve nalazimo bezbroj mučenika, zatim pustinjaka, samostanaca i pokornika, a u Srednjem vijeku velike duhovne reformatore, a u najnovije vrijeme socijalne apostole. U naše vrijeme provale zabluda i nasilničkih ideologija potrebni su priznavaoci vjere i Krista, a pred grubom silom i rafiniranim progonstvima duše herojske jakosti[35].

Kardinal Stepinac je, prije svega, priznavalac, «confesor» vjere, svjedok Kristov, kako to čitav njegov život i djelovanje pokazuju. «Znajte, da je Isus Krist Bog. Za njega smo mi pripravni umrijeti», uzviknuo je na sudu. I on je zaista položio svoj život za Krista-Boga, pridodajući tom svojem priznavalaštvu i mučeništvo, najveći primjer nepokolebljive vjere i ljubavi. Njegova smrt tehnički nije bila nasilna samo zato, što su komunisti razvili tokom vremena novu fazu rafiniranog progonstva, nastojeći ne stvarati kršćanske mučenike, ali stvarno bila je mučenička i, recimo točno, bila je teža od nasilne smrti, jer bi ova za Stepinca predstavljala znatno manju i kratkotrajniju žrtvu, nego tiho izgaranje života u zatočeništvu. Biskup A. Schell, iz Lomas de Zamora u Argentini, rekao je na zadušnicama za našeg pokojnika: «Pred smrću koja je —ne ustručavamo se reći— smrt jednog Kristovog mučenika, iako ne pripada onoj herojskoj kategoriji crkvenih sinova s prolijevanjem krvi...» I mnogi drugi ga nazivlju mučenikom, kao «Etudes», isusovačka revija iz Pariza, tad Fr. Mauriac i drugi, dok je spomenuti dnevnik iz Buenos Aires-a «La Nación» /11. II. 1960./ napisala, da «Njegova smrt dokrajčuje jednu najtrnovitiju i najdivniju vjersku misiju našega vremena». Mi ostavljamo Crkvi, da jednom definira njegovu žrtvu, ali svakako ga već danas možemo nazvati «veluti martyr».

Ipak krepost, kojom je Stepinac zadivio Crkvu i svijet, bila je nadnaravna krepost jakosti. Ona je moralna krepost, koja je praćena s moralnim krepostima ustrpljivosti i postojanosti «usque ad finem». Ona podržava dušu u postignuću nekoga dobra, što ga je teško postignuti, a da ne bude slomljena od nikakve zapreke. Po njoj se svladava strah pred opasnostima, umornosti, kritikama, uvredama i prijetnjama. Ona jača dušu, da ne kapitulira, kada joj se nameće borba kao dužnost. Jakost se ne poistovjećuje sa srčanošću, premda se je u običnom govoru izmjenično upotrebljava. Srčanost dolazi od riječi «srce» i označuje aktivnu krepost, kao npr. vojnika u ratu, dok je jakost pasivna krepost trpljenja, bedem, koji se opire navali, neka vrst mrtve straže. Sv. Toma kaže, da glavniji čin jakosti nije napadati, nego izdržati, tj.

[35] O jakosti Stepinca v. životopis Benigara u poglavlju «Jak u trpljenju», str. 721. i str. 827.

nepokolebljivo ustrajati u opasnostima[36]. Ta pasivnost, prema tomu, samo je prividna, odnosi se samo na vanjsku djelatnost, dok je aktivnost volje mnogo snažnija i čišća, bez primjese ikakvih nižih strasti i interesa. P. A. Benigar, u već spomenutom djelu, kontemplativnu dušu uspoređuje s onima, koji slušaju kakvog slavnog govornika, koji ih zanosi svojim mislima i osjećajima. Slušaoci nijesu besposleni u tom času, nego aktivni receptivnim radom. Tako i naš zatočenik upravo je kao takav bio sav uronuo u duboki vjerski život, u bogatu duhovnu djelatnost, i tim nagomilao veliki duhovni kapital, od kojega svi mi, kao zajednica kršćana, bivamo obogaćeni tom prividnom pasivnošću. Nikada, naime, nije duša djelatnija, nego kada se dobrovoljno preda, kao pokorno oruđe u ruke Duha Svetoga.

Dar jakosti je i jedan od sedam darova Duha Svetoga, koji pridaje veću snagu samoj moralnoj kreposti jakosti raspoložujući dušu, da prima posebna nadahnuća Duha Svetoga, koji tim potpomaže našu snagu pred opasnostima. Ovaj dar je potreban onima, koji trpe mučeništvo za vjeru.

Suprotnost jakosti je kukavičluk, od svakoga prezren. U povijesti blistaju kao uzori samo jaki ljudi. Naravnu krepost jakosti, uglavnom prirođenu, prihvaćaju mnogi radi naravnih motiva, kao npr. radi slave i bogatstva, ali tada ona prestaje biti krepost.

Nadnaravna krepost jakosti ne utječe se sili. Naš Kardinal se ne buni, ne vrijeđa, ne prijeti, ne mrzi. On samo brani Božja i ljudska prava, ali «ja nemam namjere, da se osobno branim», izjavljuje pred sudom. On ne strepi pred uhićenjem, ni pred sudom i osudom, kao ni pred utamničenjem, nego junački preuzima svoj Križni put, svoju «produženu patnju od 16 godina zatočenja u samoj svojoj domovini», kako je rekao Ivan XXIII. u posmrtnom govoru. Muž pun jakosti kaže na sudu: «Ako treba pasti, mi ćemo pasti, jer smo izvršili našu dužnost... Ja ću moći otići na drugi svijet mirne duše».

Taj mistički i stvarni Put križa, ta «purificatio passiva» označuje vrhovni stepen usavršenja, pripravljen dugogodišnjim vježbanjem u poniznosti, molitvi, mrtvljenju, odricanju, siromaštvu i ljubavi, surađujući trajno s milošću Božjom, pripravan «ad prompte obediendum Spiritui Sancto». Samo na toj asketskoj pripravi on je mogao biti izabran po Providnosti, kao brana proti demonskim silama utjelovljenim, osobito u bezbožnom komunizmu, i da bude glasonoša Božje istine, slobode, pravde i ljubavi pred neprijateljem Boga i čovjeka, u času, kada je bio pijan od krvi i pobjede. Samo jaki muž, koji je sve svoje pouzdanje postavio u Gospodina, mogao je u srcu Hrvatske, pobijeđene, terorizirane, raspršene i prezrene, suprotstaviti se i javno

[36] «Principalior actus fortitudinis est sustinere, id est immobiliter sistere in periculis, quam aggredi» /II-II, q. 123, a. 6/.

osuditi zablude i zlodjela markso-komunizma te afirmirati prava Boga i čovjeka. Čovjek preplavljen bolovima i tjeskobama, ali pun Božje jakosti, ne uzmiče, ne popušta, ne dvoji, nego ustrpljivo, postojano izdržava navalu, pregara svoj život i čak velikodušno oprašta. «Veliki primjer nepokolebljive ustrpljivosti, koju je on toliko godina svima pružao, zatočen, a tako blizu svojega stada», zadivljuje i samog Ivana XXIII., kako se on izražava u posmrtnom govoru.

Koliko god u čistoj ljudskoj srčanosti ima preuzetnosti i hvalisavosti, toliko u nadnaravnoj kreposti jakosti duša se priznaje i osjeća slabom, jer zna, da joj sve dolazi od Spasitelja. I upravo po toj čovječjoj slabosti Bog je zasramio silnike i pobijedio po Stepincu, a mi po njemu. Gledajući njegovu borbu ljudskim očima, pitamo se: kakav je neposredni učinak mogao očekivati u tadašnjem povijesnom kontekstu kod nas, u tako nejednakoj borbi s nasilničkim jugokomunizmom, međunarodno priznatim i slavljenim kao pobjedničkim? Po svim ljudskim predviđanjima, on je unaprijed izgubio bitku. Ali Bog je dugoročan! Njegov duh nije vodio računa o vanjskim, senzacionalnim pobjedama ni uspjesima; on je bio pristao, da bude oruđe Duha Svetoga u raspršavanju tmina i u svjedočenju Božjih prava, kao i njegovih ljudskih stvorenja, dok za sve ostalo pobrinut će se Bog, kada dođe njegov čas. Odatle izviru njegove «izvanredne zasluge», jer je Stepinac doista «uzor apostolske revnosti i kršćanske hrabrosti», reče Pio XII. u bazilici Sv. Petra, dne 12. I. 1953.

Jugokomunizam je sa Stepincem doživio veliki moralni poraz, a svaki moralni poraz djeluje na dugi rok. Sva ideološka kampanja i politički teror, kojim je jugokomunizam tada absolutno raspolagao, bez ikakve mogućnosti obrane i opozicije, ostali su napuknuti odporom jednog jakog muža. Međunarodni svijet odmah nakon procesa i osude počinje naslućivati slabe strane Titovog režima, koji se izvikivao «oslobodilačkim». Milost je bila jača od grijeha i fizičkog nasilja. Kardinal Stepinac po svojoj je vjernosti Crkvi ostao vjeran svojem narodu, i ovaj će se samo po svojoj čvrstoj vjeri moći dičiti s njim. On postaje simbol i poticaj za sve hrvatske katolike, kao i za sve ostale, da junački izdrže bezbožnu navalu u obrani svoje vjere. Zahvaljujući njemu, u najtežem vremenu naše ekzistencije, duhovno i kulturno hrvatska povijest nije doživjela prelom, kojemu su se nadali komunistički rukovodioci, i zato punim pravom možemo smatrati Stepinca izvanrednim darom Božjim hrvatskom narodu. Crkva u domovini, kao i sva Crkva šutnje sačuvala je svoje moralne pozicije. Hrvatska je ostala vjerna Crkvi i sebi. Mučenici ne umiru uzalud, oni su sjeme, iz kojih će jednom proklijati novi život. Šutnja, koju je Kardinal izabrao kao jedino moguće sredstvo obrane na sudu i za vrijeme svojeg zatočenja, ali i njegov grobni mir govore mnogo glasnije i neposrednije

nego sva bučna komunistička propaganda. Komunizam će privremeno slaviti pobjedu, ali pukotina je nastala, koja će mu zadati mnogo glavobolje i, ako hoće, mogu odatle naučiti, da postoji Bog i duša, kojih snaga drma s njihovim monolitnim sustavom.

«Budući da si bio mio Bogu, trebalo je da se iskažeš u kušnji» /Tob. XII. 13/. Duša je bila pročišćena. Božji čovjek je znao, da je njegov prvi odnos prema Stvoritelju i Spasitelju u tomu, što je on griješnik. Na toj spoznaji se izgrađuje sva ekonomija našega spasenja. «Ja sam u dubinama svoje duše uvjeren, da nijesam bez pogrešaka», priznaje on u Duhovnoj oporuci. I kao što je Bog njemu oprostio, on pita oproštenje sa svoje strane: «Ako sam kome kakvo zlo nanio, iskreno ga molim od srca, da mi oprosti, a svima koji su meni u životu zlo učinili, ja im opraštam od svega srca» /Duhovna oporuka/. Ove riječi oporuke ganule su dobrog oca Ivana XXIII.: «Kako je nježno, kaže on, i ganutljivo, što on moli oproštenje od svih..., kako je uzvišeno, što opraštajući onima, koji su mu nanijeli toliko nepravednih muka, ponavlja posljednje Isusove riječi: Oče, oprosti im, jer ne znaju što čine» /posmrtni govor/.

Stepinac je bio «vir fortis»; dobar je boj vojevao, u Boga se uzdao i zaklopio je svoje umorne oči s riječima: «Budi volja tvoja! Bio je vjeran odraz dobroga Božanskog Pastira... nagomilao je toliko bogatstvo zasluga, koje je nebeski Otac sigurno izlio u milostima i blagoslovu na sve obitelji i na sve vjernike žarke i pobožne Hrvatske». I aludirajući Ivan XXIII. na njegove mnoge izvanredne, herojske kreposti jakosti, postojanosti, dobrote i ljubavi, Papa bi ga htio vidjeti uzvišena do časti oltara, kada reče: «Mi molimo za sretno proslavljenje odabranog Stepinčevog duha».

Tako misli i vjerni narod, koji od dana njegove smrti do danas, vođen dubokim vjerskim osjećajem, hodočasti na njegov grob, utječući mu se za svoje potrebe i moleći za njegovo svetačko uzvišenje, na slavu Boga i spas hrvatskog naroda.

SVETAC — HRVAT

RAZMATRANJE O DUHOVNOJ VELIČINI KARDINALA STEPINCA

DRAGUTIN KAMBER (1901-1969.)

REKLO se je već mnogo puta, a ponovit će se sigurno još više puta, da je pokoj. kardinal Stepinac živio, radio i umro kao svetac. Katolička Crkva ga je s vrha do dna i s kraja na kraj svijeta neslužbeno proglasila svecem u tolikoj mjeri, da bi to u stara vremena smjesta dobilo snagu današnje službene kanonizacije. Stepinac, svetac. — Svetac, Hrvat. Svetac iz hrvatskog naroda. Svetac, koji je imao sve vrline opće, nadnarodne vrijednosti, ali koji je svojim srcem, svojom žrtvom i svojim značenjem napose pripadao hrvatskom narodu i bio povezan s patnjama, težnjama, borbama i pogaženim pravima svoga naroda, kojem je bio prvi i ponajveći Pastir.

Vrijedi, dakle, promotriti i rastumačiti tu riječ, koja se u vezi sa Stepincem neprestano rabi i ponavlja. Ta je riječ: svetac. Razmotrimo ukratko, što je svetost uopće, a napose, kakva je bila Stepinčeva svetost.

Svetac je čovjek, koji živi u stalnom duhovnom jedinstvu s Bogom. Ovo jedinstvo s Bogom nužno uključuje posvetnu milost. Stoga svetac brižno čuva i povećava svoju *posvetnu* milost. Svetac je čovjek, koji vjerno surađuje i s *djelotvornom* milošću Božjom. U toj suradnji, svetac ima da razvije u sebi čitav niz vrlina: poniznost, milosrđe, uljudnost, čovječnost, pobožnost, poslušnost starijemu, marljivost, predanost, spremnost i mnogo drugih nijansa, za koje rječnik nema dovoljno izraza. A nadasve, svetac ima da se odlikuje *u trima takozvanim bogoslovnim krepostima: u vjeri, u ljubavi i nadi, pa onda u četirima tako zvanim kardinalnim krepostima,* a te su: *razboritost, pravednost, umjerenost i jakost.*

U širem smislu, svaki se čovjek može smatrati svecem, koji živi u posvetnoj milosti, surađuje s djelotvornim milostima i posjeduje neki minimum od potrebnih vrlina, da stupa putevima Božjih zakona. U tom smislu sv. Pavao zove *sve vjernike* svecima. Međutim, općenito, kada upotrebljavamo riječ «svetac», mi mislimo na izuzetniju svetost, na znatno veću količinu i finiju kakvoću vrlina od potrebnog minimuma. A budući da je od svetačkog minimuma, pa do najvećih mo-

gućih svetačkih uspona upravo neizmjerna mogućnost stepena i varijanata, zato se i oni veći pa i oni najveći sveci razlikuju jedan od drugog i veličinom posvetne milosti i jačinom suradnje s Bogom i finesama moralnog odsjeva prema drugim ljudima. *Sve su zvijezde zvijezde i sve su one lijepe. Ali se ipak zvijezde razlikuju jedna od druge u mnogočemu, a napose u veličini i sjaju.*

Pogledajmo ukratko, kako izgleda Stepinčeva zvijezda prema ostalim zvijezdama kršćanskog neba, služeći se pri tome kriterijem bogoslovnih i kardinalnih kreposti.

1. *Stepinac čovjek herojske vjere.* Vjera je naše nutarnje svjetlo, kojim obasjavamo smisao ovoga i tajne zagrobnog života. Nije svačija vjera jednako veliko i jednako snažno svjetlo. Netko ima vjeru veliku i jaku kao sunce, koja jasno obasjava i najzamršenije puteve. Netko ima vjeru poput mjesečine, pod kojom se svaka stvar više nazrijeva nego što se vidi. Nečija je vjera opet kao slabušna lampica, koja obasjava samo toliko puta, da čovjek ne srne u provaliju. Nečija se vjera poput vatre rasplamsava, pa se na mahove smanjuje i gotovo trne, pa opet rasplamsa. U snazi i svjetlu vjere postoje tisuće stupnjeva i varijacija. Vjera je osnovno dar Božji, ali takav dar, koji čovjek svojom suradnjom čuva, povećava ili gubi. Ta se suradnja sastoji ponajviše u stalnoj uporabi vjere, u ponavljanju vjerskog čina, — što od nje konačno pravi čovjekovu krepost. Ona se pojačava životom po vjeri, studijem vjere i stalnom molitvom za očuvanje i snagu svoje vjere. Stepinčeva vjera, koju osjećamo iz njegova života, rada, nastupanja, pa je čak i čitamo i s njegova lica, bila je uistinu izvanredna i herojska. *On je stalno izgledao kao čovjek, koji je došao s onoga svijeta u pohode ovom životu, kao privremeni prognanik s neba, kao DP iz vječne domovine, koji živi i radi ovdje, ali su mu misli i osjećaji u «Starom Kraju». On je uvijek vidio sve i gledao daleko u vječnost.*

2. *Stepinac je čovjek pouzdanja.* Uza svu ozbiljnost i stalnu, laganu tugu, koja je davala biljeg njegovom licu i njegovim pokretima, Stepinac je na svakoga ostavljao duboki utisak svojom granitnom, neoborivom nadom. On se je uzdao u Boga, pa je kao svoju biskupsku misao vodilju izabrao motto: «U te se uzdam, Gospode». Tokom zadnjega rata posjetio sam ga u njegovim starim Nadbiskupskim dvorima možda sedam do osam puta. Svakiput smo razgovarali o općim dramatskim zbivanjima u svijetu, posebno o teškim danima hrvatskog naroda i Crkve u Hrvatskoj. *Za sebe je osobno uvijek predviđao mučeništvo i smrt, ali za Crkvu i Hrvatsku uvijek je završavao ovom izjavom: «Nemojte nikada posumnjati u konačnu pobjedu».*

3. *Stepinac čovjek Kristove ljubavi.* Upravo je herojski uzorno, kako je Stepinac spajao u sebi ljubav prema svakome bez razlike s

ljubavlju prema svom neposrednom duhovnom stadu, s ljubavlju prema čitavoj Hrvatskoj i svima Hrvatima, s najfinijim, nesebičnim rodoljubljem. O tom se mogu knjige pisati i pisat će se. On je bio spreman spasiti čovjeka od smrti, upravo kada bi znao, da će ga ovaj odmah nakon toga ubiti. On je hranio gladne i zaštićivao progonjene, gledajući naprosto Boga u njima, koji je svakoga stvorio na svoju priliku i misleći na Kristovu krv, koja je za svakog prolivena. Pa ipak, taj je čovjek bio nekada hrabri vojnik, odlikovan za vojničku hrabrost, posve «krvav ispod kože», kako se veli, koji je bio Hrvat dušom i tijelom... Kada su se jednom na fronti 1918. časnici dogovorili, da svaki zapjeva solo svoju najdražu pjesmu, pa kada je došao red na prisutnog zastavnika Stepinca, on je zapjevao: «Lijepa naša Domovina!» Kada su ga zamolili, da prestane i ne dovodi ih u nepriliku, prestao je, da ih ne dovodi u nepriliku, ali — druge pjesme nije htio zapjevati. Ta mu je ponajdraža pjesma. *Tu je bilo srce njegova srca.*

4. *Stepinac, čovjek herojske razboritosti.* Razboritost je ona moralna vrlina, koja čovjeku omogućuje da mudrom raspodjelom i uporabom danih sredstava ostvari postavljeni cilj. Prema različitim postavljenim ciljevima razlikuju se i razne vrste razboritosti. Prema tomu, ima trgovačka, politička, novinarska, državnička, vojnička i svećenička razboritost. Sve se one među sobom znatno razlikuju, ali svaka mora da se ravna etikom, ako hoće da bude *moralna* vrlina, jer ako nema u sebi etike, onda upada u područje *običnih lukavština.* Stepinčeva je razboritost bila sakralna, svećenička. Svećenik ima da gleda ne samo na *neposredne* probitke i ciljeve, makar to bilo i u granicama općeg dobra. Svećenik ne smije da bude, makar to bilo i u dobru, *mali mešetar i sitni oportunista, uvijek na rubu nedopuštenog kompromisa sa zlom.* Svećenik mora kao sami Bog, kojega u zadnjoj liniji predstavlja, da sudjeluje u sveobuhvatnoj Božjoj strategiji i da gleda ne samo 50 ili 100 godina unaprijed, nego *čitavu vječnost unaprijed.* Pa zato herojska razboritost jednog velikog svećenika, kakav je bio Stepinac, izgledala je mnogoput luda sa stanovišta malih, sitnih «razboritih» oportunista. Stepinac je mogao, da je «popustio», postići razne opipljive, privremene uspjehe za sebe i za svoje. *Ali on nije htio da privremenim škodi vječnome, mrvicama cjelini, pa da imitacijom psa ubije u sebi original sveca. Njegova prividno bezuspješna razboritost sagradila je novog, originalnog Atanazija, zvijezdu vodilju, vrijednost za buduće vjekove i nešto više nego da je hrvatski narod dobio 100 hidrogenskih bomba za razaranje svih svojih protivnika.*

5. *Stepinac čovjek herojske pravde.* Pravednost je moralna vrlina, po kojoj čovjek *svakom i svačem daje ono što mu pripada.* Komu čast čast, komu poslušnost poslušnost, komu ljubav ljubav, komu

otpor otpor. Analiza i ove Stepinčeve kreposti mogla bi obuhvatiti knjige. On priznaje i snosi svaku vlast, koju donesu prilike, kojima on nije gospodar, ali svaku danu vlast, pa i onu, koju više voli kao i onu koju manje voli, neustrašivo i jednako opominje, da se drži Božjih zakona. *Bogu Božje, caru carevo, ali s time, da car ne zaboravi, da nije ni Bog, ni polubog, ni ravnopravni partner Bogu, nego samo čovjek, koji će imati carski veću odgovornost pred Bogom upravo zato, jer je bio car.*

6. *Stepinac čovjek herojske umjerenosti ili suzdržljivosti.* Ta je vrlina Hrvatima herojski teška, a Stepinac je bio Hrvat, pa ju je ipak posjedovao u herojskom stepenu. Teško je biti umjeren i suzdržljiv onome, koga nepravedno muče i progone, a on je bio stalno mučen i progonjen, kako osobno, tako i u onom, što mu je bilo najdraže. Mnogo je lakše eksplodirati i pobuniti se, nego se čuvati u granicama umjerenosti, dok traje pritisak nepravde. — Svi mi to znamo. Da se je sv. Lovro, prije nego su ga stavili na roštilj, otrgnuo, pa zgrabio roštilj i udario nepravednog sudca tim roštiljem po glavi, mi bismo smatrali, da je imao pravo i da je to razumljiva ljudska reakcija, ali kudikamo na nas više djeluje što je sudcu (vjerojatno jecajući u mukama) dobacio: «Već sam pečen s jedne strane, okreni sada na drugu, — pa jedi svoje pečenje». Progoniteljima će prije ili kasnije prisjesti Stepinčeva pečenka. On nije reagirao na nepravdu kao pobunjeni ljudski junak, nego kao kudikamo veći Božji heroj.

7. *Stepinčeva herojska jakost.* Stepinac nije bio atleta. Vjerojatno na nijednoj olimpijadi ne bi odnio ni jednu nagradu u skoku, u trci, u skijanju, nabijanju mišicama. Prije bi se moglo reći, da je bio krhak, tjelesno nježan i gotovo bolježljiv, a na koncu bolestan, da završi kao teški bolesnik. Započeo je karijeru tjelesnog umiranja i trošenja najprije dobrotvornim pokorama i odricanjima, da je okruni onima, koje mu je nemilosrdni protivnik nametnuo. Njegova jakost nije bila tjelesne naravi i nije se ispoljavala udaranjem šake po stolu. On je imao onu neizrecivu duhovnu jakost, koju ima nevidljivi Bog, vladajući snagama svemira, i ljudska duša, vladajući tijelom i svijetom, podvrgavajući pod svoju vlast lavove i slonove, atomske sile, visine i dubine. Nije to bila niti ona jakost, kojom se geniji ističu nad manjim duhovima. Stepinac vjerojatno i nije bio genij, iako je nesumnjivo bio duhovno nadaren čovjek. Njegova je duhovna snaga proisticala iz jačeg izvora, nego što je stvorena stvar, jer genij i genijalnost je konačno Bogom stvorena stvar. Stepinčeva je duhovna jakost izvirala iz Boga, iz njegovog trajnog jedinstva s Bogom. Tu je on bio neprestano usredotočen, pa je s Božjeg vidika i pod Božjim, taborskim svjetlom sve promatrao. Odatle je dolazila ona neobična jasnoća njegovih načela, njegovih

prosuđivanja, nepobjediva logička povezanost u njegovim postupcima, *ono nešto po čemu je nadbacivao i one, koji su bili možda i učeniji i genijalnije nadareni. Odatle biblijska snaga njegovih riječi i izjava, jer je postao jedno s Biblijom i Bogom Biblije. On je mislio i osjećao sa sv. Pismom, i to ne samo ropski, literarno, nego je u njemu radio sâm Inspirator sv. Pisma, dajući mu da razumije i svoju pisanu i svoju nepisanu Riječ — i da se po njoj ravna po liniji herojske hrabrosti, makar to vodilo ravno u smrt.* Ja iskreno mislim, da Stepinac dostojno stoji uz bok sv. Atanazija, sv. Ivana Zlatoustog, sv. Ciprijana, sv. Alojzija, i da ne će trebati mnogo truda, da ga u doglednoj budućnosti Crkva službeno uzdigne na čast oltara. On je uistinu bio svetac, i to veliki svetac, koji će dovijeka ostati jedna od najljepših zvijezda na kršćanskom nebu, a već je postao jedan od ponajvećih zagovornika svoga naroda pred Bogom, što nam je, uostalom, u svojoj oporuci i obećao. *On nas ne će zaboraviti, a prema tome ne će nas zaboraviti ni Bog, koji nam ga je dao, jer dao nam ga je upravo zato, da nam pokaže, da nas nije zaboravio.*

[*Hrvatski glas,*
18. travnja 1960.]

SVEVREMENOST STEPINCA

ANTUN NIZETEO

Saint and Martyr rule from the tomb.

(Svetac i Mučenik vladaju iz groba)

T. S. Eliot,
Murder in the cathedral

MEĐU hrvatskim mučenicima i herojima Stepinac zauzima posebno mjesto. Neobičan je njegov slučaj, pa je i teško naći u našoj narodnoj prošlost i crkvenoj povijesti nekoga s kim bi ga usporedili. Razmišljajući o njegovoj veličini, često mi se nametala misao o Sv. Tomi Becketu (1117.-1170.) i još više o Sv. Tomi Morusu (1478.-1533.) Premda ih vremenski dijeli nekoliko stoljeća, oba ova uznosita muža imaju mnogo zajedničkog sa Zagrebačkim nadbiskupom. Nu, dok je Becket bio kanoniziran već tri godine nakon svoje mučeničke smrti, Morus je morao čekati četiri stoljeća da bude proglašen svecem: u slučaju kardinala Stepinca teško je, danas, u tom biti prorok. Doduše, iako Zagrebački nadbiskup nije ni beatificiran, što je, konačno, pitanje crkvene formalne procedure, danas, u drugom desetljeću njegove smrti, nedvoumna je činjenica, da se njegova slava temelji na veličini duha heroja i dostojanstvu martira: aureola je te slave *svetost*. Ova se potpuno očitovala u životu, djelima i smrti Becketa i Morusa, a jednako i Stepinca. Premda su živjeli u raznim povijesnim razdobljima, ova su tri velika muža ovjenčana istim nimbusom neumrle slave: ideal je, u koji su oni vjerovali i za koji su se oni tako predano borili, ideal je to svih ljudi dobre volje, pa makar živjeli oni i pod različnim podnebljima i u raznim dobima!

Nije veličina ovih triju Božjih ljudi okrnjena ni činjenicom, da je suvremenici nisu vidjeli, niti joj odmah prozreli značenje u punom smislu: vremeniti je put svetaca i heroja beskrajan, dok je onaj običnih smrtnika kratkovjek i, često, duhovnom sljepoćom osjenčen. Kako je dugo, primjerice, trebalo engleskoj modernoj historiografiji, da bi uvidjela da je Sv. Toma Becket bio mnogo više nego samo pobornik sredovječne Crkve protiv svjetovne Države! A, u drugu ruku, rimska je kurija čekala nekoliko stoljeća, da bi i službeno priznala svetost Sv. Tome Morusa! Ili koliko će vremena trebati hrvatskoj

historiografiji da se oslobodi poštapljivanja na legendi u slučaju velikoga hrvatskog biskupa Grgura Ninskoga? Doduše, u njegovu su slučaju povijesni izvori mnogo škrtiji nego oni povijesnih svjedoka prve ruke o kardinalu Stepincu iz nedavne prošlosti. Po njima će, nije sumnje, njegov povijesni lik zablistati u još većem sjaju budućim naraštajima.

Istina, ljubav i vjera nadahnjuju sveca za vrijeme njegova života, da bi ga mučenička smrt okrunila aureolom svetosti. Zbog toga suvremenici, koji vrijeđaju Sveca počinjaju grijeh svetogrđa. Svecima je, naravno, uzor Isus Krist, dotično Bog, i sav je njihov život posvećen Njemu. Zanimljivo je, da su se i Isus Krist kao i njegovi sljedbenici Sv. Toma Becket, Sv. Toma Morus i kardinal Stepinac, iako pravedni, sukobili s vremenitom državnom vlasti. Uglavnom, taj je sukob izbio, kad su nosioci te vlasti prekršili Kristovu odredbu, da se dade «Bogu što je Božje, a caru što je carevo». O tom Kristovu idealu, o kraljevstvu nebeskom sanjaju sveci.

Zbog ostvarenja tog sna za «baštinike neba» daju se oni već stoljećima na križ raspinjati, po katedralama ubijati, glave odsijecati i robiju podnositi! Zbog toga sna, koji je stvarnost, oni su, po riječima Sv. Tome Morusa, «najprije službenici Božji a zatim kraljevi». Uz božansku ljubav i vjeru, ideal slobode ostaje konačnim ciljem svih njihovih težnja i činova. «Sloboda je za njih bila ognjeni jezik što ih je žegô u nutrini i zbog toga su oni uporno tražili smrt. Smrt, što je obdarivši ružu slobode neumrlošću i njih je načinila besmrtnim»[1].

Premda Stepinac nije umro izravno od krvničkih ruku svojih dušmana, kao što je to u slučaju Isusa Krista pak dvaju svetih Toma i mnogih drugih bezimenih mučenika, on je više puta, pa i na svom suđenju, odlučno izjavio, da je voljan i spreman za svoja načela i umrijeti. Te je riječi izgovorio muž, kojemu su riječi značile čin. Bile su upućene s nemoćne optuženičke klupe protivniku u času njegove opijenosti pobjedom. Onaj, koji ih je izricao, bio je nesamo nepravedno optužen, nego napušten i sâm. Dok je Becket, u svoje vrijeme, kad je sredovječna Crkva bila na vrhuncu svoje moći, raspolagao sa strahovitim moralnim oružjem ekskomunikacije pa ga se kralj Henrik II. nije usudio izravno napasti, nego se morao poslužiti tajnim i posrednim umorstvom, dotle je Stepinac, upravo kao i Morus, bespomoćan, — barem što se tiče Crkve i glavara joj; barem u to vrijeme, Crkva je nemoćna. No sve to ne smeta mučenike i heroje, jer oni ne poznaju straha smrti.

Takav je i Becket, i to od časa, kad je (god. 1162.) posvećen za biskupa, odnosno nadbiskupa. Sve dotle, mladi Kancelar i njegov Kralj prijatelji su i veseljaci. Ali, asketskom nadbiskupu, Becketu

[1] J. Turner, *The shrouds of glory*. London, 1958.

interesi su Crkve i puka, njegove pastve, prije svega i najviše na srcu. Brižni čuvar nadnacionalne vlasti Crkve i povlastica njezine samouprave, Becket se ne ustručava oduprijeti se Kralju, uskraćujući mu svoj potpis na nacrtu Claredonskog Ustava (1164.) uz prigovor, da je protivan duhu Kanonskog prava.

Međutim, bojeći se progona, Becket bježi na kontinent, gdje traži potporu pape Aleksandra III. Ovaj je toliko zaokupljen svojim domaćim brigama, da jedva ima i vremena saslušati Canterburyskoga nadbiskupa, a kamoli i djelatnu mu pomoć pružiti. Šest godina ostaje Becket u progonstvu, u cistercitskom samostanu u Pontignyu. Kad se vraća u domovinu, opet izbijaju novi nesporazumi između njega i Kralja. Nesuglasice se povećavaju, kad je Nadbiskup objavio Papina pisma o suspenziji biskupa, koji su sudjelovali u krunidbi Kraljeva sina. Ovoga je, naime, okrunio yorški biskup, što se je, tvrdio je Becket, protivilo običajnom crkvenom pravu. Kralj je, gnjevan, na to tražio od Nadbiskupa, da biskupi budu smjesta oslobođeni suspenzije. No Becket je bio uporit: i premda je znao, da će Papa, od kojega je tražio ublaženje suspenzije, biti blag, on je prema Kralju, svom negdašnjem prijatelju i zagovaratelju, bio nepopustljiv.

Nepokolebljivost njegovog stava bila je pooštrena i time, što se je velikaška obitelj De Brok, u velikoj milosti Kralja, opirala vratiti Becketu crkvene posjede. Bilo je u tom napetom stjecaju okolnosti, nakon božićnih blagdana god. 1170., da skupina oružanih ljudi nahrupiše u canterburysku katedralu i umoriše nadbiskupa. Povijesni izvori ističu osobnu hrabrost Becketa u času njegove pogibije: vrlina, koja ga je resila za života, načinila ga je herojem i mučenikom, pa, konačno, i svecem. Naime, već god. 1173., dakle samo nakon tri godine njegove krvave pogibije, Becket je bio proglašen svecem.

Njegov grob u canterburyskoj katedrali, upravo kao Stepinčev grob u zagrebačkoj Stolnoj crkvi, postade svetištem i hodočašćem kršćanskog svijeta. Pohodio ga je skrušeno, da bi izvršio pokoru, i sâm kralj Henrik II., nakon godinu dana od Nadbiskupova umorstva: vjerojatno pod pritiskom javnog mnijenja, a, još više, od straha pred Papinom anatemom. Međutim, to je svetište bilo uništeno, a vjerojatno i Svečeve moći, u 16. stoljeću (1538.), dakle za vladanja Henrika VIII., onoga istog vladara, koji je osudio na smrt Sv. Tomu Morusa. Ipak svetište je sve do naših dana bilo nesamo ciljem nabožnih hodočasnika, nego i nadahnućem pjesnika, da spomenemo samo *Canterburyske priče* i Eliotovo *Umorstvo u katedrali*. Ova je drama imala takav uspjeh, da je autor, i sâm konvertit, pristao da surađuje kod njezina preuđešenja za film *Becket* (1964.).

Ako bi se pak upitali, kako treba tumačiti sveudilj živo zanimanje,

čak i našega stoljeća, za ovoga davno umorenog, ali nezaboravljenog sveca, možda bi nam mnogo kazali upravo Eliotovi stihovi:

But think, Thomas, think of glory after death.
When king is dead, there's another king,
And one more king is another reign.
King is forgotten, when another shall come;
Saint and Martyr rule from the tomb.
Think, Thomas, think of enemies dismayed,
Creeping in penance, frightened of a shade;
Think of pilgrims, standing in line
Before the glittering jewelled shrine,
From generation to generation
Bending the knee in supplication.
Think of the miracles, by God's grace,
And think of your enemies, in another place...

(Ali misli, Toma, misli o slavi nakon smrti. — Umre kralj, dolazi drugi kralj, — I još jedan kralj, jedno kraljevstvo više. — Kralj je zaboravljen, kad je drugi na redu; — Svetac i Mučenik vladaju iz groba. — Misli, Toma, misli na uplašene dušmane, — Što pokajnički gmižu i od sjene se boje; — Misli o hodočasnicima, dok čekaju u povorci — Pred s draguljima ukrašenom moćnicom, — Od naraštaja do naraštaja, — Na koljenima moleći se smjerno. — Misli na čudesa po Božjoj milosti, — A tek zatim misli na svoje neprijatelje...)

Drugi pjesnik, Tennyson, opisao nam je Tominu mijenu od mladog kancelara u nadbiskupa, Božjeg službenika u sama tri stiha:

I served our Theobald[2] well when I was with him;
I served King Henry well as Chancellor;
I am his no more, and I must serve the Church.

(Ja služih čestito Teobalda, kad bijah s njim; Ja služih čestito kralja Henrika kao kancelar; Ja nisam više njegov, i ja moram Crkvu služiti.)

Grob Kardinala Stepinca, koji dnevno posjećuju hodočasnici iz svih hrvatskih zemalja, kao i iz inozemstva, već je nadahnuo mnoge hrvatske pjesnike. Tako, Lucijan Kordić u svojoj zbirci *Grob u katedrali* (Salzburg, 1962.) ima uz mnoge druge i ovu nezaboravnu pjesmu, kojom hrvatski pjesnik slavi —nadbiskupa mučenika—, kao Eliot Sv. Tomu Becketa:

[2] Theobald, canterburyski nadbiskup, koji je zapazio neobičnu nadarenost mladoga «bilježnika» Becketa, pa ga poslao da uči pravne nauke u Bologni kod glasovitog Gracijana. Slično, nadbiskup dr. Bauer, koji je zapazio darovitost mladoga Stepinca i imenovao ga svojim koadjutorom.

Ovjenčan đerdanima
i smaragdnim tropletnim krunama
cvast će grob pravednika,
razorene crkve zemlje.
Čovječanska rijeka suza
ispod vodotočnih oblačnih trepavica
presušit će. Ropski život ispod sivoga kraka obzorja
minut će. Božanska i plava čarnost vremena zasjat će.
Trobojna barka sunca nebom će da plovi,
a pod nebom himan pjevati zemaljski korovi.

«Grob njegov bit će slavan»

Možda je zanimljivo istaknuti, da ni Becket, kao, uostalom, ni Morus ni Stepinac, ne dođoše Crkvi izravno sa sjemenišnih klupa ili teoloških nauka. Becket je odabrao zvanje odvjetničko a ne ono svećenika. To je i bilo vrlo prikladno za mladića onih vremena, koji se mogao smatrati, da je bio rođen pod sretnom zvijezdom, kad je mogao živjeti u Londonu. Toma Morus nije se prvenstveno posvetio teološkim studijama, nego je u Oxfordu učio pravne znanosti, dotično «novu nauku» — svijet humanizma. To je bio napredni pravac, što je imao i svoje osobite poglede na bogoslovlje, a i novi, vedriji, nazor na svijet, nego što bijaše onaj sredovjekovnosti i feudalizma. Morus je bio nesamo pjesnik i državnik, autor *Utopije,* nego i učenjak, koji je među svojim najboljim prijateljima ubrajao Erazma, Lillyja i druge humaniste. Međutim, Becket i Stepinac nisu bili učenjaci. Becket je volio i njegovao atletiku, a učio pravo. Stepinac je učio poljodjelstvo, bio je u ratu, da bi nadahnut milošću Providnosti postao svećenikom.

Ipak, sva ova tri muža rese vrline, koje su im zajednička obilježja. Ljubav, beskrajna i čista, prožima sve njihove misli, nadahnjuje im sve čine. Ta ljubav, naravno, obuhvaća i protivnika pa i dušmana. Već i zbog tog razloga sveci nisu nikad fanatici. Naime, svečeva strastvena predanost Bogu i ljubavi isključuje svaku nesnošljivost prema drugom uvjerenju, što je upravo obratno kod fanatizma. Dok zanesena revnost Božje ljubavi prožima neodoljivo sveca, dotle je fanatik žrtva slijepe gorljivosti. Ako se svetac, katkada, mora i mača latiti, kao, primjerice, Sv. Ivana Orleanska, on ne pozna osvete.

Odlučnost svetaca, da i umru za svoje uvjerenje, to je težnja da slijede Krista sve do kraja u njegovoj žrtvi. On je njihov jedini Kralj, — kao što ističe Becket kralju Henriku II., Stepinac na suđenju svojim sucima, a Toma Morus u svojim spisima, a osobito svojim ponašanjem u svojim predsmrtnim danima, kad mu je pročitana strašna osuda Henrika VIII.

Prema tom pravorijeku, Toma Morus se «ima objesiti, dok bude polumrtav, zatim spuštenom s vješala imaju mu se crijeva izvaditi i

biti spaljena, a tek zatim glava odsječena i tijelo na četiri strane razneseno...»[3] Kasnije je milošću vladara ova osuda ublažena na sječu glave. Međutim, Morus, zatočen u londonskoj kuli, iako trpi, da je nedužno osuđen radi izdajstva, on vedro očekuje smrt. Kad ga njegova kći mezimče Margareta, dijete od prve Morusove žene Jane, nagovara da promijeni svoju odluku i popusti Kralju, dotično da supotpiše Act of Supremacy (Zakon o vrhovništvu)[4], on je tješi, da mu je «Bog milostivo ukazao visoku čast, davši mu priliku da upotrijebi svoj život za očuvanje kreposti, pravde i vjere.» Dok otac i kći promatraju sa zatvoreničke Kule okrutna smaknuća opata Reynoldsa i tri redovnika samostana Charterhousea, nad kojima je izvršena ista osuda, prvotno izrečena nad Morusom, on ustrajno bodri svoju kćerku: «Za njih je ići u smrt —veli joj— isto što za zaručnike na vjenčanje». Možda je kći velikoga oca mislila na ove njegove riječi, kad je nakon nekoliko dana spasila odsječenu očevu glavu: skinula je s kolca povrh londonske Kule i odredila, da je u času njezine smrti pokopaju s njom u istom grobu.

Uza svu veliku roditeljsku ljubav, štovanje i njezinu bistrinu uma, ipak teško je vjerovati, da je Morusova kćerka, kao i mnogi suvremenici mu, shvatila razloge koji su opravdavali smrt ovoga sveca. Naime, optužen s izdaje, službeno sa strane kralja, Morus nije pao, da bi dokazao da je papa u pravu, a kralj kriv. On je umro, kao što je i sâm istaknuo, radi načela: ovi nisu bili manje kršeni i pregaženi u Morusovu vijeku, negoli su u našem dvadesetom stoljeću. Turner je točno naglasio[5] veliko Morusovo značenje upravo u tom pravcu. Morusova veličina ne leži samo u tom, što je on umro kao katolički mučenik. Nije, naime, bitno kojoj je on vjeroispovijesti pripadao, koliko je važna činjenica, da je on svojom smrću prosvjedovao protiv svemoćne i silovite vlasti države. Činjenica, koju mi djeca ovoga stoljeća možemo i te kako shvatiti!

Istoga je mišljenja i R. Bolt, autor igrokaza i filma (s P. Scofieldom) o Tomi Morusu, *A man for all seasons.* (Svevremenik) Već sâm naslov njegova djela o životu i smrti Sv. Tome Morusa kazuje, da se radi o rijetkom mužu, velikanu, koji pristaje svakoj dobi, koji je suvremen u svakom vremenu, dakle svevremen. Govor je takva muža razumljiv ljudima svih podneblja, sviju vremenskih razdoblja, vjera i staleža; odaziv njemu drag; neodoljiv njegov zov. Takav je upravo Sv. Toma Morus, tvrdi Bolt u predgovoru svoga spomenutog djela, pa je to bio i razlog, da je on, nekršćanin u punom smislu riječi, odabrao predmetom svoga igrokaza upravo kršćanskog sveca. Prema piščevu

[3] J. Turner, *nav. djelo* i tamo citirani izvori.

[4] Zakon o vrhovništvu, koji je određivao Henrika VIII. poglavarom Crkve s više vlasti nego što je imao kao kralj, ili čak Papa u rimokatoličkoj crkvi.

[5] Turner, *nav. dj.,* str. 130.

mišljenju, Sv. Toma Morus je velikan duha, jer nije htio izvršiti kapitulaciju «unutrašnje citadele svoga bića», biva svoje savjesti. Nije htio prekršiti zakletve, jer se muževi takva soja ne zaklinju jezikom nego srcem, poštenjem svojim! «Čovjek prisiže, piše Bolt[6], kad hoće, da se potpuno i izuzetno obveže jednom izjavom; kad želi poistovjetiti njezinu istinitost sa svojim poštenjem; kad zalaže sama sebe kao jamstvo. I to je sve!» To uskraćivanje kapitulacije pred zlim, odbijanje da se preda na milost i nemilost pobjedniku, nosiocu zla, neopoziva odluka o nepredavanju svoga «ja», vlastite osobe, — to su, i po Reynoldsovom[7] mišljenju, najbitnije značajke veličine i herojstva Sv. Tome Morusa. I, dodao bih, analogno i kardinala Stepinca.

Taj otpor duha protiv fizičke sile, pobuna duhovne osobe protiv organizirana nasilja, to su češći, što su i vremena teža, zlosretnije prilike. Takvi su pojavi bili normala sustava totalitarnih vladavina posljednjeg rata, ali se mogu u još većoj mjeri zapaziti, kako to ističu Reynolds i Turner, kod današnjih vladavina u državama totalitarizma; taj je vojničkom silom zavladao mnogim stranama svijeta: i mnogi narodi koji su postigli «nezavisnost», izgubiše pod diktaturom toga sustava nezavisnost i osnovne sloboštine svojih ljudskih i građanskih prava. U tim su zemljama, piše Reynolds, «osoba i njezino ja» [selfhood] bili prisilno ugušeni, a oni, koji se usudiše braniti svoje osobne nazore i svoja prava, bili su osuđeni na prisilan rad, torturu pa i mučeničku smrt. Oni pak među nama, koji žive pod slobodnijim prilikama, nalaze se i nesvjesno pod utjecajem neprestanog pritiska ovoga neprijateljskog političkog pogleda na život. Ideje, naime, nisu omeđene nacionalnim granicama; putuju bez putnice; ako su zle, moramo im se oprijeti. Zbog toga i nije začudo, što nalazimo nadahnuće i nanovo oživljenu hrabrost u primjeru, koji nam je prije četiri stoljeća dao Sv. Toma Morus.»[8]

O njemu, konačno, neka se ne smetne s uma, da bijaše radosnik života, dara Božjeg; volio je ljude, svoje bližnje i sva druga stvorenja naravi, što ih je uživao na svom imanju, u Chelseji, gdje je provodio sretan obiteljski život. Sreća, nadarenost i uspjeh pratili su ga i u javnom životu pa se istakao kao mudrac i mislilac, pjesnik, pisac i državnik. Usprkos svemu tome, odrekao se i života, premda se, prema riječima autora *A man for all seasons* (Svevremenika), rastajući od svojih zemaljskih dana, rastao s daleko mnogo više, nego što je to bio slučaj kod većine drugih ljudi. Gdje je izvor toj snazi, moralnoj veličini heroja, martira i sveca? Samo u njegovoj religioznoj vjeri i potpunom ufanju u Boga! — odgovara Reynolds.

I Sv. Toma Morus, upravo kao i kardinal Stepinac, nepravedno su

[6] R. Bolt, *A man for all seasons.* London, 1960. str. XII.
[7] E. E. Reynolds, *The trial of St. Thomas More.* N. Y., 1964. str. XI.
[8] Reynolds, *nav. dj.*, str. XII & itd.

osuđeni, nedužno stradaju pa će i kod budućih naraštaja dijeliti i slavu, o kojoj Turner u svom djelu o Morusu veli, da se «temelji na činjenici, da se on [Morus] nije nikad pokolebao u svojoj odluci da svim silama brani slobodu. On bi mogao bio kazati s kraljem Edmundom: «Slavnije je braniti slobodu, nego je besramno žrtvovati»[9].

Uostalom, koliko je poraslo zanimanje za Sv. Tomu Morusa u naše doba, svjedoči i ovaj zakonski prijedlog podnesen engleskom Parlamentu 13. ožujka 1963., dakle 428 godina poslije Svečeva smaknuća:

«That this House, mindful of past members and others who have suffered persecution for conscience's sake, and recalling the exemplary profession of Mr. Speaker More [subsequntly Lord High Chancellor of England] that he died the King's good servant but God's first, i of the opinion that the dictum of the Lord Chief Justice of England, to the effect that a good citizen puts the interests of the State above everything, is unacceptable unless so qualified as to remove its totalitarian implication.»[10]

Ako je, naravno, teško i zamisliti, da bi ovaj ili sličan zakonski prijedlog mogao biti podnesen u vrijeme Svečeve smrti, danas, nakon više od četiri stoljeća od toga uznositog goda, prijedlog je potpuno umjestan i opravdan. Pri tom se ne smije zaboraviti, da je Sv. Toma Morus morao čekati ravno četiri stotine godina da bude kanoniziran! (1935.). No vjekovi su u životu svetaca, vječno mladih, ono što su dani, ili još manje, u životu običnih smrtnika. Zbog toga sub specie aeternitatis, i nije od specifične važnosti, kada će kardinal Stepinac biti proglašen blaženikom ili svecem i koji će ga slobodni državni Hrvatski sabor i službeno uzveličati[11].

Vremena, u kojima je on živio, bila su u svojim novovjekim zamršenostima okrutno zaoštrenih ideoloških borbi gora nego ona Sv. Tome Becketa ili Sv. Tome Morusa. Alojzije Stepinac, zagrebački nadbiskup, metropolit hrvatski, pastir narodni i njegovo stado bijahu u toku jednog polustoljeća dvaput nemilosrdno bačeni u vrtlog dvaju najnehumanijih ratova čovječanstva, kad se nije ratovalo samo na bojištima, nego su se ideologije bjesomučno trgale o duše ljudske.

[9] Turner, *nav. dj.*
[10] Reynolds, *nav. dj.* «Imajući na umu bivše članove i ostale, koji su trpjeli progone radi svoje savjesti, i sjećajući se primjerne službe gospodina predsjedatelja Morusa (kasnijeg Lorda Visokog Kancelara Engleske), koji je umrô kao dobar kraljev sluga, ali najprije kao Božji, — ovaj je Dom mišljenja, da pravorijek Lorda Visokog Suca Engleske u smislu, da dobar građanin stavlja interese države iznad svih ostalih, nije prihvatljiv, osim uz ograničenje što isključuje svaku totalitarnu implikaciju».
[11] Spomenuti je, da je irski parlamenat osudio proces kardinala Stepinca. V. Th. Dragoun, *Le dossier du Cardinal Stepinac.* Paris, 1958. str. 274.

Kao Isus Krist, Sokrat, Sv. Toma Morus, — i Stepinac ide nedužan kalvarijom monstruoznog procesa pod trnovom krunom svojih dušmana, nesvjesnih, da to Božjem čovjeku i svom izabraniku Gospod daje priliku, da pokaže koliko je snažna njegova vjera, neograničeno ufanje u Boga. Iako mu krvnik nije odrubio glavu kao Sv. Tomi Morusu, niti je mučki umoren u svojoj katedrali kao Sv. Toma Becket, kardinal Stepinac bio je uvijek i na tu žrtvu pripravan, pa je i njegova smrt, mučenička smrt!

U svojoj izjavi, danoj na suđenju mu u Zagrebu 3. listopada godine 1946., on je više puta naglasio, da je njegova savjest mirna. Uostalom, tom se izjavom nije htio braniti osobno: želio je samo opovrgnuti neke od lažnih optužaba. U prvom redu onu, da bi njegova Crkva za vrijeme rata u Hrvatskoj bila otkazala svoju pomoć bilo kojem pojedincu zbog njegove vjerske pripadnosti. Naprotiv, zna se, da je Zagrebački nadbiskup pomagao sve one, koji su pomoć trebali, bez razlike vjere ili staleža. To se odnosilo na sve inovjerce, ali u prvom redu na pravoslavno pučanstvo Hrvatske. Zatim je nedužno optuženi Nadbiskup istaknuo pravo hrvatskog naroda na svoju slobodu i nezavisnost. To više, naglasio je, jer to proistječe i iz načela pobjedničkih Saveznika, a i Sv. Stolica je uvijek isticala, da mali narodi pa i manjine imaju pravo na slobodu i nezavisnost. Za ta načela, izjavio je Zagrebački nadbiskup, pripravni smo nesamo trpjeti, nego i umrijeti! Poglavito je osudio dijalektičko-materijalistički nazor na svijet vlastodržaca koji su ga sudili: «Znajte[12], Isus Krist je naš Bog! Za Njega smo spremni umrijeti!» I ponovno: «Krist je temelj kršćanstva... Prema vašim teorijama, jedini je mogući znanstveni sustav materijalizam. Što to znači? To znači nijekanje Boga i kršćanstva. Ako ne postoji ništa drugo osim materije, onda hvala vam na vašoj slobodi: ona je uzaludna!» Zatim je Nadbiskup izjavio i ovo: «Nemojte misliti, da smo mi za razdor i rat... Crkva ne će da se nad njom vrši diktatura, ali se ne opire poštenoj nagodbi». O socijalnom je pitanju u svojoj izjavi Stepinac iznio ovo mišljenje: «Mi nismo proti tome, da radnici steknu svoja zakonska prava u tvornicama, jer to je i u duhu papinskih enciklika, i mi se ne protivimo pravednim reformama. Ali, ako je dopušteno pristašama komunističke stranke promicati materijalizam, neka onda bude isto tako i nama dopušteno dokazivati i promicati naša načela. Kršćani su umirali za ovo pravo pa će umirati i ubuduće!»

Ova Nadbiskupova izjava na suđenju njegov je testament i poruka ljubavi svim ljudima dobre volje, a u prvom redu žiteljima Hrvatske,

[12] Pisac, nažalost, nije imao pri ruci hrvatski izvornik Nadbiskupove izjave pa se morao služiti Dragunovom knjigom na francuskom jeziku; *nav. dj.* pod. br. 11.

GROB NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA:
Prigodom pete godišnjice njegove smrti (1965.)

GROB NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA:
Zahvalnice za postignute milosti

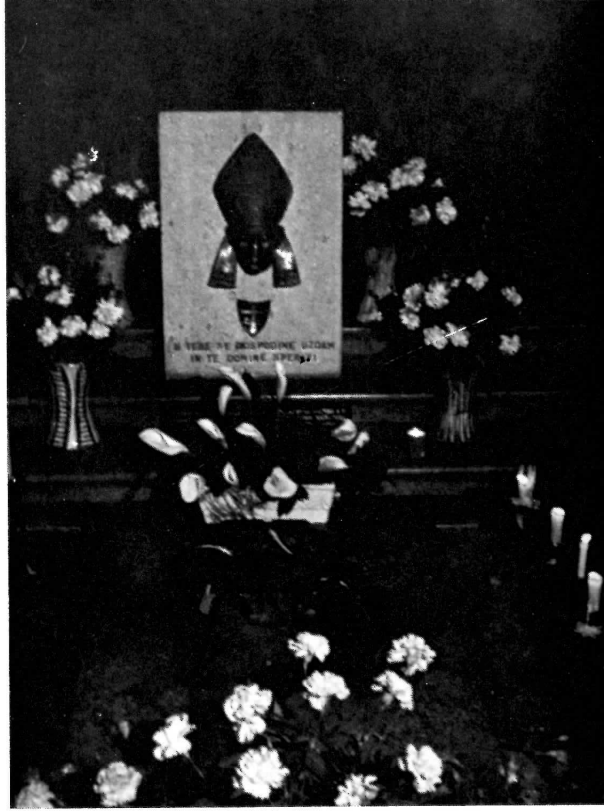

GROB NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA: U sredini lovor-vijenac s purpurnom i hrvatsko-trobojnom vrpcom i natpisom: *«Branitelju Hrvatske — Hrvatska Revija 1951-1971»*, položen na Kardinalov smrtni dan, 10. 2. 1971., prilikom 20. godišnjice HR

DOLJE: GROB NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA: Stepinčev smrtni dan, godine 1975. Na grobu vjernici mole

GROB NADBISKUPA
ALOJZIJA STEPINCA
U KATEDRALI U ZAGREBU:
Kardinalov lik nad grobom,
njegov biskupski grb i geslo

bez razlike na njihova vjerska i politička uvjerenja. «Mučenik i Svetac vladaju iz groba» (Eliot). Neka i grob kardinala Stepinca u zagrebačkoj katedrali, već sada svetište i zalog hrvatskog jedinstva, bude i u budućnosti hodočašće svih ljudi dobre volje: Stepinac će biti njihov, kao što jest i bijaše naš. Iako je on neustrašivo branio pravo hrvatskog naroda na državnu nezavisnost, što je za nas Hrvate od velike povijesne važnosti i nacionalnog ponosa, ipak život i proces kardinala Stepinca znače za nas mnogo više: istakoše čovječanstvu još jednog velikog muža, koji je umro za načela, koja je ispovijedao i po kojima je živio. Ta, jer su neotuđiva prava i svojina svih ljudi i svih dobi, jamstvo su svevremenosti, vječnosti Alojzija Stepinca.

PO SVJEDOČANSTVU ZA ISTINU— MUČENIK I SVETAC ZA VJEČNOST

KROZ SVOJA ČETIRI EGZISTENCIJALNA MOMENTA

DUŠAN ŽANKO (1904-1980.)

EGZISTENCIJA je nadbiskupa Stepinca, gledana izvana, izvanredno komplicirana i dramatična. Promatrana s bilo kojega gledišta —crkvenoga, nacionalnoga, sociološkoga, psihološkoga, religioznoga— pruža bezbrojne mogućnosti analizâ.

U ovom krhkom i nježnom liku s blijedim licem finih crta, na kojem tek usne odaju snagu volje, kao da su se koncentrirale sve mogućnosti jedne ličnosti do ekstrema, i sve okolnosti jedne epohe u revolucijama, i sve kušnje jedne Crkve u martiriju, i sva težnja jednoga naroda u zadnjoj borbi i dezolaciji. Nije se čuditi, da je o njemu već napisana mala biblioteka knjiga na nekoliko jezika i skoro nepregledna bibliografija studija, eseja, članaka, govora i bilježaka u skoro svima slobodnim narodima; kao što se nije čuditi, da temeljiti studij o fenomenu Stepinac još zapravo nije ni započeo, da je još prerano za jednu solidnu biografiju, kao i za brojne monografije, koje će iziskivati sva spomenuta gledišta i još mnoga druga.

Doslovno, kao da je čitava jedna povijesna epoha Hrvatske deponirala sve svoje probleme na leđa ovoga čovjeka, prije i poslije katastrofe: od njega, i često puta samo od njega, čekala se i tražila riječ temeljnih principa, prije; on će za neko vrijeme postati jedina brana, na kojoj će se za vrijeme poplave, prelomiti sve, poslije. Njegova riječ će se čuti zadnja, a nakon toga će ostati kao jedini model, jedini simbol, jedina realna duhovna snaga usred opustošene zemlje novih barbara.

Ali u dubinama ove rijetke i izabrane egzistencije živi jednostavnost, bistra voda čistoće, intimno jedinstvo duha, uvijek jedan te isti ton evanđeoskoga pravednika. Ovi retci sjećanja bi htjeli pokušati kroz sve bure i oluje doseći ovu jednostavnost, ovu čistoću i ovo jedinstvo duha kroz dva prva egzistencijalna momenta njegova života.

* * *

Ova je egzistencija dvaput presječena: jedamput s osudom, koja naglo prekida mudru aktivnost Pastira, likvidirajući njegovu slobodu; drugi put sa smrću, ubrzanom barbarskim postupkom robije, koja prekida sa samim životom.

Obadva udarca kriju u sebi misterij kršćanskoga paradoksa: uništenje na jednom planu, da bi se moglo proizvesti uzvišenje na drugom planu; silazak sa zagrebačke nadbiskupske stolice i oltara sv. Kralja u tamničku ćeliju, pa onda drugi, definitivni silazak iz robije u grob, da bi se mogao proizvesti, jedamput, uspon u svijetlu sferu tragičnog heroja, zatim u još svjetliju sferu mučenika i, konačno, u najsvjetliju, vječnu, svetačku sferu Kraljevstva Božjega.

Egzistencija u znaku paradoksa: silazak na jednom planu, uspon na drugom; gubitak na liniji prirodnoga, dobitak na liniji nadprirodnoga; neuspjeh u zoni racionalnoj, uspjeh u zoni mističkoj; slom u privremenom, slava u vječnom.

To su činjenice. Gdje li je pak ključ te tajne? Gdje li je centralna točka ovoga paradoksalnoga života? Odakle se približiti misteriju ove izvanredne egzistencije?

Veliki je moralni dobitak: pokušati prodrijeti pogledom kroz ove egzistencijalne momente jednoga osuđenoga nadbiskupa Katoličke Crkve, i jednoga kardinala, koji nikada nije primio svoj kardinalski šešir; momente, koji se, da tajna bude još veća, razvijaju sukcesivno i simultano, jedan momenat za drugim izvana, svi usporedo iznutra.

U prvom momentu nam se ukazuje mudrost i povijesno značenje apostolskoga Pastira.

U drugom momentu sjâ ljepota tragičnoga Heroja.

Treći momenat će biti nabijen magnetskom snagom Mučenika.

U četvrtom momentu se osjeća i uživa prisutnost Sveca.

Prije osude — *Pastir.*
U osudi — *Heroj.*
Prije smrti — *Mučenik.*
U smrti — *Svetac.*

Četiri forme najviše ljudske veličine. Četiri punine zrelosti. Četiri uzvišenja iznad svih uzvišenja. Četiri najviša moralna titula na putu uspona jednoga čovjeka. Izvanredna je rijetkost, da su sva četiri u jednoj osobi, jer ima Pastira, koji nisu Mučenici, i Heroja, koji nisu Sveci, i Svetaca, koji nisu Pastiri. Stepinac je najednom sve, i postepeno i usporedo.

MUDRI I SMIONI PASTIR

Sâm iznenadni nastup (1934.) najmlađega među biskupima (ima tada 36 godina) bio je u znaku brojnih kontradikcija: usred intriga i sukoba psiholoških, juridičkih i političkih, u vihoru izigravanja i preispitivanja, podmuklih napadaja, kritika i ironičnih izazova na

Crkvu i oko Crkve, izranja Stepinac kao novi zagrebački nadbiskup, skoro nepoznat, mlad, zbunjen i asketski blijed.

Čas nije pogodan za mirni prijelaz vlasti iz ruku staroga u ruke mladoga Pastira. U to doba, između dva rata, politika apsorbira u hrvatskoj zemlji sve energije: živi se teško, podnoseći prvu narodnu tragediju (1918.), i tjeskobno, sluteći drugu (1945.). I jedno i drugo psihološko stanje u trajnim sukobima s povrijeđenim interesima i poniženom časti, apelira na Stepinca u bezbrojnim pojedinačnim i općim narodnim slučajevima.

Što dalje, to više se osjećalo, kako se u ljudima razvija osjećaj pravde, istine, slobode i dostojanstva čovjeka i naroda. Mladi su počeli sve više reagirati, a stari sve više trpjeti i razmišljati. Sami od sebe se pogledi počeli okretati prema temelju najdublje tradicije. Instinktivno se počelo utjecati k onome, koji je sâm utjelovljeni predstavnik svih duhovnih vrijednosti, koje su došle u pitanje, što god je više popuštala vjera u druge autoritete. Osim toga, carstvo Sotone je mnogostruko. Svijet živi spleten u tisuću suprotnosti: jedamput u ime ljepote napada dobrotu, drugi put u ime zakona gazi pravdu, treći put u ime artificielnoga mira oduzima slobodu, pa opet u ime znanosti uklanja istinu, u ime slobode mišljenja zakon Božji.

Mladi je nadbiskup zagrebački odmah osjetio kompliciranu situaciju oko njegove duhovne vlasti i sav se prirodno, bolje nad-prirodno, i mirno pretvorio i slio u glas odgovornosti, glas vapijućega u pustinji*.

Sve što misli i trpi u one dane, šulja se pomalo oko Bakačeve kule. Započinje u povijesti Stepinčevo doba. Najjači instrument njegove apostolske akcije je propovjedaonica zagrebačke katedrale. Trebalo je čuti onaj glas u ono vrijeme: pažljiviji odmah zapažaju evanđeoski ton, čistoću intencije, totalno pomanjkanje diplomatskoga zaobilaženja realnosti, izvjesnu oštrinu ekstremnoga stava istine i, nadasve, izvanrednu obilnost biblijskih stavaka, sigurnošću i pobožnošću familijariziranih u jakom pamćenju. Egzistencijalni biblijski tekstovi će do kraja biti predominantni u svim njegovim nastupima.

Što god su vode bivale nemirnije i mutnije, glas je postajao sve jači, dok na koncu nije ostao jedini glas u čitavoj zemlji hrvatskoj, poplavljenoj krvlju i lažima i «prijatelja» i neprijatelja.

Oko njega su se sve više počeli natiskivati svi: i vjernici i ateisti, i židovi i kršćani, i masoni i liberalci, i pravoslavci i katolici, i partizani i ustaše, i Slovenci i Srbi, i Hrvati od režima i Hrvati protiv režima, već prema tome, kako je kome bila ugrožena sloboda, pravo, obitelj, čast, imovina, dostojanstvo ili sâm život. Instinktivno, kako

* U našem prvom eseju o Stepincu, koji je pod naslovom *«Stepinac i Saloma»* izišao u *«Hrvatskoj reviji»* (1952., br. 2), detaljno je obrađen sav ovaj kontradiktorni i teški milieu, u kojem se Stepinac javio kao «glas vapijućega u pustinji» V. I. knjiga ovoga zbornika (str. 265-279.).

su postepeno opadale brane tradicionalne kulture i ljudi se nalazili sve više goloruki i ugroženi revolucionarnim groznicama svih mogućih ideologija, prije i za vrijeme rata, sve je bježalo k njemu, jedinom moralnom autoritetu usred oluje. A on je svaki dan sve bljeđi i sve jačim glasom, kao ono Krstitelj u pustinji i Krist među farizejima, žigosao zločine, osuđivao krvničke pothvate bilo čije, raskrinkavao farizeje i sluge Sotone, braneći uvrijeđene, ponižene, ranjene, zaplakane, zarobljene, zatvorene, deportirane, opljačkane, nevino optužene i na smrt osuđene...

Vrzino kolo se sve više zaplitalo i Stepinčeva je pozicija postajala svakim danom sve teža: ako brani jedne, optužuju ga drugi; ako optužuje jedne, hvale ga drugi, a time što ga hvale jedni, optužuju ga drugi. Unakrsna vatra političkih i ideoloških interesa gađa ravno u njegova prsa, hoće ga se spustiti i uprljati na političkom planu, dok je on iznad svih, na moralnom planu, uvijek u sferi kršćanske ljubavi, koja, kada sve popusti, jedina ostaje, da spašava čovjeka kao čovjeka na svim planovima.

Ali Stepinac ne brani samo pojedince. On brani čast i pravo na slobodu i legalni suverenitet svoga naroda i u njemu čast i slobodu svoje Crkve. Upravo tu leži kamen smutnje, i to mu ne će oprostiti nijedan jugoslavenski režim, ni onaj prije rata, ni ovaj poslije rata. Kad Stepinac govori o časti, on ne prestaje misliti na hrvatski narod. Neki ugledni stranci su to shvatili i nastojali su participirati na njegovoj brizi i vapaju iz govora na sudu. Ljubav, koju on izražava narodu, tako je jednostavna, tako realno ljudska, tako nježna i tako čista od svakoga fanatizma, da je teško naći drugdje slična primjera. Ova ljubav izvire iz srca, bez primisli slave, moći, hegemonije. Izvanredno je karakteristično, da je tako prirodna ljubav istodobno duboko kršćanska. On zamišlja Hrvatsku nerazdruživu od kršćanstva, kao što u ljepoti svoje vjere nosi svu hrvatsku tradiciju, pretočenu u molitvenu atmosferu svoje majke i moralnu atmosferu svoga Krašića. Narodna mu je čast stoga esencijalno kršćanska vrijednost.

Ovaj misteriozni čovjek, izrastao neposredno iz Evanđelja i kao čudom smješten iznenada kao prvi među prvima na zagrebačkom Kaptolu, stoji uspravno na valovima suza, kao Isus u lađi preplašenih učenika i ponavlja svima: Zašto se bojite... Izgleda u ono strašno doba kao da on jedini ima kraljevsko pravo da to kaže, jer u njemu Krist živi na mistički, ali realan i vitalan način. Tko god je imao prilike da bude u njegovoj prisutnosti, taj je ponio impresiju jedne čiste i jednostavne ličnosti. Lice je odavalo uvijek neku duboku bol, ali istodobno bilo je obasjano smiješkom još dublje vjere. Uz njega se osjećalo, kako nosi strahoviti teret odgovornosti na nevidljivim krilima milosti. Razgovori s njime uvijek kruže oko teških problema, ali uvijek se odlazilo mirnije: on je osvajao srca i smještao ih negdje blizu uza se,

u sferu božanskoga mira, koji nadilazi sve ljudske nemire. Njegova srdačnost nikada nije ugrožena afektacijom, visokim držanjem i distancom ljudi od položaja: njegova visina je velika, ali uvijek samo moralna visina. Nije mu falilo motiva za srdžbu, za indignaciju, za prezir, za osudu, ali njegova mirna čistoća ne propušta ništa od toga. On se bori, pače borbenost će biti njegova karakteristična crta, ali njegov evanđeoski mentalitet realizira borbu bez mržnje i jednostavno, čak bez vidljiva napora. Govor na Gori pretvara u vlastitu egzistenciju. Ovu jaku osobnu impresiju, o kojoj će svjedočiti generacija, koja ga je poznavala, zamijenit će s vremenom pojam o njegovoj plemenitoj snazi, da se kao crkveni dostojanstvenik izloži svim opasnostima politike, i to u svim revolucionarnim fazama svoje zemlje. Politika je čak u normalnim vremenima neukrotiva i, kao što veli Toynbee, ni najgenerozniji državnik ne će uspjeti sasvim izbjeći, a da se ne smatra odgovornim za neizbježive okolnosti. Stepinac, međutim, ni po svome zvanju, ni po svojoj sklonosti nije bio političar, ali jedan od najtežih tereta na njegovim leđima čovjeka od autoriteta, u onom času jedinoga u Hrvatskoj, bit će upravo taj, što se našao zapleten u vrtoglave političke odgovornosti, kao i njegov davni predšasnik Drašković. To je bila za njega jedna prigoda više, da služi i pomaže svoje sunarodnjake i sve ostale ljude dobre volje. On je to čak rekao virtualno u svojim javnim odgovornim izjavama, kao npr. u klasičnoj: «Ja bih bio ništarija...» Intenzivno ga zaokuplja teška sudbina njegova naroda, njegova klera, sudbina svih moralnih i metafizičkih principa, o kojima ovisi biti ili ne biti čitave jedne kulture, Crkve i Države kao takove. I to će biti ono, što će pamtiti o njemu buduće generacije. Njegova bol za patnje svijeta na sektoru njegove domovine, a to je uistinu bila jedna epoha patnje, slična je Kristovoj boli u izreci: «Žao mi je naroda». Hipokrizija tiranina će ga zgrabiti upravo na ovom terenu. Tu će se dramatski momenat Pastira približiti nemirnim sticajem prilika tragičnom momentu Heroja.

Tu će se konačno razbiti sve u historijskom, da se spasi u vječnom...

TRAGIČNI HEROJ

Najednom su se okolnosti zgusnule do tolike mjere, da je u onom žalosnom svibnju 1945. carstvo Zla mislilo, da je došao čas brutalno-otvorenoga napadaja na Pastira, koji se je u funkciji svoje misije našao najednom sâm sa čitavim teretom života i slobode svoga stada.

Stepinac ulazi u svoj novi ekzistencijalni momenat, ovaj put tragični.

Ulazi u svoj Getsemani, u čas vrtoglave samoće, u kojoj više ne

pomaže ništa: ni snaga riječi, ni savjet mudraca, ni dostojanstvo položaja, ni svetost stare Katedrale, ni stopostotna nevinost, ni očevidnost dobrih djela. Ništa.

Sâm će ovako opisati tadašnje stanje: «*Sedamnaest* mjeseci vodi se već protiv mene borba i u štampi i u javnosti, a inače *dvanaest* mjeseci podnosio sam faktičnu internaciju u nadbiskupskom dvoru.»

Ostaje samo jedno: ispiti kalež do dna, ponoviti još jedamput veliki Učiteljev vapaj: «Oče moj, ako je moguće, neka me mimoiđe ovaj kalež. Ali neka ne bude moja nego Tvoja volja.» (Mat. 26, 39).

Počinju se ponavljati napadaji rulje na stari nadbiskupski dvor. Očevidac, živi svjedok, tajnik Papinog legata, benediktinac G. M., koji je još jedini ostao u dvoru, pripovijeda nam kasnije na Monte Vergine strahovite prizore:

— U dvoru vlada velika tjeskoba... Sami smo: nadbiskup i ja... Napadaji se ponavljaju svaki dan sve žešći, sve gadniji... Ne intervenira nitko... Najviši i najstariji autoritet Hrvatske izložen je soldateski i ološu ulice... Nadbiskup je šutljiv i blijed poslije neprospavanih noći... Spreman je na najgore.

— Papin legat naziva neke vlasti... Uzalud... Službeno intervenira... Čuje smijeh... Tješi Nadbiskupa... Izlazi konačno pred rulju i oštro protestira, ali izgleda, da time pogoršava situaciju... Boje se jednoga dana, da će provaliti vrata... Zaziva se Ime Božje... U taj čas, neki mladi časnik energično priskače u pomoć i rastjeruje pobješnjelu masu, šapćući povjerljivo u uho: Ne bojte se, dok sam ja tu... Bog zna, tko je bio taj čovjek? Tko li je taj jedan jedini ljudski glas usred pakla? Eto, ostavljamo mu na ovaj način spomen u ovoj psihološko-moralnoj spomenici onih groznih dana.

— Papin legat priča dalje: Ne zna se, što nas čeka sutradan... Po noći svaki šum napada živce... Ne spava se, a po danu neprospavane noći i nove neizvjesnosti tište još teže... Nadbiskup je siguran, da nema izlaza... Ponavlja svoje pouzdanje u Boga, i siguran je, da nema ništa na savjesti... Plivamo kao brodolomci na izgubljenom otoku...

— Konačno tajnika Papinoga legata netko naziva iz Beograda i kroz telefon, fingirajući glas Papinog Nuncija, naređuje mu, da smjesta ide u Rim, jer da ga tamo zovu. Dakle, na prevaru ga bacaju napolje iz zemlje, da bi bili slobodniji i bez internacionalnoga svjedoka za svoje tamne namjere... Što da se radi?... Nadbiskup zaklinje: —Nemojte me ostaviti sama... Sve će biti uništeno... Dobrom čovjeku puca srce i sjeća se Isusovih riječi u Getsemaniju: «Žalosna je duša moja do smrti. Ostanite ovdje i bdijte sa mnom.» — Ali mora otići, a istom kada je stigao u Rim, pitaju ga zaprepašteni: —Tko Vas je zvao, zašto ste došli? I tada mu je sinulo, da je bio prevaren, ali više se ne može natrag.

Gotovo je. Stepinac je ostao sâm sa svojim križem na prsima i pod

golemim hrvatskim križem na ramenima. Nije trebalo dugo čekati, i tiranin će izabrati svoj čas za zadnji «juridički» napadaj i likvidaciju. Inscenira se sud s tipičnom farsom tiranskih sudnica. Carstvo Sotone stoji otvoreno licem u lice s Kraljevstvom Božjim. Nema više uzmaka ni na jednoj strani. Baca se posljednje karte. Ponavlja se realno u metafizičkoj sferi vrijednosti likvidacija jedne epohe, ali u paradoksalnom smislu, istodobno rađanje nove epohe, analogno događaju iz Pilatove sudnice. Prividno će pobijediti predstavnik carstva tmine. «Ali ovo je vaš čas i vlast tmine.» (Luka, 22, 53). I ne sluti, da upravo time pripravlja realnu pobjedu Kraljevstva Božjega, jer Stepinac je predstavnik Božji, koji kao i njegov Krist «svjedoči za istinu» (Ivan, 18, 32).

Povijesni prizor je nevjerojatno eshatološki identičan: tu su tužitelji u ime «naroda»; tu je Pilat u ime Cezara i «zakona»; tu je Baraba u ime svih oslobođenih zločinaca, koji imaju dobro poslužiti novom režimu; tu je i siromašni Petar sa svojim negacijama od straha; tu je čak i jedan od dvanaestorice, jedan od njegovih, koji u župi sv. Marka, kukavac, poput Jude nastoji ugušiti svoju savjest; tu su optužbe bez dokaza, tu su sve moguće laži i klevete bez pravih svjedoka; tu su i branitelji bez obrane. (Isus je morao biti osuđen, makar ga je i sâm Pilat šest puta proglasio nevinim).

Usred sve te cirkuske halabuke satanskih intencija stoji uspravna čela, na smrt blijedi i šutljivi Pravednik između dva siromašna bijednika naherenih kapa s «petokrakom», crvenom zvijezdom novoga svijeta na glavi i nabijenih revolvera o boku. «Optuženi Stepinac, Vi se ponašate kao Krist pred Pilatom» — izletilo je državnom tužiocu, koji je, kukavelj, htio biti duhovit, a nije ni slutio, kako je profetski poslužio afirmaciji misterija identiteta u jednom mističkom organizmu, o kojem on, jadni ignorant, nema ni pojma.

Tu stoji Stepinac u direktnoj liniji nasljednika apostolskih, koji su «...na smrt osuđeni, slabi, proganjani, smeće svijeta» (1 Kor. 4, 9-13), po velikom Pavlovu paradoksu, ali isto tako u liniji tragičnih Heroja. Jer sami čas prije konačne osude i konačne šutnje, Stepinac će izreći svoj govor pred sudom, svoj povijesni «j'accuse», svoju veliku optužbu prožetu snagom i puninom duha i nutarnje discipline, inspiriranu moćnom energijom volje, veličinom karaktera, sve od reda esencijalnim krepostima heroja. Govor prepun konkretnih krvavih istina, koje će za čas optuženoga pretvoriti u tužitelja, a jadne suce i njihove gospodare osuđene pred licem Povijesti.

«Heroj je, veli Max Scheller, idealni tip ljudske osobe, koja se u središtu svoga bića predaje realizaciji plemenitoga, koja se, dakle, posvećuje 'čistim' vitalnim vrijednostima.» U slučaju našega Heroja, možemo nadodati: koji je svjedok Istine, jer Heroj-Svjedok Istine, okružen lažnim svjedocima, usred jednoga tiranskoga ambijenta nega-

cije, usađuje najviše ideje za buduće generacije u konkretnu materiju svijeta.

Stepinčev heroizam na sudu i poslije osude sav pršti od odgovornosti, odlučnosti, hrabrosti, prisutnosti duha, prezira opasnosti i svijesti historijskih perspektiva za cijeli jedan narod i za univerzalnu Crkvu. Ali Stepinčev heroizam ima tragičnu boju.

Nije lako shvatiti tragično u svojoj esenciji. Uvijek izmiče razumu. U tragičnom, čovjek najednom izlazi iz mira i harmonije sretne ljudske egzistencije u svijet bez utjehe, u nepoznato, u nesigurnost, u tamu. Svrgnut mu je plašt dostojanstva. Izbačen je iz svega, što je imao na svijetu. Tragično, najednom prekida stvaralačku struju života, iznenađuje velikodušni duh u točki njegova najplemenitijega napora i obara, uništava u njemu polet, samopouzdanje, perspektivu.

Stepinčeva tragika, međutim, ubacuje njegovu egzistenciju u nešto više nego časno, u najviši kršćanski heroizam; ukazuje mu na jedan novi način realnost života, dok ga izolira od svega na zemlji; omogućuje mu, da izvede gigantsko djelo, predajući se nečemu apsolutnome i osposobljavajući ga da preda svijetu nešto univerzalno. Mi, koji smo se u ovoj nepravednoj osudi Pravednika svi osjetili osuđenima, mi smo osjetili ovu univerzalnost strahovitoga događaja, mi smo bili također zreli za ovo rijetko iskustvo, jer u nama je u one dane, i onima u zemlji i onima izvan zemlje, drhtala ova univerzalna ljudska sudbina, tajna egzistencije na rubu «biti ili ne biti». Svi smo mi bili živi nosioci Stepinčeve tragedije. Po njoj smo spoznali, da su se svi temelji, na kojima smo izgradili naš život i naše djelo, raskopali do dna, da su svi zakoni i principi, na kojima smo postavili naš moralni i intelektualni život, popadali. U Stepinčevoj smo osudi iskusili nešto kao univerzalni sud nad svijetom i nad čovjekom u Hrvatskoj.

Ali Stepinčev je tragični heroizam paradoksalan. Što to znači? «U svijet, koji se inkarnira u tragičnom čovjeku, provaljuje drugi svijet. Branitelj starih vrijednosti podliježe u borbi, ali ove vrijednosti ostaju netaknute.» (G. Sellmar). Stepinac je kao nitko bio svjestan «starih vrijednosti», jer ih je po milosti svoga svećeništva primio izravno iz usta Kristovih i realizirao u egzistenciji Pastira-Apostola, stoga je mogao zagrliti tragiku svoju i svjesno, rezolutnom inteligencijom i voljom penetrirati u novi red duhovnoga svemira, siguran, da su iz njega u njegovoj domovini ove vrijednosti ostale netaknute u dušama onih koji su ga dostojni.

«U svakoj su generaciji dva ili tri čovjeka pozvana da budu žrtvovana za druge» — veli Kierkegaard. Stepinac plaća za krizu svoje zemlje u kaosu, plaća tragikom svoga bića, koja je bila to dublja, što je on bio svjesniji svoje misije. On je vidio opasnost i bacio se u njeno ždrijelo potpuno svjestan svoje pozicije, prihvatio je vlastitu tragediju, gledao je dugo, kako se približava, i primio ju je u religioz-

nom duhu, kao predestinirani Heroj, da bi se oplemenio svijet i da bi se po višoj spoznaji spasio. U historijskom fenomenu u Stepincu se je sukobio svijet Istine i svijet laži, u tom je sukobu stavljen u pitanje njegov život i upravo stoga je njegova tragika prenesena na metafizički teren vrijednosti.

I, eto, tako tapkajući tražimo smisao herojskoga i tragičnoga, idući okolo naokolo svijesti, da samo poezija i mistika mogu naći adekvatan izraz. Poezija, jer ona oblikuje život tragičnoga heroja u živoj konkretnosti njegove borbe, u suočenju s njegovim krvnicima, i to u jednom određenom historijskom milieu i svim okolnostima jedne kulture u krizi. U tom smislu Stepinac čeka svoga Eliota, koji je upravo u naše doba izrazio intimni smisao tragičnoga heroja Becketa*. Kao što je ovaj čekao osam stoljeća svoga pjesnika, može i Stepinac čekati svoga još dugo, i svoga mistika još dulje, ali mi vjerujemo, da će ih u stvaralačkoj evoluciji svijeta jednom pronaći Providnost, da bi se proslavio svjedok Istine i objavio dublji smisao nepravedne osude Pravednika, kojega je život u ruci Božjoj a «ime njegovo živi vječno».

MUČENIK

Kad je pala osuda, nastala je šutnja. Suci se postiđeni čvrstim pogledom nevine Veličine raziđoše bez riječi; svjetina je, koja je u «teatru» predstavljala narod, brže bolje otišla kući; ostala je gola žrtva i njezin vječni pratilac, soldateska, i s vrata dvorane možda još zaostalo koje diskretno prijateljsko oko u suzama. Nastala je šutnja i pao mrak na sva srca, prijateljska i neprijateljska, a tiranina je za čas obuzeo strah, tà kriknuo je čitavi slobodni svijet i univerzalna Crkva.

Za Stepincem se zauvijek zatvaraju vrata tamnice. On silazi s pozornice svijeta i ulazi u drugu, dublju sferu tragičnoga, u katarzu, u moment mučeništva. Treba dobro razlikovati u tragičnome moment Heroja i moment Mučenika. Heroj je snaga volje, on je još u borbi, on govori svoju posljednju riječ za historiju, on je još uvijek usmjeren prema vani, u spasavanju principa i smisla svoga života i svoje misije; on je ekspanzivan, eklatantan, on je čak u stanju iznenaditi zadnjim udarcem. Heroizam nam izgleda uvijek kao bljesak jednog časa, proizvod događaja i sticaja prilika. Rijetki su heroji, koji ostaju na visini

* Značajno je, da je najveći suvremeni engleski pjesnik T. S. Eliot obradio u drami «Umorstvo u Katedrali» mučenistvo nadbiskupa od Canterberyua sv. Thomasa Becketa, koji je ubijen 1170. po kralju tiraninu, braneći prava Crkve i naroda, te da je istodobno u Parizu veliki dramaturg Anouille obradio u svojoj nijansi istoga mučenika i sveca, po kojoj je obradbi nedavno izrađen i veliki film s Burtonom.

čina izvršena jednoga dana. Od njih se to i ne traži. «Heroizam koji se nastavlja u jednom životu, koji nas život obligira, da ga obnavljamo i podržavamo. Taj je iznad heroizma» (L. Lavelle). Tu počinje moment mučeništva i ulazi se u novo svjetlo. Mučenik, on ulazi u sebe, u svoju nutarnju i vanjsku konsumaciju; njegova će posljednja riječ biti upravljena dubinama samoga sebe, gdje ga čeka Otac: Svršeno je!

Stari su to nazvali katarzom, tajnovitom akcijom, koja se zbiva u dubini duše, u onom sloju, u koji ne dopire razum. Mučenik ulazi u jedan religiozni proces, u njemu se pali ona zadnja iskra, vrh duha —rekli bi mistici—, u kojem se on susreće s Bogom. Tu više nema rezoniranja, ni logike. To je zadnja sfera ljudskoga duha, sama vibracija čistoće, entuzijazma i neka vrsta ekstaze. Tko je ikada čitao nešto o kršćanskim mučenicima, zna, da oni nikada ne plaču, ne tuže se, ne optužuju. Ima se dojam, kao da je netko drugi jači od njih preuzeo na sebe njihovu ulogu.

Mučenik Stepinac nadilazi i nadopunja Heroja Stepinca. On sa svojom propašću zapečaćuje svoju pobjedu i nadilazi tragično. «I ako heroj vjere ne može sâm dovesti svoju stvar do pobjede, on vidi u vlastitoj smrti potvrdu pobjede. Strahote smrti su za njega delicije... Dok podliježe tragično, obraća svoj pogled iznad svega, u mir, u blaženstvo, koje ga čeka» (Volkeit). «Ja sam za svoje uvjerenje pripravan svaki čas i umrijeti» —veli Stepinac—, a znamo dobro, da to u ustima ovoga čovjeka pred sudom nije ni igra teškim riječima, ni literatura. Pater Perica je za vrijeme strijeljanja u Dubrovniku zapjevao sa svojim drugovima *Te Deum*.

Ali Stepinčevo se mučeništvo ne realizira naglo, najedamput. Ono traje dugo, godinama. Konsumira se kao svijeća izgarajući polako. Mi ga ne možemo slijediti iz godine u godinu (1946-1960.). Nemamo još nikakovih podataka, ni bilježaka, ni Dnevnika, ni izjava tamničarima, ni rijetkim posjetiocima, kao ni uvida u bez sumnje dragocjenu ostavštinu već preminuloga župnika, koji je s njime proveo devet godina u Krašiću. Možemo tek pratiti neka vanjska značajna zbivanja oko njega, koja će postepeno pridonositi uranjanju njegova duha u sve dublje sfere mučeništva. A ta se zbivanja gomilaju jedno za drugim kao po dogovoru:

— Najprije opustošenje njegove nadbiskupije, uništenje čitavoga njegova pastirskoga rada; progon njegova klera, likvidacija njegovih škola, štampe i svih akcija (karitativne i katoličke), maltretiranje njegovih kolega-biskupa, trpanje u logore njegovih najbližih suradnika, špijuniranje njegovih propovjednika, pa ono divljačko osuđivanje i ubijanje, zatvaranje i ganjanje nevinih ljudi kroz godine, antihumani progon vjerskih uvjerenja, pretvaranje Božića u radni dan u jednom narodu tisućgodišnje katoličke tradicije, ateističko inzultiranje djece u školama, zabrana sakramenata činovničkom roblju i konačno odu-

zimanje slobode čitavom njegovu narodu, koji je jednostavno kao takav proglašen zločinačkim narodom. Sve on to zna i prati, guta i krvari godinama.

— Najednom dolazi vijest o imenovanju kardinalom: da je bilo moguće onaj čas uhvatiti njegov smiješak na fotografiju, ta bi valjda dobila nagradu za onu godinu, jer bi svijet s udivljenjem gledao smiješak čovjeka, koji je već prešao s onu stranu života i biva ponovno pozivan u život, na najvišu čast u Crkvi. Taj bi nam smiješak sigurno govorio i previše o osjećaju jednoga robijaša, koji u svome prelomljenom životu ne može više realizirati čast ni akciju jednoga Kardinala, koji će ostati u historiji Crkve kao Kardinal bez kardinalskoga šešira. Smiješak novoga mučeništva, u kojem se već nazrijeva sjaj pobjede, ali na drugom planu. — Čak će i jedan Konklave u Rimu imati njegovo mjesto prazno i njegovo već u univerzalnoj Crkvi slavno ime spomenuto s najvećim udivljenjem.

— Jednoga lijepoga dana dolazi cinička ponuda tiranina, da može slobodno napustiti zemlju. Postao mu je težak. Sav svijet govori o njemu. Svi mu se dive, i vjernici i nevjernici, svi slobodni ljudi. Čak i državnici pritištu. Pape glasno glorificiraju njegovo herojstvo i mučeništvo. U Parizu, Rimu i New Yorku, već pišu o njemu knjige, drže javne zborove i akademije, objavljuju proteste, njegovim imenom čak krste neke škole u Americi. Posvuda se umnažaju i objavljuju njegove slike. Tiranin bi bio sretan, da ga se može riješiti. Nema težega tereta od nepravedno osuđenoga čovjeka. Ljubazno se obilazi oko Vatikana. Alarmirana je sva europska štampa. Čitavi bi ga slobodni svijet primio u triumfu. Samo jedna riječ, i sve će biti riješeno. Kakva strašna napast za malo slabijega čovjeka. Stepinčeva riječ će biti: «Ne, ja ne idem nikamo. Ja ostajem tu, s mojim narodom...» Još jedamput je nadišao svoj herojski moment i ponovno svjesno prima svoj moment mučeništva. «Ako mi Sveti Otac naredi, istom onda ću otići...» Ali Sveti Otac poštuje slobodu Heroja, koji je tragično pao upravo u obrani slobode čovjeka, i ponovno pada zastor nad Stepincem. Tko si može predstaviti ekstremni intenzitet patnje ovakove vrsti? To je kao novi pad s još višega mjesta, novi paradoksalni moment mučeništva: najviši uspon na čast Kardinala i ponuda slobode, da bi gubitak bio još teži, ali i dobitak na drugom planu, gdje nepisani zakoni ljudstva kažu, da nevini ne traži milost i da se sloboda čovjeku ne poklanja kao ni zrak.

SVETAC

Gdje je izvor neprijateljskoga otpora, o koji se spotiču evanđeoski principi Pastira, nasljednika Apostola? Znamo, da je s Kristom nastupilo «zadnje vrijeme», u kojem nema izmirenja, nego se rađa nova

odluka, jer nije donesen «mir nego mač». Tako se u historijskom vremenu kršćanskih naroda javlja kadkada ovo zadnje vrijeme definitivnih odluka, vrijeme, u kojem se poremećuje sav prirodni red, kada ni sama krv više ne podržava vezu među ljudima, kada će po samoj riječi Kristovoj i «brat brata i djeca roditelje predavati na smrt.» Onaj koji donosi ovaj misteriozni mač Istine, proriče svojim apostolima i njihovim nasljednicima: «Eto, ja vas šaljem kao ovce među vukove... a čuvajte se od ljudi: jer će vas oni predati sudovima... I svi će mrziti na vas poradi imena mojega» (Mat. 10). Postoji, dakle, između Isusa i njegovih apostola jedna uska mistička relacija: ista sudbina čeka učitelja i učenika; a u jednom općem smislu bi se moglo reći, da se kroz historiju Crkve nazrijeva eshatološko zajedništvo patnje i sudbine. U ovom smislu je i Pascal govorio o Kristovom Getsemaniju do konca svijeta.

Vrijeme odluke, eshatološko vrijeme, «zadnje vrijeme», nosi uvijek dva stava: ili — ili, ili svjedočanstvo Istine ili nijekanje Istine. U to vrijeme, koje se ponavlja sad na jednom, sad na drugom kraju svijeta, isključena je svaka igra skrivačice bilo mlakosti, bilo buržujskoga prilagođivanja, bilo izmicanja u praznu retoriku dvoznačnoga značenja, bilo vješte promjene pozicija i rječnika, bilo indiferentnosti, duhovne anemije i otsutnosti kršćanske dimenzije u politici. Radi se o Imenu Onoga, koji izaziva zadnju odluku.

Eto, tu je izvor, s jedne strane, otpora protiv Istine, a, s druge strane, svjedočanstva za Istinu: tu se rađa svjedok, to jest, ako ćemo se služiti riječi izišlom iz grčkoga, mučenik.

Jasno je, radi se o iznimnim, teškim, revolucionarnim vremenima, kada izgleda, da se sve ruši i da nestaje zakona, kada sve ulazi u neko apokaliptično stanje. Stoga, svaka revolucija u svijetu ima svoje kršćanske mučenike: oni se jedamput zovu Grgur VII., drugi put Thomas Becket ili Thomas Moore, pa opet Karmelićanke iz Compiegne za vrijeme Francuske revolucije ili otac Pro u Mexiku. Ovo su specijalni izabranici Božji. Mučenik je posebna karizma u Crkvi, veliki, najviši poziv, proslavljen u Apokalipsi. Mučenik se javlja iznenada među nama, kao savršeno ispunjenje volje Božje, kao poslušnost tjerana do kraja, do totalne žrtve života.

«Nadbiskup Stepinac je siguran, da ga čeka mučeništvo» — rekao je jedan američki kardinal. Egzistencijalni moment njegova mučeništva pada u tragično doba njegove zemlje i njegove Crkve. Da bi se stvari shvatilo ozbiljno, što je uvijek tako teško u drugo vrijeme ili izvan sektora zbivanja, važno je povezati sve elemente u jednu viziju: u to je doba, naime, poubijano od «oslobodilačkoga» pokreta 260 do 270 svećenika, sva je zemlja natopljena krvlju i suzama, rasulo se i vandalsko uništavanje sije na sve strane i kulminira u satanskoj krvavoj orgiji kod Bleiburga.

«Smatram pogreškom polaziti uvijek, u konfesionalnim eksplikacijama, od pojma sveca, namjesto od pojma mučenika. Mučenik je kategorija, koja ima služiti kao model onome, što je svetac u katoličkom smislu riječi» (Erik Peterson).

Kristov mučenik-svetac, ili svetac-mučenik u funkciji svjedočanstva Istine: tu smo na terenu simultanih momenata. Smrt mučenika objavljuje svetost, a svetost je izvor mučeništva. Svetost je kategorija vječnosti, vječnosti, koja je prodrla u vrijeme.

«Esenciji tragične boli pripada nemogućnost, da je se objasni i dosegne joj se značenje na ovom svijetu; to baca čovjeka na granicu ljudskoga bića... i mora ga dovesti do očaja ili do vjere, do uništenja ili do nadljudskoga uzdignuća, do svetosti» (G. Sellmar).

Teolozi nam ne će zamjeriti, što govorimo o svecu prije oficijalnih izjava Crkve. Mi znamo za dekrete pape Urbana i govorimo u njihovu duhu. I nitko nam ne može zamjeriti, da nosimo iz dna Tropika naš cvijet na već slavni grob u zagrebačkoj Katedrali. Unutar Crkve, mističnoga Tijela Kristova, cvatu intuicije o svetosti svjedoka Istine na misteriozan način. Dobri papa Ivan XXIII. spontano je govorio o «udivljenju i univerzalnom štovanju» Stepinca tako, da tek što ga nije kanonizirao *avant la lettre,* a dobri katolički puk hrvatski vjeruje, da mu je Bog poslao čovjeka-sveca za utjehu, čuvara i posrednika za konačni triumf.

* * *

Mića Karamazov, nepravedno osuđen, prihvaća patnju u Sibiriji, jer sluti, da će tamo vladati —gle čuda— Radost među poniženima: «Brate, veli on Aljoši, osjetio sam u meni, poslije uhapšenja, neko *novo biće.* Ono je postojalo u meni, ali ono se ne bi nikada objavilo bez gromovita udarca... *Treba da se netko preda za sve...* Da, mi robijaši, mi ćemo biti podzemni ljudi, lišeni slobode, na lancu, ali u našoj ćemo boli uskrsnuti radosti... Bog živi i njegova božanska radost. Ja ljubim».

Eto nas u dnu novoga paradoksa. Uz pravednika u patnji, evo nas pred mučenikom u radosti. Tu je čovjek boli. Ecce homo! Šuti. Ne tuži se. Ne nosi u srcu ni mržnju, ni revolt. Oprašta svima u svojoj duhovnoj oporuci i trajno se smješka.

Svi koji ga posjećuju, primjećuju ovaj fenomen i vraćaju se obdareni nekom milošću pouzdanja, mira, nevidljive pobjede. I što god se više približavala smrt kroz tešku bolest, kojoj tiranin ne dopušta kliničko liječenje, svijet je s udivljenjem promatrao u ispaćenom licu mučenika preobraženo lice čovjeka Božjega. «Blaženi oni, koji trpe, jer će Boga vidjeti.»

I sada, poslije toliko godina, svi mi osjećamo u svakome od nas njegovu prisutnost; nekako spontano i prirodno raste u nama neka

viša svijest o našoj vlastitoj misiji u vezi s njime. Mi ga gledamo na granici dvaju svjetova po misli L. Lavelle-a: «Osebina svetosti jest, da nam otkriva odnos između dva svijeta, svijeta materijalnoga i svijeta duhovnoga.»

Stepinac je u svojoj smrti, usred potamnjeloga lica svijeta, svjedok nevidljivoga svjetla, koje je ubacio u dno naših bića. U njegovu se mučeništvu najbolje shvatilo čistoću njegova svjedočanstva. Smionost tvori svece, a «smionost sama nije li ono pouzdanje u milost, koje dolazi odozgor» —kako vele duhovni pisci— i kojoj je Stepinac otvorio vrata još od početka svoje službe, smjestivši samoga sebe na jedan viši plan egzistencije, koji nam se čini iznad prirode i zovemo ga ispravno nadprirodnim. Ali to je za njega bila prava priroda, i zadivljuje nas kako se u svim momentima kreće savršeno prirodno. Dok svi plaču oko njega neposredno prije agonije, on veli: «Zašto plačete... pa to mora biti...»

Reklo se i ponavlja se, da sveci ne poznaju straha. Oni se angažiraju uvijek potpuno i ne vode računa o svome gubitku: «A što se mene tiče, ja ne tražim milost, savjest mi je čista.» Imamo impresiju, da ništa ne žrtvuje. Stepinčeva «čista savjest» je njegova zadnja duhovna domovina. Tragične okolnosti ga prisiljavaju, da je otkrije kao jedino svoje sklonište.

U djelima se modernih hagiografa čita, da svaki prijatelj Božji ima svoju originalnost i da nijedan ne sliči drugome. «Svaki izražava jedan idealni tip čovječanstva, jedan privilegirani način, po kojem je esencija čovjeka sposobna da participira na esenciji Božjoj» (L. Lavelle). Ovdje ne možemo ulaziti u definiranje Stepinčeva tipa svetosti, ali za sada možemo izraziti prvu intuiciju, a to je, da u njemu sloboda i nužnost prilika, namjesto da se suprotstavljaju, koincidiraju, naime, poplava zla namjesto da ga zarobljava, izdiže ga u svetačku herojsko-moralnu slobodu. Sve što on radi, izvire iz onoga, što on u sebi jest, uvijek «čiste savjesti», a nužnost prilika kao da služi toj čistoći, da je univerzalno proglasi na nebu i na zemlji.

Nije uvijek lako shvatiti naše jedinstvo sa svecima i Božjim ljudima. To je jedinstvo duhovne prirode, koje ih čini prisutnima u našem životu i miješa ih s našim planovima i našim borbama. Tiranin se prevario — kao što se svaki i u svim epohama prevario —: hoteći ga ukloniti iz sredine njegova stada, približio ga je dublje nego ikada, čak za buduće generacije, kada od tiranina ne će ostati nego prezir historije i osuda vlastitih suradnika (slučaj Staljin, Hruščov i tisuću manjih, poput pisca «Nove klase»); htio ga je ubiti, a pretvorio ga je u primjer veličine, u kojoj se osjeća sigurnost i crpi snaga za sve nove kušnje, jer po njemu se sada oduhovljuje sve što se događa i važe sve što se radi.

Max Scheller veli, da se «još jedan izvanredan dokaz prisutnosti

sveca vidi u činjenici, što je nemoguće ne sjećati ga se, ili ne misliti na njega.» Mi svaki dan sve dublje osjećamo Stepinčevu prisutnost. Tamo gdje nas je nemoguće složiti ni ujediniti, njegova pojava nas sve jednako izdiže u jedinstvo za vjeru i domovinu. Pače, još više, u zoni njegova neodoljivoga utjecaja su i njegovi neprijatelji. «Sva opozicija i sav revolt protiv njega stvarno je opozicija i revolt protiv nečega, što priznajemo u tajnosti našega srca» (M. Scheller). Sâm Đilas je priznao: «Govoreći istinu, ja vjerujem, a nisam sâm, koji to vjeruje, da je Stepinac potpun čovjek, ispravna karaktera, kojega je nemoguće svinuti. Bio je stvarno nepravedno osuđen...» Meštrović bilježi, da mu je sâm Tito priznao Stepinčevu snagu. Da, Đilasova i Titova opozicija i revolt protiv Stepinca nije ništa drugo nego opozicija i revolt protiv Slobode i Veličine jednoga naroda i jedne Crkve, u onom času inkarniranih u njemu.

Dosta, ne možemo slijediti dalje. Egzistencijalni moment svetosti u Stepinčevoj smrti zbunjuje, jer on krije u sebi sve spomenute momente i sve forme ljudske veličine. Osim toga, tu treba vremena, poput «zrna bačena u zemlju...» da u tami i šutnji u svoje vrijeme postane očevidno i «na nebu i na zemlji» sve što se dogodilo u poniženoj zemlji Hrvatskoj.

Tko li je dostojan kretati se sigurno u ovim visinama? Koga da ne obuzme strah, da riječi inače pune duhovne realnosti ne kliznu u retoriku? Tko može izdržati dugo u ovom razrijeđenom zraku milosti, u ovom «milieu divin»? Na koncu, nije li opasno misterij jednoga tragičnoga Heroja i Mučenika pretvarati i pretakati u naše probleme političkoga reda? Ne ostaje nam na koncu nego meditirati misao iz pisma jednoga prijatelja: «Lako je pisati o Stepincu, ali teško je biti Stepinac...»

SPOMEN-PLOČA NAD GROBOM KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA, U KATEDRALI U ZAGREBU, postavljena godine 1967.
Djelo Ivana Meštrovića: *Susret Stepinca s Kristom*

Nadbiskupski grb
Alojzija Stepinca

...«ALOJZIJE STEPINAC JE ŽIVIO SVETAČKIM ŽIVOTOM I PREMINUO JE KAO PRAVEDNIK MUČENIČKOM SMRĆU...

OŽALOŠĆEN JE HRVATSKI NAROD NAD GROBOM SVOG VELIKOG SINA, ALI ON ZA NJEGA NIJE MRTAV. NJEGOVO PRAVEDNIČKO LICE ĆE MU SJATI IZ GROBA I BITI MU UTJEHA I UZOR, KAKO SE SLUŽI KRISTOVOJ NAUCI I SVOME NARODU...

NJEGOV SLAVAN GROB, PA GDJE BIO, OBILAZIT ĆE SVE BUDUĆE GENERACIJE I KLANJATI SE NJEGOVOM DUHU I HRABROSTI»...

IVAN MEŠTROVIĆ (1883-1962.)
Izjava na dan Stepinčeve smrti,
10. veljače 1960.

NADBISKUP STEPINAC— NA TLU SVOJE ZEMLJE, U ZBIVANJIMA SVOGA VREMENA

«JA SAM ZA SVOJE UVJERENJE SPOSOBAN PODNIJETI NE SAMO ISMJEHIVANJE, PREZIR I PONIŽENJE, NEGO —JER MI JE SAVJEST ČISTA— PRIPRAVAN SAM SVAKI ČAS I UMRIJETI»...

— — — — —

...«A ŠTO SE TIČE MENE I MOGA SUĐENJA, JA NE TREBAM MILOST, SAVJEST MI JE MIRNA»...

— — — — —

...«IZJAVLJUJEM PRED BOGOM, NARODOM, DIPLOMATSKIM ZBOROM, UKOLIKO SE OVDJE NALAZI, PRED PREDSTAVNICIMA STRANE ŠTAMPE I PRED PUBLIKOM, DA SAM POTPUNO NEVIN, A POVIJEST ĆE PRAVO OCIJENITI SAV MOJ RAD».

STEPINAC,
Pred Sudom, 3. i 8. 10. 1946.

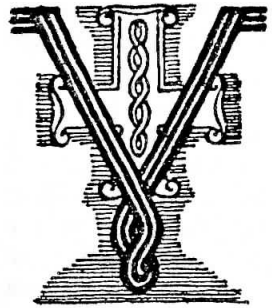

ELIČANJEM nadbiskupa Alojzija Stepinca zvučnim i bogatim frazama te jakim i živim epitetima, ne bi se ništa pridonijelo njegovoj istinskoj veličini, najmanje za Vječnost (shvaćenu u ljudskim omjerima). Stepinčeva prava veličina, njegova je *duhovna i moralna veličina,* a ona počiva na njegovim djelima, koja utvrđuju vjerodostojni dokumenti i posvjedočuju pouzdani svjedoci; a sve naše riječi, ma koliko bile izabrane, samo su nijema jèka, samo su blijeda slika onoga, što dokumenti i svjedoci utvrđuju. Danas, kada nas udaljuju već dvadeset godina od Stepinčeva fizičkog života, za njega uvijek ostaju najvažnija svjedočanstva njegovih suvremenika, koji ne prepričavaju što su čuli, nego svjedoče ono, što su sami neposredno doživjeli. Oni su poznavali Stepinca osobno, i nama ostavljaju svoja vjerna svjedočanstva. Zato smo mi njihovim prilozima dali prvu važnost; oni su, gotovo svi, napisani za ovu knjigu, pa ostaju njezina kičma, drugi prilozi samo ih upotpunjuju i ilustriraju. Ništa zato, što su mnogi od autora već umrli, kao i sâm Stepinac, njihova svjedočanstva nastavljaju svjedočiti. Neki od ovih mrtvih svjedoka potpuno su nepoznati mlađim naraštajima: najstariji mrtvac-svjedok je iz godine 1947. (dr. Milivoj Magdić), dok je sarajevski nadbiskup, Ivan Ev. Šarić, umro godine 1960. Radi

toga, donosimo i kratke bilješke o umrlim suradnicima, da ih tako čitatelji «upoznaju», pa će im njihova svjedočanstva biti uvjerljivija.

Ova smo osobna svjedočanstva upotpunili vijestima i podatcima o Stepincu iz novina iz onih godina, preuzimajući ih nekad doslovce i potpuno, da bi tako sadašnji čitatelj mogao stvoriti što vjerniju sliku Stepinca u onom vremenu, u onim prilikama i zbivanjima, u onom ozračju, u onom, zašto da ne rečemo, nesmiljenom srazu fizičkih snaga i nepomirljivih ideja. Tako će Stepinac, postavljen u okvir svoga vremena, uz svoje suvremenike, doći do vjernijega izražaja. Istina, Stepinac je prerastao sve okvire i nadživio svoje vrijeme, i, kako je točno izrazio (1948.) američki biskup Fulton Sheen (1895-1979.), od «duhovnog pastira Hrvata», postao je «vođa svoga naroda», i, štaviše, «uzor svijetu». Nu, da bi se točno ocijenila njegova pojava, da bi se mogla odmjeriti njegova veličina, treba ga smjestiti u njegovo vrijeme, u ona apokaliptička zbivanja na tlu njegove domovine Hrvatske. Eto, radi toga smo se obilno poslužili i novinama iz onoga vremena, posebno hrvatskim, prenijeli iz njih neke cjelovite članke, jer se iz ondašnjeg pisanja najbolje vidi: *što je Stepinac bio onda, u vremenu svojeg mučeničkog života,* pa, prema tome, što od Stepinca ostaje danas, a što se od njegove veličine predaje u baštinu budućim naraštajima, ne samo hrvatskim, jer je sigurno, da je Stepinčeva veličina davno prešla granice njegove [naše] domovine, da on pripada čitavom Svijetu.

U svojatanju Stepinca, neki bi crkveni krugovi [pa i hrvatski] htjeli u njemu vidjeti *samo* crkvena čovjeka. S druge strane, neki politički pojedinci traže u Stepincu *samo* rodoljuba, čak i političkog borca (u njemu Srbi vide samo hrvatskog šovinistu). Međutim, Stepinac kao cjelovita ličnost ne može se cijepati, ne može se odijeliti njega vjernika, od njega rodoljuba (najmanje za rata, u kojemu je njegova domovina Hrvatska bila na smrt ugrožena). U sukobu vjere i obrane ljudskih prava s komunizmom, koji gazi sva prava na slobodu i pravdu; i u obračunu ratobornog srpstva, kamufliranog jugoslavenstvom, sa hrvatskom državnom misli, Stepinac je izrastao iz svoje rodne grude kao *utjelovljenje Hrvatstva,* i kao takav je živio svoj život, kao takav je i umro, i kao takav preko svog slavnog groba prešao u Povijest. Stepinac je vjernik i rodoljub, istovremeno; on je čovjek Crkve, ali istodobno i ništa manje, Stepinac je sin Domovine. Tko pokušava dijeliti ovo dvoje, taj radi protiv Stepinčeve volje, jer on to nije dijelio, on to *nije ni htio dijeliti,* jer je ispravno shvatio, da se to dvoje ne može dijeliti, najmanje na području Hrvatske, jer su obje vrhovne narodne vrednote, i vjera i narodnost, smrtno ugrožene od istih i zajedničkih neprijatelja. Jednom u slobodi smirena Hrvatska

i u njoj Crkva u svojem prirodnom duhovnom djelovanju, ovi će međuodnosi poprimiti drukčije, ispravne i pravedne oblike, i Crkva ne će politički voditi, ali će joj narod trajno ostati haran za njezine žrtve, za njezin bogat doprinos, zato, što se ona založila za spasavanje bîti i temelja hrvatskoga naroda, a u toj ulozi Stepinac već nekoliko desetljeća [kao neumrli mrtvac to nastavlja i preko svoga groba] *predvodi i Crkvu* [duhovno] *i Narod* [nacionalno]. Nismo mi politizirali Stepinca. Njega nije trebalo politizirati. Sâm život u Hrvatskoj, ona sudbonosna ratna i poratna zbivanja postavila su Stepinca *u samo središte politike.* U svojoj Okružnici svećenstvu (28. travnja 1941.) Stepinac je napisao, da je: *«ljubav prema vlastitom narodu božjim prstom upisana u ljudsko biće i božja zapovijed»,* i on je dosljedno slijedio tu Božju zapovijed. «Rad oko očuvanja i unapređenja NDH» Stepinac smatra «uzvišenim», pa poziva svećenstvo: «ispunite svoju dužnost prema mladoj državi Hrvatskoj». Sâm Stepinac je ispunio svoju dužnost kao Hrvat! Što zato, što mu je poručeno sa službene hrvatske strane, da on «smisao političke borbe ne razumije», niti «nema shvaćanja za političke vrijednosti, niti ih znade ocijeniti i vagnuti», pa mu se stoga savjetuje, da će «najbolje učiniti, ako se od političke sfere drži daleko: te stvari prepusti pozvanijima» (Makanec). Na kraju, Stepinac je pokazao najveće razumijevanje za političku borbu svoga naroda, dokazao najistančanije shvaćanje za političke vrijednosti, znao je točno ocijeniti i pravo vagnuti nove prilike, i kada su padale države i propadali narodi, *Stepinac je ostao sâm i jedini,* koji je dosljedno ustao u obranu Hrvatskoga naroda i njegove Države. I nije samo dalekovidno proroštvo nego i još značajnija vizija, kada Stepinac upravo ovom prilikom izjavljuje: *«vjerojatno će jednom doći čas, kada ću ja pred cijelim svijetom svjedočiti za vas»,* za sve one, koji ga sumnjiče i optužuju, jer: *«Nadbiskup zagrebački nije nikada bio i da ne će nikada biti izdajica svoje domovine».* Nu, i po shvaćanju samog Stepinca, ovo nije politika, nego dosljedno vršenje službe prema domovini, to je jednostavno dosljednost jednog karakternog čovjeka u ljubavi za svoj hrvatski narod, u čemu se Stepinac —prema njegovim vlastitim riječima (1934.)— «ne da ni od koga natkriliti». Tu je, eto, Stepinčev *«zločin»,* i pred jugoslavenskim komunistima, i pred srpskim šovinistima!

Na kraju, posebno nam se nameću kô zaključak tri *temeljne misli:*

Prva: Stepinac je mučenik i svetac, reklo bi se «rođeni svetac», po svojem uzornom životu i herojskoj patnji, po svojoj smrti pravednika.

Druga: Komunistička partija Jugoslavije je optužila i osudila, ona je ubila nadbiskupa Stepinca.

Treća: Srpstvo je moralno i materijalno suodgovorno, ono je sukri-

vac za uhićenje, za osudu i za samu smrt nadbiskupa Stepinca; srpstvo, koje i danas ostaje u nepomirljivom neprijateljstvu s Čovjekom, koji je bio veliki dobrotvor srpskoga naroda.

Ove tri misli su obilno i temeljito prisutne kroz čitav ovaj zbornik, kroz njegove obje knjige, i ne smijemo ih smetnuti s uma, kada ocjenjujemo Stepinca.

I.

NEDAVNO (u rujnu 1979.) pisao mi je jedan prijatelj iz Zagreba, da su hrvatske crkvene vlasti, prilikom obdukcije i balzamiranja tijela nadbiskupa Stepinca, bile zamolile liječnike, da odijele jedan dio Stepinčeva tijela, koji bi se sačuvao kao relikvija. Liječnici su se ovoj zamolbi odazvali, pa su posebno pripremili Kardinalovo srce. Međutim, za ovo je saznala Udba, i oduzela Kardinalovo srce. *«Gdje se sada nalazi Stepinčevo srce?»* — pita naš prijatelj iz Zagreba, a pitamo se i mi s njime. Ma gdje se ono nalazilo, ova značajna okolnost, da su crkvene vlasti htjele sačuvati kao relikviju Stepinčevo srce, siguran je dokaz, da su oni, koji su Stepinca, čovjeka i biskupa, najbolje poznavali, koji su pratili njegovo djelovanje te motrili njegovu životnu patnju, njegovo junaštvo, kao i njegovo herojsko i življenje i umiranje, njegovu posvemašnju predaju u ruke Božje, da su oni bili duboko uvjereni u svetost nadbiskupa Stepinca, pa su stoga htjeli sačuvati njegove moći za buduće štovanje blaženika i sveca.

Potvrdu za uvjerenje i najviših, nehrvatskih crkvenih vlasti za svetost nadbiskupa Stepinca nalazimo u vrlo značajnim riječima trojice Papa, kao i u mišljenjima mnogih drugih crkvenih dostojanstvenika; nešto od toga objavljujemo u ovoj knjizi. Visoka mišljenja trojice Papa o Stepincu su dobro poznata (nalaze se i u ovoj knjizi), nu ovdje želimo zabilježiti i jedno manje poznato, ali ne manje značajno.

U knjizi uspomena tajnika izaslanstva Svete Stolice kod hrvatskog Episkopata u Zagrebu za vrijeme N.D.H., vlč. dr. Giuseppe Masucci-ja, *«Misija u Hrvatskoj»* [1], čitamo, da se audijenciji talijanskih studenata, 3. rujna 1946., pridružila i skupina Hrvatâ, koji su studirali u Rimu. Na Papinu primjedbu, da «mnogo se pati u Rijeci», hrvatski su studenti svratili pozornost Pija XII. na sebe, da su došli iz Hrvatske, na što je Papa rekao: *«Naša jadna Hrvatska! I tamo se mnogo pati!»* Te je, zatim, Papa nastavio: *«Sretni ste, da imate u Zagrebu neustrašiva i hrabra nadbiskupa. On je pravi apostol. Poznajemo ga vrlo dobro»*. Na ovo su izjavili Hrvati: «On je uistinu velik, asketa

[1] *Misija u Hrvatskoj*, 1941-1946. Dr. Giuseppe Masucci, O. S. B., Madrid, 1967. [Dnevnik od 1. kolovoza 1941. do 28. ožujka 1946.]. Pripremio za tisak, predgovor i komentari: Marijan Mikac. Izd. «Drina».

u privatnom životu, neustrašiv vojnik Katoličke Crkve». Pio XII. je zaključio: *«Vrlo je pobožan i odan»*. (267-8.)

Prenoseći ovu scenu, o. Aleksa Benigar, u svojoj knjizi o Stepincu [2], nadodaje:

«Nekoliko godina kasnije, kad je opet jedna skupina Hrvata bila u audijenciji kod pape Pija XII., neki od naših zapita Sv. Oca onako djetinjskom prostodušnošću:

—Sv. Oče, kada će naš nadbiskup postati kardinalom?

Pio XII. se pričini, kano da nije čuo taj upit, i pođe dalje obilazeći od jednoga do drugoga. Odjednom se iznenada okrene natrag i radosnim smiješkom kaže:

—*Nemate, doduše, kardinala, ali imate sveca»*. (725)

Mi ne bismo ovu drugu scenu postavili «nekoliko godina kasnije», nego *zajedno* s prvom scenom, ali obje bismo *vratili* za dva mjeseca unatrag, tj. na 3. srpnja (!) 1946. Potpisani je bio u «audijenciji talijanskih studenata», kojoj se «pridružila i skupina Hrvata» [bili smo nas trojica]. Tom se prilikom odvijao navedeni razgovor, a tom istom prilikom jedan je od nas postavio pitanje Papi: kada će Stepinca proglasiti kardinalom. Ova je primjetba onda bila protumačena kao svojevrstan incident, stoga neumjesna, pa ju je Papina pratnja nastojala zataškati, i s Papom su krenuli brzo dalje. Papa se doista činio kao da je nije čuo, ali se vrlo značajno smješkao (koliko je to mogao onaj strogi i impozantni Papa). Nakon ovoga «smiješka», nadošla je i Papina primjetba o Stepincu «svecu».

Naravno, možda se slična scena dogodila i «nekoliko godina kasnije», jer je papa Pio XII. imao vrlo uzvišeno mišljenje o nadbiskupu Stepincu?

Nije bez posebne zanimljivosti još zabilježiti, da je i neprijatelj donekle «priznavao» Stepinčevu svetost. Čitamo, npr., u zagrebačkom *«Vjesniku»* od 20. prosinca 1952., u pismu nekog «narodnog zastupnika» Marka Seničnjaka, koje upućuje «redakciji». Nakon što neukusno komentira, da «namjesnik katoličkog boga na zemlji proglašuje ga [Stepinca] kardinalom», nastavlja: «No, nas ne začuđuje to, kao što nas ne će začuditi ni to, ako ga poslije smrti rimska crkva proglasi svecem»...[3]

[2] *Alojzije Stepinac, hrvatski kardinal.* O. Aleksa Benigar. Rim, 1974. Izd. Ziral.

[3] Može biti zanimljivo ovdje cjelovitije navesti ovaj dio teksta, jer on dobro karakterizira «narodnog zastupnika», navodnog Hrvata, a ujedno i njegove gospodare. Taj neki Seničnjak piše: «No, nas ne začuđuje to, kao što nas ne će začuditi ni to, ako ga poslije smrti rimska crkva proglasi svecem, kao što je to u Srednjem vijeku činila, kada je istaknute inkvizitore proglašavala svecima, a genije, koji su bili sposobni da preobraze svijet, spaljivala na lomačama. Uostalom, svecem se i ne može postati samo običnom pobožnošću. Tu trebaju djela, koja se odražavaju na masama. A Stepinac ih ima. Jasenovac, Stara

Sjetimo se ovdje i one veličanstvene hrvatske manifestacije kod Pape u Rimu, prilikom Branimirove godine, 30. travnja 1979.[4] Okupilo se onda oko pape Ivana Pavla II. preko deset tisuća Hrvata, iz Domovine i sa svih strana svijeta, da dostojno proslave 1100. godišnjicu glasovitog pisma pape Ivana VIII. hrvatskom vladaru Branimiru. Tada je sadašnji Zagrebački nadbiskup, nasljednik na Stepinčevoj nadbiskupskoj stolici, u svom pozdravu govorio Papi i o hrvatskim «kandidatima oltara», među kojima je posebno istakao «velikog svjedoka vjere zagrebačkog nadbiskupa i Kardinala Alojzija Stepinca, o kojemu je u ovoj Bazilici prigodom njegove smrti 1960. blage uspomene Papa Ivan XXIII. izrekao dirljiv i svjedočki govor». Ove je Nadbiskupove riječi, ovu njegovu molbu za kanonizaciju Stepinca prisutno mnoštvo hrvatskih hodočasnika sa svojim svećenstvom, na čelu s najvišim predstavnicima hrvatske Crkve, pozdravilo dugim i oduševljenim odobravanjem, što se opravdano shvatilo kao plebiscit Hrvatâ, koji u Alojziju Stepincu vide svoga nacionalnog i općekatoličkog sveca. Opći je glas i jedinstvena želja i vjera, da će uskoro Stepinac biti beatificiran [kanoniziran], pa će tako biti iznesen iz sumraka svoje Katedrale na bijelo svjetlo dana, iz mraka svoga groba bit će uznesen na oltare, da ondje bude čašćen kao svetac. Tako će, mislimo, biti od strane Crkve izvršena Pravda prema onome, koji je mnogo pridonio svetosti i snazi suvremene Crkve, jer je svoje mučeništvo do kraja ispunio po primjeru samoga svoga Učitelja. Za hrvatski narod ne bi moglo biti bolje nagrade za njegovu vjekovnu vjernost Crkvi.

II.

KOMUNISTIČKA partija Jugoslavije je progonila Stepinca; ona ga je uhitila, ona ga je optužila, ona ga je i osudila; Komunistička partija Jugoslavije je i ubila nadbiskupa Stepinca, ona ga je ubijala postepeno, i dugo i okrutno[5]. Ona ga je u tamnici u Lepoglavi, a jednako

Gradiška, glinska crkva i t.d. to potvrđuju. I baš zato možemo vjerovati, da je jedno mjesto u rimokatoličkom kalendaru osigurano za Stepinca» *(Vjesnik,* Zagreb, 20. prosinca 1952., str. 2.: Čitaoci i redakcija).

[4] *S Papom smo slavili veliki jubilej.* Vinko Nikolić: *Hrvatska revija,* XXIX., br. 2 (114), lipanj 1979. Str. 179-205.

[5] Ovdje nam se nameće, da zabilježimo slijedeće: Prema pismu jednog vjerodostojnog svjedoka (od 12. veljače 1979.), zapovjednik tamnice u Lepoglavi, *Josip Špiranec,* priznao je u jednom «veselom» društvu, da je uštrcavao otrov u meso, koje su davali Stepincu u Lepoglavi. Svjedok je jedan svećenik (koji, naravno, ne može izići javno sa svojim svjedočanstvom). Svjedok veli, da su se nalazili u društvu sa spomenutim Špirancem, koji da se je bio dobro napio i u pijanstvu govorio o trovanju Stepinca. Sigurno još ima netko, koji bi ovo mogao posvjedočiti (vjerodostojno). Nu, kako bilo, ima nešto «čudno» u onakvom «laganom» i naglom umiranju Stepinca, koji je inače neposredno

tako u zatočeništvu u Krašiću, držala pod takvim okolnostima, stvarnim i psihičkim, da su ga njegove višestruke bolesti dovele do prerane smrti. Upravo se čini nevjerovatnim čovjeku, kada čita uzbudljiv prikaz krašićkog župnika vlč. Josipa Vranekovića o zadnjim danima Stepinčeva života, s kakvom «lakoćom» umire Nadbiskup, bez ikakvog, tako prirodnog otpora, a on je još bio mlad čovjek. Po tome se mora zaključiti, da mu se medicina ukazivala kao posve nemoćna, i da visoki bolesnik nije vidio pred sobom više nikakav drugi izlaz, nego sigurnu i brzu smrt, i njoj se onda posve predao: trebalo se samo za nju pripremiti kao vjernik, i to je Stepinac učinio do u najmanje sitnice. Potresan je u tom smislu dokument ono Stepinčevo dramatsko pismo osječkom Okružnom sudu, jezovit je to dokument o njegovim patnjama ali i o njegovoj veličini; i tu je došla do kulminacije sva ona njegova beskrajna bol, ona strašna fizička patnja, koja ga je dovodila do najnižeg ljudskog poniženja i najtežih duševnih muka; i sva ona gorčina jednog velikog patnika, koji kao da se svjesno predaje kao žrtva za otkupljenje. Gledamo li Stepinca kroz to njegovo pismo, kao da ga vidimo u Getsemanskom vrtu, beskrajno sama, ali u dubokoj spoznaji, da ga posljednja čaša ne može mimoići, treba je ispiti do dna, da bude do kraja ispunjena riječ Pisma. U ovom istom, herojskom i bolnom pismu, Stepinac je savjesno odredio, što je sama osuda bila za njega, on je nju najdublje osjetio [i skupo platio]. Točno je ustanovio, kako su i sami vodeći ljudi priznali, da se njega *«izvuklo pred sud bez ikakva razloga i da je ta osuda značila* njegovu [*moju*] *tjelesnu smrt»;* ta je *«presuda bila pravo ubojstvo jednoga nevinog čovjeka»;* ona je, prema njegovu osjećanju njezinih strašnih posljedica, *«dovela* njegov [*moj*] *tjelesni život, kroz prošlih 13 godina zatvora i zatočenja, na rub groba».* On, kratko pred svoju smrt (5. prosinca 1959.) piše, da se nalazi *«s objema nogama u grobu i da će* [*ću*] *uskoro čitavim tijelom biti u grobnoj raki»,* pa na istom mjestu poziva režim, da, ako smatra, da on umire *«suviše polagano»,* onda neka ga *«potpuno tjelesno dotuče, kao što je to u pravnom smislu učinio prije 14 godina».* Nu, ovaj vitez bez straha i mane, prkosi i samoj smrti, pa piše: *«Ja znam, što je moja dužnost. Milošću Božjom ja ću je izvršiti sve do kraja, bez mržnje prema bilo kome, ali i bez straha od bilo koga».* (Odgovor Okružnom sudu, 5. 12. 1959.)

umro od upale pluća, a koja bolest nije, redovito, smrtonosna, te stoga svakako upućuje, da može postojati i još «nešto», što je usmjerilo onakav razvoj Stepinčeve bolesti. Mi ovo ne navodimo kao tvrdnju, to manje, što ne možemo izići sa svjedokom, a niti čak s prenosiocem svjedočanstva, ali bilježimo ovaj podatak kao upozorenje, da bi se stvar bolje ispitala. Uostalom, netko sigurno pozna i rezultate obdukcije, izvršene nakon Stepinčeve smrti, ili su možda tada već tragovi Stepinčeva trovanja u Lepoglavi bili nestali (prošlo je bilo preko 8 godina između napuštanja Lepoglave i smrti u Krašiću)?

Ostaje, dakle, činjenica: Stepinac je žrtva jugoslavenskog komunizma. Sâm je on pred sudom izjavio, da je Komunistička partija njegov «stvarni tužitelj», kao što je dobro znao, da je njegova osuda donesena unaprijed; nijesu je donijeli oni bijedni «sudci», nego Partija, koja ga je osudila već prije nego ga je uhitila, a sve drugo bila je jedna bijedna predstava, teatar i cirkus, a sve je to inscenirala i sa svojim figurama izvela Partija. Kad nije uspjela Stepinca upokoriti, podvrći ga u svoju službu, naumila ga je uništiti, okrutno zgaziti. Nije slutila, očito, kakvog junaka ima pred sobom! Da je bolje poznavala Stepinca, ne bi ga bila izvela pred sud, bar ne onda. Kažemo: bar ne onda, jer nužno bi došao u sukob s njima ovaj Božji čovjek! Istina, izjavio je (10. siječnja 1951.) jugoslavenski Diktator, da se oni ne boje Stepinca, «jer on za njih (nas) ne predstavlja nikakvu opasnost». Nu, ipak je Stepinac predstavljao opasnost, i nisu bili mirni, dok ga nisu vidjeli mrtva, spremni čak i na posmrtnu «rehabilitaciju», kako su neki protumačili davanje dozvole, da bude pokopan u svojoj Katedrali. Taj ukop u Katedrali, kao i samo prisustvovanje komunističkih predstavnika na Stepinčevu sprovodu, treba protumačiti kao prvo Stepinčevo čudo, jer inače je neprotumačivo od onih, koji, okrutni i prema umrlim kažnjenicima, ne dozvoljavaju rodbini, da iz zatvorskih grobljâ preuzme leševe svojih dragih, dok ne ispune kaznu. Čudo, velimo: ima doista nekih nedokučivih stvari u životu!

Danas se komunizam pokušava prikazati kao «humaniziran», kao da je ideološki razvodnjen, više pomirljiv prema drugim idejama, i kao da sama komunistička partija nije više onako nepomirljivo borbena, nego, navodno, da se i ona želi boriti demokratskim sredstvima za slobodu naroda, za jednakost i pravednije odnose među ljudima, za socijalno uređenje društva, a to sve čini pod «janjećom» maskom, čemu mnogi nasjedaju, ispuštajući iz vida, da se komunistička ideologija nije nimalo izmijenila, tek da svojoj taktici daje drugi izgled (da zavede naivne i dobronamjerne), kako bi se ostvarili oni isti ciljevi, koji idu za osvajanjem i komuniziranjem svijeta, u kojemu, iskustva pokazuju, slobode nema ni za koga, čak ni za same komuniste, jer svi su oni u komunističkim zemljama međusobno robovi pod zajedničkim terorom. U okviru ovog «humaniziranog», navodno pomirljivog i «demokratskog» komunizma, s kojim čak surađuju i neki istaknuti članovi Crkve (a da ne govorimo o brojnim vjernicima, koji u svojoj savjesti izmiruju Krista i Marxa), mogao bi nadbiskup Stepinac danas izgledati kao posve «zagrižljiv», kao neki nepomirljivi čovjek, mrzovoljasti reakcionarac, zasukani pristaša nekih zastarjelih nazora, bezobziran prema grješnicima (mislimo ovdje na komuniste), kao onaj, koji mrzi svoje protivnike (ideološke), a što ne bi nikako bilo u skladu s Kristovom naukom, koja nas uči ljubiti i svoje neprijatelje.

Međutim, ne smije se zaboraviti, da se katolicizam (kršćanstvo općenito) i komunizam kao dvije ideologije posve isključuju, da nepomirljivo stoje jedna protiv druge. Uzmemo li katolicizam kao ideologiju (on je u prvom redu vjera), htjeli ga mi promatrati ne znam kako liberalno i širokogrudno, on se nužno mora bojovno i nepomirljivo odnositi prema komunizmu, koji niječe Boga, dok katolicizam počiva u Bogu, u njemu nalazi svoj izvor, svoje temelje, svoju misao i svoj cilj. Komunizam niječe Boga, niječe njegovo postojanje, niječe njegovo djelovanje u svijetu, pa, nužno, stoji u nepomirljivoj suprotnosti s katolicizmom. Nije, dakle, stvar nečije nepomirljivosti ili zagrižljivosti, nekog našega liberalizma, ili ne znam čega: ovdje je riječ o Vatri i Vodi, a one ne mogu zajedno, međusobno se uništavaju, tako i Katolicizam i Komunizam.

S ovoga stanovišta treba ocjenjivati prosudbe i nastupe nadbiskupa Stepinca. On je katolički vjernik i biskup, on je ispovjedalac Boga, stoga ne može drugo, nego odbiti, osuditi, odbaciti i rat voditi s komunizmom. Tu je osnova ovoga sukoba! Naravno, treba ovdje dobro lučiti hrabre branitelje potlačenih, obespravljenih i gladnih, koje lako proglašavaju «komunistima», da bi ih se lakše moglo «tući», a takav branitelj potlačenih i siromašnih, njihov veliki prijatelj, bio je i nadbiskup Stepinac. Komunizam, međutim, nije riješio ni u jednoj zemlji ni problem slobode, ni problem pravde, ni problem kruha, samo je povećao nesreću jadnih naroda, koje je uspio podvrći svojoj diktaturi. To je Stepinac dobro razlikovao, i on je iznad svega ljubio svakoga čovjeka, ma koje ideologije on bio, nu mrzio je komunizam kao neprijatelja čovjeka i naroda. Navedimo ovdje samo jedan primjer Stepinčeva mišljenja o komunizmu: «Nikada katolička Crkva ne može priznati sistema, koji bi htio oduzeti seljaku njegovu zemlju, obrtniku njegovu kućicu, privatniku poštenim trudom stečenu imovinu, radniku i čovjeku uopće, njegovu dušu»... «I kad kažemo, da ne možemo priznati sistema, koji bi htio seljaku oteti njegovu zemlju i učiniti ga državnim robom, onda se povrh zdravoga razuma upiremo na iskustvo, koje govori, da će naš seljak prije izginuti, nego se dati zarobiti na svojoj vlastitoj zemlji». (Propovijed u Zagrebu, 31. 10. 1943.)

Po općem mišljenju, komunizam je kao ideologija mrtav! Nu, nije kao primjena, kao crvena diktatura, kao svjetski imperijalizam, koji pod sobom drži mnoge narode. Prosuđujući danas komunizam «ublažen», «zaslađen», koji mijenja taktiku radi novih prilika, velimo, da bi Stepinac mogao ispasti vrlo «zagrižljiv». Zato Stepinca treba *vratiti* u njegovo vrijeme, kada je komunizam nijekao Boga (to i danas čini), kada je napadao Crkvu (sada to radi drugom taktikom), kada je palio crkve, kada je ubijao biskupe i svećenike, časne sestre i vjernike, kada je uništavao sve, što je podsjećalo na Boga i Crkvu, jer ih je smatrao (i s pravom) svojim glavnim neprijateljem.

Ne možemo nikad zaboraviti, da je komunizam za vrijeme prošloga rata i dugo vremena nakon svršetka, ubijao hrvatske biskupe, i svećenike, i vjernike, da je komunizam palio hrvatske crkve, da je uništavao hrvatsku štampu, da je gazio sve, što je bilo katoličko i hrvatsko [6]. Stepinac je pred sudom, u svom glasovitom govoru rekao:

«Ponovno tvrdim pred svima: 260-270 svećenika poubijano je od narodnog oslobodilačkog pokreta»... «Nijedan svećenik i biskup nije danas siguran za život ni danju ni noću»...

Kod takvog stanja stvari, ništa logičnije nego protukomunizam Katoličke crkve u Hrvatskoj, na čelu s nadbiskupom Stepincem, jer je komunizam Crkvu Hrvatske —a ta se ne može odijeliti od hrvatskoga naroda— izložio neopisivim mukama, stradanjima i razaranju. Mi smo, zajedno sa Stepincem pred «sudom», kao narod i kao pojedinci, morali odgovoriti, da slobodu, koju nam jugoslavenski komunizam pruža, «smatramo iluzijom, i mi ne ćemo biti bespravno roblje». Zato, bez naše krivnje traje i danas otvoreni rat između jugoslavenskog komunizma i Crkve u Hrvatskoj, koja predvodi hrvatski narod, katolički u svojoj ogromnoj većini, pa je i danas nemoguće odrediti, gdje je granica, koja dijeli vjeru i narodnost. Znamo, odakle sukobi i nevolje, ali znamo i odakle spasenje! Jednom Hrvatska slobodna, Crkva će naći svoje pravo mjesto u hrvatskom narodu, da mu nesebično služi u postizavanju njegovih nadnaravnih težnja.

Kao relikviju posjedujemo neke izreske iz novina, koje je Nadbiskup čitao u Krašiću, i po kojima je svojim finim rukopisom pravio svoje bilješke. Tako na člančić iz «Neue Bildpost» (od 16. 8. 1959.) bilježi Stepinac:

«1) Kad bi se ispunila Nikitina [misli na Hruščova] *želja... onda bi najprije nestalo njega i komunizma, jer tako strašnog kapitalizma nije svijet vidio, kao što je komunistički državni kapitalizam.*
2) Glede 'raja na zemlji', iskusili smo ga! I to krvavo!»

Ovo primimo kao još jedno Stepinčevo svjedočanstvo, jer i iz ovih sitnih bilježaka je jasno, zašto je Stepinac protiv komunizma, jer on stvara pakao na zemlji. Crkva u Hrvatskoj djeluje na zemlji, među ljudima za ljude, stoga se nužno bori za prostor svojega djelovanja među ljudima (koji su glavni objekt njezina djelovanja), ali ona se ne može načelno odreći protukomunizma, jer bi zanijekala samu svoju

[6] *Martyrium Croatiae.* Romae MCMXLVI. (u Rimu, 1946., na latinskom). Dr. Ivo Omrčanin: *Mártires de la fe* (Mučenici vjere), Buenos Aires, 1961. Isto djelo na francuskom, Paris 1963. Riječ je ovdje o hrvatskim svećenicima, koji su bili pobijeni od narodno-oslobodilačkog pokreta, odnosno četnika, za vrijeme rata i neposredno nakon toga.

bît. Kada ona brani osnovna prava čovjeka, kad se bori protiv povrede ljudskih prava, kada se zalaže za potlačenog i siromašnog, njoj za to ne treba komunizam i njegova ideologija, jer to je u temeljima Kristove zapovijedi o ljubavi, koja daje kršćanstvu istinski čar i ljepotu, a odatle mu i ona njegova neodoljiva snaga.

Za Stepinca se ne može reći, da je bio reakcionaran; on, koji je dobio ime «crvenog» biskupa i «filokomuniste» [7] zato, što se je zalagao u obrani ljudskih prava obespravljenih, koji je pružio kruh gladnome, odjenuo neodjevenoga, branio utamničenoga, pohodio bolesnoga i tješio žalosnoga. On, koji je molio za one, koji su ga progonili. Zato ni danas Stepinac ne potiče na mržnju ni protiv komunistâ, protiv čovjeka. On voli čovjeka. I mi, po njegovu primjeru, volimo sve ljude. Kao nekomunisti, ne svrstavamo se za neku novu križarsku vojnu. Poštivamo svačije uvjerenje, svačije pravo, da na svoj način traži svoj životni smisao, ali kao pojedinci, koji pripadamo narodu, kojeg je komunizam učinio robom, mi se iskreno zalažemo, da našu Domovinu vidimo oslobođenu od svakoga podložništva, da Hrvatsku doživimo spašenu iz jugoslavensko-komunističke tamnice. U tome nas i danas predvodi Stepinac, koji je mrzio, odbacio i osudio komunizam, kao ideologiju koja zarobljuje, ali koji je imao duboko ljudsko razumijevanje i osjećao iskrenu ljubav prema svakome čovjeku (i komunisti).

Komunizam je zatvorio, optužio i osudio Stepinca, komunizam je ubio nadbiskupa Stepinca, ali Stepinac nas ne poziva na osvetu, nego, štaviše, na opraštanje i ljubav. Nu, u tom opraštanju ne možemo zanemariti naša životna prava na slobodu, na ljudsko dostojanstvo za svakog pripadnika našeg [i svakog drugog] naroda u Hrvatskoj.

III.

SRPSTVO je prvo, uz komunizam, suodgovorno za progon, za uhićenje, za optužbu i za osudu nadbiskupa Stepinca; srpstvo je suodgovorno, zajedno s komunistima, i za smrt nadbiskupa Stepinca. Kakve li iskonske mržnje! Ona se je očitovala u Beogradu, kao simbolu i središtu velikosrpstva; ona se očituje i u emigraciji, do dana današnjega, bez ikakve promjene i ublaženja. Ljudski gledajući, stvar je

[7] U posjedu smo jednog svjedočanstva-dokumenta s jedne priredbe, održane u Zagrebu 22. listopada 1943., na kojem je jedan istaknuti mlađi ustaša (kasnije i sâm žrtva domaćeg ludila) optužio Nadbiskupa, kao: «jednog gospodina s Kaptola, koji zajedno s Canterburyškim nadbiskupom i onim patrijarhom iz Moskve, daje londonskim novinama razne izjave. I dok to sve radi u ime vjere, dotle se je s druge strane osigurao, te mu je brat vođa partizana —da se tako sačuvaju njegova i nadbiskupska kaptolska imanja». Kolike li nepravde prema jednom Stepincu! Vrijeme je pokazalo, tko je kakvu igru igrao, i tko je što osiguravao.

nepojmljiva, da ni danas srpstvo ne oprašta Stepincu —svome dobrotvoru, ne oprašta mu, u prvom redu, to je nama davno posve jasno, što se založio za Državu Hrvatsku: tko su ti Hrvati, da oni imaju svoju vlastitu državu; mi smo njihovi skrbnici, trebamo ih držati upokorene —tako misle Srbi, njihova ogromna većina, i oni komunisti, i oni četnici, i oni tzv. demokrati, svi su oni složni u mržnji na Hrvate, i na Stepinca, kao našeg najvećeg predstavnika, koji je pronio časni glas o Hrvatskoj po čitavom svijetu (i to Srbe peče).

To je upravo animalna mržnja na Stepinca kao Hrvata. Reklo se, da mu komunizam ne oprašta, što je katolik, odan Papi. A može se još sigurnije reći, da mu srpstvo ne oprašta, što je Hrvat! Zaslijepljeni u svojoj dubokoj mržnji, osvetničkoj i ogavnoj, ne vide, da je Stepinac bio njihov veliki dobrotvor, da je sâma sebe izložio pogibelji, da njih spašava. Bilježi američki novinar C. L. Sulzberger (21. 11. 1950.), kako mu je izjavio šofer, koji ga je vozio k Stepincu u Lepoglavu: «Treba da su svinju ubili» (misli na Stepinca). Isti je novinar na drugom mjestu napisao, da «mnogi među onim pravoslavnim Srbima, koji ne vole Tita, zamjeraju što nije pogubio Stepinca». Kakve li mržnje od ove hrišćanske «braće»! Sâm se Diktator brani pred novinarom Edwardom Korry (10. siječnja 1951.): «Moramo da vodimo računa o raspoloženju pravoslavnog pučanstva»... «jer ga smatraju ratnim zločincem», zato ga on ne može pustiti na slobodu. Naravno, nisu se uspjeli domoći drugih hrvatskih vodećih ljudi —makar da je njihova krvava lovina bila obilna godine 1945.— to se onda na glavu prve ličnosti Hrvatske, na njezina Primasa, oborila sva njihova vjekovna mržnja.

Turci su bili i otišli, nu ostaše nakon njih užasne posljedice: ostaše Srbi u Hrvatskoj, što predstavlja krucijalni problem za našu domovinu. Ovaj se problem ukazuje kao pitanje bez odgovora, do sada mu se nije moglo naći temeljita rješenja. Težina njegova dolazi odatle, što se ne uzima samo kao problem Srba u Hrvatskoj, kao njihov odnos prema nama Hrvatima u Hrvatskoj, s kojima ovi Srbi imaju zajedničku domovinu, nego kao pitanje velikosrpskog šovinizma, njihova militarizma, njihove ekspanzije, njihove grandomanije. Iza ovih Srba u Hrvatskoj stavlja se Srbija, država Srbija, ona preuzima «brigu» za njih, i Srbe u Hrvatskoj promatra kao svoj nacionalni problem, i služi se s ovim Srbima u Hrvatskoj, kao sa svojom petom kolonom, iskorišćuje njih protiv nas, i tako potpaljuje trajni rat između nas, i priječi svako razborito rješenje ovog gorućeg i opasnog, za obje strane, hrvatsko-srpskog problema u Hrvatskoj. I, kao posljedica, na našu i njihovu tragediju, međusobno krvarimo, i, što je još mučnije, ne vidimo nikakva izlaza iz ove politički tragične situacije. Srbi u Hrvatskoj najteži su hrvatski politički problem, možda u krvi naša (i njihova) najskuplja stvarnost.

Nalazimo mnogo žalosne točnosti u tragičnoj logici nečijih riječi, da su Srbi u Hrvatskoj ginuli (za vrijeme NDH) ne zato, što su pravoslavni, nego jer su Srbi, jer inače bi za njih bila prestala svaka pogibelj onoga časa, kada su napuštali pravoslavlje. Ova je logika uvjerljiva, jer ni ustaše nisu uvijek bili posebno osjetljivi na svoju katoličku vjeru, pa ih je moglo malo smetati, što netko nije katolik. Da je u tome bilo iznimaka, to nimalo ne umanjuje uvjerljivost ove tragične logike.

Suglasno ovoj logici, lako je ustvrditi, da ni jugoslavenski komunisti nisu ubijali Hrvate, jer nisu bili komunisti (pa niti, jer su bili protukomunisti), nego zato, najprije zato, jer su bili Hrvati. Što bi smetalo one protukomunističke četnike, kamuflirane partizanstvom, što Hrvati nisu komunisti? Drukčije se ne bi mogao zamisliti užas onih zločinstava nakon svršena rata, kada se godinama nastavilo s ubijanjem Hrvata —jer su Hrvati! Pokušalo se to opravdati tako, da je trebalo «ostvariti ravnotežu između stanovništva», jer da je izginulo više Srba, da ima razmjerno više Hrvata, treba ih potući, radi «ravnoteže». Sjećamo se ovdje jednog žalosnog primjera zla. Imali su Srbi svog «velikog» žićkog episkopa, pok. dr. Nikolaja Velimirovića, koji je bio njihov vjerski i nacionalni ponos, učeni filozof. Taj isti je okitio i veličao stihovima dvojicu poznatih srpskih ubojica, koji su se javno hvalili, da su oni u Hrvatskoj, za vrijeme rata, pobili toliko Hrvata, da je «račun obilno izravnan»; oni su, dakle, već prije Bleiburga stvarali «izravnanje» između Hrvata i Srba u Hrvatskoj [8]. Znači li to, da je onaj užasni Bleiburg —srpska prevaga!? Danas, kada pogledamo brojidbe stanovništva, lako je ustanoviti, da ravnoteže nema, da je ona na štetu Hrvata, i da je danas Srba u Hrvatskoj razmjerno više nego prije rata. Kraj svega toga, ni danas Srbijanci (ni Srbi) ne prestaju vapiti za osvetom, i danas oni traže

[8] *«Američki Srbobran»* (L, br. 11.606 [1956.]) donosi govor srpskog paroha u Chicagu, SAD, prote Dušana Popovića, u počast pok. žićkog episkopa dra Nikolaja Velimirovića, kojega on stavlja uz bok Njegošu te za nj veli, da je «velik i gromovit kao Lovćen»; nazivlje ga «istinskim slugom Božjim», «nasljednikom sv. Save»; Velimirović mu je «najveći suvremeni duhovni otac srpskog naroda i srpske emigracije». Taj Velimirović je umro 1956. u SAD, nu ostavio je posebnu poruku «mučeničkom srpskom narodu Hercegovine, Bosne, Like i Dalmacije». Iz daljnjeg teksta Velimirovićeve poruke vidimo, da povampireno Srbstvo želi podići «hram» ...«u spomen 800.000 najnovijih srpskih mučenika», koje da su «umorili katolici Hrvati, zato što su bili Srbi i pravoslavni». I taj će hram oni podići «tamo, daleko iza Drine», u Hrvatskoj, i «bit će najveća osveta Hrvatima, jer će njih i njihove nasljednike vječito opominjati i gristi im savjest za nečuvene zločine, koje počiniše nad nezaštićenim robljem srpskim».

Taj isti osvetnik episkop Velimirović opjevao je u stihovima dvojicu srpskih «vojvoda», Jevđevića i popa Đuića, koji su se hvalili, da su oni istrijebili toliko Hrvata u hrvatskim zemljama, da je «račun obilno izravnan». (Prema: *Hrvatske novine*, I., br. 2, Bs. Aires, listopad 1956., str. 5.).

«ravnotežu stanovništva» u Hrvatskoj. Mi svi znamo, da su za Bleiburg krivi Srbi, da su Bleiburg počinili Srbi, jer su kao četnici (koji su pred konac rata nagrnuli među partizane, čak na poziv svoga Kralja) i kao srpski komunisti ostvarivali svoj «srpski zavet» o istrebljenju tih mrskih Hrvatâ.

Prigovorit će netko: što onog pravednog i svetog Stepinca miješamo s ovom krvavom igrom, povezujemo čak i s Bleiburgom? Nema to veze.

Ima to itekakve veze, jer Stepinac je morao pasti u ovom istom sukobu, i on je žrtva ove iste mržnje, od koje je pao kod Bleiburga nepoznati hrvatski čarkar, kao što je pao Primas Hrvatske.

Mržnja Srba na Hrvate, to je nešto atavističko. Značajno je, što je nedavno iznio ugledni hrvatski svećenik, vlč. Vilim Cecelja. On je za Stepinca vjerodostojan svjedok, on ga je dobro poznavao, s njim se često sastajao, moglo bi se reći, da su bili prijatelji.

Cecelja iznosi, što je pok. papinski nuncij u Beogradu, mons. Hermenegildo Pellegrinetti, pripovijedao o jednom dobronamjernom pokušaju nadbiskupa Stepinca. Ovaj je Nuncij inače odigrao važnu ulogu kod imenovanja Stepinca za nadbiskupa.

Nuncij Pellegrinetti je iznio:

—Stepinac je već pri samom početku svoga nadbiskupovanja htio uspostaviti prijateljske odnose i suradnju sa Srpskom pravoslavnom crkvom. Radi toga se bio uputio u Beograd, odmah godine 1934. Ondje je nunciju otkrio nakanu. Nuncij je to svesrdno pozdravio, i nadbiskup je otišao k pravoslavnom patrijarhu. Vrlo brzo vratio se u nuncijaturu. Nuncija, začuđenog zbog tako brza povratka, mladi je nadbiskup, sav potišten, izvijestio: «Patrijarh mi je odgovorio, da između nas nema razgovora, a kamoli kakve suradnje». Srpstvo, dakle, kao takvo gledalo je u Stepincu predstavnika mrske Katoličke crkve i mrskog hrvatskog naroda» [9].

Tu je ključ ovoga vjekovnog sukoba, tu je odgovor na ovu mržnju, kojom se srpstvo odnosilo prema živom Stepincu, a jednakom se mržnjom odnosi i danas prema umrlome Stepincu. Jednakom i prema živim Hrvatima! I to ne samo oni u zemlji, nego i svi u inozemstvu, ovi slobodni, koji ni danas ne traže putem razgovora sa Hrvatima dogovor, nego način, da nas kao narod upokore. Stepinac je to dobro ocijenio, jer on ih je poznavao: *«Ide se za odcjepljenjem od Rima.*

[9] *Stepinac — rodoljub i svetac.* Razgovor s vlč. Vilimom Ceceljom. Razgovor vodio: V. Pavlinić. *Poruka* slobodne Hrvatske, London, br. 1-2 (20-21) 1980. Čitamo na istome mjestu, da je ovu epizodu pok. Pellegrinetti kazivao svome tajniku Bertoliju, a ovaj ju je prenio o. Benigaru, piscu knjige o Stepincu. Benigar je to zapisao, ali nije objavio u svojoj knjizi, jer mu je bilo savjetovano, da to ne čini: «da se ne stvara još veći jaz između Hrvata i Srba».

GROB NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA U KATEDRALI U ZAGREBU

Tko to ne vidi, taj je slijep kod zdravih očiju. Iza toga će siliti u pravoslavlje, a s time će nestati i Hrvatskog Naroda. Ja tu vidim velikosrpstvo i komunizam udružene u istom cilju» [10]. Ovako je taj proces prikazao nadbiskup Stepinac svećenicima, okupljenim oko njega u Krašiću, 18. listopada 1953.

Treba se zamisliti nad trajnom tragedijom, koja kao provalija prijeti između srpskog i hrvatskog naroda. Stepinac, upravo Stepinac, sve nas poziva na izmirenje, koje moramo izvršiti preko njegova groba. Mi vjerujemo, da će uzrasti (možda je već i uzrasla?!) jedna nova, poštena i razumna generacija mladih Srba, koja će prva pokrenuti reviziju Stepinčeva procesa i proglasiti ga nevinim, pa će se tako ispuniti Stepinčeve završne riječi pred sudom, 8. listopada 1946., da će «povijest pravo ocijeniti sav njegov (moj) rad». Mislimo da je to vrijeme došlo, da Povijest bude pravedna prema Stepincu. Mi u toj pobjedi pravde nad Stepincem vidimo izmirenje između Srba i Hrvata, a mi ne želimo njihovu smrt; mi moramo zajednički izgrađivati svoju zajedničku domovinu sa Srbima u Hrvatskoj, i stvarati najbolje susjedstvo sa Srbijancima u Srbiji: dvije zasebne domovine, kao dvije zasebne države.

Zar nas doista užasne nacionalne katastrofe hrvatskog i srpskog naroda nisu učinile ljudski boljima i humanijima?! Tragedija Hrvatske, —mi je nazivamo Bleiburg, i tragedija Srba u Hrvatskoj, —možemo je nazvati Jasenovac [Stepinac je imao kuraže napisati (1943.) samom državnom Poglavaru, da je Jasenovac, *«sramotna ljaga za NDH»*], velike su opomene i Hrvatima i Srbima u Hrvatskoj, da moramo zajednički spašavati zajedničku domovinu Hrvatsku.

IV.

S OVE tri temeljne misli završavamo ovu knjigu: prvi i drugi njezin dio jedna su cjelina, jedinstvena i zaokružena, koliko se to moglo ostvariti kod ovakve vrste knjige, koja je *zbornik,* ali koja je ujedno jedna vrst *čitanke* [raznoliko štivo nije uvijek moglo biti sustavno prema sadržaju složeno, pa se može bez štete čitati i na preskok, da se i navratimo na već pročitano]; to je i jedna vrst *antologije* [izbor je iz obilnog gradiva, do kojega sam uspio doći], a koja je, rekao bih, više *knjiga izvora* (dokumenata, svjedočanstava i vijesti) za buduće, definitivne knjige o Stepincu: ova knjiga pruža gradivo za te buduće knjige o Stepincu; ujedno upućuje i orijentira na to gradivo, pa sve to zajedno jednom može poslužiti kao polazište i osnova za

[10] Benigar, n. dj., str. 704.

iscrpno proučavanje života i prosudbu njegova djelovanja, da se tako na temelju svega može odrediti izvanvremensko, i, dapače, svevremensko značenje Alojzija Stepinca.

Ovaj je zbornik svoje vrste *mozaik-knjiga*. Slagana iz raznolikih dijelova, razne i različite vrijednosti i posve nejednakih cjelina i sadržaja, djeluje u cjelini kao mozaik, sastavljen od vrlo različitih boja, nejednakih veličina i različitoga sjaja, ovdje su poredani kamenčići jedni uz druge, i oni nekada stvaraju sklad i izazivlju ljepotu, drugi put se međusobno razbijaju i odbijaju, pa nam se čini kao da kamenčići ovoga mozaika na svojim mjestima nisu učvršćeni [rekli smo: ovo je čitanka raznolikih sadržaja], i može ih pojedini čitatelj slobodno pomicati (ne čitati po redu priloge), pa tako na temelju istoga gradiva (istih priloga-kamenčića) *stvarati svoju sliku Stepinca*. To je, dakle, vrlina [i nedostatak] ove knjige, jer ona nije mogla (a nije ni htjela) biti ujednačena, ujednoličena, jer, da smo išli za tim, ne bismo mogli svjedočanstva pojedinaca, kao ni dokumente i novinske izreske, donositi u cjelini, morali bismo ih rezati, negdje prerađivati i prepričavati, uvijek razbijati i umjetno spajati, a što nam se činilo nasiljem nad tuđim duševnim dobrima. Bolje je, mislimo, da se neki podatci i ponavljaju, u raznim prilozima, nego da se razbiju cjeline pojedinog priloga (pogotovu kod nekog određenog autora). Iz novina smo u tom smislu također prenosili cjeline; ako smo gdje nešto ispustili, to smo posebno označili (ispravljali smo samo očite pogreške). Vidljiv je nedostatak ove knjige, što Stepinčevi navodi (citati) nisu uvijek ujednačeni. Različite su ih unijeli u svoje članke pojedini suradnici, nismo ih ni mi mogli izbjeći. Ove su razlike odatle, što u onom vremenu teških vjerskih i nacionalnih progona nisu emigraciji bili pristupačni izvorni dokumenti iz Hrvatske, najmanje biskupske poslanice, Stepinčevi govori i propovijedi, pa smo ih mi u emigraciji preuzimali iz stranih publikacija, i prevodili: iz hrvatskoga je prevedeno na mnoge strane jezike, iz njih smo mi vraćali na hrvatski, različiti jezici u prijevodima raznih prevodilaca. Razlike u Stepinčevim izjavama posve su naravne, ali su i manje važne, nu svakako bi ih trebalo smanjiti. Stoga, za jedan temeljit i solidan rad moraju se izbjeći razlike barem iz temeljnih dokumenata. To će se moći ostvariti samo onda, kada jednom budu objavljeni glavni Stepinčevi spisi, posebno njegove poslanice, njegova pisma, njegovi govori i propovijedi. I njegov *Dnevnik!* Taj bi mogao biti od najvećeg značenja za upoznavanje Stepinca i sve njegove djelatnosti do kraja rata, —nadajmo se, da je sačuvan!? Tada će i njegovim izjavama trebati dati što vjerniji smisao, da se s njima možemo sa sigurnošću služiti. Koliko smo mogli, mi smo tekstove uspoređivali, a kod dokumenata smo nastojali doći do hrvatskog izvornika, što nam je često i uspjelo, pa se u njih možemo pouzdati. Radi toga smo svugdje označili izvor: kada smo preuzeli,

odakle. I ova neprilika neujednačenih tekstova definirala je ovu knjigu kao mozaik. Zato, velim, iz ovih mozaičnih kamenčića neka svatko sâm stvara svoju sliku Alojzija Stepinca, pa u tom pravcu neka probire i slaže kamenčiće u svoj mozaik, tražeći odgovarajuće boje i sjaj, ali uvijek po savjesti u ljubavi, uvijek u iskrenom poštovanju, da ne bi Stepinčev lik izišao iskrivljen, i poruka njegova martirija i čistoća njegove svetosti, kao ni žar njegova rodoljublja, ne bi bili krivotvoreni. Ovaj se mozaik, stoga, mora uvijek kretati u okviru triju temeljnih misli, o kojima smo naprijed govorili, a koje smo istakli kao okosnicu za portretiranje Stepinčeva lika.

Na jednom drugom mjestu [11] najavili smo ovu drugu knjigu zbornika i ujedno smo nastojali nekim objašnjenjima što više približiti čitav zbornik svome čitatelju. Da se ne ponavljamo prepričavanjem, sami sebe navodimo:

"To je novi način, na koji se čitatelju pružaju dokumenti i svjedočanstva raznih autora i svjedoka, tako da na temelju svega čitatelj sâm oblikuje Stepinčev lik. Ništa mu se ne nameće. Ne pružaju mu se gotovi zaključci. Za mnoge će ova knjiga biti pravo otkriće Stepinca, posebno za naše mlade, u tuđini i one u domovini, jer u doba suđenja Stepincu, za godina njegova tamnovanja i, čak, poslije njegove smrti, mnogi dokumenti, mnoge činjenice, ostale su većini posve nepoznate, bio im je Stepinac sakriven, ili, što je još gore, bio je izobličen, unakažen, falsificiran. Nisu mogli vidjeti njegovo pravo lice svjedoka i junaka, rodoljuba i sveca".

— — — — —

"U dodiru s nekim našim ljudima iz domovine, kao i s onima, koji su kasnijih godina stigli u emigraciju, osjećam kao da nisu tako živo osjetili gigantsku pojavu ovog Božjeg čovjeka. Možda su mu bili previše blizu, stajao je uz njih, a neki su bili i u onoj masi, koja je vikala «Propni ga!», pa kako da onda osjete njegovu veličinu? I ne samo to.

Na tisuće Hrvata bilo je tada ganjano i proganjano, onda su procesi protiv Hrvata, istaknutih i manje poznatih, bili nešto svakidašnje, pa jedan Stepinac više... prolazilo se mimo toga. U vremenu, u kojem je okrutno potučeno više stotina svećenika i imama, jedan zatvoreni i osuđeni biskup kao da je bilo nešto posve obično. Naravno, bilo je i onda njih, koji su osjetili onu izvanrednu veličinu, ali kao da je za to trebalo posebno nadahnuće... Za sve njih, posebno za mlađe Hrvate, ova će knjiga predstavljati otkriće Stepinca, njegovo vraćanje iz groba među žive..."

Misao na ovu knjigu nastala je zajedno s njezinim naslovom; i što sam više (dulje) sabirao gradivo za nju (dokumente i svjedočanstva),

[11] *Afirmacija Stepinca — afirmacija je Hrvatske.* Razgovor s Vinkom Nikolićem o knjizi «Stepinac mu je ime». *Nova Hrvatska,* XXI., br. 7 (217), 8. travnja 1979., str. 13-14.

to je naslov stajao sve čvršći, pod njim je raslo gradivo za knjigu, s kojom sam godinama živio (nekada vrlo intenzivno). I bilježim kao zanimljivu činjenicu, da sam se s ovom knjigom toliko suživio, da sam njezine sadržaje tako snažno doživljavao, da sam se prilozima pojedinih suradnika toliko veselio, i da sam se prema ovoj knjizi odnosio kao da je neko moje izvorno književno [stvaralačko] djelo, kao neko spontano ostvarenje jednog dragog i velikog nadahnuća. Posebno kroz više kritičnih mjeseci, kada je knjigu trebalo oblikovati, kada sam spajao i usklađivao, pojedinom prilogu tražio najprikladnije mjesto unutar same cjeline, bio sam nesposoban da išta drugo intelektualno radim, i mišlju na ovu knjigu sam lijegao i usnuo, ona mi je bila prva misao u jutarnjem buđenju, pa, da još kažem, ona mi se često i u snu javljala. Često mi nije dala spavati, i dugo u noć u bdijenju sam provodio sa Stepincem, i jutra su donosila plodove (rješenja i formulacije). Zato i završetak ove knjige, osjećam kao rasterećenje, pravo duševno oslobođenje. Ova je knjiga u svome, da rečemo začeću, kao i u svome zrenju i rastu imala svoje ime, odmah u času svojega nastanka, kada se rodila kao naša (i moja) potreba, a i kao naše opće dugovanje prema Stepincu [12].

[12] Ovdje je potrebno nešto napomenuti: Kada sam naumio ostvariti knjigu o Stepincu (1964.), *javno* sam pozvao na *opću suradnju*. Nu, već prije toga, godine 1963., uputio sam bio apel [*HR* / prosinac 1963.], u *«potragu za nekoliko Hrvata»*, koji bi ostvarili knjigu o Stepincu, i time smo zapravo proširili Ceceljin apel [u «Glasniku», srpanj 1963.]: *«traži se jedan Hrvat»*, jer smo bili svjesni odgovornosti i težine u ostvarenju ovakve knjige. Kako se, nakon tog dvostrukog apela, nije «nalazio» ni jedan, a kamoli «nekoliko Hrvata», to sam naumio sâm odgovoriti ovoj našoj potrebi i ovom našem zajedničkom dugovanju prema Stepincu, i u tu sam svrhu uputio poziv za suradnju, putem svih naših listova, a ujedno se obratio i pismima na mnoge istaknutije Hrvate po svijetu, za koje sam predmnijevao, da bi mogli nešto pridonijeti za ovu knjigu, odmah zamišljenu kao zbornik većega broja suradnika. Međutim, na ovaj poziv za suradnju, našlo se i njih, koji su mi *prigovorili* (čak i pismeno): da ovakvu vrst knjige ne bi *smio* prirediti (urediti) sâm pojedinac, da nju treba pripremiti i izdati kolektivno, da na njoj radi veća skupina ljudi, jer bi veća radna zajednica mogla postići bolje rezultate. Nema o tome sumnje, da bi više osoba mogle učiniti više i bolje (redovito). Radi toga sam nakon prigovora objavio *javnu ponudu* [putem Ceceljina «Glasnika» / studeni 1964.]: da je uredništvo KHR [HR] «spremno tom pojedincu, ili, možda, nekom odboru prepustiti svo sabrano gradivo i pružiti mu svaku pomoć i suradnju», jer «ne smatramo se ni najdostojnijima, niti najsposobnijima».

Nakon ovoga, čekali smo nekoliko mjeseci, ne će li se naći ta osoba ili osobe; ali, *uzalud smo čekali*, nije se našao nitko. Onda sam se vratio naumljenom poslu, nastavio sabiranjem suradnje i traženjem dokumenata i podataka. Nažalost, radi raznih razloga, prošlo je mnogo vremena do izlaska same knjige.

Ovo sam zabilježio radi toga, što bi se i danas mogao naći netko, koji bi mogao postaviti sličan prigovor: Ljudsko je društvo puno farizeja! Mi smo učinili, *što smo znali i mogli*, uvijek *u najdubljem poštovanju prema Stepincu;* a sadržaj Stepinac nije iscrpljen, i za ostale pisce (urednike) ima još mnogo posla.

Naslov je vrlo važan za svaku knjigu, on oblikuje knjigu, kao što se knjiga izražava, otkriva u naslovu. Misleći na naslov, zapanjila me je izvornost formulacije američkog glasovitog propovjednika, biskupa Sheena, koji je na tako jednostavan način izrazio (1948.) uvjerenje, da više nitko ne može ušutkati Stepinčev glas, i da taj glas ne će, kao Ivanov, ostati «glas vapijućeg u pustinji»: on je živa i gromovita riječ o ljubavi prema Bogu i čovjeku. Time je dat najbolji odgovor onima, koji su bili osudili Stepinca, da će: «brzo biti zaboravljen». I američki nadbiskup-kardinal Spellman, podizanjem najmodernije američke škole kao spomenika u čast hrvatskom Nadbiskupu, «strgao je njegovo ime s vrata tamnice», da se ispune riječi «Gospodina protiv onih, koji bi htjeli ušutkati spominjanje njegovog imena». Stepinčevo ime ne će moći više nitko izbrisati, niti glas o njemu ušutkati, jer i kamenje će ga spominjati; ne samo kamenje Spellmanove škole, nego i brojni spomenici, koje Hrvati i ostali narodi sve više podižu u čast Stepinca, da time veličaju njegovu duhovnu i moralnu veličinu. Misao, stoga, na ovu knjigu rođena je kao iskreno nadahnuće, na izvorima duboke ljudske religioznosti i rodoljubnog zanosa u vjernosti prema rođenoj domovini, i čini mi se, da se nije mogla onasloviti simboličnijim i sadržajnijim naslovom, od ovoga *Stepinac mu je ime*. Kada kažemo «Stepinac mu je ime», srce se ispunja svetim ponosom, i duša se smiruje, kao da se zanosi u tihu molitvu, koja okrjepljuje. «Stepinac mu je ime» doživljujemo kao čvrsti i izgrađeni program za rad u borbi, vidimo kao razvijenu zastavu, i svijetli nam kao zapaljena svjetiljka, jer Stepinac, njegovo ime, njegovo djelo, sve je to jedno zadivljujuće ostvarenje jedne velike žrtve: previše smo slabi, da je nasljedujemo, ali dovoljno jaki, da joj se divimo. I mi se iskreno divimo žrtvi Alojzija Stepinca!

Zato Stepinac [na našoj naslovnoj stranici predstavljen u poniznoj a istovremeno smionoj pozi ponosnoga optuženika, koji se nikog ne boji, jer smrti se ne boji], izrasta iz samoga kamenja, iz crkvenog

---

Mišljenja smo, da treba osnovati *Hrvatski institut «Stepinac»*, negdje u slobodnom svijetu, koji bi, kada jednom budu za to povoljne prilike, nastavio svoje djelovanje u Zagrebu. Taj bi se institut trebao posvetiti dubljem i svestranom, ali sustavnom proučavanju Stepinca i izdavanju svih njegovih spisa. Posebnu važnost mogao bi imati njegov *Dnevnik:* valjda ga zloglasna Udba nije uništila!? Ujedno, taj bi se institut posvetio širenju Stepinčeva kulta, pa bi mogao biti od pomoći i crkvenim krugovima za stvar «kauze». Ovaj institut ne bi trebao biti crkvena, nego opća kulturna intelektualna ustanova, koja bi mogla imati svoj radni odbor i svoje (široko) članstvo, koje bi ga moralno i materijalno pomagalo, i time mu omogućilo djelovanje i nezavisnost.

Takvom bi institutu razne ustanove [i uredništvo HR] i pojedinci rado predali (i slali) odgovarajući materijal o Stepincu, koji bi tako mogao biti najbolje iskorišćen.

i povijesnog kamenja, iz svetih hrvatskih katedrala i slavnih hrvatskih spomenika, pa tako u našoj zamisli i u ostvarenju likovnog majstora [koji želi ostati nepoznat] ilustrira jednu duboku simboliku Stepinčeve čiste patnje, i Stepinčeve svete smrti, i Stepinčeve blistave slave, jer ovo je sveto i slavno hrvatsko kamenje nadživjelo sve progonitelje vjere i sve tlačitelje hrvatskoga naroda: i Stepinac, usred toga svetog i slavnog kamenja, hrvatskog kamenja, kao usred neke jake i neosvojive tvrđave, stoji na obrani vjerskih svetinja i nacionalnih prava Hrvatske, stoji kao vitez i kao svetac —tako ga mi Hrvati osjećamo i vidimo, tako ga štujemo.

I nije nikakav slučaj, što se između ovih svetih hrvatskih katedrala nalazi i ona u Sarajevu, kao i ona u Kotoru: gdje je Hrvatska najviše ugrožena, tu je srcu najbliža; tu je i ona mučenička crkva na Širokom Brijegu, što po nevinoj krvi Franjinih sinova svjedoči svoju vjernost; nije slučaj, što je temelj ovom svetom kamenju Petrova bazilika u Rimu, dok se na istaknutom mjestu nalazi i Stjepanova katedrala u Zagrebu, Stepinčeva slavna grobnica i mjesto hrvatskih hodočašća. Jednako tako nije slučaj, što se iz ovog značajnog i tako sadržajnog naslova izvija bijela Aureola i kruni Stepinčevu glavu, da tako unaprijed dadne naslutiti buduću aureolu Stepinca sveca: njegovu glavu pravednika i mučenika okrunit će njegova Crkva, u priznanju i zahvalnosti. Ova Stepinčeva slava, njegovo uzvišenje, bit će za nas najveća radost i utjeha, jer će biti afirmacija naše napaćene Hrvatske uzvišenjem njezinog najslavnijeg sina.

IMA na svijetu zemalja i slavnih i lijepih; ima ih i moćnih i bogatih i jakih; ima ih, koje su nam drage, i njih, kojima smo zahvalni. Ali, pod zvijezdama samo je jedna zemlja, koja je *moja zemlja,* to je Hrvatska, moja zemlja jedina:

I budu li moje patnje nagrađene i moje žrtve blagoslovljene, i moje čežnje ostvarene i nostalgije utažene, i moje nade ispunjene i molitve uslišane, pa budem ubrojen među sretnike, da ugledam radosno lice svoje oslobođene Domovine, na prvim koracima na povratku potražit ću dva groba.

Ima ondje mnogo grobova, i svetih, i slavnih, i dragih, ja ću potražiti dva:

Grob moje Majke, da se na njem pomolim, *za nju.*

I Alojzija Stepinca, da se molim, *njemu!*

VINKO NIKOLIĆ

Barcelona,
Na Uskrs, 6. travnja 1980.

BILJEŠKE O UMRLIM SURADNICIMA

KAZALO SPOMENUTIH OSOBA

SADRŽAJ

BILJEŠKE O UMRLIM SURADNICIMA OVOGA ZBORNIKA

PROŠLO je dosta vremena od najave do izlaska ove knjige, od godine, kada sam pozvao na suradnju (1964.), dok je, evo, nisam ostvario: 15-16 godina. U međuvremenu, *više je suradnika umrlo,* kako onih, koji su svoje priloge napisali za ovaj naš zbornik, tako i onih, čije smo priloge preuzeli iz nekih drugih izdanja (malo njih). Uz opće poznate hrvatske ličnosti i priznate pisce, ima i njih, koji su sadašnjem čitatelju posve nepoznati, a redovito je teško doći do nekih podataka o njima. Da bi njihovi prilozi postali čitatelju bliži, i bolje razumljivi, ovdje donosimo kratke bilješke o umrlim suradnicima. Donosimo ih po abecedi, da bolje posluže svojoj namjeni:

BRAJŠA, Sofija (1896-1978.). Rođena u Zagrebu, ondje je i umrla. Supruga uglednog katoličkog javnog radnika, odvjetnika dra Ćirila Brajše (†1977.), majka trinaestero djece (deset ih je živih). Po zvanju učiteljica. Kao predsjednica Katoličke akcije (ženske) u Zagrebu je vrlo djelatna u Karitasu Zagrebačke nadbiskupije, pa na taj način izravno surađuje s nadbiskupom Stepincem i upoznaje njegov rad. Reče nad njezinim grobom nadbiskup Fr. Kuharić, da je «pokojnica (je) duboko u svojoj duši proživljavala tri dimenzije: vjeru, ufanje i ljubav», i to je, čini se, bio smisao njezine «žrtve do kraja», za Crkvu, za narod i za vlastitu obitelj.

BUĆ, Stjepan (1888-1975.). Političar, politički pisac i povjesničar. Rođen nedaleko Dubrovnika, doktorirao pravo u Zürichu, gdje je sreo (1916-17.) Lenjina (prije nego su ga Nijemci otpremili u Rusiju). Hrvatski narodni zastupnik HSS (republikanske) i Hrvatskog bloka, u opoziciji za vrijeme NDH, od 1945. u emigraciji. Izdavao je, uređivao i ispunjao više novina (uvijek u opoziciji prema vladama). Objavio je knjige: *Značajke i sudbina «Dušanova carstva»* (1957.) i *Misslungene Staatsbildungen auf der Anklagebank* (1963.). Proučavao je podrijetlo Hrvata i zastupao gotsku teoriju. Političar najčišće pravaške orijentacije, žestoki protivnik svake «slavomanije», jer je, po njemu, naše slavensko ludovanje dovelo do nacionalne tragedije hrvatski narod. Radi toga ogorčeni protivnik svakog sporazuma s Beogradom, odlučno za samostalnost Hrvatske. Radi svoje osobne čestitosti i čvrsta značaja, kao čovjek i javni radnik uživao je poštovanje i svojih protivnika.

VIDI: *HR*/XVIII., br. 1(69), ožujak 1968., str. 47-68 (Vinko Nikolić: «Pola stoljeća hrvatske politike». Razgovor s drom Stjepanom Bućem).

JAZVO, Bogoljuba (1897-1975.). Časna sestra sv. Vinka Paulskoga, profesorica. Rođena u Livnu, umrla je u Buenos Airesu (Argentina). Njezine su velike zasluge za modernizaciju Bolnice milosrdnica na Vinogradskoj cesti i za podizanje Ženske gimnazije na Savskoj cesti u Zagrebu. Među hrvatskim redovnicama, prva je, koja je polazila sveučilište, velike prirodne nadarenosti i bogato naobražena, ova je energična i ustrajna žena oblikovala u sebi tip jake žene-uzora. Posebno je suosjećala sa životom Hrvatske, mnogo je patila, što je bila prisiljena živjeti u tuđini, gdje je također ostavila velika djela svojoj kongregaciji.

VIDI: *HR*/XXVI., br. 1(101), ožujak 1976., str. 144-146 (Franjo Nevistić: Zadnji oproštaj s časnom Majkom prof. B. J.).

JELIĆ, Branko (1905-1972.). Liječnik. Rođen u Poljicima (Split), umro u Berlinu. Političar pravaške orijentacije, bliži je suradnik dra Ante Pavelića; od 1928. u političkoj emigraciji, u Južnoj i Sjevernoj Americi osniva domobranske organizacije. Uoči prošloga rata interniran na Ellis Islandu, i kada je pušten, pokušava se vratiti u Hrvatsku, da potpomogne izgradnju N.D.H., nu Englezi su ga na Gibraltaru skinuli s broda, odvezli i internirali u Engleskoj, gdje je ostao do prosinca 1945., pa je među hrvatskim političarima «nekompromitiran» za novo vrijeme. Od godine 1949. djeluje u Njemačkoj, gdje, u Münchenu, osniva «Hrvatski narodni odbor», pokreće i uređuje novine «Hrvatska Država», što vodi, jedno i drugo, do svoje nagle smrti.

VIDI: *HR*/XXII., br. 4(88), prosinac 1972., str. 578-582 (Vinko Nikolić: Smrt dra Branka Jelića).

JUKIĆ, Ilija (1901-1977.). Diplomat. Kao pristaša HSS, za vrijeme Banovine Hrvatske ulazi u diplomatsku službu u ministarstvo vanjskih poslova u Beogradu, pa s jugoslavenskom vladom, na početku rata, napušta Beograd i s njom ostaje za čitavo vrijeme rata, s još nekim predstavnicima HSS. Prije rata bio je Jukić vanjsko-politički urednik (i uvodničar) HSS-novina «Hrvatski dnevnik». Pisac je knjiga: *Pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost hrvatskog naroda* (1965.), *Kriza Titova režima i Titove Jugoslavije* (1966.), *Tito between East and West* (1961.) i *The fall of Yugoslavia* (Pad Jugoslavije, 1974.) te brojnih članaka po novinama iz nedavne političke prošlosti. Jukić kao projugoslavenski Hrvat, tražio je «demokratsku alternativu» kao rješenje hrvatskog pitanja, naivno u nadi, da bi treća Jugoslavija mogla riješiti dramatske odnose između Hrvata i Srba. U toj iluziji naglo je umro.

KAMBER, Dragutin (1901-1969.). Svećenik, župnik, za vrijeme rata vojni dušobrižnik. Rođen u Dalmatinskoj Zagori, s desetak dana života osta bez majke i s ocem preseljava u Bosnu, odatle onaj temperamentni kamberovski tip dalmatinsko-bosanskog Hrvata, uvijek usred rasprava i kavga. Nakon bogoslovije u Sarajevu, upotpunjuje svoje školovanje u Rimu. Po povratku u domovinu, uskoro dopada tamnice, za Karađorđevićeve diktature. Za vrijeme NDH, Kamberova je djelatnost vrlo razgranata i raznolika, kao publiciste i javnoga radnika, kojemu je politika vrlo bliska. Godine 1945. odlazi u emigraciju, boravi u Europi, Argentini, SAD i Kanadi, gdje, u Torontu, umre. Kao pisac vrlo je smion i plodan, zahvaća raznolike teme, koje vještim stilom i rijetkom jasnoćom približava svojim čitateljima. Kamberovi bi članci zavrijedili izbor, mnogi su i danas sačuvali svoju aktuelnost i svježinu, po svom sadržaju i po vrsnom stilu i bogatom narodnom jeziku. Ovdje navodimo neke njegove bro-

šure: *Hrvatski razgovori* (1954.), *Islam u hrvatskim zemljama* (1957.), *Problemi i metode u hrvatskoj borbi za slobodu* (1958.), *Sveta ispovijed* (1962.), i *Moj odgovor klevetnicima* (1965.).

VIDI: Ivan Tomas: *Dragutin Kamber: Utrka sa smrću.* Rim, 1970. Str. 168.

KATALENIĆ, Zvonimir (1920-1978.). Književnik i slikar. Filozofski fakultet polazio je u Zagrebu. Od 1945. u emigraciji, gdje nakon boravka u Rimu i Parizu, odlazi u Argentinu, i trajno se nastanjuje u njezinom najljepšem predjelu («južnoamerička Švicarska»), prekrasnom izvorištu ljepota i nadahnuća za Katalenića pjesnika, slikara i filozofa, za Katalenića mistika. Naime, on u emigraciji doživljava duboki duševni preokret, prihvaća ideje Mahatme Gandhija, postaje gorljiv pristaša načela «nenasilja», i ta provodi u vlastitom životu i propovijeda oko sebe, živi samo za bližnjega, traži bolesne, nemoćne i gladne, njima se posvećuje, njima sve razdaje, sâm oskudijeva. Već u domovini Katalenić je bio velika nada naše književnosti, objavio je umnih eseja i nadahnutih stihova, dok je u emigraciji svoju suradnju uglavnom objavljivao u HR. Posebno je objavio knjigu stihova *«Uz strminu»* (Buenos Aires, 1958.). U rukopisu su ostali obilni spisi, u prozi i stihu, na hrvatskom i španjolskom jeziku, i mnogi od njih zaslužili bi objavu u posebnim knjigama. Po želji autora, nalaze se u pohrani HR.

VIDI: *HR*/XXVIII., br. 4(112), prosinac 1978., str. 748-750 (Branko Kadić: Uspomeni Zvonimira Katalenića).

KLJAKOVIĆ, Jozo (1889-1969.). Slikar i profesor na Likovnoj akademiji u Zagrebu. Za vrijeme rata, zajedno s Ivanom Meštrovićem, napustio je domovinu, boravi kroz više godina u Rimu (Hrvatski zavod sv. Jeronima), odakle preseljava u Argentinu. Nakon višegodišnje političke emigracije, gdje je ostao oštro otporan jugo-režimu i njegovu nagovaranju na povratak, konačno se godine 1968., nakon ponovnog boravka u Rimu, umoran od života, nevoljan i slomljen, vraća u Zagreb, gdje je poslije samo godinu dana i umro. Pristao je na povratak, već posve slijep, pod uvjetom, da ga politički ne smiju iskoristiti, stoga se njegovu povratku nije dao nikakav publicitet, ostao je ondje posve nepoznat (i nepriznat). Kljaković je velik slikar, ostvario je bogato likovno djelo; poznate su njegove freske i mozaici. Kljaković je izvoran i kao pisac, pa je napisao više originalnih eseja i zanimljivih (i polemičkih) članaka u raznim listovima, koje bi svakako trebalo sabrati u knjige. Objavio je jednu vrlo uspjelu knjigu svojih uspomena, *U suvremenom kaosu* (Buenos Aires, 1952.), koja je trebala u svom drugom izdanju biti objavljena za kratkoga «hrvatskog proljeća», nakon Meštrovićevih «Uspomena». Kljakovićevo pripovjedačko djelo *Krvavi val* (1961.) nema književne vrijednosti, obilježuje pad Kljakovića, čovjeka i pisca. U pripremi je imao knjigu eseja «Zašto me biješ?» (prema njegovu vrsnom članku-protestu na svršetku rata, koji je naišao na velik odjek).

VIDI: *HR*/XIX., br. 4(76), prosinac 1969., str. 507-508 (Vinko Nikolić: Smrt hrvatskog slikara Joze Kljakovića).

MAČEK, Vladko (1879-1964.). Odvjetnik, političar, predsjednik Hrvatske Seljačke Stranke, nakon Radićeve smrti (1928.). Duboko human čovjek, iskreno religiozan, miroljubiv i plemenit, i njegova je politika imala te iste osebine. Stoga je nastojao naći sporazum sa Srbima u okviru Jugoslavije (njezino razbijanje za Mačeka je revolucionarno djelo, on ga odbija). Banovina Hrvatska (1939.) plod je Mačekove politike, ali stigla je prekasno, uoči samoga rata.

Tada je Maček potpredsjednik vlade u Beogradu, ali odbija s vladom otići u emigraciju (šalje svoga predstavnika), i vraća se u Hrvatsku, da bude, reče, sa svojim narodom. Odbija i njemačku ponudu, da se stavi na čelo novoproglašene NDH, jer, prema njegovoj izjavi, nije vjerovao u pobjedu Osovine. Za NDH, dr. Maček je proganjan, interniran u svojemu stanu, utamničen i zatvoren u logoru. Pred ulazak partizana u Zagreb, napušta Hrvatsku (1945.), i nakon boravka u Parizu, 1947. nastanjuje se u SAD, i živi u Washingtonu do svoje smrti. Maček objavljuje članke u listovima svoje Stranke, gdje iznosi svoje političke uspomene i poglede, a izišla je i knjiga njegovih uspomena: *In The Struggle for Freedom* (1957. i 1968.).

VIDI: *HR*/XIV., br. 2-3(54-55), lipanj-rujan 1964., str. 133-170 (Ivo Bogdan: Dr. Vladko Maček i suvremena Hrvatska); *HR*/XX., br. 4(80), prosinac 1970/II., str. 757-811 (Branko M. Pešelj: S. predsjednikom Mačkom u emigraciju).

MAGDIĆ, Milivoj (1900-1947.). Pravnik i publicist. Za vrijeme NDH mnogo surađuje u tadašnjim listovima, posebno u «Spremnosti», tom vrhuncu hrvatske publicistike (uz «Obzor»). Nu, bivšem komunisti Partija ne oprašta, pokušala ga je umoriti 1937., uspjela je 1947. Nakon tragedije Hrvatske, godine 1945., Magdić se povlači u Austriju, nu ni ondje ne miruje, upućuje memorandume na Saveznike, održava predavanja, poučava i opominje. Njegov rad su pratili, korake mu slijedili, jer su se bojali djelovanja ovoga «obraćenika» na hrvatske državotvorne ideale i na zapadnjačko humano gledanje na svijet. Prelazi u Italiju, gdje neumorno radi, i uz brojne članke, piše knjigu *«U vučjoj jami»*, od koje smo nekoliko poglavlja objavili u HR. Zahvaljujući nevjernom Zapadu, ovaj umni i plemeniti Hrvat, dobar čovjek i vrstan intelektualac, bio je, zajedno s još nekolicinom hrvatskih publicista, predan (prodan) Beogradu, gdje su svi ubrzo bili ubijeni (1947.), jer hrvatski intelektualac trajna je pogibelj za neprijatelje. Tako je i ovaj vjernik «bijelog» Zapada pao žrtvom jugo-komunističke osvete.

VIDI: *HR*/V., br. 4(20), prosinac 1955., str. 371-373 (Jure Petričević: Milivoj Magdić).

MANDIĆ, Dominik (1889-1973.). Franjevac i povjesničar. Rođen u Hercegovini, umro u Chicagu. Doktorirao iz svetog bogoslovlja u Fribourgu. U svome Redu prešao je sve stepenice «karijere», od vjeroučitelja, profesora do ravnatelja gimnazije, od gvardijana do člana i ekonoma Vrhovne uprave Reda u Rimu, gdje je ostavio trajna djela (Generalnu kuriju, s veličanstvenom crkvom posvećenom Gospi, koju je Mandić dao ukrasiti hrvatskim motivima i umjetninama). Od godine 1951. u SAD, gdje je, u Chicagu, razvio veliku nakladničku djelatnost. Već je u Mostaru bio pokrenuo (1918.) knjižnicu «Savremena pitanja». Mandić je pokazao u SAD velik smisao poduzetnog nakladnika i vrsna urednika. Nu, najznačajnije je u novoj Mandićevoj djelatnosti u Americi, da se posvetio proučavanju hrvatske povijesti i na tom području stekao ogromne zasluge, izvršio značajne revizije, učinio mnoge ispravke, otvorio nove vidike. Mandićeva plodnost na području hrvatske povijesti je velika, navedimo neka njegova djela: *Crvena Hrvatska u svjetlu povjesnih izvora* (1957.), *Bosna i Hercegovina* (1960.), *Bogomilska crkva bosanskih krstjana* (1962.), *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti* (1963.), *Etnička povijest Bosne i Hercegovine* (1967.), *Franjevačka Bosna: Razvoj i uprava Bosanske vikarije i provincije* (1968.) i *Hrvati i Srbi, dva stara, različita naroda* (1971.). Nakladna kuća Ziral objavljuje Mandićeva *«Sabrana djela»*.

VIDI: *HR*/XXIII., br. 4(92), rujan 1973., str. 483-489 (Dušan Žanko: O. Dominik Mandić — Atlas povijesti Hrvata).

MARKOVIĆ, Tomo (1894-1970.). Isusovac i etnograf. Profesor u Travniku. Od svoje rane mladosti proučava narodni život i običaje u Bosni i Hercegovini. U Venezueli živi od godine 1948., do svoje smrti, gdje se posve posvetio brizi za hrvatskog čovjeka. Surađuje u hrvatskim listovima, posebno u HR. U rukopisu je ostavio dva znanstvena djela: *«Božićni običaji Hrvata u Bosni i Hercegovini»* te *«Život i običaji Hrvata u Bosni i Hercegovini»*, za koja su pokazivali veliko zanimanje znanstveni krugovi za etnografiju u Zagrebu (za vrijeme «hrvatskog proljeća»).

MEŠTROVIĆ, Ivan (1883-1962.). Kipar i pisac. Uz genijalno likovno stvaralaštvo, koje mu je steklo svjetski glas, Meštrović je i vrlo izvoran i snažan pisac, koji je u svojoj prozi (i poeziji) njegovao najljepše osebine narodnog stila (i stiha), nadahnut na narodnom životu. Veliki kipar, koji je naslikao više uspjelih slika i učinio dosta originalnih arhitektskih nacrta-modela, Meštrović je vrlo izvoran i dubok i kao pisac, snažna stila i bogata jezika, pravi i izvorni narodni mudrac, iznad svega duboko odan i vjeran rodnoj zemlji. Meštrović je mnogo sudjelovao i u političkom životu (od čega se inače mnogo branio). Njegova umjetnička djela ispunjaju više galerija u Hrvatskoj i reproducirana su u više krasnih mapa-knjiga. Njegovi fini eseji, kao i mnogi politički članci, njegova svjedočanstva i uspomene, ostali su rasuti po našim listovima. U posebnoj knjizi objavljene su mu *«Uspomene na političke ljude i događaje»* (Buenos Aires, 1961.; Zagreb, 1969.), imale se velik odjek (sa strane Srba čitavu knjigu, uglavnom ogorčenih napadaja). Šteta, što nisu u posebnoj knjizi objavljeni, na hrvatskom, Meštrovićevi *«Božićni razgovori»* — nekoliko smo poglavlja objavili u HR. Ista je knjiga objavljena na njemačkom, *Dennoch will ich Hoffen* (Zürich, 1945.). Uspjelo pripovjedačko djelo njegova je knjiga pripovijedaka *Ludi Mile* (Zagreb, 1970.).

VIDI: *HR*/XII., br. 1-2(45-46), ožujak-lipanj 1962., str. 5-13 (Jozo Kljaković: Oproštaj od mrtvog Meštrovića); str. 93-97 (Vinko Nikolić: I. M. — Genij i slava Hrvatske); str. 98-103 (Marica Meštrović: Posljednji ovozemni put mojega oca). *HR*/XII., br. 4(48), prosinac 1962., čitav svezak posvećen Ivanu Meštroviću.

PERNAR, Ivan (1889-1967.). Odvjetnik i narodni zastupnik HSS. Kada je svojim tijelom htio zaštititi Stjepana Radića, bio je, u Skupštini u Beogradu, teško ranjen (1928.); nosio je kuglu pod srcem kroz čitav život. Za Banovine Hrvatske senator u Beogradu, za NDH u kažnjeničkom logoru, gdje je jedva preživio tifus. Prije ulaska partizana u Zagreb, odlazi u emigraciju, pa nakon nekoliko godina boravka u Italiji, sklanja se u SAD, u New York, gdje je živio do svoje smrti.

PEROVIĆ, Bonifacije (1900-1979.). Franjevac, duhovnik mladeži i sociolog. Studij bogoslovlja u domovini (Dubrovnik), sociologije u Parizu, katoličko sveučilište, gdje je i doktorirao. Za vrijeme rata djeluje u Zagrebu kao duhovnik katoličke mladeži, surađuje u mnogim listovima. Na svršetku rata napušta domovinu, neko vrijeme djeluje kao profesor u Rimu, zatim 1947. odlazi u Argentinu, gdje razvija veliku djelatnost na raznim područjima. Obilna je njegova suradnja u «Glasu sv. Antuna» (Bs. Aires). Godine 1968. vraća se u Europu, i nastanjuje u Bologni, do svoje smrti. «Knjižnica Hrvatske revije» objavila je dvije Perovićeve knjige: *Hrvatsko društvo u svom revolucionarnom procesu* (Barcelona, 1971.) i *Društvo u svom ljudskom liku* (1979.), ova druga izišla je posmrtno.

VIDI: B. Perović: *Društvo u svom ljudskom liku* (1979). Knjižnica Hrvatske revije. Pogovor: str. 353-368 (Pavao Tijan: Duhovno-nacionalna oporuka o. dr. Bonifacija Perovića).

RATKOVIĆ, Stjepan (1878-1968.). Profesor i rektor Visoke pedagoške škole u Zagrebu. Za vrijeme NDH, ministar nastave i zatim poslanik u Berlinu. Od godine 1945. u emigraciji, u Varni (Bolzano), Italija, gdje je do svoje smrti, u 90. godini, predavao zemljopis. U Zagrebu je godine 1935. bila objavljena njegova knjiga: *Što je narod, narodnost, nacija, pleme, rasa?*, koja je, u duhu tadašnje jugo-državne politike, bila zaplijenjena. Značajna je Ratkovićeva studija, objavljena u HR (1955.) pod pseudonimom K. Milin: *«Sudbinski čimbenici u životu hrvatskog naroda»*, a također i njegov osvrt na vatikansku politiku spram Hrvata (1967.). Kao stručnjak i prokušan rodoljub, Ratković je zastupao stanovište cjelovitosti svih hrvatskih zemalja: bosansko-hercegovački muslimani su Hrvati, a bez Bosne nema Hrvatske, koja mora biti samostalna država, da bi osigurala sreću i blagostanje svome narodu.

VIDI: *HR*/XIX., br. 1-2(73-74), ožujak 1969., str. 150-152 (Milan Blažeković: In memoriam: Prof. Stjepan Ratković).

SAKAČ, Stjepan (1890-1973.). Isusovac i povjesničar. Nakon studija u Rimu i Insbrucku, profesor je u Sarajevu. Godine 1925. Sakač prihvaća grko-istočni slavenski obred i djeluje kao grko-katolik, posebno na Papinskom orijentalnom institutu u Rimu, na kojem je kroz više godina profesor. Sakačev boravak u Rimu nakon tragičnog exodusa bio je mnogima na veliku utjehu i pomoć, ovaj je plemenit čovjek i svjestan Hrvat nalazio blagu riječ za svakoga. Zanimljivo je spomenuti, da se O. Sakač, na poticaj pjesnika Milana Pavelića, bavio mišlju, da pokrene pitanje kanonizacije hrvatskoga kralja Zvonimira. Poznata je Sakačeva studija o ugovoru pape Agatona sa Hrvatima o nenapadanju (oko godine 679.). Kao povjesničar, Sakač je bio pristaša kavkasko-iranske teorije o podrijetlu Hrvata.

VIDI: *HR*/XXIII., br. 4(92), prosinac 1973., str. 492-503 (Ivan Tomas: Stjepan Sakač).

ŠARIĆ, Ivan Ev. (1871-1960.). Nadbiskup Vrhbosanski, pjesnik i prevodilac. Doktor bogoslovlja. Sarajevki nadbiskup Stadler predlaže Šarića za pomoćnog biskupa, što Beograd ne prihvaća. Istom godine 1922. Šarić je imenovan nadbiskupom, pa je ondje razvio vrlo veliku i svestranu vjersku djelatnost, podizao crkve, osnivao razne listove (i ne samo vjerske), da podigne i njeguje i vjeru i narodnost kod najširih slojeva. Uz Šarićev rad na vjerskom polju, značajno je i njegovo sustavno djelovanje na području kulture, koje je on bio započeo već 1901., izdanjem *«Spomen-knjige iz Bosne»*, i u kojoj surađuju istaknuta imena tadašnje Hrvatske. Osim organizacijskog djelovanja, Šarić je unutar svoje velike nakladničke djelatnosti i sâm mnogo prevodio, a posebno su vrijedni njegovi prijevodi *«Svetog Pisma»*, koji su doživjeli više izdanja (i u emigraciji). U ovim prijevodima, kao i u izvornim djelima, od posebne je vrijednosti Šarićev bogat jezik, sočan i čist, njegova jasnoća stila, jer njegov učitelj bio je narod. Šarić je i pjesnik, u domovini je objavio više knjiga vlastitih pjesama (Sunce i oblaci, Salve Regina, Judita, Seljaci Hrvati, Magnifikat, Zlatne legende i dr.), dok je u emigraciji između raznih brošura proznih sastavaka značajna njegova knjiga pjesama *«Vrata sunca»* (Madrid 1953.). U emigraciji je od 1945., nekoliko je godina živio u Austriji, da onda preseli u Španjolsku, gdje je i

umro, u Madridu, sa svješću o svojoj žrtvi: *«Žrtvujem svoj život i svoje patnje za svoju ljubljenu Hrvatsku»*, Šarićeve su posljednje misli.

VIDI: *HR*/I., br. 3., rujan 1951., str. 230-234 (Dragutin Kamber: Veliki Prognanik). *HR*/X., br. 4(40), prosinac 1960., str. 331-344 (Dragutin Kamber: Nadbiskup Ivan Ev. Šarić).

VUKINA, Ivan (1904-1978.). Svećenik, župnik u Vinagori do 1945., kada napušta domovinu i sklanja se u Italiju, gdje, u Misano Adriatico, provodi svojih 29 godina, nakon čega se 1974. vraća doma, da uskoro umre, posve fizički nemoćan. U Vinagori je poznat po svojoj svestranoj djelatnosti, kroz godine je izdavao «Glasnik Majke Božje Vinagorske», koji je često sâm ispunjao; osnovao je mjesnu glazbu, podigao samostan za redovnice. Ni u emigraciji nije mirovao ovaj tipično dobrodušni seoski župnik, pa su njegov povratak u domovinu žalili njegovi talijanski sugrađani, a i mnogi turisti.

ZEČEVIĆ, Serafin (1911-1972.). Franjevac i profesor. Rođen u Bosni, nakon završenih visokih studija u Ljubljani pa u Rimu, gdje je i doktorirao, nije se htio vratiti u domovinu: «Dok je moj narod zarobljen —njegove su riječi— ja se ne ću povratiti uz Domovinu, da budem jedan rob više». Stoga je odselio u Kanadu, i ondje, u Montrealu i Regina, bio profesor na franjevačkom visokom učilištu. Vrlo nadaren i svestrano naobražen, napisao je više temeljitih teoloških i filozofskih studija, uglavnom na latinskom i francuskom jeziku, a također je surađivao u hrvatskim listovima emigracije. Rječit po prirodi, vrstan sugovornik i propovjednik, nakon jedne teške operacije ostao je nijem, a svjestan da umire. Plodan znanstveni pisac, objavio je posebno svoje četiri studije: *Francisci Weber Theoria de Persona — Internum Drama Philosophi Sloveni* (1954.), *De Summo Inter Catholicam et Pravoslavam Ecclesiam Discriminum Vertice* (1954.), u kojoj istražuje razlike između katolicizma i pravoslavlja. Navedimo i njegovu studiju o nauci Ivana Duns Scota *«De Doctrina Ioannis Duns Scoti»* (Rim, 1968.). Kao posebni otisak iz HR objavljena je Zečevićeva studija *«Odnosi naravnoga i nadnaravnoga reda realnosti»* (1969.).

ŽANKO, Dušan (1904-1980.). Profesor povijesti i povijesti umjetnosti. Nakon završena Filozofskog fakulteta u Zagrebu, od 1928. do 1941. profesor je na Nadbiskupskoj gimnaziji u Zagrebu. Kroz tri ratne godine, u NDH, Žanko je intendant Hrvatskog narodnog kazališta, zatim izvanredni diplomatski predstavnik u Francuskoj (Vichy). Na kraju rata prelazi u Italiju i u Fermu na čelu izbjegličkog logora djeluje vrlo korisno. Na zahtjev jugoslavenskih vlasti bio je zatvoren u rimskoj tamnici «Regina Elena», iz koje mu je uspjelo pobjeći, zajedno s još nekolicinom Hrvata, ugroženih pred izručenjem u smrt, u jednom vrlo smionom zahvatu, koji je i kod tamničara Engleza izazvao iznenađenje, pa i «udivljenje». Radi sigurnosti, Žanko mora u Južnu Ameriku, gdje je, najprije u Argentini, zatim u Venezueli, trajno u središtu hrvatske nacionalne djelatnosti, uvijek diskretan i fin, neobično skladan i u svemu odmjeren čovjek. Po svojim uvijek solidnim nastupima, postaje jedan od elitnih ličnosti u našoj emigraciji, opće poštovan. Nakon 10 mučnih samotničkih godina, uspijeva mu u Caracas iz Hrvatske dopremiti obitelj, da zajedno trpe teška iskušenja, koja su pred njima stajala, i koja su konačno kulminirala u njegovoj preuranjenoj smrti, kada se spremao, da sabere duhovno-intelektualne plodove svoje duboke vjere i žarkog rodoljublja, svoje filozofske misli i široke naobrazbe, uvijek estetski izbalansirane, da ih preda svojemu narodu, i svojoj zemlji, koje

je duboko volio. U domovini, u katoličkim redovima (orlovstva, križarstva) jedan od njezinih «velikih», Žanko je živo sudjelovao u nacionalističkim gibanjima, uvijek posredstvom kulture, pa surađuje u brojnim hrvatskim listovima, posebno u «Hrvatskoj Smotri», kao kazališni i književni kritik i esejist. Veliki poklonik francuske kulture, nju je promicao. Čovjek duboke vjere, rijetki mistik među nama, sve je promatrao pod vidom Vječnosti, pa je ta silna vjera bila velika utjeha i snaga njemu i njegovoj gospođi Zdenki u jobovskim iskušenjima, kojima su bili izloženi. Kad to znamo, moramo mu «oprostiti», što nakon uspjele antologije *«Hrvatska marijanska lirika»* (1935.) nije ostvario nijednu knjigu. Priredio je knjigu portreta niza hrvatskih istaknutih ličnosti *«Svjedoci»*, koja će, uz ostale sabrane eseje i članke, Žanku osigurati ugledno mjesto među hrvatskim esejistima, među filozofima i čak, među misticima.

■

NEKOLIKO je stranaca, dobrih prijatelja hrvatskoga naroda i iskrenih štovatelja nadbiskupa Stepinca, koji su mnogo pridonijeli brzoj Stepinčevoj afirmaciji u širokom svijetu, stoga ćemo ovdje pridodati i o njima kratke bilješke. To su: grof Dalla Torre, ravnatelj vatikanskog glasila «L'Osservatore Romano», koji je kroz više mjeseci svakoga dana objavljivao vijesti i pohvale Stepincu; pa onda trojica istaknutih američkih crkvenih dostojanstvenika: newyorški nadbiskup, kardinal Francis Spellman, pa njegov pomoćni biskup Fulton Sheen, glasoviti govornik; i, treći, nadbiskup Hurley, neposredni svjedok na Stepinčevu procesu, njih trojica su se odlučno založili u obranu Stepinca i promicali slavu njegova imena kao svjedoka i mučenika vjere. Pridodajmo k ovima i ime jednog velikog Francuza, našeg narodnog prijatelja i zaštitnika, senatora i pisca Ernesta Pezeta, koji je iz dubokog uvjerenja svjedočio za hrvatski narod i njegovo pravo na slobodu. Donosimo, dakle, bilješke i o njima, i oni su umrli suradnici ovoga zbornika.

DALLA TORRE, grof. Giuseppe (1885-1967.). Novinar, pisac i organizator. Papa Benedikt XV. povjerio mu je vođenje vatikanskog dnevnika «L'Osservatore Romano», kojemu je ostao na čelu kroz četrdeset godina, za vrijeme papinstva Benedikta XV., Pija XI., Pija XII. i Ivana XXIII. Objavio je više knjiga svojih uspomena o Papama, s kojima je surađivao. Posebno je značajan njegov velik utjecaj putem «L'Osservatore» za vrijeme objih Jugoslavija, bio je kao budna savjest nad progonima, vjerskim i nacionalnim, koja je često demaskirao pred svijetom. Grof Dalla Torre ustrajno je pobijao komunističke klevete i napadaje na nadbiskupa Stepinca, pa je kroz više mjeseci ispunjao stranice vatikanskog glasila vijestima o Stepincu, izvornim i prenesenim iz drugih izvora sa svih strana svijeta, pa je tako, zahvaljujući njemu, Stepinac dugo vremena stajao u središtu svjetskog zanimanja, čime je grof Dalla Torre mnogo pridonio svjetskoj slavi nadbiskupa Stepinca.

HURLEY, Joseph Patrick (1894-1967.). Biskup (nadbiskup) Sv. Augustine, Florida, SAD. Nakon svećeničkog ređenja 1919., stupa u diplomatsku službu Svete Stolice. Po II. Svjetskom ratu postaje glavarom diplomatskog predstavništva Svete Stolice u Beogradu. Naime, komunistička Jugoslavija je naslijedila diplomatske veze od prije rata, ali je odbila, da bi vatikanski predstavnik bio Talijan. Na to Pio XII. imenuje Msgr. Hurleya. Upoznavši prilike u onoj državi, živo suosjeća s tragedijom Crkve i narodâ, o čemu revno izvješćuje Vatikan. Važno je njegovo držanje u vezi progona i suđenja Stepincu, on je svakodnevno

prisustvovao procesu, što je optuženiku služilo kao duhovna utjeha: bio je to znak, da je i fizički prisutna njegova Crkva. Godine 1949. papa Pio XII. povukao je Msgr. Hurleya iz Beograda i počastio ga naslovom nadbiskupa, kao priznanje za dobro obavljenu misiju. U slobodnom svijetu biskup Hurley odlučno je stajao u obrani nadbiskupa Stepinca, veličao njegovu žrtvu, uzdizao njegove zasluge za Crkvu, iskreno se ražalio nad njegovom preranom smrću, i bio među prvima, koji Stepinca zaziva kao sveca. Ovaj poklonik i prijatelj dvojice velikih Hrvata, Stepinca i Meštrovića, svoju je ljubav proširio na čitav hrvatski narod.

SHEEN, J. Fulton (1895-1979.). Biskup. Umro u New Yorku (od srca), pokopan u kripti katedrale. Zaređen za svećenika 1919. Studirao u Washingtonu, u Belgiji (dobio nagradu za najboljeg studenta filozofije kroz 10 godina, «Kardinal Mercier»), na Sorbonne i u Rimu. Od 1930. radio-govornik. Godine 1951. posvećen za biskupa u New Yorku, nazvan je «televizijskim biskupom», njegov televizijski program «Život je vrijedno živjeti» sluša oko 30 milijuna gledalaca, nazvan je «Božjim glasnikom», priznat je «najboljim govornikom na američkom kontinentu»; održao je na tisuće propovijedi i predavanja, također i izvan Amerike, nagrađen velikom televizijskom nagradom «Emmy». Toliki je odjek njegovih konferencija, da mu je svakodnevno stizavalo oko 10 tisuća pisama. Njemu se pripisuju i obraćenja nekih istaknutih američkih ličnosti (financijskog magnata Henry Fonda II., spisateljice Clare Boothe Luce, b. urednika komunističkih novina «Daily Worker», Louisa Budenza i dr.). «Fenomen Sheen» označavao je onu neobičnu pojavu govornika, koji je fascinirao svoje slušatelje. Neko je vrijeme predavao filozofiju na Columbia-sveučilištu. Napisao je oko 60 knjiga: Komunizam i savjest Zapada, Moć ljubavi, Unutarnji mir, Put sreće, Religija bez Boga, Razmišljanja o svagdanjem životu, Sedam riječi i dr. (neke su prevedene na hrvatski).

SPELLMAN, Francis (1889-1967.). Nadbiskup New Yorka. Kardinal. Podrijetlom iz siromašne obitelji, bio je prodavač novina, vozač autobusa, postigao je istovremeno doktorat prava, i, zatim, kao doktor prava studira bogoslovlje, i bio je zaređen za svećenika u Rimu 1916. Od 1925-1932. na dužnosti u papinskom Državnom tajništvu u Vatikanu, djelovao je uz državnog tajnika Pija XI., kardinala Pacelli-ja, kasnijeg papu Pija XII. Godine 1932. imenovan pomoćnim biskupom New Yorka. Pio XII. ga je (1946.) uzdigao na čast kardinala. Vojni je vikar američke vojske, među vojnicima je provodio božićne blagdane, često i na samom ratištu. Kardinal Spellman jedna je od najznačajnijih i najutjecajnijih ličnosti suvremene Amerike. Njemu se pripisuje u zasluge uspostava odnosa predsjednika Roosevelta i Pija XII. Na II. Vatikanskom saboru član je predsjedništva. Kardinal Spellman bio je veliki prijatelj Crkve u Hrvatskoj, pratio je njezin život, i progone, zato je odmah ispravno ocijenio i pojavu Stepinca, njegovo značenje za univerzalnu Crkvu, stoga je ustao u njegovu obranu i dao podići spomenik u obliku najmodernije škole, da ostane kao trajan spomen na jednu veličinu, koja nadživljuje vrijeme, čime je kardinal Spellman zauvijek zadužio čitav hrvatski narod.

PEZET, Ernest (1887-1966.). Narodni zastupnik i senator, povjesničar i politički pisac. Zadojen idejama Lava XIII., pristaša je kršćanskog demokratskog pokreta, među osnivačima je pučke demokratske stranke. Više put biran u Parlament, član je raznih komisija. U Drugom svjetskom ratu sudjeluje u nacionalnom otporu, i nakon rata ponovno je član Parlamenta, potpredsjednik Senata kroz

osam godina. Bio je potpredsjednik novinarskog društva te član društva francuskih književnika. Od 1932. do 1940. stalni je izvjestitelj za probleme Srednje i Istočne Europe u komisiji za vanjske poslove francuskog Parlamenta, poznavao je mnoge zemlje, pa tako i Jugoslaviju, i Hrvatsku. Kao rezultat toga poznavanja, godine 1933. objavio je knjigu *«La Yougoslavie en péril»* (Jugoslavija u opasnosti), u kojoj je ocrtao i analizirao hrvatsko-srpski problem onoga vremena Aleksandrove diktature. Ova je knjiga bila u Jugoslaviji zabranjena. Posebno vrijedan njegov prilog za upoznavanje iste problematike je studija *«Stepinac-Tito»* (Pariz, 1959.), u kojoj Pezet, kao objektivan, nezainteresiran stručnjak, koji je prijatelj Hrvata, ali nije neprijatelj Srba, prikazuje stanje sadašnje komunističke države, u kojoj u posve prirodnom sukobu stoje Stepinac i Tito. Svoje tvrdnje temelji na činjenicama i podatcima, zato je to vlastodršce teško pogodilo. Nemoćni, naručili su tada anonimno pismo na Pezeta, u kojem su pokušali opovrći njegove tvrdnje. Naravno, senatoru Pezetu bilo je odmah jasno, tko mu upućuje to pismo, i da taj neki «Ante Penić» ne znači drugo nego —Udba, pa ga je odbacio, kamo spada, u koš. Kada smo pisali nekrolog senatoru Pezetu, napisali smo (HR/1967.): «U francuskom senatoru Ernestu Pezetu mi smo Hrvati imali iskrenog prijatelja. On će već biti davno mrtav, a mi ćemo se još uvijek pozivati na njegovo svjedočanstvo».

V. N.

KAZALO SPOMENUTIH OSOBA

KNJIGA PRVA I DRUGA

ADDAZI, Reginaldo: II. 242.
Adenauer, Konrad: II. 134.
Agagianian, Gregorio: II. 190, 271.
Agaton, papa: II. 206.
Ahern, Patrick: II. 217.
Alagović, biskup: II. 150.
Alajbegović, Mehmed: I. 203, 326 — II. 410.
Albreht-Carrié, René: I. 356.
Aleksandar III., papa: II. 506.
Allen: II. 397, 400.
Almoš: II. 303.
Altaner: II. 243.
Alter, Karl J.: II. 244.
Ambrosio, Vittorio: I. 348, 354.
Amery, L.: II. 410.
Andelman, David A.: 149, 450.
Andrić, Josip: I. 131.
Anđelinović, Grga: II. 429.
Anfuso, Filippo: I. 336.
Anouilh, Jean: II. 522.
Antiohijski, Ignacije: II. 153.
Antonescu, Ion: I. 336.
Antoniutti, Hilgardo: II. 54.
Apcar, Jean Baptiste: I. 223.
Aramburu, R.: II. 247.
Aristotel: II. 403.
Armož, J.: II. 250.
Artuković, Andrija: I. 289, 316, 404 — II. 423, 432, 459.
Atanazije: II. 153, 503.
Aubert, Octave: I. 298, 312.
Austin, Waren: I. 223.

BABONIĆ, Stjepan: I. 127.
Badoglio, Pietro: I. 349.
Baggio, Sebastian: II. 53.
Bajurin, Ruža: I. 14.
Bakač (Erdödy): II. 64, 516.
Bakarić, Vladimir: I. 35, 81, 167, 172, 203, 208, 209, 249, 253, 322, 371 — II. 64, 203, 410, 411, 436, 488.
Baković, Đuro: II. 334.
Bakšić, Stjepan: I. 24.
Ban, Hrvoslav: I. 141.
Banić, Ćiro: I. 396.
Barbieri, Franjo: I. 176 — II. 405, 417, 422, 431, 435, 440, 442, 444, 450.
Barlass: II. 420.
Barros, Camara: II. 53.
Barthou, Louis: I. 298, 310-312.
Bastianini, Giuseppe: II. 443.
Bašić, Bonaventura: II. 23.
Baton, Dian (pseud.): I. 94.
Bauer, Antun: I. 76, 77, 91, 92, 107, 109, 110, 117, 141, 241, 265, 267, 300, 304, 305, 313, 419 — II. 62-64, 140, 143, 160-163, 192, 193, 211, 215, 235, 259, 260, 301, 311, 335, 337, 413, 476, 507.
Bauer, Ernest: II. 384.
Becket, S. Thomas: II. 504-508, 511, 512, 522, 525 .
Bejot: II. 254.
Belajčić, Vladimir: II. 372, 430.
Belinić, Marko: I. 150, 151.
Beluhan, Eugen: I. 50, 105 — II. 277, 392.
Beluhan, Milan: I. 247.
Beluhan, N: I. 25.
Ben, Fridrich: II. 244.
Benedikt XI: II. 256.
Benedikt XV: II. 123.
Benigar, Aleksa: I. 18, 23, 25, 29 — II. 76, 85, 277, 281, 319, 378, 381,
Benković, Theodor: II. 395.

392, 408, 411, 413, 467, 474, 483, 488, 489, 493-496, 535, 544, 545.
Beran, Josip: II. 153, 188, 198.
Bergson, Henri: I. 144.
Berisa, Petar: I. 397.
Berislavić, Petar: III. 118, 344.
Bertoli, Pavao: II. 190, 544.
Betunac, Pere: II. 312.
Bevin, Ernest: I. 238.
Biaggi, Mario: II. 225-227.
Biber: I. 166.
Bismarck, Otto E. I.: I. 318.
Blažeković, Milan: I. 323, 337, 341 — II. 372, 386, 406.
Blažević, Jakov: I. 13, 14, 23, 82, 150, 168-170, 177, 179, 249, 250, 323, 325-327, 329 — II. 289, 328, 425, 490.
Blanchet: II. 255.
Bogdan, Ivo: I. 182, 202 — II. 457.
Bogdanović, Vladimir: I. 24.
Bogičević, Branislav: II. 10, 12, 13, 20, 22, 45, 73-75, 77, 81, 82, 85-89.
Boisguerin, René: II. 248.
Bolt, R.: II. 407, 509, 510.
Bonifačić, Antun: II. 321, 341, 342, 418.
Bonilla, José: II. 53.
Borak, Ante: I. 21.
Borić, Nikola: I. 172, 279.
Borić, Stjepan: II. 70, 96.
Boris III: I. 336.
Boromejski, Karlo: II. 22.
Borozan, Ante: I. 434.
Boticcelli: II. 362.
Boulay du, F. R.: II. 240.
Božović: II. 438.
Brajnović, Luka: II. 270, 339, 350, 476.
Brajša, Sofija: I. 236.
Branimir, knez: II. 281.
Brans, Mathias L.: II. 246.
Breier, S. Louis: I. 222 — II. 401, 402, 450.
Brekalo: I. 214.
Breu, Rudolf: II. 109, 112, 265.
Brierly, J. L.: I. 359.
Broszat, Martin: vidi Hory L.
Brown, Thomas: II. 217.
Brüning: I. 322.
Buć, Stjepan: I. 124.
Budak, Mile: I. 233, 312, 337.
Budisavljević, Julije: I. 24, 25.
Bugatko, Gabrijel: II. 39.
Bulat, Edo: I. 203, 355.
Bulat, Jug: I. 139.
Bulić, Frane: I. 263 — II. 162.
Buntić, Didak: I. 130.
Burckhardt, Jakob: II. 414.
Burić, Viktor: I. 36.
Burja, Josip: II. 17, 18.
Bürger: I. 35.
Burton, Richard: II. 522.
Busija: I. 150.
Bušić, Bruno: II. 433-435.
Butić-Jelić, Fikreta: I. 366.
Byrnes, Joseph: II. 251.

CABAS, Josip: I. 433.
Caggiano, A.: II. 53.
Calavany, Georgiu: II. 239.
Canki, Pavao: I. 202.
Carré: II. 255.
Carroll, Francis P.: II. 244.
Casertano, Raffaello: I. 198, 339, 340 — II. 409, 441, 442.
Carter, A.: II. 275.
Carter, James: I. 11.
Cavalli, Fiorello: I. 23, 238, 239 — II. 138, 145, 278, 373-376, 378, 387, 393, 394, 425, 443.
Cazzanelli, R.: II. 248.
Cecelja, Vilim: I. 181, 214 — II. 126, 134, 219, 252, 256, 341, 384, 476, 544, 548.
Centoza, Luis: II. 53.
Cerineo, Ante: I. 83, 179.
Chamberlain, Ronald: I. 217.
Chang Chi Hui: I. 337.
Chenery, L. William: I. 222.
Chiron: II. 253.
Churchill, Randolf: I. 219 — II. 411.
Churchill, Winston: I. 219 — II. 228, 238, 401, 410, 412.
Ciano, Galeazzo: I. 283, 339 — II. 442.
Ciansem, Franciscus X.: II. 247.
Cifuentes, Sereno A.: II. 53, 214, 215.
Ciliga, Ante: I. 20, 280 — II. 328.
Ciprijan, fra: I. 160.
Ciprijan, iz Kartage: II. 153.
Claudel, Paul: I. 220 — II. 238, 270, 414.
Clemanceau, Georges: II. 287.
Connolly, John: II. 228.
Constan, Pete: I. 374.
Cood: II. 290.
Cook, Howard A.: II. 80.
Corneille: I. 278.
Copello, Luis: II. 273.
Courter, Jim: II. 227.
Crnković, Josip: I. 24, 183, 248-250.
Crnobori, Josip: II. 361, 365.
Curran, E. L.: II. 395.
Cushing: II. 381.
Cvetan, Franjo: I. 24.
Cvetković, Dragiša: I. 288, 331, 332 — II. 435.
Cvitan: II. 424.
Cvrlje, Vjekoslav: I. 10.

ČEKADA, Smiljan: II. 163.
Čolak, Nikola: I. 379.
Čolaković, Rodoljub: II. 439.
Čović, Mirko: II. 128.
Čule, Petar: I. 109, 396, 405.
Čulinović, Ferdo: I. 324, 331, 357, 358.
Čuo: I. 239.
Čuvalo, Mladen: II. 225-227.

ĆUK: I. 377.

D'AGOSTINO, V.: II. 115, 116.
Dalla Torre, Giuseppe: II. 373, 374.
D'Alton, John: II. 241.
Dante, Alighieri: I. 124, 265, 274, 275 — II. 156.
D'Arcy Godolphin Osborne, Fr.: I. 57.
Darwin, Charles: I. 37.
Davidović, Ljuba: I. 232.
De Brok: II. 506.
Dedijer, Vladimir: II. 396.
Defevre, André: II. 247.
De la Chanonie: II. 254.
Dellepaine: II. 53.
Delorko, Olinko:: I. 274.
De Lubac: II. 255.
Dennis. W. M. M.: I. 353.
Derrick, Michael: II. 395.
Derwinski, Edward: II. 221, 227.
D'Esperay, Franchet: I. 91.
Deur, Veljko: II. 252, 279.
De Valera, Eamon: I. 218.
Deželić, Velimir ot.: II. 334, 335, 337, 343.
Dickens, Charles: II. 411.
Dionisije: I. 230 — II. 391, 401, 412, 463.
Dirksen, Everrat M.: II. 221.
Divine, James: II. 285.
Dočkal, Kamilo: I. 142, 143.
Dodd, Thomas J.: II. 221, 271.
Don Juan d'Austria: II. 228.
Dooley, Edwin B.: II. 224.
Döpfner, Julije: I. 440 — II. 134.
Dositej: I. 227, 230.
Dositej (SAD): I. 294.
Dostojevski, Fjodor Mihajlovič: I. 282 — II. 411.
Doumergue, Gaston: I. 312.
Dožić, Gavrilo: I. 320 — II. 435, 544.
Draganović, Krunoslav: I. 22, 139.
Dragović, Vuk: I. 139.
Dragišić, Branko: I. 24, 25.
Dragun, Teodor: I. 19, 23, 297, 298, 300, 325, 327, 329 — II. 204, 273, 278, 280, 375, 378, 385-387, 469, 470, 472, 479, 480, 483, 484, 486-488, 511, 512.
Drašković, Juraj: I. 265 — II. 235, 518.
Dreyfus, Alfred: I. 295-297.
Drezga, Tihomil: 335, 358, 364.
Dudas: I. 97.
Duff, James: I. 353.
Dulčić, Ivo: II. 275, 331.
Dulles, John Foster: II. 80.
Dumić: I. 25, 210.
Durčansky, Fr.: I. 353.
Dyggve, Ejnar: I. 124.
Džaja, Miroslav: II. 458.

ĐILAS, Milovan: I. 177, 321, 431, 442, 446, 447 — II. 54, 58, 396, 457, 463, 464, 489, 528.
Đorđević, Stevan: I. 360.
Đujić, Momčilo: I. 289, 405 — II. 543.
Đuranec, Ivan: II. 260.
Đurišić: I. 405.

EDEN, Anthony R.: 217.
Edison: I. 439.
Edmund: II. 511.
Eisenhower, Dwight: II. 79, 396.
Eisland: II. 290.
Eliaš, Ivica: I. 138.
Eliot, T. S.: I. 279 — II. 504, 506, 507, 513, 522.

Emanuel, Isidor: I. 97 — II. 125, 201, 204, 210, 212, 242, 382, 383, 475, 478.
Emilijan: I. 25.
Engels, Friedrich: II. 203.
Erasmo, Roterdamski: II. 508.
Erdmannsdorff, Otto: I. 340, 341, 355.
Erenburg, Ilja Grigorjevič: I. 248.
Erhard, Ludwig: II. 134.
Etchegaray: II. 254.
Eterović, Franjo H.: I. 75 — II. 80, 373, 374, 376, 386, 392, 401-403.
Eugen: II. 205, 206.

FALCONI, Carlo: II. 405, 406, 416-428, 431-435, 440-445, 447, 449, 450.
Fan Heng, Jos.: II. 248.
Farnon, Antonija: I. 25.
Fauvel: II. 25.
Fazlagić, Mujo: II. 435.
Feller, Ferdo: I. 25.
Feller, Zora: I. 25.
Feltin, Maurice: II. 53, 191, 193, 195, 273, 278.
Ferrero, Guglielmo: I. 322.
Filipović, Augustin: II. 275, 331, 364, 365.
Filipović-Majstorović, Miroslav: I. 283.
Fisher, Helen: II. 78, 97.
Fisher, John: II. 153.
Fisher, B. L.: II. 239.
Fitzpatrick, J. John: II. 79.
Flinn, Fabijan: II. 219.
Florence, Yves: II. 430.
Florio, James J.: II. 227.
Fotić, Konstantin: I. 358 — II. 429, 431.
Francesco: II. 241.
Francetić, Jure: I. 181 — II. 442.
Franić, Franjo: II. 110.
Frank: II. 420.
Frankopan: II. 43, 64, 256.
Franović: I. 204.
Frid, Zlatko: II. 145, 146.
Frings: II. 134, 274.
Fuks, Ferdo: II. 10, 11.
Fumasoni-Biondi: I. 284.

GABEL: II. 252.
Gabrić, Ante: I. 27 — II. 54.
Galantić, Ivan: II. 318.
Galen Von: II. 202, 203, 390.
Galter, Albert: II. 370.
Gandhi, Mahatma: II. 172, 407.
Garić, Jozo: II. 409.
Garković, Mate: I. 396.
Gau: II. 253.
Gaulle, de Charles: II. 384.
Gavilevsky, V.: II. 227.
Gavrilo — vidi Dožić.
Gaži, Stjepan: I. 22.
Gelosso: II. 442.
Gerlier, Pirere-Marie: II. 191.
Gëro: I. 186.
Ghilberti, Lorenzo: II. 362.
Gilman: II. 227.
Gilroy, Normann: II. 54.
Giovanetti, Albert: II. 371.
Glaise von Horstenau, Edmund: I. 198.
Glavaš, Radoslav: I. 13, 14, 201.
Glažar, Slavko: I. 139.
Glennie, Ignatius: II. 246.
Golubić, Salezija: II. 12, 17, 23.
Golubić, Theodore: II. 331, 361, 365.
Gomier, Simplician: I. 406.
Goran-Kovačić, Ivan: I. 422.
Gorki, Maksim: I. 426.
Görres, Ida: I. 222 — II. 238, 270.
Gorresio, V.: II. 442.
Grabić, Petar: I. 133.
Grašovac, Rafaela: II. 326.
Grebljanović, Anka: I. 24.
Greco, El: II. 362.
Green, William: II. 226, 227.
Greitzer: II. 290.
Grgec, Petar: II. 312, 332.
Grgić, Marija: I. 151, 152.
Grgur VII.: II. 153, 216, 405, 525.
Grgur XV.: II. 189.
Grgur XVI.: I. 189.
Griffin, Bernard: I. 175 — II. 195, 196.
Grisogono, Prvislav: II. 429, 430.
Grubišić, Vinko: I. 322.
Guardini: I. 267, 272, 277.
Gubec, Matija: II. 157, 235.
Guberina, Ivo: I. 284.
Guerry, Emile: II. 240, 253.
Guevara, Juan G.: II. 245.
Guggenheim: I. 361.
Guichardan, A. A.: II. 252.
Guillet, Aristide: I. 312.
Gulin, Pavao: I. 183, 205.
Guncel: I. 127.

Gundulić, Ivan: I. 426.
Guyot: II. 253.

HABSBURG: I. 281, 295, 299 — II. 301.
Haeckel, Ernst: I. 37.
Hahn, Arpad: II. 76, 97.
Hahn, Tomica: I. 240, 243.
Hale, Leslie: II. 238.
Hamzić, Nazo: II. 435.
Harriman, W. Averell: II. 400.
Hasić, Mujo: II. 435.
Hauley, James M.: II. 227.
Haulik, Juraj: I. 265.
Hauptman: II. 13.
Havelik: I. 96 — II. 407.
Hawryluk, Vladimir: II. 124.
Hebrang, Andrija: I. 407.
Hećimović, Josip: I. 381.
Heger, Vilko: II. 446.
Henrik II.: II. 505-508.
Henrik VIII.: II. 506, 508, 509.
Hergenröther, Josip: II. 189.
Hielmeyer, Ludwig: II. 74, 82, 83, 85.
Hilberg, R.: II. 420.
Hitler, Adolf: I. 6, 103, 113, 114, 145, 170, 186, 190, 193-195, 198, 200, 222, 225, 232, 235, 245, 280, 288, 321, 332, 334-336, 340, 341, 349, 426 — II. 193, 216, 311, 312, 326, 408, 419, 421, 427, 449.
Hocke: II. 432.
Hoefer, Josip: II. 370.
Hofbauer, Klement sv.: I. 94, 95 — II. 141.
Holböck, Ferdinand: II. 383.
Hondl, Stanko: I. 129.
Hoptner, J. B.: I. 333, 363.
Horacije: II. 411.
Horneffer, Reinhold: I. 331, 350.
Horthy, Miklós: I. 334, 335.
Horvat, Pavao: I. 242, 262.
Horvat, Stjepan: I. 202.
Horvat, Vladimir: I. 99.
Horvat-Štambuk: II. 418.
Horwitz: II. 290.
Hory, Ladislaus: I. 340, 344, 348, 354, 355 — II. 418.
Hotz, Robert: II. 404.
Hren, Dragutin: I. 24, 196.
Hribar: I. 239.
Hruščov, Nikita Sergejevič: II. 58, 482, 527, 540.
Hudak, Albert: I. 298.
Hugo, Victor: II. 411.
Hühn, Ivo: I. 433, 434.
Hunyadi, Janoš: II. 180.
Hurley, Joseph: I. 84, 171, 172, 229 — II. 53, 79, 94, 130, 207-209, 374, 397, 402, 487.
Hutin-Desgrées: II. 252.
Huzek, Stjepan: I. 84, 87 — II. 258.
Hyde, Douglas: I. 224.

IRGOLIĆ, Anton: I. 232.
Ivan VIII.: II. 536.
Ivan XXIII.: I. 69, 84, 177 — II. 18, 34, 52, 111, 125, 133, 148, 164, 171, 182, 184-186, 191, 211, 234, 256, 257, 264, 273, 279, 281, 372, 379, 381, 402, 404, 405, 466, 467, 477, 482, 486, 496-498, 526, 536.
Ivan Pavao II.: II. 149, 154, 225, 416.
Ivanišić, Pero: I. 113.
Iwachniuk, Antin: II. 53.

JACHYM, Franz: II. 53.
Jakin, Tomislav: II. 384.
Jareb, Jere: I. 333, 349 — II. 418.
Jazvo, Bogoljuba: I. 110.
Jeglič, Anton: II. 215, 216.
Jelić, Branko: II. 316.
Jellinek, George: I. 350.
Jellinek, Hansjörg: I. 359, 360.
Jerković, Josip: I. 13.
Jesih, Pavao: I. 100 — II. 274, 334, 378, 473, 475, 480.
Jevđević, Dobroslav: I. 289, 405 — II. 543.
John: II. 245.
Joudhin, Prasasna: I. 337.
Jovanović, Joca: I. 232.
Jovanović, Željko: II. 145.
Jovičić, Vasilije: II. 438.
Jukić, Hasan: II. 435.
Jukić, Ilija: I. 363 — II. 314, 315.
Julijana: II. 438.
Juras, Antica: I. 152.
Juretić, Augustin: I. 103, 137, 138, 434 — II. 314, 456.
Juroš, Ana: I. 250.

KADIĆ, Branko: I. 20.
Kalisto III.: II. 180.

Kallos, J.: I. 223.
Kamber, Dragutin: I. 213 — II. 51, 457, 499.
Kamphoevener von: I. 338.
Karađorđevići: II. 386, 388, 389, 408, 434.
Karađorđević, Aleksandar: I. 90-92, 117, 230, 281, 284, 287, 294, 299, 300, 305-312, 319, 331, 407, 448 — II. 301, 408.
Karađorđević, Pavle: I. 39, 103, 143, 293, 310, 313 — II. 162, 163, 216.
Karađorđević, Petar II: I. 183, 204, 320 — II. 410, 544.
Karčić, Andrija: II. 369.
Kardelj, Edvard: I. 154, 171, 178, 392 — II. 396, 428, 431.
Karlo Drački: I. 262.
Karlo Roberto: I. 262 — II. 256.
Karlo Veliki: II. 173, 327.
Kasche, Siegfried: I. 198, 338, 355 — II. 216.
Kaštelan, Jure: I. 29.
Katalenić, Zvonimir: II. 172.
Katedralis: II. 351.
Katičić, Natko: I. 25, 83, 201, 212, 315, 326, 367 — II. 386, 393.
Katzman: II. 290.
Kavar, Hasan: II. 435.
Kažotić, Augustin bl.: I. 262, 265 — II. 256.
Keilbach, Vilim: II. 21.
Kemp: II. 227.
Kempner, Robert: II. 419.
Kermish, J.: II. 420.
Kessel von: II. 419.
Kesterčanek, Vladimir: I. 24.
Kidrič, Boris: I. 392.
Kierkegaard, Sören: II. 172, 521.
King, Martin Luther: II. 407.
Kissinger, Henry: II. 400.
Kiszling, Rudolf: I. 333, 334 — II. 418.
Knight, Grace J.: II. 81, 91.
Klarić: II. 437.
Klaus, Josip: 125.
Kljaković, Jozo: I. 401, 437 — II. 99, 288, 331.
Koch, Edward: II. 290.
Kočović, Strajo: II. 438, 439.
Kokša, Đuro: II. 332, 336.
Kolarek, Nikola: I. 24, 100.
Koloman, kralj: I. 127.
Komnenović, Vlado: II. 75.
König, Franz: I. 97 — II. 44, 47, 53, 183.
Kordić, Lucijan: II. 114, 319, 339, 341, 353, 359, 507.
Korošec, Anton: I. 300, 305, 310, 313, 416.
Korry, Edward: I. 287, 385 — II. 542.
Korsky, Ivo: I. 13 — II. 300.
Kos, Ćiril: I. 59 — II. 86, 493.
Kosanović, Sava: II. 54.
Kostrenčić, Marko: I. 393, 421.
Košak, Vladimir: I. 326.
Kotorska, Hosana: II. 162.
Kowalski, Rembert C.: II. 239.
Kraft: II. 244.
Krajačić, Ivan: I. 173.
Krajina, Milan: I. 380.
Krek, Janez: I. 416.
Krek, Malka: II. 307.
Krek, Miha: II. 307.
Krišković, Vinko: I. 419 — II. 476.
Križevčanin, Marko bl.: II. 66, 382.
Krnjević, Juraj: I. 102 — II. 258, 313.
Krol, John: II. 53, 209.
Krstulović, Andrija: I. 438.
Krstulović, Vicko: II. 393.
Krug, Joseph: II. 200.
Krulj, Vrleta: I. 363.
Kubowitzky, Leon: II. 420.
Kučan, Lj.: I. 138.
Kuharić, Franjo: I. 7-9, 27 — II. 42, 129, 147, 149, 151, 155, 218, 281, 328, 536.
Kukolja, Stjepan: II. 237, 270.
Kulenović, Džafer-beg: I. 120.
Kupareo, Rajmund: II. 168, 361.
Kurabeg, Ahmed: II. 435.
Kusavac, Labud: I. 139.
Kvaternik, Eugen (Rakovica): II. 150.
Kvaternik, Eugen Dido: I. 145, 336.
Kvaternik, Slavko: I. 78, 179, 189, 195, 326, 333-335.

LABRADOR, T.: II. 247.
Lach, Josip: I. 36, 204, 412 — II. 76.
Lacković, Stjepan: I. 152, 166, 205, 239, 410 — II. 50, 57, 230, 236, 274, 283, 287, 288, 298, 401, 424, 436, 444.
Ladika, Josip: II. 18.
LaFarge, John: I. 418.
La Guardia, Fiorello H.: II. 219.
Lamot: II. 12.

Lang, Josip: I. 87 — II. 256.
Lapide, Pinchas E.: II. 419-421.
Laszowski, Emilij: I. 86.
Lauche, Frank J.: II. 223.
Laurière, Hervé: II. 372, 406.
Lavelle, L.: II. 523, 527.
Lavinski, Zora: II. 30.
Lawler, John P.: II. 209.
Lawrence, John J.: II. 74, 79, 80-84, 88, 89, 91-96, 230, 369, 400.
Lazić, Ivan: II. 405, 417, 422, 431, 440, 442, 444, 450.
Le Bellec: II. 254.
Leclerc: II. 253.
Lefebre: II. 255, 279.
Le Fort, Gertrud: II. 206, 414.
Léger, Paul-Emile: II. 53.
Lendić, Ivo: II. 337, 346.
Lemkin, Rafael: I. 332-336, 356, 361.
Lenjin, Vladimir Ilјuč: I. 150, 151, 282 — II. 203, 379, 410.
Leon XIII.: I. 47, 131, 322 — II. 23.
Leopold, Edgard: I. 414.
Lerota, Zlatko: II. 340, 355.
Lessing, Traudl: I. 410, 413 — II. 67.
Levai, L.: II. 420.
Lewis, W. J.: I. 217.
Liénart, Achile: II. 191.
Likan, Gustav: II. 361, 365.
Lillyjo: II. 508.
Lincoln, Abraham: II. 228, 290.
Lipel, Y.: II. 420.
Lipson: II. 217.
Lisak, Erih: I. 13, 24, 34, 35, 168, 169, 179, 183, 184, 204, 205, 209, 244, 250, 325, 326, 380 — II. 66, 67, 425, 432.
Liquete, Isac: II. 249.
Livajušić, Anto: II. 396.
Llosa: II. 254.
Lobkowicz, Erwin: I. 135, 200 — II. 422, 425, 426, 446.
Lodeta, Franjo: II. 275.
Loiseau, Charles: I. 306, 309.
Lončar, Pavao: I. 24, 196, 232.
Lončarić, Josip: I. 85, 88, 94-96, 99, 100, 102, 106 — II. 470.
Lordz, Josip: II. 382.
Lorković, Blaž: II. 297.
Lorković, Mladen: I. 136, 137, 335, 337, 338, 352 — II. 446, 447.
Louis-Jaray, Gabriel: I. 332.
Lovrić, Edo: I. 129.
Luburić, Vjekoslav Maks: I. 205.
Lukas, Filip: I. 129, 263.
Luksemburgovac, Žigmund: I. 263.

LJUBIĆ: I. 197.

MACARTHUR, Douglas: II. 396.
Machenson: I. 339.
Machiavelli, Niccolò: I. 407, 420.
Maclean, Fitzroy: II. 410.
Maček, Vladko: I. 137, 181, 183, 187, 197, 203, 204, 233, 258, 280, 284, 313, 314, 329, 331, 332, 334 — II. 62, 306, 311-313, 387, 391, 394.
Madden, Daniel: II. 413.
Maezaert, G.: II. 250.
Magdić, Milivoj: I. 252, 253 — II. 531.
Magjerec, Juraj: I. 68, 132, 146, 405 — II. 100.
Maglione, Alojzije: I. 196, 199, 226, 443.
Maguire: II. 227.
Majka Terezija (Agnes Gonxha): I. 27.
Makanec, Julije: I. 50, 53, 196 — II. 298, 409, 533.
Makarios III.: II. 55.
Malouf, Joseph: II. 250.
Malvić, Gašpar: I. 154.
Mandić, Dominik: I. 130 — II. 86.
Mandić, Leopold bl.: II. 13.
Mandić, Nikola: I. 136, 182, 202.
Manhattan, Avro: II. 406.
Mann, Thomas: I. 322.
Mansfield, Mike: II. 221.
Manton: II. 290.
Marcel, Jean: II. 240.
Marcone, G. Ramiro: I. 134, 135, 226, 403, 410, 417 — II. 230, 232, 424, 426.
Marella: II. 116.
Margetić, Mamerto: I. 247, 251.
Marić, August: I. 338.
Marić, Đuro: I. 24, 35, 199, 249, 250.
Marić, Josip: I. 25, 137.
Markež, Josip: I. 240.
Marković, Lazar: I. 310.
Marković, Tomo: II. 119.
Marmaggi, F.: I. 215, 216.
Martin, D.: II. 410.
Martinčić, Modesto: I. 191, 208, 247-249.
Martinović, Niko: I. 139.

Marty: II. 385.
Marx, Karl: I. 81, 154, 407, 416 — II. 398, 410, 538.
Mašina, Krunoslav: I. 422 — II. 288, 289.
Maštrović, Srećko: I. 139.
Matanić, Atanazije: I. 125.
Mate: II. 275.
Matica, Honorata: II. 12, 13, 16, 23, 25.
Matić, Tomo: I. 129.
Matijević, Milorad: I. 380.
Matoš, A. G.: II. 113, 340, 462.
Matošić, Đuka: I. 251.
Matsuoka, Yosuke: I. 337.
Mauriac, François: I. 220 — II. 387, 448, 464, 487, 490, 495.
May, Ba: I. 338.
Mayhew: I. 217.
Mazerat: II. 253.
Mažuranić, Ivan: I. 164.
McDermot, James: II. 288.
McFall, Jack K.: I. 353.
McNulty, John: II. 94, 208.
McQuaid, J. C.: II. 389.
Mehmedagić, Enver: I. 160 — II. 340, 351.
Meilly, John J.: I. 353.
Melckelekc van, Carolus: II. 249.
Melville: I. 361 — II. 315.
Mercier: I. 419 — II. 313, 390, 412.
Merton, T.: II. 407.
Mesarov, Antun: I. 250.
Meschler: I. 149.
Mesić, Tomislav: II. 67, 340, 348.
Meštrović, Ivan: I. 7, 59, 140, 420, 429, 430, 433-435, 442-446 — II. 49, 50, 54, 78, 98, 105, 130, 131, 145, 170, 256, 272, 274, 275, 288, 295, 331, 361-365, 386, 387, 394, 399, 403, 418, 424, 456, 463, 464, 469, 489, 528, 529.
Meštrović, Mate: I. 433 — II. 323.
Meštrović, Olga: I. 442, 443.
Michelangelo Buonarroti: I. 282 — II. 362.
Mihajlović, Draža: I. 146, 181, 220, 259, 284, 294, 304, 327, 405, 406 — II. 52, 392, 410, 428, 429, 434, 458.
Mihajlović, Sergije: II. 438.
Mihalović, Juraj: I. 87.
Mihaljević, J.: II. 399.
Mihanović, Antun: II. 346.
Mihanović, Klement: II. 418.
Mihovilović, Ivo: I. 240, 421 — II. 405, 417, 422, 431, 440, 442, 444, 447, 450.
Mikac, Marijan: II. 534.
Milanović, Božo: I. 35.
Milatović, Arsen: I. 139.
Milenović, Sveta: I. 229.
Mileta, Jeronim: II. 443.
Miletić, Krsta: I. 232.
Milivojević, vidi Dionisije.
Milković, Josip: I. 433.
Milobar, Fran: I. 128, 129.
Milunović, Nedo: I. 169, 249.
Miljuš, Branko: I. 293 — II. 372, 430, 431, 434.
Mindszenty, Jozsef: I. 274 — II. 28, 54, 117, 153, 180, 181, 188, 198, 327, 328, 371, 415.
Mišić, Alojzije: I. 130, 133 — II. 409.
Mišić, Josip: II. 80, 94.
Miškina, Pavlek: I. 227.
Mitty: II. 79.
Moehler: I. 268.
Moeschlin: II. 82.
Monicelli, Franco: I. 410.
Montalembert, Charles: I. 317.
Montero, A.: II. 149.
Moony, Blair: I. 173, 176, 289, 291, 292, 319.
Moran, Lawrence: II. 275.
Moreau: II. 173.
Morus, Jana: II. 509.
Morus, Margarita: II. 509.
Morus (More), Thomas: II. 153, 407, 504-506, 508-512, 525.
Moscatello, Nikola: I. 138.
Moškov, Ante: I. 183, 203-206.
Mravak, Dinko: II. 276.
Mrzljak, Franjo: II. 19.
Mrzljak, Ivan: II. 17.
Mrzljak, Josipa: II. 15, 22.
Muftić, Ibro: II. 439.
Muñoyero: II. 214.
Murphy: II. 227.
Murray, James E.: II. 79.
Mussolini, Benito: I. 137, 194, 288, 321, 336, 338, 339, 343, 348, 349, 423, 448 — II. 442.

NAĐ, Kosta: II. 440.
Nagy, Imre: II. 327.
Naletilić, Vitomir: I. 138.
Napoleon: I. 94 — II. 58, 173, 271.

Nazor, Vladimir: I. 233.
Nedić, Milan: I. 146, 327, 356, 357.
Negovetić: I. 25.
Nehru, Pandith: II. 396.
Nenadić, dr.: I. 24.
Neron, car: II. 223.
Neubacher, Hermann: I. 354.
Nevistić, Frano: II. 454.
Nežić, Dragutin: I. 24, 86, 97, 172, 396 — II. 424.
Niedzielski, Felix: I. 180 — II. 297.
Niemoeller: II. 412.
Nikolajević, Dule: I. 282.
Nikolić, dr. N.: I. 240.
Nikolić, Vinko: I. 17, 20, 22 — II. 108, 277, 331, 332, 340, 345, 360, 429, 437, 536, 547, 550.
Ninski, Grgur: I. 126 — II. 505.
Nitti, Francesco: I. 322.
Nizeteo, Antun: I. 274 — II. 338, 347, 504.
Novak, Silvije: II. 76.
Novak, Viktor: I. 21, 44, 421 — II. 371, 372, 417, 418, 425, 426.
Nuk, V.: I. 96, 106.
Nurey, Charles: II. 250.
Njaradi, Dionizije: I. 130.
Njegoš, Petar Petrović: I. 431 — II. 543.

O'BRIEN OF THOMOND, A. Henry: I. 224 — II. 241, 374, 378, 388, 390-392, 395, 407, 408, 463.
O'Connel, Daniel: II. 228.
Oddi, Silvije: I. 178.
Olivieri, Antonio: II. 290.
Omrčanin, Ivo: II. 540.
Oraški, R.: I. 230.
Origen: I. 277.
Orleanska, Sv. Ivana: II. 508.
Ossterrath, Frederic: II. 243.
Ostojčić: I. 204.
Ostović, Pavle: I. 90.
Ovidije: II. 411.
Ozanam, Federic: I. 267.

PAGANUZZI, Quirino: II. 420.
Pandžić, Krunoslav: I. 135.
Parica, Ivo: II. 338, 350.
Paris, Edmond: II. 406.
Pascal, Blaise: II: 412, 525.
Pašić, Nikola: I. 284, 300, 305 — II. 429.
Pattee, Richard: I. 22, 82, 326, 329 — II. 389, 392-395, 408, 436.
Pavao VI.: I. 12, 124, 177 — II. 127, 129, 133, 147, 164, 187, 189, 264, 281, 316, 372, 404, 405, 414, 419, 446, 452, 466, 488.
Pavelić, Ante: I. 20, 21, 34, 40, 41, 43, 56, 79, 120, 122, 136, 145, 178-180, 182, 183, 189, 190, 193-198, 202, 203, 205, 210, 213, 214, 220, 221, 226, 229, 230, 243, 245, 258, 280-285, 289, 307, 309, 316, 327, 333-339, 342, 343, 348, 349, 402-406, 410, 448, 449 — II. 62, 101, 202, 216, 293, 297-299, 303, 309, 312, 325-328, 408, 409, 426, 427, 429, 430, 458, 479, 484, 490, 545.
Pavelić, Milan: II. 335, 337, 344.
Pavelić Smith, Ante: I. 444 — II. 428.
Paviša, Akvilina: II. 23.
Pavlinić, Vladimir: II. 544.
Pavlović: II. 431.
Pavunić, Stjepan: I. 172.
Pearson, Drew: I. 388.
Pećnjak, Krešimir: I. 24.
Pedicini, Giocchino: II. 241.
Pellegrinetti, Hermenegildo: I. 91 — II. 544.
Penić, Ivanko Juro: II. 19.
Penić, Janko: I. 24 — II. 24, 35.
Percy, Charles: II. 227.
Perica, Petar: II. 523.
Perić, Stijepo: I. 355.
Pernar, Ivan: I. 371.
Perović, Bonifacije: II. 433, 467.
Perrigault, Jean: II. 372.
Pešelj, Branko: I. 325.
Peterson, Erik: I. 277 — II. 526.
Petričević, Jure: I. 253.
Petrović, Ante: I. 179.
Petrović, Josip: I. 374, 375-377.
Petrović, Marc: I. 231 — II. 387.
Pezet, Ernest: I. 20, 296-298, 312 — II. 252, 273, 278, 279, 387, 388.
Pfuff, P. O.: I. 166.
Pichon, Stephen: I. 305.
Pietsch: I. 97.
Pijade, Moša: II. 396, 398.
Pilat, Poncije: II. 102, 169, 223, 286.
Pintar, I. John: I. 172, 372.
Pio XI.: I. 47 — II. 125, 159, 160, 210, 300, 466.

Pio XII.: I. 9, 10, 24, 69, 71, 83, 84, 111, 137, 138, 140, 145, 146, 176, 177, 181, 222, 228, 233, 389, 414, 417-419, 432 — II. 18, 50, 52, 59, 64, 65, 85, 92, 93, 96, 100, 101, 111, 125, 133, 155, 163, 164, 179-181, 185, 192, 194, 222, 230, 234, 238, 243, 263, 270, 278, 294, 369, 370, 371-374, 378, 379, 381, 387, 390, 391, 397, 399, 401-406, 411, 416-421, 424-426, 445, 447, 449, 450, 466, 477, 480, 490, 491, 494, 497, 534, 535.
Pioger: II. 253.
Piovanelli, Maricilla: II. 337-380.
Pipinić, Franjo: I. 24.
Pišonić, Mijo: II. 10, 12, 13, 16, 19, 20, 263, 264.
Pizzardo, Giuseppe: II. 192, 193, 244.
Ploetz: I. 346.
Podhorsky: I. 84.
Poduje, Jozo: I. 246 — II. 224.
Poldrugač, Ivan: I. 82, 179.
Polikarpo: II. 153.
Politeo, Ivo: I. 25, 83, 185, 245, 246, 251, 286, 315, 323, 326, 328, 329, 367 — II. 386, 393, 425.
Pollio, Gaetano: II. 248.
Polonijo, Bernardin: I. 132.
Popadić: II. 439.
Popović: II. 81.
Popović, Dušan: II. 543.
Popović, Vladimir: I. 442.
Posavac, Vladimir: II. 361.
Povoljak: I. 35.
Pradel, Andrija: II. 476.
Prcela, Ivan: II. 274.
Prebeg, Vladimir: I. 197.
Premuž, Dominik: I. 109.
Prepolec, John: I. 432.
Preradović, Paula: I. 435, 436.
Preradović, Petar: I. 435.
Pribićević, Adam: I. 294 — II. 372, 430.
Pribićević, Rade: II. 437.
Pro (Mexico): II. 525.
Pueche, Pierre-Marie: II. 240, 253.
Pušić, Miho: I. 36.

RADETIĆ, Milutin: I. 25.
Radica, Bogdan: I. 13, 421, 444 — II. 394, 429, 430.
Radić, Stjepan: I. 208, 227, 290, 299, 305, 332, 333 — II. 44, 98, 159, 324, 325.
Radovanović, Vaso: I. 380.
Rahner, Karl: II. 370.
Raimondi: II. 242.
Rajković, Mato: I. 249.
Ramljak, Stjepan: II. 297.
Ranković, Aleksandar: I. 393 — II. 75, 396, 432-434, 440.
Ranogajac: I. 166.
Rastouil: II. 254.
Rašković, Bogdan: I. 227.
Ratković, Stjepan: I. 117.
Raymond, O. M.: II. 389, 406-413.
Reams: II. 400.
Renard: II. 253.
Reston, James: I. 11-13 — II. 88.
Reynolds, E. E.: II. 509, 510.
Ribar, Lola: II. 439.
Ribard, A.: II. 387.
Ribbentrop, Joachim: I. 335, 338, 339, 341, 353.
Riccio: II. 290.
Richard: II. 252.
Richard, L'Abbé: II. 273.
Richard, Paul: II. 191, 253.
Richelieu, Armand J.: II. 175.
Richter, Jean Paul: II. 335, 336.
Riesner, Danko: I. 435 — II. 13, 31, 33, 73-76, 87, 88.
Rihar, Franjo: I. 56, 209, 210.
Ristić, Marko: II. 294.
Ritter: I. 340.
Rittig, Svetozar: I. 152, 153, 167, 196, 248, 413, 414 — II. 169.
Riviere: II. 243.
Roatta, Mario: II. 441, 442.
Roberti, F.: I. 215, 216.
Rodin, Auguste: II. 386.
Rodríguez Pérez, José: II. 53.
Rohracher: II. 279.
Romac, Roko: II. 54.
Rommel, Erwin: I. 200.
Roosevelt, Franklin: I. 146, 332 — II. 421, 429.
Rops, Daniel: II. 173, 252.
Roques, Clément: II. 191.
Roquet: II. 252.
Rosa, Maurizio: II. 249.
Rosemberg, Alfred: II. 419.
Rougé: II. 254.
Rousseau, Charles: I. 356, 358, 359, 364.

Rousset: II. 254.
Roy, A.: II. 251.
Rožman, Gregor: I. 181, 203 — II. 215, 217, 275, 398.
Rukavina, Juco: I. 182.
Runjanin, Josip: II. 346.
Rupčić, Drago: I. 182.
Rupnik, Lav: I. 181, 203.
Rupp, Jean: I. 53, 204, 273, 383.
Rus, J.: I. 124.
Rusović, B.: II. 412.
Rušinović, Nikola: I. 135, 200 — II. 422, 423, 425, 426, 445-447.
Ružić, John F.: I. 84 — II. 74, 80-88, 92-96, 230, 369, 400.
Ryan: II. 290.

SAKAČ, Stjepan: I. 10, 85 — II. 469, 470.
Salis, grof: I. 138.
Salis-Seewis, Franjo: I. 166, 167, 172 — II. 73, 75, 76, 410, 472, 473, 483, 485.
Sambeek, van J.: 251.
Sambugnach: I. 355.
Samuel: II. 290.
Sapieha: II. 420.
Saragat, Giuseppe: II. 479.
Sauser-Hall: I. 364.
Sauvage: II. 255.
Savino: II. 290.
Scavenius, Erih: I. 337.
Schaerf: II. 125.
Scheeben, Matija J.: II. 189.
Scheibel, Josip: II. 11, 22.
Schell, A.: II. 495.
Scheller, Max: II. 520, 527, 528.
Schik: I. 235.
Schumann, Robert: I. 310, 311 — II. 311.
Schuschnigg, Kurt: I. 322.
Schutz, prior: II. 254.
Schwarzenberger, Georg: I. 359.
Scofield, P.: II. 509.
Seeler, Hans-Joachim: I. 336, 360-362.
Sellmar, G.: II. 521.
Seničnjak, Marko: II. 535.
Sereni, Angelo Piero: I. 333, 335-337, 343, 348, 351-353.
Serrano Suñer: I. 337.
Serrou, R.: II. 255.
Seton-Watson, Hugh: I. 221 — II. 410.
Sforza, Carlo: I. 322.
Shaw, G. Bernard: II. 287.
Sheen, J. Fulton: I. 1, 5, 26 — II. 1, 133, 234, 283, 286, 461, 470, 532, 549.
Sherwood, Eddy: II. 430.
Sigismundo: II. 445.
Sijenska, sv. Katarina: II. 175.
Siksto: II. 153.
Simić, Vladimir: I. 175.
Simić, Sima: II. 417, 418, 421.
Simović, Dušan: I. 34, 327.
Simondet, Henri: I. 300 — II. 388.
Singleton, Alex: I. 295, 386, 387.
Sinovčić, Marko: I. 21, 342, 344, 348 — II. 418, 443, 444, 461.
Sion, Joannes: II. 246.
Sironić, Vlado: I. 24.
Skeffington-Lodge: I. 217.
Skendrović, Janko: II. 43.
Skračić, Ivo: II. 340, 355.
Slamić, Ante: I. 24.
Slijepčević, Đoko: II. 406.
Slipyj, Josip: II. 117, 198.
Sokrat: II. 187, 223, 512.
Sopijanec, Lela: I. 35, 183, 204, 205.
Sparks, Fred: I. 382.
Spekle, C.: II. 245.
Spellman, Francis: I. 26, 442 — II. 189, 199, 234, 274, 282, 283, 285-288, 294, 379, 392, 402, 403, 549.
Sper, S. Willard: I. 223.
Srebrnić, Josip: I. 36 — II. 444.
Sremec, dr.: I. 240.
Staljin, Josif Visarionovič: I. 6, 150, 154, 269, 275, 282, 285, 286, 291, 386, 407, 415, 450 — II. 58, 219, 271, 315, 328, 397, 410, 421, 478, 527.
Stambolić Petar: I. 178.
Stanić, Milan: I. 326.
Stanković, Marica: II. 319.
Stanković, Petar: II. 473.
Stanojević, Stanoje: I. 91.
Starčević, Ante: II. 346.
Stela, č. sestra: II. 10, 12, 13.
Stepinac, Barbara: II. 14.
Stepinac, Josip: I. 75, 87, 88, 92, 98, 179 — II. 28, 166.
Stepinac, Juraj: II. 31.
Stepinac, Maks: I. 166 — II. 31.
Stepinac, Matija: I. 87, 96, 107 — II. 31, 157, 158.
Stepinac, Mijo: II. 14, 31.
Stepinac, Tereza: II. 31.

Stepinac-Penić, Barbara: I. 85, 87, 88, 90, 93, 97-101, 171, 172, 179 — II. 28, 31, 158, 159, 165, 258, 378, 469, 470.
Stern: II. 290.
Stete, J. G.: II. 251.
Stipanović, Ivan: I. 453.
Stojadinović, Milan: I. 288, 310, 313, 314 — II. 302.
Stokes, R. R.: II. 238.
Straaten, Var, O. W.: II. 384.
Strauss, Lewis L.: II. 82.
Strauss, Richard: I. 278.
Stritch, Samuel: II. 200, 201.
Strossmayer, Josip-Juraj: I. 300, 301, 304, 305.
Sturzo Don, Luigi: I. 322.
Subhas-Chandra, Bose: I. 338.
Subotinčić, Antun: I. 384, 385.
Sučić: II. 73, 75.
Sulzberger, C. L.: I. 286-288, 318, 383-385 — II. 57, 58, 271, 396-399, 400-402, 412, 542.
Sumer, Welles, I. 358.
Sušić, Lovro: II. 297-299.
Sutherfland-Bonnel, John: I. 223.
Sztójay: I. 341.

ŠAFAR, Dragan: I. 129.
Šalić, Ivan: I. 24, 168, 169, 179, 183, 184, 203-205, 211, 244, 249, 250, 326 — II. 411, 424, 425, 432, 474.
Šarić, Ivan: I. 107, 130, 449 — II. 163, 270, 531.
Šenoa, August: I. 263.
Šeper, Franjo: I. 25, 70, 96, 97 — II. 7, 9, 19, 26, 38, 39, 42, 44, 47, 49, 56, 125, 185, 189, 196, 197, 210-212, 234, 282.
Šercer, Ante: I. 60, 439 — II. 31, 76, 87, 97, 494.
Šimecki, Franjo dr.: II. 15.
Šimecki, Josip: I. 183, 249, 250 — II. 9, 10, 14, 15, 33, 86.
Šimecki, Josip (dijete): II. 14.
Šimecki, Nikola: II. 18.
Šimić, Kvirin: II. 446.
Šimrak, Janko: I. 118, 128, 182, 202 — II. 320, 407-409.
Šišić, Ferdo: I. 330.
Škringer, Tereza: I. 25 — II. 29, 378.
Škrtić, Stjepan: II. 274.
Šolc, Ljudevit: II. 297.
Špiranec, Josip: I. 171, 373, 375, 380, 383, 385 — II. 398, 536.
Šprajc, Anton: II. 227.
Štampar, Desanka: I. 25.
Štefančić: II. 260.
Šteković, Slava: I. 24.
Štengl, Josip: II. 28, 38, 41.
Štengl-Stepinac, Štefanija: I. 172 — II. 28, 30.
Šubašić, Ivan: I. 103, 260, 362 — II. 410, 428.
Šulić, Danica: I. 24.
Šuljak, Dinko: II. 429, 436.
Šumanović, Ante: I. 227, 244.

TAMBURINI, Antonio: I. 349.
Tartaglia, Ivo: I. 138, 443.
Tauler, Augustin J.: II. 174.
Tavelić, sv. Nikola: I. 124, 131, 132 — II. 162, 163, 261, 402, 405.
Taylor, Miron: I. 146.
Tennyson, Alfred: II. 507.
Teodezije, car: II. 216.
Tepavac, M.: I. 365.
Tertulijan: II. 156.
Thibon, G.: II. 165.
Tijan, Pavao: I. 253 — II. 370.
Tijan-Luetić, Nedjeljka: I. 150.
Tiso, Josef: I. 205, 336, 353.
Tisserant, Eugène: II. 56, 314, 445-447.
Tito-Josip Broz: I. 11, 12, 25, 81, 83, 103, 150, 151, 154, 159, 167, 168, 171-173, 176, 208, 220, 224, 225, 227-230, 243, 244, 253, 260, 274, 276, 283-296, 300, 303, 304, 306, 307, 310, 314, 315, 317-322, 362, 363, 376, 379, 382, 384-386, 388, 394, 405-407, 409, 410, 414, 415, 419, 420, 425, 431, 442, 443, 446, 449, 450, 451 — II. 52, 54-59, 61, 62, 70, 77, 78, 97-99, 101, 110, 112, 134, 149, 195, 219, 220, 224, 232, 242, 246, 248, 250, 269, 286, 289, 315, 320, 321, 323, 324, 326-328, 372, 379, 381, 388, 395-400, 405, 406, 409-411, 413, 423, 427, 430-432, 436-440, 447, 463, 464, 478, 479, 482, 486-490, 497, 528, 538, 542.
Tkalčić, Ivan: I. 127.
Tomas, Ivan: II. 164, 369.
Tomić, Svetozar: I. 24.
Tomić, Viktor: I. 227.

Tomizza, Raphael: II. 93.
Tomšić, Ivan: I. 360.
Topalović, Živko: II. 52.
Torbar, M. Josip: II. 72.
Torre, dalla T., Giuseppe: II. 123.
Tosović, Risto: II. 439.
Toussaint, G.: II. 252.
Toynbee, J. Arnold: I. 221 — II. 318.
Trivunac, Stevan: II. 429, 430.
Trlajić, Sava: I. 403.
Truman, Harry: I. 176 — II. 272.
Trumbić, Ante: I. 90, 91, 300, 305, 313.
Turkalj, Josip: II. 364, 365.
Turner, J.: II. 505, 509-511.

UČAK, Valerijano: I. 238.
Udina: I. 356.
Udoni, P. A.: II. 48.
Ugrenović, Aleksandar: I. 24.
Uhoda, Miljenko: II. 171.
Ujčić, Josip: I. 227, 391, 410 — II. 304.
Ujević, Mate: I. 439.
Ujević, Tin: I. 27-29.
Unamuno, Miguel: II. 287.
Urban, papa: II. 526.
U Thant, Sithe: II. 452.

VANČIK, Vladimir: II. 392.
Vanni, Pacificus: II. 249.
Varičak, Bogdan: I. 24.
Veber, Franjo: II. 454.
Vedrina, Ivan: II. 260.
Veesenmayer, Edmund: I. 335.
Velči, G.: II. 112.
Velimirović, Nikolaj: II. 543.
Velnić, o. T.: I. 133.
Vergilije: II. 156.
Victor, vikar: II. 245.
Vida, Viktor: II. 338, 350.
Vidović, Mirko: I. 295 — II. 339, 354.
Viktor, Emanuel: I. 351.
Vilder, Većeslav: II. 430.
Vimpulšek, Žarko: I. 34, 82, 169, 179, 243, 326.
Vizcarra, Zacarías de: II. 107, 213, 214.
Vlaho, Žarko: I. 136, 137.
Vlasov: I. 405, 411 — II. 100.
Vodopivec, Ivan: I. 240.
Vokić, Ante: I. 136, 137.
Volkeit: II. 523.
Volović: I. 141.
Vovk, Anton: I. 396, 412.
Vozelj, M. Nikolina: II. 23.
Vraneković, Josip: I. 70, 84 — II. 9, 23, 24, 33, 40-42, 45, 49, 50, 74, 76, 83, 85-89, 262-264, 537.
Vrhovac, Maksimilijan: II. 150.
Vrtačnik, Josip: I. 240.
Vučetić, Dušan: I. 24.
Vučetić, Mato: II. 204.
Vučetić, Stipe: I. 181, 214.
Vukina, Ivan: I. 148.
Vupora, Ciprijan: I. 247.

WADDING, Luka: II. 398, 399.
Wall, William: II. 229.
Wallace, Betty: II. 395.
Wallis, Bernice: II. 92.
Wang Ching, Wei: I. 338.
Ward: II. 290.
Washington, George: II. 228.
Wathakan, Wicht: I. 337.
Wedge, William: I. 373.
Weis, Jessica: II. 222.
Weizsäcker: I. 341.
Wendel, Josip: I. 97 — II. 382.
Wenzl, Aloys: II. 243.
Werfel, Franz: I. 322.
Wilde, Oscar: I. 278.
Witing, Rof: I. 337.
Woermann: I. 340.
Wood, Mila: I. 417 — II. 35, 37, 106, 150, 155, 196.
Wurster, Antun: I. 238, 245 — II. 375, 406, 422, 423, 445.
Wyszynski, Štefan: II. 117, 153, 180, 181, 198, 327, 328, 371, 415.

YANKOVITCH, Paul: II. 53, 87, 88.

ZAGORKA, (Jurić) Marija: II. 351.
Zagrebiensis: II. 274.
Zalar, Charles: I. 325.
Zanner, Franz: I. 106 — II. 259.
Zaplocki, zast. USA: II. 227.
Zečević, Serafin: II. 514.
Zimmerman, Stjepan: II. 327.
Zmire, Hasan: II. 435.
Zola, Emil: I. 296.
Zolli, E.: II. 420.
Zoltan, Stephen: I. 373.

Zorić, Krešimir: I. 138, 139.
Zrinski, Nikola: II. 408.
Zrinski, Petar: II. 43, 64, 150, 256, 346.
Zudenigo, Dragutin: II. 341.
Zulfikarpašić, Adil: II. 437, 440.
Zvonimir, kralj: I. 339 — II. 157, 163.
Zweig, Stephan: I. 322.
ŽAGAR, Ivan: I. 341.
Žagić, Ivan: I. 247-251.
Žanić, Milovan: I. 197.
Žanko, Dušan: I. 135, 265 — II. 514.
Žanko, Miloš: I. 392, 396.
Žilić, Franjo: I. 346.
Živković, Ante: I. 135.
Žužek, Franjo: I. 24.

NAPOMENA: U ovaj pregled nisu unesene osobe, spomenute u bilješkama o umrlim suradnicima ovoga zbornika, a niti one s ilustrativnih stranica (likovni prilozi i fotografije).

ZAMOLBA ČITATELJIMA OVOGA ZBORNIKA: Lijepo molimo čitatelje, da nas upozore na *pogreške* (pa i tiskarske) i *propuste*, na koje naiđu pri čitanju ovoga zbornika, njegove prve i druge knjige. Možda je nešto važna izostavljeno, ili nešto suvišna uneseno?

Ujedno molimo i za *nove priloge*, svjedočanstva, dokumente ili fotografije: naša je želja objaviti *drugo izdanje* ovoga djela, popunjeno i ispravljeno. Došlo do njega ili ne, nastavljamo sa sabiranjem gradiva, netko će ga korisno upotrijebiti.

Sve treba uputiti na adresu:

HRVATSKA REVIJA
Apartado de Correos 14030
Barcelona 17, España

SADRŽAJ

KNJIGA DRUGA

IV.

BOLEST I SMRT JEDNOG PRAVEDNIKA

SMRT ALOJZIJA STEPINCA /
Službena vijest i Osmrtnica Kaptola 7

ZADNJI DANI ŽIVOTA NJEGOVE UZORITOSTI DR ALOJZIJA KARDINALA STEPINCA
Josip Vraneković (1919-1964.). 9
Zadnji časovi i smrt našeg Kardinala / Časna Sestra . . . 25

KRAJ BOLESNIČKOG KREVETA, UZ JEDAN ODAR, NA JEDNOM GROBU /
Iz pisama Nadbiskupove sestre Štefanije 28

O SMRTI I POKOPU KARDINALA STEPINCA 43
Pismo iz domovine / Mučenik, svetac, Hrvat / Smrt hrvatskog mučenika kardinala Stepinca / Sažalnica zamj. talijanskog konzula u Zagrebu / Odjeci u emigraciji: Ivan Meštrović — Dr. Stjepan Lacković — Dr. Dragutin Kamber / Duboki odjek smrti kardinala Stepinca po cijelom svijetu / Odjek herojske smrti kardinala Stepinca u svjetskom novinstvu / Urednički komentar američkih novina o Stepinčevoj smrti / Kanadski tisak časti kard. Stepinca / Nekrolog londonskog «Times»-a kardinalu Stepincu / Gore srca! / Pred mrtvim likom Božjeg viteza (Tomislav Mesić) / Providencijalni Stepinac (Stanko Borić) / «Jer jutro će doći» (Josip Torbar).

BOLEST I SMRT KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA /
Dr. S. J. 73
Izjave dvojice američkih liječnika: John H. Lawrence i John Francis Ružić / Američki liječnici o kardinalu Stepincu / Razgovor Dr. Johna F. Ružića s urednikom «Naše Nade» (Stanko Borić) / Titove izjave o bolesti kardinala Stepinca / Meštrović ustaje protiv Titovih izjava o bolesti kardinala Stepinca.

STEPINČEVA POBJEDA NAD POGANIMA /
Jozo Kljaković (1889-1969.) 99

V.

GROB NJEGOV BIT ĆE GROB SVECA

«NJEGOV SLAVAN GROB» (Ivan Meštrović) 105
Oko pola milijuna osoba na grobu kardinala Stepinca / Nepregledne mase čestitaju imendan mrtvom Kardinalu / Msgr. Stepinac nije nikad popustio / Ne zaboravimo našega sveca! (Vinko Nikolić) / «Alojzije Stepinac, biskup i mučenik, moli za nas!» / Pred godinu dana umro je kardinal Stepinac (Rudolf Breu) / «Stepinac je ideja pravde, slobode i istine» / «Njegov život... pravo nekrvno mučeništvo» (Msgr. G. Velči) / Stepinac među nama (E. I.) / Pobjednik preko groba / Uz petu godišnjicu Stepinčeve smrti (O. Tomo Marković) / Ključarevo svjedočanstvo u Katedrali / Pisma i izvještaji o grobu kardinala Stepinca / Šutnja, koja ne šuti (Fra Giuseppe Dalla Torre) / Na grobu kardinala Stepinca (Vladimir Hawryluk) / Uz 19-tu godišnjicu osude kardinala Stepinca (Vilim Cecelja) / Stepinac — naš uzor i naš svetac (Fra Mirko Čović) / Posjet svećenika na grob kardinala Stepinca (Biskup Franjo Kuharić) / Spomenik kardinalu Stepincu u zagrebačkoj Katedrali / Zavjet nad jednim grobom (Vilim Cecelja) / Zatočnik Božjeg zakona (O. Fiorello Cavalli, D. I.) / Uz svečev grob.

KARD. ALOJZIJE STEPINAC, ZAGREBAČKI NADBISKUP, U DESETOJ GODIŠNJICI NJEGOVE BLAŽENE SMRTI / Fiorello Cavalli, D. I. 140
Kardinal Stepinac: «čovjek duboke vjere i nepodmitljive savjesti (Nadbiskup Franjo Kuharić) / «Za neke svetac, za druge nacist» (David A. Andelman) / Pismo iz Zagreba / Dvadeseta godišnjica Stepinčeve smrti u Zagrebu 1980.: «Nadbiskup Alojzije Stepinac ne će biti nikada zastava mržnje u našim rukama» (Nadbiskup Franjo Kuharić) / «Duboko ponizan pred Bogom, bio je sav zauzet za čovjeka» (Nadbiskup Franjo Kuharić) / Na izvorima Stepinčeve duhovnosti (Ivan Tomas).

SVETAČKI LIK KARDINALA DR. ALOJZIJA STEPINCA. . 165

SVETAČKI LIK KARDINALA STEPINCA / Rajmund Kupareo. 168
Svetački lik kardinala dra Alojzija Stepinca

KAO JUTARNJA ZVIJEZDA / Zvonimir Katalenić (1920-1978.) 172

VI.

SVJEDOČANSTVA ZA VELIKOG SVJEDOKA VJERE

TROJICA PAPA O KARDINALU ALOJZIJU STEPINCU / Pio XII., Ivan XXIII., Pavao VI. 179

KARDINALI I BISKUPI, VISOKA DRŽAVNA PREDSTAVNIŠTVA, RAZNI ODLIČNICI 190
Kardinal Pavao Bertoli / Kardinal Gregorije Agagianian / Francuski kardinali / Kardinal Giuseppe Pizzardo / Kardinal Maurice Feltin / Kardinal Bernard Griffin / Kardinal Franjo Šeper / Kardinal Francis Spellman / Joseph C. Krug / Kardinal Samuel Stritch / Biskup I. M. Emanuel / Biskup Jean Rupp / Biskup Eugen / Nadbiskup Joseph P. Hurley / Biskup Krol / Biskup Isidor Markus Emanuel / Biskup Zacarias de Vizcarra / Nadbiskup Alfredo Cifuentes / Knez-škof Gregor Rožman / Biskup Patrick Ahern / Nadbiskup Franjo Kuharić.
Dvije zgrade — dva simbola (O. Fabijan Flinn).
Strani parlamenti: Kongres Sjedinjenih Američkih Država / Donji dom Kongresa SAD-a / Američki senator Frank J. Lausche / Predstavnički dom SAD / Kanadski senat / Senator William M. Wall.
Svjedočanstvo jednog tajnika (dr. Stjepan Lacković).

SVJEDOČANSTVA ZA STEPINCA DILJEM VELIKOG SVIJETA 237
Odjeci iz Francuske na jednu Stepinčevu spomen-sličicu godine 1964.

ŠTOVANJE STEPINCA U HRVATSKOJ I SVIJETU / Vilim Cecelja 256
«Archbishop Stepinac High School» — Velebni spomenik Stepincu / «Trg Kardinala Stepinca» u New Yorku.

VII.

HEROJSKI SIN DOMOVINE

STEPINAC — SIMBOL HRVATSKE NESLOMLJIVOSTI / Ivan Meštrović (1883-1962.) 293

NASLUĆENO SVJEDOČANSTVO / Stjepan Ramljak . . . 297

STEPINAC KAO PRETEČA / Ivo Korsky 300
Dr. Vladko Maček: Kardinal Alojzije Stepinac / Sažalnica dra Kreka predsj. Mačeku / Stepinac je živio i umro kao Hrvat (Alan Horić) / In memoriam: Kardinalu Stepincu (Ilija Jukić) / Tko je kardinal Stepinac? (Branko Jelić) / Sin naše majke zemlje (Ivan Galantić) / Našeg roda plam (Lucijan Kordić) / Stepinac je Hrvatska (Antun Bonifačić) / «Njegova uspomena živi u srcima hrvatskoga naroda» (Mate Meštrović) / Istina o Stepincu (Ante Ciliga).

VIII.

DUHOVNA LJEPOTA KAO NADAHNUĆE

STEPINČEVA DUHOVNA LJEPOTA I DOMOVINSKA VJERNOST — NADAHNUĆE PJESNICIMA / Vinko Nikolić. . 331

PJESME: Dr. Velimir Deželić — Milan Pavelić — Vinko Nikolić — Ivo Lendić — Antun Nizeteo — Tomislav Mesić — Luka Brajnović — Viktor Vida — Ivo Parica — Enver Mehmedagić — Lucijan Kordić — Mirko Vidović — Ivo Skračić — Zlatko Lerota — Lucijan Kordić — Vinko Nikolić.

KARDINAL STEPINAC U LIKOVNOM IZRAŽAJU HRVATSKIH UMJETNIKA / Rajmund Kupareo. 361

IX.

PRILOZI ZA SINTEZU JEDNOG PORTRETA

KARDINAL STEPINAC U SVJETSKOJ KNJIŽEVNOSTI / Ivan Tomas 369

JEDNA POGANA KNJIGA: ROĐENA U MRŽNJI, GRAĐENA NA LAŽIMA I FALSIFIKATIMA 416

ALOJZIJE STEPINAC — BRANIČ LJUDSKOG DOSTOJANSTVA / Serafin Zečević (1911-1972.). 452

DUHOVNI LIK KARDINALA ALOJZIJA STEPINCA / O. Bonifacije Perović (1900-1979.) 467

SVETAC — HRVAT / Dragutin Kamber (1901-1969.) . . . 499

SVEVREMENOST STEPINCA / Antun Nizeteo. 504

PO SVJEDOČANSTVU ZA ISTINU — MUČENIK I SVETAC ZA VJEČNOST / Dušan Žanko (1904-1980.). 514

POGOVOR:

NADBISKUP STEPINAC — NA TLU SVOJE ZEMLJE, U ZBIVANJIMA SVOGA VREMENA / Vinko Nikolić. . . . 531

BILJEŠKE O UMRLIM SURADNICIMA OVOG ZBORNIKA . 553

KAZALO SPOMENUTIH OSOBA 563

KAZALO LIKOVNIH PRILOGA

UMJETNIČKE REPRODUKCIJE

MILA WOOD / *POSMRTNA MASKA KARDINALA STEPINCA.* . . 8-9

IVAN MEŠTROVIĆ 32-33

IVAN MEŠTROVIĆ 64-65

MILA WOOD 96-97

IVO DULČIĆ 112-113

JOSIP TURKALJ 160-161

GUSTAV LIKAN 208-209

AUGUSTIN FILIPOVIĆ. 240-241

MARIJA MILETIĆ 256-257

AUGUSTIN FILIPOVIĆ. 304-305

THEODORE GOLUBIĆ. 336-337

JOSIP TURKALJ. 400-401

IVO DULČIĆ 416-417

NEPOZNATI AUTORI / *PORTRETI-CRTEŽI* 448-449

NEPOZNATI AUTORI / *PORTRETI-CRTEŽI* 480-481

IVAN MEŠTROVIĆ / *NADGROBNA SPOMEN-PLOČA* . 528-529

GROB NADBISKUPA ALOJZIJA STEPINCA U ZAGREBU / Fotografija 544-545

FOTOGRAFIJE

BOLEST I SMRT JEDNOG PRAVEDNIKA. 16-17

Osmrtnica Prvostolnog Kaptola / Krevet, na kojem je umro kardinal Stepinac / Kopanje groba u Krašiću / Spomen-ploča u Krašiću / Nadbiskup na odru u crkvi u Krašiću / Oko odra njegov narod moli / Stepinac mrtav u Zagrebu, pred Katedralom / Vjernici mole pred Stepinčevim smrtnim ostancima / Nadbiskup-koadjutor dr. Fr. Šeper, zadušnice / Mnoštvo u Katedrali / Kler oko Stepinčeva odra u Katedrali / Upražnjena stolica Zagrebačkih nadbiskupa

Nadbiskup Stepinac na odru u Katedrali / Na odru u Katedrali / Zadnji oproštaj / Početak zadnje žalobne povorke / Bogoslovi nose vijenac / Dio svećenstva / Pogreb u Katedrali / Bogoslovi nose lijes prema kripti / Pred ulazak u kriptu / Utvrđivanje lijesa / Polaganje u kriptu 48-49

Odgovor ministarstva vanjskih poslova u Washingtonu / Izjava američkog liječnika dra John H. Lawrence-a, Izjava hrvatsko-američkog liječnika dra John Fr. Ružića / Njemački specijalist, dr. prof. Ludwig Heilmeyer 80-81

GROB NJEGOV BIT ĆE GROB SVECA 128-129
Grob nadb. Stepinca prvih dana nakon ukopa / Svečane zadušnice na 30. dan smrti / Fotografija i vijenac na 30. dan smrti / Grob nadbiskupa Stepinca — mjesto hodočašća i molitve

SVJEDOČANSTVA ZA VELIKOG SVJEDOKA VJERE. . 176-177
Svečane zadušnice u Petrovoj bazilici u Rimu / Katafalk / Papa Ivan XXIII. blagosiva katafalk / Papa Ivan XXIII. čita svoj znameniti govor, u kojem veliča Stepinca

Škola nadbiskupa Stepinca u White Plains, SAD, nacrt-model i pročelje / Kardinal Spellman blagosiva školu / Biskup Sheen govori / Kardinal Spellman i dr. Stjepan Lacković / Prva Misa u Stepinčevoj školi 288-289

HEROJSKI SIN DOMOVINE 320-321
Cardinal Stepinac Memorial Auditorium, Lackawanna / Ivan Meštrović i vlč. dr. Stjepan Lacković / Izložba progonjene Crkve u Rimu 1963. / Spomenik nadb. Stepincu u Melbourne-u, Australija / Zlatnik u počast Stepincu / Stepinčeve marke

PRILOZI ZA SINTEZU JEDNOG PORTRETA. . . . 368-369
Hrvatski hodočasnici poklanjaju papi Ivanu XXIII. Stepinčevo poprsje / Papa Ivan Pavao II. preuzima Stepinčevo poprsje za Vatikanski muzej / Dokument općine grada New Yorka / Svečana komemoracija 20. godišnjice smrti kardinala Stepinca u New Yorku / Trg kardinala Stepinca / Svećenici prinose na dar sliku Kardinala, djelo Josipa Crnoborija

Grob nadbiskupa Stepinca prigodom pete godišnjice smrti / Zahvalnice za postignute milosti / Vijenac «Hrvatske revije» na grobu nadbiskupa Stepinca / Vjernici na Stepinčevu grobu 1975. / Grob nadbiskupa Stepinca, njegov lik, njegov grb i geslo 512-513

STEPINAC MU JE IME

(Svršetak sa str. 1)

i oni nekada stvaraju sklad i izazivlju ljepotu, drugi put se međusobno razbijaju i odbijaju, pa nam se čini kao da kamenčići ovoga mozaika na svojim mjestima nisu učvršćeni [rekli smo: ovo je čitanka raznolikih sadržaja], i može ih pojedini čitatelj slobodno pomicati (ne čitati po redu priloge), pa tako na temelju istoga gradiva (istih priloga-kamenčića) *stvarati svoju sliku Stepinca"*...

..."To je novi način, na koji se čitatelju pružaju dokumenti i svjedočanstva raznih autora i svjedoka, tako da na temelju svega čitatelj sâm oblikuje Stepinčev lik. Ništa mu se ne nameće. Ne pružaju mu se gotovi zaključci. Za mnoge će ova knjiga biti pravo otkriće Stepinca, posebno za naše mlade, u tuđini i one u domovini, jer u doba suđenja Stepincu, za godina njegova tamnovanja i, čak, poslije njegove smrti, mnogi dokumenti, mnoge činjenice, ostale su većini posve nepoznate, bio im je Stepinac sakriven, ili, što je još gore, bio je izobličen, unakažen, falsificiran. Nisu mogli vidjeti njegovo pravo lice svjedoka i junaka, rodoljuba i sveca".

— — — — —

"U dodiru s nekim našim ljudima iz domovine, kao i s onima, koji su kasnijih godina stigli u emigraciju, osjećam kao da nisu tako živo osjetili gigantsku pojavu ovog Božjeg čovjeka. Možda su mu bili previše blizu, stajao je uz njih, a neki su bili i u onoj masi, koja je vikala «Propni ga!», pa kako da onda osjete njegovu veličinu? I ne samo to.

Na tisuće Hrvata bilo je tada ganjano i proganjano, onda su procesi protiv Hrvata, istaknutih i manje poznatih, bili nešto svakidašnje, pa jedan Stepinac više... prolazilo se mimo toga. U vremenu, u kojem je okrutno potučeno više stotina svećenika i imama, jedan zatvoreni i osuđeni biskup kao da je bilo nešto posve obično. Naravno, bilo je i onda njih, koji su osjetili onu izvanrednu veličinu, ali kao da je za to trebalo posebno nadahnuće... Za sve njih, posebno za mlađe Hrvate, ova će knjiga predstavljati otkriće Stepinca, njegovo vraćanje iz groba među žive..."

STEPINAC KOJI JE IŠAO NA SUD KAO DUHOVNI PASTIR HRVATA, IZIŠAO JE IZ SUDNICE KAO OPĆI VOĐA SVOGA NARODA I KAO UZOR SVIJETU... "Kažem vam, kad bi oni šutjeli, kamenje bi vikalo..." (LK.19,40). KARDINAL JE UČINIO, DA TISUĆU KAMENA TISUĆU PUTA ODZVANJAJU:

ISBN 86-397-0201-2